БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 тылда үнезилеттинген

1967 ч.
ФЕВРАЛЬ
1
СРЕДА
№ 27 (6664).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Бедик шаннал

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг эжелекчилер-биле демиселге Брянск областың амылчы чоннарының партизан шимчээшиниинге идепкейлиг ииришкени, эрес-маадырлыг болгаш туруштуг чорукту иөргүскени дээш база улус амыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хогжүдеринге чедип алган чедимишиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму БРЯНСК ОБЛАСТЫ ЛЕНИН ордени-биле шаңнаан.

* * *

Областың амылчы чоннарының амыл-агый болгаш культура тургузуушиунуның талазы-биле чедип алган чедимишиннери дээш Украин ССР-ниң ПОЛТАВА ОБЛАЗЫН ЛЕНИН ордени-биле шаңнаан.

(СЭТА).

СОҢГУЛДА—ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

К. Н. ДИИГА,
Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунун секретары

РСФСР-ниң бала Тыва АССР-ниң Дээди Советтериге, амылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериге соңгулдаларга белеткелдер бистиң республикада ам кидин түлүк калбарып турар. Амылчы чоннарның коллективтери, хөй-ниити организацияларының болгаш ниитилелдери боттарының төлээлекчилерин РСФСР-ниң Дээди Совединиң соңгулда талазы-биле Тываның 855 соңгулда округунуң, Тывэ АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулда талазы-биле республиканың Тоң соңгулда комиссиязынга болгаш Кызыл хоорай база районнар Советтериниг соңгулдалар талазы-биле хоорайның, районнарның соңгулда комиссияларының составынга депшиткилээн. Ам республикада Тыва АССР-ниң Дээди Совединиг соңгулдалар талазы-биле округтарның, район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтеригге соңгулдаларның округ комиссияларың составынга амылчы чоннарның төлээлекчилерин идил үндүрери үргүлүлел турар. Оон дараазында соңгулда участоктарын тургузары болгаш участоктарының соңгулда комиссияларының составын депшидери эгелээр.

Бо бүгү болза социалистиг демократияның бүгү улустуузуи база катап хереченлеп турар, түге дээрге соңгулдаларның белеткелдери болгаш оларны организастап эрттери амылчы массаларның калбак киржилгези-биле, оларның дорт контролюнда боттанып турар. Амгы соңгулда кампаниязының үезинде соңгулдаларга хамаарышкан бүгү комиссияларның составынга бистиң республиканың амылчы чоннарының 20 ажыг мүң төлээлекчилерин киржир. Бо болза социалистиг демократияның үзулүг улустуу шынарының база бир тода бадыткалы-дыр.

Амгы соңгулда кампаниялының чок. Сессияларга олар мал болгаш чер амылын хөгжүдериниң, садыг база- хөй-ниити, медицина, культура-амыдырал чүдүлгелериниң, культура-амыдырал чүдүлгелериниң ажылының дугайында айтырыгларны көрүп турар. Амыдырал хандырылгазынче, чаагайжыдылгаже болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынче чер-чер Советтер улуг кичээнгейни салып турар. Бо бүгүнү Советтер, оларның күүсекчи комитеттери хөй санныг депутаттарның, активтериң болгаш чоннуң хөй-ниити организацияларының шуут киржилгези-биле боттандырып турар.

Болур деп турар соңгулдалар Совет күрүнеге онза байырладыр — Улуг Октябрьның 50 чылынга бүгү талазы белеткелдериниң хүнеринде эртер. Соңгулдаларның база бир онзагайы чүдел дизе, оларның белеткелдерин болгаш эрттирерин Советтерниң амгы чыжында соңгуттурганнарның боттандырып чорударында. Ынчангаш амгы соңгулдага белеткелдер болгаш оларны эрттирери Советтерниң бүгү ажылдакчыларыпта улуг шылгалда, организастыг чоруктуң школазы болур. Соңгулда кампаниязын бедик организастыг чорудары, партияның XXIII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ниң декабрь (1966) Пленумунуң болдурганы чоннуң ажжок улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн экономикажыг, культураның чаа бедик көдүрлүүшкүнүнче, ажылагыйның эвлечглиг сорулгаларын чедишкинниг шинтипирээринче уг-лап-башкарары Советтериниң, оларниң хөй санныг депутаттарының болгаш шинтипирээринче соңгулда комиссияларының составынга эң-не идепкейлиг болгаш дружулгалыг, организаккы аштерни идил үндүреринде. Участок бүрүзүнүң карта-планның тургузары, орта кодээ черлерге чүрттакчылыг черлерни, хоорайларга, суурларга кварталдарны, кудумчуларны болгаш тус-тус бажыңнарны айтыры агитаторларның, соңгулда комиссияларының ажылын дыка чиигедир.

Белеткелдериниң эң чугула чадазы—соңгукчуларның дандызын четче тургузары болгаш бүгү-ниитиге шүгдурери болур. Бо айтырыг талазы-биле эрткен соңгулда кампаниязының үезинде аптежир аргажок четпестер болгаш частырыглар чамдык черлерге тургулаан. Чижээ, Эрзин районунуң Бай-Даг кодээ Советтиниң күүскому соңгукчуларның дандызынга дыка хөй кижилерни киирбээн болгаш дандыга соңгукчуларның фамилиязын киирбеген, адыл, адаазының адын бижиивээн тургаш. Соңгукчуларның дандызын кылырда, даразында кол-кол негелделерни хандырары чугула: соңгукчуның фамилиязы, ады, адаазының ады, төрээн чылы, адреси бүрүзе киргеп турар. Бичии-даа хураангайлаашкынны азы чүгле фамилиязын бижээш, инициалын салып каар чорукту болдурбас, соңгулдага баштайгы удаа-да киржип турар аныяк соңгукчуны, тодаргайлаарга 1949 чылда төрүттүнгеннерниң төрээн чылын, айын, хүнүн айтыр. Соңгукчу бүрүзү дандызыга чаңгыс катап киирер. Соңгукчуларның дандызын февраль 19-тан орай авесте чер болганга дүүскан турар үжурлут. Дандызда киргеп бижидилгенниң шынчыны соңгукчу киржип турар-дыр. Соңгукчуларның дандызын тургузары техниктиг ажыл, мынчалза-даа ол дандыларның шынары совет аппараттың, совет кадрларның байдалын, ажылгыр шинээнин болгаш культуразын тодарадып турар деп М. И. Калининниң чугаазын сактыры чугула.

Соңгулда Дүрүмүвде айыттынган хүүсаалары ылаш сагыры бүгү кампаниянның тода болгаш организастыын хандырар, хамааты бүрүзү бодунуң соңгулда эргенин боттандырарының магадылалы.

Депутаттарга кандидаттарны шилип алыры, депшидери болгаш округтарның соңгулда комиссияларыга оларны бүрүткээри соңгулда кампаниязында база бир чугула болгаш харыысалгалыг черни аазап турар. Республиканың чер-чер Советтериниң ан-не чугула хүүсаалгазын чүдел дизе, депутаттарга кандидаттарны соңгукчулар чер болганга бүгү-талалыг чугаалажып көөрүн хандырары болур. «Амылчы чоннарның депутаттар Советтериниң ажыл-чорудулгазын экижидер болгаш масс-салар-биле оларның харылзаалын күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ниң 1957 чылдың январь 22-де докталдында депутаттарга кандидаттарны депшидерде ойун эртир дазажыр чорукту болдурбазын айыткан.

Кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылыкшыларын бедик организастыг дедиелге эрттирип, кандидат бүрүзүнүң хөй-ниитиниг болгаш будурүлге ажыл-чорудулгазын соңгукчулар ылаш быжырымчалыг тадыжар арганы базрын ол-ла доктаалда онзалап демделээн.

Советтерге соңгулдаларның белеткелдери масса чон ортузунга политиктиг тайылбыр ажылын бүгү-талалыг чугаалажып көөрүн хандырары

Квартал планын күүсеткен

Беш чылдың ийиги чылының баштайгы хүнөриндеп эгелээш-ле Таңды районнуң малчыннары күжениишиниҥ ажылдап, Октябрьның Улуг революциязының 50 чылынга чедиишкиниҥ ужураҥыр дээш фермалар, бригадалар аразында чарышты калбарткан.

1967 чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт садарының онаалгазын 33 хуу күүсеткен болгаш сүт саалдазы көвүдеп турар. Январьның баштайгы он хонуунда сүт хүлээп алыр пунктуга 119 тонна сүт дужааттынган турган болза, январь 10-дан 20-ге чедир 169 тонналы думаалаан. «Революцияның чалбыышы» колхоэтуң болгаш «Элегест» совхоэтуң малчыннары күрүнениң бо планныг ажылдарын шалыпкын күүседип турар.

Бо-ла ажыл-агыйда соолгу он хонуунда 45 тонна эътти күрүнеге сатканнар. Кварталда 104 тонна эът садар планын таңдычылар 278 тонна кылдыр күүсеткен. Квартал планын «Революцияның чалбыышы» колхоз 2 катап, «Элегес» совхоз 1,5 катап ажыр күүсеткилээн. А ноябрь ажыл-агыйның дуржулга станциязы квартал планын барын-ла 8 катап ажырган.

—•—

Хойжуларга

Чон ортузунга культура-массалыг ажылды нептередириҥге көдээ интеллигенция улуг рольдуг дээрзин Бай-Тайга районда Бай-Тал ортумак школазының башкылар коллективи утпайн турар.

Башкылар коллективинден тургустуҥган агитбригада «Таэли» совхозтуң ыракта коданнарында малчыннарыҥа чедип, оларга лекция, беседаны кылбышаан, солуң концертти үндүруп турар. Чоокта чаа олар Бай-Тал салбырга аалдап чораан.

Агитбригаданың составында лектор, баш дүгү таарар парикмахер, хана солуң болгаш агитхуудус үндүрер редколлегия, эмчи база бар. Башкылар концерт көргүскеш, хойжу бригада төвүнде кызыл булуҥну дерип, номнарны четчелээн. Башкылар өске-даа черлерге концерттерни көргүзерин планнап турарлар.

О. САТ.

Федор Корницын—Таңды районда республиканың дуржулга станциязының септелге мастерскаязының мурнакчы септекчизи. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга төлептиг күш-ажылчы чедиишкиниҥер-биле ужураҥыр дээш ол коллективте калбаргаш социалистиг чарыштың бирги одуруунда чоруп орарларының бирээзи, дуржулгалыг механизатор.

ЧУРУКТА: Ф. Корницынның трактороға гусеница тургузуп ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Совет чазак медеглелди парлап үндүрген, шында чүгле европа чурттарының эвес, харын еске-даа чурттарның улустарының болгаш чазактарының кичээнгейин Германияның Федеративтиг Республиказында көстүп турар нацизмниҥ болгаш милитаризмниҥ күштеринииҥ ажыл-чорудулгазы база катаа хандыдып турар дээрзин чугаалап турар. Төөгүдүг Потсдам шиитпирлерин хүлээп алган үезиниҥден бээр ийи он чылдар эртсе-даа, гитлеризмниҥ шаандагы кеминг үүлгедиглери ГФР-де амдыгаа чедир үзүткаттынмаан, шында нацисчи ёзу өлбээн, ам-даа чурттавышаан турар дугайын бүгү кижилер чугаалап турар.

30 чылдарның нацисчи чымычыгаштарын сагындырып келир митингилерни, чыскаалдарны болгаш факельдиг базымнарны ГФР-ниҥ дыка хөй хоорайларында чорудуп турар. Фашизмниҥ херек кырында нептередип, ГФР-ниҥ чоннуҥ калбак бөлүктерин неонацизм-биле төөредирин ораалдажыр турар хөй санныг организациялар, эвилелдер болгаш бөлүктер чурттуҥ политиктиг амыдыралынга улам-на иле рольду ойнап турар. Чаа тывылган нацистер болза депшилгелиг үзелбодалдары-биле сурэглыг апарган чурттуҥ ажылдактыларынга, тайбың болгаш өске-даа улустар-биле чагай харылзаалар дээш, ГФР-ниҥ политиказын реализмниҥ талазынче эргилдирер дээш туржурун дидиҥген бүгү кижилерге удур кара туразында ажылаа-биле чижаныр турар.

ГФР-де катаа төрүттүүлүг турар нацизм — ол дээрге веймар республиканың үндезиннерин харыксыраткан болгаш үрегдээн, гитлержи ёзу-чурумну ооң тайбынга болгаш кижи төрелгетенге удур араатанзыг кеминг үүлгедиглери-биле кады төрүткен шаандагы хамчыктыг аарыг-дыр. Неонацисчи партиялар болгаш организациялар «национал-социалистиг идеологияның кол чүүлдерин» нептередип турар чүве деп, ГФР-ниҥ Иштики хереглер министерствозу парлап үндүрген албан ёзулуҥун отчётында боду мынны турар.

Чоокта чаа болган соңгулданың түңнелиниҥде төлээлекчилери Гессенниҥ болгаш Баварияның ландтагтарында депутат олуттарны эжелеп алган национал-демократтыг дээр партияның программыг айтышкынында ажык шовинизмниҥ, өжээн негээриниҥ, өскениҥ девискээрлерин эжелеп алырының чилбиэн, үшкү рейхти катаа тургузарын болгаш ону «Европаның тергиндекчи күрүнезин» болдурарын чедип алыр дээр ораалдажышкын сиҥниккен деп, медеглелде демдеглеп турар.

Үстүнде айтыкан партияның төлээлекчилери нацизмни бүрүн агартыр дээш кампанияны чорудуп, гитлержи кеминг идегеттериҥ араатанзыг үүлгедиглерин күш чок болдурарын харын-даа оларның боттарын национал маадырлар киллдыр көргүзериҥ ораалдажып турар.

Нацистер болза ГФР-ниҥ чүүнүбиле-дээ кызыгаарлаттынмаан милитаризациязы дээш, барыын-герман шеригниҥ ракета-ядролуг чепсек-биле хандырар дээш, кол штабты катаа тургузар дээш чүткүп турар.

ГФР-ниҥ неонацисчи күштериниҥ идепкейжээниниҥ айылын бичеледир дээр ораалдажышкыннар кажан национал-социалистиг партия күрүне амыдыралынче шуруп бар чораан шаандагы үеде кылып турган ооҥургадыр медеглелдер-биле кончуг домейлешкек болуп турарын медегледе демдеглеп турар. Ыпчаарда база-ла амгызы ышкаш, нацистерниҥ айылын чедир үнелеп көрбейн, оларның санының эвээжинге болгаш чурттуҥ ниитилел база политиктиг амыдыралынга боттуг рольду ойнавайн турарынга чылдак тыртынып тургап. Ол чорук Европаны чүү чүвеге чедирип келгенин эки билдиҥнигир.

Бодунуҥ ядролуг болгаш ракеталыг үлетпүрүн түргүзер талазы-биле ажылды ГФР-де чажыт байдалга чорудуп турарынче күрүнелериниҥ болгаш улустарының кичээнгейин Совет чазак шагда-ла көрүндүрген.

«Техниктиг депшилгеже хандыкшыырының» эргежок чугулазының дугайында чулчуруушкуннарга шиитпинып база атом, ракета болгаш космос техниказының чаа чедиишкиниҥерин тайбың болгаш шеригге хереглээриниҥ аргаларын сырый капсырлаштырарын ажыглавышаан, ГФР-ниҥ милитаристчи бөлүктери ол адырлар талазы-биле шериг шынарлыг калбак ажылдарны чорудуп турарлар.

Ырак сорулгалыг ядролуг шинчилелдерни калбартырынче кол угланышкынны кылбышаан, ооң-биле кады ГФР-ниҥ башкарыкчы бөлүктери ядролуг чепсектиҥ чедирер чепсектериниҥ талазы-биле «хамаарышпас чоруктуу» чедип алырын база оралдажып турарлар. Чоокта чаа хүлээп алган «ракета меморандуму» дээр бижиниге ГФР-ниҥ кол монополиялары чепсегленишкиниҥ эң сайзыраҥгай хевирлерин бүдүрерин калбартырынче, бодунуҥ күштери-биле ракета техниказын тургузарынче угланышкынны ажыы-биле чарлаан болгаш боон даймнзиректарының соксаал чокка олуп турар негелделерин хандырарынга чурттуҥ бүгү экономиказын чагыртырын херек кырынга негеп турганнар

Шаандагы гитлержи офицерлер болгаш генералдар баштаан бундесвер бөгүн база бир улуг армия болуп, НАТО-ныҥ Барыын Европада шериг организациязының согуг таварыштырар күжүнүң ролюн чедип алырын күзеп турар.

«Герман милитаризмниҥ болгаш нацизмниҥ катаа төрүттүүлерин азы ээде организастаарының баш бурунгаар болдурбазы-биле» эң ишиитпирлиг хемчегдерни алырын даңгыралап бижээн Потсдам дугуржулгазы-биле бо бүгүнү канчап холбаштырарыл? Бо дугуржулга Германияның Федеративтиг Республиказынга хамаарышпас бе?

Эрткен дайыныҥ түңнелдерин ревизилээриниге шериг болгаш политиктиг баштайгы белеткелдерни херек кырынга чорударынче эргилде ГФР-де тодазы-биле илереттиниҥ келген үеде, чогум-на харын ынчан неонацисчи күштер бажын улам ковайтып эгелээни чажыт эвес деп, медегледе ооң ыдай чугаалап турар. Европада доктаттынган кызыгаарларны ээде көөр, ядролуг чепсекти холга киирип алыр дээр негелделер, чурттуҥ милитаризациязы, Европага улустар аразында дүшкүүлүг байдалды чидиглендиреринче чүткүл, агрессчи шериг-стратегиг концепцияларны көдүрүп үндүргени. ГДР-ге хамаарыштыр өжээзинрек туруш, чурт-девискээр талазы-биле негелдени салып, улустарны көөр хөөн чок чоруктуу нептередип турары — бо бүгү фашисчи идегеттериҥ национал-шовинисчи расисчи ажыл-чорудулгазынга эң таарымчалыг байдалды берип турар. Ындыг байдалдар турда, харын-даа холунда ядролуг чепсекти тутканындыг-бир чаа Гитлериниҥ ГФР-ге көстүп келбезинге кым магадылап берип шыдаарыл? Кым-даа ындыг магадылаялы берип шыдавас.

Барыын Германияның амгы боттуг чүүлү болза моон-биле кады ГФР-ниҥ агрессчи күштери-биле, оларның ожээзинрек чүткүлдерин болгаш ядролуг шымдыланышкынын деткиринге чедир сулчаалежир дээш, антигитлержи коалициянын талазы-биле боттарының хүлээлгелеринге өскерликчи болган чамдык күрүнелериниҥ политиказының түңнели болур деп чүвени көрбейн барып болбас.

Социал-демократтыг партияның киржилгези-биле тургустуҥган ГФР-ниҥ чаа чазаанның баштайгы базымнары болза, чурттуҥ угланышкынын шаг-үениҥ ёзузунга болгаш Европада туруп турар боттуг байдалдарга дүүштүр чорудуп турар дугайында түңнелди кылырынга кандыг-даа барымдаалары бербейн турары тодаргай.

Чаа кабинетте бодалдарның кандыг-бир хевирлери кииртиҥген болза-даа, ук кабинет бодунуҥ бурунгуларының дугайында чүгле хамаарышкан сактыышкыннарны хевээр артырып алган эвес, харын база биилиниҥ турары-биле алырга, оларның политиказының утка-шынарын биче эвес хире-чергези-биле салган алган дугайын хөй чүүлдер чугаалап турар.

Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыл чок чоруктуу бижыглаарының херээн чогумчалыг көөрү чүгле боттуг байдалды барымдаалаар, хамыктың мурнунда ийи герман күрүнелериниҥ— Герман Демократтыг Республиканың болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының догуннаа турарын барымдаалаар болза ам болдунар дээрзин Совет чазак медеглеп турар. Ямзы-бүрү адырларга европа чурттарының аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдеринче болгаш бижыглаарынче угландырган күжениишкиннерге ийи герман күрүнелериниҥ дең эргелиг киржири дешилгениҥ болгаш тайбыныҥ херээнге өске-даа европейжи улустар-биле кады боттарының салымышкыны киирер арганы оларның чонунга бээр. Гитлерлиг рейхти чылча шапкавының болгаш дайын сөөлүндеги үр үениҥ хөгжүдезиниҥ түңнели болган үстүнде айыткап тускай догуннаан ийи күрүнелериниҥ башкаланыышкынны социал-ангылар үндезиниинге боттанган, ынчангаш ол байдалды ким-даа өскертип шыдавас.

Немец социалистиг күрүне —Герман Демократтыг Республиканың кызыгаарларының өскерилбези болгаш дээш болбазы Европаның улустарының бижыг тайбыцының болгаш айыыл чок чорууның чугула үндезиннериниҥ бирээзи болуп турар. ГДР-ге хамаарыштыр ыныышкынын болгаш коргуушкуннуҥ кандыг-даа оралдажыышкыннары социалистиг герман күрүнеже өжээзинге шуруушкуниҥ планнары-биле бир домей сарыыл чок болгаш идегел чок. Чүгле ойлук чок авантюристер дайын соолүндеги европа кызыгаарларын күш-биле өскертир дээр чүвеге хордаа салып болур. ГДР-ниҥ болгаш социалистиг өске-даа чурттарының кызыгаарларының бижыын шенеп көөрүн күзээн кижилер катаа дириибес өлүмүг согуушкунга таваржыр апаар.

Ядролуг чепсегленишкин айтырыгларының талазы-биле ГФР-ниҥ шымдыланышкыны үргүлүүлеп шаан. НАТО-ныҥ ядролуг планнаашкын талазы-биле чаа организарын ГФР-ниҥ киржилгези-биле тургузар дугайында НАТО-ну дамчыштыр хүлээп алган шиитпирлерин барыынгерман милитаристер болгаш ожээзинрек негекчилер чүгле оларның ядролуг чүткүлдерин деткээни кылдыр көрүп, хүлээп алганнар. Ядролуг чепсекти ажыглаарының айтырыгларында ГФР-ниҥ «ооза салдарын» чедиреринче негелделерни тургузары-биле кады ГФР-ниҥ чазаа «Европага ядролуг күштер» дээр чүвени тургузар дугайын база чулчуруп эгелээн болгаш ол күштерге ГФР-ниҥ шуут киржириҥге чагыны моон-биле кады киирген.

Европада байдалды экижидер болгаш бот-бодунга бүзүрелди база хүндүлежирин хөгжүдер сорулга-биле бүгү европа күрүнелериниҥ аразынга чаагай кожа-келбээ харылзааларны хөгжүдери тайбыцның эрге-ажыктарынга дүгжүр ийик дээрзин Совет чазак барымдаалаан турар. Совет Эвилели болгаш социалистиг өскедаа чурттар Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуу бижыглаарынче угландырган хемчегериниҥ делегерееҥей программазын Бухарест чөвүлел хуралынга идип үндүрген.

Ол программаны барымдаалаашк, ССРЭ-ниҥ чазаа Европада политиктиг байдалдың чогумчалыг экижиирин, Чөөн база Барыын талакы европа күрүнелериниҥ аразынга, Германияның Федеративтиг Республиказын киирштирбишаан, кады ажылдажылганы хогжудерин моон соңгаар-даа чайгылыш чокка чедип алырын ораалдажыр. Шынчаза-даа ССРЭ-ниҥ чазаа Германияның Федеративтиг Республиказының неонацисчи болгаш милитаристчи күштериниҥ үндезинниинге боттанган, ынчангаш ол байдалды ким-даа өскертип шыдавас.

Эрткен үениҥ түңнелдериндеп боттуг түңнелдер чүгле Герман Демократтыг Республикада кылдыгган дугайын фактылар чугаалап турар. Нацизмни узуткаар, демилитаризацияны чорудар болгаш ниитилелди демократтыг ёзу-биле эде тургузар дугайында Потсдам шиитпирлерин ында амыдыралга бүрүнү-биле боттанган. Социалистиг герман күрүпе немец черден чаа дайыныҥ айылы моон соңгаар кажан-даа үнмес болзуун дээш бүгү-ле чүвени кылыр деп чаагай хүлээлгени бодунга алган. Бо хүлээлге тайбыцга ынакшылдыг бүгү улустарның талазында бүзүрелди болгаш хүндүткелди Герман Демократтыг Республикага хандырып берген.

Антигитлержи коалициянын күрүнелери потсдам болгаш өске-даа делегей дугуржулгаларының талазы-биле боттарының алган хүлээлгелеринге дүүштүр герман милитаризмниҥ болгаш нацизмниҥ катаа төрүттүүлерин болдурбас дээш харылсалганы хүлээрин үргүлүүлеп турар деп чүвени Совет Эвилели барымдаалап турар. Ол харылсалганың дугайын уттур чорук бөгүн ГФР-де бижин улам ковайтып турар милитаризмниҥ болгаш нацизмниҥ күштерин деткээни, өмээржиткени ол болур ийик.

Неонацизмниҥ оруун мооидактаарының, милитаризациянын политиказын соксадырының, өске-даа европа күрүнелер-биле кады боттарының күжениишкиннерин Европага бижыг тайбыцны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынга эргежок чугулазынче Германияның Федеративтиг Республиказының чазаанын, политиктиг партияларының, хөй-ниитиҥ күштерииҥ болгаш бүгү чонуҥ кичээнгейин Совет чазак көрүндүрүп тур.

Совет чазак тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуҥ эрге-ажыктарын удуртулга болдурбушаан, неофашисчи болгаш милитаристчи күштериҥ чимээниишкиннерин кичээнгейлиг хайгаарал база эргежок чугула таварылга болу бергенде потсдам болгаш өске-даа делегей дуржулгаларынга дүүштүр байдаадың негеп келир бүгү-ле хемчегерин тайбыцга ынакшылдыг өске-даа күрүнелер-биле кады алырынга белеп.

• • •

Совет чазактың үстүнде пардаан медеглелиҥ ССРЭ-ниҥ Даштыкы хереглер министерствозу бо чылдың январь 28-те чогуур кыска капсырылга ноталар-биле кады АКШ-тың, Великобританияның болгаш Франциязының Москвада элчин чериҥерге дамчыдып берген.

Совет чазактың медеглелиҥ капсырылга нота-биле кады ГФР-ниҥ Москвада элчин чериҥе база чорудуп берген. ГФР-де неофашисчи болгаш милитаристчи күштериҥ тайбың херээнге айылдыг ажылчорудулгазын потсдам болгаш эвилелчи өске-даа делегей дугуржулгаларындан ГФР-ге хамаарышкан хүлээлгелерге дүүштүр чогуур хемчегерни алырын ГФР-ниҥ чазаандан Совет чазак маныы турар дээрзин ол нотада чугаалап турар.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

«ЫНЧААР АЖЫЛДАП БОЛУР БЕ?»

«Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң инек кадарчызы Тумат Натпит-оол аныяк инектерни бүгай ажаагаш, аргызын бакемраткан дугайын кодээ корреспондент бижээн. Үстүнде эге-биле адаттынган чагаа январь 18-те парлаттынган.

— Хендергениҥ Хөлчүктүгде кадарчы Т. Натпит-оол харыысаалга чок ажылдап келгенин, оҥ дугайында парлаттынган чүүл чүвениҥ шыпкына дүгжүп турарын хынаала илереткен—деп, колхоз даргазы эш А. Аноприенко редакцияга харыылаан. Чалгаа кадарчыны ажылындан үндүрген, чүдан бакспраан 100 ажыг инекти ёки ажаадыры-биле дуржулгалыг малчын Т. Серепке хүлээдип берген. Эң бакспраан 7 аныяк инектиҥ амгы туруш байдалы ажыҥнп бар чыдар дээрзи харында айыттынган.

«БАЙДАЛ ДУВУРЕНЧИГ»

Мындыг эгелиг чагаа январь 19-та парлаттынган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакыда Мажалык сүт-бараан фермазы эртекси чылда сүттүң саалдазының болгаш күрүнеге дужаалдазының планын күүсеткээнин, сүт саалдазын бедидер эвээтерипарлыг, организастыг хемчегерни чорутпайн келгенип, ферма эргелекчизи М. Одчей-оол ажыл-агыйжы эвес, ажылынга харыысалга чоктанып, арагалаарынга хандыкшып турганын кодээ корреспондент бижээн.

Бо чүүлге хамаарыштыр «Чыраа-Бажы» совхозтуң парткомсекретары эш К. Куулариҥ редакцияга харыылаары болза: парткомнуң тускай комиссиязы ферманың ажылын хынаап, ол дугайында айтырыгны парткомга чугаалажып шиитпирлээн, ферма эргелекчизи А. Одчей-оолду шынгыы сагындырган, ажылын чогуур хуусаа нштинде экижидерин анза дамчыдып, ферманда байдал соолгу үеде экижип турар.

Органнзакчы ажыл, практиктиг дуза

Парторганизациялардың ажылының дуржулазындан

Районнуң партия организацияларының эрткен отчёт-сонгудалыг хуралдары бистиҥ ажылывыста четпестерни, ылаҥгыя партияның иштики ажылын сайзырангайжыдарында чедир кылдынмаан сугдаларни илереткен. Шүгүмчүзелдериниҥ бир кол угланышкыны бригада партия организацияларын болгаш партболүктериниҥ райкомнуң, партия комитеттериниҥ четпес удуртуп турарының дугайында болган.

СЭКП райкому коммунистериниҥ сакал, шүгүмчүзелдериҥе үнделээш база бригада организацияларының болгаш партболүктериниҥ ажылының байдалы-биле тодаргай танышкаш, мындыг түңнелди кылган: чамдык бригада партия организацияларының секретарьлары, партия бөлүктериниҥ организацжылары ажылга дуржулга чок, эгелээн херекти эчизиҥе чедирер дээш организакчы ёзу-биле ажылдан шыдавас болган. Ындыг болганда, оларга практиктиг дуза чедиреринии эргежок чугулазын шиитпирлевишаан, партия активиниҥ район школазын райком организастаан. Өске бүгү партийжи актив-биле кады, бригада организацияларының секретарьлары болгаш партболүктериниҥ организакчылары ында өөренип турар.

Организас-массалыг болгаш кижиндилгелиг ажылдар талазыбиле арга-дуржулгалыг бригада партия организацияларына хамыктың мурнунда «Тинилгее» совхозтуң төп сүт-бараан фермазында эш Ондар Назын-оолга удурткан партия организациязы хамаарыжыр. Мында коммунистер ферманың бүгү ажыл-херээнин дугайын партия хуралдарында чугаалажып, четпестерни эдип алыр дээш шиитпирлиг хемчегерни ап, кежигүн эвестерге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ам оларның кол кичээнгейи мал кыштаглаашкының чедиишкиниҥ эртпиреринче угланган. Советтерге соңгулда кампаниязынга коммунистериниҥ киржилгезиниҥ дугайын база тодаргай чугаалашкан.

Доора-Хадың сүт-бараан фермазының ажылы чыл бүрү экижип орар. Ферма эрткен чылын саар инек бүрүзүнден 1800 кг сүт саап алыр планныг турган 2081 кг кылдыр ажыр күүсеткен. Мал кыштаглаашкыны эки чоруп турар. Бо дээрге ында партия болүүнүн (организакчызы эш Санчай) удуртукчу ролюнүн экижээниниҥ түңнели-дир.

Коммунист бүрүзүнүҥ хүү харысалгазын бедидериҥе, ажилга оларның мурнакчы ролюн чедип алырынга дуржулга станциязының хөй фермазында бригада партия организациязы элээн дуржулгалыг апарган. Коммунистер эге политшколада шупту өөренип, хостуг шактарында малчыннарны, оларның дузалакчыларын чыып алган, зоотехниянын база ветеринариянын билиглерин шиҥгээдип алырынга оларга дузалап турарлар. Партия болүүнүн организакчы эш Сырат боду база өөренмишаан, партия ажылының аргадуржулгазын кызымаккай билип ап турар.

Бо үстүнде партия организацияларында болгаш бөлүктерде амыдырал бир-ле чаа, солуп чүүлбиле немежип, бир-ле эки ажылхерек эгелей берген турарын бодап көөрге, олар моон соңгаар-даа улам чедиишкиниҥ ажылдан шыдаар. Оларның күжү улуг, биледеми быжыг. Ынчангаш партия райкому оларның эки ажылының дуржулгазын өскелерге дамчыдар ажылды база чоруда берген.

Партия болүктериниҥ ажылынга удуртулганы экижидер талазыбиле арга-хемчегерни СЭКП райкомунга база чугаалашкан. Ооҥ-биле холбаштыр, партия комитеттериниҥ, ооң бюроларының харысалгазы бедиир. Партия активиниҥ район школазының ажылының байдалын өөренип көрүп турар үеде, биске база эки дуржулга мооиниттинер дээрзин билип турар бис.

С. ТУШКОВ.

Депутат-биле ужураҥкан

Тыва АССР-ниҥ алдарлыг малчыны Салчак Самбурович Бөраек үүлге онаашкан ажылынга кызымак чоруун көргүзүп турар эвес, депутат хүлээлгезиниге база актсеткилдиг. Ол, малчыннарга доктаамал барып, оларның ажылзамыдыралы-биле тавыжып турар.

Чоокта чаа Салчак Самбурович Каа-Хем районнуң «Кызыл-Туң» колхозунуң Улуг-Ажык бажында малчыннары-биле ужураҥкан. ССРЭ-ниҥ болгаш РСФСР-ниҥ Дээди Советтериниҥ болуп эртикилээн сессиларының шиитпирлерин база өске-даа чүүлээ материалдарны сонгукчуларга таныштырган.

Ужураҥыга хуралынга чамдык хойжулар бот-боттарын социалистиг чарышка кыйгырган.

Л. САЛЧАК, хойжу.

Чарлыкты хажык чокка күүседир

Биче хулиган херек кылгаш, ооң кеземчезиниҥ чымчаанга амдажып турган кижилер чок деп болбас. Олар медицинаның эдээртиилге бажыныҥга хонарын, азы он хонукта бажыңнадырын чиик чүүл кылдыр көрүп турганнар. Ындыг кижилериниҥ бирээзи — Дарыма Даванай. Ооң арагалап алгаш, бак сөс сөглээр, ооң кедерээргe, чудуругун көөргедир чоруу хөй удаа үргүлүүлеп келген. Кажан ол, соолгу катап арагалап алгаш, херек үүлгеткенде ону Баа-Хем районуҥ улус суду 3 чылда хосталгазый казып шииткен. Шииткелди номчаан соонда ол, кайган айтырган:

— Эштер, шиитекчилер, силер чазыпкан болдунар бе: ындыг херек үүлгеткен дээш шаанда 10 хонукта хоргудаар чүве болгай.

— Ам ындыг эвес, 1966 чылдың июль 26-да үнген Чарлыкты боттандырып турар болгай—деп, аңаа айыткан.

Шагаан-Арыг чурттуг Орешков, Чадаанада Ооржак Барүү болгаш өске-даа арагачылар база-ла ындыг агартыныышкынны кылырын ораалдашканнар.

Партияның болгаш күрүненииҥ ап чорутқан чүгүла хемчегериниҥ түңнелинде, боттарының патриоттуг херээн, хамаатты эргелерин болгаш хүлээлгелиг хандыы-биле совет кижилериҥ үгаан-медереди канчаар-даа аажок өскен. Ооң-биле кады ажыктыг ажыл кылыксавас, арагага хандыкшыдыг чамдык кижилер бистиҥ ниитилелдеҥ чок деп болбас. ССРЭниҥ Дээди Советиниҥ Президиумунуң 1966 чылдың июль 26-да хүлээп алган Чарлыы ажылы чонналрның, хөй-ниитиҥ организацияларының болган күрүне органнарының күзелин болгаш негелделерин барымдаалаан болгаш арагачыларга база хулиганнарга удур шынгыы демисел чорударының Хоойлуунуң болган.

Хулиган чорукка удур демисел талазы-биле административтиг органнарның ажылының чамдык түңнелдерин ам үндүрүп болур. Чарлыкка дүүштүр биче хулиган херек үүлгеткеннерге удур демисел мурнукузундан дыка шынгыыраан. Кеминг херек үүлгедир чоруктар көскүзү-биле эвээжээн.

Тыва АССР-ниҥ улус судыязы Хоойлуунуң негелделерин шынгыызыбиле боттандырып, буруу херек үүлгеткеш, ооң кеземчезинден кандыг бир арга-биле үштүнарын ораалдажыр. Билбээченнээр кижилерни сойгалап, оларны билиндирип, хоойлу ёзугаар шииткелди онаап турар. Чижээ, он хонукта шиитпирген Кара-сал Сырат дээрзи кажан ону столоваяже дүштеки чем экээри-биле чорударга, база-ла «пактап» алгаш келген. Чөөн-Хемчик районуҥ улус суду ооң агартыныышкынын бүрүүдяткаш, баштайгы он хонуунга немей 20 хонук хоргудал шиитпирлиг үнүргеп. Хоргудалга турар үезинде ооң чурумун үрээрин ораалдашкан Чадаанада Семис-оол, Кызылда Берестенников болгаш өскелер-даа база ындыг шиитпирлиг алыр ужурга таварышканнар.

Бир чыл дургузунда ийи катап биче хулиган херек үүлгедир болза, ындыг кижини 1 чыл чедир хосталгаш өскелер-даа таварышкан. Хоойлуунуң бо негелделиҥ суд органнары хажык чокка күүседир ужурлуг. Улуг-Хем районнуң улус судыязы эш Аңгырбан ында амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчызы Анатолий Бюрбюнү 1966 чылдың ноябрь 17-де биче хулиган херек үүлгеткен дээш 15 хонукка шииткен. Ол шиитпир шын эвес болган, чүл дизе, Бюрбюнү ынчаар чиик көөр барымдаа чок турган.—ол-ла чылдың октябрьда база биче хулиган херекти ол үүлгеткен. Бо таварылгада ооң хосталгазын казып шиидер тургандыр.

Боо, бижек болгаш өске-даа хевиринҥ аар кемдээшкин кылыр херекселдерни ажыглап, азы ажыглаарын ораалдашкаш, хулиган херек үүлгеткен кижилерни 3-тен 7 чыл чедир хосталгазын казып шиидерин Чарлыкта көргеп. Манда-хөө Бавын-оол дээрзи Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң Хараган фермазынга боо адып, саанчыларны тарадыр сывырып турган. Бодунуң херээн чогуур чердерже дамчыштазын дээш районтөвү-биле телефон харылзаазын ол үргедээн. Ооң ужурунда ону шыңгы шииткен.

Хулиганнаар болгаш хөй-ниитиниҥ корум-чурумун үрээр чоруктарга удур демиселди калбаа-биле чорударда чүгле шииткел, торгаал-биле кызыгаарлаттынар болза хоржок. Хулиган херекти болдурар бээр чылдагаанарны болгаш байдалдарны баш удур сойгалап, илередириҥге суд органнары хөй-ниитиниҥ калбаа-биле киниришпирер ужурлуг. Бо чугула ажылды улус судыялары ам-даа чедир кылбайн турар, олар шииткелдер хоолгаларын коллективтерге чугаалажып турда, аңаа барбастар, эшхуунуҥ судтары-биле харылзаазы кошкак, аныяктарның амыдыралында, культура-кижизидилгелиг ажылдарда четпестер-биле демиселди чогууру-биле чоруттайн турар. Улуг-Хем районнуң улус суду Үрбүн суурга хулиганнап чорун турган назы четпээн оолдар Василий Хуурак, Топтуг-оол Салбырын оларның херээн көргеш, олар ада-иезинииҥ азыралынга туруп, школаны каттанын, хөй-ниитин организацияларының талазындан аңаа хынаала чок болганын илередип-даа, ол дугайын район организацияларынга дыңнатпаан болган.

Административтиг органнарның материалдарын партия, комсомол, профэвилел организацияларының 10 хонук иштинде көрүп, чурум үрекчилеринге хемчег көргүзер хүлээлгелиг. Чурум үрекчилеринге хамаарыштыр, ындыг таварылга болганда бүдүрүлгеге шанналдарны долузу-биле, азы кезиин тырыспазын, дыштанылга бажыңнары болгаш санаторийлерже баар чиигелдиг путёвкаларны бербезин, азы чурттапга шөлү алыр ээлчээн сонгаарладырын Хоойлуда көрүп турар. Моны ажыглаар херек. Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп турар үеде бүдүрүлгелериниҥ ажыл-чорудулгазынга үнелээшкин бээрде, коллектив кежигүинериниҥ ниитилелге болгаш хууда амыдыралынга чуруумну канчаар сагып турарын кол чүүл кылдыр барымдаалаар херек.

Коммунистиг моральдың негелделеринче чамдык организациялар киҥээнгейни угландырып турар болзада, чамдык коллективтер чүрүм үрекчилерин шынгыы хемчег алыр туржук, харын оларны камгалап, «айыылдан» үштүп алырын ораалдажып турар черлер бар. Чадаанада «ВЛКСМ-ниҥ 40 чылы» кинотеатрның чуруккуузу Ашак-оол Монгалбин биче хулиган херек үүлгеткеш, 1966 чылда безин үш катап 15 хонукта шиитпирген. Кажан ону шыңгыызыбиле шиидер дей бээрге ол коллектив дораан-на судче дилег кылып, «эки ажылдакчы чүве, арай-ла арагага сундулуг кижи, бис ону коллективке кижизидип ап көрээл» деп чагаа бижээн. Монгалбин ооң мурнунда чурум үреп, арагалап турда, чүнү көрүп турган силер? деп кинотеатрның директору эш Немковтан айтырза чогуур.

Чамдык кижилериҥ херээн судка көрүп турар үеде олар «үшкан чордум, чүнү-даа билбес турдум» деп боттарын агартынардар. Ол дээрге хоозун агартыныышкын-дыр. Эзирик тургаш, кылган үүлгедиг—херекти чингетпес, харын аартадыр деп Чарлыкта тодаргай айыткан болганда, административтиг органнар ону шуут удуртулга болдурар ужурлуг.

Суд болгаш административтиг органнар амгы үеде кол күжениишкинни хулиган болгаш өске-даа херектерни болдурбазының хемчегерин алырынче угландырар болгаш социалистиг корум-чурумнуң үрекчилери-биле эптеш чок демиселди чорударлар ужурлуг. Тыва АССР-ниҥ административтиг органнары хөй-ниитин организацияларының талазында хүн-бүрүнүң харылзаазын күштедирип тургаш, бо сорулганы шиитпирлеп шыдаар дээрзинге чиганыг турбас.

В. БЕКИШЕВ, Тыва АССР-ниҥ Дээди Судунуҥ даргазының орлуунчызы.

БҮДҮРҮЛГЕЖЕ ХАНЫЛААР

(Профэвилел конференциязы)

Улус ажыл-агый планнарын күүседириңге профэвилелдериниң ролю канчаар-даа аажок улуг. Ол чоруска чедиишкиниин түгле эрес шалыпкын ажылдан тургаш чедип ап болур деп. Тыва даг-дүгү комбинадының тудуг эргелелиниң каттышкан профэвилел комитединиң конференциязынга онзалап демдеглээн.

Тудутуун каттышкан профэвилел комитеди партия организациязының удуртулгазы-биле эртиен отчёттуг үениң дургузунда тудуг-монтаж ажылдарының планын күүседириңге ажыктыынар коллективин канчаар организастап келгенин профэвилел комитединиң даргазы эш Горбев илеткээн.

1966 чылда көрдүнген үлетпүр тудутларындан кислород станциязын, нефть чыглыр херекселди ажытталлга киирген, комбинаттың ийнги эдлээнин автомастерскааларының чамдык курлавырлары ажыглаттынмайн барган. Ылаңгыя, тудугжулар профессионал-техниха училищезиниң өөренир бажыңын, харын үтүн 50 кижи киирер чүвар бажыңны, 50 орунгуг эмнелге бажыңын ажылгаллга киирип шыдаваанаар

Оон ыол чылдагааны болза күш ажылды багай организастаанында, күш-ажылдың сагыпга чуруму кошкак боон турганында деп конференциянын делегаттары боттарының сана-ювалынга чугаалап турганнар. Эрткен чылдың дургузунда түгле тудут эргелелиниң шүтүмү-биле 8 муң ажыг кижи-хүн чидириглиг болган. Оон харалында 50 муң рубльдың тудуг-монтаж ажылдары күүсеттинмээн. Профэвилел болүктери боттарының хүреддарынга ажылга үнмес чоруктарны шыпгы чугаалашпайн турган, № 48 тудут эргелелинде местком даргазы эш Тюрин, 3 дугаар участоктуң местком даргазы эш Молин олар ажыл үезинде каш удаа ажылчыннар-биле ярагалээп, чурум чок чоруун көргүсеннер.

Каттышкан тудут комитединиң талазындан чагыг-биле ажылдаар организациларының профэвилел комитеттерин кошкэк удуртуп турганыбиле оларның хөй кезии күүүне планын күүсетпээнинер. Элээн хөй бригадалар үлетпүр бүдүүлге комбинадының талазындан эмилдириг болган бетон-биле чогуур ей-шаанда хандырбайн турганындан үргүлүү аваа туруп бээр ужурга таваржын турганнар.

Комбинаттың бүдүүл үндүүл турар продукциязының шынары куду болгаш участоктарга ону хүлээп албайн бээр таварылгалар тургулаан. Ындыг түрбүзе профком чогуур хемчет албаан. Транспортчуларның, тудугжуларның, КПП-ниң талазындан ажылды кыпырда тодаргай дутуржуп албайн турарындан тудутга кылдынмайн турар түүлдер ам-даа хөй.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шиимээшкиниин иептередип, тудугжулар аразынга социалистиг чарышты улам калбартыры негеттинип турар. Ынчалза-даа конференциянын делегаттарының саналдарындан алырга, ол чугула херекти каттышкан тудуг комитеди чедир үнелеэн болуп турар. Ынчангаш чамдык бригадалар болгаш ажылчыннар коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка белеткел чок киржип турар болгаш эрги чаны-биле ажылдап турарлар. Ажыл-агый удуртукчуларының бүрүзүү-биле чарыштың киржикчилеринге алган хүлээлгелерин күүсединге таарымчалыг байдалдар тургустунмайн турар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин ёау барымдаалап үндүрүп келген.

Делегаттар күш-ажыл төлевириндe, техниканың аймыл чок чоруунуң камгалалында хөй-хөй четпестерни айтып, чамдык таварылгада күш-ажыл хообілузун үреп турган чоруктарны илереткеннер.

1967 чылда комбинат тудуунуң ийнги эдлээ уламчылаар. Оон ыцай ак-довуракчылар юбилейлиг чылда ниити шелү 3500 дөрбелчин метр хөй каът дөрт чуртталга бажыңнарын алырлар. Тудугжулар эмнелге комплексинин, ярыглаар дериглелдерин ажыглалга киирер база дизельдиг электростанциянын эде тургузуушкунун доозарлар.

Ниитизи-биле үш миллион 460 муң түңнүг акша-хөреңгини шиигээдип алыры планда көрдүнген. Тудугжулар Совет эрге-чагырганың 50 чыл ююнга алдар кыздыр чыл төнчүзүнде 600 олуттуг чаа клубту немей тударын хүлээгенинер.

О. НАМЧЫЛАК.

Надежда Дмитриевна Ефимова эмчи сестразынга чзорбн беш чыл иштинде ажылдап келген. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Амгы үеде Надежда Дмитриевна уругларның өкпе аарыглар салбырында ажылдап турар. Ол онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, аарыг уругларга сагыш човангыр кижи.

Кады ажылдап турар эш-өөрүнге ол арга-сүмезин, ажыл-дүжулгазын дамчыдып берип, хостуг шагында кухня ажылдакчыларынга дузалажып турар.

ЧУРУКТА: Н. Д. Ефимова дүштеки үеде уругларны чемгерериңге дузалажып тур.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Шынар болгаш хүлээп алыышкын

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң, партияның XXIII съездиниң чүрттүң кодээ ажыл-агыйын бурунгаар хөгжүдер талазы-биле шиитпирлерни амыдыралга боттандырбышаан, Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери беш чыл планының бирги чылы — 1966 чылда көскү түңнелдерни чедип алган. Оон барымдаазы кодээ ажыл-агыйның продуктуларын белеткээринiң планын, эттиен өскезин ажыр күүсеткени болур.

Продукциянын түгле хемчээли өзүп турар эвес, шынары база бедип турар. Республиканың күрүнеге тараа садар планы ийи ажыг катап күүсеттинген. Тарааның ол-шыгы 16 хүүдан эртпес, натуразы 642—820 грамм, тарааның бодунуң богу 1.2—9 хүү болуп турар болгаш кандыгдаа халдавырлыг аарыг чок, тарааның чеминиң составында турар белоктуг бүдүмелдерниң клейковина дээр бир чугула кезии 38 хүү, ажы шынарлыг шилденчек чеми 85—98 хүү чедип турар. Мындыг ан ажы шынарлыг тараалларны Тываның колхозтары, совхозтары күрүнеге берген.

1965 чылдыы-биле 1966 чылдың 9 айларының иштинде күрүнеге дүжаараан бүгү малдың шынарын деңнээргe мындыг: 1965 чылда мыйыстыг бода малдың тергини күштүү 7 хүү турган болза, 1966 чылда 24 хүү, ортумак күштүү 13 хүү турганындан 63 хүү, ортумактан кулу күштүү 13 хүү болган. Ол шыкашхой, ошкүнүң тергини күштүү 9 хүүдан 26 хүү, ортумак күштүү 63 хүү болган. Хаваның тергини күштүү 10,5 хүү турган болза, 28 хүү болган.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхоз пландан ажыр 4175 тонна ажы шынарлыг тарааны сатkан. Колхоз пландан ажыр сатkан тараазының үогүүр ортээнге болгаш немелдезинге катай 767 муң рубльди алган. Колхозтуң эътке дүжаараан малдарының 80 хүүзү тергини күштүг болган. Колхозтуң Ээрбек участогундан күрүнеге дүжаараан ийи муң ажыг баш хой, яртыы 1908-зи азы 93 хүүзү тергини күштүг болган. Оортан колхоз 63840 рубльди алган. Бир эвес ортумак күштүг боон киргеи болза, оларның ортээ моон үш катап эвээш болур турган.

Улуг Октябрьның 50 чыл ююнуң байырлалынга чедиишкиниг үжуражыры-биле республиканың кодээ ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Оон иштинде мал ажылдакчыларының мурнунда улуг соруглалар тургустунган. Малды кыштан менди ажырар, продуктулуун бедидер, күрүнеге садар мал ажылының продуктуларының шынарын эрткен чылдагылындан-даа артык бедидер.

Бо соруглааны чедип алыры-биле бедик шынарлыг сүттү, семне күштүг малдарны 1967 чылдың бирги айындан эгелеп күрүнеге бээр дээш колхозтар, совхозтар ажылдап турар. Чамдык ажыл-агыйлар кыпкы үеде семирти азырап турар малдарын бирги кварталдың планынга киириштир дужаап турар.

Ынчалза-даа чамдык бедеткел организацияларының талазындан план күүсединге шаптыктыг болгаш когаролдыг түүлерни кыла бээр тараалгалар бар. Чижээ, Каа-Хем районуң Ленин аттыг колхозунуң даргазы эш Бархатов Кыыдың эът комбинадының директору эш Зубковабиле январь 5-те телефон-биле чугаалашкаш, 8-те дыштанар хүнде хаваннар эккеп дужаарын дугуржуп алган. Дугуржулга ёзугаар, Бүрен-Бай-Хаакган үш машинага 73 хаванны чүдүргеш, дан бажында Кызылче чорупкан. Мал семиртир «Совет Тыва» совхозка келгеш, оон чепшээрел бижикти алгаш, Кыыдың эът комбинадынга январь 8 хүнүнде хүндүе 12 шак ажып турда чедип келген. Эът комбинадының мал хүлээп алыр баазазының эргелекчизи эш А. Соломатов үш хөнүк иштинде мал хүлээп албас бис дээн. Колхозтуң кол мал эмчизи эш Соловьев ам канчаар, комбинаттың директору эш Зубкованы дилээш турупкан. Хүнзедир тыпшаан.

Демги үш машина иштн хаваннарны дедир чүдүрүп чоруткаш, «Совет Тыва» совхозка аппаарга база хүлээп албаан. Ырак-узак черлерге кыштың 40 градуе ажыг соогунда ыцай-бээр хүлээп алыр кижилер дилеп соорүп келирге, хаваннар бакырап, мырыцай өлүп эгелээн. «Совет Тыва» совхозтан район төвү Сарыг-Сеп тавараашаар. Бүрен-Бай-Хаакга чедир дан адып чорда четкен, орукка чорда 7 улуг хаван доңуп өлген. Өскелери эъди чуурлуп, арыш бакырааан.

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң 119 шарыларын хүлээп алыры база-ла ындыг байдалдыг болган.

Дириг малдарны хүлээп ап турар черлериниң чамдык ажылдакчыларының шак ындыг бюрократсыг, күрүнениң херээнге харыысалга чок, шаптыктыг чоруу 1966 чылда республиканың эът садып алыр планының чедир күүсеттинмейн барганынга кандыг-бир чергеи-биле салдарлыг болган деп чугаалаза чогуур. Оон ыцай мал хүлээп алыр, ону сайгарып ажылдап турар черлериниң материал-техниктиг баазазының деңнеели куду боон турар.

Оон аңгыда, мал хүлээп алырынга тазырыңча чок база бир шаптыктыг чүүл бар. Ол дээрге эът планынга дириг малды ийи аңгы черлерге хамаажыр организациялардың хүлээп ап турары болур. Кызылдың эът комбинады Красноярск крайның эът болгаш сүт үлетпүрүнүң эргелелиңерге хамаажыр, а мал семиртир «Тыва-трест», оон совхозтары база бир аңгы министерствога хамаажыр.

Малды дужаан, хүлээп ап тургулаан үедерде эске-даа улуг эвес маргылдаалыг айтырыглар бо организациялардың аразынга үпүп кээр. Бирээзи бирээзиниң карманындан хой-даа, эвээш-даа бол, канчап-ла акша үштүп аптарын, чүгле болунга хамаарышкан ажыл-агыйынга арбын орулга киирип алырын бодаар. Чижээ, эрткен чылын эът комбинады сентябрь 12-ге чедир мал эккелбейн көрүнер деп ужурун илергейлеп турда-ла, «Тыва-трест» сентябрь 6-дан эгелээш Самагалдайдан мун ажыг баш хойну автомашиналар-биле соорүп эккелгеш, хүлээп албайн турганы дээш хой акша негеп турган.

Кайыы-даа күрүнениң организациялары тургаш-ла, мындыг дугуржулга чок чорукту кылып, чаргычаалы үндүрүп турары черле таарымнаас. Оон орунга эът, сүт үлетпүрүнүң материал-техниктиг баазазын республикага канчаар сайзырадырының айтырыгларын чугаалажыр ужурлуг. Ындыг-даа болза эът, сүт үлетпүрүн эргелээр чаңгыс аай организация чогу-биле бо айтырыг чогуур-биле шиитпирлеттинмейн турар. Бистиң бодап турарывыс болза, республиканга эът, сүт үлетпүрүнүң эргелелин тургузуп, демги аңгы башка организацияларны чаңгыс аай аңаа чагыртыр болза, бүгү айтырыглар, ол ышкаш материал-техниктиг баазаны сайзырадыры чаңгыс аай шиитпирлеттинер апаар.

И. ЛОПСАҢ.

Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый продуктуларының шынар талазы-биле күрүнеспекциязының начальниги.

Лекция, ужуражылга, чалалга

Ак-Эрик суур— Тес-Хем районнуң шыырак шыдыраачыларының чурттап турар черн. Эрткен чылдың чайынында шыдыраачы, башкы Монгуш Көрген-оол район төвүнге келгеш, бир-де дыштанар хүнде организастаан он алды кижи киржикчилиг дүрген салырынмың маргылдаазынга тиилекчи болган. Оон ыцай эрткен чылдың ноябрь айда ак-эрикчилер район чемпионадынче үш шыырак шыдыраачыларын чоруткан. Шыдыраанның түңнелинде Ш. Дайгараза бирги черни бүүрелдиг ап, район чемпионуу атка четкеп, а ооң эштери М. Көрген-оол биле С. Эрендей база-да шаңналдыг черлерге четкилээн.

Ынчангаш районнуң спорт төвүлели Ак-Эрик суурга шыдыраа талазы-биле бир чугула хемчегни организастаарын шиитпирлээн. «Шыдыраа ураи түүлүүнүң хөгжүлдезиниң үе-чадалары» деп лекцияны, район төвүнүң шыдыраачылары ак-эрикчилерге помчуу таныштырган.

Эрткен даштанар хүнде район төвүнүң болгаш районнуң чемпионуу чурттап турар суурнуң аразында шыдыраанның команда талазы-биле ужуражыышкыны болган. Кайы-даа таладан дөрт-дөрт шыдыраачылар, киришкен, кижи бүрүзү ик, каразы-биле ийи катап ойнаан.

Шыгыы сегиркин алымшкыга район төвүнүң шыдыраачылары удурланыкчыларын 6,5:3,5 санга уткан. С. Тамба биле Д. Иванов олар боттарының удурланыкчыларын О. Эрендей, Т. Баандай оларны утхузаан, командазынга 2—2 сайнарны эккелген. Аныяк шыдыраачы Т. Сенди шыырак шыдыраачы М. Көрген-оозду бантай тиилээн, дараазында хайымнашкаш, командазынга 1,5 санны берген. Мурнунда кандыг-даа маргылдаларга киржип чорбаан аныяк шыдыраачы, Д. Монге район чемпионуну Ш. Дайгараза-биле ойнаан, баптай үттүргеш, дараазында чемпионуну дүжүп бээринче албадаан, хайым кылдыр ойнаан.

Район төвүнүң шыдыраачыларының тиилелгезин чүүгү-биле тайылбырлаарыл? Хамыатың мурнунда быжыг чурумда. Оон ыцай шыдыраачы бүрүзү тиилелге дээш кызымаан көргүскен.

Район төвүнүң шыдыраачылары чоокку дыштанар хүннеринiң бирээзинде ак-эрикчилерни Самагалдайга аалдап келгеш, ужуражырынче чалаанаар, а суурнуң шыдыраачылары чалаалганы улуг күзелдин-биле хүлээп алганнар.

Бистиң корр.

ДАШТЫКЫДА

АЗИЯ, АФРИКА ЧУРТТАРЫНДА

ДУГУРЖУЛГА АМЫДЫРАЛГА БОТТАНЫП ТУРАР

ДАМАСК. Электри дамчыдылгазының бедик вольтулуг шугумун төлевилээр болгаш тудар талазы-биле техниктиг дузаламчыны Совет Эвилелиндeн көргүзер дугайында ССРЭ биле Сирияның аразында керээге ат салган.

Электри дамчыдылгазының бедик вольтулуг шугуму Сирияның үлетпүр төвү Алеппону Евфрат плотинва тудуунуң району-биле тудуштурар болгаш баштай тудут районун электри энергиязы-биле хандырар, оон тудуу дооскан соонда электри энергияны Сирияның үлетпүр будүүлгелериниг бээр.

АЧО-НУҢ «11—КОМИТЕДИНИҢ» СЕССИЯЗЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. Киншасага президент Мобуту Африка чаңгыс эп организациязының (АЧО-нуң) онгу сессиязын ажыктаан. Сессияга чугаалажып көөр кол айтырыглар болза Анголада байдал болгаш 1967 чылда «11—комитеттиң» бюджедин бадылаары болуп турар.

Родезияда болгаш Африкада португали колонияларда байдалдың дугайында айтырыгларны база чугаалажып көөр деп турар.

Африканы бүрүн хостаары— Африка чаңгыс эп организациязының биргн чергенин ужур-дузалыг соруглазы-дыр. Хүлээлге нарын болгаш берге, ынчалза-даа келир үеде африка динне улут ужур-дузалыг болуп турар. Бистиң ниити дайзынывыс — колониализм болур дээрзин Мобуту медеглээн.

Конго (Киншаса) африка динне колониализминиң бүгү артышкынларын бүрүн үзүттээр дээш демиселге Африка чаңгыс эп организациязының болгаш Хосталга комитединиң долу чедиишкиниг ажылдаарынга дузалаары-биле бодунуң шыдаар-ла бүгү чүүлүн кылырын бүзүредип турар дээрзин президент демдеглээн.

ХЕМЧЕГЛЕР АЖЫК ЧОК БОЛУР

ЛОНДОН. Алмазында барган, Англия мурнуу-родезий бүү-чурумга удур күштү ажыглаар ужурга таваржыр апаар деп, Замбияның даштыкы черектер министри Капвепве медеглээн.

Замбияның бодалы-биле алырга, Родезияга удур экономиктиг хемчегларниң дээштинниң шугайында КНО-нуң мартта киирер клеткази ол хемчеглер ажыктыг эвес болган дээрзин корүзер апаар деп, Капвепве демдеглээн.

ИЗРАИЛЬДЕ АЖЫЛ ЧОКТАР КОВУДЕП ТУРАР

ТЕЛЬ-АВИВ. Парлалганың медээлери-биле алырга, Израильде ажыл чоктарның саны бир чүс муң кижиге четиген.

«Ал-гамишмар» солуннуң бижин турары болза, чоокку ийи чылдарда чыл бүрүзе национал орулганы 20 миллион египет фунтка ковудедир арганы бээр дээрзин демдеглеп турар.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫ ЧУРТТАРЫНДА

Чөөн күштерниң шиитпирлии

Демократтыг болгаш социалистиг чөөн күштерниң федерациязының бирги ниити национал конференциязы Париже болуп эрткен. Федерацияда бантааган политиктиг партиялар (Социалистиг партия, радикалдар партиязы болгаш республика институттарының конвентизи) Национал хураллга соңгулда талазыбиле боттарының кампаниязын бо конференция-биле эгелээнни ол. Национал хураллга соңгулда бо чылдың мартта болуур. Францияга чаа демократтыг ёзу-чурумну тургузар дээш демиселди туюлунга чедир чорударынга боттарының шиитпирлиини олар бадыткаан.

(СЭТА).

ШЕРИГЛЕРНИҢ САНЫ КӨӨҮДЕП ТУРАР

1967 чылдың январь 30-де турганы-биле алырга, Мурнуу Вьетнамда америк шерииглерниң саны 404 муң кижиге четкеп. Ол дугайын АП агентилел Сайгондан дыцнадып турар.

(СЭТА).

Вьетнамның Демократтыг Республиказы. Америк дэрбечи арантаннар олум четирер он-он тонна чүктү Виньиеп хоорайже октаан. Кандыгдаа кем-бүрүү чок уруглар, херээжеңнер болгаш кырганнар өлген. Бо уругнуң аразы олуртеннериниң аразында база бар болган.

ЧУРУКТА: кырган Ле Ван Тхик уруунун бо өскүе арткан болгаш балыглаттырган уруун бодунга ап турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Каттышкан хөделиишкиннер херек

ЛОНДОН. (СЭТА). Вьетнамның Демократтыг Республиказының дениксээрни бомбалаан турарын Вьетнамдан АКШ-тың чепсектиг күштерин бүрүн үндүрериңе баштайгы базым кылдыр совсадырының эргежок чугулазын Великобританияның Коммунистиг партиязының чиигнае секретары Джон Голлан демдеглээн. Голлан чоокта чаа Глазко хоорайга болгаш массалыг митингиге чүве чугаалаан. Ол митингиге бир муң кижи киришкен.

НАТО шериг блогун болгаш Варшава Керээзиниң организациязын айыыл чок чорук дугайында ниити европа керээзи-биле солуурун Дэ. Голлан база санаалаан.

«Ниити рынокка» Англияны хүлээп алырын чедип алырынче англи чазактың чүткүүлеринге хамаарыштыр Голланның медеглээнни: оон орунга Англия «Чөөн биле Барыын таланы хаара туткан болуут ниити европа садыг политиказын чорудар ужурлуг».

Вильсонуун чазаанның иштинги политиказын Голлан база шүтүмчүлээн. Англияда түрегги чоруктуң болгаш бажың чоктарның ядаргай байдалының кедергээни-биле холбаштыр дүвүрээнни лейбористиг партияның талалакчыларының оргузунда безин күштелгенин ол демдеглээн. Чазактың политиказы лейбористиг шимчээшкинде ханы чоруудаларын болдуруп турарын Голлан айыткан. Политиканы өскертир төлөөде, ол дээш туржуп турар бүгү киживерниң каттышкан күжениишкиннери эргежок чугула.

Соолгу түңнелдер

ТОКИО. (СЭТА). Январь 29-та япон парламентиниң адзыы палатазында болган соңгуданыы соолгу түңнелдери ында болдуне берген. Башкарамчы либерал-демократтыг партия палатада 277 олуттуг, Социалистиг партия — 140, Демократтыг социализмниң партиязы — 30, коммунистер — 5, Комэйто партия —26, хамзарышпастар — 9 олуттуг алган.

УЛАМ ЭКИЖИДЕР

«Улуг-Хая» совхозтуң Кок-Чыраа салбырының саанчылары Т. Сарыг-оол, А. Домүр-оол, С. Кызыл-оол болгаш оон-даа өскелер эрткен чылын бир инекке онааштыр 1.430—1.520 кг сүттү саап алган. Механизаторлар С. Маковкин, Н. Цыбин, К. Кандачоол база эки түңнелдиг ажылдаан. Ол дугайын профэвилел организациязының чоокта болган отчёттуг хуралынга демдеглээн.

Оон-биле чергелештир профэвилел комитединиң ажылында четпестерни санал берген эштер шүтүмчүлээн. Отчёттуг үениң дургузунда профэвилел кежигүннерийниң ниити хуралы чүгле ийи катап, профком хуралы дөрт удаа болган. Кежигүн кирип алышкынны эвээш. Дадывыр хавырылдазының чыл планын 90 хүү күүсеткен. Комиссиялар ажылынга профком боттуг дуза чедирбээн.

Ажылчыннарның ортузунга социалистиг чарышты дээштиг, үре-түнелдиг организастарын, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш демисежирин профэвилел комитеди боттандырар ужурлуг деп, отчёт-соңгулдалыг хуралга демдеглээн. Будүүлге чөвүлел хуралын доктаамал чорудары негеттинип турар. Профком эки ажылдап болур тургап. Ындыг-даа болза, оон даргазы эш Поросёнова болгаш кежигүннери инициатива чок, кончуг сула ажылдаан.

Ревизия комиссиязы отчёттуг үениң дургузунда чаңгыс-даа катап хынапда чорутпаанын, оон даргазы эш Дантаа хөй-ниитинин ажылынга шак ындыг харыысалга чок болганын хурал бүрүү шаап демдеглээн. Айыттынган четпестерни дарый чайлатпышаан, чаа соңгуткан профкомнуң составы ажылчыннарның ортузунга киживидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдарны чогуур деңнелинге чедир көдүрерин, Совет эрге-чагырганың 50 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш ажыл-херекти боттуг башкарарын отчёт-соңгулдалыг хуралга шиитпирлээн.

О. ТАВАА.

Кыдатта болуушкуннарга

Кыдаттан кээп турар дыцнадыгларда ап көөрге, хунэөбиннерниң отрядтары чоокта оларның тыптын келген бир янзы хевири — «бунтарларның» отрядтары-биле (кыдат дылдан оон-оске отудгазы «үймээнчилерниң отрядтары») күрүне эрге-чагырганың чер-черде органнарын, партияның можу болгаш хоорай комитеттерин эжелеп ап, оларның эмгы удуртукчуларын ажылдан дүжүрүп турар. Кыдат парлалганын, илаңгыя «Жэньминь жибао» солуунуң неделеп турарыбило алырга, бүгү эрге-чагырганы эжелеп алырын бүгү чуртка Мао Цзэ-дунуун кыйгырыын бүтаар боттандырып турар. Хунвэйбиннериниң тарадып турар солуннарындан болган материалдарындан белдинин турары болза, элээн районнарда ККП-ниң можу болган хоорай комитеттери, администрациялыг органнар «бунтарларга» ыңгыгызы-биле удурланып турар. Хунвэйбиннериниң ойтуг шавар талазы-биле партия комитеттеринге болгаш улус комитеттеринге идепкейлиг дузаламчыны ажылчыннар, таразчыннар, албан-хаакчылар көргүүүн турар. Үскүлежишкиннериниң дугайында ажыл соксадыышкынналрының болгаш ажылчы чоннарның эске-даа кодүргүүшкүнериниң дугайында дыцнадыгларны доп-дорлап тарадып турар.

Мао Цзэ-дунуун талалакчыларының холунда турар солуннар «экономнамге» удур шиитпирлиг демиселжирииге хүн бүрүдө кыйгырып турар. Ажылчы чоннарның материалдыг байдалын ажыннеринiң кандыг-даа хевирлерни «экономнамз» дижип турарлары ол. Ажылчы чоннарның туржуп турары материал талазы-биле идиг берииткинниң принциини «Жэньминьжи бао» солуун «ревизионисчя» принциз деп айтып турар. Ол принципти амыдыралга боттандырары «улуг пролетаржы культура революциязы»-биле түүшпес деп, ол солуун медеглээн. «Мао Цзэ-дунуун шугумун» чорудуп турар парлалга «экономнам» дээр үүвеже кайы хире калчаалыг халдап турары «культура революциязының» политиказының түңнелдериниг калбаа-биле таарымнаас чоруктуг канчап-даа турган базар дээр ораалдажмышкынның дугайын хереченлеп турар. Ол политика ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын дорамчылап турар деп түүе билдингир болгай. Ол таарымнас чорук кайы хире калбаргын дугайын солуннарының түүлүүдинден болган хунвэйбиннериниң парлаан чарлалдарындан көрүп болур.

Үлетпүр болгаш коммунал будүүлгелер ажылдавастаан, транспорт ажылы сандаразан, магазиннер хагдыгаан дыка хой хоорайларны болгаш районнарны ол чарлалдарда база айтып турар. «Бунтарлар» — хунвэйбиннериниң хой айтымышкын, саамырлары болгаш хуудустарны будүүлге бүрүн ааы чамдык кезии соксаан бүгү даг-тыыын болгаш үлетпүр будүүлгелериниң ажылчыннарын доп-дорлап катап ажылдап эгелээр деп кыйгырып турар.

Кыдат солуннардан ап көөрге, Шаньси, Шэньси, Хэбэй, Цзянси, Цзянку можуларда болгаш КҮР-нуң эске-даа районнарында ыңгыгы байдал тогрустунуп турар. Гайваны (Шаньси можу) болгаш Баодин (Хэбэй можу) хоорайларда байдал онза нарыидзан. Пекинден 150 километр ырак Баодин хоорайда хунвэйбиннерге удур демиселжир талазы-биле ол черниң партия болгаш күрүне органнарынга дузалажырыбиле ажылчыннар болгаш каш-каш муң тарачыннар чедип келген. Оларның хөйү моц миитар-биле чепселеглеген. Фаныпань уезинде 10.000 ажыг тарачыннар Пекинден келген хунвэйбиннерже халдаан болгаш оларны уезиден сыырып үндүрген.

Январь 26-да «Жэньминьжи бао» солуун «Шаньси можунуң бунтарыжы кол командылалынын» саамырын парлап үндүргеи. Можуда болгаш Тайюань хоорайда бүгү эрге-чагырга бо «командылалдың» холунда шылчээнин ол саамырда чарлап турар. Эргилдеш баш бурунгаар болдурбас соруга-биле можунуң болгаш хоорайның партия комитеттерин боттарының эжелеп алганын саамырның авторлары медеглээн.

«Жэньминьжи бао» солуун Шаньси можуда болуушкуннарны мурнуку чүүлүнге ол-ла хүн бижээн. Шаньси шериг округунуң улусчу хостага армиязының кезектери «эрге-чагырга дээш демиселдиг берге нарын үезинде», «револючу бунтарларны» деткээн болгаш культура революциязынга аажок улуг салыышкынны киирткен» деп, ол чүүлде чугаалап турар.

«Чөөннер» дээрлерге дузалажыр кылдыр шериглер чорудар дугайында КҮР-нуң каматтал министри Линь Бяога Мао Цзэ-дунуун бергеи айтымышкыннары-биле кады материалдарны хунвэйбиннер январь 23-те Пекинге тараткан. Шерииниг «Цзефаньлиюнь бао» дээр солуну ол айтымышкыннарның боттуун январь 25-те бадыткаан.

Ол солуннуң мурнуку чүүлүнге бижээни: «Улусчу хостага армиязы пролетаржы револючуларны шиитпирлиг деткип, оларга дузалаачыны көргүзер ужурлуг. Ол болза бистиң улут бештыцчыыс Мао дээрзиниң кыйгырыы-дыр. Шериг солуунуун ол мурнуку чүүлүн «Жэньминьжи бао» солун ол-ла хүн база парлап үндүргеи.

«Ам улут пролетаржы культура революциязын чорудуп турар чаа байдалда улусчу хостага армиязы киришпейн барып шыдаваа» деп, «Цзефаньлиюнь бао» солуннуң чүүлүнде чугаалап турар.

(СЭТА).

ШАГДАА АЖЫЛДАКЧЫЗЫ

КАЯА-ДАА КЕЖЭЭ

Костя Макаровтуң чаш чылдары Атамановка (амгы Кочетово) суурга эртвен. Шагаан-Арыгның мынаардагы эте школазынга доосканы, ол аздын казар черге ажылдап, оон соонда Тываның Совет Эвилели-биле харылзажырының карачаңгыс эрүү—Усинск оруунуң тудуунга, мастер Роман Вилькетиң удуртулгазы-биле ажылдап чоран.

Кажан ол тудугжу мергежилди шиңгээдип алгаш, республика наймылалының тудугларынга ажылдап турда, бистиң чуртувустуң кырынга кара айнык дирелип, немец-фашистиг эжелекчилер оор ёзу-биле халдаан.

1942 чылдың январьда Макаров Төрээн чуртун камгалаары-биле фронтуже чорупкан. Оон солдат амыдыралы Ачинскиниң полк школазынга өөредилге-биле эгелээн. Фронт шугуму Старый Русска чоокшулап келген. Калчаалыы-биле халдап турган дайзынның камгалал шугумун үзе кирери-биле 26-гы хаактыг, агаар-десант бригадазын кыска хуусавда ынаар чоруткан. Оон составынга Константин Макаров база кирген болгаш баштайгы шинг тулчуушкуннарның бирээзинде ол балыглаткан. Ховунуң санитар батальонунга кезек эмнеткеш, катап барып, 9-ку агаар-десант дивизиязының составы-биле Орёл, Курск хоорайларны хостаткан.

Тывадан барган солдат 1943 чылдың июль 8-те бир бедихти ээлеп алыры дээш тулчуушкунга аар балыглаткан. Казань хоорайның госпиталынга эмнеткен соонда ону фронтуже чорударын чөпшээревээн, мыназа-даа ол Төрээн чурт дээш база тулчуп киришкен.

Бир-ле катап Константин иези Матрёна Пименовнадан чагаа алган. Оон бижээни болза: «Мээң төрээн оглум! Бистиң мында мындыг-ла чиик эвес ийиш, мыназа-даа силерге оон-даа берге болгаш аймылдыг болуп турарын билип ор мен. Дайзыннарны кам-хайыра чокка чылча шоокаш, Тиилелгенниң хүнүнге сээң чедеринге бүзүреп ор мен, сен болза мээң баштайгы болгаш эң улуг, оон-биле кады кезээде аас-кежиктиг оглум болгай сен...»

Иезиниң идегээн сөстери шылап-да күзелге четкен, Константин Макаров тиилелгезинг чанып келген. Маадыр ие Матрёна Пименовна маадыр болуп чанып келген улуг оглу Константинден өске тос уругларын эки азырап, кижизидип орган. Константин аялын көрүп орарга оозу дыка кырый берген шыкаш сагындырар болган. Ол болза чогум-на даймының уржуу, оон човулакы. Хоочун солдат хөйүү бодап, амыдыралдың моом соңгаргы оруун бодангаш.

Солдат—кана-даа солдат. Бо чутаа ону шериг комиссариадынга чедирип келген. Ол хүнден эгелээш-ле Константин Андреевич Макаров милиция ажылынга үзүктел чок ажылдап келген. Ол чонунга чөптүг, дыннаттыр, херек апарганда негелделиг, үлегерлиг кижи деп, оон ажылдап турар коллективиниң кежигүннери чугаалап турарзар. Константин Андреевич Макаров Таңды районда ажылдап турар, оон адын Хөй-ниитининң корум-чурум камгалалыкның министерствозунуң Хүндүлел самбыразынга киирген.

ЧУРУКТА: К. Макаров.

П. ЦЕЛИЩЕВТИҢ фотозу болгаш созуг.

Оолдарыңар чүге ынчап баарды?

Чөөн-Хемчик район. Райкүүскомнуң административтиг комиссиязының хуралы болур дээш. Херек үүлгеткен кижилер дутайында анаа чугаалажыр чүве дижип тур. Улус чыглып келген.

— Хуралды эгелээр-дир, эштер—деп, даргалакчы чугаалаан, шагдаа черинниң төлээлекчизинге сөс берди.

Чаа чылдың мырыңай эгезинде — январь бирээде— урут-дарыглар хоорай төвүнде, еске-даа черлерде ёлкалар чанынга чүүлүлап, хаактан чоруп турда, ийи бичии оол—өөнүктер мынчаар чугаалашкан:

— Дүгде бир бажында дүүрге бардыр, ону барып ап алыылам.

— Чээ, дүргеп-не базыттаалы.

Бажыңга чеде бергеннер. Оон ээзи кижи эмчиде аарыг чыдар. Эжик шоочалыг. Оолдарның бирээзи карманындан дизип каан эмгээлок дүүлер үштүр эккелгеш, таарыштырып туруп ажикти ажыдыпкан. Боону ап алгаш, ынай болганнар.

А январьның 3-те ол-ла өөнүктер шахтёрларның Культура бажыңынга чеде берген. Бо удаада оон шоочазын ажыдып алыр чүзе чок болганы-биле, соңга шилип чуура шаңнакш, эрлерниң бирээзи, ишкин кел чыдарынга дээрбин хайгаарап турда, оскези мнаар шургуп киргеш, ийи фотоаппаратты часкагылапкан.

Ынчаарга ол-ла айның 3-тен 4-че дүне демнин-ле «хоочун» өөнүктер орук-техника эргелелинниң гаражынга чеде берген. Ол албан черинниң удуртукчулары аттыг сагыш амыр улус болуп-тур: гаражты дүлүүр-биле ажыдар дээр-даа чүве чок болган. Эрлериң ажиик хаалгалап кире бергеш, автомашинаны дашкаар үндүрүп алгаш, каккаш чорупканвар. Олар ол машина-биле везек селгүүстен алгаш, ындыг улуг чүвени карманга чажырып алыр арга бар эвес, «дедир аппарып каалы» дишкеш, демги гаражынче каккаш, ажикче киргелек чорда, машина ажылдавайн барган. Оон чогум чүзү каячан баргавын биле аар эвестер, ынчангаш машинаның суунда төп кагбайн, каггаш чорупканвар. Сөөлүнде ол машинавың суу доңгаш, когарал таварышкан.

Маңаа Чадаана хоорайның шагдаа черинниң ажылдакчыларының тывыгыр, оперативтиг болганын айтпас аргажок, олар оорларны ында нам-биле туткуулап алган, кемхерек үүлгедиин оон эдай уламчылаарын болдурбазын, оорлаттынган чүүлдерни чаадырган.

Ынчангаш ол «өөнүктерни» харын бо хуралга чугаалажып турганы ол. Оорлар дээрге 16 харлыг Коля Зыков биле 14 харлыг Витя Катников-дур. Оларның аварлары база олуражып турган, кайызы-да Чадаанада № 2 школаның өөреникчилери, келээде кады чоруурлар.

Коляны ап көрээли. Ол бажыңынга кичээлдевес турган, чоруй баргаш, кежээ орай келир. Ынчангаш дөртку класска база катап олурупкан. А сөөлүнде авазынга шуут-ла «өөренмес мен» дээш, школазын кашка-да ам ийи ай четкен. Оон бирги класска ийи чылды эртиринкеш киргени база бар болгай.

— Школадын чүге үндүн?—деп оон айтырарга:

— Үзгады берген дээш, кижиниң кыжырыыр-дыр — деп каар. А бо дугайында Коляның иези-даа (ачазы ам чок), школада башкылар-даа сонуургаваан, хемчет албаан.

А Витя кандыгыы? Ол база-ла бажың

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда тевилеттингеш

1967 ч.
ФЕВРАЛЬ
2
ЧЕТВЕРГ
№ 28 (6665).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫГ

Н. В. Подгорный Италиядан ээп келген

Итали Республиканың Президентизи Джузеппе Сарагаттын чалааның ёзугаар Италияга сес хонуктуң күрүне аянчоруун кылгаш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный январь 31-де Москвада ээп чанып келген.

Н. В. Подгорныйны үдеп чораан кижилер база оон-биле кады Москвада ээп келген.

Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтинген аэропортка Н. В. Подгорныйны болгаш ооң кады чораан өөрүн К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, Д. Ф. Устинов болгаш албанның өске-даа кижилери барып уткуп алган.

(СЭТА).

БҮДҮРҮЛГЕ болгаш орулга

Юбилейлиг чылда республиканың үлетпүр будурулгелериниң мурнунда улуг сорулгаалар туруп турар. Совет эрге-чагырганың төөгүлүг бежен чылынга холбаштыр алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседири-биле чергелештир бистиң чамдык будурулгелеривис планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазынче чөөрту шилчиирлер. Бо дээрге чер-чөрде партия, совет, профзивилея болгаш ажыл-агый организациялыңың кичээнгейин хазра тутпан хүнүң чугула айтырыгларының биргээзи болур.

«Үлетпүр будурулгезин планнаарын сайзыраңгайлыдар болгаш экономиктиг идиг беришкинни күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы бистиң үлетпүрувустүң моон ыңайгы шапкын хөгжүлдезинге улуг рольду ойнаар. Үлетпүрүни эргелеп башкарарын экижидер талазы-биле алдынган хемчеглер түс-түс үлетпүр будурулгелериниң бот инициативазын кодурген болгаш будурулгениң ажыл-чөрудулгазын шын организастаарынга удуртукчу кадрларның харысылгазын бедиткен.

Чүге дээрге үстүкү организациялардан будурулгениң бүгү техник-экономиктиг көргүзүглерин бадылап бээр чөрүкту солаан, сайгарар продукциялың хемчээли, будурер продукциялың кол номенклатуразы, ажыл төлевириниң фондузу, орулгалыг болуру, бюджетке киирер төлевилгелер болгаш бюджеттен алыр акшаландырышкын бо кол көргүзүглерни планныг онаалдалар кылдыр берип турар.

Күрүне планының кол көргүзүглеринге үндезилээш, будурулге бүрүзү ажылчыннарның саны, күш-ажылдың будурүмчүлүү, продукциялың бот-үнезин дээш өске-даа көргүзүглерни боду доктаадып алыр.

Будурулге талазы-биле ап чорудуп турар хемчегленрниң кол сорулгазы будурулгениң орулгалыг болур чөрүүн чедип алырынче угланган. Моон үмүрүнде будурулге бүрүзүнүң планныг онаалдаларын бир дескі күүседир, күш-ажылдың будурүмчүлүүн бедидер, продукциялың бот-үнезин чиигедир дээш эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннерин шиңгээдип ап, ажыл-агыйның иштики курлавырларын долузу-биле ажыглаары эргежок чугула.

Ындыг турбуже, чамдык үлетпүр будурулге болгаш тудуг организацияларының сан болгаш будурулге ажыл-чорудулгазында улуг четпестерниң барын чөөрта чаа болуп эрткен Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязындан демдеглээн. Маңаа холбаштыр «Коммунтудуг» септелгетудуг эргелелин, «Тыва суг тудугиүң» тудуг-монтаж эргелелин, аъш-чем үлетпүрүнүң будурулгелерин болгаш «Тыва тудуг» трезиниң үлетпүр будурулгелер комбинадын адап болур. Бо будурулгелер эрткен чылын караңгалыг болганнар. Ылаңгыя эът комбинады (директору эш Зубкова) болгаш үлетпүр будурулгелериниң комбинады эш Емельянцев эртнен чылдың дургузунда нүрүненниң хөреңгизин ажыл-агыйлыы, эвес ажыглаанындан 220 муң рубльдиң нарамазын белдурганнар.

Кылдыңган ажылдың төлевирин артынга санап, чиг-этти болгаш өске-даа материалдарны үчёт, камналга чон ажыглап, ажыл-агыйны шын эвес организастап турганыңдан үстүнде адаттынган будурулгелер улуг нарамаңы болдурганнар. Үчүле керээ күүсетпээни дээш эът комбинады 70 муң ажыг рубльге торгаткан. Бир эвес бо түңнү будурулгени чаартырынга ийиннде, азы ажылчыкнарның кылган ажылының түңнели болгаш шынары дээш материалдыг сонуургалын бедидеринге ажыглаан болза комбинаттың көргүзүглери эки болур үнүрлүг турган. Бистиң чамдык будурулгелервисте ажыглаттынмайн турар иштини нүрлавырларны бо чижектен безин көрүп болур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга турасиаатқан социалистиг чарыш республиканың улуг, биче будурулгелериниң калбарган. Ол чарыштың мурнуну одуруунда чоруп турар Кызылдың алгы заводу, республика типографиязы, «Тыва даг-дүгү» комбинады, республиканың өрүк-тудуг эргелели болгаш оон-даа өске будурулгелер планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазынче шилчиирингe хынамчалыг белеткенип, күрүне үнүр-дүзелиг бо реформаның эң кол негелдези болур арыг орулга чыылдазын тургузуп ап турарлар. Чижээлээрге, өрүк-тудуг эргелели бешин чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын чедишкинниг боттандырбышаан, 118,8 муң рубльдиң орулгазын тургузуп алган.

Планнаашкын болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазынче шилчиири ажылчыкнарның муш-амыдыралың организастаашкынын эжиидеринден аңгыда будурулгеге бот-орулга-чарылганы улам нептередирин негеп турар. Ол чонга чаа системаже шилчиирө дугайында чугаа турбас. Бот-орулга-чарылганың негелделерин шыңгыы сагып турар будурулгелерниң дептаамал орулгалыг болуп турарын практика көргүзүп турар.

«Сибирьниң электромонтажы» трезиниң бистиң республикада ажылдап турар участогу (эш Белоусов) улуг эвес коллектив. Ооң ажылчыннары республиканың ийи кол тудуунда болгаш Кызылда электродвигиле ажылдарын чорудуп турар. Ажылының аайы-биле чаңгыс черге мөөңнеттинип ажылдавас болгаш кылыр ажылы тудугмулардан кол хамаарылгалыг бо коллективтиң бригадалары бот-орулга-чарылганы билдилиг ажыглап турган, чыл санында эки көргүзүглерни чедип ап турар. Электриктер эртнен чылдың будурулге планын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседип, 78 муң рубльдиң арыг орулгазын алган.

Бригада, цех болгаш участок бүрүзүнге бот-орулга-чарылганы калбаа-биле нептередип, ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылданчыларның муш-амыдыы идепкейим шиитпирлеттинимээн сорулгаларны күүседиринче угландырып турган, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айтыкан планнарын бөттандырарынче оларны мобилизастаары юбилейлиг чылдың кол негелделериниң бирээзи болур.

Медээлер, чурумалдар, фото

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

«ШЫННЫҢ» НОМЧУКЧУЛАРЫ ДЫННАДЫП ТУР

Таңды районда республиканың дуржулга станциязының септелге мастерскаязынга чедип келгеш, көдээ ажылагый машиналарының септелгезинде кым эки ажылдап турарыл? деп. станцияның кол инженеринден айтырарывыска, ол:

— Борис Болат-оол-ла болгай—диди.

Б. Болат-оол ийиги классың трактористи, ол ажылынга чеди чыл ажыг ажылдап келген.

ЧУРУКТА: Б. Болат-оол сеялка аскын септеп ажылдап тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Квартал планын күүсеткен

Эрзин районнуң «Чаа өрүк» колхозу байырлалдыг чылдың бирги кварталында күрүнеге зът садарының планын күүседири-биле 100 шарыны семиртирлеге тургускан. Ону коммунистер Сеян Нурзат, Александра Яндан олар кадарып, оларның деңзи немелдезин өстүрүп, семиртиринге кызымакай, шудургу ажылдааннар.

Үстүнде кадарчылар кыштың соон берге байдалынга торулбайшарымыгаштар бүрүзүн ортумаабиле дириг даңзызын 348 кг чидир өстүрген болгаш олардың күш-деңгилдези шыырдың. Колхоз бирги кварталда күрүнеге 12 төнна зътти дужаар хүлээлгезин 33.5 төнна кылдыр, азы 277,5 туу күүсеткен. Ол ышкаш «Коммунизмче өрүк» колхоз зът садарының квартал планын 18 төнналга күүсеткен. Бо болза пландан артыкка 3 төнна болур.

С. ТАМБА.

50 чыл ооңга чедир

Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозу. Ында тудуг участогу бар. Ооң ажылының хемчээли ындыг улуг эвес-даа бол, улуг байырлавдың бо чылында тудугмуларда план черле төлептиг: олар болза февральдың төнчүзүнге чедир 490 дорбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглаага киирер дээнмер. Ам олар беш бажыңның дээзин салган. Мында бир солун чүве —совхозтуң аныяктары совхоз төвүн чаагайныдар талазыбиле хөй ажылдарны кылыр дээн, олар тудугга ажылдаар күзелин илерегилээн.

Амгы үеде, тодаргайлаарга, чаа чылдың эгези-биле ында тудугмуларның саны нэвүдээн. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга алдар болдуруп, бо чылдың тудуг планын аңаа чедир күүседир дээш хайнаашкынныңар ажылдап турарлар.

Д. НООКАЙ.

Хүннүң-не хураганнар

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). Өвүр районнуң «Коммунизмче өрүк» колхозунуң Улаатайга хөйжү бригадазының коданнарында хөйлар массалыг төрүп эгелээн болгаш Монгуш Лапар-оолдуң 400 төрүүр хөнинден 201 хөй төрээн. Ооң чаш хураганнарын хөйжү хорамча чок менди камгалап ап турар. Ол ышкаш Дамба Ламаның 103 хөнүнүң хураганы эки хөрүгүп турар болгаш олардың ажалдыл, тайгааралын таарымчалыг тургускан.

Хам-Зытта хөйжү бригаданың хөйжүлары Монгуш Өчүр-оол болгаш Монгуш Шылаар-Белек олардың коданнарында төрүүр хөйлар база-ла массалыг төрүп эгелээн.

Аяңгатының малчыннарында

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Совет эрге-чагырганың чартык түс чыл болурунуң байырлалынга чедишкиннииг ужуражыр дээш Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Аяңгаты салбырының малчыннары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Салбырның бүгү хөйжүларының чыыжынга № 1 хөйжү бригадазың бригадири Өчүр мывча дээн:

— Юбилейлиг чылга эки соңнуг ужуражыр дээш 100 хойдан ынча хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кырган алдыышаан, келир чайын бодумнуң күжүмбиле 12 төнна сигенни келип белеткээш, дараазында чылдың кыштаглаашкынынга эки белеткелдиг кирер мен. Мээң баштап турарым бригадада сөөлгү хүннерге чедир шупту 209 хой төрээн. 210 хураган менди доругуп турар. Малчын бүрүзү төрүттүнген чаш хураганнары менди камгалап ап турары ниити сорулгавыстың күүсеттинерин хереченлеп турар.

№ 2 бригаданың хөйжүзү Куулар Содунамның ол-ла чыышка чугаалаамы болза: үдеп каан чылда алган турган хүлээлгемни бо юбилейлиг—1967 чылда бедитпишаан, келир чайын бодум күжүм-биле 14 төнна сигенни белеткээр мен. Чогум чайын одарладыышкынны чеди катап одар солуп көжүп чорудар мен. Бистиң бригадада шупту төрээн 422 хойнуң хураганнары менди камгалап алдынган. Ам үеде чаш мал хүнүң-не немежин турар. Хойлар-даа, хураганнар-даа чемгерилгезинге чарбалап каан суланы, ведкормну ажыглап турар бис.

Аяңгатының малчыннары алдарлыг чылды алдарлыы-биле доозарын сорудаан. Хойжу бригадаларының амгы байдалы-биле алырга, кыштаглаашкын мурнуку чылдардан дээре байдалда эртип турар. Ынчалгаш ниити бедик сорулга күүсеттинер.

Х. МӨГЕ.

Норманы ажыр

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунда аныяк трактурист А. А. Россохин ыңай колхозчуларга өске кижилерден ылгалдыг билдингир болу берген. Чүге дээрге ол ажылынга кызымак, планнын үргүлчү ажыр күүседир болгаш боду ээлдек, биче сеткилдиг. Трактурда ол ап ушчыл ажылдап турир, ооң машиназынга үредишкин болуп көрбээн, чүгле ээлчеглиг септелге үезинде ол келгеш, эдер чүве бар болза, ооңум эдип алгаш, ажылдап чорупкан.

1965 чылда чымчак аңдарылгага шилчидерге 800 гектарны ажылдап кылган, ынчаарга эрткен чылын 1050 гектарны ажылдап кылырын ол хүлээлгеш, ооңун 1144 гектар чедиргеп. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң байырлаар бо чылда ооң боду чымчак аңдарылгага шилчидерге 1100 гектарны ажылдап кылыр дел хүлээлгени алгаш, тракторист Тюлюш Селикейни социалистиг чарышка кыйгырган.

— Мээң кылып турар ажылымны колхозтуң баштаар чери, партия организациязы улуу-биле үнелеп көрүп турар, аңаа өөрүп турар мен, ол чүл дээрге эрткен чылын мени ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишкиннериниң Москвада делгелгезин көөрү-биле чорудуп турган чүве—дей, аныяк тракторист боду чугаалаар.— Аңаа харын кылдыр каш дапкыр күш-биле, эш-өөрүмүнүң идегелиң төлептаи-биле шыңгыдар дээш улам чүткүлдүг ажылдаар мен.

Сөөлгү үеде А. А. Россохин бодуның трактору-биле тайгадан тудуг ажыы сөөртүп турар болгаш ында кылыр ужурлуг нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

М. САНДАК.

Чылыг болгаш найыралчы байдалга

СЭКП ТК-ның Политбюрозу ЮСФР-ниң Президентизи, ЮКЭ-ниң Даргазы Иосип Броз Титога алдар болдурган эртенги шайзалганы турускан.

Эртенги шайзалгага югослав талаадан Иованка Броз, ЮКЭ ТК-ның Күүскомунуң секретары М. Тодорович болгаш өскелер-даа бар болган.

Эртенги шайзалгага совет талаадан Л. И. Брежнев кадайы-биле, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров кадайы-биле, А. Я. Пельше кадайы-биле, Д. С. Полянский кадайы-биле, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин болгаш өскелер-даа олурушкан.

Чылыг, найыралчы байдалга эрткен эртенги шайзалга үезинде эштер Л. И. Брежнев биле И. Броз Тито дашкалар көлүрген.

Эш Иосип Броз Титонуң Москвадан үнүпкени

СЭКП ТК-ның чалааның ёзугаар Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Тито кадайы-биле кады албан ёзугуйун эвес кыска үениң аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинге чоруп турган, январь 31-де Москвадан үнүпкен. Ону үдеп чораан кижилер база чаныпкан.

ЮСФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Киев вокзалынга эш Иосип Броз Титону болгаш ону үдеп чорууп кижилерни СЭКП ТК-ның Чингизме секретары Л. И. Брежнев кадайы-биле, СЭКП ТК-ның Политбюротуның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаксыкчызы К. Т. Мазуров кадайы-биле болгаш өскелер-даа үзээн.

(СЭТА).

Иосип Броз Титонуң ССРЭ-ге чоруп турганы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалааның ёзугаар Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы эш Иосип Броз Тито албан ёзугуйун эвес аян-чоруун кылып, 1967 чылдың январь 28-тен 31-ге чедир Совет Эвилелинге чоруп турган.

Эш И. Броз Титонуң ССРЭ-ге чоруп турган үезинде беседалар болган, аңаа совет талаадан СЭКП ТК-ның Чингизме секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюротуның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов болгаш өскелер-даа; югослав талаадан ЮСФР-ниң Президентизи, ЮКЭ-ниң Даргазы эш И. Броз Тито, ЮКЭ ТК-ның Күүскомунуң секретары М. Тодорович болгаш өскелер-даа киришкен.

Ак сеткилдиг, найыралчы байдалга эрткен беседалар чоруп турда, талалар совет-югослав харылзаалларының айтырыгларының талазы-биле, а ол ышкаш делегейнин чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналгаларын солушкан.

Совет-югослав харылзаалларның чедишкиниг хөгжүп турарын күзел ханышкын-биле демдеглээш, ийи талалар ССРЭ биле ЮСФР-ниң аразында бүгү талалыг кадыг ажылзажылганы моон соңгаар-даа калбартып база бызыглаарынга, бүгү делегейге тайбыныр болгаш социализмниң хөрээ дээш идепкейлиг демисежиринге боттарының чүткүлүүнүн дугайын медеглээннер.

Фермага бир кежээ

Дүш эртип, хүн кудулай берген. Ол ойде Шык-Бажы ферманың саанчылары инектерниң кажаалдарында база четкилеп келген болду. Кажаанын иштинче кире бердивис. Механизастаттынган деңгем кажаанын оргузундан ден чаргап, ийи талазында инектерни одуруглай тургускулап каан. Аңаа ферманың комсоргу Монгуш Попуйга таваржы бердим. Ол аныяк кыс беш чыл бурунгаар мында саанчылай берген. Ооң ажылга кызымак, хой-ниитичи чоруун үнелээнинин бир хереченин—ленинчи комсомолдуң төрүттүүнүн хүнүн таварыштыр ВЛКСМ ТК-ның Хундулел бижин-биле ону шаңналаны болур.

— Кажаа иштинин дүштеки ашталгазын дооскаш, инектерни чемгерип турарывыс бо—деп, М. Попуй чугаалады. Өске, бир таланже көрүмге, база бир аныяк үргүлчү сиген, өлек болуп тур.

— А силер саанчы мергежилди кайы хире шиңгээдип алган силер, дунма?—деп ооң айтырдым.

— Бистер, дөрт саанчы бо кажаада белүк инектерни үлээп алган бис, бир кижиге-ле 16 инек онаалыр, болуп 1965 чылда саанчылай берген кижи мен, дүрүлгелиг ажытерминни дузазы-биле электрилиг саалданы база шиңгээдип алдым — деп, ол чугаалады, ооң ады—М. Чучунмаа.

Ферманың саанчылар коллективинге чаа кижилер ынчаар немежин каап турар болду. Инектерни кыпкы үеде тургузуу азыраазынга шилчиткен. Оларның хемзимзи, продуктузуун, азы-харын барымдаалап түс-түс азыраазынга ол таарымчалыг. Мал чеминин курлавырларынга үндезилээш, зоотехниктиң тургускан чем рационун ёзугаар силосту, сигенни, саванны, чарбаны инектерге берип, оларны чылыг суг-биле сугтарып, өйүнде агаарладып турарын саанчылар биске чугаалап турдулар.

Кыпкы үеде суг саалдазын кудулатпазынга, кыштаглаашкынны организастыг чорударынга кол чүве олдур.

— Ферманга чеже комсомолчулар барыл?—деп, комсоргтан айтырдым.

— Шүүлүзү 11 комсомолчулар бар—дилир. «Харын ынчангаш ажылы чеминишкинниг, хайныышкынныг улус-тур ийин мон» кылдыр аңаа бодап турдум.

Ферманың кызыл бүлүүр. Ооң бир ареэлинде кижи-ле хөй. Кежээки саалда чөөкшулаан. саанчыларның чылгын эгелээни ол. Коллективтиң ажыл-агыйының дугайында чугаалап баарын ферма эргелекчизи М. Шериг-оолдан диледим.

— Чаа беш чылдың бирги чылында күш-ажылчы коргузуувус өөрүнчүг. Чылда ниитизи-биле 260 төнна сүт саар тургаш, 300 ажыг тоннаны сагган бис. Ооң түңнелиниле күрүнеге сүт садар планывысты хуусаа бетинде күүсеттивис—деп, ол чугаалады. Бо чедишкиннерни чедип алырынга чүү идиглиг болганыл?

— Ол болза эки ажаалда, чемгерилгеде, саанчыларның ажылга аксеткилдиг, кыймак чорууна—деп, демги эргелекчи база ынча дилир. Ол-даа шын. Фермада мал чеми четчири-биле белеткеттингеш, ындыг болганда, сүт саалдазы канчап кудулаар боор?

Чаа төрээн инектерни чүгле баштайгы үезинде хол-биле саар, а өске хой инектер—электрисаалдада. Оны Ленин орденнериг Х. Кувискаал биле К. Таан болгаш өскелерге-даа дааскан. Электрисаалдада турар саанчылар ол ажылдың мергежилгин эки өөренип алганнар.

Мында эрткен чылын эң хөй сүттүг саптан кижи—Х. Кувискаал, ол болза бир инекке онаалыыр 2200 кг сүт саар хүлээлгезин ыракта ажыр күүсеткен. А ийиги черде—комсомолчу М. Өшкү-Саар. Фермада бүгү саанчылар сүт садарының чыл планын күүсеткеннер. Коллективтиң кижилери бо хүнүнде инек бүрүзүнден 4 кг ажыг сүттүг саап турар.

Фермага инир дужуп келди. Ильичиниң лампочкалары чер болганга чырып келген. Саалга аппараттарга ажылдадыптарга, сагдынган сүттүң шимээни кижиге илдең, бидоннарны долуп-да турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазының ажыл-ишчилериниң ажылын бир кежээде ынчаар көрдүвүс. Үк ферма Чоон-Хемчик районда мурнакчыларның бирээзи. Ооң ажыл-ишчилери амгы үеде Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң төлептиг үткүүр дээш, боттарының аразында социалистиг чарыштыг салып алган, кызымак, чүткүлүүг ажылдан турарлар.

С. ОЙДУП-ООЛ.

ЧАА АЪШ-ЧЕМ МАГАЗИНИ

Кызыл хөөрайның-чоон талазында Беспалов кудумчуунда үш садыгжылыг № 43 чаа аъш-чем магазининиң түдүү доозулган. Түлүгжүлер ону Октябрьның 50 чыл ооңга үткүштүр кызылчыларга белек кылдыр ажыглалга киирген.

Үк магазинниң дериглеглин бо үеним байдалынга тааржыткыр эки кылганындан салып алыкчыларга өттүг. Магазинде улуг хемчеглиг соодукчуну база тургускан. Ол магазин бот-орулга-чарылганың № 6 садыг саттыжышкынынга хамаарыкты.

С. ДОРЖУ.

ХЕРЕЧИЛЕР СОЙГАЛАП ТУРЛАР

НАУШКИ СТАНЦИЯ. (Бурят АССР), январь 31. (СЭТА-ның корр.). Январь 30-ның дүнезинде Наушки дээр кызыгаар станциязын таварты «Москва—Пекин» дээр поезд эрткен. Москвада Кызыл шөлге автисоветтиг хулиган үүлгедилер кылып турган болуп кыдат студентилер ооң пассажирлериниң аразынга чораан.

Орук суур кыдат хамаатыларының кандыг байдалдыг чораанын тодарадып болгу дег фактыларның дугайын чугаалап баарын поезд бригадазының кежигүннериниң болгаш пассажирлерден СЭТА-ның корреспондентиниң үн поезд Совет Эвилелиниң девискээриниден үнүп чорупкарының мурнуу чарымда дилээн.

Поезд бригадазының бригадири Николай Александрович Журавлев мынча деп дыңнаткан:

— Албан-хүлээлгем дайын-биле кыдат хамаатылар чораан вагонларга үргүлчү барып чордум. Ярославль вокзалга вагонларга олурup турарының үезинде» арыннарын шарыттының болгаш хырбалаттының алган бүгү-ле чүүлдери дараазындагы хүнүң эртенинде-ле ис чок болган. Бертик-бежел чаңгыс-даа кижи чок болган. Орук суур кыдаттар чүдек-бүжар аажылап чораан. Корум-чуруумну сагырын олардан каш удаа негеп чордум.

— Кызыл шөлге, Ярославль вокзалга болгаш орук суур кыдаттар баш удур ажылдан кылдыгган айтышкын ёзугаар ажылап турган деп бодал менээ тургустунуп келген—деп, моол шерит албанныг Пагмадорж чугаалаан. Ол сөөлгү вагонга чораан. Кыдат хамаатылар чораан вагоннар таварты каш удаа эртер, оларның-биле ресторанга ужуражыр ужур аңаа таваржып турган. Москвадан үнүптер хүн ажок дарыг шинчи кестүп турган кыдаттар дараазында хүн мырыңай кан-кадык болганы менээ кайгаткан деп, ол чугаалаан.

— Москвадан үнүпкен соонда, бөөгөй бижеп азы шарыглыг чангыс-даа кыдат кижиниң нарбазын мен—деп. Пагмадорж чугаалаан.

— Кыдат хамаатыларның бүгүде үүлгедиглери, хөй нуруузу хөрээженнер болуп чораан поезд ажылдакчыларынга хамаарыштыр оларның каржы-хажагай чоруу кижиге ядырчыг болур чорду—деп, Болгарианың Улус Республиказының хамаатызы Боян Антонов чугаалаан. Керээ ёзугаар МАР-да ажылдап турарының аайы-биле дыштанылгадан ол кижи Москвае бар чораанды ол.

Совет Эвилелиниң болгаш Кыдат Улус Республикаларның аразында харылзаларны бакшыратырын, ийи улут улустарының аразында найыралды үрээнин янзы-бүрү арга-биле орлаксыкчы турар ыңдыг кижилерниң ай тыышкыны-биле кыдат хамаатыларның Ярославль вокзалга кылган үүлгедиглерин бо кижилерниң хереченин чугаазары база-ла ёзын сойгалап илередип турер дыр.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Будурулгеде коммунистер

Коммунист кижи болаш будурулгеге, хөй-нимти болгаш хуу амыдыралынга бодунуң аажы-чаңы-биле өскелерге үлегерин көргүзер, партия Уставының негелделерин шыңгыы сагыыр болгаш күүседир хүлээлгелиг.

Бистиң парткомвүс болгаш партия эге организацияларывыс бо талазы-биле коммунистерниң харыысалгазын бедитпишаан, совхоз будурулгезинге оларның мурнакчы ролюн көдүргеп. Хөй-нимти ажылынга киришпишаан, күш-ажылга мурнакчы болуп турар коммунистер бисте хөй. Коммунистиг күш-ажылдың Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының эргелекчизи, шын партия эге организациязының секретары Саая Норбу-Самбу ол ажылынга 5 чыл ажыг үеде ажылдап турар. Ол анда барып турар үеде ферма 100 ажыг инектиг, чылда бир инектен 600—700 литр сүт саап турган. Фермада чуртталганың тудуглары багай, культураның тудуглары чок турган. Ам ында школа, амнелге, клуб, ясли, чүнар бажың, электрэ үргүлчү ажылдап турар. Ол үеде фермага чүтле чаңгыс коммунист турган болза, ам ында 10 хире коммунистер бар. Оларның иштинде мурнакчы саанчылар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Хертек Александра, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Ленин орденниг Куулар Хажыт олар 1966 чылда инек бүргүзүнден 1964—2010 кг сүт сагганнар. Оон түнелинде ферма чылда сүт бүдүрерин 106,7 хуу, а күрүнеге садарын 113 хуу күүсеткен.

Хойжулар Ооржак Үндүп, Ооржак Дойбуха, Монгуш Агыынак, Хомушку Сарапин өөлүг үш чылдарның иштинде ортумаа-биле төрүүр 100 хойлардан 98—104 хураганнарны, хой бүргүзүнден 2,3 кг дүктү кыргып ап келгеннер. Хой ажылынга үү үеде эки түнелдиг ажылы дээш эштер Ооржак Үндүп, Монгуш Агыынак, Ооржак Дойбуха олар чазактың орденнери-биле шаңнатканнар.

Бистиң совхозтуң Хөнделең салбырын сарлык өстүрер салбыр кылдыр специализастап турар. Оларны коммунистер эштер Күжүгет Кай-оол, Содунам Аныг-оол, Күжүгет Иван-оол олар азырап турарлар. 1962 чылга чедир-ле совхозтуң сарлыы 200 хире турганыңдан ам 600 ажыг баш кылдыр аскен болгаш совхозка чиик өртектиг эътти, сүттү берип турар.

Амгы үеде совхозтуң коммунистери мал кыштаглаашкынын эки эртирер дээш чүткүлүг ажылдап турарлар. Малдың ажаалга, чемгерилгезин экижиткенинин түнелинде оон продуктулуг чоруу кудулавайн турар. Коммунистер күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болуп, өскелерни соруқ киирип, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ап турар.

Бистиң партия организациявыстың коммунистериниң амыдыралында четпестер чок деп чугаалап болбас. Коммунистерниң аразында кылган ажылынга харыысалга чок, арага-дарыга хандыгар, партияның сагылга-чүрүмүп үрээр ийи-чаңгыс коммунистер бар. Ындыгларның чижээнге Күжүгет Чула, Маадыр Чыртак-оол оларны киирер апаар.

Бистиң партком вус болгаш партия эге организацияларывыс коммунистерни, совхозтуң ажыл-ишчилерин Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чылынга алдар кылдыр беш чылдың ийиги чылында совхозтуң мурнунда салган планның онзалгаларны чедиишкиннүг күүседириңе мобилизастап турар.

Ч. ЧЫЛБАК-ООЛ.

«Барлык» совхозу.

ТӨЛЕПТИГ УЛУУН КИИРЕР

Будурулгенин ажылын эжиндер, ажы-төлдү топтуг кижизиндер, амыдырал-чурттазганы чаагайжыдар дээш. Кызылдың херээженнери чүнү кылып турарларыл. Совет эрге-чагырганың 50 чылын кандыг чедиишкиннер-биле үткүүрларыл? Ол айтырыгларыны Кызылдың ажыл-ишчи херээженнери чоокта чаа чугаалашкан.

Социалистиг чарышка калбаа-биле киржип, алдарлыг юбилейге тураскаатка бедиткен хүлээлгелерни күүседириңге херээженнерниң ролю улуг. Будурулгенин бүгү ажыл-херээнге боттарының бедик медерелдиг киржилгези-биле бистиң кызыл-чыларывыс эрткен чылын планны хуусаа бетинде күүседириңге дузалашканнар. Херээжен ажылчыннарның будурулгеге, хөй-нимти ажылынга, уруглар кижизидериңге идепкейлиг киржир кылдыр чанчыктырарыңче организация санында херээженнер чөвүледдери шинтпирлиг ажылдаар ужурлуг. Кызылга хамаарышкан будурулге, тудуг, автотранспорт болгаш көдээ ажыл-агыйның адырларындан хлеб заводунуң (ында колдуунда херээженнер ажылдап турар), Кунгуртуглуң, типографияның херээженнер чөвүлелдериниң организакчы, кижизидикчи ролю бедик. Ынчангаш бо коллективтерниң экономиктиг көргүзүглери экижээн болгаш будурулге культуразың бедидери, техниктиг эстетиканың негелделерин хандырары чергелиг айтырыглар чедиишкиннүг шинтпирлеттинип турар.

Ажы-төлдү өстүреринге, бодунуң чурттап олурар оран-савазын арыгшевер тургузарынга, төлептиг өгбүлени быжыглаарынга херээжен кижиниң угаан-сарыылдыы, ажылгыр капшагайы, топтуг-томаанныы онза негеттинер. Ындыг эштер кызылчыларда кайы хөй.

Ынчалза-даа ийи-чаңгыс төлеп чок херээженнер бистиң алдарадывысты бужартадып чоруурун көрүп эртпейн, оларның-биле демисежип, ындыг кижилерни шын орукче киириреңге бүгү херээженнер киржип, хамык чүвени дооразындан хайгааравайн, бүгү чүүлдү бодунуң херээ кылдыр көөрү чугула. Чүгле ынчаарда хөй-нимтиниң киржилгезиниң уламындан чурум үрээр, арагадарыга хандыкшыыр, маңгысталчак чиик чурттапга күзээр кижилерниң когу үстүр.

Херээженнерниң уран-шевер холдарының, чечен-мерген угаанының ачызында ажыл-иш хайныгып, чаржып турарывыс абаканчыларны ажар дээш улам чедиишкиннүг болзун.

М. ДУЛУШ.

Массалыг эгелээн

Өвүрде «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артели тыва уксаалыг хойларны өстүрүп турар. Бо чылын колхоз 4600 баш хойдан мынча санныг хураганны камгалап алыр сорулгалыг.

Амгы үеде артельдиң бир болгаш ийи дугаар хойжу бригадаларында хой массалыг оолдап эгелээн. Сөөлгү хүннерге чедир 1050 ажыг хой оолдаан, төрүттүнген чаш хураганнар шупту онча-менди. Чыраа-Бажының хойжу бригадазынган 700 хой оолдаан, 703 хураган менди камгалап алдынган.

Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, оларны эки өстүрүп доруктурар талазы-биле мурнакчы малчыннар хөй. Артельдиң хоочун хойжузу Ооржак Чамбылдай баштай оолдаан 195 хоюндан 200 хураганны менди камгалап ап, хойжулар ортузунда калбарган. чарыштың мурнуку одурүүнда чорүп турар. Хойжулар Ооржак Картыг, Саая Бажыт-оол, Ооржак Кечек. Куулар Бартошка оларның коданнарында төрээн хойларның хураганнары шупту четче.

Колхоз баштаар чери болгаш партия эге организациязы мал ажылында бо чугула кампанияже кол кичээнгейни үлегерлеп, малчыннарның аалдарынче четчир санныг сакманшиктерни чоруткан, оларны аъш-чем, одаар ыяш-биле чогуур ой-шаанда хандырып келген. Малчыннар ортузунда политмассалыг ажылдарны база эки тургузуп, 8 агитаторну оларда быжыглаан.

Чыраа-Бажының хойжу бригадазының кежигүннери Улуг Октябрьның 50 чылынга белетткелдер дугайында СЭКП ТК-ның докгаалын танышкан хуралынга мурнакчы хойжу Ооржак Чамбылдай мынча дээн:

— Бистер, хойжулар, Совет эрге-чагырганың 50 чылының оюн чаа күш-ажылчы белектерби-ле ужуражыр. Төрээн чуртувустуң улам ынай хөгжүдезиңге эвээшдаа бол, салыышкынывысты киирер ужурлуг бис. Ынчангаш улуг байырлалга белек кылдыр 100 хойга онаштыр 100 хураганны, бир хойдан-на 2 кг дүктү кыргып алырын хүлээндим.

Ооржак Чамбылдайның саналын өске хойжулар бир ап-сеткил-биле деткип, ниитиниң малын менди чыл ажыр дээш күжениишкиннүг ажылдаарын хүлээнгеннер.

К. ХЕРТЕК.

Чамдык хүлээлгелер

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бемин чыл болур юңга алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга Чөөн-Хемчик районуның амылчы чоннары киржип, беш чылдың ийиги чылында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алган, амгы үеде хайныышкынныг ажылдап, чамдык көргүзүглерни чедип ап турарын демдеглээри өөрүнчүг.

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин өөрүдеир болгаш күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерниң күүсеттинип турарын январь 20-де гүңнел-биле алырга: бо чылдың бирги кварталында күрүнеге 387 тонна сүт садар турган болза, 81 тонна саттынган. 107 тонна эът садар план 57 хуу күүсеттинген ийикпе, азы эртнен чылдың ол-ла үезибиле дедиээргө, 40,2 тонна эът хөй саттынган.

С. МОНГУШ.

Тожу районда «Совет Тыва» колхозтуң Талымда сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 50 чыл юңга белеткелдер дугайында СЭКП ТК-ның докгаалын танышпышаан, социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Ферма бо чылдың кыжынында ниитиниң малының баш санын бүрүн камгалап алыр болгаш малдан алыр продукцияны көвүдедир сорулга-биле мал чемининг чарыгдалын шын тургузуп, малдарның ажаалгазын улам экижидерин хүлээлгелерде айыткан.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл юңуң бетинде 120 тонна сүттү күрүнеге дужаап, бир инекке онаштыр 1150 литр сүттү саап, 100 инектен-не 95 бызааны камгалап ап, мал бүргүзүге ортумактан күдү эвес семиртилгени чедип алырын ферманың ажылданчылары хүлээнген болгаш ону күүседириңге ферма чанында 50 гектар черге мал чеми зелёнканы тарааш ажаап, 100 центнер сигенни ферма малчыннарының күжү-биле кезип алырын, июнь айга чедир четчир санныг өдекти белеткээрин, чурттапга бажыңнарының, мал камааларының септелгезин дооскан турарын база хүлээнген.

Бо чылын чайлагга ийи чурттапга бажыңын тудар, фермаңың девискээрин ногаанчылары-биле ыяштарны база тарыыр.

Фермаңың ажыл-ишчилери үргүлчү ажылдап турар политшколаның, зооветеринарлыг белгүмнүң программаларын бүрүн өөренип доозарын шинтпирлээн. Агитхууда старны, шөөдуглуг хана солуннарын үзүктел чок үндүрер.

Алган социалистиг хүлээлгелерниң түңнелдерин квартал санында үндүрер болгаш комазы «Май 1» колхозтуң Куштуг-Кежиг сүтбараан фермазын социалистиг чарышка кыйгырган.

Б. КОЛ.

Эрзин районда Бай-Даг суурнуң кедезинде, Тарлашкын деп хемчигештиң аксында, кызыл партизаннарга турасхаал бар. Ооң дөзүнде чаа веңок чечектер бо-ла көстүп келген болур.

Кышкы соок хүннер турзажок, Бай-Даг сес чыл школазында, тыва эки-турачы фронтучу, Ада-чурт дайынынга маадырлыы-биле өлген Сат Бурзекейниң адын эдилээн дружинаның пионерлери, школаның өөренникчилери мақаа удаа-дараа нээрлөр. 1921 чылда ак-гвардейжилерни кызыл партизаннар Тарлашкын тулчуушкунунга канчаар чылча шапканың башкыларының чугаазындан олар дыңнап ап турарлар.

Тарлашкын тулчуушкунунуң дугайын чеди классчылар альбомунда тодаргай бижээн. Олар ол тулчуушкуннуң киржикчилери-биле ужуражылганы кылган. Ол ышкаш Октябрьның 50 чылынга холбаштыр, боттарының чаңгыс чер чурттугларының маадырлыг хереглерин чыып бижип турар. Бо ажылды коммунист башкы Сончымаа Сончатовна Төнгүр баштап турар.

ЧУРУКТА: өөренникчилер партизаннарга турасхаал чанында.

А. ОСТАПЧУКТУҢ фотозу.

СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

Агитаторлар сонгукчуларда

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага холбашкан агитмассалыг ажыл Чөөн-Хемчик районда чер болганда калбарган. Ажыл-агыйларда, албан черлеринде партия организацияларың агитаторларның сургаалдыг хуралдарын эрттиргеш, участок бүргүзүнде четчелеп быжыглаан.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докгаалын агитаторлар ажылчы чонга ханызы-биле таныштырбышаан, соңгукчуларга соңгулда талазы-биле беседаларны кылып, соңгукчуларның дажызын кылырынга чер-чер Советтеринің күүскомнарынга улуг дузаны көргүзүп турарлар.

СЭКП-ниң XXII съездизиаттыг колхозта партия организациязында 45 агитатор бар, оларның 29-зу колхоз бүдүрулгезинің бүгү-ле участоктарында, эң ылангыя малчыннарда быжыглаттынган. «Агитаторнуң булуңу» көрүштүг кылдыр дериттинген. Малчыннарның кышкы турлагларының схемачуруун кылгаш, агитаторларны быжыглаан участоктарында чураан. Лекторларның, агитаторларның ажыглаар материалдары, литература «Агитатор булуңунда» четче бар.

Агитмассалыг ажылда хаара туттунган коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш активтерниң хуралдарын өй-өйде эрттирип, оларның кылган ажылын түңнеп, дуржулга солчулгазын чорудуп турар. Колхозтуң клубунга тематиктиг кежээлерни план ёзугаар чорудуп турар. Чоокта чаа «Кадыкшылга чүден хамааржыры» деп темага кежээ организастап эрттиргеп. Аңаа эмнелге пунктузунуң эргелекчизи Лима Чаш-оолова лекция номчаан. «Күш-ажыл төлевири болгаш немелде төлевир» деп темага чоокку үеде кежээ эрттиреринге белеткел ажылын чоруда берген.

Партия организациязының агитаторларындан Карасал Амыр-оол, Монгуш Алдыкыс, Сергей Дупаа, Лима Чаш-оолова, Сат Биче-оол, Куулар Соруга оларны демдеглээри чугула. Бо агитаторлар быжыглаан участоктарынга доктаамал барып, соңгулда дугайында болгаш районнуң, колхозтуң ажыл-агыйында, бистиң Төрээн чурттувуста чедиишкиннерни болгаш делегей байдалыкның талазы-биле чугула болуушкуннарны соңгукчуларга тайылбырлап берип турарлар.

М. СЕВЕН.

Соңгукчуларга кинолекторий

Тываның эртем-шинчилел институду болгаш шында партия организациязы соңгукчуларга кинолекторийни организастаан. Ооң баштайгы кичээл-кежээзи эрткен четвергте институттуң залында болуп эрткен. Үк эртем-шинчилел албан черинде партия организациязының агитаторларының хамаарышкан бажыңнарының соңгукчулары ол кежээге чыыларган.

Кежээни Тываның эртемденнериниң кандыг ажылдар кылып турарынга холбаштырган. Төөгү эртемнериниң кандидады Л. В. Гребнев болгаш филология эртемнериниң кандидады А. К. Калзан олар кежээниң темазынга холбашкан айтырыгны соңгукчуларга допчулап тайылбырлаваннар.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга уткуштур «Тываның төөгүзүнүң» ийи томуп ам парлап үндүргенин, институттуң «Эртем демдеглелдериниң» улуг байырлалга холбаштыр үндүрер дугаарының дугайын болгаш Тыва археологтуг улуг ажылдарның чоруп турарын ыңай Гребнев соңгукчуларга соңуургаткан.

Тыва улустуң аас чогаалын чыыр, шинчилээр болгаш парлап үндүрер талазы-биле чоруттунуп келген болгаш чорудар ажылдарны эш Калзан чугаалавышаан, тыва чечен чогаалдың хөгжүлдезиңи допчулап ганыштырган. Институттуң литература болгаш фольклор сектору делегей литературазының М. Горькиий аттыг институду-биле кады «Тыва литератураның төөгүзүнүң очериңи» деп улуг ажылды орус дылга белеткеп турарын дыңнакчылар улуу-биле соңуургаан.

Кежээниң түңнелинде Тыва АССР-ниң, Кыргыс ССР-ниң болгаш Хакас автономнуг областың амыдыралындан тырттырган документалдыг кыска кинолар соңгукчулар соңуургап көргеннер.

Соңгукчуларга кинолекторийниң ындыг кежээлерь ийи неделя болгаш-ла, четвергте, инзы-бүрү темаларга эрттиреры планнаттынган. Чижээ, «От-булеге эки чурттапга», «Тываның казар байлактары», «Чогаалчылар-биле болгаш чурукчулар-биле ужуражымышкыны» дээш чижектиг темаларга кежээлер болгулаар.

Институттуң болгаш шында партия организациязының бо эки эгелээшкинниң соңгукчулар улуг чүүлдүгзүүшкүн-биле утказып турар.

ШЫН ЭЭН
2 ГЭ АРЫН
1967 г. февраль 2.

ХУВИС-КААЛЧЫ АРАТТАР

Имит, Салчак Достай, Күжүгет Тонаа баштаан кижилер кежээге дээр чоок-кавы аалдардан шыырак аттар, бөө-чепсек, чинр куш-хүнезин тыптынып алыр дээш дөрт-дөрт бөөп алгаш чорупканнар.

Эки-турачыларны баштап чоруурун Иргит Балчынга дааскан. Орус лаңчылар болгаш чагырлыг бөөлар-биле чепсегленген араттар аъттанышкаш, Тейлерден чыскаал-даа чоокка калбаа-биле челдирип үнүпкеннер. Суму, пам, арева үүрүнүң даргалары болгаш Иргит Сыпый-оол, Салчак Шожунчап, узун Седип баштаан араттар оларны Коп-Сөөкке киир үдеп каапкаанар.

Чөөн-чүктеп эртенги хүннүң хереледери чер кырын чайынандыр дээп орда, кожуун черинге чедип келгеннер. Чыраан өөндеп бир кижи үнүп келгеш, аътты улусту уткуп алган.

— Кайның үнген ха-дуңмалар силер, баштыңнар кайызы боор?

— Коп-Сөөктен үнген бис, уштап-баштап чоруур кижи мен мен ийин—деп, Иргит Балчын тайылбырлаан.

— Силер, ырак орукка чораан улус, ам дээрезинде аът-хөлүүлер дыштандырып, аъш-чемден кылып чип ап турунар, а сен мээң-биле кады чыраан өөнге бара каавыт — дээш, демги кижи Балчынны эдерткеш чорупкан.

Өөрү одаглангаш, таалынналарындан быжкан эттерин ужулгаш, чаа хайындырып алган изин шайынга эргизип чип орда, үрдаа болбаанда, Балчын эжи-биле бо келгеп.

— Бак-Көк, Чымба сугларга баштаткан бистер ышкаш эки-турачы партизаннар дээрбечилерни Коп-Кежиг, Шекпээр ынчаар «уткуп алгаш», силба шапканнар-дыр. Оон тын-менди үнгеннери ойта дүшкеш, Улут Аянгатты, Чыргакы баштап, өөрү чарыкче дезипкеп. Эки-турачылар оларны ыыртыр сүргеш чорупкан. А бир он шаа хире дээрбечилер Улут Аянгатыга өөрүдеп чарылгаш, Шыраа-Булактар одурту дезип чорутканнардыр—деп, Балчын бүгү-ле дыңнаанын өөрүнге төөгүй каапкаш, кады келген эжин таныштырган. — Ынчаарга ам кызыл-шериглерниң төлээзи бо эш Карапай Шыырапка баштадып алгаш, ол дээрбечилерни сүрүп чоруур мындыг улус-тур бис.

— Даалга берге деп билинер, эштер. Ёзулуг шериглерниг болбаажавысче хоржок. Бо дүне дээрбечилерни Бай-Ламанын аалынга барып дозар бис. Кежээге чедир аттарны откарып алырдыр—деп, Карапай Шыырап шеригниг аян-биле чугаалаан.

Аттарын откарып, дыштандырып хүнээш, хүн чүгүрүүнге кирип, даг бажынга олура бергенде, партизаннар аъттанышканнар. Шөлдээ-Мажалык безин четнейн чорда каранғылаш, дүн дүшкеп. Кезек-кезек хола харагай нарлыг ортаа Шыраа-Булактың ховузуун өөрү кезек челдиргилеп-кеш, Бай-Ламаның (Хомушку чагырыкчының) чазаглаар черн Улуг-Хөвуга кирип келгеннер. Аалдың барааны көстүп келген.

— Аалдың оду чүге чырып турар деп бодай-дыр силер?—деп, Шыырап өөрүнден айтырган. Дүн ортузу безин ажа берген. Ындыг дүне аалда от чырып турары аңаа эвес, каразыг-дыр.

— Бай-Лама дээрге кыш, чай чок паштанчыларынга хойтпаан хайындыртып алгаш, бажын ыжыдыр арагалап алган чүлчуруп, көскеттинип орар чүве болбазыкпа оң. Дээрбечилер-биле арагалап-даа турары чадавас-тыр деп бодай-дыр мен — деп, Бай-Ламага кара чажындан чалчалап пат болган Эрги-Барлык чурттуг Акыйлаа Херел шыжыгып чугаалаан.

— Дайзын кажар болдур ийин, серемчилелдиг болбаажавысче хоржок — деп, Шыырап өөрүн чагаан.— Аалды дөрт чүктен бүзәлеп келир-дир. Оон хенертен медээлежиккеш, шаап халдаашкын-биле аптар.

— Ол черле чүүлдүг-дүр. Канчаар медээлежип аар бис?—деп, Кара-оол аайын тыппайн айтырган.

— Кым үгү өттүнүп билирин?

— Мен, мен—деп, Балчын ыыттаан.

— Дыка алгырбайн шенеп көрем.

— Үү-хүүк, үү-хүк — дээн. Шынап-ла Балчынның үнү үгү хөөрэр болган. Дөрт-беш бөөп үстүп алгаш чорупканнар. Шыырап, Балчын, Имит, Кара-оол, Достай олар бир балык бөөп алгаш, аалдың мурнуу талазындан барганнар. Удаткан чок аалга чоокшулап келген. Хенертен улуг кара ыт келгеш, чанынга ээре бээрге, Достай хойнундан эттиг сөөк ушта соккаш, октап бээрге оозуында-ла чиртинип чидып калган.

— Медээни бериивт!— деп, Шыырап дужаатан. Балчын үш катап «аднитергe» өөрү бөөларын мурнунга туткаш, аалче шаап киринпкеннер. Аалдың ыт-хүжү, мал-маганы шоотайның хойдукан, даваш-шимээн аажок, довурак-доозуп-даа дойлуп үнген. Оду чырык өгнүң кидис ажыл ажа оттаттынган соонда, ооң ийи-үш хире кижи аткан октар дег улаштыр-улаштыр үне халышкаш, бөөстээзы чарылгыже кускуннагылап, үй-балай бөөланышаан, кажээде баглап каан турган' ээер-чүгеннинг аттарже карак-кулак-даа чок чугуржүп органнар.

— Холуңар кодургөр!

— Бөөладывыс-ла, холуңар кодургөр!—дээн алгылар үнген.

Кайнаар-даа базар чер чок. Имит, Кара-оол, Балчын, Достай сугларның мурнунда дайзыннар холдарын кодургүлепкен, сириңайнын турганнар. Ол аразында өске партизаннар кажаалардың ол-бо талазында ийи өглерде барла улустарны доозазын үндүрүп келген. Бай-Лама билинмес эзирик, өөнде үй-балай сөстер адып, чулчуртунуп, чүгле алгы чүүрлүг чанагаш, ол хиреэзинде холунда октар тудуп оргавын көрүп каап, Балчын читкезинден тутказ огден үндүр сөөртүп экелгеп. Дан адып келирге туттурган ийи дээрбечилерни, Бай-Ламаны болгаш ооң күдээзи Допчуңну дөрт кижи сүрүп алгаш, кожуун черинче аппарганнар. Өске дээрбечилер Бай-Ламанын аалындан күш-хүнезинниңнө алгаш чорүй баарга, олар аңаа арагалап, Бай-Лама болгаш ооң күдээзи Допчуңну баштадыр кезек кижилерни боттарының холунга киирип алган болганнар.

Дескен дээрбечилерниң чамдыызы ол чайны туттурган, чамдыызы ол хевээр деэе бергеннер. Дээрбечи үймээнчилер-биле демисел шак ынчаар доозулган.

Дараазындагы 1931 чылда Тываның революстуг нам, чазаанның шинтпирлиг ёзугаар феодалдарның өөчү-хөреңгезин хавырган, ядыы араттарга үлеп берген. Ол херекке Коп-Сөөктүң арат чону база идепкейлиг киржикеп. Чонну кээргел чокка дарлап, үё-човуурун төп чораан хөреңгитен феодалдар Эрги-Барлыктың Бай-Лама, Коп-Сөөктүң Узуп-Чаңгы, Ёзуту, Карма-Чалаң, Дапсының Калчаа-Чалаң оларның хөреңгизин хавырган, ядыы кижилерге дузаламчы кылдыр үлээн. Дузаламчы алган араттар Салчак Даржык, Иргит Сыпый-оол, Салчак Дыыймээ, Айдың, Чамбал болгаш өскелер-даа нам-га, арат чазакка согпеп хамнас өөрүшкүзүп илередип турганнар.

Б. БАРБА.

ТАРАА САТКАНЫНДАН УЛУГ ОРУЛГА

СЭКП ТК-ның март Пленумунун болгаш партияның XXIII съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистин республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери 1966 чылда тараа культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп алгаш, тараанның ниити чымыдаанын 258 муң тонна чедиргеннер, күрүнеге 60 муң тоннаның орнунга 137 муң тоннаны саткан. Оон иштинде пландан ажыр сатканы 82 муң тонна.

Таңды районнуң тараажылары 30 муң тоннаның орнунга 71,8 муң тоннаны садып, күрүне шыгжамырынга эң хөй тараанны киргеннер. Каа-Хем, Бии-Хем районнар база хөй тараанны сатканнар.

Республиканың бүтүн колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа сатканынган 17 миллион 888 муң рубль орулганы алганнар. Оон иштинде кызыл-таеты сатканының кол өртээнден 12 миллион 682 муң рубль, пландан ажыр сатканы дээш 50 хуу немелде-биле 4 миллион ажыр рубль, «Саратовская-29» деп күштүг сортту сатканы дээш немелде өртекке 822 муң рубль, үреэнниг хереглээр сорттуг тараа дээш 314 муң рубль киргең. Республиканга хүлээп алган тонна тараа дээш өртүмаа-биле 130 рубль төлээн.

1965 чылдынга бодаарга, эрткен чылын тараа хүлээп алыр черлерге киргең тараанның шынары эки болган. Ылаңгыя ажыл-бүрү бок холумаа түгле 1 хуу, тараа холумаа 2 хуу, ол-шыгы 15 хуу, натура денгиин 750 грамм болган. 1966 чылда дужаагаң тараанның шынары дээш натура болгаш акша талазы-биле казылда мурнукузундан дыка эвээш болган. Чижээ, 1965 чылда шынары куду дээш тонна тараадан 138 килограммны, тоннаның чогуур өртээнден 3 рубль 75 коп. казып турган болза, артыкеп чылын 76 кг-ны болгаш 2 рубль 68 көпеектн казаан. Дужаагаң тараанның шынары мурнукузундан экижээн болзе-даа, эрткен чылын республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге бүтүн киргең тараанның ниити казылдазы 11394 тонна болган, азы ол хире чүүлүү сөөрткенинге 30 муң ажыр рубль күрүнеңиң хереңгизи чарыгдаттынган.

Хөй-хөй ажыл-агыйлар тараанны шаңнарга ярыглаап, тараа хүлээп алыр черлерже чорудуп турган. Ол дээрге ажыл-агыйның бодунга-даа, күрүнеге-даа ажыктыг болуур. Таңды районнуң «Коммунизминиң херели» колхозу күрүнеге сатканы тараазының барык шуптузуун бодунга эки ярыглаан. Ынчангаш колхозтуң сатканы 3209 тонна тараазымнаң түгле 61 тонна, азы тонна бүрүзүндеп 19-да кг казыттынган. Колхоз күрүнеге тараа садар планыны 629,6 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр сатканы дээш чогуур өртекке 50 хуу немелденн, «Саратовская-29» деп күштүг кызылтасты сатканы дээш 40 хуу немелденн ап келирге, тонна тараанның ортумак өртээ 184 рубль четкеп. Колхозтуң сатканы тараазының ниити өртээ 570 муң рубль болган. Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң сатканы 5016 тонна тараазының 4176 тонназы пландан ажыр сатканы болган. Колхоз бодунга ярыглаашкынын чорутқан, ынчангаш тараанның казылдазы база эвээш болган, тонна тараанның өртээ 162 рубль четкеп. Ол ышкаш дүржүлга станцииязы, «Элегес», «Межегей» совхозтар эки шынарлыг тараанны дужаап, хөй немелде төлевирни алганнар.

Чамдык ажыл-агыйлар тараанны бодунга ярыглаар ажылдың чугулазы: күрүнеге арыг тараа киирерге, ону хүлээп ап турар чер үлүг шүүт үндүрбезин, төлевирни улуг болуруп, ярыглаан тараанның артышкынын мал чемниге ажыглаарын чедир үнелеп көрбейн, тараанны комбайндан алгаш-ла тараа хүлээп алыр черлерже чорудуп турар. Таңдыда «Революцииниң чалбыжы» колхозтуң Кызылдың сайгарылга базазынга болган Бай-Хаактың тараа хүлээп алыр черинге дужаагаң тараазының өл-шыгы 19—23 хуу, бөктүг холумак 5—8 хуу, тонна тараадан казылда (натура-биле) 75 кг болган. Шуптуг дужаагаң тараадан 873 тонна казыттынган, тараанны күргаткаңы, ярыглааны дээш 34 муң рубльди тыртқан азы бир тоннаның өртээнден 2 рубль 94 көпеек казыттынган. Эрткен чылын «Тиилелге» совхозтуң дужаагаң тараажынга бөктүг холумак хөй болганы-биле бир тоннадан натура талазы-биле казылда 127 кг, а тоннаның өртээнден казылда 3 рубль 90 көпеек болган. «УТКА 25 чылы», «Найырал», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтар боттарынга ярыглаашкын чорутпаанын-биле өл шыгы улуг, бөктүг тараазарлыны дужаан, хөй казылдага тавариышканнар.

1967 чылда бо байдалдарны өөренип көргеш, күрүнеге садар тараанны ажыл-агыйлар боттарынга ярыглаары чугула. Ол дугайында андыгаашкын белеткеннир керек. Күргадынга ажыл-агыйның дериир, септээр хемчеглерни алыры чугула. Тараанны ярыглаап, чүдүрүп чорударга, транспортту хереглээрн кызырлыр, ажыл-агыйлың орулгазы киирдээр болгаш ярыглаашкынын үнген тараа артымышкынарын мал чемниге ажыглаар.

Күрүнеге дужаагаң тараадан долу өртекти алыр дээр болза, бо чылын колхоз, совхоз бүрүзүнге механизастаан шаңнарны белеткээринче андыгаашкын сагыш салыр, күрүнеге дужаар бүтүү тараанны баштай ярыглаап чорударын чедип алыры чугула. Ынчангаш дужаагаң тараанның натура болгаш акша талазы-биле казылдазын эвээжедир.

Д. ДЕЕВ,
тараа продуктулар
эргелелиниң начальныгы.

ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери бешки чылдың бирги чылын эки көргүзүүлер-биле үдээннер. Ол дээрге, кодээ ишчилерниң күжениишкинниг демиселиниң база районда ажыл-агыйлар удуртукчуларының болгаш партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының чон ортузунга хүн бүрүде чорудуп келген партийжимассалыг, кижизидикчи болгаш организакчы ажылының түңнели болуур.

Эрткен ажыл-агый чылында бистиң районнуң ажыл-агыйларынга бүдүрүлгениң хөй санныг чаа-чаа мурнакчылары өзүп үнген. 1965 чылда районнуң сүт-бараан фермаларынга ортумаа-биле бир инекке оналаштыр чылда 2000 килограммдан хөй сүттүг саап алган мурнакчы саанчыларның саны 7 кижи турган болза, 1966 чылда 24 кижи чедир өскен. Оларның аразында районнуң эң дээрге саанчызы Любовь Григорьевна Романова, бир инекке оналаштыр 2547 кг сүттүг («Кызыл тараачын» колхоз), база «Искра» колхозтуң Могай сүт-бараан фермазының саанчызы Мария Серемаа бир инекке оналаштыр 2440 кг сүттүг, ол-ла ферманың саанчызы Нина Акулова 2301 кг сүттүг, а ол ферманың коллективи бир инекке оналаштыр 2144 кг сүттүг саап алган болгаш, 1965 чылгызынга деңнээрге, 1966 чылда бир инекке оналаштыр сүт саалдазын 437 кг өстүрүп, районнуң сүт-бараан фермаларының аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни алган.

1966 чылда районнуң ажыл-агыйларының аразынга калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде бирги черни «Кызыл тараачын» колхоз (даргазы эш П. Астафьев, парторганизация секретары эш В. Шыңгыы) алган. Бо ажыл-агыйга партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун хевээр арттырган болгаш районнуң «Күш-ажылга алдар» деп кызыл тугун кодүргеп. «Кызыл тараачын» колхоз 1966 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрениниң болгаш күрүнеге садарының база ниитиниң малының баш санын өстүрениниң планнарын чедиишкинниг күүсеткен. «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилери база эки ажылдаан. Колхоз күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының чыл планын: сүттүүн 137,2, эттиин 101,7, дүктүүн 123,7 хуу күүсеткен болгаш бир инекке оналаштыр сүт саалдазын 1965 чылга деңнээрге 1966 чылда 426 кг өстүргеп.

Район ниитизи-биле кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрениниң болгаш күрүнеге садарының планы база өске-даа планныг оналгаларын күүседиринге багай эвес көргүзүүлерни чедип алзадаа, чамдык ажыл-агыйларда четпестер ам-даа бар. «Тиилелге» колхозтуң баштаар чери болгаш партбюро мал ажылының талазыбиле четпес ажылдаанындан малдың баш санын өстүрениниң чыл планын кандыг-даа үзүүн аайы-биле күүсетпээн. Ол ышкаш «Өөк» совхоз 1966 чылда бир инекке оналаштыр сүт саалдазын 1965 чылга деңнээрге 222 кг кудулаткан. Оон түңнелинде совхоз күрүнеге сүт садарының планын күүсетпээн.

Бистиң районнуң ажыл-агыйларының болдунар аргалары үстүнде көргүзүүлер-биле кызыгаарлаттынмас. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң көвүдедириниң курлавыры бисте ам-даа хөй. Ол курлавырлар чүдел дээрге, ажыл-агыйларның бүтүү адырларына механизацияны ам-даа калбаа-биле ажыглаары болуур. Бо талазыбиле ажыл «Кызыл тараачын» колхозта эки тургустунза-даа районнуң өске ажыл-агыйларында бо талазы-биле чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. Бистер чедип алган чүүлдер-биле кызыгаарлаттынмайн, күжениишкинни улгаттырып тургаш, Улуг Октябрьның 50 чыл ойынга моон-даа артык күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр соруулга бистиң районнуң бүтүү ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынып турар.

Д. ОЮН,
СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң пропагандизи.

ДАШТЫКЫДА

Социализмниң аңы-дуңма чурттарында

ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

СОФИЯ. Болгарияның эң улуг хөмүр даш болгаш металлургия төвү Пёрник хоорайның ажылчы чоннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойын төлептиг демдеглээри-биле белеткенип турар. Анза БКП-ниң округ комитединиң пленуму болуп эрткен болгаш ол кайгамчык хүнге турасчаал бодургап калбак хемчегларни чугаалажып көргеш.

БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, болгар-совет найырадың Бүтүү-улусчу комитединиң Күүсемчи бюрозунуң даргазы Цола Драгойчева пленумнуң ажылынга киришкеп. Улуг Октябрьның 50 чыл ойынуң байырлалынга белеткеңи Болгарияда чорудуп турар дутайын ол чугаалаан болгаш бо төөгүүлүг болуушкынуң делегейге ааржок улуг ужурдузазын демдеглээн.

ПОЛИТИКТИГ БЕДИК ИДЕПКЕЙЛИГ ЧОРУКТУҢ ЛОЗУҢУНУҢ АДАА-БИЛЕ

БЕРЛИН. ГСЧП-ниң VII съездиниге белеткелди политиктиг бедик идепкейлиг чоруктуң лозуңунуң адаа-биле чорудуп турар. ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттары районнарның партия конференцияларының ажылынга киржип турар.

ГСЧП-ниң VI съездиниң соонда ГДР-ниң ажылчы чоннарының чедиишкиннери ГДР-ге социализм тургузуушкунун доозарынга делегереңгей аргаларны ажыдып турар бижиг үндезинни салгап деп, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары К. Хагер Гера хоорайга болган партконференцияга чүве чугаалап турган медегээн. Октябрьның 50 чыл ойнуң байырлалынга конференция белеткел-биле холбаштыр ГДР-ниң ажылчы чоннарынга кыйгырыгамч чугула ужур-дузазын ол демдеглээн. Бо документ түгле эрткен оруктуң түңнелдерин үнүдүп турар эвес, харын база республиканың улам ыңайгы хөгжүдезиниң оруктарының дугайында айтырыгга харыны берип турар дээрзин ол чугаалаан. ГДР бүтүү делегейге тайбыңның чайгылыш чок болгаш доктаамал быжыглыг турар чөленгижи Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле сырый кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбартыр деп, К. Хагер демдеглээн.

Бүрү хоорайга партконференцияның делегаттарының мурнунга ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Г. Матери чүве чугаалаан, ГДР-де социализм тургузуушкунунуң чедиишкиннери Барыын Германияның хөгжүдезинге улам улуг салдарны чедирип турар дээрзин ол чугаалаан.

КУБАДА ТУДУУШКУН

Куба чыл келген тудум-на электроэнергияны бүдүрериң көвүдедип турар. Чоокта чаа «Ренте» дээр одалга-биле ажылдаар электростанцияга ийнги агрегаттың комплексниг шенелдези доозулган. Ону ажыглалга киирери-биле электростанцияның күчүзү ийи катап улгадыр болгаш 100 муң киловаттка четкеп турар.

Одалга-биле ажылдаар ийи чаа станцииның тудуу калбак фронт-биле чорун турар. Оон биргээни Сьянфуэгос шенектиң барыын эриннде тудуп турар. Ол станцияның 30 муң киловатт күчүлүг бирги агрегады 1968 чылдың төнчүзүнде ажыглалга кирер. Моон соңгаар ук станцияның күчүзүн 210 муң киловаттка чедирер деп турар.

Сьянфуэгос шенекте болгаш Нуэвитаста электростанцияларның тудуун национал тудуг деп чарлаан. Оларның тудуун социалистиг Чехословакияның дузазы-биле чорудуп турар.

РУМЫНИЯНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

1966 чылда РСР-ниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында Румыниянның Күрпланының болгаш Төп статистика эргелелиниң дыннадыында демдеглеп турары болза, бо бөш чылдың бирги чылында улус ажыл-агыйның хөгжүдер талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. Үлетпүре планныг оналгалар 102,1 хуу күүсеттингеп, үлетпүр бүдүрүлге 1965 чылдыы-биле деңнээрге 11,7 хуу өскеп.

Көдээ ажыл-агыйда планныг оналга 7,2 хуу ажыр күүсеттингеп. Тараа культураларының, чигир свёкланың, тарымал тооруунуң, картофельдиң болгаш ногаалардың тергин эки дүжүдүн ажаап алган.

Эрткен чылда Румыния 100 чурттар-биле садыг харылзаазын тудуп турган. Оон даштыны садыының саарылгазы 1965 чылдыы-биле деңнээрге, 10,1 хуу көвүдээн.

Национал орулга 7,9 хуу өскеп. 50 муң ажыг квартираларны тудуп, ажыглалга киирген.

(СЭТА).

ХОЙЖУ КОДАННАРДАН ӨӨРҮНЧҮГ МЕДЭЭЛЕР

БАЙ-ТАЙГА. «Мурнакчы» колхозтуң малчыннары бо чылдың кыжын эрткен чылдардан дээре байдалда эрттирип турар. Малчын коданнарда мал ооллаашкыны түзүктээн. Январьның сөөлгү хүнеринге чедир 764 хураганны менди камгалап алган.

Хойжулар Хертек Кек төрээн 85 хоюндан 87, Кара-Сал Сенджажы 90 хоюндан 92, Хертек Седен-Дамбаа 120 хоюндан 122 хураганны менди камгалап алган.

Артельдиң малчыннары 1967 ажыл-агый чылында төрүүр 100 хойдан 100-тен эвээш хураган албас сорулганы салган болгаш хойжу бригадалар арасында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Колхоз баштаар чери хой ооллаашкыны-биле холбаштыр малчыннар ортузунда зооветөөредилгени неделя санында түс-түе коданнарда эрттирбишаан, чаш малды канчаар ажаап доруктурарын чамдык кичээлдерге чугаалажып турган. Оон ынай хойжу воданнарга мал чеммерин үзүктелдирбес дээш автомашиналарны тускайлаан. Хойжу бүрүзүнүң олчазы хүнүң-не арбыдап турар.

С. КАНДАН.

* * *

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Чыра-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында аныяктар коллаан хойжу бригаданың төрүүр 3860 баш хою 9 кодан ыылдыр кыш эгезинде үеткеп. Аныяк хойжу Борис Шыдыраевич Куулярга баштаткан бо бригаданың кежигүннери төрүттүнген хураган бүрүзүн четче алыр дээш бүгү күжениишкиннерни үндүрүп, чаш малды доруктурарының мурнакчы методу—сакманныг арганы ажыглап турарлар.

Сөөлгү хүннерге чедир 202 баш хой ооллаан болгаш оларның хураганнары менди доругуп турар. Бригаданың сакманщиктери Доржу, Бичии-Уруг, Огуранай, Чечек олар болгаш алдан бир харлыг Шовва үгбай сүтлар хой түлүктеп ооллаан үеден эгелээш сөөлгү хүннерге чедир чаңгыс-даа баш чаш мал хоратпаан. Хураганнарга, төрүүр, төрээн хойларга кек сигенни берип турар.

Хойжу бригаданың кежигүннериниң бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү байдалдар тургустунган. Электри чырыы доктаамал ыыт, кудук ажылдап турар.

М. ХАВАКЧАП.

* * *

«СҮТ-ХӨЛ» совхозтуң мал ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIII съездиниң төөгүүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан. Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болуруңуң байырлалынга бедик күш-ажылчы дээш бедик кодургаүшкүн-биле ажылдап турар.

Киров салбырда январьның ортан үезинден эгелеп хойжу коданнарда ооллаашкын кидин-не түлүктээн. Оленниг-Хову деп черде хойжу бригаданың кежигүннери Хөөкүй-оол 133 хоюндан 138, Бады-Назын 90 баш хоюндан мынча, Быстан-оол 80 хоюндан 83 хураганны менди камгалап алган. Эш Эрелгин баштаан хойжу коллективте Кызыл-оол, Серет-оол, Эртине, Кызылдың оларның коданнарында ниитилибиле 354 хураган четче менди доругуп турар.

Бо ийи бригаданың кайызы-даа 100 хойга оналаштыр 95 хураганны камгалап алыр күдээлгелиг. Олар алган хүдээлгезин ажырар дээш, арасында чарыштыг ажылдап турар.

К. КЕНДЕН.

Сирия бөгүн

Эрткен чыл эрте-бурунгу Сирияның амыдыралынга хөй чаа чүүлдерни берген. Чаа чүүлдериниң өзүмнерин Сирияның найысылалы Дамаскыда-даа база чурттуң өске-даа районнарында көрүп болур.

Дамаскины Араб Чөөн чүүте эң арыг, ногаанчыткан болгаш ыяжым хоорай деп кезээде санап келген. Ол ам база-да баштай көргенде мындыг бодал сагындырып келир. шеверген тутқан чаяыс бажыңнар, ыыштарның аллеялары, доорт арыг кудумчулар. Ынчалза-даа ам Дамаскыны ыяжым хоорай деп адап болбас.

Политиктиг амыдырал хайныгып турар. Сирий улустуң дүрүм ёлгүзаар эргелерин камгалаары-биле «ИПК» дээр нефть компаниязынга удур демиселди чарлаан чазактың дидим болгаш чөптүг гуружун деткиринбиле митингилер бүгү чуртта эртип турар. Дамаск кайы-бир гелээлерни азы аалчыларны утқуп албайн баар неделязар чок. Чоокта чаа араб профэвилелдериниң Бүгүнниги федерациязының конференциязы болуп эрткен. Аденниң демисежин турар улузу-биле ап-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязы удавас ада чыглыр. Сирий башкыларның бажыңында чырыдышкын ажылдакчыларының арабтар аразының конференциязы артқан, онда араб чуртталарның школаларынга чаңгыс ап өөредилге планын олар ажылдап ыылып турар. Ол бажыңның баарында араб күрүвелериниң туғу кинскип турар.

Көрүп четпес делгем хоюларда бедуиннерниң—көшкүн арабтарның кара майгыннарын бо-ла көрүп болур. Бүтүү чыл иштинде көжүп чоруур болгаш бүгү от-бүдеге ашчомни болгаш хенти бөөр хоюн хоюларда одараадып чоруурлар. Чаа амыдырел бедуиннериң амыдыралының патриархалыг укладынга бодунуң салдарын чедириң турар. Чазак оларның уругларынга өөредир түскай школаларны организастап турар. Хоюларга күүктар казар ажылды база чорудуп турар. Чамдык айнак улустар хоюну удавас суттарын эгелээр деп чүвени билгеш, суурукуң амыдыралче шилчип турар апарган. Ынчангаш Евфрат хемге плотина тудар.

Чурукта: Евфрат хемни дургаар көжүп чоруан айнак улустуң аныяк кызы Фатва. Ол улус ам келир үеде плотинаның тудуг шолуунден мырак эвес черде сууруқуй берген. Оон аннаа хоюн кадаймыга кадартып кааш, Евфрат плотинаның тудуунда ажылчын болуп ажылдап турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Түржок аажылаашкын

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Чоокта чаа МАР-ның Пекинде элчин черинниң турар кудумчузунга болук кыдаттар база катап чылып келгеп, моол улуска, оон партиязынга болгаш чазаанга удур, моол болгаш совет улустарынын бузулбас аҢы-дуңма найыралынга удур калчаалыг шүглдээшкиннерни кыдат болгаш моол дылдарга бижээн ончук-чоңгээлиг кыйгырыгларны кудумчуларның ажылынның бүдүрүкчүлүү өскеп. Мал малдап ажылдаар күзелдигнер арбыдаан. Малчын кижилерниң күш-ажылчы шинээ улам немежип, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар апарган.

1966 чылда бистиң совхозтуң барык шупту хойжуларының ниитизи-биле 46000 рубль түңнүг немелде төлевирни алган болгаш 74 малчынны пландан ажыр алган продукциязы дээш 4700 рубль түңге шаңнап, мактаан. Арыг-Үзүү салбырның мурнакчы хойжуларынга М. Седип-оол, П. Шаңнан, Д. Доржу олар немелде төлевирге бирээзи-ле 700—850 рубльди алган.

Совхозтуң бүгү малчыннары бүгү совет кижилер-биле бир демей Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болуруңуң байырлалынга бедик күш-ажылчы соңгуг ужуражыр дээш 1967 чылдың кыжында чаңгыс-даа баш чаш мал хоратпас, кижи бүрүзү эргэ социалистиг хүдээлгезин ажыл-күүседир сорулганы салып турар.

И. ШАРШИЕВА,
совхозтуң улуг зоотехниги.

Хунвэйбиннер содаалашкан

ПАРИЖ. (СЭТА). Чоокта чаа Парижке полиция биле кыдат студентилерниң араазында болган содаалың түңнелинде чеди француз полицейжилерни, оон иштинде ийи офицерни балыглаан деп, Франс Пресс агентилел дыңнадып турар. Кыдат студентилер чоокта чаа Москвада Кызыл шөлге кыдат халаатыларының өнчүкчоңгээзи-биле холбаштыр Парижте совет элчин черинче чудурганнышкынның кылажын организастаарын ораладжып турган. Франс Пресс агентилелдиң оон ыңай айтып турары-биле алырга, хунвэйбиннерниң хөректээштерин кеткен 50 кыдат студентилерни тудуп хорудаан. Бижектиг хораан бирээзинден ажыда бүгү кыдат студентилерни хостаар апаар деп, полицияның төлөөлекчизи медеглээн.

ШЫН
3-КҮ АРЫН
1967 ч. февраль 2.

САКМАН АРГАЗЫ-БИЛЕ ДОРУКТУРАР

«УТКА 25 чылы» совхозта хой ооллаашкынын январь, февраль айларда болуур ыылдыр организастаары чаңчыл болган. Үүге дээрге бо үеде төрүттүнген чаш малдың дүгү дүрген өзүп үнер болгаш олап соонга шыдамыыкай болуур. Ыңдыг хураганнар чыл төнчүзүнде 30-35 кг чеде бээр.

Бо чылдың эгезинде биске төрүүр 15500 баш хой турган. Олар төрүүр 35 коданнарга үстүнген. Оларның 14 коданы төлевилел ёзугаар ыылдынган кажаалардa, а артканнары эрги кажаалардa. Моөң үшурунда соонтан чаңгыс-даа хураган ышкынмас дээш теплякты бир кажаага ийи коданны ийи аңгы хуусаада төрүдүп, хураганнарын бир тус хүлээп алырын көрдүвүс. Январьда төрүттүнгеш, иелери-биле кадыг элээн доруга берген хураганнарны теплякты кажаадан эрги кажааже үзүп киирегеш, ийиги коданның чаш хураганнарын орта чогуур үеге чедир дорuктурур алырын малчыннар-биле дугуруштувус.

Чаш малды сакманныг арга-биле өстүрериң бистиң совхоз элээн үр үеде амыглап келген. Моңу чорударда, дараазында хемчегларни алыр: ооллаашкын түлүктээлеп турда, малчын бүрүзүнге, бирээзинге-ле 70 баш хураган онаажыр ыылдыр сакманщиктерни быыглаар. Хойлары чаңгыс аай төлевилелдиг-даа, эрги-даа кажааларда турар малчыннар сакманныг арганы база амыглап турар. Ушурунда болза, сакманнарны түс-түс кадарар болгай. Бистиң малчыннарывыс ыңдыг эвес: бөлүктей үзүп аан хойларны шуптузун кадып алгаш, кадарып хүнээзин, кежээ одардан киирип кээрге, олар хураганнарының турар кажааларын боттары тып ап турар. Түскай төлевилел ёзугаар ыылдынган кажааларга чаш мал өстүрери белен болбайн аан, ынчалза-даа малчыннарның хөй нуруузу чаш малын эрги, төлевилел чок кажааларга ыылдан чылче азырап, дорuктуруп, багай эвес көргүзүүлерни чедип ап келген.

Хой ооллаашкынынга баш бурунгаар белеткенир керек. Кышче кирип турар төрүүр хойлар ортумактан өрү күштүг болур ужурлуг. Үүгле бисте эвес, өске-даа черлерде мал чемнерин чедир белеткеевейн баары чамыт эвес-ле болгай. Мал чеми четпес болганындан ылаңгыя шээр малды барын бүдүн чылдың дургузунда сула одарладып турар бис. Төрүүр хойларны бөдүүн чемнербиле немей чемгерери үүгле декабрь айдан эгелеп турар.

Иштин-Хем салбырның ажылышчылары мал чемнериниң белеткелин эки чорутқан. Ам хүнде бир хойга 1 кг сигенни, 300 грамм силосту немей берип турар. Ам-Дуругнуң хойжулары сигенни үүгле кешнек күштүг хойларга немей берип турар. Мал чеми четпес болганда, кышкы одарларны чөп ажыглаар сорулганы бистин малчыннарывыс салган. Хойларны кышче күштүг кирген малчыннарның коданнарында хой ооллаашкыны чедиишкининиг эртип турар. Ооллаашкын түлүктеп эгелеп турда, хураган иезин болгаш төрүүр четкен хойларны немелде чем-биле чемгербишаан, кодан чоогунуң чүм оъдунга оътқарын бистиң малчыннарывыс мурнуку чылдардан бээр практикалап келген.

Төрүүр хойлар коданнары ам үеде суг-биле бүрүн хандыртынган. Кудук чок черлерже сугну дажып чедирип турар. Хойжу бригадаларда суг совртүр үш машинаны быжыглаан. Үлегериг 9 кажааны электрижиктеп болгаш эрги кажаалардың малчыннар кересин лампаларын ажыглап турар.

Эртнен чылын чанында чунар бажыңныг алды чурттарга бажыңын малчыннар алган. А 1967 чылда он чаа чурттарга бажыңын чунар бажыңы-биле хатай тудуп бээри планнаттынган.

Кодан бүрүзүнде мал чемнери, одаар ыяш немей чедиртинген. Чамдык малчыннар чаш мал чеминге күзүрүмну ажыглап турар. Ол чаш малга дыка ажыктыг чем. Күзүрүм болгаш өске-даа минеральдыг чемнерни ажыглаам соонда чаш хураганнарның шөйүндү бөөшкүнеминр аарыгдан хораар чоруу узутқаттынган. Ийи чыл мурнунда бо аарыгдан дыка хөй чаш мал өлүп хораан, моөң ушурунда 100 хойдан-на 50-55 хураган алдынып турган болза, ыңдыг куду көргүзүг моөң соңгаар кажан-даа турбас.

Мал ажылынга, ылаңгыя төрүүр мал ажаарынга кадрларны шилип киирери онза ушур-дузалыг. Ажылдың төлевири эвээш турганындан мал ажылынче кижилер күзелдин-биле эвес барып, нургулайында душ болган кижилер кирип турган. Чөөнку үеге чедир-ле хойжу бригадаларга кадрлар четчелээшкини бистиң совхозка эң берге айтырыгларның бирээзи турган. Ылаңгыя совхозтар малчыннарывыс амыр үеле вирин 40 хуу немеп материалды

ХЕРЕГЛЕЛ БАРААННАРЫН МАЛЧЫННАРГА

Көдээ ажыл-ишчилериниң материалдыг хереглелин хандырып, амыдырал байдалын экижидер айтырыгны чугулалап көөрү—оларның ажылы чедиишкиннииг болурунга идигни бээр. Эрткен ажыл-агый чылында Өөүр районнуң Торгалыг көдээ Совет садыг четкилериниң ажылынга дузалажып, ырак-узакта чурттап турар малчыннарны чугула хереглелдиң барааннары-биле хандырар дээш элээн ажылды кылган. Чаа-Суурда чаа пекарняны тутқаш, ажыглалга киирген Торгалыгда пекарняны удатгыргаш, эде кылган.

Торгалыг көдээ Советтиң девискээринде беш садыг четкилери, ийи автолавка ажылдап турар. Кышкы үеде автолавкалар чедип ыңдавас черлерде чурттап турар малчыннарда дерги садыын организастаап. Көдээ Советтиң сүмелээни-биле үш кезек черде дерги садыын тургускаш, эң-не ак сеткилдиг, кызымак киживлерни ында быжыглаан. Олар малчыннарның хереглээн барааннарын чагыг ёзугаар аппарып садып турар.

Ам бо хүннерде районнуң хойжуларында мал ооллаашкыны кидин түлүк. Ынчангаш Торгалыгның садыг ажылдакчылары кол кичээвегейни малчыннарже утпаидырган. Чугула хереглелдиң барааннарын болгаш ховар барааннарны бирги ээлчегде малчыннарга чедирип садарын организастаан. Ол ышкаш аъш-чем, шай, тааквы, от дээш ышкаш бараанналарны үзүктелдирбейн садып турар. Садыг хандырылгазының талазы-биле айтырыгларны көдээ Советтиң сессиязынга чугаалажып, четпейн турар талааларны илередип турар. Садыг четкилериниң ажылынга колхоз баштаар чери база практиктиг дузаны бөргүзүп келген.

Садыг ажылдакчыларының иштинде оналашкан ажылынга кызымак, элээн үр үеде садыг шугумунга ажылдап келген садыгжылар база бар. Олар садып алыкчыларга эптиг, ээлдек, чагырганы дыңнавгыр күүседип, садып алыкчылар-биле сырый харылзаалыг. Торгалыгның бүдүрүлге бараанналарының садыгжылары аныяк өг-бүле Серен Бюрбю, Серен Соскармаа оларның кызымакшаң ажыл-ижин демдеглеп болур.

Торгалыгның садыг ажылдакчылары амгы үеде малчыннарже бараан чедирип садарын организастап, малчыннарның чөптүг негелделерин хандырар дээш ажылдап турар.

К. ТУМЕТЕЙ.

БИСТЕ БАЗА ҮЛҮГ БАР

Бистиң колхоз мал ажылдыг. Ынчангаш колхоз баштаар черинии болгаш ында партия организациязының кол кичээнгейин ынаар үлегледирган. Малдың баш санын өстүрери, ооң продуктулуун бедидер талазы-биле малчыннар шүдүргү ажылдазын демдеглеп болур.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи № 1 сүт-бараан фермазы эки ажылдаан. Сүттү будуреринии болгаш күрүнеге садарының чыл планын ноябрь айда күүсеткеш, сүт будурер талазы-биле колхозтуң шинипирлиг бүрүнгаар тыртқан. Эътпиг-сүттүг үлегламышкынныг саар инек бүрүзүнден-не 880 кг сүттү алыр планын ферма 979 кг чедиргеп. Саалычылар Чедей Баткар — 1465, Маларык Сувак — 1359, Д. Сундуй —1300 кг чедир сүттү саап алганнар. Ферманың мурнакчы саалычыларының үлегерии Улуг-Күзег фермазының саалычылары Ямаа Лайдың биле Кара Моңгуш олар эдерип, кайгыы-даа инек бүрүзүнден мун ажыг килограмм сүттү саап алганнар.

Хой ажылын сайгарадыр талазы-биле эш Сыдам-оолдуң удуртуп турары коммунистиг күш-ажылдың хойжу бригадазы болгаш Соян Хайының бригадазы дээре түңнеделдерниг ажылдаанар. Олардың кайгыының-даа малының продукциязы арбын болган, мал чемин четчирип-биле белеткеп алган. Колхозтуң бир хоочун малчыны Максим Сувандии эки түңнелдерлиг болган. Ол чүс хойта онаашты 90 хураганны албыпаан, хой бүрүзүнден-не 4 кг дүктү кыргаан. Борис Сырат, Соян Хайын, Михаил Сыдам-оол, хойжу Лайгаранза олардың көргүзүглери база өрү болгулаан.

Мурнакчы малчыннарның болгаш мал ажылының мурнакчы коллективтериниң кызымак күш-ажылының ачызында эртекен ажыл-агый чылында колхозтуң экономикazы улам быжыккан. Чүге мал ажылынган киирип алган оруланың түңү 923 мүң ажыг рубль болган. Бо улуг херекке колхозтуң мал ажылының түскай эртемнигленiниң күжү база кирген дээрзин демдеглеп каары чугула.

Ынчыг болза-даа малчыннарның аразында онаашкан ажылынга ээзарыысалга чок кижилер база бар. Маңаа олардың түгле чамдыктарын адап көрейн. Чижоо, Кеский-оол Бугалдай 44, Бадарчы Бичe-оол — 24, Биликти Байыр-оол — 26, Сан-Хоо —26 хойларны чидиргеп, а хойжулар Дежий-оолдан 86, Алыадаан 69, Сарыг-оолдан 76, Седейден 60 баш хойлар багай ажаалданның түңнелинде өлген.

Мал ажылынга кижилерни киирип алырда оваарымчалыг болбааже хоржок дээрзин устүүде түүлдер биске сагындырыгны берген болгаш, мал ажылынга кижилерни киирерде моон соңгаар оваарымчалыг болур бис.

Бөш чыылдың баштайгы чылында тараажылар болгаш механизаторлар база-ла багай эвес ажылданнар. Эрткен чылын колхоз тараа культураларын 700 гектарга, мал чемнерин 2400 гектарга чоруткан. Ооң түңнелинде мал чемнери культуралар 23 мүң ажыг центнер дужуттуг берген. Тараа культуралардың гектардан дужулу 7, 9 центнер болган. Колхоз үрезинге 175 тонна тарааны уруп алган, колхозчуларга 208 тонаны күш-хүннериниг берген, курунеге 96 тонналы сатказ болгаш мал чеминге 75 тонналы урун алган.

Часкы, күскү хову ажылдарының үезинде механизаторлар Самбуу, Кок-оол, Даландай олар эки ажылданнар. Мал чеми белеткээр талазы-биле механизаторлар база улуг киришилиг болган. Хову бригадирлери эштер Шыдыраа биле Хүлер-оол олардың удуртуп турганы механизаторлар хой мал чемни белеткеэн.

Ажыл-агый чылы төнген, чаа ажыл-агый чылы — онза демдеглелиг чыл үнген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докладының колхозтуң түс-түс бүдүрүлге коллективтериниң бүдүрүлге хураддарынга чугаалажып, ажыл-ишчилер орта бөттарының чыл дургузунда кылган ажылын түңневишаан, чаа-чаа социалистиг хүлээлгелерни ап турарлар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңнуң байырлалында бистиң чедип алыр деп турар соруглаларывыс улуг. Бо чылын малчыннар хойну 42 мүң баш, инекти 2300, өшкүнү 1050 баш чедирерин хүлээвейн. Мыя бо үш-ле сан безин дыка улуг күжениишкинни негээр.

Мал ажылының продукциязын күрүнге садар талазы-биле онаалда база амыр эвес. Тодаргайларга байырлалга чедир 570 тонна өттү, 230 тонна сүттү болгаш 110 тонна дүкту садары колхозтуң бүдүрүлге планында көрдүнген.

Тараажыдар болгаш механизаторлар база-ла хүлээлгелерлиг. Тарылга шолу колдунда мурнакчы хемчеэлге хевээр арттар. Ынчалза-даа агротехниканы бедидип, ажылдың шынарын өрүледип тургаш, чер ажылының продукциязының көвүдеир соругга садыынган. Амгы үеде часкы хову ажылынга киирер техниканың септелгези чөрүп турар. Советтерге соңгууда хүну — март 12-ниң бетинде септелгени бүрүн дооза хүлээлгени механизаторлар алган.

Түүгүт талазы-биле кылыр ажыл база хөй. Бо чылын сес чуртталга бажыңнарын ноябрь айның биринге бетинде түдүп, ажыгалдга киирер. Оон ыңай бүдүрүлге түдүгларындан хойнуң 3, хураганның 4 кажааларын база инектиң 2 болгаш бызааның 2 кажааларын сентябрьның 30-де түдүп дооза деп соругла салдынган.

Оон-биле кады культура-амыдыралдың түдүглары база бар. Бежен орупнуг уруглар садын ылаавына түдар апаар бис. Колхоз төвүүге спорт шолуң түдары база чагагайжыдылга-га хамаарышкан ажылдар дээш хөйле түдүглар чоруттуңган турар.

Бистиң салып турар соругласыс күүсеттинер быжыг үндезинниг. Чергече болган коллективтерниң хураддарынга ажыл-ишчи кижилер хүлээлгелерни алган болгаш ээдиглерни киирген-даа.

Артельдиң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңнуң байырлалынга хамаарыштыр социалистиг хүлээлгени алдыпаан, чарышка Эрзин районда «Чаа орук» колхозту кыйгырган.

Бистиң алган хүлээлгевис — ниити чедишкиннерге киирер үлүүвүс. Оңу колхозчу бүрүзү медереп билип турар.

У. ЭРЕНДЕЙ,
Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң даргазы.

Саанчының чогаадылгазы

Колхозувус фермазын
Аныяк ээр үштап турар.
Хонуң түдүм, айлар түдүм
Арбын сүттү саап тур бис.

Бо ыяжамын ырыны саанчы Анна Захарова чогаатkан. Ону ол бодуунуң нады ажылдап турар эзим Лидия Сарыг-оол-биле нады Бии-Хем районнуң бөт-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүүлеэзинге ырлап күүсеткен. Бо чурукта чогаадылгага сундулуг саанчының Туранның сүт-бараан фермазынга чурунна тырттырган. Анна Захарова ынчан база бир номамыкты чогаадып турган.

Феша үгбай назылаан бе?
Кадарчылаан шагзыраан бе?
Кайын моонар, бызааларын
Белеп эвес ажаап турар.
Эки-ле-дир! Тергиин-не-дир!
Эдек-бышкаа черге дегбес.
Кадык чүртта, ишке шүүрге,
Кайгамчыктыг мурнакчывыс!

Ол болза «Кызыл тараачын» колхозтуң мурнакчы бызаа ажаакчызы П. Е. Фунтиковаңы мактап ырааны ол. Ооң эжи, он беш чыл ажыл стажтыг Татьяна Хомутованы мынчаар алгаан:

Татьянавыс база кежээ,
Сенээ четти, Феша үгбай!
Даангакы бызааларын
Белеп эвес ажаап турар.

Саанчының чогаадылгазы база бир хоочун бызаа ажаакчызы Биченни мынчаар алдарныктаан:

Бичен база чыда калбас,
Бызааларны эки ажаар.
Бистиң черниң ишчилери
Мурнакчызын мактап турар.

Күш-ажылдың кижизи хүндүткелде. Эгелеп чоруур чогаадыкчы Анна Захарованың чогаадыгларының утказы ыңдыг. Ооң күш-ажылынга болгаш чогаадылгазынга чаа-чаа чедишкиннерни күзээли.

И. ШЕГЛОВ.
Авторнуң фотозу.

ЧАҢГЫСТЫ-ДАА ХОРАТПАС ДЭЭШ

Таңдыда «Тиилелге» совхозтуң хойжу коданнарында оолдаашкын бо айда эгелээн. Ылаңгыя Ак-Даштың малчыннары чаш хураганнарны хүнүүн-не немей ап турар. Эрткен хоңуктарда ында 162 хой төрээн. Бүгү оолдаан хойларның төлү менди алдынган болгаш 172 хураган кадык, четче доругуп турар.

Төрүттүнген чаш төл бүрүзүн менди алыр дээш хойжу Оюн Дажый-оол-биле ооң дузалакчызы Ондар Чотпа олар амыр-дыжын билбейн ажылдап, хураганнаан-даа, хураганнаар-даа хойларны немелде чемгерилгеге киирген. Бо малчынарның ажыл-үүлезинге сакманщик Татьяна Тежит төлептиг улуун киирип, чаш хураганнарны эки ажаап өстүруп келген.

Хой оолдаашкыны чүгле Ак-Даштаавес, өске-даа кыштың түрлаларда түлүктей бергенде совхозтуң директизязы бо чүгүла кампанияже кичээнгейни четпес үеландырган. Чүл дээрге, мынчага чедир чамдык малчыннарда сакманщиктер четче быжыглаттынмаан. Ыраккы коданнарда чаш малга чидиртир чем немей чедиртинмээн черлер бар. Юбилейлиг чылда эки түңнелдерлиг болур дээш, совхозтуң директизязы чаш малды менди алырынге кол кичээнгейни үеландырган турары күүсенчиг.

Х. ДАДАР-ООЛ.

Ынчаарга канчап тааржырыл?

Республиканың автоорук эргелери бүгү районнарда кол-кол оруктарның байдалын доктаамал хайгаарап турар. Ынчангаш ооң ажылдакчызы болганымда, чыл дургузунда районнарга чеже-даа катап чоруур ужурга таваржын турар мен. Колхозтар, совхозтар азы ажылчын суурларывыс чылдан чылче канчаар сайлырап олурары каракка көскү-дүр. Оң ышкаш силерниң «Шекпээр» совхозта чылдык-на чаа-чаа бажыңнар немежин, кудумчулар үзап, тараан ыяштың саны көвүдеп турар-дыр.

Совхозтуң чанында суггаттыг шелде янзы-бүрү культураларны өстүрүп, күш фермазында хайнышкынның ажылдап турарыварны эпти-ле көөр мен.

Ол дээрге силерниң, аныяктарның, күжениишкинниг ажылдап турарыварның херечизи-дир.

Совхозтуң чаны-биле эртекен автотрассада эртекен чылын чаа автопавильон болгаш арыгланыр бажың түттүнген болгай. Ол павильонга силерниң совхозтуң кежигүннери хар-чаңстан, хаттан азы изиг хүн хереливден хоргаадап, машина маңаа турар болгай. Ынчангаш ол ийи түдүг силерниң, иниттиниң өөнүүзү болгай. Ынчаза-даа ооң чугайлаан хавазында хөй кижи ады болгаш үй-балай сестер бижээнинден база автопавильон иштиг хирлиг-чамныг машидарындан ол түдүглар көрүштүүн чидирген.

Ол оруктап дүн-хүн чок хөй чон, силерниң аалчыларывар, эртип турары силерге билдингир. Ындыг түрбүже, бодуварывыз, культурлуг деңнелдиривис алы аттаддарывыры... ынчаар «көргүзеринерге» таарыжыр бе?

Д. МОНГУШ.

23 ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ—БАЗА КАТАП РОВНОЖЕ

Бистиң республиканың экитурачылары Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде, 1943—44 чылдарда, Украинаның хоорайларын, суурларын хостаарынга идепкейлиг киришкен.

Украинаның Ровно хоорайының ажылчы чоннары бо чылын февральдың бирги чартыында немец фашистиг эмделенчилерден терээн хоорайын хостаанының 23 чыл ооң байырлал эрттирер. СЭКП-ниң Ровно хоорюмунуң чалаанын ёзугаар Ровнону хостаарынга киришкен Тыва экитурачылар мурнундан ол хоорайның байырлалынга киржири-биле бистиң республикадан талээлер январь 31-де «АН-24» деп самолёт-биле Кызылдан үжүдуп үнүпкен.

Төлээлерниң удуртукчузу — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ажыыл-тывыш ажыл-агый эргелелиниң начальныги, тыва экитурачыларның бирги взводунуң командири чораан Оюн Кавзевич Оолан, талээлерниң кежигүннери Чевен-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң даргазы, танныг удур взводтуң командири чораан Тимофей Күзээчиевич Пичен-оол, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында радио болгаш телевидение талазы-биле комитеттиң кол редакторлу, экитурачы Донган Хорунволович Тарма, экитурачы Дарья Намзырайовна Одан-оол олар чорупкан.

Ада-чурттуң кадыг-дошкун Улуг дайынының чылдарында Ровнону хостаанының сөөлүнде, бистиң үстүнде экитурачылары-выс 23 чыл эртөнде, база катап Ровноже чорупканы ол. Олар боттарының дайынчы өөнүктерибиле умуражып, эртиген орунтарын сактып, амыл-херектерин чугаалажырлар.

А. КУМАЯК.

ЧУРУКТА: (Солагай талазындан) экитурачылар О. Оолан, Д. Одан-оол, Д. Тарма, Т. Пичен-оол.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЭЗЛЧЕГЛИГ ОЮННАР

Кедээ ажыл-агый техникумуның XIV комплексиглиг спартакиадазының баскетбол талазы-биле эзлчеглиг оюннары эрткен воскресеньеде бүдүн хүн дургузунда үргүлчүлээн. Ол хүн сес ужуражыгга эрткен.

Ээн солуң оюнну мал эмчилериниң болгаш зоотехниктер салбырларының ийиги курсчуң уруглар командалары арттырган. Баштайгы оюн 10:7 санга доозугган. Кедир үениң мал эмчилери хөй санны чедип алган турган. Ынчалза-даа ийиги оюн зоотехниктер салбырының өөнүкчуларының күштүг халдвашкынынары-биле өгелээн. Удаваанда сан деннешкен. Оюн кезек үе эрткенге ажа берген. Чидиг демиселдиң сөөлгү минуталары доозугган. Сан 25:24. Зоотехниктер салбырының командазы тиилеп ап шыдаан.

Механизация биле бухгалтерия салбырларының ийиги курузунуң оолдары база солуң кылдыр ойнаан, көрүкчулериниң сонгурганлын хайныктырган. Бо удаала кедир үениң механиктери тиилеэн.

Дерткү курстарның аразында эзлчеглиг оюннар доосту берген. Анда ам удавас бир ай болган техникумну доозар мал эмчилериниң салбырының өөдары бирги черни быжыг туруштур чаалап алган. Олар ам техникумнуң бо чылгы чемпиону ат дээш I—II—III курстарның аразынга шылгаран командалар-биле түңнел оюннарга киржир.

Кедээзинде кедээ ажыл-агый техникуму биле № 2 школаның оолдар, уругларының хол бомбүүнүң чыынды командаларының аразынга эш-хүүгүнүн үжүрмелгазы болган. Анаа оолдардан техникумнуң, а уруглардан—ийи дугаар школаның командалары түстүүнүң тиилээн. Уруглар оюнунга ийи дугаар школаның тоскү класының өөреникчизи Наташа Товуу биле техникумнуң ветеринария салбырының дерткү курузунуң сургуулу Хүүрак Кадыг-ааданыр, чараш ойнаан көрүкчулерни магадаткан.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

СЭТА сонуургакtарга

ДОШ ОЙБААНДАН ИНТЕРВЬЮ

Доштуг сутта киргере «морджтарга» кандыг дээр силер? Сен бодуң дош ойбаанга ажингеш, анаа дорт харыынны бээр сен.

— Ишим дош-биле шыпшынган. Соокту температурады 15 градус. Хевим үштүрүндан безин көргүп турган мен. Ынчаза-даа сугже кире бээримге, чыыгызмаар ышкаш сагыыдырган.

Хлеб заводунуң электриги А. Герасименко мээн-биле кожа адаарганчыг-да шымныг тур. Ол доштуг сутта ажинге-де дөрт чыл четкен. Бежен беш харлыг, бажың ээзи М. Г. Астахова баштайгы кыжын эштип турары бо. Хөй чылдарда ревматизмдеп аарын келген. Чүрөө баксырап эгелээн. Хүннүн-не соок сутта эштирип эмчилер анаа сүмелээн.

— Соок суг дузалаар-дыр бе?

— Ийе,— деп, харыылады,— экинген соонда, мээзе дыка эки апаар-дыр— диптир.

Дош ойбаандан база бир интервью ап тура, камгалал станциязының водолазы Ю. В. Кузьминыхтың дугайында сонуургатчыг төөгүүн билип алган мен. Сес чыл мурнунда ол аар бергинге таваршкан. Ийиги болуктүн инвалиди болган.

— Чүгле олурарын база чыдарын эмчилер меңээ чөпшээрээн — деп. Кузьминых эжинмишаан чугаалай-дыр.— Чартык чыл хире эмчилериин сүмээин күүседип тура, оон сөөнүз эштип эгеледим. Сегип эгелээн мен. 1960 чылдан бээр Ишимге будун чыл дургузунда эштип турарым бо. Эмчилер меңи шүүт калык деп шинчээнгер.

Соокган бусталып турар сугже кижи ортузу хире назылыг эр кижи-биле хып дээн аныяк уруг кире бердилер. Танымын чугаалажыырга М. А. Романенко болган ооң уруу Галя болган. Ол чүдүт техникумунда аныядап турар. Оон адазы эштип эгелээнден бээр ол чыл ашкан. Ол кажан-даа ажыл кербөөн. Галя ынчыг эвес. Соок дужеми бидек, бо-ла соокка адазын, ажырыр турган. Доштуг сугнуң хуулгаалыныыг күжүнүн дугайын адазы урунга сүмелээн.

— Хуулгаазыынын күжүн көрдүм!—деп. Галя өөрүшкүлүг чугаалай-дыр.

— Кайы хире-дир?

— Эки-ле-дир — деп, доштан туттунмушаан, ол харыылаан.

Бир-ле дугаар эштип турар болганымда, моон-биле кыныгаарланза ажырбас боор. Ынчаннас болза, дош ойбаанчан алганым интервью мээн журналист практикамга эң сөөлгүү боор чадавас. Эът-кежиимни аржыыл-биле кыыдыр дүрбүттүүдүм. Чылыланын алгаш, бажыңымче залакпкан мен.

Целиноград. В. ПАРХОМЕНКО.

Редакциядан: Интервьюну алган соонда бир хонгаанда бистиң корреспондентивис-биле телефонмашкан бис. Оң-зад бир бергере таварышкан боор деп бодадывыс.

— Ларый бердим — деп, Владимир Пархоменко телефонга чугаалаан.

— Ол-ла болгай, бодадывыс-даа.. Соок сугже кирер деп чүү боор!

— Чок, грипптен эвес, кышкы эштишкинден ларый бердим — деп, ол тодаратты. — Ам база Ишимге барып эштир мен. Корреспондент хүлээлге-биле эвес, харын анаа барып шымырым ол.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

Хүлээлгезин күүсеткен, ам чаазынче

«Найырал» совхозта ажылчын кооперациязының ажылдакчылары эрткен чылын канчаар ажылдааны көскү: бараан саарылгазының чыл планын 106, иниттиниг чеменилге планын 100,6 хуулу кежигүннер киирип алырын — 132 хуу күүсеткен. Рабкооптуң чөөрбн садыг четкизининиң он сеэн бараан саарылгазының чыл планын ажыр күүседип шыдаан. Эш С. Мишина эргелекчилээн сельмаг, Бара-Талда магазинин (эргелекчизи Д. Дартаң) үлегериг байдалда. Аъш-чем, ажыл-агый барааннары садар магазиннернин, уруглар садының, нон магазининиң ажылынын түңнел көргүзүү эки.

Фермаларның малчыннарын, бригадаларының ажыл-ишчилерин, хой-жуларны бараан-биле хамаарар үш автолавка ажыдап турар. 1966 чылда автолавкалар 1965 чылдыынан 17 мүң 500 рубльдин хөй бараанныр сатказ. Олар график, маршрут ёлүгаар чоруп, малчыннарның чагыын күүседип келген. Автолавка садыгжызы эш Каштыдай бараан саарылгаарының планын ай санында күүседип турар.

Рабкооптуң сан-хөө байдазы мурнуку чылдарынынан экижээн. Эрткен чылда оруга планы күүсеттинген. Рабкооп садының чаа депшилгелиг арганарын ажыглаар, садын алыкчыларга таарымчалыг байлалды тургузар дээш салыг четкилериниң оран-суурун септээн, дериг кылган. Ынчангаш садыгларда чаа көрүштүг түүлдер, таварымчалыг байдал бар апаргаан.

Партия, профэвилед, комсомол организациялары, рабкооп баштаар черги ажылдакчылар ортузунга кижизидилге ажылын чоруткун, четпестерин чогуур үезинде илерегтишкаан. чайлаарының хемчеглерин ап турган. Коллективте чарыштың мурнакчылары, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, шалычылары дээш демисежип турарлар бар апарган. Сагыгжыдар эштер Савченко, Сарыг-оол, човаачы Шүлбү, чүдүрүкчү Бараоол социалистиг чарыштың мурнуку олурулунда.

Кадрлар-биле ажыл эжижип турар. Озаарны ажылга шилип алыр, тааршыштыр тургузар, ажыддакчыларның хүүда харыысалгазын бедидер хемчеглер хүн бүрүнүң кичээнгейинде тургустунган.

Моон-биле чергелештир рабкооптуң ажылында четпестерин илередирги болгаш чайладыры хүннүн чугула айтырыы болур. Эрткен чылын Булун-Терек суурда үлептир бараанларының магазинин «Эргелекчизи С. Ангыр-оол) бараан саарылгазының планын күүсеттээн, харын-даа саарылгазы 1965 чыдыынан 9 хуу кудуллаткан. Шаңчы магазининиң эргелекчизи Дамба Кызыл-оол, автолавка садыгжызы турган Монгуш ажылчын кооперациязының шүүтмүнга харыысалга чок ажылдаан. Олардың адрединге чон хомудалын үндүрүп турган. Өртектиг материалдарның үчет, отчёду чогуур негелдезинге чедир тургустунмаан. Чонну барааннар-биле хандырарының негелдезин чугула соруланның деңнеелинге четпээн.

Рабкооп коллективи бодунуң бүдүрүлге хуралынга эрткен чылдагы ажылының түңнелдерин чугаалашкаш, беш чыл планының ийиги чылында чаа, тодаргай соруглаларны салган. Совет эрге-чагырганың деңнешкинниер-биле, төлептиг ужуражыр дээш, бараанларны садын сайгарарының онаалдазын күүседир, чонның хандырылгазын улам-на экижедер дээш, Чаа-Хөлдүн ажылчын кооперациязының коллективи социалистиг чарышка сыйгырган.

Улуг соруглаларны амыралдага боттандырар дээш коллективтиң организастыг, шангыс ап-сеткилдиг болуру, ажылдың будурукчулуун болгаш күш-ажылдың сагыгла-чүрүмүн бедидери, онаашкан ажылынга ажылдакчы бүрүзү хууда харыысалгалыг болуру, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөру ажыл-төстин чедишкиннериниң үзүлезини ол. Ажылчын кооперациязының системазында партия организациязы, ооң бүгү ажылдакчыларын партиянын, чазактың ян чүгүлда шинитпирлерин амыдыралга боттандырарынче мобилизастаары болур. Ынчангаш садыг шугүмүнда партия, профэвилед, комсомол организацияларының политик-массалыг, организаторлуг ажылынын деңнелии бедидери онза негеттиниң турар. Садыг ажылдакчылары садын алыкчы массалар-биле харылзаазын кылынадырры, хереглекчилерге дыңнангыр болуру, массанын күүүнге далыры—эң хүндүлүг үүлдэлге.

К. КОМБУ.
рабкоопта партия эге организациязының секретары.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Улуг «Буганның» оолдары» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үнелиг даштан кылган билзек» 2.30, 6.30. «Дуву» 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хайымнаашкын чон оюн» 12.30, 2.40, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чеди ажаачы» 3, 4.50. «Назактар ыглажып турда» 6.40, 8.30 шактарда.

Республиканың хоорайларында, районнар төптеринде база көдээ суурларда ном магазининде сонгулдага хамаарышкан моон адаанда материаллар кирген:

1. РСФСР-нин Дээди Советинге сонгулдалар чорударының дугайында дүрүм. Тыва, орус дылдар кырында.

2. Тыва АССР-нин Дээди Советинге сонгулдалар чорударының дугайында дүрүм. Тыва болгаш орус дылдар кырында.

3. Тыва АССР-нин ажылчы чоннар депутаттарының районнар, хоорайлар, көдээ болгаш суурлар Советтеринге сонгулдалар чорударының талазы-биле дүрүм. Тыва, орус дылдар кырында.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыызгатацын болгаш пропаганда киндирининиң 37-13, көдээ ажыл-агый киндирининиң корреспондентилер бөлүк совет суруглуг болгаш киндирени корректораларның 27-41. Солун неделяда бергинде 32-75 телефонче доглаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парахгда эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—01212.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үнелидеттингеш

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 3 ПЯТНИЦА №29 (6666).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА АЛДАР КЫЛДЫР

РОССИЯНЫҢ ЭКОНОМИКАЗЫ чедиишкинниг хөгжүп турар

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелели 1966 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында дыннадыгны парлап үндүргеш. Эрткен чылда Россия Федерациязының улус ажыл-агыйы чедиишкинниг хөгжүп турган дээрзин дыннадыгда демдеглеп турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, республиканың ажылчы чоннары үлетпүр бүдүрүлгениң нийти хемчээлиниң болгаш өзүлдезиниң темпилериниң, продукциязының чугула хевирлерин бүдүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алыр, транспортту хөгжүдер, бараан саарылгазының болгаш өске-даа көргүзүглериниң талазы-биле беш чылдың бирги чылының онаалдаларын бүрүн болгаш ажыр күүседирин чедип алган.

Аңаа үндезилээн улустуң материалдыг чаагай амыдыралының улам ыңайгы өзүлдеин боттанган. Национал орулга планда доктаатынган онаалданы ашкыя болгаш 1965 чылга удур 107,7 хуу болган. Республикада кол бүдүрүлге фондулары 8 хуу өскен. Материалдыг бүдүрүлгениң өзүлдезиниң база бүдүрүлгениң болгаш аргилденин чаргыдалдарын эвээжеткелиниң түңнелинде РСФСР-ниң улус ажыл-агыйында арыг орулга 1965 чылга удур 13 хуу көвүдээн.

Россия Федерациязының үлетпүрү бүдүрүлгениң нийти хемчээлиниң болгаш продукциязың чугула хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрер талазы-биле чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Нийти продукциязың хемчээли планда 6,7 хуута удур 8,2 хуу көвүдээн. «А» балгатүү үлетпүр продукциязын бүдүрери 8,6 хуу ажыг, «Б» балгатүү — 6 хуу көвүдээн. Энергетика, машина тудуушкуну, химия болгаш нефть-техниктиг үлетпүр эң бедик темпилер-биле хөгжүп турган.

РСФСР-ниң бүгү министерстволары болгаш төп албан черлерин, а ол ышкаш Архангельск, Томск болгаш Магадан областтардан ангыда бүгү областтар, крайлар болгаш автономнуг республикалар үлетпүр продукциязың нийти хемчээлиниң болгаш чугула кылыгларың хөй нуруузуның талазы-биле бүдүрүлге планын күүсеткен. 1966 чылда үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы ажыр күүсеттингеен. 1965 чылдыы-биле деннээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,5 хуу өскен. Үлетпүрде алдынып турар арыг орулга 10 хуу көвүдээн.

Чылдың төнчүзүүнде РСФСР-ге үлетпүр-бүдүрүлге ажылдакчыларының нийти саны бүдүн чартык миллион ажыг кижилиг 417 бүдүрүлгелер планнаашкынның болгаш экономика талазы-биле идиг бериишкинниң чаа системазынга ажылдап турган. Ол бүдүрүлгелер продукциязың сайгарарының болгаш арыг орулганың чыл планнарын ажыр күүсеткен. Сайгарган продукциязың хемчээли 1965 чылга удур 10 хуу, арыг орулга 23 хуу көвүдээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 10 хуу бедээн.

Үлетпүрүң тус-тус ядырларының хөгжүлдезиниң дугайында тодаргай саннарны РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннадыында айтып турар. Чижээ, 1966 чылда электроэнергияны ажылдап үндүрери 358 миллиард киловатт-шакка четкен болгаш чыл дургузунда 25 миллиард киловатт-шакка азы 8 хуу көвүдээн.

Одаар чүүл үлетпүрүнде бүдүрүлгениң хемчээли 7 хуу өскен. 218 миллион тонна нефтиниң, 70,2 миллиард кубометр газтың алган, 529 миллион тонна хөмүр даштың каскан.

Кара болгаш өнүүр металлургия бүдүрүлгези 9 хуу көвүдээн. 32,5 миллион тонна шөйну, 52 миллион тонна каңны эвилдирген, 41 миллион тонна прокатты болгаш 56 миллион тонна демир руданы алган.

1965 чылга удур химия үлетпүрүнүң продукциязы 12 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдап кылыышкыныңы — 11 хуу, ыяш, целлюлоза-саазың база ыяш ажылдап кылыышкының үлетпүрүнүң — 4 хуу, тудуг материалдар үлетпүрүнүң — 8 хуу, чиик үлетпүрүнүң — 8 хуу, аъш-чем үлетпүрүнүң—4 хуу, культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый бараанналарының — 13 хуу өскен.

РСФСР-ниң Төп статистика эргелели үлетпүрүнүң ажылында четпестерни моон-биле кады демдеглеп турар. Республикага болгаш черчерге чагыртқан үлетпүр бүдүрүлгелериниң 11 хуу хирези бүдүрүлгениң доктаатынган планнарын күүсетпээн болгаш оон чылдагаанында 226 миллион рубльдиң продукциязын чедир бербээн.

Эрткен чылда Россия Федерациязынга көдээ ажыл-агый культураларының, малдыг тараның эки дүжүдүн өстүрүнүң ТСЭ-ниң дыннадыында оон ыңай айтып турар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 43,4 миллион тонна тараны саткан.

Эрткен чылда мал ажылы улам ыңай хөгжөөн. Колхозтар болгаш совхозтар 1965 чылдыы-биле деннээрге, эът болгаш сүт бүдүрүмнү 5 хуу, чуурганы — 13 хуу көвүдеткен. Мал ажылының продуктуларын садып алырының күрүне планын аларга ажыр күүсеткен. Эрткен чылда көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг базазын бижиглаар талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырган.

Улуг ажыл-агыйынга киирген капитал салыышкыннар, колхозтарның а ол ышкаш чоннуң хуузунда чурталга тудуунга чарыгдалдарын катай алырга 6 хуу көвүдээн болган 31 миллиард хире рубль болган. Күрүнениң 200 чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин, а ол ышкаш ажыктан турар бүдүрүлгелерге хөй санныг чаа цехтерни болгаш бүдүрүлгелерни ажыглаалга киирген.

Боттуг орулгалар чоннуң кижи санынга хамаарыштыр алырга, 1965 чылдыы-биле деннээрге 6 хуу көвүдээн. Колхозчуларның нийтиниң ажыл-агыйындан алыр орулгалары 16 хуу көвүдээн. Күрүне болгаш кооперативтиг садыышкының үүрмектеп садар барааң саарылгазы 66 миллиард рубль болган ийикпе, азы өскерилбес өртектер-биле алырга, 8 хуу көвүдээн. Аъш-чем бараанналарыга чоннуң хереглелдерин бүрүн хандырып келген.

Күрүне хөрөнгилериниң, а ол ышкаш ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларның хөрөнгаларининиң күсели-биле хоорайларга болгаш көдээ черлерге 47 миллион дөрбелчин метр нийти шөлүг чурталга бажыннарың, оон иштинде чурталга тудуг кооперативтери — 4,4 миллион дөрбелчин метр шөлүг чурталга бажыннарың тудуп, ажыглаалга киирген. Колхозтар, колхозчулар болгаш көдээ интеллигенциязының боттарының хөрөнгилериниң күсели-биле болгаш күрүне чөлүзиниң дузазыбиле 152 муң чурталга бажыңнарын тудуп алган. Алды миллион ажыг кижи чаа квартираларже болгаш бажыңнарже көжүп киргеп, а ол ышкаш чурталга байдалдарын экижиткеп.

Улус өөредилгезиниң болгаш культураның талазы-биле улам ыңайгы чедиишкиннер чедип алдынган. РСФСР-де өөредилгениң бүгү хевирлериниде 41 миллион кижи хаара туттунган. Дээди өөредилге черлериниде 2,5 миллион кижи—эрткен өөредилге чылындан 116 муң хөй кижи, ортумак тускай өөредилге черлериниде 2,4 миллион кижи азы эрткен өөредилге чылындан 149 муң хөй кижи өөренип турар.

1966 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чылда ортумаа-биле саны 46,9 миллион кижи болган азы 1965 чылдыы-биле деннээрге, бүдүн чартык миллион кижиге көвүдээн.

1967 чылдың январь 1-де турганыбиле алырга, РСФСР-ниң чону 127 миллион ажыг кижи болган азы 1965 чылдыы-биле деннээрге, барык бир миллион кижиге көвүдээн.

(СЭТА).

РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыннадыы

Москвачылар Совет эрге-чагырганың алдарлыг байырлалынга

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Доктаалы Москваның ажылчы чоннарының чогаадымкы күжүнүң кайгамчык улуг күмүгымышкынын, ажыл-агый болгаш культура туругзуушкуунуңга улам улуг сорулгаларны чедип ап тургаш, Совет эрге-чагырганың алдарлыг байырлалын үүкүүр дээш шаңг чүткүлүг хайныктырган. Боттарының курлавырларын санап көргеш, наймыылал бүдүрүлгелериниң болгаш организациялырының коллективтери 1967 чылга социалистиг хүлээлгелерни алган.

Продукциязың хемчээлиниң болгаш эң чугула кылыгларының хөй нуруузуның талазы-биле чыл планын хуусаа бетинде — декабрь 27-ге чедир, а оң айларның планын — октябрь 28-ке чедир күүседирин, бүдүрүүшкүнүн хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле планнар онаалгаларны бүдүн чартык катап ажыр күүседирин шиитпирлээн.

Москва хоорайның ажыл-ишчилери 1967 чылда машиналарның, приборларның болгаш материалдарның 266 хевирлерин делегей хевирлерининг деннелинге чедирер, 630 ажыг эң сайзырагай машиналарны, приборларны болгаш материалдарны бүдүрүлгеге нептередир деп хүлээлгеп алган.

Чоннуң негелделерин улам долдур хандырар дээш трикотажтарның 845 чаа модельдерин болгаш 2530 даранылга кылгарын, идиктерниң 540 модельдерин, аъш-чем продуктуларының 100 хевирлерин, хеп чүүр чаа машиналарны, амыдыралдың «ЗИЛ» дээр соодугга машиналарын болгаш өске-даа бараанналарны бүдүрүп үндүрер чорукту төлевилээн.

СЭКП ТК-ниң март (1965 чыл) болгаш май (1966 чыл) Пленумнарының салган сорулгаларын күүседирде бо чылын Москва үлетпүрүнүң ажылдакчыларының күштелдирип, тракторларга болгаш көдээ ажыл-агый машиналарынга хереглээри-биле 320 муң рубльдиң артык кезектерин пландан ажыр белеткеп үндүрер.

Тудуг болгаш төлевилеп организацияларының, тудуг материалдарының үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң коллективтери улуг байырлалдыг бо чылда 3.700 муң дөрбелчин метр чурталга шөлүг, оон арааның 100 муң дөрбелчин метрин планнаан ажыр ажыглаалга киирерин, 32 школа бажыңнарын, 28 муң оолуттуг уруглар садыгын болгаш яслилерин, 2.250 орунныг эмнелгелерни, 25 поликлиникаларны, 10 кинотеатрны, хеп чүүр болгаш химиктиг арыглаашкын кылыр үш фабрикаларны, 50 муң тонна кирер ногаа кадагалалының черин база кылып, ажыглаалга киирер. Октябрьның 50 чыл ойына чедир «Россия» деп алды муң оолуттуг аалчылар бажыңын, Останкинода нийти-эвилелдиң телевизия төвүнүң кол тудугларын болгаш телевизия суургазын, садыг-амыдырал хандырыгазының бир деминг бүдүрүлгелерин болгаш Калинин проспективизинге үш муң оолуттуг кинотеатрны, Соцгу Измайловка садыг төвүн, Ленин проспективизинге Мебель бажыңын, Самотечная шөлге эстакаданы ажыглаалга киирер деп хүлээлгелерни алган.

Москвадың демир-орукчулары, автомобиль транспортунуң, хоорайның пассажир транспортунуң бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, Москванын пароход черинин хемчилери, транспорт ужар түүлүүнүң ажылдакчылары Совет күрүнениң 50 чылынга уткуштур тодаргай хүлээлгелерни алган. Харылзаа бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң коллективтери 130 муң номерлиг чаа автоматтыг станцияларны ажыглаалга киирип, 112 муң телефонларны тургузаар. 1967 чылда Москвага садыгның болгаш нийтиниң чемненилгелериниң 375 черлерин, коммунал-амыдыралдың 250 бүдүрүлгелерин ажыглаалга киирер.

Бо социалистиг хүлээлгелерни албыштаан, москвачылар болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин болгаш партияның Программазын амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарыштыг калбарткан. Оон түңнелинде Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу планнаан дашкаар ыяшты сезонда 500 кубометр ыяштыг белеткээн. Анчыыр ажыл-агый черин өлүк белеткээр квартал планның ийи ай бурунгаар күүседипкен. Колхозтар эът садар квартал планын база-ла ажыр күүсеткен. Бо талазыбиле амгы байдалды алгаш көөрге харыдаа сонгулда хүнүнге чедир чартык чыл планның күүседир аргалыг апаргаш. Сүт садарының квартал планы ам безин 60 хуу четкеп.

Районда школа, эмнелге, культура болгаш уруглар албан черлериниң одаар мяңгыныы белеткелин сонгулда хүнүнге чедир 80 хуу күүседир сорулга салдынган. Оны күүседир дээш чамдык албан организациялар черлеринде, ылаңгыя ыяш камгалал, өлүк ажыл-агый черлеринде ажыл хайыккан. Баштайгы үеде 2000 кубометр ыяш белеткеттингеп.

Районның ажыл-ишчилери моон сонгаар сонгулда кампаниязыгга белеткел ажылдарының темпилин кошкатпайн турган база техниканы септеглезинде, үрезин белеткелинде, мал кыштагазашкынынга база ажыл-агыйының өске-даа адырларында бар четпестерни чайладып болур бүгү хемчеглерни ап чорудуп турган, Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл ойынга, март 12-де өөгүлдээр хүнүнге чаа күш-ажылты көргүзүгээр-биле ужуражыр дээш эрестит ажылдаарлар.

В. ДАМДЫН-ООЛ,
Тожу райүүскомнуң даргазы.

ВЛКСМ ТК-ның II Пленумунуң дугайында информастыг дыңнадыг

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Төп Комитединиң II Пленуму февраль 1-де Москвада ажыттынган.

Пленум дараазында айтырыгларны чугаалажып турар:

1. СЭКП ТК-ның декабрь (1966 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң дугайы.

2. Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязын удуртурунуң талазы-биле ВЛКСМ-ниң ажыл-чорудулгазын улам ыңай экижидер дугайы.

3. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткелге комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгезиниң талазы-биле хемчеглер.

«СЭКП ТК-ның декабрь (1966 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң дугайында» илеткелди олурушканнарга чылыы-биле уткуттурган, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш **Л. И. Брежнев** кылган.

Илеткелди чугаалажырынга ВЛКСМ-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары **В. Трушин**, Узбекистанның ЛКСМ ТК-зының бирги секретары **Р. Абдуллаева**, Свердловскиниң «Уралмаш» заводунуң токары **В. Моторин**, Украинаның ЛКСМ ТК-зының бирги секретары **Ю. Ельченко**, биче сержант, шериг кезээниң комсомол организациязының секретары **Н. Воробьев**, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры, Молдавияның СЭКП XXII съездизи аттыг колхозунуң бригадири **Е. Табанская**, ВЛКСМ-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары **Т. Николаев**, Москваның күрүне университединиң чөөн чүк дылдарының институдунуң студентизи **Л. Скоробогатова**, Казахстанның ЛКСМ ТК-зының бирги секретары **У. Джанибеков**, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **С. Павлов** олар киришкен.

Пленумнуң киржикчилери хүн чурумунуң бирги айтырыгының талазы-биле резолюция хүлээп алгаш, СЭКП ТК-ның декабрь (1966 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эп-сеткилдиг үүлдүгзүүнген.

Пленумның ажылында СЭКП ТК-ның секретары **И. В. Капитонов**, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң МХК-ниң бирги секретары **Н. Г. Егорычев**, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи **В. И. Степаков** олар киржип турар.

Пленум дүүн бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Кады ажылдажылга быжыгып турар

1967 чылда ССРЭ-ниң болгаш Куба Республиканың аразынга бараан саарылгазының дугайында протоколга Москвага ат салган. 1966 чылдыынга деңнээрге ийи чурттуң аразынга садыгны 23 хуу калбартырым ол протоколда көрүп турар.

Ол протоколга дүүштүр Совет Эвилели Кубага тракторларны, чүүн автомобильдерин, самолёттарны, кадаа ажыл-агый машиналарын, экскаваторазрны, орукчулар машиналарын болгаш өскедээ машиналарны, дериг-херекселарын, а ол ышкаш чиг-эттиг болгаш аъш-чемниң янзы-бүрү бараанналарын садар.

Куба Республика Совет Эвилелинге сайзыралдып кылып алыр чигирни, никель темзээлдиг продукциязыны, тазилпыны болгаш өске-даа бараанналарны садар болган.

(СЭТА).

Совет эрге-чагырганың 50 чылы аттыг колхоз

СОВЕТСКАЯ ГАВАНЬ. Татар өөштүң эриинде улгаттыр каттышкан артельдиң колхозчулары боттарының колхозун Совет эрге-чагырганың 50 чылы аттыг ажыл-агый кылдыр адаарын чаңгыс эп-сеткилдиг шиитпирлээн.

Ол колхозтуң экономиказының кол угланыышкыны — балыктаашкын. Артельдиң кежигүннери Улуг Октябрьның байырлалынга алдар кылдыр социалистиг хүлээлгелерни алган.

(СЭТА).

Хүр кыш ажып турар

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары январьның сөөлгү хүннеринге чедир 21323 баш төрээн хонуңдан 21328 хураганны менди намгалап ап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойынга алдарлыктаан социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

«Найырал» совхозтуң хойжулары 12 муң ажыг төрээн хойнуң хураганнарын ойча-менди өстүрүп турар. Ол совхозтуң Кызыл-Даг салбырында Ойбаа Даш-оол, Жданов аттыг колхозта Ондар Аймыжы, Донгак, Балган, «Күш-ажылдың хостуу» колхозта Түлүш Хандываа оларның коданнарындан 240—275 баш төрээн хонуңуң хураганнарын хорамча чох камгалап ап, хойларның түлүктүг олдаашкынынын үезинде төрээн хойларның болгаш төрүттүнген чаш хураганнарның ажаалда-хайгаарал-лыыче эки кичээнгей салып турарынган бо хойжуларның малының күш-дениглезин эки, кыштың хүр ажып турар.

Салчак Самбырович Бөрзек болза Каа-Хөм район-нуң «Кызыл Тук» колхозунда хойжу. Алдарлыг малчын малдың баш санын чедиишкинниг өстүрүп, дүк кыргылдазын база бедидип турар. Мал ажылын хөгжүдеринге болгаш оон продуктулуун бедидеринге күш-ажылчы чедиишкиннери дээш, чазактың ийи шаңналдары-биле — Күш-ажылчы Кызыл тук болгаш Хүндүлелдиң демдээ орденнер-биле ол шаңнаткан. Бөрзек идепкейлиг хөй-нитичи. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Чурукта: С. С. Бөрзек.

С. Феоктистовтуң фотозу.

ВИННИЦА ОБЛАСТЬ. Тульч районнуң Суворов аттыг колхозунуң тараажылары чер дээш эки ажыктан, сагыш салганнының уламындан эрткен хүзүм байлак дүжүттү алган. Гектардан-на ортумаабиле 31 центнер тарааны, 26 центнер тарыяал тоорукту болгаш 280 центнер чигир сөөкпезы алган.

Совет эрге-чагырганың 50 чылында бедик дүжүттү адыр дээш социалистиг чарыш кылбарган. Ам үрезинни арыглап, техниканы септеп, агротехниктиг өөредилгени чорудып турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазынче) колхозтуң агроном О. Ф. Несина агро-өөредилге талазы-биле ээлчеглиг кичээлге белеткенип алырынга, звеночулар О. Е. ШЕСТОПАЛЬКОГА болгаш Е. А. НАГОРЯПСКАЯГА дузалап тур.

Е. КОПЫТТЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛЕНИНГРАДЧЫЛАРНЫҢ УЛУГ БАЙЫРЛАЛГА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Доктаалы Ленинградтың ажылчы чоннары кайгамчык улуг көдүрүлүшкүн-биле уткаан. Невада хоорайның үлетпүрүнүң болгаш организацияларының коллективтери 1967 чылга социалистиг хүлээлгелерни алган.

Байырлал чылының бүдүрүлге планын күш-ажылчы Ленинград хуусаа бетинде—декабрь 27-ге чедир күүседирин шиитпирлээн.

Хүлээлгелерде эң-не харымаалгалыг түүлдерниң бирээзи болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, Ленинград үлетпүрүнге продукциязың хемчээлиниң немей өзүлдезинин 90-дан эвээш эвес хуусаа хандырары болуп турар. 150 бүдүрүлгелерни комплекезиглиг механизастаарын болгаш автоматчыдарын боттандырарын, 180 доктаамал ажылдаар механизастаттынган шугумнарны ажыглаалга киирерин шиитпирлээн. Чаа сайзырагай машиналарның, приборларның болгаш аппаратарның 550 кол хевирлерин ажылдап кылган болгаш белеткээн турар, 400-тен эвээш эвес кылыгларны чаартқан азы дыка сайзырагай кылыглар-биле солаан турар, 380 аттарлыг чаа кылыгларны массалыы-биле бүдүрүп кириптер.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедир хөй тоопа чүүк үүктээр «Октябрьның бежен чылы» дээр танкерни тударын шиитпирлээн. СЭКПниң XXII съездизи аттыг металл заводунга чүс муң киловатт күүчүлүг черле ховаар-ла дээн газ-турбина уставовказын кылыр. Ол дээрге делегейниң газ-турбина тудуунуң практиказынга ёзулуг чаа үүл болур. 12,5 кубометр ишкир үскүүштүг чер казар кайгамчык магалыг экскаваторну Ижорскиниң заводунга кылыр.

Ленинградчылар камнап алдынган чиг-эттеп болгаш материалдардан 2 миллион метр хөвей-саазың болгаш дүк пөстерни, 200 муң эжеш идиктерни, 250 муң трикотаж болгаш өске-даа ыңгыгларны белеткээрин төлевилээн.

Улуг байырлалдыг чылда боттарының тодаргай сорулгаларын үлетпүр ажылдакчылары-биле кады ленинградчы эртемденнер, төлевилелчилер, көдээ ажыл-агый ажылдакчылары, тудугчулар, транспортчулар, амыдырал хандырылгазының болгаш садыгның ажылдакчылары база айтып алган. Байырладыг чылдың эң чугула онаалгаларын олар шупту хуусаа бетинде күүседирин көрген. 1967 чылдың ноябрь чедиге чедир продукциязыны планнаан ажыр 90 миллион рубльге бүдүрүп үндүрер.

Москвачылар-биле чарыштыг болган чарыштыг «Улуг Октябрьның 50 чылынга — төлептиг ужуражыышкын!» деп, бүгү улустуң лозунгу-биле үргүлчүлээрин ленинградчылар шиитпирлээн. Ленинградчылар бүгү совет кижилер-биле кады Совет күрүнениң улуг байырлалын коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээр деп бижиг тура-соруктуг.

(СЭТА).

БЕДИК ШАҢНАЛ

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ажылчы чоннарның чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу **Кемерово областы Ленин** ордени-биле шаңнаан.

• • •

Ленин орденди-биле **Минск** областы база шаңнаан. Партизан шимчээшкиннерге идепкейлиг киржилгезин дээш, Ада-чурттуң Улуг зайгынының үезинде немец-фашистиг эжелекчилерге улуг демиселге ажылчы чоннарның дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскени дээш, база улус ажыл-агыйын батап тургузарына болгаш хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннери дээш ол область мыңдыг бедик шаңналга четкен.

(СЭТА).

СОҢГУЛДАГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге болгаш чер-чер Совединиге соңгулда чорудар Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы үнери билек Тожу районнуң девискээриниге ада белеткел ажылы эгелээн. Районнуң колхозтарынга, ажыл-агыйларынга, Ырбанның ыяш белеткел пунктузунга болгаш өске-даа черлерге ажылчы чоннуң нийти хуралдары болгулаан. Аңаа соңгулда белеткелиниге холбашкан айтырыгларны чугаалажып, чаа хүлээлгелерни алган. Соңгулда комиссияларының составынга чоннуң төлептиг оолдар, кыстарын депшиидип үндүрген.

Район Совединиге соңгулда чорудар комиссияның составынга районнуң коммунистиг организацияларындан Андрей Колевтя, сан ажылдакчыларының коллективиниден Анна Скобеевана, «Совет Тыва» колхозтуң колхозчуларындан Кара-Сааның, Сыстыг-Хемниң көдээ Совединиге соңгулда чорудар комиссиниың составынга башкы Анна Калининаны, Ийиниң көдээ Совединиге соңгулда чорудар комиссияның составынга Иргит Кыш-оолду, Тыва АССРниң Дээди Совединиге соңгулда талазы-биле Тоора-Хемниң соңгулда округунуң составынга «Совет Тыва» колхозтуң херээжен анчызы Бараан Сереняны, Ырбанның соңгулда округунуң составынга ыяш белеткелчизи Евгений Быковту болгаш өскелерни-даа депшиткен.

Район Совединиге соңгулда чорудар 50 округту, көдээ Советтерге соңгулда чорудар 100 округту болгаш 9 соңгулда участогуң тургускан болгаш девискээрни тодаткан. Ам оларның составынга ажылты чоннуң төлөөлекчилерин депшиидери уламчылап турар. Ол ышкаш соңгукчуларның даналамын тургузар ажыл кижиге түүлүк чоруун турар. Соңгулдага уткуштур агитация ажылын партия организацияларының чер-черде чоруда берген. Аңаа белеткел ажылы-биле холбаштыр районнуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылда ажылагый талазы-биле салдынган сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээр дээш социалистиг чарышты калбарткан. Оон түңнелинде Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу планнаан дашкаар ыяшты сезонда 500 кубометр ыяштыг белеткээн. Анчыыр ажыл-агый черин өлүк белеткээр квартал планның ийи ай бурунгаар күүседипкен. Колхозтар эът садар квартал планын база-ла ажыр күүсеткен. Бо талазыбиле амгы байдалды алгаш көөрге харыдаа соңгулда хүнүнге чедир чартык чыл планын күүседир аргалыг апаргаш. Сүт садарының квартал планы ам безин 60 хуу четкеп.

Районда школа, эмнелге, культура болгаш уруглар албан черлериниң одаар мяңгыныы белеткелин соңгулда хүнүнге чедир 80 хуу күүседир сорулга салдынган. Оны күүседир дээш чамдык албан организациялар черлеринде, ылаңгыя ыяш камгалал, өлүк ажыл-агый черлеринде ажыл хайыккан. Баштайгы үеде 2000 кубометр ыяш белеткеттингеп.

Районнуң ажыл-ишчилери моон соңгаар соңгулда кампаниязыгга белеткел ажылдарының темпилин кошкатпайн турган база техниканы септеглезинде, үрезин белеткелинде, мал кыштагазашкынынга база ажыл-агыйының өске-даа адырларында бар четпестерни чайладып болур бүгү хемчеглерни ап чорудуп турган, Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл ойынга, март 12-де өөгүлдээр хүнүнге чаа күш-ажылты көргүзүгээр-биле ужуражыр дээш эрестит ажылдаарлар.

В. ДАМДЫН-ООЛ,
Тожу райүүскомнуң даргазы.

Комсомол амыдыралы

Дуржулга хөй болган дудум...

Бистиң колхозтуң ВЛКСМ комитедиң бодунуң бүгү ажыл-херээн организастаарда, аныяктарның бот ажыл-чорудулгалыг организациязы болур аныяктарның коммунистиг эвилелиниң ролюнуң амты уеде улам өзүп, ооң мурнунда улуг сорулгаларның түрүп турарын барымдаалап турар. Ылаңгыя комсомол ажылынга бот-идепкейжи, тывыгыр чоруктуу чедип алыр дээш демисежип турар бис.

Колхозтуң дөрт бригадазында 150 ажыт комсомолчуларлыг дөрт комсомол организациязы бар. Оларның ажылын удуртурунга хөй бергелер мурнунда таваржып турган. Ол чүл дээрге колдуунда-ла эге организацияларның эрелгей өзуу-биле ажылдап, чүге айтымшкын маңаа, ажылга бот-тывыгыр чоруктуу сайзыратпайн турганында. Ам ындыг четпес байдалдан үштүнүп үнериниң аргалары, күжениишкиннери тыптып турар.

Колхоз төвү Торгалыгда Николай Ногаан-оол секретарлаан комсомол эге организациязы хураадарын ой-шаанда шынарлыг эрттирип, тодаргай шиитпирлерни хүлээп ап турар. Чижээ, эрткен чылдың ийиги чартымында болгулаан комсомол хураадарыга комсомолчу бүргүү колхоз бүдүүлгезинге идепкейлиг киржир, комсомолдуң хүрээлелиң өстүрер. Торгалыг сүт-бараан фермазын колхозтуң фермаларының ажыл-дужулгазының төвү болдурарын чедип алыр дугайын шиитпирлээн турган.

Ук хураадарның шиитпирлерин күүседир дээш комсомол организациязының бюрозу, активчилер эки ажылдаан. Аныяктарның күш-ажылга көргүүлгелери улам экижип орар, шупту комсомолчулар кандыг-бир ажылда хаара туттувган. Комсомолга он ажыг аныяктарны хүлээп алган. Олар дээрге ажыл-ишке мурнакчы, хөй-ниитичи болгаш чүрүмнүт эштер-дир. ВЛКСМ-ниң хүрээлелиниге аныяктарны хүлээп алырда, оларны эки белеткеп, бо талазы-биле дажаш болгаш шымар чок чоруктуу болдурбайн турар.

Комсомолчу-аныяктарның Торгалыг сүт-бараан фермазының аныяк саанчы бүргүү арткен чылын бир инектен ортумаа-биле 1647 кг сүттүг саап алган. Бо болза колхозтуң өске фермаларындан бедик көргүүлт-дүр. Комсомолчу кыстар Санчай-оол Кэракыс, Амыйбаа Алексеева, Кыргыс Көк-кыс олар инек бүргүүдеи хөй сүт дээш чарыштың мурнакчылары болганнар. Бо фермага кире бээрге, аныяктарның биле-демнир ажылы дораанна көстү бээр: кызыл булуңда номнар, солуннар бар, кижи бүргүүнүң ажылдап турарының хүн демдеглелиң, инектерни, бызаалары чемтерип турарының чижек-нормазын ханада аскан, ферманың ажыл-херээниң байдалын бижээн агит-хуудустуң номерлерин турар. Оон ыңай, социалистиг чарышка кымның кандыг хүлээлге алганын, ооң күүседези кандыг чоруп турарын белеңнибиле билип ап болур. 1967 чылда аныяк саанчы бүргүү 1500 килограммдан хөй сүт саап алыр деп хүлээлгени алган.

Ферманың ажылының чеднишкинин, ооң ам-даа бедик көргүүтлерлиг ажылдап болуруң барымдаалаашк, ук ферма ам ажыл дуржулгазының төвү болуп шыдаар деп санап турар бис.

Хендергенниң Хөлчүкте комсомол эге организациязының инициативазы бедип турар апарган. Мал кыштаглаашкынының үезинде комсомолчу рейдилер организастап турарын шиитпирлээш, ооң күүселдезин чедип алган. Олар баштайгы уеде хойжулар Түлүш Өдүректиң, Кыргыс Монгулбаның, Кыргыс Сүрүн-оолдуң кажааларының көрженнин бөптарып, бажыңнарын чугайлап бергеннер. Ооң-биле кады, комсомолчулар барган-на черинге солун номчуп, беседа кылып берип чораан. Комсомолчу рейд үезинде Валентина Ак-оол, Ховалыг Болат, Түлүш Эрес ээ тергиин ажылдааннар.

Хөлчүк — колхоз төвүнден ырак, тайга, сын араазында турар чер. Чамдыкта колхозтуң комсомол комитединиң кежигүннери, ооң төлээлекчилери аңаа үр уеде барбайн баар-дыр. Ол черле шын эвес. Ынчангаш бис Хөлчүк, Эйлиг-Хем дээш ышкаш ырак фермаларда комсомолчуларже кол кичээнгейни салыр ужурлуг бис. Ооң ыңай, Хөлчүкте эге организацияга хураадар чалгаарончыг эртип турары биске биилингир чүве болганда, хураадарны бедик деннелгө шынарлыг эрттирериниң талазы-биле оларга дүзалажыры бистиң сорулгавыс. Мен бодаарымга, ол эге организациянның секретары эш Шээптерек Бады-Суур ажылга дуржулгалыг, ажылды экижидип болур аргалыг кижи, ынчалза-даа бот-идепкей чок болуп турары четпес.

Комсомол организацияларының биле көдээ библиотекаларның арасында харылзаазын экижидер дугайында айтырыгларны ВЛКСМ комитединиң-даа, комсомол эге организацияларының-даа хураадарынга чугаалажып, шиитпирлерни хүлээп ап турган. Ынчалза-даа Кожайда болгаш Эйлиг-Хемде комсомол организацияларының библиотекалар ажылынга дүзалашпайн турар Эйлиг-Хемде библиотекарь комсомолчу Д. Колбагай ажылдап турар дугайында чамдык комсомолчуларның хомудалдарын комсомол комитединге чугаалашкаш, ажылын сегидерин, илаңгыя кышкы уеде малчыннарны ном-биле хандырарын экижидерин эш Колга даарган.

Бистиң комсомол организацияларывыста чамдык арга-дуржулгалар, эки эгелээшкиннер бар болуп, олар ажыл-херек-биле бадыткаттынын турарын үстүнде фактылардан көрдүүс. Ынчаларга бо дээрге комсомол эге организацияларының ролюн бедидерипче баштайгы базымнар-дыр. Оңу бистиң дуржулгавыс көргүүп турар. Эгелээн эки херек эчизинге чедер дээрзин бистиң аныяктарывыс эки билирлер.

М. БИЧЕ-ООЛ,
Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хөстүү» колхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

Таңды районда «Элегес» совхозтуң мастерскаязы. Инда техника септелгезинде С. Оюн эки ажылдап турар. Бодунуң эзлчег нормазын ол үргүлчү тергиин шынарлыг кылдыр күүседир. Бо чурукта С. Оюнну көргүскен.

А. ОСТАПЧУКТУҢ фотозу.

Документилер солуушкуну

Ол кежээ Тээлиниң Культура бажыңынга хөй аныяктар чыглып келген, хоглуг-ле турган. Комсомолдуң документилер солуушкунунуң районга эгелээни ол.

ВЛКСМ райкомунуң секретары Соржак Савый-оол, СЭКП райкомунуң секретары Монгуш Кызыл-оол олар сөс алгаш. Совет эргечагырганың бежен чыл оюнче кирген бо төвүглүг уеде комсомолдуң документилер солуушкунунуң улуг ужур-дузазын база бо чүгүле ажыл-херекте бедик шынарлыг эрттиреринң чүгүлазын чугаалаваннар.

Комсомолдуң чаа билеттерин тыңсыры эгелээн. Билетти алган комсомолчу бүргүүнүң арын-шыырайындан-ка илдең өөрүшкү, чоргаарал, Төрээн чуртунга ынакшыл хайнынган.

Чаа билетти ап тура, «Тээлиэ» совхозта аныяктарның хойжу бригадазының бригадири Мөадыр-оол Мукаайлы мынча дээн:

— Мөңге комсомолдуң чаа биледин тыныскаңарга аажок өөрүп тур мен. Комсомолчу кижи бүргүү бо улуг болуушкунчу сагыш-сеткилиниң хамыдында билбишаан, ооң соңгаар улап-на күженишкиннинг ажылдаар ужурлуг. Мээң идуртуп турарым бригаданың аныяктары юбилейлиг чылды чедиишкинниг уткуп алыр дээш, хойдан 1,9 кг дүктү, 100 баш хойдан 90 хураганны алырын, малга четчир эки чемни белеткээрин хүлээнгеннер. Хүлээлгевисти шыырыла күүседир бис!

— Ленинчи комсомолдуң чаа биледин алганын мээң амыдыралымга база бир улуг болуушкун-дур. Онгу классты эки дооскаш, ооң соонда дээди эртемни чедип алыр күзелдиг мен...—деп, Тээлиэ ортумак школазының онгу классының өөренишкизи Полина Ортун-Назын чугаалаан.

Ол ышкаш, комсомолдуң чаа билеттерин районга баштай алганнардан райпо бухгалтери Кара-оол Тырлва, эжи Алевтина Лисичкина, райкүүскомнуң сач кылдызының ажылдакчызы Ондар Кошкар-оол болгаш өскелер-даа чылыг сөстерни чугаалап турганнар.

Ооңдар, кыстар-биле кады, ол кежээ хоочун коммунистер, комсомол ажылдакчылары чорааннар база келген турган. Аревээчи чораан, «Тээлиэ» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Хертек Бопанашович Биче-оол үелериниң өнүүзээзинден сөс алган, 1935—1942 чылдарда аревэ ажылы кылып чораанының дугайын, ол үениң аныяк өскеннериниң ажыл, амыдыралы кандыг турганын сөныяктарга чугаалап берген.

Ам Культура бажыңында—пионерлер. Олар комсомолдуң чаа биледин ап турар акы-үгбаларынга пионержи изиг байыр чедирер бээш келгеннери ол. Уругларның өткүт үннери чаңгыланып турган. Ол сөстерде пионерлерниң келир үезинин дугайында одуруглар база бар: пионерлер партияның болгаш комсомолдуң төлептиг салгакчылары болур дээш чүткүлдүг вөренир, үлгадып, хар-назынны чеде бээрге, акыл акы-үгбалары ышкаш, шак ынчаар ажылдаар, вөренир, чурттаар...

Комсомол документилериниң солуушкуну районда үргүлчүлевишаан.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Кымнарыл ол?

Чыл эртер—түңнели үнер. Ынчаарга, ун түңнелге тергиидээннерниң аттарын адаары бисие база чаңчыл апарган болгай. Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң комсомол организациязы эрткен чылда эң тергиин ажылдаан аныяктарны илереткен. Кымнарыл ол?

Инек бүргүүнден 1350 кг сүт саап алыр планын 1500 ажыг кг кылдыр күүседкен Түлүш Уйнук, 1300 кг-ның орнунга 1404 кг сүт сапган Кызыл-оол Сүрүкмаа, кады ажылдап турары кыстардан тудак чок ооң саанчы Владимир Саспык-оол, комбайнёрлер Доө Санчы, Хөюг-оол Билдиңмаа болгаш өскелер-даа.

Колхозтуң сүт-бараан фермаларындан бирги черни № 1 Оймак фермазы чаалап алган. Чүнүң-даа мурнунда, ферманың ажылдакчы бүргүүнүң ажылга харыысалгазының бедзэнин демдеглээр херек. А кымда бүгү ажыл-херектиң организанчылары, ооң мурнанчылары база-ла аныяктар боляган.

Сакманщиктер чарыжының мурнунда — Светлана Түлүш биле Мария Ажы. Олар эрткен кыжын хөй-хөй хураганнарны азырап, доруктурган. Бо чылын кыстар демги ажылын үргүлчүлевишаан.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

«Билиг» ниитилелиниң эге организациялары түс-түс хамааржып турар девискээрнигге лекция пропагандазын ажыл-агыйның хүн бүргүдегі амыдыралы-биле холбап турган, чиңга билдинин-биле организастап турар.

Ылаңгыя ам бо хүннерде, бүгү чон Октябрьның 50 чылынга, РСФСРнин, Тыва АССР-нин Дээди Советтерининге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтерининге сонгулдаларга белеткелдер үезинде «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының ролю мурнуку турган байдалынга деннээрге, оон дыка бедээн.

Бай-Тайганың район төвүнде «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы эрткен 1966 чылдың февральдан бээр янзы-бүрү темаларга 397 лекцияларны номчаан. Эге организациянын 26 кежигүннериниң иштинден С. Кертиг-оол, А. Адыгбай, С. Ооржак, Б. Чүлүүм болгаш оон-даа өскелер янзы-бүрү темаларга лекцияларны билдингир, бедик утка-шынарлыг кылдыр номчуп турарлар.

Эге организация лекция пропагандазының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап, улус чиңга даңгыр, тодаргай номчулга конференцияларын, диспуттарны болгаш айтырыг, харыы кежээлерин удаа-дараа организастап эрттирип турар.

«Билиг» ниитилелиниң эки-тураачы ажылынга бодунуң улут-хуузун кириштиреринден арай даалгазаар, политиктиг билиг медерелди коллективке нептеретпес, бодунуң дужүнде шөлээн чоруурун бодаар ийи-чаңгыс эртем билиглиг кижилер бисте ам-даа бар. Маңаа чижек кылдыр районнуң көдээ ажыл-агый бүдүүлге эргелелиниң кол специалистерни көргүзүп болур. Олар шуптузу дээди эртемниг болуп турза-даа, эрткен 1966 чылда кайы-даа колхозтарга, совхозтуң салбырларынга чаңгыс-даа лекция, беседа номчуваан. Бүдүүлге эргелелиниң кол мал эмчизинде ажылдап турар эш С. Сергеевти «Билиг» ниитилелиниң кежигүнүнге кирип алгаш, чиңга лекция пропагандалаарынга киржип көрем дээрге, «мен аңаа кирип алган канчаар мен, чиңга лекция, беседа пропагандалаары—ол дээрге райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң ажылдакчыларының херээ-дир» деп, дорт-ла ынча дээр. Эге организацияда бодунуң билиин бедитпес, оода-ла бодунуң хире-шаабиле лекция номчуруун бодавас кежигүннер база бар.

«Билиг» ниитилелиниң район төвүнде эге организациязы чамдык ажылдарны кылган болза-даа, эге организацияның ажылында четпестерни оюп эртип болбас. Эге организацияның лекция номчулганының ажыл планын темалар дайы-биле планнап алза-даа, оон күүсеттинмейн турар түүлдер бар болуп турар. Чиңга лекция, беседа номчувайн турар лекторлар-биле тодаргай ажыл кылбайн, эге организация хураанынга оларның тайылбырын ап, даалга бербейн турган.

Лекция пропагандазынган даңгаар турар дээди эртемниг кижилерни «Билиг» ниитилелиниң кежигүнүнге киирип алыр дугайында эге организация четпес ажылдап турар. «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының ажылын экижидер дугайында ыналда, контрольду кошкак чорудуп келгенинден, хөй-ниитичи лекторларның ажылынга практиктиг болгаш теоретиктиг дузаны четпес көргүзүп турарын шыны-биле миннип чугаалаар ужурлуг.

Ам кол сорулга болза, лекция пропагандазының стилин, методун үндезинин-биле экижидип, номчуур лекцияларның тематиктиг утка-шынарын, уг-шинин тодарадып ооң соңун, дээштиг болурунче кежигүн бүргүү эң кол кичээнгейни салыры болур.

Ам удавас болур Совет эрге-чагырганың юбилейлиг 50 чыл оюнга база Совет күрүнениң болгаш Коммунистиг партияның үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга холбакан лекция пропагандазын калбартыр дээш «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы, ооң кежигүннери, пропаганданың янзы-бүрү аргаларын ажыглап турган, улуг күженииишкинниг, тура-соруктуг ажылдаар апаар.

И. СУГЛАЙ-ООЛ,
эге организацияның даргазы.

11 мүң чаш төл

Малды кыштан онча-менди ажыырар, ооң чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээш Чөөн-Хемчик районнуң малчыннары амгы уеде кыштаглаашкынче кол кичээнгей салган.

Районда ниитизи-биле 10590 хой оолдаан, 10659 хураган менди доругуп турар. 307 анай, 249 бызаа алдынган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш «Искра» колхозтарда малдың чаш төлүнде чидириг чок. «Чыраа-Бажы» совхозтуң кадарчылары 3729 хойдан 3757 хураган, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжулары 4213 хойдан 4217 хураган алган. Ленин аттыг колхозтуң хойжу бригадаларында 1489 хой төрээн, оларның 1508 хураганы эки доругул турар. Ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларында төрээн инектерниң бызаалары четче алдынмайн турарын айытса чогуур. Ажаалда хайгаралдың четпезинден Ленин аттыг болгаш «Большевик» колхозтардан, «Чыраа-Бажы» совхозтан 19 чаш бызаа өлген.

Ооңдаашкын массалыг эгелээнин-биле совхозтарның директиналары, колхозтарның баштаар черлери, оларның мал ажылының талазы-биле тускай эртеминг ажылдакчылары кадарчыларга дузалаар кижилерни болгаш сакманщиктерни белеткээн кодан бүргүүнде быжыглаан.

М. СЕВЕН.

Республиканың баштайгы сүлдези

Совет республиканың сүлде демдээнин, Совнаркомнуң танмазының, национал туктуг болгаш чоостуң эң дээре телевидели дээш конкурсту мынчаарда-ла чарлаан. Совет республиканың баштайгы сүлде күрүне танмазы кылып турган ажылдың чөрүүлгезинде төрүттүнген. Документилер ол дугайын мынчаар чугаалап турар:

1918 чылдың июнь Улус Комиссарларының Чөвүдели В. И. Ленинниң даргазалаашкыны-биле хуралдап турган. «Совет танма дугайында» Я. М. Свердловтуң илеткелин чугаалажып көрген. Совнарком мындыг шиитпирни хүлээп алган:

а) кирип келген телевидели бадылаар.

б) маргылдаалыг болуп арткан меэн дугайында айтырыгны даарта болур бичии белеткел төвүлевижилелиниң соонда шиитпирлээр.

в) бир эвес болдунар болза, РСФСР деп бижимелден ажыра, мындыг бижимелди немээр: «Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!».

Сүлдени көргүскен баштайгы совет танманың эмблемазын кандыр, ынчалза-даа мезинин херээ чүү боор? Амдыызында пролетариат диктатуразын быжыглап албаныпыста болгаш амдыызында бистин девискээрдеривистен ак гвардейжилерни-даа, интервентилерни-даа үндүр сывырбаан шаавыста сокчуп турар бис, дайылдажып турар бис, чаалажыр-даа бис. ынчалза-даа ол дээрге дайын. дайынзырак чорук, дайын күүдели кажан-бир шагда биске кол чүүл болур дээни ол эвес-тир. Чаалап алышкынның политиказы бистиң сорулгавыска мырыңай таарышпас. Мези-даа — бистиң эмблемавыс эвес-тир. Бистиң социалистиг күрүневистиң сүлдезинден мезинни ап каар ужурлуг бис—деп, Владимир Ильич уламчылаан, чиңгиди сувургуп каан кара карандаш-биле мезини балай шыйып каапкан.

„Мези—бистиң эмблемавыс эвес-тир"

— Совнаркомнуң херектерин эргелеп турар черге сүлдениң акверель-биле кылган чуруу чедип келген—деп, В. Д. Бонч-Бруевич чугаалаан.— Сүлдени стол кырынга салып каапкаш, Владимир Ильич Я. М. Свердлов-биле болгаш Ф. Э. Дзержинский-биле чугаалашкан.

«Гознак» типографиязының студиязындан бир чурукчунуң (ооң ады амдыызында билдинмес) чорутканы сүлде-демдек төлевилелин шупту сонуургал-биле көргеннер.

...Кызыл-тас моожалары-биле хаажылаттынган, үнүп олурар хүнүүн хередери кызыл дөлемде чайнап турар, моожаларның ортузунда кадыыр биле маска көстүп турар, а бүгү сүлдени кончуг чиңгиди мези кежиле берген.

— Солун-дур!—деп, Владимир Ильич чугаалаан.— Идея бар-чаар хүлээп алган дээрзиниң дугайында бо кыска протокол бижилгези В. Д. Бонч-Бруевичиниң сактыышкыннарындан тодаргай апаар.

„А сүлдениң ооң өскези эки-дир"

Сактыышкын кылган кижиниң хереченлери-биле алырга, В. И. Ленин баштайгы совет сүлде дугайында бодунуң бодалын мынчаар түңнеп дооскан.

— Ынчаарга төлевилелди бадылап каалынар—деп, ол чугаалаан.— Ынчаарга Совнаркомга база катап чугаалажып кораалинер, ынчалза-даа бо бүгүнү дарый кылыр херек...

Ынчангаш В. И. Ленин чурукка адын салып каан.

«Гознактан» келген, аңаа турган чурукчуга сүлде төлевилелин катап эгидип берген. Автор төлевилелдин чаа кылганынга мезинин ап каапкан. Ооң соонда ук чурукту билдингир скульптор Н. А. Андреевке көргүзер деп шиитпирлээн. Ол сүлдени эде чуруп, тараа моожаларын сырыйладып, чайнап турар хүн хередерин күштедирипкен, ооң чурук төлө, илергей болу берген.

Советтерниң V Бүгү Россия съездизинин 1918 чылдың июль 10-да хүлээп алган Конституциязында чугаалааны болза:

«Россияның Социалистиг Федеративтиг Совет Республиказының сүлдези болза кызыл дөлемде хүн хереливде, гудаларын кулу кылдыр олуп-солуп салган, даярбектелчев тараа баштарынга хүрээлеткен алдын кадыыр биле масканы чуруп көргүскенинден болгаш мындыг бижимелдерден тургустуган:

а) Россияның Социалистиг Федеративтиг Совет Республиказы болгаш

б) Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!»

Элээн каш чылдар эрткенде, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели тургустунганда, Россия Федерациязының элээн өскерти кылган сүлдезин ССРЭ-нин сүлдезинин үндезининге салган. Эвилелдиң сүлдезинге кадыыр бирле масканы шитке эвес, а үнүп олурар хүн херели-биле чайынналган чер бөмбүрзээнин дөлеминге чуруп көргүзер, алдын тараа баштарының дээрбээн—Эвилелде кирип турар улустарның дылдарының кырынга бижээн бижиктерлиг кожаа-биле ораар деп шиитпирлээн. Чурукчу В. П. Борзуниүң төлевидели үндезининге салдынган ССРЭ-нин сүлдезинге беш адыр сылдысты «немей» чуруп көргүскен.

Херечи болгаш тургузукчу

Совет Эвилелиниң сүлдезинің өңнүү болгаш штрих чуруун болур кылдыр доозун кылган график Иван Иванович Дубасов «Гознакта» 40 ажыг чыл ажылдап турар.

Ол ам удавас 70 харлаар, ынчалза-даа ооң күжү болгаш чогаадыкчы бодаллары бүрүн.

Бистер Иван Иванович-биле фабриканың профзивилел комитединиң орээлинге олурдувус. Ол кижиниң арын-шырайын көөргелыка-ла чазык-чаагай болгаш ээдек, хүндүлээчел. Бажының бүүрүл дүктери ам-даа сырый, карактары хогуг омак, а чазык кыдыр хүлүмзуруптерге, чугаасоолу, хогуг хам баар.

— Улуг Октябрьның беш чыл оонга турасказаткан эң дээре почта марказы дээш конкурска тиилекчи болганым сонда. «Гознакка» келген мен—деп, ол чурукчу чугаалады.—Ол канчаар болганын сактыр силер бе дилиннер. Шуптузун кайын сактыр иймк. Ооң бээр хөй чылдар эрткен болгай... Ынчалза-даа конкурс ажык, адын чажытка салган чоруулар турганын сактып олур мен. Ынчаарга менээ бирги шаңналды тывыскан мындыг... Акша-биле миллиард рубль шаңнал турган чүве. Элдепсинменер, ынчаарда миллиард рубль мындыг-ла улуг эвес түр турган чүве.

ССРЭ-ниң сүлдезин график таласы-биле күүседир дээш, ооң чуруун кылырын менээ дааскан чүве. Та чүге чогум менээ чүве ийик? Оозун билбес мен. Конкурстуң тиилекчизи дээш чүве ийикпе. азы аныяк кижи дээш ынчангаш чүве ийикпе, ону ынчаарда кончуг дүрген кылыры негеттинип турган чүве болгай. Чедим хонук дургузунда барык-ла дүн-хүн чок ажылдаар ужурга таварышкан мен.

Эвилелдешкен республикаларның дылдарының кырынга бижээн бижиктерлиг ССРЭ-ниң сүлдезинин хүлээп алдынган чуруун 1924 чылдың январьза Советтерниң II съездизи бадылаан.

— Бистиң совет сүлдевис—бүүдүн, ынчалзажок ооң-биле кады тодаргай, көрүштүг болгаш хөрлүг. Мында херектиң ужуру болза, чүгле кылганының хевиринде эвес, харын бистиң күрүневистиң эмблемазының чедирип турар идеяларында болбайн аан—деп, Иван Иванович Дубасов бодунуң интервьюзун түңнеп доозу.

Шынап-ла, Советтер чүрүүнүң сүлдези күш-ажылдың кижилериниң мык каттыжышкынының болгаш акы-дүңмалышкы чорууның демдээ, чаа делегейниң тургузукчуларының онзагай манифестизи болу берген.

П. КОСОЛАПОВ,
СЭТА-ның корр.

Чарышты улам калбартыр

Эрткен чылын Кымысадыг бараан саарылгазының планын 102,4 хуу күүсеткенинг, плайдан ажыр 632 муң рубльдиг барааның чонга садыгланыны база 1965 чылга деңнээрге эрткен чылгы сатказ бараан хөй болганын хоорайның садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының каттышкан ийнги профвилел конференциязынга клеткелчи—каттышкан комитеттиң даргазы эш Красникова онаалап демдеглээн.

Бо дээрге садыг болгаш чемненилге черлериниң ажылдакчыларының ажылга хуу харысалгазының бедээнин айтып турар. Социалистиг чарышка бирги черин бот-орулга-чарылгалыг № 4 магазин (директору эш Еремпова, местком даргазы эш Селезнева) эзилеп. Ол магазин чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен болгаш ажылга бедик культуралыг чорукту чедип алган. Ол ышкаш, бот-орулга-чарылгалыг № 7 магазин база эки ажылдан турар деп конференция демдеглээн.

Бодунуң товаровед тускай эртемнинге янак, аңаа улам мергежин орар Кама Самбаны, садыл алыкчыларга элдек, дүрген болгаш эптиг ажылдап өөренген № 1 бараан магазинининг улуг кассири эш Конягинаны, № 38 магазинииң салбыр эргелекчизи Макашинаны болгаш өскелерин-даа хоорайның садыг чемненилге черлерининг мурнакчылары деп адааны таварылга эвес. Олар — чонга сагыш човаңгыр, ажылга кызымак эштер-дир. Бот-орулга-чарылгалыг № 2 ажыл-агый (директору эш Харченко, местком даргазы эш Чулошникова) ниитиниң чемненилге черлериниң социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Оларның ажылының чедишкини — эки ынаргыг янзы бүрү чемни белеткээр дээш хүн бүрү кызымак ажылдап турарында.

Кызыл садыгның ажыл-чорудулгазында четпестериниң дугайын конференцияга санал бергенвер чугаалааннар. Садыгларда баравнының, аъш-чем аймаанның ассортиментизи эвээш, чамдыкта чонга эң чугула дээн барааннар магазинверде чок болгулаар, кылдыгын сүттен кылган чем аймаа ховар кирер, чамдык магазинниериниң арыг-шевер байдалы бигий. Бо четпестерни чок кылырының хемчегларин алырын конференция айыткан.

Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылын төлептиг үткууру-биле Кызылсадыгның садыгларының болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң коллективтериниң арагында социалистиг чарыш калбарган. Чижээ, № 1 бот-орулга-чарылгалыг үлетүр бараанларының магазини № 2 магазин-биле, № 3 магазин № 6 магазин-биле тарыжып турар. Оон түңнелин үе-үелеп үндүрүп келген. Сөөлгү үеде бистиң хөй-хөй садыгжыларывыстың ажыл-херекке мергежилин бедип, планын ажыр күүседирин доктаамал болуп бар чыдар.

Ол ышкаш, магазинниериң салбырларының арагында чарыш база калбарып турар. Ынчалза-даа оон түңнелин өй-шаанда үндүрбейн, үзамдыктырып турары шын эвес.

Коммунистиг күш-ажыл дээш деминселди калбартырынга профвилел организациялары удуртулганы коштатканын санел берген эштер чугаалап турганнар. Мынчага чедир садыг болгаш чемненилге черлеринден чаңгыс-даа коллектив коммунистиг деп атты чедип албаан. Ынчаарга, коммунистиг деп атты тыпсып болур черлер бар, оларның ажылын үнелеевин турар-дыр. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты тыпсырының талазы-биле ажыл база ооңум чоруп турар.

Профвилелиниң каттышкан конференциязы садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниг профвилел организациязының коштакан ажылының дугайында оске-даа фактыларны болгаш чижектерни илереткен. Оон-биле кады профвилелиниң ролюн улам бедилериниң чугулазын айыткан.

С. ДОРЖУ.

МАЛ АЖЫЛЫН ОРУЛГАЛЫГ БОЛДУРАР

КОЛХОЗТАРНЫҢ ОТЧЕТ-СОНГУЛДАЛЫГ ХУРАЛДАРЫ

Чоокта чаа Каа-Хем районда «Бурунгаар» колхозтуң отчёт-сонгулдалыг хуралы болуп эрткен. Чаа беш чылдың бирги чылында бо ийдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилериниң чорчаарланып болуур чүүлдери хөй. Чүлерил ол мындыр?

Клубка кире бээрге-ле, оон сценазында Кызыл-Туук делгеп каан, мында бижээни: «РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС. Социалистиг чарышка тиилекчи болганга» деп кааи. Күскү дүмүт ажаан алышыкшының үезинде колхозчуларның эрес маадырлыг ажылын чазактың демдеглээни ол-дур. Улам тодаргайлаарга мындыг: колхоз күрүнеге тараа садар планны ыракта ажыр күүсетиишаан, эки шынарлыг үрезиннерни үруп алган, тараанны колхозчуларга баэрин, мал чеминге артырарын, магадылаа фондузун бүрүн хандырган.

Тараанны колдадыр үнүштерден орулга алырының планы 165 хуу күүсеттиингең. Тараа культураларының гектардан ортумак дүмүдү 11 центнер, оон иштинде №2 бригадага— 17 центнер болган.

Бо чедишкиннериң үндезинге болза часкы тарыга үезинде-даа, чайгы ажаалгага болгаш күскү ажаан алышкынга-даа ажыктыг, депшилгелиг хемчегларни ап турганында. Чижээлээрге, чемишчидилгенин төгеринің талазы-биле хемчегларни алган, бедик кондициялыг үрезиннерни чашкан, чайын бок үүштер-биле демиселди организастаан.

А күскү дүмүт ажаан алышкынының үезинде бо талазы-биле база кызымак ажылдаан: комбайннарны белүк ажылдаар арга-биле ажыглап турганы транспорт талазы-биле артык маңнадышкыннарны кызырган, машиналарның техниктиг ажаалдазын эки организастаан, оларны кывар үүл-биле хандырарын чазын-даа, күүн-даа шуут шолге чорудуп турғулаан болгаш адактың сөөлүнде социалистиг чарышты делгерекгей калбарткан. Материалдыг болгаш моралдыг идиг берииш-киннериниң хемчегларни черле бодалдыы-биле ап турган. Совхозтар ажылдакчыларының категориязыбиле колхозчуларга магадылаттынган ажыл төлевирин бәзринче колхоз шилчээн. Эрткен чылын колхоз күрүнеге сүт садарының планын 101,2, а дүктүүн—102 хуу күүсеткен.

Мынчангаш, чылдың ниити түңнелин ап көөрге, колхоз чылда 623 муң ажыг рубльдиг орулгавын алыр кылдыр планнаан турган болза, херек кырында алганы 815 муң 200 ажыг рубль болган. Моон түңнелинде колхоз сан-хөө талазы-биле быжыккан.

Бо бүгүнү айтыры өөрүнчүт-дүр. Бо дээрге колхозчу ажыл-ишчилериниң кызымак ажылдаанының түңнели-дир. Ажылдың түңнелин кылып алгаш, оон иштинде четпес чүүлдерни илередип, ону ханы анализтеп турган, моон соңгаар канчаар ажылдаарын дугуржуп алыры —кол сорулга ол. Байдалды бо үтлапышкын-биле алырга, «Бурунгаар» колхозтуң баштаар черинің ажылында четпестер хөй болган, оларны ыыттавайн барып болбас. Отчёт-сонгулдалыг хуралга ол четпестер тодаргай илереэн.

Ажылдың бир кол көргүзүү — продукциянның бот-үнезинин дүтээшинде айтырыгны көрээлп. Колхозка центнер тараавың бот-үнезин 3,17 рубль кылдыр планнаан турган болза, херек кырында ол 4,15 рубль болган. Ол чүге мындыг болганы?— деп айтырар апаар. Маңаа көдээ ажыл-агый техниказын долгуу-биле ажыглаан пыдаваанны кол чылдак болган. Чижээлээрге, бир трактөрга онаштыр чылда ажылдап ышкынын кудулаан, ол болза 1965 чылда 400 гектар турган болза, эртнен чылын—361 гектар болган. Чымчак андырылгага саналарга, каналга чок үүлдер база болган, мынчангаш үүлде бо үүлдериниң уъжун колхоз 9 муң 900 ажыг рубльден когараан.

Машина-трактор парыгының ажылынга аналиэти багай кылып турар. Ам кээп санап көөрге, автопарктың чартык кезиниң күзөтарының чартыы курут чоруп турган. Ховуга ажылдап тургаш, чаның чемненирде трактөр-биле маңнадыр, кижилериниң хуу бажынарынче оттуулар үүлүн сөөртүр дээш хөй артык чарыгдалдар үндүрер үүлдер бар. Бо бүгүдең кыпар, чаар материалдың артык чарыгдалы үнүп, тараанның бот-үнезин ол улгаттырар. Кыпар үүл камналгазы дээш немелде төлевирни механизаторларга бөрбейн турган, мындыг төлевирни берип турган болза, бо талазы-биле байдал оранчок эки турар иймек.

Колхозта дүүрөнчиг кол чүве — мал ажылының карылгалыг болганы болур. Оортан орулга алырының планы түгле 56 хуу күүсеттиингең. Мал ажылының продукциязының бот-үнези чингевээн, хазын аартаан. Чижээ, план ёлуглаар центнер хой ъдының бот-үнези 67,38 рубль болур турган болза, херек кырында ол 87,12 рубль болган. Сүттүү болган дүктүү база аартаан. Малдың ниити баш саны 1965 чылга деңнээрге бичe көвүдеэе-даа, план чедир күүсеттимээн.

Мал ажылында байдалдың мынчап барганының кол чылдагааннары чүдел? Ол болза хамыктың мурнунда тарып боозадыганы багай чоруканы-биле кызыраашкын хөй болганында, малдың чаш төлүн бүрүн камналап алыр талазы-биле багай ажылдаанында. Ынчангаш колхоз эртнен чылын төрүүр чүс инекке онаштыр түгле 56 бызаавы, чүс хойдан-на — 67 хурганны камгалап алган, бо талазы-биле колхоз Каа-Хем районда ең-не худу көргүзүүлүг болган. Уксаажыдылга талазыбиле шилип алмышкын кошкак, уксаалар холужүп турар, малдарның төрел талазы-биле холужуп турар таварылгазы база бар. Ынчаарга малдарның өлүп хораанындан 12 муң ажыг рубль когаралдыг болган, а мал ажылынга ниити артыр чарыгдааны—25 муң ажыг рубль.

Мал ажылы түгө когаралдыг болганыл?

Мында эң-не кол айтырыг—мал ажылында механизациянның чогунда. Бүгү ажылды хол-биле кылып турар. План ёлуглаар саалдының бежен хуузуун электросаалда-биле кылыр дээш бүдээн. Дүн кыргындазынга 16 агрегатты тургускаш, ону улуг дээрге-ле бүдүн чартык неделяда чорудар турда, кыргызга база-да бүрүүг-биле хол-биле эрттир, мырыкай бүдүн чартык ай уламчылаан, моон хараазында бир хойдан-на үс грамм дүк чедир алдынмайн барган. Бо үүлдер бот-үнени база бедидер апаары чугаажок.

Мал чеминиң чарыгдалында үчёт чок, белеткеттиингең мал чемни түгле карак-биле даап хемчээп турган. Сигенниң өртөө база улуг болган, түгле дээрге ону бүдүрериниге артык чарыгдалдар үндүрген.

Колхозчуларның арагында күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар хөй, аңаа удур демисел кошкак. Чижээлээрге, сүт-бараан фермазынга ажыл төлевирин алган соонда, хөй кижи ажылга үнмес, мынчангаш чамдыкта инектер сагдынмайн, четче чемгертинмейн баар таварылгалар хөй турган. Түгле бо чылдагаан-биле бо чылдың январьда ферма 700 литр сүттүү чедир албайн барган. Ында үчёт багай. Ферманы эргелекчилеп турган Р. Скопина үргүлүү арагалаар турган, оон орнунга кирген эш Базыр-Сат база-ла оон изин истей берген.

Хойжу бригаданың бригадири эш Амыңа ажылынга харысаалга чок, хойжуларда байдалды эки билбес. Хойжулар болза бригадирнинг киржилгезин көрбейн, боттары-ла кыдыдып ажылдап турарлар. Ынчаарга кыштагларже мал чеми сөөртүрүн мырынай сөөлгү үеде штурмнаар ужурга таварылган, түге дээрге трактөр-хову бригадазының бригадири эш Торбастаев ону саадаткан, а колхозтуң башгаар черн аңаа контроль чок болган. Оон түржүк, чамдык механизаторлар сөөртүп чораан сигенниң хуу херегледерге саткылаашаң, оон түңнелинде арагадарылаар таварылгалар тургулаан.

Колхозтуң башгаар черн, ында партия организациязы болгаш мал ажылының тускай эртемнигнери ажыл-агыйның бо чугула адырын орулгалыг болдурар талазы-биле боттуг хемчегларни соңгаарладыышкын чокка ажылдап кылыры —бо хүннериниң ойү келген айтырыы болу бергей-дир. Ынчаарга мал ажылын орулгалыг болдуруп алырының бүгү аргалары бар, ол дугайның үстүнде айыткан барымдаалар чугаалап турар-дыр. Илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа мал ажылынга бо байдалды чугаалап тургаш, ындыг четпестерни үзуткаар талазыбиле чүү кылза чогуурун айытпайн тургулаан, ол база дүүрөнчиг херек-тир. Черле ынчаш, колхоз даргазы эш Малышев бодунуң илеткелиниге перспективалар дугайында барык чугаалаваан, бар четпестерни үзуткаарының оруктарын айытпайн барган.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун бижиглаар, чонуң ортузунга масса-политиктиг, кижилиидилгелиг ажылды калбартыр талазы-биле колхоз база улуг четпестерлиг. Түге дээрге, сеңгелгете белеткел багай болган, млаңгыя ажаан алышкыны доозулган соонда, техниканы чаңгыс черге эккеп болуп калбайн, турган черлеринге каттыланнан хөй фактыларны хуралга санал бергеннер айтып турганнар. Амгы үеде сеңгелгете кижилер чедишпес болуп турар, бо талазы-биле далаштыг хемчеглер алдынмаан, оон темпизи кошкак, районнуң оске ажыл-агыйларынга бодаарга, техника сеңгелгези мында эң кошкак чорун турар.

Адактың соолуңде отчёт-сонгулдалыг хуралдың боду чыынар талазыбиле куду эрткенин айтыр херек. Оон белеткелин багай чорутканы илдеп. Аңаа бир хереч болур чүве— аңаа колхозчулардан чаңгыс-даа кижи санал бербээнин болур.

Мынчангаш колхозчулар бо хуралына Совет эрге-чагырганың 50 чылының оюн демдеглээр чылда ыллыр ажылдарын тодаргайы-биле чугаалашканнар.

Хуралдың соолуңде хөй санныг колхозчуларны ниитиң түңү 3 муң рубльдиң ертектиг түүлдери-биле шаңнаан.

С. САМБА-ЛЮНДУП,
«Шынның» тускай корр.

Чоннуң үнелели

Чоннуң аразынга кым-бир кижиниң дугайында ыр ырлаачы бээр деп чүве аңаа бир чүве эвес болбайнаам. Ындыг таварылгада бак кижини бактаар, эки кижини мактаар болгулаар. А бо таварылгада Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунда мал эмнээр талазыбиле санитар болуп ажылдап турар Ондар Мартаажыктың дугайын мынчаар ырлаачы турар:

Комбужантың, Сесегенниң — Комсомолчу Мартаажыктың
Коданнарын кезий эргээн, — Хөлүн тудуп мендилешсе...

Оон болу Кызылдың механизация училищезинин двоскаш, колхозка механизатор болуп ажылдап турган шаанда, ажылга үлегерин көргүзүп турган, чижээлээрге. 1962 чылда комбайнерлеп тура, ажаап алышкын сезонунда 500 гектар черниң тараазын ажаар хүлээгенги алгаш, хүн нормазын үргүлчү 2—2,5 катап ажыр күүседип, чедип алыр дээш демги чурагайын 400 гектар чедирип алган турган, шериг албанынче черупкан.

Ынчангаш оортан 1965 чылда чанып кээп, ам колхозунда ажылдап турары ол-дур. Ондар дээрге колхоз төвүнден сезен-төзан километр ыраак, кадыр-кашпал черлерде малчыннарга тос-тостуң соогунда-даа, чидиртип турар изигге-даа бе-ла чеде берген турар.

Колхозтуң улуг мал эмчизи С. Өлзей-оол оон дугайында мынчаар чугаалаар:

— Ондар Мартаажык ыраак черлерже чоруурда, эм-таңын, малчыннарга немчуп таныштырар материалдарын дергилептер кижи. Хүлээгген ажылынга кызымак, кандыг-бир даалганы берип каарга, ону күүсеттээн шаанда ооңургавас, быжырымчалыг кылыр. Бодуңуң билинип бедидер дээш кеззээде кызыдып чоруур, оон боду ам Ийменинг кежээки школазының 8-ки классының өөренмичизи болгаш бирги чартык чылда өөредилгезинге эки көргүзүглүг болган.

Кайда-ла мал ажары болганзыг нарадай болган болдур, аңаа ол дораан чедер. Бир эвес ажаың бары илереэн болза, эмнел, хемчеглер алыры черле билдингир. Коданның санитар байдалын хынаар, малды кандыг ажаңдан канчаар кажгалаарын беседага тайылбырлап бээр, ынчангаш Ондар малчыннарның күзелдиг ажачызы, эмин кижизи.

М. ШААЛЫЙ.

Комитеттиң хуралынга

Улусчу контроль

Ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктуулуун бедидер дээш демисел бирги чергенин айтырыы. Чоокта чаа Эрзин районуң улусчу контроль комитеди малдың баш санының өзүлдези болгаш оон продуктуулуун бедидери дээш демиселдиң районуң колхозтарында кандыг байдалда чоруп турарын хынап көрген.

Бо айтырыгның талазы-биле районуң ажыл-агыйлары эрткен чылдаазынга болаарга элээн хемчегларни ап чорутканын улусчу контролёрлар демдеглээн. Ынчалза-даа ниитизи-биле байдал биеэги хевээр дүүрөнчиг болуп артпышаан. Ылаңгыя ниитиниң малының баш санын көвүдеэр айтырыг чөгенчиг. Эрткен ажылагый чылында 1000 ажыг инек, 11230 хой кылыраан. Районуң Ленин аттыг, «Мөрен» колхозтарында байдал онаа дүүрөнчиг дээрэи хыналадаан илереэн.

Шаар мал болгаш инектиң база өске-даа чүүн малдарның хораар чоруу бо районда кудулавайн турар. Эрткен чылдың эгезинден бээр 13 муң ажыг хой, ешку, 709 мыйыстыг бода мал, 111 чылгы ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уржуу-биле өлүп хораан болуп турар. Бо бүгүнүң түңнелинде колхозтар дайы-биле район малдың баш санын өстүрер планын шуут күүсеттейн барган. 1967 чылдың январь 1-де турган малдың баш санын алгаш көөр болза, эрткен 1966 чылдың январь 1-де ниити баш санаан 8087 башка эвээжээнин демдеглээрге-ле четчир. Малдың чаш төлүн камгалап алырын чогуур деминеле тургуспааны илдең-дир. Төрүүр чүс баш малга онаштыр ап турар чаш төлүн деңнели дыка куду. Районуң ажыл-агыйлары эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 54-ле хураганны, 100 инектен-не — 48 бызаавы алган. Бо талазы-биле ылаңгыя районда Ленин аттыг, «Коммунизмче орук» колхозтарның байдалы эң-не берге.

Малдың көвүдеэриниге тарып боозадыганы ажыл-агый бүрүзүнге ёй-шаанда болур чогуурубиле чорутқан турары улуг ужуруллыг. Ындыг турбүже, Эрзин районга эрткен чылын тарып боозалыга ажылынче багай кичээнгей салган дээрэи бо хыналадаан илереэн. Ам база-да моон мурнундагы чылдың багай уржуктары катаптаар чире айылгыг байдал тургустунуп келген. 1966 чылда мал тарып боозадырының планын районуң ажыл-агыйлары күүсеткээн. Түгле хойну бедин 15 мукну тарып боозадыр тургаш, ол планны арай боорда 59,2 хуу күүседип алган. «Чаа орук» колхозта бо талазы-биле байдал дыка багай дээрэи улусчу контролёрларның хыналадазындан илереэн. Хойнуң тарып боозадыгазының планын 47,7 хуу кылдыр, а инектиин — 55 хуу күүсеткен. Өске чүүн малдарның байдалы оон-даа дора.

Бүдүрүкчү малдарның ажаалда хайгаарадырынче кичээнгей салбайн турарының фактылары бар. Чамдык ажыл-агыйларда бугаларны болгаш кошкарларны багай чайгаарадыр тургузуп турарының уржуу-биле күжү баксыраан болуп турары канчап-даа таарышпас. Үлегерлиг малларны ажаарының, ону чемгерип одарадырының тускай чурумун сагывайн турар. Чамдык колхозтар кошкарларны түгле эдержилге үезинде немелде чем-биле чемгерер, а аңаа үеде ону херекке албас таварылгалар бар. Бүдүрүкчү бугаларны ёй-шаанда четчелеп, садып алырынче сагыш салбас чорутқун уржуу-биле «Коммунизмче орук», «Мөрен» болгаш Ленин аттыг колхозтарда кырган бугалар көвүдээп.

Бо четпестерни дарый чайладып алырынче улусчу контроль-дуң район комитеди ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемнигленнинг кичээнгейин улгадырган. Самагалдайның тарып боозадылга станциязы кожазы Эрзин районга дуза чедирип турары кошкак дээрэи улусчу контролёрлар демдеглээн.

Амгы үеде районуң чамдык ажыл-агыйларында мал содлаашкыны эгелээн. Бо харысалгалыг үенин бүгү тала-биле белеткелгиг үткүүр уржуллуг турбүже, ийнчангыс кижилер эрткен чылдың частырыгларын катаптап турар таварылгалар бары дүүрөнчиг. Бүгү-ле болдунар аргаларны хереглеп тургаш, малдың чаш төлүнүң хораар чоруун болдурбае талазы-биле шынгыы хемчегларни алыр болза чогуур.

Мал аарыгларынга удур профилактиктиг хемчегларни контрольга алыр ёй келген дээрэи улусчу контролёрлар демдеглеп турар. Малчыннарның амыдырал хандырылгазында бар четпестерни база олар айытканнар. «Коммунизмче орук», «Чаа орук» колхозтарның малчыннарынга барып турар автолавкалар түгле шай, таакпы, арага чедирерине ёйлежип келген. Чылыг хеп аймаа болгаш аъш-чем бараанары-биле малчыннарны райпо хандырбайн келгени улусчу контрольдуң хыналадазындан илереэн. Медицина хандырылгазында четпестерниң бары база илереп турар. Мурнунда комплексилиг үнүүшкүннер удаа-дараа чоруттунуп турган болза, сөөлгү үеде үзүктели берип турар апарган. Райониуң мал ажылында бо четпестерни чайладыр талазы-биле дарыы хемчеглер негеттиниң турарын улусчу контролёрлар демдеглээннер.

Н. КЫРГЫС.

Англияда сонуургал

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң февраль 6-да албанның аян-чоруун кылып, Англияга чеде бээр деп турарын ам Англияда улуг сонуургал-биле маңап турар. Ол аян-чорук ийи чурттуң аразында харылзааларны быжыглаарынга идиг бээр кылдыр Англияда чептүү-биле санап турар.

Англия болза Францияның үлегерин салган, бодунуң национал эргеажыктарынга таарышкан бодунуң даштыкы политиказын чорудар ужурлуг деп санап турар кижилерниң үнү ам Англияда улам нүштелип турар апарган. (СЭТА).

„Ханыладып, быжыглаар бис“

— Совет Эвилелди-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле бистиң найыралывысты база кадыг ажылдажылгавысты моон соңгаарда ханыладып, калбартып, быжыглаар бис—деп. Чехословакиниң Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың президентизи Антонин Новотный чехословак профэвилелдериниң съездизинге кылган чугаалынга медеглээн. Бо чылын ол наймралды коргузеринге улам калбак аргалары бисте бар. Совет Эвилелиниң улустары-биле болгаш делегейниң дешилгелиг хөй-ниитизи-биле кады Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылын демдеглээр бис.

Социалистиг ниитилелди улам ыдай хогжүдеринге профэвилелдериниң ужур-дузазын А. Новотный демдеглээш, эртем-техниктиг революциянның болгаш өөредилгениң өзүл турар ролюнуң байдалдарында ажылчын аңы мурнуку хевээр чүге удуртукчу политиктиг күш кылдыр артып турар эвес, харын Чехословакиниң дешилгенниң ядро-зы болуп турар деп медеглээн.

(СЭТА).

Бо аныяк сирай инженер Сарих Буян чыл мурнунда Алтаваның эриктерине ёслүүтеп базып турган, дээди өөредилге черин доозуп унерининг шылгалдаларынга белеткенип турган. Ол ам Евфраттың эринде ажылдап, Прага университединге алган билиглерни ажылче ажыглап турар.

ЧУРУКТА: САРИХ БУЯН биле совет геодезист В. ТЕРЕНТЬЕВ олар электри дамчыдылгазының улуг күштүг шугумун төөр ажылда ажылдап турлар. Ол шугумну таварты Евфрат плотиназының гудуунга элекгри күжү чедер.

Л. МЕДВЕДКОНУҢ фотозу

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАШТЫКЫДА

Чугаалажыышкыннар доозулган

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румыниянық Социалистиг Республиказының болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чазактары дипломаттыг харылзааларны тургузарын база ошка болгаш бүрүн эргелиг ялчиннер эрге-хемчээлинге дипломаттыг төлөөлекчилерни солчуруп чөпшээрежин алган. Ол дугайын Румыниянық даштыкы херектер министри Корнелиу Мэнескунуң ГФР-ге чоразының дугайында» дыңнадыгда чугаалап турар.

Ийи чурттуң аразынга харылзааларны хөгжүдеринге хамаарыштыр база делегейниң ниити сонуургалды болдуруп турар айтырыгларының талазы-биле румын министр ГФРниң даштыкы херектер министри Брандт-биле чугаалажышкыннар чоруткан деп, ол дыңнадыгда чугаалап турар. Румын министрни ГФРниң канцлери Кизингер база хүлээп алган.

Шинтпирлиг удурланышкын

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Кыдаттың Улан-Баторда алчы черн бистинбиле ажы-дуңма Совет Эвилелиниге удур чүдек-бужар хоп-нугүүчү чүвени кылып, Совет Эвилелиниң девискээринге мурнунда чүдек-бужар үүлгедигни кылган болуқ кыдат студентилер-биле ужуражышкын деп чылдак-биле Улан-Баторнуң демиропук вокзалына январь 31-де кыдат хамаатыларның кижи көөр хөөн чок митингизин организастаан деп, МОНЦАМЭ агентилел дамчыткан.

Оон-биле хозбаштыр бо чылдың февраль бирде МАР-ның даштыкы херектер министерствозу Кыдаттың МАР-да херектеригге түр бүдүреттиргеи Лю Цэи-дэге шыңгыы буруу шанышкынын илередип, ол ёраажок үүлгедиггe шинтпирлиг удурланышкынын медеглээн.

Кыдатта болуушкуннар

Дүржок калчаарап барган белүк хунөөйбиннер болгаш «үймээнчилер» Совет алчын черни долгандыр чыгдып алгаш, алды хонукта бүзөөлеп келген болгаш автомашиналарда тургускан мыткыр радио-биле антисоветчи чугааларны дамчыдып, антисоветчи кыйгырыгларны чарлап турар. Элчин черинің ажылдакчыларынга хунөөйбиннериниң «өлүрүп шиидер дээн докгаалдарын» номчуп турар.

Кыдат парлалгада антисоветчи материалдар долган. Январь 25-те Москвада Кызыл шөлге өнчүк-чоцгээни кылган кыдат студентилерни деткээн «удурланышкынның митингилериниң» дугайында хөй санныг дыңнадыгларны болгаш чагаалларны солуннарда парлап турар.

Антисоветчи калчаараан кампаниянны Мао Цзэ-дуңнуң бөлүү «культура революциязы» дээр чүвезининг чардынмас кезии кылдыр организастаанны парлалганын чүүлдеринден билдинип турар.

Пекинде даштыкы корреспондентилерниң телеграммалары, а ол ышкаш янзы-бүрү районнарга болгаш янзы-бүрү албан черлериниге Мао Цзэ-дуңнуң «галалакчыларының» «эрге-чагырганы эжелеп алган» дугаймында Синьхуа агентилелдиң дыңнадыглары амгы кыдат удуртулганың «ашталгазының» калбаргаи дугайын болгаш хунөөйбиннериниң база «үймээнчилериниң» отрядтарынга чер-черинің партия болгаш күрүне эрге-чагыргаларының удурланышкынының дугайын херечилеп турар.

«Мао Цзэ-дуңнуң шугумун» деткиири-биле хөделип турар «үймээнчилер» Циндао хоорайда (Шаньдун можу) бүгү партия, чазак, сан болгаш культура организациязынга контрольду эжелеп алган дугайын дыңнадып турар. «Үймээнчилер» «шериглерни болгаш полицияны ажыглап тургаш», удурланган дээш чер-черниң эрге-чагыргазын бууруудадып турарлар.

Аньхуэй можунуң «үймээнчилериниң» органы болу берген «Синь Аньхуэй бао» солуп эрге-чагырганы эжелеп алган дугайында айтышкынны» январь 27-де парлап үндүргеи. «Үймээнчилер» Аньхуэй можунуң болгаш Хэфэй хоорайның партия болгаш улусчу комитеттеринде бүгү эрге-чагырганы холга алган дугайын шыда чугаалап турар. ККПниң можу комитединиң бирги секретары Ли Бао-хуаны (ККП-ниң үндезилекчилериниң бирээзи, профессор Ли Да-чжаонуң оглу), партияның оске-даа удуртукчуларын ажылдан дүжүргеш, оларны «эде кижизидерин»-биле чорудар дугайында дужаалды солуп парлаан.

Даштыкы агентилелдериниң дыңнадыгларындан ап көөрге, шериг кезектериге деткиткеи «үймээнчилер» кур черни болгаш курукка черни шиңгээдип алыр талазы-биле министерствонуң удуртулгазын чылча шапкан. Министерствонуң 62 удуртукчу ажылдакчыларын тудуп хорутдаан, министр Ван Чжэнъин «бодуңуң албан-дужаалындан дүжүргеи».

Тибетке «культура революциязын» чорудары-биле барган шайысчылал хунөөйбиннериниң дашзы бөөзүнга хомудан бижээни: ККП-ниң Тибет автономнуг районда комитединиң бирги секретары болгаш Тибет шериг округунуң шериглериниң командылакчызы Чжан Го-хуа оларны Лхасадан «сывырыпкан» болгаш оларга удур күштүг ажыглаары-биле кыжанып турган.

Синьцзянда дүшкүүргүү байдалдың дугайын гонконг парлалга дыңнаткан. Бадыткан гурары-биле алырга, ында шериг эрге-чагыргалары Пекинден келген дужаалдарга чагыртырындан ойталаан.

Удуртукчу ажылдакчылар чораанарының «боттарының аңы-тыныңга четтинер» болгаш «аңы-тыныңга четтинер дээр кижилерни бууруудадыр» чоруктар үргүлүлеп турар. КУР-нуң даргазы Лю Шао-цинниң кадайы «бодуңуң аңы-тыныңга четтинип өлүрүп ораладышкан» деп, дашзы бао дыңнаткан. Хунөөйбиннерге удур бодуңуң хулиганчы чоруу-биле «бодуңуң ытсыг ийи будун сыл алган» деп дашзы бао бижип турар.

Мао Цзэ-дуң болгаш оон чөөн кижилери хунөөйбиннериниң болгаш «үймээнчилериң» хөделишкиннерин калбав-биле деткириниге кыдат шеригниң кезектерин ажыглап турарын хөй санныг дыңнадыглар бадыткаан.

«Культура революциязынга» шеригниң киржир дугаймында «ККП ТК-ның шериг комитединиң № 76 дужаалын» парлаан дашзы баону Пекинде аскаан.

Хунөөйбиннериниң болгаш «үймээнчилериниң» хөделишкиннерин деткиир деп, командирлерни болгаш солдаттарны дужаап турар. Бо дужаалды ёзугаар шериг кезектери «тускай чөпшээрел чокка» кижилерни тудуп хорутдаар, үзээр болгаш «күш талазы-биле кеземчеги коргузер. Шеригниң удуртукчу органнарын шүгүмчүзээрин дужаалда хорун, «культура революциязы» шеригниң дайынчы шинээн суларатпас ужурлуг деп демдеглеп турар.

Бо чылын февраль айда частың Кыдатка чаңчыл болган байырлалының үезинде дыштанып хүннерин күш чок болдурар дугайында КУРнуң Күрүнө төвүлелиниң дыңнадыын «Жэминь жибао» солуп парлап үндүрген.

(СЭТА, январь 31).

УЗБЕК ССР. Узбекистаның Совет эрге-чагыргаңы тургузар дээш демиселчи большевик Степан Николаевич Карповка тураскаалды Термезге тудкан. Кызыгаар отрядтарының бирээзинге ол полит-ажылдакчы болуп чораан болгаш 1933 чылда дээрбеч басмачыларга удур демиселге маадырлыг дидими-биле өлген.

ЧУРУКТА: С. Н. Карповка тураскаалды ажыдып турары.

СЭТА-ның фотозу.

ЧАА КИНО

„Солдат апардым, авай“

Москваның «Мосфильм» деп кино үндүрер чери делгем болгаш анаа экранга үндүрер «Солдат апардым, авай» деп кинону үндүргеп. ол бистиң республиканың экраннарында үзүп эгелээн.

Кинода чалыы назынның оолдарының дугайын тоожулап турар. Келдиришкин. Шериг комиссарыды. Эшелон. Паровозтуң алгызы. Чаа гимнастеркалар болгаш резин уддуунуг сапогтар... Оларныңбиле кады старшина. Аныяк оол Пеганов шериг албанынга келгенинин баштайгы хүнүнде-ле алдаг кылган, ону часкаан эвес, а беш ажы-биле кады кылган. Оларның үүлгедип шоолуг эвеин-ле шын, мичээлә-даа шериг албанынга, үүрмек-даа бол, алдаг кылбас ужурлуг. Чогум-на оларның, солдаттың алдары дээш демиселги старшина чорудуп эгелээр.

Пегановтуң сеткили улуг, дурамык байдалын киргүзер чорүү көстүп эгелээн.

— Амыдыралдың оруу узун, анаа бодунуң туружуң тыбары белен эвес боор чүве—деп, чугаалаарынга ол инак турган. Ынчангаш ол бодун долгандыр болүк оолдарны авилелдеп ап турар. Пеганов чүү дей дир, оны дыннаар, азы оон көргар болза анаа дыка-ла таварыжыр. Старшинага удур демиселге олар алдалаа болүглешседаа, үр-даа болбаанда Пегановтуң болүү бүстүп эгелээн. Баштай оларның бирээзи, оон соонда нйизи старшинаның шынныын билип, Пегановтуң салдарындан азырлырлар.

Оон соонда үгаанныг болгаш дуржулгалыг старшина арткан нйи оолду шын оруккa киирер. Пеганов часкаан артса-даа, бодуңуң улуг сеткилдиг чорүүн, дурамыын көргүзерин уламчылаар болдаан. Ындыг чүве кайда боор, старшина каидыг-даа шаштырыглыг айтырыгларны, нүүдүлерин ажып-артып, бодуңуң арыг сеткили-биле солдаттарга сүмелеп, херек апарганда иегеп, аныяк солдаттарга өредиглиг, үлегерлиг чорүүн көргүзер.

Старшина болгаш Пегановтуң арасында үскүлежиишкинниң эң чидиг үези боодалга шөлүнге болур. Кара болдашкыны эгелээн. Ротаның солдаттары боолаашкыны чедиишкинниг эрттирер, чүгле солдат Пеганов чагыттар. Херек кырында ындыг эвес болдур нйин: Пеганов кара өжегээр курут черже атмылапкан кижи. Немелде оъктар-биле атканы, база-ла «часкылаттар».

Ынчаар орта старшина караның чанынга кылаштап баргаш, кырындай оон чанынга туруп алгаш:

— Караны бооладар! Оъктарның каяа дээрин айтып берейн—дээр.

Пеганов ангдаваан: барык он чыгыы катап шыгаап, соксап келгеш, дериде-даа бергеи. Капчап билир, хайган оък старшинага-даа дээвидин болгай-ла. Мажызын адактың соонда базарга, карааы калбаш кылган. Старшинаның өөрээни-даа аажок, а Пеганов старшина-биле мартмажып, хедерлеңгеи херээ чок тур эвесне дең чүвеин оон эгелеп билир.

Боодалга соонда ротаның солдаттары хөглүг ырыны ырлавышаан, омак-сеергек бызып орган. Оларның чыскаалының ийинде сеткил хаңган старшина базып орар.

Бо киноның сценарийинің автору Леонид Ризин. Совет Армияның хүрээлеңинге шериг албанын эрттирген, кинематография институдун дооскан. Чоокта чаа үнген «Ужудуушкуннар хүннери» деп киноның режиссёр-тургузукчузу кижи. Киноның режиссёруМанвас Захарнас. Ташкентиниң театр институдунга, оон соонда «Мосфильмиинің» чанында Дээди курска өөренген. «Далай үнүжүүнүң чыыкчылары», «Дүнеки пассажир», «Төпчүзүү болгаш эгези» деп фильмнерни тыртыргган.

Киноның ойнакчыларын шилип алыры берге турган, чүге дизе аңаа 18—20 харлыг аныяк оолдар херек-ле болгай. Аңаа Совет Армияның театрларының чогаадыкчы коллективтери улуг дузалы чедиргеи. Пегановтуң ролюн актёр Сергей Шакуров, командир болгаш педагог старшинаның ролюн актёр Валентин Зубков ойнап турар.

Совет Армия—делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң тайбың күш-ажылының камгалакчызы. Бир эвес империалистер бисче халдап келирин диттигер болза, оларга өлүмнүг соогуну таварыштырар. Ол дугайын көргүскен кадрзар фильмде хөй. Ынчангаш совет улус дайынны эвес, тайбыны нүзеп турар, а солдат—Төрээн чуртка чүгле ак сеткилдиг барыын болгур.

А. АИР.

ЭЛЭЭДИ УРУГЛАР

АДА-ИЕНИҢ ҮЛЕГЕРИ ОЛ БЕ?

Бистиң өөредип, кижизидилгеп тура-ырывыс аныяк өскен коммунизм үезинге чурттаар болгаш ол ниитилелдиң өзулуг эзлери болдурлар. Ынчангаш аныяк салгалдың кижизидилгезинче улуг кичээлгейин салып турар. Ылаңгыя элээди уруглар оргузунга кижизидилге ажылын күштелдиреринин хемчеглерин партия, совет органнар сөөлгү чылдарда улам күштелдиргеп.

Кызылда байдалды ап көөрге, бо талазы-биле улуг четпестер бар боол турар. Назы четпээннер оргузунда корум-чурум үрээшкиннериниң саны аң-даа хөй. Корум-чурум алдындаашкыннары чүден тыптып кээп турарыл? Аныяк салгакчыларның ажы-чаң, мөңү-шынар бүдүүшүүл хевирлеттиннериге кымның салдары улугул? Ада-иениң, улут кижилериниң үлегер-чижээ, салдары чүден артык улуг деп чугаалаза частырыг чок.

Элээди уруглариың хөй кезии эки чаңчылдарга өөренип, мурнакчы, үлегерлиг салдарларга кижилитиниш турары өөрүнчүг. Ынчалза-даа эргиниң артышкыннарындан утаан-медерели арыгаттынмаан инжилер боттарының үлегер-чижээ-биле назы четпээннерге багай салдарны чедирип турар фактылар бар.

Галина Кацина, Нина Еремеева олар хамаатыларның бажың-балгадындан оорланыр чорүү-биле кызыгыларга «бөлдингир» кижилер апарган. Бо хамаатылар оон артөеш, элээди оолдар Николай Кудинов, Сергей Лощев оларны боттарының талазынче хаара тудуп, арагага хандыдып, орай кежээ эки кудумчулар кезиринге өөретken. Түнелиинде олар шуптузу кады оорланып эгелээнер. Еремеева дээрэн бодунуң уруу Любаны кем-херек үүлгедиринче хаара тутkан. Кацина, Еремеева олар үүлгеткен херектери дээш чогуур шинткелге таварышканнар.

Кижизидилгеге кол рольду өг-бүле ойнаар ужурлуг. Уруглар кижизидилгези ада-иениң амы-хуу эвес, харын олэрниң хөй-ниитии даалгазы, хамааты хүннелгези болур. «Бистиң оглувус алы уруувус ам-даа хенинг чаш, эки, бакты эзуп келгеш, ылаш биле бөөр он» деп чамдык ада-иелериниң санаа турары шын эвес. Уруглариның кижизидилгези оон эгелээп-ле ала-чайгаарлаашкынның оруунче киирилтери ол.

Вера Бутина дээрэн оглуунуң кижизидилгезин бичии-даа хайгаарап көрбес, болу кылаң-караны бо-ла «четтиринкен» болур. 16 харлыг оглу Анатолий бөлүк назы четпээнер чыыл алгаш, бажың иштии оорлап чорүп турган, туттурган. Оон соонда-даа оолдуң неэи бо бүгүдең түнел үндүрбээн. Ынчангаш Анатолий оске өөрү-биле кады эң-лар үүлгедигин кылгаш, шинттиргеп. Бир эвес уруглары дээш ада-иелериниң сагыш човаашкыны, хайгааралы турган болза, шак мындыг үүлгедиг кажаа-даа болбас айтык.

Уруг-дарыы көрүп турда-ла арага ижип, ареэзинде чогуш-кырыш үндүрер ог-бүдүлер бисте ам-даа бар. Ареэзинде эки-бак сөглежир, ужурдуң чок чаңнаар эштер тургулаар. Харын-даа чамдык ада-иелер назы четпээнерни арагага сунду аарыышче өөредип турары коичуг шын эвес.

1966 чылдың ноябрь 8-те Шалагинна болгаш Макаровтар таныжының бажыңынга барып арагалаары-биле чорүп каан. Оолдары Саша Шалагинин, Сережа Макаровту база эдертип алганнар. Оолдарга арага ижиртkеш, коорайже «селүүстедип» чоруткан. Эзирик оолдар бир хамаатыны эттээш, шагыы, акшазын хунаап алганнар. Үүлгеткен херээ дээш харысалганы оларга хүлээткен.

Уруглары бажыңынга чүвү эккеп турарын сонуургап көрбес ада-иелер бар. Чигир-чимис, таакпы эккеп, аскы чыттыг чедин келген таварылгада ада-не бүрүү херектин ужурун тодарадыры чугула. Уруглары хостуг үезин каичаар эртгирип, кымның-биле пайгаралдажып турарын ада-иелер чүге сонуургап көрбезиң? Чамдык кижилер боттары кем-херек үүлгетпишаан, уруглариың база аңаа кириштиро бээри каичаандаа эптежип болбас херек-тир.

Нина Михайловская болгаш Мария Трубицина профтехучилищенің столовазынга ажылдап тура, бүдүн хааржак ак саржагны оорлап алыр бодааннар. Оор херээн чажырар соруглга-биле Трубицина дээрэн бодунуң элээди оолдары Петя биле Сашага ак саржагны шанакка соорттүрүп, эскет төкка чоруткан. Ынчалза-даа ак сеткилдиг хамаатылар оор херектиң илередип, оорларны тутkан.

База бир чижек. Саша Помазкин, Володя Решетников (10-12 харлыг) бажыңнарынга хонмас, арагалаар, таакпыларлар. Оларның ада-иези—Мария Помазкина, Николай Решетников оолдарынче хевирлеп-даа сагыш салбайн келгениниден, 1967 чылдың январьда Кызылдың 26-гы квартазында амыдырал хандырыгга комбинадының складындан эртектиг эдилелдерни оорлааннар. Оорлаан үүлдерни Помазкиндиң бажыңынга эккээрге, ол оглун бүрүүладырының орунуга, оорлаан чеп-сыны бодунга ажыглары-биле чажырыпкан. Бодуңуң-на төлүн оорланыр, карап ажыттаар чорукка кижизидип турар неин кандыг не дээрил? Күрүнеиниң овчу-хөреңгизин оорлаан оглуунуң оор херээн чажырып, ону детkип турганы дээш эш Помазкина шинттирер.

Уруглариың оргузунга кем-херек үүлгедир чоруктарны болдурбазынга хөй-ниитиниң ролю, кижилгези коичуг улуг. Күш-ажылчы коллективтер, профэвилел, комсомол организациилары, ада-иелер комитеттери, херээженнер чөвүлелдери назы четпээнер-биле ажылды чугулага көөр ужурлуг.

П. БАШЕВ.

Эге класстарга башкылаашкынның шынарын экижидер дугайында «Шынга» үнген материалды деткип, бодумнуң бодалымны бижикседим. Ында авторлуң бижээн чүүлү—бистиң башкылаашкын ажылывыста таваржып турар берге айтырыгларның бирээзи. Ол бергедээшкин ылаңгыя 5-8 класстарның башкыларынга бола таваржыр.

Билиглериң үндезини эге класстарга салдынар болганда, эге класс башкыларының харысаалгазы чүден артык улуг. Мону чугаалап тура, кайы-даа класста ажылдап турар башкы кижиниң харысаалгазын чамыыктайын тур мен. Ынчалза-даа бызыг билигниң үндезини эге класска салдынган турар ужурлуг. Уүктерни шын, чараш бижиир кылдыр, азы санны эки бодап билир, орус дылга сөстерни шын адап, чугаалап билир кылдыр эге класска өөреткен болза, ол өөренikчи үстүкү класстарга бергедээшкин чокка өөренир.

Эге класска башкыының холуңуң үүлү чараш, үүкүтүң кезектерин ылап-ла шын тудуштуруп билир кылдыр өөреткен болза, оон өөренikчилери ол чанчылын кажан-даа утпастар. Бистиң Бай-Даг школазынга 1960-61 өөредилге чылында 1-ги класска Т. Оюн башкылап турган. Ол башкының холуңуң үүлү чараш, билдингир, орус дылга чугаалаары эки. Оон өөреткен өөренikчилериңге 5-тең өрү класстарга келгеш, таварылгалде бар. Үстүкү классчылар-да корумчурум үрей кааптар, хөй багай демдектер база 5-тең өрү класстарда хөй болур. А эге класстарда байдал шоолуг-ла дүвүренчиг эвес ышкаш болур. Ынчангаш ол класстарның кичээлдеринге-даа шоолуг өлүрүшпайн, арга-сумени-да бербейн турар. Шак мындыг чорукчуң түнелиинде шынар чок, кошкак билиглиг кижилер класстан классче шилчип турар. Класстың өөредилге үүлүү долу бооп, башкылары-даа мактадып турар. Херек кырында ол эптериниң чедир кылбаан ажылы дараазында өске башкыларга кээп чүдүрүүр боор-дур.

Тыва дыл башкыны кижи болганымда, аңаа хамаарышкан чижектерни киирдим. Орус дыл, математиканы алыр - болза, байдал база-ла мындыг. Орус дылды тыва башкылар өөредип турган өөренikчилер үстүкү класстарга келгеш, бергелерге таваржып турары чажыт эвес. Чүге дээрге тывa башкы бүрүүзү-ле орус дылды чедиишкиниг башкылап шыдавайн турар. Орус дылга чугаалаар аяны чегей, ынчангаш өөренikчилерни бызыг билиглер-биле чепсеглеп шыдавайн баар.

Бисте болгаш өске-даа школаларның эге класстарында оң-на класстарның тыва дыл башкылары орус дылды чорудуп турар. Чамдыкта ол башкылар орус дылды башкылаарындан ойталаза-даа, ук эртемни башкылаар кижи чогундан хүлээп ап турар.

Эртемнер аайы-биле тускай мергежилдиг башкыларны чагыдып, тыл алыры школа бүрүзүнүк удуртукчуларындан хамаарыр.

Ылаңгыя ырак районнарда орус дыл, математика башкылары чедиишпейн турар. Ындыг берге байдал турустуңуң келирге, таварышкан-на кижини тыпкан, «чиряк дугаан» каар. Ол чок болза каш чылдар мурнунда ортумак школа доозкан, кайда-даа өөренiпейн турар кижи болгулаар. Ындыг таварылга бисте-даа, өске-даа школаларда бар. Олар башкыларының аргазын билбес, өөренikчилерниң билиниге дүүштүр демдек салып билбес, чогуур билиглиг берип шыдавас кижилер болгулаар. Хөй багайлар салып болбас деп чүүлдү удуртулга болдургаш, өөренikчилерниң билиниң «ортумакка» деңнеп эгелээр.

Бодунуң эртемнин ыяк билир башкы кадрлар-биле школа бүрүзүн хандырары күзенчиг. Ынчан ёзулуг хамыраары күзенчиг. Ынчан ёзулуг хамыраары күзенчиг. Ынчан ёзулуг хамыра

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ЭШ ЧЫЛЫЫНДА

ШЫН

1925 чылда үндезилеттингеи

1967 ч.
ФЕВРАЛЬ
4
СУББОТА
№ 30 (6667).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Партияга кежигүн болуру— УЛУГ АЛДАР

СЭКП-ниң кежигүн бүрүзүнүң ролю болгаш харыысалгазы амгы үеде улам улуг хемчээлдиг бедип турар. Партияның бүгү организациялары, ооң бүгү кежигүннери дайынчы, инициативчи ажылдаан тудум, олар бодунуң удуртуучу ролюн чедиишкинниг боттандырып шыдаар. Ынчангаш ажылчы чоннарның массаларынга коммунистерниң салдар-хамаарылгазын калбартыр база күштелдирер, бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити ажылынга коммунист бүрүзүнүң авангардтыг ролюн бедидер дээш, партия организациялары бодунуң партийжи-организастыг ажылын амыдыралче улам чоок тургузар ужурлуг.

Коммунистерниң ролюн, харыысалгазын бедидериниң айтырыын Тываның хөй-хөй партия организациялары эң чугулага көрүп, ол талазы-биле ажылын улам эжижидип, тодаргай хемчегларни ап турар апарган. Ылаңгыя бо ажыл партияның XXIII съездизиниң соонда хөй талааларлыг, солун болгаш дээштиг болуп бар чыдар. «Тиилелге» совхозтуң партиому коммунистерниң бедик харыысалгазының дугайын парткомнуң-даа, эге организацияларның-даа хуралдарынга чугаалажып, партия кежигүнүнүң бедик адын төлептиг здилеп чоруурларның аттарын аңаа адап, ооң-биле кады четпестерни шыңгыыы шүгүмчүлеп, оларны үзүткээрының хемчегларни айтып турган.

Совхозтуң төп сүт-бараан ферязында коммунистер — фермаиың бүгү ажылының организакчылары. Олар боттарының харыылап турар ажылынга бедик харыысалгалыг болуруи чедип алган. Ферма эрткен чылын планнан ажыр 200 тонна сүттү күрүнеге сатнан, бир инектен сүт саап алыр план ажыр күүсеттинген. Саанчы коммунистер Ондар Норжуңмаа биле Ондар Сенденмаа эки ажылы дээш коммунистиг нуш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чедип алганнар. Зооветеримарлыг өөредилгени, неделя санында болуур политинчээлэри, бот-тывынгыр уран чүүл белгүмүи база-ла коммунистер удуртуп тураилар. Коллективтиң бүгү амыдыралынга партия эге организациязы (секретары Ондар Шаңгыр-оол) улуг нуш болуу берген.

Ынчаарга, партия организациязының мурнунга чаа-чаа, нарын айтырыглар тургустунуп, олар удуртулгага улуг арга-мергежилди негеп нелген үеде, оларны шиитпирлээринге коммунистерни мобилизастап шыдаеас, харын-даа олче кичээнгей салбас чорук кандыг байдалга чедиреринбилбес партия организациязы азы партийни удуртуучу чок. Ынчалза-даа, чижээ, «Улуг-Хая» совхозтуң партиому совхоз будүрүлгезинге коммунистерниң харыысалгазын бедидер, партия Уставының негелделерин коммунистерниң күүседирин эжижидер, ол талазы-биле контрольду нуштелдирер дугайында шиитпирлерни хөй удаа хүлээп ап турган-даа болза, ооң күүселдезин чедип албаан. Совхозтуң Хайыракан болгаш Арыг-Бажы салбырларында партия эге организациялары инициативаа чок ажылдап, тустус коммунистер-биле амыды кешкидып, оларга партийжи даалгаларны бербейн турар. Коммунистиң ролюнүң болгаш харыысалгазының дугайында СЭКП Уставында айытканын бо эге организациялар четпес боттандырып турар.

Партияның идейлиг болгаш организастыг быжыг чоруу, сырый маттыжыышкыны ооң кежигүн составындан улуу-биле хамаарыжыр. Ооң-биле холбаштыр, В. И. Ленинниң мындыг айтыышкынын билир умуряыг бис. «БИСТИҢ СОРУЛГАВЫС—БИСТИҢ ПАРТИЯҢЫҢ БЫЖЫГ, ТУРУШТУГ, АРЫГ ЧОРУУН КАМГАЛААРЫ. БИС БОЛЗА ПАРТИЯ КЕЖИГҮНҮНҮҢ АДЫН БОЛГАШ УЖУР-УТКАЗЫН БЕДИК, БЕДИК БОЛГАШ БЕДИК НӨДҮРЕРИН ОРАЛДАЖЫР УЖУРЛУГ БИС...»

Партияның быжыг туруштуун, арыг чоруун камгалаары, партия кежигүнүнүң адын болгаш ужур-утказын көдүрери дээрге, чүнүң-даа мурнунда, ооң хүрээлеңин быжыглаарынга негелдени дыңыдары ол дээрзин хүн бүрүнүң кичээнгейиниң төвүнге тургузары болур.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому партияга хүлээп алыышкынының чурумун болгаш шынар составын сеелгү үеде эпээн эжижиткен. 1966 чылда партия кежигүнүнүң кандидадынга 52 кижини хүлээп алган. Олар мурнакчы будүрүлгечилер, көдээ ажыл-ишчилер, идепкейлиг хөй-ниитичилер-дир. «Барлык» совхозтуң мурнакчы комбайнери Сарыглар Марат, «Шекпээр» совхозтуң хөйжузу Хомушку Сарыг-оол, тракторист Ондар Кара-оол болгаш өскелер-даа партияга кирип тура сеглээн сөзүнге ам эз болуп, эки ажылдап, партия организацияларының эжылынга кызымак киржип турарлар.

Партияга кирип турарларның будүрүлге ажылының харантеристиказын болгаш хөй-ниитичи идепкейин улам-на долузу-биле өөренип көрүп, ону барымдаалаары эргежок чугула. Ооң-биле иады, партияга хүлээп алыышкынны далаш кадында, эренгей ёзу-биле чорудар, бүгү партия организацияларының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының хажык чок дүрүмү—партияга чаңгыстап хүлээп алырының чурумун сагывас, санын сүргеш, хөй-ле ниижи хүлээп алырынга хандыкшыыр чорук-биле канчап-даа эптежип болбас.

Партия кежигүнүнүң ролюнүң болгаш ужур-утказының бедиири дээрге, чүнүң-даа мурнунда, аныяк коммунистерни идейлиг болгаш организастыг дадыгыышынга ниижизидери болур. Партия хуралдарын, организастыг еске-даа хемчегларни белетиээринге оларны киириштирери, партийжи даалгаларны бээри, хөй-ниити ажылынга өөредири, бодунуң амыдырээнниң мергежилин бедидерине, марксизм-ленининзминиң үндезиннерин шиңгээвип алырынга оларга дузалаары—партия организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи.

Аныяк коммунистерни кижизидериниң кол аргазы болза оларны партийжи ажылга калбаа-биле киириштирери болур. Ынчангаш мында шиитпирлиг роль партия эге организацияларынга, партия бөлүктеринге хамаарлыр. СЭКП-ниң Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем райкомнары аныяк коммунистер-биле ажылды партийжи-организастыг ажылдың практиказынга сайзырааңгайжыдып, оларга дузалаарының янзы бүрү хемчегларин ажыглап турар. Ынчалза-даа бо болза аныяк коммунистер-биле ажылда баштайгы эки базыынар-дыр, ону моон соңгаар улам сайзырааңгайжыдары чугула.

СЭКП обкомунуң үшкү пленуму партия эге организацияларының ролюн улам ыңай бедидер дугайында айтырыгны чугаалажыыр, партийжи-организастыг ажылды сайзырааңгайжыдарының моон соңгааргы арга-хемчегларин айыткан. Ону боттандырар дээш партия райкомнарындан эгелээш эге организацияларга база партболүктерге чедир кандыг тодаргай ажылдарны кылырын база планнаан. Ол хемчеглер болза коммунистиң ролюн болгаш харыысалгазын бедидери-биле, СЭКП-ге кежигүн болурунуң дугайында устав негелделерин сагыыры-биле база чедип алдынар. Партияга кежигүн болуру—улуг алдар. Ынчангаш СЭКП-ге кежигүн болурунуң ол ленинчи принциптерин шыңгыы сагыырын партия организацияларыбодунуң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурар ужурлуг.

СЭКП обкомунуң бюрозунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

1966 чылдың дөртку кварталында үлетпүр будүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайы

1966 чылдың дөртку кварталында социалистиг чарышка дараазында коллективтер тиилекчи болган:

Үлетпүр будүрүлгелеринден — Чадаананың хөмүр даш разрези (начальниги эш Чащухин, партия организациязының секретары эш Дворник, профэвилел комитединиң даргазы эш Корчма). Коллектив нияти продукция будүрериниң квартал планын 111 хуу, барааннуг продукция будүрер планын 113 хуу күүсеткен болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 111,6 хуу күүседип, планнан ажыр 37 мүн рубльдиң орулгазын алган.

Тудуг организацияларындан — Тываның чаа-аглыг оруктар эргелелиниң орук тудуг эргелелиниң коллективи (начальниги эш Борзенко, партия организациязының секретары эш Кензин, профэвилел комитединиң даргазы эш Тонких). Коллектив тудуг монтаж ажылдарының планын 117,7 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планын 100,3 хуу күүсеткен болгаш планнан ажыр 5,8 мүн рубльдиң орулгазын алган.

Автотранспорт организацияларындан — Тыва автоэргелелдиң № 1 чүк автоажыл-агыйы (начальниги эш Паруиин, партия организациязының секретары эш Коваленко, профэвилел комитединиң даргазы эш Сатаев). Коллектив чүк совөртүлгениң планын тонна талазы-биле 101,0 хуу, тонна-километр талазы-биле 103,6 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 104 хуу күүсеткен болгаш планнан ажыр 94,4 мүн рубльдиң орулгазын алган.

1966 чылдың дөртку кварталының социалистиг чарыынга эң эки көргүзүглериг болганы дээш Чадаананың хөмүр даш, Тываның чазаглыг оруктар эргелелиниң орук-тудуг эргелелинге болгаш № 1 чүк автоажыл-агыйыта СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл туктарын тывыскан.

Ооң-биле чергелештир республика типографиязының, алгы заводунуң, даараныига комбинадының, автосептелге заводунуң, коммунал-ажыл-агый министерствозунуң болгаш № 2 АТА-ларның 1966 чылдың сөөлгү кварталдарында эки ажылдаанын демдеглээн.

Кызылдың түүйбу заводунуң, Бай-Хаактың амыдырал хандырылга комбинадының, «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» тудуг эргелелдериниң, № 3 АТА-ның багай ажылдаанын демдеглээн.

1967 чылдың бирги кварталының будүрүлге планнарын үлетпүр будүрүлгелериниң болгаш өске-даа бүгү организацияларның ажыр күүседирин хандырар дээш чогуур хемчегларни алырын «Тыва тудуг трезинге» (эш Гаврилов) «Тыва автоэргелелге» (эш Антышев), амыдырал хандырылга министерствозунга (эш Даржаа) дааскан.

1966 чылдың дөртку кварталының түнелдерин бүгү коллективтерге чугаалажып көргеш, 1967 чылдың бирги кварталының будүрүлге планын хүүсаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты массалыы-биле калбартырын СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитединге болган партия райкомнарынга, «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» тудуг эргелелдеринде парткомнарга, профэвилелдериниң адырлар обкомнарынга, үлетпүр будүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының удуртукчуларынга, партия эге организацияларының секретарьларынга болгаш профэвилел комитеттериниң даргаларынга дааскан.

ВЛКСМ ТК-ның ийиги пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

ВЛКСМ Төп Комитединиң Пленуму февраль 2-де болуунуң ажылын үргүлчүлээн.

«Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязын удуртур талазы-биле ВЛКСМ-ниң ажыл-чорудулгазын улам ыңай эжиидер дугайында» илеткелди ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **С. П. Павлов** кылган.

Илеткелди чугаалажырынга: Белоруссияның ЛКСМ ТК-зының бирги секретары **Г. Н. Жабицкий**, Украинаның ЛКСМ ТК-ының секретары **В. С. Шевченко**, улуг сержант, отряд вожатыйы **Ю. Ф. Климов**, ВЛКСМ-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары **Г. Ф. КУЦЕВ**, СССР-ниң чыыдыышкын министри **М. А. Промофьев**, Азербайджанның ЛКСМ ТК-зының бирги секретары **Э. М. Нафарова**, композитор, ССРЭ-ниң улустуң артизи **Д. Б. Кабалевский**, Липецк хоорайның № 25 школазының улуг вожатыйы **В. М. Хомутинникова**, ВЛКСМ-ниң Ростов обкомунуң бирги секретары **В. М. Рамазанов**, ССРЭ-ниң кадык камгалал министри **Б. В. Петровский**, СЭКП-ниң Кострома обкомунуң секретары **Б. С. Архипов**, СССР-ниң ужуукучу-космонавы, Совет Эвилелиниң Маадыры **А. А. Леонов**, Ново-Мушкетово шахтаның ажылчыны, Донецк хоорайның № 135 оруумак школазының вожатыйы **В. И. Князев**, Латвияның ЛКСМ ТК-зының секретары **А. Р. Брикше**, Душанбе хоорайның башкы институдунуң башкызы **М. Нахангова** олар киришкен.

Пленумнуң ажылында министерстволарның болгаш кол эргелелдериниң удуртукчулары, партия болгаш профэвилел ажылдакчылары, улус чыыдыышкын органнарының, башкы эртемнииң, чогаадыкчы болгаш спорт организацияларының төлээлекчилери, чечен чогаалдың болгаш уран чүүлүлүң ажылдакчылары киржип турар.

Пленумнуң кежээки хуралынга комсомолдуң дээди шаңналыы — ВЛКСМ-ниң Хүндүлүг демдээн комсомолдуң ажылдакчыларынга, үлетпүрүнү болгаш көдээ ажыл-агыйның аныяк мурнакчыларынга, интеллигенция төлээлекчилеринге, Совет Армиязының дайынчыларынга тывыскан.

Пленум февраль 3-те болуунуң ажылын үргүлчүлээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмүнүң 37, 38 болгаш 39 түүлдериниге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларын ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының болгаш ниитилелдеринің дараазындагы төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Каа-Хемниң № 1 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Чооду Тадар-оол** Мынрыявич—Күрүненин Кызылда башкы институдунуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлалакчызы **Рябинина** Евдокия Моисеевна —школа-интернаттың коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Фунтикова** Альбина Владимировна— Күрүненин Кызылда башкы училищезиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Конышева Любовь Васильевна — школа-интернаттың башкыларындан болгаш кижизидикчилеринден.

Полянский Вячеслав Александрович—«Кок-Тей» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Горева Лариса Васильевна—«Кок-Тей» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Ионин Антон Пимонович —«Кок-Тей» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Кононенко Василий Корнеевич — бүс-турбиналыг электростанциянның коммунистиг организациязындан.

Пивкина Наталья Михайловна — бүс-турбиналыг электростанцияның ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Енисейниң № 2 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Красавцев** Геннадий Алексеевич — аэропорттуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлалакчызы **Чимит** Чили Сенчикович—№ 1 Орук эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Черняева** Августа Михайловна—аэропорттуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Попов Борис Викторович—«Тувкоммунэнергонуң» Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Опон Валерий Тас-оолович —«Тувкоммунэнергонуң» профэвилел организациязындан.

Резуненко Иван Павлович—городоктуң ажылдакчыларының коллективиниден.

Тимофеев Алексей Григорьевич— городоктуң ажылдакчыларының коллективиниден.

Заправдин Александр Яковлевич —городоктуң ажылдакчыларының коллективиниден.

Логунова Анна Михайловна— харыылаанның ажылгаа-техниктиг белдириниң профэвилел организациязындан.

Соңгу-чөөн таланы № 3 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Охемчик**-Опон Демчиевич — Дээди Судтуң коллективинден.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлалакчызы **Толмышева** Екатерина Ивановна —Статистика эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Симакова** Людмила Петровна —№ 9 школаның коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Захарова Галина Ивановна —№ 9 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Куларова Фаина Самбуевна — Статистика эргелелиниң профэвилел организациязындан.

Караваев Михаил Петрович—хоорайның шериг комиссариадының коммунистиг организациязындан.

Колмакова Зоя Исаковна — хоорайның шериг комиссариадының профэвилел организациязындан.

Шалагина Фаина Викторовна — хоорайның шериг комиссариадының профэвилел организациязындан.

Бурков Михаил Миронович— хоорайның өрт камгалалының коммунистиг организациязындан.

Мурнуу-чөөн таланы № 4 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Чоксум** Серин Кыргысовна—Күрүненин Кызылда башкы институдунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлалакчызы **Кудрин** Павел Антонович — Орук-тудуг эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Успова** Галина Георгиевна — № 1029 орук-ажыглал участогунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Монгуш Дамбаа Чымбаевич — № 1029 орук-ажыглал участогунуң профэвилел организациязындан.

Яковлев Александр Иванович — Орук-тудуг эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Обухова Анна Александровна — урутларның № 10 ясли-садының кижизидикчилеринден болгаш хандырыкчы ажылдакчыларындан.

Верещагина Любовь Кориловна —урутларның № 10 ясли-садының кижизидикчилеринден болгаш хандырыкчы ажылдакчыларындан.

Порбу Макар Николаевич—дүлейлер школазының профэвилел организациязындан.

Набатова Инна Степановна— Күрүнениң Кызылда башкы институдунуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Транспорттуң № 5 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Бакеев** Константин Алексеевич — автоэргелелдиң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлалакчызы **Чамыян** Кий-оол Удумбраевич — автоэргелелдиң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Смагина** Зинаида Дмитриевна—даараныига комбинадының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Опон Күнчыалчы Шам — пассажирлер авто-ажыл-агыйының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдамчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Головков Александр Васильевич— пассажирлер ажыл-агыйының коммунистиг организациязындан.

Сумба Рапса Дарданеевна— даараныига комбинадының профэвилел организациязындан.

Борисова Вера Семеновна—милициянның хоорай килдиниинниң коммунистиг организациязындан.

Серен Моягуп Шыыраповна—№ 2 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Намчылак Татьяна Аракчаевна — № 2 школаның коммунистиг организациязындан.

Транспорттуң мурнуу таланы № 6 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Сагаачы** Зоя Папагаевна—социал хандырылганың хоорай килдиниинниң ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлалакчызы **Анисимова** Инна Федоровна — Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Щербакова** Мария Прокопьевна — Көдээ ажыл-агый министерствозунуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Мопе Максим Аскакович — ДОСААФ-тың республика комитединиң ажылдакчыларындан.

Сарыг-оол Надежда Викторовна— ДОСААФ-тың республика комитединиң ажылдакчыларындан.

Мандыппа Владимир Ховалыгович—Көдээ ажыл-агый министерствозунуң тускай артемниглеринден болгаш ажылдакчыларындан.

Воротникова Вера Игнатьевна — Ыяш ажыл-агый эргелелиниң профэвилел организациязындан.

Валев Андрей Фанович—№ 2 авто-ажыл-агыйның Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Клепцов Борис Александрович — № 2 авто-ажыл-агыйның ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ленинниң № 7 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Валов** Георгий Алексеевич — Материал-техниктиг хандырылга эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлалакчызы **Дулуш** Мария Норбуевна — «Шын» солун редакциязының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Иливеров** Василий Алексеевич — Көдээ ажыл-агый техникумунуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Кочкина Валентина Петровна — Көдээ ажыл-агый техникумунуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Волченко Виталий Иннокентьевич — «Шын» солун редакциязының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Пожидаева Мария Михайловна — Кадык камгалал министерствозунуң профэвилел организациязындан.

Тодикова Екатерина Архиповна — вендиспансерниң эмчилериниң болгаш хандырылга ажылдакчыларындан.

Кулезин Николай Базанович—медицина училищезиниң башкыларындан болгаш студентилериниң.

Вульфович Надежда Минеевна — медицина училищезиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Совхозтуң № 8 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Шумельдо** Эдуард Ильич — «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлалакчызы **Хертек** Ким-оол Одучеевич — радио дамчыдылга болгаш телевидениие комитединиң ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Соколова** Надежда Ивановна — № 4 школаның коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Труфанов Василий Семенович — Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автоажыл-агыйының профэвилел организациязындан.

Королев Николай Федорович — Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автоажыл-агыйының коммунистиг организациязындан.

Доржу Эревчин Кипсанович — «Сельхозтехника» каттыжыышкынының профэвилел организациязындан.

Давыдов Александр Иванович — Типографияның коммунистиг организациязындан.

Коршунов Юрий Евдокимович — Типографияның ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Пожидаева Валентина Афанасьевна—№ 4 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

(Уланчызы 4-ку ырыында).

ХООЧУН БОЛГАШ АНЫЯК ХОЙЖУЛАР

Эрзим районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң мурнакчы малчыны, коммунист Кыргыс Чигжит он алды чыл улаштыр хөй кадарып келген (№ 1 чурукта). Ол бо колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи. Бо чылын ооң кодиманда төрүүр 480 хөй бар. Күзүн 30 тонна сигенни кыштаанда белеткеп алган. Эрткен чылын төрүүр 100 хойга ондаштыр 106 хураганын мендиг өстүрүп, хөй бүрүзүнден 2,2 кг дукту кыргып алган, алган социалистиг хүлээлгезин аажыр күүсеткен. Кыштаглаашкынны эки эрттирип, амгы үеде 140 хойнуң төрээн 142 хураганын мендиг дорилгүрүп алган.

Олардаам мрак эге-те комсомолчу Деревинка Идам Буга-Ооргузы дел чербе кыштагда. Аныяк адонуң ээзи Соян Сепил-биле үш чыл улаштыр хураган хойлорын келгеннер (№ 2 чурукта). Ам олардың хойлары база оолдап эгелээн. Төрээн 200 хойнуң хураганнары шупту онча-менди доругуп турар. Төрээн хойлар, чаш хураганнар кажиалары чылыг кылдыр септеттинген. Кыштаанда 40 тонна сигенни сараттап, саванны сөөртүп алганнар. Олардың сөөңү ишти, чараш эт-херекселдер-биле долдунган, бай-шыырак чурттап орарлар. Херек мөңгэр, журналларны сайгып, республика солунларын чагыдып алган чайлыг ерлеринде оларны нөмчүп, радиодамчыдылгаларын дыңнап олуруптарлар, а ужа-тура кылаштап турар бичии оглу мевергин кеттинип каапкан, ойнаректары-биле хаптанчыг ойнаан орар.

О. ОХЕМЧИКТИН сөөр. фотолары

1966 ЧЫЛДА ТЫВА АССР-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң дыңнадыы

Чаа беш чыл планынга СЭКП-ниң XXIII съездизиниң салганы сорулгаларны боттандырбышаан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары беш чылдың баштайгы чылы — 1966 чылда улус ажыл-агыйының хөгжүдезинге, республиканың ажылчы чоннарының чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин кодуреринге чамдык чедишкиннерни чедип алган.

I.

Республиканың үлетпүрүнүн бүдүрүлге черлери беш чылдың баштайгы чылының ниити продукция бүдүрер талазыбиле чыл планын 105 хуузга күүсеткен, 1965 чыл-биле деңнээрге, бүдүрүлгенин хемчээли 8 хуузга улгатканы.

Эвилел чагыргазының бүдүрүлге черлери ниити продукция бүдүрер талазы-биле чыл планын 108 хуузга күүсеткен, 1965 чыл-биле деңнээрге, бүдүрүлгенин хемчээли 19 хуузга улгатканы.

Республика чагыргазының бүдүрүлге черлери ниити продукция бүдүрер талазы-биле чыл планын 104 хуузга күүсеткен, мурнундагы чыл-биле деңнээрге, бүдүрүлгенин хемчээли 5 хуузга улгатканы.

Ниити продукция бүдүрер талазы-биле чыл планын түстүе бүдүрүлге черлериниң күүсеткени мындыг:

	1966 чылдың планын күүсеткени хуу-биле	1965 чылдагыга үдүр 1966 чылдың хуу-биле
Эвилел чагыргазының үлетпүрү	108	119
Оон иштинде:		
«Тыва даг дүгү» даг дүгү арыглаар комбинаты	104	124
«Кызыл-Хаваа» шахтазы	104	108
Чадаананың хомур даш үргайы	110	116
Кызылдың электр станциязы	115	122
Республика чагыргазының үлетпүрү	104	105
Оон иштинде:		
Эът комбинады	103	115
Сүт комбинады	105	92
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелези	114	117
Кызылдың хлеб заводу	114	116
Ак-Довурак хлеб заводу	123	135
Чадаананың хлеб заводу	118	118
Хөву-Аксының хлеб заводу	114	115
Пиво заводу	98	99,8
Тараа продуктулар эргелези	105	99,3
Кызылдың тараа сайгарар базазы	104	95
Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу	107	113
Кызылдың типографизы	117	111
Даараныга комбинады	103	103
Алгы заводу	141	127
«Красноярск кол тудугнун» бүдүрүлге черлериниң талазы-биле	98	91
«Тыва тудуг» трестиң дузалал бүдүрүлгелер комбинады	96	89
«Тыва даг дүгү тудутнун» дузалал бүдүрүлгелер комбинады	100,0	97
Тудуг материалдарының эргелези	70	—
Кызылдың түүйбу заводу	71	101
Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводу	50	—
Ыяш ажыл-агый эргелези	120	149
Улуг-Хем ыяш ажыл-агый чери	104	102
Автосептелге заводу	110	114
«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны	100,5	99,9
Амыдырал хандырыга министерстводу	101	101
Шагаан-Арыгның амыдырал хандырыга комбинады	100,0	106
Туранның амыдырал хандырыга комбинады	100,6	112
Сарыг-Септи амыдырал хандырыга комбинады	95	95
Чадаананың амыдырал хандырыга комбинады	105	106
Бай-Хаактың амыдырал хандырыга комбинады	93	42
Тожуның амыдырал хандырыга комбинады	113	74
Шуурмактың амыдырал хандырыга комбинады	96	103
Кызылдың амыдырал хандырыга комбинады	107	104
Ак-Довуракты амыдырал хандырыга комбинады	107	120
Хөву-Аксының амыдырал хандырыга комбинады	111	111
Эрзинниң амыдырал хандырыга комбинады	100,0	—
Өвүрүнү амыдырал хандырыга комбинады	100,0	—

Ниити продукция бүдүрер талазы-биле чыл планын пиво заводу, «Тыва тудуг» трестиң дузалал бүдүрүлгелер комбинады, Тудуг материалдарының эргелези, Сарыг-Септи, Бай-Хаактың болгаш Шуурмактың амыдырал хандырыга комбинаттары күүсетпээн болган.

1966 чылда ниити продукция бүдүрер талазы-биле планны үлетпүрүнүң эң чугула адырларының айы-биле күүсеткенин дараазында сан-медээлер көргүзүп турар:

	1966 чылдың планын күүсеткени хуу-биле	1965 чылдагыга үдүр 1966 чылдың хуу-биле
Оларар чүүл үлетпүрү	107	112
Электроэнергия болгаш теплоэнергия бүдүрүлгези	110	117
Машина тудуушкуну болгаш металл ажылдан кылыры	104	104
Ыаш болгаш ыяш болбаазырадыр кылырының үлетпүрү	107	106
Тудуг материалдарының үлетпүрү	93	93
Чиик үлетпүр	109	108
Аъш-чем үлетпүрү	106	109
Үлетпүрүнүң өске адырлары	105	122
Оон иштинде металл эвес материалын (даг дүгүнүң) тыныжы	104	124

1966 чылдың дургузунда продукциянның эң чугула төрүлгелериниң дараазында сан-хемчээлге бүдүрүп үндүргени:

	1966 чыл дургузунда продукциянны бүдүргени	Чыл планының күүсеткенинге хуузу	1965 чылдагыга үдүр 1966 чылдың хуу-биле
Электроэнергия — миллион киловатт-шак	88	107	113
Хомур даш — муң тонна	319	107	113
Тудуг түүйбүзү — миллион кезек	21	73	112
Тудуг чугайы — муң тонна	2,1	85	64
Чыын эптээн демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң куб. метр	12	99,9	112
Дилиге материалдары — муң куб. метр	92	109	94
Тудуг ыяшының болгаш одаар ыяштың сөөртүлгези — муң куб. метр	240	87	92
оон иштинде: тудуг ыяжы — муң куб. метр	175	90	91
Алгы идик — муң эжеш	37	124	106
Кидис идик — муң эжеш	59	106	105
Даараныга кылыглары — муң рубль	624	107	109
Мебель — муң рубль	711	89	99,0
Эът, I категориязының оонак эъдин киириштирерге — тонна	5455	99	105
Колбаса кылыглары — тонна	753	108	116
Саржаг — тонна	644	115	98
Сүт продукциязы — тонна	8441	96	98
Далган — муң тонна	12,5	96	92
Хлеб болгаш булочка кылыглар — муң тонна	14,8	114	115
Кондитер кылыглары — тонна	635	98	93
Пиво — муң декакилолитр (он муң литр)	198	104	109
Эзиртпес сускуи — муң декакилолитр	102	79	100,0
Дүс (тывыжы) — тонна	3443	82	128
Даг дүгү (тывыжы) — муң тонна	16,6	119	141

1965 чыл-биле деңнээрге, 1966 чылда артыка бүдүрген үүлдер болза: электроэнергия — 10241 муң киловатт-шак артыка, хомур даш — 35460 тонна, чыын эптээн демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — 1257 куб. метр, алгы идик — 2034 эжеш, кидис идик — 2615 эжеш, даараныга кылыглары — 50 муң рубль, эът — 245 тонна, колбаса кылыглары — 105 тонна, хлеб болгаш булочка кылыглар — 1969 тонна, даг дүгү (тывыжы) — 4837 тонна артыка бүдүртүнген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле чыл планын республиканың үлетпүрү 104 хуузга күүсеткен. Ажылдап турар кижи санынга онаалтыр планда көрүнгенниден 157 рубль хой продукциязы ажылдал үндүрген. 1965 чылдыы-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4 хуузга улгатканы.

Эвилел чагыргазының бүдүрүлге черлери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле чыл планын 106 хуузга, республика чагыргазының бүдүрүлге черлери — 103 хуузга күүсеткен.

Бараанның продукциязының бот-үнезиниң талазы-биле планны республиканга ниитизи-биле күүсеткен. Бараанның продукциязының рубль санынга онаалтыр чарыгдалдар аъзан кудузаан.

II.

1966 чылда көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли баштайгы сапажылгалар ёзугаар 61,9 миллион рубль болган, 1965 чылдыы-биле деңнээрге, 25 хуузга көвүдээн, оон иштинде чер ажылының ниити продукциязының хемчээли 50 хуузга улгатканы.

1966 чылда колхозчуларның бир кижи-хүнүнүң төлевири мурнундагы чылдазының 21 хуузга улгатканы.

Ажыл-агыйларның бүгү хевирлериниң тараа культураларының дүжүткүрү 1965 чылда бир гектардан-на 5,7 центнер турганындан 1966 чылда бир гектардан-на 11 центнер чедир көвүдээн.

Херек кырында суггартынган тарылга шөлдериниң база көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрү бедээн.

Тараа культураларының дүжүткүрүнүң өзүлдези-биле холбаштыр ажыл-агыйларның бүгү хевирлериниң ниити тараа чыылдазы мурнундагы чылдың деңнелиниң 90 хуузга, оон иштинде кызыл-тастың ниити чыылдазы ийи катап көвүдээн. Тараның ниити чыылдазы улуг болганының түүнелинде колхозтар, совхозтар болгаш өске-даа күрүне ажыл-агыйлары 81,3 муң тонна тарааны күрүнеге пландан ажыр бедиткен өртектерге садар аргалыг болган. Мурнундагы чылга деңнээрге, 1966 чылда күрүнеге 2,8 катап хой тарааны сатканы.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1967 чылдың дүжүдүнге тараа культураларының болгаш чангыс чыылдыг сигеннериниң четчир санныг үрезиннери-биле хандырытынган. Ынчанмыже хой-хой колхозтар болгаш совхозтар чажар шынарынга четпес үрезиннер уруп ап, оларны арыгзаарын шүүлеп чөрүдүп турар.

1965 чылдазы-биле деңнээрге, 1966 чылда 65 хуу хой минералдыг чемишчидилгени ажыглаан.

Малдың продуктулуу база бедээн. Колхозтарга болгаш совхозтарга бир инекке онаалтыр саап алган сүт өртүмээ-биле 1965 чылдың деңнелиниң 91 килограммга улгатканы.

Ажыл-агыйларның бүгү хевирлериниң мал ажылының продуктуларының бүдүрүлгези мындыг болган:

	1965 чылда	1966 чылда
Эът (коң деңзиин) — муң тонна	15,7	17,3
Сүт — муң тонна	51,3	55,2
Дүк — тонна	1710	1754
Чуурга — миллион борбак	8,8	11,3

1966 чылда эът бүдүрүлгези мурнундагы чылда турганындан 1,6 муң тоннага, азы 10 хуузга улгатканы, сүт бүдүрүлгези 3,9 муң тоннага, азы 8 хуузга, дүк бүдүрүлгези 44 тоннага, азы 3 хуузга база чуурга бүдүрүлгези 2,5 миллион борбакка азы 28 хуузга улгатканы.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрениниң өзүлдезиниң түүнелинде 1966 чылда малды, сүттү, дүктү күрүнеге садары 1965 чылда турганындан көвүдээр аргалыг болган.

Ажыл-агыйларның бүгү хевирлериниде малды, дүктү, сүттү күрүнеге садары дараазында хемчээлдерлиг болган.

	1965 чылда	1966 чылда
Мал болгаш куш (дириг деңзиин) — муң тонна	17,1	18,1
Сүт — муң тонна	23,4	24,2
Дүк (хачёттап саналган деңзиин) — тонна	2029	2106

1965 чылдазы-биле деңнээрге, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садары мынчаар улгатканы: мал болгаш куш — 6 хуузга, сүт — 3 хуузга, дүк — 4 хуузга көвүдээн.

1966 чылда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын мынчаар күүсеткен: сүттү — 113 хуу, дүктүү — 103 хуу, малдыы түгле 92 хуу болган.

Ажыл-агыйларның бүгү хевирлериниде малдың бүгү чүзүнериниң баш саны көвүдээн, ол дараазында сан-чурагайлардан көстүп турар:

	1965 чылда	1966 чылда муң баш-биле
Мыйыстыг бода мал	165,0	178,2
Оон иштинде инек	62,9	68,3
Хаваа	29,3	39,2
Хой болгаш ешкү	908,3	947,4
Оон иштинде хой	797,2	829,7

1965 чылда турганы-биле деңнээрге, мыйыстыг бода малдың баш саны 8 хуузга, оон иштинде инектиң — 9 хуузга, хаванның баш саны 34 хуузга, хой болгаш ешкүнүү — 4 хуузга өскен.

III.

Тыванын автоэргелелиниң 1966 чылда планы автомобиль транспорту-биле чүк сөөртүрүнүң талазы-биле 90 хуузга, тонна-километр талазы-биле 104 хуузга күүсеттинген. 1965 чылдынга деңнээрге, тонна-километриниң талазы-биле хемчээли 12 хуузга улгатканы.

1966 чылда пассажир сөөртүлгезиниң планы 102 хуузга күүсеттинген. Ниити ажыглалдың автотранспорту-биле чыл дургузунда 19 миллион пассажирни сөөрткен. 1965 чылдазы-биле деңнээрге, пассажир сөөртүлгези 3 хуу өскен. Автоэргелел пассажир-километр талазы-биле планны 99,1 хуу күүсеткен. Районнар араазынга болгаш хоорай иштинге ажылдап турган автобустарның ортумак саны 1965 чылда турганындан 4 хуузга немешкен.

IV.

1966 чылда республиканың хоорайларынга болгаш суурларынга бүдүрүлгенин, чурттадыышкынның болгаш культура-амыдыралдың тудугларын түткен.

Эрткен чылдың дургузунда ажыглалга киирген тудугларда бүдүрүлге тудугларды, оларның араазында телецентр, Кызылдың электри станциязында бир түрбина, электри дамчыдылга шугумнары, мал кажаалары болгаш өскелер-даа, а база ол ышкаш чурттадыышкынның болгаш культура-амыдыралдың тудугларды бар.

Күрүне планында көрүнген хөрөнгинниң күсели-биле ниитизи-биле 19 миллион рубль түнге бүдүрүлге болгаш өске ужур-дузалыг кол фондуларны шимчээшкинге киирген, оон иштинде бүдүрүлге ужур-дузалыын — 10,7 миллион рубль түнге киирген.

Күрүне планында көрүнген хөрөнгинниң күсели-биле капитал салыышкыннарның хемчээли 1966 чылда республикага 27,7 миллион рубль болган, тудуг-монтаж ажылдары ол-ла үенин дургузунда 19 миллион рубльге күүсеттинген.

1966 чылда республикага чурттадыышкынга күрүненнің капитал салыышкыны ниитизи-биле 6,5 миллион рубль болган. Чер-чер Советтериниң бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының эрткен чылдың дургузунда чурттадыышкынга киирген капитал салыышкыны 1965 чылда турганындан 18 хуу хой болган. Культура-амыдырал тудуушкунунга капитал салыышкыны 2,5 миллион рубль болган.

Республиканың көдээ ажыл-агыйынга 1966 чылда күрүненнің капитал салыышкыны шупту 9,2 миллион рубль болган, оон иштинде тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 5,7 миллион рубль болган, азы 1965 чылда турганындан 8,6 хуузга улгатканы.

Күрүне планын ёзугаар тускайлаан хөрөнгинниң күселибиле республиканың бүдүрүлге черлери болгаш организацияларының 43,6 муң дөрбелчин метр ниити шөлдүг чурттадыышкынга киирген.

Оон аннда хоорайның болгаш көдээниң чурттакчы чону боттарының күсели-биле база күрүне чөзилизиниң дузазы-биле 1966 чылда баштайгы санажылга ёзугаар 15,4 муң дөрбелчин метр ниити шөлдүг чурттадыышкынга киирген.

Күрүненнің капитал салыышкыныңың күсели-биле 1966 чылда республикага ниитизи-биле 1204 өөреникчи өөренир ниити билигниг школаларын, 560 орунныг школа назыны четпээн уруглардың албан черлерин, 130 орунныг чунар бажыңнарны ажыглалга киирген.

Республиканың түдүг организациялары 1966 чылда чагыг-биле кылыр ажылларын 16,8 миллион рубль хемчээлге күүсеткен, ол болза чыл планының 83 хуузу болган, оон иштинде «Тыва тудуг» трест чагыг-биле кылыр ажылдарын 11,8 миллион рубль түнүе күүсеткен, ол болза чыл планының 80 хуузу болган.

Чагыг-биле кылыр ажылдарның чыл планын «Кызыл үлетпүр түдүг» түдүг эргелели, орук түдүг эргелели, «Сибэлектромонтажтың» тыва участогу болгаш «Сибтехмонтаж» монтаж участогу күүседипкен.

V.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны 1965 чылда турганындан 4 хуузга көвүдээн.

1965 чылдазы-биле деңнээрге, республиканың улус ажыл-агыйында специалистерниң саны 840 кижиге азы 3 хуузга көвүдээн, даады эртемниглер — 516 кижиге, ортумак тускай эртемниглер — 324 кижиге көвүдээн. 1966 чылдың ноябрь 15-те турганы-биле республиканың улус ажыл-агыйында даады болган ортумак тускай эртемниг специалистерниң 29 хуузу тывалар болган. Оларның иштинде 36 хуузу даады эртемниг болган.

VI.

Ниитиниң чемгерилгезин потребсоюзтуң комиссиялыг садыы чөкка киириштирерге, күрүне болган кооператив садының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 1966 чылда 94,2 миллион рубль болган.

1965 чылдазы-биле деңнээрге, үүрмектеп садар бараан саарылгазының ниити хемчээли 9,4 миллион рубльге, азы 11 хуузга улгатканы.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планының күүселдезин республиканың кол-кол садыг организацияларының аайы-биле дараазында сан-чурагайларга көргүзээр:

	Хөрек кырында миллион рубль-биле	Планга үдүр хуу биле
Республикада үүрмектеп садар бараан саарылгазы	94,2	103
Оон иштинде:		
Тыва респотребсоюз	56,4	103
Кызыл садыг	20,7	102
Ниитиниң чемгерилгезиниң конторазы	2,4	109
Тыва продснаб	6,2	99,4
«Тыва даг дүгү» ажылчын хандырылгазының салбыры	6,0	103
Аптека эргелели	0,6	108
Союзпечать	0,6	101

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын Тыва продснаб (99,4 хуу) база Анчылардың болгаш балыкчыларның эки-тура ниитилели (89,4 хуг) күүсеткээн.

Садыг организацияларынга бараанвар белеткээрининң чыл планын Амыдырал хандырылга министерстводу 74 хуу, Одаар үүлдер үлетпүрүнүң эргелели 94 хуу күүсеткен, азы 77 муң рубль түнге бараанварны чедир бербээн.

VII.

1965 чылдазы-биле деңнээрге, чонга амыдыралдың ачыдузазын көргүзериниң хемчээли 201 муң рубльге көвүдээн, азы 1057 муң рубль болган. Чоннуң амыдырал хандырылгазының албан черлериниң санынга 42 немешкен. Ында ажылдап турарларның ортумак саны 31 хуузга көвүдээн.

1966 чылда бир чурттакчыга онаалтыр амыдыралдың ачыдузазын чедирери 4 рубль 91 көпеек хемчээлдиг болган. 1965 чылда турганындан 17 хуузга улгатканы. Ынчалыыже амыдырал хандырылга черлериниң четкизи, ылаңгыя көдээ черлерде ам-даа четпес; хандырылганың шынары болгаш культуразы ам-даа чурттакчы чоннуң хереглелин хандырып шыдавайн турар.

VIII.

1966—67 өөредилге чылында ниити билигниг школаларының бүгү хевирлериниде 51,9 муң кижи өөренип турар, ол болза 1965—66 өөредилге чылында турганындан 1140 кижи хой. Оон-биле кады ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школаларында 3326 кижи бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөренип турар.

Кызылдың педагогика институдунда бот өөредилгелиглер-биле катай 1437 кижи, ортумак өөредилге черлеринде 3102 кижи өөренип турар. 1966 чылда пединститутка 195, ортумак өөредилге черлери 328 специалистерни доостуруп үндүргеи. 1965—67 өөредилге чылында пединститутка бот өөредилгелиглер-биле катай 300, ортумак өөредилге черлеринге 1088 кижини хүлээп алган.

Тываның улус ажыл-агыйының бүгү адыларында эртем ажыдакчылары 122 кижи, оон иштинде эртеминиң кандитаттары 21 кижи болган.

1966 чылдың чайынында пионер лагерьлеринге 3890 уруг дыштанган. 1966 чылдың төнчүзүнде республикага 2705 орунныг эмнелге черлери бар турган, ол болза 1965 чылда турганындан 120 орун хой болган.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

Шалыпчыларның слёду

Совет кижилерниң коммунизм тургузуушкуну дээш маадырлыг ажыл-ижинин база бир кол херечензи болза, коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаары дээш демисел болуур. Амгы үеде бо массалыг шимчээшкинни социалистиг чарыштың дээди хевири апаргаш. Ынчангаш социалистиг чарыштың тугун бедик кодуруп, коммунистиг ёзу-биле чурттаары, ажылдаары дээш патриоттуг шимчээшкинге бүгү ажылчыларны, кадарчыларны, газынчыларны, механизаторларны калбаа-биле хаара тудар соруга-биле «Шекпээр» совхозтуң дирекциязы, партия, комсомол, ажылчын комитеттери совхозтуң коммунистиг күш-ажыл бригадаларының болгаш шалыпчыларының слёдуп чоокта чаа совхозтуң төвүнге организастаан. Анда 90 ажыг кижи киришкен.

Слётка эрткен чылдың түүнелдерин болгаш моон соңгааргы сорулгаларны чугаазашкан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен ажыл-агый чылын эки көргүзүттелиг доозуп, күрүнеге сүт садарының планын 109,5, дүктүүн 100,7 хуу, тараанымын 6 катап ажыр күүсеткен.

Социалистиг чарышка эң эки көргүзүглерни Алыгаты салбырының малчыннары чедип алганнар. Ол салбырда коммунист Саая Тавак-оол удуртқан коммунистиг күш-ажылдың Кужурлуг-Мажалык сүт-бараан фермазының коллективи беш чылдың биргн чылында сүт бүдүрер планын 134, күрүнеге сүт дужаар планын 125 хуу күүсеткен болгаш ниитизи-биле бир саар инекке онаалтыр 1234 кг сүттү саггап. Бо хүннерде фермаңың коданында четчир мал чеми бар. Ол ышкаш Бичө-Тей салбырда коммунист О. Шагдырның удуртқаны коммунистиг күш-ажылдың деп бедик атты чедип алган № 1 хойжу бригада 100 хойга онаалтыр 98 хураганы, бир хойдан-на 1,8 кг дүктү киргип алган, чүгле совхозта эвес, а районда мурнакчы болуп, партия райкомунуң хойжу бригадалар араазынга шилчир кызыл тугун чаалап алган.

Коммунистиг күш-ежылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты совхозта 52 кижи чедип алган.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң онзагай түүлү чүдел дизе, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукциянның бот-үнезин чигедирип. Бо талазы-биле совхозтуң ажыл-агыйында бар четпестерни илеткелге болгаш саналдарга илереткен. Чер ажылында чамдык чедишкиннер бар-даа болза, совхозтуң мал ажылында четпестер бар. Совхоз бо чылын малдың баш санын остүрер талазы-биле планын чедир күүсеткээн. Оон кол чылдагааны — малдың тарын боозадылгазын бегий организастап, оон уксажыдылгазын ам-даа чедир чорутпаанында. Ол ышкаш мал ажылында чамдык аз-харыысалга чок кижилер ажылдап турар. Малдың учёт, отчёду бегий тургустунган. Мал ажылында механизацияны эвээш ажыглап турарындан, малдан алыр продукциянның бот-үнезин амда аар хевээр. Малдың чайгы семиртилгезин бегий организастаанындан совхоз эрткен чылын күрүнеге эът садар планын чедир күүсеткээн.

Коммунистиг күш-ажыл дээш чарышты четпес организастап келген. Малчыннар, бригадалар, фермалар араазынга социалистиг чарышты айлап, кварталдан үндүрүп турбайн, чылдың үжү-бажында ийи-чаңгыс үндүрүп, шилчилир туктарны, ымпелдерни ынчан тыпсын турарын ишти эвес.

— Саанчыларның, фермаларның араазынга социалистиг чарыштың чалбыжы кыптыгып, бот-боттарывыс чедип алган чедишкиннеривистиң түүнелдерин ай саныңда үндүрүп турар болзувусса, ажылдавры-даа, чурттаары-даа улам солуун болгаш хөглүг болур — деп, Кужурлуг-Мажалык сүт-бараан фермазының эргелекчизи эш С. Тавак-оол база хоочун хойжу М. Агбаан боттарының саналынга ишти чугаалааннар. Ол ышкаш малчыннар ортулуунда зооветеринарлыг өөредилгелер, фермаларда, бригадаларда политмассалыг ажылдарының кошкак чоруп турарын чидин-биле шүгүмчүлээн.

Четпестерни дарый чайладып, чедишкиннерни улам быжыглап, төөгүлүг юбилейни төлептиг уткуур дээш слётгуң киржикчилери улам соруктуг ажылдавр дээш бедиткен хүлээлгени алганнар. Бо чылын совхоз күрүнеге 421 тонна эътти, 430 тонна сүттү, 44 тонна дүктү, 300 тонна тарааны садар хүлээлгелиг. Ол дээрге ындыг-ла чиик эвес соруга. Совхозта коммунистиг күш-ажылдың деп бедик ат дээш 4 бригада, 190 ажылчын демисежип турар. Боттарының бар аргаларын санап көргеш, совхозтуң малчыннары бо чылын инек бүрүзүнден 1200 кг сүттү саап, хой бүрүзүнден 2 кг дүктү, 100 хойдан-на 95 хураганы алырын, а ховунуң ишчилери суггаттыг черинде га бүрүзүнден 16—18, сүттээт чок черден 8—11 центнер дүжүттү алыр соруганы салган.

Слётка эрткен чылгы социалистиг чарыштың түүнелдерни үндүрүп, тивлекчилерге шаңналдарны тывыскан.

Слёттүң киржикчилери Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыр талазы-биле совхозтуң, районнуң бүгү ажыл-ишчилериниң кыйгырыгны хүлээп алган.

Х. МОҢГУШ.

УЛУС ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИ

СОҢГУЛДА ЧОРУП ТУР

Улус төлээлекчилериниң соңгулдазы өнөөдэн. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1967 чылдың январь 7-де Чарлыңга үндезилээн. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1967 чылдың январь 9-та Чарлыы-биле Тыва АССР-ниң районнар болган Кызыл хоорай улус судтарының улус төлээлекчилериниң соңгулдазын бо чылдың февраль 1-ден март 10-га чедир чорударын үжүрлүг бис, судту болган чүртту эргелеп башкарарынга хамаатылар шупту киржир үжүрлүг—деп В. И. Ленининң айтыышкыны бистиң чүртүвүска херек кырында боттанып турары ол болур. В. И. Ленининң бо айтыышкыны суд соңгулдаларының дугайында дүрүмде болган суд тургузуунуң дугайында хойдуда дүрүмчүткен.

«Бис боттарывыс шиидер аңгы соңгулдазы болза РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болган чер-чер Советтеринге соңгулдаларның белеткелинде үезинде база совет улус Октябрьның төөгүзүг 50 чылын төлептиг үжуражыр дээш күш-ажылды бедик көдүрүүшкүнүг ажылдан турар үезинде болуп эртер деп турар.

Бистиң совет суд системазы саттынныкчы буржуаз судтан онза ылгалдыг. Буржуаз суд капиталистерниң эрге-ажыын камгалаар болгаш дыка хой кызыгаарлаашкынгарлыг болганындан ажылчы чон аңаа киржир аргазы чок. Совет суд системазы ын-не бодүүн болгаш аңаа-кижи бүрүзү киржир эргелиг. Улус төлээлекчилиниң 25 хар четкен кижиниң ажылчыннарның, албан-хаакчылар ның нинти хуралынга ажык бапылаашкын-биле соңгулур. Улус төлээлекчилериниге совет хоойлуну эки билир, политиктиг билии бедик, мораль талазы-биле бижыг мөгү-шынарлыг, ын-не төлептиг оолдар, кыстарны депшидер. Улус төлээлекчизи херек үүлгеткен кижиниң салым-чаазын сайгарарда совет хоойлуунуң, коммунистиг моральдың негелделерин барымдаалап көөр. Ол чылда 12 катап херек көөрүнге киржир. Кеземче болгаш негелде херээн көрүп турган, херек бүрүзүнүң болдунган байдалын ханыы-биле өөренип көргеш, шын шиитпирни үндүрер. Ол мынаң күш-ажыл болган чүрттелга бажың дугайында маргылдааны база шын шиитпирлеп билген турар үжүрлүг.

ССРЭ-ниң суд тургузуунуң дугайында хоойлу ёзугаар бүгү албан организация черлери, албан дужаалдыг кижилер, совет хамаатылары хоойлу-дурумну хажык чокка сагыырын, ону күүседирнин негеп турар. Шиитпекчи болган улус төлээлекчизи кандыг-бир херекти салым-чаазынын сайгарарда совет хоойлуунуң, коммунистиг моральдың негелделерин барымдаалап көөр. Ол чылда 12 катап херек көөрүнге киржир. Кеземче болгаш негелде херээн көрүп турган, херек бүрүзүнүң болдунган байдалын ханыы-биле өөренип көргеш, шын шиитпирни үндүрер. Ол мынаң күш-ажыл болган чүрттелга бажың дугайында маргылдааны база шын шиитпирлеп билген турар үжүрлүг.

Херекти хынан көөрде чүгле юридиктиг билиг негеттинер эвес, ниити белеткел, аргадуржулга база улус үжүр-дүзалыг. Улус төлээлекчилери янзы-бүрү профессиялыг кижилери болур болгай. Ынчангаш кижилерниң кем-черек үүлгеткенинин, назы четпээнинерни эрге-чүрүм үзезиниң, авариа кылганының, ажылагийжы эвес чөрүктериниң дугайында болган эске-дээ херектерни хынаан, сайгарып көөрүнге улус төлээлекчилерни судка улуг дуганы чедирип турар. Мурнунда улус төлээлекчизиниге соңгуткаш, идепкейлиг ажылдан келген улус төлээлекчилерни чөөгаарал-биле адап болур. Оларга Чөөн-Хемчикте пенсионер П. Чимит, Барыын-Хемчикте С. Чарык-Карак, Эрзинде бухгалтер Томур, Тес-Хемде Ч. Чорбаа, пенсионер И. Воробьёв, рестпотребсоюзта товаровед М. Монгуш, Бии-Хемде Л. Свинникова, Каа-Хемде А. Дмитриев болган эскелерни-дээ хамаарыштырып болур.

Соолгу чылдарда улус суттарының ажыл-чорудулгазының шинары бедээн. Улус судтары хой-ниити организацияларыбиле быжыг харылзааны тутшуваан, эрге-чүрүм үзезиниңерни баш үзүр болдурбас хемчегларни чорудун турар. Корум-чүрүм үзезиниңериниң болу бөөр чылдагаанын чайладыр соңгулга-биле улус судтарды ыка хой түскай ломталдарны үндүрген.

Совет хоойлу-дурумну шыңгыы сагыышаан, шын шиитдилеии чорудар ын-не ак сеткилдиг, телептиг оолдар, кыстарны улус төлээлекчилериге дешпидээлиндер.

Б. БЮРБЮ.
Тыва АССР-ниң Дээди судунуң дараазының орлакчызы.

„ИСКРА“ КОЛХОЗТА

1. ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИН ДООСКАН

Колхозтуң механизаторлары часкы тарылга техниказын февраль айның төнүүзүнде доозуп турган болза, бо чылын январь айның төнүүзүнде бүрүн доозупкан. Сентябрь мастерскаязының девискээринде 20 трактор, 13 сеялка, 19 андазын, 120 илинир, 4 комплект катоктар болгаш оскедаа кодээ ажыл-агый техниказын тарылгаже кириптеринге белеп кылдыр бо хүнерде чыскаап каан турар.

Колхоз баштаар черн септеттинген техниканың шынарын хынаар тускай комиссиины тургускан турган. Ол комиссия колхозтуң септеттинген техниказының шынарын эки деп хүлээп алган.

2. ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

О. ДОРУГ-ООЛ: «Бо хүнерде ТД-75 деп трактору-биле малчыннарже мал чемнерин үзүктел чок өөртүр хүлээлгенин ак сеткилдиг күүседир мен. Бо чылдың ноябрь 7-ге чедир чымчак черге шилчидерге 1200 ганы ажылдап кылыр хүлээлгенн ап, № 2 трактор-хову бригадазының механизатору эш Сат Севек-Доржуну социалистиг чарышка кыйгырып тур мен».

С. СЕВЕК-ДОРЖУ: «Мен бо хүнерде 4 кижи составтыг андазын септээр звенону баштап, 19 андазының эки шынарлыг септеп доозар хүлээлгелиг мен. Бодумга быжыглаан ТД-75 трактору-мунуң техниктиг ажаалгазын экижидип турган, бо чылдың ноябрь 7-ге база эш Доруг-оол мыкаш хүлээлгенн ап, ону ажыр ажылдаарын оралдажыр мен».

А колхозтуң бүгү механизаторлары Совет эрге-чагыргазын бежен чылынга белек кылдыр узуну 12, дооразы 6 метр хемчээлдиг, артык кезектер ышкаар чаа складты тудар хүлээлгенн алгаш, ол тудугга мяш белетээр 10 кижи составтыг звенону тайгаже үндүрген. Тайгага белеткээн яшты № 1 трактор-хову бригадазының бригадири эш Иргит Солаан-оолга баштаткан звено суурже сөөртүр болгаш ол тудугну часкы тарылга эгелээринге чедир бүрүн тудуп доозар сорулганы механизаторлар салгап. Ол дээрге эки эгелел-дир.

Түс-түс чоллачылар, елеесарлар, токарьлар, дарганнар, каңнакчылар, мотористер, электриктер база бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

О. ОЧУР-ООЛ, хойжу бригаданың бригадири: «Бо кыштың хүр ажарында четчир 15 тонна ешенин кыштаазда белеткеп алган мен. Бистиң бригаданың коданнары эки кыштаглап турар. Ниити бригада төрүүр чүе хойга онаштыр 95 хураганы, хой бүрүзүнден 1,8 кг дүктү олур сорулганы салган. Бодум хуумда, чүе хойдан-на 100 хураганны болгаш хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү алыр хүлээлгенн алган мен».

И. ДОРЖУ, хойжу: «Хонууже кыштың эки ажар. Ам дээрезинде 80 ажыг хой оолдаан, оларның хураганнары шупту менди. 50 чылга баштайгы белээн ол. Малдың чаш төлүп менди доруктурар дээш бүгү күжүмүү, аргамергежилимни салыр мен. Төрүүр чүе хойга онаштыр 100 хураганы, хой бүрүзүнден 2 кг дүктү кыргып алырын хүлээндим».

Д. СУРУН, хойжу: «1965 чылда чүе хойга онаштыр 98, эрткен чылын 109 хураганы менди алган мен. Ам кодында хонуң байдалы кончуг эки. Бо хүнерде 115 хураганы менди алдым. Оон иштинде 10 ажыг хой ийнетээн. Ол мээң баштайгы суун-ажылчы чедишкинним болду. Бо чылып, төрүүр чүе хойга онаштыр 100 хураганы, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алыр арга бар дээримге бүзүүр мен».

Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга үткүштүр бедиткеп социалистиг хүлээлгелер алганнарның арасында саанчылар, хойжулар, тудугжулар, кадарчылар дээш кымнарны чок дээр! Искрачылар чаа беш чылдың пйнги чылын мынчаар эрее соруктуг эгелээнде, ону база чедишкинниг доозарлар.

Д. ЛЮНДУП.
Чөөн-Хемчик район.

Бедик көргүзүглер дээш

Өөүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң бүгү хөө Алтайның чиңге нарын дүктүг уксазы-биле үшкү салгал чедир экижиттингеи. Колхозтуң чылда киирип алыр бүгү орулгазының 80 хуузу хой ажылынан киирип турар.

Хой ажылы колхоз бүдүрүлгезинде нарылга чок, ажыктыг адырның бирээзи болуп, ажыл-агыйның экономиказын быжыглаарында кол черни ээлээн. «Торгалыг» колхозтуң девискээри хой ажылынга таарымчалыг черде, кадар оъттуг даглар-биле кажаалаттынган. Колхозта хой малдың 4 бот-орулга чарылгалыг хойжу бригадаларда чаргап. Хойжу бригадаларга шырак хойжуларны быжыглаан, машина, техника-биле хандырган. Оларның организае тургузуу чыл келген тудум-на улам быжыглып, бот башкарыкчы ролю бедээн, ажыл-агыйын боттары тускайлаң чорудуп турар. Чыл саныида-ла мал чемин бригада боттарының күжү-биле белеткеп ап, хойжу бүрүзү бодуюң хоонга четчир мал чемнерин белеткеп ап, малга таарымчалыг мал кажааларын немей тудуп, эрги кажааларны, чүрттелга бажыңнарын боттарының күжү-биле септеп ап турар.

Мал ажылынга кыска удур хынамчалыг белеткеп хойжуларга эки түңнелди чедип алырынга идиг болган. Бо хүнерде Торгалыгның хойжуларында хойнуң масеалыг оолдаашкыны өгелээн. Баштай төрээн чаш хураганнарны чидириг чон мөңги ан турары оөрүнчүг. Кадыл-Бажында хойжу бригадада 665, Кара-Талда хойжу бригадада 1274, Чоза бригадазында 652 хой төрээн болгаш чаш төлү мөңги алдынган, а Ирбитей бригадазында төрээн 951 хойдан 949 хураган алдынган. Хойжулар Найлык 150, Сундуй-оол 203, Сүрүң-оол 157, Найырал 140, Доржу 217, Шыырап 144, Сүгежик 203, Кызыл-оол 167, Натпит 300 хойларның төрээн хураганнарын мөңги кангалап алган, эки доруктурун турардар.

Хойнуң чайгы семиртидгезин ортумактан өрү күштүг кылдыр чедип алыры—төрээн чаш хураганнарны мөңги кангалап алырының үндезини. Семне-шырак хойларның төрээн хураганнары чажыдан эгелээш семне-шырак, шыдамкай болур деп чүвеин Торгалыгның хойжулары эки билирлер. Чаш хураганнарны чылыг кажаа-биле хандырар болгаш кажаа ишкинниң температуразын чаш малга тааржыр байдалга доктаамаал тургузары, төрүүр четкен хойларны немелде чемнер-биле азырарры чугула. «Торгалыг» колхозтуң хойжулары ол негелделерни эки ажыглап бириишнден баштайгы чаш хураганнарның шупту мөңги боон турар ужуру мында.

«Торгалыг» колхозтуң баштаар черн хой масеалыг оолдан эгелээн коданнарже сакманшиктерни чорудуп, хойжуларның чай чок ажылчы хүнериниң үезинде одаар мяш, аъш-чем курлавырын болгаш керосин-чымыткы, чугула хереглеп баралынарын доктаамаал хандырар талазы-биле автолавкаларны график ёзугаар быжыглаан болгаш дерги садыгларын малчыннар аразында организастап тургусткан. Оларның чагаа-бижик, соолун-сеткүүл тарадылгазын озалдатпайн чедирерин база кичээнгейге алган. Бо бүгү хемчеглер хойжуларның бедик көргүзүглүг ажылдаарынга деткимчени берип турары чайлаш чок.

Торгалыгның хойжулары төөгүдүг 50 чылды бедик көргүзүглер-биле демдеглеп эрттирер дээш чарыштыг кавбарткан.

Т. КУУЛАР.

ДАШТЫКЫДА

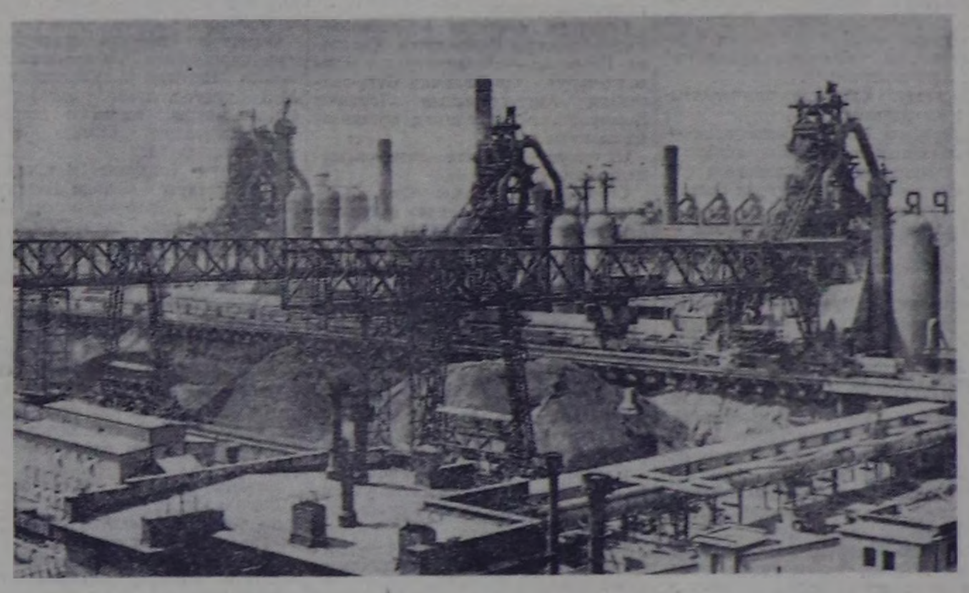
Чаа Гүтада В. И. Ленин аттыг металлургия комбинады — улусчу Польшаның эң улуг бүдүрүлгези. Ону Совет Эвилелиниң ажы-дуңма дузазы-биле туткан.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Эрткен чылын Мурнуу Вьетнамның төп районнарында Хосталга армиязының кезектери дайзының 125.580 солдаттарын, оон иштинде 58 муң америк солдаттарны чыскаалдан үндүрген дээрзин ВИА агентилел дамчыдып турар.

Ол үенин иштинде чорудуп келген тудчуушкуннарга патриоттар 1665 шериг транспорт херекселдерин чок кылган азы бертиндирген, оон иштинде 485 броне-транспортерлар бар, дайзының 1.586 самолёттарын болгаш вертолёттарын андара атнан ийикпе, аны аэродромнарга чок кылган.

Анжерпрес агентилелдиң медеглели

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румыниядың Социалистиг Республиказы биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында дипломаттыг харылзаалар тургускаиы-биле колбаштыр Анжерпрес агентилел медеглелди парлап үндүрген.

Тайбың болгаш делегейниң кадыг ажылдажылгазын калбартыр талазы-биле бодуюң чайгылыы чок политиказынга дүүштүр Румыния бүгү чүрттар-биле, оларның социал тургузуундан хамаарылга чокка, экономикага, культурага, эртем, политика болгаш дипломатия талазы-биле харылзааларны хөгжүдер дээш идепкейлиг турүүн турар деп, медеглелде чугаалап турар. 1966 чылдың июльда Бухарест чөвүлел хуралдың кирижиилери социалистиг чүрттарның Европага тайбыңны болгаш аайыл чок чорукту быжыглаар дугайында хүлээп алган Декларациязында демдеглеп турары-биле алыпса, бүгү күрүнелериң аразында кадыг ажылдажылганы деп эргеге, политиктиг харылзааларны быжыглаарынга үндезилээн калбартыры европа күрүнелериң аразында кадыг ажылдажылганы хөгжүдериниң чергелээ оруктарының биреэзи болуп турар.

Делегейниң ийиги дайзынының болгаш оон дараазындагы болушкуннарның хөгжүлдезиниң түңнелиниде Европада тургустунган кол боттуг байдалдарның бирээзи болза ийи германн күрүнелериң — Германн Демократтыг Республиканың болгаш Германиянын Федеративтиг Республиказының догуннап турары болур деп бодуюң эки билдингир туруүүн база катап бадыткаарын рижим чазак чугула деп сакап турар дээрзин медеглелде демдеглээн.

Финляндияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюрозу Кыдатта болуушкуннар дугайында медеглелди парлап үндүрген.

Парлалгага дамчыдып берген медеглелде чугаалап турары: Кыдатта соолгу болуушкуннар дүвүрээнниң күштелдирип турар. Совет Эвилелиниг болгаш социалистиг эске-дээ чүрттарга удур, эске-дээ чүрттарның коммунистиг партияларынга удур калчаалыг халдаашкын Кыдаттың чамдык удуртукчуларының политиказының кол утка-шынары болу берген. «Культура революциязының» лозуңунуң адаабиле чорудуп турар хемчегларни Кыдаттың Коммунистиг партиязын, социалистиг лагерьни болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң чарылдырарынче улам ажыы-биле угландырган.

Кыдаттың социалистиг күрүне организациларының болгаш Коммунистиг партиязының күүседир ужурлуг эрге-хүлээлгелери «ыжыл кангалакчылар» дээрлериниң сөөт таварыштырар отрядтарының холунче, партиниң болгаш шеригниң ол отрядтарын деткип база күүкүл турар чамдык удуртукчуларының холунче улам-на шилчидип турар деп, медеглелде оон ыңай демдеглээн.

Партия болгаш күрүне амыдыралыга хоойлу, дүрүмүү болгаш демократияны үрээр чорук хүн бүрүнүң болушкуну болу берген дээр дугайында бодал тургусту-уп келир-дир. Социализмге үүлдешпес, кижиге чүдүүр чорук деидеп барган.

ФКП ол бүжар болуушкуннарны мыт чокка эрттирип каап шыдавас. Ол бүжар болуушкуннар Кыдат Улус Республиказы биле социалистиг эске-дээ чүрттарның аразында, а ол шынаш ККП биле делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң бот-боттарының аразында харылзааларны улам хандыр үрээрниге чедирген. Бо болуушкуннар империализмге чемнеп берип, бүгү делегейде тайбыңга аймылды тургузуп турар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң болгаш социализм лагеринің чаңгыс эки империалистиг күрүнелерниң агрессивчи планнарынга эң идегелдиг моонзак болуп турар. Бистиң партивыстың бодалы-биле алырга, ол чаңгыс эки катап тургузуп, быжыглаарывысче бүгү күжениишкиннерин угландырары эргежок чугула».

Кыдаттың Коммунистиг партиязы «тайбың болгаш социализм дээш демиселге социалистиг эске-дээ чүрттар база марнеисчиленнинчи партилар-биле чаңгыс ай фронтуга ону чедирип келир орукта амгы бергелерден үшүүп үнер» дээрзиниге идегелин ФКП медеглелиниң түңнелиниде илергейлеп турар.

Пекинде француз дипломатче халдаашкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Кыдат «чыскаалчылар» француз садыг чөвүлекчизин машина иштинден үндүр сөөртүп алгаш, хүндүсүнүң үш шактан кежээниин тос шакка чедир соокка турарынче ону албадаан деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Пекинден дыңнаткан.

Франциянын КҮР-да садыг чөвүлекчизи Робер Решар болгаш оон кадайы элчин черинче бар чорда, «чыскаалчылар» оон машиназын доозуп алган. Олар француз дипломатты машина иштинден күш-биле үндүртүп алгаш, ону бүзөлээн. Корреспондентиниң дыңнатканы-биле алырга, бөлүк «чыскаалчылар» дорамчылардыг сөстерни алгы-кышкы-биле чулчуруп, минута эрткен санында улам калчаарап, кыжанып турган.

Франциянын КҮР-да элчини Люсьен Пэй дээрги Решарларны хостап салырын негеп, удуразынышкынны кыдат даштыкы херектер министерствозунга каш удаа медеглээн.

Адактың соолунде дипломатты болгаш оон кадайын элчин черинин секретарынын удаашкыны-биле апарган.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРДЕ ОТЧЕТТАР

БОЛГАШ СОҢГУЛДАЛАР

Ажылчын комитеттиң кичээнгейинге

«Тыва кобальт» комбинаттың тузугунда катышкан ажылчын комитединиң профэвилел конференциязынга саналы берген эштер комитеттиң ажыл-чорудулгазында четпестерни чидии-биле шугумдаашаннер. Тудугга профэвилел организациязының ролюн бедидерниче кичээнгейни коштаткан турган. Комбинаттың тудуг эргелели эрткен чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын 66,8 оон иштинде боттарының күжү-биле — 71,1 хуу күүсеткеии ажылчын комитеттин ажылчыннар ортузунга организакчы ажылының четпезин база хереченлеп турар.

План күүсетпес чорук чүүлеи болганыл? Чүнүи-даа мурнунда, ажыл төлевирин шын эвес тааржыштыргачында, ажылчынарның үнер-кирер чоруу көвүдээнинде болгаи бүдүрүлгеге өөредилгенин организаставаанында. А профэвилел организациязы ол байдалды билип турган-даа болза, ону экижидериниң тодаргай хемчегларын чугаалашпаан, тудуг эргелелиибиле харылзаазын коштаткан.

Бир эвес профэвилел организациязы масса-биле харылзазын экижидип, ажылга бедик бүдүрүкчүлүг, организастыг чорукту чедип алыр дээш чүткүдүг ажылдаан болза, ажылга көргүзүглер ангы турганындан бедик болур үжүрлүг. Деткиң, дузалап болур чүүлдер мында бар. Чижээ, УКПП (начальниги эш Баланчук, профком даргазы эш Попов) эрткен чылдың планын ажыр күүсеткен, тудуг материалдарын белеткээрин алаан шынаржыткан. Бо коллектив ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты «скелерден дээре организастап турар. Эштер Шожут, Натпит-оол, Кок-кыс, Брюхина, Блотун болгаи еске-дээ ажылчыннар ажылга бедик бүдүрүкчүлүг чорукту көргүскеннер.

Тудугжуларның сес бригадаларындан чүс ажыт кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп ат ээзээ демисежип турар. Тудугга 4000 ажыт рубльдиң камналгазын берип болур алаан каш чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдар кирген. Ажылга бедик бүдүрүкчүлүг чорукту чедип алыр дээш демисежип турар ол эштерге дузалаары чугула. Оон ынай, тудугга бот-орулга-чарылгалыг бригаданы тургузар деп шиитпирлээнден бээр үш чыл чедип турар. Ол ам-даа боттанмаан. Профэвилел организациязы бо чугула херектн боттандырар дээш болдунуң шугуму-биле шинчевнир ажылдаар ужурлуг турган, мынчала-даа оон ынаа удуртулгазы коштаткак, практиктиг хүзээы эвээш болган деп конференциял демделээн.

Ажылчын комитеди (оон даргазынга эш Ковалевский база катан соңгуткан) ажылчыннар ортузунга кижизидиглге ажылын коштаткан. Оон харааны-биле күш-ажылдың чүдүмүн үрээр, эки шынарлыг продукция бүдүрер хүзээлгезин күүсетпейн турар ажылчыннар ам-даа хой.

Бо беш чылда «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун доозар дугайы партиның XXIII съездиниң Директивазында айытган болгай. Ынчангаш бо улуг сорулганы амыдыралга боттандырары дээш демисежиринге профэвилелдиң ажылчын комитединиң ролю улам бедиир ужурлуг.

О. КОРОДА.

11573 хой оолдаан

Хойларның массалыг оолдаашкыны бистиң республиканың чер бүрүзүнде ам түүкүтеп өгелээн. Барыын-Хемчик районнуң малчыннары малдың чаш төлүн менди камгалап ап турарлар.

Районнуң ажыл-агыйларында бо хүнерге чедир 11573 хой оолдаткан, а оларның хураганнары чаңгыы-даа хөрамча чокка алдынган. Хойларның төрээн хураганнарын менди камгалап алыр талазы-биле улуг ажылды «Барлык» совхозтуң хойжулары чедишкинниг чорудуп келгеннер. Олар 4575 хураганны дорукгуруп турардар. Аксы-Барлык база Хөнделең салбырларе кыштаглаашкынга эки белеткеигенин бо хүнерниң ажыгы тодаргай көргүзүп турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

(Эгези 1-ги арында).

Октябрьның № 9 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Токарева** Любовь Степановна — Күрүне банкызының республика конторазының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Самыр** Барчын Салчаковна — Тыва республиканың потребсоюзтуң баштаар черинең ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Миронова** Валентина Ивановна — № 1 школаның профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Зинкеева Валентина Сидоровна — № 1 школаның профэвилел организациязындан.

Воротникова Клавдия Павловна — Тыва республиканың потребсоюзтуң баштаар черинең ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Оюн Данжимаа Шыра-ооловна — Социал хандырылга министерствозунуң ажылдакчыларындан.

Удилов Геннадий Алексеевич — Күрүне банкының республика конторазының ажылдакчыларындан.

Севостьянова Зоя Анатольевна — Кызыл-садгының № 5 магазинининг профэвилел организациязындан.

Галкин Семен Васильевич—№ 1 бажың эргелелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Кооперативтиң № 10 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Бакланова** Вера Федоровна — «Тыва тудуг» трестиң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Бичеоол** Чыртанай Бединовна — № 1 бажың эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Конова** Аяа Георгиевна — «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Черемухин Михаил Иванович — «Тыва тудуг» трестиң профэвилел организациязындан.

Сомова Нина Васильевна—«Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң профэвилел организациязындан.

Котосова Надежда Гавриловна — Хандырылга болгаш сайгарылга эргелелиниң профэвилел организациязындан.

Смирнова Зоя Алексеевна — Кызыл-садгының профэвилел организациязындан.

Путинцева Наталья Егоровна — Хандырылга болгаш сайгарылга эргелелиниң профэвилел организациязындан.

Смоленцев Сергей Владимирович—Хандырылга болгаш сайгарылга эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Хемниң Чөөн таланы № 11 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Ондар** Бичe-оол Лопсан-Серенович—СЭКП область комитединиң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Антонов** Николай Иванович—Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң область комитединден.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Леонова** Галина Борисовна — республика эмнелгеэниниң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Альбанова-Сысоева Людмила Семеновна—Тываның Күрүне хөгжүмшүн театрының профэвилел организациязындан.

Кенденбил Екатерина Седип-ооловна — Тываның Күрүне хөгжүмшүн театрының коммунистиг организациязындан.

Лама Татьяна Ооржаковна—СЭКП область комитединиң профэвилел организациязындан.

Кудрина Анна Романовна—«Тываның аныяктары» солуунуң редакциязының коммунистиг организациязындан.

Кыргыг-Кара Март Кыргысович—«Тываның аныяктары» солуунуң редакциязының Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Сагаачи Надежда Даваасановна—божудга бажыңының профэвилел организациязындан.

Хемниң Барыын таланы № 12 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Тембрел** Саян Иргин-оолович—Күрүне айыл чок чорууның комитединиң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Грудинин** Иван Самойлович — «Скотооткорм» трестиң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Прекудин** Николай Игнатьевич—Хамааты камгалалдың республика штабының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Мелещенко Николай Иванович — «Скотооткорм» трестиң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Маслов Георгий Арефьевич — Хамааты камгалалдың республика штабының коллективинден.

Умних Нина Николаевна — Күрүне айыыл чок чорууның комитединиң профэвилел организациязындан.

Бикинеева Миннебина Зихлановна — Хөй-нинтиниң корум-чурум камгалал министерствозунуң истелге килдизиниң ажылдакчыларындан.

Бузугун Елизавета Иргитовна — Хөй-нинтиниң корум-чурум камгалал министерствозунуң истелге килдизиниң Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Нижегородова Татьяна Петровна —Хөй-нинтиниң корум-чурум камгалал министерствозунуң истелге килдизиниң ажылдакчыларындан.

Чүлдүмүнүң № 13 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Злобин** Евгений Андреевич — Харылзаа эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Чонгуш** Эрик Буратович—облпрофчүгелелиниң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Ябрева** Валентина Федоровна — № 3 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Чупрасова Мария Радионовна — харылзаанның хоорай конторазының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ооюлева Людмила Тимофеевна — Харылзаа эргелелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Шульгина Прасковья Сергеевна —харылзаанның хоорай конторазының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Гостевская Зоя Гавриловна — харылзаанның хоорай конторазының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Моргушова Валентина Вениаминовна — кооперативтиң профессионал-техниктиг училищезиниң профэвилел организациязындан.

Телеграфтың № 15 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Башев** Павел Борисович — шагдаанның хоорай килдизиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Кыргыс** Кызыл-Куш Чөңкоолович — Хөй-нинтиниң корум-чурум камгалал министерствозунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Казанцева** Валентина Анатольевна — Пушкин аттыг библиотеканың профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Гаранина Фаина Тимофеевна — пиво заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчыларындан.

Ховалыг Анай-оол Аждевич — республика прокуратуразының профэвилел организациязындан.

Карамов Виктор Филиппович — пиво заводунуң коммунистиг организациязындан.

Кужелева Валентина Михайловна — Пушкин аттыг библиотеканың коммунистиг организациязындан.

Александрова Антонина Григорьевна — городок коллективиниң ажылдакчыларындан.

Рахманов Рашид Нурнахметович—городоктуң Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Амылчыныың № 16 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Плясовских** Николай Кузьмич — «Тувинская правда» солуун редакциязының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Сапиоол** Чимит Хомушкуевич — «Тыва-тудуг» трестиң дузалаар будүүргелер комбинадының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Пономарева** Светлана Петровна — «Коммунтудуг» септелге-тудуг эргелелиниң Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Стародубцева Елена Филипповна — «Тувинская правда» солуун редакциязының профэвилел организациязындан.

Шадрина Лариса Федоровна—«Тыва-тудуг» трестиң дузалаар будүүргелер комбинадының Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Оюржак Коюн-оол Дагдагашевич —«Коммунтудуг» септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчыларындан.

Нуредт Байыр-оол Соянович — № 3 профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларындан болгаш сургуулдарындан.

Мераляков Василий Афанасьевич—Харылзаа эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Исакова Надежда Никифоровна — № 3 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Чеховтуң № 14 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Селиванов** Петр Иванович — Сад министерствозунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Сирипео** Оюн Дукчумеевна—Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Манапникова** Вера Яковлевна — Чырыдыышкын министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Тихонов Павел Васильевич — Улусчу контрольдуң республика комитединиң коммунистиг организациязындан.

Сагаачев Доржу Кенденович — кооперативтиң профессионал-техниктиг училищезиниң коммунистиг организациязындан.

Жаворонкова Нина Ивановна — Чырыдыышкын министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Аный Оюн Серенович —Коммунал ажыл-агый министерствозунуң коммунистиг организациязындан.

Саая Маадыр-оол Агбанович — тубдиспансерниң коммунистиг организациязындан.

Моргушова Валентина Вениаминовна — кооперативтиң профессионал-техниктиг училищезиниң профэвилел организациязындан.

Заводскаяның № 17 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Танов** Седип-оол Токпакоолович — № 2 бажың эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Астанина** Надежда Степановна — алгы заводунуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Ермишкина** Мария Прокопьевна — № 6 школаның коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Метөшкин Александр Константинович — Кинофикация эргелелиниң профэвилел организациязындан.

Голикова Нина Николаевна — хлеб заводунуң Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Бекеева Тамара Степановна — алгы заводунуң профэвилел организациязындан.

Белоногова Людмила Степановна —№ 6 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Бушуев Петр Андреевич—№ 35 профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларындан болгаш сургуулдарындан.

Поплухина Галина Андреевна — № 35 профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларындан болгаш сургуулдарындан.

Завозрианяның № 18 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Ванюков** Константин Григорьевич — № 12 автоажыл-агыйының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Байыр-оол** Александр Александрович — № 1 автоажыл-агыйның коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Давыдкина** Любовь Григорьевна — № 10 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Луканина Татьяна Викторовна — № 10 школаның Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Колодкина Надежда Карповна — № 1 автоажыл-агыйның Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Суханова Антонина Семеновна — «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының коммунистиг организациязындан.

Улитенко Евгения Филипповна—«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының профэвилел организациязындан.

Шербинин Григорий Кондратьевич — Кызыл-садгының коммунистиг организациязындан.

Южаков Владимир Андреевич — Кызыл-садгының профэвилел организациязындан.

Промышленнаяның № 19 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Егорченко** Петр Ефимович — Тываның комплекслиг геология экспедициязының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Казанцев** Виталий Александрович — № 3 тудут-монтаж эргелелиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Соднам** Валентина Ивановна — «Красноярскхамаатытудуттелевилелдиң» төлевилел салбырының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Уесар Райя Федорович—Тываның комплекслиг геология экспедициязының профэвилел организациязындан.

Чайникова Нина Михайловна—№ 3 тудут-монтаж эргелелиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчыларындан.

Суханова Антонина Семеновна — «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының коммунистиг организациязындан.

Улитенко Евгения Филипповна—«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының профэвилел организациязындан.

Шербинин Григорий Кондратьевич — Кызыл-садгының коммунистиг организациязындан.

Южаков Владимир Андреевич — Кызыл-садгының профэвилел организациязындан.

Траторнаяның № 20 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Лопсан** Иван Комбуевич—көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазы-биле инспекциязының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Куимов** Александр Дмитриевич — Тыварес-потребсоюзтуң автотранспорт конторазының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Горбунова** Елена Георгиевна — тараа продуктуларының болгаш комбикорм үлетпүр эргелелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Дятлова Анна Петровна—Тыварес-потребсоюзтуң автотранспорт конторазының профэвилел организациязындан.

Батаргин Антон Иванович—сүт комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчыларындан.

Бутолаев Дмитрий Терентьевич—Тараа продуктулар болгаш комбикорм үлетпүр эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Пашковский Владимир Викторович—автосептелге заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчыларындан.

Борисова Валентина Алексеевна—автосептелге заводунуң коммунистиг организациязындан.

Ушакова Людмила Михайловна — сүт комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчыларындан.

Оң таланының № 21 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Семин** Иван Васильевич—№ 8 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Амыр** Куулар Чымбаевна—тууйбу заводунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Кукарина** Мария Тимофеевна—№ 8 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Кукарина Зинаида Ивановна— № 8 школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Марков Петр Борисович —№ 3 автоажыл-агыйның профэвилел организациязындан.

Фроленко Валентина Александровна — № 3 автоажыл-агыйның ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Мукина Антонина Яковлевна — № 3 автоажыл-агыйның профэвилел организациязындан.

Гуцало Ульян Нестерович — тууйбу заводунуң коммунистиг организациязындан.

Кабак Николай Пантелеевич — тууйбу заводунуң коммунистиг организациязындан.

Элегес-Аксының № 22 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Чуб** Николай Арсентьевич — «Кызыл-Хавак» шахтазының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Тимошенко** Александр Андреевич — Тывпродснабтың Элегес-Аксында садыг бөлүгүнүң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Куницына** Александра Иосифовна — Элегес-Аксында ортумак школаның коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Оюмба Анай-оол Амырович — Элегес-Аксында сейсмология станциязының ажылдакчыларындан.

Голубь Екатерина Афанасьевна — Элегес-Аксы суурда ясли-садтың профэвилел организациязындан.

Оюн Битей Чизанович — «Кызыл-Хавак» шахтазының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Кисеелев Тихон Владимирович — «Кызыл-Хавак» шахтазының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Катала Вера Ивановна — «Кызыл-Хавак» шахтазының профэвилел организациязындан.

Мельникова Евдокия Андреевна — «Кызыл-Хавак» шахтазының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Шынаның № 23 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Комбу** Дмитрий Доевич —«Тере-Хөл» колхозтуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Чигжит** Сергей Григорьевич — Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Тере-Хөл» колхозта организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Бузуна** Долума Сергеевна—Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Тере-Хөл» колхозта организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Куулар Кувискаал Күнчүнович—Кунгуртуг школаазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Шойдак Чигжит Иргитович —«Тере-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Холодкова Ольга Федоровна — Кунгуртуг школаазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Баянова Инна Васильевна — Кунгуртуг эмнелгеэниниң медицина болгаш ажаалга ажылдакчыларындан.

Иргит Сарыг-оол Кара-Даргаевич —«Тере-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Чигден Алексей Малчынович — «Тере-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Кара-Хаактың № 24 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Фролов** Иван Иванович — Чербиде ыяш белеткээр пунктунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Монгуш** Дунгар Хүлер-оолович—Кара-Хаакта сес чыл школаазының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Асташкина** Любовь Владимировна — Чербиде ыяш белеткээр пунктунуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Дуловя Надежда Ивановна — Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Чербиортумак школазында организациязындан.

Балязина Анна Афанасьевна — Чербиде ыяш ажыл-агый черинең ажылдакчыларындан.

Афонин Михаил Георгиевич—Чербиниң ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Бамбурова Валентина Прокопьевна — Чербиде уругларның ясли-садының профэвилел организациязындан.

Цырулина Евдокия Михайловна—Кара-Хаакта эмнелге пунктузунуң медицина болгаш ажаалга ажылдакчыларындан.

Конных Антонина Гавриловна — Кара-Хаакта харылзаа салбырының ажылдакчыларындан.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Каргының № 25 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Семек** Зинаида Донгаковна — «Малчын» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Шагды** Иргит Сундуевич — «Малчын» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары — **Салчак** Борбак-Кара Өмүтовна — Мугур-Аксы ортумак школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Дуловя Надежда Ивановна — Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Малчын» көдээ ажыл-агый артелинде организациязындан.

Ондар Ортуш-оол Балчи-Санаевич —«Малчын» көдээ ажыл-агый артелинде профэвилел организациязындан.

Шожут Иргит Конгашович — «Малчын» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Үсүпүн-оол Чкалов Сайевич—«Малчын» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Иргит Аалчыт Кожеевна—Мугур-Аксы ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Шуйнуң № 26 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Донгак** Хүрен-Сомлевич—«Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Чаш** Шадгыр-оол Кара-Донгак — Шуйсуурда хереглекчилер кооперациязының луучу кежигүннеринден.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Шыырап** Эректөл Хомушкуевна—Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Мурнакчы» колхозта организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Опеш Салчак-Лама-Ширяевна — «Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Седи Хомушку Кежикович—«Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артелиниң профэвилел организациязындан.

Кургек Александра Күжүгетовна —Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Мурнакчы» колхозта организациязындан.

Хертек Тараапы Тары-Хөөевич — «Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Бюрбю Күжүгет Окайович—«Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Сат Серекмаа Люндэповна—Шуй суурда хереглекчилер кооперациязының луучу кежигүннеринден.

Бай-Талдың № 27 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Отур** Иргит Төмүрович—«Тээли совхозтуң Бай-Тал салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Чигжит** Иван Седен-Дамба—«Тээли» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Дошак** Догуа-оол Бортан-оол—Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Тээли» совхозта организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Сыргыт-оол Шагдыр Хомушкуевна—«Тээли» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Аный-оол Белек Иргитовна—Бай-Тал школазының профэвилел организациязындан.

Женевская Вера Яковлевна—Бай-Тал сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Назыты Өнер-оол Хертекович — «Тээли» совхозтуң Бай-Тал суурунуң хамаатыларының пинти хуралындан.

Монге Өзер-оол Салчакович—«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының ажылчыннарындан болгаш албан хаакчыларындан.

Ишпина Клавдия Павловна — Бүтүн-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында организациязындан.

(Уланчызы дараазында үнер).

Колхозтар баштаар черлеринге болгаш хамаатыларга

Малды эки тура-биле камгалаттырының кереэлерин чарыпар.

Аарыгдан өлгенде ийикпе, азы кандыг-бир айыылга таварышканда малдың камгалаткан түүүн күрстрахование кереэ ёзугаар эгидип бээр.

Мыйыстыг бода малды, аътты, хойну, ошкуну, хавайны болгаш ивини камгаладып болур.

Камгалал кереэзин чарары-биле күрстрахование инспекциязынга баар.

Хамаатылар камгалал агентизинге баар ийикпе, азы ол черниң ажылдакчыларын бажыңга чалап болур.

Тыва АССР-ниң талазы-биле Күрстрахование эргелели.

Колхозтар баштаар черлеринге

Көдээ ажыл-агый культураларын эки тура-биле камгаладырының кереэлерин күрстрахованиеның инспекциялары-биле чарыпар.

Тарылга шуурганга таварышканда, долуга катысканда, сөөкка алысканда база үер болгаш өске-дээ бойдустуң чайгаар болур халапчарынга таварышканда күрстрахованиң чери камгалаткан түүүн эгидип бээр.

1967 чылда камгаладырының кереэлерин чүгле тарылга эргелелиниң мурнунда кылып болур.

Камгалалдың кереэзин чарары-биле күрстрахование инспекциязынга баар.

Тыва АССР-ниң талазы-биле Күрстрахование эргелели.

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта ясли-садтың ашылы багай эвес. Онда совхоз ажылчымнарының, албан-хаакчылзрның уругларының хаара туттунган. Чаш уругларның өзүлдезимге болгаш кижизидиргезинге таарымчалыг байдал тургустунган.

ЧУРУКТА: Ясли-садтың ажылдакчызы М. Седип Рөза Суге-Маадыр-биле.

Н. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу.

Редактор К. К. КУДАЖИ

Кино

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Агаар бөмбүүнге анычоруке 12, 2, «Чылдактыг куда» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Улуг «бурганның» ооллары» 2.30, 4.30, 6.30, «Суд залындан репортаж», «Хоорайга хенертен болган үзүлгедиг», «Улуг «бурганның» ооллары» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хаймынашкын чок оюн» 3, 6.40, «Самолёт 9 шакта ужуп чоруптар» 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Паспорт чок кижи» 12.30, 2.40, 6.40, «Москвада базын тур мен» 4.40, 8.40 шактарда.

В. Волченконуң «Хаакчылар» деп чуруу.

редакциянның адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ГЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыы-салгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64 чаган, ажылчы болгаш көдээ корреспондентилер бөлүк совет сургузуу болгаш амыдырал килдизиниң 21-27, аяктаар информация килдизиниң 20—60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солуун хөлөбөө барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Поларгаа эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01216.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 5 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 31 (6668)

Өртээ 2 көп.

СОҢГУКЧУ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

Тыванның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, төөгүлүг болгаш чугула улуг болуушкуннарга — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылын байырлаарынга, РСФСР-ниң болгаш бодунуң республиказының Дээди Советтеринге база ажылчы чонпар депутаттарының чер-чер Советтеринге март 12-де болур соңгулдаларга бүгү тала-биле белеткенип киришкен.

Байырлалга болгаш соңгулдаларга уткуштур социалистиг чарыш чер болганда калбарган, партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниитил организацияларының политиктиг болгаш организаакчы ажылы улам бедик деңнелче көдүрүлген.

Кандыг-даа үеде, ооң иштинде политиктиг болгаш ажыл-агыйжы чугула кампаниялар үезинде-даа, партияның массалар ортузунга тайылбыр ажылы чорудар дайынчы дузалакчылары, ажылчы чоннарның шынчы болгаш идегелдиг сүмелекчилери агитаторлар болуп келген. Республиканың партия организациязының хөй санныг агитаторлары, совет улустуң амыдыралында бо онзагай чылда боттарының алдарлыг хүлээлгезин улам пдепкейлиг күүседип турар.

Совет эрге-чагырга органнарынга бо чылгы соңгулдалар онзагай байдалдарда эртерп билдингир болгай. Октябрь революциязының бежеп чыл ооң байырлаарынга белеткел соңгулда кампаниязынга улам ханы уткашпарны киирип, бүгү ажылчы чонпарның күжениишкиннерин беш чыл планының ийиги чылының планын күүседиринче мобилизастап турар. Ол үе дургузунда чорудар политиктиг, организастыг хемчеглерниң утка-шынарын СЭКП ТК-ның 1967 чылдың январь 4-теги доктаалында тодаратхан. Мынчангаш улуг байырлалга белеткелдер соңгулдаларга белеткел үезинде политиктиг, агитас-массалыг ажылга улуг дөгүм болуруубиле чергелептир, чугула сорулгаларны парторганизацияларга, оларның агитколлективтеринге, агитпунктуларга база онаап турар.

Соңгулдаларга белеткелдерниң эгелээни-биле кады соңгукчулар ортузунда калбарып турар агитас-массалыг ажылды организастаарда биетиң хөй санныг парторганизацияларывыс харын оны барымдаалап турар. Ам үеде барык бүгү агитколлективтер боттарының чуралдарын кылыпаап, оларга соңгулдага хамаарыштырган агитас-массалыг ажылдарның, агитпунктуларының тодаргай планын тургузуп, участоктарга чаа күштерни немеп турар. Бүгү-ле таймылбыр массалыг ажылдарның төөгү болуп турар агитпунктуларны дерип шинээринче, оларга массалыг хемчеглерни организастаарынче чугула кичээнгей салдынып турар.

Чижек кылдыр маңаа Кызыл хоорайның № 16, Чөөп-Хемчик районнуң СЭКП XXII съездизи аттыг колхозтуң төөнде, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта агитпунктуларны, оларга хамаарыжы турар агитколлективтерни болгаш өскелерни-даа адап болур. СЭКП XXII съездизи аттыг колхозта парторганизация, ында агитпункт 49 агитаторларны түстүе участоктарда быжыглаан, массалыг хемчеглерни, янзы-бүрү кежээлерни чоокку үе иштинде организастап эрттирген.

Байырлалга болгаш соңгулдаларга белеткелдер-биле холбаштыр агитас-пропаганда ажылдарының чаа хевирлери тыптып турары ооргунуг. Тожунуң Адыр-Кежиг суурда херээженнер төвүлелиниң пиинатиязыбиле тургустунган агитквартиралар солуп ажылдарны кылып турар. Тыва эртем-шинчилел институдунда соңгукчуларга лекторий ажыттынган болгаш бирги кежээзин солуп эрттирген. Бо болгаш өске-даа чаа түүлдерни пептередири улуг ужур-дузалыг.

Совет улустуң сеткил-сагыжын хайындырып турар төөгүлүг чугула болуушкуннарга белеткелдерниң чугула үезинде чоп ортузунга агитас-массалыг, идей-политиктиг ажылдарның улуг ужур-дузазын, мобилизакчы ролюн чедир үпелевейн турар чоруктар чамдык черлерде богунге чедир бар болуп турары-биле канчап-даа эптежип болбас. Ак-Довурак — Абаза оруунуң тудуунда ажылдап турар тудугжулар ортузунда политкижиндилгелиг, таймылбыр массалыг ажыл үр үеде чорувайн келген болгаш байдал амга чедир экиживээн. Орук тудугжуларының Энге-Белдирде хөй чурттакчылыг суурунда, ол оруктуң эң ыраккы сууржугажында агитпунктулар-даа чок, агитаторлар-даа ажылдавайн турар. Көскү агитация дугайын чугаалаан-даа дүжүү чок. Байдал ыңдыг турда, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партком, СЭКП Барыын-Хемчик райкому боттуг хемчег албаан.

Республика пайысылалында, районнар төптеринде болгаш ажыл-агыйларда мурнунда-ла бар турган чамдык агитпунктулар бээп бо хүннерге чедир четче шиметтинмээн, агитаторлары хуваатгына-даа, участоктарынга барбаан болуп турар. Район, ажыл-агый төптерин, чурттакчылыг суурларыны, культура албан черлерин 50 чылга болгаш соңгулдаларга уткуштур көскү агитация-биле шимеп дериир ажыл чер-черде дыка хөжүдап турар. Бир эвес ырак-узак черлерде чамдык турлаг-суурларны, малчын аал-коданнарны коор болза, ында «хол четпейн турар» черлер база эвээш эвес. Чижек кылдыр, Улуг-Хем районда «Күпү-ажылдың хөстүүн колхозтуң чүгле Дөстеекте малчыннарының оларга агитаторлар барбас, лекция-беседа дыңнавас, кино барбас боон турар дугайында хомудалын коргүүп болур.

Соңгулдаларга белеткел — политиктиг чугула кампания. Ылаңгыя ооң Совет эрге-чагырганың алдарлыг 50 чыл юбилейи-биле капсырлажып турары — агитас-массалыг ажылды улам калбартырын болгаш күштелдирерин парторганизациялардан шыңгыы негеп турар. Соңгулданың эчис түннелдери биетиң республиканың ажылчы чонпарының политиктиг идепкейиниң, күш-ажылчы ажыл-херээниң, совет органнарның бүгү ажыл-чорудулгазының көргүзүү болуру чугаажок. Ол бодунуң эдлээнде партийжи политиктиг, агитас-массалыг ажылдың деңнелиндеп, агитаторларның, лекторларның чонну кайы хире мобилизастап шыдаанындаа дорт хамаажыр.

Агитаторлар мурнундагы-даа соңгулдаларда партия, совет организацияның дайынчы дузалакчылары, а агитпунктулар, культура одаглары соңгукчулар ортузунга тайылбыр ажылының төөү болуп келген болгаш болуп-даа турар. Улуг Октябрьның идеяларын, Коммунистиг партияның, Совет чазактың политиказын, социалистиг демократияны, улустарының пайыралын калбаа-биле пропагандалаары, XXIII съездиниң шиитпирлерин, чаа беш чыл планын бүгү черлерге чедишкиннии боттандырарының кижилерниң күштерни мобилизастаары идеология ажылдакчыларының чугула сорулгазы.

Политиктиг агитацияның байлак хевирлерин калбаа-биле ажыглап, илеткелдерниң, лекцияларның, беседаларның шынарын бедидери, агитпунктуларга, культура албан черлерине массалыг хемчеглерни, ужуражылгаларны, советтерниң депутаттарының отчёттарын организастаары чугула. Чаңгыс сөс-биле — агитас-массалыг ажыл соңгукчу бүргүзүнге четкен турарын хандырар апаар.

Соңгулда кампаниязында агитаторга, агитпунктуга хамаарышпайн баар айтырыг чок: комиссия составын депшидери, соңгукчулар даңзызын тургулары, депутаттарга кандидаттар депшидери, олар-биле ужуражылга хуралдарын организастаары дээш өске-даа хөй айтырыглар агитаторларның киржилгээн-биле эртип турар. Моон ужурунда бүгү черлерде агитпунктуларның ажылын чогуур бедик деңнелге тургузары, агитатор бүрүзү бодунуң участогунга доктаамал ажылдаан турарын чедип алыры бүгү партия организацияларының кичээнгейин бичии-даа кошпастапас ужурлуг кол сорулгазы болур.

АГИТАТОР СОҢГУКЧУЛАРДА

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг суурда агитаторларның колдуу-да башкылар. Ам болур соңгулдаларга белеткелдер-биле холбаштыр, суурнуң агитаторлары боттарының хуралын кылып, сорулгаларын тодаратпышаан, канчаар ажылдаарын дугуржуп алгаш, ажылдап эгелээн.

Бо суурда агитатор башкыларның аразында ол чугула хөй-ниитичи даалганы ак сеткилдиг күүседип турарлар аваш эвес. Чижээ, Апыш-оол Кыргысовна Дагба соңгукчуларга үргүлүг баар, оларның күсенчиг аалчызы апарган.

Агитатор каяа-даа барганда, кижилерге бирле солуп чүүлдү чугаалап берген, ханы таныдыргаан турар. Ол бодуң база-ла чаа чүүлдерниң сонуургакшыл, ынчангаш хүн бүрүнүң чугула айтырыгларын ажыл-ишчилерге тайылбырлап берип, колхозтуң ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээринче оларны эвилелдеп келген.

Парт-организация агитаторларның ажыл-чорудулгазынче кичээнгейин салып, оларның семинарлыг хуралдарын арттырып, чорудар ажылының планын ажыл-дүржулгаларын чугаалаштырып, чедир кылдырмаан ажылдарны эдип алыр талазы-биле организастыг хемчеглерни ап келген. Агитаторларның чоокта чаа болуп эрткен хуралынга Советтерге соңгулдага белеткел үезинде соңгукчулар ортузунга чорудар агитас-массалыг ажылдың планын чугаалажып көрген болгаш агитаторларны тус-тус участоктар аайыбиле хуваап бижыглаан.

Агитколлективте 63 коммунистер, комсомолчулар, активчилер бижыглаттынган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл юбилейи дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын ажылчы чонга таныштырбышаан, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда талазы-биле тайылбыр ажылын агитаторлар амгы үеде калбарты берген.

Артельдиң малының кышкы байдалы эки, кыштаглаашкынны организастыг чорудар дээш малчыннар амгы үеде күжениишкиннии ажылдап турарлар. Колхоз баштаар чери, партия организациязы малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче улуг кичээнгейин салып, оттулар ыяжып, мал демнин дүжүрүп берип турар. Кунгуртуг сельпонуң ажылдакчылары хойжу бригадаларда ажыттынган садыг четкилерин аъш-чем болгаш үлегаар барааннары-биле үзүктелиишкин чокка хандырып турарын демдеглээн чугула. Ырак кыштагларже почта чедирилгээн база эки организастаттынган. Чагыткан солун, сеткүүдерин кадарчылар саадал чокка ап турар.

Хойжу бригадаларның кодаиларында оолдаашкын эгелээн, малчыннарның чымыжы, харыысалгаазы улгаткан. Хой массалыг оолдай берген үеде чорудар хемчеглерни партия организациязы, колхоз баштаар чери ажылдап кылган, бүгү-ле агитмассалыг ажылды агитаторлар ол хемчеглер-биле дүүштүр чоруда берген.

Беш чылдың пәйги чылында колхозчу тудугжуларның мурнунда тудуг талазы-биле улуг сорулгалар салдынган. Амгы үеде маңа белеткээр ажыл кидэп түлүк чоруп турар. Бо чылдың тудуунга хереглээр 1500 кубометр ыяш ам кестинген, ооң бежен ажыг хуунун тудуг кылыр черлерде сеортүп чедирген. Ыяш кезип белеткеп турар тудугжулар ортузунда партийжи агитация чорудуп турар агитаторлар А. Комбу, С. Даваа, Д. Комбу олар агитмассалыг ажылды чорутпушаан, хүн бүрүнүң ажыл пормазын үргүлүү ажыр күүседип, оскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

С. СЕДИП.

АГИТКОЛЛЕКТИВ

Февральдың бирги чартыында

Юбилейлиг 50 чылдың часкы тарылгазынга белеткелди Таңды районнуң «Революциянын чалбыжыы» колхозунуң тараажылары күштелдирип турарлар. Тракторлаачын септелгезин февраль айның бирги чартында доозарын септекчи механизаторлар шиитпирлээннер.

Ол ажыл-агыйда тараа үрезинин чаштывар машиналар, луцильниктер, илиирлер бүрүн септеттинген. Ынчангаш септекчилер ам комбайннар септелгезинче кирипкеннер. Чазын чамдар үрезинни колхозчулар арыглап каапкан.

Ооң кожазы «Совет Россия» колхозтуң механизаторлары септезе чогуур 33 трактордуң 20-зин доозаннар. Колхозтуң кол инженери эш Брокерттиң удуртулгазы-биле механизатор кадрларның мергежилин бедидер бөлүмүнда организастаан.

Кызылдың автосептелге заводунуң ажылчыны Иван Иванович Попов бүдүрүлгеде 10 чыл ажыг үениң дургузунда ажылдап турар. Бүдүрүлгеде мурнаачыларның бирээзи коммунист эш Попов ай планын үргүлүү 125 хуу күүседип турар.

ЧУРУНТА: П. И. Попов. В. УКОЛОВТУҢ фотозу.

Байырлыг телеграмма

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин Румыниянның удуртукчуларына эштер Николае Чаушескуга, Киву Стойка, Йон Георге Маурер оларга телеграмманы чорудуп, Совет Эвилелиниң биле Румыниянын Социалистиг Республиказының аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында керээге ат салган хүнүнден бээр 19 чыл болган ооң-биле хозбаштыр СЭКП ТК-ның, СССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бүгү совет улустуң омүнээзинден аксы-дүңма румын улуска чүректиң ханызындан байырны болгаш чаагай күзээшкиннерни ында даммыдып турар. Ук керээ совет болгаш румын улустарның аразында сырый найыралдың болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзааларын хөгжүдүрүнүң база быжыглаарының идегелдиг баазазы болуп, ийи чурттарга социалпамны болгаш коммунизмни тургузарының керээнге, социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкының быжыглаарынга чедиишкиннииг бараан болуп турар дээрзин телеграммада демдеглээн.

(СЭТА).

Бедик шаңнал

Рис болгаш өске-даа культураларның тарылгазынга суггат системаларының тудуунуң талазы-биле чедиишкиннииг күүсеткени дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу 1967 чылдың февраль 3-те Чарлыы-биле РСФСР-ниң Мелиорация болгаш Суг ажыл-агый министерствозунуң Краснодар крайда «Краснодарводстрой» суг-ажыл-агый тудуунуң эргелерин Күш-ажылчы Кызыл туу орден-биле шаңнаан.

Харылзаалар өзүп` турар

Экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле чазактар аразының совет-югослав комитединиң ийиги хуралы бодуунуң ажылын Москвада дооскан. 1966 чылда ССРЭ-ниң болгаш Югославияның аразынга бараан сагырлгазының дугайында протокол күүселдезиниң түннелдерин ол хуралга чугаалашкан. Ийи чурттуң аразында садыглажылышкын 20 ажыг хуу өскенин сеткил ханышкын-биле демдеглээн.

Хуралдың протоколунга ССРЭ-ниң Күрплавының даргазының оралакчызы М. Перцев биле Югославияның Сан талазы-биле эвилел секретары К. Глигоров олар ат салган.

(СЭТА).

ВЛКСМ ТК-ның II пленуму

«Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязын удуртур талазы-биле ВЛКСМ-ниң ажыл-чорудулгазын улам ынай экижидер дугайында» ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **С. П. Павловтун** илеткелин ВЛКСМ ТК-ның II пленумунуң киржикчилери февраль үште чугаалашкан.

Ол илеткелдиң талазы-биле комсомолдун Башкир обкомунун бирги секретары **Ю. Д. Поройков**, Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунун Политиктиг кол эргелелиниң начальнигиниң комсомол ажылынын талазы-биле дузалакчызы **О. В. Зинченко**, «Пионерская правда» солуннун кол редакторуу **Н. М. Чернова**, спорттун алдарлыг мастери, делегейниң дөрт дапкыр чемпиону **И. А. Новиков** болгаш ооң-даа өскелер сакал берген. Олар пионер ажылын улам ынай экижидерниче угланган тодаргай саналдарын чугаалап турганнар.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин даргазы **Л. С. Соболевтун**, «Правда» солуннун корреспондентизи **Т. А. Гайдарнын** чугааларын пленумнуң киржикчилери улуг сонуургал болгаш кичээнгей-биле дыңнаан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **С. П. Павлов** саналдар соонда харыы сөс чугаалаан.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле пленум доктаал хүлээп алган. Пионер организациязы совет уругларны партияның революшчу улуг херээнге кызыгаар чок бердинишкинниң, улустуң эрге-ажыктары дээш хамаатының, патриоттуң, эрес-маадырлыг болгаш туруштуг демиселчиниң бедик чаагай ажы-чаң шынарларынга кижизидериниң эге баштайгы чадазы болган турар бодунуң кол сорулгазынга долу хемчээлге дүүшкен турзун дээш, бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылыры Ленинчи комсомолдун хүлээлгези болур деп, ол доктаалда чугаалап турар.

Хүндүлүг ат

Совет музыка ураң чүүлүн хөгжүдүрүнге шылгаранган ачы-хавыяалары дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу бо чылдың февраль үште үнген Чарлыы-биле композитор Василий Павлович Соловьев-Содойга (Соловьевка) ССРЭ-ниң улустуң артизи деп хүндүлүг атты тывыскан.

(СЭТА).

ШЫНАРЫ БЕДИК

Хову-Аксының «Тыва кобальт» комбинадының коллективи беш чылдың баштайгы чылының онаалгаларын чедиишкиннииг күүсеткен. Бо чылын Анна Колупаевага удуртканы бетон хоюдукчуларының бригадазы шалыпкын ажылдап эгелээн. Олар январьда чыып эптээн демир болгаш өске-даа бетон хоюдуушкуннаның үезинде садыглажылышкын 20 ажыг хуу өскенин сеткил ханышкын-биле демдеглээн.

Хуралдың протоколунга ССРЭ-ниң Күрплавының даргазының оралакчызы М. Перцев биле Югославияның Сан талазы-биле эвилел секретары К. Глигоров олар ат салган.

(СЭТА).

◆ДЕЛЕГЕЙ ◆ БӨМБҮРЗЕК ◆ ДЕЛЕГЕЙ ◆ БӨМБҮРЗЕК◆

Йемен улуска белек

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Даштыкы чурттар-биле культура харылзааларының талазы-биле комптеттиң даргазының бирги оралакчызы И. А. Мухитдинов баштадыр совет төлээлер Йемен Араб Республиказынга пайысылалы — Санаже Москвадан ужудуп чоруткан.

Совет Эвилелиниң тутканы үш школаны Йеменниң чазааңга болгаш улузунга белек кылдыр дамчыдып бээр хүндүлүг хүлээлгени совет улустуң ол төлээлекчилеринге онааган.

* * *

Эш И. А. Мухитдинов баштаан совет төлээлер йемен пайысылал—Санада чеде берген. Совет чазактың болгаш улустуң белээн тыпсып барган совет төлээлерни чурттуң пайысылалынга үүректиң ханызындан өөрүшкү-биле уткуп алган.

(СЭТА).

Эп-сеткил каттыштырылгазы

Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитедиң Анголаны хостаар дээш улусну шимчээшкиннии президентиниң Нетогө байырлыг чагаа чоруткаш, Анголаның улузунга болгаш ооң мурнакчы отряды—МПЛА-га Совет Эвилелиниң улустарының мурнундан ыяш байырны чедирген.

— Ангола улустуң чоптуг херээ дээш кезээде силерниң маадырлыг демиселиңерниң талазында бис, эр-гим өөнүктер Силерниң берге демиселиңер долу гиялоо-биле доозулган турар хүн ырак черде аваш эвес дээрзинге бүзүреглиг бис деп, ол телеграммада чугаалап турар.

(СЭТА).

Найыралдың митингизи

Пакистан-совет найыралдың улуг митингизи Карачиге болган. ССРЭ-ниң геология министри, совет-пакистан культурлуг харылзаалардың ниитилелиниң президентизи А. В. Сидоренко биле пакистан-совет культурлуг харылзаа ниитилелиниң даргазы доктор Муннавар Али чылганнарга баймр чедирген. «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаан дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады Фаиз Ахмед Карачиниң хөй-ниитизиниң төлээлекчилери ол митингиге киришкен.

* * *

А. В. Сидоренко баштаан совет төлээлер Пакистанга чоруп турганының үезинде чурттуң элээн хөй хоорайларынга чорааң болган пакистан хөй-ниитиниң төлээлекчилери-биле, политиктиг болгаш күрүне ажылдакчылары-биле хөй санныг ужура-жыышкыннарны кылган.

(СЭТА).

Албанның аян-чоруктары

Румыниянын Социалистиг Республиказының Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Кият Стойка албанның аян чоруун кылып, Тунис Республикада чеде берген.

Аэропортка хүндүлүг аалчыны Тунистиң президентиниң Хабиб Бургиба тунис чазактың кежигүүнери уткуп алган.

* * *

Ирак Республиказының президентиниң Абдель Рахман Ареф беш хонуктуң албан херээн кылып, Каирде барган.

Каир аэропортунга ирак президентиниң Каттыштаан Араб Республиказының президентиниң Гамаль Абдель Насер болгаш албанның өскедаа кижилерни уткуп алган.

Ийи чурттуң президентилери Араб Чөөн түккө хамаарышпаан чамдык айтырыгларны чугаалажыр деп турар.

(СЭТА).

Даштыкы херектер министерствозунуң медеглели

БЕРЛИН. (СЭТА). «Барыын Германияда болуп турар айылдың дугайында ССРЭ-ниң чазааның соолгу медеглелиниң бүрүн чөптүүн Кизингер-Штраустуң чазааның соолгу үүлгединдери тодаргай бадыткап турар» деп, ГДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи барыын-герман даштыкы херектер министри Брандтының Бундестагта медеглели-биле холбаштыр демдеглээн. ГФР-ниң чазааның бир эвес ооң негелделерин күүсетпес болза, ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээге ат салбас деп, Брандт Бундестагта медеглээнин билдингир болгай.

Кандыг-даа хевир-биле атомнуг чепсекти барыын-герман милитаристеринің холга алырын болдурбас төлээде, улустарының болгаш күрүнелериниң күжениишкиннерин пдепкейжидип база каттыштырарының эргежок чугулазын тайбыңга болганы европа айыыл чок чорукка удур барыын-герман федеративатиг республиканың чазааның угландырган туружу база катап бадыткап турар деп, ГДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу айыткан.

Вьетнамдан медээлер

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың челиги флодунда. Мурауу Вьетнамда болгаш Таиландыда баазалардыг америк самолёттар февраль 2-де Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгемнинче кан удаа шургуп кирген Республиканың хөй санныг чурттакчылы болгаш улустуң будурумелериниң черлерин бомбалап, боолап турган деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

ХАНОЙ (СЭТА). Плейку дээр америк ужар чүүл баазазынга январь алдының дүпезинде халдаашкынныың үезинде чураау-вьетнам патриоттар америк 92 самолёттарны болгаш вертолёттарны сандаг үндурген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

(Уланчызы. Эгези № 30 «Шында»).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Кызыл-Дагның № 28 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы Ондар Канчыыр-оол Самбаевич—«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы Баймстаң Салчак Улаан-Байыр — «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары Салчак Доржу Дамбаевич—«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Ламдынчап Чечек Салчаковна — Кызыл-Даг суурнуң хамаатыларының ниити хураалындан.

Шомбуй Салчак Улаачы—«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажылчыннарындан болгаш албан хаакчыларындан.

Серин Чечек Хомушкуевна — «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының профэвилел организациязындан.

Актыы Оржумаа Салчаковна — Кызыл-Даг ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Сенги Доржу Кара-Куске Хертекович—Кызыл-Даг ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Кара-Хөлдүң № 29 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Белек Соян Чумбуевич**—«Кара-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Серенмаа Хертек Чигитовна**—Кара-Хөл сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Иргит Даржаа Дамба**—Бүгү-эвилелдиң Ленинчи Коммунистиг Аныяктар Эвилелиниң «Кара-Хөл» көдээ ажыл-агый артелинде организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Агбаан Хертек Чыргалович—«Кара-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Хертек Байыр Конгаровна—«Кара-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Арантан Алдын-оол Хертекович—Тапсы-Аксы суурнуң хамаатыларының ниити хураалындан.

Хертек Мария Дупчаевна—«Кара-Хөл» колхозтуң Бөомда сүт-бараан фермазының коллективиниден.

Иргит Чадаа Содунамовна — Кара-Хөл сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктаг ажылдакчыларындан.

Хертек Широв Даржаевич—«Кара-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Тээлиниң № 30 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Намчыл Татьяна Салчаковна**—Бай-Тайганың коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Артына Сергей Шожутович**—районнуң хереглекчилер ниитилелиниң хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Бобулаш Нина Хертековна**—Бүгү эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Бай-Тайга район организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Доңгул Зина Салчаковна—Тээли ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Салчак Дүү Дарый Байыр-оолович —районнуң харылзаа белдирииде профэвилел организациязындан.

Чамзырай Кара-оол Шагжиевич —район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Ондар Оолак Намчынзаевич—районнуң улус судунуң профэвилел организациязындан.

Ламажап Александр Монгушевич — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Тээли» совхозта организациязындан.

Төббу-Хаа Ылын-оол Салчакович —«Тээли» совхозта тудут бригадазының ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Зэр-Хавактың № 31 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Сендажи Иргит Семис-оолович**—«Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Иргит Сандай Иргитовна**—Тээли школазының коммунистиг организациязында.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Күжүгет Эрес-оол Сүмбуловович** — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырында организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Сагды Кыраң Салчаковна—«Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырының профэвилел организациязындан.

Салчак Шимик Шожутовна — «Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чымба Иван Канчырович—«Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Буян Иргит Санчы-Мидипович—«Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Сумба Хертек Сандыкович — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чыысын Кара-Сал Боран-ооловна—«Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Мөген-Бүренниң № 32 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Шыырап Салчак Бадыыоолович** — «Мөген-Бүрен» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Морган Сержин Хертековна**—Мөген-Бүрен школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Куда Елизавета Хоалыбовна** — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң «Мөген-Бүрен» көдээ ажыл-агый артелинде организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Шегришева Галина Александровна—Кызыл-Хая суурнуң хамаатыларының ниити хураалындан.

Лопсан-оол Салчак Павлович—«Мөген-Бүрен» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Успун Кара-оол Иргитович — «Мөген-Бүрен» колхозтуң профэвилел организациязындан.

Тарын-Базыр Чүглур-оол Иргит—«Мөген-Бүрен» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Нордак Мынчеймаа Хертековна—«Мөген-Бүрен» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Хертек Хөнүту Маннайович — Мөген-Бүрен суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Кызыл-Мажалыктың барыын талакы № 33 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Коблов Василий Максимович**—«Тыва сүт-тудугнуң» Барлыкта тудуг участогунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Шавыраа Дозураш Хертекович**—ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары—**Сарыглар Александра Баян-ооловна**—СЭКП райкомунда Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Иваненко Наталья Никифоровна—Кызыл-Мажалык суурнуң хамаатыларының хураалындан.

Монгуш Билинмаа Байыровна — Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының башкыларындан.

Күжүгет Нина Егоровна—Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының профэвилел организациязындан.

Бай-Кара Анай-оол Начылович — «Коммун-тудуг» тудуг-сентелге эргелениң мастер участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Аир-Санаа Хертек Шагдырович — районнуң «Сельхозтехника» каттыжыштыкшылыңның коммунистиг организациязындан.

Хатай Алексей Петрович—Барыын-Хемчиктиң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелениден.

Кызыл-Мажалыктың Чөөн талакы № 34 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Маржанаков Павел Иванович**—ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Кара Иргит Канчыырович**—Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Шаравии Зоя Михайловна**—ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунда Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Доржу Максим Салчакович — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң профэвилел организациязындан.

Дагбы Чечек Хомушкуевна—районнуң сан кидизиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Шаталова Мария Романовна — Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Салчак Өктээ Сотпаевич—районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинде профэвилел организациязындан.

Чымым Орнугу Хертекович—Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Ак-Довуракның № 35 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Кысаев Борис Михайлович**—«Тыва даг-дугу» комбинаттың ариглаар фабриказының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Күжүгет Долчун Кадыг-ооловна**—«Тыва даг-дугу» комбинаттың ариглаар фабриказының коммунистиг организациязындан.

Буян Иргит Санчы-Мидипович—«Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Сумба Хертек Сандыкович — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чыысын Кара-Сал Боран-ооловна —«Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Мөген-Бүренниң № 32 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Шыырап Салчак Бадыыоолович** — «Мөген-Бүрен» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Морган Сержин Хертековна**—Мөген-Бүрен школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары—**Сарыглар Александра Баян-ооловна**—СЭКП райкомунда Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Иваненко Наталья Никифоровна—Кызыл-Мажалык суурнуң хамаатыларының хураалындан.

Монгуш Билинмаа Байыровна — Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының башкыларындан.

Күжүгет Нина Егоровна—Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының профэвилел организациязындан.

Бай-Кара Анай-оол Начылович — «Коммун-тудуг» тудуг-сентелге эргелениң мастер участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Аир-Санаа Хертек Шагдырович — районнуң «Сельхозтехника» каттыжыштыкшылыңның коммунистиг организациязындан.

Хатай Алексей Петрович—Барыын-Хемчиктиң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелениден.

Кызыл-Мажалыктың Чөөн талакы № 34 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Маржанаков Павел Иванович**—ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Кара Иргит Канчыырович**—Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары—**Шаравии Зоя Михайловна**—ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунда Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Доржу Максим Салчакович — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң профэвилел организациязындан.

Дагбы Чечек Хомушкуевна—районнуң сан кидизиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Шаталова Мария Романовна — Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Салчак Өктээ Сотпаевич—районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинде профэвилел организациязындан.

Чымым Орнугу Хертекович—Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Ак-Довуракның Соңгу талакы № 35 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Кысаев Борис Михайлович**—«Тыва даг-дугу» комбинаттың ариглаар фабриказының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чаян-Хөө Кожен Салчаковна—Ак-Довуракның ортумак школазының башкыларындан.

Монгуш Мөнген-оол Маадыр-оолович—«Тыва даг-дугу» комбинаттың ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Носкова Людмила Васильевна — № 48 тудуг эргелениниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Салчак Зинаида Салчаковна—№ 48 тудуг эргелениниң профэвилел организациязындан.

Дөң-Терезиниң № 39 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Саая Сюрюн Санчытович**—«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Саая Сайын-Белек Тербет-оолович** — Дөң-Терезиниң 8 чыл школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Ондар Башын Дуктуг-оолович**—«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Монгуш Дагыа-оол Комбуй-оолович—«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ооржак Сыгыр Отек-ооловна — «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ооржак Чечекмаа Ангыр-ооловна—«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының профэвилел организациязындан.

Ооржак Сайын Хирбеевна—«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Монгуш Биче-Кыс Бууражыковна—«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының профэвилел организациязындан.

Сарыглар Саян-Белек Күдер-ооловович—«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

«Барлык» совхозтуң № 40 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Агбаан Лопсан Сарыгаровна**—«Барлык» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Долума Александра Сандаповна**—«Барлык» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Хомушку Сесенмаа Доңмутовна** — «Барлык» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Хомушку Доспижек Баазанович—«Барлык» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Зрюкин Роман Тимофеевич—«Барлык» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Идам-Сюрюн Эрес-оол Сааяевич — «Барлык» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Кара-Сал Очур Калчан-оолович — «Барлык» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Куру Соян Сапыгаевич—«Барлык» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Турчаева Нягимия Усмановна — Барлыктың ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Алдыы-Булактың № 41 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Күдерек Андрей Сюрюнович**—Аксы-Барлыктың ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Саная Дапаы Допаковна**—«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Хомушку Адыг-Кыс Допчаевна** — «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Саая Балчый Байыскылановича—«Барлык» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Норбу Саржай-оол Соржакович—«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык коммунистиг организациязындан.

Хомушку Бопун-оол Көк-Тоннугович—«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының профэвилел организациязындан.

Күжүгет Чолбаяк Хунай-оолович—«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Сапчат Күжүгет Адыгжыевна — «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының коммунистиг организациязындан.

Хемер-оол Бүлчүн Дойнуровна — Аксы-Барлыктың ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Эрги-Барлыктың № 42 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Чамбал-оол Сергей Акыевич**—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Сарыглар Кушкаш-оол Сурунович**—«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының коммунистиг организациязындан.

Успун-оол Күнзеннаа Сотпайевна—Хөнделеңниң 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Монгуш Юрзетмаа Будуновна**—Эрги-Барлыктың ортумак школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Кара-Сал Попуу Шагдыровна — «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Хомушку Оолак Ортуй-оолович—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Хомушку Орбуй-оол Дембирелович—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Хертек Секина Сендневна—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Саая Зоя Караннаровна—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Саая Сүрүң Саартаевич—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Биче-Тейниң № 43 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Мынчаа Монгуш Кужукейович**—«Шекпээр» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Мандатов Виктор Алексеевич**—«Шекпээр» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Монгуш Өпей Омунар**—«Шекпээр» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Хомушку Михаил Аязатович — «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырында Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Куру Соян Сапыгаевич—«Барлык» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Турчаева Нягимия Усмановна — Барлыктың ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Алдыы-Булактың № 41 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Күдерек Андрей Сюрюнович**—Аксы-Барлыктың ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Саная Дапаы Допаковна**—«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Хомушку Адыг-Кыс Допчаевна** — «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Саая Балчый Байыскылановича—«Барлык» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Норбу Саржай-оол Соржакович—«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык коммунистиг организациязындан.

Хомушку Бопун-оол Көк-Тоннугович—«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының профэвилел организациязындан.

Күжүгет Чолбаяк Хунай-оолович—«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Сапчат Күжүгет Адыгжыевна — «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының коммунистиг организациязындан.

Хемер-оол Бүлчүн Дойнуровна — Аксы-Барлыктың ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Эрги-Барлыктың № 42 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Чамбал-оол Сергей Акыевич**—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Сарыглар Кушкаш-оол Сурунович**—«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының коммунистиг организациязындан.

Успун-оол Күнзеннаа Сотпайевна—Хөнделеңниң 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Ооржак Мария Сарамаевна** — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязында.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Күжүгет Уержаа Балчынмаевич—«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының профэвилел организациязында.

Салчак Сюр-оол Денгивесович — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының коммунистиг организациязында.

Ооржак Анна Сүмежиковна—«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязында.

Кенден Оюн-оол Ооржакович — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Куулар Черлиг-оол Хомушкуевич —Аянгаты 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Хөнделеңниң № 45 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Күжүгет Кан-оол Шыырапович**—Хөнделеңниң 8 чыл школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Күжүгет Чүле Намчаевич**—«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Ооржак Мария Сарамаевна** — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязында.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Кара-Сал Попуу Шагдыровна — «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Хомушку Оолак Ортуй-оолович—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Хомушку Орбуй-оол Дембирелович—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Хертек Секина Сендневна—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Саая Зоя Караннаровна—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Саая Сүрүң Саартаевич—«Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Аянгатының № 44 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Монгуш Агбаан Анганович**—«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Монгуш Сюрюнмей Сотпажыкович**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Монгуш Сюрюнмей Сотпажыкович**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Хомушку Доспижек Баазанович—«Барлык» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Зрюкин Роман Тимофеевич—«Барлык» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Идам-Сюрюн Эрес-оол Сааяевич — «Барлык» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Кара-Сал Очур Калчан-оолович — «Барлык» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Куру Соян Сапыгаевич—«Барлык» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Турчаева Нягимия Усмановна — Барлыктың ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Чадаананың Чөөн талакы № 46 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Шоев Иван Абрамович**—Чадаананың № 2 ортумак школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Кравченко Николай Александрович**—районнуң хереглекчилер ниитилелиниң белеткелдер конторазының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Павлова Надежда Алексеевна** — Чадаананың күркүш-ажыл ажаалга кассаларының ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Изосимов Василий Федорович—хөмүр даш разрезиниң коммунистиг организациязындан.

Жигура Прасковья Михайловна — районнуң харылзаа белдириниң ажылчын, албан-хаакчыларындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Смирнова Зинаида Ивановна — ажылчы чоннар депутаттарының Чадаана хоорай Совединиң профэвилел организациязындан.

Бадылама Нина Дамбаевна — СЭКП райкомунуң коммунистиг организациязындан.

Биилимаа Хертек Дажыкаевна — районнуң социал хандырылга кидизиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Фролова Людмила Петровна № 453 көмүр чоруур механизастаттынган колоннаның Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Чадаананың № 47 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Өлзей Мерген Оспаевич** — район судунуң, прокуратураның болгаш милициниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Ховалыг Орус-оол Кожуумай**—ВЛКСМ райкомунуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Бережных Александра Ивановна** — Күрүне банкызының район конторазының ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Арбузова Татьяна Яковлевна — район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Тарасенко Лидия Тимофеевна — күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район комитединден.

Удерая Василий Яжикович — № 1030 орук-ажыглал участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Бакун Василий Федосеевич — ДОСААФ-тың район комитединден.

Кадникова Елена Николаевна — коммунал бүдүрүгелер комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хертек Опал-оол Лопсан-Чымбаевич—Чадаананың № 1 ортумак школазының профэвилел организациязындан.

Хайыраканның № 49 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Дамба-Даржа Хуаер-оол Салчакович** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Донгак Дуктуг Достакпановна**—Хайыракан 8 чыл школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Донгак Бармаа Чаповна** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Расщупкина Альфина Петровна—Чадаананың № 3 школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Коновницына Анна Газимировна—күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район комитединден.

Удерая Василий Яжикович — № 1030 орук-ажыглал участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Бакун Василий Федосеевич — ДОСААФ-тың район комитединден.

Кадникова Елена Николаевна — коммунал бүдүрүгелер комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хертек Опал-оол Лопсан-Чымбаевич—Чадаананың № 1 ортумак школазының профэвилел организациязындан.

Хайыраканның № 49 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Дамба-Даржа Хуаер-оол Салчакович** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Донгак Дуктуг Достакпановна**—Хайыракан 8 чыл школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Донгак Бармаа Чаповна** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Расщупкина Альфина Петровна—Чадаананың № 3 школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Коновницына Анна Газимировна—күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район комитединден.

Удерая Василий Яжикович — № 1030 орук-ажыглал участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Бакун Василий Федосеевич — ДОСААФ-тың район комитединден.

Кадникова Елена Николаевна — коммунал бүдүрүгелер комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хертек Опал-оол Лопсан-Чымбаевич—Чадаананың № 1 ортумак школазының профэвилел организациязындан.

Чадаананың № 48 транспорт соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Ойдуп Соян Куякович**—Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузунуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Морозов Василий Алексеевич**—инкубатор станциязының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Сундуй Чечек Олеговна** — Чадаананың № 1 школазының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Ховалыг Доржу Дорупаевич— «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Хөндергейниң № 51 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Монгуш Кызыл-оол Эдер-ооловович**—«Тыва» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Начын Александр Бай-Караевич**—«Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Ховалыг Биче-кыс Бадыг-Сереновна** — Хөндергей суурда уруглар ясилзиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязында.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Монгуш Владимир Дамбаевич — Хөндергей школазының башкыларындан.

Монгуш Бүрүн-оол Өтбеп-оолович —«Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының коммунистиг организациязындан.

Монгуш Минчимаа Самбыловна — «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Ооржак Дадар-оол Содунаевич — «Тыва» совхозтуң коммунистиг организациязында.

Оюн Лаа-Хөө Сенднович — «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Салчак Шойгу Делгеровна — «Тыва» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Шеминиң № 52 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Хымыртан Николай Дертеп-оолович** — «Большевик» көд

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

(Үлегчызы. Эгези 2-ги арыда).

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Сарыглар Зоя Седеновна — «Чыраа-Бажы» рабкооптуң ажылчынызырындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ондар Чылбаан Дашевна—Чыраа-Бажы суурнуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Күжүгет Данзы Ламазановна — Чыраа-Бажы ортумак школаның Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Куулар Хуралбай Эзир-оолович—«Чыраа-Бажы» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Куулар Мартан-оол Лудаевич — «Чыраа-Бажы» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Сарыглар Очур-оол Уртуи-Назынович — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хорум-Дагның № 54 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Сарыглар Зоя Седеновна — «Чыраа-Бажы» рабкооптуң ажылчынызырындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ондар Чылбаан Дашевна—Чыраа-Бажы суурнуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Күжүгет Данзы Ламазановна — Чыраа-Бажы ортумак школаның Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Куулар Хуралбай Эзир-оолович—«Чыраа-Бажы» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Куулар Мартан-оол Лудаевич — «Чыраа-Бажы» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Сарыглар Очур-оол Уртуи-Назынович — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хөвалыг Дажы-Норбу Дөрбет-оолович — «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргаку салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Тас Ойдуп-оол Саганович — «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргаку салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Куулар Дадар Күдерековна—«Чыргаку 8 чыл школазының башкыларындан.

Монгуш Кама Делгер-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дөң-Терезин сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Хөвалыг Ойю Агбанайович—«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының профэвилел организациязындан.

Ондар Чылзан Намзынович—Хорум-Даг суурнуң хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Ийменин № 55 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Өлзей-оол Сат** Чимбаевич—Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Ондар** Сүктерек Ожукпанович — Ийме суурнуң хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Хөвалыг** Александра Дукар-ооловна — Ийме школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Ондар Дыртый-оол Лодаевич — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Ондар Сезенмаа Даштагаевна — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Ондар Саян-оол Даваевич—Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң профэвилел организациязындан.

Монгуш Хунажык Мамын-ооловна —Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Ондар Алажык Сүүтбейовна — Ийме суурнуң хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Ново Анай Викторовна — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Кызыл-Тайганың № 56 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Монгуш** Дадар-оол Кок-оолович — «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Ондар** Дойдуу Чысынмаевич — «Сүт-Хөл» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Куулар** Экер-оол Дугаржапович — Хор-Тайганың 8 чыл школазының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Хуна Ондар Санчыевич — «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының коммунистиг организациязындан.

Монгуш Хүрец Сүгдеровна — «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ондар Сереңмаа Сойгуевна —Кызыл-Тайганың 8 чыл школазының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Калчан Ондар Сотпаевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин Салбырының профэвилел организациязындан.

Метке Любовь Ондаровна — Кызыл-Тайганың 8 чыл школазының башкыларындан.

Тюлюш Брания Кыспай-оол—«Сүт-Хөл» совхозтуң ишкин салбырының профэвилел организациязындан.

Кировтуң № 57 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Сарыглар** Монге-Назыя Опанаевич — «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Куулар** Экер-оол Дугаржапович — Хор-Тайганың 8 чыл школазының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Хуна Ондар Санчыевич — «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының коммунистиг организациязындан.

Монгуш Хүрец Сүгдеровна — «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ондар Сереңмаа Сойгуевна —Кызыл-Тайганың 8 чыл школазының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Калчан Ондар Сотпаевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин Салбырының профэвилел организациязындан.

Метке Любовь Ондаровна — Кызыл-Тайганың 8 чыл школазының башкыларындан.

Тюлюш Брания Кыспай-оол—«Сүт-Хөл» совхозтуң ишкин салбырының профэвилел организациязындан.

Суг-Аксының № 59 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Орлов** Алексей Байыр-оолович — «Сүт-Хөл» совхозта ажылчыныар кооперациязының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы Таеоол Мария Михайловна — Суг-Аксының ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Владышников Иван Игнатьевич—«Сельхозтехника» салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Дадар-оол** Ооржак Докур-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Кириченко Агафья Емельяновна — колхозтар араазының тудуг организациязының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хорунжин Алексей Романович — «Сельхозтехника» салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ситкин Константин Алексеевич —Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Сарыг-Септиң барыын талакы № 62 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Одонов** Сереп Дамбиевич — СЭКП-ниң район комитединиң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Звягин** Василий Васильевич — колхозтар араазының тудуг организациязының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Кудинова** Мария Александровна — Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Ондар Юспек Чалзаевич — «Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң Мергең СБФ-ның колхозчуларындан.

Чылбак-оол Артемий Дуважагарович — Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Владышников Иван Игнатьевич—«Сельхозтехника» салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Кириченко Агафья Емельяновна — колхозтар араазының тудуг организациязының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хорунжин Алексей Романович — «Сельхозтехника» салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ситкин Константин Алексеевич —Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Сарыг-Септиң чоон талакы № 63 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Семенов** Иван Николаевич — Сарыг-Септиң ыяш ажылагыйының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Кулаков** Самбу Узуноолович — районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинең ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Аржакова** Зоя Григорьевна районнуң культура килдизиниң ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Кочкина Татьяна Кузьмовна — районнуң хереглел ниитилелиниң ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Арчумаев Виктор Ефимович — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң коммунистиг организациязындан.

Корчагина Акулина Михайловна районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларындан.

Килин Семен Ювенельевич — аймдырал хандырылга комбинадының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Камзалаков Леонид Сергеевич — № 1471 ырук-ажыглал участогунуң ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Сади Допаа Салчаковна — Сарыг-Септиң № 2 школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Монгуш Александра Тангытовна —Алдан-Маадыр 8 чыл школазының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Куулар Мерген-оол Артыкпанович — «Сүт-Хөл» совхозтуң Көшпеспе хойжу бригадазының ажылчыныарындан.

Ооржак Надежда Доржуевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң Сарыг-Булуң СБФ-ның ажылчыныарындан.

Баян-Таланың № 61 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Самбуу** Алексей Дамдын-оолович — Ленин аттыг колхозтуң Баян-Тала бригадазының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Чимит** Василий Монгушович — «Тыва» совхозтуң Теве-Хая салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Куулар** Кызылдаа Сүр-ооловна — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Сат Седип Дамбаевич — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң Баян-Тала салбырының коммунистиг организациязындан.

Монгуш Копеек Лама-Сүүровна—Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң Баян-Тала салбырының СБФ-ның колхозчуларындан.

Седивее Иргит Балдыевна — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң Баян-Тала салбырының колхозчуларындан.

Биче-Урут Донгак Дашовна — «Тыва» совхозтуң Теве-Хая салбырының профэвилел организациязындан.

Хавап-оол Даар-оол Ооржакович — «Тыва» совхозтуң Теве-Хая салбырының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Монгуш Тыртыш-оол Баазанович «Тыва» совхозтуң ажылчыныарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Сарыг-Септиң барыын талакы № 62 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Одонов** Сереп Дамбиевич — СЭКП-ниң район комитединиң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Звягин** Василий Васильевич — колхозтар араазының тудуг организациязының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Кудинова** Мария Александровна — Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Ондар Юспек Чалзаевич — «Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң Мергең СБФ-ның колхозчуларындан.

Чылбак-оол Артемий Дуважагарович — Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Владышников Иван Игнатьевич—«Сельхозтехника» салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Кириченко Агафья Емельяновна — колхозтар араазының тудуг организациязының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хорунжин Алексей Романович — «Сельхозтехника» салбырының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ситкин Константин Алексеевич —Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Сарыг-Септиң чоон талакы № 63 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Семенов** Иван Николаевич — Сарыг-Септиң ыяш ажылагыйының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Кулаков** Самбу Узуноолович — районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинең ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Аржакова** Зоя Григорьевна районнуң культура килдизиниң ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Кочкина Татьяна Кузьмовна — районнуң хереглел ниитилелиниң ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Арчумаев Виктор Ефимович — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң коммунистиг организациязындан.

Корчагина Акулина Михайловна районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларындан.

Килин Семен Ювенельевич — аймдырал хандырылга комбинадының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Камзалаков Леонид Сергеевич — № 1471 ырук-ажыглал участогунуң ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Сади Допаа Салчаковна — Сарыг-Септиң № 2 школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Бүрен-Аксының № 64 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Мурыгина** Евгения Михайловна — «Кызыл Тук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Бадарчи** Бадалин Чадамбаевич — Бүрен-Аксының сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Грахова** Валентина Патракеевна — Бүрен-Аксының сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Салчак Ушулуу Чалпты — Белбейде кадыкшылга школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Болдырев Геннадий Васильевич—«Кызыл Тук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Перелыгина Таисия Васильевна—Бүрен-Аксының сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Микушин Лаврентий Спиридонович—«Кызыл Тук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Белова Анна Петровна — Эржей суурнуң хамаатыларындан.

Семетов Яков Карпович — Сизим суурнуң хамаатыларындан.

Федоровкаының № 65 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Белевский** Михаил Иванович —Кундустуг сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Болзен** Борис Ураваевич — «Ленинчи оруг» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Яровикова** Галина Федоровна—Кундустуг сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Овюн Сергей Демчиевич — «Тилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң профэвилел организациязындан.

Стерехов Павел Евдокимович — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң профэвилел организациязындан.

Паздерин Евлампий Дмитриевич — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Зайцева Лариса Васильевна — Ильинка ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Тришко Вера Александровна — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Чиркова Валентина Ильинична—Бүрен-Бай-Хаак сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Ильиниканың № 66 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Аньшин** Николай Максимович — «Тилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Бельды** Анна Уздягеевна—Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Евтушкова** Александра Емельяновна — ажылчы чоннар депутаттарының Ильинка көдээ Совединиң күүскомуның ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Овюн Сергей Демчиевич — «Тилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң профэвилел организациязындан.

Стерехов Павел Евдокимович — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң профэвилел организациязындан.

Паздерин Евлампий Дмитриевич — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Зайцева Лариса Васильевна — Ильинка ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Тришко Вера Александровна — Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Чиркова Валентина Ильинична—Бүрен-Бай-Хаак сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Кок-Тейдиң № 67 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Монгуш** Николай Дамбиевич — «Совет Тыва» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Ким** Исаак Александрович — «Бурунгаар» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Малыпеева** Дина Ивановна — Бүрен-Хем сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Будуп Илис-оол Кыргысович — Бүрен-Хем сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Прокудина Мария Емельяновна — Бүрен-Хем сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Авык Чагар-оол Ласкаевич—«Совет Тыва» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Монгуш Быстай-оол Балдановича—«Совет Тыва» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Куулар Седип Даваевич — Суг-Бажы сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Абатуров Иван Михайлович —«Совет Тыва» совхозтуң ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

ӨВҮР РАЙОН

Сагының № 68 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Ооржак** Чонук-оол Мынчыкович — «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Дөнеи** Нина Тюлюловна — «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының уругдар садының ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Ооржак** Чылбак Мошкеевна—Сагыы сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Ооржак Чаптар-оол Модуй-ооловия—«Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Дагба-Көк Ооржак Седикейович—«Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Ооржак Валентина Маннайовна — «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Кара-Сал Нордуп Биче-ооловна—«Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң профэвилел организациязындан.

Агбаан Саая Дудекович — «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң хой бригадазының ажылдакчыларындан.

Бузур-оол Базыр Чеидикович — «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Дуе-Дагның № 69 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Торжу** Түлүш Санчаевич — «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Кончук** Шойгу Балчый-ооловия—«Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Дембирел** Рада Маадыевна — Торгалыг ортумак школазының башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Серен Соскарбаа Маны-Дарыевна—«Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Балган Маадыр Даржаевич —Торгалыг суурнуң хереглел кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Донгак Кызыл-уруг Кечил-ооловия —Торгалыг ортумак школазының профэвилел организациязындан.

Доржу Күнзеңмаа Маадыевна — «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Доржукай Донгак Сурунович — «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Тумат Чактаржап Кыспаевич — «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Хандагайтының № 70 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Дугур** Кара-оол Шактаевич — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Кечил-оол** Михаил Шырбанович—«Коммунизмче оруг» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Шимитмаа** Чооду Тогериковна—СЭКП-ниң район комитединиң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Сереп Соскарбаа Маны-Дарыевна—«Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Балган Маадыр Даржаевич —Торгалыг суурнуң хереглел кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Донгак Кызыл-уруг Кечил-ооловия —Торгалыг ортумак школазының профэвилел организациязындан.

Доржу Күнзеңмаа Маадыевна — «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Доржукай Донгак Сурунович — «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Тумат Чактаржап Кыспаевич — «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

БИЙ-ХЕМ РАЙОН

Туранның Соңгу № 71 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Костенков** Александр Сергеевич — районнуң харылаза белдирииниң ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Дуктуг-оол** Мартыс Дулушовна—Туранның хоорайның хереженнериниң хөбинити чөвүлелиндеп.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Сапникова** Любовь Пименовна — районнуң ыяш ажылагый черинең ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Тюлюш Монгуш Дүвенович — Туранның № 2 школазының техниктиг ажылдакчыларындан болгаш башкыларындан.

Дорофеев Николай Петрович — районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинең ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Кошевой Федор Демьянович — аймдырал хандырылга комбинадының коммунистиг организациязындан.

Куулар Александра Норбуевна — районнуң кижи эмнелгезиниң ажылдакчыларындан.

Некрасов Виктор Андреевич — районнуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Желтобрюхова Валентина Николимовна — коммунал ажыл-агый будурүлгелериниң комбинадының ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Туранның № 72 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Зотов** Дмитрий Иванович — коммунал ажыл-агый будурүлгелериниң комбинадының ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Кудашев** Дмитрий Максимович —хоорайның өрт камгалалының командазының ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиянның секретары **Сорокина** Александра Георгиевна —ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Струнов Иван Яковлевич — № 213 орук-ажыглал участогунуң ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Асылгареев Гарой Асылгареевич — хоорайның өрт камгалалының командазының ажылдакчыларындан.

Карпов Николай Гурьянович — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң ажылдакчыларындан.

Шагарина Тамара Романовна—районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинең ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Андрюшенко Павел Иванович — «Сельхозтехника» салбырының ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Смирнова Антонида Андреевна—аймдырал хандырылга комбинадының ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Туранның Мурнуу талакы № 73 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Луговской** Виктор Васильевич — Бий-Хемниң көдээ ажыл-агый будурүлге эртелелиниң ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Магера** Яков Иванович — районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинең ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Макарова** Клавдия Васильевна — Туранның № 1 школазының техниктиг ажылдакчыларындан болгаш башкыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Струнов Иван Яковлевич — № 213 орук-ажыглал участогунуң ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Асылгареев Гарой Асылгареевич — хоорайның өрт камгалалының командазының ажылдакчыларындан.

Бортников Алексей Титович — аймдырал хандырылга комбинадының ажылчын болгаш албан-хаакчыларындан.

Ачыты Галина Борандаевна — СЭКП Бий-Хем райкомунуң коммунистиг организациязындан.

Гладков Петр Тимофеевич —«Тыва тудуг» трестиниң Туран тудугмонтаж участогунуң ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Шыырап Серафима Ананьевна — «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Туран сүт-бараан фермазының колхозчуларындан.

Билелигиниң № 74 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Чүльдүм** Василий Серенович — «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Билелиг сүт-бараан фермазының колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Монге** Михаил Дондой-оолович—Билелиг суурнуң хамаатыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Байкара** Евдокия Кунгуртаевна—«Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Билелиг суурнуң хамаатыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Маады Маадыр-оол Давыдович — «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Билелиг сүт-бараан фермазының коммунистиг организациязындан.

Сагандай Владимир Маадыевич—Билелиг суурнуң хамаатыларының ниити хуралындан.

Маады Чыдаш Бичө-ооловна — «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Билелиг суурнуң хамаатыларындан.

Долбаева Өпейма Ак-ооловна — «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Билелиг сүт-бараан фермазының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Овай-оол Мандараа Ховалыговна — «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Маады Тарков Давыдович —«Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Билелиг сүт-бараан фермазының колхозчуларындан.

Өөкүүң № 75 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Астафьев** Виктор Иванович — «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Середренникова** Валентина Федосовна — Өөк 8 чыл школазының башкылар болгаш техниктиг ажылдакчылар коллективиниден.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Байкара** Дазыр-кыс Тазажиковна — Өөк суурнуң хамаатыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Фунтикова Августа Ивановна — Өөк суурнуң хамаатыларындан.

Кочкина Мария Максимовна — «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Федорченко Юрий Потапович — «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Чамбал Сергей Тюлюлевич—«Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Даржаа Иван Тамбажикович — «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Худяков Михаил Васильевич — Өөк ыяш ажыл-агыйының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Тарлагның № 76 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Селезнев** Владимир Антонович —«Өөк» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Серебренникова** Валентина Федосовна — Өөк 8 чыл школазының башкылар болгаш техниктиг ажылдакчылар коллективиниден.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Байкара** Дазыр-кыс Тазажиковна — Өөк суурнуң хамаатыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Фунтикова Августа Ивановна — Өөк суурнуң хамаатыларындан.

Кочкина Мария Максимовна — «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Федорченко Юрий Потапович — «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Чамбал Сергей Тюлюлевич—«Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Даржаа Иван Тамбажикович — «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Худяков Михаил Васильевич — Өөк ыяш ажыл-агыйының ажылчыныарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хадыңның № 77 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Аймыы** Петр Касович — «Хадың» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Гладышев** Александр Никифорович «Хадың» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Кривопуск** Алефтина Константиновна—«Хадың» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Дербин Геро Павлович—«Хадың» көдээ ажыл-аг

ДЫШТАНЫР хүнде НОМЧУДАР

АЖЫЛЧЫН АЪТ —БЕШ МИЛЛИОН

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң чылгы мал ажылы болгаш аът заводтарының Кол эргелелиниң начальниги Г. В. Нечипоренко чугаалап тур

Машиналар чүс чылында-даа аъттар херек. Амгы үеде Совет Эвилелинде барык сес миллион чылгы мал бар, оон иштинде ажылчын аъттар—беш миллион. Оларның иниги күүзүн чижек кылдыр 300 муң тракторга деңнеп болур.

Көдээ ажыл-агыйга аъттар чок болза черле хоржок деп, колхозтарның база совхозтарның дүржүлгелиг удуртукчулары болгаш тускай эртемнигдери чөптүү-биле шинчаар санап турар. Ону сан-чурагайлар база балыткап турардыр. 1965 чылда чүрттүн колхозтарынга болгаш совхозтарынга сигенин, савапны сарзаттарының чартык хире кезинин, ногаалларның одуруглар аразын ажылдап кылырының дөртен хүзүүн, сигең кежилдезинин—чөзөри ажыг хүзүүн, картофельди ажылдап кылырының болгаш ажаан алырының —он дөрт хире хүзүүн аъттар күжү-биле кылган. Аъттар-биле 177 миллион тонна чемиштиделгени шөлдерге төккен, ол болза ону белетээни иниги хемчээлинниң 40 хүзүү-дүр. Көжүрүп, кадарып турар мал ажылдыг черлерниң бригадаларында аъттарны база хөйү-биле ажыглап турар.

Чылгы мал ажылының талазы-биле Бүтү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң медээлерин ёзугаар алырга, будун чартык километр чедир черге чүгүктерни аъттарга соортуруг автомашиналарга соортуруннен экономика талазы-биле артык ажыктыг болур. Чайыктар үезинде, кышкы чайындада аът транспорту солуг чок ажыктыг. А даглыг, аъргa-ыяштыг районнарга, ийленчектиг черлерге аъттар кол транспорт болур.

Чүрттүн чамдык зоналарында колхозтарның болгаш совхозтарның черлери хемчээл талазы-биле оонак участоктар болуп турар. Ындыг шөлдер Прибалтикада, Соңгу-барның районнарда болгаш Төп кара-хөрзүнүг зонаның Соңгу-чөөн талазында, Ортаакы Азияның болгаш Закавказьеның даглыг районнарында эвээш эвес. Оонак хемчээлдиг черлерге тавыр чүүдерни аът-биле ажылдап кылыры аптиг белгүдээр.

Механизацияның өспүшээн турар деннези көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге аъттарның ээлээр черин болгаш ролюн улуу-биле өскертип турар дээрзи билдингир. Анаа негелде ам бедээн, улуг, шыырак аът бичии аъттан ийи катап бүдүрүкчүлүг ажылдаар.

Бистер үксаалыг болгаш спортчу аъттарны өстүрериниң кол базазы—аът заводтары болур, олар чүрттө 86. Ол дээрге улуг-улуг, экономика талазы-биле быжыг ажыл-агыйлар-дыр, орус, орел, дон үксаалыг аъттарны, буденныйжы маңнаар аъттарны, аар чүүктер соорткан, мунар аъттарны, чаа кыргыс болгаш ахалтекин үксаалыгларны оларда өстүрүп турар.

Бистиң чөөн чүкте хөй районнарывыста чылгы мал ажылагыйы мал ажылының чүгүла аарыы болур, оларзан аъттың хымысты ап турар. Эътикер чылгы мал талазы-биле хереглел даштыкы рынокторда база өзүп турар. Чүгле соолгу, дөрт чыл иштинде даштыкыже чүс муң хире чылгы малды сатkан. Хөй санныг чылгы малды биология үлетпүрүнге хам бәәр доворлар кылдыр ажыглап турар, оон-биле ажы-дүрү эмнер белеткээр.

Бистиң чүрттүн улустары аът спортунга эрте бүрүнгү шагдан бәәр ынак. ол — индижиннин, маадырларның спорту. Тергиин аът мурнучүзүнүң болгаш оон ышнчы аъдының дугайында хөй шулуктер, ырлар бижиттинген, оларда аъттар ээзи-биле кады спорт оюнунуң бүгү чүүлдерин үлежир. Спорттуң бо хевирин бүгү хемчеглер-биле деткиир хереб. Улуг-даа, чаш-даа кижилер аът спортунга хандыкшыыры улуг ажыктыг.

Спортчу аъттарны делегей салымда улуг үнелеп турар. Краснодар крайда «Восход» дээр аът заводунга өстүрген Аниллн деп аттыг мунар аксыны (чөөкта чаа ол Европаның маргылаазынга ийиги черин ээлээн) ГФР-ниң бир садыг фирмазы 250 муң долларбиле садын алырын саналдап турганы таварылга эвес. Бистиң челер болгаш чаныыр аътларывысты Франциядан, Англиядан, ГФР-ден, Швециядан, Финляндиядан болгаш өске-даа чүрттердан садып ап турар.

(СЭТА).

Юбилейлиг чылда чаа кадрлар

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга төлептиг үжуражып, беш чылдың иижги чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип киришкенниң баштайгы базымнарының эге үезинде, Кызылның көдээ ажыл-агый техникумунуң башкылар коллективи январь 31-де республиканың колхоз. совхозтарынга ажылдаар 23 агроном кадрларны белеткеп үндүрген.

Техникумнуң сургуулдары зөренип арткан эртемнеринге теория болгаш практика талазы-биле быжыг билигни чедип алганын күрүне экзаменинге бадыткан. кижи күрүт чок тускай эртемнин дипломун ап үнген. Оларның аразындан А. Шетникова чүгле коичуг эки демдектиг дипломун алган. К. Монгуш, В. Даржай, В. Чистобаева болгаш өскелер-даа эки болгаш коичуг эки демдектерге дужаган.

Тускай эртемниг аныяк кадрларның бо отряды түс-түс ажылдаар районнарын хувааскан, февраль 3-те аътланыпкан. Юбилейлиг чылдың бо агрономнарының аразындан А. Сырчина Байтайгага, С. Жыьын Өвүрге, А. Оңдар Тожугa, Н. Алексахина Тес-Хемге, Т. Горбатина Каа-Хем районга ажылдаар.

ЧУРУКТА: доозукчуларның иштинден эки өөренген болук сургууддар. Оң талазындан ийи дугаарында агрономия салбырының удуртукчу башкызы П. Павлова.

А. СОДУНАМ.

Делегейде эң хөй хой

Делегейниң чүрттээринде 1963 чылда 997,1 миллион баш хой турган. 1959 чылда турганындан хойнуң баш санының өзүлдези капиталистиг чүрттарга 0,8 хуу, социалистиг чүрттарга 4,9 хуу болган. Ол үеде делегейге дүк бүдүрери 2 миллион 410 муң тонна тургаындан 2 миллион 568 муң тонна болган. Оон иштинде капиталистиг чүрттарга 5 хуу, социалистиг чүрттарга 12 хуу өскен.

Делегейниң капиталистиг-даа, социалистиг-даа чүрттарын Европа, Америка, Африка, Азия болгаш Далай ортулуктарында чүрттар деп беш улуг девискээрлерге чарар. Европаның капиталистиг чүрттарында 90 ажыг миллион, а социалистиг чүрттарында 180 ажыг миллион баш хой бар. Капиталистиг чүрттарда эң хөй хойлуу Англия — 30 млн. баш, а эң эвээжи Италия— 8 млн. баш.

1963 чылдың түңнели-биле алырга, социалистиг чүрттарда эң хөй хойлуг күрүне ССРЭ болган —139,6 млн. баш. Оон алдаанга Руминия, Болгария кирип, 12,3 млн. болгаш 10,1 млн. баш хойлуг.

Америка диптиң соңгу, мурнуу болгаш төп кезектеринде чүрттарда 160 млн. баш хой бар. Оон иштинде АКШ-та 29,7, Аргентинада 47,0, Бразилияда 19,0, Уругвайда 22,0 млн. баш.

Азия — эң хөй хойлуг девискээр. Кыдатта 60 млн., Индияда 40,0, Иранда 31,0, Туркияда 30,0, Афганистанда 19,0, Моолда 15,0 млн. бар. Өскелериниде оон эвээш.

Африка чүрттарында хой эвээш. Оларның эң хойлуг Мурнуу Африка Эвилели — 37,0, Эфиопия — 19,0 млн. баш хойлуг. Далай ортулуктарында чүрттар эң хөй хойлуг. Делегейде биирги черии Австралия күрүнеэн эзлээр. Оон хою 158,6 млн. баш. Новая Зеландия деп ортулукта бичии күрүнеде 50,2 млн. баш хой бар. Делегейниң капиталистиг чүрттарының бүдүрүп турар бүгү дүгүнүн 37 хуузун Австралия, 4 хуузун Новая Зеландия эзлээр. 1962 чылда Австралия 34 млн. Новая Зеландия 29,5 млн. баш хойну соккан, эдээн доңуруп алган, Европа күрүвелериниге, ылангыл Англияга садыглаан.

Делегейде бар хойну кижи санынга хуваарга, үш кижиге-ле бир хой онаажыр, а чылда бүдүрүп турар хой эдин алырга, бир кижиге 2 кг хире аът онаажыр. Бүгү чүзүн малдарның шүптүзүндэн чылда бүдүрүп турар эттиг алырга, бир кижиге 20 кг онаажыр.

Делегейде хойнуң баш санының талазы-биле ССРЭ Австралияның соонга кирер. ССРЭ-де ийи кижиге бир хой онаажыр.

СОЛУН ЧИЖЕКТЕР. Академик Михаил Федорович Иванов тун 1925—1934 чылдарда тургузуп сайзыраткыны Асканыя үксаа денги болгаш дүк талазы-биле тергиндеп турар. Бо үксаанның № 219 кошкарының денизи 176 кг, дүгү 15,6 кг болган. № 882 кошкарның денизи 153 кг, дүгү 29,4 кг. 1954 чылда Украинада бо үксаанның беш харлыг бир кошкарының денизи 142 кг, а дүгү 30,6 кг болуп, делегейге рекордту коргүскен.

Алтай үксаалыг бир кошкарның денизи 132 кг, дүгү 18,6 кг, оон оглунуң дүгү 23 кг болган деп медээ бар.

Бистиң республикада чамдык солун чижектер база бар. 1958 чылда Өзүрде «Коммунизмче оруу» колхозтуң хойжузу Сепей Делгерниң кодалынга төрүттүнген чартык парын дүктүг эр хураган иин хар четкенде денизи 135 кг, дүгү 7 кг болган. Ол-ла чылын Моңгун-Тайгага бир тыва иргиң денизи 107 кг болган.

Тайгага, С. Жыьын Өвүрге, А. Оңдар Тожугa, Н. Алексахина Тес-Хемге, Т. Горбатина Каа-Хем районга ажылдаар.

ЧУРУКТА: доозукчуларның иштинден эки өөренген болук сургууддар. Оң талазындан ийи дугаарында агрономия салбырының удуртукчу башкызы П. Павлова.

А. СОДУНАМ.

Енисей дугайында ыр

А. Осьмушкин
Чүлүн хөөрай

Алгап, йөрээр төрээн хемним Енисейим,
Ак-көк чаагының бырлаңнадыр ойнавыдам.
Тайбың, чырык хүннеривис үүле-чөлүм
Тааландыр, далаш, мерген ырлавыдам.
Бараалгатнан сээң ырың октаргайга
Бараан болуп, куштан дүрген ушуп чөрзүн.
Алдын чөнүм — ажылчының алыс күзээн
Аян тудуп, чамбы дипке чарлап чөрзүн.
Зэим-аърга уйгузундан оттуп келдиң,
Электри ГРЭС-тери чайынналп тур.
Адыг-ирген көкпа оруу шыргайларда
Аллганы орус гармонь сөңнеп туру.
Ховулардан, тайгалардан човуланыны
Хостуг шөлээн өөрүшкүзүн сывырыпты.
Чыдаан дайзын шурап келзе, кара-шөрзү,
Чылдар тудум кежиин чаагай чурттап кандыыл.
Кызыл-Зрик[1] төрээн черим деягеминде
Кызыл хүнүм чылыг, хоюг деген туру,
Кея үнүш меңээ чаагай олбук дег-дир,
Коммунизм кирео оруу чаяанныг-дыр..
Эрес Сибирь чечектелип, хөндүрүл-ле,
Эзвис болган Совет эрге алдаржы-ла,
Ильичивис бистиң Шушька ынчаарда-ла
Ишчилерниң ашпас хүнүн оттур сөгээзи!

Оруузундан очулдурган
С. САМБА-ЛЮНДУП.

[1] Красноярск.

Тергиин дүжүттер

Уктуттериниң бойдузун чаартыр талазы-биле кызыл-даа аштырбаан И. В. Мичурин бодунуң недерелдиг алыдыралының дургузунда кат-чимис культураларының 300 ажыы сорттарын тургускан.

• • •

1937 чылда Винница областың Ямпольск районунда Северинский колхозтуң лаборатория эргелекчизи эш Маценко 0,1 гектар кузуң чажыт тараан шөлден делегейге көстүп көрбээн бедик дүжүттү — 1118 центнер азы 700 пуд хире кызыл-тасты алган.

• • •

Казак ССР-киң Актюбинск облазында «Курмак» дээр колхозка эш Чачанак Боршев чиңге-тараанның тергиин дүжүдүн — гектардан-на 201 центнерни 1943 чылда алган.

• • •

Закарпат областың Мукачевск округунда Карл Маркс аттыг көдээ ажыл-агый артелинге эш Гобоева 1949 чылда кукурузанның тараазын бээр гектарга онаштыр 231 центнерни өстүрүп, тергиин дүжүттү алган.

• • •

Кемерово областа Мариинск районнуң «Кызыл Перекоп» дээр колхозка эш Юткина 1943 чылда картофельдиң түлган дүжүдүн алган, тодаргайларга гектардан-на 1414 центнер картофельди ол алган.

• • •

Тыва АССР-де 1958 чылда, ынчаарда туралган Чаа-Хөл районга, Шөнчы дээр черге Мильтурүм-553 сорттуң кызыл-тазын тараан 350 гектар черге бир гектарга онаштыр 65 центнер дүжүттү алган.

• • •

Саанчының холдары

Холдарның аарыырын баш удур болдурбас база оларны эмнээр арга болур массажтаашкынны (мажышкынны) кылырынга саанчы бүрүзү өөренир ужуруглуг. Мажышкын хөн эргилдезин экижидер болгаш холдарны аартыпас болур.

Ону кылырда холдарны чылыг суга 8—10 минута суп, курлаглыр чоткаш, бичии хемчээлдиг тальканы оларга быжап азы кешке вазелинни өөрээр.

Бир холду болгаш саалааларны стол кырынга салгаш, бир холу-биле ону мажыыр. Мажышкынны дыңзыг болгаш деп десин кылдыр чорудар. Саалааларның түс бүрүзүнүң дыргактарындан эгелээш, хол дөзүнче үзлай эдиктир тудар. Холдун хажыларын, оон соонда адыштыг, оң артыы талазын мажыыр. Салаа бүрүзүнүң баштарын 6—8 катап эдиктир туткулаар. Оон соонда саалааларның, адыштың артын, иштин, билек, өзугун, эгин шыгжанарын, холдун артын, иштин талаларын бир дести кылдыр мажыыр херек.

Бирээден үш

Хой ийистеттерге хойжулар ажок өөрүүр. Ол дээрге хойжуларның артык олчаны болур. Эрткен январь айда Барымн-Хемчик районнуң хойжу кодаларында 62 хой ийистээн.

Оон иштинде «Большевик» колхозтуң хойжузу Моңгуш Кара-оолдуң бир хою. «Барлык» совхозтуң хойжузу Хомушку Агынактың бир хою үш-үш хураганнар төрээн.

КАРТОФЕЛЬ ДУГАЙЫНДА

ӨГ-БҮЛЕЛЕРГЕ СУМЕ

1. ООН ҮНЕЗИ ЧҮДЕЛ?

Картофель — үнелиг чем, ону «ийи дугаар хлеб» деп турары таварылга эвес. Оон составында кирип турар хөй будумелдер, крахмал, витаминнер кижилериниң организмниге дүрген сиңимчел болур арганы берип турар. Чижколөөрге, картофельдиң составында крахмал 14—24 хуу, чигир, үстер болгаш белоктар база кирип турар. Картофель белок талазы-биле көк-тараа азы чигетараадан барык-ла бир катап ажыг, кылчыг-кара-биле деңнежип турар. Иниги алырга, 3 кг картофель 1 кг тараа культуралары-биле деңнежир.

Картофельдиң составында углеводтан ашпыда, кижилериниң организмниге ажыктыг, малигныг бичии уруглarның ниинот дээр аарыгларынга улур, витамин С болгаш минералдыг дустар комтуг хөй. Эки бышкан, чаа, ажаган картофельде витамин С база хөй болтур.

Оон ашпыда, картофель—хөй ниизу чүүлдерни будурүп үндүрериниң чиг-ээдэ. Картофельден крахмалды, глюкозаны, спиртти болгаш өскелерин-даа будурүп турар.

Картофельди ниитиниң малын чемгереринге база ажыглаар. Бир га черден 175 центнер дужүттү алыр болза, оон 5250 чемгерилге единицазын ап болур. Ол ышкаш 960 чемгерилге единицазын 80 центнер картофель сывындан (көк массазындан) ап болур. Оон гектар бүрүзүнден алыр чемгерилге единицазы кукуруза биле чигир свеклазынга кашпа единица четпес.

Бир центнер хаван ээдин будүрериниге 10 центнер картофель хереглеттинер. Ол ышкаш бир га черден 15 тонна картофельди алгаш, өске чемнер-биле аралаштыр чемгерер болза, 1,5 тонна дириг деңнежи-биле хаван ээдин ап болур. Картофельдиң крахмалын хлеб, кондитер кылыгларынга, ыяштап кылыр кылыгларга, трикотажка, кылымал торгулар кылырынга болгаш косметиктиг кылыгларга, өске-даа үүлдерге каябаа-биле ажыглап турар. Кыскazыбиле чугаалаарга, картофельдиң ужур-дузазы, өртек-үнези мындыгдыр.

2. ОНУ ШЫН КАДАГАЛААРЫ

Картофельдиң үнелиг будумелдерин, витаминнерин болгаш крахмалын чидирбейн, оон шыпарын кудулатпас дизе, картофельди бир дугаарга ажаалгазындан эгелээш хемчеглерин алыр. Картофельди ажаал турар үеде улуг, биче аайы-биле ылгаар, казып турда, тудурер, дужүрер үеде балыгламырындан ону камгалаар, хүнге эмин эртир кургатпас, доңурбас, ол-ыыкта ажаагаи картофельди ойүнде кургадыр.

Картофельди үр хуузаалыг шыгжамырже урупканда, оон температуразын, түрза чогуур байдалын шыңгыы сагыыр.

Үстүнде чүүлдерин сагынас болза, картофель шыпарын чидирер, ииизу-бүрү аарыгларын үреинин биздингир, шуут чугаалаарга, каш-ла хонук иштинде урдунган картофель долузу-биле үрелир, ажыглаттынмас болу бээр.

Чамдык чижектер: картофельди ажаал турар үеде ол соокка алыскан азы ону хүнге холуп эртир дегешкенде болгаш картофельдиң фитофтория, долгандыр ирнир дээр аарыгларындан ол ааранда картофельди ылгатайын кады урупканда, ол ирнишкин дээр аарыг тыптып келир. Ындыг таварылгада шыгжамырда картофель 10—14 хонуктуң иштинде долузу-биле азы масказы-биле ирип эгелээр.

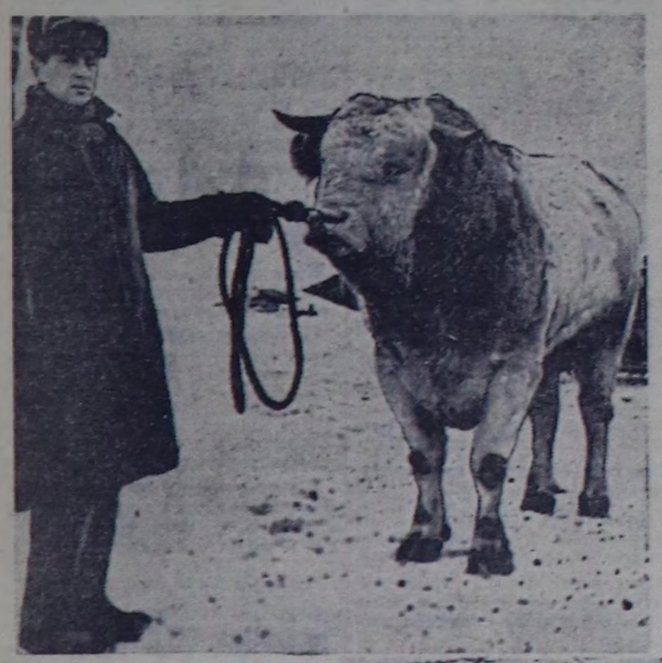
Ол ышкаш казып турар үеде одура бастынган, чара жестинген болгаш боду чуурулган картофель кургат ирнишкин дээр аарыгдан аарый боор (бир эвес складтың температуразы өрү деңнелге тургаи болаа). Моңу болдурбас дизе, база-да оон кадагалалынга шын чүрүмну түргүзүп, температураны таарыштырар.

Картофель сыпка турда болгаш ону ажаал турар үеде тыптып келир аарыглар база бар. Оларның биразы—фитофтория. Бо аарыны картофель өзүп турар үеде оон сывындан тып билип болур. Чүл дээрге июль-август айларда, чижээлөөрге, чаашкынныг үелерде, картофельдиң сывы үстүнден куду саргарып азы ирип келир, оон кудулаары картофельдиң бодунга халдаар. Ындыг таварылгада оларны шуут-ла дөзүдеи турган, бөле кагган, өртедиптер. Фитофториядан аараан картофель болза ону шыгжамырже урупкавда, шын эвес температурадан иептереп илереп келир. Ол ышкаш долгандыр ирнир аарыг болгаш өскелер-даа база-ла тыптыкынымыт үеде тыптыр: картофельдиң сывы, боду аарыг эгелөөр болгаш ажаалда үезинде одура, чара бастынган картошкалар түрген аарыгтыл.

Мынчангаш, эки дүжүттү алыр төлөөде, бир дугаарында үреинге ажыглаар картофельди баш бурунгаар хынаар, үстүнде чыттынган аарыгларга удур быжыг туруштуг үреининерии белеткээри чугула. Оон-биле чергелептир картофель шыгжаарының материал-техниктиг базазын тургузар, ындыг черлерниң септелгезин ойүнде чорудар. База ылаң ёзугаар чаа түдүгларны чорударының үези ам келген, мынчангаш бо талазы-биле хемчеглерни алыр.

М. БАДЫ-НАЗЫН.

Редактор К. К. КУДАЖИ

Күрүнеиң Кызылда тарып боозадылга талазы-биле үксаажыдылга станциязында бедик продуктулуг салгал бээр бүдүрүкчү бугаларны болгаш кошкарларны өстүрүп, оларның кубиктээн үредерин республиканың районнарының ажыл-агыйларының мал фермаларынче чорудуп турар.

«Клапан» деп шолазыг бүдүрүкчү бугазы Смоленск областа «Соколинский» совхозтуң Субботники фермазынга өстүрген. Ол ам беш харлыг. Элита класстың бүдүрүкчү бугазы. Денизи 1056 кг. Эрткен чылын оон 4895 кубиктээн үредин ажыл-агыйларже тараткан.

Красноярск үксаанның прекос-мериное кошкары ам беш харлыг, денизи 110 кг. Элита класстың ол нарын дүктүг кошкарындан эрткен чылын 18, а бүгү беш чылдарның дургузунда 64 кг дүктү кыргын алган. Оон бир кг дүгүнден улут кижи кедер бир костюмга чедер шерсту кылып болур. Эрткен чылын ол бүдүрүкчү кошкарның 1700 кубиктээн үредин ажыл-агыйларже тараткан.

ЧУРУКТАРДА: кадарчы Иван Горев «Клапаны»-биле (үстүнде) база прекос-мериное кошкар (адаанда).

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

Эргим номчукчу

1966 чылда үндүрген Күрүнеиң 3 хуулуг иштики ойнаашкынның чээшкинниниң талазы-биле ойнаашкыннарның бешки тиражы 1967 чылдың февраль 15-те Днепропетровск хоорайга болур.

Тираж бүрүзүнде чээшкинниң бир разрядынга-ла 512500 рубль түңнүг ойнаашкыннар таваржыр Бо чээшкин талазыбиле 40, 100, 500, 1000, 2500 болгаш 5000 рубльди ойнап ап болур.

Дараазында ойнаашкынның тиражтары март 30-де Минск хоорайга, май 15-те Свердловск хоорайга, июнь 30-де Алма-Ата хоорайга, август 15-те Волгоград хоорайга, сентябрь 30-де Рига хоорайга, ноябрь 15-те Баку хоорайга, декабрь 30-де Воронеж хоорайга болур.

Облигацияларны садып алыңар!
Ойнаашкыннарның тиражынга кирхиңер!

Ажаалга кассаларының эргелели.

Кызыл горпонун кооператив кежигүннерииің дадывырын эгидип төлээр талазы-биле комиссия кежигүннерниң адынын эге үжүүнүн чуруму-биле доктааткан графикти ёзугаар мынчага чедир тыпсып келген. Ам 1967 чылдың февраль 6-дан эгелээш кежигүн дадывырын кежигүннерниң адынын эге үжүүн барымдаалавайн тыпсырын чарлап тур.

1967 чылдың март 1-ге чедир алдынмаан кежигүн дадывырларын уставты ёзугаар респотребсоюзтуң фонлузунче шилчидер апаар.

Респотребсоюзтуң баштаар чери.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: Уругларга диринг-чуруктар 10, «Федька» 2, 2, «Чылдантыг куда» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Улуг «бурганның» ооллары» 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, «Суд залындан репортаж», «Хоорайга хенертен болган үүлгединг», «Улуг «бурганның» ооллары» 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хоорай кырында аъттыг ниижи» 10, 11.50, 1.20, «Казактар ыглажып турда» 3, «Тудор» (1-ги, 2-ги сериалары) 5.10, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сиарамуш» 1, 4.50, «Шантеклзорниң кадыны» 3, 6.40, 8.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Черлик куулар» 10.20, «Элезинниг хөвүлар болгаш ыыргай арыглар» 1.50, «Аныыр ан аистер» 11.50, 3.10, 5.10, 7.10, 9.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Стряпуха» 2.30, «Чылдантыг куда» 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чедиг амаанчы» 10.30, 2.40, «Улуг «бурганның» ооллары» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Төрел хан» 3, 6.40, «Баштайгы эшелон» 4.50, 8.30 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Красченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыы-салгалыг секретарь-ның 23-35 партийжи аныырал киллигинниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллигинниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллигинниң 21-47, үлетүүр киллигинниң 22-64 чогаа, ажыктыг болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш аныырал киллигинериниң 21-27, иштин информация киллигинниң 20—60, бухгалтериянның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейе бартында 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партизат эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Красченко кудумчузу, 1.).

ТС—01218.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, ПАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеттингеш

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 7 ВТОРНИК № 32 (5668).

Өртээ 2 көп.

АМУР ОБЛАСТЬ — ЛЕНИН ОРДЕННИГ

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга областың ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму АМУР ОБЛАСТЫ ЛЕНИН ордени-биле шаннаан. (СЭТА).

Бедик шаңналга харыы

ИВАНОВО. (СЭТА). Пэс-таавының чурту ам соденинг чурт апарган. Төрээн чурттуң дээди шаңналы — Ленин орденин Иваново областа тыпсыр дээни-биле хелбаштыр удептүр будурулгелериниң, тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның мурнакчы киишилериниң, партия, профсоюзтар болгаш комсомол активчилериниң хуралы Иваново-га болган.

Ивановочуларның күш-ажылын бедик-биле үнелеп коргээн дээш партияга, Совет чазакка хамы поруп четтиргенин илергейлевишаан, областың ажылчы чоннарының төлээлекчилери төрээн күрүнезиниң 50 чылдың байырлалынга алдар кылдыр бедиктиин хүлээлгени алган.

КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫ БОЛГАШ АЖЫЛ-АГЫЙ УДУРТУКЧУЛАРЫ

Чон ортузунга политиктиимизидилгелиг, культура-массалыг ажылдарны бедии деңнелге тургузарынча улуг кичээнгейни салып, культура-чыры-дыышкын албан черлериниң ажылынга доктаамал дузаны чедирип турар колхозтарда, совхозтарда, оларның салбырларында ажыл-агыйның коргуузүглери бедик болуп турар. Чонның коммунистиг медерели бедээн тудумна, күш-ажылдың будүрүүчүлүү бедиир деп чүвеим бо ажыл-агыйларның удуртукчулары кончуг эки билирлер.

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң баштаар чери (даргазы эш М. Шогнал) ында клубтарны болгаш библиотекаларны колхозчу чонның культурлуг дыштанылгазының ёзулуг одаглары болдурар дээш кичээнгейни улгаттырган. Культура одагларының материалдыг баазазын быжыглаарынга чүгле эртиен чылын безин хой түүнүг аиша-хереңгини баштаар чер үндүрүп берген. Концерттерге недер хептер даарадып бээринге болгаш хогшуун хереңселдерин садарынга 1800 рубльди үндүрген, клубту, библиотеканы кышка белетиээринге улуг дузаны чедирген. Каа-Хем районнуң «Коммунизмиче орук» колхозунуң удуртукчулары бо талазы-биле база-ла улуг ажылдарны чорудуп турар. Эртиен чылын каш-ла айларның дургузунда колхоз бодунуң күсели-биле Культура башкының тудуп алган. Колхоз даргазы эш А. Моргун ында бот-тывынгыр уран чүүлдүң коллективиниң ажылынга боду идепкейлиг киржип келген. Чоомта чаа Кызылга болуп эртиен республика нөрүлдезинге киришкеш, ол бодунуң талантылыын коргүсиен. Колхоз девисиззеринде культура одагларының ажылын эш Моргун эки башкарып турар.

Өвүр районнуң культура албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаарының ийи чыл планы чогаттынган. Колхозтар боттарының фондузу-биле клубтарга, библиотекаларга, кызыл булуңнарга дериг-хереңселдер, хеп аймаа садып бээр күзелин илереткен. Бай-Тайганың «Мурнанчы», «Кара-Хөл» колхозтарның удуртукчулары ында культура одагларынга наш чыл улаштыр доктаамал дузаны чедирип турары билдингир болгай. Барыын-Хемчиктиң «Шенпээр» совхозунуң удуртукчулары (директору эш М. Чүлдүм) культура-чырыдыышкын албан черлеринче кичээнгейни соолгу үеде күштелдирген.

Чамдык ажыл-агый удуртукчулары боттарының суурларында турун турар клубтарның, библиотекаларның, кызыл буяңнарның ажылынга дуза катпайн, олар бисне хамаарышпас, культура киидизиниң болгаш эске черлериниң харыылаар участоктары-дыр дээр шын эвес хевиннерден амдыгаа дээр үштүнмайн турары таарышпас. Мындыг хевиннер Бии-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйларының удуртукчуларында бар. Чижээ, «Ээн» совхозтуң салбырларында, фермаларында клубтарның кышка белетиели чыл бүрүде-ле чогуур негелде ёзугаар кылдырынмайн, материалдыг баазазы багай болуп, чонның культурлуг дыштанылгазының одаа болуп шыдавайн турар. Ол-ла районнуң «Тиилелге» колхозунуң Сесерлиг салбырында клубтуң байдалы эң-не дүвүреңчиг. Клубту культураның одаа болдурар дугайында айтырыгны ол суурда колхозчулар баштаар черге тургузуп, дилеглерин киирип турза-даа, колхоз даргазы эш Кононенко кандыг-даа хемчег албаан.

«Барлын» болгаш «Тээли» совхозтарның директорлазы эштер М. Макальский, М. Лопсаң-Серен олар клубтарга, библиотекаларга дуза катпас чоруктан кажан черле уштунарларын? Ээн-Хемчиктиң «Тыва» совхозунуң Хөндергей клубунуң багай ажылының дугайында чагаалар редакцияга каш-даа удаа келген. Совхозтуң болгаш салбырының удуртукчулары Хөндергей клубунче, чонның культурлуг дыштанылгазыныче сагыш салбастаанын ол чагааларда бижиглээн.

Чонның коммунистиг медерели бедээн база оларның культурлуг негелделери эки хандыртынган тудум-на, күш-ажылдың будүрүүчүлүү бедиир, сагыжга-чурум быжыг болур, эки чедиишкиннер чедип алдынар дээрзин культура албан черлеринче сагыш салбайн турар ажыл-агыйларның удуртукчулары эки бодаза чогуур.

«Кодээ чонга культура-амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң тудуунуң байдалы база оны улам ыңай калбартыр талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды РСФСР-ниң Дээди Соведи 1966 чылдың августа хүлээп алган болгай. Колхозтарның, совхозтарның күсели-биле кодээ черлерге культура албан черлериниң тудугларын чоруударынче онза кичээнгейни салырын айытпаш, бо талазы-биле эки эгеленчи чоруктарны, ажылдарны ылып турарларны база адаан. Чижээ, Башкир АССР-ниң, Краснодар крайның, Курск, Владимир, Свердловск болгаш өске-даа областарның колхозтары кодээге культура одагларының тудуунуң талазы-биле ажылдарны чорудуп турарын, 1965 чылда Курск областа колхозтарның хереңгилери-биле 95 бригадаларга клубтарны тутианын, 1966 чылда 405 ындыг клубтарны тудуп турарын ол доктаалда эки чижек кылдыр киирген. Мындыг эки чижектер бистиң республиканың чамдык колхозтарында база-ла бар. Боттарының хереңгизи-биле чаа клубтарны, библиотекаларны, кызыл булуңнарны тудуп, культура одагларының материалдыг баазазын чоннуң негелдезин ёзугаар эки-жидип болурунуң бүгү-ле аргалары бистиң республиканың бүгү колхозтарында бар. Ынчангаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң бо доктаалының күүселдези дээш улуг ажылдарны чорудары Совет органнарда онаашкан.

КЫЗЫЛДЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Эртиен чылдың дөртүү кварталында Кызылдың үлетпүр будүрүлгелериниң, транспорт болгаш тудуг организациялары-ның арасында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитеди, хоорхүүсиим чугаалажып корген.

Үлетпүр будүрүлгелериниден Кызылдың даараныла комбинады эң эки коргузүглериг болган. Транспорт организацияларындан № 1 чүүн автоажыл-агыйы шылгараан. Бо коллективтерге СЭКП Кызыл хоорюмуунуң, хоорхүүсюмюнүң шилчиир Кызыл туктарын тывысхан.

Тудуг организацияларының кайызынга-даа бирги черни тывыспаан. Бо чорук Кызылдың үлетпүр, чурттаала, культура одагларының хөй-хөй тудугларын чорудуп турар ажыл-агыйларының социалистиг чарышка багай кирипшенин коргүзүп, бо чылын оон түңнел ылырын негеп турардыр.

ДӨРТ ДУГААР АГИТПУНКТУДА

Чүүлүмүн № 13 соңгулда округунуң төвү — пионерлер баажыңы. Ында Кызылдың № 4 агитпунктузу туруп турар. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге бөлө чер-чер Советтериниге соңгулдага белеткеп ажылы ол агитпунктуда калбарган.

Соңгулдага белеткелди эгелээриниң мурнуу чарыында агитпунктуның удуртукчулары ол соңгулда округунга хамаарыжып турар партия организацияларының секретарлары-биле чөвүлел хуралды эрттиргеш, агитколлективтериниң ажылынче кичээнгейни утландырарын сүмелешкеннер. Ол хуралдың соолунде түстүг партия организацияларының боттарынга хамаарыжып турар агитаторларны чыгташ, кижи бүрүзүнге даалганы берген. Агитаторлар бөлөлө ол дорааи шимченнир ажылдан. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге соңгулда дугайында чарлыктарны чонга тайылбырлап, чер-чер Советтериниге соңгулданың канчаар эртиин соңгукчуларга чугаалап берип эгелээннер. Тайылбыр ажылын чорудары-биле хүлээнип алган бажыннарынга агитаторлар барык үргүлчү барып, чурт иштинде база даштыкыда болуп турар чүүлга болуушкунналарны соңгукчуларга таныштырып, улуг ажылдаан эштерниң алын алап, мактаан.

Агитаторларның хуралынга суурда агитпунктуның эргелекчизин, оон оралакчызының бөлө агитаторларның соңгулда үезинде ажылдаар участоктарга хувааларын бадылаан. Илеткелчи болган санал берген эштер, соңгулдага хамаарышкан тайылбыр ажылы-биже чергелештир, агитаторларның талазындан кол кичээнгей салып, кижилерниң күжүн мобилизастаза чогуур чүүлга сорулгаларга, чамдык бар четпестерге доктаараан.

Амгы үеде Бөрү-Даг салбырда хөй малдың ооладашкыны эгелээн. Мал төлүн ажаан турарында бергелер болгаш улуг четпестер бар. Оларларда малчын аалдарда быжыглаткан агитаторлар, тайылбыр ажылын чорудуп тура, бо чүүлгө херекче онза кичээнгейни салыры чүүлүл.

Суурнуң школазында болгаш амнелгешпе олаар чүүл үзүктелип турар чорук дүвүрээнинии болдурбайн барып шыдавас. Ынчангаш, бо олалга сезонунда ол черлерге одаар ыяш үзүлбес болурун ханыларынче база келир чылдың одаар ыяжын бүгү сезонда четчир кылдыр хап белеткээринче ада-иелерни, аске-даа ажылчы чоннарны калбаа-биле киришпиргеш, ону соңгулда хүнүге чедир күүседип алырынче улуг кичээнгейни салырын башкы Д. Төндүп болгаш өнелер-даа саналдаан.

М. ТИРЧИН, агитатор.

АГИТАТОРЛАРДА

«Тес-Хем» совхозтуң төвү Берт-Даг суурнуң агитаторлары боттарының хуралынга чыглгаш, оларның мурнунда турар чүүлга сорулгаларны сүмележип чугаалашкан.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниге ам болур соңгуллаларга белеткелдерге агитаторларның киржилгелиниң дугайында суурда партия эге организациялыының секретары эш М. Ламажап информация кылган. Моон мурнунда үеде болгаш ам үеде-даа суурнуң агитаторлары ажылчы чон ортузунга агитас-массалыг ажылга багай эвес киржип келгенин демделээн болгаш эң идепкейлиг назылыгларга солуунуу номчуп берип, бо чылдың март 12-де болур деп турар соңгулданың ужур-дузаазын соңгукчуларга бирген-бирээ чокна тайылбырлап берип турарлар. Ынчаарга, агитаторларның дапзызы, оларның кайы кудумчуда, кап дугаар бажыңны харылаап турарының дугайында дыңнадыг агитпунктуның эргелекчизиниң столуунуң кырында чыдар. Бир эвес кайы бир агитаторуун харылаап турар бажыңында чурттап турар соңгукчу соңгулда дугайында кандыг-бир айтырыгны билбейн барганы, азы ол бажыңга агитатор барбайн турары агитпунктуның эргелекчизинге билдинге бээр болза, агитатор кайы парторганизацияга хамаарыжып турарын дапзыдан ол көргеш, агитколлективтиң удуртукчузуна дамчыдар. Агитаторларның ажылын улам экижиргеге ол дуза болуп турар.

Соңгулда округунга хамаарыжып турар чурттарга квартилдарының схемазы агитпунктуда көскү черде астынган. Ынчаарга агитколлектив бүрүзү бодунуң база ол хевирлиг схемазын тургускаш, кудумчуларның бажыңнарының дугаарларындан бээр тодарадып шыйып алган.

Агитпунктуга чорудар ажылдың планын ёзугаар анаа дыштанылга кежээлери. Кызыл хоорай Советиниң депутаттары-биле ужуражылгалар болуп турар. Ол соңгулда округунга хамаарыжып турар соңгукчулар хоорай Совединиң депутаттары эштер Беляшов, Ковенский, Шипигина олар-биле январь айда ужурашканнар. Депутаттар ынчан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтериниге соңгулда дугайында база аңаа хамаарыштыр бистиң ажыл-ишчилеривистиң мурнунда кандыг улуг сорулга турун турарын демделеливишаан, соңгукчулар ортузунга боттарының чорудуп келген ажылын тода чугаалааннар.

Январь айның сөөлгү хүнүнүнүң бирозунде соңгукчулар агитпунктуга база катап чыглып кезген. Ол болза соңгукчуларның дыштанылга кежээзи-дир. Хоорайның № 3 школазының үстүгү классталының өскүнчилери солуп концертти соңгукчуларга коргүскен. Февраль айда болгаш мартның эгезинде база соңгулда хүнүнде соңгукчулар ортузунга чорудар ажылының дугайында агитпунктуның эргелекчизи Александр Владимирович Шепановский мынчаар чугаалаан:

— Соңгулда мурнунда чон ортузунга улуг ажылды чорудары бистен негеттинип турар. Ынчангаш ам соңгукчулар-биле ажылды моон соңгаар улам калбартыр бис. Февраль айда план ёзугаар бистиң агитпунктувуска солуп кежээлер, соңгукчулар-биле ужуражылгалар болуп эрткилээр. Агитпунктуга февраль 6-дан эгелеп түскай дежурныйлаашкынны чурумчуткан бис. Соңгукчулар хостуг үезинде агитпунктуга чедип келгеш, дапзыда адын хынап, соңгулда дугайында соңуургаан түүлүбиле танышып алыр аргалыг болган. Солуннар, журналдар стоядар кырында делгеттингеп. Бистө 9 округ бар, соңгукчулар округ бүрүзүнден-ие бир кандидатты депутатка соңгуур. Ынчаарга соңгулда хүнүнде комиссияның ажылынга дузалажыр 5 кижини № 3 школаның агитколлективи бээр, а ол хүн ниитиинин чурумун хайгаарап дежурныйлаар эштер областың профзивилел чөвүлелиниң агитколлективинден келирлер. Ынчангаш ам соңгулда бедик деңнелге эртер дээрзинге бүдүүлээр бис.

Харылзаа эргелелиниң, хоорайның харылзаа белдирииниң, аптека эргелелиниң партия организацияларының агитколлективтериниң ажылынга кичээнгейни сударатпайн турар. Ол парторганизацияларга хамаарыжып турар агитаторлар соңгукчуларга ортузунга тайылбыр ажылын бо хүнүверде улам күштелдирген.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

ТЕРЕ-ХӨЛ

«Тере-Хөл» совхозтуң ажыыр-тыышы бригадазы эртиен чылдың планын ажыр күүсетиеш, төрээн колхозуна 41600 рубльдиң орулгазын киирген. Ажыыр-тыышкан ангыда бригаданың иежилгүзүнүң хой тонна балыкты база тутқан. Олар боттарының чедиишкиннерин Улуг Октябрьның бежен чылынга тураскаатканнар.

ЧУРУКТА: Бригадир К. К. Шоожун.

ТЕС-ХЕМ

Шуурмактың амыдырал хандырылгазының комбинадында мяш белетиеткелерни кыымнаар ажылдап турарлар. Кескен мяшты ол черинден трактор-биле үндүр соортуруге Поликарп Карамашевке чедер ышкы чок. Техникага мнаж, ажылгыр эштике ВЛКСМ райкомунуң Хүндүзел бижинин тывыскан.

ЧУРУКТА: П. Карамашев.

ТАНДЫ

Бо чурукта коргүскен комсомолчу Зоя Жунова Тандың районнуң «Коммунизмниң хереле» колхозта садымчылап турар. Ол мында ам чедиг чыл болган. Саалда талазы-биле бедик хүлээлгелерни алган. Зоя Жунова ону кезээде ажыр күүседир. Ооң-биле кады ол идепкейлиг хой-ниитчи болгаш район Совединиң депутады.

С. Феоктистовтуң фотолары.

Смоленск областың кижилери улуг байырлалда

Смоленск областың ажылчы чоннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга ажылагый болгаш культура тургузуушкунунга будүрүлгетти чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш сорулгуг ажылдап турар.

Транспорттуң болгаш харылзаалың, үлетпүр будүрүлгелериниң коллективтери беш чылдың ийнги чылының планын декабрь 27-ге чедир, а он айларның планын—октябрь 28-ке чедир күүсеткен турарын төлевилээн.

Смоленск область чуртка планнаан ажыр каш-каш мүң тонна азоттуг чемиштиидилгелерни, машина тудуунуң, прибор тудуунуң, электротехника болгаш радиотехника үлетпүрүнүң продукциязын, ыяа хой санның соолукчуларны, хөвең-саазын болгаш ленненди чедип алырын боттарының хүлээлгелериниде планнап турар.

Областың хоорайларынга болгаш суурларынга дыка хөй чурттаала бажыннары, 236 магазиннер, 88 столоваялар, хлеб быжырар 27 будүрүлге, клубтар, культура бажыңнары немежир.

(СЭТА).

Эфиопиянын императору ССРЭ-ге келир

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың талазынын ёзугаар Эфиопиянын императору 1 Хайле Селассие 1967 чылдың февраль 27-де ССРЭ-ге келир.

Ол ам-чорук ССРЭ-ниң болгаш Эфиопиянын аразында чанчыл болган найыралчы харылзааларны калбартып хогшудеринге болгаш быжыглаарынга чаа чүүлге салыышкын болур деп идегелин ийи талаз илергейлеп турар.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Амгы кыдат удуртукчуларның Совет Эвилели-биле харылзааларны улам ыңай дорайтадыр болгаш чидиглендирер бодалын хереченден турар болуушкуннар соолгу үеде Кыдат Улус Республикада болуп турар.

Бо чылдың январь 25-те Москвада Кызыл шөлге КУР-нуң алчин черининг организастаанын антисоветчин политиктиг өнчүк-чөнгээшин ажыглавышаан, кыдат эрге-чагыргалар Совет Эвилелинге өжээппешкек калчаалыг чорукту өөскүүп, ССРЭ-ниң КУР-да алчин черининг албан кижилерин, ында турар өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчыларын болгаш совет хамаатыларны каржызы-биле кара-туразында аажылаар болгаш оларга удур күш догээриниң эң дерзип хемчеглерин безин алыр деп кыжанып турар.

Совет Эвилелинге өжээппешкек, шүүлдүүр чүүлдерин, калчаалыг кыйгырганы Кыдат Улус Республиказының парлалгазынга үргүлчү, хүнүүн-не парлап, ол чүүлдерни Пекининиң болгаш өске-даа кыдат хоорайларның чонун совет төлөөлекчилерге удур дүржөн үүлгедиглерже, совет кижилерге удур кара-туразында аажылаашкыннарны кылырынче шүүт күткүп, ыдалааны кылдыр кербес арга чок.

Совет элчин черининг чанында бо чылдың январь 26-дан эгелээш, хүндүө-даа, дүне-даа үш-үдүрүм кижилер чыглып, өжээппешкек, антисоветчин уткалыг чыскаалдарны болгаш хөделиишкиннерин организастап турар. Совет Эвилелиниң болгаш совет улустуң адресинге каржы сөстерни чыскаалдар-биле капсырыштырып, Совет чазакты «дүжүрер» болгаш ССРЭ-ниң күрүне база политиктиг ажылдакчыларын «кара туразында аажылаар» дээр кыжаныглыг алгы-кышкы киткеп турар.

Антисоветчи пропагандага мегелеткен, кара-туразында аажылаан кыдат хамаатылар совет элчин черин дескиниир, совет кижилерниң овур-дүрүзүн ыылын, ону отка өртедип турар. Өрт аймыды үндүргү дег ында-бүрү кыпар бүдүмелдерни элчин черининг дениекээринче октап турар.

Ам Пекинде болуп турар чүүлдерниң калчаалыг, мят чогун ап көөр болза, чанкайшичи арге-чагыргаларның реакциядыг тергиндээшкинниниң эң бүжар-чүдек үезинде оларның үүлгедиглериниден безин артык дерзип болуп турар.

Совет таланың дипломаттыг чурумнарны ёзугаар каш удаа медеглээн удурланымышкыннары болган негелделери туразаок, КУР-нуң чаза кара-туразында аажылаашкынны соксадыры-биле кандыг-даа хемчеглерни чүгле албаан эвес, харын оон түржүк, кыдат эрге-чагырталар ол кара-туразында аа-кылаашкынны намгалап база оларны кандыг-бир «революшчу массаларның хөделиишкиннери» кылдыр коргүзерин оралдажып турар.

Кыдат эрге-чагырталарның ындыг туружунга бүрүн дүүштүр бо чылдың февраль 2-де алчин черининг ажылдакчыларынга болгаш Пекинде өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчыларынга хамаарыштыр ужур-дүрүм чок чоруктун болгаш күчүлээшкиннинг чаа үүлгедиглерин нараика көзүлдүр үүлгеткен. Ол хүн кыдат наймыылдың кудумчузунга албан даалгазын ёзугаар КУР-нуң хамааты ужар чүүл флодунуң агентилелинче бар чораан совет дипломаттарның олурун чораан ийи автомашиназын чөнгээлилер дозуп, түдүп алган. Ол ажылдакчылар Пекинде элчин черининг болгаш өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчыларының өг-бүле кежигүннеринге — кадайларынга болгаш уругларынга, Кыдатка турарынга шыдажыр аргажок байдалдарны тургузканы-биле холбаштыр, Төрээн чурттунче эзи чанар дээни-биле билеттер садып алыр дээп бар чорааннар. Ол чыглган кыдат хамаатылар бо болук совет дипломаттарга удур 16 шак иштинде кара-туразында аажылаашкынны коргүзүп, оларны чүдек-бүжар ёзу-биле дорамчылап, күш талазы-биле болгаш сеткил-санаа талазы-биле террорнуң өске-даа аргаларын аажылаары-биле кыжанып турган.

Совет кижилерге удур үүлгедип турар кара-туразында аажылаашкынның дугайын ССРЭ-ниң алчин черн КУР-нуң Даштыкы хереглер министерствозунга доп-дораан дыңнаткан. ССРЭ-ниң Кыдатта хереглерине тур бүзүреттирген кижи даштыкы хереглер министерствозунуң төлөөлекчилери-биле ужуражырын наш удаа негаан. Ынчалаадаа даштыкы төлөөлекчи черлериниң ажыл-чорудулгазынга ёй-тавыында байдалдарны хандырып бээри оон хүлээлгеэн болур турбуже, кыдат чазактың ол түскай органы чүгле кандыг-даа хемчеглерни албаан эвес, харын оон түржүк ол өнчүк-чөнгээнинг херек кырында киржиичээн болу берген. Министерствонуң ажылдакчыларындан ким-бир кижибиле ужуражыр дээн ССРЭ-ниң хереглерине тур бүзүреттирген кижиниң негелдезин шүүт тоовааи, харын-даа совет элчин черининг ДХМ-биле харылзажырын оралдажып турганы телефоннарны безин үзе кезип каапкан.

Өнчүк-чөнгээлериниң болган черинге келген ДХМ-ниң кыдат дүжүмеди совет ажылдакчыларны дорамчылап, машинадан үнерин негеп, ол совет кижилерни чылган дерзилериниң холунга киирип бээрин оралдажып турган.

Албан дужаалдыг совет кижилерге хамаарыштыр болдуруп болбас ужурдут каржы аажылаашкыннарын өске-даа таварылгалары соолгу хүннерде бааа болгулаан. Февраль 1-де совет элчин черининг чоогунда кудумчуга элчин черининг дөрт ажылдакчыларынче халдаашкын кылган.

Антисоветчи өнчүк-чөнгээнн Пекин аэродромунга база организастаан. Америк агрессияга удур демисежип турар Вьетнамче бар чораан совет түскай артемиглер олурган совет самолёт бо чылдың январь 31-де Пекинге хонупканда Совет Эвилелинге удур лозуңнарны тутқан хөй кижилер четкилеп келген. Самолёттан үнер аргаңы совет кижилерге бербээн, ынчангаш аңаа ыңвар чүүл кудуп алырын самолётта олурган кижилериниң аңмызынга айымыдыг кылдыр бүгү техниктиг чурумнарны үреп турган боттандырган.

Өске күрүненнин албан ёзугуунун төлөөлекчилериниге удур дипломаттыг харылзаалариның тоогуунде дыңналбаан ол бүгү үүлгедиглерни кыдат албан кижилериниң болгаш депутаттары-биле ужуражылгалар болуп турар. Ол соңгулда округунга хамаарыжып турар соңгукчулар хоорай Совединиң депутаттары эштер Беляшов, Ковенский, Шипигина олар-биле январь айда ужурашканнар. Депутаттар ынчан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтериниге соңгулда дугайында база аңаа хамаарыштыр бистиң ажыл-ишчилеривистиң мурнунда кандыг улуг сорулга турун турарын демделеливишаан, соңгукчулар ортузунга боттарының чорудуп келген ажылын тода чугаалааннар.

Январь айның сөөлгү хүнүнүнүң бирозунде соңгукчулар агитпунктуга база катап чыглып кезген. Ол болза соңгукчуларның дыштанылга кежээзи-дир. Хоорайның № 3 школазының үстүгү классталының өскүнчилери солуп концертти соңгукчуларга коргүскен. Февраль айда болгаш мартның эгезинде база соңгулда хүнүнде соңгукчулар ортузунга чорудар ажылының дугайында агитпунктуның эргелекчизи Александр Владимирович Шепановский мынчаар чугаалаан:

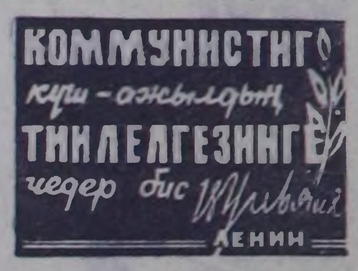
— Соңгулда мурнунда чон ортузунга улуг ажылды чорудары бистен негеттинип турар. Ынчангаш ам соңгукчулар-биле ажылды моон соңгаар улам калбартыр бис. Февраль айда план ёзугаар бистиң агитпунктувуска солуп кежээлер, соңгукчулар-биле ужуражылгалар болуп эрткилээр. Агитпунктуга февраль 6-дан эгелеп түскай дежурныйлаашкынны чурумчуткан бис. Соңгукчулар хостуг үезинде агитпунктуга чедип келгеш, дапзыда адын хынап, соңгулда дугайында соңуургаан түүлүбиле танышып алыр аргалыг болган. Солуннар, журналдар стоядар кырында делгеттингеп. Бистө 9 округ бар, соңгукчулар округ бүрүзүнден-ие бир кандидатты депутатка соңгуур. Ынчаарга соңгулда хүнүнде комиссияның ажылынга дузалажыр 5 кижини № 3 школаның агитколлективи бээр, а ол хүн ниитиинин чурумун хайгаарап дежурныйлаар эштер областың профзивилел чөвүлелиниң агитколлективинден келирлер. Ынчангаш ам соңгулда бедик деңнелге эртер дээрзинге бүдүүлээр бис.

Харылзаа эргелелиниң, хоорайның харылзаа белдирииниң, аптека эргелелиниң партия организацияларының агитколлективтериниң ажылынга кичээнгейни сударатпайн турар. Ол парторганизацияларга хамаарыжып турар агитаторлар соңгукчуларга ортузунга тайылбыр ажылын бо хүнүверде улам күштелдирген.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

ПАРЛАЛГА БҮДҮРҮЛГЕЗИ— БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

АДЫН СЫКПАС БИС

Бистиң подлективте 23 комсомолчу бар. Типография — республиканы сошиалистиг чаруштуң бедик чадазы, коммунистиг куш-ажыл дээш шимчээшкинниң эгелээн чери. Ийиде — бистиң бүдүрүлгевис ол атты бүрүчү-биле адилеп турар болгаш ында боттарының куш-ажылчы баштайгы базымнарын борта эгелээш, ам мурнакчы, хоочун салгалдың кижилеринге санадыр ажылчыннар-биле аныяк өскенер демнеп, пайыралдыг күжүн каттыштырган ажылдап турар.

Типографиниң комсомолчулары куш-ажылга, өөредилгеге, дыштанылгага мөңгүр. Куш-ажылчы чеднишкиннерге доктаавас мен, чүге дээрге, ниити бүдүрүлгениң ажыл-херээнде бистиң үлүүвүс база бар. Өөренип, дыштанып турарывыс дугайын чугаалавайн.

Комсомолчулардан өөренмейн турар кижи чок. Түскай эртемниг оолдар, киштер политчырыдышкын четкизинде, артканнары дээди өөредилге черинде, техникумнарда болгаш кежээки, бот-өөредилгениң ажылчы аныяктар школаларында өөренип турарлар. Ажылдавышаан өөренири берге болбайн аан. Ынчалза-даа бисте өөредилгезин ара каапкан кижи чок. Чүге дээрге хөйүү бижип алыксаары, бодунуң чурттап турар үезиниң төлептиг хамаатызы болукаары — аныяктарның кол чүткүлү апартан. Бисти чүгле ажылдан, өөренип турар деп бодаваан. Типографиның подлективи март 8-тиң болгаш соңгуладының байырлал хүннеринде концерт көргүзер дээш, белеткенип турар. Ында база-ла хоочуннар биле аныяк салгалды кады көрүп болур. Типографияның баскетбол командазы хоорайның кубогун, спортчуң кышкы хевирлеринің талазы-биле маргылдаага бистиң подлективи ийиги черни чаалап алган. Мында база-ла комсомолчулар колдап турар.

Совет эрге-чагырганың бежеп чылын комсомолчу ёзу-биле утказар дээш аныяк полиграфистер эки ажылдаарлар.

Р. НИКОПОВА,
комсомол организациязының секретары.

КҮЧҮВҮС УЛГАТКАН

1945 чыл бистиң подлективиске эң көрүнчүт чылдарның бирээзи болган. Ада-чурттуң Улуг даймны доостуру билек, чаа техника биске кээп эгелээн. Ынчан бистиң үзеткүрүвүстүң кылганы «Н-1» болгаш «Н-2» деп маркалыг ийи линотип биске келген. Ол машиналар хол-биле өрүлгени дыка чигеткен. Оон дараазында чылдарда оон-даа бедик бүдүрүкчүлүт машиналар үзүктел чок кээп эгелээн. Баштайгы келген машиналарны Москвадан келген дуржулгалыг мастер эш Симаков эптеп тургускаш, Т. Лыскова, Е. Кондрашова, Е. Бутвенко, П. Белоусов болгаш оон-даа өскелерни адаа өөреткен.

Үжүк өрүүр линотип дээр машиналарны ажыглап эгелээн соонда республика солуннары неделяда беш удаа үнер аргалыг болган. Чүге дээрге Новосибирскиниң полиграфия училищезин дооскан элээн хей уругжар база келген. Ынчангаш бир линотипист хол-биле өрүлге кылган чеди кижиниң ажылын солуур аргалыг болган.

Баштайгы үеде бистиң ажылывыска чамдык бергезер база турган. Чижө, Кызылдың эрги электри станциязының күчүзү бичии тургамнан үжүк кудар коргуучун холукаа алыбас, эзирее-даа катап доңа баар турган. Ол металлды өске арга-биле эккидирери дээш оон-даа өске элээн хей чаартылгаларны кылган бис. Эш Белоусов-биле кады кылган чаартылгаларывыс будүрүлгеге оп муң ажыг рубльдиң камналгазын берген.

Амгы үеде республика типографиязының линотип цеги ада-чурттуң эң эки шыпаррыг техниказы-биле долу хандыртынган. Солуннардан ангыда чечен чогаал, өөредилге номнарының өрүлгези бүрүн механизастаттынган.

Ол нарын техниканы ажыглап турар мастерлер бисте көвүдээн. Чижө, линотипистер эштер Т. Лыскова, М. Савгир, З. Аржакова, А. Плотникова болгаш оон-даа өскелер будүрүлгениң мурнакчыларынга санадыр турар. Аныяк тыва кыс Зоя Ооржак бо нарын мергежилге өөренип алган.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга холбаштыр алган хүлээлгелерин пехтиң инженүүнери эрестиг боттандырып, будүрүлге планын үргүлүү ажыр түүседип келгеннер.

В. РАЧКОВСКИЙ,
цехтиң мастери.

АКЫ-ДУНМА

Республика типографиязынга келириминде-ле полиграфия үлетпүрүнге ажылдап кээпкен стажтыг турган мен. Уфага техникум дооскаш, шеригларны албан хүлээлгезинге база кезээтинде солуунуң типографиязынга эртирген мен. Ынчалза-даа Кызылдың типографиязының эргинии элээн сүрээдеп артаан мен. Чүге дээрге, коллектив ынчаарда-ла коммунистиг куш-ажылдың будүрүлгези деп бедик атты өдилеп турган. А ол ат коллектив неженүүнге улуг харымаалганы хүлээдиргер болгай.

Чаа келген кижиге бүгү-ле чүве коску, каракка илдиг болгай. Бодум хамыкты мурнай типографияда пайыралдыг кижилер ажылдап турарын эскердим. Яппы-бүрү национальниң төлөлекчилери парлакчылар, дептерлекчилер, өрүкчүлер шуптузу бот-бодунуң байдалын эки билир, «чаңгызы — шуптузу, шуптузу — чаңгызы» дээш туржүрүлгө белеп. Эң ылаңгыя будүрүлгеге чаа келген аныяктарны кичээнгейлиг хүлээп алыр. Мен келирим биле дуржулгалыг мастерлер Мария Ерахтина менээ дузалажып, арга-сүмезин кадып эгелээн. Мен «Шын» солуннуң метранпажында ажылдап турар мен. Өрээн материалдарны редакциның шыйган найыын ёзугаар оптей чыскаан, ону хевирээр — мээң хүзээлгем ол. Ниити ажылды дүргедедирде, метранпаж кижи шалыпкын, ынчалза-даа далашкан шынарны кудулаттайн, ажылдаар үжуруут. Бо принцип-биле ажылдап турар-даа мен. Чоокта чаа будүрүлге хураалыга эрткен чылдың дөртку кварталында калбарган социалистиг чарышка мени тилелкчи болганып чарлаан. Оорум мээң-биле өөрүп, байыр чедирген чылыг сестер-биле мени деткидилер. Бо бүгү улам күжениишкиннииг ажылдаарын мениден негеп турар.

К. ДОПЧУН-ООЛ.

ТӨӨГҮДЕН ЧАМДЫК ЧИЖЕКТЕР

Тывага эң баштай типография РКП(б)-ниң ТАР-га турган райбюроюнуң инициативазы-биле 1924 чылдың чайынында тургустунган. Ол типография Тывага эң баштайгы солунну — «Красный пахарь» («Кызыл тараачын») солуннуу орус дылга парлаан. Ол солуннуң бир дугаары 1924 чылдың июль 24-те үнген.

Ол типографиянын дугаймында «Тыванның төөгүзү» деп номнуң ийиги томунда мынча деп турар одуругжар бар:

«1924 чылда совет-тыва-моол човулел хуралга киржири-биле Кызылга келген совет төлээлер парлаар машинаны болгаш типография деригелерин Тыванын чазаанга белек кылыыр дамчыдып берген. Аңаа үндезилээш Тывага полиграфия будурулгези баштай тургустунган».

Ол чүгле парлалга будурулгезинин баштайгызы эвес, харын база Тываның баштайгы будурулге черлериниң бирээзи болган.

РКП(б)-ниң райбюроюнуң 1925 чылдың апрельде бир хуралында типография дугайын чугаалашкан. Типография станогу, үжүктер, саазын болгаш өске-даа материалдарны немей чагыткан. Минусинскиден өрүкчү, парлакчы болгаш начальник келген, моол үжүктер база чөрүп өрар дээрзин райбюроюнуң хуралы демдеглээн. Райбюроюнуң докталында мындыг үүлдерни бижээн: «Орус типографиязының чанында моол дылга парлаар типографияны тургузар, типография болгаш редакция ажылынга өөренири-биле моол бижик билир ийи тыва кижиден тускайлап бээр дугайын ТАРИ ТК-биле дугуржуп алыр».

РКП(б)-ниң Тывага турган райбюрозу тыва улустуң культуразының дугайында сагыш салып, тыва чонга солун үндүрер дугайында эге саналүндүрүп турган дугайын бо чижек тодаргай хереченлеп турар-дыр.

Типография канчаар тургустунган дугайын Тывага типографияның хоочун ажылчыны, ам пенсионер В. Рачковская сактып чугаалап олурар: «1924 чылда баштай типографияга 8 ажылдакчы турган. Оларның бирээзи мен турдум. Мен ынчаарда аңаа өөреникчилеп кирдим. Оон эргелекчизинге Д. Луканинни Минусинскиден келдирген. «Красный пахарь» солуннуң баштайгы дугаарын өөреникчилеп турган үндүрүшкен мен».

«Красный пахарь» болгаш «Тываның шыны» деп солуннарны парлап турган ийи бичии типографияларны каттыштырган, күрүненің типографиязын тургускан. Ол каттышкан типография Ленин кудумчузунда, амгы культура министерствозунуң болгаш социал хандырылга министерствозунуң бажыңының мурнуу чүкче талазында үш өрээлге турган.

Ол типографияга мен 1930 чылдың чайындан эгелеп ажылдаан мен. Ынчаарда типографияның ажылдакчылары чээрби-даа четпес — оон ажыг кижи турган. Скоморков, Петров, Рачковская, Туплакин чижектиг орус өрүкчүлер, моол дылга үжүк өрүүр ийи тыва (оларның бирээзи ам Бии-Хем районда пенсионер Топчут), Иванов, Спирина, Сорокин болгаш парлаар машина долгаачылары Сыпкин, Чи Шу-ли, Ли фан составтыг интернационалдыг коллективке Ширап-биле ийилээн ажылдап кирген бис. Ынчаарда типографияның эргелекчизи, Минусинскиден келдиртken Д. Луканин турган. Ол эргелекчиниң тускай конторазы болгаш бухгалтерия аппарады-даа чок. Ам бодаарымга ол кижи дээрге эргелекчи, бухгалтер болгаш кассир хүлээлгезин катай күүседип турган. Будурулгезин эргелеп башкарары-биле кады ажылдакчыларның ажыл төлевиринде ол боду санап бээр.

Машина техника көрүп чорбаан кижи ынчаарда солуун парлаар машинаны, саазын кестирер станокту көргеш, магадаар боор чүве. Ол магадап турган машиналарым дээрге кижи хол-биле долган хөделдирер «Пионер» деп парлаар машина, бут-биле хөделдирер бичии парлаар станок чүве. Дептерлээр черге тускай машина-техника-даа чок, өрүүр салбыр чүс хуу хол-биле өрүүр турган. Линотип деп үжүк өрүүр машина бар деп, орус эштер чугаалаарга, оон сураан дыңнаан безин кижи магадап, кажан-на мындыг машиналыг апаар ирги бис деп аажок күзээр турган мен.

1930 чылдың июль 5-те моол дылга үнүп турган «Тываның шыны» солунга чаа тыва бижиктиң алфавидин шын бижиириниң допчу дурумү-биле кады парлаан. Солуннуң ол номери кандыг-даа байырлал номериниден артык шуптузу кызыл будук-биле парлаттынган. Ол анаа-ла таварылга эвес. Чүге дизе тыва улустуң чүс-чүге чылдарда төөгүзүнде эң-не баштай Тываның чаа үжүү парлаттынган солуннуу ынчаар үндүргени ол.

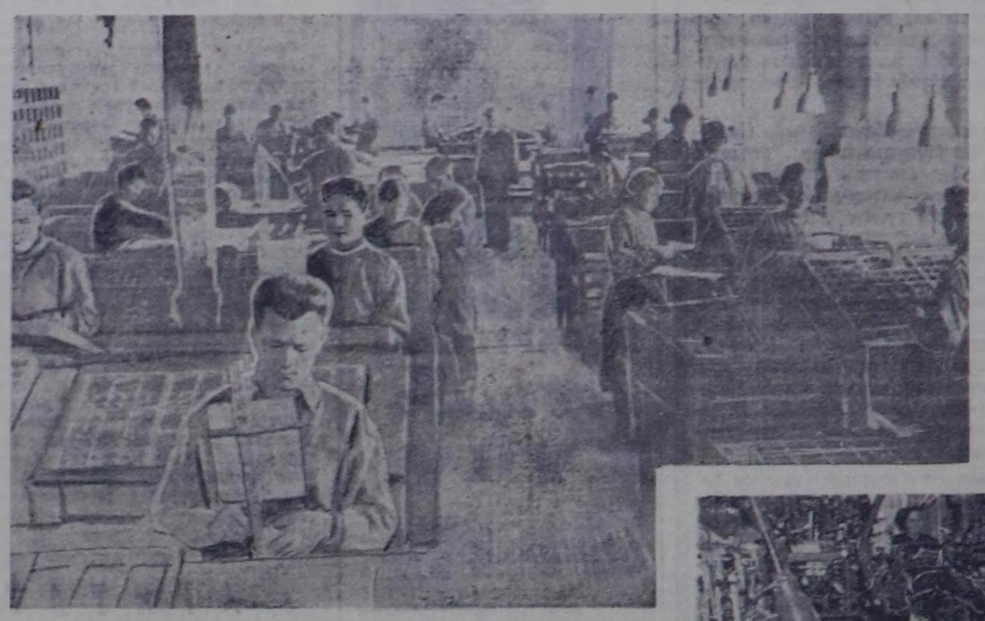
Оон эгелээш-ле моол дылга үнүп турган солуннуң арнынга тыва дылга баштай информацияларны, кыска чүүдерни, оон соонда «Самбыкайның чугаалыы» парлаары үргүлчүлеп, солун арнынга оон өзелээр шөлү чоорту-ла калбарып турган.

Ынчаарда тыва дылга солун кылырынга бистерге орус эштериниз дузалажып турган. Бистиң мурнувуста моол дылга өрүкчүлер чаа кирген бистерге дузалап шыдавас турган. Чүге дээрге моол үжүктү өрүүрүнүң системазы тыва үжүкпиле өрүүрүнден сыр өске, а орус болгаш тыва үжүктерни өрүүрү шуут дөмей, чүгле сөзү ылгалдыг. Моол дылга өрүп турганнардан эш Топчут харын тыва дылга база өрүп өөрени берген турган. Ол биске чүве айтып бээр турган. Ынчангаш тыва дылга өрүкчүлерни орус мастерлер өөредип, полиграфчы техниканы ширтээ-хол-биле долган хөделдирер «Пионер» деп парлаар машина, бут-биле хөделдирер бичии парлаар станок чүве. Дептерлээр черге тускай машина-техника-даа чок, өрүүр салбыр чүс хуу хол-биле өрүүр турган. Линотип деп үжүк өрүүр машина бар деп, орус эштер чугаалаарга, оон сураан дыңнаан безин кижи магадап, кажан-на мындыг машиналыг апаар ирги бис деп аажок күзээр турган мен.

1930 чылдың июль 5-те моол дылга үнүп турган «Тываның шыны» солунга чаа тыва бижиктиң алфавидин шын бижиириниң допчу дурумү-биле кады парлаан. Солуннуң ол номери кандыг-даа байырлал номериниден артык шуптузу кызыл будук-биле парлаттынган. Ол анаа-ла таварылга эвес. Чүге дизе тыва улустуң чүс-чүге чылдарда төөгүзүнде эң-не баштай Тываның чаа үжүү парлаттынган солуннуу ынчаар үндүргени ол.

Оон эгелээш-ле моол дылга үнүп турган солуннуң арнынга тыва дылга баштай информацияларны, кыска чүүдерни, оон соонда «Самбыкайның чугаалыы» парлаары үргүлчүлеп, солун арнынга оон өзелээр шөлү чоорту-ла калбарып турган.

Ынчаарда тыва дылга солун кылырынга бистерге орус эштериниз дузалажып турган. Бистиң мурнувуста моол дылга өрүкчүлер чаа кирген бистерге дузалап шыдавас турган. Чүге дээрге моол үжүктү өрүүрүнүң системазы тыва үжүкпиле өрүүрүнден сыр өске, а орус болгаш тыва үжүктерни өрүүрү шуут дөмей, чүгле сөзү ылгалдыг. Моол дылга өрүп турганнардан эш Топчут харын тыва дылга база өрүп өөрени берген турган. Ол биске чүве айтып бээр турган. Ынчангаш тыва дылга өрүкчүлерни орус мастерлер өөредип, полиграфчы техниканы ширтээ-

Бо чуруктарда типографияның эрги, чаа цехтери. Үжен чылдарның үезинде тыртырган үетүү чуруктар өрүлге цеги. Адаанда чуруктар линотип цеги бо хүннерде.

Үжүк чедишпес, техника өзээш турган баштайгы үеде Ленин дугайында номчугашты, сан болалга номун болгаш өске-даа бичии номнарны арай боорда үндүрер турган бис.

Үжен чылдарда үнүп турган солуннарның болгаш номнарның чурук каасталгазы мырынай чөгенчиг турган. Чүге дизе ынчаарда солунга парлаар чурук кылыр чер чок болгай. Москвадан келген ийикле аңаа кылдырып алган каш-ла чуруктарны солуннарга-даа, номнарга-даа катапкатап парлаар турдувус. Чижө, Ленин башкының портреди чижектиг ийи-чаңгыс чуруктарны барык-ла байырлал санында парлаар ийик бис. Оон соонда С. Феоктистов болгаш мен шала шывар линолеум деп чүвеге чуруктарны бижек-биле сиилип алгаш-даа парлаар турдувус.

Чоннуң үжүк бижик билири өзүп, типографиянның материалдыг баазазы калбарып келгени-биле холбаштыр солуннуң тиражы көвүдеп, үндүрер номнарның саны-даа үзүктел чокка өзүп турган. Чижө, моол дылга солун айда бир удаа беш чүс хире тиражтыг үнүп турган болза, тыва бижик тургустунганының соонда бир-даа чыл четпээнде — 1931 чылдың майда «Шын» солуннуң тиражы 1500 кезек чеде берген.

Бүгү парлалганы, албан чергелеринге херек өгделелин, школаларга өөредилгени 1931 чылдың май 1-де тыва бижикке шилчидер соруулга салдынган турган. А «Шын» солуун ол хуусаа четпээнде-ле — 1931 чылдың март ортандан эгелеп шуут тыва дылга үнүп эгелээн.

Тыва бижиктиң тургустунганының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, Араттың революстуг партиязы нацонал парлалганы дүрген хөгжүдериниң бүгү-ле хемчеглерин алган.

Оон түмненнинің дугайын «Тываның төөгүзүнүң» II томунда мынча деп бижип турар:

«Москвага, Кызылга тыва дылга парлаан баштайгы ийи үжүглелдериниң болгаш бижик билбес чоруктуу узуткаар талазы-биле инструкциялыг, бижик болгумнериниң өөредилге планының соонда 1930 чылдың июльдан 1931 чылдың мартка чедир тыва орфографияның дуруму, бирги болгаш ийиги чылда өөренириниге херегларифметиканың өөредилге номнары, тыва дыл талазы-биле практиктиг дузаламчы пому болгаш өске-даа: «Амгы болгаш эрги Тыва», «ТАР-ның Конституциязы (Үндезин хөйлүзүү)», «Арат херээженнер оргузунга ажыл дугайы» чижектиг номнар парлаттынган турган. Тыва дылга баштай парлаттынган номнарның бирээзи «Башкы Ленин» деп ном болган. Ол номнар 3—10 муң тиражтыг парлаттынган болгаш чон оргузунга дүрген тараан».

1933 чылдың январьдан эгелеп «Ревэнэ шыны», 1936 чылдың январьдан — «Хостуг арат» солуннар тургустунган. «Революстуг арат» «ТАР чазааның кол медээзи», «Чаа Тыва» (орус дылга) деп сеткүүлдерни база типографияга нинти тиражы 23.000 кезек кылдыр парлап үндүрүп турган. Ол ышкаш «Пионер», «Революстуң херели», «Интернационализм» болгаш өске-даа чамдык журналдар орус, тыва дылдарга үнүп тургулаан.

Типография — Тываның баштайгы бүдүрүлгелериниң бирээзи бооп тургустунгаш, ам коммунистиг куш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты республикада эң баштай чаалап алган деп чүвени. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнуң юбилейинге үжүктүр демдеглээри оон ажылдакчызы чораан кижиге дыка-ла өөрүнчүг-дүр.

Б. ХӨӨВЕНМЕЙ.

Коммунистиг куш-ажыл

Совет эрге-чагырганың бежен чылынга алдаржытkан куш-ажылчы эзлчетте киришпишаан, республика типографиязының коллективи чыл планын декабрь 25-те күүседирин хүлээгеп. Чүгле чиг-этти болгаш кол материалдарны шын чарыгдап турган. 17,5 муң рубльдиң камналгавын алыры база социалистиг хүлээлгеде көрдүнген. Будурулгениң каржа чок ажылдаарынга оон кылган продукциязының шынары шиитпирлиг рольду ойнаар болганда, чүгле эки болгаш коңчуут эки деп, үнелелди алыр кылыгларны белеткээр ужурлуг бис. Алган хүлээлгелеривисти чедишкиннииг күүседип болурувустуң аргазы бар. Мурнуда чылдарда болгаш эртken-даа чылын ажыл-херекти шуудавын чорударының байлак дуржулгазы, ажыглалче киирер ужурлуг курлавырлар илереттинген. Беш чылдың баштайгызында бистиң коллективке дептерлээр цех чедимчелиг ажылдаан. Үш квартал дургузунда ол цехке кызыл сылдыстыг тук (мурнакчыларга тыпсып турар шаңналывыс) чырып келген.

Полиграфия үлетпүрү техника-биле чепсегленген, шапкын хөгжүп олурар адыр болгай. Оон чижээнге бистиң будурулге бүргүү-биле хамаарыжыр болгаш бистиң байдалывыс ону бадыткаадаа. Чаа, бедик будурукчулуг нарын техниканы башкарарынга мергежээн, түскай эртемниглер пегеттинер. Шиңгыр кадрлар типографияда бар. Кижи күжүн солаан механизмнер, дериг-херекселдер болгаш ажылдап турар кижилериниң күш-ажыл чурумуун шынгыы сагып турары бистиң коллективтиң эки ажылдарын хандырган. Моңу бадыткаар чамдык чижектерден көргүзейн.

Кап чыл мурнунда беш линотип станогу тар өрээлге өске цех-биле кады турган. Ам линотип негинде машиналар саны ийи катап өскен болгаш ук цехке түскай делгем өрээлди үнүрүп берген. Машиналар чаа марканың бедик будурукчулуг дериглери болуп турар. Парлаар цехтиң шолу ийи чартык катап калбарган. Оон улам ол цехке 6 кижи хайгаарап турар апарган.

Өөредилге номнары болгаш өске-даа чамдык продукцияны парлаары-биле ПД—2, ПС—А2 болгаш өске-даа шакта 3 муң арыннытар автоматтар типографияда бар.

Чоокта чаа солун стереотиви кудар түскай автоматты шепеп эгелээн бис. Солуннуң бир номериниң хөй-хөй кезектерин базып алыр стереотиптерни кижи кылыр турган. Ону кылыр станок шоолуг эки ажылдавас, а кылган продукциязының шынарын бедик мергежилгиг кижилерни өөредип алдывыс. Түскай майыктарга парлаар чагыгларны күүседир калбак стереотиптер кудар станокту база ажыглап турар бис. Маңаа үш чыл бурунгаар 300 муң кезек майыкты парлаарда 16 кезекти өрүлгеже киирген, өрүкчү кижи ийи хүн ажылдап, хөй күш үндүрер ужурга таваржыр турган. Ам стереотип кутканда продукциянын бот-үнезин 5 катап чигээн. Түскай майыктар белеткээри дээрге биске бердинген планның 35 хуузу болгай. Ынчангаш бо ажыл экономика талазы-биле дыка ажыктыг деп чүве билдингир.

Барык тос чыл мурнунда парлалга цегинде бир бригадага коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин эгелээн. Ону Анна Попова удуртуп турган. Ол бригаданың кежигүннери ам-даа коллективинде эки ажылдыг, хүндүлүг кижилер болганнар. Чижээ, Ирина Сухова парлакчының дузалакчызындан бедик мергежилдиг парлакчыга, Юрий Коршунов цех начальнигинге, Александр Ткачев мастерге чедир өскен.

Бистиң мурнакчыларывыстың аттарын моон ынай уламчылап болур. Социалистиг чарыштың дээди хевири болур коммунистиг куш-ажыл дээш тос чыл мурнунда эгелээн чарыш чоорту кыптыккаш, бистиң коллективиске улуг үүлени бүдүрген болгаш кижилерниң мозу-шынарын кайгамчык өскерткен.

Ол чаагай атты республикага бир дугаарында биске тывысканы ажылчыннарны куш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерже сорук кирген. Сөөлгү он чылдарның дургузунда будурулге планын доктаамал күүседип келген бис. А эртken чылдың планы база-ла ажыр күүсеттинген болгаш 109,3 муң рубльдиң арыг орулгазы алдынган.

Амгы үеде коммунистиг куш-ажылдың шалыпчыларының саны чүс ашкан. Ажылга чаа кирген кижилерни коллективтиң куш-ажылчы алдарынга болгаш хоочун будурулгечилериниң куш-ажылынга кижизидериниче партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары кол кичээнгейни салып турар. Бүгү амыдыралы, республика типографиязының төөгүзү-биле сырый холбаалыг өг-бүлелер бисте хөй. Чижээлээрге, В. Рачковскийниң иези бо типографияның баштайгы өрүкчүзү турган, ам оглу типографияда дуржулгалыг мастерлерниң бирээзи. Бо ышкаш чижектерни адап турган аныяктарны кижизидерге энне дээштиг дээрзин бистиң дуржулгавыс бадыткап турар.

Хөй дериг-херекселдерни ап, оон-биле ажылдаанывыста будурулге шолуп алыдары негеттинип келген. Боттарывыстың күжүвүс-биле чамдык ажылдарны кылдывыс. Материалдар шыгжаар складтар, редакцияларның корректорлары тус-тус өрээлдерде ажылдап турар апарганнар.

Сөөлгү үеде ажылдап турар черлеривисти арыг-силиг, эстетиканың дурумнеринге таарыштыр эде тургузуп эгелээн бис. Цехтерни будуп, чечек, үнүш-биле шимээриниге И. Пономарева, М. Тарханова, Н. Марченко болгаш өскелер-даа иденкейлиг киришкеннер. Будурулгениң культуразының болгаш эстетиказының талазы-биле көрүдеге парлаар цех тиилээн. Бежен чылды демдеглээр чылын куш-ажыл камгалалының чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларын адап, цехтерни чырыдарын, механизмнерни болгаш өскедаа херекселдерни эң таарымчалыг өнүүр будуктар-биле дозудаар бис.

Планнарывыс улуг. Ол бүгүнү кылып шыдаар бис дээрзинге бүзүрел бар. Чүге дээрге бистиң коллективте ёзулуг ажыл-ишчи кежээ кижилер ажылдап турарлар. «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг, типографияга чээрби ажыг чыл ажылдаан, парлакчы Мария Михалева, дептерикчилер А. Никитина, М. Мартюшова дээш өскелер-даа бар, даңзыны ам-даа уламчылап болур. Олар юбилейни тергиин эки көргүзүтлерниг үүкүүр дээш эки ажылдап, өскелерге үлегерни көргүзүп турарлар.

А. ЖАРОВ,
кол инженер.

«Шынның» штаттан дашкаар фотокорреспондентизи, типографияның ажылчыны В. Рачковскийниң тыртырган чуруунда республика типографиязының хоочун будурулгечилери: (соолдаай талазындан) А. Коробова, В. Рачковская, Ф. Чи Шу-ли оларның аныяк ажылчыннар М. Маслова, К. Осипова болгаш З. Ооржак биле чугаалажып турары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

(Уламчызы. Эгези февраль № 30—31 «Шында»)

ТАҢДЫ РАЙОН

Арыг-Бажының № 78 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы Дежнев Алексей Артемьевич — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы Агапов Захар Фролович — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Отвева** Евдокия Дийевна — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Үүремчи Клавдия Удаановна — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң Каскал сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Чооду Күскө Учербаевна — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң Артыы-Узуп сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Агапова Мария Трофимовна — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң Төп сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Бочкарева Зинаида Григорьевна — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Боровиков Иван Савельевич — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң механизаторларындан.

Иелева Татьяна Павловна — Владимировканың сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Балгазының № 79 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Клепиков** Афанасий Лукич — «Революцияның чалбыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы Ососкова Пелагея Ильинична — Балгазының ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Сырат** Кадыр-оол Борбакчинович — «Революцияның чалбыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Попеляев Сергей Дементьевич — Балгазында кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлге-техниктиг училищезиниң коммунистиг организациязындан.

Яковлева Полина Андроновна — Балгазын эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Пухирев Константин Павлович — Балгазын ыяш ажыл-агый черинин профавилел организациязындан.

Аранчаа Седип-оол Ховалыгович — Балгазын ортумак школазының профавилел организациязындан.

Котовщикова Валентина Михайловна — Балгазын суурда күргүне алдан черлериниң ажылдакчыларының профавилел организациязындан.

Дремлюков Спиридон Александрович — Балгазының кодээ хереглел ниитилелиниң ажылдакчыларындан.

Дүргенниң № 80 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Половинко** Елена Семеновна — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Оюн** Суван Балдарович — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Разумова** Нина Ивановна — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Шадрин Евгений Степанович — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының механизаторларындан.

Ахатянов Михаил Васильевич — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының эртем ажылдакчыларындан болгаш тускай эртемниглериден.

Субачев Григорий Георгиевич — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының гаражының мехмастерскаязының коммунистиг организациязындан.

Оюн Анчымаа Сыратовна — Сосновка ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Злыгостев Юрий Михайлович — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажыл-чывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Иванова Мария Васильевна — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профавилел организациязындан.

Бай-Хаак № 81 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Сырат** Виктор Менделеевич — улус чырыдыышкынының район киидлиниң профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Пконникова** Антонина Николаевна — хамылаа белдириниң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Брыкалова** Тамара Иннокентьевна — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Сумба Андрей Лопсанович — районнуң мыш ажыл-агый черинин ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Абросимова Мария Ивановна — Бай-Хаак ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Румянцев Николай Максимович — будурулге-оруң участогунуң амылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Молчанова Ольга Васильевна — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Шактар Николай Парынмаевич — будурулге-оруң участогунуң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Поридин Прокопий Степанович — районнуң хереглел ниитилелиниң баштаар черинин коммунистиг организациязындан.

Межегейниң № 82 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Петрушеня** Леонид Федорович — «Межегей» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Оюн** Нуспай-Сүрүң Балзевич — «Межегей» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Чиркова** Надежда Александровна — «Межегей» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Волокитин Николай Леонтьевич — «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының ажылчывнарындан болгаш специалистеринден.

Полева Мария Ивановна — «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының ажылчывнарындан болгаш специалистеринден.

Москаленко Галина Ивановна — «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Оюн Дүктүт-оол Канчырович — «Межегей» совхозтуң Березовка салбырының ажылчывнарындан болгаш специалистеринден.

Ступин Владимир Андреевич — «Межегей» совхозтуң механиктиг мастерскаязының болгаш гаражының ажылчывнарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Шулуу Галина Сергеевна — «Межегей» совхозтуң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Элегеетиң № 83 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Мухамедгареев** Фарид Фалеевич — Элегес ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Пухирев Константин Павлович — Балгазын ыяш ажыл-агый черинин профавилел организациязындан.

Аранчаа Седип-оол Ховалыгович — Балгазын ортумак школазының профавилел организациязындан.

Котовщикова Валентина Михайловна — Балгазын суурда күргүне алдан черлериниң ажылдакчыларының профавилел организациязындан.

Дремлюков Спиридон Александрович — Балгазының кодээ хереглел ниитилелиниң ажылдакчыларындан.

Дүргенниң № 80 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Половинко** Елена Семеновна — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Оюн** Суван Балдарович — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Разумова** Нина Ивановна — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Шадрин Евгений Степанович — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының механизаторларындан.

Ахатянов Михаил Васильевич — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының эртем ажылдакчыларындан болгаш тускай эртемниглериден.

Субачев Григорий Георгиевич — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының гаражының мехмастерскаязының коммунистиг организациязындан.

Оюн Анчымаа Сыратовна — Сосновка ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Злыгостев Юрий Михайлович — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Иванова Мария Васильевна — Тываның күргүнениң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профавилел организациязындан.

Бай-Хаак № 81 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Сырат** Виктор Менделеевич — улус чырыдыышкынының район киидлиниң профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Пконникова** Антонина Николаевна — хамылаа белдириниң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Брыкалова** Тамара Иннокентьевна — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң профавилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Сумба Андрей Лопсанович — районнуң мыш ажыл-агый черинин ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Абросимова Мария Ивановна — Бай-Хаак ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Румянцев Николай Максимович — будурулге-оруң участогунуң амылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Молчанова Ольга Васильевна — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Шактар Николай Парынмаевич — будурулге-оруң участогунуң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Поридин Прокопий Степанович — районнуң хереглел ниитилелиниң баштаар черинин коммунистиг организациязындан.

Межегейниң № 82 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Петрушеня** Леонид Федорович — «Межегей» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Оюн** Нуспай-Сүрүң Балзевич — «Межегей» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Чиркова** Надежда Александровна — «Межегей» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Волокитин Николай Леонтьевич — «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының ажылчывнарындан болгаш специалистеринден.

Полева Мария Ивановна — «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының ажылчывнарындан болгаш специалистеринден.

Москаленко Галина Ивановна — «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Оюн Дүктүт-оол Канчырович — «Межегей» совхозтуң Березовка салбырының ажылчывнарындан болгаш специалистеринден.

Ступин Владимир Андреевич — «Межегей» совхозтуң механиктиг мастерскаязының болгаш гаражының ажылчывнарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Шулуу Галина Сергеевна — «Межегей» совхозтуң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Элегеетиң № 83 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Мухамедгареев** Фарид Фалеевич — Элегес ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Карпова** Валентина Трифоновна — «Элегес» совхозтуң профавилел организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Нетухова** Галина Александровна — Сут-Бажының 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Капустин Владимир Алексеевич — «Коммунизминиң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Оюн Сарыг-оол Кивалович — «Коммунизминиң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Монина Раиса Васильевна — «Коммунизминиң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Минькова Элла Федоровна — «Коммунизминиң херели» ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Кок-кыс Раиса Эндиноевна — «Коммунизминиң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Чудесова Валентина Александровна — «Коммунизминиң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Чедериниң № 85 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Прудкий** Василий Степанович — «Типлелге» совхозтуң контораразында коммунистиг организациязындан.

Монгуш Кара-кыс Кандановна — «Типлелге» совхозтуң Төп СБФ-зының ажылчывнарындан болгаш специалистеринден.

Седых Георгий Ерофеевич — «Типлелге» совхозтуң прораб-тудуг участогунуң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Быкова Валентина Аверьяновна — «Типлелге» совхозтуң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хову-Аксының Барыын талакы № 86 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Сафронов Федор Климентьевич** — Күргүне банкызының Хову-Аксында салбырының ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Пяткина** Ефросинья Васильевна — Хову-Аксының Культура бажыңының профавилел организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Кар-оол** Валерий Чаржеевич — Хову-Аксы ортумак школаның профавилел организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Пахоруков Александр Павлович — № 18 геолог-шинчилел партиязының ажылчывнарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Фомин Василий Егорович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң дуглаал будурулгелер комбинадының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Толстова Тамара Александровна — харылзаанын Хову-Аксы салбырының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Пинина Екатерина Борисовна — Ажылчы чоннар депутаттарының Хову-Аксы суур Совединиң күүскомунуң ажылдакчыларындан.

Зорина Дора Михайловна — Хову-Аксының № 2 уруглар яслизиниң кежигүндикчилериден болгаш хандырыычы ажылдакчыларындан.

Раев Григорий Михайлович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчывнарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хову-Аксының Чоон талакы № 87 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Меркулов** Михаил Максимович — «Тыва кобальт» комбинатының руда эргелелиниң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Карпов** Иннокентий Маркелович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Тропин** Николай Иннокентьевич — Хову-Аксының ажылчы аныяктар школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Трухина Екатерина Михайловна — Тыва продснабтың Хову-Аксы садыг салбырының профавилел организациязындан.

Москалева Эмилия Львовна — Хову-Аксының эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Түмен-Хоо Севилбаа Толкаевна — Хову-Аксының амыдырал-хандырылга комбинадының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хомушку Кар-оол Сүрүнович — Хову-Аксының амыдырал-коммунал салбырының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чанзан-оол Кара Кыржыевна — Хову-Аксының шагдаа черинин болгаш орт аймылдан камгалал черинин ажылдакчыларындан.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Самагалдайның № 88 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Ширпең** Булат Бүлчүүович — Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Шалык** Сталь Чактакович — Шуурмактың амыдырал хандырылга комбинадының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Шыырап** Анна Шараевна — Самагалдай ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Болтовская Софья Николаевна — Шуурмак 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Лебедев Виктор Александрович — районнуң ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларындан.

Сиптюн Адам Самуилович — «Сельхозтехника» каттыжымышкынының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Горбунова Татьяна Андреевна — Кодээ ажыл-агыйның Тес-Хем будурулге эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Мангоев Петр Цыденович — район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Монгуш Зоя Ивановна — амыдырал хандырылга комбинадының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Берт-Дагның № 89 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Доржу** Монгуш Кенденович — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Сундуй** Чажын-оол Андреевич — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Хабибулина** Светлана Лутфуловна — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Чанган-оол Санхо Лаажанович — Деспец суурнуң хамаатыларындан.

Борбай-оол Ховалыг Баян-оловнич — «Тес-Хем» совхозтуң Үү-Шынаа салбырының коммунистиг организациязындан.

Кууранмай Чооду Чанзыровна — Берт-Даг суурнуң уруглар садының кижизидикчилериниң болгаш ажылдакчыларындан.

Сунгаалдай Клавдия Чалчиковна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, албан-хаакчыларындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Сынрык Чооду Булгупович — «Тес-Хем» совхозтуң профавилел организациязындан.

Оюн Кара-кыс Оранмаевна — «Тес-Хем» совхозта Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Тестиң № 90 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Ензак** Михаил Наадынович — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Ак-Эрэк салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Бамыр-оол** Монгуш Кек-оолович — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Тараачы** Иимэн Иргитович — Чыргаланды 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Арапчаа Севилбаа Баяровна — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Монгуш Кара Кодур-ооловна — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Улуг-Күзеп сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Балдан Барый-оол Иванович — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Кадыш-оол Соян Кучаевич — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң профавилел организациязындан.

Дырыш-оол Мария Кыргысовна — Чыргаланды 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Томбуу Николай Балданмаевич — Белдир-Арыг суурда хереглекчилер кооперациязының хуучулар кежигүннеринден.

ТОЖУ РАЙОН

Тоора-Хемниң № 91 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Тимофеев** Валерий Владимирович — «Билиг» ниитилелиниң район салбырындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Араачаа** Алексей Балаевич — Азас ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Чигвинцева** Любовь Васильевна — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Баранн Серен Чурукпановна — «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Мозгалевская Елена Даниловна — районнуң сан киидлиниң профавилел организациязындан.

Кудрявцева Василиса Александровна — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чымырал Раиса Кожеевна — район эмнелгезиниң эмчи ажылдакчыларындан.

Чат Донгак Сундуйевич — «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Кол Арайбан Шожунайевич — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң коммунистиг организациязындан.

Ийнин № 92 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Хоядыр** Серен Колович — «Май 1» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Ууттуг-оол** Сергей Кенденович — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Сиптюн Адам Самуилович — «Сельхозтехника» каттыжымышкынының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Горбунова Татьяна Андреевна — Кодээ ажыл-агыйның Тес-Хем будурулге эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Мангоев Петр Цыденович — район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Монгуш Зоя Ивановна — амыдырал хандырылга комбинадының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Берт-Дагның № 89 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Доржу** Монгуш Кенденович — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Сундуй** Чажын-оол Андреевич — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Хабибулина** Светлана Лутфуловна — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Чанган-оол Санхо Лаажанович — Деспец суурнуң хамаатыларындан.

Борбай-оол Ховалыг Баян-ооловнич — «Тес-Хем» совхозтуң Үү-Шынаа салбырының коммунистиг организациязындан.

Кууранмай Чооду Чанзыровна — Берт-Даг суурнуң уруглар садының кижизидикчилериниң болгаш ажылдакчыларындан.

Сунгаалдай Клавдия Чалчиковна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, албан-хаакчыларындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Сынрык Чооду Булгупович — «Тес-Хем» совхозтуң профавилел организациязындан.

Оюн Кара-кыс Оранмаевна — «Тес-Хем» совхозта Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Тестиң № 90 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Ензак** Михаил Наадынович — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Ак-Эрэк салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Бамыр-оол** Монгуш Кек-оолович — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Тараачы** Иимэн Иргитович — Чыргаланды 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Арапчаа Севилбаа Баяровна — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Монгуш Кара Кодур-ооловна — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Улуг-Күзеп сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Балдан Барый-оол Иванович — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Кадыш-оол Соян Кучаевич — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң профавилел организациязындан.

Дырыш-оол Мария Кыргысовна — Чыргаланды 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Томбуу Николай Балданмаевич — Белдир-Арыг суурда хереглекчилер кооперациязының хуучулар кежигүннеринден.

ТОЖУ РАЙОН

Тоора-Хемниң № 91 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Тимофеев** Валерий Владимирович — «Билиг» ниитилелиниң район салбырындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Араачаа** Алексей Балаевич — Азас ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Чигвинцева** Любовь Васильевна — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Баранн Серен Чурукпановна — «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Мозгалевская Елена Даниловна — районнуң сан киидлиниң профавилел организациязындан.

Кудрявцева Василиса Александровна — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чымырал Раиса Кожеевна — район эмнелгезиниң эмчи ажылдакчыларындан.

Чат Донгак Сундуйевич — «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Кол Арайбан Шожунайевич — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң коммунистиг организациязындан.

Ийнин № 92 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Хоядыр** Серен Колович — «Май 1» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Ууттуг-оол** Сергей Кенденович — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Лебедев Виктор Александрович — районнуң ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларындан.

Сиптюн Адам Самуилович — «Сельхозтехника» каттыжымышкынының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Горбунова Татьяна Андреевна — Кодээ ажыл-агыйның Тес-Хем будурулге эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Мангоев Петр Цыденович — район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Монгуш Зоя Ивановна — амыдырал хандырылга комбинадының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Берт-Дагның № 89 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Доржу** Монгуш Кенденович — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Сундуй** Чажын-оол Андреевич — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Хабибулина** Светлана Лутфуловна — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Чанган-оол Санхо Лаажанович — Деспец суурнуң хамаатыларындан.

Борбай-оол Ховалыг Баян-ооловнич — «Тес-Хем» совхозтуң Үү-Шынаа салбырының коммунистиг организациязындан.

Кууранмай Чооду Чанзыровна — Берт-Даг суурнуң уруглар садының кижизидикчилериниң болгаш ажылдакчыларындан.

Сунгаалдай Клавдия Чалчиковна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, албан-хаакчыларындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Сынрык Чооду Булгупович — «Тес-Хем» совхозтуң профавилел организациязындан.

Оюн Кара-кыс Оранмаевна — «Тес-Хем» совхозта Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Тестиң № 90 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Ензак** Михаил Наадынович — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Ак-Эрэк салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Бамыр-оол** Монгуш Кек-оолович — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Тараачы** Иимэн Иргитович — Чыргаланды 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Арапчаа Севилбаа Баяровна — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Монгуш Кара Кодур-ооловна — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Улуг-Күзеп сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Балдан Барый-оол Иванович — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Кадыш-оол Соян Кучаевич — «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң профавилел организациязындан.

Дырыш-оол Мария Кыргысовна — Чыргаланды 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Томбуу Николай Балданмаевич — Белдир-Арыг суурда хереглекчилер кооперациязының хуучулар кежигүннеринден.

ТОЖУ РАЙОН

Тоора-Хемниң № 91 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Тимофеев** Валерий Владимирович — «Билиг» ниитилелиниң район салбырындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Араачаа** Алексей Балаевич — Азас ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Чигвинцева** Любовь Васильевна — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Баранн Серен Чурукпановна — «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Мозгалевская Елена Даниловна — районнуң сан киидлиниң профавилел организациязындан.

Кудрявцева Василиса Александровна — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чымырал Раиса Кожеевна — район эмнелгезиниң эмчи ажылдакчыларындан.

Чат Донгак Сундуйевич — «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Кол Арайбан Шожунайевич — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң коммунистиг организациязындан.

Ийнин № 92 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Хоядыр** Серен Колович — «Май 1» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Ууттуг-оол** Сергей Кенденович — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Лебедев Виктор Александрович — районнуң ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларындан.

Сиптюн Адам Самуилович — «Сельхозтехника» каттыжымышкынының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Горбунова Татьяна Андреевна — Кодээ ажыл-агыйның Тес-Хем будурулге эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Мангоев Петр Цыденович — район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Монгуш Зоя Ивановна — амыдырал хандырылга комбинадының ажылчывнарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Берт-Дагның № 89 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Доржу** Монгуш Кенденович — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчывнарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Сундуй** Чажын-оол Андреевич — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Хабибулина** Светлана Лутфуловна — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда ком

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

(Төнчүүр. Эгези № 30—31 «Шында»).

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүнери:

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары Македонова Екатерина Кузьминична—Терлиг-Хая геолог-шинчилел партиязының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүнери:

Крадрашина Екатерина Денисовна—«Х Улуг хурал» кодэ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Демидова Мария Федоровна — Терлиг-Хая геолог-шинчилел партиязының профэвилел организациязындан.

Юрасов Денис Степанович—Баян-Кол ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Норжун Анна Седенмаевна—«Х Улуг хурал» кодэ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Дорбулек Абрек Байкараевич — «Х Улуг хурал» кодэ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Нанукпан Ою Байкараевна—«Х Улуг хурал» кодэ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Чаа-Хөлдүң № 104 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Бондарь** Анатолий Дмитриевич—«Найырал» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Момбук-оол** Ондар Сандакович—«Найырал» совхозта рабкооптуг коммунистиг организациязындан

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Кошкарова** Антонина Тихоновна — Чаа-Хөл ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүнери:

Шөмбүл Николай Тюлюшович—«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының коммунистиг организациязындан.

Чолдак-Кара Лидия Чүльдүмовна —«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хавва Чечен Тюлюшовна —«Найырал» совхозтуң Үрбүн сүт-бараан фермазының ажылчыннарындан.

Самба Чудан Сатовна — «Найырал» совхозтуң Үрбүн сүт-бараан фермазының ажылчыннарындан.

Салбырын Дойдаэ Ховалытович — «Найырал» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Дукар Любовь Ойдуповна—«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Тагва Токаш-оол Ховалытович — «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының коммунистиг организациязындан.

Булун-Теректиң № 106 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Тас-оол** Михаил Даженович—«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Иргит** Валентина Хайлыя-ооловна —Булун-Терек сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Лопсан-Еидан** Сат Самбуевич—«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүнери:

Даржай Александр Күдерекович—«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Содунам Клара Балдановна —«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Сендик Тюлюш Эрелчиновна—«Найырал» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Дамба Тюлюш Данчыевич — «Найырал» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Сая Сендак Чүльдүмович — «Найырал» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Сарым-оол Анчымаа Ындыраевна —«Найырал» совхозтуң Булун-Терек сүт-бараан фермазының ажылчыннарындан.

Ак-Туруттуң № 107 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Мактар** Виктор Чап-Хоевич—«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Оспан-оол** Монгуш Дүвенович—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Жукова** Тамара Агаповна—«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүнери:

Лойгу Наталья Дандаловна—Бай-Даг сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Долуманжап Ямаа Сагаачыевна—Бай-Даг суурнуң хамаатыларындан.

Саая Татьяна Намчаевна — Эрзин суурнуң уруглар ясли-садының профэвилел организациязындан.

Пархоменко Нина Николаевна — Бүгү-Эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Эрзин район организациязындан.

Ламажап Кыргыс Сагдыевич—Эрзин суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүнеринден.

Севекпит Александра Доңгур-ооловна — Эрзин суурнуң хамаатыларындан.

ЭРЗИН РАЙОН

Эрзиниң № 108 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Талчын** Григорий Хопуяевич — Эрзиниң кодэ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Соян** Ойдуп Майдырович—«Чаа орук» кодэ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Дарыма** Василий Кыргысович—Эрзин суурнуң хамаатыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүнери:

Лопсан Мондалмаа Дымбаевна — Булун-Бажы суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүнеринден.

Дартат Сюрюн Дадаевич—Мерең суурнуң хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүнеринден.

Найдын Николай Максырович—Ленин аттыг кодэ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Монзулаа Зоя Орнугуевна — Мерең суурнуң хамаатыларының иити хуралындан.

Седен Сергей Догаевич—«Мерең» кодэ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Оюн Татьяна Тас-ооловна — Кызыл-Сыдыс сес чыл школазының профэвилел организациязындан.

Мереңниң № 109 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Хоржуу** Дамба Соянович — Ленин аттыг кодэ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Дамба** Соян Сонтаевич—Ленин аттыг кодэ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Дирчин** Минчеймаа Кара-ооловна — Мерең сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүнери:

Лопсан Мондалмаа Дымбаевна — Булун-Бажы суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүнеринден.

Дартат Сюрюн Дадаевич—Мерең суурнуң хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүнеринден.

Найдын Николай Максырович—Ленин аттыг кодэ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Монзулаа Зоя Орнугуевна — Мерең суурнуң хамаатыларының иити хуралындан.

Седен Сергей Догаевич—«Мерең» кодэ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Оюн Татьяна Тас-ооловна — Кызыл-Сыдыс сес чыл школазының профэвилел организациязындан.

Нарыннаң № 110 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Нуразат** Чооду Ширшинович—«Коммунизмче орук» кодэ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Артаева** Кима Бомбеевна—Нарын суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүнеринден.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Нордуп** Григорий Шойжуевич—Нарын суурнуң хамаатыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүнери:

Аракчаа Рамза Малиновна — Нарын сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Данзажап Суглуу Кунажапова—«Коммунизмче орук» кодэ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Мактар Соксал Маажыевна—«Коммунизмче орук» кодэ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Шижээ Кыргыс Сүрүнович—«Коммунизмче орук» кодэ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Чокеум Эреп Братович—«Коммунизмче орук» кодэ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Шойжулчап Кыргыс Чамыянович —Нарын суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүнеринден.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары
К. ДИНГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың февраль 2.

ДЕМНИГ КҮШТҮ АЖЫГЛАП, АЖЫЛДААР

Кеминг херек үүлгедир болгаш хөй-ниитиниң коруы-чурумун үрээр чоруктар-биле демиселди улам шын күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң арткен чылын ажылдап кыпкан хемчегларинде биетинг чонувустуң, хөй-ниити организациялариның күзел-соруу илереттинген. Ону совет кижилер бүрүү-биле деткээн.

Ол хемчегler кандыг-бир оңза байдал ужурунда тургустуна бергээн. Кеминг херек үүлгедир чоруку үндезини-биле үзүткээры — кижилериниң медерелинден эртиниң артышкыннарын үзүткээры-биле холбашкан чүүлээ соруглаларның бирээзи. Ону партия план ёзугаар, чоорту, чүткүлдүг чорудуп турар. Чогум-на бо дугайын республиканың партия, совет, суд, прокуратура болгаш милиция органнарының активиниң чөвүлел хуралынга чүве чугаалаан эштер демдеглээн. «Кеминг херек үүлгедиглерби-биле демиселди улам шын күштелдирер талазы-биле суд, прокуратура болгаш милиция органнарының соруглаларының дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң административтиг болгаш садыг-сан-хөө киздизиниң эргелекчизи В. Д. Доруи-оол кылган.

Кеминг херек болгаш корум-чурум үрээр чоруктарга удур демиселге партия, совет органнары, хөй-ниити организациялары болгаш суд, прокуратура, милиция ажылдакчылары тодаргай боттуг ажыды кылган. Күрүне органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының бир деминг күжениишкинчиниң түнелинде социалистиг хоойлу-дурумчу, хөй-ниитиниң корум-чурумуи бызыглаары чедип алдынган.

1966 чылда кеминг херек үүлгедир чорук Бии-Хем, Тес-Хем, Өвүр районнарда кызырылган, а республиканга ниитиин-биле алырга, кеминг херек үүлгедирди дыка эвээжээн. Херектерни истеп тыпар талазы-биле эки түнелди Кызылдың, Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Тожу районнарының прокуратура, милиция органнары чедип алган.

Ынчалза-даа кеминг херек үүлгедирлер болгаш хөй-ниитиниң коруумчурумун үрээрлер-биле демисел чорудар органнарның ажылында херекти долу илередир, буруулугларга харымсаалга хүлээдир талазы-биле четпеестер бар. Үзүчүү друживналар, эш-хуу судтарының болгаш Советтерниң комиссияларының, өске-даа организациялардың ролюнүң бедээнии хуралга демдеглээн. Ындыг-даа болза кеминг херек үүлгедир чорукка удур хөй-ниитиниң организастаар ажыды кампания ёзугуу-биле чорудар чоруктээр ам-даа бар. Таңды районнуң партия, совет болгаш административтиг органнары эш-хуу судтарының ажылынга практиктиг дуза чедирбейн турарындан ам үеде Хову-Аксынган өске черлерде эш-хуу судтары ажыдын барык соокеткен.

Ак-Довуракта, Бай-Тайга районда база Каа-Хемзе эш-хуу судтарының ажылы чамыс деңнелде. Ылангыя Каа-Хем районнуң хөй-ниити организачилары багай ажылдап турар. Оон түнелинде кеминг херек үүлгедир чорук районда эвээжеэвээн. Ында «Октябрь 14 чылы» колхозтуң баштаар черн арагачыларны кезедир хамаан чок, харын шаннап, мактап турган, а кеминг херек үүлгеткен, шиитпирген кижини «Совет Тыва» совхозтуң дирекциязы районнуң Хүндүлел самбыразынга киирген турган. Пассажирлер АТА-зының начальниги турган эш Черновтуң дужаалы-биле 568 кижиге хемчег хүлээткен, а шыда эш-хуу суду үүле 21 кижиниң херээн көргеп. «Кызыл тудуг» эргелелиниң үш участогунга эш-хуу судтарын тургусеа-даа, олар күш-ажыдын сагылга-чурумун үрээн чаңгыс-даа таварылганы чугаалашпаан. Чамдык будүүлгелериниң болгаш коллективтериниң удурлушчулары кижиландыге талазы-биле соругаларын соора билип, кеминг херек үүлгеткеннерни бээин камгалай бээр чоруктарны хуралдың кирижиктери шыңгыы буруу шаптаан.

Партия болгаш чазактың шиитпиринниң соонда ап чоруткан хемчегlерниң түнелиинде улусчу друживналарның, эш-хуу судтарының болгаш Советтерниң комиссияларының, өске-даа организациялардың ролюнүң бедээнии хуралга демдеглээн. Ындыг-даа болза кеминг херек үүлгедир чорукка удур хөй-ниитиниң организастаар ажыды кампания ёзугуу-биле чорудар чоруктээр ам-даа бар. Таңды районнуң партия, совет болгаш административтиг органнары эш-хуу судтарының ажылынга практиктиг дуза чедирбейн турарындан ам үеде Хову-Аксынган өске черлерде эш-хуу судтары ажыдын барык соокеткен.

Ак-Довуракта, Бай-Тайга районда база Каа-Хемзе эш-хуу судтарының ажылы чамыс деңнелде. Ылангыя Каа-Хем районнуң хөй-ниити организачилары багай ажылдап турар. Оон түнелинде кеминг херек үүлгедир чорук районда эвээжеэвээн. Ында «Октябрь 14 чылы» колхозтуң баштаар черн арагачыларны кезедир хамаан чок, харын шаннап, мактап турган, а кеминг херек үүлгеткен, шиитпирген кижини «Совет Тыва» совхозтуң дирекциязы районнуң Хүндүлел самбыразынга киирген турган. Пассажирлер АТА-зының начальниги турган эш Черновтуң дужаалы-биле 568 кижиге хемчег хүлээткен, а шыда эш-хуу суду үүле 21 кижиниң херээн көргеп. «Кызыл тудуг» эргелелиниң үш участогунга эш-хуу судтарын тургусеа-даа, олар күш-ажыдын сагылга-чурумун үрээн чаңгыс-даа таварылганы чугаалашпаан. Чамдык будүүлгелериниң болгаш коллективтериниң удурлушчулары кижиландыге талазы-биле соругаларын соора билип, кеминг херек үүлгеткеннерни бээин камгалай бээр чоруктарны хуралдың кирижиктери шыңгыы буруу шаптаан.

Партия болгаш чазактың шиитпиринниң соонда ап чоруткан хемчегlерниң түнелиинде улусчу друживналарның, эш-хуу судтарының болгаш Советтерниң комиссияларының, өске-даа организациялардың ролюнүң бедээнии хуралга демдеглээн. Ындыг-даа болза кеминг херек үүлгедир чорукка удур хөй-ниитиниң организастаар ажыды кампания ёзугуу-биле чорудар чоруктээр ам-даа бар. Таңды районнуң партия, совет болгаш административтиг органнары эш-хуу судтарының ажылынга практиктиг дуза чедирбейн турарындан ам үеде Хову-Аксынган өске черлерде эш-хуу судтары ажыдын барык соокеткен.

Ак-Довуракта, Бай-Тайга районда база Каа-Хемзе эш-хуу судтарының ажылы чамыс деңнелде. Ылангыя Каа-Хем районнуң хөй-ниити организачилары багай ажылдап турар. Оон түнелинде кеминг херек үүлгедир чорук районда эвээжеэвээн. Ында «Октябрь 14 чылы» колхозтуң баштаар черн арагачыларны кезедир хамаан чок, харын шаннап, мактап турган, а кеминг херек үүлгеткен, шиитпирген кижини «Совет

ХАМААТЫ ДАЙЫННЫҢ МААДЫРЫ

Гая Дмитриевич Гай
(Бежишкянц) 1887—1938 ч.

Совет шерит ажыдакчы, хамааты дайынның маадыры, армия улустуң алдарлыг оглу Г. Д. Гайның (Бежишкянц) төрүттүнген хүнүнден бээр бо чылдың февраль алдыда 80 чыл болган. Ол дээрге адыгжы болгаш атты шерит катты-жыпшыкшынарын командылаан, улчуушкуннарга чүве таланттыг командир болгаш билдинг организакчы болган эвес, харын бодунуң дидим маадырлыг чоруун бээр көргүскеп. Хамааты дайын доозугаан соонда, ол совет аътты шеригнин күрээлеңинге арткан болгаш ооң соонда М. В. Фрунзе аттыг Шерит академизының сургуулун доосказ. башкы, шерит төөгүчү болуп чораан.

ЧУРУКТА: Г. Д. ГАЙ (БЕЖИШКЯНЦ) — хамааты дайынның чылдарында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

* * *

Уттундурбас шии

Владимир Ильич Ленининиң ролюн көргүзүп турар шинии бүгү-де кижилер күзелдин-биле, улуг хандыкшыл-биле көрүксээлер. Республиканың хөгжүм-шин театрының артистери бистинге, «Сүт-Хөл» совхозтуң төвүнге келгеш барган. «Революцияның ады-биле» деп шинии көөр дээн хүнүвүс, шагывыс-даа келген турган. Ол хүн ереда—аныяктарның байырладыг кежээзи. Ийи кат культура бажыңының залынга улуг назылыг кижилер, аныяктар болгаш бичии уруглар шинии эгелээрин четтикпейн манап турган.

Хөгжүм ойнап турда, сцена көжегези ажыттынган. Зал сыңмас көрүкчүлер шыпшын-на барган. Аныяк совет республиканың баштайгы берге хүннеринде маадырлыг совет кижилерниң ролюн шиидe ойнап, көргүзүп турар артистер көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тутkан.

Улуг Октябрьның революциязы тиилээн соонда, таварышкан бергелерин ажып артырын, анды демиселин, чоннуң дайынчыларынга удур шынгыы демиселди Ленин, большевиктер удурткан. Ооң ролюн ойнап турда, ынчаардагы өнза чүгүле болуушкун кижиниң сагыш-сеткилинге кажан-даа уттундурбас кылдыр чуруттуруп турар. Дайынчыларны бодап келгеш, оларга кижиниң өжээн-килеңин хайныгып көөр-дир. Совет республиканың тургустунган баштайгы үеинде түренги байдалга турган ооллардың кижи көргеш, аажок кээргээр-дир. Шиинии көрүп турган көк баштыг кыргак неинең дайынчыларга удур өжээнии хайныгып олурган.

Мотор даажы ыңналган соонда, арыг иштинден Владимир Ильич Ленин көстүп келди. Чанымга олурган кырганнар хайныыкшынныг көрүглүп, дойлуп эгелээн. Бир-ле кижи шенээмден тырткан олур, көөрүмге, ак-көк салдыг, 78 харлыг Ондар Чалзай ирей болду.—Бодумнуң амыдыралымда бир-ле дугаар Ленин башкының өвүр-дүрүзүн көөр аас-кежиктиг болдум. Моон мурнунда Ленининиң түүле соң портрет-чуруктарындан көрүп чордум—деп чугаалаан, ол өөрүшкүзүн илереттi.

Шии көргүзүп турар артистер кижиниң сагыш-сеткилинге кирип, дээштиг кылдыр ойнап турарынга чөп чоргаарланмас артажок. Владимир Ильичиниң ролюн алдарлыг артист Олег Намзараанын, коргуш чок, хоочун революсчу, чекист Ф. Э. Дзержинскийниң ролюн аныяк артист К. Сапык-оолдуң ойнааны дыка эки болду. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи В. Монгалбин, аныяк артист кыстар Рая Сундуй, Сүрүнмаа Бегзи түс-түс өнаашкан рольдарын чедиишкинниг ойнап күүседкен. Шиинии көргүзүү доосту бээрге, көрүкчү бүрүзүнүң сагыш-сеткилин ханган.

Чамдык көрүкчүлер үнүп чыткаш, сценаже хая көрнүп көргүлээр-даа. —Солун-дур, оо! Тыва-оолдар, кыстарның талантызы кайгамчык сайзырап, чечектелип турар-дыр. Ындыг талантылыглар хөй болзун, оларның чедиишкинин чечектезиин—деп чон йөрээл салган.

О. БОРАШ.

КУЛЬТУРА АМЫДЫ-РАЛЫ

Чонга бараалгаткан

Республиканың хөгжүм-шин театрының артистери чоокта чаа «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының клубунга кайгамчык солун концертти көргүскен. Ажылчыннар ону кончуг сонуургап көрген.

Артист О. Болдумпан тайбың дугайында ырны ырлаанынга клубтуң залында олурган бүгү кижилерниң кичээнгейи өлче хаара туттунган. Нина Ларионова цыган улустуң ырызын ырлавышаан, танцылааны чараш, хөлүг болгаш солун болган.

М. СЕВИЛБАА.

Номчукчуга эки белек

Чогаалчы Степан Сарыг-оолдуң «Ангыр-оолдуң тоожузу» деп чогаалының ийиги кезээ чыркыче үнгени номчукчуларга эки белек болган. Бистиң өг-бүлевис ол номну номчуп, сайгарып турдувус. Тээли сес чыл школазының чедиги класында өөренип турар оглувус Петя Иргит ол номну кончуг сонуургаан. Ангыр-оолдуң кижиниг мозу-шынарын, чүвеге өөренниг-дин, кызымак кежээзин, биче сеткилиин, бергедерлен кортпазын, шынчызын, кээргечелин ол чогаалда тодаргай айтып турар. Петя шак ындыг болуксаар.

Биче оглувус Витя Иргит ол номну номчуп турган, шаанда тыва улус үжүк-бижик чок чораанын, чүге моол бижиктi кончуг аваан кижилер өөренип ап турганын, феодалдарның, чудуруг байларның хөнө кадарып, чылгызын чылгылап, канныг-даа амыр-дыш чок, хилинчектүргедеге таваржып турганын танышкаш, кончуг кээргеп көрүп турар.

Моолдан келген орус чанчын шеринниң дугайында ол номнуң ону арнында тодаргай бижээн. «—Олдаа ёзулуг актар... Кончуг багай улус дээрзи дораан-на кастуу бергеи болдуглар ийин, кулуглар. Маңаа чеде хонуп келгени безин өскелиг. Чораан черинге чоткаңныг, арткен оруу ханныг, чаштыг хейлер он...— Ча, ана тоол-тоол! Хайын-даа тыпкас мен. Дүк-түмен ак орустар-да сөктүп кээп-тир...». Ак орустарның арткен оруу дерзин, үптекчи дээрзин чогаалда чуруп көргүскен.

Ангыр-оол ышкаш шак ындыг кадыг-бергени, аш-чүүтүү чурттап арткен араттар каш-ла санныг эвес болдур ийин, дыка хөй муңг-биле санаттынар дээрзин демдеглевейн барып болбас. Тыва араттар улуг өрүс улустуң үлегерин алган. олардан тыртпар таапкыны, ялзы-бүрү бараанны алчып-бержип, амыдырал-чуртталганын чаагай оруун тып алган.

Эрги Тываның оглунуң чоорту чырыкче чадаланчак оруг кодурлуп келгенин тоожунуң ийиги номундан номчукчу эскерип каар. Тоожунуң ийиги кезээ чечен-мерген, утка-шынарлыг, оон сес бүрүүт тывынгыр чогаалтының бижиттинген-дир деп, мен хүүда ынчаар билдим. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының, улуг Ленининиң ачы-хавыязы-биле Тываның «корчагиннери» өзүп көзүдээн. «Ангыр-оолдуң тоожузу» номчукчуларга үнелиг белек болуру чугаа чок. Чогаадыкчы ажылынга чедиишкинин, чуртталгазынга аас-кежиктi аргым Степан Агбаановичиге күзедим. Ам-даа чаа-чаа чогаалларны бижиир боор деп силерге күзевишпээн. Бистиң ег-бүлевистиң мурнундан чалар от дег изиг байырны чедирип ор мен

Данзы ИРГИТ,
«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында киномеханик.

Эргим номчукчу

1966 чылда үндүрген Күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкинниин талазы-биле ойнаашкыннарның бешки тиражы 1967 чылдың февраль 15-те Днепропетровск хоорайга болур.

Тираж бүрүзүнде чээшкинниин бир разрядынга-ла 512500 рубль түннүг ойнаашкыннар таваржыр. Бо чээшкин талазыбиле 40, 100, 500, 1000, 2500 болгаш 5000 рубльди ойнап ап болур.

Дараазында ойнаашкынның тиражтары март 30-де Минск хоорайга, май 15-те Свердловск хоорайга, июнь 30-де Алма-Ата хоорайга, август 15-те Волгоград хоорайга, сентябрь 30-де Рига хоорайга, ноябрь 15-те Баку хоорайга, декабрь 30-де Воронеж хоорайга болур.

Облигацияларны садып алыңар!
Ойнаашкыннарның тиражынга киржиңер!

Ажаалга кассаларының эргелели.

Кино

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дикая собака Динго» 10, 2, «Аккыр ак аистер» 12, 4, 8, «Ушку чалыы налын» 6, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шиткиниин эмгиге ужуралдары» 2.30, 6.30, «Чылдагыг куда» 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Улуг бурганның оолдары» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээн өөрүшкүм» 3, 6, «Орус арга» (1-ги, 2-ги сериялары) 8 шактарда.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

редакциянның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуг 24—63, редакторлуг оралакчыларының 35-24, 25-33, харыы-садалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-51, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, кодэ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетүүр кылдызының 22-64 чаяа, ажылчың болгаш кодэ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстериниң 21-27, иштинги информация кылдызының 20—60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун неделяда бараанда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парзалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01010.

БҮГҮ – ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ФЕВРАЛЬ
8
СРЕДА
№ 33 (6670).

Өртээ 2 көп.

КҮЧҮЛҮГ ЧАҢГЫС ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттарга кандидаттарның депшидилгези эгелээн

Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны депшидеринге холбаштыр ажылчы чоннарның соңгулда мурнунуң хуралдары февраль 6-да эгелээн.

Соңгулда мурнунуң хуралдарынга санал бергеннер бистиң чуртувустуң кайгамчык чедишиннериниң дугайын, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырар, беш чылдың онзалдаларын күүседир дээш, Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш улам идепкейлиг демисежиринге боттарының белениниң дугайын чоргаарал-биле чугаалап турар.

• • •

МОСКВА

Электромеханиканың Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң ажылакчыларының хуралынга институт директорунуң оралакчызы А. М. Платонов чүве чугаалаан. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутатынга кандидат кылдыр СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары **Леонид Ильич Брежневти** депшидерин ол саналдаан.

Институт ажылдакчыларының ниити хуралы Бауман соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Л. И. Брежневти депшидер деп чаңгыс үн-биле доктаатказн.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Радиотехника болгаш электрониканың Москва институдунуң хуралдаар залынга эртем ажылдакчылары, лаборантылар, техниктер чыылган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры академик Б. А. Введенский РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Алексей Николаевич Косыгинни** депшидер деп саналды киирген.

Москваның Фрунзе соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга А. Н. Косыгинни депшидерин хурал чаңгыс үн-биле шиитпирлээн.

Москваның Ленинград соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны Тываның Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга «Калибр» заводтуң слесарь-эптекчизи **Алексей Михайлович Карповту**, «Красная роза» комбинаттың аргыкчызы коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы **Лидия Матвеевна Рыбинапы**, Москваның Бауман аттыг техниктиг дээди үчилищезиниң ректору техниктиг эртемнерниң доктору **Георгий Александрович Николаевти** депшиткен.

• • •

ЛЕНИНГРАД

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидер талазы-биле соңгулда мурнунуң хуралдары февраль 6-да Ленинград хоорайга база болган. Киров заводтуң кол трактор корпузунга болган соңгулда мурнунуң хуралынга слесарь-эптекчи Н. А. Тимохин чүве чугаалаан. Киров соңгулда округундан Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадынга кандидатка **Леонид Ильич Брежневти** депшидер деп саналды коллективтиң омуннаазинден ол киирген.

Слесарь-эптекчи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы М. В. Гусаров ол саналды деткээн. Слесарь эптекчилерниң бригадири **Константин Васильевич Говорушинии** депутаттың кандидадынга депшидер деп саналды ол база киирген.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга Л. И. Брежневти болгаш К. В. Говорушинии депшидер деп хурал чаңгыс үн-биле доктаатказн.

«Красный треугольник» каттыжыышкынның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралынга чыын эптээр цехтиң бригадири Е. И. Новикова Измайловск соңгулда округундан Республиканың Дээди Совединиң депутадынга кандидатка **Алексей Николаевич Косыгинни** депшидер деп саналды киирген.

Ажылчын В. П. Романова бодунуң бүдүрүлгезиниң дугуй эптекчизи. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Анна Тимофеевна Никандровапы** депутатка кандидат кылдыр депшидерин база саналдаан.

Ломоносов районунуң «Нагорный» совхозунуң ажылдакчылары Ломоносов соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидаттарга **Николай Викторович Подгорныйны** болгаш күш ажыл бригадазының удуртукчузу **Зоя Николаевна Егороваиың** кандидатураларын депшидерин саналдаан.

Совхозтуң хуралы республиканың Дээди Совединиң депутадынга кандидаттарга Н. В. Подгорный болгаш З. Н. Егорованы депшидер деп чаңгыс үн-биле доктаатказн.

(СЭТА).

ИДЕГЕЛИВИСТИ ШЫНЗЫДАРЛАР

Чаңгыс эп-сеткил-биле

АК-ДОВУРАК (телефон-биле). Дүүн Тыванның аар үлетпүрүнүң баштайгызы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидер талазы-биле соңгулда мурнунуң хуралы болуп эрткен. Анаа 500 хире кижи олурушкан. Хуралга «Соңгулаларга белеткелдернин дугайында» илеткелди СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш Сталсол кылган.

Соңгулдаларга белеткелдиң үезинде районнуң ажылчыннарының, колхозчу тараачыннарының күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейинин канчаар-даа аажок кодүрүлгенин тодаргай фактыларга чижеглеп чугаалавышаан, кол киткээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырарын илеткелчи демделээн. Төөгүдүт 50 чылга алдар болдурган чавыштың багай эвес түннелдиг болуп турарын чылдың баштайгы айы көргүзе берген.

Хуралга бир дугаарында сөс алган мастер Ю. Шагдыр:

— РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары **Леонид Ильич Брежнев** биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Байнара Шөмүлбеевна Долчаңмааны** депшидерин саналладым — деп чугаалаан.

Эш Шагдырның саналын инженер-конструктор эш Сычкарь болгаш ооңдаа аскелер изин-биле деткээннер.

Делегейде эң демократтыг күрүнениң хевири — социалистиг күрүнениң эрге-чагыргазы улус чонга бараалгап турар. Россия Федерациязының, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны Тываның № 855 соңгулда округунуң талазы-биле хамыкты мурнай депшидер алдарны коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгези — республика типографиязының коллективинге көргүскен.

...Кызыл лозуңнар, транспарантылар-биле шимчээн ажылчын клубка боттарының кандидаттарын алдаар дээш парлакчылар, орукчулер, депутатка кандидаттарның ажыл-амыралып хуралдың киржикчилеринге таныштырган, эш Пироговтуң саналын деткээн. Дараазында механизатор А. Хертек, «Тээли» совхозтуң директору Лопсан-Серен, ажылчын С. Маадыр олар тус-туста санал бергеш, депутатка кандидаттарны бир үн-биле деткээн.

Совхозтуң ажыл-ишчилери соңгулда хүнү—март 12-ге чедиишкинниг ужуражыр дээш чамдык хүлээлгелерин алган. «Тээли» совхозтуң механизаторлары техниканы септелгеин март 10-да доозарын хүлээнгеп. Совхоз бирги квартала күрүнеге өзүт, сүт садар планын март 10-да күүседир хүлээлгени алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң соңгулда талазы-биле Тываның № 855 соңгулда округунга бүрүткедирии эштер Л. И. Брежнев биле Б. Ш. Долчаңмаадан дилээн доктаалды хурал хүлээп алган.

Бедик көдүрлүүшкүн

Февраль 7-де Тээли совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы болуп эрткен. Анаа соңгулда округундан депутаттарның кандидаттарын депшидер дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары М. С. Кыыл-оол кылган.

Тээли совхозтуң кол инженери М. М. Пирогов бир дугаарында сөс алгаш, РСФСР-ниң Дээди Совединиге социалистиг системаның бүгү делегейде авторитединиң өскенинин, улуучу эрге-чагырганың чон-биле сырый харылзаазының тодаргай көргүзүү болур.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны Тываның № 855 соңгулда округунуң талазы-биле хамыкты мурнай депшидер алдарны коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгези — республика типографиязының коллективинге көргүскен.

...Кызыл лозуңнар, транспарантылар-биле шимчээн ажылчын клубка боттарының кандидаттарын алдаар дээш парлакчылар, орукчулер, депутатка кандидаттарның ажыл-амыралып хуралдың киржикчилеринге таныштырган, эш Пироговтуң саналын деткээн. Дараазында механизатор А. Хертек, «Тээли» совхозтуң директору Лопсан-Серен, ажылчын С. Маадыр олар тус-туста санал бергеш, депутатка кандидаттарны бир үн-биле деткээн.

Совхозтуң ажыл-ишчилери соңгулда хүнү—март 12-ге чедиишкинниг ужуражыр дээш чамдык хүлээлгелерин алган. «Тээли» совхозтуң механизаторлары техниканы септелгеин март 10-да доозарын хүлээнгеп. Совхоз бирги квартала күрүнеге өзүт, сүт садар планын март 10-да күүседир хүлээлгени алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулда талазы-биле Тываның № 855 соңгулда округунга бүрүткедирии эштер Л. И. Брежнев биле Б. Ш. Долчаңмаадан дилээн доктаалды хурал хүлээп алган.

БЕЛЕТКЕЛДЕР

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг көдээ Совет РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге болгаш чер-чер Совединиге соңгулдага уткуштур белеткел ажылдарын чорудуп эгелээн. Көдээ Совединиң девискээр аайы-биле район Совединге соңгулда чорударының 6. көдээ Соведке соңгулда чорударының 25 округтарын тургускан. Округтарның тус-туста девискээрин аңгылаан. Оны соңгукчулар билип алыры-биле көскү черде бижээш, көдээ Совет конторазында аскан.

Округтарның соңгулда комиссияларының составынга депшидилге ажылы ам доозулган. Аңаа 100 ажыг эң-не төлептиг оолдар, кыстарны депшиткен.

Эш Л. И. Брежневтиң Чехословак Социалистиг Республикага чораанының дугайында

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев болгаш ооң-биле кады баргап, СЭКП ТК-ның секретары эш Ю. В. Андропов Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалаанын ёзугаар бо чылдың февраль 4-тен 6-га чедир Чехословак Социалистиг Республикага чорааи.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ю. В. Андропов оларның Чехословакияда турганының үезинде ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш Антонин Новотный, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери эштер Иван Гендрих, Йозеф Ленарт, Богуслав Лаштовичка, Отакар Шимупек, Олдржих Черник, ЧКП ТК-ның секретары Любомир Штроугал оларнын-биле найыралчы беседалар болган. Совет-чехословак харылзаалаларны улам мынай хөгжүдериниң айтырыгларын, делегей политиказының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң эң чугула айтырыгларын ол беседаларның үезинде чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Чехословак Социалистиг Республикада элчизин эш С. В. Червоненко база ол беседаларга киришкен.

СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң удуртукчуларының боттарынның чурттарында коммунизм болгаш социализм тургузуушкунунуң дугайында информациияны солушкан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының аразында ак-дүжүма бузулбас найырал, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың аразында ийи чурттарның улустарының үндезин эргеажыктарынга таарыштыр политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг калбак кады ажылдажылга үргүлчү калбарып болгаш быжыглыг турарын олар сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Делегейниң амгы байдалының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарының долу чаңгыс эптиин ийи тала чаңгыс эп-сеткилдиг демдеглээн. Бухарест декларациязының принциптеринге үндезилээн, Европаның улустарының тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаар дээш моон соңгаар-даа демисежир деп чаңгыс эп-сеткилдиг түткүлүн талалар илергейлээн. Ийи партиянның болгаш ийи чурттуң аразында бүгү талалыг ак-дүжүма харылзааларны совет болгаш чехословак улустарының эрге-ажыктарынга таарыштыр, социалистиг дем каттыштырылгазының, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң сырый каттыжыышкының болгаш чаңгыс эвин бижиглаар дээш, тайбың дээш, улустарның хоспалгаазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, демократия болгаш социализм дээш демиседдиң эрге-ажыктарынга таарыштыр улам ынай калбартыр болгаш ханыладыр деп боттарының шиитпирлиг чоруунуң дугайын олар медеглээп.

Беседалар чүректиң ханызындан болгаш ак-дүжүма найыралдың байдалынга эртиен.

А. Н. Косыгин Англияда барган

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин февраль 6-да Москвадан Лондонче чорушкан. Англи премьер-министр Гарольд Вильсонуң чалаанын ёзугаар Совет чазактың баштыңы Великобританиияже чорушкан болгаш англи чазактың аалчызы болур.

А. Н. Косыгинни күрүве туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромга К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, И. В. Капитонов, Б. Н. Пономарев болгаш албанның өске-даа кижилери үдээн.

• • •

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин албанның аян-чоруун кызыл февраль 6-да Лондонда барган. Премьер-министр Гарольд Вильсонуң чалаанын ёзугаар Совет чазактың баштыңы англи чазактың аалчызы болуп, Великобританиияга бир неделя болур.

А. Н. Косыгин-биле кады Грузияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили, Эстонияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Клауе болгаш өске-даа совет күрүне ажылдакчылары Лондонда барган.

Хитроу аэропортка А. Н. Косыгинни Великобританиияның премьер-министри Гарольд Вильсон, даштыкы херектер министри Джордж Браун болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Г. Вильсон биле А. Н. Косыгин байыр чедиришкен чугаалар солушкан.

А. Н. Косыгин биле Гарольд Вильсон автомобильге олурушкан. Совет чазактың баштыңы турар кыдыр Лондонда тускай белеткээн «Клэриджес» дээр отельже хөй машиналарның үделгези-биле чорушкан.

(СЭТА).

Совет кижилерниң килеңниг удурланыышкыны

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Совет Эвилелинге удур чергелиг, хоп-шүүлүүг болгаш ужур-дүрүм чок үүлгедиглерниң соолгу үеде Кыдатта улам калбарып турары бүгү совет кижилериниң килеңзөшкининиң хайыыктырып турар.

Кыдат удуртукчуларының үүлгедиглериге, Кыдатта совет хамаатыларыны дорамчылап, яңзы-бүрү сеткер-биле бак сөглеп турарынга удурланыышкыныны илередир дээш Күрүнениң Москвада бирги подшипник заводунуң ажылчыннары, албан-хаакчылары, инженерлери болгаш техниктери февраль 6-да чыылган.

Мао Цзэ-дун болгаш оны хүрээлээн кижилер антисоветизминиң болгаш шовинизминиң чалбыыжын чурттында сагыштыы-биле удурлуг түрүлгелер деп чүвени ол митингиге санал бергеннер онзалап демделген турган.

— Кыдатта болуп турар үүлгедиглерниң дугайын килеңзөшкин чокка чугаалап болбас-тыр—деп, автомат-товарь цехиниң эдиктирикчиин Н. Ф. Сальников чугаалаан. Кыдат удуртукчулар дыка-ла уттуучал-дыр! Бистиң чуртувустуң Кыдатка дузалаанын олар уттункан хире-дир. Ам олар совет кижилерин нүүлдээрин оралдажын турары ол мышкажыл. Совет кижилериң яңыдажыышкыны ий-чижектиг деп, Совет чазактың медеглелиинде ыны чугаалаан-дыр. КҮР-нүң чааза совет кижилерге хамаарыштыр дүрүм чок болгаш каратуразында ажылдаашкыннарын соксадыр ужурлуг!

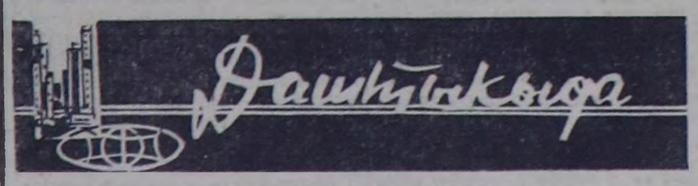
Кыдат эрге-чагыргаларның антисоветтиг дерзий ончук-чөнгээлериниң болгаш хулиган аныяктарның ужурдурүү чок ажылдаашкыннарынга шиитпирлиг удурланыышкынны Москваның «Трёхгорная мануфактура» комбинадының коллективи февраль алдыда чаңгыс эп-сеткилдиг медеглээн.

Цехтериниң бирээзинге болган митингиге 700 ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар чыылган.

Кыдатта чорудуп турар антисоветтиг кампания бодунуң бүжар-чүдээниң талазы-биле ылырга чанкайшичи эрге-чагыргаларның реакциялыг тергиивелиниң эң-не берге үелериндеолларның үүлгедиглериниң белип ажып турар-дыр—деп, комбинаттың партком секретары М. А. Четверикова онзалап демделген. Өнчүк-чөнгээлериниң болгаш кара-туразында үүлгедиглериниң организакчылары Кыдатта эрге-чагырга черлери болуп турарын фактылар хереченлеп турар-дыр деп, ол чугаалаан. Слесарь Л. И. Ермолов, цех начальниги Н. Г. Смирнов олар база Кыдат чөнгээчилериниң үүлгедиглерин каргап, килеңнеевишаан, КҮР-нүң чазаанга шыңгыы сагындырыгны кылган Совет чазактың медеглелиин ынзы-биле деткээннер.

Кыдат эрге-чагыргаларның үүлгедиглерин шиитпирлиг буруу шаан турар резолюцияларны ол митингилерниң киржикчилери хүлээп алган. Ол резолюцияларны КҮР-нүң ССРЭ-ге алчын черниге тыпсып бээрин шиитпирлээн.

(СЭТА).

Даштыкыда

И. БРОЗ ТИТО ТӨРЗЭН ЧУРТУНЧЕ ЧАНА БЕРГЕН

БЕЛГРАД. Совет Эвилелиниге болгаш Венгрияга чоргаарының соонда Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының президенти, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң даргазы Иосип Броз Тито Белградта чана берген.

ДИПЛОМАТТЫГ ХАРЫЛЗААЛАР ТУРГУСТУНГАН

ПРАГА. Найыралчы харылзааларны быжыглаар болгаш калбартыр деп чүткүлдү удуртулга болдургаш, Чехословакияның Социалистиг Республиказының болгаш Чад Республиканың чазактары ийи чурттуң аразынга алчын черлериниң деннелиниге дипломаттыг харылзааларны тургузарынга төпшээрепкен.

ФИНЛЯНДИЯНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ САЛЫЫШКЫНЫ

ХЕЛЬСИНКИ. Юбилейлиг байырлал-биле холбаштыр студентилер мурнунга чүве чугаалап тургаш, фин президент У. К. Кекконен чурттуң Компартиязын канчаар көрүп турарынче кичээнгей салган. Чазакка киржиринге чедир, политиктиг өске партияларның ажыглап турары шак ындыг бүгү эртелерни Компартияга чугаажок тыпсыр ужурлуун ол үндезилеп чугаалаан.

«Бир эвес фин патриотизминиң дугайын чугаалаар дээр болза, мээң бодалым-биле алырга, фин коммунистерге Финляндия база-ла өске бүгү финнерге ыяшкаш, шак ындыг эргим ада-чурт болуп турар. Бир эвес чурттуң дөртку хамааты бүрүзү ада-чурттуң дайзыны болур чүве болза, фин улус аажок кошкак турар ийик» деп президент чугаалаан.

«Коммунистер болза заводтарда болгаш фабрикаларда, муниципалитет органнарында, эртем болгаш культура амыдыралында, парламентиде, ооң комиссияларында болгаш ам чазакта безин ажылдарда киржип турар. Олар дээди өөредилге черлерин тургузарынга киржип, бистиң чурттувустуң төлөөлектилери болуп даштыкы чурттарга-даа барып турар. Ол бүгү чуртка хоралыг бө ышчаш? Хора чок. Коммунистер боттарының организацияларын дамчыштыр база боттарының идейлиг чоруунуң күзүү-биле боттарының чуртунга чаа национал сагыш-бодалды болгаш чоргаарланыышкынны, даартагы хүнге чаа бүзүрелди берип, ажыктыг ажыл-чорудулгага салыышкынны киирип турар кылдыр тутаалап болур мен» деп, президент демделээн.

САН ӨЗҮП ОРАР

ХАНОЙ. Вьетнам информадии агентилелиниң дыннатканын ёзугаар алырга, 1964 чылдың августан бээр Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгеминге аңдара аттырган америк самолёттарының ниити саны ам 1.674 четкен.

РУМЫН ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ШУУЛГАНЫ

БУХАРЕСТ. Румыниянын эртемнер академиязының сессиязы ажылын доозкан. Румын эртемденнер академиязының 1966 чылда чоруткан ажылының дугайында илеткелди болгаш бо чылын чорудор ажылдың планын чугаалашкан.

ГДР-НИ ДИПЛОМАТИЯ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХҮЛЭЭП КӨӨРҮ ДЭЭШ

ВЕНА. «ГДР-ни дипломатия талазы-биле хүлээп көөрү бистиң дипте аң-даа ажык айтырыгларны шиитпирлээринге чугула базым болур ийик» деп, Австрияның Компартиязының Политбюрозунуң кежигүнү Франц Вест «Фолькстимме» солунга бижээн. Ёзулуг нейтралдыг политика Германияда тургустунган боттуг байдалды барымдаалаар ужурлуг, ынчангаш нейтралдыг Австрия ийи герман күрүнелер-биле дипломаттыг харылзааларлыг болур ужурлуг деп бодалды австрия коммунистер кеззеде барымдаалап келген деп, ол чүүлде бижээн.

НИИТИ ПРОГРАММА АЖЫЛДАП КЫЛДЫНГАН

ТУНИС. Тунистың президенттиң Бургиба биле ында албанның аянчорууп кылып барган. Румыниянын Социалистиг Республиказының Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Ниву Стойка чугаалажыышкыннарның үргүлүлээн. Тунис Африк пресс агентилелдиң дыннатканын ёзугаар алырга, ийи талалыг кады ажылдажылганың талазы-биле ниити программа ажылдап кылдынган.

КАР-НЫҢ НАЦИОНАЛ ХУРАЛЫНЫҢ ТУСКАЙ ХУРАЛЫ

КАИР. Каттышкан Араб Республиканың Национал хуралының тускай хуралынга КАР-ның болгаш Иракның президентилери чүве чугаалаан. Хосталга болгаш депшилге дээш Иракның делегациязын КАР деткип турар деп, Гамаль Абдель Насер медеглээн, империалистиг чаа сүлчээлерге болгаш кыжаңмышкыларга ойтур шаавышкыл бээрниге беледен болурунче ирак улусту кыйгырган.

Харыы чугаалынга ирак президент Абдель Рахман Ареф бүгү арабтарны чаңгыс эдээ кыйгырган болгаш даштыкы яңзы-бүрү салдардан хосталып алыр дээш Иракның шиитпирлиг чоруун онзалап демделээн.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

ФОТОЛАР ЧУГААЛАП ТУР

Кызыл-гвардейжилерниң отряды Аттыг гвардейжи сессерликте. Петроград. 1917 чыл.
СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

Петроградта телефон станциязында. Революсчу эр.херээжен ажылчыннар удурланыышкын кылып турар телефончуларны халап турары.

СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

ПАРТИЙЖИ ХЕМЫДЫРАЛ

ОРГАНИЗАСТААР, КУЖУНГЕ ДАЯНЫР

Партия эге организациялары массалар ортузунга политиктиг болгаш организастыг ажылының деннелин улам сайзырангайжыдар болгаш албекшидер, оон-биле кады бодунга хөй талалыг дуржулганы мөөннеп алыр хүлээлгелиг. Партияның XXIII съездизи партияны моон соңгаар-даа быжыглаарын, оон иштики амыдыралын акижидерин, партияның кежигүн бүрүзүнүң ролюн болгаш харыысалгазын бедидерин онзалап айыткан. Оон ынай, СЭКП Уставынга киирген өскерилделерин, съездиниң бүгү шиитпирлериниң ужур-утказы болза коммунист бүрүзү партияның ёзулуг дайынчызы болуун дээш, оон улуг харыысалгалыын айтып турардыр.

Партияның үндезини — партия эге организацияларының ролюн бедидер дээш ажылдаары—СЭКП райкомнарының амгы үе-чадада эң чугула сорулгазы болур. Партия обкомунуң үшкү пленумунуң ол талазы-биле шиитпиринге үндезилээш, СЭКП Эрзин райкому партия организацияларынга практиктиг дуза чедирери-биле бодунуң ажыл-чорудулгазын чамдык талалар-биле база эде көрген. Тодаргай шиитпир чок, хөй-де доктаал, айтышкын хүлээп алыр хүралдар эрттирер практикадан чайлавышаан, райкомнуң бюрозун айда бир удаа эрттирип, анаа эң-не чугула дээн айтырыгларны чугаалажып турарын шиитпирлээн бис. Ол болза партия эге организацияларының секретарьларын, активчилерни боттарының кол ажылындан чартыктырар чоруктуу эвээжедир, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин чедип алырынга таарымчалыг байдалды тургузар. Коммунистерни колхоз бүдүрүлгезинге быжыглап тургузар айтырыгны эге организацияларга чедир өөренип көрген. Амгы үеде бистиң коммунистеривистиң бежен ажыг хуулу колхозтар ажылының эң чугула участоктарында ажылдап турар.

Эге организациялар-биле райкомнуң ажылдакчыларының харылзаазы экижип орар. Райкомнуң төлээзи партия хүралдарынга олуруп, анаа бодунуң саналын берип, эге организацияның ажылында четпестерни адып алырынга оларга дузалап, коммунистер-биле улам-на чоок харылзажып турар апарган. Бис мурнунда колдуунда-ла колхозтарда партия организацияларынче кол кичээнгей салгаш, эвээш кежигүннерлиг организацияларда, партия бөлүктеринде, район төвүнде амбан организацияларында коммунистерниң амыдыралынче хайгаралалды кошкадыпкан турган бис. Ам ыдыг байдалдан уштунуп, олар-биле доктаамал харылзажырының аргазы тургустунган. Декабрьда болгаш январьда болгулаан ийи семинарга олурушкан секретарьлар партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылдың талазы-биле хөй чүүлдү билип алган. Ындыг семинарлар моон соңгаар ай санында болур.

«Чаа орук» колхозта партия комитеди (секретары К. Өнзук) коммунистериҢ хуу харыысалгазын бедидер талазы-биле эки ажылдап турар: коммунист бүрүзү партийжи даалгалыг, хүралдар доктаамал болуп, анаа тодаргай шиитпирлерни хүлээп ал келген, оон күүселдезин чедип алырынга коммунистерниң күжүн таарыштыр тургускан. Колхоз эрткен чылын күрүнеге эът, дүк садар планын ажыр күүсеткен. Малчыннарның социалистиг чарыжының түннелин өйшаанда үндуруп турар. Эң тергиин ажылдаан 14 хойжуларга немелде төлевир кылдыр 90 ажыг хураганны чоокта чаа берген. Үк хойжуларның иштинде коммунистер база бар. Бо ышкаш эки ажыл-херек бүрүзүнде коммунистерниң үлүг-хуузу кирген.

Ол ышкаш, районнуң кижи эмнелгезинде, ортумак школада, харылзаа конторазында, «Коммунизмче орук» колхозта партия организациялары партийжи-организастыг ажылын экижидип турар апарган.

Ажылдың эрткен чылгы дуржулгазынган чамдык фактыларны ап көрээл. Ленин аттыг колхозтуң партком (оон секретарынга эш Дешки турган, ам бо колхоз ийи колхоз кылдыр чарылган) коммунистерниң хуралын чылда чүгле ийи удаа кылган, колхозка хамаарыжыр үш салбырларда партия эге организацияларының ажылы сандаргай байдалга турган. Ол дээш коммунистер эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралга парткомну шыңгыы шүгүмчүлээн. «Коммунизмче орук» колхозтуң партком секретары эш Саныгаа коммунистерниң бот-идепкейин болгаш харыысалгазын бедидер ажылды кошкак удуртуп турганы дээш база шүгүмчүлеткен.

Партийжи ол чидиг шүгүмчүледен ам кандыг түңнел үндуруп болурул? «Коммунизмче орук» колхозтуң партия комитеди отчёт-соңгулдалыг хурал соонда «Коммунистиң хуу харыысалгазы, оон ролю болгаш инициативазы» деп айтырыгны коммунистерниң хуралынга чугаалашкан болгаш тодаргай шиитпирни хүлээп алган. Мал ажылында ажылдап турар коммунистерниң харыысалгазының дугайын партбюрога болгаш партия хуралынга моон соңгаар база чугаалажыр деп турар. Ынчаарга, Ленин аттыг болгаш «Мөрен» колхозтарда чаа тургустунган партия организацияларының ажылынга дуза чедирерин база утпайн турар бис. Оон секретарьлары эштер Ондар, Дүгер партийжи активтиң дузаламчызынга далимышаан, бот-идепкейлиг ажылдап эгелээннер.

Коммунист бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери-биле кады, партия кежигүнүнүң адын төлеп чок әдилеп чоруурлар-биле шыңгыы демисежир үүрлүг бис. Чамдык эге организациялар партийжи шыңгыы сагылгачурум дугайында айтырыгны чугаалажып турар апарганы кончуг таарымчалыг. «Чаа орук» колхозтуң инек кадарчызы турган И. Бүнзең багай ажылдап, партия дадывырын беш ай иштинде хавыртпайн турганы дээш партиядан үндурткен. Райкүүскомнуң госстрах начальнигги турган Д. Бөөдей меге документилер тургузуп алгаш, бодунга акша шингээдип ап турган. Ону СЭКП кежигүнүнден үндурген. Ынчаарга, партия кежигүнүнге киреринге белеткенирнге эргежок чугула кандидат стажын эртпейн чыткаш, А. Кадыр-оол биле А. Минин СЭКП кежигүнүнүң кандидадындан чүге үндурткеннерил? Олар хөй-ниитиниң чурумунуң үрекчилери, арагачылар турганнар. Оларның хамааржып турганы партия организациялары бо коммунистерниң чурум чок үүлгедиглеринден түңнел кылбышаан, партийжи шыңгыы чүрүм дээш ажылды күштеддирери чугула.

Коммунистерни быжыг сагылгачурумга кижизидери — үлүг харыысалгалыг сорулга. Үк сорулганы күүседири дээш кол күжениишкинни партия организацияларынга үндурери чугаажок, ынчалза-даа калбак активти аңаа киириштирерин кажандаа үттүп болбас. Ындыг актив бисте чыл бүрү өзүп турар. Тыва АССРнин алдарлыг малчыны, «Чаа орук» колхозтуң хойжузу эш Даваа, хойжу А. Дамба, «Коммунизмче орук» колхозта хойжу Б. Чигжит, Ленин аттыг колхозтуң мыйыстыг бода мал фермазының эргелекчизи Н. Эгер, янек кадарчызы А. Күнзер, «Мөрен» колхозтуң хойжузу С. Шимээ, райпо даргазы А. Ширин, О. Яндаа болгаш өске-даа коммунистер бодунун-даа, хөй-ниитиннин-даа ажылынга идепкейлиг киржип турар. Партия организацияларының сорулгазы болза ындыг коммунистерни дамчыштыр бүгү ажыл-херекке удуртулганы экижидери болур.

Бо чылын бистиң районнуң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар: күрүнеге 1411 тонна эът, 119 тонна дүктү, 525 тонна сүттү садар, 1362 тонна тараапы бүдүрер, мал чеминге хереглээри-биле күкуруузаны, бөдүүн мал чемнерин белеткеп алырын эрткен чылдыынган көвүдедир. Ылангыя чер ажылын сайзырадыр талазы-биле улуг ажылды боттандырар ужурлуг бис.

Ажыл-ишчилерниң алган хүлээлгелерин күүседири шудургу ажылбиле, чүүн-даа мурнунда, социалистиг чарышты биллдилиг организастаары-биле чедип алдынар. Ынчангаш алдарлыг байырлал—Улуг Октябрьның 50 чылын чеминишкинниг уткуп алыр төлээде, районнуң партия организацияларының массаларның күжүн, арга-хемчегларын мобилизаставышаан, хүлээп алдынган онаалга бүрүзү өй-шаанда күүсеттинзин дээш күженишкинниг ажылдаар ужурлуг. Маңаа эң кол чүүл—партийжи-организастыг ажылды сайзырангайжыдары болур.

Б. САН-ХОО,
СЭКП Эрзин райкомунуң партийжи-организастыг ажыл килдизиниң эргелекчизи.

ЛЕКЦИЯНЫ БЕДИК ДЕННЕЛЧЕ

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, массаларның идейлиг болгаш чогаадыкчы чорууң бедидеринге партийжи идеологтуг ажылдың база бир дээштиг хевири —лекция пропагандазы болур. Чон ортузунга лекция пропагандазын күштелдирер талазы-биле партияның Чоон-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация калдыны. «Билиг» нийтилелдиң район организациялары 1966 чылда чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

«Билиг» нийтилелдиң район организациязының кежигүннерин ажылдыг-биле районга 1531 лекция номчуттунган. СЭКП райкому база «Билиг» нийтилелдиң өске областтарның лекция пропагандазының мурнакчы дуржулгаларынга даянмышаан, тодаргай хемчегларын чорудуп, интеллигенцияны нийтилелдиң ажылынче хаара тудуп ажылдап турар. СЭКПниң XXIII съездизинин, партия ТКның сентябрь болгаш март Пленумнарының доктаалдарында экономиктиг билигтер талазы-биле пропаганданы улам күштелдирерин айыткан. Ынчангаш эрткен чылдың дургузунда үлетпүр, кодээ ажыл-агый айтырыгларының дугайында 1119 лекцияны районнуң лекторлары номчаан. Оон ыңгыда педагогика айтырының талазы-биле 115, шериг-патриоттуг темага 106, күрүне болгаш эрге база өске-даа темаларга 120 лекцияларны ажылчы чон дыңнаан.

«Билиг» нийтилелдиң район организациязының кежигүннери ажылын чүгле лекция номчууру-биле кыыгаарлавайн, херээженнерниң, эмчилерниң, башкыларның, механизаторларның, сланчыларның, аныяктарның темалыг кежээлерин, ол ышкаш мурнакчы сланчыларның, хойжуларның, кадарчыларның болгаш өскелериниң-даа хүннерин, айтырыг, харыы кежээлерин организастап эрттиреринге киржип турар.

«Билиг» нийтилелдиң кежигүннерге оруқ» колхозтуң партком секретары эш В. Шалагай (Чадаана хоорайда), Ленин аттыг колхозта зоотехник эш Д. Биче-оол, «Большевик» колхозтуң даргазы эш К. Дамдың, СЭКП райкомунуң херээжен чон ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи эш С. Куулар, Баян-Талада башкы М. Хожур-оол, Шеми школазының директору Ч. Чүлдүм, «Большевик» колхозта веттехник О. Оңчатпан болгаш оон-даа өскелер лекция номчулгазынга идепкейлиг киржип, номчаан лекцияларын районнуң, колхозтуң, совхозтуң амыдыралы-биле холбаштырып турар. Ылангыя эш Оңчатпан малдың янзы-бүрү аарыгларының болуу бәрининң чылдагаанын, аарыгарга удур демиселдиң арганы-ларын пропагандалаарынга кызыы ажылдап турар. Хөй-нийтиниң корум-чурумуун камгалаар, социалистиг хөөйлуларны удуртулга болдуруп, ону боттандырар талазы-биле районнуң суд, прокуратура болгаш шагдаа органнарның ажылдакчылары элээн хөй лекцияларны номчуулаар.

Лекция пропагандазының ажылында кылдынган ажылдар-биле чергелештир, четпестерин барын айтыры чугула. «Билиг» нийтилелдиң район организациязының 273 кежигүннеринден кончуг эвээш кижи лекция номчулгазынга киришкен. Нийтилел кежигүннериниң 1966 чылда лекция номчаанын тодаргайларга мындыг: 19 кижи 15—23, 68 кижи 5—10, 95 кижи 2—5 чедир лекцияларны номчаанны көвүчуг четпес. Ынчаарга 64 кижи чыл дургузунда лекция номчуваан. Лекция номчулгазынга киришпээн лекторларның колдуу районнуң көдээ ажыл-агый артелиниң, «Сельхозтехниканың» кол тускай артемниглери, совхозтарның экономистери, күрбанкының район салбырының, сан килдизиниң ажылдакчылары болуп турарлар. Республика прокуроруның Эрзин районнуң прокурорунга ажыл чорудар кылдынган семинарга ынчангаш эрткен чылдың дургузунда 4 удаа лекция номчуттунган. Ынчангаш ол семинарга киришкен прокурорлар, следователь, дознаватель, ажыл-агый артелиниң председатели, ферманың эргелекчизи, бригадир, звеноводтар, механизаторлар, ветеринар, зоотехник, агроном

МУРНАКЧЫЛАРНЫ КӨВҮДЕДИР, ЧЕДИИШКИННЕРНИ НЕМЭЭР

1966 чылдың түңнелдери-биле көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары

Мурнакчы ажыл-агыйлар

Район	Ажыл-агый	1966 ч. күрүнеге сатказы (хуу-биле) Сүт	Эт	Дүн	Тараа
Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	159,2	100,2	129,8	597,1
Таңды	Дуржулга станциязы	125,6	110,2	101,4	179,1
Каа-Хем	«Тиилелге» к-з	105,7	100,8	112,0	141,7
Улуг-Хем	«Х Улуг хурал» к-з	121,3	100,1	124,3	—
Кызыл хоорай	«Көк-Тей» с-з	127,6	169,6	—	481,1
Бии-Хем район шинтизи-биле		126,5	104,5	124,3	554,6

Сүт-бараан фермалары

Район	Ажыл-агый	Фермалар	Фермаларның көргүзүглери: Иштеги инек саны	Бир инектен төлөп алган (кг)	Саап алганы (кг-оне)	Өсүдкени (кг)
Таңды	«Межегей» с-з	Кара-Булуң	101	—	2782	
Чөөн-Хемчик	«Чыраа-Бажы»	Шык-Бажы	100		2630	
Бии-Хем	«Искра»	Могай	148	1520	2144	621
Таңды	«Межегей»	Алаак	411		2091	
»	»	Доора-Хадың	395		2081	
Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	Туран	479	1700	2079	379
Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл» с-з	Ак-Даш	91		2077	
Кызыл	«Көк-Тей» с-з	Төп	332	1750	2059	
Бии-Хем	«Искра»	Өөк	296	1520	1973	400
Таңды	«Революцияның чалбыжы»	Краснояровка	372		1957	
Каа-Хем	«Коммунизмче орук»	Төп	123		1913	
Таңды	Дуржулга станциязы	Төп	442		1872	
»	«Элегес» с-з	Төп	285		1870	
»	»	Казк	240		1340	
Улуг-Хем	«Найырал» с-з	Үрбүт	162	1428	1831	403
Каа-Хем	Ленин аттыг	Төп	200		1721	
Бии-Хем	«Искра»	Сайгарин	135	1480	1718	
»	«Кызыл тараачын»	Билелиг	406	1525	1714	
Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	Кызыл-Чыраа	78		1700	
»	СЭКП XXII съездизи аттыг	Дөргүн	128		1650	
Улуг-Хем	«Күш-ажылдың хостуу»	№ 2 ферма	210	1347	1647	300
»	»	«	379	1600	1621	
Улуг-Хем	«Улуг-Хая»	Арыг-Бажы	239	1388	1600	
Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	Сарыг-Булуң	124		1584	
Таңды	«Совет Россия»	Төп	290		1561	
Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	Хүт	222	1278	1516	
Каа-Хем	«Тиилелге»	Төп	210		1515	
Улуг-Хем	«Найырал»	Кызыл-Даг	198	1428	1500	

Бызаа ажаакчылары

Фамилиялары	Район	Ажыл-агый	Остүргеи былай саны	Хонукта номолдо деткен (грамм)
П. Кымысова	Каа-Хем	«Октябрь 30 чылы»	35	1020
Е. Зубко	Таңды	«Межегей»		950
А. Щелкунова	»	«Элегес»		950
Г. Потемкин	Бии-Хем	«Тиилелге»	93	860
Д. Быштак-оол	Бии-Хем	«Искра»	76	855
В. Рудакова	Таңды	«Революцияның чалбыжы»		852
П. Шишигина	Бии-Хем	«Хадың»	50	850
Г. Червоусова	Бии-Хем	«Хадың»	50	850
Т. Золотухина	Таңды	«Межегей»		812
М. Микрюкова	Каа-Хем	«Коммунизмче орук»	87	800
Е. Мамонтова	»	—«—	42	800
Е. Чугаева	»	«Кызыл тук»	80	800
В. Хлебникова	»	—«—	80	800
А. Масунова	»	—«—	80	800
В. Сичен	Каа-Хем	«Тиилелге»	150	798
Т. Смелых	Каа-Хем	«Октябрь 30 чылы»	25	780
П. Мат	Бии-Хем	«Искра»	35	780
В. Лапшина	Каа-Хем	«Тиилелге»	31	780
Е. Бичен	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	78	760
Л. Поль	Таңды	«Межегей»		750
С. Уйнукай	Улуг-Хем	Ждавов аттыг		750
З. Балбакы	Бии-Хем	«Өөк»	25	730
Т. Хомутова	»	«Кызыл тараачын»	79	725
О. Ошкү-Саар	Таңды	Дуржулга станциязы		725
К. Сургакчы	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	109	710
П. Фунтикова	Бии-Хем	—«—	193	700

Инек кадарчылары

Кадарчыларның фамилиялары	Район	Ажыл-агый	Кадаргаи инек саны	Хонукта номолдо доган (грамм)
Я. Норбу-Хөө	Бии-Хем	«Хадың»	61	1030
К. Биче-оол	Каа-Хем	«Совет Тыва»	125	1000
К. Хуурак	Улуг-Хем	«Улуг-Хая»		930
Й. Санчат-оол	Бии-Хем	«Хадың»	61	930
М. Биче-оол	Каа-Хем	«Совет Тыва»	350	900
О. Чотпа	Чөөн-Хемчик	«Тыва»	200	840
И. Матрик	Каа-Хем	«Ленинчи орук»	118	800
Н. Коробейников	Каа-Хем	«Коммунизмче орук»	83	800
Ш. Кара-оол	Таңды	«Элегес»		760
П. Пар-оол	Каа-Хем	«Ленинчи орук»	87	750
К. Дуганчи	Чөөн-Хемчик	«Тыва»	200	750
А. Лама	Бии-Хем	«Шивилиг»	218	750
Д. Бугажык	Чөөн-Хемчик	«Тыва»	200	750
С. Сат	»	«	200	730
Д. Настык-Доржу	»	«	205	710
Н. Сундуй	Каа-Хем	«Совет Тыва»	151	700

Куш ажаакчылары

Фамилиялары	Район	Ажыл-агый	Бир дагаадан алдыр чүүргээ (кезек)	Хөрөк кырааңда алганы
Н. Ванникова	Кызыл хоорай Советди	«Көк-Тей»	125	140
В. Шевлак	»	—«—	125	138
Л. Булавина	»	—«—	125	133

СААНЧЫЛАР

Саанчыларның фамилиялары	Район	Ажыл-агый	Инектен ортумак саалда (кг) Былыжгы даан инек	План	Күүсетпиши
А. Бузинакова	Таңды	дуржулга станциязы	16	2543	3201
Л Серенова	—»—	«Межегей» с-з	22	1774	3106
З. Кравченко	—»—	—»—	19	1774	3012
М. Сабельникова	—»—	—»—	19	1774	2986
А. Крикунова	—»—	—»—	23	1648	2907
Х. Кушскаал	Чөөн-Хемчик	«Чыраа-Бажы»	20	2000	2850
К. Таан	—»—	—»—	20	2000	2850
Т. Оюн	Таңды	«Межегей»	23	1648	2839
О. Чыртакай	—»—	—»—	23	1648	2779
Г. Сигарева	—»—	дуржулга станциязы	16	2476	2717
М. Балдан	Улуг-Хем	«Күш-ажылдың хостуу»	15		2572
М. Ошкү-Саар	Чөөн-Хемчик	«Чыраа-Бажы»	20	2000	2547
М. Опуй	—»—	—»—	20	2000	2547
Л. Ромазова	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	34	2230	2547
З. Никифорова	Таңды	«Межегей»	24	1648	2536
А. Балагашева	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	35	2225	2517
С. Көк-кыс	Улуг-Хем	«Күш-ажылдың хостуу»	15		2482
М. Серенмаа	Бии-Хем	«Искра»	15	1700	2445
М. Кочнева	—»—	—»—	16	1650	2399
Е. Пестерева	Таңды	«Элегес»	21	2200	2397
П. Болеева	Бии-Хем	«Искра»	17	1800	2390
О. Шортак	Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	18	2000	2382
А. Костенко	Бии-Хем	«Искра»	16	1650	2373
А. Бадарчы	Таңды	«Элегес»	20	2000	2356
Т. Кавай-оол	Кызыл	«Көк-Тей»	21	1750	2350
А. Ярусова	Таңды	«Межегей»	26	1778	2347
М. Сутаева	—»—	—»—	25	1778	2338
К. Сайчай-оол	Улуг-Хем	«Күш-ажылдың хостуу»	17		2338
В. Козлова	Таңды	«Межегей»	26	1778	2329
С. Пилипенко	—»—	—»—	27	1778	2311
З. Карташова	—»—	—»—	20	1778	2305
Н. Пичик	Улуг-Хем	«Күш-ажылдың хостуу»	18		2304
Н. Акулова	Бии-Хем	«Искра»	17	1650	2301
О. Шагаачы	Таңды	«Межегей»	21	1778	2283
З. Гельцер	—»—	—»—	23	1778	2272
А. Надькина	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	35	2050	2261
Н. Папыш	—»—	—«—	33	2150	2248
А. Дангад	—»—	«Хадың»	17	1500	2247
А. Тюлюш	Таңды	«Межегей»	24	1778	2236
Х. Шондайты	Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	17	2200	2213
О. Кара-кыс	Таңды	«Межегей»	21	1778	2204
О. Бичии-урут	Кызыл	«Көк-Тей»	19	1750	2202
Л. Нару	Таңды	«Межегей»	20	1774	2191
Т. Майдак	—»—	—»—	19	1778	2186
Б. Анай	Бии-Хем	«Искра»	16	1700	2146
Т. Навалтай	Улуг-Хем	«Найырал»			2156
В. Ралдугина	Кызыл	«Көк-Тей»	21	1750	2130
Е. Бардынова	Бии-Хем	«Искра»	14	1550	2127
Н. Кармалитова	Таңды	«Элегес»	20	2037	2124
А. Кручинина	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	33	1700	2122
К. Хуурак	—»—	—»—	33	1700	2122
К. Курнаады	Улуг-Хем	«УТКА 25 чылы»	18		2108
Н. Синогноева	Таңды	«Межегей»	25	1778	2107
М. Оюн	—»—	—»—	19	1778	2102
Г. Дударева	Бии-Хем	«Искра»	17	1650	2096
М. Хроменко	Таңды	«Межегей»	26	1778	2089
М. Алдын-кыс	Чөөн-Хемчик	СЭКП XXII съездизи аттыг	16	1700	2086
Л. Сарыг-оол	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	32	1900	2077
Д. Сереп	Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	19	1900	2077
З. Чернышева	Таңды	«Межегей»	23	1774	2072
Т. Куулар	Кызыл	«Көк-Тей»	21	1750	2071
Г. Кара-кыс	Бии-Хем	«Хадың»	17	1550	2060
А. Козлова	Таңды	«Межегей»	24	1778	2045
М. Киселева	Бии-Хем	«Искра»	15	1600	2040
Н. Симонова	Бии-Хем	—»—	18	1600	2040
Б. Молдурушпу	Улуг-Хем	«Х Улуг хурал»	15	1500	2034
М. Опежик	Бии-Хем	«Хадың»	17	1500	2029
О. Бологова	Кызыл	«Көк-Тей»	20	1750	2025
Ч. Тапыл-оол	Таңды	«Межегей»	20	1778	2022
Л. Емельянова	Кызыл	«Көк-Тей»	21	1750	2022
А. Захарова	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	34	1900	2015
Н. Александрова	—»—	«Искра»	17	1600	2013
О. Чернявская	Таңды	«Межегей»	23	1778	2002
Н. Шемякина	—»—	«Революцияның чалбыжы»	44		2000
И. Сизина	Бии-Хем	«Искра»	18	1650	2000
М. Доргар	—»—	—»—	18	1600	2000
И. Сат	—»—	—»—	14	1500	2000
С. Кара	Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	18	1800	1989
О. Үндес	—»—	—»—	18	1800	1980
Ч. Данды-Белек	Улуг-Хем	«Улуг-Хая»			1980
С. Саая	Барыын-Хемчик	«Барлык»		1800	1956
А. Андреева	Бии-Хем	«Өөк»	20	1870	1954
В. Петрова	Таңды	«Революцияның чалбыжы»	41		1940
Е. Седен	Бии-Хем	«Өөк»	25	1870	1939
И. Ондар	Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	18	1900	1926
Т. Гущина	Каа-Хем	«Коммунизмче орук»	23		1913
М. Крюкова	—»—	—»—	23		1913
А. Логинова	—»—	—»—	23		1913
Е. Алимова	—»—	—»—	23		1913
Н. Кенеп	Улуг-Хем	«УТКА 25 чылы»	18		1903
Л. Попова	—»—	—»—	18		1903
М. Албажакова	Кызыл	«Көк-Тей»	22	1750	1891
О. Серенмаа	Чөөн-Хемчик	Ленин аттыг	10	1500	1888
М. Бичии-урут	—»—	«Сүт-Хөл»	15	1000	1886
Б. Опежик	Бии-Хем	«Хадың»	17	1400	1864
О. Сания	Улуг-Хем	«УТКА 25 чылы»	18		1857
Н. Ленкова	Таңды	«Коммунизмниң херели»	18		1854
М. Чодураа	Барыын-Хемчик	«Барлык»		1800	1836
О. Карбы	Чөөн-Хемчик	Ленин аттыг	12	1660	1824
А. Васильева	Бии-Хем	«Өөк»	15	1460	1822
К. Архипова	Каа-Хем	«Тиилелге»	30		1812
К. Хажыт	Барыын-Хемчик	«Барлык»		1800	1810

Хойжу бригадалар

Райопнар	Ажыл-агый	Бригадаларның бригадирлери	Бригадаларның көргүзүглери: Чүс хойдан алган хураган	Хой бүрүзүнден көргүзүлген (кг-биле)
Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	О. Доржу	103	1,8
Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	О. Шагдыр	99	1,9
Бай-Тайга	«Тээли»	С. Кумбаадак	99	1,8
Барыын-Хемчик	«Барлык»	М. Агыынак	97	2,0
—»—	«Большевик»	С. Очур-оол	97	1,2
Бии-Хем	«Өөк»	И. Карбы	96	
—»—	«Кызыл тараачын»	О. Седип-оол	96	
Таңды	«Элегес»	О. Өпей-оол	95	
Чөөн-Хемчик	Ленин аттыг	Т. Осур	94	2,6
Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	П. Янзак	93	
Бай-Тайга	«Мурнакчы»	С. Дугуржап	92	1,7
—»—	«Тээли»	Кандар-оол	92	
Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	Д. Каштык-оол	91	2,0
—»—	—»—	Д. Быстан-оол	91	1,9
Улуг-Хем	«УТКА 25 чылы»	П. Чолдак-оол	91	2,6
Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	Х. Биче-оол	91	
—»—	«Искра»	Б. Даш-оол	90	
—«—	«Кызыл тараачын»	А. Шыырап	90	

ХОЙЖУЛАР

Хойжуларның фамилиялары	Районнар	Ажыл-агый	Көргүзүглери: 100 хойга сиопштыр алган хураган	Хой бүрүзүнден ныр-тыгда (кг)
К. Даржы-Серен	Таңды	«Тиилелге»	123	2,4
О. Даржы-Намчыл	Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	120	2,4
О. Ангыр-оол	Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	119	2,7
Б. Дундуй-оол	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	119	3,0
О. Содуй-оол	»	«	116	2,5
О. Доржу	Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	115	1,6
Т. Сердип	Улуг-Хем	«Найырал»	114	3,3
О. Төкел-оол	Таңды	«Межегей»	114	3,2
Х. Сүктер	Улуг-Хем	«Найырал»	112	2,7
Б. Оскал-оол	Чөөн-Хемчик	СЭКП XXII съездизи аттыг	112	3,2
М. Настык-Доржу	Бии-Хем	«Өөк»	111	3,8
Т. Дамдын-оол	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	111	3,3
Д. Монгуш	Чөөн-Хемчик	«Чыраа-Бажы»	111	1,5
М. Саман	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	110	2,8
М. Сайчай-оол	Чөөн-Хемчик	«Чыраа-Бажы»	110	1,5
И. Эрелчин	Бай-Тайга	«Тээли»	110	2,6
М. Дөстек	Таңды	«Коммунизмниң херели»	108	2,2
Т. Дандар	Бии-Хем	«Искра»	107	2,8
Д. Кызыл-оол	Чөөн-Хемчик	СЭКП XXII съездизи аттыг	107	2,8
М. Досумаа	Чөөн-Хемчик	Ленин аттыг	106	2,1
С. Сувандии	Каа-Хем	«Буруңгаар»	106	2,2
О. Самбала	Таңды	«Элегес»	105	3,1
О. Орумбал	»	«	105	3,2
Ч. Яшпаа	Каа-Хем	«Октябрь 30 чылы»	105	3,3
М. Шаң-оол	Бии-Хем	«Искра»	105	3,1
С. Маны-оол	Бии-Хем	«Хадың»	105	2,9
Д. Доспан-оол	Улуг-Хем	Ждавов аттыг	105	2,5
М. Марке-оол	Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	105	1,7
О. Агбаан	»	«	104	1,5
К. Баае	»	«Барлык»	104	3,2
Д. Комбу	»	«	104	2,6
К. Калдар-оол	Бай-Тайга	«Тээли»	104	2,1
К. Сендажы	Бии-Хем	«Өөк»	103	3,2
В. Ким	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	103	2,4
Т. Дарын-оол	Чөөн-Хемчик	Ленин аттыг	103	2,7
Т. Артына	Улуг-Хем	Ждавов аттыг	103	2,2
О. Агбы	Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	103	1,3
О. Мижит-Доржу	»	«	103	1,1
Х. Бээдан	Бай-Тайга	«Мурнакчы»	103	2,4
С. Хирлиг-оол	»	«	103	1,7
О. Ойдупаа	Таңды	«Элегес»	102	3,3
М. Сундуй	Бии-Хем	«Өөк»	102	3,5
С. Мижит-Доржу	Улуг-Хем	«Улуг-Хая»	102	2,8
А. Өлчейбеп	»	«	102	2,6
М. Самбуу	Бии-Хем	«Тиилелге»	102	2,3
Х. Алдын-оол	Барыын-Хемчик	«Большевик»	102	2,3
М. Сагдыкай	Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	102	1,6
О. Намчыл-Норбу	Чөөн-Хемчик	«Сүт-Хөл»	102	1,5
С. Чүлдүм	Таңды	Дуржулга станциязы	101	2,6
О. Кашпык-Кара	Таңды	Дуржулга станциязы	101	2,8
М. Алдай-оол	Таңды	«Коммунизмниң херели»	101	2,3
М. Седип-оол	Улуг-Хем	«УТКА 25 чылы»	101	2,7
К. Сарыг-оол	Бии-Хем	«Кызыл тараачын»	101	2,8
М. Дорай	Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	101	2,2
С. Марбы	»	«Большевик»	101	0,92
Х. Шыырап	Чөөн-Хемчик	«Чыраа-Бажы»	101	1,5
Х. Лаңзы	Бай-Тайга	«Тээли»	101	2,2
Х. Шалык	Таңды	Дуржулга станциязы	100	2,5
М. Сактай	Таңды	«Коммунизмниң херели»	100	2,0
К. Севек	Таңды	«Тиилелге»	100	2,0
О. Ажы	Улуг-Хем	Ждавов аттыг	100	2,8
Я. Кызыл-оол	Каа-Хем	«Кызыл тук»	100	2,7
О. Чалгыы-оол	Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	100	2,3
С. Бады	Барыын-Хемчик	«Большевик»	100	2,1
О. Үндүп	»	«Барлык»	100	2,5
О. Намзырай	»	«Шекпээр»	100	2,2
О. Ондай-оол	»	«Барлык»	100	2,3
К. Шыыт	»	«Барлык»	100	2,6
Х. Сарапин	»	—«—	100	2,6
С. Оруе-оол	»	—«—	100	2,6
Х. Очур-оол	Чөөн-Хемчик	Ленин аттыг	100	2,8
М. Лопсан	»	СЭКП XXII съездизи	100	2,8
Д. Дарыймаа	Тес-Хем	«Чодураа»	100	2,2
Н. Седен	Тес-Хем	«Тес-Хем»	100	1,8
С. Чүлдүм-оол	Бай-Тайга	«Тээли»	100	2,2
С. Кочаа	»	«Тээли»	100	2,5

ХАВАН АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиялары	Район	Ажыл-агый	Хаван саныидан алган төл: Кол хаваидан	Дүрүмү хаваидан
Е. Жирнова	Улуг-Хем	«УТКА 25 чылы»	16,4	8,2
И. Бучунай	—«—	Ждавов аттыг	16	8
Е. Ильина	—«—	«УТКА 25 чылы»	15,5	7,2
Б. Кара-кыс	—«—	—«—	14,4	7,1

Совет хамаатыларның Кыдаттан ээп келгени

Совет хамаатыларның ийиги бүрүү—КУР-да совет алчан черинин болгаш өске-даа совет албан чергелериниң ажылдакчыларының ог-бүдезериниң нежингүнери февраль 6-да түскай самолёт-биле Пекиңден Москвада чедип келген. Чедип келгенперниң аразында 97 херээженнер болгаш бичии уруглар бар. Оларның Кыдатка турарынга ышдажыр арга чок байдалдарын кыдат таланың тургусканынга холбаштыр олар Төрээн чуртунче ээп келген.

Шереметьево аэродромга келген ол кижилерни Москваның хөй-ниитиниң болгаш ажылчы чоннарының хөй санныг төлөөлекчилери, төрелдери болгаш чоок кижилери чүректиң ханызындан үткүп алгап.

* * *

Февраль алдының орай нежээнде Шереметьево аэродромга ТУ—104 даар самолёт чедип келген. КУР-да ажылдап турар совет хамаатыларның ог-бүдезериниң нежингүнери болуур 70 херээженнерни болгаш бичии уругларны ол самолёт чедирип келген. Олар база-да Кыдатка оларның турарынга ышдажыр арга чок байдалды тургусканының үжурунда Төрээн чуртунче ээп келгенвер.

Оон мурнунда Пекиңден Москвага 157 совет уруглар болгаш херээженнер ээп келген. Чуртунда ээп келгенперниң оларның ог-бүдезериниң нежингүнерин, Даштыкы херектер министерствозунуң, совет албан чергелериниң ажылдакчылары, журналистер үткүп алгап.

(СЭТА-ның корр).

Кара-туразында аажылаашкыннар

ЧИТА. (СЭТА-ның корреспондентизи). Февраль 6-да Пекин—Москва пассажир поездизи Забайкальск совет кызыгаар станциязынга барып 12 шахта озалдан келген. Кыдаттың девискээрининге чоруп турган поездиниң ол хире ур үеде озалдаанының үжуру чүдел? Ол айтырыгга харыыны дилээн-даа херээ чок, ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын эртип келген поездиги көөрге-ле четчир. Вагоннарның крышазындан дугуинга чедир совет ёзуга удур лозуннарны бижип каан. Совет кижилерге удур кара-туразында аажылаашкыны кыйгырыктарны вагонларда кара будук-биле бижээн.

Маньчжурия кыдат кызыгаар станцизынга чүү боон турган дутаймы чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи Пекин—Москва поездиниң начальныгы А. М. Кужелевтен дилээн.

— Кажан поезд Москвадан Пекинче бар чораан үезинде Маньчжурия станцизята хуннэйбиннер бистерге таварлашкан чүве. Олар вагоннарга шилээ-чөпшээрел чок, кара-туразыбиле кирип, оларга хуудустарын чыпшырып эгелээн.

Пекинге чедир бүгү орукту дургаар бистиң кылган ажылывыс чүгле ол хуудустарны поездиден аштап ариглаары болган. Ынчалза-даа эртенинде вагонларга ол үш-үдүрүм чүвелерни база асканнар.

Пекиңден орукка оларның ол-ла үүлгедиглери катаптаан. Харын оон туржук дүне бригада дыштанып бээн арга чок болган. Станция бүргүзүнге вагонларны күш-биле сонгаар, тепкилээр чоруктар үргүлчү болгулаан. Хулиганнар удуп чыткан пассажирлерни оттуруп, оларның характерынче карман фонарьларыбиле чырыдып, алгы-кышкы-биле дорамчылап база кыжанып турган.

Февраль 6-да Маньчжурия кыдат кызыгаар станцизига бистиң поездивисти чыыган дүржок, калчаараан ооллар бүзээлеп алган. Мен кыдат кызыгаар станцизиның начальныгынго удурлажымышкынны илергейлеп, поездиниң мындыг хевирбиле Совет Эвилелиниң девискээринче аппарбас мен деп медеглээн мен. Бо дээрге, «революсчу массаларның киленгээшкининиң» илередиишкини мышкажыл дээр чүве-биле менээ ол харыылаан.

Оң бир шак ажыт үеде бистиң поездивисте хуннэйбиннер кара-туразында аажылаан келген. Бистинбиле кады көрейлер, вьетнамнар, шведтер болгаш поляктар чораан. Кыдаттарның ол дүржок чоруу оларның киленгээшкинини хайыктырып үндүрген.

Амгы кыдат удуртукчуларының кыпсын үндүрген советке удур калчаараашкынынга удурлажымышкынын илергейлеп база кыдат өнчүчөнгээчилерге шинтирлиг ойтур шавышкынны берген Совет чазактың медеглелин изин-биле детпин турар бис деп, поездиниң начальныгы түүнелиинде чугаалаан.

Кыдатта болуушкуннарга

Бүжар антисоветчи кампанияны чорудуп турар кыдат эрге-чагыргалар ССРЭ-ниң Пекинде элчин черинин болгаш өске-даа совет албан чергелериниң ажылдакчыларынга база оларның ог-бүдезериниг ышдажыр аргажок байдалды тургузарын ораладажып турар. Элчин черинин мырнай чоогунда тургускан күүүдүт динамиктер антисоветчи лозуңнарны соксаал чокка дамчыдып, бүзээлеттирген совет бижилерге удуур арганы бербейн турар. Калчаарап барган хуннэйбиннер оттуг түүлдерни херим ажыр октап, ортту айылыын болдуруп турар.

Кыдат эрге-чагыргалар болгаш хуннэйбиннер совет дипломаттарны коргудар болгаш өөчүк-төңгээлээр база оларны нүүдээрин чаржыныт байдал-биле ораладажып турар.

Январь 25-те Москвада Кызыл шөлге хулиганчы чоруккa киришкеш, Пекинде чедип келген студентилерни уткуп алырын антисоветчи калчаалыг чыскаал кылдыр хуудургап. Мөөнешпеккен хуннэйбиннер болгаш цзаофаньчылар («үймээнчилер») болгаш солдаттар вокзалга далаш-биле чеде бергеи. Хамааты кижилерниң колонналарын шериг албаныгларның командылалы-биле келгеи. Уткуп алышкын үезинде, Совет Эвилелиң каржызы-биле дорамчылаан сестерни чүлчуруп турган.

Цзаофаньчылар Кыдаттың комсомол ТК-ның түр секретариадын ажылдан үндүр сывырыпкан. Динатканы-биле алырга. Кыдаттың Коммунистиг аныяктар эвилелиниң 1964 чылда болган сөөлгү съездизинге соңгуттурган кыдат комсомолдуң удуртукчуларын чүгле каш айларның мурнунда албан-дужаалдарындан дүжүрген болгаш Мао Цзэдунга удур хөделгеи даэш бурууктаткан. Комсомолдуң «четкеринг дээрбечилерге» санаттырган ол удуртукчуларын түр секретариат солаан болгаш «Маонун шүтүмүн» амыдыралга боттандырар үжуглуг турган. Ол түр орган «культура революциязының» организакчыларының идеолин база бадытжавайн барганы тодаргай-дыр.

Хуннэйбиннерниң үндүрүп турары «Синь бэйда» («чаа пекин университет») солуннуң дицнатканы: «үймээнчилер» түр секретариатты таратkан болгаш Кыдаттың Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-де «эрге-чагырганы боттарының холуңга алган». «Үймээнчилерниң» шинтирнин ёзугаар Ван Дао-Ин түр секретариаттың удуртулгазынган чайлаткан болгаш «бодунуң алдагдаларын минирин» болгаш КУР-нуң даргазын Лю Шао-цинни, ККП ТК-ның чигинде секретары Дэн Сяопинниң болгаш Кыдаттың Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-ның «кеминг үүлгедиглерин сойгаларын» ашаа хүлээткеш» деп солуп бижээн.

Синьцзян можуда дүшкүүрлүг байдалдың дугайын, харын-даа ол районда «антимаоцзэдүмчу тура халымшкын» дугайын дыштыкы корреспондентилерниң Пекинден келгеи дыннадыгларында чугаалаан турар. Турум шеригниң кезектерин Синьцзянче чоруткан дугайын база дыннатkан. Шериг эрге-чагыргазын боттандырып турар болгаш ККП-ниң Синьцзян-Уйгур автономнуг районда комитединиң бирги секретары «үймээнчи» генерал» Ван Энь-мао-биле ужуражырынга КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лай чөпшээрешпиш дээрээн ескe дыннадыгларда бадытжаан турар.

«Йомурга» солуннуң Пекинде корреспондентизиниң дыцнатканы-биле алырга, улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының Доктаамал комитединиң даргазы Чжу Дэня нүүлдээн болгаш халдаан хуннэйбиннериниң материалдарны кыдат пайызында база катап кестүп келгеч, «Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының Доктаамал комитединиң даргазы Чжу Дэня дүжүрер» деп кыйгырыглары Пекинниң кудумчуларында аскан. Мао-Цзэ-дуниун ажыл-чорудулгазынга удур «Чжу Дэняң кеминг үүлгедиглерин» оң кыйгырыгларда сабан айытkан.

(СЭТА, ФЕВРАЛЬ 1).

Коммунист башкы Александра Хираган-оол Барыын-Хемчик районнуң Аянгаты школазында ыры башкызы. Сес чыл дургузунда ургуларны ыргларынга өөредип келген. Ол чүгле эки башкы эвес, харын идепкейлиг хөй-нититчи. Сиурда бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүнүң доктаамал киржикчизи. Элээн каш тыва танцыларны база тургускан.

Г. СИРОТИНИН фотозу.

АЛДЫН ХОЛДАР

«Сууржуур! Өтлерден бажыңнарже кирер!» деп мындыг кыйгырыгны чон бир үн-биле деткээш, ажылдап киргилеп олар.

— Быязыгларыңы чыыр!—деп, чар тарай хона берген. Олар сөөртүп эккеп каан чудуктарының кырынга сандайландыр олурупканнар. Эрте бурыкгы буурул Хаймараканның бажындан харап үзүп келген часкы хүн аажок чылыды шонуп турган. Баштай-ла балды тутказ, боттарының бирги чыжынга ап четкен быязыңчылар бо: Адыяа, Шимит, Сагаан-Өгбен, Бады, Шойдак, Үкей, Сырат, Данзүрүң, Аралдын, Шагдыр-оол, Тараачы...

— Балды тудуп, ыяш чонуп шыдаар кижилер шупту мындыр бис. Кандыг тудутну баштай эгелээр бис?—деп, Сагаан-Өгбен өөрүнден айтырган.

— Баштай конторану тудуп эгелээр херек—деп, Данзүрүң биле Адыяа бир үн-биле чугаалаавар.

Оон Адыяа немей тыртып каан:

— Кижи бүрүзү-ле бажыңга чурттаксаар, бодунуун бир дугаарында кылып алыксаар болгай. Ынчалза-даа ниитиниң хөрээн мурнатса эки. Боттарывыстың бажыңнарывысты тудары дөмей-ле соксаар эвес, дузалашчын тургаш, кылып аар бис.

Колхоз төвүн тудары оортан эгелээн. Бир дугаарында дөрт-ле тудут каракка көстүп келген. Олар бо: контора, дарганнаар бажың, Адыяа биле Шимит оларның бажыңнары. Баштайгы ол тудутлар чонну улам-на ажыктырып, суурну тударынче хей-аъдын көдүрген. «Дузалажыр» деп сөс-даа нептерээн. Кижилер бот-боттарынга дузалашчын, чаа быры, ажаалга массазы, эмнелге пунктузу дээш, оон-даа өске, амгы үениң чугула тудутлары суурда бар.

— Бистиң Адыяа бригадириниң балдызы дегбээни, караа-биле шиглеп туттурбааны мындыг кол тудут бо Белдир-Арыгда-даа, малчынарның аалдарында-даа чок ийин — деп, белдир-арытжылар чугаалажыр.

Колхозтуң тудут бригадазында күш-ажылга канналган, шылгараан кижилер хөй. «Бистиң бригада мал ажылынче хөй-хөй кижилерни үдеп чорутkан» деп, эш Адыяа чоргаарал-биле чугаалап турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунистиг күш-ажылдың № 1 хойжу бригадазының бригадири Иван Семчитович Данзүрүң тудугжу чораан, эки тудугжу болганы-биле Москваже дедгелгеге-даа чораан. № 2 хойжу бригаданың бригадири Михаил Сыдам-оол база тудугжу. А бо үннерде Борис Сырат, Сүлдүм Аралдын, Михаил Сувандын болгаш өскелерни-даа ап көрээли!

— Эки тудугжуну өскээр чорудары дыка хомудаңчыг. Ынчалаада мал ажылы ышкаш чугула ажылче баар кижилерни бистиң тудугжулар байырлалдыы-биле үдеп каары чаңчыл болган чүве. Олар аңаа баргаш, колхозтуң сураглыг малчыннары болу бергени бистиң өөрүүн турар—деп, эш Адыяа ам бо үннерде улуг өөрүшкү-биле чугаалап олурар.

Колхозчуларының суружуру колдуунда шинтпирлеттинген болза-даа, тудут бригадазының ажылы улам көвүдеп турар. Колхозтуң төвүнде, ыраккы одарларда кижилер ам ёзулуг-ла төлевилел ёзугаар кылган эки чурттаалга бажыңныг чурттаксаар. Бүдүрүлге тудуглары чылдың-на немежип турар. Мал ажылының кулътурazы бедип олурары-биле чергелештир чаа тудутлар уламна херек болуп келири ол-дур.

Самдан Хондуевичиниң удуртуп турар бригадазы эрткен ажыл-агый чылында багай эвес ажылдаан. Тудугжулар 4 чурттаалга бажыңнарын, 500-500 хөй кирер дөрт, 300-300 хураган кирер 5 чылыг кажааларны, бир бызаа кажаазын туткаш, ажыт-далга киирген. Сес чүс метр черге харын кажааны база туткан. Дутай деп черде моол өөнүктериниң бригада төвүште 8×20 метр хемчээлдиг тос өрээл бажыңны база тудуп берген.

Төөгүдүт чыл—Совет эрге-чагырганың 50-ги чылы үнүп келген. Бригаданың мурнунда салдынып турар сорулга улуг. Бо чылын дөрт чурттаалга бажыңнары, бир уруглар садының 60 орунлуг тудуу, дөрт хураган кажаазы, суурнуң кол кудумчуузун чаагайжыдын херимээри болгаш оон-даа өске ажылдарны октябрь айда-ла доозупкан турарын бригада көрүп турар.

Ажылчы чонга, мал-маганга чылыг, чырык оран-суурну тудуп берип чоруур бызаңчылар ёзулуг-ла алдын холдарлыг, буянныг кижилер ол. Ильичиниң лампазы хып турар чылыг, чырык, делгем бажыңнарны тутkан бызаңчылар улуг-даа, аныяк-даа кижилериниң сеткил-сагыжынга кезээде артар. Чүге дээрге оларның тутkан бажыңнарынга эмдырал тутпуун, чечектелир.

Самдан Хондуевич мынча-даа дээр:

— Бисте үс-шевер бызаңчылар бары эки. Ынчалза-даа колхозта холуунда документ тутkан, суугу салыр кижи чок-тур. Бо черле окта таарышпас. Бистер, бызаңчылар, кончуг эки бажыңны тудуп каар бис, а оон суугузун бир тәварыга болган кижи кылыр. Ол удавас үрелир азы ыштанып боорга, чурттакчылар бистиң кончуур. Салгакчы тудутжулар дугайында сагыш салбаажа база хоржок.

Совет арге-чагырганың 50 чылында Самдан Хондуевич Адыяа ышкаш кижилериниң күш-ажылы бедип-биле үнелеттинер.

Салчак ТАМБА.

Кым-даа хайгааравастаан

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозу мурнунда тускай район турда, амгы совхоз төвү Сүт-Аксы суурга тараа склады турган, колхозтардан дужааган чүс-чүс тонна тараанны аңаа уруп, арыглап, кадагалап турган.

Ол складтың амгы байдалы кандыгыл? Аңаа совхоз тараа урбастаан, оон турup бергенинден соңга, хаалгалары үрелип эгелээн. Ында ийи кургадыкчы шуут тоймаглаттынган, дүгүйларын үштуп аппаргылаан, бирээзи черде ийлендирип кээп дүшкен. Автодензини 1966 чылдың майга чедир совхоз үрезин деңзилеп турган. Ам ол база үрелген. Ол-ла складтың чанында лаборантылар ажыдап турган бичии бажыңның соңга рамалары болгаш печказы, хаалгазы үрелип эгелээн.

Бо үстүнде үрелип, тоймаглаттынып турар күрүне хөрөнгизин кылырынга болгаш садып алырынга күрүненин хөй түңнүг акша-хөрөнгизи үнгени кымга-даа билдингир. Бир эвес ажыглавас болза, ол складты болгаш өске-даа механизмнерни өскээр ажыглаза, херектиг черинче садып сайгарза, аңаа-ла каракка көзүлдүр үреп тонагдап каарга болур бе ынчаш! Совхоз төвүнде рабкоопта складтар чедишпейн турар, а демги үрелип турар улуг складты чүге ажыглап болбазыл? Тараа кургадыр механизмнерни, автодензини садып алырынга, әккеп тургузарынга чеже акша үнгенил?

Х. ПОПУГУР.

Баштапар черниң кичээнгейинге

Улуг-Хем районнуң девискээринде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Хендергеде Хөлчүк деп черде 13 кодан мал туруп турар. Колхоз төвүнден 230, а район төвүнден 200 км ол ырак. Ында малчыннар эрес маадырлыг ажылдап турар. Бо хүннерде малдарның кышкы байдалы эки.

Ындыг болза-даа малчыннарның амыдырал чурттаалгазының талазыбиле сагыш салышкынында четпестер хөй. Агитас-массалыг ажыл ында кошкак. Чамдык малчыннарның кылган ажылдарының дугайында түңнелдер билдинмес. Ылангыя малчыннарның бараан-биле хандырылгазы кончуг багай. Шай, дүс, шүдүнзе, чигир, саржаг үстүн турар. Автолавка аңаа доктаамал барбас, хаая барганда, малчыннарның хереглээр бараннары чок болур. Хөлчүк суурдан ыракта турар малчыннарга эрткен чылдың июль айлан бээр автолавка барбаан.

Оортан 30 км черде Ак-Тал суурда магазин база доктаамал ажылдавас. Малчыннар хереглээн бараннарын Таңды районнуң Хову-Аксынган, Каъктан. Өвүрүнүң Торгалыг, Чаа-Суур суурларындан барып садып алгылаар. Бо чорук ажылга улуг шүүттүг. Ол хамаанчок, Хөлчүк суурга сөөлгү катап келген автолавканың садыгжызы аныяк оолдан малчыннар чөптүг негелде салырга, ылангыя чылгычы Ш. Кыргыстын кырынче халып, оны бак соглегидеп, «моон соңгаар маңаа келбес мен» дээш чорутkан. Бо чорук совет садыгының чүрүмүнге дүжүр бе?

Улуг-Хем райпозунуң удуртукчулары бо талазы-биле хемчетлерни албайн турары кончуг хомудаңчыг. А колхозтуң баштаар черинiң болгаш ында партия организациязының бо байдалды эдип алыр талазы-биле негелдези кошкак. Ам черде хемчегни шинтпирлиг алыр ой келген.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Клубтуг болур ирги бис бе?

Бии-Хем районнуң «Тилелге» колхозунуң Сесерлигде салбыры улуг ажыл-агыйлыг чер. Сесерлиг суурда кижилер база хөй болгаш салбырның 18 кезек черде мал кыштаглап турар. Амгы үеде ында мал ооллаашкыны массалыг эгелээн. Комсомолчу аныяктарны хөй-жуларже сакманщиктедип чорудуп турар.

Сесерлиг салбырының колхозчуларының, аныяктарының амыдыралы чыл келген тудум улам сайзырап турар, кижилериниң культурлуг негелдези улам бедээн.

Ындыг болза-даа чамдык чүүлдер ында шапкын хөлжүвейн, чаңгыс черде туруп бергени кончуг хомудаңчыг, ол болза хамыктың мурнунда клубка хамаарыжыр. Клубтуң айтырыын шинтпирлээр дугайында 1965 чылда «Тывавын аныяктары» солуунга айтырыгны база кодүрүп турган чүве. Оон соонда колхозтуң баштаар черi, ында партия организациязы бо дугайын база-ла чугаалажып турган, ынчалза-даа ынчага чедир бо талазы-биле чүве бүтпээн.

Эрткен чылын клубту тудар-дыр дээш, ажылды эгелээн турган, ынчалза-даа ол ынчага чедир доозулбаан болган ол чаа клубтуң сонгазары, өске-даа кезектери өскээр ажыглалче кире берген. Бир катап аңаа комсомолчулар шефтеп ажылдай баарге, салбыр эргелекчиин эш Шагдыр болгаш партгруппорг эш Шараевни кылыр ажылды тудут материалдары-биле хандыраарын организаставаан чүве болганда, оон үү-даа болбайн барган.

Ам аныяктар мындыг айтырыгны салып турар:

— Улуг Октябрьның 50 чыл оюн демдеглеп артер клубтут болур ирги бис бе?

Колхоз даргазы эш Кононенко биле партия организациязының секретары эш Моллеров, силерлер бистиң бо айтырыывыска харылап берип көрүңер.

Д. ДАТПАА,
Ч. ДОЛЗАТ.

Келген чаа техника

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжымышкыны бо чылдың эгезинге чедир 221 трактору Абаканның базазындан алган. Оларның иштинде ДТ-20, МТЗ-50, Б-16, ТД-75, С-100 деп марканың тракторлары хөй. Ол чаа техника түе-түе ажыл-агыйларже тараап, ийи-лейааг чылдың часкы тарымгазынга киржир.

Оон-биле кады, кырында септелге мастерскаязын тургускан. ГАЗ-51 деп 21 автомашина болгаш чүк сөөртүүр элээн хөй машиналар база келген. Заводтан чаа үнген СК-3 деп 162 комбайн республиканың тараа шөлдерине үзүн ажылдаар. Көдээ ажыл-агыйның чаа техниказы бо хүннерде база-ла кээп турар.

ХҮНДҮЛҮГ КОЛХОЗЧУГА—БЕДИК АТ

ОРЕЛ. (СЭТА). Февраль 3-те Покровск районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери хоочун колхозчулар Иван Егорович Алферьевке, Андрей Тимофеевич Кутенковка, Евдокия Яковлевна Демичевага «Хүндүлүг колхозчу» деп атты тыныскаңы-биле холбаштыр оларга чылыг байырны чедиргеннер.

Нинги хураадың шинтпирин ёзугаар хүндүлүг колхозчулар материал талазы-биле алаан улуг артык эргелерни ажыглаар. Оларның ажыл төлевирииге 10 хуунy немеп бээр. Ынчаарга пенсионнерге колхоз күрүне пенсизынга немей ай саванда 25-тен 75 рубль чедир төлээр. Оон аңгыда олардан электри чырыгны хөлөзинин тыртпае болгаш амыдырал талазы-биле өске-даа чингелделерни берип турар. Алферьев, Кутенков болгаш Демичева оларны ында баштайгы «колхозчу персоналдыг пенсионер» деп адап турар. Оларның бажыңнарынга колхозтуң хөрөнгилериниң күсели-биле кухнаның газ плиталарын тургузуп турар.

Каш чылдарның мурнунда бо ажыл-агыйның орулгалары чөгенчиг эвээш турган, а эрткен чылда продукциязы сайгаргапындан ийи миллион рубльди алган. Ам колхозтуң акша-хөрөнгилери күш-ажылдың магадылаттынган акша төлевирииге-даа, машиналарны садып алырынга-даа, тудугга-даа база колхозчуларның культура-амыдырал байдалдарын бүгү хемчег-биле эккиндеринге-даа четчир.

Жданов аттыг колхоз Октябрьның 50 чылынга чедир бүгү суурларны чаагайжыдар, оларга культураның болгаш амыдырадың чаа черлерин ажыдар дээш областтың социалистиг чарыжының инициатору болган. Сөөлгү үеде колхозтуң чурттакчылыг черлеринде Культура ордузун, ийи клубту, үш чунар бажыңны, мал ажылының болгаш өске-даа хөй тудутларны кыяган. Ам колхозтуң төвүнде амыдырал хандырылга комбинады тудуп турар.

ЧАГААЛАРДАН ОДУРУГЛАР

НЕГЕЛДЕНИ ХАНДЫРАР ӨЙ КЕЛГЕН

Ажыл-агыйның кайы-даа адырларында ажылдап турар кижилерниң амыдырал хандырылгазын экижидеринче углаан хемчегларни чер болганда ап чорудуп турар. Оон уламыдан бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң амыдырал байдалы база-ла чыл келген тудумна улам экижип олурары ёзугаар.

Ынчалза-даа бо талазы-биле байдал чер-черде чаңгыс аай эки эвес деп чүвени демдеглевес аргажок. Улуг-Хем районнуң чамдык суурларында амыдырал хандырылга экижидерин ажыглавайн, ол-ла ёзугаар ажылдап турары ажылдың практиказындан илдең көстүп турар. Оон мурнунда биче хулиган үүлгедиг дээш шинттирген кижилер катап хулиганнаарындан ыдыг-ла чалданмас турган болза, чаа Чарлыктың сөөлүнде ындыг таварылгалар мырыңай ховар болу берген.

Бо бүгүден ап көөрге, хулиганнар, арагачылар, корум-чүрүм үрекчилеринге удур демиселге чаа хоойлунуң ужур-дузазы, дээштиг салдары улугдур. Ынчангаш бо хоойлуну амыдыралга хажык чокка боттандырар чорук суд, прокуратура, милиция органнарының ажыллакчыларының болгаш бүгү хөй-ниитиниң улуг күжениишкинниг ажыллаарын негеп турар. Ол негелдени күүседир дээш, хоойлу-дүрүмнүң боттандырыкчылары бистер бүгү күжүвүстү үндүрүп ажылдаар бис.

М. ӨЛЗЕЙ,
Чөөн-Хемчик районнуң улус шиитекчизи.

ЧАА ХООЙЛУНУҢ ДЭЭШТИГ САЛДАРЫ

Бистиң чуртувуста коммунизм тургузуушкунунуң бо хүннеринде бистиң черивистиң чүгле карак четпес делгемнери, оон хоорай суурларының эвес, харын оон кижилери база чаартының турар болгай. Ынчангаш чаа кижини кижизидеринде коммунистиг тургузуушкунунуң кол идейлиг сорулгазы дээрзин барымдаалап көргеш, бистиң партиявыс кем-херек үүлгедиг чорукту долу уудуваар сорулганы база салган.

Бо болза нарын болгаш берге айтырыг дээрзи билдингир,маңаа эки түңнелдерни кыска үениң кампаниялары-биле эвес, харын үр үе иштинде, бүгү таланың идей-кижизидилгелиг ажылдары-биле чедип ап болур. Бистиң партия болгаш совет күрүне бо талазы-биле улуг ажылдарны кылган, ынчангаш совет кижилер боттарының патриотчу хүлээлгелерин, хамаатының ёзугаар эргелерин ханы билир, олардың коммунистиг медерели хемчээл чокка бедээн.

Ындыг болза-даа бистиң ниитилеминиште хоойлужуттуган корум-чүрүмну үрээр, социалистиг өөрүүнү коргаар, кижилерниң маажым чурттаарынга моондак болуп, хулиганнаар болгаш өске-даа хереглер үүлгедир кижилер база таваржып тургулаар. Олар ажылчы чонуңуң чогаалыкчы күш-ажылынга, дыштанылгазынга шаптык болуп, хамаатыларның чаагай сеткилдерин карартып турарлар. Оларга чон киленнеп, оларны улуг-биле бүрүү шаап турар.

Мынчангаш хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн быжыглаар талазы-биле партия болгаш Совет чазак сөөлгү үеде улуг хемчеглерни алган. Оон бир чижээ болза «Хулиганнааны дээш харысалганы күштедирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы болур. Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет, суд, прокуратура болгаш милиция органнарының активчилери бо талазы-биле ёзугаар ажылдарны кылып, районда 105 кезек черге хуралдарны чорутkан. Хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн экижидер, кем-херек үүлгедиглериңге удур демиселди күштедирер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, СЭКП райкомунуң бюрозу база райкүүском бадылаан, ол хемчеглерни боттандырарының ажылы ам калбарган.

Дээди Совединиң Президиумунуң ол Чарлыын үндүрген чорук административтиг органнарның кеземче көргүзер ажылын чүгле шапкынчыткан эвес, харын бүгү хөй-ниитиниң, ылангыя улусчу дружиналарның, эш-хүүзүнүң судтарының ажылын база дыка сегиткен. Маңаа чамдык чижектерни көргүзүп болур. Районда СЭКП-ниң XXII съезлизи аттыг болгаш «Большевик» колхозтарда эш-хүүзүнүң судтары боттарының хуралдарында хулиганизрның болгаш арагачыларның хереглерин өйүнде көрүп, ындыг үүлгедигни кылганнарга хамаарыштыр хемчеглерни ап турар болгаш хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн көскүзү-биле акижидерин чедип ап турарлар. Бо колхозтарның даргалары эштер Д. Куулар биле Т. Бичен-оол ылангыя эш-хүүзүнүң судтарынга дузаны көргүзүп, оларга далаш турарын айтыр херек.

Маңаа Чадаана көдээ Советте эш Ховалыг, Хорум-Дагда эш Адышаа удурткан эш-хүүзүнүң судтарын демдеглевес аргажок. Бо адаттынган эштер чонну билдиришкиннерин, хомудалдарын чүгле өй-шаанда көрүп турар эвес, харын хоойлуга ыяк дүүштүр шинтпирлеп, бир эвес билдинмес үүлдер таваржы берген болза, сумелерни айтырып ап турарлар. Ылангыя эш Ховалыгның даргалааны эш-хүүзүнүң судуун чүгле эрткен чылдың дөртку кварталында кылган ажылдарын кыскалы-биле көрээли. Ниитизи-биле үк суд кварталда 24 хереkти көрген, оон иштинде хулиганнаан, арагалаан дугайында херек 13 болгаш негелде хереkтери 11 болган. Судтуң 23 хуралынга ол хереkтерни чугаалашкаш, чогуур харысалганы үүлгедикчилерге хүлээткен, чижээлээрге, ийи кижиниң штрафтаан, өскелерге сагындырарындан, буруу шаварындан эгелээш, доңгударынга чедир хемчеглерни алган. Суд хуралынга чоннуң калбак киржилгезин хандырып турган, эш-хүүзүнүң судуун составы чоннуң ортузунга ол-ла үеде 5 лекцияны номчуп, 32 удаа беседаларны кылган.

Сөөлгү үеде хулиганнарга, арагачыларга шыдажыр аргажок байдалды тургузуп келгенинiң ачызында, чижээлээрге, хулиганчы үүлгедиглер хөй болуп турган Чадаана хоорайда, Сүт-Аксы, Чыраа-Бажы суурларда байдал дыка экижээн. Ындыг болзажок, Чадаана хоорайда, Сүт-Хөлде улусчу дружиналарның, эш-хүүзүнүң судтарының ажылы ам-даа чогуур негелделивге чедир эде тургузуп турар. Ынчангаш чаа хоойлуну ажыглаанывыстың баштайгы түңнели ол болгам.

Чамдык көдээ Советтер даргаларының, ажыл-агый удурткучуларының талазындан суд хуралдарын организастап арттырерinге дузалашпас, судка келдирер хереченлерни, судтаттырар кижилерни келдирерин организастаарындан оспаксыраар, транспорт хандырылгазындан ойталаар үүлдер база барын айытпас черле арга чок.

Чарлыкта көрдүнген кеземчелерни болгаш административтиг хемчеглерни хулиганнарга болгаш корум-чүрүм үрекчилеринге хамаарыштыр ап турган, баштайгы үеде биче хулиган херек үүлгеткенин дээш административтиг харысалга оналары-биле арттырип турган болгаш Чарлыктың 9 үүлүнүң 1 көзээн шоолуг ажыглавайн турган болза, сөөлгү үеде ону чогууру-биле ажыглап турар апарган бис, ол эки түңнелди берген. Чижээлээрге, чаа хоойлуну амыдыралга боттандырып эгелей бергенде, Чадаана хоорайның сесерлиинге А. Монгуш өөрү-биле арагалап алгаш, хамааты Г. Фролова чөнгээлеп, ону шашкылап, ооргазынче бижектеп балыглаан турда, ону сүдтаи 6 чылда хоталгазын казып шииткеш, шыңгыы хоруглалдың черинче чорутkан. Өске-даа мындыг чамдык чижектерни көргүзүп болур.

Ынчангаш чаа хоойлуну шыныбиле хереглеп турары корум-чүрүмну үрей бээр кижилерни дыка тутгундуруп турар болгаш баштайгы алдынган административтиг хемчеглер оон улуг хереkти кылбас кылдыр кижилерге сагындырыг болу берип турары ажылдың практиказындан илдең көстүп турар. Моон мурнунда биче хулиган үүлгедиг дээш шинттирген кижилер катап хулиганнаарындан ыдыг-ла чалданмас турган болза, чаа Чарлыктың сөөлүнде ындыг таварылгалар мырыңай ховар болу берген.

Бо бүгүден ап көөрге, хулиганнар, арагачылар, корум-чүрүм үрекчилеринге удур демиселге чаа хоойлунуң ужур-дузазы, дээштиг салдары улугдур. Ынчангаш бо хоойлуну амыдыралга хажык чокка боттандырар чорук суд, прокуратура, милиция органнарының ажыллакчыларының болгаш бүгү хөй-ниитиниң улуг күжениишкинниг ажыллаарын негеп турар. Ол негелдени күүседир дээш, хоойлу-дүрүмнүң боттандырыкчылары бистер бүгү күжүвүстү үндүрүп ажылдаар бис.

М. ӨЛЗЕЙ,
Чөөн-Хемчик районнуң улус шиитекчизи.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Гусар балладазы» 11.30, 1.30, «Ынакшыыры хоругдуг» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аккыр ак аистер» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өлүг деснинигде» 10.30, 2.40, «Улуг «бурганның» ооллары» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тем» 3, 6.40, «Цирк» 4.50, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлавчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64 чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизинин 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01011.

Редактор К. К. КУДАЖИ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 чылда үнелеп эгелээнден

1967 ч.
ФЕВРАЛЬ
9
ЧЕТВЕРГ
№ 34 (6671).

Өртээ 2 көп.

А. Н. Косыгинниң Г. Вильсон-биле чугаалажыышкыннары

ЛОНДОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Великобританиянып премьер-министри Г. Вильсонуң аразында беседа Великобританиянып премьер-министриниң Даунинг-Стритте алдаан кызыр черинге февраль алдыда эгелээн.

Ол беседаның соонда калбак составтыг чугаалажыышкыннар эгелээн, анаа совет таладан Группаның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили, Эстониянып Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. П. Клаусон, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң орлаакчызы А. А. Солдатов, ССРЭ-ниң Великобританиядагы элчиниң М. Н.Смирновский болгаш оон-даа өскелер киришкен. Антлы таладан даштыкы херектер министри Дж. Браун, даштыкы херектер талазы-биле күрүне министри Дж. Томсон, даштыкы херектер министриниң докталмал орлаакчызы Поль Гор-Бут болгаш оон-даа өскелер киришкен.

Найыралчы болгаш ак-кара чок байдалга эртикен чугаалажыышкыннарның үезинде кайы-кайызынып соңуургап турары, делегейниң чыдын чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналарының солчуушкуну эгелээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Великобританиянып премьер-министри Гарольд Вильсонуң аразында чугаалажыышкыннар февраль чединиң эртенинде Лондонга үргүлчүлээн.

„Космос—140" ужудуушкунда

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫЫ

Черинде «Космос—140» дээр кылымал спутникиниң эдлечилиг салыын ужудуушкунуу 1967 чылдың февраль 7-де Совет Эвилелинге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ныҢ чараашы программага дүүшүүр космос делгемин шинчилээриин үргүлдүүлээринге херектиг эртем аппаратуразын спутникти шиитпирге тургускан.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда бар үүлдер: негагерстин 19,995 частотазынга аңгылаар радио дамчыдыкчызы; орбитаның элементилерин шилиттир хемчээримин радио системазы; приборларның болгаш эртем аппаратуразының аңгылаар чоруурунуң дугайында медээлерни Черже дамчыдып бээр радиотелеметриктиг система.

Спутникте үргүлчүлээн аппаратура об-таныпда аңгылаар чоруур. Таарыштырылга-саналга төөгү кээп турар информацияны аңгылаар кылыры чорудуп турар.

И. А. Рубинскийге РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу дээп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле ачы-хавыдазы дээш РСФСР-ниң Автомобиль транспорт болгаш тазаглыг оруктар министерствозунуң Абакан—Кызыл автомобиль орук эргелевиниң начальнигы Изот Абрамович Рубинскийге РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу дээп хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, 1967 чылдың февраль 7.

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ДЭЭШ

1966—1970 чылдарда чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директивалазын амыдыралга боттандырар дээш демиселге бистиң республиканың үлеп-пурүнүң ажыл-ишчилери баттарының төлептиг үлүүн киирип турарлар. Республиканың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдамчылары беш чылдың бирги чылында ниити продукция будүрериниң планын хуусаа бетинде 104 хуу баттандырып, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсетпеннер. 1965 чыл-биле деңнээрге будүрүлгенниң хемчээли 8 хуу улгаткан. Бо будүү көргүзүлээр түс-түс будүрүлге коллективтериниң аразында кааптарган социалистиг чарыштың, оон дээди хевири болуур коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң түнелинде чедип алдынган.

Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чылынга күш-ажылчы белентерлиг ужуражыр дээш кааптарган чарыш республиканың бүгү будүүнүүрүнде кыптынкан болгаш коммунистиг күш-ажылдың коллективин, бригадазы, шалыпчызы дээп бедик ат дээш демисел уламга кааптарган, оон киржинчилери хүн бүрү көвүдеп турар. Аңгы үеде республикада 11 муң ажыг кижи, оон иштинде 7 муң ажылчыннар ол шимчээшкинде киржип турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың киржинчилери коммунистиг ёзулбиле ажылдазырынга, чурттаазырынга өөренир деп соруулганы савыын алган. Бо чаагай шимчээшкинни партия болгаш хөй-ниити организацияларының талазындан бүгү талазы-биле детинип, ону хүн бүрүүнүң контролунга ап турар черлерде будүрүлге көргүзүүлериниң үргүлчү ажыр күүсеттинип турарын, ажылчыннарның будүрүлге мергежилиниң болгаш ниити билиниң бедип турарын амыдырал бадыткаан.

Наш чылдар дургузунда республиканың мурнакчыларынга санадып келген республика типографиязының, алгы болгаш автосепгеле заводтарының, коммунал ажыл-агый болгаш № 2 АТА-паркның, дараанында комбинадының болгаш оон-даа өске будүрүлгелерниң администрация черлери, шында партия, профзвилел болгаш комсомол организацияларды коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң массалыг болгаш эң дээштиг черүүн чедип алыр дээш тодаргай хемчеглерни ап келген. Социалистиг чарыштың түңнелдерин доктаамал ундүргеш, кесиң черлерге азып, анаа тиилеңчи болган кижилерни шаңнап, мактап турары осказларни күш-ажылчы чеднишкиннерже сөөрүп кирип турар. Ылаңгыя мурнакчыларның үлегер-чижээнге бүгү ажылчыннарны киижидип, ажылчыннының будүрүлгениң ат-алдары дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгалыг болуруниче өнза кичээнгейни салып турар. Будүрүлгениң хөөчүннары-биле ужуражышкыннарны организастап, чаңгыс будүрүлгеде үр үеде салгал аайы-биле ажылдап турар ог-бүлелерниң үлегер-чижээн кесиң агитацияга ажыглап турары аныяк ажылчыннарның күш-ажыл киижидиргезинге улуг рельеф ойнап турар.

— Тос чыл бурунгаар республика типографиязынга коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни эгелээн. Ол чарыш ыяптыкаш биске улуг үүлени будүрүп берген. Оон бээр бистиң коллектививис будүрүлге планын чыл санында ажыр күүседип келген болгаш республикада баштайгы коммунистиг күш-ажылдың будүрүлгези деп атты чаалап алган. Будүрүлгениң хөөчүннарының болгаш мурнакчыларының үлегер-чижээнге бүгү ажылчыннарны киижидиргеринче өнза кичээнгейни салып келген бис. Ынчангаш 150 ажыг ажылчыныг бистиң коллективте күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң чүрүмүн үрээр чөүү барын чон болганында — деп республика типографиязының кол инженери эш Жаров чугаалап турар.

Үстүнде адаан коллективтерде коммунистиг күш—ажылдың шалыпчылары үүгле план күүселдээн дээш эвес, а будүрүлгениң иштики нурлавырларын диилеп тывар, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер болгаш ажылдың байдалын экижидер дээш шимчээшкинни калбартып турарлар. Алгы заводунда будүрүлге эстетиказының комиссиязы доктаамал ажылдап келген, түс-түс цехтерни арыг-шевер тургузар талазы-биле улуг ажылды ныллган. Бо дээрге коммунистиг күш-ажыл дээш калбарган шимчээшкинниң база бир үре-түңнели-дир.

Ындыг болза-даа чамдык черлерде бо чугула айтырыгже ынчээнгей саалбайн турарын демдеглээр херек. Тодаргайлаарга. Кызылдың туулбу болгаш сүт заводтарында, Бай-Хаактың, Сарыг-Септиң база Шуурмактың амыдырал хандырылга комбинаттарында

ПАРТИЯ АЖЫЛДАКЧЫЗЫНЫҢ ИНДИРИ

АНЫЯК КОММУНИСТЕР-БИЛЕ АЖЫЛ

Болуунуң ажыл-херээнге болгаш амыдырал-чуртталгазынга төлептиг, ээн шилиттинген, ээн мурнакчы кижилерни партияның хүрээлецинге хүлээп алыр, аныяк коммунистерни кижизидер ажылды СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому соолгу үеде алаан ажыктаан. Эрткен чылын 52 кижи партия кежигүнүүн кандидадынга хүлээп алдынган. Ам бистиң аныяк коммунистерибистиң саны 276 кижи четкен. Ол дээрге районнуң партия организациязында улуг күштүр.

Партия хүрээлецинге хүлээп алганывыс ол эвтер сеглээн сезүнге ээ болбушаан, чүткүдүг ажылдап, ажыл-агыйларның бүдүрүлгелериниң болгаш албан организацияларының хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Олар — хойжу Хомушку Сарыг-оол, сарлык кадарчызы Бүжүгет Иван-оол, комбайнер Сарыглар Марат, Ондар Кара-оол болгаш оон-даа өскелер. Чамдык аныяк коммунистерни ажыл-агыйларның удуртур ажылдакчыларынче депшиткен: Иргит Успун — «Шенээр» совхозтуң партком секретарынга, Дожуда Чыртак-оол — «Барлык» совхозтуң кол инженеринде ажылдап турар.

Эрткен чылдың дүржүлгазындан алган көөрге, СЭКП кежигүнүүн кандидадынга хүлээп алганнарның иштинде ажылчыннар болгаш колхозчулар үжен ажыг кижи болган. Бо дээрге партияга хүлээп алганнарның шынар составының талазыбиле эки чедимишкин-дир. Ынчалзада бүдүрүлгелерде ажылдап турар мурнакчы ажылчыннарны партияга хүлээп алырынче кичээнгей кошкак болуп келгенин ам ажыы-биле мининир ужурлуг бис. Бистиң район үлетпүр бүдүрүлгезинин хөгжүдезинче улуг базымны кылып турары билдингир болгай, ынчангаш коммунистерниң саны бүдүрүлгечилерби-ле улам көвүдээр ужурлуг.

Районнуң кижи эмнелгезинде болгаш харылзаа конторазында партия эге организацияларының партияга бүдүн чыл дургузунда чаңгыс-даа кижинин хүлээп албаан. Шынында партияга кирип болур телептиг ажылдакчылар бо коллективтерде бар.

Партияга хүлээп алымшкыныы чорударда, СЭКП-ниң Уставында айыткан негелдерни удуртулга болдурар, партияга кежигүн болуруның ленинчи принциптерин шыгыы сагыыр ужурлуг бис. Ынчалза-даа чамдык эге организациялар ону үгүп турар. Чижээ, «Сельхозтехника» каттыжышкынының район салбырында партия организациязы бир партия хуралынга чаңгыс угда беш кижини партияга хүлээп алган. Бо дээрге партияга кежигүннер хүлээп алырын чүгле чаңгыстап хүлээп алыр чуруы-биле чорудар принципти хажыдыш турары ол-дур. Оон ынай, партияга хүлээп алымшкынны ёзулу барымдаалап, кижилериниң ажыл-ижинчи болгаш политиктиг мозу-шынарын өөренип көрбейн тургыны-биле ажылынга харыысалга чок, хуу чуртталгазынга үлегер чок чорукту көргүзүп турган Донгак Достан, Иргит Семис-оол, Харбын, Иванов болгаш Трифонова оларны партияга хүлээп алган турган. Ындыг аргыг, ёзулу-барымдаалашкынны болдурган партия организациялары бодунуң четпезин мининир ужурлуг.

Аныяк коммунистерни кижизидерин, коллективтиң амыдыралынга идепкейлиг киржиштирерин чедип алырда, оларга партийжи даалгаларны бээри ажыктыг. Ол дугайын бистиң ажылывыстың практиказы көргүзүп турар. Бисте аныяк коммунист бүргүзү партийжи даалгалыг. Даалгаларны коммунистерниң күүседип турарын эге организациялар, партком контролдап, оон түннелин ой-өйлеп үндүрүп турар апарган. Партийжи даалгаларны күүседип турарары-биле кады, оларның иштинден хөй-хөй эштер район болгаш көдээ Советтериниң депутаттары, партия болгаш комсомол райкомнарының кежигүннери, херээженнер чөвүлелдериниң кежигүннери, эш-хуу судтарының даргалары болгаш өскедаа хүлээлгелерни чедимишкиннииг күүседип турарын демдеглээри чугула. Яңзы-бүрү өөредилге черлериниде болгүмнерде өөренип турарларның саны база көвүдеп турар.

Амгы үеде районнуң коммунистериниң хөй нурузуу улуг назылыглар болуп турар. Ынчаарга партия болгаш хөй-ниити ажылының талазыбиле мергежилги куду эштер оларның аразында база бар. Оларга дузалаар, оларны өөредир төлээде, семинарлар эрттирери, дүржүлга солчуушкуунуң организастаары, ажылынга практиктиг дузаны күштелдирери чугула. Ону райкомнуң бюрозунуң балылаан планын ёзугаар чорудуп турар. Оон-биле кады, партия организацияларын аныяк коммунистер-биле, ылаңгыя шыырак билигиг, организакчы талантылыг эштербиле быжыглаары чугула дээрзин райком санап турар. Шилиттинген аныяк коммунистерни партия организацияларының секретарьларынга, оралакчыларынга, бюро кежигүннеринге болгаш партияның өске-даг ажылынга депшидерин, оларны партийжи ажылга өөредирин моон соңгаар-даа чедип алыр сорулгалыг бис.

И. БАЛДЫР,
СЭКП Бэрыын-Хемчик райкомунуң партийжи-организастыг ажыл киидизиниң эргелекчизи.

Чонга лекция номчулгазы

Партияның чээрби үш съездиниң идеология айтырыгларының талазыбиле бүгү-де хөй-ниити организацияларынга, оон иштинде «Билиг» нииттилелиниң мурнунга чаа-чаа улуг соруглаларны салган. Ол соруглаларны амыдыралга боттандырар дээш, «Тээли» совхозтуң Наймырал салбырында «Билиг» нииттилелиниң эге организациязы эртken чылын эвээш эвес ажылдарны чорукан. Эге организациязында амгы үеде 11 лекторлар ажылдап турарлар. Олар чыл дургузунда 50 лекциялар номчуур планныг тургаш, үүрмек беседаларны санаваска, яңзы-бүрү темаларга 57 лекцияларны салбырының ажыл-ишчилериниге номчаан болгаш 6 кежээлерни эрттиргеннер. Орта шуутү 6700 ажыг кижи келген болуп турар.

Номчуттунган лекцияларның кол утказы партияның чээрби үш съездиниң материалдарын болгаш партияның үндүрүп турар шиитпирлерин чонга таныштырарынче утланган. Делегей байдалының дугайында, эртем болгаш техникада чаа чүүлдер, кижизидилге, шажын дугайында болгаш өске-даа темаларга лекциялар база номчуттунгулаан. «Өг-бүлеге аданың ролю», «Амданныг чемнер», «Айтырыгнар—харылаан бээр бис» деп темаларга эртken кежээлер солун болгулаан. Лекторлар лекцияларны чүгле суурга эвес, харын ыракку кадарчыларның бригада төптеринге, сүт-бараан фермаларынга, хову турлагларынга болгаш Дөң-Терек суурга барып эрттирип турарлар.

Хертек Канчыыр-оол, Халарбаа Кара-оол, Аптыыла Байлыг-оол, Салчак Төгүс-оол болгаш Намчыл Көкен олар чон ортузунче үргүлчү үнүп, солун болгаш бедик утка-шынарлыг лекцияларны номчуп турарлар. Бистиң лекторларывыс боттарының лекцияларына көргүзүг материалдарын шыдаар шаа-биле ажыглап турарлар. Карталар, шыйгылар, чуруктар болгаш диафильмнерни ажыглаары лекцияларны дыңнакчыларга солуп, билдингир болдуруп турар. Чамдыкта үн тырттар аппаратты база ажыглап турар бис. Шак ындыг көргүзүг материалдары болгаш техниктиг херекседер бистиң организациявыста чок, ынчалзада оларны бис школдардан ап турар бис. Шак мынчаар ажыдап турарывыстың түнелиниде номчуттунган лекциялар болгаш беседалар алаан дээштир болуп турар.

Борта чижек кылдыр салбырының ажыл-ишчилериниң бешки чылдың баштайгы чылында чедип алган чамдык көргүзүглеринден адап көрейн: Салбыр эрткен чылын тараанын, сүттүң, дуктуң болгаш эттиң күрүне планнарын долдур болгаш ажыр күүсеткен. Келир чазын чажар тараанның үрезинин ноябрь айда-ла арылап уруп алган. Салбырның малчыннары нииттими-биле 100 баш хойга онаштыр 73 хураганнарны доруктуруп истүрүп алганнар. Зәр-Хавак сүт-бараан фермазы (эргелекчизи эш Начын-оол) сүт бүзүрениң болгаш садарының планын хуусаа бертинде ажыр күүсеткеш, фермалар аразынга социалистиг чарыжынга бирги черим эзлеп, 152 рубль түнүг акша шаңналды алганнар. Ажыл-агыйның кандыг-даа адырларында шолбаннарның саны көвүдеөн. Зәр-Хавак сүт-бараан фермазының 12 саанчылары чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгелерин шуптузу ажыр күүсеткеннер.

Хойжулардан хоорчу хойжулар Иргит Адаш 100 хойга онаштыр 100 хураганны, хөй бүргүзүнден 2,5 кг дуктуг, Иргит Серен-Чимит 93 хураганны, 2,3 кг дуктуг, Хертек Адыг-оол 98 хураганны, 2,3 кг дуктуг алган, чүгле салбырның эвес, харын совхозтуң дээре малчыннарының санында киргеннер. Суурда корум-чурум үрээр чоруктар эвээлээн. «Билиг» нииттилелиниң эге организациязы салбырда хөй-ниити организацияларының-биле харылзаалыг ажылдап турар.

Бо бүгү чедимишкиннер-биле кады эге организацияның ажылында чамдык четпестерниң барын айтыры чугула. Көдээ ажыл-агый темаларынга лекциялар ам-даа эвээш номчуттунуп турар. Амгы үеде мында ажылдап турар 11 лекторларның чүгле ийнзи көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери болуп турары оон көп чылдагааны боон турар, а арткан лекторлар шупту башкылар. «Билиг» нииттилелиниң республика организациязындан чорудуп турар лекциялар хөй кезиинде орус дыл кырында кээп турар. Оон уламыдан ону тыва дылче очулдуруп белеткеп алырынга хөй үе-шак негеттиниир, лекторларга улуг бергедээшкиннерни болдуруп турар. Шажын темазынга, ылаңгыя тыва улустуң шажын-чүдүлгезиниң тодаргай фактыларга тургустуунган, оон хоразын сойгалап илереткен солун лекциялар мырыңай келбейн турар.

Салбырда комсомол организациязы лекторлар-биле харылзашпайн, оларның ажылынга дуза чедирбейн келгенин демдеглээри чугула. Салбырның партия организациязы лекторларының ажылының дутайында чыл дургузунда чаңгыс-даа катап хүрээл-сүүлгага, бюрога чугаалажып көрбээни харааданчыг. «Билиг» нииттилелиниң эге организациязының ажылында чамдык четпестер бар-даа болза, нииттими-биле эрткен чылын чүгээр ажылдаавын демдеглээр керек.

Бо хүннерде улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының ийнги чылынче. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнуң чылынче бүгү совет улус кирген, ажылдап турар. Ынчангаш бистиң лекторларывыс амгы үеде «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның 1967 чылдың январь 4-те доктаалын чон ортузунга таныштырып, ам болур сонгулдаларга белеткел ажылдарынга киржип турар.

Б. БАРБА,
«Билиг» нииттилелиниң эге организациязының даргазы.

Көдээ лекторларда

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери Культура бажыңынга неделяның среда болгаш суббота хүннеринде доктаамал чыглып, «Билиг» нииттилелиниң эге организациязының планын ёзугаар чорудуп турар лекция, беседаларынга кээп турарлар.

Совхозка эрткен чылын яңзы-бүрү темалардыг 180 ажыг лекция, беседа болган, ону 8675 кижи дыңнаан. Диспуттар болгаш тематиктиг кежээлер Культура бажыңынга үргүлчү болуп келген. Бүгү делегейниң херээженнер хүнүнге, совет өг-бүлеге, Владимир Ильич Ленинге турасказаан кежээлер солун эрткилээн. «Ульяновтарның өг-бүлезин» деп кежээге киришкен ада-иелер, ажылчыннар болгаш аныяктар Ульяновтарның өг-бүлези боттарының үргүлериң хаанны көөр хөөнү чок чорукка, чонунга ынак, ёзулуг революсчулар кылдыр канчаар кижизиниң турганын ханызы-биле билип алганнар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының ажыл-ишчилери күрүнеге эът, сүт, дук дужаарының талазы-биле өске салбырлардан дээре ажылдаан. «Шык-Бажы» сүт-бараан фермазының саанчылары Монгуш Өшкү-Саар болгаш Хомушку Бүвискаал олар боттарынга быжыглаан болук инектериниң бирээзинден-не эрткен чылын 2210—2215 кг сүттүг саагаан, ол ышкаш Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры Чола Монгуш база-ла хойжу Монгуш Шенгир-оол, механизатор Монгуш Эрес-оол болгаш өске-даа он-он кижилер эки түнелдерни чедип алган. Бо чаагай херектиң магадылалынга бистиң лекторларывыс, пропагандистеривис, пропаганда ажылын чорудуп турар өске-даа кижилер улуг улугну кииргени чугаажок.

Совхозта лекторлар болуу суурда херээженнер чөвүлели, эш-хуузунуң суду болгаш партия, комсомол организациялары-биле сырый харылзаалыг ажылдап турарынган соолгу үеде арагалаар, биче хулиган херектер үүлгедир чоруктар кескүзү-биле эвээшээн. Суурда херээженнер чөвүлели өг-бүле концертин ай санында-ла ийи катап эрттиреринге, оон эгелээрининг мурнунга ол темага хамаарышкан лекция, беседаларны доктаамал чорудуп турарын шиитпирлээн. Өг-бүлениң эң баштайгы конпертин мал эмчизи Мария Барынмаевна өг-бүлези коргускен болгаш эстафетаны кижи эмчизи Маадыр-оолларның өг-бүлезинге дамчыдып берген. Олар ам белеткенип турар. Эдээ келирги чоокшулаан өг-бүлелер белеткелди база чорудуп эгелээн.

Лекторлар болуунге соолгу үеде 6 кижини немей киирген болгаш ам оларның нииттими саны 36 четкен. Оларның О. Сенденмаа, М. Буян, М. Байыскылан, О. Сат, К. Торуш болгаш өскелер-даа чонга ханы утказалыг, амыдыралды солуп лекцияларны номчуп турарлар. Ам лекторлар болуунуң бүгү кежигүннери ажыл-ишчилерге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң II сессиязының материалдарын, чер-чер Советтерингe сонгулдалар дугайында Дүрүмүнү, эртken ажыл-агый чылының түнелдерин болгаш бо чылгы соруглаларны калбаа-биле таныштырып турарлар.

О. САТ.

ШӨЛҮН
2-ги АРЫН
1967 ч. февраль 9.

Малчыннарже кичээнгей

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга аддар болдурган социалистиг чарышты калбартып, Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң кадарчылары малды кыштан хүр ажырып, оон чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр талазы-биле хүлээлгелерни алганнар.

Амгы үеде кыштаглаашкын организастыг чоруттунуп, хойжу бригадаларының коданнарында оолдаашкын түлүктей берген, малдың нииттими байдалы эки, чаа төрүттүнген хураганнарны онча-менди доругун турар. Колхозта 1324 хой төрээн, хураганнары менди алдынган. Хойжулар П. Седип, С. Харлыг-оол, Н. Улуг-кара, Д. Биче-оол оларның коданнарында оолдаашкын массалыг апарган.

Коданнарда массалыг оолдаашкын эгелээни-биле хозбаштыр, колхоз баштаар чери кыштагларже дузалакчы кадарчыларны болгаш сакманшиктерни чоруткан. Сакманшиктер О. Кан-оол, Д. Сарок-оол, И. Чүдүр болгаш өскелер-даа чаа төрүттүнген хураганнарны хүлээп алырынга, неделеринге эмзирип, ажаан тежээринге мергежилдинн көргүзүп турарлар. Малчыннар малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш бүгү-де хемчегелерни ап турар.

Кыштагларда малчыннарның хандырылгазынче колхоз баштаар чери, партия организациязы кичээнгейни салып, коданнарже садыгжыларны чорудуп, хүн бүрүнүң чугула бараанарын үзүктелиишкин чокка чедирип турар. Кыштаг бүргүзүнде агитаторлар быжыглаттынган, олар Советтерге сонгуудага холбашкан тайылбыр ажылын калбарты берген.

Х. САЙДАН-ООЛ.

Улуг-Хемде

Тюлюш Тоглаклановна Барыңмаа Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының аныяк малчыны. Ол өөнүң- ээзи Күнгаа Шыырапович Шыырапай-биле эрткен чылын алган социалистиг хүлээлгезин чедишкиннииг күүсеткен. Малчым, аныяк өг-бүле юбилейлиг чылда чүс хойдан-на 95 хураганны, бирээзинденне 2,7 кг дуктуг алырын хүлээзинген. Ам оларның коданында 21 хой ооллаан, ынча хураган четче, менди доругуп турар.

Үстүнде ЧУРУКТА: Т. Барыңмааның хураган чемгерип турары.

• • •

— Мынчаң, ылаңгыя хой түлүктеп ооллап турда, коданга чем курлавырлар хоомай турар болза шоруң-на, чаш хураганнар болгаш чаа төрээн, төрүүр четкен хойлар бергедээшкинге таваржып болур. Соок үеде чаш чүвелер хырны баксыраап арар болза, кайда шыдажыр дээр сен. Чылдың моон өске үелери малчым кижиге шыналы-ла барыктыг-ла болгай. Кол-ла чүве кыштың менди ажырып алыры, чайым борта шыгыы белеткелди чорудары болбас ишкпе, дунмаң — деп. Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының хойжузу Сергей Чанзырыңович Шактар-оол меңээ ажыт-чажыт чогу-биле шының-на сөглээн.

Коданга тургузу азыраар дээш үзүп каан хойларга сиген каап берип турда, малчымны тырттырган. (Адаанда чуруктар).

В. МОЛЬБИНИН фотолары.

ШТРУМНААШКЫН БОЛГАШ КАРАК АЖЫТТААР ЧОРУК

«Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжышкыны бо хүнчерде бодунуң мурнунда салдынган кол сорулгаларын канчаар күүседип турарыл?

Бир эвес түгле отчёттарда көргүстүнген саннар-биле кызыгаарланыр болза, ол каттыжымышкынны багай эвес ажылдап турар-дыр деп түнелди үндүрери берге эвес. 1965 чылдың дөртkү кварталының сентеле планы оранчок ажыр күүсеттинген, ынчангаш орулга планы база күүсеттинге берген. 1966 чылдың бирги кварталында 51 трактор сентээр турган. 74-түү сентээн (145 хуу!). Ийнги кварталдың планы түгле 42 хуу күүсеттинген болажок, бирги кварталдың планы оранчок ажыр күүсеттингенининг уламыдан чылдың баштайгы чартынында планнан ажыр ийи трактор сентеттинген.

Ынчаарга ол сентеттинген тракторларның шынары кандыг болганы? Багай! Ол дугайын дараазында фактылар бадыткаан. Бүгү сентээн тракторларының 50 хуузу орта ажылдавайн, үрелиишкиннерге таварышкан. Элээн хөй тракторлар тус-тус ажыл-агыйларга кылаштаан четпейн барган. «Большевик» колхозтуң бир трактору сентээн чорударга, Шеми суурга четпейн, орук ара мотору шаанчакталгаш, туруп алган. СЭКП XXII съездиниң аттыг колхозтуң 6 трактору сентелге соонда чаңгыс хүн ажылдаваш, катап сентелгеге кирер ужурга таварышкан. «Чыраа-Бажы» совхозтуң бир трактору түгле 6 га чер аңдаргаш, тура чайлаан. Ленин аттыг колхозтуң үш трактору часкы сезонну дөнгүн эрттиргеш, чайлады, күзеди ажыл чок туруп келген.

«Сельхозтехниканың» сентээн тракторларындан 30 трактороун коленчатый валдары үрелген. Ындыг хөй таварыга оон мурнунда черле туруп көрбээн! Ынча трактороун моторун чазын сентээринге чеже үе-шак чарыгдаттынмаан дээр! Часкы хову ажылдарының үезинде бригадаларга үрелген тракторлар чаныгга чеде бергеш, механизаторлардан түзү канчап барган дутайында айтырыгга: «Бистиң Чадаананың алдар-аттыг «Сельхозтехника» черинің ажылы-дыр ийин, эрги үүве салып каап-тырлар» деп хаарыны болганчок-ла дыңнаар турду. Сентелгениң шынарыниче кичээнгей салбас, түгле санын сүрер, квартал планы ынаавыла күүсеттинген кылдыр отчётка көргүстүнген турзун дээр, меге алдар сүрер чоруктуң уржуу ол-дур.

Ам Чадаананың «Сельхозтехника» черинде сентелгениң чоруп турар байдалы 1965—66 чылдарның кышкы сентелге үезинде турганындан өскерилге чок. Штурмнаар чорук үргүлчүлеишаан, сентеттинмээн тракторларны сентелгеге киирип-даа турар. Бадыткалдыг фактылары бо. 1966 чылдың үшкү кварталында 18 трактор сентээр турган болза, оон ону сентеттинмейн барган. Октябрь айның планындан база 8 трактор кылдынмайн артып калган. Ноябрьның планы күүсеттинген-даа болза, мурнуку айларның күүсеттинмээн үүве болганда, декабрь айда план ёзугаар 14 эвес, а 32 трактор сентээр кылдыр чудурлуп келген. Чүнү канчарыл? Өске арга чок. Түгле штурмнаар деп шиитпир үндүргеш. Артык кылыктанымышкыннар чокка, шак барымдаалавайн, дүнден дүне чедир ажылдаар, немелде бригадалар тургузар чорук үргүлчүлээн. Оон туржук, дыштанып хүннерни безин ажыл хүнү кылдыр хуулдуруп тургулаан (эрге-чагырга органнарының шиитпири чокка). Ол безин дузалаваан. Чаа чылга чедир ийи-ле ажыл хүнү арткан турда, чүгүртү түнеп көргеннер. Ийнги чартык чылдың планын күүседиринге 15 трактор четпес! Кол депшилгелиг арга, белдирлер вайы-биле сентээри болгай. Ынчаарга байдал бергедеп кээрге, бригадалап сентээр арганы база хереглеп турган. Даштыгаа соок чергеда сентеп-ле турган. Херек думчукка тулуп кээрге, бригадалардан мындыг айтырыглар салгылаан: «Силер январь 4-ке чедир тракторлар сентелгезин доозуп болур силер бе? Оон нарядын ам хинаш, акшазын үндүрүп бээр бис». Акшазын ам, байырлал будуузүнде бээр деп турар үүве болганда, бригадалар ол хуусаада доозарын аазаан. Шак ындыг кажарлаашкын-биле декабрь айның отчётүнга херек кырында сентелгези доозулбаан 7 тракторму сентеттинген тракторлар санынга киирген. Оон түнелинде Чадаананың «Сельхозтехника» чери база бир хоозун алдарны чаалап алган — чыл планы ажыр күүсеттинген—деп, а херек кырында ол 94,6 хуу турган.

Салбырның кол инженери эш Губанов-биле бистиң аравыска мындыг чугаа болган:

— Дөртkү кварталда каш трактор сентээр планныг турган силер, Валентин Владимирович?

— Дөртен беш.

— А отчётта түге бежен дөрт дээн чоор?

— Шын эвес, көүдеди медээ бээринге удур мен. Ынчалза-даа менден улуг эргелиг, отчёт бээр кижилериниң берип каан саны-дыр ийин. Чаа чылга чедир 5-6-дан хөй трактор белен болдунмас, күш четтинмейн баар деп чугаалап турдум. Кижилерге бүзүрээр херек дээш мээң сөзүмүң херекке албааннар.

Көрбес силер бе, кол инженер удурланып турда-ла, сентеттинмээн тракторларның санын көвүдеди киирипкен.

Бо чылдың январьда байдал кандыгыл? Декабрь айда-ла нарядын хаан каапкан тракторларның бирээзининң сентелгези ам-даа доозулбаан. Ол-ла тракторларның сентекчилери январьда көпеёк-даа ажылдап албааннар (ынчанмайн канчаар, олардың акшазын декабрьда-ла ап ажыглапканнар-ла болгай). Январьның планынга киириштир 8 тракторуң нарядын хаап каапкан. Чүге дээрге, бир эвес оларның нарядын хагбас болза, отчётка сентеттинген кылдыр көргүстүнмейн баар болгай.

Эрткен чылдың төнчүзүнде бо каттыжышкын бүдүрүлгениң бедик культуразы, сентелгениң эки шынары дээш чарыштың эгелекчизи болган. А херек кырында ол талазы-биле шуугаашкындан өске чүү-даа бүтпээн. Штурмнаашкын болгаш карак ажыттаар чорук турда, бүдүрүлгениң бедик культуразының, сентелгениң эки шынарының дугайында кандыг чугаа турар боор! Сентелгениң шынары багай, сентеттинген тракторлар ажаок улуг четпестерлиг болуп турар. Чоокта чаа «Чыраа-Бажы» совхозтуң ГАЗ-51 машиназының шимчедикчилери сентелгеден үнген. Дефектилер дандызын ёзугаар алырга, чаа 12 клапаннарны, 12 клапан пружиналарын болгаш өске-даа чүүлдерни ында салган деп айтып каан. А оон соонда чазын көөрге, ол бүгү чаа чүүлдерни салбаан болган. Каттыжышкынның удуртукчулары февральда 25 трактор сентээринің план-онаалгаларын түс-түс сентекчилерге бергеш (февраль айның планы херек кырында оон ийи катап эвээш болгай). Ону социалистиг хүлээлге деп адаарын оралдажып турарлар. Бир эвес кижи бүргүзү хүн бүрүде ийи эдилчиин улаштыр ажылдаар болза, ам ол күүсеттинип болур. Чижээлээрге, эрги кезектер чүүр цехте ажылдап турар Юрий Сат хонукта-ла 20 шак ажылдаар болза ол онаалганы күүседип шыдаар. Ол дээрге күш-ажыл хоойлузуун каржызы-биле хажыткаы ол апаар. Мынчангаш декабрь отчётдунга сентелгези доозулбаан 10 тракторну сентеттинген кылдыр кииргеш, оон уламы-биле январь планы база күүсеттинмейн баарга, оон уштунар аргалар дилеп турары ол-дур.

Ынчаарга ол планнар түге күүсеттинмейн барганыл, штурмнаар чоруктуң алыс чыдагааны чүдел?

Сентелге мастерскаязының сентекчи ажылчыннары черле ээн ажылдап турарын айтып херек. Олар иштингээ, дашгыраа-даа ажылдап турган, декабрьның планын 157 хуу күүсеткен. Ынчаарга херектиң ужуру ында эвес. Хамык ужур болза «Сельхозтехниканың» черинің удуртукчулары (эргелекчизи эш Ермоленко, парторганизация секретары эш Иванов, кол инженер эш Губанов) сентелге мастерскаязының дең-дески ажылдарын хандырбайн келгенивде. Көрүп көрүүдерден: июнь айда чаңгыс-даа трактор сентеваан, июльда түгле 2, августа дөңгүп-ле чаңгыс трактор сентээн. Өске-даа чамдык айларда сентелге планнары күүсеттинмейн баргылаан.

База бир кол чылдагаан болза сентелге мастерскаязы чогуур шаанда кышкы үеде ажылдаарынга таварыштыр белеткевээнинде, оон уламыдан сентелгени озалдап, артында-ла соок мастерскаяга эгелээн, оон чамдык соңгалары, ажиктери чыл төнчүзүнге чедир ойбак-дыдык туруп келген.

База бир демдеглээр түге — ажылчыннар-биле эш Ермоленко ажаок доңгун, дүржүлгалыг кадрларны үнелевес, кижилер-биле чугаалашканда алгыжып-алгыжып үндүр сывыртыптар. Бистер беседалажып турувуста бир аныяк ажылчын оон дугайында мынча диди: «Аттыг-ла кижи, бургандан, крестинден эгелээн баар кижи-ле болгай». Одалга аппаратуразының сентекчизи, улусчу контроль болуунуң даргазы Михаил Сундуй: «Мен ам оон-биле шыдашпастай бердим. Ажылдан үнер дугайында билдиришкинним бижип берген мен» деп, чугаалады.

Эш Ермоленко каттыжышкынга киргенден бээр сентелге мастерскаязының дөрт эргелекчизи солушкан. Механиктер Тенников, Маничев, дүржүлгалыг токарь Сердюков олар болгаш өске-даа хоочун механизаторлар ам ында ажылдавайн турар. Оларның чамдыктары Чадаананга машина-трактор станциязы турар үеден бээр ажылдап келген, дүржүлгалыг эштер. Кадрларны мынчаар «чашканнап» турар болза, ажыл канчан экижирия?

Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылын чогуур органнарның талазындан тодаргай сингингин көөр үези келген.

М. СЕВЕН,
районнуң улусчу контроль комитединиң кежигүнү.

С. ПАВУ,
«Шынның» корр.

Адрес бар, ажылы чок

Көдээ клуб— чон ортузунга массаполитиктиг ажылды чорударының, культура ажылын нептередиринин кол төвү. Ындыг турбуже, Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Алдын-Шынаа сүт-бараан фермазында клуб эргелекчизи безин чок, аныяктар, ажылчыннар ортузунга кандыгдаа ажыл чорутпайн турар.

Лекция, беседа, өске-даа ажылдар болбастадыл. Ажылда чедер-четпестерни илередир хаяа солуп, хуудустар уникстээн. Совет эрге-чагыргазының 50 чыл ойнга тураскаагаан аныяктарның район ураа түүл көрүүлелиниге бистиң клубтан чаңгыс-даа көргүзүг кирбээн. Суурда ураа түүлге хандыкшылдыг аныяктар чок эвес, клуб эргелекчили чок-даа болза олар ажылды сегидер ужурлуг турган, хөделбейн турары таарыштыпас.

Эргелекчи чок клубтуң иштики шимелде каастаалгазы чок, саанчылар аразында социалистиг чарыштың биллетеньнери үнместээн. Совхозтуң, райониуң ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган сорулгаларны чуруп көргүскен лозуң, плакат-даа чок. Ажыы-биле чугаалаарга «Алдын-Шынаа көдээ клубу» деп адрестен өске чүү-даа чок ийин.

Көк-Чыраа көдээ Совет база совхозта партия, комсомол комитеттери клуб ажылын сегидери-биле боттуг хемчегларын алыр үе келген.

М. БУДЮП.

1966 ЧЫЛДЫҢ ХОВУ АЖЫЛЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Хову ажылының мурнакчы звенолары

Районнар	Ажыл-агайлар	Звено удурткулуунуң азы бригадириниң фамилиязы	Көргүзүглери: тараа культуразы, гектар саны	тараа культуразы, гадаа дүүжүт (цент.)	кукуруза, гектар саны	кукуруза, гадаа дүүжүт (цент.)
Таңды	«Межегей» № 3	П. Ермолаев	2164	17,3		
—«—	«Тинлелге» № 6	Г. Шаталов	3500	14,0		
—«—	Дуржулга станциязы № 2	В. Рывенков	2105	17,7		
—«—	—«— № 5	Н. Калинин	1730	21,0		
—«—	—«— № 3	Р. Сидоров	1417	16,9		
—«—	Революциянуң чалбыжы» № 1	М. Петров	3372	20,6		
—«—	—«— № 2	С. Кудрявцев	3738	16,8		
—«—	Тинлелге»	О. Көшкен-оол	110	310		
—«—	Дуржулга станциязы	А. Лузин	346	184		
—«—	—«—	Н. Шойдуров	329	196		
Каа-Хем	«Октябрь 14 чылы»	П. Изосимов				
—«—	—«—	С. Шыров	380	371		
Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	С. Сайын-Белек	80	19	суттаттыг	
—«—	«Большевик»	С. Көк-оол	32	19,4		
Бай-Тайга	«Тээли»	Х. Таак	42	25		
—«—	—«—	С. Чылбак-оол	42	25		

Трактористер

Трактористериң фамилиялары	Район	Ажыл-агай	Трактористиң эрикпези	Чылчыг аңдо-рылатага ажылдап кылганы (га бииле)
В. Дрокин	Таңды	«Тинлелге»	С-100	1905
С. Трофимов	—«—	Дуржулга станциязы	ДТ-54	1485
Н. Стародубцев	—«—	«Межегей» с-з	ДТ-54	1400
В. Ендальцев	—«—	Дуржулга станциязы	ДТ-54	1384
И. Отлезнев	—«—	—«—	ДТ-54	1380
Ф. Кузнецов	—«—	«Межегей»	ДТ-75	1370
А. Дударев	—«—	«Межегей»	Т-74	1321
К. Клауе	—«—	«Революциянуң чалбыжы»	Т-75	1320
П. Клешков	—«—	—«—	МТЗ-50	1300
А. Суханов	—«—	«Межегей»	ДТ-54	1249
Б. Саяты	—«—	«Совет Россия»	МТЗ-50	1206
В. Городилов	—«—	«Межегей»	МТЗ-50	1200
А. Андрешкин	—«—	«Коммунизмниң херели»	ДТ-54	1075
Н. Матанцев	—«—	«Революциянуң чалбыжы»	ДТ-55	1052
Г. Бухтуев	—«—	«Коммунизмниң херели»	ДТ-75	1035

Комбайнерлер

Комбайнерлериң фамилиялары	Район	Ажыл-агай	Комбайниниң марказы	Ажылдап кылган гоны	Комбайнерлериң фамилиялары	Район	Ажыл-агай	Комбайниниң марказы	Ажылдап кылган гоны
П. Сырчин	Таңды	Дуржулга станциязы	СК-4	1036	Н. Ходырев	—«—	—«—	СК-3	803
Л. Исаков	—«—	«Межегей»	СК-3	1012	В. Дремлюков	—«—	Дуржулга станциязы	СК-3	764
М. Чернышев	—«—	—«—	СК-3	1017	А. Каранцев	—«—	—«—	СК-4	745
Н. Рудаков	—«—	Дуржулга станциязы	СК-3	1017	М. Сарыглар	Барыын-Хемчик	«Барлык»	СК-3	693
М. Моңгуш	—«—	«Тинлелге»	СК-4	980	Р. Хромцов	Таңды	Дуржулга станциязы	СК-4	673
А. Бибик	—«—	«Коммунизмниң херели»	СК-3	946	Г. Белоногов	Бии-Хем	«Өөк»	СК-3	666
С. Оюн-оол	—«—	«Тинлелге»	СК-4	905	Л. Тыртык-Кара	Таңды	«Коммунизмниң херели»	СК-3	664
С. Миков	Каа-Хем	«Бурунгаар»	СК-3	895	Ю. Хлебников	Каа-Хем	«Кызыл тук»	СК-3	637
К. Тараачы	Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	СК-3	880	Ф. Долганов	—«—	«Коммунизмче орук»	СК-3	632
В. Изосимин	Бии-Хем	«Өөк»	СК-3	852	А. Никифоров	—«—	«Ленинчи орук»	СК-3	632
В. Беленков	—«—	—«—	СК-3	852	П. Бутонаев	Таңды	«Элегес»	СК-4	627
М. Спар-оол	Барыын-Хемчик	«Шекпээр»	СК-3	839	Д. Санчы	Улуг-Хем	Жданов аттыг	СК-3	620
Г. Гейзатулин	Таңды	«Межегей»	СК-3	839	Л. Филиппов	Каа-Хем	«Кызыл тук»	СК-3	619
Н. Мельников	Каа-Хем	«Ленинчи орук»	СК-3	826	П. Михальченко	Каа-Хем	«Коммунизмче орук»	СК-3	605
А. Пенчук	Таңды	«Межегей»	СК-3	821					

Хамааты дайынның маадыры

ВАСИЛИЙ ИВАНОВИЧ ЧАПАЕВ

(1887—1919 чылдар).

Хамааты дайынның боду бүткен маадыры Василий Иванович Чапаевтиң төрүттүнген хүнүнден бээр февраль тоста 80 чыл болган. Совет эрге-чагыргага кызыгаар чок бердиниишкин, шылгараңгай шериг талант, бодунуң дидим, маадырлыг чоруу, эң-не берге байдалдарда безин кара чаңгыс шын шиитпирни тып билири В. И. Чапаевти чоннуң Кызыл Армияда эң-не ынакшылдыг полководчуларының бирээзи кылган.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВЕТ СУДТА УЛУС ТӨЛЭЭЛЕРИ

СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алганы партилиың Программазында социалистиг хоойлуурүнүң быжыглаар, кем-херек үүлгедиглерин үзүткээр болган оон тыптып келир чылдагаанын баш удур болдурбас, корум-чурум үрээр чоруктарны үзүткээр хемчеглерин ап чорударын онаалап айыткан. Ол сорулганы амыдыралга боттанырарынга совет судтуң ролю улуг. Ам судтуң ажыл-чорудулгазынга улус төлээлекчилериниң идепкейлиг киржилгези база улуг ужур-дүзелиг.

1963 чылдың февраль, март айларда болуп эрткен улус төлээлекчилериниң сонгудаларынга 1230 кижи сонгуттурган. Оларның 40 хуузу херээженнер, 57 хуузу партия кежигүнү эвестер. Үлетпүр бүдүүлгелериниң, албан организазия черлериниң эң-не мурнакчы кижилери улус төлээлекчилеринге сонгуттурган. Чоннуң идегээн бүзүрелии шынзыктырган, хүлээлгезинге ак сеткилдиг улус төлээлекчилери кайы хөй. Чижээлээргe, эштер Комбу, Докпаш, Кертине (Бай-Тайга), Чернышова, Кунаров (Каа-Хем), Бобринский (Таңды), Белов, Макаренко (Кызыл), Кызыл-оол, Кистеев (Улуг-Хем), Чащина, Саая (Барыын-Хемчик) болган ескелер-даа чоннуң хүндүткелин чаалап алганнар.

Бистиң республикада ыка хөй улус судтары улус төлээлекчилериниң шиидилге талазы-биле биилии бедидер сорулга-биле тускай кичээлдерни эрттирип турар. Оларны хоойлу-дурумнуң чаа үүлдери-биле таныштырып, кем-херекти үзүп шиитпирлээриниң талазы-биле чамдык улус судтарының ажыл дүржулгазын өөренип келген. Улус төлээлекчилери А. Дмитриев (Сарыг-Сеп), А. Петрова (Туран) олар боттарының биилии бедидер хээп Томск университединиң юридиктиг факультединде өөренип турар. Бо ажыл Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарында болган Кызыл хоорайда эки тургустунган.

Ынчалза-даа Өвүр болган Барыын-Хемчик районнарының улус шиитпекчилери бо үетүлга ажылче кандыг-даа кичээнгей салбайн, улус төлээлекчилери-биле кичээл эрттирерин планнавайн келген.

Улус төлээлекчилериниң ажыл-чорудулгазы үүгле судка кандыг-бир херекти көрүп, ону үзе шиитпирлээри-биле кызыгаарлаттынмайн турар .Олар судтуң ап чорудары профилактиктиг хемчеглериге идепкейлиг киржир хүлээглелиг.

Шенелдеге шиитпирген ийикпе, азы херээн коллективке көөрүбиле шилчиткен кижилериниң чурумун хынап көөрүн боттандырарынга, эш-хуузунуң судтарының ажылынга дуза чедирериниге улус төлээлекчилериниң ролю оранчок бедээн. Республикада улус судтарының хөй кезиинде бо талазы-биле тускай секциялар тургустунган. Ол секцияларның ажылынга эштер Ларина, Шыырап (Каа-Хем), Аллын-оол (Таңды), Саая (Барыын-Хемчик) оларның идепкейлиг киржип келгенин демдеглээр херек. Олар эш-хуузунуң судтарынга практиктиг дуза чедирип, оларның ажылын доктаамал хынап келген. Суд шиитпирлериниң күүселдезинге дуза чедирер талазы-биле секциялар база хөй ажылды кылып чоруткан.

Амгы үеде улус төлээлекчилери сонгукчулар мурнунга отчёттарын берген турарын чедип алыры-биле чер-черде улус шиитпекчилери организастыг ажылды чорудары эргежок чүүлүл.

Н. МАРШАНСКИЙ.

Ногаан арыгны калбартыр бис

Чаа беш чылдың баштайгызы эрткен чылын Каа-Хемниң ыяш ажыл-агай черн СЭКП-ниң XXIII съездизиниң документилеринге сорук киргеш, чыл планын чедимишкинниг күүседирин шиитпирлээн. Арга-арыгны камгалап, чаа-чаа земаларга ыяштар олуртуп, чонуң наябак херегелеринiң барааннарын кылыры биске планнаттынган турган.

Кол-кол ажылдарывысты Улуг Октябрьның 49 чыл ооюң бүдүүзүнде бүрүнү-биле доостувус.

Районга 400 гектар шөлге ыяш культураларын тарып олуртур турган, ааа немей 13 га черге тарымал үнүштү олуртнан бис. Ол ыяштарның барын 94 хуузу үнүп келген. А планнаны болза олуртнан ыяштың 85 хуузун камгалаары турган. 3 га черде сибирь дыдының стандарт үрезиннерин чамып, оон үнген шетчигештерниң чамдыызын бо чылын ыяш тарыыр черге олуртур бис. Үнүштерниң артканын республиканың эске ыяш ажыл-агайларынче чоруттувус.

Эртиен чылын арга-арыг камгалаар амыдарны элээм идепкейлиг эрттирген бис. Бо талазы-биле план 161,2 хуу күүсеттинген.

Барык 250 гектар арыгга ыяш-даштың эң коргунчуг хораланчызы куруттарны узутка, тускай бүдүмелдерни чашкан. Чайын изигге арыгга ерт вескүрүүнүң аймыны болганчок-ла тыптып келир. Оны баш удур болдурбас дээш, бистиң несниктеривис, арга камгалакчыларывыс шудургу ажылдаанар. Оон уламыңдан бистиң районга ерт коичуг хаая болгулаар апарган.

Бистиң ыяш ажыл-агайывыстың ажылчыннары боттары капитал тудугну болгаш септелгени чорудуп турарлар. Эрткен чылын Белбей суурга бир чурттанга бажыңын, гаражты, Сарыг-Сепке бир арга камгалакчыларының конторазын тудуп дооскан болгаш ыяштан янзы-бүрү ыглыглар чазап белетизээр мастерскаяның тудуун эгелээн. Ук мастерскаяны тудары планга кирдүнмээн турган. Ынчалза-даа бистиң ажылчыннарывыс эрткен чылын шаңаитар, балды сыптары кылгаш, ажыл-агайга 5 муң рубльдиң орулгазын киирген. Ук херекселдерни районнуң чурттачылары, ажыл-агайлары херегээн турар болганда, бис ону техниктиг база-зага белетизээр бис. Ол ышкаш бис эрткен чылын белетиел конторазынга иевегу, кат, тоорук чимектиг бойдус байлаан дужаадывыс.

Ажыл-агайның үре-түңнелдиг ажылдаанын лесниктер, ыяш культураларын тарып өстүрер мастерлер болгаш чөлээчылар хандырганнар.

Эртиен чылдың төнчүзүнде бистиң коллектив Совет эрге-чагырганың бежен чылынга турасиаатнан социалистиг хүлээлгени алган. Ону ёзугаар бис чаа беш чыл планының баштайы ийи чылының программазын 50 чыляы байырлаар хүнге чедир күүседир үмурлуг бис. Ыяш чазаар мастерскаяны ажылдаларга бо чылын кииирери кирдүнген. А ол ышкаш бистиң коллектив районнуң суурларын, чурттачылыг черлерин ногаанчыдарынга идепкейлиг киржир. Чечектелген суурлар, кудумчулар район бүрүзүнге көвүдеп келириниг тус-тус ыяш ажылагайлары шиитпирлиг роляду ойназын дээш, ол коллективтерни социалистиг чарышче кыйгырдывыс.

Г. ТЮНИН,
директор.

Шылгарааннарның слёду

Беш чылдың бирги чылы— 1966 чылда социалистиг чарыш кандыг түңнелдерни бергенин болгаш Совет эрге-чагырганың 50 чыл болуур ооюның чылы—1967 чылда социалистиг чарышты канчаар организастаарын Тес-Хем районда коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң кежигүннериниң база ол атты чедип алыр дээш демисежин турар шалыпчыларның слёдунга чугаалажып көрген. Бо айтырыг талазы-биле СЭКП райкомунуң секретары эш Артаев илеткел кылган.

Районда коммунистиг күш-ажылдың деп атты чедип алган дөрт коллектив бар. Оларга «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тейде № 1 сүт-бараан фермазы болгаш ол-ла колхозтуң № 1, 2 хойжу бригадалары, Шуурмактың амыдырал хандырылга комбинадының Самагалдайда даараныла мастерскаязының ажылдаар черн таарымчажок болза-даа, ук коллектив эрткен чылын үредүүлелдиг ажылдаан, бо чылдың баштайгы айында бүдүүлге программазын чедишкинниг күүсеткен.

Оон-биле чергелештир коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты чедип алыр дээш демисежин турар коллективтериниң шудургу ажылдап турарын илеткелчи демдеглээн. «Тес-Хем» совхозтуң № 1 сүт-бараан фермазы (эш Сундуй), № 4 хойжу бригадазы (эш Седен) планныг онаалдаларны болгаш бодунуң хүлээлгелерин күүсеткен. Совхозтуң № 1 сүт-бараан фермазының эр саанчызы Береб-оол Ажылчывович Сыроп эрткен ажыл-агый чылында инек бүрүзүнден-не 1551 кг сүттү саглаш, районнуң бүгү саанчыларының иштинде эң бедик көргүзүглүг болган.

Социалистиг чарыштың дээди хевири болур коммунистиг шимчээшкинде чарышты удуртуп турар талазы-биле чамдык черлерде ёзу базымдаалаан чорук барын слёттуң киржикчилери илереткен. «Тес-Хем» совхозтуң Оруку-Шыпаа салбыры коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алыр дээш хайнышкынныг ажылдап эгелээн турган. Ынчалза-даа совхозта партия, ажылчын комитеттери ону чогуур үезинде детквээни-биле хайнышкынныг чарыш чавырлы батган. Самагалдайда ажаалга кассазында шимчээшкин база ындыг болган.

Райпо, харылаа конторазы, оруктуң бүдүүлге участогу, «Сельхозтехника» каттыжылышкынның салбыры чергелиг улуг коллективтер чарыштың дээди хевирин калбартып чорударын керекке албайн турарлар. Ол коллективтерде партия, профсоюзтар организациялары чарышка удуртулгазын копкаткан.

Слётка санаал берген коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң кежигүннери болгаш шалыпчылары боттарының саналынга чарышты Шуурмактың амыдырал хандырылга комбинадының Самагалдайда даараныла мастерскаязының ажылдаар черн таарымчажок болза-даа, ук коллектив эрткен чылын үредүүлелдиг ажылдаан, бо чылдың баштайгы айында бүдүүлге программазын чедишкинниг күүсеткен.

Оон-биле чергелештир коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты чедип алыр дээш демисежин турар коллективтериниң шудургу ажылдап турарын илеткелчи демдеглээн. «Тес-Хем» совхозтуң № 1 сүт-бараан фермазы (эш Сундуй), № 4 хойжу бригадазы (эш Седен) планныг онаалдаларны болгаш бодунуң хүлээлгелерин күүсеткен. Совхозтуң № 1 сүт-бараан фермазының эр саанчызы Береб-оол Ажылчывович Сыроп эрткен ажыл-агый чылында инек бүрүзүнден-не 1551 кг сүттү саглаш, районнуң бүгү саанчыларының иштинде эң бедик көргүзүглүг болган.

Социалистиг чарыштың дээди хевири болур коммунистиг шимчээшкинде чарышты удуртуп турар талазы-биле чамдык черлерде ёзу базымдаалаан чорук барын слёттуң киржикчилери илереткен. «Тес-Хем» совхозтуң Оруку-Шыпаа салбыры коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алыр дээш хайнышкынныг ажылдап эгелээн турган. Ынчалза-даа совхозта партия, ажылчын комитеттери ону чогуур үезинде детквээни-биле хайнышкынныг чарыш чавырлы батган. Самагалдайда ажаалга кассазында шимчээшкин база ындыг болган.

Райпо, харылаа конторазы, оруктуң бүдүүлге участогу, «Сельхозтехника» каттыжылышкынның салбыры чергелиг улуг коллективтер чарыштың дээди хевирин калбартып чорударын керекке албайн турарлар. Ол коллективтерде партия, профсоюзтар организациялары чарышка удуртулгазын копкаткан.

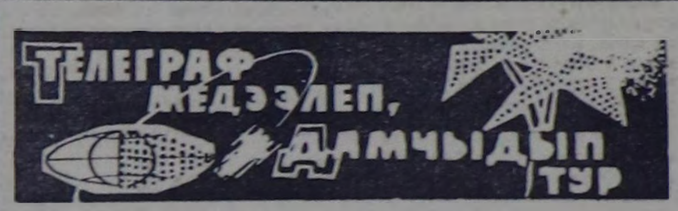
Слётка санаал берген коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң кежигүннери болгаш шалыпчыларының саналынга чарышты үре-түңнелдиг организастаарынче кол кичээнгейни угландарган. Районда элээн хой хойжу бригадалар чаржып турар. Ынчалза-даа оон түңнелин ёй-шаанда үндүрер хамаан чок, харын-даа чылда белин үндүрбейн баарын олар бүрүү шапканнар. «Чодураа» колхозтуң № 2 хойжу бригадазы-биле «Тес-Хем» совхозтуң № 2 хойжу бригадазы аразында чарыштыг. Оон түңнелин үндүрүп турбазы-биле кайызы, кандыг түңнелдиг ажылдааны билдинмес болган.

Чыыштың киржикчилери районнуң ажыл-ишчилериниң юбилейлиг чылда социалистиг чарыжының хүлээлгелерин хүлээп алган болгаш Эрзин районнуң ажылчы чонуң чарышка кыйгырган.

Слётка Эрзин районнуң төлээлери база олурушкан. СЭКП райкомунуң секретары эш Чамырың санал берип чүве чугаалаан. Тес-Хем-биле Эрзин районнар аразында чарыштыг. Оон түңнели ам-даа үнгелек. Ынчалза-даа чамдык маргыш чок кестүп үнүп келген түүлдер бар. Чижээ, Эрзин район эртken ажылагый чылында чер ажылын багай эвес чоруткан. Тарга культураларының гектар бүрүзүнден 12,5 центнер дүжүт алдынган, Тес-Хемге 10,7 центнер болган. Эрзин район күрүвеге сүт садарының планын 72,4 хуу, дүктүүн — 102 хуу, эттинин — 104,2 хуу күүсеткен. Тес-Хем ол түүлдер айы-биле 100,3, 90,2, 94,7 хуу күүсеткен. Оон ыңай бараан саарылгазының болгаш инектиниң чемненилге черинiң көргүзүглери Эрзин районда бедик болган.

Эш Чамырың кожаларынга аалдап чораап, көрген ажыктыг түүлдериге сеткил хаяп доктазган. Тес-Хем районда, ылаңгыя «Тес-Хем» совхозта чурттаргачың болгаш бүдүүлгенiң тудуглары шалыпкын чоруп турар, а Эрзинде ыңдыг эвес. Оон ыңай совхоз бодунуң бүдүүлге участоктарын электрижидин эгелээни коичуг чугула түүл дээрзин ол демдеглээн.

С. ТАМБА,
«Шыныың» корр.

«Чаагай күзелдиң аян-чоруу»

ЛОНДОН. Совет чазактың башчыңы А. Н. Косыгинниң Лондонга аян-чоруун англи парлаага ёй-шаанда болган аян-чорук кылдыр чаңгыс ай демдеглеп, байыр чедирип турар.

«Дейли экспресс» солунуң мурнуку үүлүнүң эгезинге «Чаагай күзел болгаш улам улуг садыг» деп бижээн. Лондонуң ескe-даа чамдык солуннары ийи чурттарның аразынга садыгны улам ыңай калбартырының эргежок чугуллазының дугайын бижип турар. Англи-совет садыг болгаш экономиктиг харылаалар хөгжүлдезинге байыр чедирбишаан, парлаага ажыл-херекти түгле ол талазы-биле кызыгаарлаттынмайн турар.

«Европада соок дайынның дожу саат чокка буступ турар—улуг болган эки өскерилгелер болуп турар. Европа ийи эвилелдерниң—НАТО-нуң болгаш Варшава керээзиниң структуразы улам-на эргижирeп бар чоруур» деп, «Сан» солун бижээн.

Ол бодалды Лондонның «Таймс» солуну база айтып турар.

(СЭТА).

ГДР-ниң ДХМ-ниң медеглели

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң КҮР-да элчини М. Бирбахка, ГДР-ниң Пекинде ескe-даа дипломаттарынга болгаш төлээлекчилеринге хамаарыштыр каржы чаа өнчүк-чөнгээлер-биле холбаштыр ГДР-ниң Даштыкы херектер министерстводу КҮР-ның ГДР-де элчиниинге чиитпирлиг чудурланыышкынны медеглээн.

Делегей чурумнарынга болгаш делегей эргезинiң нормаларыга дүүшүүр ГДР-ниң КҮР-да элчин черинiң ажылдакчыларының айыл чок болур чоруун болгаш ёй-тавыңда ажыл-чорудулгазын үлегадыларын хандырып бааран ГДР-ниң Даштыкы херектер министерстводу Кыдат Улус Республиканың органнарындан негээн.

Индонезияда болуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. Даштыңы агентилеринiң дыңнатканы-биле алырга, Индонезияның Түр улусчу консультативтиг конгрезинiң даргазы Насутионның медеглээни: генерал Сукарно баштаан Индонезияның чазаа «Сукарнону президентинiң албан-дужаалындан дүжүрериниге болгаш күүне талазы-биле өскерилген дээш ону судка киирериниге белеп. Генерал Сухарто шериг чөвүлекчилерин Сукарноже үргүлүү чорудуп. Түр улусчу консультативтиг конгресстиң сессиязы мартта ажыттынарының мурнунда «президентинiң бүрүн эргезин дүжүп бээрин болгаш чурттан эки-тура-биле үнүп чоруурун» Сукарнога сүмелеп турар.

(СЭТА).

ЧӨҢГЭЭНИҢ КӨРГЕН СОВЕТ КИЖИЛЕР ЧУГААЛАП ТУР

Совет алчын черинiң, садыг төлээзиниң черинiң болгаш КҮР-да ескe-даа совет албан черлериниң ажылдакчыларының өг-бүлелериниң кежигүннери—совет хамаатылар Пекинден Москвада чедип келген. Оларның Кыдатка турарынга шыдажыр арга чок байдалды тургусканы-биле холбаштыр олар Төрээн чуртуче чанып келген. Пекинден эң келген чамдык совет хамаатылар-биле СЭТА-ның корреспондентилери чугаалашкан.

Зинчи-педиатр Н. Г. Золотова: Совет кижилерге хамаарыштыр дерзин ооларның—хүнөөйбиннериниң дерзин үүлгедиглери, кыжаныышкынары, хулиган чоруктары Кыдатка турарын шыдажыр арга чок кылган. Пекинде совет алчын черинiң чанынга урутлар эмчизи болуп ажылдап турдум. Сөөлгү хүннерде ада-иелер урутларының кадыы дээш дыка сагыышыпап турду, алгы-кышкылыг хүнөөйбиннер, алчын черинiң бажыңының чанында шуут-ла чагы болгаш ыяш бүрүзүнде турганын ажок ыыткыр чугаалаар радиолар Совет Эвилелиниң адрезинге эң-не чүдек-бужар хоп-күүлүдү болгаш кижи дыңнаар арга чок сестерни хүн, дүн чок кышкырып келген болгай. «Сагыш-сеткилди хилинчектээр» дээр шак ол үүлгедиглер улуг кижилериниң ажылдаарынга шаптыктап, бичии урутларга берге байдалды таварыштырып турган. Чоңгээ кылыр сорулга-биле ол хулиганнар бистиң дипломаттарывысче белин телефоннап турар апарган. Үймээнчилериниң чүдек-бужар айтырыгларын херексевестей бээрге, олар телефоннарны үскеш, ескe черлер-биле харылааны шуут үскеп.

Төрээн чурттувусче бистиң чоруптарывыстың хүнүнде Пекин аэродромунга болган дүшкүүрүүт байдалды уттуп шыдавас-тыр мен. Хөй совет хөрээженнер болгаш уругаар самолётка олуртуптарын манап, чыгылын келген турган. Хулиганчы хүнөөйбиннер аңаа база чедип келген. Олар антисоветтиг хулиган үүлгедиин аңаа база кылган.

Ажылга мындыг бүгү-дe бергедер тураажок, совет дипломаттар болгаш специалистер маадырлыг болгаш туттунуушкунуут чоруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар. КҮР-да турар бүгү-дe совет кижилерни Төрээн чуртуң, Коммунистиг партияның, Совет чазактың мурнунга хүлээлге, бистиң улустуң деткимчеин сорук киирип турар.

ССРЭ-ниң КҮР-да садыг төлээлекчизиниң кадайы А. С. Воронакова: Самолётка олуруп турарывыстың үезинде, кара туразында аажылап чоруур хөй болук кижилер бистерге кыжаныш турган. Ынчалза-даа бергелерге алыспаан бис, шыдамны туттунган бис. Совет чазак бистерни берге байдалга арттырбас дээрзин бижыы-биле билип турган бис. Төрээн черивиске бистерни чылыы-биле хүлээп алганы дээш коичуг өөрүп четтирдивис.

ССРЭ-ниң КҮР-да алчын черинiң ажылдакчызының кадайы Е. А. Андреева: Пекинде артыкшаалаттынмайн ажок сагыш човаа турар бис. Оларны антисоветтиг дембээрээшкининiң болгаш кижиин дорамчылаар чоруктуң байдалы бүрген турар. Совет алчын черин кара туразында барган болдук кижилер сонсаал чок хүрээлеп турар. Дайынзырак хөөн кирген кыдат четкерлер совет кижилерни фашистер кылдыр адап, оларның башторын оора долгаар деп кыжаныш турарлар. Дерзин үүлгедиглерниң, үргүлүүлүүң чоңгээлерiниң ыңдыг байдалдарында-даа совет кижилер дидим, чоргаар туттунуп турар. Кым-даа ундараваан. Кижи бүрүзү совет кижиниң алдарын бедик тудуп турар.

(СЭТА-ның корр.).

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Пекинде совет алчын черин кадзарап барган хүнөөйбиннериниң болгаш «үймээнчилериниң» бүзээлээшкинин база совет хамаатыларга удур өнчүк-чөнгээлер үргүлүүлевиннаан.

Пекинде совет алчын черинiң кыдат ажылдакчылары турганнар ээлчеглиг өнчүк-чөнгээлэн кылган. Элчин черинiң ёй-тавыңда ажылдаарын сандарадыр сорулга-биле «ажыл соксадымышкыны» чардаан үезинде кыдат ажылдакчыларны ажылдан үндүртеп (кыдат хоойлу-дүрүмге түрүү-биле дүүштүр) соонда дораан-на олар «удурланышкынны» медеглээри-биле совет алчын черинге чедип келген, а херек кырында шош-содаа кылып, таварлажышкынче консул ажылдакчыларын киир чыгаарын орааджып турган. Ажылдан үндүртken кыдаттар консул черинче чаза таварып киргеш, бажыңны херек кырында күш-биле эжелеп ап, консул черинiң киидис эргелекчизин дорамчылап, ёй-тавыңда ажылдаарынга шаптыктап турупбергеп. Элчин черинiң мурнунда ажылдап турган кыдат ажылдакчылары консул черинiң бажыңындан үнүп чоруурундан ойталып, ында артышпаан турар. Консул черинден кыдат хамаатыларны ырадыр талазы-биле алчын черинiң негелдезинiң КҮР-ның ДХМ керекке албаан. Харын оон туружук ДХМ содаачыларны бүрүү-биле дегээн, а даштыкы кижилерни хандырар бюронуң төлээлекчизи «кыдат хамаатыларга консул черинiң хаалгазын ажыдып бээрин» негээн.

Февраль 3-те алчын черинiң үш ажылдакчылары болгаш Вьетнамдан ээп келген 6 совет тускай артемингер чораан автобусче хүнөөйбиннер халдаан. Чымыган каш-каш муң хүнөөйбиннер чолаачының дулгүүрүн күш-биле хүнээп алган болгаш автобустуң дутуйларын ожуруккен. Үш шак иштинде хүнөөйбиннер калчаарап, совет кижилерни дорамчылап, оларже дүкпүрүп, сутта хоютkан далганны оларже чажып турган. Халдакчылар машиндан үнерин совет кижилерден негеп, оларга удур кара туразында суд кылырын ораддашкан.

Кыдатта советке удур калчаараашкынга шиитынып алган, «культура революциязының ийиги үе-чадазы» дээр үүлгедиг боттандырын турар. Оон кол утказы болза, цзаофаньчыларның - («үймээнчилериниң») «эрге-чагырганы ажелеп алыры» болуп турар.

Цзаофаньчыларның ходелиишкиннери можуларның партия болгаш улусчу комитеттерни чылча шаварын, Мао Цзэ-дуниуң белүүнге удурланган бүгү кижилерни ажылдан чайладырын болуур дээрзинге хөй санныг фактылар кандыг-даа чиганиишкиннерни болдурбайн турар.

Синьхуа агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, чоокта чаа Пекинде албани элчин черинге болган хүлээлгелиг үймээнчилер Албанияның Улуг Пролетар революциязының болгаш пролетар диктатурязының дугайында марксизм-ленинизм өөредигинiң чугула хөгжүлдезi» деп турган Е Цзянь-ни кыдат шериг хүнөөйбиннериниң болгаш «үймээнчилериниң» талазында турар дээрзин, шериг оларга «шиитпирлиг деткимчени болгаш дузалаамчыны көргүзер» аппар деп база катап бадытkаан.

Ынчалза-даа цзаофаньчыларның ходелиишкиннери чер-черде шыңгыы удурланышкынга таваржып, харын чамдык таварылгаларда чепсектиг демиселге безин чедип турар деп чүве кыдат парлаганың дыңнадыгларындан болгаш хөй санныг дапсы баодан (хуудустардан) билдинип турар.

Ам «үймээнчилериниң» холунда киргеп «Чжэцзян жибао» солун Чжэцзян можуда шериг округунуң удуртукчуларын «ККП-ниң можу комитединде ревизионистер-биле» «сулчээлекчиген» деп буруудадып турар. Чоокта чаа бодунуң бир чугаалынга КҮР-ның Күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лай «Мао Цзэ-дунга удур угландырган ходелиишкиннери» деп Пекин шериг округунуң командылактыгын Ян Юнну буруудаткан дээрзин Пекинде үүгүл турар дапсы бао дыңнаткан.

«Номуун» дээр япон солуннуң дыңнадыгындан ап көөрге, Юньнань можунуң кол хоорайы Куньминьго «эрге-чагырганы ажелеп алыр» дээш демисел чорун турда, ол черниң цзаофаньчыларының аразынга чөрүүдээ болган. Хоорайның ёй-тавыңда амыдыралы сандараан.

«Эрге-чагырганы ажелеп алыр» дээш шимчээшкиниң дугайында албан ёзузунуң кыдат дыңнадыгларын аналиэтеп көрбүүлээн, Кыдатта дашткы корреспондентилериниң демдеглеп турары болза, можуларның хөй нуруузунда байдал тодаргай эвес, а чамдык корреспондентилер бо үеде кыдат можуларның болгаш хоорайларның түгле шоолуг эвес кезиин цзаофаньчылар бүрүн контрольдап турар боор деп бодалын илергейлеп турар.

(СЭТА).

ШЫН
3-КҮ АРЫЫ
1967 ч. февраль 9.

ХООЧУН ДАРГАН

Таңды районнуң «Коммунизминиң херели» колхозунуң төп сүт-бараан фермазынга бир-ле катап чоруп турарымга, саанчы Лиза маңнап келгеш:

— Сүт хемчээр мерма дуңзаалап наан черинден оорлу берди, ам хамын сүттү канчаарыл, ат болду?—деп мындыг.

— Кижи зарый берген болза, эмчи чалаар дээр, бо таварылгада Сырат-оол ирейге баар бис ийнен—деп, аңаа турганнар ынча дидилер.

Албан шагы төнген, дарганнаар черде кижи чок, ынчангаш дарганның башкынга чеде бээривисне. Оюн Кара-Баштыгович Сырат-оол чиң-сарыг шайын хайындырыпкан, чигир-бооваын салыпкан, кидин чеминеген олур. Болган таварылганы чугаалаарывыска: «Дүрген чоруулунар, далашпас болза хоржок-тур, сүт, үр чыткаш, үрелип болур болгай, соонда иээп чеминеп алгай менде» дээш, дарганывыс ол дораан бистиң-биле кады чорупту.

Бо дээрге хоочун чазанывычы болгаш даргандыр.

— Немец-фашистиг эжелекчилер улуг ССРЭ-же оор ёзу-биле халдап келирге, Тываның чону халдакчыларга удур база чаңгыс кижи дег падурлуп үнген болгай, ол өйде дарган Оюн Кара-Баштыгович эжи Оюн Доңгур-Ак-биле кады 1942 чылда Узун-Кара-Суг деп черге ийи ай хире чурттап, Кызыл Шеригге 300 эш хаанты кылып чоруткан кижи болгай—деп, чамдык кижилер база чугаалаар.

Мынчангаш бо хоочун дарганның, бызаңчының амыдыралының оруун көөр болза, ылаңгыя ам оок чурттап, ажылдап турарды колхозтуң тудуглларында оок киришпээнин коя тудуг черле чок.

Дайын сөөлүңдеги наш чылдарда кадза ажылагыйга машина-техника, оок артык кезээниң талазы-биле байдал берге турган, ыңай-бээр чүве сөөртүр дээш, 50—60 аъттарны тергелеп, шаңактаптар турган уе база бар. А Оюн Кара-Баштыгович ынча аъттарның дагаларын харыылаар, оларның терге-шанаан септээр, ажыл хөй турган.

— Ынчаарга ам бо хүнкерде хоочун дарган чүнү кылып турарыл?—деп сонуургап көрээли.

Чижээлээрге, бо чылдың кадыг-дошкун кыжы бо-дур. Бистиң кыргавысыс дээрге, колхозтуң 30—40 километр ырак кыштагларынче янзы-бүрү марканың тракторларының мал ченнери сөөртүр улуг-биче шанактарын белетекпейир, ам бизин тракторларга 12, аъттарга 15 шанакты белетээн болгаш ол ажылын үргүлүлеп турар.

— Бистиң Сырат акывыс ам 15 чыл даргаңнап турар, ол аразында бодунуң мергежилиинге аныяктарны база өөредип келген, чижээ, оок өөреникчилери Оюн Сандый-оолду болгаш Оюн Кеский-оолду көрүкерем—деп, оок эш-өөрү база чугаалап турарлар.

Оюн Кара-Баштыговичиниң кады чурттап чорааны—ог-бүленииң херээжиин ээзи он чыл бурунгаар чем апарган, дарган боду 5 уругжары-биле артып калган. Ынчангаш ол чаш кижилерин Совет күрүнеиниң төлептиг хамаатылары кылдыр кижизидер дээш улуг күштү база үндүрген, ол талазы-биле күрүне база аңаа харам чокка дуза-лап келген. Ам көрүңерем: оок улуг оглу К. Сырат—дуржулга станциязының үлегерлиг трактористи, оок бичези П. Сырат—эрткен чылын шериг албанын доозуп чедип келгеш, колхозта маячын болган. А уруу Зина—ам 7-ги класста. Сашазы—5 болгаш Мишказы—4 класстарда өөренип турарлар.

— Бодуумнуң бо кылып чоруур ажылымга ынак кижи мен, харын оок ужурунда Төрээн чуртумга шыдаар шаам-биле ажылды кылып берип чоруурум—мээң аас кежиим—деп, ол чугаалаар.—Бүгү совет кижилер-биле бир дэмей, Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейин өндүр байырлалын төлептиг утмуур дээш, бүгү-ле билиимни, күжүмүмү берип ажылдаарын шиитпирээн мен. Хар-назыным улгады берген-даа бол, сеткилим аныяк, күзелим улуг. Ынчангаш колхозумга, арат чонумга бар шаам-биле ажылдап бээр мен.

Оюн Кара-Баштыговичиниң бо күзели күүсеттинер дээрзинге бис шупту-вус бүзүрээр бис.

В. ОММУҢ.

«Коммунизминиң херели» колхоз.

Ийистер көвүдээн

«Оок» совхозтуң Тарлаг салбырының малы хүр кыштаглап, массалыг ооллаашкыны эгелээн ажыг үеде чаш мал менди, эки доругуп турары өөрүнүүг. Ол болза мал-чыннарның кызымак күш-ажылының көргүзүү Совет эрге-чагырганың бежен чыл юбилейге одарлың соңгуг белээ болур.

Бо хүннерде шаар мал барык шупту коданнарда түлүк ооллаан эгелээн. Баштайгы медээден ап көөрге, чамдык коданнарда хойнуң ийистеп турары солуун. Маңаа чижек кыдыр ийи коданда байдалды көргүзүп болур.

Байкара Мартый-ооллуң коданында төрүүр 520 хой бар, а баштайгы ооллаан 86 хойнуң хураганы 91 болган. Ол ышкаш Михаил Чимбиниң 75 хойнуң хураганы 79 болган, оок ам-даа 365 хой ооллаар, а ийистээр хойлар ам-даа бары чугаажок.

Моон-биле кады чамдык кыштагларже мал чеми сөөртүрүн үзүктелдирер чорук барын база айтыр херек. Ол ышкаш маселыг ооллаашкын эгелээн, малчыннарга күш немээри (сакманщиктер бээри) түгүлә негеттинип турар. Салбырның удуртукчулары бо талазы-биле кичээнгей салыры күзенчиг.

М. МААЖЫК.

Культура амыдыралы

„ЧАРДАШ"—ТЫВАДА ААЛДАП КЕЛГЕН

«Чардаш» дээрге эстрадалыг ансамбльдың адыр. Ол эстрада бөлүү ам бистиң республикада өзидээ келген. Оон составында кирип турар артистер-биле номчукчуларны таныштырарывыс журнуда, ансамбльдың кажан туруспустуганын, кайнаң келгенин кысказы-биле чугаалавары аргык эвес. Венгр эстрада ансамбли «Чардаш» он ийи чыл буруңгаар Закарпатьеге үндезилеттинип турустуган. Кудумчуларга кескү черлерде аскак чарлавы көрген кижилер: «Бо-дааш Венгр улус республикадан келген артистер» дээп бодай бээр чадавас. Номчукчулар чандыр биле бербейин дээш, кыска тайылбырны бээри чугаа боор. Эстрадалыг ансамбль болза Хабаровскиниң филармониязынга хамаарыжыр. Ынчаарга оны венгр ансамбль бээп чүве дээнинге Чүве дээрге оон обмакчылары венгр национальностың кижилери, а концертиниң программазында база венгр улустуң эртем, чаа ырлары, танцылары төлүү оолдарының хөйү-биле кирип турар. Хабаровскиниң филармониязының чалаачы Гунгаар олар кажан чыл бурунгаар Ыракты Чөөк-хүлеге бергеш, анда ажылдай бергенгери ол.

Венгр ансамбльдың баштайгы концертиге кыдыгылар февраль 7-де сонуургап көрген. Республиканың хөгжүү-шинээ театрының улуг залында эдеттенмээн олуг чон. Концерттиң чарлакчызы Виктор Тыров көжеге мурнунга үнүп келгеш, сөөртүкчүлер оон адыш часкашкыны-биле үткүп алганнар. Көжеге симиттингеш соонда, венгр улустуң ырларының аллегорлары таваржыг кылдыр күүдүлә бергеп. Электрилиг скрипкалар, контрабас, саксофондар, кларнет база венгр улустуң цимбалы дээп херекселинден тургустунган оркестр хөлүү-биле ойнай бергеп. Талантылыг оолдың артист Мурза Шандер венгр национал херекселдиң хөй, нарын шилдерин чазыг чокка бүрем хап олурда, көрүкчүлерниң кичээнгей-ээ ынаар үзүлгеп.

Ансамбльдың аныяк артистери Ольга Джуртик биле Янош Госинец «Чардашты» дээп венгр танцының теп үнүп келгеш, абаа чиик эглигр курсовын эгелээрге, көрүкчүлер оларны диңмиттиг адыш часкавышкыны-биле үткүп алганнар. Оригиналдыг жанрның артизи Лоци Имре бодунуң илбилиг көргүүү-биле көрүкчүлерниң кичээнгейин үзүп алган. Калбак солуунну ол алгаш, каш катап үзе сөөкээш, оон борбактай туткаш, катап чазыларга, демги-ле сөөртүкчүлер оон адыш часкавышкыны-биле үткүп алганнар. Оркестр ансамбльдың артистерин Ольга Джуртик биле Янош Госинец «Чардашты» дээп венгр танцының теп үнүп келгеш, абаа чиик эглигр курсовын эгелээрге, көрүкчүлер оларны диңмиттиг адыш часкавышкыны-биле үткүп алганнар.

Венгр улустуң «Эртем эртежиниң «Күш-ле-дир ам», «Чечек ышкаш бөле шараан венгр ырлар» дээр ырларны артист Дюло Дюлаи эң солун кылдыр күүсеткен. Янош Муцицко «фестивальным вальс» дээр ырлыны, суралыг ителькан ырлазын Робертино Лореттиниң ырларының аллегорларын эрес күүсеткен соонда, көрүкчүлер-биле байырлажкаш, сценадан чорупкан болза-даа, залда олургайнар оны адыш часкавышкыны-биле катап дилеп ырладыр үзүрге таварыштырып турганнар. Композитор Чури Шандорнуң сөөт-биле аллегазын чоглаткаш, бодунуң оркестрине оны ойнадып көргеткен «Филаканың чечектери дужуп турда» дээп ырлы Пожеф Дөбе хөлүүр, солун кылдыр күүсеткен.

Ольга Мартьянова бодунуң эглигр ойнашкыны-биле чыылгыларны дагбаткан. Столучугаш кырыкка ол эглип, шала кырыкка салып каан чечекти аксы-биле алгаш бедир хөндүрүүп үнүп турда радиошуут магадаан. Оон-даа өске танцылар, ырлар үзүк чокка үлаңнылап келген. Ансамбльдың ырам чүгле удурткучузу композитор Чури Шандор, хөгжүм башкарыкчызы Дюло Лецоцкий.

«Чардаш» деп бо венгр ансамбль Москвадан, Батуминиң, Гагранын, Сухуминиң, Якутиядан, Сахалинниң база Совет Эвилелиниң өскедаа хоорайларының көрүкчүлериниң сонуургалын хайныктырган. Республикадан нәйысылалыңда салбап келген бо ансамбль ам бодунуң концертин дараазында хүнкерде Чаданаңын, Ак-Довуракты чурттакчыларынга бараалгадырлар.

М. СУГЕ-МААДЫР.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) оркестр болуу, (ортузунда) ыраажы Дюло Дюлаи, (адаанда) танцучулар Ольга Джуртка биле Янош Госинец.

Авторнуң фотолары.

ШКОЛАЧЫ КҮШ-КУЛЬТУРЖУЛАРЖЕ САГЫШ САЛЗА

Күш-культураны болгаш спортту улам ынай сайзыралыр талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң үлегээ алган доктаалы болза көдээ аныяктарның болгаш школачыларның күш-культура болгаш спортка мергежилиин улам бедидип, коммунистиг ниитилелдиң тургузукчуларын аныяк салгакчыларын чүгле угаанбедал талазы-биле сайзырангай эвес, харын быжыг туруштуг, моге-шыырак, бергелерге торудбас, бүгү талазы-биле каңнаттынган кижилерим кижизидип өөредир дээни ол-дур.

Аныяк салгакчыларны Төрээн чуртунга ынак болгаш оны камгаларынга кажан-даа белен кылдыр чаңчыктырып өөредирингө бир дугаарында күш-культура болгаш спорт улуг ужур-дузалыг. Ортумак болгаш сес чыл школазынга күш-культура шактарын неделяда ийи—ийи кылдыр немевишаан, сес чыл школаларынга тускай башкыны тургузар кылдыр көргени партияның болгаш чазактын күш-культура болгаш спортту улуг-биле үнелеп турарының хереглизи болур.

Өөреникчилерниң күш-культурага болгаш спортка хүн бүрү өзүп турар хандыкшылын улам ынай сайзыратырынга школа программазында көрүнген шактар-биле ойлежир болза ол ыракта чедишпес. Ынчангаш өөредилге планында көрүнген шактардан аңгыда күш-культураның класстан дашкаар янзы-бүрү секцияларын тургузуп тургаш, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге ынакшылдыг, чүткүдүг кижилерни тывар болгаш оларның ол сонуургалын улам ынай сайзыратырыг чугула.

Бо талазы-биле бистиң школавыс чамдык ажылдарны кылган. Эртекен чылдың октябрьда школавыска тускай спорт хүнүн организастаан бис, аңаа бүгү өөреникчилер киришкен. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге (тыва национал хүреш, чернин узунун, бедиин халыыры, хол бөмбүү, баскетбол, 100, 500, 1000 метрлерге эстафета) маргылдааны эрттиргеш, аңаа чоогувуста Бай-Даг школазын чалаан бис. Маргылдаага эге класс өөреникчилериниң хүрешкени көрүкчүлериң сонуургалын хайныктырган.

Амгы үеде школавыста хол бөмбүүнүң, баскетболдуң, теннистиң, хоккейниң, хаактың секцияларын чоруушаан. Октябрьның 50 чылынга турасклаткан спортчу маргылдааларны организастап турар бис. Бо чылдың январь 14—15 хүннеринде район школачыларының хоккей талазы-биле чоруткан маргылдаазынга бистиң школавыс бирги черни алгаш, кубок болгаш хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаткан. Бо хүннерде школавыста стол теннизиниң болгаш хаактың класстар аразында маргылдаазы чоруп турар. Удавас спорттуң бо хевирлеринге болур деп турар школачыларның район маргылдаазынга эки түнелдиг болур ээш белеткенип турар бис.

Спортка хандыкшылдыг школачы бүрүзүн спортче хаара тударын район-нуң болгаш республиканың спорт инитилелдиринде, школаларда спорт башкыларының чугула хүлээлгези болур. Ындыг турбуже, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге чүткүлдүглернин күзелдерин боттандырып, оларга таарымчалыг байдалды тургузар хемчеглер районнуң школаларында ам-даа четпес чоруп турар. Эң ылаңгыя бистиң школавыста спорт хереклелдери (ботинкалыг хаактар, хоккей коньки-лери, хол база баскетбол бөмбүктери) кончуг эвээш. Маргылдаага кедиргер ботинкалыг хаактар шупту чок. Кышкы, чайгы спорт костюмнери чок болганывыстан маргылдаалар-га безин өөреникчилер фуфайкалыг, кидис идиктериг маннажып турарлар.

Мындыг чижектиг фактылар районнуң өске-даа школаларында база бар дээрзин район школачыларының чоокта чаа болган маргылдаазы көргүскен. Спорттуң чүгула хептерин болгаш хереклелерин садып алыры дээрге, райпонуң магазиннеринде сатпайн турар. Спорт хереклелерин садып алыры-биле эрткен чылын-на Эрзин райпозунга чагыг киирериви-ске, республиканың садыг баазаларында чок болганы-биле ол чагыбысты ам-даа эккелбээн. Чыдыышкын министерствозунга спорт хереклелеринге чагыг киирерге, «боттарынкар райпонар дамчыштыр алыр силер» дээр, а райпоналарда ол бараанар келбейн турар. Спорт хереклелерин садып алыр айтырыгны чогум кым шиитпирлээр ужурлугул, база кайын садып ап болурул? Спорт хереклелериниң чедишпейн турары-биле спортка хандыкшылдыг кижи бүрүзүн хаара тударын берге.

Республика школаларынга спорт болгаш күш-культура талазы-биле практиктиг дуза чедирер ужурлуг Чыдыышкын министерствозунуң харыысалгалыг инспектору эш Афанасьев школаларның күш-культура болгаш спорт талазы-биле материалдыг баазазын быжыглап, ол талазы-биле башкыларга ажыктыг дузаны чедирбейн келгени хомудаачыг. Кышкы дыштанылга үезинде республика школачыларының шыырал талазы-биле маргылдаазынга киржиринде бистиң районнан чоруткан өөренихчилерни чамдык документилер четче кылдынмаанынга сыдаап алгаш, дедир чорутканын шын эвес деп бодаар мен, чүге дээрге кадза школаларның өөреникчилеринге бирги удаада челиишкин чок-даа бол, барып-барып республиканың маргылдаазынга киржири улуг өөрүшкү-ле болгай.

Ынчангаш республика школаларынга спорт болгаш спорттуң материалдыг баазазын быжыглаары—ойу келген айтырыг деп бодаар мен.

П. ДАМБА-ХУУРАК,
Эрзин ортумак школазының директору.

Багай белеткелдиң уржуундан

«Улуг-Хая» совхозтуң шээр малының хөй нуруузу Улуг-Хемниң оң талакы одарларында бригадалар дайы-биле быжыглаттынган. Ол чугула ажыл участогунда кижилерниң, малчыннарның кадыкшылы дээш Эжимде медпунктуну организастап тургусканы чөптүг. Чайгы семиртилге үезинде медпункт тайгаже база көжүптерине чаңчыккан.

Ажыл-агый болгаш албан-даа чери кышка белеткелди чайын, күзүн (чылыг үеде) кылып алыры ажыктыг. Эжимде бо медпунктуның кышка белеткели кылдынмаанындан ам берге байдалга таваржып турар. Оон турар бажыңының ханалары штукатуралаттынмаан, доразын хөөп чылыглаваан, шалаазын, сонгаларын болгаш эжиин будуп дозулаваан, эмнелге өрээлинде печка салыпмаан.

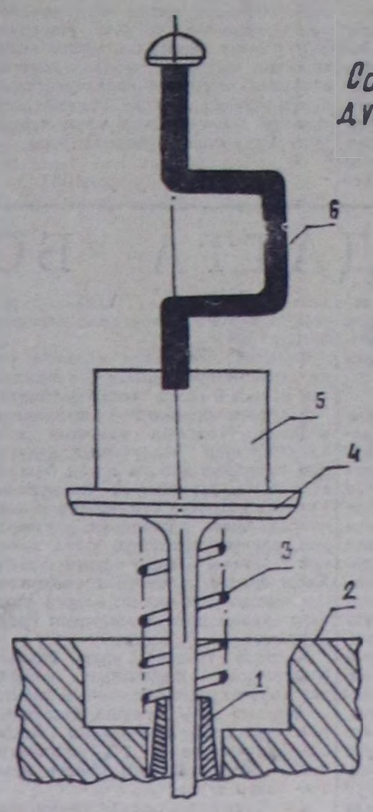
Ажылдаар аргажок байдалды Бөк-Чыраа көдээ Советтиң болгаш «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының удуртукчулары билип тура-да, ол талазы-биле чөптүг негелдени хандырбайн турары таарышпас. Ол медпункт сөөк болганындан ам хагдынган, оон эмчимиз бүгү эм чүүлдерни бодуңуң чурттап олурар өрээлинде эккеп алган. Медицина дузаламчызы өреп келген кижилерни база-ла бодуңуң бичии өрээлинде хүлээп ап турар.

Ш. МӨГЕ-ХҮРЕН.

СЕПТЕКЧИГЕ АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

БӨДҮҮН ХЫРБА

КЛАПАН ДҮРБҮҮР МАГНИТТИГ ХЕРЕКСЕЛ

Автомашиналарның, тракторларның тигленген (чарлы берген) кезектерни канчаар септээрил? Бо айтырыг хөй механизаторларны, чолаачыларны болгаш септекчилерни хөлзедип чоруур. Ылаңгыя, автомашинаның база тракторларның цилиндрлер блогу, блоктуң головказы тигленип чарлы бээрге, олар шойдан алы алюминий холуксаадан кылган болгаш дүңзаалаттынып каңнаттынмас.

Ынчангаш улуг өртектиг кезектерни аңаа октаар ужурга таваржыр. Ленинград хоорайнын № 2 автобаазазының чаартыкчылары И. Захаров биле С. Хайкин ындыг кезектерниң тиглерин хырбалаар тускай пастаны чогаатканнар. Ол пастаның холуксаазы кончуг бөдүүн, кандыг-даа септелге мастерскаазынга тургузуп ап болур. Оон составы мындыг:

1. хөөрүлээн каан демир кескиндизи—81,5
2. Үкеспүүн эссенциязы—2,5
3. Нашатырь—2,5
4. Сүт — 12,5

Мындыг составтыг холуксаа кижиге кандыг-даа айыл чок. Хырбалаар дээн тиглиг кезектин кырын эки аштааш, апетон-биле паста чаар черни чуур. Оон соонда паста-биле тигин бүүр чаггаш, 16-18 градус чылыг черге 10—12 шак иштинде кургадыр. Кургай бергенде, кезекти ажыглап болур.

Автомашиналарның тракторларының тигленген (чарлы берген) кезектерни канчаар септээрил? Бо айтырыг хөй механизаторларны, чолаачыларны болгаш септекчилерни хөлзедип чоруур. Ылаңгыя, автомашинаның база тракторларның цилиндрлер блогу, блоктуң головказы тигленип чарлы бээрге, олар шойдан алы алюминий холуксаадан кылган болгаш дүңзаалаттынып каңнаттынмас.

Ынчангаш улуг өртектиг кезектерни аңаа октаар ужурга таваржыр. Ленинград хоорайнын № 2 автобаазазының чаартыкчылары И. Захаров биле С. Хайкин ындыг кезектерниң тиглерин хырбалаар тускай пастаны чогаатканнар. Ол пастаның холуксаазы кончуг бөдүүн, кандыг-даа септелге мастерскаазынга тургузуп ап болур. Оон составы мындыг:

1. хөөрүлээн каан демир кескиндизи—81,5
2. Үкеспүүн эссенциязы—2,5
3. Нашатырь—2,5
4. Сүт — 12,5

Мындыг составтыг холуксаа кижиге кандыг-даа айыл чок. Хырбалаар дээн тиглиг кезектин кырын эки аштааш, апетон-биле паста чаар черни чуур. Оон соонда паста-биле тигин бүүр чаггаш, 16-18 градус чылыг черге 10—12 шак иштинде кургадыр. Кургай бергенде, кезекти ажыглап болур.

Ынчангаш улуг өртектиг кезектерни аңаа октаар ужурга таваржыр. Ленинград хоорайнын № 2 автобаазазының чаартыкчылары И. Захаров биле С. Хайкин ындыг кезектерниң тиглерин хырбалаар тускай пастаны чогаатканнар. Ол пастаның холуксаазы кончуг бөдүүн, кандыг-даа септелге мастерскаазынга тургузуп ап болур. Оон составы мындыг:

1. хөөрүлээн каан демир кескиндизи—81,5
2. Үкеспүүн эссенциязы—2,5
3. Нашатырь—2,5
4. Сүт — 12,5

Мындыг составтыг холуксаа кижиге кандыг-даа айыл чок. Хырбалаар дээн тиглиг кезектин кырын эки аштааш, апетон-биле паста чаар черни чуур. Оон соонда паста-биле тигин бүүр чаггаш, 16-18 градус чылыг черге 10—12 шак иштинде кургадыр. Кургай бергенде, кезекти ажыглап болур.

Автомашиналарның, тракторларның тигленген (чарлы берген) кезектерни канчаар септээрил? Бо айтырыг хөй механизаторларны, чолаачыларны болгаш септекчилерни хөлзедип чоруур. Ылаңгыя, автомашинаның база тракторларның цилиндрлер блогу, блоктуң головказы тигленип чарлы бээрге, олар шойдан алы алюминий холуксаадан кылган болгаш дүңзаалаттынып каңнаттынмас.

Ынчангаш улуг өртектиг кезектерни аңаа октаар ужурга таваржыр. Ленинград хоорайнын № 2 автобаазазының чаартыкчылары И. Захаров биле С. Хайкин ындыг кезектерниң тиглерин хырбалаар тускай пастаны чогаатканнар. Ол пастаның холуксаазы кончуг бөдүүн, кандыг-даа септелге мастерскаазынга тургузуп ап болур. Оон составы мындыг:

1. хөөрүлээн каан демир кескиндизи—81,5
2. Үкеспүүн эссенциязы—2,5
3. Нашатырь—2,5
4. Сүт — 12,5

Мындыг составтыг холуксаа кижиге кандыг-даа айыл чок. Хырбалаар дээн тиглиг кезектин кырын эки аштааш, апетон-биле паста чаар черни чуур. Оон соонда паста-биле тигин бүүр чаггаш, 16-18 градус чылыг черге 10—12 шак иштинде кургадыр. Кургай бергенде, кезекти ажыглап болур.

Ынчангаш улуг өртектиг кезектерни аңаа октаар ужурга таваржыр. Ленинград хоорайнын № 2 автобаазазының чаартыкчылары И. Захаров биле С. Хайкин ындыг кезектерниң тиглерин хырбалаар тускай пастаны чогаатканнар. Ол пастаның холуксаазы кончуг бөдүүн, кандыг-даа септелге мастерскаазынга тургузуп ап болур. Оон составы мындыг:

1. хөөрүлээн каан демир кескиндизи—81,5
2. Үкеспүүн эссенциязы—2,5
3. Нашатырь—2,5
4. Сүт — 12,5

Мындыг составтыг холуксаа кижиге кандыг-даа айыл чок. Хырбалаар дээн тиглиг кезектин кырын эки аштааш, апетон-биле паста чаар черни чуур. Оон соонда паста-биле тигин бүүр чаггаш, 16-18 градус чылыг черге 10—12 шак иштинде кургадыр. Кургай бергенде, кезекти ажыглап болур.

Ынчангаш улуг өртектиг кезектерни аңаа октаар ужурга таваржыр. Ленинград хоорайнын № 2 автобаазазының чаартыкчылары И. Захаров биле С. Хайкин ындыг кезектерниң тиглерин хырбалаар тускай пастаны чогаатканнар. Ол пастаның холуксаазы кончуг бөдүүн, кандыг-даа септелге мастерскаазынга тургузуп ап болур. Оон составы мындыг:

1. хөөрүлээн каан демир кескиндизи—81,5
2. Үкеспүүн эссенциязы—2,5
3. Нашатырь—2,5
4. Сүт — 12,5

Мындыг составтыг холуксаа кижиге кандыг-даа айыл чок. Хырбалаар дээн тиглиг кезектин кырын эки аштааш, апетон-биле паста чаар черни чуур. Оон соонда паста-биле тигин бүүр чаггаш, 16-18 градус чылыг черге 10—12 шак иштинде кургадыр. Кургай бергенде, кезекти ажыглап болур.

Мындыг составтыг холуксаа кижиге кандыг-даа айыл чок. Хырбалаар дээн тиглиг кезектин кырын эки аштааш, апетон-биле паста чаар черни чуур. Оон соонда паста-биле тигин бүүр чаггаш, 16-18 градус чылыг черге 10—12 шак иштинде кургадыр. Кургай бергенде, кезекти ажыглап болур.

Ынчангаш улуг өртектиг кезектерни аңаа октаар ужурга таваржыр. Ленинград хоорайнын № 2 автобаазазының чаартыкчылары И. Захаров биле С. Хайкин ындыг кезектерниң тиглерин хырбалаар тускай пастаны чогаатканнар. Ол пастаның холуксаазы кончуг бөдүүн, кандыг-даа септелге мастерскаазынга тургузуп ап болур. Оон составы мындыг:

1. хөөрүлээн каан демир кескиндизи—81,5
2. Үкеспүүн эссенциязы—2,5
3. Нашатырь—2,5
4. Сүт — 12,5

Мындыг составтыг холуксаа кижиге кандыг-даа айыл чок. Хырбалаар дээн тиглиг кезектин кырын эки аштааш, апетон-биле паста чаар черни чуур. Оон соонда паста-биле тигин бүүр чаггаш, 16-18 градус чылыг черге 10—12 шак иштинде кургадыр. Кургай бергенде, кезекти ажыглап болур.

Чамдык автомашиналар моторунуң клапаннарының бөргүүнүң кырында кезип каан чириктер чок. Мындыг таварылгаларда клапаннарны олурар уязынга таарыштыр дүрбүүрлер магнитниг хереклелдер чогаатканнар. Ол үндүр бижиттинген трактор магнетозун (М-24 деп маркалыг) алгаш, магнитнин якорун ажыглаан. Якорьнуң подшипниктер кедирер үштарын олура кескен.

Оон бир дескн ужунга дүрбүүштүң сывы кире баар чирикти кылган. Магнетонуң якорунуң сорунзазы (магниту) клапанның бөргүн четчир күш-биле тудуп турар. Ынчангаш дүрбүүшкүн үезинде клапан сорунзалыг хереклелден черле адырылбас. Ол хереклелди чуруунда көөрге, тургузуу илдең. Оны чуруктан көр.

Т. МОНГУШ,
инженер-механик.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

Кино

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Он үш» 1.30, «Ынак-шыырын хөрүп турар» 11.30, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Аршин мал-ала» 2.30, 6.30, «Аныыр ак эштер» 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Туманныгда алышкын» 10.30, 2.40, «Чылдактыг куда» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг «бурганның» оолдары» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партбажар амыдырал киллезинин 23-54, агитацияга болгаш пропагандага киллезинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллезинин 21-47, үлетүүр киллезинин 22-64 чаттар, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуу болгаш амыдырал киллестерининг 21-27, шиитпир информацияга киллезинин 20—60, бухгалтериянның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үне

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партиялга өргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00239.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЫРЫ, КАТТЫЖЫҢАР!

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 40 ЛЕТИЯ

ШЫН

1925 чылда үнделеттинген

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 10 ПЯТНИЦА №35 (6672).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Чурт соңгулдага белетеннип турар, мартта эмнелдешкен болгаш автономнуг республиказарывыс Дээди Совединиң, а ол ышкаш ажылчы чонжаг депутаттарывыңың чер-чер Советтериң соңгуур. Амгы үеде соңгулда кампаниязы удам-ла харыысалгалыг үеже кирген болгаш депутаттарга кандидаттарның дешпидилгези эгелээн. Москваның, Ленинградтың, Киевтиң, Алма-Атаның болгаш өске-даа хоорайларның, суурларның будүүргелеринге база албан черлериңге соңгулда мурнуңуң баштайгы эрткилээн хуралдарны совет кижилериң бүрүн чаңгыс эп-сеткилдиин, оларның төрөөн Коммунистир партиязы долгандыр сырый каттыжыпканын. Ажылчы чонжаг партиязың политиказын хамык чокка деткип турарын база катап чаа күш-биле көргүзкен.

Амгы соңгулда оныа кайгамчык болуп турар, ол болза Октябрьның 50 чылынга үткүштүр чурт дээрбиң амыдыралыжыктың шупту адырларының бүтүү улусчу коруудезиниге белетеннип база коммунистир тургузуушкунуң чаа-чаа соруулгаларын чедиишкиниг шинтирлээриниг күштерин мобилизастап турар көбилейлиг чылда эртер. Революция-биле тургустунуп тывылган Советтерниң эрге-чагыргазы — улустуг эрге-чагыргазы — күрүнең, будүүргө болгаш нинтиледдиг ажыл-херээн эргелеп башкарарынга калбаа-биле киржир арганы ажылчы чонга ажыдып бергең, социализмниң эң-не шынчы болгаш хөй төлөзелекчилиг демократизмни бадыткап тургускан. Эрткен чартык чүе чылда Советтер алдарлы, улуг орукту эрткен. Амгы үеде оларның роли болгаш үжүр-дузазы ам-даа улам олер дээрбиң (СЭКП-ниң XXIII съездиниң шинтирлериниг оскаданал демдеглээн. Социалистир демократизмны сайгарыңгайжыдары, ажылагый болгаш культура тургузуушкунуңга Советтериң эрге-хүлээлгезин долу ажылдарды, күүсеевки организмнарны, депутаттарның болгаш ажылдакчыларның харыысалгазын күштедирери эң чугула соруулга деп партия санап турар.

Депутаттарга кандидаттарны дешпиддерниге холбаштырган соңгулда мурнуңуң хуралдарының политиктиг бедик идепкейлиг, болуу-чогуур болгаш негеледдиг байдалга эртап турарының үжүру ында. Бодунуң маадырлыг күш-ажылы, үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы-биле коммунистиг идеалдарга ханы бердингенин, оларның боттанмышкыны дээш демнеежиргине, чонунга шынчы бараан болуруңга белеңнип көргүскен биетиң чүртүвүстүң эң эки оолдарыңга болгаш кыстарыңга совет кижилер бүүдүрелдиң көргүүп турар.

Советтерге депутаттарның баштайгы кандидаттарының аразынга партияның болгаш бүүдүрелиниң удуртукчуларының аттарын чер болганга улуг кедүргүүшкү-биле адаан. Бо чорук бистиң партиябыстың ленинчи дайынчы ыяавыга, бистиң Совет чазававыска бүтүү улустуң ышкыныңын болгаш идегелеи тодаргай хереченнер турар-дыр. Ажылчы чоннар, эрге-чагырга органнарыңга кандидаттарга Москва чүртүүр слесарь А. М. Карповту, Ленинградта ажылчын-таартыкчы К. В. Говорушинин, башкы З. М. Гуляеваны база совхозта күш ажылчыларының бригадири З. Н. Егоровани болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчы ажылчымарны болгаш колхозчуларны, эртемнин болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларын, совет албан черлерниңң ажылдакчыларын болгаш шериг албанныларын, коммунистерин болгаш партия кежигүнү эвесгерни — бистиң нинтиледдиг бүтүү кезектерниңге төлөзелекчилерни дешпиткеннер. Депутаттарга кандидаттар дешпидилгелери социалистиг демократтыңгы утка-шынарын, Советтерниң бүүдүү улусчу характерининң—В. И. Ленинниң тодаратканы-биле алырга, массалардан үнүп турар база массаларга таарымчаа эрге-чагырганың, улусчу массаларың болгаш ооң хуу-салымының дорт болгаш шуут-ла органнының утка-шынарын база катап бүүдүрелдиң-биле хереченнээн.

Бистиң соңгулдаларывыска, кажан кезээдегээн ышкаш, соңгулуулуның баштайгы хуралдарында-ла партия-биле улустуң бүзүлбас чаңгыс эви сининккен коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвесгерниң бүзүлбас блогунуң күжү тодаргай көргүскүнгеп. Күрүнеңиң ажыл-херээн кадры чугаалажып, шинти кандидаттарны дешпидери база деткиири партияны долгандыр бүүү ажылчы чонжаглы улаш сырый каттыштыгын турар. Ол хуралдарның киржикчилери — коммунистер болгаш партия кежигүнү эвесгер хөй-инитинниг бедик инидириндең санал-оналар берип чүве чугаалаан, СЭКП-ниң ленинчи үгээлиишкинин ишти-биле түүдүгүүтүүп, партияның XXIII съездиниң ында-биле соруулгаларын чедиишкиниңге күүседир. Октябрьның 50 чылын чогаадыкчы күш-ажылдың чаа-чаа чедиишкиниери-биле үткүүр чүткүдүнүң дугайын медеглеп турар.

Бистиң ооң-нинтиниктиң хаңы кичээнгейлиг делегей бадыдалының айтырыглары база-ла хаара тудуп турар. Пролетарлар интернационализмниң ёзуузунга партияның кижизиткеңи совет кижилер акы-дуңма социалистиг чүрттарның чедиишкиниерине, социализм база демократия, тайбың дээш империализмге улуг демнеедир бүгү революстуг болгаш дешпилдериг күштерниң чедиишкиниерине өөрүп, америак агрессорларга шинтирлиг өйтүр шавышкыныңы бээрнече кодуруун үнгеп Вьетнам улусту идепкейлиг деткип турар. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптериниг үнделээшин, делегейниң коммунистир болгаш ажылчын шимчөөшкининиң сырый каттыжыышкынын, социалистиг системаның күүсүүн база чаңгыс эвин быжыглаарынга күжениишкиниерни кииргип турар ажылчы чонжаг Коммунистир партияның болгаш Совет чазактың дашпыжы политиказын бүрүнү-биле билип база ишти-биле деткип турар. Маркенечи-ленинчи ооредиидең, бодунуң интернационалчы хүлээлгезиндеи ойтаалап база чаңгыс эптн үреп турар кижилериң бистиң үзүе партия-биле кадыы чаңгыс эп-сеткилдиг бүүүү шаап турар. Совет Эвилелиниге удур өнчүк-чөңгээлиг кампаниязы оскүдүң, кандыгда үүлгедиргени кылырындан чалданмайн турар амгы кыдат удуртукчуларның үүлгедиргени бистиң чүртүвүстүң миллион-миллион кижилериниң аажок киленгээшкинин хайыыктыргап. Хөй кижи киржикчилиг митингилерге совет кижилер ол өнчүк-чөңгээлерни киленгээшкин-биле каргап, оларга өйтүр шавышкыныны берип, Совет чазактың бүрүнү-биле деткип турар.

Ажылчы чонжаглың политиктиг идепкейлиниг оскеня, соңгулда кампаниязының хөй талазыг улуг соруулгалары партия болгаш совет организацияларга бедик инидиргелери, амгы үеде соңгулдага ылап организастыг белеткелди — хандырары база масса-политиктиг ажылды күштелдирери эргежок чугула. Партия организациялары аас болгаш парлалга пропагандазының база агитациянның бүгү күрээлериң, радиону база телевидениени ажыглавышаан, партияның политиказын, совет эрге-чагырганың бүгү делегейге теогуулуг үжүр-дузазын, социалистир турғузуушкунуң өндүр улуг артык күштүүн бүзүредиң-биле таймылбырлар хүлээлгелиг. Чүртте болгаш даштыкыда болуушкынарның үжүр-үткээш кижилерге таймылбырлап кергүзер, депутаттарга кандидаттарның дугайын соңгукчуларга таныштырар, көбилейлиг чылдың соцнализтнг чарыкын сүүн калбартырынга бүгү талалыг дузаны чедирер.

Бо хүниреде улам көскү, тодаргайы-биле илерет турар совет нинтиндеддиң чаңгыс эвн, партияны долгандыр улустуң сырый каттыжмышкыны — бистиң өндүр улуг коммунистиг ажыл-херээвистиң чаа тиилелеелрининң үндезини болуур.

(«Правданың» мурнуку чүүлү).

МАРТ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ Соңгулда XVHV

Бузулбас сырый каттыжыышкын

Республиканың Дээди Совединиң депутаттарына кандидаттарны дешпиддерниге холбаштырган ажылчы чонжаның хуралдары Россия Федерациязында үргүлүдеп турар.

Февраль 8-те Москваның Лихачев аттыг автомобиль заводунуң бир цехиге байырлал шинчи кире берген турган. Ол улуг заводтуң коллективи РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневти чаңгыс үн-биле дешпиткеп.

Наймыладың Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводунга соңгулда мурнуунуң хуралы болуп эртикеп. Заводтуң ажылчыларыы, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинни адаан.

Москваның «Компрессор» заводунуң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының соңгулда мурнуңуң хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинни адаан.

Москваның «Станколит» заводунуң ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчылары ол будүүргелиниң хелтеечилер бригадири И. В. Николаевти Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга дешпиткеп.

Москваның Фрунзе аттыг хөөмейлаашыл фабриказының коллективиниң будүүргелиниң сураглыг аргыскызы М. С. Кубалкинин РСФСР-ниң күүрүне эрге-чагырганының дээди органынга кандидатка дешпиткеп.

Москва чоогунда Калининград хоорайда механиктиг заводтуң ажылчыларны, инженерлерни, техниктерни болгаш албан-хаакчылары Москва областың Калининград соңгулда округунудан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришинни дешпидер деп чаңгыс үн-биле шинтирлээн.

Москва областың Подольск механиктиг заводтуң станок тудуушкын дегнине соңгулда мурнуунуң хуралы болган. Ооң бөө мун ажыг кирижикчилери РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитоновту дешпидерни чаңгыс үн-биле доктаатқан.

Ленинградта Ижорск заводтуң ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының соңгулда мурнуңуң хуралынга од будүүргелиниң кан шуткукчузу П. И. Арсеньевти РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга дешпиткеп.

Ленинградтың Н. К. Крупская аттыг культура институдунуң студентилериниң, профессорларының, башкыларының, ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективи ВЛКСМ ТК-ның секретары М. И. Журавлеваны депутаттың кандидадынга чаңгыс үн-биле адаан.

Ковровтуң экскаватор заводунга (Владимир область) соңгулда мурнуунуң хуралы болган. Ооң кирижикчилери РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устиновту чаңгыс үн-биле дешпиткеп.

Саратовтуң үмаар түүл заводунуң ажылчыларны, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономареви дешпидер деп чаңгыс үн-биле шинтирлээн.

Тула областың Новомосковск химия комбинадының коллективиниң хуралы РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропоту чаңгыс үн-биле дешпиткеп.

Мпасстың автомобиль заводунуң үш муң ажыг ажыл-ишчилери ботгарының хуралынга СЭКП ТК-ның секретары М. С. Соломенцевти РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга дешпидерни шинтирлээн.

Ярославльдиң мотор заводунуң коллективи СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичеви РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга дешпиткеп.

Пенза областың Нижнеломск машина тудуушкын заводунуң коллективи СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кузьковту РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга дешпиткеп.

(СЭТА).

Деткивишаан, депшиткеннер

СУГ-БАЖЫ. Ол кежээ Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң клубунга кижи-ле хөй болган. Чыылганнар удаваанда залды долдуп олурупкан.

Бо болза РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны дешпиткен республиканың политфигстеринниң, Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ажылдакчыларының, Ак-Довуракның «Тыва даг-дүгү» комбинатның ажылчыннарының, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң колхозчуларының ниити хуралдарының шинтирлерин деткээн «Совет Тыва» совхозунуң ажылчыларының ниити хуралдарының шинтирлерин деткээн «Совет Тыва» совхозунуң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралдыр. Болуур соңгулда дугайында плеткедин партивниң Каа-Хем районнуң секретары эш Сада кылган.

Совхозтуң мурнакчы механизатору, аныяк сонгукчу эш Сенгажы сес болган—Төрээн чүртүүн телеглиг кижилери — СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневти, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. Ш. Долчаңмааны Тывавың № 855 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга идин удургенин чүүлдүг деп деткин савалдап тур мен. Мээң саналымны совхозтуң ажылчыннарны база бир үн-биле деткиир боор деп идегедим — дээрге, залга адыш часкаашкыны дола хөөа берген. Оон ыңай эш Сенгажы чыылганнарга Тывавың № 855 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадыта кандидат Б. Ш. Долчаңмаавын дугуу намдарын таныштырган.

Эш Сенгажының саналын хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле деткиип, үстүүге адатыынган таныштыг кижилерни дээш боттарының бадылашкынарын соңгулда хүүү —март 12-де бир үн-биле бээр дээрээн бүүдүрекпеннер.

Ол хуралга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш район Совединиң депутаттарының кандидаттарын база дешпиткеп. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадыта кандидат ыыдыыр мурнакчы хөөмүг Мукпук Чамбыралович Мунзукпаның кандидатуразын хурал база-ла бир үн-биле дешпиткеп. Район Совединиң депутаттарының кандидаттарынга бир, ийи, үш болгаш дөрт дутаар соңгулда округтарындан соңгудар мурнакчы ажылчым, механизатор, ам токарьлап ажылдап турар **Аяык Чагар-оолду**, партияның Каа-Хем райкомунуң секретары Сүге Сайзы, совхозтуң мурнакчы сааначызы **Марина Натпиттн**, совхоз директору **Олег Түгерин**, мурнакчы хөөмүг **Куулар Чөкпекти** адааннар.

Эш Л. И. Брежнев Москвада эзп келген

Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чаламның әзүгаар Чехословак Социалистиг Республиказга чораш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев февраль 8-те Москвада эзп келген. СЭКП Төп Комитединиң секретары эш Ю. В. Андропов база эш Л. И. Брежнев-биле кады эзп келген.

(СЭТА).

А. Н. Косыгинниң Англияда чоруп турары

ЛОНДОН. (СЭТА-ның түскай корр.). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Великобританияның премьер-министри Г. Вильсоннуң аразынга чугаалажыышкынар февраль чедиде дүүн соонда база үргүлчүлээн. Делегейниң чамдык чүгүлэ айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыныңарны алдап үргүлээн.

* * *

Лондоннуң лорд-мэри Роберте Беллинджер болгаш Лондон ситиниң каттыжыышкыны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң алдары дээш февраль сестс эртенги шайлалта тургускан.

* * *

Лондоннуң чоогунда Боремвудте автоматтыг болгаш электрон-саналга аппаратуразы будурер «Эллиот Отомейшн» дээр фирмага февраль сестс ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинни чылыг болгаш хүндүткедиг үткүп алган.

Совет чазактың баштыңыгга байыр чедирер дээш хоорайның чурттакчылары аажылчыларыг автоматиналар келирнинг мурнуңда-за фирма бажыңының чанында чыгыын келген турган. А. Н. Косыгинни фирманың баштаар черинииг даргазы сэр Леон Багрэт биле техника министри Антони Веджуд Бенн олар үткүп алган.

Фирманың будүүргелериниң продукциязындан түскай белетээн дезгелеген А. Н. Косыгин улуг соңгуулга-биле көргеп. Ооң соонда ол электрон-саналга машиналарын эптээр цехке чораан. Цехтиг ажылчым херээжениер-биле, инженерлерн-биле А. Н. Косыгин чугаалажып, технологиялың айтырыгларын соңгуулган көргеп.

Фирманың будүүргелериниң фото-чуруктарлыг болгаш таймылбыр бижиктерлиг альбомну совет аалчыга түрээкээл белээ кыыдыр тудуекеп. Англияның болгаш ССРЭ-ниң аразынга техниктиг кады ажылдажылгага болгаш садыг харылзааларын хөгжүдеринге кадбаа арганар бар деп, А. Н. Косыгин чугаалаан.

Совет аалчылар фирманың бажыңындан чоруп турда, үнер ажикке манап турган хөй санныг кижилер оларны адыш часкаашкыны-биле уткаан. Совет улустуң төлөзелекчилериге байыр чедирииишкинииң болгаш чаагай күүзошкиниериниң сөстери чаңгыланып турган.

* * *

ЛОНДОН. (СЭТА-ның түскай корр). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң алдары дээш Великобританияның премьер-министри Гарольд Вильсон февраль 8-те хүлээп алышкынын кылган. Ук хүлээп алышкынын Олаикастер-Хаузда болган.

"Космос-141"—ужудуушкунда

СЭТА-ның дыннадыы

Чергиң «Космос-141» дээр келемжилл спутникпиң эдегелеп салыы үндүүлүшкүнүң бо чылдың февраль 8-те Совет Эвилелиниг боттандыраан 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаан программазынга дүүшүүр космос делегиин шинчилээр чорукту үргүлүлээр соруулгалы эртем аппаратуразын ук спутникте тургускан.

Эртем аппаратуразының аңгыда, ол спутникте негелеттинг 19,995 частотазынга ажылдаар радио-дамчыдыкчы, орбитазының элементилерин илап чемнээр радиосистема, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чорүүлүүнүң дугаайында медээлерни Черже дамчыдыкчы радио-телеметриктиг системазы бар.

Спутникте тургускан аппаратура ай-таавында ажылдап чорүүр. Тааришкыларга-санала тоож келген информациялны сайгарып, тоорлыгга ажылдап турар.

БИР ҮН-БИЛЕ ДЕТКИИШКИН

Туранның амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы болган. Коллективтиң кежигүнүнери республика типографиязының, «Тээли» совхозунуң, «Тыва даг-дүгү» комбинатның ажылчыннарының, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң колхозчуларының ниити хуралдарының шинтирлерин деткээн «Совет Тыва» совхозунуң ажылдакчыларының, Ак-Довуракның «Тыва даг-дүгү» комбинатның ажылчыннарының, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң колхозчуларының ниити хуралдарының шинтирлерин деткээн «Совет Тыва» совхозунуң ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралдары болган.

Ооң соонда ындыгыр Советтиг Эвилелиниң Герои, Социалистиг Ажылдың Герои, Ленинниң үш орденниг, Октябрьский район Совединиң депутады, Ленинградтың Кировский заводунуң ажылчызы Ирина Михайловна Соколова үнүп келген.

— Тывавың № 855 соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга эштер Л. И. Брежневти болгаш Б. Ш. Долчаңмааны үстүнде коллективтиңиг дешпиткеп черле үүлгедиг-дүр. Кандидаттарның кадыыы-даа партия, совет адыышдарынга ур чыдыдырда ажыладап, боттарының бүгү биилиң болгаш ортаалырын чонунуң хөрөөгүне берип келгеп. РСФСР-ниң Дээди Совединиге депутаттарның кандидаттарынга дешпиттинг деткиири-биле чыглы келгеп ол.

СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң партийно-организастыг ажылдар кылдыгының эргелекчиин В. И. Габитов районда соңгулдага белеткел ажылдарының чоруп турарының дугайында илеткел кылган. Ооң соонда кидирге комбинатта даарыалга мастерскаязының эргелекчиин Нина Михайловна Соколова үнүп келген.

— Тывавың № 855 соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга эштер Л. И. Брежневти болгаш Б. Ш. Долчаңмааны чедирер

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Бастың партияның аграр политиказының болгаш кодээ ажыл-агыйны удуртуругнуң экономиктиг методунуң амыдыралчы күштүүн колхоз, совхоз бүргүзү, кодээниң ажыл-ишчи бүргүзү херек кырында көрүп турар. Тыва АССР-ге 1966 чылда кодээ ажыл-агый будурулгезин хөгжүдер талазы-биле түңнелдер ол дугайын көскүзү-биле бадыткап турар. Тываның колхозтары, совхозтары эрткен чылын багай эвес дүжүттерни остүрүп алган болгаш күш-ажылдың, акша-хөрөнгилерниң элээн эвээш чарыгдалдарын үнүргеш, кодээ ажыл-агый продуктуларын хөйнү алганнар.

Республикага эрткен чылын үш түс муң тонна чыгаа тараа ажаан алдынган, азы 1965 чылдагызындан 135 муң тонна хөй болган, тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдү 11 центнер. Соолгу ийи чылда тарыга шөлдериниң структуразын тодарадырын, чер-черниң хөрүн-климаттыг байдалдарынга хөй дүжүттү бээр культураларны болгаш сорттарны тарыырын колхозтар, совхозтар бөттары шиитпирлеп келген. Ол-ла үеде чайын аңдарган чер-жерге тарыга 25 хуудга калбарган. Республикада «Саратов-29», «Скала-46» деп кызыл-тастың бедик дүжүттү, районучукан сорттары тарылганың 77 хуузун ээлээр апарган. Соолгу үш чылда 94,2 муң га шөлге химиктиг арга-биле бок үнүштерни узуткаан, 132 муң га шөлге кодээ ажыл-агый культураларының хорадакчылары-биле демиселдиң хемчегдерин чоруткан. Хөрүнге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни төгерп көвүдеп турар апарган. Хөрүнүң болгаш тарылгаларны сайзырадып ажылдаары мурнукузундан экижип, суттарылгалыг черлерни ажыглаары, илангны барыын талакы районнарда, ээлээн көвүдеп турар.

Таңды районнуң чер ажылдакчылары тараа культураларының гектардан 14,5 центнер дүжүдүн ап, тараа бүдүрер планын бүдүн чартык катап, а күргүнге садарын 239,6 хуу күүсеткен. Бо район республиканың тараа культураларының тарылгазының үштүн бир кезиин ээлээр болза, тарааның ниити чыылдазы 42,5 хуунг, барааныг тараа 52,5 хуунг ээлеп турар. Тараа дээш демиселге мынды тиилелгени чедип алгаш, Таңды район РСФСР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Бызыл түгүн 5 муң рубль түңнүг акча шаннылы-биле кадыг чаалап алган. Ол ышкаш эртекен чылын Бии-Хем, Каа-Хем районнарының тараажылары эки ажылдаан, күргүнге хөй тараапы бергеннер. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем болгаш Тожу районнарның ажыл-ишчилери база багай эвес ажылдап, соолгу чылдарда тараа культураларының дүжүдүн ээлээн бедиткен болгаш түгле боттарының ишчики хереглелин хандырып турар эвес, харын оларда артыкшылыг тараа бар боон, тараа садып алмышкынынга шыдаар шаа-биле салышкынны киирген.

Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхозтуң трактор-хөвү ажылының бригадазы (бригадири эш М. Петров) 3372 гектар шөлге га бүргүзүнден 20,6 центнер, дүжүлгә станциязында эш Н. Калининниң баштаан бригадазы 1730 гектар шөлге га бүргүзүнден 21 центнер дүжүттү алган. Бо эки көргүзүлер эртемниң болгаш мурнакчы практиканың чедишкиннеринге үнделиләэш, черге ёзулуг ээ болганының үре-түңнели болур. Сорттуг тарылгалар, бедик шинарлыг үрезиннер, чайын аңдарган арыг чер, күскү эрте аңгыс аңдарылгазы, хөрүнүң болгаш тарылгаларны коңчуг эки болгаш хоралакчылар-биле химиктиг кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери оскелерден дээре ажылдааннар.

Малчыннарның аразында «Кок-Тей», «Межегей» совхозтарның малчыннары онзаланып, саар инек бүргүзүнден 2006—2059 кг сүттү саап, бирги, ийиги черлерни ээлээннер. Колхозтарның саанчыларының аразынга социалистиг чарышка Чөөн-Хемчикте СЭКП XXII съездизи аттыг колхозтуң саанчылары тиилекчи болуп, инек бүргүзүнден 1979 кг сүттү саапган. Ийиги черни Бии-Хемде «Искра» колхоз ээлеп, инек бүргүзүнден 1945 кг сүттү саапган. Үшкү черде ол районнуң «Кызыл тараачын» колхозу. «Искра» колхоз хөй бүргүзүнден 3,3 кг дүжүттү ап, база эң дээре көргүзүглүг болган. Хөйжарның дүккүр продуктузуун бедидер талазы-биле «Элегес», «Өөк», «УТБА 25 чылы» совхозтар, дүржүлгә станциязы, «Кызыл тараачын» колхоз база эки түңнелдерлиг. Каа-Хемде «Тиилелге», Чөөн-Хемчикте СЭКП XXII съездизи аттыг, Бии-Хемниң үстүнде ийи колхозтары түс хөйга онаалтыр 90—97 хураганны ап, өскелерден дээре болганнар.

Сүт-бараан фермаларының аразынга чарышка «Межегей» совхозтуң Кара-Бүлүң фермазы (эргелекчизи эш Н. Кудрин) тиилеп, инек бүргүзүнден 2782 кг сүттү саапган. Ийиги черде «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазы кирген.

Этлиг батқан Эзекам улуның хөр-дагыр оруктарын эдерип хан орарга, кижиниң караанга мындыг чурумал көстүр: арай бедик-бедик даглар курлаанга чедир берзевишкен дет — кара, оош кудулдур — ак. Оргу черлериниң оъду көстүп чыдар. Хаттан-на боор оң, чоогаларда хар кыпын. Чер болганда харның дески эвеш бо чылын ол кайда-даа чуга душкенин хереглеп турар.

Күскүн ховузунуң бертче шиглей төнген ужунда Сарыг-Сиген деп черде «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының хөйжүзу коммунист эш Чаш-оолга баштаткан № 3 хөйжү бригаданың малчыннары ажылдап, чурттап турар. Ыракпап-па барааны иеден, крыша чок бичежек ийи бажың, кидзе ог, хой кажаазы, хойлар сигеннедир чадагай кажаа — бистиң баштай чеде берген черивис, бригадирниң кыштаа ол болган. Коданга чоокшулап келирге, анда мал-маганның, кижилериниң ыыт-шимээни сагышка кандыг-ла бир онзагай хөлзөшкүнни болдура бээр. Малчын иштиг ол бодүүн кижилериниң ажыхерээ оларның боттары-биле ур чугаа чокка-ла тодаргай аңаар.

Бистиң орта четкеннивис хүн кодан хой Сарыг-Сигенниң бертерин оттап хүзээш, кышкы хүн дар бажынга олуруп чорда, аалче шуужуп кирип турган. Малчының баштайы олчазы — январьда торуттуунген 180 ажыг хураганнар чылыг үгектерлиг, оңча-менди дорутуп турар. Багайла чүве, олар бригадир-кадарчы-биле оон дүзээлекчызының чурттап орар бажыңарында турары — ол-ла корчуг. Саанчаан келери кайы-оранчоктан эдерге бажың иштинде үгектерде хураганнар үзүк-соксаал чок, соңгутмурнут алгыржын туруп бээрге. өөренизин кижиге хөлзенчиг-зе чораан. Ынчалза-даа олар чежеда ынчап, кудак үнүталдырын турда, күжүр саңманщиктер багай бачытка алмелее — эмзирер, чагыттырар үе-шагы келирге, түгее ынчан оларны үгектеридеп ийилеп, чаңгыстан үндуруп турган, келериге ыдыл бээрлер. Моону көргеш, «болар-даа даалган ажыл-үүлезин эки билир-дирлерге дээрээнге кижи бүзүрей боор.

1966 чылда төрүүр 100 хойга онаалтыр 103 хураган, бир багатап-ны 2,7 кг дүк алган, совхозтуң бүгү хөйжуларының чарыкынга үшкү бригададан база бир дээре черни эвээр кижи бригадир боду болур дээрзин кым-даа мурнунда бодаваан. Ынчалзажок, кызымаккай, чүүлүлдүг ажыл-ишчи ыңдыг өөрүшкүү кыпга-даа ыкпеп болур дээрзи хойге биидингир боор. Бо дээрге Чаш-оолдарның ажылгыр-кежээнинең, хөйнүң херээ дээш саглыш аарыл чоруурунуң хереглиг-дир.

— Бо үгектерде турган хураганнар ыңдаа, коңчуг соок түлүүнде төрүттүүнген чүве. Нургулайы бо чылдың баштайгы ийи айларында оолдаар кыадыр тарын боозаттынган 315 баш хойлуг улуг бис. Соолгу хүннерге чедир төрээн хойларның хураганнары шуптуу менди. Кедереп турган соокта чаңгыс-даа чай мал ышкынмаан улуг, ам соок чымчай бергенде, кайын төөр деп бис — дээш, Максим Кыргысович, каждайы Серенмаа Кыргысовнаже көрө-дир.

— Шында-ла № 3 бригаданың малчыннарында биете дет, хойлазы ынчаар хой оолдаан аалдар чок боор. Кол оожон көөр кижи болгаш, ыңдаа коңчуг соокта бир кезек када то каай бээрге сеткилим амыралайн турган. Чаш хураганнарны бажыңарыкыска, арай маңдый бергеннерин улуг кажаага келери-биле кады хондурүп тургаш менди үндүүс. Каржы-ла соок болгаш барды. Эккеп алганывыс мал чемнерн четчир, моон соңгаар барыктыг боор, ынчалза-даа дыка салдының болбае—деп, Серенмаа Кыргысовна сергээн сеткилин илереттн.

Серенмаа Кыргысовна чылдың кайы-даа үезинде ниитиниң малын ажаан кадагазаарынга улуг кадарчыдан дудак чок ажылдакышаан, эң бергө үе — кыжын төрүттүүнген хураганнар дорукторарының чымыштыг ижин чыл бүрүде бодуунуң холунга ап келген. Бо талазы-биле үр чылдарда чедип алган арга-дүржүлгазын аныяк саңманщиктерге күзелдиңбиле дамчыдып, иезери тоттурбас, азы ырбыска, багай хураганнарны бодунга түскей үзүп алыр турган. Оон ооредип каапы саңманщиктер ам Чаш-оол баштаап бригаданың малчыннарында база чедишкиннииг ажылдап турарлар.

Ам күрүүлгалыг саңманщик ийи дузалакчылыг. Олар дээрге коданда ам бар чаш хураганнарны мөңги дорутуруп алыр дээш шыңгыы демнеежин келген аныяк саңманщиктер Зоя Кара-оол (үстүнде чурукта) биле Валентина Севээн-оол-дур. Аныяк кыстар малчын өрегенин ээлери-биле бир домей, моон соңгаар немежир чаш мал бүргүзү менди дорутуруп остүрер сорулгалыг.

— Боду чедишкиннииг болурундан аңгыда бүгү бригаданың херээ дээш база сагыш аарыыр боор-дур. Бо үеде кодан бүргүзүнге чем курлаңырары арбаш турары эргежок чугула. Ынчангаш хойжуларда мал чемнерн немей чедиртинген. Дөрт кодан төрүүр 1245 баш хойнуң 450 хирези оолдаан. Хорамча чок. Бөдүүн чемнерден аңгыда кыштагларда суда база бар. Бо кышка эрткен чылдардан артык белеткелдиг кирген болгаш, кыштаглаашкын түгее бистиннде эвес, өскө-даа бригаладарда чедишкиннииг эртип турары иле-дир. Моон алырга бо чылын бригада 100-ке 95 хураган, бирээге 2,5 кг дүк онаалтыр алыр дээнин мяңавыла күүсеедир. Мен бодум социалистиг хүзээлгемни албан күүсеедир мен—деп, Максим Кыргысович биеке таймыбырлаап.

Оон соонда Максим Чаш-оолбиле салбырның бүгү коммуннеринииң хуралынга ужураажы бергеп бис. Салбырда мал кыштаглаашкымының амгы байдалының дугайында доңчу информаеты зоотехник эш Начыя-оол кылган, салбырның илаңгыы шээр малының кыпкы байдалының дугайында тодаргай аналиэти берген. Орта коммунист эш Чаш-оол ынча дээн:

— Совет кижилериң ажыдыралында бо чыл онзагай чыл болур. Барып-барып юбилейлиг чылда багай түңнелдерлиг болур болза, хөйге ыянчыг апаар. Ынчангаш бистиң ажылывыста бар четпестерни чок кылыр дээш, борта бердинген санаа-оналдан кижи бүргүү чогуур түңнелди кызаа чогуур. Бистиң бригада Совет эрге-чагырганың чартык түс чыл болурунуң баймралынга чедир бүгү планныг сорулгаларын албан күүсеткен турар дээрзин хойжу коллективтиң мурнундан айыткан тур иеп.

В. МОЛЬБИ.

Менди дорукторар дээш

Эрткен чылын Ооржак Эрес-оол 120 чаш бызааны хүзээп алгаш, оларны семис-чаагай кылдыр дорукторуп, ажылдап турары Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң Кужурлуг-Мажалык сүт-бараан фермазының дээре бызаа ажаакчыларының бирээзинге саналы берген. Ам ол аныяк комсомолчу база чаш бызаалар кадарып, бедиткеп социалистиг хүзээлгелерни алгаш, совхозунуң Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазының дүржүлгалыг бызаа ажаакчызы, коммунист Ооржак Комбуну чарышка кыйгырган.

Н. ООРЖАК.

• • •

Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң дүржүлгалыг ишчизи Кузенек Дарыймаа 158 ишкин үш чыл улаштыр менди кадарып, баш сапын остүрүп келген. 1965 база эрткен чылын ол төрүүр чүе мындыга хамаарыштыр 100 анайны менди дорукторган. Колхозтуң ишчилериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болган.

Дарыймаа Хоптовна 8 уругларының иези, дүржүлгалыг ачы, ажылдап турары Үзүү ишт фермазында агитатор.

Бо чылын Д. Кузенек төрүүр чүе мындыга онаалтыр 100 анайны менди алыр социалистиг хүзээлгени алгаш, Шекпеляг ишт фермазының ишчизи Ак Шыгыылайны чарышка кыйгырган.

Г. САНЧАЙ.

САРЫГ-СИГЕН ОДАРЫНДА

Бистиң орта четкеннивис хүн кодан хой Сарыг-Сигенниң бертерин оттап хүзээш, кышкы хүн дар бажынга олуруп чорда, аалче шуужуп кирип турган. Малчының баштайы олчазы — январьда торуттуунген 180 ажыг хураганнар чылыг үгектерлиг, оңча-менди дорутуп турар. Багайла чүве, олар бригадир-кадарчы-биле оон дүзээлекчызының чурттап орар бажыңарында турары — ол-ла корчуг. Саанчаан келери кайы-оранчоктан эдерге бажың иштинде үгектерде хураганнар үзүк-соксаал чок, соңгутмурнут алгыржын туруп бээрге. өөренизин кижиге хөлзенчиг-зе чораан. Ынчалза-даа олар чежеда ынчап, кудак үнүталдырын турда, күжүр саңманщиктер багай бачытка алмелее — эмзирер, чагыттырар үе-шагы келирге, түгее ынчан оларны үгектеридеп ийилеп, чаңгыстан үндуруп турган, келериге ыдыл бээрлер. Моону көргеш, «болар-даа даалган ажыл-үүлезин эки билир-дирлерге дээрээнге кижи бүзүрей боор.

1966 чылда төрүүр 100 хойга онаалтыр 103 хураган, бир багатап-ны 2,7 кг дүк алган, совхозтуң бүгү хойжуларының чарыкынга үшкү бригададан база бир дээре черни эвээр кижи бригадир боду болур дээрзин кым-даа мурнунда бодаваан. Ынчалзажок, кызымаккай, чүүлүлдүг ажыл-ишчи ыңдыг өөрүшкүү кыпга-даа ыкпеп болур дээрзи хойге биидингир боор. Бо дээрге Чаш-оолдарның ажылгыр-кежээнинең, хөйнүң херээ дээш саглыш аарыл чоруурунуң хереглиг-дир.

— Бо үгектерде турган хураганнар ыңдаа, коңчуг соок түлүүнде төрүттүүнген чүве. Нургулайы бо чылдың баштайгы ийи айларында оолдаар кыадыр тарын боозаттынган 315 баш хойлуг улуг бис. Соолгу хүннерге чедир төрээн хойларның хураганнары шуптуу менди. Кедереп турган соокта чаңгыс-даа чай мал ышкынмаан улуг, ам соок чымчай бергенде, кайын төөр деп бис — дээш, Максим Кыргысович, каждайы Серенмаа Кыргысовнаже көрө-дир.

— Шында-ла № 3 бригаданың малчыннарында биете дет, хойлазы ынчаар хой оолдаан аалдар чок боор. Кол оожон көөр кижи болгаш, ыңдаа коңчуг соокта бир кезек када то каай бээрге сеткилим амыралайн турган. Чаш хураганнарны бажыңарыкыска, арай маңдый бергеннерин улуг кажаага келери-биле кады хондурүп тургаш менди үндүүс. Каржы-ла соок болгаш барды. Эккеп алганывыс мал чемнерн четчир, моон соңгаар барыктыг боор, ынчалза-даа дыка салдының болбае—деп, Серенмаа Кыргысовна сергээн сеткилин илереттн.

Серенмаа Кыргысовна чылдың кайы-даа үезинде ниитиниң малын ажаан кадагазаарынга улуг кадарчыдан дудак чок ажылдакышаан, эң бергө үе — кыжын төрүттүүнген хураганнар дорукторарының чымыштыг ижин чыл бүрүде бодуунуң холунга ап келген. Бо талазы-биле үр чылдарда чедип алган арга-дүржүлгазын аныяк саңманщиктерге күзелдиңбиле дамчыдып, иезери тоттурбас, азы ырбыска, багай хураганнарны бодунга түскей үзүп алыр турган. Оон ооредип каапы саңманщиктер ам Чаш-оол баштаап бригаданың малчыннарында база чедишкиннииг ажылдап турарлар.

Ам күрүүлгалыг саңманщик ийи дузалакчылыг. Олар дээрге коданда ам бар чаш хураганнарны мөңги дорутуруп алыр дээш шыңгыы демнеежин келген аныяк саңманщиктер Зоя Кара-оол (үстүнде чурукта) биле Валентина Севээн-оол-дур. Аныяк кыстар малчын өрегенин ээлери-биле бир домей, моон соңгаар немежир чаш мал бүргүзү менди дорутуруп остүрер сорулгалыг.

— Боду чедишкиннииг болурундан аңгыда бүгү бригаданың херээ дээш база сагыш аарыыр боор-дур. Бо үеде кодан бүргүзүнге чем курлаңырары арбаш турары эргежок чугула. Ынчангаш хойжуларда мал чемнерн немей чедиртинген. Дөрт кодан төрүүр 1245 баш хойнуң 450 хирези оолдаан. Хорамча чок. Бөдүүн чемнерден аңгыда кыштагларда суда база бар. Бо кышка эрткен чылдардан артык белеткелдиг кирген болгаш, кыштаглаашкын түгее бистиннде эвес, өскө-даа бригаладарда чедишкиннииг эртип турары иле-дир. Моон алырга бо чылын бригада 100-ке 95 хураган, бирээге 2,5 кг дүк онаалтыр алыр дээнин мяңавыла күүсеедир. Мен бодум социалистиг хүзээлгемни албан күүсеедир мен—деп, Максим Кыргысович биеке таймыбырлаап.

Оон соонда Максим Чаш-оолбиле салбырның бүгү коммуннеринииң хуралынга ужураажы бергеп бис. Салбырда мал кыштаглаашкымының амгы байдалының дугайында доңчу информаеты зоотехник эш Начыя-оол кылган, салбырның илаңгыы шээр малының кыпкы байдалының дугайында тодаргай аналиэти берген. Орта коммунист эш Чаш-оол ынча дээн:

— Совет кижилериң ажыдыралында бо чыл онзагай чыл болур. Барып-барып юбилейлиг чылда багай түңнелдерлиг болур болза, хөйге ыянчыг апаар. Ынчангаш бистиң ажылывыста бар четпестерни чок кылыр дээш, борта бердинген санаа-оналдан кижи бүргүү чогуур түңнелди кызаа чогуур. Бистиң бригада Совет эрге-чагырганың чартык түс чыл болурунуң баймралынга чедир бүгү планныг сорулгаларын албан күүсеткен турар дээрзин хойжу коллективтиң мурнундан айыткан тур иеп.

В. МОЛЬБИ.

Хойжулар, хураган бүргүзүн менди алыңыл!

Чараш сүрүү одар долзун

— Чоланыг даанын иезе талакы эдээнде Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозтуун Хонделен салбырының хоочун хойжузу М. Монгуштуң кыштаа турар. Ам оон коданында бар төрүүр 370 хоюнуң 280-ни оолдаан, хураганнары шупту менди. Чаш хураганнар иезе талада, хүннээрек, ыжык кышкы турлагга сергек өзүп-доругуп турар. Дүржүлгалыг хойжу оларны болгаш чаа оолдаан хойларны аки чемгерип турар— деп, коданда бижикчи эш Д. Монгуш бижээн. «Күш-ажылчы кызыл туу» орденниң эдилекчизи, Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң мурнакчы хойжузу Михаил Чимбин, база ол совхозтуң инек кадарчызы Тулуш Данчат-оол оларның Тарлаг школазының өөренгчилери-биле ужуражып, малчының солуун ажыл-херектериниң дугайын таныштырганын ол школаның директору эш Х. Санчай чагаазынга дыннаткан.

Ыраккы Монгуп-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң хойжулары бо юбилейлиг чылда онза өөрүшкү-маңнайгыг ажылдап, ол төөгүлүг ойга төлептиг күш-ажылчы чедишкиннерни өргүүр сорулганы салганнар. Бо хүннерде ажыл-агыйда хөй оолдаашкыны массалыг эгелей берген. 1924 хөй оолдаан, оларның хураганнары шупту менди алдынган. Хойжулар М. Седен, С. Харлыг-оол, И. Улуг-Карак, С. Калдар, Д. Биче-оол, С. Одай-оол, Д. Маадаай, И. Шиялей олар төрээн хөй бүргүзүнүң хураганын менди алыр дээш бүгү чүүлдерни кылып, кызымак ажылдап турарлар. Колхоз баштаар черн хөй оолдаашкыны массалыг эгелээн коданнарже сакманщиктерниң баштайгы болуун чоруткан, ол коданнарны мал чеми, концентраттар-биле бүрүн хандырган. Хойжу коданнарже мал чеми, сүт, оттуулар ыяш соөртүлгезинге 3 автоматиканы доктаамал быжыглаан, хойжуларның амыдырал хандырылгазында 2 автолавканы тургускан. Ол дугайын эш С. Шыдыраа биеке медээлээн.

База бир өөрүшүүт медээ. Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң № 1 хойжу бригадазындан кодаа бижикчи эш О. Данчолдуң биеке дыңнатканы: «Ол бригаданың хойжулары У. Куулар төрээн 231 хоюндан 235, Ч. Монгуш төрээн 213 хоюндан 217 хураганны менди алганнар. Бригаданың төөнде 17 тонна сигенни курлавыр кылдыр соөртүп чедирген. Шында кызыл булун, чунар-бажын, кудук доктаамал ажылдап турар». Ол-ла районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Киров салбырының хойжулары М. Чымба, О. Чүлдүм, К. Хөөкүй-оол, сакманщиктер М. Шыгжаа, М. Анай-кок, Д. Чамал, О. Соскариза, К. Хандок, М. Аптан-оол оларның малдың чаш төлүн менди ап, хүр кыш ажырарынга оон ажаалдазын, чемгерилгезин ажыжидери улуг ужур-хүзээлиг деп чүвени шын билип, бедик харыысалгалыг ажылдап турарының дугайын эш Монгуш Төгүс-оол биеке бижээн.

Чаа беш чылдың ийиги чылының февраль айы орту кирип, чылыг, хүннээрек хүннер частың тыныжын экжеп турар апарган. Республиканың хойжулары мал оолдаашкынының массалыг эгелээр үезин эки эгелээн. Оларның эки ажыл-херектериниң, баштайгы өөрүшкүлериниң дугайында чагаалар республиканың чер бүргүзүнден редакцияга кээп турар. Баштайгы өөрүшкүлер-биле кады, бо харыысалгалыг, чымыштыг ажылда четпестер, ажылды кыры-биле көөр чоруктар, хоозун шуугаашкыннар чок деп болбас. Оларның дугайын хойжулар хуралдарында, дүржүлгә солчуушкуннарында чугаалажып, бо талазы-биле боттуг ажыл-херектерже шилчип, чөтүүр түңнелди үндүрери чугула. Бистиң чонувустуң шаг-үеден бээр «хойлуг кижи каас» деп чоргаарал-биле чугаалажып, хой ажылы бедик харыысалганы, мергежилди, хүн бүрүде шудургу күш-ажылы негээр деп айтып турарының үнделиниң база ында-ла болгай. Ынчангаш бо үйгу-дыш чок чымыштыг иштиң кижилеринге чедишкиннерни күзеп, оларның чараш сүрүү одар долзун деп йөрээп турар бис.

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжулары М. Самбуу, Х. Чимба, Ч. Чапеым, Т. Маады, К. Салчак, С. Баазан олар төрүүр чүе хойга онаалтыр 102—103 хураганны, хой бүргүзүнден 2,9 кг дүжүү кыргып алыр социалистиг хүзээлгелерин алган. Оларның коданнарында хойлар массалыы-биле оолдап эгелээн. Ам олар эрги хураган кажааларын улам чылыглап, чаа хураган кажааларын тудуп ап турарлар.

А. ОЮН.

• • •

Ниитиниң малының чаш төлүн менди алыр дээш ажылды Өөрү районнуң «Кызыл туу» колхозунуң Кок-Тейде хойжу бригадазының хойжулары база калбартканнар. Амгы үеде оларның коданнарында хойларның массалыг оолдаашкыны эгелээн.

Оң бригаданың хойжулары М. Ламдыңның коданында төрээн 113, О. Баянынында 120 хойларның хураганнары менги алдынган. Хойжуларга олдар ыяш, сүт, мал чеми соөртүлгезинде чоланчылар Д. Калбак-оол, О. Казарак, О. Сыкыжык, К. Комбуйоол, Б. Дылдый олар эки ажылдап, хойжуларының чагыгларын ак сеткилдиг күүсеедип турарлар.

С. КАРТЫГ-ООЛ.

• • •

Эрткен чылдың бо үези-биле дениээрге, Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң № 4 салбырында шээр мал кыштагладымышкыны бо чылын аки. Хойжуларже мал чемнерни четчир хемчээлдин-биле соөртүп чедирген. Ам сакманщиктерни чорудуп турар. Хойжу коданнарда мал оолдаашкыны массалыг эгелээн.

Д. ШУЛУУ.

• • •

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң комсомол организациязы 32 аныяктарны хойжу коданнарже сакманщиктедип үндүргеп. Хойжулар Д. Санчының коданында 242, Х. Түлүштүң 240, Т. Сундуйоолдуң 180, А. Хандывааның 180 хой оолдаан, оларның хураганнары шупту менди алдынган.

Сакманщик аныяктар Зоя Дawaакай, Зоя Ырбаан-оол, Валя Шериг-оол, Лида Ажыр-оол, Нина Санчы олар ажылдап, боттарының хүзээлгеп чаш хураганнарын семис-шыырак кылдыр дорукторуп турарлар.

М. БИЧЕ-ООЛ.

• • •

Өөрү районнуң «Торгалыг» колхозунуң Чоза деп черде хойжу бригадазының коданнарында чаш хураганнар хүн бүрү пемежин турар. 700 ажыг хураган ниитиниң малынга немешкен.

Хойжу К. Санчат-оол 155 хойдан 156 хураганны ап, ам дээрезинде хой олчалыг кижи ол боон турар. Оон дараазында К. Дадар-оол, М. Мижит-Доржу, М. Үйнүк-оол олар чорун, коданын чаш мал-биле хүн бүрү байдыш турарлар.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.

СОҢГУЛДА ХҮНҮ — МАРТ 12-ГЕ

Белеткел шапкынчаан

Чөөн-Хемчиктиң Чыраа-Бажы сеттога чоруурга, чонуун чугаазы колдуунда-ла соңгулда дугайында. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдер бо суурда шапкын чоруп турар. Бо ажылдарны партия организациязы болгаш агитаторлар кол башкарып келген.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң девискөзүнде партия эге организацияларының секретарьларының, агитколлективтер удуртукчуларының болгаш өске-даа активтерниң хуралын совхозта партком чыыдыргаш, соңгулда кампаниязының үезинде агитас-массалыг болгаш организастыг ажылдарның сорулгаларының дугайын чугаалашкан. Оон эгелээш, агитаторларның ажылын илепкейжидип, түс-түс участоктарга чаа агитаторларны шыырак бээлиглиг эштерниң ниитизинен немээн.

Ам үеде агитаторлар боттарының участоктарында соңгукчулар ортузунга тайылбыр ажылын чоруттушаан, соңгукчулар хандызын четче, шын тургузарына көдээ Советке хүзээлап, агитпунктуну, участоктарны дериирнге ыланган башкылар улуг хуза чедирип турар.

О. САТ.

Чырык отчугаш

Респотребсоюз клубунда № 5 агитпунктуун оду бо хүннерде орайга чедир чыып турар. Бо агитпунктуга хамаарыштыг турар Күрбаик конторазында, Социал хандырылга министерствозунда, респотребсоюз баштаар черинде парторганизациялар соңгукчулар ортузунда агитас-массалыг ажылды күштелдиргеп.

Бо хүннерниң бирээзинде респотребсоюз клубуун соңгукчулар долдур одуругнап. Ол хүн лекция болур деп чарлаа соңгукчуларга четкен турганы ол. Лекция болза Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың даштыкы политиказының дугайында болган. Партияның болгаш чазактың чөптүг болгаш шиниг иштики база даштыкы политиказының дугайында солуп факгыларны, чижектерни соңгукчулар оон билип алган. Оон-биле чергелештир, соңгукчулар делегейде болуушкуннар талазы-биле, илангны Вьетнамга удур америк агрессиязының, Кыдатта болуушкуннарының дугайын сонуургап, хөй айтырыгларны салгылаан.

№ 5 агитпункт соңгулдаларта белеткел үезинде болуунуң чорудар ажылын тодаргай планнаан болгаш ону шыңгыы боттандырып турар. Агитаторларның хүн бүрүдегн дежурныйлаашкынын кежээнинең 21 шакка чедир организастаан. Ол үе иштинде соңгукчулар кээп, боттарының күзээп айтырыгларынга харыыны ап турар. Агитпунктуга янзы-бүрү масселыг хемчеглер чорудары база көрдүгген. Чөөкүү үеде соңгукчуларга бот-тывынгыр артистер конперт көргүзер.

Агитпунктуда соңгукчуларга таварымчалыг байдалдар тургуетунган: чымыт, чырык. Столдарда янзы-бүрү солуунар. Шыдыраага сонуургалыгларга—белен хөл шыдыраалы алгаш, күжүл шепежип-даа болур. Кижилерниң культурлуг дыпгаммагазынга, үгаан бодал негелделерин хандырарынга эки байдал мында четчир.

М. ТКАЧЕВ.
агитпункт эргелекчизи.

Онаашкан участогунда

Бажың-Алаак суурда соңгулдаларга белеткелдер организастыг чорун турар. Ол чугула ажылдың идепкейлиг киржикчилери партия организациязының агитаторлары.

Эш Самдан Хейлер-оол эргелекчизээн агитпункт эки дериттикип шиметтинген. Оон дөртен ажыг агитаторлары тус-тус участоктарда хуваатыгнан болгаш соңгукчулар ортузунда агитас-массалыг ажылды калбартып турар. Агитаторларның хөй кезии суурда көдээ интеллигентилер —башкылар, көдээ ажыл-агыйның специалистери. Олар тайылбыр ажылын чүгле суур чурттакчыларының ортузунда эвес, харын малчыннарга, ферма ажылдакчыларынга база чорудуп турар.

Агитпункт болгаш агитаторлар чон ортузунга соңгулдаларга белеткелдер талазы-биле тайылбыр ажылын чорударындан аңгыда, Совет эргечагырганың 50 чыл оон байырлаарынга белеткелдер талазы-биле база улуг ажылдарны чорудуп турар. Бо талазы-биле агитаторлар: мал эмнизи М. Домбаа, башкылар К. Сүттүг-оол, Х. Дугаржап, Аннына Дамба дээш эскелериң-даа эки ажылдап турарын демделээри чугула.

Д. ЛЮНДУП.
Чөөн-Хемчик район.

Хойжу бригадаларын коргузуглери база озуп турар. Республикада 140 хойжу бригадаларын 80-ин 100 хойга онаалтыр 80-ден орт. ооң иштинде 29 бригада 90-дан хой хураганны камгалап алган. Хойжуларын арапында 80 кижи туе хойга онаалтыр 100-тен хой, 135 кижи 90-дан хой хураганны алган.

Дуржулга станцизының саанчыгы комсомолчу Альбина Бузинакова, «Межегей» совхозта Лидия Серенева, Зинаида Кравченко яртекен чылын саар инек бургузуден туе бург уш тонна ажыг суттуг саап ап, республикага рекордту тургусканнар. Оларның фермаларының кырында бо коргузугну чырыдып коргузуп турар беш адырларның тыпты бергени кижиге конгут оорушкулуг. Бо уш саанчының инити саптан сугу 176,8 тонна. Республикада чеден алды саанчы бир инектен-не ийи муң ажыг кг суттуг саптан.

Малды одарладып, азырап семиртир талазы-биле инек кадарчылары эки ажыллаан. Яртекен чылын 30 кадарты хонукта баш бургузуден 500—1100 грамм немелде деңгинни алган.

Кодээ ажыл-агыйның экономиказының талазы-биле чедип алган коргузугдер кодээнің ажыл-ишчилерин чаа-чаа чедимишкиннерже кыйгырып, улам соруктиг киирип турар. Баштайгы түңнелдер-биле алырга, яртекен чылын Тывага кодээ ажыл-агый бургулегинниң инити продукциязы 61,9 мля. рубль болган, а 1965 чылда 52,3 мля. рубль тургап. Колхозтарның, совхозтарның орулгалары түгле продукцияны садып сайгарганындан 24,2 мля. рубль чедир ескен, азы 1961 чылда турганындан барык 10 мля. рубль хой болган.

Бо эки түңнелдерни түгле бирги базым деп саназа чогуур. Бир эвес черни, техниканы болган бургулегинин ереке-даа чепсектерин эң дээре ажыглаарынче чонну кодургур үндүрген, бүгү колхозтарны, совхозтарны оода ортумак ажыл-агыйларның деңнелинге чедирген турган болзувусса, коргузугдер моон-даа артык турар ийик. Моон ужурунда чамдык ажыл-агыйларда улуг четпестерни, партия болгаш ереке хой-иннити организацияларының, совет болгаш кодээ ажыл-агый организациязының база политиктиг ажылының кошкаан, бодургулгенин чавыс культуразын, чаңгыс черге таптаашкыннары, азы чамдык коргузугдерниң харын-даа кудулап турарын маңза ыыттавайн, оларже кичеңгей салбайн барып болбаа бис. Тожу районнуң «Май 1», Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозтары 1966 чылда курунеге сут. эът. дүк садарының планнарын күүсетпейн, инити болгаш бараанныг бүдүрерин 1965 чылдазының кудулатканнар. Фермаларда ажыл-агыйжы эвес чоруктан чидиргинер уш ажыг катап көвүдээн, малчыннарның коргузугдерининң шынары кудулаан. «Тере-Хөл» колхозка туе инекке онаалтыр түгле 61,3 кг, а «Май 1» колхозка — 63 ыңай. Ооң ишти-биле 1965 чылдың февраль 9-та үнген № 34 (6671) «Шын» солунга бо коргузугдер четче эвес болганы-биле катап парлаан.

Колхозтарның, совхозтарның орулгалары түгле продукцияны садып сайгарганындан 24,2 мля. рубль чедир ескен, азы 1961 чылда турганындан барык 10 мля. рубль хой болган.

Бо эки түңнелдерни түгле бирги базым деп саназа чогуур. Бир эвес черни, техниканы болган бургулегинин ереке-даа чепсектерин эң дээре ажыглаарынче чонну кодургур үндүрген, бүгү колхозтарны, совхозтарны оода ортумак ажыл-агыйларның деңнелинге чедирген турган болзувусса, коргузугдер моон-даа артык турар ийик. Моон ужурунда чамдык ажыл-агыйларда улуг четпестерни, партия болгаш ереке хой-иннити организацияларының, совет болгаш кодээ ажыл-агый организациязының база политиктиг ажылының кошкаан, бодургулгенин чавыс культуразын, чаңгыс черге таптаашкыннары, азы чамдык коргузугдерниң харын-даа кудулап турарын маңза ыыттавайн, оларже кичеңгей салбайн барып болбаа бис. Тожу районнуң «Май 1», Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозтары 1966 чылда курунеге сут. эът. дүк садарының планнарын күүсетпейн, инити болгаш бараанныг бүдүрерин 1965 чылдазының кудулатканнар. Фермаларда ажыл-агыйжы эвес чоруктан чидиргинер уш ажыг катап көвүдээн, малчыннарның коргузугдерининң шынары кудулаан. «Тере-Хөл» колхозка туе инекке онаалтыр түгле

Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин, Тес-Хем районнарының ажыл-агыйларының хой нуруузу ажыл-агый чылын багай дооскан. Бо районнарда шээр малдың чидирин республиканың инити чидирининиң 71 хуузун эдээн. Малдың кызыраашкыны улуг, торгуг малдың барык деп кезиинден тол албайн турар.

Бо районнарның чамдык улуттукчуларының ажыл-агыйларының ажылдакчыларын улуг коргузуушкүнүнүг ажылдап, январь айда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле эки коргузугдерни чедип алганнар. Олар чемнерни ылбыразырын, дрожжилээрин, чылыг сугну, машина- биле саалданы калбаа-биле ажыглап турар. Ынчаарга «Өөк» совхоз оларның-биле бир дөмей байдалдырлыг тургаш-ла январьда сут саалдазын эвээжеткен чүүл бар. Кол чылдагаан—ажаалда, чемгерилгени баксыратканында.

Инектерни сүткүр продуктулуун бедидер, инити саалданы 25 хуу чедир ковүдедир, продукцияның шынарын бедидер, торгуг мал бүргүүнден толду алган турары дээш сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларының социалистиг чарыжын бүгү-де чердерге калбартыр керек. 1966 чылда 1194 баш быланы хонукта орутмаа-биле 670 грамм немелде деңзилиг кылдыр доруктурган тургаш, бо дугайында чамдык чижектерни чылын оңу 750 грамм, алды ай наярлыг быламаларның орутмак дириг деңзизин 150 кг чедирер, чемгерилгете чалап, тырткан болгаш кылымал суттуг, концентраттыг чемнерни, инек-даа түүлдерни чедишкиннің ажыглаар деп хүлээлге алган, «Кызыл тараачын» колхозтуң быза ажаакчыларының инициативазын дегткири чугуза. Бүгү инек кадарчылары малдың хонукта немелде деңзизин 600—800 граммдан кудулатпае дээш социалистиг чарышка киржир ужурлуг.

Хаван ажылы мал ажылының дүрген өзүүчел, хой тол бээр алыры болуур. Юбилейлиг чылда кол төрүүр хаван бүргүүнден 16-дан, дүнгүш хаван бүргүүнден 7-ден эвээш эвес толду алыр ужурлуг.

Хой ажылында эң харыысалгалыг уе — массалыг ооладашкын дүүктеп турар. Түгле барыын талакы уш районнарда 30 муң ажыг хураган алдынган. Бо кампанияны чедишкиннинг чорутканындан хой ажылын моон соңгаар хогжудериниң салым-чолу хамаарыр дээрги кижига-даа чажыт эвес. Четчир чемнерни, сугну, аъш-чем продуктуларын, одаар түүлдү, эң эргежок чүгүлә культура болгаш медицина хандырылгазын хойжу бригада, ог-бүле бүргүзүнге үзүктелишкини чокка чедирген турар. Чаш хураганнарны доруктурар талазы-биле Куулар Даржы-Серен болгаш ереке-даа мурнакчы хойжуларның дуржулгазын ажыглаар.

Бедик дүжүт өстүрүп алырынга чер ажылының культуразын бедидери шиитпирлиг рольдуг. Бүгү үрезиннерни март айда чажар шынарынга чедирген, бүгү ажыл-агыйларга кызыл-тастын шупту шолдерниге четчир сорттуг үрезиннерлиг турар кылдыр часкы тарылгага белеткелди организастаар херек. Биеге «Саратов-29» деп сорттуу республиканың ажыл-агыйларының чагыындан дөрт катап хойну белеткээн. Эрткен чылын чамдык ажыл-агыйларга үрезин арыглаашкынын тарылгага чедир саадатканы, шолдерниң 30 хуу келзинге бөктүг болгаш үнер шынары куду үрезиннерни чашканы шыкаң чорукту ам ханчап-даа болдурбас.

Бүгү техниканы бедик шынарлыг белеткээр, хөрзүүнү болгаш тарылганы ажыдан кылырының бедик культуразы дээш, трактордарны болгаш ереке-даа техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш механизаторларның чарыжын организастаар херек. Трактористерниң класзын бедидери чугула. Чер андырыкчыларының чемпионадын, база тускай билигини, хуузунда, коллективтиг харысылганы бедидериниче, ховуларның ажыл-ишчилериниң моралдыг болгаш материалдыг сонургалын күштелиреринче угланган ереке-даа хемчегдерни чорудар.

Кодээ ажыл-агый министерстводу, мелиорация болгаш сут ажыл-агый министерстводу, СЭКП райкомнары болгаш райүүскомнар бүгү сугтарылгалыг черлерни ажыглаарын экижидер, сугтарыкчыларның бригадаларын, отрядтарын, звеноларын тургузар хемчегдерни ажыгаштан алыр ужурлуг. 2 мля. рубль хире хемчээлдиг сут ажыл-агый тудуун чорударының белеткелин күштелдирер. Бо чылын Тывага бир дугаарында 5,7 муң га тарылга шолуңге даш ашталгазын, 3 муң га хире черге чадан тууштерин тура тыртып ашгарын болгаш ереке-даа ажылдарны чорудар.

Колхозчуларның, совхозтар ажылчыларының мергежилин бедидер ажылды күштелмирери-биле чергелештир экономиктиг ажылче кичеңгейни дыңыдар. Февральга ажыл-агый бүргүзүге экономиктиг анализтиң бироларын тургузар. Олар колхозтарның, совхозтарның сан-ажыл-агый ажыл-чорудургазының анализин кылыр, оларның ажылын экижидер талазы-биле сүмелерни ажылдап кылыр.

Партия, ереке хой-иннити организациялар, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары үлүг-даа, биче-даа түгле канмала болгаш каминг чорук дээш, эртемнең, техниканың чедишкиннерин бүдүрүлгеге биилиг шингээдип алыры дээш, күш-ажылдың организастаашкынын болгаш төлевирни сайгырадгайжыдар, күш-ажылдың сагыыга-чүрүмүн бижидер дээш чүткүлүг демисеелди чорудар хүлээлгелиг.

Н. КОНГАР,
СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый кадзынының эргелекчизи.

БЕДИК ДҮЖҮТ ӨСТҮРЕРИНИҢ МАСТЕРЛЕРИ*

Звено удуртукчузунуң азы бригадирниң фамилиязы	Ажыл-агыйлары, бригаданың №	Районнар	Гадаш дүжүт (центнер-фон)
ТАРАА КУЛЬТУРАЛАРЫН ӨСТҮРЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
П. А. Ермолаев	«Межегей», № 3	Таңды	17,3
Г. М. Шаталов	«Тилелге», № 6	Таңды	14,0
В. П. Рыженков	Дуржулга станциязы, № 2	Таңды	17,7
Н. Е. Калинин	» № 5	Таңды	21,0
Н. М. Сидоров	» № 3	»	16,9
М. Н. Петров	«Революциянның чалбыыжы», № 1	»	20,6
С. Г. Кудрявцев	» № 2	»	16,8
КУКУРУЗА ӨСТҮРЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
О. Кешкен-оол	«Тилелге»	Таңды	310
А. П. Лузин	Дуржулга станциязы	»	184
Н. Н. Шойдуров	»	»	196
П. Ф. Пасечник	«Октябрьның 14 чылы»	Каа-Хем	371
С. Г. Шыыров	»	»	371
СУТГАТТЫГ ЧЕРДЕН ТАРАА ӨСТҮРЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
Т. К. Хомушку	«Тээли»	Бай-Тайга	25
Ч. А. Сарчик	»	»	25

* Бо чылдың февраль 9-та үнген № 34 (6671) «Шын» солунга бо коргузугдер четче эвес болганы-биле катап парлаан.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ КОМИТЕДИНДЕ

Бистиң республиканың девискээрине соңгу чылдарда өрүмнеп каскан кудуктар көвүдеп, кижилериниң, малдыңмалчыннарның болгаш малдың суг-биле хандырылгазынга ковчуг чугула болуп турар.

Ынчалза-даа хой акша-хөреңги үндүрүп турган, кылып алган кудуктарны чер-черде ажыттап турарының байдалы коңчуг батөй. 1965 чылда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында өрүмнеп каскан кудуктарның ажыглалын база чер адаанын сагыыдашкынының камгалалын экижидер дугайында доктаалын кодээ ажыл-агый министерствозу биле мелиорация болгаш сут ажыл-агый министерствозу багай күүседип турарын улусчу контролдуң шугуму-биле чорутхан хыналдуң көргүскен. Бо айтырыгны чоокта чаа республиканың Улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалаткан.

Республиканың ажыл-агыйларында 220 кудук санаттынмаа турар. Үстүнде министерстволарның мөзээн-биле алырга, ам үеде 30 хире кудук ажыглаттынмайн турар, а херек кырында чыналдадын алырга, 57 кудук ажылдавайн турар. Хой кудуктарның ажылдавайн турарының харааның, амгы үеде шлангтыг бырын болгаш мурнуу талазы районнарда малдың суг-биле хандырылгазы дыка бергедеп турар.

Механизастаан кудуктарның ажыглалдан үнүп турарының чылдагааны болза, оларны ажыл-агыйжы эвес ажыглап турарында, техниктиг дериглеги ой-шаанда чорутпайн, септелгени куду шынарлыг күүседип, оларга ажылдаар кадрларны белеткеп албайн турарында болур. Колхозтарның, совхозтарның хой нуруузунда кудуктарның техниктиг болгаш санитарлыг байдалын харымлаар, насостуг болгаш күштүг дериглелерни каяктан камгалаар инжилер чок, туралаан-на кижи кудуктуң моторун ажылдадып, сугну үндүр сордуруп ап турар. Ажыглалдан үнген кудуктарның 70 хуузу техника талазы-биле четпестерниң чылдагаанындан болган. Чайгы үеде одырларда кудуктарны камгалавайн, оон кааптар, мичээнгей оларның дериглезин тонагдап аппаар таварылгалар бар. Чижээ, Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Шатаа-Сут деп черинге механизастаан кудуктарның электри моторларын эрткен чылын оорлээп аппарган болган.

Чамдык колхозтар, совхозтар кудуктарны кышкы үеде ажыглаарынга белеткевейн, бажыңнарын чылытпайн турарындан олар кыжын ажыгладан үнүп турар. «Өөк» совхозтуң Малиновка фермазында кудукту кышкы үеде чылдың ажыглаар кылдыр калбаанындан суу доңуп калган. «Тилелге» совхозтуң Жөб бригадазында кудук түгле ооң турунга печка салбаанындан ажыглаттынмайн турар, а инда малдарга сугну автомашиналар-биле чедирип турар. «Совет Тыва» совхозтуң Чиге-Даргада, Эрзинниң «Чаа орук» колхозунуң Хоорай деп черинде кудуктарның хоолайлары доңуп калгылаан.

Республиканың кодээ ажыл-агый база мелиорация болгаш сут ажылагый министерстволарының талазындан механизастаан кудуктарга ажылдаар кадрлар белеткээрине сагыш салбайн турар. Моон уламындан чамдык черлерде кудуктарны мергежилдиг эвес кижилер септеп, дериглелерни ооң соңгаар септеп ажыглаары безин берго байдалга чедирип турар.

«Тыва-сут тудутчуң» тудут моштаж эртелеп аар-саар септелгелерже күштү салгаш, өрүмнеп каскан кудуктарның чер иштинде кезээнин капитал септелгелерин ой-шаанда чорутпайн турар. Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Улуг-Күзеп деп черде каскан кудуу 1960 чылда ажыглалга киирген дораан үрелген, ону амга чедир септеп албаан болгаш аңаа үндүрген хой түңнүг акша-хөреңгинин орну дутаттынмайн турар. Чамдык кудуктарның септелгезинин шынары техниктиг негелдерни харылаабайн турар. Шак ындыг чылдагаан-биле Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхозта кудуктуң ийи чартык ай болгаш-ла септээр үжурга таваржып турар. «Найырал» совхозтуң Бел деп черде кудуунийи чыл иштинде алды катап септөөн. Ынчалза-даа ук кудук ам-даа экн ажыглаттынмайн турар болгаш 4000 баш хойга сугну ийи машинабиле соөртүп чедирип турар.

Мындыг чижектер ереке-даа ажылагыйларда бар. Колхозтар, совхозтар болгаш хамаарышкан министерстволар моон соңгаар суг талазы-биле бергедеп турар черлерге чаа кудуктарны казарып улам калбартпышаан, бар кудуктарның ажыглалын, арыг-шевер байдалын экижидерининң хемчегдерни алыры чугула. Кудук бүргүү чылдың кайы-даа үезинде экн ажыглаттынган турар ужурлуг. Бир эвес кудуктарны эки ажылаар болза, кижи, малдың суг хандырылгазы экижиринден аңгыда, суг соөртүр хой машиналар ооң хосталмр болгаш ереке ажылдарга ажыглаттынар аппаар.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Шиитпирлиг удурланыышкын

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Даштыкы херектер министерстводунуң дыңнадыын болгар парлалгага үндүрген.

БУР-нуң КУР-да элчиин К. Стойчевке, болгар элчин черинниң ажылдакчыларынга болгаш БТА-ның корреспондентизинге удур Пекинге организастаан өөнүк-чөңгээлиг хөделишкиннер-биле холбаштыр Кыдат Улус Республиканың Софияда элчин черинниң херектеринге түр бүзүреттирген киижиин бо чылдың февраль 7-де Болгарияның Даштыкы херектер министерстводунга келдиргенин дыңнадыгда чугаалап турар. Болгар элчин черинниң ажылдакчыларын болгаш БТА-ның корреспондентизин күүзеп база карижыны-биле дорамчылаан кыдат эрге-чагырганарның каржы болгаш үндезин-барымдаа чок өөнүк-чөңгээлиг хөделишкиннерингге, а ол ышкаш элчин черинниң үндүрүп турары «Болгария» журналдың номерлерин узуткаашкынга эң шиитпирлиг удурланыышкынны Болгарияның Улус Республиказының чазаанның өөмүзөзиндеп медеглээн.

Бо ужур-дүрүм чок, дүржок хөделишкиннерниң бүгү үржүктары дээш харымсалга Кыдат Улус Республиканың чазаанга бүргүү-биле өөнаажыр дээрзин моон-биле кады медеглээн.

ВДР-ниң ДХМ-ниң медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). «ВДР-ни бомбалап турар чоруун болгаш аңаа удур өскө-даа дайынзырак үүлгедиглерни АКШ-тың чазаа кандыг-даа негелдер чокка, доп-дорааи соксадып, Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларын ыыт чок күүседир ужурлуг» деп, моңу төвү Тханьхоаны америк ужар-түүлдүн февраль 4—5 хүннеринде бомбалап турганы-биле холбаштыр ВДР-ниң Даштыкы херектер министерстводунуң медеглелинде чугаалап турар. Ол халдаашкыының түңнелинде тайбың чурттакчылар өлген болгаш бадырганган.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының национал хамаарышпас чоруунга, бот эргезинге болгаш аймак чок чоруунга кыжанып турар америк империалистерниң агрессечи үүлгедиглерин үргүлчүлеп турарынга шиитпирлиг удурланыышкынын ол медеглелде илергейлеттинген.

1. 679-ТУ АҢДАРА АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалалының кезектери сөөлгү кйи хүн ВДР-ниң девискээриниң кырынга беш америк самолёттуң аңдара аткан. Ынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының кырынга аңдара аттырган америк самолёттарның инити саны ам 1.679 четкен.

Демиселдиң ийи чылдары

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улустуң улуг таңылелгелериниң болгаш америк империалистерниң аштырышкынарының ийи чылдары деп, ВДР-ге удур АКШ-тың өскүүткен чарлаваан агаар дайынының түңнелдерин «Нян зан» солун ынчаар үнелеп корген. Ийи чылдың муруңда — 1965 чылдың февраль 7-де, америк агрессорлар бистиң чуртувустуң Соңгу талазынга удур агаардан үргедекчи дайынны эгелээн үезинде, Соңгу Вьетнам АКШтың аажок күүлүт шериг-агаар күштеринге удур туржуп шыдаар бе? деп, айтырыг чер бомбүрзээниң той кижилериниң мурнуга тургустуунган дээрзин ол солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

Америк самолёттар, Вьетнамның соңгу талазынче оңган турар бомбалар, снарядтар, а ол шыкаш америк экспедиция корпузуунуң 400 муң солдаттары болгаш ооң эвилелчи чурттарының каш-каш он муң солдаттары Мурнуу талада аар аштырышкыннардан агрессорларны камгалап ап шыдаваан дээрзин солун демделеп турар. Харын агрессорлар дайынны улам шапкынчыткан тудум-на, оларның аштырышкыннары улам аар болу берген. Бистиң чуртувустуң армиязының болгаш чонунуң дайылдажырынга база тиндээринге шиитпирлиг туличуушкуи санында быжыгып турар. Бистиң чуртувустуң ийи талалары чедишкиннинг дайылдажып база улуг тинделгелерни чедип ап турар. Бистиң чуртувустуң Мурнуу талаазының армиязы болгаш чонуң АКШ-тың «совза дайынын», «стратегтиг удур шаап салдаашкынның» болгаш оожургадырының планнарын буураашкынга таварыштырган. Армия биле чон шериг, политика болгаш экономика талазы-биле бүгү фронтуларга агрессорларны тиилеп турар. Бистиң экономиктиг болгаш камгалал күчүвүс хүннүң-не быжыгып бар чоруур. Мурнуу талада хосталгалыг революцияга бистиң деткимчеевис хүн санында көвүдеп турар. Бистиң партиястың Төп Комитединиң долганыр бистиң улузувустуң бүрүн чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкыны хүн келген тудум-на быжыгып турар.

Бистиң чуртувустуң Соңгу талазынга удур үргедекчи дайынны чорутпушаан, америк агрессорлар шериг-даа, политика-даа талазы-биле аштырышкыннарга таваржып турар деп, солун үргүлчүлеп бижээн. Социалистиг лагерьниң кежигүнү болур хамаарышпас Соңгу Вьетнамны калчаалмы-биле бомбалап база боолавышпаан, АКШ бүгү делегейге шыңгыы киленгээшкининиң чалгыын хайыктырып үндүрген.

Америк империалистерге удур демиселге бөш диптерин чаңгыс аай фронтузу тургустурган. Ол фронт америк империалистерниң кеминг үүлгедиглерине удурланыш база бууру шаап, ВДР-ге удур бомбалаашкынны болгаш ереке-даа шериг үүлгедиглерин чугаа чокка соксадырын олардан негеп турар. Хосталгаын болгаш хамаарышпас чорукче чүткүлдүг делегей улустары болгаш чазактары вьетнам айтырыын шиитпирлээр талазы-биле бистиң чазаавыстың болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң турушгарын нэнибиле деткип турар. Чоокта чаа бистиң Даштыкы херектер министерствозустуң медеглелин делегейниң хой-иннизининиң калбак бөлүктери чүүлдүгзүнүп көргеп.

Индий-афган кады кылган дыңнадыг

ДЕЛИ. (СЭТА). Афганистанның ханы Мухаммед Захир Шахтың Индияга күүрүе талазы-биле аянчоруунуң дугайында ында парлап үндүргеп кады кылган дыңнадыгда чугаалап турары: Индия биле Афганистан Вьетнамда дайын чорудулгаларының үргүлчүлел турарынга ханы дуурээзинин илергейлеп турар. Ол дайын бүгү делегейде тайбыга шуут кыжанып, делегейниң улут дайынының аймылын болдуруп турар.

Вьетнам улус бодунуң колдар үезин даштыкының холгаарлаашкыны чокка хостуу-биле шиитпирлээп турар төлөөде, вьетнам айтырыын 1954 чылдың Женева дугуржулгаларынга үндезилээш шиитпирлээрин дээре болур дээрзин дыңнадыгда демделээн. ВДР-ни бомбалаарын кандыг-даа негелдер чокка соксадырыңче оруккка белтайгы чугула базым болуруп Индия биле Афганистан медеглээн.

Ташкент декларациязы чурттар аразында чорудулгелерни тайбың арга-биле шиитпирлээрин дилеп тывырынче үүлгеген позитивтиг базымнарның шылгарадгай үлегер-чижээ болгаш тайбыкның херээже чугула салыышкын болуп турээр дээрзинге бүүдүлгин ийи талалар илергейлээн. Ташкент декларациязының аымдырадга боттанышкыны ол районда тайбыга чедирер болгаш бүгү делегейде тайбыкчыл эрге-амыктарынга дүжүүн турар деп идегелин олар илергейлээн.

Джон Голланның медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританиядың Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Джон Голлан Лондонуң бир районунга болган митингиге үүре чугаалап тургаш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Англияга аян-чоруунуң чугулазын демделээн.

Совет чазактың баштыңы хүлээп азыбшаан, Англияның ажылчы чоннары «Вьетнамда америк агрессияны Вильсонуң чазаанның деткиишкинин соксадырын иеген турар бие» деп чугаалаар ужурлуг дээрзин Джон Голлан айыткан.

Англияның ажылчын шимчээшкининиң сорулгазы болза, Англияның «инити рынокка» киреринге удур, Чөөн биле Барыын таланың аразында харылаазаларны бүгү хемчегбиле хогжүдер дээш демделээ болур дээ, Комнартыяның чиңгине секретары медеглээн. Бодунуң чугазынга Джон Голлан Европага тайбыкны болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле керээни чарарының эргежок чугулазын база демделээн.

ЭЧИС СОРУЛГА — СОЦИАЛИЗМ

ДАР-эс-САЛАМ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Ивановтуң дамчыдыл турары болза:

Чоокта чаа аңаа болган 70 муң кижи киржикчилиг митингиге Танзанияның президентизи Джулиус Ньерере Танганьиканың Национал эвилел партиязының (ТАНУ-нуң) Күүскомунуң январь 29-та Арушка хүлээп алган декларациязының кол үүлдерин тайыбырлаан. ТАНУ партиязы политиказының кол эчис сорулгазы болза, социалистиг күрүнени тургузары болур деп, ол документиниң эгезинде чугаалап турар.

Социалистиг күрүне болза капиталистер болгаш феодалдар чок, кижиниң кижи молчүүр чорук чок, ажылчыныарның болгаш тараачынарның курлавыр болгаш ажыглаар ужурлуг дээрзин аруш декларациязы чарлаан деп, президент медеглээн. Бүдүргенниң кол чепсек-хөреекселдери ажылчыныарның болгаш тараачынарның контролюнга тургустуган турар ужурлуг.

Бо эчис сорулгаларны күүседиринниң база бир кол негелдеэ болза бүгү чонуң идепкейлиг тургузукчу күш-ажылы, бодунуң күштерине даянып болур дээрзин президент демделээн. Ам бүгү нацияның түреңги чорукка удур, чечектелген Танзанияны тургузар дээш демделээн чарлаар ужурлуг. Даштыкы дузаламчы чүртту хөгжүдерниң кол үүлү болбайн турар. Бодунуң хереглелин хандырар болгаш дашкаар үндүрелээр, суггарыкчыларның бригадаларын, отрядтарын, звеноларын тургузар хемчегдерни ажыгаштан алыр ужурлуг. 2 мля. рубль хире хемчээлдиг сут ажыл-агый тудуун чорударының белеткелин күштелдирер. Бо чылын Тывага бир дугаарында 5,7 муң га тарылга шолуңге даш ашталгазын, 3 муң га хире черге чадан тууштерин тура тыртып ашгарын болгаш ереке-даа ажылдарны чорудар.

Колхозчуларның, совхозтар ажылчыларының мергежилин бедидер ажылды күштелмирери-биле чергелештир экономиктиг ажылче кичеңгейни дыңыдар. Февральга ажыл-агый бүргүзүге экономиктиг анализтиң бироларын тургузар. Олар колхозтарның, совхозтарның сан-ажыл-агый ажыл-чорудургазының анализин кылыр, оларның ажылын экижидер талазы-биле сүмелерни ажылдап кылыр.

Партия, ереке хой-иннити организациялар, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары үлүг-даа, биче-даа түгле канмала болгаш каминг чорук дээш, эртемнең, техниканың чедишкиннерин бүдүрүлгеге биилиг шингээдип алыры дээш, күш-ажылдың организастаашкынын болгаш төлевирни сайгырадгайжыдар, күш-ажылдың сагыыга-чүрүмүн бижидер дээш чүткүлүг демисеелди чорудар хүлээлгелиг.

Н. КОНГАР,
СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый кадзынының эргелекчизи.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Пекинде совет элчин черинниң чанында антисоветтиг калчаалмыг хеделишкиннер үргүлчүлөвишаан. ССРЭ-ниң элчин черинниң девискээрин долгандыр бүзөлеп алган чыыган кижилер хүндүс-даа, дүне-даа хулиганнаан, антисоветтиг бужар-чүдек доңуларны алгы-кышкы-биле салыш, ыыт чогу-биле кыжанып турар. Хушвайбиннерниң кудумчуда тургузуп алган күүлүт радио тургузугдары «совет кижилерниң канын» төгөрни иеген турар. Кыдат эрге-чагыргаларының делегей харылаазаларының төөгүзүнде тижеглээр түвө чок ыыдыр организастаанны антисоветтиг кампания улам күштелип, көзүлбээн хемчээлдерлиг болуп бар чоруур.

Февраль 6-да кежээкиниң 8 шакта калчаараи барган дээрбечилер садыг төлөө черинниң бажыңының баарында совет элчин черинниң улут дамыр хаалгаларын үрегдээн. Хаалгалар ноөп дүшкен, а элчин черинниң ажылдакчылары дизе туруп алгаш совет дипломаттыг төлөөлекчи черинниң девискээринче киирер ажиктн камгалап турган.

Төрээн чуртунче чанар кадайларын болгаш уругларын Пекин аэродромунга үдеп чораан хой совет дипломаттар болгаш Кыдатта совет албан черлериниң ажылдакчыларын хуннэйбиннериниң өөнүк-чөңгээлериниң болгаш моондактаашкынарының чылдагаанында орай дүнгече чедир элчин черинге чанып ноөр арга чок болган. Чүгле дан бажында олар бүзөлөөшкинден үштүнүн үвер болгаш ССРЭ-ниң элчин черинге чаны келир арганыг болган.

Кыдат эрге-чагыргалар кара-турааында ажылдаашкынның чаа каржы үүлгедиишкиннерин үүлгедип эгелээн. Февраль 6-да КУР-нуң Даштыкы херектер министерстводунуң албан төлөөлекчизи элчин черинниң ажылдакчыларын девискээринден дашкаар үнерин хораан дугайын ССРЭ-ниң элчин черинге дыңнаткан.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Камбоджаның кызыгаарындан 4 километр черде шыргай арга-арыг аразында америк мандылал чери.
АФП—СЭТА-ның фотозу.

«Ынчанмас болза оларның айыыл чок болур чоруун магадылаваа» деп, ол дыңнадыгда чугаалап турар.

ССРЭ-ниң элчин черинниң болгаш совет дипломаттарның бүгүн түскайлаң эргелерни кылыгаарлаарынче көзүдүр утландырган үүлгедиг кылдыр ол дыңнадыгга удурланыышкынны болгаш ону шуут хүлээвейн турарын ССРЭ-ниң элчин черин КУР-нуң ДХМ-ге медеглээн.

* * *

КУР-нуң даштыкы херектер министри Чэнь И Пекинде пейлон элчин черинге болгаш хүлээп алыышкынга түвө чугаалап тургаш, «культура революциязы» дээр түвөзи шынында «эрге-чагырга дээш чижеглээр түвө чок демисел» болуруп ажыыл-биле миинигген.

Синьхуа агентилелдиң дыңнаткыны-биле ам көөрге, улут үлөтүүр төвү болгаш Шанъси можунуң кол хоорайы—Тайюаньга пзаофаньчылар — «үймээнчилер» «можумуң революстуг комитедин» тургускан болгаш соңгуттурган улусчу комитетти — администратавтыг эрге-чагырганың органын тарадыр сыныргаи. Синьхуа агентилелдиң айтыш турары-биле ялырга, «эрге-чагырганың чаа органы» хоорайга бүрүн контрольду тургузуп алырын чедип ап шыдаваан.

Можуларда эрге-чагырга дээш демиселге пзаофаньчыларның талазынче кирер деп дужаалды кыдат улус армиязының кезектериге берген. Чанчуньга «сегиржин алышкынның берге үезинде» шериглер чедип келген болгаш чер-черниң партия организацияларынга улур пзаофаньчылар-биле кады демистежип киргижеп. Чанчуньуң болгаш Цзилинь можунуң чамдык кескү партия удуртукчуларын тудуп хоругдаан. Мао Цзэ-дуннуң шугумунга удур кем-херекти үүлгеткен дээш ол удуртукчуларны буруудадып турар.

Чамдык черлерде турум шеригниң кезектери Мао Цзэ-дуннуң талалакчыларын деткиринден ойталап турарын айыткан дыңнадыглар моөнбиле кады кээп турар. Чижээ, Төп Кыдатта, Кунань можуда турар шериг кезектери «Мао Цзэ-дуннуң талалакчыларын пулемёттар-биле боолап тургап» деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Пекинден дыңнаткан. Чөөн-кыдат можу Шаньдуннуң төвү Цзилиньде солдаттар Мао Цзэ-дунга болгаш ооң талалакчыларынга база удур хөделип үнген.

ОН АЛДЫ ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Ол чеди классты доосказ, колхозунга ажылдай берген. Ажылшыке соруктуг, чоп-биле ажылдаарынга эрлеп бо кижиниң ынчаардагы суму даргазы Түлүш Осур эскерип, кодээ Советтиң шугуму-биле библиотекага ажылладып каан. Библиотека деп адап турган өрээлге ийи стол, чүе ажыт номдан өске түү-даа чок турган. Оон бээр 16 чыл арткен, ам библиотеканың ном фондузу барык 10 муң чыгаан, а номчукчулар саны 680 кижи четкен.

Бо чугаа Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң библиотекарь Маңмаа Лопсановна Монгуштуң дугайында болуп турар. Даанган ажылынга кызымак, сөзү-биле ажыл-ижи дүшкен, чону, оон чаагай чоруу дээш ажылдавышаан, могап-шылзарын безин үттуптар кижи.

Колхоз чаа тургустунган чүве болганда, баштайгы үеде ном садып алыр акша-хереңги безин ховар турган. Ынчангаш Маңмаа Лопсановна колхозчуларның хуузда библиотекаларында номчуттунган номнарны өске кижилерге чедирип, чамдыктарын библиотекага-даа эккеп турган. Билиглерниң үнделгени — номче чонпуң хандыкпылы чоорту улгадып эгелээн. Ам Ийме суурның бүгү чурттакчыларында үш кижиниң ийнэн-ле библиотеканың доктаамал номчукчузу болу берген.

— Ховалыг Эренмаа, Түлүш Люндуп, Тамара Ондар болгаш өскелер-даа хөй номнарны номчаан—деп, Маңмаа Лопсановна чугаалап чорда, ажык тевээр ажыттынган болгаш боле шараан хөй номнарын салгаш, бир уруг:

— Маңмаа Лопсановна, номнарыңарны үзээп ап воруңер, саанчыларывыс чаа номнар айтырып турар-ла болгай—диди. Ферманың дээре саанчызы Монгуш Серенмаа саанчы өөрүнге чаа номнарны ап чорааны ол болду.

— Шилип ап-ла көр харын, чоокта чаа «Улуг-Хем» альманахтың сөөлгү дугаарын, С. Сарыг-оолдуң «Ажыг-оолдуң тоожузунуң» ийнги кезээн база өскедээ номнарны эккелген мен—деп, библиотекарь четтикпейн харылалады. Саанчы Серенмаа хөй номнарны алгаш, еткили оожургап, өөрүшкүлүг үнду: номнарның чаа-чаа маадырлары саанчыларны улам сорук киирер дээрзинге өөрээня ол деп бодадым.

Библиотекарь М. Монгуш колхозтуң ыраккы одарларында малчыннарынче неделяның четверг хүнүнде доктаамал үнүп, оларга чаа номнарны чедирип турар. Барган аалынга-ла номнарның маадырларының дугайында кыска бесседаларны кылып бээр. Ол чоруп тургаш, малчыннарның амыдыралын сонуургап, солуп, сеткүүл тарадылгазы, садыг хандырылгазы чижектиг ажылдарда четпестер бар болза ол дугайын чогуур органнарга дораан-на дыңнадыр. Ынчангаш малчыннар сагыш-човангыр ишчиге «четтирдинве» деп чугаалаарлар.

Малчыннарга ном тараткаш, чанып кээрге, ону уруглары четтикпейн маңнаан турар. Чедиг классчы Гена болгаш ийнги классчы өөреникчизи Мая олар неминиң изин баскан, өөредилгеге, чурум-сагылгага үлегерлиг өөреникчилер.

Кандыг-бир номга номчукчуларның сонуургалы, ол дугайында доктадырга янзы-бүрү. Чамдык кижилер номнуң утказын эки билгеп, а чамдыктары чедир билбээн-даа болгулаар. Ном-утказы билбээн кижилерге Маңмаа Лопсановна улуг дузалы чедирип турар. Номчукчу Монгуш Дакпайны көрээл. Ол шаанда хөй номнарны номчаан, билбейн баргавда, библиотекарьга бо-ла маңнап келир, айтырар турган. Ам ол суурда коммунистерниң баштыңы — партия эге организациязының секретары. Ажыл чай чокдаа болза, библиотекага болгапчок-ла кире дүжер. ном-биле ойлгеп, а чамдыктары чедир билбээн-даа болгулаар. Ном-утказы билбээн кижилерге Маңмаа Лопсановна улуг дузалы чедирип турар. Номчукчу Монгуш Дакпайны көрээл. Ол шаанда хөй номнарны номчаан, билбейн баргавда, библиотекарьга бо-ла маңнап келир, айтырар турган. Ам ол суурда коммунистерниң баштыңы — партия эге организациязының секретары. Ажыл чай чокдаа болза, библиотекага болгапчок-ла кире дүжер. ном-биле

найыралы ол хире.

Хүрең карттыг, адын алдын үжүктер-биле бижээн чогаалдарны библиотекага киргеп дораан эскерер бис. Ол болза В. И. Ленининиң чогаалдары. Коммунизмни ынчаар тургузарының идеалары сиңиккен ол чогаалдарга чонуң сонуургалы улуг. Хоочун коммунист Түлүш Сотпа «В. И. Ленининиң намдарыы» бижидип алган. Бистиң күрүпевис бодунуң төөгүлүг 50 чыл оюн демдегзээринге белеткенип турар. Оон тургузукчузу, бөмбүрзекте эң улуг, эң чөптүг болгаш үлегерлиг кижиниң намдарын өөренирп аас-кежик, кижилерниң ажыл-херээнге дузалап турар өөредилге ному.

Маңмаа Лопсановна бодунуң ажылын план ёзугаар чорудуп, чеди кижи составтыг библиотека човуделин билдинир удуртуп турар. Ай саянда кылып турар планга кымның, чүнү кылырын айыткаш, оон күүселдезин чедип ап турар.

Бодунуң түскай ажылындан аңгыда, колхозта херээженнер човуделиниң даргазының оралакчызы хүзээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Оон түнелинде херээженнерниң колхоз бүдүүлгезинге киржилгели бедээн. Колхозтуң херээженнери ногаа, сиген бригадаларында, фермаларда, шаңнарда улуг күш апарган. Херээженнер човуделиниң үндүрүп турары «Тен» деп уна солуннуң үндүреринге хоочун библиотекарьның киржилгези улуг.

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң библиотекары Маңмаа Лопсановна Монгуш улуг болгаш чугула ажылды чорудуп турар. Номчулгалар конференциялары, диспуттар, айтырыг-харыы кежээлери... Ажыл-ла хөй. Кежээликтей апарганда чанып оргаш, хая көрүндүм: библиотекаже чоруп турар кижилер үзүктел чок ышкаш болду.

ЧУРУКТА: М. Монгуш.

А. ОНДАР.
М. СЫГЫР-ООЛДУҢ
фотозу.

Хайгыылчыларның сүмележилгези

Эрзинде социалистиг чарыштың тилекчилериниң болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң район слёдуу чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа СЭКП райкомунуң секретары эш К. Чамзырың илеткел кылган.

Совет эрге-чагырганың 50 чылыра болгаш соңгулда хүнүнге чедиишкинниг ужуражыр дээш чарыш амгы үеде Эрзинниң ажыл-ишчилериниң ортузунда улам калбарган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты районнуң амыдырал хандырылга комбинадының даараныла цегинниң ажылчыннары чедип алган болгаш ол хүндулүг атка үлеттир болуп турар. Амгы үеде районда 77 кижи, 4 сүт-бараан ферма-зы база 1 тудугжу бригада коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң киржикчилери.

Бо шимчээшкин кижилериң түүле будүүлгеде ажылын эвес, харыдаа ында киржип турарларның амыдыралының бүгү талаларын хаара туткан турар дээрзин эрзинчилер эки билир. Социалистиг чарыштың болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң мурнакчыларының саны районда оскен.

1966 чылда районнуң колхозтарының, сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының аразында социалистиг чарыштың түнелдерин чогуур үезинде үндүрүп, тилекчилерня мактап, шаңнап келген. Чижээ, 1966 чылда социалистиг чарыштың түнелдерин СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш ажылчы хоннар депутаттарының район Советинин күүсекчи комитединиң каттышкан хуралынга чугаалажып көргеш, эртен чылдың чарыжында тилээн «Коммунизмче орук» колхозка алдар кылдыр «Күш-ажылчы алдарның Кызыл тугун» көдүргеп. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл вымпелин «Чаа орук» колхозтуң № 2 хойжу бригадазындан алгаш, ол-ла колхозтуң Саян Алдын-оолга удурткан № 1 хойжу бригадазынга тывыскан, фермалар аразынга шилчиир Кызыл вымпелди үстүнде колхозтуң эш Далайдайга эргелекчилеткен Кочетов аттыг сүт-бараан фермазынга хевээр арттырган.

Ындыг болза-даа районнуң ажылшчыларының ортузунда социалистиг чарыштың, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң улуг четпестериң барын слётка тодаргай демдегээн. Бо талазы-биле кол четпестериң бирээзи — чарыштың амдаа массалыг эвезинде, дээштинниң кошкаавда. Коммунистиг күш-ажыл дээш чаагай, патриоттуг шимчээшкинде амгы үеде бүгү районда чүгле чеден ажыг кижи киржип турар.

Колхоз будүүлгезинниң түс-түс молбаннарының мурнакчы дуржулгазын хандыр өөренип көөрүү, неп-тередирин четпес организастаан. Бир колхозтуң мурнакчыларының төлээлекчилери өске колхозтарга барып, ында мурнакчы дуржулга-биле танышып турар чүүл бар. Ындыг болза-даа, шак ышчаар дуржулга солчур чорукту үре-түнелги чавыс болуп, чамдыкта чарыгдалды безин дугланайн баар. Оон кол-ла чылдагааны—дуржулганы колхозтар аразынга аргыжып солчур чорук амдыында ёзулуг ажыл-ишчи эвес, а баймрлал хевирлиг, аалдажыр шинчилиг болуп турарында.

«Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш Шойжун слётка санал бергеш, Октябрь революциязының 50 чылынга алдар кылдыр артельдиң ажыл-ишчилеринге алган социалистиг хүзээлгелерин чугаалаан. 1967 чылда нарынчылар түс баш малга онаалтыр 90-дан эвээш эвес хураганнарны, 80-80-ден эвээш эвес кулунарны болгаш бызааларны камгалап алырын, чаа интенатты, 20 орунлуг кижи амнелгезин, 2 чувар бажыңны, 17 чурталга бажыңнарын, 2 кызыл булуннарны, 4 муң хой, 150 инек, 100 бызаа киирер кажааларны тударын, 30 тонна чугайны өртедирин хүзээнип алганын демдеглээн.

Ленин аттыг колхозтуң тудугжуларын бо чылын 1200 хой, 300 инек болгаш бызаа киирер кажааларны, 2 чурталга бажыңарын тударын хүзээнип алгаш үүле январьда бээн 2000 күбометр тудуг ыяжын белеткеп алганын тудуг бригадазының бригадири эш Дамба чугаалаан.

«Морен» колхозта шээр мал амгы үеде оолдап эгелей берген. Баштай оолдаан хойларының хураганнарын малчыннар мендя камгалап ап турар. Мөрениилер бо чылын күрүнеге 105 тонна сүттү, 290 тонна эттии, 43 тонна дүктү садар дугайында хүзээнип алгаш, январьда планын чедиишкинниг күүсеткенин колхоз даргазы эш Айдын-оол слётка дыңнаткан.

Тес-Хем районнуң шолбаннарының төлээлекчилери мурнакчы дуржулганы солчур сорулга-биле эрзинчилерниң слёдунга барып олурушкан. Төлээлериниң удуртукчузу — СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийнги секретары эш Артаев слётка санал бергеш, тес-хемчилериниң дуржулгазын, илангыя районнуң мурнакчы малчыннарының бирээзи эш Монгалбин 1966 чылда бедик көргүзүлгелерни канчап чедип алганын тодаргай чугаалаан. «Тес-Хем» совхозтуң хойжулу эш Монгалбинде амгы үеде 470 хой бар, оон иштинде 270 хой оолдаан, 273 хураганны ол мейдя камгалап алган.

Слёттуң киржикчилери районнуң бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырып үндүргеп. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар кылдыр 1967 чылда нарынчылар түс баш малга онаалтыр 1411 тонна эттии, 325 тонна сүттү, 219 тонна дүктү садарын эрзинчилер ол кыйгырыгда хүлээнгеп.

Болүк мурнакчыларны слётка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан.

А. ДУГЕРЖАА.

ОРУК ДЕМДЕГЛЕЛИ

МАЛЧЫННАР КОДАННАРЫНГА

Партком секретары Михаил Сюрюнович Дамдын-биле чугаалажып олурувуста:

— Четверг — малчыннар кезиир хүнүвүс чүве, ынаар далажып олур мен—деп, биске ол ынча дидир.

Ынчангаш оон-биле Хадылыгда аалдарже хаптывыс. Ол ынчаар хар чуга дүшкен, албек оът-сигенни кышкы хар хөме чажырыпдаа шыдаваан, терең кадар сигеннериниң баштары сырынга ыңай-бээр өлеңейипкеп чыткылаар.

Баштайгы аалга чеде бердивис. Аалдың артында кажаа ышкаш хаялар долганы берген, мурну шала кудургайлаап, сарыг шат бады барган. Ол болза кадарчы, коммунист Бууда Хүрештиң кыштаа болду.

Михаил Сюрюнович малчын-биле мендилешкеш, оон ажыл-ишчилунуң дугайын сонуургап айтырды. Малчын 385 хой малдап турар. Бо хүннерде 80 ажыг хой төрээн, хураганнары менди. 100 хойга онаалтыр 95 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алырын ол хүлээнген.

Кадарчы кезек олургаш:

— Өөм-даа эргижирээн, бажыңың-даа тар-туру конгуг апаарды, оске улустар чаа бажыңнарга четтингип турар чүве-дир, менээ кандыг ирги?—дидир.

— Бистиң совхоз бо чылын 25 санныг чурталга бажыңнарын тударр деп планнаан, олар болу бээрге, ынчаарга көөр бис—деп партком секредузы аңаа харыылады.

Малчынның кожазы — Ондар Дүгержаа. Ол өөрү-биле кады 1045 дотпелерни менди ажаап турар. Оон кадайы Монгуш моон мурнунда төп фермага база-ла чаш малды—бызааларны доруктурун, оларны семнеп, шыырак кылдыр ажаап турган. Оон эки ажылы халас барбаан. Чоокта чаа-ла ону эки ажылы дээш Кушажылчы Кызыл тук орден-биле чазак шаңнаан. Оларның кыштаа мырыңай-ла чаа черде тутпуган.

— Эки малчыннар болурун аазаан улус бис, ындыг үүве болганда, баштай арткен чылгы хураганнар кадарарындан эгелеливе — деп оларның кайызы-даа чугаалап олурлар.

Бо өгде чүгле солуннар чагыттынган эвес, харын тыва төөгүлүнүң 1,2 томнарын бөлгаш өскедээ номнарны база садып алган. Ажылдан чайлыг үе-шагында олар номнарын ажып, номчуп турарлар.

Оюн Даҗый-оол — «Тилелге» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Эки үре-түнелдиг ажылы-биле мактадып ол чаалап алган. Совхозтуң дирекция чери оны каш удаа шаңнаан. Оон кадайы Долума ажыл дээш карак-кызыл. Амгы үеде оларның кадарып турар 595 хоюндан 180 ажыг хой төрээн. Малчыннар Бууда Дутаржап, Ондар Хынырооол болгаш өскелер-даа автоланка чамдыкта курут чыгыы келир. ол келирде макарон кылыгдардан эгелээш, хевис, дорожка болгаш өске-даа бараанларны малчыннарга чедирбейн, арада сайгарып каастарын, ажыл төлевирин акшаны малчыннарга моон соңгаар боттарынга чедирип берип турарын чүгүмүттүл чогуур дээрзин чугаалап турдулар.

Эскет чок ыйгылак иштинде Ондар Баазановичи Баян-Доонун делгем чырык, ары-силиг бажыңынга кирип келириниске, төп ферманың эргелекчизи Ондар Кувар оон ажыл-ижи-биле бистн таныштырды. Баян-Доо боду чок болду. Ажыл кижиниң кайын олурар. Ырак ховуда хоюнуң чапында оон чүгле бараанын көрдүвүс. Оон бажыңының иштинде ханада алдын хоо-биле хоолап каан самбырада Хүндүлел бижик тур, ында мынча дээн: «Совет Тываның 20 чыл болган ою-биле холбаштыр ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киришкени дээш Ондар Баазанович Баян-Доону Хүндүлел бижик-биле шаңнаар». Ондар Баян-Доо 1951 чылдан бээр мында ажылдап турар. Баштай ол чыгычылап эгелээн. 1954 чылдан эгелээш хой малдай берген. Малчын бо чылын бедиткен хүзээлгени алган: хой бүрүзүнден 3,3 кг дүктү, 100 хойдан-на 95 хураганны алыр. Бедиткен хүзээлгени чедип алырда малдың одар-суттадын, ажаалдын экижилер деп чүвени ол эки билир. «Тывага хой ажылын сайзырадыры» деп номчуттушты оон кадайы Нордуп номчуп дооскаш, ында бижээн түүлдерни бодунуң ажыл-ижинге чогумчалыы-биле ажыглап турар.

Совхозта мындыг мурнакчы малчыннар кайы хөй. Эрткен 1966 чылда 100 хойдан-на 123 хураганы менди дорукгургаш, «Межегей» совхозтуң хойжулу Төкел-оол-биле аралында чарышка тиилээн Куулар Даҗы-Сереннің кодамында 600 төрүүр хой бар, оон 60 ажыг хой төрээн, оларның чаш төлү бүрүн менди. Малчынның кыштаа Шамбалыг суурнуң чоогунда. Мында чурттап турар малчыннарга автолавка эргелекчизи Куулар Маадыр-оол үргүлчү келир. Илангыя малчыннар кандыг чагыны кылган болдур, ону ыяавыла күүседир — мындыг ажыл-ишчинни мактавайн барып болбас.

Саанчылар бедик түнелдерни чедип алыр талазы-биле, хойжулардан чыыш калбайн турарлар. Илангыя Шамбалыг фермазында саанчы Мария Монгуш арткен чылын хүзээлгезин ажыр күүсеткеш, немелде төлевирге 54 рубльди алган. Саанчылар Ондар Намчалбаа, Зоя Ондар, Бичии-Үрүг, Саара Чыдыгбай олар бо чылын саар инек бүрүзүнден сүттү алырын 1500 литрден кудулатпас дааннер.

Малчыннарның эгелекчи саналдарын, сүмелерин, дилегдерин, негелде хомудалдарын совхозтуң дирекция черинден үргүлчү өөренип көөрү чугула. Ындыг болзаада, кылдынза чогуур түүлдерниң кыдымнайн турарын малчыннар чугаалап турарлар. Чүл дээрге, алган хүзээлгелерни тодаргай көргүзүп турар хевирлеп кылган материалдар чок, үчёт, отчёт багай тургустунган, оон үжүрүдүн ажыл кижилери боттарының кылган ажылының түнелдерин билип алыр дээш ырак-узактан совхоз төвүнче шуужуп чоруп турар. Ажылчыннарның шалын төлевирин малчыннарга барып чедирип бээр хемчег кошкак. Оо ышкаш түскай ажыл ишк-хевя-биле хандырылга сула. Бо четпестерни харый чайладып алырын совхозтуң дирекция черинге, парткомга күзеп каза чогуур.

М. ДЕЛЕГ.

БИЛИГЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ ЭГЕ КЛАССТА

БАШКЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

Быжыг, медерелдиг шинчээттинген билиглер-биле өөреникчилерни чепсегларининн айтырыын башкыларның, улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунга партия болгаш чазак тургузуп турар. Аңаа хамаарыштыр улам чаазы-биле ажылдаарының оруктарын бистиң башкыларывыс дилеп, тып ап турарлар.

Кайы-даа эртемге быжыг билиг өөреникчилерниң эге класстарга белеткелинден хамааржыр. Чугаа сайзырадылгазының, шын бижилгениң эге дилегларин база-ла эге школага шинчээдип алыр. Шын бижилгениң кол ооргазын эге школа бээр.

Эге школаны доозуп турар уруглардың тыва дыл талазы-биле билии, белеткели чаңгыс аай эвес дээрзин практика көргүзүп турар. Бөлүүн сөстерни безин шын бижип билбес, номчуп шыдавас өөреникчилерни 5-ки классче шилчидип турары хомуданчыг. Ол кымның буруузу болуру билдингир. Баштайгы чагган чаш харже орукту иезэри ышкаш, школаның эжиин бир-де дугаар ажыдып, партага олурган уругнуң угаанмедерелин шын башкарып, амыдырал, әртем-биле таныштырары—эге класс башкызының кол сорулгазы. Бо талазы-биле кандыг бергелерге таваржып, оон чайлап болур аргаларны башкы эш-өөрүм-биле сүмележикседим.

Класс мурнунга үнүп келгеш, үнү үнмес, ыяалычал, сөс курлавыры ядыы уруглар база таваржыр. Янзы-бүрү мергежилгелерни күүседип билбес, карточкалар ажыглап шыдавас, чаа чүүлдерни шинчээдип алыры оожум уруглар туруп болур. Бо бүгүге хамаарыштыр өөреникчи бүрүү-биле ажылдап, аңгы-аңгы ара-мергежилдерни ажыглаар аңаар.

Уругларның илепкейин көдүрер дээш кичээлге хол кодурүп, үргүлчү харылап турар уругларны колдап айтырар, харылаалыр таварылга сөөлгү үеде башкыларда бар апарган. Чамдык башкылар ол эки аргаңы шын эвес ажыглап, чаңгыс талалай бээрн шын эвес. Эки өөреникчилерге далямышаан, кошкак уругларже кол кичээнгей салырын утпас херек.

Үзадыр, кыскалаалыр адаар ажык үннерге, ыыткыр, дүлей үннерге, ак-биле адаар үннерге өөренікчилер хөй чалыгны кылып турар болгай. Чижээлээрге, мындыг сөстерге (аът-ат, чуга-чугаа) чазын бижиптер таварылгалар тургулаар. Бо таварылгала чазып турар сөстерин шын адаптыр, домактың утказын билиндирерге уруглар чазын боттары эскерип каарлар.

Шын, чазыг чок бижилгени үр болгаш янзы-бүрү аргаларны ажыглап тургаш чедип алыр. Өөредилге номунда берлинген аңгыаңгы мергежилгелерни безин күүседип шыдавас уруглар бар. Номчуп турар сөзүнүң, домаанның утказын билбес болганындан, кандыг-даа утканы көргүзе бээр үүктерни өске бижип турар. Чүгле номда берлинген мергежилгелерни кылдырары-биле кызыгаарлаттынмайн, амыдырадан (школа, колхоз) алдынган домактарга ындыг янзылыг ажилды кылдырып болур. Оон аңгыда берлинген мергежилгелерниң күүседир аргазын өскерткеш база берип болур.

Класска болгаш класстан дашкаар номчулга уругларның шын чугаалаарынга, бижиринге, чогаадырынга дорт хамаарылгалыг. Кайы-даа класстарга тыва дыл башкыларынга таваржыр бергелерниң бирээзи—тус черниң чугаазы (диалект). Ас-даа, бижимел-даа чугаага тус черниң чугаазын өөренікчилер бо-ла ажыглаарлар. Литературулуг дылда үк сөстерни канчаар ажыглап турарын уругларга тайылбырлап айтып бээр. «Шын бижи, чугаала» деп таблицаны тыва дыл болгуучиниги школага кылып, эзээн үе өртерге-ле солун турар болза эки. Ындыг таблицаны класстар аайы-биле өөренікчилер боттары кыдыры эптиг. Херек сөстерин уруглар боттары-ла чугаалап кээрлер.

Дүрүм барымдаалавайн, кайы хамаан чөк бижип өөрени берген уругларны катап эде бижидип чаңчыктырары берге боор-дур. Өөреникчилерниң дең кезии бешки класска келгеш, дөртүү классчы диктантызын бижип шыдавас болгулаар. Ынчангаш класска ындыг стенд кылып алдым. Картонга дөрт бүлүннай кескен чуга саазыннарны карманчыгаштар кылдыр хырбаладым, аң хөй частырыг кылыр өөренікчилерниң аттарын бижээш азып алыр. Часкан сөстерни догереткен аңаа суп каар. Ол сөстерни словарлыг диктантыга киирип болур. Ындыг ажылды эки чоруулар болза, түнелеп багай эвес деп бодаар мен, чүге дээрге чамдык уруглар көрүп шинчээдип алыр болгай.

Тыва дыл башкыларының ажылынга дузалаары-биле республиканың башкылар билии бедидер институту дуржулгалыг башкыларның ажылларын таладып турар. Кайы-даа класстың тыва дыл башкылары боттарынга ажыктыг түүлдерни оон билип ап болур. Ол ышкаш солуннарга, радиога башкыларның дуржулгалын база чырыдып турар. Башкы кижи боду чогаадыкчы ажылдап, методиктиг литература-биле чепсегленир болза, башкылаашкын ажылы чедиишкинниг болур ужурлуг.

Т. КОЛ.

Азас школазында тыва дыл башкызы.

Тожу район.

ШЫЫРАК ОЛЧА

1966—1967 чылдарның аңныыр сезонунда өлүк тывыжы ховар болганындан аңчы бүрүзү бодунга алган хүлээлгезин күүседири ындыг-ла белен эвес болган. Ынчалза-даа Сыстыг-Хемде күрүненин аңныыр-тывыш ажыл-агый черинин штатныг аңчызы Петр Наумович Поляков аңныыр сезонунда хүлээлгезин эрестиг күүседип турар.

Ол аңныыр сезонунуң эгезинде 2230 кг сайлап каан тайга тооругун дужаап, оон 1560 рубльдиң орулгазын алган. Поляков аңныыр сезонунуң баштайгы үнүүшкүнүнде 165 диңнии, 15 кишти белеткел пунктузунга дужаагаан. Оон өлүрген өлүүнүң эки шынарын белеткелчилер мактап турар.

Поляков ийиги аттаныышкынга эки белеткенип үнгеш, бо за-ла шыырак олчалыг ээп келген. Бо удаада ол 32 кишти чанып келгеп. Ынчангаш Петр Наумович Сыстыг-Хем аңныыр-тывыш ажыл-агый черинин аңчылар аразында калбаргаң социалистиг чарыжының тилекчизи болган.

Н. ХУНАЖЫК.

Суд залындан

ӨЛҮРУКЧҮНҮҢ ШИИТКЕН

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң үнүүшкүнүүт ажык суду дерзин кеминг хереги үүлгеткеп хамаатыы И. Ш. Медээчиниң кеземче херээн көргеш.

1966 чылдың май 1-де Чөөн-Хемчик районуңң «Тыва» совхозунуң Хөндергей салбырының девискээринде Шивилиг деп черге совхозтуң малын бадарып турган К. Хөйлеңоол болгаш Х. Хөөкүй-оол оларның аалынга болүк арагалаашкын болган. Ол «чыыштың» киржикчилериниң бирээзи И. Медээчи болза Кавакай Хойлең-оол болгаш оон кадайы Валентина Монгуш оларның амы-тынынга четкен.

И. Медээчи үргүлүү арагалап, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, ол-бо черлерге улуун чораанының түнелиинде оңаа айылдыг хереги үүлгеткеп.

Тыва АССР-ниң Дээди Суду И. Ш. Медээчиниң кеземче херээн көргеш, РСФСР-ниң КХ 102 түүлүүнүң «д» болгаш «е» пунктулары-биле бурулуг деп саналып, дээди ыа-биле боолап шиидер деп шииткелди үндүргеп.

И. Ш. Медээчиниң амыдын артырарының дугайында дилээн РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумуу хандырбаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң шииткелин күүсеткеп.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ЧАА КИНО

„ЧЫЛДАКТЫГ КУДА“

Власта — башкы институту доосказ аныяк, чараш кыс, а Властик бодүүн, ажылчым оол.

Хөлчээшиниг, удуг хоорай Прагаиың бир кудумчуузунга болчашкан черинге Власта бактажыпкан таныжы оглунуң ажинге ужуражыр дээш келгеп, өске оолга. Властикке ужуражы баар. Власта ол оолга бадылажып алыпты, мөңээ хоорайга чурттаар бижидилге херек-тир, мени кодээ суурга башкылазын дээш чоруткан, мичээлээ-даа ырак, бүдүүлүк көдээ суурга кырын каарын күзеевес мен, хоорайга ажылдаар, чурттаар ужурлуг кижи мен деп эзрежирге, үш сеткилдиг Властик ону көргеп, чаштээрежиптер. Бадылажып алырзаар.

Властик ол орланымаар, чугаалыр хөлгүг кыска бүгү сеткилл-биле мнакшып, оон даштыкы әлдекзавилен ажы-чаңынга бүүрел турар.

— Сеңээ багай үүве кылып кагзымза, меня канчаар сен? Алагадаптар сен бе?—деп, Власта оон айтырар.

Властик аңгадай берген, кезек боданып турар.

— Ийи катап — деп, Власта ону мнавыла харыладырын оралдажыр.

— Ийи катап...— деп, Властик оожум, бүүрел чок харыдаар. Ол бодаарга-ла, Власта ындыг бужар чорукту кылып шыдавас ышкаш. Ынчалза-даа Властаның (артист М. Драгокоуцилова) сеткил-сагыжы хоозун, киживлериниң эки сеткил-бодалдарында бүүрел чок, дарган амыдыралче чүткүүр, ол соруглаын чедип алыр дээш кандыг-даа чүдекбужар чүвени кылырына белен, кижизиг моңу-шынар чок уруг болур. Ынчангаш оон чурттаалгазы бодун боду мегелээн чуртталга. Ол бодунуң арги танымжы инженер Мирек-биле (артист Р. Брэйбогатый) катап ужуражып. Властиктеп чарлып алырын дугуржуп алыр. Ол берге минутада-даа, өскүзүнге чалынмас, аш-өөрү-биле пайыралдыг, амыдыралга мнак, арыг сеткилдиг Властик (артист М. Юнашек) чурттаалганың шылгалдазын төлептиг тудуп, сеткилиниң буянныын киргүзер.

«Бодун боду мегелеп чоруур кижи өске кижилерни мегелевейн барып шыдавас. Ынчангаш ындыг ийи-чаңгыс кижилер амыдыралга айыылдыг»—деп, бо кинофильмниң тургузукчулары бижээн. Амыдыралдың ындыг чугула айтырыын көдүрүп турар кижилдикчи ужур-утказалыг бо кинофильмни Чехословакияның «Баррандов» деп киностудиязында кылган.

Бо солун кино республиканың киноэкраннарында үзүп эгелээн.

Д. АПАЙ-ООЛ.

Эргим номчукчу

1966 чылда үндүрген Күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкинининн талазы-биле ойнаашкыннарның бешки тиражы 1967 чылдың февраль 15-те Днепропетровск хоорайга болур.

Тираж бүрүзүнде чээшкинниң бир разрядынга-ла 512500 рубль түннүг ойнаашкыннар таваржыр. Бо чээшкин талазыбиле 40, 100, 500, 1000, 2500 болгаш 5000 рубльди ойнап ап болур.

Дараазында ойнаашкыынның тиражтары март 30-де Минск хоорайга, май 15-те Свердловск хоорайга, июнь 30-де Алма-Ата хоорайга, август 15-те Волгоград хоорайга, сентябрь 30-де Рига хоорайга, ноябрь 15-те Баку хоорайга, декабрь 30-де Воронеж хоорайга болур.

Облигацияларны садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражынга киржиңер!

Ажаалга кассаларының эргелели.

Кино

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Максим Перепелица» 10, «Зиин, бичии кижи!» 12, 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уш мушкетёр» (1-ги, 2-ги сериалары) 12.30, 4.10, 7.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ленин 1918 чылда» 10.30, 2.40, «Чылдактыг куда» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг «бурганның» оолдары» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчуу, бажы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуун 24—63, редакторуун оралакчыларының 35-24, 23-38, харыы-салгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал колдаанның 23-54, агитацияга болгаш пропаганда колдаанның 37-13, кодээ ажыл-агый колдаанның 21-47, үлеттүр колдаанның 22-64 чаяа, ажылчын болгаш кодээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыдырал коллективтериниң корректорларының 27-41. Солун келбейн баргавда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга аргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчуу, 1.).

ТС—00243.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1923 чылда үнделип эдилгеннеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 11 СУББОТА № 36 (6673).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50

Витебск, Гомель областар— Ленин орденниг

Партизан шимчээшкинниң идепкейлиг киришкени дээш, Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселге ажылчы чоннарның эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскени дээш база улус ажыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму февраль 8-те үнген Чарлыын ёзугаар Белорус ССР-ниң **Витебск болгаш Гомель областарын Ленин** ордени-биле шаннаан.

(СЭТА).

Бирги чартык чылда

Республиканың школалары 1966—1967 өнзагай өөредилге чылының бирги чартыкының түңнелдерин үндүргеш, үшкү улдуңунче кирипкен. Улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының кол сорулгаларын СЭКП-ниң XXIII съездизи айыткан. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ортумак школаларның ажылын улам ыкай экижидер хемчеглер дугайында» эртиен чылдың ноябрь 10-да хүлээп алган доктаалында ол сорулгаларны боттандырары-биле ап чорудар хемчеглерни тодаратқан.

Партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериниге үндезилээш, республиканың улус өөредилге ажылдакчылары эвээш эвес ажылдарны чорутқан. Башкы арга-мергемилин бедидип, мурнакчы дурмулганы чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап келгенииниң түңнелинде, республиканың школаларындан 248 башкы бирги чартык чылды чүс хуу өөредилге-биле доосканнар. Аныяк салгалды кижизидериниң херээнге билигмергемилин, нүзел-чүтүлүүн харам чокка бараан болдурган башкылар школа бүрүзүнде бар деп чугаалап бояур. Ынчаяза-даа оларның аргадурмулгазы өске башкыларга үлегер-чижек боол, долузу-биле ажыглаттынмайн турарын демдеглээри чугула.

Ийиги улдуңнуң түңнели-биле мурнакчы башкыларның чаа аттары тыптып келген. Оларның аттары бо дур: Б. Л. Ондар (Чөөн-Хемчик), М. Ч. Сотпа (Эрзин), Г. В. Синицина (Кызыл), К. К. Конга (Бай-Тайга). Каа-Хемниң Эржей, Тоңунуң Сыстыг-Хем, Тес-Хемниң О. Шынаа, Улуг-Хемниң Иштии-Хем, Таңдының Владимировка, Кызылдың № 7 школалары бирги чартын чылда өөредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле бедик көргүзүглерлиг болганнар.

Ийиги улдуңнуң түңнели-биле алырга, Бии-Хем районнуң школаларында өөредилгениң деңнели республикада эң-не бедик болган. Бии-Хемниң улус өөредилге ажылдакчылары, партия, совет органнары 1966—67 өөредилге чылынга школаларны белетиизэринге үлегерлиг киришкеш, чарыштың бирги черин аяган болгай. Школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының чөвүлелдериниң амылы бо районда база эки. Школа херээн үнелеп көөр, аңаа удуртулга, контрольду кажан-даа кошпатпайн турар черлерде өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар бедик деңнелдиг боол турары моон кесиү-дүр.

Республиканың школаларындан 4364 пионер, 833 комсомолчу чүгле 4,5 демдектерге өөренген. Бүгү пионерлериниң болгаш комсомолчуларның иниити санынга хамаарыштыр алырга, ол түң эвээш болуру чугаажок. Бистиң школаларывыста пионер, комсомол организациялары өөрениичи кижиниң ноя-ла сорулгазы болур эки болгаш кончуг эки өөренириниге дузалаар, ону сорук киирер, деткиир умурлуг.

Өөредилгениң шынарынче онза кичээнгей салып, эртем үндезинниериниге өөрениичилерни чепсеглээрии ортумак школа дугайында доктаалда тодаргай чугаалап турар. Бирги чартын чылдың түңнелдери-биле бистиң школаларывыста чүү чедир кылдынмааның? Чүнүң-даа мурнунда, өөренииктерниң билиининиң шынары чавыс боол артпышаан. Иниити республиканың өөредилге хуузу эртиен чылда турганындан чавыяаан. Орус дылга, математиканга, тыва дылга дыка хөй уруглар багай демдектерни албышаан хевээр. Чүгле орус дылга 3888 өөрениичи багай демдектиг болган. Оң дээрге эртиен бирги чартын чылда турганындан 333 кижи хөй-дүр. Тус-тус школалар, районнар аайы-биле өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарда шыңгыы чугаалажып, түңнел үндүрер четпестер хөй болуп турар.

Программада бердинген материалды, ылаңгыя оок ноя-ноол кезектерин өөредирде, өөрениичилерге ханы, быжыг билиглерни бербейн турарындан, хөй-хөй уруглар багай өөренип, катап олуруп турар. Чамдык башкыларның, школа удуртукчуларының билиг-мергемилиниң чавызындан, ажылынга харыысалга чугундан үнүп кээп турар мындыг четпестерни болдурбас дээш улус өөредилгезиниң ажылдакчылары шудургу ажылдаар апаар.

Өөредилге чылы төнгүже арткан үени чөп ажыглап, өөренииктерниң билиинде эрттирипкен түүлдерни башкы бүрүзү чедип алыр умурлуг. Чаа теманы өөренири-биле катаптаашкынны деңге, системалыг чорудары аңаа дузалаар. Ылаңгыя кошкан өөренииктер-биле тускай ажылдаары негеттинер. Маңаа ада-иелер-биле школаның демниг харылзаазы чүдеп артык үнелиг. Чүгле ынчан эки түңнелди чедип ап болур.

Башкы бүрүзүнүң ажылынга харыысалгазы бо хүннерде школаның мурнунда салдынган айтырыгларны шиитпирээринге улуг рольду ойнаар. Республиканың чырыдыышкын министерствозу, башкылар билии бедидер институт, улус өөредилге киндистери, түс-түс школа удуртукчулары, ылаңгыя өөредилге эргеленчилери башкыларның ажылынга контрольду күштелдирип, деткимче, дузаны ой-шаанда көргүзер умурлуг. Бо айтырыгларны чедиишкиннии-биле шиитпирлеп алыр болзувусса, ийи чылчылаар, школазын ара каар чоруктар бистиң школаларывыска турбас. Ол дээрге 1970 чылга чедир бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин бистиң чуртувуска боттандырар дээш сорулганы республикага күүседиринге чугула базым болур.

Улус өөредилгезин, школа херээн хүн бүрүнүң ничээнгейинге алган турары партия, совет органнарның база чугула сорулгаларының бирээзи. Школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының эки түңнелдиг болуру партия, совет органнарның сагыш салыышкыны турда чедип алдынар дээрзин үтпас умурлуг бис.

Улуг Октябрьның 50 чылын чедиишкинниг утмууру дээш ажыл-иш найда-даа хайныкпан бо хүннерде улус өөредилгезиниң ажылдакчылары калбак хөй-ниитиниң деткимчези-биле боттарының мурнунда салдынган сорулгаларның күүселдези дээш улам чүтүлдүг ажылдаар умурлуг. Ол дээрге Улуг Октябрьның алдарлыг байырлалынга оларның эң чугула сапыышкыны болур.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА АЛДАР КЫЛДЫР

Чаа беш чыл планының ийиги чылы — бо 1967 чылда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою болуру-биле холбаштыр ол улуг байырлалды төлептиг уткуур төлээде, бистиң республиканың район бүрүзүнүң ажылчы чоннары ниити районнуң хемчээли-биле социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Районнуң ажыл-агыйының адырларының талазы-биле ажылдап кылып каан делгерентей хүлээлгелерин шуптузун албайн, кол-кол түүлдерин ушта бижээш, солуннуң бо номеринден эгелеп парлап турарывыс бо, ооң-биле кады бистиң солунга бүгү эвес, түгле чамдык районнарныы парлаттынар. Борта кирбээн районнарның хүлээлгелери «Тувинская правда» үнер.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Бай-Тайга район

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң төлептиг утмууру-биле хараазында хүлээлгелерни районнуң ажыл-ишчилери ап турар:

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1967 чылдың ноябрь 1-ге чедир күрүнеге эът, сүт, дүк болгаш тараа садарының чыл планын күүседир, чылдың төнчүзүнге чедир планнан ажыр 200 тонна тараанны болгаш 50 тонна сүттү күрүнеге садар.

Тараа ээлчештирилгезин шын ажыглаар болгаш шөлдерни даштардан база чадаң ыыштардан арыглап тургаш, 1967 чылда 150 гектар күр черни шинээдип алыр.

КУЛЬТУРА-АМЫДЫРАЛ БОЛГАШ ЧУРТТАЛГА ТУДУУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Район төвү — Тээлиде Культура бажыңының тудуун октябрьның 15-ке чедир дооскаш, ону ажыглалга киирер. Тээлиге 30 олуттуг чунар бажыңның тудуун хуусаа бетинде — октябрьның 1-ге чедир доозар.

Каргы кодээ Советиниң төвү — Мугур-Аксы суурга 320 өөренииктиг өөренир школаның тудуун бо чылдың август 15-ке чедир доозар.

Кызыл-Даг кодээ Советтиң төвү — Кызыл-Даг суурга «Тээли» совхоздуң күсели-биле 25 оруннуг уруглар садын ажыдар.

«Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарның төптеринге хөй-ниитиниң күжү-биле болгаш ол колхозтарның акша-хөреңгизи-биле ийи спорт шөлдерин 1967 чылдың июль 15-ке чедир тудуп дооскаш, оларны деңирир.

Район төвүнге болгаш «Кара-Хөл» колхозтуң төвүнге кайызы-даа 500 олуттуг ийи ногаан театрны тутказ, ажыглалга киирер.

Районнуң чурттакчылыг черлеринге бо чылдың чазыныңда болгаш күзүнүнде 9300 ыыштарны болгаш чадаң ыыштарны тарып олуртур база 4100 метр штахетниктиң тургускулаар.

Планнан дашкаар 120 дөрбедчиң метр чурттагга шөлүн тудар.

Эрзин район

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1967 чылда 1411 тонна эът, 525 тонна сүттү болгаш 219 тонна ыдыктыг күрүнеге садар.

КУЛЬТУРА, ЧЫРЫДЫЫШКЫН БОЛГАШ КАДЫК КАМГАЛАЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

«Чаа орук» колхозтуң төвүнге клуб тудуун доозар.

Район төвүнде болгаш колхозтарның төп суурларынга ногаан театрларны база спорт шөлдерин тудар.

Сыын-Мыйыс болгаш Сувура фермаларын радиожудар, электрижидер болгаш доктаамал турар киноустановкалар-биле хандырар база Бай-Даг болгаш Нарын суурларда доктаамал турар киноустановкаларны делгем экранныг кылдыр эде деривр.

«Коммунизмче орук» колхозка амыдырал хандырыгга комбинадының салбырын ажыглар болгаш амыдырал хандырыгга комбинадының чанынга шак, амыдыралга хамаарышкан херекселдерни болгаш өске-даа механизмнерни септээр черлерни тургузар.

Район төвүнге 200 точкалыг коммутаторну тургузар. Ленин аттыг колхозтуң төвүнге харылзаа салбырын ажыдар.

«Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының төвүнге телефон киирер болгаш радиожудулгазын кызыр.

«Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының төвүнге, «Мөрен» колхозтуң Сыын-Мыйыс фермазынга садыг шугуму-биле ларёктарны ажыктыкылаар.

Школа бүрүзүнге спорт болгаш география шөлдерин тургузар, колхозтар аразының пионер лагерин чаа черге көжүрүп чаартып тургузар.

Бежен оруннуг школа-интернатты тудар.

«Коммунизмче орук» колхозтуң төвүнге эмнер садыглаар ларёкту ажыктан турар.

Ак-Довуракты электростанциязы коммунистиг куш-ажылдың коллективи дээш демисежип турар бүдүрүлгелериниң бирээзи. Коллективте ам 40 ажыг кижиге коммунистиг куш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты тывыскан.

Электростанция январьда бүдүрүлге талазы-биле алган хүлээлгезин ажыр күүседип, 2 миллион 9 муң киловатт-шак энергияны бээр тургаш, 3 миллион 500 муң кылдыр күүсеткен. Бо коллективтиң кежигүннери чыл даалгазын ноябрь 7-де күүседир дээш, Улуг Октябрьның 50 чыл ою-га алдаржыткан социалистиг чарыштың цехтер аразында калбарткан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) электростанцияда партия организациязының секретары, электрик Эдуард Дамбровский блок системазының улуг машинизи Александр Милюченко болгаш одалга цегинин мастери Александр Кислицын олар-биле одалга цегинде январьда социалистиг хүлээлгенин түңнелин чугаалажып турары.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

А. Н. Косыгинниң Г. Вильсон-биле беседазы

ЛОНДОН. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Февраль 9-та ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Великобританиянның премьер-министри Г. Вильсон-биле беседазы болган. Мурнунда эртилээн беседаларга чугаладашкан айтырыглар талазы-биле сөзээл-оналдарның солчулгазы үргүлчүлээн.

Эртенги шайлалга

ЛОНДОН. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Даштыкы журналистерниң Лондонда ассоциациязы февраль 9-та ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге аддар болдургаш эртенги шайлалганы «Дотчестер» отельже тургускан. Эртенги шайлалгага Совет тазактың баштыңы үүре чугаалаш, журналистериниң салган айтырыгларынга харыылаан.

Дүштеки шайлалга

ЛОНДОН. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Февраль 8-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Великобританиянның премьер-министри Г. Вильсонга аддар болдургаш дүштеки шайлалганы совет аймак черинге тургускан.

Дүштеки шайлалгага англи тазактың баштыңы-биле кады даштыкы херектер министри Дж. Браун болгаш Великобританиянның өске-даа күрүне ажылдакчызары, а ол ышкаш Великобританиянның Совет Эвилелинде элчизи сэр Дж. Харрисон олар олурушкан.

Дүштеки шайлалгага совет талаадан Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Г. Д. Джавахишвили, Эстон ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы В. И. Клаусон, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң орадакчызы А. А. Солдатов, ССРЭ-ниң Великобританияда элчизи М. Н. Смирновский болгаш албанның өске-даа ижилери олурушкан.

Найыралчы байдалга эртиен дүштеки шайлалганың үезинде А. Н. Косыгин биле Г. Вильсон дашкалар көдүргеп.

ДЭЭДИ ШКОЛА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Февраль 9-та Москванын Күрүне университединге дээди школа ажылдакчыларының чөвүлел хуралы ажыттынган. Министерстволарның болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары, чурттуң 767 дээди өөредилге черлериниң профавилел, партия болгаш комсомол организацияларының төлөлекчилери дээди школага өөредилгени организастаар, эртемверин башкылаарының эртем-теоретиктиг деңнелин үндезинге-биле экижидер, шинчилел болгаш кижизидилге ажылын сайзыраңгайжыдар талазы-биле чугула айтырыгларны чугаалажып турар.

«Чуртка тускай эртемниглерни белетиэрии экижидер база дээди болгаш ортумак тускай өөредилгеге удуртулганы сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчегленнин дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле дээди өөредилге черлериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри В. П. Елютин кылган. (СЭТА).

УЛУСТУҢ БЕДИК БҮЗҮРЕЛИ

Соңгулда мурнунуң хуралдары

РСФСР-ниң Дээди Совединиге депутаттарга кандидаттар депшидерибиле холбаштырган ажылчы чоннарның хуралдары республикада үргүлчүлеп турар.

Февраль 9-та Москванын А. В. Вишневский аттыг хирургия институтунуң коллективиниң соңгулда мурнунуң хуралынга ол институттуң директору **Александр Александрович Вишневскийиң** Россия Федерациязының күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутадының кандидадынга депшиткен.

Краснодарның электри хемчээкчи приборлар заводунуң ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга боттарының бүдүрүлгезиниң бригадир-эптекчизи, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры **К. Ф. Цыбулиниды** депшиткен.

Ставрополь крайның Кочубеевск районунуң Октябрь революциязы аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга боттарының колхозунуң звеночузу **Л. М. Крипицинаны** депшиткен.

Горький областың Ботск районунуң «Рассвет» кодээ ажыл-агый артелиниң бежигүннериниң соңгулда мурнунуң хуралы РСФСР-ниң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутадының кандидадынга «Рассвет» колхозтуң ферма эргелекчизин **Т. Н. Шороховаиы** депшиткен.

Кострома областың Макарьевск районунуң «Ленинниң оруу» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары соңгулда мурнунуң хуралынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга «Ленинниң оруу» колхозтуң агроному **А. А. Морохованы** депшиткен.

Липецк областың «Октябрь 15 чылы» совхозунуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга ол ажыл-агыйның агроном-бригадири **А. Н. Степановапы** депшиткен.

Ростовтуң хем будурулгезиниң Ленин аттыг каттыжышкынының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры ажылчын **А. А. Глушичнин** депшиткен.

Нижнетагильскиниң Уралвагон заводунуң коллективиниң соңгулда мурнунуң хуралынга заводтуң сураглыг токары **А. П. Гвоздевти** РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга чаңгыс үйбиле депшиткен.

Марий АССР-де «Сила» деп эң улуг колхозтуң ажыл-ишчилериниң хуралы болгаш. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга ол кодээ ажыл-агый артелиниң күш ажазакчызы **М. А. Овсянникованы** депшиткен.

Чуваш АССР-ниң Мариинск-Посад районунуң Шоршелы кодээ суурунга болгаш хуралга колхозчулар

Кадарган кодан хоюмну чайны одарладып семиртириге, менди, хүр чыл ажырарынга кандыг бергелер болбаан дээр. Ол бүгүнү шыдажып эртеринге, улам эки көргүзүглүг болурунга күзел-чуткүл өг-бүледе кижилерни дөстүндүрбейн, он ажыг чылдар биндиртпейн эртип келди. Нимтининг малын өстүрер, Төрээн чуртка уламна хой эътти, дүктү бээр чугула сорулгага биче-даа бол, бо аразында ажыл-ишчи үлүг-хүүм киргеп.

Кыштың хүр ашкан малдың продуктулуу бедик, оон чаш төлү боткур, дүргеп мандыычал болурун практика бадыткаан. Ынчангаш бо кыпка эки белеткелдиг кирдивис. Беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүе хойга онаштыр 95 хураганны менди доруктурбушаан, хой бүрүзүнден-ле оргумаа-биле 2,9 кг дүктү кыргып алган бис.

Совет Эрге-чагырганың бежен чыл оюн демдеглээр юбилейлиг чылда улам бедик көргүзүглүг болурун дузалакчы кадарчым (уругларым неви) Ховалыг Долба-Сүрүн-биле сүмелешкен бис. Малдың чаш төлүн чидирип чокка доруктурүп, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү кыргын алырынга бүүрел бар: кыштаавыста мал чеми четчир, кажаа-турлаг эки, кышкы одарны шын организастап, ажаалдаже кичээнгей салганымдан хойларывыс ам-даа семис олчаан.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хаймракан салбырында бистиң хамааржып турарывыс үшкү бригаданың өске-даа коданнарында шөөр мал хүр кыштаганып, чаш хураганнар менди доругуп турары өөрүүлүг. Мээң кодаңмда төрүүр 295 хой бар, баштай төрүттүнген 35 хураган шуптуу менди.

Моон-биле чергелештир бистиң ажылывыста четпестерни айтып, ону чайладырыга санал-бодалды илередири база ажыктыг боор. Төрээн хойларга силюс дыка үнелиг. Ону моон соңгаар шөөр малга база белеткезе чүл? Кыштаганда фонарь-чырыткы чедишпес, керосин чок, чаш малга клетка кылыр мыш материал, хураганнарга ничеек кылыр кидиге четче хандыртынмайн турар.

Х. СЕМЧИТ-ООЛ,
Хойжунуң бодуң М. Валерьянов тырттырган. хойжу.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ САГЫНДЫРЫП ТУР

Хойларны тарып боозаткаанының болгаш сула эдержилгени чорудуп эгелээнининг үезин барымдаалаарга Эрзин районнуң колхозтарынга массалыг оолдаашкын февраль айның ортан үезинден ыдай түлүктей бээр. Районнуң улусчу контроль комитеди ажыл-агыйлар массалыг оолдаашкынга канчаар белеткенип турарын хынаан болгаш оон түнелиин хуралынга чугаалажып көрген.

Ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш тускай эртеминдиктерни хойнуң массалыг оолдаашкынынга ыракта четпес белеткенип турары хынаалдаан көзүлген. Чүгле Нарында «Коммунизмче орук» колхозта чамдык белеткелдер кылдыгаан боордан башка, өске ажыл-агыйларда ынаар кичээнгей салдынмаан. Ленин аттыг, «Мөрен» болгаш «Чаа орук» колхозтар чаш мал кажааларын белеткээринче, сакманшиктерни хөө төрүүр коданнарже чорударынче болгаш хойжуларны ничеектер, фонарьлар, тускай хеп чергелиг чүүлдербиле хандырарынче кичээнгейни салбаан. Районнуң өдээ ажыл-агый будурүлге эргелеп мал төрүүр үеде хереглээр антибиотик эмнерни, сөөк далганын болгаш өске-даа эм чүүлдерни чедип алырынче кичээнгей салбаан.

Массалыг оолдаашкын эгелээри арай элек болза-даа, эдержилгени шын эвес чоруткаының база будурукчуларын кайы хамаан чокка коданнарга катканының түнелиинде чамдык коданнарда оолдаашкын массалыг эвес-даа болза чоруп турар. Төрүүр хойларны баш удур аамыраарынче кичээнгей салбастың уржуу ам безин көстү берген. «Коммунизмче орук» колхозта хойжу Тере-Бижиниң коданында 150 хой хураганнакан. Оларның 50 хүүжү хураганнарын төттүрбейн турар. «Чаа орук» колхозта хойжу Дамбада төрээн 63 хойнуң хураганнарындан 12 өлген. Мал эмчилерни шинчип көөрге, олар аштап өлген болган.

Малдың чаш төлүнүң өлүмнээр чоруу чылыг кажааларны ой-шаанда белеткевейн баргашындан дээрги ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемнигеринге база малчыннарга шагда билдингеп. Ынчаза-даа хураганнарга чылыг кажааны белеткээри амга чедир-ле сес кырында болбушаан. «Мөрен» колхозтуң хойжузу Көк-оолдуң коданында хураган кажаазы чок, ам ону удур кылыр апарган. «Чаа орук» колхозтуң тускай эртеминдиктери болгаш чамдык хойжулары эрги үтек кажааларга база оглерге хураганнарны доруктурар ужурга таваржып турарлар.

Чаш малдың оран-савазын четпес белеткээни болгаш оон ажаалдазын шын тургуспааны ам безин уржуктут чоруун көргүзе берген. «Коммунизмче орук» колхозта төрээн 854 хойдан 20, «Чаа орук» колхозта төрээн 407 хойдан 23 хураган өлген.

Улусчу контроль комитединиң хуралынга колхозтарның удуртукчуларын болгаш тускай эртеминдиктерни чалап олуруштургаш, оларның тайылбырын, саналдарын алган.

С. ТАМБА,
«Шынын» корр.

ТЫВАНЫҢ БЮДЖЕДИ

А. КАПЛУНОВ.
Тыва АССР-ниң сан министри.

Бо чылдың январь 13-те Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң он бирги сессиязы АССР-ниң 1967 чылда Күрүне бюджединиң болгаш улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының дугайында хөөлүларны бир үн-биле бадылаан. Бистиң республиканың 1967 чылда Күрүне бюджединиң кол онза үүлдери чүл?

1967 чылда бюджет улам оскеп. Ону 41439 муң рубль түнге, эрткен чылдан 7,5 хүү өзүлделиг кылдыр бадылаан. Мурнуку чылдардаазы-биле бир демей, бюджеттиң кол үндезини болза саарылга үнүрүүр, орулгалардан шилчилгелер, кооператив болгаш колхоз оргавизацияларындан олча-ажык үндүрүүр дээн чергелиг, социалистиг ажыл-агыйның бюджетке киирер ол чыылдалары болур. Бо төлелгелер амгы үеде бюджеттиң орулгазының кол нүрүзүү болуп турар, ээн чоокку келир үеде олар бюджеттиң кара чаңгыс үндезини болу бээр.

Мынчангаш 1967 чылдың бюджединиң орулгаларын чедишкинниңбиле күүседип алыры үлетпүр бүтүрүлгелериниң бүдүрүлге планнарын күүседиринден, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукциянның бот-үнезин чингедип, эртемниг болгаш техниканың ээн чаа чедишкиннерин нептередип тургаш, ажыл-агыйның иштики чыылдаларын көвүдиринден улуу-биле хамаржырдыр.

1966 чылда республиканың күрүне бюджединиң орулгазын киирип күүседиринин планы 100,4 хүү күүсеттинген. Ындыг болзажок, түңнел оон улуг болур аргалыг турган, чүл дээрге чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүреринин болгаш ону саарарының планнарын чедир күүсетпээн. Ынчангаш саарылга үндүрүү болгаш орулгалардан шилчилгелер дээн ышкаш, бюджеттиң ындыг орулгалары чедир кирбээн.

Чижээлээргө, «Тыва тудутнуң» дузалаар бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтары, пиво заводу, Сарыг-Септиң, Бай-Хаактың болгаш Шуурмактың амыдырал хандырылга комбинаттары ниити продукция бүдүреринин чыл планнарын күүсетпээннер, оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнары база күүсеттинмээн. Чамдык бүдүрүлгелер чыл планын күүсетсеп-даа, ээн чүгүлө кылыглар талазы-биле база күүсетпээн. Чижээ, эът комбинады эът бүдүрер планын күүсетпээн, Кызылдың сайгарылга базазы далган бүдүрерин, хлеб заводу кондитер кылыглар бүдүрерин чедир күүсетпээн, оон-даа өске.

Бо 1967 чылда бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелерин планнаашкынның, экономиктиг идиг беришкининиң чаа системазынга шилчидер дээрзин демдеглээр херек. Ынчаарда бүдүрүлгелерге орулгаларның күсели-биле шаңнал фондулары болгаш бүдүрүлгени хөгжүдериниң фондузу туруп келир, олар бүдүрүлгениң бодунуң эргезинге турар, бо талазынга өске-даа чаа түүлдер болур.

Мынчангаш ажыл-агыйның бо чаа реформазы, ажыл-агыйны удуртуруның чаа хевирлери, бүдүрүлгелер болгаш ажыл-агый организацияларының удуртукчуларының эргелерин калбартканы—бо бүгү болза ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазын хөгжүдеринге, бүдүрүлге бүрүзүнге бүдүрүлгени организастаарын улам экижидеринге чаа улуг аргаларны ажыдары чугаажок. Экономиктиг идиг беришкининиң системазы болу-ла бүдүрүлгениң орулгалыын улам бедидериниң, бүдүрүлгениң темпилерин саададын турар бүгү түүлдерни узуткаарынче чаа оруктарны дилеп тывар кыдыр коллективтерни албадап турар. Мынчангаш олардан бюджетче киириилелер улам быжыг үндезинниг болур.

Бистиң республиканың байдалынга хереглел кооперациязы бюджеттиң орулгалыг кезээн күүсединге улуг ужур-дузалыг, ол болза орулгадан олча-ажык үндүрүүн төлеп турар болгаш. Оларның ажылы кандыгыл? 22 хереглел ниитилелдериниң тозу бараан саарылгазының планын күүсетпээн. Бараан саарылгазын күүседиринге чоннуң бараан талазы-биле хереглелин өөренип көрбези, садыг черлеринге бараанарны шын эвес хуваап турары, чамдык үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарын садыглаарын эки организастаавайн турары улуг моондак болуп турар. Магазиннер бо-ла хагдына берген турар, эрткен чылын үүрмектеп садарының магазиннери ниитизи-биле 3500 ажыг хүнде хагдынган, оон-биле холбаштыр бараан саарылгазының планынан миллион ажыг рубль үне берген. Бо талазы-биле байдал Барыын-Хемчик, Тожу райполларда онза багай.

Бо бүгүнүң түннелиинде кооперация шугуму-биле бюджетке киириилелерниң чамдыызы күүсеттинмейн барган.

Республиканың бюджединиң чарыгдалдары кайнаар утланганы?

Ол хамыктың мурнунда чоннуң амыдырал деннелин улам бедидеринче, оон материалдыг болгаш утаан-бодал хереглелдерин долузубиле хандырарынче утланган. Республика бюджединиң шиитпирлиг кезээ—социал-культура хемчеглерни (өөредилге, кадык камгалалы, социал хандырылгазы болгаш өске-даа) хандырарынче утланган. Анаа чарыгдалы 15311 муң рубльге бадылаан, бо болза эрткен чылдыынган 6 хүү оскени ол-дур. Ол болза халас өөредилгеге, эмнелге хандырылгазынга, уруглар албан черлеринге, кырганнар бажыннарынга, пенсиялар, пособиелер төлелгезинге, сургуулдар стипендиаларынга, өскедаа чүүлдерге дөзевилээн чарыгдалдар-дыр. Улус өөредилгезинге хөйнү төлевилээн, а ол талазы-биле бистеп байдал мындыг: республикада ниити билигиниң 163 школалары бар, оон иштинде эге школалар 41, сес чыдыы—79 болгаш ортумак школа — 43. Ол школаларга өөреникчилерниң саны 3366 кижиге өзер болгаш бүгү өөреникчилер 49,8 муң чедер.

Ажылчыннарның болгаш колхозчуларның ниити билиин, культура-техниктиг деннелин бедидеринге ажылчын болгаш кодээ аныяктарның школалары база улуг кижилерниң бот-өөредилгелиг школалары улуг аргаларны ажыдып турар. Ажылчын болгаш кодээ аныяктар школаларының хереглелинге 1967 чылда 300 муң рубльдың чарыгдаар деп планнаан, ол болза эрткен чылдыынган 42 муң рубль хөй болуп турар-дыр.

Аныяктарның чогаадыкчы мергежилиг хөгжүдер талазы-биле республикада таарымчалыг байдалды база тургускан, ол болза чыл бүрүзүнде чоруудуң турарывыс бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүглерин организастап турарынган көстүп турардыр. Мынчангаш бот-тывынгыр уран чүүл театрларынга болгаш ниити ырлар коллективтеринге бо чылын 15 муң рубльдың бээрин бюджетте көргеп.

Эмнелге практиказында совет медицина эртемниң эң чаа чедишкиннерин калбаа-биле ажыглап турар. Медицина хандырылгазының шынары улам бедип, чоннуң аарыр чоруу эвээжээн. Мынчангаш чоннуң медицина хандырылгазынга—кадык камгалалынга бюджеттен чарыгдалды 9927 муң рубльге бадылаан, ол болза эрткен чылдан 588 муң рубльге көвүдээн-дир. Оон иштинде демдеглезе чогуур чүве болза үнезинп чондан иелер божаанда, оларның уругларынга республикага ниитизи-биле 83 муң рубльдың чүүлдерин халаска бээр база өлпези аарыг кижилерни халас эмнээринге 198 муң рубльди дөзевилээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иелер болгаш чаштар дугайында кайы хире сагышты салып турарын совет кижилер билир. Тыва АССР-ниң 1967 чылда бюджединде школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге 2277 муң рубльди чарыгдаарын көрген.

Балык камгалалынга чарыгдалдар болза амгы туруп турар эмнелгепрофилактиктиг албан черлерин, оларда ажылдап турарларны хандырары-биле чергелештир эмнелге черлеринде орунныарын санын көвүдедип, оларның санын 2915 чедирер арганы берип турар.

Тыва АССР-ниң 1967 чылда Күрүне бюджединиң кол үгланышкыннары мындыг-дыр. Ону болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн байырлап эртер бо байырладыг чылда күүседир апаар бис, ынчангаш күрүне бюджединге киирер орулгаларны чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш ажылдаары — будүрүлгелернин, ажыл-агый организацияларының, колхозтар болгаш совхозтарның улуг байырлалга төлептиг белээ болур.

Баштайгы он хонукта

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң партия эге организациязының бюро хуралы активчилер-биле кады болуп эрткен. Колхозтуң ажыл-агыйының амгы хүнүерде байдалын, ылаңгыя январь айда чүү кылдыганын аңаа чугаалашканнар.

Мал кыштаглаашкынын механишкининг эрттирер дээш партия организациязы «Ээн хемчегларни ап турарын бо хуралга демдеглээн.

Январьда 800 ажыг хой төрээн. Оларның хураганнары бүрүн алдынган. Күүлар Ондар-оол, Ховалыг Оляң-оол чаш хураган камгалап алыр талазы-биле мурнакчылар болган.

Сааҥчылардан Татьяна Күүлар, Анна Ондар болгаш Ооржак Биче-Карак өске эштерин мурнай бергеннер.

Ажылда четпестерни илереткиишаан, ону чок болдурарының хемчегларни тодаргай чугаалашканы кончуг таарымчалыг болган. Хадың-Акем сүт-бараан фермазы бир шектен сүт саап алыр планын күүсетпейн турар. Фермаларга контроль саалдагы чорудар дугайында колхоз баштаар черя эрткен чылдың ноябрьда-ла тинтиргээн хирезинде, олче ам-даа эгелеп кирбээн. Бо четпестерни удуртаарының хемчегларын алырынга коммунистерниң идепкейлиг киржилгезин айткан.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

ШЫН
2-ГИ АРЫН
1967 ч. февраль 11.

Парторганизациялардан чаа...

СЭЭҢ ХҮЛЭЭЛГЕҢ ЧҮЛ?

Коммунист, партияның негелдезин канчаар күүседип тур сен? Сээң хүлээлгең чүл? Моон соңгаагры планың чүл? Бистиң партия эге организациязы, оон бюрозу ындыг чижектир айтырыгларны коммунистерге салып, оон түнелиин чугаалажып турар. Ол чүл дээрге коммунистиң хүү харыысаалгазын бедидер дээш партийжи негелде-дир.

Кадыл-Бажында хойжу бригадада эш Сундуй-оол удурткан партия болүүн ап көрээл. Ында коммунист бүрүзү эки ажылдап, хой-ниити хүлээлгезин төлептиг күүседип турар. Коммунистер эштер Даваа, Аймаҥы, Маадыр-оол олар малчыннарның социалистиг чарыжын организастап келгенвер. Сөөлүг бир түнелге малчыннарның чеже хураган камгалап алганын түңнээн. Кижи бүрүзү 100—120 ажыг хураган олчалыг болган.

Ол бригаданы шефке ап дузаажыры-биле Чаа-Сүүр сес чыл школазының башкылары коммунистер В. Шарый-оол биле С. Сининге партийжи давлга берген бис. Олар малчыннарга концерт көргүзер, лекция, беседа кылып бээр дээш аңаа бо-ла чеде бээр апарганнар.

Чаа-Суурнуң хову звеновозында коммунистер М. Сенджиы, М. Балган часкы тарылгага хереглээр үрезинни дөгерезин эки шынарлыг арыгаан дооскенар. Ам эдээрге — машина-техника септелгези, партия болүүнүң организакчызы тракторист эш Доктугуга баштаткан септекчилер бо ажылды совет организарга соңгуудахар хүүнүге чедир бүрүн доозарын күүсээнген. Олар ук сөзүн эдепп шыдаарлар.

Т. ТОРЖУ,
Өөүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң Чаа-Суурда партия эге организациязының секретары.

Шиитпир күүсеттинмейн турар

Мал кыштаглаашкынын организас чок эрттирип, малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче кичээнгейни кошкадып турганы дээш «Чодураа» колхозтуң Чодураа салбырында партия эге организациязының бюрозун, колхозтуң удуртукчуларын партияның эртеки отчёт-сонгуулдалыг хуралынга шыңгыы бүүгүмчүлээн. Оон бээр ийи ай ашкан. Ынчаардагы шүүгүмчүлелден ам кандыг түңнел үндүрүп болуруна?

Шүүгүмчүлелге үндезилээш, четпестерни эдип-чазап алырының хемчээн ап чыдавайн турар. Чаш мал кажаалары ам-даа четче септеттинмээн, чамдык кыштагларга мал чеми дүжүртүнмээн, чем рационун тургуспаан. Өске-даа хой четпестер бар. Оон ынай, малчыннарның амыдыралын экижидер дээш тодаргай хемчеглер алдынчаан.

Үндүрген шиитпирниң күүседдезин чедип алыр дээш партия организациязы кошкак ажылдап турарын бо фактылар хереченлеп турар. Колхозтуң парткому (секретары эш Т. Буян) бо эге организацияга боттуг дуза чедирбейн турар.

Ч. ДАЖЫВАА.
Тес-Хем район

КАА-ХЕМЧИЛЕРНИҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

Чаа беш чылда мал ажылын хөгжүдериниң, эът, сүт, дук, чүүргә бүдүрерин көвүдедиринин талазы-биле кодаа ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң мурнуунда база улуг сорулгалар салдынган. Мал ажылының чем-суурун экижип, оон продуктулуун бедидеринге, продукцияның бот-үнезин чингедиринге мал ажылында хөй күш кирер ажылдарны механизастаары чугула ужур-дузалыг. Мал ажылының фермаларын механизастаар сорулгаларга чыл бүрүзүн хөй янзы техниканы чорудуп турар. Чүгле бо чылын бөзин республиканың ажыл-агыйлары МП-200, ДА-3М, УДС-3 деп маркаларның 26 электри саалда хереклелип, мал чеми тарады сөөртүр 12 машинаны, өдек аштаар 7 кезек транспортёрну, сүт дажыыр 4 машинаны, 46 котёлду, 30 сүт чылдыкчыларын болгаш өске-даа хөй янзы техниканы алыр. Ол бүгү техниканың шупту ортаа 227 муң рубль болур.

Мал ажылының фермаларын механизастаашкыны амга чедир кошкак. Бо чылдың январь 1-ге чедир республиканың мыйыстыг бода мал фермаларында сүт дажыыр ажыл 17,7, мал чеми дажныры 3,1, өдек аштаар ажыл 13,2 хүү, а хаван фермаларында ол ажылдар түс-туста 32,1, 2,7 база 5,6 хүү механизастаттынган. Сүт-бараан фермаларында инек саар ажылдарның механизастаашкыны база кошкак. Ол чорук хөл-биле кылыр ажылдарны көвүдедип турар болгаш продукциянын бот-үнезин аартадып келген. Бир центнер сүттүң ортумак бот-үнези республикада 16 рубль 86 көпеек болуп турда чамдык районнарда, чижээлээргө, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында 22 рубль 59 көпеек, Таңды районда 27 рубль 65 көпеек, Улуг-Хем районда 30 рубль 73 көпеек болуп турар.

Хөй машиналар, ылаңгыя саалда агрегаттары үрелип турары-биле ажыглаттынмайн келген. Оон көл чылдагааны оларның техниктиг ажаалдазын багай организастап келгенинде болур. Бо ажылды Каа-Хем, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларында эки тургусканы-биле мал, хаван фермаларының механизастаашкыны элээн эки болуп турарын айтыры чугула. Ол районнарның «Сельхозтехника» салбырларының тускай бригадалары ажыл-агыйларга барып ажылдап, саалда агрегаттарын тургузуп, оларның техниктиг ажаалдазын чорудуп, мал чеми, өдек, сүт дажыыр херекселдерин тааргыштыр тургузуп, оларны будүрүкчүлүг ажылдадырынга көскү дузаны чедирип келгенин демдеглээри өөрүнүг. Бо талазы-биле «Сельхозтехниканың» Каа-Хем район салбырының 1964 чылдан бээр чорудуп келген ажылының дүржулгазын өске районнарже нептередири чугула.

1964 чылда Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларынга 12 саалда агрегадының чүгле 5-жи ажылдап, оларның техниктиг ажаалдазы кончуг кошкак турган. Районнуң ажыл-агыйларының мал, хаван фермаларының техниказының техниктиг ажаалдазын чорудуп эгелээриниң мурнунда, «Сельхозтехниканың» ол район салбыры бистиң чуртувустуң «Сельхозтехника» каттыжышкынныларының, салбырларының мурнакчы дүржулгазын өөренип көргеш, мал, хаван фермаларының техниказын септээр, чаартыр тускай специализастаттынган цехти бодунга ажыткан. Ажыл-агыйларның фермаларында техниканың техниктиг ажаалдазын доктаамал хынап, ферма ажылдакчыларынга бо талазы-биле боттуг дузаны чедирип турар ийи кижи составтыг звенону тургускаш, септелге мастерскаязын кырында тургускан автомашинаны ада быжыглаан. Чаа саттынган, септеттинген саалда агрегаттарын ол звено машинаязынга чүдүрүп алгаш, фермаларга оларны тургузуп берип, а эрги саалда агрегаттарының болгаш өске-даа техниканың канчаар ажыдап турарын фермаларга баргаш, хынап көрүп, ону таарыштыр ажылдадырынга дузаны чедирип турар, а үредген азы илчирерип эргижираан техниканы чаа техника азы артык кезектербиле септеп бээр. Ол ийи кижи составтыг звенонуң удуртукчузу эдикчи-мастер, а чолаачызы—механик кижи. Звенонуң удуртукчузу саалда агрегаттарының болгаш өске-даа техниканың техниктиг ажаалдазын кажан, канчаар чорутканын демдеглеп ап чоруур тускай журналдыг болгаш мал ажылының фермаларын ажан эргиринин графигин тургузуп алган. Ол звенонуң кайы-бир ажыл-агыйга кылып берген ажылын ол ажыл-агыйның кол инженери демги журналга демдеглеп, алын салыр. Ол тускай звенонуң ажылы саанчыларның, ферма ажылдакчыларының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге көскү дузаны чедирип турар апарган.

Амгы үеде районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларында бар 23 саалда агрегадының ажылы, оларның техниктиг ажаалдазы эки тургустунган. Ол тускай звенонуң удуртукчузу, эдикчи-мастер эш А. Бычков районнуң ажыл-агыйларының удуртукчуларының, тускай эртеминдиктериниң, ферма ажылдакчыларының хүндүткелин шудургу күш-ажылы-биле чедип алган. Эрткен чылын оон удуртканы үш кижи составтыг звено «Октябрь 14 чылы», «Кызыл тук», «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтарга баргаш мыйыстыг бода малдың 5 фермазынга сүт саар, сүт дамчылар ажылдарны механизастап, 4 фермага чылыдыга системазын тургузуп, бир хаван кажаазын механизастап берген.

1967 чылда «Сельхозтехниканың» Каа-Хем район салбыры мыйыстыг бода малдың 3 фермазынга сүт дамчыдыксаазын, 4 фермага механиктиг саалдазын, 6 фермага өдек дажыыр, бир фермага мал чеми дажыыр, 3 фермага чылыдыга системазын кылып бээр керээни районнуң 6 колхозубиле чарган. Мал, хаван фермаларын механизастаар ажылче республиканың өске районнарының кодаа ажыл-агый будүрүлге эргеледдери-даа, «Сельхозтехника» каттыжышкынныары болгаш салбырлары-даа бо районда дег ындыг кичээнгейни салбайн турар.

Эрткен чылын республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының бригадалары 140 муң рубль хемчээлдиг ажылды кылып турган, 165 муң рубль түүге кылза-даа, мал ажылының фермаларын механизастаар талазы-биле ажылдың планын күүсетпээн. Мыйыстыг бода мал фермаларынга 3800 баш малга сүт дамчыдызгазын тургузар тургаш, херек кырында ону чүгле 1800 башка, өдек сөөртүр ажылдарны 2400 баш малга хамаарыштыр кылып тургаш, чүгле 200 баш малга кылган. 13 чаа саалда агрегадын тургузар тургаш, чүгле 7-ни тургускан, а мал чеминиң сөөртүлгезин механизастаар ажылдың планын чүгле 30 хүү күүсеткен. «Сельхозтехниканың» Чадаана, Тес-Хем каттыжышкынныары, Улуг-Хем район салбыры планнарын бир-даа көргүзүг талазы-биле күүсетпээннер. Республика каттыжышкынының чыл планының ниитизи-биле ажыр күүсеттингени школа, контора, мастерскаялар, тараа арыглаар пунктулар болгаш өске-даа черлерге чоруттунган механизация ажылдарын киириштиргенибиле болган.

1967 чылда республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны мал фермаларын механизастаар ажылдарны 210 муң рубль хемчээлдиг ажылды эрткен чылдыынган 1,5 катап хой түнге чорудар. Эрткен чылдың бо ажылдарын чорударынга төлевилез-хемчег документациязының чок болганы база шаптык болганын демдеглээр херек. Ажыл-агыйлар-биле керээ ёзугаар ажылдаар ындыг бюрону бисте ам тургускан.

Мал фермаларын механизастаар ажылдарның калбарын турары-биле база техниканы болбаазырап, нарынчын турары-биле мал фермаларынга тургускан техниканың техниктиг ажаалда-хайгааралынга боттуг дузаны чедирери «Сельхозтехника» каттыжышкынныарының болгаш салбырларының дорт худээлгези болурун оларның удуртукчу ажылакчылары медереп билзе чогуур. Техниканы будүрүкчүлүг ажыглаарын хандырарынга бо ажылды эге базын кылдыр көөрүн үенин негедези бистин мурнувуска салып турар. Бо талазы-биле казхемчилерниң эгелээшкинин республиканың бүгү ажыл-агыйларынче нептередири чугула.

И. ОЛДЫРЕВ,
республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының инженери.

Бедик шаңнал

Республиканың эмнелге-профилактика албан черлеринге хөй чылдарда үре-түңнелдиг амыдап келгени дээш база төрүттүнген хүнүндеи бээр 70 харны харлааны-биле холбаштыр Республиканың санитар-чырыдыышкын башкының методизи ВАСИЛИЙ НИКОЛАЕВИЧ ПУДОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ шаңнаан.

Бора-Шайның кижилери

Өөүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шай салбырының ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш, күш-ажылчы улуг мөдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар, олар чаа бедиткен хүлээлгелерни алган.

Ында бода мал 11 кезек черде 800 баш, шээр мал 9 кезек черде 3660 баш кыштаглап турар. Амгы үеде малдың кышкы байдалы эки, чүге дээрге мал кыштагладыышкынынга белеткел эки болган, сигенин, кан-суланы кыштагларда чедирип алгылаан.

Малчыннар Тюлюш Өлчей, Тюлюш Бюрбю, Моңгуш Шуурунчу, Ондар Буга оларның кадарган хойлары чыл бүрүде эки кыш ажар болгаш ам төрээн 250 хойдан алган хураганнар менди болуп турар.

Бода мал ажылында Сат Ончукай, Сат Эртин-оол, Күулар Очур-оол, Ондар Сүүр-оол болгаш өскелер-даа хөй чылдар иштинде ажылдаан болгаш ылаңгыя улуг байырлалдың бо чылында тус черинң бир инээнден-ле 1200 кг сүттү чылда саар дээнгер. Оон ыңай: 100 инекке онаштыр 85 бызааны, 100 хойдан-на 90 хураганны алырын хүлээнген, бир хойга онаштыр 2,2 кг дүктү кыргып алырлар.

Малчын өреге бүрүзү школа, ясли, бажың, камаа тудуунга хереглээр 20 кубометр тудуг ыяжын, 6 кубометр тоңлакты соңгулда хүну—март 12-ниң бетинде белетиээрин хүлээнгилээн.

Бо салбырның тудуг звенозу 1967 чылда 560 кубометр тудуг материалдарын белетиээш, малчыннарга эки шынарлыг чаа 5 квартираны, чаш малга 3 чаа камааны тудар.

Салбырның Арыг-Бажы суурда малчыннарының, саанчыларының амылдаарынга чамдык эки байдалдарны тургускан, чижээлээргө, ясливе 20 уругларны хаара туткан, эге школада 35 өөреникчилер күрүнениң долу хандырылгазында турар. Ында магазинниң амылы база эки.

Бора-Шайда кижи болгаш мал эмчилери малчыннарны мезимириниң бадылап каан графигин ёзугаар амылдап турар болгаш чоннуң хүндүткелин олар чедип алган. Ол болза кижи эмчизи В. Очур, мал эмчилери Ш. Сандый-оол, Моңгуш Оюал-оол олар-дыр.

Б. КОНГАР.

Чер, суггарылга, ажыглал

Тываның барын талакы зонаазының хөй-хөй ажыл-агыйлары чыл бүрүде кандаашкындан болган күштүг хаттан өлген дээш хөй тарылгаларны үндүр бижин, хөй санныг тарааны болган ниитиниң мал ажылынга чемнерни чедир албайн турар. Ол дээрге ажыл-агыйга дөрт карылга болур. Республикага ындыг суггарылга чок черлерни интенсивтиг ажыглаарының айтырыы амга чедир шинтпирлеттинмээн. Ыындыг чижекти ап көрээлиер: «Тээли» совхоз сөөлгү үш чылда 3454 гектар шөлге кызыл-тас, арбай колдаан тарылгаларны үндүр бижээн, ол дээрге 220722 рубль түңнүг когаралдыр.

Ажыл-агыйлар чыл санында улуг когаралдарга түге таваржып турарыл? Маңаа олар боттары бурууглуг. Агаар-бойдустуң таарымчалыг эвес байдалдарывче шуут чуүй каап болбас. Суггарылга чок черлерни моон соңгаар ажыглаар дугайында айтырыта келгеш, чамдык удуртукчулар «оларны каттанып-ла дээре» деп, тодаргайлаарга, көдөө ажыл-агыйының ажыглалыдан шуут үндүрер дээр саналдыг боол турар. Ыындыг түгаа суггарылгалыг черлерниг ажыл-агыйларда боол турар, а суггарылгалыг чери чок ажыл-агыйлар канчаарыл, ынчаш? Кандыг-даа ажыл-агый бо талазы-биле мунчулган херээ чок, суггарылга чок черлерге бодунуң хамаарылгазын, бодунуң агротехниказын өскертир херек.

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында 12465 га тарылга шөлүнүг 56,6 хуузу суггарылгалыг. 1970 чылда суггарылгалыг черлериниң хемчээли түге 70 хуу чедер. «Мурнакчы» колхозтуң бо чылын специализация талазы-биле көдөө ажыл-агыйзргелеливе киирген материалын ап көөрге, 2000 гектар ажыг суггарылга чок черлерни моон соңгаар ажыглавас дээн. Ыындыг черлерни ажыглаарындан чиик арга-биле чайлап алырын бодавайн, кайы бүгү байдалын өөренип көөр херек. 1966 чылда бо колхоз Чаңгыс-Терек ховузунга 643 га кызыл-тасты кандаашкындан каткан дээш үндүр бижээн. Июльдуң төнчүзүнде элбек чаашкын болу бээрге, ол катткан кызыл-тас үнүп эгелээн, ынчалза-даа баш тыртта бергени-биле өөнделевейн барган. Бир эвес ол участокка кызыл-тастың орнунга чаңгыс чылдыг үнүштерни орап хуусаалыг тараан болза, колхоз оон хөй мал чемнин алыр турган иинек. Суггарылга чок черлерге тарымыр культураны шын эвес шилип алганывдан, тарылганың хуусаазын база шын эвес чорукпаннан ажыл-агый бодун боду когаратказ. «Тээли» совхоз биле «Мурнакчы» колхозка суггарылга чок черлерге гектардан ортумак дүжүт сөөлгү дөрт чылда түге 1,3-тен 3,7 центнерниң аразында турган.

Агаар медээзиниң хайгаралындан алырга, барын талакы районнарга чайын июль биле август айларда хөй өл-шык дүжөр, азы 100—150 миллиметр чедер. Эрткен чылдың июль 16-да 34,4 мм, 29-та 35,2 мм өл-шык дүшкен. Суггарылга чок черлерни ажыглаарда моңу барымдаалап, тарылгаларның хуусаазарын шилип алыр херек.

Ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары дүжүттүң куду болганын түге кандаашкында деп таймыбырлаарын ораңдажып турар. Ол черле шын эвес. Ооң кол чыдагаанналарының бирээзи чер ажылының культуразы чавыс болган агротехниканың бөдүүн нөгелдерини сагывайн турары болур.

Көдөө ажыл-агый культураларының бедик болгаш туруштуг дүжүттерин алырынга суггарылга чок черлерже угландырган агротехниктиг хемчегзериниң бүгү комплексинин чорудары, колдуунда хөрүүнге өлшыкты болгаш чеминиг бүдүмелдерин камгалап, мөөниен алыры шинтпирлиг ужур-дузалыг болур. Хөрүүнге өл-шыкты мөөниен алырының бир чүгүлэ түүлү чайгы аңдарыла болур. Улуг эвес-даа хаастың өл-шыгын сиңирип доктаадыры-биле чайын аңдарган төлдерниң кыры ол дораан-на ажылдап кылыр херек.

Ыындыг турбуже эрткен чылын районнуң ажыл-агыйлары чайгы чер аңдарылгазывче, ону ажылдап кылырынче чогуур кичээнгей салбаавнар. Чайгы аңдарылганың планы 2400 га турда, күүсеткенин 1799 га. Чамдык участоктарда чайгы аңдарылганы ажылдап кылганының шынары куду.

Суггарылга чок черлер хөй продукшияны бергени туралң дээш түүнү кылза чогуурул? Практикадан алырга, хөй ажыл-агыйлар ыындыг черлерни ажылдап кылырда, чер-черниң байдалын өөренип көрбейн, чаңгыс ай хөп-биле, часкы тарылга доозуган соонда, июньнуң иинги чартыныдан соңгаар чорудун турар. Ыындыг черлерге чайгы аңдарылганы оон эрте, чижээ, майда болгаш июньда чорудары ажыктыг болур. Үүге дизе, бирээде, хөрүүнге өлшыкты, чеминиг бүдүмелдерни мөөнизэрни хандырар, чайның дургузунда ол аңдарган черлерниң ажаалдазын болгаш бок үнүштер-биле эргежок чугула демиселди чорудуп четтингиптер; иинде, ол үеде өл-шык улуг болганда, чер аңдарылгазы шынарлыг болур. 1966 чылда «Барлык» совхоз май айда суггарылга чок муң гектар хире черни аңдарып алган. Часкы тарылга планын күүседиринге белен чер четпейн баарга, демги аңдарган черниге чажыланы чоруткан. Ол удур аңдарып тараан кургаг черден совхоз дүжүт албаан болгаш бо чылдың тарылгазынга аңдарын белеткээн эки черн чок арткан.

Бок үнүштерге удур демиселге чугула үүлү предлужниктиг анализнар-биле хөрүүнүү аңдарары болур. Барын талакы зонаның чамдык ажыл-агыйларында ону кылбайн турары харавадывчыг.

Чайын болгаш күүн аңдарган черлерни тарылга мурнунда шык базырып илиртээри, хөрүүнүүң үстүкү каъдын үлдүртирни чугумчаан. 1966 чылда «Барлык» совхозка суггарылга чок участоктарга шык базырар илиртээшкинниң орнуна диштерлиг каток-биле хөрүүнү дескилей бастырган. Бо арга хөрүүнге хөй өл-шыкты үр үеде мөөнизэн болгаш шөлдүң кырын хатка удур быжыктырган. Бистиң байдалдарывыска ковчуг тааржыр болгаш, бо аргаңы ажыглаары чугула деп саналдыг бис.

Суггарылга чок черлерге бок үнүштер-биле демиселге лушпяльник-биле үлдүредиишкинниң чорудун турар. Лушпяниени чорудары хөрүүнүң шыгын дыка үндүрер дээрзин агрономнар билир. Ынчангаш суггарылгалыг эвес черлерге лушпяниенің орнуна культивастаашкынны илиртээшкин-биле кады чорудары ажыктыг. Чайгы, күскү аңдарылганы каттышкан херекселдиг агрегатбиле чорудары эң ажыктыг.

Суггарылга чок черлерге эң кол түве — кандаашкынга ыындымыскай культураларны, сорттарны тарыры болур. Ынчаарга тарылганың хуусаазы орай болур ужуруут. Ыындыг черлерге тараа культураларын тарын болур бе, болбас бе дээрзин тус черниң тодаргай байдалдарындан болгаш ол чылдың агаар байдалындан хамаарыштыр көрее чогуур. Эрткен чылын Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунга суггарылга чок черлерге тарылганың байдалын июльдуң эгезинде комиссия хынаан көөрге, колдуунда кызыл-тастың «Мильтурум-553» деп сортун тараан болган. Моон түве болбас-тыр дээш чамдык участоктарда тарылгаларны үндүр бижээн турган, колхоз оон дүжүт алырын кордавайн турган. Июльдуң иинги он хонуунда чаъстаашкын болган. Чамдык участоктарның гектардан дүжүдү 15—17 центнер болган. Колхозчулар күүн ихон пайган турган. Кызыл-тастың бо сорттуның үнелиг шынары ол-дур.

Суггарылгалыг черлерниг ажыл-агыйларга кызыл-тасты кургаг черге тараанының ажыы чок. Суггарылга чок черлерге мал чемн культураларны тарырыы ажыктыг, чамдык черлер кылымал одар-даа болгай-ла. Суггарылга чок черлерге кандаашкынга ыындымыскай культураларның бирээзи чумиза болур. Ол чиңге-тараадан, суладан эвээш өлшыкты негээр. Өй-шаанда ажаан алган чумиза малга хоолуунуг чем болзурундан ангыда, крупа культуразы база болур. Ыындыг черлерге житник, ырей дээш ышкаш хөй чылдың оттарын база тарын болур. Олар кандаашкынга быжыг турушгуг.

Тываның көдөө ажыл-агый дуржулга станциязы кандаачал ховузоназының суггарылга чок черлеринге көдөө ажыл-агый культураларын тарын өстүрерин ылаптыг өөренип көрүп, ооң агротехниказын ажылдап кылыры эргежок чугула деп саналдыг бис.

Ам үеде культуралар айы-биле технозогтуг карталарны тургузарда, ажыл-агыйларның агрономнары суггарылга чок черлерге көдөө ажыл-агыйның кайы-даа культуразын өстүрер талазы-биле оларның бедик дүжүдүн алырын хандырар агротехниктиг хемчегзериниң бүгү комплексизин бодап кылыры эргежок чугула.

А. ТЫХЕЕВ,
Бай-Тайга районнуң көдөө ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

А. ЖУРАВЛЕВ,
эргелелдиң инженер-чер тургузукчузу.

Механизаторларның үлүү

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң малчыннары ниитиниң малын кыштан хүр ажырып, чаш төлүн чидириг чемка мангнаап алыр дээш ангы үеде шыдургу ажындап турарлар. Кышка белетнеяри кынамчалыг чорутканы-биле артельдиң коданнарында байдал эки, солдаашкын кидин түлүк чоруп турар.

Чамдык кыштагларның девискээринде хар чөк, колхозтуң механизаторлары суг, дөш сөөртүп, моданнарны сугат-биле хандырып турар. Кыштагаазшкын эгелээн-деп бээр трактерист Оюрмаа Самданович Попуң-оол шанзактыг трактор-биле кыштагларже 93 тонна сиген, 42 тонна саваң, 25 тонна дөш сөөртүп чедирген. 1965—1966 чылдың кыжынында кыштагларже дыка төй мал чемин, дөш, сугну сөөртүп чедиргеш, колхоз баштаар черинниң шаңнал-макталын алган.

Совет эрге-чагырганың бешенчи чыл болур оонга алдарлыктан социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин амыдыралга боттандырып, малдың баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш колхозчу малчыннар бар-ла аргаларны хереглеп, амыр-дыш дивейн амыдап турарлар.

О. АРАКЧАА.

ДҮВҮРЕНЧИГ МЕДЭЭ

Бригаданы түге тарадыпканыл?

Тываның түгүла түдүгларының бирээзи «Тыва даг-дүгү» комбинаттың түдүү эгелээри билек ажылдап эгелээн бригадаларның бирээзи С. Мокраштың бригадазы турган.

Бригада каш чылдар дургузунда мурнакчыларның бирээзинге санадып, ооң кежигүннери-хаа түдугнуң алаэн каш мергежилдерин чедип ап, коммунистиг күш-ажыл деп бедик ат дээш каш чыл улаштыр чаржып келген. Ийи чыл бүрүнгаар ол атты тывысканы биске улуг өөрүшкү болган. Бо дээрге бодүүн ажылчын кижиниң амыдыралынга онза болуушкүн-на болгай. Ынчалзажок партия болгаш профэвилел организациялары, участоктуң администрация черн бистиң ажылывысты чоорту сонуургавас апарганнар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин-даа үндүрбее, түс-түс кижилерниң канчаар ажылдап турары-даа билдинмес апарган.

План күүселдези база кудулап эгелээн. Ооң кол чылдагааны бисти кылыр ажыл-биле хандырбайн, ыяангыя түдүг материалдары-биле үзүктелиишкинниг хандырып келгенинде деп санаар бис. Участоктуң начальниги коммунист эш Константинов бистиң негелдевисти чоптүү-биле хандырып бээриниң өрнунга, багай ажылдап турар силер дээш январь айда бригаданы дүжүрген.

Эргим редакция, коммунистиг күш-ажылдың адын эдилеп турган бистиң бригадавыс сандарап дүштү. Бо таварылга биске кончуг хомудан-чыг-дыр. Түге дээрге Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган чарын чер болганда калбарып, күш-ажылдың чаа-чаа коллективтери, бригадалары нептереп турар болгай. Биске дузалажырынарны дилеливис. Бистиң талавыстан алдаг, частырыг турган болза, ону эдип алыр дээш ажыы-биле чугаалажыр-ла болгай. Ийи, чаңгыс кижи дээш ниити бригада дүшпес үжүрлүг.

С. ЧЫДЫМ-ООЛ,
кран башкарыкчызы.

• • •

Ажылчын бижикчи эш С. Чыдым-оолдуң чагаазын «Шынның» корреспондентизи эш Талганчин хынаап, дараазында чүүлдү бижээн.

Степан Мокраштың удуртурган комплексилиг бригада «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели тургустунган хүмүнден эгелээш, 9 чыл иштинде улуг тудугга үзүктелишкинин чокна ажылдап келген. Бригада комбинаттың бирги эзлчээнин болгаш аныяк Ак-Довуракн хөрөйдө чурттагаңын, культура-амыдыралдын, бүдүрүгенин тудугларына ажылдап турган үезинде мурнакчыларның санынга кирип, партия, профэвилел органнарындан болгаш тудуг эргелелиниң администрациязындан мактал, шаңналдарны чаңгыс эвес удаа ап келген.

Бригаданың кежигүннерин боттарының кызымакиай күш-ажылчы идепкейиниң түңнелинде бызаңчы, дашчы, бетонщик, крановщик дээш тудугнуң өске-даа мергежилдерин эки шиңгээдип, тудуг эргелелиниң база бир хоочун эки ажылдыг бригадазынга санадып турган.

Бүдүрүлгее үре-түңнелдиг эки ажылдап келгенин барымдаалааш, ол бригадага 1965 чылда тудуг эргелелинде партия болгаш профэвилел организациялары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, а ооң кежигүннерининге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты тывыспышаан, оларга херек демдектерин байырлап ёзүүр-биле надап бергеннер.

Бедик атты тывысчан соонда, ол бригаданың ажыл-чорудулгазының дугайында сагыш салыышкынны партия, профэвилел организациялары болгаш тудуг эргелелиниң администрациязы кошпатаан. 1966 чылдың ийнги чартыныда доктаамал ажыл-биле, тудуг материалдары-биле четче хандырбаан ушурунда, хөй ажыл хүннери хей эртип, бригада кежигүннериниң ажыл төлевиви нудулаан.

Тудугчуларны доктаамал ажыл-биле, ылаңгыя тудуг материалдары-биле үзүктелишкинин чокна хандырып бээр дугайында бригада кежигүннериниң чөптүг негелдерин шиитпирлээриниң орнунга № 3 участоктуң начальниги эш Константинов бригаданы 1967 чылдың январь айда дүжүргеш, ооң кежигүннерин аңгы-аңгы объектилерже тарадыпкан.

Каш чыл дургузунда бригада кежигүннериниң коммунистиг күш-ажыл дээш туржуп келген чүткүлү ынчаар бүтпээн. Мокраштың удуртуп турганы дег ыындыг мергежилдиг бригаданы белетнеп алырынга хөй үе-шөг негеттинер дээрзи билдингир. Ыындыг турбуже, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партия организациязы (секретары эш Константинов, профэвилелдиң каттышкан комитеди (даргазы турган эш Гореев) бригадир Степан Мокраштың хуузунда четпестеринге үндезилээш, бүдүн бригаданы тарадып турары шын эвес.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг умурзымыр дээш чүгле коллективтер эвес, харын кижи бүрүзү ажылын планнап, камнам-даа көстүп көрбээн патриоттуг нөдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Кижилер дугайында сагыш салыышкын бо хүннерде партия, профэвилел организацияларының удуртукчуларының хүн бүрүнүң кичээнгейиниң төвүнге турар умурлуг.

Эш Мокраштың удуртуп турганы коммунистиг күш-ажыл бригадазын тарадыпкан чылдагаанын СЭКП Барыын-Хемчик райкомнуң болгаш тудуг эргелелиниң партиомнуң талазындан хандыр өөренил көргеш, ол бригаданың кежигүннериниң арга-мергежилин бүгү-эвилел умур-дузалыг улуг тудугга чеп ажыглаар дугайында шын шиитпирлээри негеттинип турар.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

Чагаалардан одуруглар

Ажыл-агыйның сүт-бараан фермаларының аразынга эрткен чылын калбарган социалистиг чарышка Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң № 1 сүт-бараан фермазының коллективи гиилекчи болган. Ол ферманың мурнакчы саанчылары Т. Чанчымаа, К. Сүүдмаа оларның эрткен чылын инек бүрүзүнден сагган сүдү эштериниден хөй болган.

С. НАМЧАҢ.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Алдан-Маадыр салбырының чолаачызы, комсомолчу Ондар Өле эрткен чылын машиназын капитал септелге хуусаазын эртир чоруткаш, 692 литр кывар-чаар материалды камнап алган. Амгы үеде ол мал чемнинг сөөртүлгезинде эки ажылдап турар.

Ч. ОНДАР.

• • •

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң директнязы малчыннарже мал чемн сөөртүрүнүң шалыпчы он хонуун чарлаш, олче ажыл-агыйның механизаторларын, чолаачыларын, бүгү техниказын база чүдүрүктү ажылчыннарны хаара түткан. Ол чарышка трактористер А. Ак-оол, С. Кара-оол, чолаачы С. Даш-оол, чүдүрүкчү С. Дүктүг-оол олар болгаш өскелер-даа, шупту 11 кижи тиндекчи болуп, кижи бүрүзү 5-тен 10 чедир акша-биле шаңнаткан.

Я. ТАРГАН.

Даштыкыда Даштыкыда Даштыкыда

МАР-ның ДХМ-ниң удурланыышкыны

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның Даштыкы хереқтер министерствозу Пекинде моол элчин черинниң ажылдакчыларынга хамаарыштыр кыдат таланың калчаалыг болгаш каржы хөделиишкиннери-биле хөлбаштыр шиитпирлиг удурланыышкынны Кыдаттың МАР-да хереқтеринге түр бүзүреттирген кижизинге медеглээн деп, МОНЦАМЭ агентилея дыңнадып турар.

Февраль 5-те МАР-ның КУР-да элчин черинниң ажылдакчылары ССРЭ-ниң элчин черинниң ажылдакчыларының өг-буле кежигүннерин Төрээн чуртунче удээри-биле Пекин аэродромунга чеде берген үезинде кыдат хунвэйбиннер оларны үш ажыг шакта дозуп келген болгаш дорамчылап турган. Февраль 6-ның эртенинде МАР-ның элчин черинниң хаалгаларының чанында мөөңнешкен бөлүк хунвэйбиннер совет улустуң, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш чазаанның адрезинге каржы нүтүлдээшкиннерни кыдат болгаш орус дылдарга бижээн хуудустарны пудумчунуң төтуарларынга чыпшырган деп, удурланыышкында чугаалап турар.

Бодунуң удурланыышкынынга МАР-ның Даштыкы хереқтер министерствозу моол элчин черинниң ажыл-чорудулгазынга ей-тавында байдалдарны хандырар талазы-биле хемчегзерни аяырын болгаш ооң ажылдакчыларының айыыл чөк болурунуң магадылалын бээрин кыдат талаадан негээн.

АЗИЯ БОЛГАШ АФРИКА ЧУРТТАРЫНДА

1.682-НИ АҢДАРА АТКАН

Чедиги флоттуң авианосецтеринде, Мурнуу Вьетнамда болгаш Таиландыда турар америк самолёттар шпион сорулганы күүседирн-биле февраль 8-те ВДР-ниң агаар делгеминче Куангбинь, Хатинь,Тханьхоа, Шомбла болгаш өске-даа можуларның девискээринге каш удаа шургуп кирген.

Вьетнам улус арминяның агаардан халдаашкынга удур камгалалының кезектери февраль 8-те ВДР-ниң девискээринге ийи америк самолёттуң аңдара аткан. Вьетнам улус арминяның даймычылары ВДР-ниң Иген можуң девискээр суглырынче шургуп кирген америк шериг кораблин бооланн болгаш бериндирген.

Тодараттынган сан-медээлер-биле алырга, Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээринге аңдара аткан америк самолёттарның ниити саны 1.682 четкен.

ПАКИСТАНДА СОВЕТ ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

КАРАЧИ. Пакистанның үш районунда нефтини болгаш газты дилеп тывар талазы-биле техниктиг дузалаачыны Пакистанга коргузуп турар совет тускай эртемниглер — нефтичилер газ чыдар черни тыпкан. Нефть болгаш газ тывын хөгжүдер талазы-биле пакистан корпорациязының кол директору генерал Анвар Хан совет тускай эртемниглериниң ажылын бедик-биле үнелеп көргеп. Барын талакы хөй компаниялар нефть болгаш газ тыварын ораңдашкан, ынчалза-даа чедиишкин чок болган деп, ол медеглээн. Сан-хөө, техника болгаш тускай эртемниглер талазы-биле чүгле совет дузаламчының ачызында чедиишкиннер чедип алдынганын Хан демдеглээн.

ДЕСКЕННЕР ДУГАЙЫНДА КОНГО-СУДАН ДУГУРЖУЛГА

БРАЗЗАВИЛЬ. Конго дескеннериниң баштайгы болүү Хартумдан Киншасада чедип келген. Конгонун даштыкы хереқтер министри болгаш Суданның Конгода (Киншаса) элчнин дескеннерни солужар дугайында конго-судан дугуржулгага ат салган. Африка чаңгыс эп организациязының болгаш КНО-нуң дескеннер дугайында керээ-бижиннге үндезилээш, Конгода (Киншаса) судан дескеннерни болгаш Суданда конго дескеннерни чурттарынче эгидип көжүрерин ийи талалар шиитпирлээн.

Парлалганын сан-медээлери-биле

—⊙—

САНЫ КӨВҮДЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бо чылдың февраль 5-те турганы-биле алырга, Мурнуу Вьетнамда америк шериглериң саны 410.000 кижи болган деп, Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизи америк шериг командылалының медеглелин барымдаалааш, дыңнадып турар.

АКП ТК-ның Политбюрозунуң медеглели

ВЕНА. (СЭТА). Сөөлгү үеде Совет Эвилели-биле харылзааларны чидиглендиреринге чедирген кыдат удурукчуларның хөделиишкиннерин «Австрияның Коммунистиг партиязы шиитпирлиг бүрүү шаап турар» деп, АКП ТК-ның Политбюрозунуң Кыдатта болуушкуннар дугайында медеглелинде чугаалап турар. Ук медеглелдя «Фолькоштимме» солунга парлап үндүргеи.

«Пекинде совет элчин черинге болгаш оон ажылдакчыларынга удур халдаашкын Совет Эвилели биле Кыдаттың аразында күүне харылзааларын үзерин күткүүр сорулганы садыл турары бүгү чүведен иле-дир» деп, медегледе оон ынай айытkан.

«Бодунуң хөсталгазы дээш демисежип турар маадырлыг вьетнам улуска экономика, политика, мораль болгаш шериг дузаламчызын көргүзер талазы-биле кол үүргени Совет Эвилели бодунга алганын» демидээш, АКП ТБ-ның Политбюрозунуң айытканы: «Совет Эвилели-биле харылзааларны чидиглендирери түгее америк империализмге ажыктыг бодур».

«Кыдаттың антимарксисчи политиказы маадырлыг вьетнам улустуң эрге-ажыктарынга бүгү социалистиг күштерниң чангыс эвин болгаш кады ажылдажыгазын тургузарының бүгү оралдажышкыннарын бергедедин турар» деп, медегледиң түңнелинде чугаалап турар.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Пекинде совет элчин черинин чанында антисоветчи калчаараашкын үшкү неделяда үргүлчүдеп турар. Элчин чери бүзөөлээшкинде. Элчин черинин бажыңнарының бүгү ханаларында болгаш оон чоогунда кудумчуларга бужар-чүдек антисоветчи лозуннарны болгаш плакаттарны чыпшырган. Чыылган хунвэйбиннер совет кижилериң адрезинге алгы-кышкы-биле кыжанып турар. Элчин черинин баарында олаглар шыталып турар. Совет кижилериң овур-дүрүзүн кылып алган, ону элчин черинин хаалгаларының чанында өртедип турар. Бүгү хоорайда автомашиналарда тургускан ыыткыр радиону дамчыштыр Совет Эвилелинге удур калчаалыг алгы-кышкы дыңналып турар.

Акы-дүнма социалистиг чурттардан эштерниң элээн каш автомашиналары бүзөөлээшкинде совет хамаатыларынче ол чылган үш-үдүрүм хулиганчы кижилериң аразы-биле эртер аргалыг болган. Ол чорук кыдат эрге-чагыргаларның калчаалыг чоруун хайныктырып үндүрген. Күрүелер аразында харылзаалардың ниитиге хүлээп көрдүгеи нормаларын сагыыр үжүрлүг КУР-нуң Даштыкы хереқтер министерствозу социалистиг чурттарның Пекинде дипломаттарынга «дыңнадыгны» чорудуп, бир эвес олар совет элчин чери-биле аргыжар болза, оларның айыыл чок болур чоруун магадылаан болбас дугайын ында дыңнадып турар.

Элчин черинче кирер эжикте демир хаалгаларны үргедээн соонда элчин черинин ажылдакчылары туруштуг чоруун көргүлүп, хунвэйбиннериң ыймышкынын доза шалкап. Дараазында хүнде хаалгаларны катап кылып алыр аргалыг болган.

Совет корреспондентилерге удур кара-туразында ажылдаашкын үргүлчүдеп турар. «Телефон шугуму читкен» дээр чылдак-биле телефон дамчыштыр Москва-биле харылзажыр арганы бир хүн иштинде совет журналистерге бербейн келген.

• • •

Кыдатта эрге-чагырга дээш демисеп чидиглеңген дугайын даштыкы агентиледдерниң болгаш солунларының Пекинден дыңнадыгзары хереплеп турар. Мао Цзэ-дунуң талалакчыларынын аразында таварлажымнын бүгү чуртта болуп турар деп, даштыкы корреспондентилер Пекинден дыңнадып турар. «Культура революциязы» дээр чүвениң инициаторлары Мао Цзэ-дунуң болгаш оон болуүнүң политиказынга чуртта калбарган удурланыышкынны базары-биле күштерин мобилизастап турар.

ККП ТБ болгаш КУР-нуң Күрүне човулели хунвэйбиннериниң болгаш цзаофаньчыларының «революстуг харылзааларны тургузары»-биле чадаг походтарын сөөсадыр дугайында директивазы үндүрген. Бо шиитпирни тайылбырлавышаан, даштыкы парлалганын Пекинден дыңнадып турары: бир-тээ Кыдатта эрге-чагырга дээш демисел «чаа үе-чадаже кирген» төлөдө, боттарының районнарынче ээп чаныдар деп айтышкынны хунвэйбиннерге болгаш цзаофаньчыларга берген. Ол походтар-биле холбаштыр аъш-чем болгаш өске-даа барааннар чедишпейн турарын даштыкы корреспондентилер демдеглээн. Элээн районнарда халдавырлыг аарыглар нептерээн.

Информас агентилелдерниң корреспондентилериниң дамчытканы-биле алырга, болуушкуннарга шериглиң киржилгезининң дугайын хереплеп турар плакаттар Пекинде коступ келген. Бо плакаттардан ол көөрге, шериг кезектери Цзинань, Тайюнань, Шэньян хоорайларда, Хэнань болгаш Хэйлунцзян можуларда Мао Цзэ-дунуң удурланыкчыларынга удур күштү ажыглаан.

Пекинден кээп турар дыңнадыглар мурнуку хевээр дыка чорушкек. Улусчу хосталга армиязының чамдык шериг кезектери Мао Цзэ-хунниң талалакчыларынга каттышпаан деп бижип турар. Чижээ, «Нихон хуайдзай» солунның корреспондентизиниң дыңнатканы: кыдат шеригниң иштинде таарымнас чоруктар бар, а Сөңгу-Чөөн Кыдатта, иштики Моолда, Цзянси, Гуандун можуларда болгаш өске-даа районнарда шеригниң чамдык кезектери Мао Цзэ-дунуң талалакчыларынга удурлавып турар. Сычуань можуда Чэнду шериг округунга «культура революциязының» организакчылары шеригниң эң күнүг удурланыышкынынга таварышкан. Ол Сычуань можуда 60 миллион ажыг кижи чуртган турар. Ол шериг округунда элээн шериг кезектери Мао Цзэ-дунуң удурланыкчыларының талалакчылары болган деп бижип турар. Чижээ, «Нихон хуайдзай» солунның корреспондентизиниң дыңнатканы: кыдат шеригниң иштинде таарымнас чоруктар бар, а Сөңгу-Чөөн Кыдатта, иштики Моолда, Цзянси, Гуандун можуларда болгаш өске-даа районнарда шеригниң чамдык кезектери Мао Цзэ-дунуң талалакчыларынга удурлавып турар. Сычуань можуда Чэнду шериг округунга «культура революциязының» организакчылары шеригниң эң күнүг удурланыышкынынга таварышкан. Ол Сычуань можуда 60 миллион ажыг кижи чуртган турар. Ол шериг округунда элээн шериг кезектери Мао Цзэ-дунуң удурланыкчыларының талалакчыларынга каттышпаан

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ НОМНАРЫ

ССРЭ—ном үндүрүлгезиниң эң улуг чурту

Чоокта чаа. Москваның ном магазиннериниң чанында номга мынак кижилериниң бот-боттарының мурнуп былаашкан чүве дег элчег маңнаткан турганын көрүп болур турган. «Делегей литературазының библиотеказы» деп 200 томнуг номга чагылганың чоруп турганы ол. Чагылганы үүле чаңгыс шактың дургузунда чоруткан.

Совет хоорайларның болгаш суурларының ном магазиннериниң чанында үүле ол хүн хөй чон чыылган дээр болза шын эвес болур ийик. Чонуң номга хереглели канчаар-даа аажок улуг. Совет Эвилелинде өөредилгениң пазы-бүрү хемнерлеринде 71 миллион ажыг кижи хаара туттунган. А ном номчуурунга мынак кижилер оон-даш катап хөй. Үүле Күрүненниң В. И. Ленин аттыг библиотеказында номчукчуларның саны бээш 240 мун ажыг.

Совет Эвилелиниң ном үндүрер черлери чыл бүрүде-ле барык 76 мун номнарны болгаш брошюраларны үндүрүп турар, оларның нийтиниң тиражы бир миллиард 300 мун экземпляр ажыл турар. Чүртте 8 мун хире солун болгаш барык 4 мун хире журналдар үнүп турар. Оларның бир үетте үнер тиражы 240 миллион экземпляр ажыл турар.

ЮНЕСКО-нуң тускай медээзин өзугаар алырга. Совет Эвилели бүгү делегейниң ном продукциязының дөрттүн бир кезиин парлап үндүрүп турар. Бо беш чылда (1966—1970 чылдар) ном үндүрүлгези 25 хуурга өзер. 1970 чылда оларның тиражы бүдүн чартык миллиард экземплярдан хөй болур.

Совет номнарны ССРЭ-ниң улустарының 89 дылында болгаш дашты-кы 51 дылда үндүрүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында 2 миллион ажыг аттарлыг номнарны үндүргөн. Бо дээрге эрткен 400 чылдарда үндүрген бүгү номнардан 4,5 катап хөй-дүр. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязынга чедир хаанныг Россияның 40 ажыг национал улустары шуут бижик-билиг чок чораан. Бо хүнневрде ол национал улустарның дылында муңмун экземпляр тиражтыг номнар үнүп турар. Шаандагы дүмбей каранғы черлерде ам ном хүн бүрүнүң хереглели апарган. Чижөө, Казахстанга 1913 чылда үүле 13 аттыг ном үнген болза 1965 чылда бүдүн чартык мун ажыг аттыг номнар үнген.

Дашты-кы күрүнелер үүле орус эвес, харын бүгү хөй националдыг совет литератураны хүлээп көөр ужурга таваржып турар. Киргиз Чингиз Айтматовту Индияның, Финляндияның, Турцилның, Югославияның болгаш өске-даа чурттарның номчукчулары билир. Оон чогаалдарын дашты-кының 15 дылында 34 катап үндүрген. Украин чогаалчы Олесь Гончарның номнарын дашты-кының ном үндүрер 63 чери 13 дылга үндүргөн.

Совет кижилериниң дашты-кы чурттарының культуразынга совуургалы канчаар-даа аажок бедик. ЮНЕСКО-нуң медээзин өзугаар алырга, Совет Эвилели очулга литературазын Англиядан 9, Япониядан 4,5, АКШ-тан 6 катап хөйнү үндүрүп турар.

Совет ном рыногу канчаар даа аажок байлак, а юбилейлиг 1967 чылда ном үндүрер черлер бодунуң продукциязын улам хөйнү бүдүрер.

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн демдеглеп тургаш, совет кижилер бодунуң социалистиг күрүнезиниң эрткен алдарлыг оруун үтпаан, сактып бодаарлар. Олар, ылаңгыя аныяктар чонуң революция, хамааты дайынының чылдарында кылган маадырлыг чоруун, чаа культураның тургустуңганын, Төрээн чурттуң байгамчык ажылдакчыларының дугайын билип алыксаарлар.

Төп ном үндүрер черлер үстүнде айтырыгга харыы кылдыр 1967 чылда 11,5 мун ялы-бүрү аттарлыг номнарны болгаш брошюраларны үндүрер, оларның нийти тиражы 230 миллион экземплярдан хөй болур. Республикаларның ном үндүрер черлериниң номнарының тиражы барык миллиард экземпляр чедер. Бир мун хире аттыг номнарны Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының байырлалынга тураскаар. Оларның 345-жи эрилелдешкен республикаларга үнер.

Владимир Ильич Ленинге тураскааган номнарже онза кичээнгейни үгландырган. Оон чогаалдарының 55 томнуг чыындызының немелде тиражы үнер. «Прогресс» деп ном үндүрер чер В. И. Ленинниң чогаалдарының 40 томнуг чыындызын англи. француз болгаш өске дылдар кырынга үндүрер. «Художественная литература» деп ном үндүрер чер «В. И. Ленин литература болгаш уран чүүл дугайында» деп номну үндүрер. Политиктиг номнар үндүрер чер ленининанаң 5 томнуг үндүрүлгезин доозар.

Бо чылын үндүрер бүгү номнарның үштүң бир кезиин эртем-техниктиг литература болур.

Тускай белектерге таарыштыр үндүрер болукке Александр Блоктуң «Он үйн», Владимир Маяковскийниң «Владимир Ильич Ленин» деп номнарын үндүрер. Шулукке хандыышылдыг кижилер ССРЭ-ниң улустарының 597 шүүлүүлдерин ажылын киргеп библиотеканы алырлар.

Юбилейлиг чылдың литературазының байлак болгаш хөй янзылыын санаары бээш берге. Чүүү чок дээр, ында «Делегейниң уран чүүл тураскаалдары» деп чурук-биле байлак деритиинген 18 томнуг үндүрүлгенин бирги томуу-даа, «Делегейниң хоорайлары болгаш музейлери» деп болук-даа, Эрмитажтың альбомнары-даа, «Төөгүнүң маадырлыг арыннары» деп фотоальбом-даа бар... Үүле чаңгыс «Аныяк гвардия» деп ном үндүрер чер 400 ажыг номнарны үндүрер.

ССРЭ-ниң ном үндүрер черлери 1967 чылда дашты-кыга 20 ярмарканарга болгаш делгелгелерге киржир. Монреальга ажыттынар делегей делгелгезинче 1000 номну чоруткан. А күзүн Москваның «Сокольники» деп парыгынга ажыттынар делегейниң ном делгелгезинге Совет Эвилелиниң номнары эң калбаа-биле киргеп турар.

(ПМА).

СПОРТ

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЭЭН

«Тыва АССР-ниң хостуг хүреш талазы-биле хуунуң бирги черя дээш маргылдаа февральдың 5—7 хүнеринде болур» деп бижип каан чарлал Ак-Довуракты-кудумчуларынга кестүп келген.

Улуг-даа, биче-даа кижилериң аразынга ол хүнневрде моге дутайын эгелээш, орай кежээге чедир уламчылаш турган. Каш хонукта четтикпейн маңан турганы маргылдаа хүнү воскресенье-даа келген.

Эртенгиниң 11 шак четпээнде, Ак-Довуракты-кудумчуның Культура бажыңының улуг залынче хүн-дарының эдерткен, бүдүн өг-бүлези-биле-даа келгеннер долуп-ла турган. Зал шыгырт долдур залеттинген сөөлүүде, маргылдааның киржикчилери спортчу хевин кеттингеш, парадче үүлүтерге, көрүкчүлер адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Мочек шыңгаңнарлыг, шупту-даа шилиттинген аяныг мөгелерни спевага көөрге магадаңчыг. Судья В. Тыртый-оол парадтың киржикчилерин командылаат. Ак-Довуракта хоорайның спорт чөвүлелиниң даргазы В. Поэтников маргылдааны эгелээрингe киржикчилер белеп деп рапорттаан. В. Поэтников хоорайның бүгү чурттакчы чонунуң болгаш күш-культуржуларының мурнуундан мөгелерге байыр чедирбишаан, спортчу чедиишкиннерни күзээн. Оон сөөлүүде спорт ниитилелдериниң болгаш организациялар ының республика чөвүлелиниң даргазының орлакчызы. ССРЭ-ниң спорт мастери И. Хасанов маргылдааның сорулгазының дугайын чугаалаан.

Республиканың хууда бирги черн дээш маргылдаага тиилээн мөгелер РСФСР-ниң улустарының IV Спартакиадазының Сибирь зоназынга февраль 23-тен эгелээш, 27-ге чедир Кемерово хоорайга Тываның спортчу алдарын камгалап чоруурлар. Ынчангаш мөге бүрүзү спортчу мергежилиин бедидип. Совет эрге-чагырганың 50 чыл болуп байрдалынга эки чедиишкинерлиг ужуражыр дээш, маңаа багай эвес белет келдиг келгеннер.

Парад соонда, баштайла 63 килограмм чедир дедиилиг мөгелер таварыпкан. Бир дугаарында Кызылдың № 35 профессионал-техник тиг училищезинден Борхонов-биле Бай-Тайга районнуң төлээзи Байсоол хүрешкен. Байсоол Борхоновту чаа баштааш, черге дүжүргеш, 2 санны чедип алган. Ооңар Артис-оолду Николай Мумба өскелерден шыырак хүрешкен.

52 килограмм чедир дедиилиг мөгелерниң араазында радио болгаш телевидение талазы-биле комитеттиң ажылдакчызы Сонам Байыр, а оон өрү дедиилиглерде Ак-Довурак-тың электриги Федор Ондар олар аштырышкын чок, баштайгы хүнде чараш, аваагыр хүрежир талазы-биле көрүкчүзериң макталып чедип алганнар. Ийиги хүнде чартык аар дедиге Ооржак Дапыл Иван Вильмовту (Кызыл) окташ, тиилекчи болуп үнген.

Маргылдааның ийиги-үшкү хүнеринде база-да залды шыгырт долдур көрүкчүлер чыылган. Моон адаган көөрте, ак-довуракчылар болгаш кызыл-мажалыкчылар республика шүүмү-биле чоруткан бо маргылдааны улуг соңуургал-биле иергени тодаргай. Шак мындыг маргылдааны моон соңгаар районнар болгаш Ак-Довурак, Хову-Аксы дээш ышкаш улуг улегпүр, будуүлге тептеринге эрттирип турары черле күзенчиг.

Маргылдааның үшкү хүнүнде 63 кг дедиилиглерден Монгуш Байлаңоол (Барыын-Хемчик) биле Ооржак Хирлигбей олар таварлажып, чаңгыс чер чурттуг ажы Хирлигбейни Байлаңоол 4 минутаның бодунда октаан. Кызылдың музыка училищезиниң сургуулуу Ооржак Карават Улуг-Хем районнуң төлээзи Николай Хайдап-оол биле хаймынашкаш, 1,5 шиитке сеткиш алган. Барыын-Хемчиктен Ооржак Артис-оолду Николай Мумба (Кызыл) арай боорда сөөлгү мүнутада октаар ужурга таварышкан.

Үш хүн үргүлчүлээн маргылдааның сөөлүүде эң чиик дедиге Сонам Байыр (Кызыл), чиик дедиге Федор Ондар (Ак-Довурак), 63 кг-ның дедизинге Николай Мумба (Кызыл), 70-нин дедизинге Биллеп Кадр-оол (Кызыл), 78-ке Семён Бедарев (Кызыл), чартык аар дедиге Ооржак Дапыл олар тиилекчилер болуп, хостуг хүреш талазы-биле үбилейлиг чылда республиканың чемпионуну деп хөрөк демдээ-биле база чемпионнуң лентазы-биле шаңнатканнар. Оларга республиканың спорт чөвүлелиниң мактал бижиктерин база тывыскан.

Ам маргылдааның тиилекчилери хостуг хүрештиң зона маргылдаазынга киржирип-биле Кызылда белеткелдиг эрттирип турарлар.

ЧУРУКТА: Ак-Довуракты-кудумчуның спорт чөвүлелиниң даргазы эш В. Поэтниковтуң Ооржак Даныла шаңнал тыпсып турары.

А. КУМАЯК.
Фото авторнуу.

ЧАГААЖЫГАШ

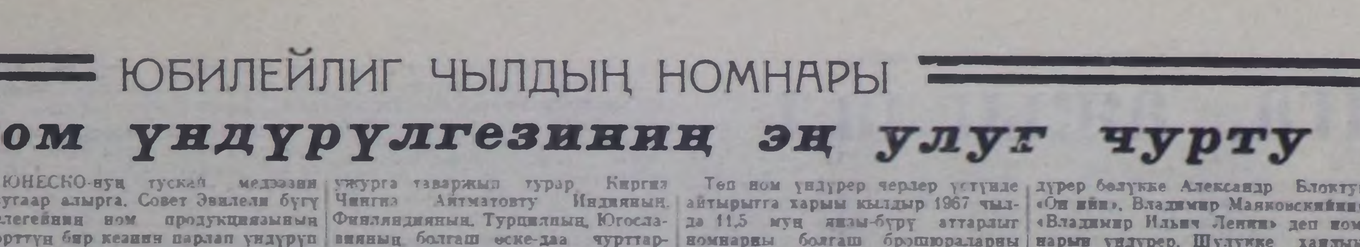
Сөзү М. ДОРЖУНУУ.
Аялгазы Т. ОПАР-ООЛДУУ.

Чагаа хавы, чагаа хавы!
Чаражымче дүрген ужук.
Аккыр саазын арнын болуп,
Амыраамны амыратсын.
Сеткилимниң ханызындан
Сени далаш үдеп тура,
Шынчы сарыын чараш арнын
Сыннар ажыр көрүп чор мен.
Барбас, четпес чери турбас,
Маркалыг чагаа хавы,
Чүдеп артык чаражымга
Чүреэм одун чедирип көр.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Чартык чүс чыл

Мээң чуртум хазы-хары —
Беженги чыл эжиин ажып,
Бозаганы артап турда,
Бодалдардан салдынмадым
Чартык чүс чыл!.. Бодап көөрге.
Чаргы турбас кыска хуусаа.
Чаңгыс кижи назынын-даа
Чамай тутпас эвээш үе.
Мээң чуртум ынчанныже
Бежен чылды өкпелевээн.
Хосталганы хөлгеленгеш.
Хоозуралды ырак каапкан.
Кижен, кастаан адырганың,
Сала каапкан шилги дай дег,
Кижи четпээн делгемнерже
Сайзыралдыг чоруп орар...
Эрткен орук—шаптаралдыг
Дайын-чаалар, моондак хөй бо,—
Эки чуртум сыныш кынмаан,
Дадай, дивээн, чандыр баспаан...
Октябрьдан төрүттүнген
Оранымның төлү болгаш.
Бежен чылды, назыным дег,
Бедиктерде уткуп тур мен.
Коммунизм—тоол эвес,
Коданынче кирип келдим.
Мээң чуртум, чонумну дээш,
Берзенипкен тутчуп тур мен!

Даглар дугайында шүлүктер

Расул ГАМЗАТОВ.

Ленинчи шаңналдың лауреады, авар шүлүкчү.

Перси хаанга ыраажылар эңме-тинчок,
Бедик дээрже үндүр мактап турган димир.
Манчаар хегжел, сыырарындан эгелээштиң,
Каас-коя чуртталгазын алгаан димир.
Меңги бөрттүг даглар йөрээн ыраажылар
Бегнининден-даа ыракта хөй болу берген,
Алаам-садта мыжырашкан куштардан-даа
Арбын дизе, хөөрем чок боор, номчуучулар.
Хөлегелиг капшалдарны, чалымнарны,
Хөлчок чараш чурумалды дыргын бижээн
Булуң хөөлбээн аксывытса, күжүр даглар:
«Бурган, өршээ! Дүштүүс!»—деп чаннырлар боор.
Казбектиң, Эльбрустуң дугайында
Хамыы-ла бар шүлүктерни овалапса,
Эчис барып, маргымардан чалданмас мен:
Эльбрустан дудан чок даг болуп дээр мен.
Уе-дүпте чаартынгылаан даглар алгаан.
Үелешпес, чүүлдешпес-даа йөрээл долган.
Мырыңай-ла чонуп калган, бир-хеп ырлар
Мынчага дээр дыңналбышаан— харааданчыг.
Эрги ырны ол-ла хевээр дакпырлай бээр,
Эрги хептен чарлып чадаан шүлүкчүлер
Адазының элеп калган боргун иеткен.
Аазы кеппээн ооларга демей боор-дур.
Кавказтың даан ооба чаңгыс көрбейн чыттээш
Кайгамчыктыг шыпшык бажын даап йөрээр.
Вагон өттүр шывараш дээш даглар ийин
Бакылааш-ла, алганыптар «мергеннер» бар:
«Харлыг, бедик дагларымның эжизин аар!
Наман барып силерни көөр ирги мен аар?!
Банка-соока алынап каан алгаг-йөрээл
Парлаттынып үнүп иээри хомудан-чыг.
Шүлүк номун чуруучувус тулдур каастаар:
Шүүргедээн эзир олчаан көстүп келир;
Адаан орта селбер-селбер булут чураап.
Артында-ла, шорааннарга недиритпе:
Оон-даа куду чуруун улам тодарадып.
Овааддайлыг кадарчыны сомнай шээп каар.
Кончуг чараш даглар чураан, каас номнар
Хоорайларның делгинирлерин иштей каапкар.
Хөөү сынныг сургуул ыыстар ону көргеш,
Хостуг шагын, көпеезн аа тетчеглеп каар.
Демги номун орай кансы ажа соп аар,
Деппиже-ле шүлүкчүге ушкажыптар:
«Харлыг, бедик дагларымның эжизин аар!
Наман барып силерни көөр ирги мен аар?!...»
Дептеримни шимеп каастаар апарзыңза,
Адым билбес чуруукчум сээ чаннып көрейн;
Дээрде булут дээринге-ле шөлээн чөрзун,
Ак-ак баштыг даглярны-даа оюп каавыт.
Кадыр-каъстыг ырак-узак капшалдарже
Каалама орук салган ажылчынны,
Хедер дагны хээндектей чарып, тараан
Кедек черим колхозчузун чуруп көрөм.
Эмдик чытнан хөй суг хемни чаажыктырган
Эрес-дидим кижилерниң ижин көргүс.
Шириин-дошкун бойдус чаартнан эртемденни
Чимис-каттың ажаанчызын база немв.
Эзер-Дагның шыпшыын орта туктуу чалаан
Эзир түрлүг оолдарны алдаржыт, эш!
Оон ыңай, улуу-биле дилеп тур мен:
Орус ыыстың—Леманы албан чуру.
Салам чаъжын дээрбектей өруп алган.
Чараш ыыстың сагындырбас аргам чогул:
Даглыг черим ажы-төлүн өөредир дээш,
Дагестанга Москвадан келген кижи.
Ынчангаштың булуттарны, туругларны,
Ында турган чүүмэны-даа дүүретпейн,
Немум орта эрес-дидим кижилерни —
Новаторжу даглыларны чуруп каап көр.
Улузувус, автор, черим — ынчан шупту:
«Улуу-биле четтирдивис!»—димир ийик.
Ол-ла бүгү бүтпейн барза, ынчан канчаар,
Орук башка тараар-дыр бис, буруудатпа!
Эзи даргга чүнү кылып орар деп бис?,—
Эрте дээре шынаадыва дүжүп көөр көр!

Очулдурган Салчак МОЛДУРГА.

Дээвиир адаанын чажыды

Днепропетровск областың Знаменовка суурунуң бир чурттакчызының бора тоолайы чедип оолдарының карактары бээш ажылбаанда чидирипкен. Бажың иштин, адаан дүнмерлей дилээн, кайда-даа чок болган. Бажыңның ээзи төгелин тевдүргеш, бора тоолай оолдарын чердик ыт чипкен боор деп бодаан. Чартык ай хире болганда, ол бажыңының кырынче үне бергеш кайгаан: бажыңның моортайы чиде берген бора тоолай оолдарын эмзирип чыткан.

КАЯА, ЧҮҮ БОЛГАНЫЛ?

ИЖЭЭНДЕ ИЙИ БАШ

Киров областың Даровск районунда Волманг суурунуң чурттакчызы И. Мальцев суур чоогунда арыгга агаарлап алырын шиитпирлээш, боозун түктепкеш базыпкан. Арыг иштинге базып турда, хенертен оон Пальма деп ыды ээрип эгелээн. Ылавылап көөрге, адыг ижээнинге таваржы берип-тир.

Ону бооларр борбак оңк чок болган кижиң суурже катап түүрген болгаш кожазында чурттап турар ийи кижиниң адертип алгаш кээрге, ыды чоруй барган болгаш. Адыг база чоруй барган хире.

Ижээн кыдынга балды-биле ажылдап, сүүр ыяш-биле ынаар чушкуурга белеп сураг. Дарыы октаан боо-даа аткаш, база-ла сураг. Ынчаар орта кады келген кожазы Николай ижээнче киреринп шиитпирлээш, оожум кирипкен. Хенертен адыгның кыпсынчыг алгызы кускунналкан болгаш ижээн аксынга ийи баш көстүп келген. Адыг-даа, Николай-даа чүрнап үнерин орадашкан үүткүп турганнар. Дашты-кы турган улус адыгны боолаар дээрге чанында кижиге дээптер хире, ынчангаш Николайның адазы Синпов балды-биле адыгның бажыңче түгүскен. Адыг чындырап бады барган, а Николай холдарында бичии шыйбактарлыг үнүп келген.

Адыгны дедизилээрге 10 пуд болган.

МЕРГЕН УГААННЫГ ДАҢГЫНА

(АФГАН УЛУСТУҢ ТООЛУ)

Бир-ле катап оруктап чараш херээжен чоруп орган. Ол чараш херээженин эр кижи эскерип каап, соонда адертир базып-ла чораан. Чараш херээжен хая көрүнүп келгеш, оон мынча деп айтырган:

— Үүге меңи кедеп, соомдан адертир базып-ла орар сен, мээң танывазым кижи?

— Кайгамчыктыг чараштарның чаражы-дыр сен, ынчангаш сеңээ ынакшый бердим — деп, танывазы кижи харылаан.

Херээжен хүлүмзүрээш, мынча дээн:

— Мээң соомдан дүүмам чоруп орар. Оон чодураа дег характары дүнеки дээр-ле. Ол дээрге мендеп он катап чараш уруг.

Эр кижи ону дыңнаап, өөрээнинден дедир салып-ла каапн.

Карак-кулак чок маңнап-ла, маңнап-ла оргаш, көрүптерге: мурнунда ушпа кырган кадай үзеңнедип базып орган. Эр кижи хорадаанындан дүкпүртүңүпкеш, дедир демги аныяк чараш таңгынавың соонче халып чорупкан. Аңаа ыамыртыр четкеш, мынча дээн:

— Мепя үүге мегеледи?

— Чок, сен мени мегелептиң шыкаамыл! Бир эвес меңээ ылап ынак болган болзуңза, ынаар барбас ужурлуг сен.

Оон эр кижи ыяткаңындан, бодунуң оруун оруктап чорупкан-дыр оо!

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчик районнуң «Каргыраа болгаш сыгыт» ансамблиниң күүседикчилери республика коруудезиниң үезинде. А. АЙРНИҢ фотозу.

40-ден 5.000 мун чедир

1947 чылда үндүрген Күрүненик 3 хуулут иштики ойнаашкынныг чээшкининиң талазы-биле ойнаашкынның 115-ки тиражы январь 30-де Москва хоорайга болган.

Тиражта чээшкинниң бир разрядынга 465020 рубль иштн түңнүг 8500 ойнаашкыннар таварышкан.

1966 чылда үндүрген Күрүненик 3 хуулут иштики ойнаашкынныг чээшкининиң талазы-биле ойнаашкынның 5-ки тиражы 1967 чылдың февраль 15-те Днепропетровск хоорайга болур.

Тирам бүрүзүнде чээшкинниң бир разрядынга 512560 рубль иштн түңнүг 9400 ойнаашкыннар таварышкар.

Хостуу-биле эргилип турар чээшкиннерниң облигацияларының талазы-биле ноя тиражтарга 40-ден 5.000 чедир рубльди ойнап ап болур.

Хамаатылар! Хостуу-биле эргилип турар чээшкиннерниң талазы-биле ойнаашкынныарның 15 тиражы 1967 чылда болурун утпаңар.

Хостуу-биле эргилип турар чээшкиннерниң облигацияларын садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Океанда ис» 10. «Дамчыштыг өлүмүнүң чыргалында» 12. 2. 4. 6. 8. 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Ынакшыырын хоруп тур» 2.30. 4.30. 6.30. 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кроштуң ужуралары» 10.30. 2.40. «Аккыр ак аистер» 12.30. 4.40. 6.40. 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чылдантыг куда» 3. 4.50 6.40. 8.30 шактарда.

Редактор К. К. КУДАЖИ

редакциянның адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыы-салгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдазының 23-54, агитацияга болгаш пропагандага кылдазының 37-13, коданы ажыл-агый кылдазының 21-47, үзетүүр кылдазының 22-64 чаяа, ажылчын болгаш кодан корреспондентилер база совет турлуунуң болгаш амыдырал кылдыстеринең 21-27, иштинги информациянга кылдазының 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун неделяда бүгүдеге 32-75 телефонче дыңнаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партиялга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—01222.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда тургузулуптуган

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 37 (6674).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

Барыын-хемчикчилер юбилейге

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга төлептиг күш-ажылчы чедишкиннер-биле ужуражыр дээш чарыш бүгү чуртта калбарган. Аңаа ажыл-агыйның түс-түс адырларында ажылдап турар звено, бригада бүрүзүнден эгелээш, бүдүн-бүдүн бүдүрүлгелер, районнар, крайлар, областар, республикалар коллективтери идепкейлии-биле киржип эгелээн:

Барыын-Хемчик районнуң колхозтарынга, совхозтарынга, бүдүрүлгелеринге, албан черлеринге, а оон соонда район активиниң хуралынга чугаалажып көргеш, юбилейлиг чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерни алган:

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнуң байыралынга, бо чылдың ноябрь 7-ге чедир мал ажылыкның продуктуларын нүрүнеге садар чыл планнарын күүседип, пландан ажыр 50 тонна эттти, 2500 тонна тарзаны дужаарын база 900 га черге суггарылга системазын чаартырын, 400 га кур черни аңдарып, 200 га черниң хараганын, 500 га черниң дамын аштаарын, 130 га одар-белчиирлерни эмнидерин болгаш суггаттыг 5323 га черниң га бүрүзүнден 11 центнер тараа дүжүдүн алырын олар хүлээгеннер. Бо чылдың ноябрь 7-ге чедир хаймуларга 25 өгнү кылып бээр болгаш малчынарга 10 чурттелга башкын тудар, механизастаттынган ийи шаңны база кылыр.

Район төвү Кызыл-Мажалык суурнуң, Ак-Довурак хоорайның бүдүрүлге, культура албан черлериниң коллективтери дараазында социалистиг хүлээлгелерни алганнар:

«Тыва даг-дүгү» комбинат: пландан ажыр 500 тонна даг-хүгүн болбазыладыр, нийти продукция бүдүрелиниң талазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдынга деңнээрге 1,0 хуугә бедидер болгаш продукциянын бот-үнезин 13 рубльга чигедир, пландан ажыр 800 мүң квт-шак электри энергиязын ажылдап кылыр база 400 тонна оттулар үүлдү камнап алыр, чогаадылга болгаш чаартылга ажылын калбартыр, 50-ден эвээш эвес чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге шинээткенинден 60 мүң рубль камналганы алыр, материалдарның сортун экижиткенинден 47 мүң рубль пемелде орулганы алыр, демир-бетон кылыгларны база белдирдешкек черлер дүңзаалаар машиналарны ажыглап тургаш, арматураның бот-үнезин 65 мүң рубльге чигедир.

Ак-Довуракның хлеб заводу: хлеб-боова кылыгларның бот-үнезин планга удур 0,05 хуугә чигедир, бүдүрүлгенин технологиязын экижидип тургаш, продуктулар чарыгдалын планда көрдүгеннинден 5 хуугә эвээжедир болгаш оларның чемнер шынарын экижидер.

Кызыл-Мажалык АТА: тонна-километрге шылчиткен бүдүрүлге планын 105 хуу күүседир болгаш 40 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр.

Капитал тудуг, садыг, амыдырал хандырылга, улус эвредилгезиниң талазы-биле:

834 дугаар тудуг эргелели чеди чаа чурттелга, 50 кижи чурттаар нийти чурттелга бажыңнарын тудар, 20 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге шинээткенинден 25 мүң рубль камналганы, 10 мүң рубль түнге тудуг материалдарын камнап алыр, ОРС бо чылдың бараан саарылгазын эрткен чыл-биле деңнээрге 5 хуугә улгаттырар. Райпо бараан саарылгазының он айларның планын 102 хуу күүседир болгаш Эрги-Барлык суурга чаа магазинни тудар. Амыдырал хандырылга комбинады Ак-Довуракта болгаш Кызыл-Мажалыкта черниң пассажирлерге автобус, самолёт билеттерин бажыңынга чедирер бюрону тургузар болгаш районнуң бир чурттакчызынга хамаарыштыр амыдырал хандырылгазын 10 хуугә улгаттырар. Эрги-Барлык суурга 10 орунлуг участок эмнелгезин ажыдар. Районнуң бүгү-ле сес чыл болгаш ортумак школаларынга спорт шөлүгүштерин тургузар болгаш совхозтарның орулгазының ачызы-биле бир база «Большевик» колхозтуң күсели-биле бир пионер лагерин ажыдар.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

Бедик аттың эдилекчилери

Коммунистиг сөз-биле ажылдап, чурттап турар мурнакчыларның бирээзинге Кызылдың алгы заводунда Тамара Степановна Бекшаеваның бригадазы хамаарыжыр. Коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты ол бригада 1965 чылда чаалап алган. Оон соолуңде бир чыл эрткенде, бригаданың кежигүннеринге — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты Улуг Октябрьның байырладыы таварыштыр тывыскан.

Оларның ажылдап турар цеги эр улустуң чылыг майыктаашкарын, херээженнериң кышкы үеде кедер узун уннуг идиктерин эки шынарлыг кылдыр даарап үндүрүп турар. Цехтиң кижилери беш чылдың бирги чылны чедишкин-биле доосканнар. Пландан ажыр үндүрген продукция хөй болган. Продукцияның ай санында ковудеп, шынары экижип орар чедишкининиң үндезинин чүдел? Бир дугаарында күш-ажылдың сагылга-чурумун хажык чобка сагып, шынар дээш демисселди бедиткенинде. Оон-биле кады, ажыл үезинде бот-боттарынга дузалажыры, кайы бирээзиниң билбейн барган чүүлүн айтып бээри оларның кижи бүрүзүнге чаңчыл апарган.

Коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири Т. Бекшаева бодунуң цегинин, оон кижилериниң дугайында мынчаар чугаалады:

— Бедик атты эдилеп турар бистиң бригадавыстың кежигүннери мурнакчы кижилер. Олар чүгле эске бригадаларның кижилерин бүдүрүнчүлүг ажылдаырынче кыгырып турар эвес, харын боттарының арагында социалистиг чарышты салып алган ажылдап турар. Цех иштинде-биле коммунистиг күш-ажылдың бригадазы болганда, ол атты моон соңгаар улам быжыг тудары бистиң чугула сорулгавыс. Бригаданың кежигүннери чаалап алган бедик адын сайбас хөөрүнге бүдүрээр бис.

Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур ол бригада бедиткен хүлээлгезин алгаш, сагыш база кидис идик кылыр пехтеринге иштилерин чарышче кыйгырган. Ноябрь 7-ге чедир 1300 эжеш хол хавын, херээжен улус кедер узун уннуг 2 мүң эжеш идиктп, 3 мүң чыдыг майыктаашты бүдүрүп үндүрери бригаданың хүлээлгезинде бижиттинген. Идик даараакчылары Зинаида Кузьмина, Зоя Барашкова январь айның даалгазын 150—160 хуу күүсеткеш, ажылдың темпизин амгы бо хүннерде улам дүргедип турар.

Советтерге соңгулда хүнүрге күш-ажылчы чедишкин-биле ужуражыр соруглаңы бригаданың кежигүннери боттарының мурнунда салган.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери (солагай талдан оң талаже) З. Кузьмина, З. Барашкова база бригадир Т. Бекшаева ажыл үезинде.

Авторлуң фотозу.

Англи болгаш даштыкы журналистерге А. Н. КОСЫГИННИҢ харыызы

ЛОНДОН. (СЭТА). Февраль 9-та ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин даштыкы журналистерниң Ассоциациязынга медегеледи кылган болгаш англи база даштыкы корреспондентилериниң айтырыгларынга харыылаан.

Олурушканнарның мурнунга чүве чугаалап тура А. Н. Косыгиниң ыланғыя айытканы болза, Великобританнига келгенивис бистиң ийи чурттарывыстың совуурган туразы делегейниң алзын айтырыгларының дугайында премьер-министр Г. Вильсон-биле, Великобританияның чазааның министрлери-биле санал-оналдарны солуулар арганы берип турар-дыр. Чогум-на харын бо хүнүерде бо айтырыгларны көрүп, турар бис. Делегейниң чугула айтырыгларын чугаалажын көрүп, политика-даа база ол ышкаш экономикадаа талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Великобританияның аразында ийи талалыг харылзаалар-биле холбашкан айтырыгларның дугайында санал-оналдарны солчуп турар бис.

Корреспондентилериниң бирээзиниң айтырыныга харыылавышаан, А. Н. Косыгин ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээге ат салып болурунуң аргаларын таймыбырлап, ындыг чепсекти улам ыңай тарадырын хоруур ужуруут уе келген дээрзин айыткан. Ядролуг чепсекти таратпас дугайында айтырыгны чугаалажып көргүнүң чорудуушкыну болза чоокку үеде ону шинитпирлээринге чедирип келир аргалар бар дугайын чугаалап турар.

ГФР ону күзел ааны күзевейн турарындан хамаарыпга чоокка ядролуг чепсекти таратпас дугайында дугуржуушкунга оон каттыжары чугула апаар деп, А. Н. Косыгин оон ыңай харыылаан. ГФР ядролуг чепсекти болурун болдурбас ужуруут бис, мынчаган ол чепсекти шинитээдин алыр арганы аңаа бербес дээш бүгү-ле хемчегларын алыр бис. Моны бүгү шинитпирлин-биле медегленп турар бис.

А. Н. Косыгин герман айтырыныга база доктаавган болгаш медегээзин:

Делегейниң ийиги даймының түңнелдерин эде көрүп болбас деп үүнеин барымдаалап турар бис. Адаан, өжээн негээр чоруктуң идеяларын бүрүнү-биле соксадып ужуруут. Адаан, өжээн негээр чоруктуң идеяларын боттандырар дээр оралдажмышкынналар дайын дээни ол болур ийик. Бо чорук бүгү европа чурттарынга, оон иштинде ГФР-ниң болгаш ийи бландиннр. Делегейниң ийиги дайының соонда Европада тургустунган кызыгаарзарны эде көрүп болбас ужуруут.

Оон ужуруунда тайбыны болгаш европа айыыл чок болур чорукту быжыглаарының хөрээнге ГФР кандыг салыышкынны киирген турарын билип алыры берге эвес. Ол чурттуң башкарыкчы бөлүктери адаан, өжээн негээр бодалдарындан кезээде ойталаар, оларны боттэндырып болур дээр дугайында бодалды шуут соксадыр ужуруут. Барыын Германия ядролуг чепсекти какпан бир шагда алыр апаар дээр бодалдан олар ойталаар ужуруут. Барыын Германия ядролуг чепсекти ап ыыдаавас-даа.

ГФР-ниң бо айтырыглар талазыбиле уттаазылалдыг туруку чүгле Европада эвес, харын база бүгү делегейде дүшкүүрүүг чорукту чаңыртыдырарынга улуг салыышкын болган турар ийик.

Совет чазактың баштыңы ГФР-де неофашисчи партиниң осканын демдеглээн болгаш неофашистерниң туруштарны удаа-дараа чаалап ап эгелээнин айыткан, Европада айыыл чок чорукту болгаш тайбыныңы хөрээ эргим үнелиг оске-даа күрүнелер-биле кады Совет Эвилели Барыын Германияда фашизмниң катап төрүттүвүүшкүнүге удур демисежир дээрзин А. Н. Косыгин медегээн.

Барыын Германая-биле харылзаларының ниити айтырыгларынга доктаагаш, А. Н. Косыгиниң демдеглээни: ГФР-биле чарыл турар кандыг-даа дугуржулга федеративтиг республикага Барыын Берлининиң кандыг-даа хамаарылга чогун. Европада дайын сөөлүндеги кызыгаарларның өскерилбезин, тускай догуннашкынныг күрүне—Герман Демократтыг Республиканың догуннап турарын, Совет Эвилелиниң, Американың Каттышкан Штаттарының, Великобританияның болгаш Франциянның ат салганы Потсдам дугуржулгазын шыгыы сагыырын барымдаалаан турар ужуруут.

Совет чазактың баштыңы Вьетнамга хамаарыштыр салган элзэн айтырыгларга база харыылаан. ВДР-ниң даштыкы херектер министриниң бир австрали журналистиле беседазынга кылган медегелеин айыткан. Австрали журналистиле интервьюзунга даштыкы херектер министриниң чугаалаан саналының утка-шынары мындыг: Американың Каттышкан Штаттары ВДР-ни бомбалаарын чугаа чокка соксаткан турар ужуруут, мынчарда вьетнам айтырыны политика талазы-биле шинитпирээринге оруктарын дилеп тывары-биле чугаалажышкынарыны эгелеп болур.

ВДР-ниң даштыкы херектер министриниң чугаалаан түүлдеринге бодувустуң үнүвүстүң бүрүнү-биле хаттыштырып турар бис деп, ол чугаалаан.

Вьетнам улус америк агрессиязга удур бодунуң демисеминге чаңгыс ай дээрзин А. Н. Косыгин демдеглээн. Чурттуң Мурнуу болгаш Соңгу талазында болуп турар чүүлдер маадырлыг вьетнам улустуң хосталгазы дээш ниити демисел-дир.

Оон дараазында А. Н. Косыгин кыдат-совет харылзааларга хамаарышкан айтырыгларга харыылаан болгаш ол харылзаалар чидиглевген дээрзин демдеглээн. Ол дугайын мааңгыя сөөлгү үеде болгудаан болуушкыннар чугаалап турар.

Улуг кыдат улустуу. Кыдаттың Коммунистиг партиязын улуг хүндүлээшкин-биле көрүп турарымызды чугаалап каар ужуруут мен. Бистиң харылзааларывыстың эки болу-

(Төнчүзү 2-ги арында).

КӨРГҮЗҮГЛЕРНИҢ ДЕҢНЭЭРГЕ

ТЫВА БИЛЕ ХАКАСИЯНЫҢ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

ТЫВА	1966 ЧЫЛДА	ХАКАСИЯ
105 хуу	Үлетпүрүүн план күүселдези	98 хуу
8 хуу	Бүдүрүлгениң өзүлдези	5 хуу
90 хуу	Автотранспорттуң чүүк сөөртүлгези	102 хуу
102 хуу	Пассажирлер сөөртүлгези	103 хуу
76 хуу	Капитал салыышкын планы	94 хуу
228 хуу	Күрүнеге тараа дужаашкыны	157 хуу
92 хуу	Күрүнеге зът дужаашкыны	104 хуу
113 хуу	Күрүнеге сүт дужаашкыны	104 хуу
103 хуу	Күрүнеге дүн дужаашкыны	101 хуу
1329 кг	Бир иненттен-не сагган сүт 1965 чылга деңнээрге бир иненттенне сагганының өзүлдези	2099 кг 85 кг
2170 г	Хойдан-на кыргаан дүк	2900 г
123 борбак	Дагаадан-на алган чуургалар	150 борбак

ВЛКСМ обкомунуң үшкү Пленуму

«СЭКП ТК-ниң декабрь (1966) Пленумунуң түңнелдериниң дугайында» илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов аңаа кылган.

Пленумнуң киржикчилери ол илеткелдиң талазы-биле резолюциязын хүлээп алгаш, СЭКП ТК-ниң декабрь (1966) Пленумунуң шинитпирлерин чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгүүттеннер.

Улуг Октябрьның 50 чылынга белеткел талазы-биле ВЛКСМ обкомунуң хемчегларының дугайында болгаш республикага комсомол документилериниң солуушкунунуң баштайгы түңнелдерн база комсомол комитеттериниң ол талазы-биле сорулгаларының дугайында айтырыгларны пленум база чугаалашкан.

ЧОННУҢ ИДЕГЕЛИ

БАЯН-БӨЛ. (Телефон-биле). Февраль 10. Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң колхозчуларының соңгулда мурнунуң хуралды болган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Баян-Көлдүң № 103 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Бай-Кара Шөмүльбеевна Долчаңмааны чаңгыс эп-сеткил-биле депшиткен. Ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединге соңгулда талазы-биле № 53 соңгулда округундан Улуг-Хем район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр колхозтуң мурнакчы хойжуу Мария Лаңзыевна Дованнының база Улуг-Хем район Совединге соңгулда талазы-биле № 54 соңгулда округундан район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр райононо эргелекчизи Наталья Михайловна Мареевааны депшиткен.

МАРТ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ

Соңгулда хүнү

Эң эки кижилерге бүзүрел

Республиканың хоорайларында болгаш көдээ суурларында эртип турар соңгулда мурнунуң хуралдарыга ажылчы чоннарның чаа-чаа коллективтери Россия Федерациязының Дээди Совединге боттарының төлөөлекчилерин депшидип турар. Депутаттарга кандидаттарның арагында партияның болгаш чазактың удуртукчулары, сураглыг ажылчынар болгаш шөлдерниң ажыл-ишчилери, эртемденнер болгаш культура ажылдакчылары, аныяк түскай эртемниглер болгаш совет дайынчылар бар.

Брянск областың Почепск районунуң «Коммунизмниң херели» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының депшидерин чаңгыс эп-сеткил-биле деткээннер.

Киров хоорайның эмнелгезиниң коллективи Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга эмнелгениң терапев салбырының эргелекчизи П. А. Тоссунханы депшиткен. Пермь областың Ленин аттыг Кивеловск шахтазының лагжылары шахтёр А. А. Седюковту депутатка кандидат кылдыр депшиткен.

Далайның балыктаар флодунуң ыры соңгулда мурнунуң хуралынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга боттарының колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. П. Корольковичиниң депшиткен.

Киров хоорайның эмнелгезиниң коллективи Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга эмнелгениң терапев салбырының эргелекчизи П. А. Тоссунханы депшиткен. Пермь областың Ленин аттыг Кивеловск шахтазының лагжылары шахтёр А. А. Седюковту депутатка кандидат кылдыр депшиткен.

Дагестан АССР-ниң Ленин аттыг колхозунга хурал болган. Аңаа РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Дагестан салбырының президиумунуң даргазы Х. П. Амирхановту депшиткен.

(СЭТА).

Бир эп-сеткил-биле

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Дөп-Терезин салбырынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның соңгулда мурнунуң хуралы болган. Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы эш Т. Амырмит аңаа илеткел кылган соонда, 70 харлыг хоотуң коммунист эш М. Сатаага сөс берген.

— РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидаттар кылдыр Тываның № 855 соңгулда округундан СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневти болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмааны депшиткенивиз улуг оорушку-биле

Оон дараазында салбырның кол зоотехниги К. Мөңге сөс алгаш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле № 40 соңгулда округундан бистиң республиканың Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр салбырның мурнакчы саавчызы Саара Сурүновна Сааяны депшидерин санаалдаан.

Х. Тас-оол, М. Көгел болгаш өскедаа эштер санал бергеш, үстүнде айыткан кандидатураларны бир үн-биле деткээннер.

Төлептиг кижилер

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттарның кандидаттарын депшидери бистиң республиканың чер бүрүзүнде үргүлчүлеп турар. Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң Баян-Тала салбырының ажыл-ишчилери Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчапты Баян-Талапың № 61 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидадынга депшиткеннер.

Партия организациязының секретары Доңгак Биче-оол, тудугжу Куудар Мажит-Доржу, тракторист Моңгуш Маңзат-оол хуралга сөс алгаш, депшиткен кандидатураны ийин-биле деткээннер.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының нийти хуралындан ол ажыл-агыйның Оргу-Шөлде хойжу бригадазының малчыны, ында партия бөлүүнүң организациязының Ооржак Дажы-Намчалды, ол-ла районда «Искра» колхозтуң колхозчуларының нийти хуралындан механизатор Сат Севек-Доржуну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга депшиткен.

Депшидилге үргүлчүлевишаан

Февраль 10-да республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи автосептелге заводунуң ажылчыннарының соңгулда мурнунуң хуралы болуп эрткен. Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшиткен.

Бир-ле дугаарында автосептелге заводунуң директорлуг А. М. Самойленко сөс алгаш, заводтуң хөөрүн ажылчын ВАЛЕНТИН ИВАНОВИЧ СОМОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга депшидерин санаалдаан. Экономист А. И. Томалин, шуткулга целиниң мастери Я. В. Михальченко олар сөс алып чүве чугаалаан, эш Самойленконуң саналын ийин-биле деткээннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр хөөрүн ВАЛЕНТИН ИВАНОВИЧ СОМОВТУҢ кандидатуразын заводтуң бүгү ажылчыннарының нийти хуралындан бир үн-биле депшиткен.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунда

КҮР-нуң ССРЭ-де элчин черинге ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу февраль 9-та дараазында уткадыг нотаны чоруткан:

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазааның даасканын ёзугаар ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу КҮР-нуң Москвада элчин черинге моон адаанда түүлдү медегдеп тур.

ССРЭ-ниң Пекинде элчин черин база оске-даа совет албан болгаш төлөө черлерин долгандыр соолгу неделяларның дургузунда хол-шүүлчү чөңгээни болгаш дендии черлик хулиганчы чоруктарны организастап, ыыдажыр аргазы чок байдалды тургускан. Совет Эвилелиниң болгаш КҮР-нуң аразында Наймрал. эвилел болгаш дузалажмылга дугайында керээ ёзугаар туруп турар харылзааларының дугайын безин чугаалаваска, делегей эргезинин болгаш моральдың черле тураа чогуур норма-чижектерин дора көрбүүшаан, кыдат эрге-чагыргалар Совет Эвилелиң, бистиң чуртувустун Коммунистиг партиязын өжээнинг ёзу-биле көөрүүн чүдек-бужар кампаниязын өөскүдүп, совет улуска эргим болгаш ыдыктыг бүгү-ле үнелиг түүлдерни бужар баңы-биле үргүлүү дорамчылаар чоруктарны болдурун, ындыг чүдек түүлдерни деткип турар. Совет Эвилелиниң болгаш КҮР-нуң аразында чогумчалыг харылзааларны деткир талазы-биле боттарының хүлээлгезин күүседири-биле Пекинде турар совет кижилерге удур кара-туразында ажылдаашкыннарны үргүлүлеп турар. КҮР-да дипломаттыг ажылдакчыларны, херээженнерни болгаш бичии ургулары, совет ажылдакчыларының өг-бүлелериниң кежигүннерин дорамчылаарының болгаш оларга удур күш догээрининг дыныалып көрбээн шак ындыг чоруктарын бетин үүлгедип турар апарган. Ол бүгү үүлгедиглер Совет Эвилелинде болгаш черле бүгү делегейде дүрүм ёзугаар килеңзээшкинни хайыктырып турар.

Бистиң чурттарывыстың аразында таарымчалыг харылзааларны хевээр артырар, совет болгаш кыдат улустарның аразында найырадын улуг херээн кампгалаар талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң принципиалдыг шугумун шыңгыы барымдаалыышаан, социалистиг интернационализминиг бедик принципгерин өскерлиш чок удуртулга бодурбушаан, Совет чазак база-ла бүгү совет кижилер ыыкаш, база КҮР-да турар совет кижилер-биле-даа бир доңей, кыдат таланың турганы ол байдалда, кыдат элчин черининг болгаш КҮР-нуң хамаатыларының Совет Эвилелиниң девискээрине организастаавы үргүлүүнүң антисоветтиг чөңгээлерининң байдалында-даа онза шыдажымышкынныг болгаш түттунуушкунуг чорууп коргүзүп келген.

Кыдат таланың калбартканы антисоветтиг кампания, Кыдатта совет хамаатыларга хамаарыштыр өнүк-чөңгелиг үүлгедиглер болгаш оларны долгандыр база оларның ажылдаарынга шаптыктап турар ужурдурум чок байдалды тургускана совет-кыдат найырадың хөрээнге аажок улуг хораны чедирип турар дээрзинче КҮР-нуң чазааның кичээнгейин Совет чазак кап удаа угландырып келгеи.

Бо чылдың февраль 4-те бодунуң медеглелинге болгаш ССРЭ-ниң ДХМ-ниң февраль 6-да медеглелинге Совет чазак Совет Эвилелиниң Пекинде элчин черининг ажыл-чорудулгазынга таварымчалыг байдалдарны тургузарын негээн болгаш элчин черинге база оон ажылдакчыларынга, ол ышкаш КҮР-да оске-даа совет албан черлерининг ажылдакчыларына хамаарыштыр кыдат эрге-чагыргаларының организастап турар кара туразында аажылаашкыннарындан болгаш күш түрүүр чоруктарындан болдунуп болгу дег үрүкутарның дугайын сагындырган.

Кыдат эрге-чагыргалар ол сагындырыгларны чүгле кичээнгейге албаан эвес, харын оон ыңай үүлгедин турун берген. ССРЭ-ниң элчин черининг ажылдакчыларының «совет элчин черинин девискээринден оске черже үнерин түр хоруудаан» болгаш аңаа чөрүттүр дашкаар үнген таварылгада кыдат эрге-чагыргалар оларның аймыл чок чоруун магадылап шыдавас деп, КҮР-нуң даштыкы херектер министерствозу совет элчин черинге февраль 6-да дыылаткан.

Ол чүл дээрге кыдат эрге-чагыргалар ССРЭ-ниң элчин черининг Совет Эвилелиниң Кыдат Улуг Республикада төлөө чери болуур бодунуң эрге-хүлээлгелерин боттандырарының база демисежип турар ыыдаа шерии болгаш экономиктиг дузаламчыны Кыдатты дамчыштыр чорудуп бээр талазы-биле тодаргай айтырыгларны шинитпирээринге холбалыг хүлээлгелерин боттандырарының аргазын херек кырында чок кылганы ол-дур.

Кыдат эрге-чагыргаларының ап чоруткан базымнары бир-ле болза, КҮР-нуң болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны сагыштыы-биле бакемрадыр дээни ол, чок-ла болза. Кыдат Улуг Республика-биле таварымчалыг дипломаттыг харылзааларны тудуп турар күрүнелериниң төлөөлекчилериниң амыдырал-чурттал-галгынга болгаш ажыл-чорудулгазынга чогуур таварымчалыг байдалдарны бодунуң чуртунга кыдат эрге-чагыргаларының хандырып бээр шинээ чок болганы ол болур дээрзин бо байдалдарда ССРЭ-ниң ДХМ Совет чазактың даасканын ёзугаар медеглеп тур.

Кыдат эрге-чагыргаларының Пекинде совет элчин черинге удур угланган кара туразында хемчегларын доп-дорлан соксадырын болгаш оон ажылдакчыларының ынай-баар хостуг аргыжарын хандырып бээрни Совет чазак негеп тур. Бир эвес ону эң кыска хүүсавада мынчалдыр кылбас болза, совет тала эргежок чугула харыы хемчегларын алыр апаар эргезин бодунга артырып тур.

ТЕРГИИН ҮРЕЗИН—БАЙЛАК ДҮЖҮТ

Үрезин айтырыы—тараа будуреринң ковудедириниң еске бүгү хемчеглериниң эгези. Эки шынарлыг үрезин дээш демисел Чоон-Хемчиктиң ажыл-агыйларында кандыгыл? Ам-даа кошкак! Ол дугайын дараазында саннар бадыткап турар. Январьның тоңчүзүнге чедир долу анализке киргеи 50443 центнер үрезииниң 43,8 хуузу үрезин шынарының негелделериие дүүшпес болган. I класстың үрезини шүүт чок, II класстың үгле 12400 центнер. Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары база агрономнары үрезин арыглаашкынынче, оларны чогуур стандартка чедиреринче кичээнгей салбайн турарының түңнели бо-дур.

Ылаңгыя «Большевик» колхозта үрезин арыглаашкыны багай организастаттынган. Ол колхозтуң анализке киргеи 4850 центнер үрезииниң үгле 1790 центнери чүгээр шынарлыг болган. Артканы күрүне стандартының негелделиинге дүүшпес. Бо колхозта үрезииниң кадагаллазы багай. Бүгү-ле үрезин чадагай шанда бичии-бичии оваалар болу берген чыткылаар. Оларның сорттары база аңгы-аңгы болганда, ол сорттар холбуун база болур. Колхоз даргазы эш К. Дамдың, агроном эш К. Хаяң-оол олардан үрезин кажан чогуур шынарынга чедир арыглаттынган турарыл, оларның кадагалалын кажан негелдеге дүүштүргеи турарыл? деп айтырар ойу келген.

Үрезин арыглаашкыны «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтарда, «Чыраа-Бажы» совхозта база эки эвес.

Ленин аттыг колхозта үрезин арыглаашкынының эки чоруттуганын демдеглээр херек. Ында кызыл-тас үрезини бүрүи арыглаттынган болган шынарлыын база еске-даа артыан коргузүглериниң талазы-биле долу анализтиң негелделерии харыылап турар. Ындыг-даа болза үрезин арыглаар машиналарны четче ажыглаар, үрезин арыглаашкынының графигин тургузар, арыглаар машиналар чедишпес черлерге ийи эвечеге ажылдарын организастаар.

Арыглаашкыны эки чорудуп тургаш, I болган II классетың үрезинин хей болдурары чүгүла. Үрезииниң шынары тергиин эки болурга, дүжүт база тергиин байлак болур.

Л. МАКАРЕНКО.

Үрезиниер хынаар лаборатория эргелекчизи.

Юбилейлиг чылдың тарылгазынга

Улуг-Хем районуң «Х Улуг хураа» колхозунуң механизаторлары бо хүннерде часкы хову ажылдарын бедик деңнелге чорударынче кичээнгейин утландырган. Кол тырттар күш — тракторлар септелгезинче болгаи кодээ ажыл-агый машиналарын четчелеп, ажыглаарынга белеткеп турар.

Колхозтуң механизаторлары септеэе чогуур 18 тракторларның 11-ии септээнлер. 6 сеялка, 3 андазын болгаи 30 илиир белеи кыдыныган. Механизаторлар Н. Кара-оол, Б. Семис-оол, К. Борбак-оол, Д. Салчак болгаи Л. Санчай-оол септелгеде мурнакчы ажылдап турар.

Септелге мастерскаазының коллективи кодээ ажыл-агый машиналарының болгаи тракторларының амгы арткаиларын соңгулда күүү—март 12-иниң бетинде доозар дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: септелгениң мурнакчылары (солагай талазындан) Н. Кара-оол, Б. Семис-оол, Л. Санчай-оол, Д. Салчак болгаи К. Борбак-оол.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Англи болгаш даштыкы журналистерге А. Н. Косыгинниң харыызы

(Эгези 1-ги арыида).

рун күзеп турар бис, мынчангаш ол соруулганы чедип алыры-биле болдунар-ла бүгү чүвеии бодувустуң талавыстан кылып келген бис. Ам болуп турар чүүдер болза, иштики болгаи даштыкы политиканың талазы-биле чедимче чок болгулаан чоруктар-биле база тургустунган байдалдан даштыкы политиктиг харылзаалары нарыядырының аргазы-биле үштүнүп үнерин тывар дээш баш бурунгаар кылган ораалажыышкыннар-биле холбашкан Кыдаттың иштики демиселин айтып турар ышкаш-тыр. Бир эвес келир үеде бистиң харылзаалар ыстың дугайын чугаалаар чүве болза, олардың экижидери бистиң күзелдеривиске дүүшкеи турар ийик дээрзин база катап чугаалап каар үзүрулут.

Чепсектиг таварлажыышкынның тыптып болурунга хамаарыштыр кандыгыл дизе, ындыг таварлажыышкынга чылдагаанналарны көрбейн турар мен деп, А. Н. Косыгин тургузүүлеп чугаалаан. Кыдат-биле дипломаттыг харылзаалар дугайында айтырыпта, оларны хевээр артырарын күзээр ийик бис, мынчангаш бир эвес еске тала дипломаттыг төлээлекчилериң эргелерии магадылап турар делегей хоорайу дүрүмнерин болгаи нормаларын барымдаалаар ындыг таварылга турда, бодувустуң талавыстан ол харылзааларны хевээр артырарынче чүткүүр апаар бис деп харылаар үзүрулут мен.

Лондоида англия-совет чугаалажыышкынналарга холбаштыр А. Н. Косыгинниң медегээзии: совлгу хүнперде болгулаан харылзаалар, талаларның үзел-бодалдарының тодарадылгазы—бо бүгү улуг бүзүредиг тургузарынга дүүлээп, бистерии башкаландырып азы каттыштырып турар айтырыгларны хандыр илереринге дегүм болуп турар. Ол бодал-биле алырга, Лондоида болган харылзаалар ажыктыг-дыр, мынчангаш ол харылзаалар Европада дүшкүүрүүт чорукту чавырыидырарының херээнге бараан болган турарын күзээр ийик бис.

Чаа лампочкалар

Март 12-де болур соңгулдаларга алдар болдурган социалистиг чарыпты калбартпышаан, республиканың будурүүлгелери чаа-чаа куш-ажыылчы чедашкиннерни чедип ап турар.

Республика төвү Кызылдың ажыдыралынга чоокта чаа база бир чаа чүүл болган. «Сибирьниң электромонтаж» участогунуң электриктери найысылаадың Ленин кудумчузунга чаа электрочыыткыларны тургусканнар. Мурнуку эрги лампочкалардан каш катап артык чыгыыр, мөнгүн суундан кылган чаа хевирикиң 100 ажыг лампочкаларын электриктер Стяшкин биле Скрыль чагыларда азып тургускан. Ол лампалар Польша Улус республикадан кээп турар.

А. БЕЛОУСОВ.

Партия өөредилгези

СОҢГААРЛАТТЫНМАС АЙТЫРЫГ

Партияның политиктиг өөредилгезин организастаар, ылаңгыя болгүнниерии пропагандистерии шилиир талазы-биле СЭКП-ниң Бай-Тайга райкому 1966-67 өөредилге чылында чамдык хемчеглерни алгылаан. Ол ылаңгыя пропагандистерииң ажыл-ишчи шынарынче, эртем-билиинче СЭКП райкому улуг кичээнгейии салган. Бо чылын ажылдап турар 60 пропагандистериң улуг кезии дээш болгаи дооспаан дээш эртемниг. Мурнуида чылдарда удуртукчу ажылдакчыларлан пропагандистер кончуг хөвар турган болза, ам СЭКП райкомуиуң секретарылары эштер Р. Хунай-оол, Т. Тюлюш, совхоз директору эш О. Лопсан-Серен, колхоз даргалары эштер Х. Будуруккай, О. Манзырыкчы пропагандистеп ажылдап турарлар.

СЭКП райкомуиуң чанында организастаан бир чыл хуусаалыг партия активиниң школазы багай эвес ажылдап турар. Ында партком секретарылары, колхозтар, совхозтарда партия эге организацияларыиың секретарылары, оларның орааякчылары, партия бөлүктериниң организакчылары — ниитизи-биле 75 дыиачылар хаара туттуиган. 1966 чылдың октябрь айдан бээр 4 удаа 30 шактыг кичээлдерни эрттирген.

Партактив школазының эзчеглиг кичээлинге кызыл лекцияны 10 хонук бурунгаар тема ёзуталар пропагандиске дыиаалып турар. Бо чорук башкының кичээлге ханы белеткеиип азырынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Амгы үеде районда политиктиг 15 эге школа, марксизм-ленииизмиин үндезиииериин өөреиир 15 школа ажылдап турар. Ында 881 дыиачылар бар. Партия өөредилгезин организастаар, пропагандистер-биле ажылды ажыиидер талазы-биле «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтарда парторганизапиялар (секретарылары эштер С. Карааиаш, С. Очур-оол), Тээли 8 чыл. Бай-Тал, Мугур-Аксы ортумак школаларында партия эге организацияларының ажылдап турарлар.

Үстүиде азаан партия организациялары партия хуралдарында коммунистерниң өөредилгезии, партия чырыдыышкынында кичээлдерниң канчаар чорун турарын чугаалажып, үргүлүг хынап, пропагандистерииң ажыл-чорудулгазынга практиктиг дузаны чедирип турарлар.

Амгы үеде бодуиуң пропагандист ажылынга авга-мергежилии бедээп, эзлчеглиг кичээлдерни бедик деннелдиг чорудуп турар пропагандистер ковудээн. Оларга «Мурнакчы» колхозта эге бнлиглиниң школазының пропагандизи Х. Будуруккай, «Кара-Хөл» колхозта марксизм-ленииизмиин үндезиииериң өөреиир школаның пропагандизи О. Манзырыкчы. Тээли 8 чыл школазында Кара-оол Кызыл-оол. райпода С. Артына олар хамаарыжырлар. Бай-Тал оргумак школазында марксизм-ленииизм үндезиииериниң школазының эзлчеглиг кичээлдери солуи болгаи бедик шынарга эртип турар. Үк школа ниитизи-биле 24 дыиачылардыг. Олар колдуунда школа башкылары, салбырның партия, совет болгаи комсомол активчилери болуп турар. Политшкола өөредилге эгелээриниеи бээр 15 кичээлдерии корлуиген программа ёзуталар эртирген.

Школаның кичээлдериие программала корлуиген тема-биле кызыгаарлаттынмайн. хүи бүрүнүң амыдыралында чаа чүүлдерии, партия болгаш чазактың хүлээп ап турар чугула шиитпирлериниң хүгайында кол-кол айтырыгларны тема-биле холбаштыр өөреиип турар. Үк школаның дыиачыларында чылдагаан чок кичээл тээр чоруктар болбайн келген.

Ынчалза-даа устүиде айтыкан чеднишкиннер-биле чергелештир, партия чырыдыышкынының четкизиие ам-даа улуг четпестер барын айтыр херек. «Тээли» совхозтуң парткому районда эң-не хей коммунистерлиг организация. Черле ынчаи «Тээли» совхоз районуиуң улуг кезиин ээлеп турар ажылагый болгай. Ындыг турбуже, партийки өөредилге бо совхозта дыка четпес тургустунган.

Совхозтуң 185 коммунистериниеи чүгле 72 кижи өөредилгеже хаара туттуиган. Совхозтуң Найырал салбырынга партия өөредилгезиниң 5 школазын организастаан турган. Соолгу үеде үк школаларның ажылы чоруктаатаан. Эң ылаңгыя хойну бригадада организастаан зоотехниктиг белүүмнер чүгле саазын кырында санадып турар. Байдал ындыг турда, салбырның партия эге организациязының секретары эш Сонам, «Тээли» совхозта партком секретары эш В. Очур-оолуун-даа талазындан сагыш салбайн турары канчаидаа болбас.

1966—67 өөредилге чылында партия чырыдыышкынынга кичээлдерни ий-шаанда организастаарының талазы-биле «Малчын» колхозта партком (секретары эш С. Шыпыра) кошкак кичээнгей салдынган. Түс-түс школаларга пропагандистерни ий-шаанда шилип албаан. Колхозтуң 60 ажыг коммунистериниеи чүгле 30 шаа кижи политиктиг өөредилгеже хаара туттуиган.

Политшколаларның ажылын экижидип, пропагандист чок школаларга таажыр кижилерни тып, кичээлдерни бедик шынарлыг чорудары дээш районуиуң колхоз, совхозтарында партия организациялары тодаргай хемчеглерни алыр ужуглуг. Партия өөредилгезин организастаарын болгаш оон ажыл-чорудулганы кошкаткан партия организациязының секретарьларындан шынгыы негелдеии СЭКП райкому дарый тургузары соңгаарладыышкын чок айтырыг апаргап.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Март 15-ке чедир

«Улут-Хая» совхозтуң Хайыракан салбыры. Ооң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьниң 50 чыл ою толептиг уткуур төлээде, бо чылгы часкы хову ажылдарынга шалыпкын белеткеиип турар. Колдуунда мал ажыл-агыйлыг салбыр болганда, биске кол соруулга — малдың яиы-бүрү чемперии чогуур ойүнде четчирп-биле белеткеп алыры болуур.

Мурнунда чылдарда салбырга чайгы, күскү чер аңдарылгаларын чорутпайн турган түүл бар, мынчаарга бо чылын чайгы чер аңдарылгазын 405, күскүзүи — 415 гектарга чоруткан. 1967 чылда салбырга ниитги тарылга шалу 1580 гектар болур, ол шүүтү мал чемии культуразарны тарыырынга хамаарышкан.

Ам часкы чер аңдарылгазы 760 гектар болур. Бо биске ындыг аар эвес-даа бол, чайын, күзүн аңдарып алган турган болза, дүжүт улам бедик болур турган, бо дугайында четпее ажылдаан бис. Суггарылгаже база улуг кичээнгей салдынар. Сенектиң, Эжимнин, Демир-Сутиуң суггарылга системазын ажыглаап турган, 380 гектар черни суггарылгага киирер бис (эрткен чылын 216 гектар турган).

Сутта кедер идиктер, демир хүүректер бо чылын четче белеткеттинген, трактористериниң кедер түскай хептери, карак шилдери база белеп. Соолгу хүнперде суггарылгага ажылдаар трактористериниң, суггатчыларның даңзызын кылып турар.

Часкы тарылга өгелээже чедир хову ажылдарының талазы-биле кол соруулгавые — кодээ ажыл-агый техниказының септелгезиниче кичээнгейии күштедиреры. Ниитизи-биле яиы-бүрү маркаиың 16 тракторларын септээр, оларның ниитизиеи септеттинмээннерии март 15-тиң бетинде септеп доозар дээш бис. Кодээ ажыл-агыйның оон еске машиналарының 70 хуузу септеттингеи, оларның артканын февраль 22-ге чедир септеп доозарын планнаан.

Мурнакчы септекчилерии демдеглээе чоруур. Ол дээрге Тумат Дыртык-оол, Бюрюней Шыырап-оол, Дунгар-оол Шир-оол болгаи өскелер-даа-дыр. Септелгеде хоочун механизатор Михаил Дажының чедишкиниигг ажылдап турарын айтыр херек, ол нормазын ажыр күүсеидип турар. Мынчаигаш Совет эрге-чагырганың бежен чылын төлептиг уткуур дээш калбарган бүгү улусчу социалистиг чарышка идепкейлиг киржип тургаш, бедик көргүзүглериг ажылдаарынга шиитпирлиг бис.

В. СҮГЕ-МААДЫР.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ

Бүгү-россияның «Россельхозтехника» каттыжыышкыны 1966 чылдың март 1-ден ноябрь 1-ге чедир септелге мастерскааларынга инструменгилер ажыл-агыйын эң дээре организастаарының талазы-биле көрүдге-конкурс чоруткан. Ол конкурска «Сельхозтехниканың» 832 район каттыжыышкыннары болгаи салбырлары, 87 заводтар киришкен.

Конкурстуң жюриаи көрүлгеиин материалдарын чугаалажып көргеш, тиилекчилерии тодаргайлаан. Бо талазы-биле, ылаңгыя инструменгилер чарыгдалын эвээжедип турар хемчеглерни хандырганы дээш, «Сельхозтехника» системазының 22 салбырын болгаи 25 заводун конкурстуң тиилекчилери кылып саиаан.

Бо көрүдге-конкурстуң тиилекчилериниң иштинде «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбыры база кирип турар, ону ийиги акша шаидалы—250 рубль-биле шаидаан.

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының ажылдакчылары септелгеии дүргелеиир, оон шынарын бедилер болгаш ылаңгыя күш-ажылдың организастаашкынын улам экижидип, ажылдың байдалын чиигедип турар янзы-бүрү таарыштырылгаларны, дериглелерии боттары бодап тып, ажылга иептеретккеи, оортан чыда экономика талазы-биле ажык 1,8 муң рубль болган.

И. ОЛЬДЫРЕВ.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮҢГА

БҮГҮ-ТЫВАНЫҢ

Тыва улусту Таиды-Тыва улус республика кылдыр чарлап, бир дугаар Үидеини хоойлу хүлээп алган Бүгү-тываның бирги тургузукчу хуралы болуп эрткеидеи бээр бо чылын (августуң 16-да) дөртеи алды чыл болур. Таиды-Тываның мичаарлары бүгү кожуунпарының төлөөлекчилериниң улуг хуралын чыылдырар дээш, улуг чымыштыг белеткел ажылдарын ол тагда Тывага ажылдап турган орус большевиктер чорутканнар.

Маиаа бир хереч чүүл болза, 1921 чылдың июньиниң 25—26 хүнеринде Тываның Хемчикте ийи кожуунларының төлөөлекчилери-биле орус төлөөлериин арааимга Чадаанага болуп эрткеи тайбың чугаалажышкын болур. Тыва кымга-даа хамаарышпас тускай республика кылдыр чарлаттынарынга ол чугаалажышкын шиитпирлиг рольду ойнаан. Аиаа Бөөзи кожуунуң 17 сумуларындан 74, Даа кожуунуң 10 сумуларындан 49 төлөөлекчилер киришкен. Орус төлөөлериин саны 11 кижи турган.

Ол чугаалажышкынга тургускан 9 айтырыгларның иштинде эң кол айтырыг болза, Тываның бот-шиитпирлеттинериниң дугайында айтырыг турган. Тыва улус бодуиуң моон соңгаарғы амыдыралының салым-чолун кожазы каидыг-даа чурттуң күзели хамаан чокка, боду шиитпирлээр ужуглуг деп Сибириин революсчу комитединиң төлөөлекчизи И. Г. Сафьянов ол кожуунларның төлөөлекчилериие таныштырган соонда, бо айтырыг талазы-биле мындыг революсиияны аиаа хүлээп алган:

«Россияның Совет чазаа бисти канчаар көрүп турар дугайында орус төлөөлериин медегээлии чугаалажып көргеш, Хемчиктиң ийи кожуунларының төлөөлекчилери бистер, бистиң улустуң моон соңгааргы амыдыралының кара чаңгыс эң ыичы болгаш эң эки оруу болза, бистиң чуртувустуң бүрүи бот-шиитпирлелии чедип алырының оруу оз болур деп билдиивис. Тываның бот-шиитпирлелиниң дугайында айтырыгны үзе шиитпирлээрии Бүгү-тываның ам болур Улут хуралынга шилчидип, бодувустуң амгы доктаалыкыс дээш орааидажыр бис. Бот-шиитпирлел дугайында бистиң күзелиивисти ол Улут хуралга деткиирии Совет Россияның төлөөзиинден дилеп тур бис»—дээн.

Бүгү-тываның тургузукчу Улут хуралы 1921 чылдың августуң 13-тен 16-га чедир Элегестиң Сут-Бажынга (амгы Кочетово суурга) болган. Ол хуралга Таиды-Тываның 7 кожуунарыиың 30 сумуларындан 64 төлөөлекчилер келген. Хемчиктиң Даа, Бөөзи ийи кожуунларындан ынчаарда хүи ноян деп турган Буян-Бадыргы, бөөзи ноян турган Чымба олар баштадыр 30 дүжүметтер база келгилээн. Оонниар кожуунундан — 17, Салчак кожуунудан —11, Маады кожуундан — 3, Тожу кожуундан — 2, Шалык кожуундан 1 кижи келген. Бо Улут хуралга Оюнар кожуунуиуң ноины турган амбын Содиам-Балчир, Салчак кожуунуң ноины Идам-Сүрүи болгаш Тожу кожуунуиуң ноины Тоңмит олар келбээннер. Бо улут хуралга чаламаан балчылар болуп, 200 ажыг аратгар база киришкеннер.

Совет Россияның төлөөлекчилери Сибирьниң революсчу комитединиң төлөөлекчизи И. Г. Сафьянов баштадыр бир хелемечи-биле каттыштыр 18 кижи болган. Хуралга революсчуг Моолдан Шагдыржап баштадыр 3 кижи, Тывада чурттап турар көрейлерден Цой киришкен.

И. Г. Сафьянов эң баштай сөс алган, Таиды-Тыва улустуң ажыттыныл турар бир дугаар революсчу хуралы чурттуң амыдыралынга каичаар-даа аажок улут ужур-дузалыг дээрии демдеглеп, Тываның тургузукчу улут хуралын ажыткаш, ооң чугаалааны болза: «Бодуиуң чыглыл хуралдаарынга чедер орукка хей мооидактарга таварлжыл турган болгаш бистиң четтиктейии манап турганывыс улут хурал шиитпии ажылдаар апаар. Бо хуралга шынчы эвес чорук кымга-даа болбас, амыдыралдың шак ындыг чаа чурумун доктаадыр ужуглуг. Бо хуралга хостуу-биле соңгуп тургускан улусчу революстуг чазак арат чонну хосталгаже идертип чедирер күштүг, шыдамыкгай болур ужуглуг. Улут хуралдың соонда тургустунган ёзуга Таиды-Тываның арат чоиу сеткил ханар боллуи дээш, ажылхеректиң эң чугулаазын ханы билип. Улут хуралды ынаар утлап чорудары эргежок чугула апаар»

Түиелиивде Сафьянов Сибирьниң революсчу комитединиң мурнуидан улуг хуралга байыр чедирип, орус төлөөлериниң ажылдап кылганы хуралдың 26 түүлдүг хүи чурумун хүлээп алыр деп санал үидүрген.

Оон соонда крайниң революсчу комитединиң мурнуидан Стрелков, Совеу Россияның Кызыл шерииниң мурнуидан Чугунов, Россияның Коммунистиг партиязындан Терентьев, моол төлөөлериің мурнуидан Шагдыржап, кызыл партизаннарның мурнуидан Кочетов, Тывада чурттап турар көрейлерииң мурнуидан Цой үзе чугаалап, хуралдың киржиилеринге байыр чедиргеинер.

Тывага баштайгы эмчи Анна Михайловна Сафьянова орус херээжеиперииң мурнуидан Таиды-Тываның бирги революсчу Улут хуралынга үзе чугаалап, байыр чедиргеш, орус херээжеиперииң кулдавыгдан хосталып, эр кижилер-биле деи эргелиг апаргииын чугаалап. Таиды-Тываның чамдык төлөөлекчилери И. Г. Сафьяновтан болгаш орус төлөөлер база хосталып, улут хуралдарга өрлер-биле бир демей киржир апаарын чугаалаан.

Улуг хуралга ораторлар байыр чедиргеиниие хурал даргазы харыы кылдыр үзе чугаалаан соонда, Совет Россияның төлөөлериниң иштинден Медведев сөс алгаш, орус төлөөлериин данзызын иомчуп, хуралга таныштырган. Ол хуралга киржип турар орус төлөөлерге бадылаар эргеи бергеи болгаш орус төлөөлиинг беш кижи составтыг президиумуи хуралдың президиумунге киирип алган.

Улуг хуралдың орус төлөөлериниң ажылдап кылганы хүи чурумуи моол болгаш тыва дылдарга очулдурган соонда, И. Г. Сафьянов немээр, казыыр үзе бар, чогун айтырып, бүрүү-биле хүлээп алыр бе деп санал үидүрген. Стрелковтуң демдеглээиге болза: «Бот-шиитпирлел дугайында айтырыгдан аңгыда, орустар биле тывалардың арааимда харылзааны таарыштырарынга эргежок чугула, мапаа тодарадып көрзе чогуур өске айтырыглар база хей»—дээн. Буян-Бадыргы тургаш, ол бүгү айтырыглар бот-шиитпирлел дугайында айтырыгның канчаар шиитпирлеттинериидеи хамаржыр болгай деп. Стрелковка удурааигган.

И. Г. Сафьянов сөс алгаш, бо хуралда Таиды-Тываның бүгү чурттакчы чонуиуң үүгүи ийи хуузуидан ажыг чурттакчы чоиуг 30 сумуардан төлөөлекчилер олуржуп турар-дыр, мынчангаш кандыг-даа айтырыгларны, оон иштинде Таиды-Тываның бот-шиитпирлелиниң дугайында айтырыгны шиитпирлээриге моолжак турбас деп көрүп тур мен деп чугаалаан. Оон соонда Таиды-Тываның чамдык төлөөлекчилери И. Г. Сафьяновтан болгаш орус төлөөлерлеп мындыг айтырыглар салганнар: «Таиды-Тыва улустуң ботшиитпирлелии Совет Россияның Тывада төлөөлекчизи Сафьянов болгаш орус төлөөлер канчаар көрүп турарларыл, тывалар кожазы кандыг-даа чурттка хамаарышпас бис деп шиитпирлии-биле моделгеп болурлар бе, айтырыгны канчаар шиитпирлээии Таиды-Тыва улуска багай салдарыыг болу бербес бе?»

И. Г. Сафьянов сөс алгаш, ботшиитпирлел дугайында айтырыг кандыг-даа улустуң бодупуң иштики херээ болур, мынчангаш орус төлөөлер Таиды-Тываның бот-шиитпирлелии байырлап көрүп турар дээн.

Хуралдың хүи чурумуиуң бирги үүлүиүң чугаалажып кириптер дээрге, хүи орайтай бергеиив барымдаалаашкаш, Тожуиуң ноияиы Тоңмиттиң чагаазын, ийиде, амбын ноян Содиам-Балчирны хуралга канчаи келдирер дугайын көрүп Сафьянов саналдаан. Тоңмиттиң чагаазын чугаалажып көргеш, Тожу кожуун хуралче бодуиуң ийи сумуиуиң төлөөлекчилерии бүрүн эргелиг чоруткан болгаш хуралдың шиитпирлериие ынаавыла чагыртыр бис дээн төлөөде, хуралга Тоңмиттиң олуржуру албан эвезии хурал доктаатқан. Амбын ноияиың хуралга келбээнинің дугайында айтырыгны чугаалашкаш, тускай чагаалыг төлөөлекчи чорудар дээн.

Августуң 14-те, эртеиги хуралга хүи чурумуиуң бирги үүлүиүң талазы-биле орус төлөөлериің иштииден Стрелков делегей байдалынга, Медведев Уриихайда болуушкуннарының дугайында делегеидеи ялеткелдерии кылганнар. Моолда революстуг шинчээшкиниің дугайында дыиналгыны моол төлөөлериің кежигүүи Цивеидээи база кылган. Хуралга дыиаан ялеткелдер талазы-биле мындыг айтырыглар салганнар: «Таиды-Тываның чамдык төлөөлекчилери И. Г. Сафьяновтан болгаш орус то-

ЧАГААЛАРДАН ОДУРУГЛАР

Улут-Хем районуиуң Арыт-Бажы суурунда харылаал салбыры бо чылдың парлалгазын ажылчы чонуиуң ортузунга тарадыр талазы-биле организастыг ажылды эки чоруткаи. Парлалганың хейиитичи тарадыкчыларының күүнге хаиын алган, 449 кезек солуннарга, журналдарга биижидилге кылган. Оон иштинде республика солуннары 293 кезек.

Ажылчы чонуиуң чагыдын алган солуи, сеткүүдерии чедирер ажыл салбырда база эки организастаттынган. Шагаан-Арыт хоорайдан почта чедип кээри бижек, почтачы кыс К. Кочаликина дораан сайгарып, суурнуң чурттакчыларынга чагыын чедирип берип, фермаларже, бригадаларже почтаны чорудуп турар.

— Совет эрге-чагырганың бежен чыл орнга белеткел хайымышкыныыг чоруп турар үеде, ажылчы чонуиуң чагылгазын бичии-даа саададып болбас, бистиң чурттувуста коммунизм тургузуушкунунда чедишкиннерии парлалга күи бүрү ажыл-ишчилерге чедирип турар болгай — деп, эки Кочаликина чугаалап олурар.

В. ДИМИТ.

Арыг-Үзүү суурда почтачы Анна Брюхаиова «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарының хүндүтпелии ядилеп чоруур. Наадыны улгады берген-даа болза, ниитизиниң херээ дээш ажылдап, чонуиуң харылзаага негелдезиин чогуур үезиинде солуи, сеткүүдер озалдаи хомудал чагыкчылардан чаңгыс-даа бооп көрбээн.

Суурнуң чурттакчылары 1967 чылдың парлалгазындан 2200 рубльдүң чагыдылгазын кылган. Ынча хей тушуиу солуи, сеткүүдерии хүи бүрү сайгарып, өрееге бүрүзүиге чедирери ындыг-даа амыр эвес. Анна Васильевна харысаалгалыг улуг ажылды ак сеткилдиг күүсеидип, ажылчы чонуиуң биилии, культуразы дээш чүткүүдүг ажылдап турарын демдеглээри өөрүнүүг.

Эш Брюхаиова совет парлалганың идепкейлиг тарадыкчызы болгаш комчукчузу, «Пионер», «Роман газета» деп журналдарны болгаш «Сельская жизнь», «Пионерская правда» солуннарны чыл хуусаалыг чагыдын алган.

Ц. МААДЫР-ООЛ.

СОРУЛГАЛАР ТОДАРАТТЫНГАН

Колхозтарда отчёт-соңгулдалыг хуралдар

Чоокта чаа Улут-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозажыл-агый артелиниң отчёт-соңгулдалыг хуралы болуп эрткен.

— Бистиң артельдиң ажыл-ишчилери күскү дүжүт ажаан алмышкыны чедиишкиниг чорутпушаан, күрүнеге тараа садарымның планын 8 катап ажыр күүсеткен болгаш эки шынарлыг үрезиннерни, өске-даа хереглелдерге тарааны четчири-биле урган бис — деп, бодунуң илеткелиниг колхоз баштавр черинің даргазы эш Ануприенко чугаалаан. Эрткен чылын артельдиң бүгү орудгазы 734 муң рубль четкен азы план 100,8 хуу күүсеттингеп.

Оон-биле кады эрткен чылын колхоз күрүнеге сүт садарының планын 113, эттинн—100,1, дүжүүге—100,8 хуу күүсеткен. Сураглыг сааначы Мария Балдаң эрткен чылын бир инектен-не 2572 кг сүттү саап ап, районда бүгү сааначыларның тиилекчизи болган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Саичы Кара-кыс 2482 килограмм сүттү бир инекке оналаштыр саптан. Бо талазы-биле хөй кижилерни адап болур.

Колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында бар четпестерни илеткелчи болгаш санал бергеннер тодаргай илереткеннер. Ол чүлерил?

Чамдык колхозчулар быжыглаттынган малын харыысалга чок ажаан турганындан эрткен чылын 800 ажыг баш мал өлүп хораан. Ол мышкаш малды тарып боозадырын багай чоруткан, оон ужурубудан чүс төрүүр малдан чаш төл алырының планы күүсеттинмээн. Мал чемининг чарыгдалында учёт багай. Сиген белеткелинде механизацияны четпес ажыглаанындан артык чарыгдалдар база үнген.

Колхозчуларның аразында күш-ажылдың сагыгга-чуруумун сагыыр талазы-биле четпестер хөй, чижээлээрге, 1966 чылда 167 колхозчулар күш-хүвүүнүң ажылдаза чогуур нормазын күүсеттээн, оон иштинде 16 кижи кавдыг-даа чылдагаан чокка колхоз бүдүрүлгезинге киришпээн.

Бүдүрүп турар продукциякың бот-үнезин чинчидириниң айтырыныче шинтпирлиг базым колхозта ам-даа кылдынмаан. Маңаа чаңгыс чижек: центнер картофельдиң бот-үнезин 3 рубль 83 көпеек кылдыр планнаан турган болза, херек кырында ол 7 рубль 62 көпеек болган.

Чамдык шөлдерге тараа болгаш ногаа культураларның дүжүү чаныс болгаш, оон бир чылдагааны — Эйлиг-Хемде суттарылга бугаларын ажыглалга киирбээнинде.

Мурнакчы хойжу Кыргыс Сендажы саналынга мынча дээн:

— Бистиң Эйлиг-Хем бажында Безерек тайгазы мал чайлагладырынга тергиин чер, чайын менден өске ынаар кым-даа чайлаглап үнмейн турар. Мен бодап көөрүмге, аңаа 3000 ажыг хойну чайладып болур.

Эйлиг-Хемниң суун кежир көөрүгээринің айтырыын өөренип көрзе эки. Оон ыдай хөй хойну кыштагладып болур эки одар-белчиниг черлерни база оон тып болур.

— Октябрьның 30 чылчының улуг байырлалын төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарын бистиң Кожай сүт-бараан фермазында калбарган. Эрткен чылын ферма бир инектенне 1747 килограмм сүттү саап алган, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң фермалар арааында шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алганывыс кончуг өөрүүгүдүр—деп, саанчы Э. Кара-кыс чугаалаан. Ынчаарга ферма сүт саалдазын бо чылын оон-даа көөдедир. Бистиң ажылывыста четпестерни база айтыр херек. Хөй күш үнер ажылдарны ам-даа механизаставаан. Фермада чамдык кижилериң чурттап турар бажыңнарының шыпары багай, чижээлээрге, бажыңнарның крыша, кладовказы чок, мынчага штукатуралаваан болгулаар.

Юбилейлиг чылда колхозтуң бот-тандырар хемчегларииң чамдыкызын-даа бол маңаа айтырга мынды: сүт-бараан фермазын механизастаар, чер ажылының тараа болгаш ногаа культураларының хөй кезиин суттатыр черге чорудар; Эйлиг-Хемниң суттарылга бугазын бо чылын бүрүн ажыглалга киирер, мынчангаш тараа культураларының төптар санындан 12 центнер дүжүттү өстүрүп алыр; зооветеринарлыг хемчегларни шынгыы сагыш турган, төрүүр чүс баш малга онааштыр 80 быжаанны, 95 анай, хураганны, кол төрүүр хавааннардан 13 хаван ооллардын алыр; бода малдың дириг деңзизин 320 килограмм, хавааннын 100 килограмм чедир семиртирин боттавдырар.

Хуралдың киржикчилери чаа, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган, ында болза Төрээн чуртка бо чылын 240 тонна эттги, 685 тонна сүттү, 25,5 тонна дүжүт бээрии торгалыгжылар шинтпирлээш, колхозы Жданов аттыг колхозту социалистиг чарышка киирген. Ынчангаш кылыр ажылдар тодараттынган.

К. ХЕРТЕК.

Мао Цзэ-дуниун болчүүнүң организастаавы антисоветчи калчаарап баргаи ходелиишкиннерге удураныышкының митингилери Москвада эртип турар. Бүдүрүлгелериин, албан черлериниң, дээди өөредилге черлериниң митингилерге төмүйлаан төлээлери он митингилериниң киржикчилериниң күзел-соруун илергейлевишаан, хүлээп алдынган резолюцияларны дамчыдып бээри-биле КУР-нуң элчин черинче чорун турарлар. Кыдат дипломаттар төлээлериниң кежигүннериниң кортуу-биле чаштыныл турар.

Ажылчы чонларның, әйулут төлээлекчилери эвес, а тускай организастаан «ажылчыларның төлээлекчилери» диижирлер резолюцияны дамчыдып бээри-биле кээп турар дээр чүвени кыдат элчин калчаалыы-биле медеглээп. Синьхуа агентилели төлээлериниң кежигүннерин «баш кезикчилери» болгаш «аңаа чеп кеткен шинишкиннер» деп чуулураан.

СЭТА-ның корреспондентилери шайысылалдың бүдүрүлгелериниге болгаш дээди өөредилге черлериниге барып, боттарының коллективтериниң даасканың ёзугаар резолюцияларны дамчыдып бээри-биле КУР-нуң элчин черинге чораан кижилер-биле чугаалашкан. Ол кижилериниң чугаалары—кыдат күүгүдээшкиниге төлептиг харыы ол.

«Станколит» заводтуң техниктиг контроль килдизиниң контролёру В. Л. Волкова:

— «Станколит» заводка 1940 чылда ажылдан киргеи мен. Ам-даа техниктиг контроль килдизинде ажылдавышаан мен. 1961 чылда бистиң килдис коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алган.

Бодуңуң индустриязың түргүзүп алыр талазы-биле Кыдатка бистиң заводтуң идепкейлиг дузалап турган үезин—бекеи чылдарны сактып тур мен. Дыка хөй кыдат тускай эртемниглер бүдүрүлгениң пехтериниге практиканы эрттирген.

Кыдаттың машина тудуушкунуңун бирги министерствозунуң туктары, хүндүлел бижиктер болгаш солуннар бо хүнге чедир бисте кадагалаттынган. Чаа заводтарны тударынга ак сеткилдиг дузалажулыы дээш өөрүп четтиришкинии солуннарда болгаш хүндүлел бижиктерде илергейлээп. Туктарының биргээинде бижээни: «Совет улустан үлегер-чижекти ап, бүгү мурнакты түүлдерииге өөренир».

Ол дутайын кыдат удуртукчулар дораан канчап үттушканнарыл?

Митингиниң киржикчилериниң резолюциязын КУР-нуң элчин черинге дамчыдып бээри-биле чораан бистиң төлээлер арааныга хөй чылдарда заводта ажылдап турар инженер-технологтар А. И. Жаринов биле В. В. Кузьмин олар база бар болган.

— Бистиң төлээлериивис кыдат эргелегчилериниң талаазындан антисоветчи кампаниияга удураныышкының резолюциязын КУР-нуң элчин черинге дамчыдып бээр бодалбиле чеде берген.

Төлээлериниң өмүүзүнүнден кылдыс бюрозунуң начальиги М. Я. Медников, кабель цехиниң технологу Н. М. Мозов, ишиг прокат цехиниң мастери Ю. А. Золотов олар мээң-биле кады кыдат элчин черинге кирер кол хаалгага чеде берген бис. Элчин черииниң ажылдакчыларының бирээзии келдирери-биле каш удаа орадашкан. Оон бир ажылдакчыны резолюциязы хүлээп алырындан ойтаваның консуль килдизиниң хаалгазын өттүр медээлээп.

Владимир Ильич аттыг заводтуң инженери И. И. Щенин:

— Синьхуа агентилелдиң шүүлдекчилери совет киржикчилерии дорамчылап, оларны «шпионизгга» чыпшыр корүп турар-дыр. А КУР-нуң элчин черинге удураныышкының резолюциялары-биле чыыпар кээп турары ол агентилелдиң корреспондентилериие эки билдингир.

Бистиң төлээлер Кыдат элчин черинге чеде берген, резолюцияны хүлээп алырын дилээп. Ынчалза-даа дипломаттарның кайызы-даа биске келбээп. (СЭТА).

Дүне от хып турда...

Седип-оол Монгуш төрээн совхозунуң хөй ажылынга ажылдап эгелээ-ле ам он чыл болган. Ол чүгле бригадазының эвес, харын Тываның хоочун совхозтарының бирээзи — «УТКА 25 чылы» совхозтуң дуржулгалыг хойжузу. Эки чедиишкиннерни ол чаа беш чылдың баштайгы чылында чедип алган. Төрүүр чүс хөйга онааштыр 101 хураганны, хөй бүрүзүнден 2,7 кг дүжүт кыргып алган. Чедиишкинден дектелир деп чугаа бар. Седип-оол Дереевич ол чугааның ужурун эки билир. Харын соң ужурунда беш чылдың ийиги чылында ол чүс хөйга онааштыр 102 хураганны менди алыр, хөй бүрүзүнден 3 кг дүжүт кыргып алыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Өткен сосне ажыл-херек-биле ээ болурунга ол малчын бүзүредиг кижи. Хойжуда быжыглаттынган 682 хойнуң башкылыы январьның эгезинделе ооллап эгелээн. Коданда ам 125 хураган менди доругуп турар. Чаш хураганнарны доруктурарынга арга-мергежили байлак сакманщик Сады Кара-кыс шудургу ажылдап келгенин хойжу өөрүшкү-биле чугаалап орар.

Седип-оол Дереевич-биле хөөремип орувуста, топтуу сүргей, бежен хар иштинде ашак кижи кирип келгеш, мендилешкеш, сандайга олуруп алды. Ол адаа чиик, сергек ашак ук бригадада улуг кадарчы Түлүш Дээр-Шеевич Даржаа-дыр. Оон коданында 559 хөй быжыглаттынган, алган хүлээлгези база-ла бедик: чүс хөйга онааштыр чүс хураган, хөй бүрүзүнден үш килограмм дүн. Оон ооның ээзи — Бегзи Кечил-ооловна хураганнар доруктуруп азыраарынга оон бодундан ол наш-даа катап артык кижи.

Ол хоочун малчыннарның бажыңынга кире бердивис. Бегзи Кечил-ооловна арыг-шеверге кончуг ынак кижи дээрзин кылайты чугган шалалар, көрүштүг чугайлаттынган ханалар, шевергин делгеттингеп аян-савалар, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, арыг-силиг эттиниген бажың ишти оны хереченлеп турду. Ол үгбай назы-харыулгалы берзе-даа, кежээ-шалывы биезги хевээр. Бегзи Кечил-ооловна эртенгиниң дөрт шакта-ла хураган намаазында чеде берген, хураганнар түргэр көзенектерии эргээн турар.

№ 5 хойжу бригадада ажыл, амыдырал хайнышкынныг, хойнуң массалыг ооладашкыны түлүктээн. Сакманщиктериң башкылыы четкилеп келген. Оларның иштинден Зоя Дөрму тергиин кызыман ажылдап, өскелерге күш-ажылчы үлегерии көргүзе берген.

Хойжуларны болгаш хураган намааларын одалга болгаш суггат-биле хандырарынче кичээнгейии салып турар. Эрткен чылдың декабрьның төнчүзүнде электри чырыы маңаа чайыннандыр кыва берген, хойжуларның бажыңнарында, хой, хураган намааларында даңны атсы хып турар. Почтальон Оюн Курсай ийи хонгаш-ла солуннарны, журналдарны, чагааларны артып алган чедип кээр. Суг, мал чемининг сөөртүлгези үзүктел чок. Хойжуларга ол бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузуп бергени дээш, хойжулар, сакманщиктер, сиген сөөртүкчүлери варуп, ындыг сагыш-човаашынга ак сетилдиг күш-ажылы-биле харыылап турарлар.

Эрткен чылдың ноябрь ортандан, ук бригадага малчыннарның кежуп хонупкаңындан эгелээш, бо үеге дээр аңаа чаңгыс-даа катап концерт үнмээн, кино-чуурук көргүстүнмээн, ол ышкаш делегей байдалының дугайында лекция, беседалар болбайн келген. Бригада совхоз төвүнден 20 км, а Шагаан-Арыгдан 7-ле км чедер турар. Малчыннарның культурагмыдыраа талазы-биле чептүг негелдезин хандырарынче райкүүскомнуң культура киидизи (эргелекчизи эш Г. А. Новикова), совхозта партком (секретары эш Н. Кылын-оол) чогуур кичээнгей салырын үе негей берген.

А. БЕГЗИ.

Улуг-Хем район.

Совет шын чүүл болгаш кыдат нүгүл

Лихачев аттыг автозаводтуң электротокарь цехиниң бригадири А. А. Аппарин:

— Мээң ада-өгбем автозавод-биле холбашкан. Мээң ачам Александр Сергеевич 35 чыл иштинде заводтуң инструменталь цехинде шлифовщик болуп ажыдап турар. Бодумну 20 чылдың мурнунда заводка ажылдан киргеи мен. Баштай слесарь болуп ажыдаашаи, оон дараазында дээди разрядтыг токары болдум. Бодумнуң бир назы хөй өөрүм ышкаш, мен база-ла автомеханика техникумунуң кежээки салбырын өөренип доостум. Ам электротокарьга база электри чүдүрүкчүлерге хереглээр артык кезектерии белеткээр участокту баштап турар мен. Бо-ла цехке кыдат оолдар, кыстар янзы-бүрү тускай эртемнерге база оорелиг алганнар. Кыдат улуска бистиң кылып бергеи бүтүү-ле чүвениси Мао Цзэ-дуниун болүүнүң бужартадып кааны харааданчыг-дыр.

Кыдат дипломаттар бисти хүлээп албаан. Олар кымдан корткаиы, ажылчыннардан бе?

«Москабель» заводтуң коп инженери В. П. Романов:

— Бистиң төлээлериивис кыдат эргелегчилериниң талаазындан антисоветчи кампаниияга удураныышкының резолюциязын КУР-нуң элчин черинге дамчыдып бээр бодалбиле чеде берген.

Төлээлериниң өмүүзүнүнден кылдыс бюрозунуң начальиги М. Я. Медников, кабель цехиниң технологу Н. М. Мозов, ишиг прокат цехиниң мастери Ю. А. Золотов олар мээң-биле кады кыдат элчин черинге кирер кол хаалгага чеде берген бис. Элчин черииниң ажылдакчыларының бирээзии келдирери-биле каш удаа орадашкан. Оон бир ажылдакчыны резолюциязы хүлээп алырындан ойтаваның консуль килдизиниң хаалгазын өттүр медээлээп.

Владимир Ильич аттыг заводтуң инженери И. И. Щенин:

— Синьхуа агентилелдиң шүүлдекчилери совет киржикчилерии дорамчылап, оларны «шпионизгга» чыпшыр корүп турар-дыр. А КУР-нуң элчин черинге удураныышкының резолюциялары-биле чыыпар кээп турары ол агентилелдиң корреспондентилериие эки билдингир.

Бистиң төлээлер Кыдат элчин черинге чеде берген, резолюцияны хүлээп алырын дилээп. Ынчалза-даа дипломаттарның кайызы-даа биске келбээп. (СЭТА).

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелериин даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы 1967 чылдың февраль 8-тен 10-га чедир Варшавага болуп эрткен.

Болгарияның Улуг Республиказының даштыкы херектер министри Иван Башев, Венгр Улуг Республиканың даштыкы херектер министри Янош Петер, Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри Отто Винцер, Польша Улуг Республиканың даштыкы херектер министри Адам Рапацкий, Румыниияның Социалистиг Республиказының даштыкы херектер министриниң оралакчызы Мирча Малиц, Совет Социалистиг Республикалараның Эвилелиниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Чехословак Социалистиг Республикавың даштыкы херектер министри Вацлав Давид олар ол ужуражышкынга киришкен.

Дүшкүүрүүт чөруктарны кошкадырынче, Европага тайбыңнаы, аймыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарыиче үгландыр социалистиг чурттарның күжениишкиннери-биле база Европага тайбыңны болгаш аймыл чок чорукту быжыглаар дугайында 1966 чылдың июльде Бухарестиге Декларация хүлээп алган соонда Европа динте тургустунган байдалдың хогжүлдези-биле холбаалыг айтырыглариың дугаймында саналдарны чөвүлел хуралга наймаралчы ёзу-биле солушкан.

Ук чөвүлел хурал эш ёзуунуң кады ажылдажылганың болгаш бүрүн биичашкиниинің байдалында эрткен.

ТАНБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң секретариадының хуралы болган. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң хуралы февральдың төнчүзүнде Прагага эртери-биле холбаштыр аңаа белеткелдиң айтырыын чугаалашкан.

Эрткен үеким дургузумда Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң ажылчорудулгазын, тайбың дээш демисеглиниң делегейде өске-даа организациялары-биле кады сэгылдажылганың түңнелдерин болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Хуралдың кол айтырыы ыыттнал удыстуң демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазының кампаниязын күштелдирери болган. (СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ — КАРАЧАҢГЫС ОРУК

БАМАКО. (СЭТА). Империалистиг болгаш неоколониалистиг күштериниң тургузарын ораладажып турар бергелериниге аныяк африка туртар таваржып турар мыыды үеде Танзаниияның Каттышкан Республиказы социализмни тургузар деп диидим шинтпирлээн алганың Малиниң «Эссор» солуну бижээн. Чуртта бүгү даштыкы банкыларны национализастаар дугайын Танзаниияның чазаа чарлааның мурнунда дыңнаткан болгай. Ооң-даа ажыл-агыйның улуг эзлел чорларии бодаан үлетпүр бүдүрүлгелерии база национализастаарын төлевилээн.

Империалистериниң эрге-ажыктарынга согуушкунну таварыштырып турар хемчегларии империалистиг реакциялыг күштер сагыш амыр көрүп шыдаваны маргыш чок деп ол солуи демделээн. Ынчалза-даа боттарының хамаарышпас чоруун бижыглаар дээш демиселге бүрүнгаарлар деп шинтпирлиг сорук киргеи африка улустарның революсчу сагыш-сеткилин коргудуушкун-даа, ыйыышкын-даа базып шыдавас деп чүве шуут тодаргай.

Африканың өске-даа чурттары боттарының шилип алган орууна турун алырын маан улус айтыр аас кежиктиг деп, чүүдүн түңнелиинде чугаалап турар.

Пном-Пень (Камбоджа). Соолгу чылдарның дургузунда пайысылалда чаа чурттарга кварталдары тургустунган.

ЧУРУКТА: чаа тудугларның району.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УЖУРАЖЫЛГА

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ортаа-Тал фермазының саанчызы ССРЭ-нің Дээди Совединиң депутады Ховалыг Дөңгүр-Баштыговна Шоңдайты чоокта чаа соңгукчулар-биле ужурашкан.

Депутат ССРЭ-нің Дээди Совединиң болуп эрткилээн сессияларының материалдарын соңгукчуларга таныштырган. Соңгукчулар депутатка чаядык чагыгларны киирген.

Ужуражылга хуралынга Бора-Тайга салбырының эргелекчизи эш Канчыыр-оол, ында школа директору эш Соскур-оол болгаш өскелер-даа саналдарын бергеннер.

ТУРГУЗУКЧУ ХУРАЛЫ

«Бүгү делегейде, Совет Россияда болгаш Моолда, база ол ышкаш Урянхайда болган бүгү болуушкуннар-биле танышкаш, Улуг хурэл Таңды-Тыва ышкаш бичии улустар чүс-чүс чылдарда эдилеп чораанын кулданыышкын кинчилиг бодундан ап октааш, бодуңуң чуртунга чаа ёзу-чурумну болгаш хөй-ниитиниң чаа эрге-чагыргазын тургузар деп санады». Ол резолюцияны тыва дылга очулдургаш, тодаргай чугаалашкан соонда, ону хурал бир үн-биле хүлээп алган.

Хүн чурумунуң ийи дугаар чүүлү — Таңды-Тыва улустуң бот шинтпирлелиниң дугайында айтырыг талазы-биле Россияның азы Моолдуң камгалалыынга турар бе дээр дугайында айтырыгны хуралга шинтпирлеп турар үеде Таңды-Тываның тус-тус кожууннарындан келген төлээлекчилериниң саналдаргынга алээп маргылдаалар болуп турган. Чижээ, Хемчиктиң ийи кожуннарының төлээлекчилериниң бирээзи оларның кожууннарының арат чону боттарының иштики херектериие болгаш удуртулганынга кымга-даа хамаарышпас болур бис деп чугаалаан. Тожу кожуунуң мурнуидан чүве чугаалаан Лопсан мээрең «Моолдуң эрге-чагыргазынга чагыртса эки деп бодап турар бис» дээн. Маады кожуунуң мурнуидан чүве чугаалаан Сайын-Белек: «Бистиң кожуунувус улуг эвес кожуун чүве, орустар арааныда чурттап турар бис, кымның камгалалынга турары биске хамаан чок, бис улуг хуралдың хөй пуруузунга каттыжыр бис» дээн. Салчак биле Шалык кожуннарның төлээлекчилери хойүнге, тодаргайларга, Хемчик кожуунарның саналынга каттыжып турарын медеглээнер. Оюннар кожуунуңуң төлээлекчилери база мындыг үүлгедиг медегелелди кылганнар. Таңды-Тываның бот-шинтпирлелиниң дугайында айтырыг талазы-биле санал-оналды солчуп, ону бүгү талалыг чугаалажып көрген соонда. Тожу кожуундан өске, Таңды-Тываның бүгү кожуунары база сумуларын Хемчик кожуунарның саналынга каттыжар деп доктаалды хүлээп алган. Ынчаар орта Тожуңуң төлээлекчизи катап сөс алгаш, хуралдың хөй пуруузунуң саналынга каттыжар бис дээн.

Оон соонда И. Г. Сафьянов болган хуралдың даргазы Таңды-Тыва улустуң Советтиг Россия болгаш революстуг Моол-биле харылзаалаганын чүве деп чугаалаан. Оюннар кожуунуңуң хуралга олурган шупту төлээлекчилери Хемчик кожуунарның саналынга каттыжкан. Салчак, Тожу, Шалык болгаш Маады кожуунарның төлээлекчилери Советтиг Россияның камгалалынга турар дутайында Хемчик кожуунарның саналынга каттыжарын медеглээнер. Саналды мындыг янзылыг редакция-биле хол кодүрүп бадылаан: «Таңды-Тыва улус республика бодуңуң иштики херектериниң талазы-биле кымга-даа хамаарышпас бүгү улустуң күрүнези. Таңды-Тыва улус республика бүгү делегейиниң харылзааларының талазы-биле Россияның дугайында айтырыглары Совет Республиказының камгалалынга бүзүүроор».

Хүн чурумунуң үшкү чүүлү — Таңды-Тыва улус республиканың Үндезин хоойлузуңуң төлевилелин чугаалажып бадылаар үеде база элээп маргылдаалар болган. Ылаңгыяда бүгү хамаатылар хоойлу мурнунга ден эргелиг болур дутайында улуг маргылдаа үнген. Чамдык төлээлекчилер, оон иштинде Буян-Бадыргы он айтырыгны тодаргайлап шинтпирлээрин чаа тургустунган чазакка дагыыр дээн, өске төлээлекчилер оны бо хуралга шинтпирлээр херек, үгге дизе, бо хурал Таңды-Тыва улустуң эң улуг болгаш алдарлыг хуралы болгай дишкен. Буян-Бадыргы тура: «Биске эң-не чугула айтырыг болур бот-шинтпирлел дугайында айтырыгны Совет Россияның төлээлекчилериниң дузазы-биле шинтпирлеп алганывыста, өске бүгү айтырыгларны шинтпирлээринге Таңды-Тываның төлээлекчилеринге бүрүн тускай эргени бээри эргежок чугула, үгге дизе, олар боттарының амыдыралын (аажы-чаңып) эки билирлер, ынчангаш олар ол айтырыгларны эң-не шын шинтпирлээрлер» дээн. Оон соонда И. Г. Сафьянов туруп келгеш, кандыг-даа айтырыгны ийи янзылыг, принциплалдыг болгаш херек кырында эвес шинтпирлеп болур болгай деп медеглеп кылырга, аңаа харылаан. Буян-Бадыргының чугаалааны болза: «Хамааты бүрүзүнүң эргезии оон ажыл-херээ болгаш ону амыдырал, бүгү улус кандыг эрге-дужаалче деңнеттикен байдалы тодаргайлаар деп бодаар мен. Чижээ, бо хурал мени эрге талазы-биле бистиң кожуунуң эң совгу кижизи-биле деңнештирип каар болза, мен сеткилимде чөптээрештирбес ийик мен. Ындыг шинтпирии бир эвес мээң удуртуп турарым кожуунум үндүрген болгаш оон мурнунга ден эргелиг болур дутайында улуг маргылдаа үнген. Чамдык төлээлекчилер, оон иштинде Буян-Бадыргы он айтырыгны тодаргайлап шинтпирлээрин чаа тургустунган чазакка дагыыр дээн, өске төлээлекчилер оны бо хуралга шинтпирлээр херек, үгге дизе, бо хурал

Автобуетар докталар черде кижилер-ле әндерик. Оларның аразында ыңай-бээр чорук чоруурлар-даа, үдээнгер-даа, ава аян-тәлээнгер-даа бар. Далашкан, сүмелешкен, каттырышкан, сагыш човаан, мунгатаан—кандыг кижи чок дээр.

Шоодай чүктээн Шыргалыг шуваганчы улуг аразында эрегелейнип, хөй хойда каттыжа берген дотпезин дилээн мишкап, ол-бо шыпыранайнып, кижилерни топтап көрүп көрүп турган. Чагы дөзүнде сымыражып чугаалашкан пәй аныяк уругмуң чанында баргаш, адыжында садзының көргүзүп, бир-ле чүве айтырган. Уруглар холу-биле имнеп, чаржалаттыр таймылбырлап берзе-даа, шуваганчы бүгүревээн мишкап, арай хөөн чок ыңай кылаштаан. Шляпалыг, кара плащтыг, портфель колдуктаан аныяк оолдуң шенээден тыртыкап, база-ла бодунуң айтырыгын салган. Шляпаның ээзи эвилеп аажок дыңнап, хөглүү-биле хөөрен чугаалашкан, чамыга тургузуп алган.

Шуваганчы шоодайны хөлегеге салгаш, дырышкак хавааңда быжырарып келген дерин чеңи-биле чоткаш, эриннерин эмчиңнедип, караан чивекпедип, кижилерже арай сезингелдиг көрүп турган. Улуг хээлиг, кылын шокар аржыыл-биле дөңгүр бажын шала шавый шыва катташ, хир хашкап ногаан дордум шыва төңүн кызыл кур-биле салгара куржаның алган ол шуваганчы шоодайның акемнээн тутпушаан, чежеге-даа маңаарынга белеп хевирлиг турган.

Автобус чедип келген. Шляпалыг кижи өткилешкен улуска алгыган:

— Далашпаңар, ха-дүнма! Бо кырганны эрттирипттәңер! Хөөкүй шылаан боор.

Шуваганчы шоодайны чүктей каапкаш, чайлап берген улустуң аразы-биле шалыпкыны сүргей эрткеш, автобуска кире берген. Мурнунда олуттарның бирээзинге олурупкаш, холунда биледин өрү көдүре аарак, хостуу-биле улуг тыныган. Оон арынында өөрүшкү чайминалып, чанында кожазыңче хүлүмзүрүп көрүп орган.

Кадыр дагларга кажаалаткан, өскен, төрээн чурту Теректиге улус шупту-ла оны Шыргалыг шуваганчы дижир. Ылангыя аныяктар оон ыңдыг шолага каичап чедингинин-даа, чогум шын адын-даа орта билбестер.

Оон оолдары болгаш уруглары шагда-ла өглешип-баштангылаашкан, амыдырал аайы-биле ынаар-мынаар тое башка тарап чоруй бергилеп. Чүгле хеймер уруу-биле кады арткан. Ынчалза-даа оозу энир чылын Кызылга инститүт дооскаш, бир оол-биле дөңнажып алгаш, Тоора-Хемде барып чурттай берген.

Ыңдыг чаа уруундан база чагаа алган. Кожазының сургуул оглу өөренген чаңы-биле үш удаа дыңнадыр номчуп берген. Өг-бүлезинге чаа кижи немежир апарганын, ынчангаш бо чылын Теректиге чедип шыдаазын уруу дыңнаткаш, сеня хөлчок сактып, чоктап тур мен, канчап-чоопп-даа чедип кээп, мендээ дуза-демек боон көр деп дилээн болган. Оон Теректиңдеп үнгеш, Тожуга канчаар чедерин тодаргайлап бижээш, «Орукка чорунда сенээ дузалаптар эки кижилер черле турар-ла болгай» деп бүзүреливи-биле бадыткаан болган.

Шыргалыг шуваганчы чагаанны хавынга катап суккаш, сыртыныың алдынга шыгжап алган. Төш чартыы сөөскен даңзалынга улай-улай таапкылап, хөнекте шайны катап-катап кудуп, аартап орган.

Чеден хар чедип, ыңыла назылааже Шыргалыг шуваганчы ыравузак чорук ыңлып, өске черлер көрүп чорбаан. Шагда-ла, үжен чылдар эгезинде, аар дарааң оглуң эмчиледип, кожуун төвү Чадаанага чаңгыс катап четкеш, бо-ла. Шуваганчының бүгү-ле ажыл, аңыдырады Теректиг-биле хөлбашкан: кыш боорга, оон хар-көртүк ызырыңнас, эңгиме мээстериге каш ошкүлери, сарлыктары-биле кыштап, чай боорга, оон сериин, хөлегелиг оймак шыктарынга чайлап чораан. Колхозка киргенинин соонда база-ла Теректиниге кодан ошкү кадарып, чоокка чедир-ле шору малчын дирттип келген. Каш чылдар мурнунда, кады кыраан ирейн чорткан соонда, ошкүлерин өске кадарчаа дужаап бергеш, колхозтуң пенсионери апарган.

Ынчалза-даа алыс ажылгыр, кежээ кыргай аңаа олурбаан. Теректиг-ниң сүт-бараан фермазының аарсаар ажылдарынга шыдаар шаа-биле киржип, бодувуң кызымаа болгаш могавазы-биле улуусту кайгадып келген.

Кыраан назынында кайда-чүде Тожу чурту киреринге сактып кээрге, аңаа коргунчуг апарган. Теректиг-ден колхоз сууру, колхоз суурундан Чадаана, Чадаанадан Кызыл, Кызылдан Тожу чедерин бодаарга, ава черделегей кыдыы ышкаш болган. Уруунуң бижээнин дег машиназы, автобузу, ыңдыг амыр- та таварыжыр, та таварышпас. Кызылга баргаш, та кандыг черге, та канчап хонар чүве, ужар-хемеге та кайда турар чүвеин, кыргаң кижиниң та алыр, та албас, та чедирер, та чедирбес чүвеин... Чамдык кижилериң ырак черлерге, улуг хоорайларга таварышканы коргумчуг болгаш чаржыңчыг ужуралдарының дугайында улустан дыңнааны дамчыыр чугаалар болгаш-чок-ла бодаттыңып келгилээр. А самолётка олурупкаш, куш ышкаш, ужударын сактып келгеш, бодунга чугаалаттыңыпкан: «Машина-даа канчаар... Ужар-хеме-ле конучгур. Тайга-сын ажарда, силгий-даа бээр чүве дижик».

Ынчалза-даа шуваганчының бодаттарын какса-даа, адак соонда оглубиле чөпшээрешкиннер. Уруун сагынганы, арга-сүме кадыксааны оон ынчаар шинтирлеңирине дөгүи болган.

Теректиге бажың-балгадын, кап өшкүзерин улуска чагып, сагыш човаар чүве чок кылдыр таварыштырып каар боон аазаап, Шыргалыг шуваганчыны оглу чагып-чагып,

ТАНЫШПАС УЛУС

(РАССКАЗ)

далыдан чагаанын сөстери үнметтээн, бичии удумзурап бар чыда-ла, уруунуң оглун өпейлеп орар кылдыр дүжегилээр апарган.

Аптаразын ажыдып, оон дувүнде ыңгаан каан ак алгы аадаңны каш-даа чешкен. Ында уруунуң чажында кедип чораан аңай кежи чүва болгаш боопу бар. «Дээңге боларны чедирип бээр чаглыг болза аа» кылдыр бодагылааш, караанда бүдейип келген чаштарны салаазы-биле чода тудуп алгылаар.

Үш хонганда фермадан сүт сөөртеп машинага олурупкаш, колхоз суурунга чеде берген. Бызаңнап турар улуг оглу бажыңында болган. Авазы-биле мендилешкен дораан-на ол хүлүмзүрүй аарак чугаалаан:

— Аваң ана аныякый берип-тир. Тожу чуртуңче доволдуруп орар дизээн деп бе?

Шыргалыг шуваганчы оглувче каразының көргеп, «Чагаалажып-чагаалажып алгаш, мени дем-биле бырадаар дизээн бе болар?» деп бодаңмышаан:

— Чачаа, ыңаар чедер харыың кайдал, мээң — деп ыңнаан.

Ынчалза-даа оглу:

— Канчап харык чок бооруп? Улустуң Москва безин четкеш кээри амыр, шаанда аалдар аразынга аргыжарындан белеп апарган шаг ышкажыл. Чер көрүп, кудаларыңбиле таныжып алгаш, күзүн чаның кээр сең харын — дээш чер алдыртпайн баргаш.

Шыргалыг шуваганчы кезек чоруулеп, ыңдыг-ыңдыг чылдагаандаартазында Чадаана баар машинага олурупкан. Чедирип каар боон аазаан хирезинде, чамдыкта кижи бүрүзүнге таварыжы бээрге ышкаш, баш удур көрдүмээн далаштыг даазга алгаш, чыдып калган. Шыргалыг шуваганчы, бир-тээ белеткенип алган төлээде, шуудугга киргеш, хапкан. Ынчангаш ам Кызыл кирер автобуска таварыжы бергени бо.

Чайгы хүн кудургайлап бар чыткан-даа, хамык соңгаларны ажыдып кагза-даа, туналгайы, довуракеыг, бенаинзин аажок болган. Далажып, хөлээш, багун орта ыңайлаваан болгаш шуваганчы сукеундан бергедеп чораан. Шилдерге куткулап алган шайны автобус маңап тургаш, Чадаанага-ла төндүр ижишкенинге бүдүү хомудан. ынчалза-даа бодунуң байдалын билдиртпес дээш кызыл чораан.

Шагаан-Арыг хоорайга келгеш, улус чемненирн-биле үнүп эгелээн. Шыргалыг шуваганчы бирде дашкаар бакылаан, бирде шоодайынче көрүп орда, кожазы чугаалаан:

— Барып шайлап алыпты че, кырган.., Шоодайыңар аңаа чыткайла. Оңу чүү чүктеп чоруур.

Столоваяга аъш-чемнинг чаагай чыды думчукка аймаан көөрге, чүгле сукеан эвес, харын аштай бергенин Шыргалыг шуваганчы билип каан. Ынчалза-даа кожазының:

— Кырган чүнү чагыдарыл?—деп айтырымына харыылаан:

— Шай-ла болза ажырбас ийин, оглум — дээн.

Столга маңап орда, кожазы каш удаа дажыглаан турган, изиг мүн, хаартан эътпеп эгелээн, стаканнарда сүттүг шайга чедир эндерип экселген.

Чеминептен соонда, автобуета улуг омак кирип, кежээки серинне ажыраап, катап хөөрежип эгелээн. Артыкы олуттарда уруглариның мүшоору улам кежээлеп үнген.

Шыргалыг шуваганчы Улуг-Хем унунда чоруп көрбээн черлерин магазының көргүдеп чорза-даа, дүвүренчиг, чаганыглыг бодаларынга алгып, ниитиниң омак-хөглүүм-даа шоолуг сонуургавайн чоруп орган.

Кызылга мырыңай дүне, оон бир шак ажа бергенде келгенивр. Оттар чайнаан узун делгем кудумчудап, ары өө ышкап, хөй чырык соңгаларлыг, даг дег бажыңнар аразы-биле хап ора. Шыргалыг шуваганчы кайнаар-даа көөрге, чүгле чыриктыланнаар болган. Чамдык черлерде харын кызыл болгаш ногаан-даа оттар көзүлгээр. Чер-чуртундан үнерделе, каразын чораан бодалдары улам дойлуп, шуваганчы шүүт мүңгарап калган. «Сегиртиргеп аң-даа, туруглаан «ошкү-даа менден дээре боор» деп боданып чорда, хенертен кожазы айтырган:

— Кызылда уруг-дарымнар, дерүүл-төрелиивр бар ыйнаан азе, кырган?

Мында бир дугаар келгевин, дерүүл-төрелдери бар-даа болза, бажыңбалгадын тыптазын, а алмызында Тожу кирер дээнии Шыргалыг шуваганчы далаш-биле төөгүп берген.

Кожазы кичээнгейлиг дыңнаан, сагыш човаан чугаалаан:

— Мээң бажыңымга барып хонуп алыңар. Ырак эвес чүве. Эртен эртежик аэропортка чедирип каар мен.

— Ынчаайн харыы, оглум — дээш, Шыргалыг шуваганчы амырай бергеп. Даштын дүне эвес, үүндүе дег, а боду Кызылда эвес, Теректиниде дег сагындырып келген.

Кожазының адыы-сывын, албандужаалын айтырар чалып кээп-кээп, сокпан каан. Хамык ужур ында эвес, а аныяк оолдуң чаагай сеткилдии чайгаар-ла иле ышкажы деп бодаан. Уруунуң чагаазында «сеңээ дузалажыр эки кижилер черле турар-ла болгай» дээнии сактып, автобуета улустуң долгандыр көөрге, дөгереэп-ле эргим, чоок ышкап болган.

Бичe-оол ОНДАР.

Сонуургактарга

40 СМ. МОЮННУГ КИЖИЛЕР

Бирмада падаунги деп аймак улус чурттап турар, оларны узун моюнчуглар деп база адаар. Ол аймактың хераажен кижилери мойнунга чоон чести кылган херекседги кедип алган чоруурлар. Кыс уруг 5 харлаптарга, оон мойнунга сыгытлыг демирни бир дугаарында кедирер. Оон чылдар эрткен санында демирни улай немеп бар чоруур. Уруг 11 хар чеде баэрге, соолгу дерт дугаар демирни улай кедирер. Моюн ол үеде 20 сантиметр чедир узай бээр. Хераажен кижиниң мойнуңуң узуну 30—40 сантиметр чедип турар. Эң узун моюнчуг хераажениерни чараш болгаш бай кижилер дээр.

АШАКТАР ЮБКА КЕДЕР БЕ

Шотландиянның эр улузуның кедер национал костюму бир янзы хевирлиг. Хөрөк талазында чолдак куртка кеткен болуур, а оон куду юбкалыг. Узун баштыг эр улустуң аймдан овазырымча чок көөр болза, хераажен кижи деп-даа бодай бээр чадавас.

КЫЛАШТАП ЧОРУУР ДАГ

Германияда Беренкоф (адыт бажы) деп даг бар. 1955 чылда ол даг оон чоогунда турар Гунперпид деп кедээ суурже утлай шимчеп чорупкан. Оон шимчээшкиниң дүн, хүн иштинде бир метр чедип турган. Ол даг аңаан каш неделя иштинде чылын кедген соонда, суур чанының оруктары үрелгеп, чер чарылгап туруп берген. Ол хевар болуушкунну эртемденнер шинчилеп турар.

Чер үргүлчү өскерлиишкинге таваржып турар дээрээн ол чижек чугаалап турар. Германияның Люнебург деп хоорайы 1830 чылдан 1951 чылга чедир үениң иштинде черже 2 метр ыйлып кире берген.

ЫЯШ «ИНЕКТЕР»

Латин Американың элээн хөй чурттарының девискээрлериниде кылагар узун мяштарлыг борбак арыглар бар. Ол мяштардан кат хевирлиг чимис үнер. Ынчалза-даа ол чимисти чивес.

Мяштар хөй сүт бээр боорга, ону ажаан өстүрүп турар. Ынчангаш оларны сүттүг мяштар дээр. Мяшты бир саарга-ла 3—4 литр сүт төктүп келир. Химиктиг тургузуунуң болгаш амданының талазы-биле инек сүдүнге домейлешкек, ында чүгле бичии ажыксыг амдан бар. Ону сүт-биле холаашп, бичии ниидиптерге, амданы чаагай апаар.

ТОННА ХИРЕ ДЕНЗИЛИГ АКША

Каролин ортулуктарының аразында Яп деп ортуулук бар. Ында чурттап турар кижилериң бажыңнарының чанында кончуг улуг даш дүтүй турар. Ол болза акша-дыр. Чамдык ындыг акшаларның диаметри 2,5 метр, деңзизин бир тонна хире болгураар. Садыглажылышкын кылырда, ол даш акшаны чүүл алгаш чоруй каар. Ол акшаны чүгле эр улуг ажыглаар. Хераажениерниң ашказы оон аңгы.

МООРТАЙ УГЛЭЗН ОРТУЛУК

Индий океанда кижи чурттавайн турар Фрегат деп бичии ортулук бар. Ортулуктуң кыры шупту үңгүр. Ол үңгүрлерде мун-мун моортайлар чурттап турарлар. Олар дүне үңгүрлеринден үнүп келгеш, сугнуң сыык черинден балык түдүп чиир. Моортайларның ол ортулукта чеде бергени эки билдинмес.

ЫЯШЧЕ УНЕ БЭЗР БАЛЫК

Индий балыкчылар чамдыкта хем када бергеңде балыктаар. Сүт чок болганда, сыырткыштың херээ чүү боор, ынчан олар хүүрек түткаш, балыктан чоруктарлар. Ынчангаш ам балыкты сүтган эвес, а чер иштинден казып үштүп алыр.

Индияның хемнеринде сомгаар-анавас деп балык бар. Ол балык өлүгеген кыры-биле, даштар кырлап, чамдыкта ыяш кырынче-даа үнүп чоруур. Хемнин суу кадып каарга, ол балык элеңинче чартык метр хире кастынып кире бээр. Ынчан ам балыкчылар оларны хүүрек-биле казып үштүп алырлар.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

Кино

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Кичээн, кырган-ава» 12, 2. «Ламчыктыг өлүмүң чыргалында» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аныяк гвардия» (1-ги, 2-ги сериялары) 10.15. «Доңгалыг уруг» 2.30, 6.30. «Ынакшымырын хоруп тур» 12.30, 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Чигир тростниктиг ортулукта өлүм» 4.40, 6.40. «Шугуималчак рейс» 11, 1. «Аккыр ак аистер» 2.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пушик Прагаже бар чор» 10, 12. «Демир чажыртпыыт» (1-ги, 2-ги сериялары) 2. «Дүн ортузундагы ошкаашкын» 5, 7 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «7-ден 12-ге чедир» 10. «Даймн болгаш тайбыд» (2-ги сериязы) 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Андрейка» 10.30, 2.40. «Ынакшымырын хоруп тур» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң бажыңывыс» 3, 6.40. «Аккыр ак аистер» 4.50, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Экии, бичии кижи» 2.30, 4.20, 6.10. «Даймн болгаш тайбыд» (1-ги сериязы) 8 шактарда.

СПОРТ. СПОРТ. СПОРТ. СПОРТ. СПОРТ.

Шын тыпканнар

Бо чылдың январьның 28-те үнген «Шын» солунда парлаттынган шыдыраа бодалгазын Барыын Германияда Х. Хультберг деп кижи конкурска киржип чогаалткаш, бирги шаңналды алган. Ол хеңзиг бодалганы шын бодаарының эге көжү болза: Мерзе в4—в6 деп көжери болур. Шын бодааннар: Е. Ховалыг (Хову-Аксы), Х. Хертек биле Д. Салчак (Бай-Тайганың «Тээли» совхоз), К. Ондар (Бай-Тайга), Д. Дамба-Даржаа (Кызыл), У. Адыгбай (Бай-Тайга), М. Монгуш, Д. Ооржак (Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхоз), А. Соян (Каа-Хемниң Бельбей школазы), Д. Серенчи (Улуг-Хем району), Сара Монгуш (Чадаана хоорай), Д. Тюлюш (Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозу), С. Сангаажап (Улуг-Хемнин Ак-Туруг), Д. Хомушку биле М. Такпай (Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхоз), В. Калинду (Улуг-Хемнин Булуң-Терек школазы), Х. Сат (Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхоз), Д. Донгак (Чөөн-Хемчиктиң Хөндергей сууру), школачылар: О. Саша, С. Волоннинов, О. Бичe-оол (Барыын-Хемчиктиң Шекпээр школазының өөреникчилери), К. Сотпа (Бай-Тайганың Бай-Тал школазының өөреникчизи), К. Даңзы (Өвүрнүң Хандагайты школазының өөреникчизи). Шупту 70 ажыг кижиниң иштинден бо эштер хамыкты мурнап шын тыпканнар.

Хеңзиг тайылбыр: тутқан бодазын көжер деп шыдырааның дүрүмү бар болгай. Ынчаарга бир чамдык номчукчулар хейде далашкаш, баштай шын эвес харыылааш, дараазында база бир чагаазында шын тыпсажок, ону санга кирер санавадывыс. Оон ыңай бир чамдык эштер чүгле кара чангыс шын харыыны биижип чорударының орнунга, бир арын долдур шын, мөге харыыны бижээш, бодунуң чогум канчаар үзе бодаанын тодаргай илередипейн, кайы хамаан чок бодаан сүт болгулаар-дыр. Моон соңгаар парлаттынган бодалга бодаарда чүгле чангыс харыыны чорудары күзенчиг. Чигзинип бодааш, үш-дөрт бодаанының оода бирээзи-даа шын болур болза, ыңдыг харыыны ёзулуг шын харыыга кирер санавазын база катап дыңнадып каалы.

М. КЕНИН-ЛОПСАҢ.

Тиилелгелиг чанган

Чөөн-Хемчик райониуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг база «Большевик» колхозтары ажыл-агый болгаш күш-культура, спорт талазы-биле Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга алдаржыткан социалистиг чарыштыг аразында салганнар.

Бо удазында шеминжилер хайыраканчыларга стол теннизи, шыдыраа, биллиард, хоккей болгаш бооданга талазы-биле эш-хуузунуң маргылдаазыны эрттирери-биле аалдап чорааннар.

Стол теннизинге, шыдыраага, биллиардка ийи колхозтуң спортчулары хайымнашкан, а хоккейге, бооданга «Большевик» колхозтуң спортчулары ашкан болгаш ниитизи-биле аалчылар тиилелгелиг чанган.

Үш зона болган

Хоккей талазы-биле районнуң школачыларының маргылдаазы Чадаана, Чыраа-Бажы, Сүт-Хөл бо үш зонага эрткен.

Чадаана, Шагаан-Арыг хоорайларның школачыларының хоккейге ужуражылгазынга чөөн-хемчикчилер тиилээн. Ол-ла хоорайларның улуг улустарының аразынга болган хоккей маргылдаазынга база-ла чадааначылар утка.

Өңнүктежи бергеннер

Бызылдың аныяк натуралистер станциязы — школачы уругларның чыглыр черлериниң бирээзи. Олар хостуг үезинде аңаа чеде бергеш, үнүш өстүреринин, дириг амытаннар ажзарының дээш өске-даа болгумнерде өөренип, бойдустуң болуушкуннарының дугайында хөйну билип ап турарлар. Койгуннар, үүлер, диңнер дээш өске-даа дириг амытаннар ында таарымчалыг байдалда чурттап турар.

Уруглар оларны азырап, дириг амытаннарның амыдыралында, ажжы-чаңында болуп турар өскерлиишкиннерни тускай кыдыраашка хүн бүрү демдеглеп турарлар. № 11 школаның 4-кү клазының өөреникчизи Олег Шестаков ында дириг булунда шивилер дамчып халып турар, селбер дүктүг диниңиң дугайында шулуктуг «чогааткан. Ол-ла школаның өөреникчилери дөртку классчы Сережа Семенов биле үшкү классчы Витя Долгов база-ла ол станцияда азырап турар дириг амытаннарның өңнүктери.

ЧУРУКТА: Сережа Семенов (солагай талазында) биле Витя Долгов азырап турар диниин тудуп алган көрүп турлар.

М. СҮГЕ-МААДЫРНЫҢ фотозу.

Мөренчилер тергиидээн

Республиканың школачыларының XXI спартакиадазының программазынга хамаарыштыр Эрзин районнуң школачыларының даак болгаш стол теннизиниң маргылдаазы эрткен воскресеньеже болуп арткан.

Ийи хүн уламчылаан демиселдиң түңнелиинде 2425 санны чедип алган Мөрен школазының командазы бирги черге үнген. Бай-Даг, Нарын школалары ийиги-үшкү черлерни дараалаштыр ээлээн.

Оолдарның 5 км хаак оруунга Мөрен школазының өөреникчизи Юрий Сегаа 24 минута 23 секундада маңнаан, тиилекчи болган. Ол-ла школадан Саша Чооду экинден чүгле минута хире озалдап келгеш, ийиги черни алган. А Бай-Даг школадан Олег Хорлуу үшкүзүн ээлээр аргалыг болган. Уруглариың аразынга болган 3 км хаак дистанциязынга Бай-Даг школазының өөреникчизи Нина Дакпай тиилээн, ол 17 минута 39 секундада маңнаан. Нарын школазының өөреникчилери Кыргыс Чечекмаа, Тамара Сарыг-оол олар 2—3 черлерни үлешкеннер.

Хаак оруунга болган маргылдаага уруглар разрядтың 26 кижи күүсеткенин демдеглээрге өөрүнчүт. Стол теннизиниң маргылдаазынга Нарын школазының командазы тиилекчи болган. Эрткен тылын тергиидээн аныяк нарынчылар бо удаада дөртку черге барган.

Б. НИКОЛАЕВ.

БОЙДУСКА ЫНАКТАРГА

ЧУГААКЫР КУШТАР

Андрей Михайлович Батуевти чүгле ленинградчылар эвес, аңаа келген валчылар-даа эки билир. Оон квартиразынга улуг үргүлчү келир. Чамдык улус Андрей Михайловичиниң бажыңында «зоопарк» барын дыңнап алган болур, өскелери оон «Мартик болгаш өскелер-даа» деп ыомун номчаан болгулаар.

Батуевтиң бажыңынга келген кижи: «Кым келди, кым келди?, Алло, алло! Кым келди? Мында кым шимээн үндүрүп тур, Шура угбай?» дээн үнну дыңнаар. Оон дээрге, Чика деп шоллыг бичии кушкаштың шуугап турары ол. Андрей Михайловичиниң квартиразында Индиядан, Африкадан, Мурнуу Америкадан, Австралиядан экелеген уран дойдулар, сарбашкын, алак-таагы дээш оон-даа өске шупту чээрби ажыг дириг амытаннар бар. Батуев ол бүгүге кончуг ынак. Оларны бодунуң эззинге база ылап бердинген. Бир эвес ол квартирага келген кижи ойнайсылдай Андрей Михайловичиже дап берген болза, ол хамык дириг амытаннар турар черлериндеп уне чүткүп, хөлчок хорадандаа эгелээрлер.

Чика боду бичии куш. Оңу кылаң кара. Төрээн чурту—Малайя. Чика чүгле чугаалап билир эвес, харын каттыргылаар болгаш чөдүре-даа кагылаптар. Ол куш сүгга эштирипге ынак. Даштыгаа таныыр уруун көрүп каанда, ол-ла дораан: «Таня, Таня! Ажыл-херээң кандыг чор, ажыл-херээң кандыг чор?» деп алгыра бээр.

Лада дээр уран дойдуңуң хаайыкның күжү кончуг. Кадыг хадыныы чүү-даа чокка салбаарадыр чара соктап каантар, чоон демир сывырындактарны үзе мызыптар. Ынчалза-даа ол куш эззинге ынак болгаш оозуның бажыңын дүгүн күчүлүг хаайы-биле чараштыр сыйбап, хавааның кирбиин дырбап бергилээр.

Куконя дээр уран дойдуңуң чугаакыры база тергиин. Ол үүе ажыг сөстерни билир. Куконя «Тараачын артист кыс», «XVIII Каин» деп киноларга база тырттыртып чораан. Ол ынчап чоруп турда, ындыг таварылга болган. Бир кежээ кино тырттыромышкыны тонместээш турун берген. Дүн ортузу апкан. Куконя кажаазынга олургаш: «Туруттум! Ой, ой, туруттум!» деп алгыра берген.

Оон өске бир уран дойдуңуң оңза чүвези чүл дээрге, эр-даа, хераажен-даа кижиниң, бичии уругнуң-даа үнүп ажок оттуңер. Телефон дагжай бергенде ол уран дойду хераажен кижиниң үнү-биле: «Алло, алло, мен дыңнап тур мен!» дигилээр. Оон соонда чоон үн-биле: «Бажыңында чогул!» суг дей кааптар. Уран дойду удуур дээш бар чыткан ээзин көргенде: «Амыр шөлээн удуп хонуңар!» деп каар, эртем көруп каап, база дораан-на «Экии!» деп менди солчур.

редакциянның адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННДР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттилер база совет тургузуг болгаш аммырал киллистеринин 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Партялга эргелелиннин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00244.

ТЫВА АССР-НИҢ ХУУДА БИРГИ ЧЕРИ ДӘШ ХОСТУГ ХҮРЕШ

Ак-Довуракка Тыва АССР-ниң хууда бирги чери дээш хостуг хүреш талазы-биле маргылдаазы февраль 5—7 хүннеринде болуп эрткен.

ЧУРУКТА: ол маргылдаага республика чемпионнары болган (солагай талазан) аң чиик денизиде Сонам-Байыр Болат, чиик денизиде Федор Ондар, 63 кг-ныи денизизинде Николай Мумба, 70 кг-ныи денизизинде Билдей Кадр-оол, 78 кг-ныи денизизинде Семен Бедарев оларның чемпионунуң лентазы-биле турары. Оларлар Кемерово хоорайга февраль 23—27-де болур РСФСР-ниң улустарының IV Спартакиадазының Сибирь зоназының маргылдаазынга Тывадан барып киржип чоруур эргени чедип алганнар.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

Амгы соңгулда кампаниязы эң-не төөгүлүг, улуг демдеглелдиг чылда—бүгү чурт Совет күрүнеңиң тургустунганындан бээр 50 чыл болган алдарлыг байырлалывга ажыл-агыйның бүгү-ле адырларывга чаа-чаа тиилелгелерлиг ужуражыр дээш, чогаадыкчы, ажыл-ишчи белеткелдиң үезинде болуп турар. Бо юбилейлиг чылда Коммунистиг партияның болган Совет чазактың салганы улуг чаагай сорулгаларны чедиишкинниг күүседир херекке улуг роль Советтерге, оларның күүсекчи органнарывга хамааржып турар.

Ам бо хүннерден эгелээш, республиканың хоорайлар, суурлар болган кодээ Советтерниң депутаттарывга кандидаттар депшидилгези эгелээр. Чер-черде партия, совет органнарының чугула сорулгазы болза депутаттарга кандидаттарны эң-не хынамчалыг шилиири, кандидат бүрүзүнүң ажыл-иш болган моральдыг шынарларын ажылчыннарның, колхозчуларның, хей-ниити организацияларының хуралдарывга эш-хүүзүнүң байдалдарынга ажык болган бүгү тала-биле чугаалажыры, ол хуралдарны ажыл-ишчи ёзуга эрттирери болур. Депутаттарның кандидаттарынга чаа ажыл-ишчилерни, практиктиг ажыл-херекке боттарын көргүскен ак сеткилдиг, инициативчи кижилерни дидими-биле депшидип үндүрер херек. Ол кижилер Советтерниң бүгү ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа түүлдерни киирерлер.

Соңгукчуларның бүгү саналдарын, чагыгларын амдыгаастан эгелеп кичээнгейге ап, оларны мөөннеп чыыры аргежок чугула. Ол чорук Советтерниң чон-биле харылзаазын улам-на быжыглаар болгаш Совет органнарның ажыл-агый болгаш политиктиг организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулгазын экижидериниң чугула негелдези болур.

Россия Федерациязының болгаш бистиң республиканың Дээди органнарывга база чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдалар—бистиң чуртувустуң амыдыралында улуг политиктиг болуушкун. Депутаттарга кандидаттар дээш агитация болгаш соңгулданың бүгү организас-техниктиг белеткелдери, соңгулда комиссияларының ажылы бо хүннерде чер болганга долу хемчээл-биле калбарган турар ужурлуг.

КАНДИДАТТЫ ДЕПШИТКЕН

Кызылдың электри станциязының ажылчыннарының соңгулда мурнунуң хуралы болуп эрткен. Анаа Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадын депшиткен.

Электростанцияның машинизи М. С. Тарасенко баштай сөс ап чүве чугаалаан, ол коллективке бир-ле дугаарында депутаттың кандидалын депшидер улуг идегелди көргускенинге өөрүп четтиргенин илереткен. Эш Тарасенко Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга насостар машинизи **Зоя Егоровна Родыгинаны** депшидерин саналдаан. Дараазында электростанцияның телефонизи М. Г. Багаева, крановщик Ф. П. Тюков, коммунист И. И. Фетисов олар сөс алгаш, эш Тарасенконуң саналын бүрүн деткээннер.

БИР ҮН-БИЛЕ ДЕТКЭЭННЕР

Эрзиниң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчулары СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары **О. Б. Бичени** Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга депшиткеннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинге соңгулда талазы-биле Мөреннің № 109 соңгулда округундан Мөрен сес чыл школазының башкызы **О. Ш. Танованы** депутаттың кандидадынга база депшиткен.

Социалистиг хүлээлгелер

Республиканың үлетпүрүнүң, тудуг болгаш транспорт организацияларының ажыл-ишчилери бүгү совет чон-биле кады Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейин төлептиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни боттарынга ап турарлар. Ол хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүселдези хамыктың мурнунда чер-черде партия, совет, профзвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнары коллективтерниң күжүн, аргаларын болгаш курлавырларын салдынган сорулгаларны боттандырарынче угландырып мөөңнээринден хамааржыр. Амгы үениң негелделеринге дүүштүр социалистиг чарыштың кол утка-шынары болза, партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чайгылыш чон боттандырар дээш демиселге кижи бүрүзү бодунуң шыдаары үлүүн ыяавыла киириштирген турарын чедип алыры, продукцияның хемчээлин көвүдедиринче, шынарын экижиринче, бот-үнезин чиигедиринче, ассортиментизин калбартырынче болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринче бүгү масса-чоннуң күжүн эвилелдээри болур ужурлуг.

Алдарлыг улуг байырлал—төөгүлүг бежен чылга чедиишкинниг ужуражыр дээш бүгү совет улустуң патриотчу көдүрлүүшкүнүнге хей-аът кирбишаан, Тываның үлетпүрүнүң янзы-бүрү адырларының ажыл-ишчилери дараазында хүлээлгелерни ап турарлар: он бир айларның планныг онаалгаларын ноябрь чедиге чедир күүсеткеш, пландан ажыр 500 тонна даг-дүгүн, 7 муң тонна хөмүр даштыг, 1,8 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 5 муң эжеш идиктерни, 1,8 муң кубометр тудуг ыяжын бүдүрүп үндүрер.

Республиканың тудугжулары улуг байырлалга белек кылдыр 22 муң дербелчин метр чаа чурттарга шөлдерин, үлетпүрүнүң, кадөө ажыл-агыйның, медицинаның, улус өөредилгезиниң, уруглар албан черлериниң, культураның өлүн каш чаа тудугларын ноябрь 7-ге чедир ажыглалга киирерин хүлээнип турарлар.

Автомобиль транспортунуң ажылдакчылары он айлар дургузунда улус ажыл-агыйынга чугула херектиг 10 муң тонна янзы-бүрү чүктерни пландан ажыр сөөртүрүн болгаш кывар-чаар материалларны 50 муң литрни камнап алыр деп бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Үлетпүрүнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң коллективтери ажыл-агый көргүзүглеринге хамаарышкан хүлээлгелер-биле чергелештир бүдүрүлгениң культуразын бедидер, күш-ажылдың организациязын болгаш сагылгачурумун экижидер талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни база ап турарлар.

Хамык ужур чүгле хүлээлгени алырында эвес, а ону ыяавыла күүседиринде дээрзи билдингир. Ынчангаш социалистиг хүлээлгелерниң дээштиг болур чоруун чедип алыры онза чугула. Мурнуку чылдарда анаа-ла ёзу барымдаалап, кандыг-даа экономиктиг санаашынналр чокка «дүндүктен» чижеглеп хүлээлге алыр таварылгалар чамдыкта тургулаан. Ындыг чорук чүлге чарыштың дээштиин кудуладырындан өске чүнү-даа бербес. Амгы үеде, кажан бүгү чурт кайгамчык улуг байырлалга онза хынамчалыг белеткенип турда, социалистиг чарыштың утка-шынарын, принциин хажыда бээр ындыг фактыларны болдурбас ужурлуг. Хүлээлгелерни чогуур органнарга бадылаттынган күрүне планынга үндезилээш, бүдүрүлгениң, коллективтиң арга-курлавырларын, техниктиг чепсегленишкинниң деңнелин, материалдыг сонуургалдарын бүгү талалыг өөренип көрүп тургаш хүлээп алыр херек.

Социалистиг чарыштың бедик түңнелдиг, массалыг болур чоруун чедип алырының кол аргазы—мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередири, чарыштың чоруп турарының үезинде тыптып кээр үнелиг чаа эгелээшкин бүрүзүн доп-дораан деткиири, ону бүгү-ниитинии болдурары дээрзин уттуп болбас. Ол сорулга-биле чаржып турар бүдүрүлгелерниң аразында удур-дедир хыналдалар кылырын көвүдедириниң хемчегларын алза чогуур.

Социалистиг чарыштың тиилекчилерин тодарадып турар үеде хүлээлгелерниң күүселдезин эң хынамчалыг аналзтеп деңнээри, кандыг-даа таварылгада партийжи принципиалдыг туруштан чайлавазы кончуг чугула. Херек кырында чамдыкта мурнунда эки ажылдыг деп санадып турган черлер баксырай-даа берзе, ону өрү тыртарын оралдажыр, азы мурначы турган кижилерниң көргүзүглери өскелерниидеп чавызай берген-даа болза, оларны көдүрер таварылгалар амдаа бар. Чарыштың түңнелдерин үндүрүп турар үеде мурнундагы чедиишкиннери дээш кымга-даа чиигелде берип болбас херек. Чүгле ол таварылгада социалистиг чарыш ёзулуг массалыг, дээштиг болур. Бүгү коллективтерге социалистиг чарыштың чоруп турарын көргүзүг самбыраларынга, хана парлалгазынга доктаамал чырыдары чугула. Ол ышкаш чарыштың тиилекчилеринге шилчилир кызыл туктарны, вымпелдерни тыпсырын практикалаары, оларның материалдыг сонуургалдарын бедидер дээш ай азы квартал санында акша шаңналдарын тыпсырын доктаадыры чугула.

Коммунистиг тургузуушкуннуң хынаттынган ылаптыг чепсээ — социалистиг чарышты улам ынай хөгжүдери бо үениң бир эң кол сорулгаларының бирээзии дээрзин чер-черде партия, совет, профзвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнары чогууру-биле үнелеп көөр ужурлуг.

Политиктиг чугула кампания — соңгулдага алдаржыткан күш-ажылчы эдлегде типографияның коллективи киржип турар. Амгы үеде полиграфистер соңгулдага хамаарышкан харысалгалыг ажылды кылып турар.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың илалыпчылары парлакчылар Н. Пономарева биле М. Михалёва соңгулда хүнүнүң плакадын парлаан, ону хынап турлар.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

Чаңгыс эп-сеткил-биле

«Шекпээр» совхозтуң Дөн-Терезин салбырының ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралынга Дөн-Терезиниин № 39 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Түлүш Араптанович Стал-оолду** чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткеннер.

Соңгулдаларга белеткелдиң хүннеринде ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейниң канчаар-даа аажок көдүрүлгени салбырның хуралындан тодаргай көзүлген.

Ажыл-ишчи белек

АРЫГ-БАЖЫ (Телефон-биле). Калга-даа бааргa, кыштаг бүрүзүнде кижилер хураган-на хураган дугайын, Совет эрге-чагырганың органнарынга соңгулдалар хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дугайын чугаалашкан турар. Өөрде «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыннары бо чылын чүс хойга онаалтыр тозандан эвээш эвес хураганны өстүрүп, хой бүрүзүнден 2500 грамм дүктү кыргып, инектен-не 10 центнерден өрү сүттү саап алырынга бүзүрелдиг.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинге соңгулда талазы-биле Хандагайтының № 70 соңгулда округундан депутатка кандидат Калга-оол Монгуштуң удуртқан бригадазында баштайгы болдаан алды чүс ажыг хойнуң хураганы шупту менди. Эки ажаап, кышкы одарны чөп ажыглап турарындан бригаданың он дөрт коданнарында кыштаглаашкын хүр байлалда.

Колхозтуң Бора-Шайга, Улаатайда болгаш өске-даа черлерде малы база менди, чаш малда хорамча чок, эки доругуп турар. Ол ышкаш бо чылдың тудугларынга ыяш белеткели тулуктээн. Школа, медицина болгаш культура албан черлеринге өрееге бүрүзү он кубометр докпак белеткээр хүлээлге алган, ону соңгулдалар хүнүнге утвуштур бүрүн белеткээри дээш чарыш калбарган.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

1967 ч.
ФЕВРАЛЬ
14
ВТОРНИК
№ 38 (6675).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Чылыг хүлээп алыышкын

ГЛАЗГО. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинни Глазгонуң муң-муң чурттакчылары оңза чылыы-биле үткүп алган. Совет аалчыларның олурупканы машиналарның чоруткан оруун дургаар кызыл туктарны болгаш «Шотландияже кирип морланар, мистер Косыгин» деп орус дылда бижигледдиг плакаттарны көрүп болур турган.

Совет аалчының алдары дээш хоорай чагыргалыңың черинге болган хүлээп алыышкынга Глазгонуң лорд-мэри чүве чүгаалап турган, мынча деп медеглээн: хоорайның чурттакчыларының мурнучдан Силерже пайыралдың холун сунарын күзеп-дирмеи.

Совет улустуң төлевилекчилериниге көргүскен хүлээп алыышкын дээш А. Н. Косыгин харыы чугаазынга оруун четтиргенин илергейлээн.

* * *

ЛОНДОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш оска-даа албан кижилери Шотландияга аян-чоруктан февраль 12-ниң эртенинде Лондонда ээп келген. Анаа келгениниң соон дарый совет аалчылар англи найысылалга оон кудумчуларын таварты селгүүстээшкин кылган. Олар тан почтаның бедик сүүргалының бажынга үнген, оортан Лондонуң чараш хевирин көрген.

Оон соонда Совет чазактың башты ны Хайгейт хөөрүнге барып, Карл Марксты хөөрүнге чечек салган. Чечектин кожалында мынча деп бижээн: «Улуг бодалчы, эртемниг коммунизмниң үндезин салыкчызы Карл Маркска ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгиндеп».

А. Н. Косыгин «Марксты бажынынга» чоорап, ам ында Марксты тураскаал библиотеказы болгаш номчулга чери бар, ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүн болгаш ниитилел эртемнерин сонуургап чоруур чоннуң калбак болуктериниге таарыштыр ол бүгү чүүлдерни Великобританияның Коммунистиг партизы организастаан.

Великобританияның консерватиптиг партиязының удуртукчузу Эдвард Хит Совет чазактың башты ның А. Н. Косыгинниң алдары дээш февраль 12-де эртенги шайлалга тургускан.

—⊙—

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

ЛОНДОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Великобританияның премьер-министри Г. Вильсонуң араазында түүнел беседа февраль 12-де дүүн соонда болган. Сонуурган турар айтырыгларының талазы-биле олар саналоналдар солушкан.

ЛОНДОН. Совет чазактың башты ңының Великобританияга чорааның түүнелдериниң дугайында кадыкылган медеглелге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Великобританияның премьер-министри Г. Вильсон февраль 12-ниң орай кежээзинде ат салган.

—⊙—

Херсон область — Ленин орденниг

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуның талазы-биле областтың ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннери дээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Февраль 11-де Чарлыы-биле Украин ССР-ниң **Херсон облазын Ленин** орденни шаңнаан.

(СЭТА).

УЛУСТУҢ КАНДИДАТТАРЫ

Соңгуда кампаниязы бодунуң чаа, аң чугула чадазынче кирген.— Советтериниң депутаттарынга кандидаттарның депшидилгези Россия Федерациязында эгелээн. Будурулгелерниң, албан организация черлериниң, колхоз, совхозтарның коллективтери, хөй-ниитиниң организациялары болгаш Шериг-Далай флодунуң дайынчылары РСФСР-ниң болгаш Автономнуг Республикаларның Дээди Советтериниң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Төрээн чурттуң аң төлептиг оолдар, кыстарының аттарын адап, чогум-на боттарының ак сеткилдиг күш-ажылы-биле, бедик моральдыг мөзү шынары-биле кижилерни чүректиң ханызындан кичээнгейлиг көрүп, оларның эрге-ажыын чүден-даа артык үнелээри-биле ажылчы чоннуң ханы ынакшылын болгаш бедик хүндүткелин чаалап алган кижилерниң аттарын адап турар.

Ажылчы чон боттарының бир дугаар кандидаттары кылдыр Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларын чаңгыс үн-биле адап турар. Бо чорук болза партия биле чазактың улус чоннуң ортузунда хемчээл чок улуг хүндүткелдиин, совет кижилериниң СЭКП ТК-ны, Совет чазакты долгандыр сырый каттыжышкынын чыыртыкылаңдыр илергейлеп турар.

Совет Тыванын ажылчы чоннары ол бүзүлбас блоктуң баштайгы кандидаттарын бүгү совет кижилер-биле бир демей чаңгыс эп-сеткилдиг депшидип турарлар. Коммунистиг күш-ажылдың будурулгези — республика типографиязының, Ак-Довурак «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралдарындан база Улуг-Хем районнуң X Улуг хурал аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннериниң ниити хуралындан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП Төп Комитединиң Чиргине секретары **Леонид Ильич Брежневти** болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш **Бай-Кара Шөжүльбеевна Долчаңмазаны** чаңгыс үн-биле депшиткеннер. Мурнакчы будурулгелерниң ол саналдарын республиканың хөй-хөй будурулгелери, хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннуң хуралдары чаңгыс үн-биле деткээн.

Ам Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтериниң депутаттарының кандидаттарын депшидери доозулган. Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң ажылчыннарыболгаш албан-хаакчылары совхозтуң мурнакы хойжузу **М. Ч. Мунзокту** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга, а эң эки механизатор **Ч. Л. Авыкты**, ол совхозтуң директору **О. С. Дүгерни** Каа-Хем район Совединиң депутаттарының кандидаттарынга депшиткеннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга дашчы-тудугжу **С. Б. Сандан**, дараачыкчы **О. Д. Монгуш**, эмчи **А. И. Калинников**, сааичы **Ш. С. Ондар**, шахтёр **И. И. Еремин**, башкылар **Г. М. Дорофеева**, **Е. С. Күжүгет**, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары—анчы **З. Д. Даржаа**, хойжу **О. Ч. Лопсаңчап**, парлакчы **М. М. Михалёва**, чогаалчы **С. А. Сарыг-оол**, артист **В. Б. Оскал-оол** болгаш удетпүрүүн, кодээ ажыл-агыйның, эртем, культураның, чогаадыкчы интеллигенциялың өске-даа он-он шаа эң эки төлөөлекчилери база республиканың партия, совет органнарының, хөй-ниити организацияларының хөй-хөй удуртур ажылдакчылары түс-түс соңгулда округтарындан депшиттирген. Ажылчы чон боттарының эң эки оолдар, кыстарын Советтерге депшидип тура, кандидат бүргүзүнүң ажыл-ишчи болгаш мөраль-политиктиг шынарларын бүгү тала-биле чугаалажып. Конституциядаайтыктарының эргелерин ажыглавышаан, чоннуң көргүскен идегелин ажыл-херек кырынга шыычы күүседиргин боттарының кандидаттарынга даандырып турарлар.

Октябрьның 50 чыл оюнга алдар кылдыр

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛГА БЕЛЭЭВИС

Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннарының 1967 чылда социалистиг хүлээлгелери

Бистиң чурт Улуг Октябрьның байырлалдыг 50 чыл оюнче кирипкен. Ол төөгүлүг болуушкун кижиге хөй бодалдарны, чогаадыкчы күзелдерни хайныктырып келир. Ол дээрге калбарган массалыг социалистиг чарышта, коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү талаларда чаа-чаа чедиишкиннеринде илереп турар.

Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг ужуражыышкынны белеткеп турар болгаш беш чылдың ийити чылында будурулгечи дараазында көргүзүглерни чедип алыр дээш демисежир дээн:

Бүрүнеге 3720 тонна сүттү, 3150 тонна эттти, 370 тонна дүктү садар. Тарааның ниити чыылдазын 27500 тонна чедирер, күрүнеге 5600 тонна тараапы садар.

Мыйыстыг бода малдың баш санын 16850, хаванныңын—4200, хой, өшкүнүүн—144200, чылгы малдыын—3330 баш чедирер.

Инек бүрүзүнден 1450 литрден эвээш эвес сүттү саар, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргыыр. Эътке дужаар мыйыстыг бода малдың дириг денизин 300 кг, хойнуун—43, хаванныын—80 кг чедир көвүдедир. 100 инектен 80 бызаапы, 100 төрүүр хойдан—85 хураганны, кол хавандан—12 хаван оглун, дүнгүштан—6 хаван оглун камгалап алыр.

Черниң ажыглалын экижидип, органиктиг болгаш минералдыг чежишчидилгелерни ажыглаарын улам экижидип турган, тарааның ортумак дүжүүн гектардан-на 8,5 центнерни, а сүттүг участоктарга — 15 центнерни алыр. 1967 чылда районнуң бүгү ажыл-агыйларынга культураларның шын эдлчештирилгезин чедип алыр, бедик шынарлыг соргтуг үрезиннерни урар. Чайгы болган күскү андырылганы 46 чүң гектар шөлге чөрүдүр. Одаар чүүлдүшын ажыглаарын болгаш калдагаларын организастап турган, оон 5 хуузун, электроэнергияның болгаш металлдың 1 хуузун камнап алырын «Сельхозтехника» салбырының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары хүлээнген.

Шагаан-Арыгның автоажыл-агыйы 1967 чылдың планын бүгү көргүзүглер талазы-биле декабрьның 25-ке чедир күүседир, автопаркның белениниң коэффициентизин 70 хуу чедирер, кыпар, чаар материалдарның 25 хуузун база 60 автопокрышкаларны камнап алыр.

Амдырал хандырылгазының 15 кижи ажылдаар комбинадын тудар. Күш-ажылдың будурукчулуун 2 хуу бедидер, будурул үндүрер продукциязың бот-үнезин 1 хуу чиигедир. Чылдың бирги чартыында малчыннарга таарышкан мебель будурерин организастаар. Комбинатка ниитизи-биле 2000 рубльден эвээш эвес пландан ажыр оруглапы баар.

Ниитизиң чемненилгезиниң планын 101 хуу күүседир, кылып турар чемнерниң ассортиментизин калбартыр болгаш шынарын бедидер, боттары кылыр продукциязың ниити хемчээлин 55 хуу чедирер.

Арыг-Узуу, Торгалыг, Чодураа, Кызыл-Даг суурларга автобустар доктаар павильоннарны белеткээш тургузар. Арыг-Узуунге ийи километр оруккa ногаанчыдылганы кылыр, Баян-Кол баар 3 километр оруктуң тудуун доозар.

Шагаан-Арыгның саржат заводунга ийи бүс котёлун болгаш 15 тонна күчүлүг дош-соодукчуну ажыглалга киирер. Будурулге планын декабрьның 20-ге чедир күүседир. Чонга будурул берин турар продукция чүгле бедик шынарлыг болган турарын чедип алыр. Оон бот-үнезин 1 хуу чиигедир, күш-ажылдың будурукчулуун 2 хуу бедидер.

Белдир-Кежигге эмнелге салбырын ажылдар, эмнелге черлериниге орунларның санын 260-дан 270 чедир көвүдедир.

Чодураа суурга 320 өреникчилер өреникчиге чаңгыс дай телевиледиин школа тудуун эгелээр.

Кежүүн чоруур механизастаттынган № 463 колонна тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 20-ге чедир күүседир, а чүрттелга бажынарын байырлал хүнүнге чедир ажылгалга киирер. Күш-ажылдың будурукчулуун 3 хуу бедидер. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 1,5 хуу чиигедир.

Хойжуларның олчазы

«Тес-Хем» совхозтуң хойжузу, СЭКП Тыва обкомунуң пленум кежигүнү Александр Тарзыгович Монгалбиниң коданында 480 төрүүр хой кыштыхүр кыштаглап, төрээн 350 хойдан 356 хураганны алган. Төрүттүнген чаш хураганнарның болгаш төрээн хойларның ажаалда, хайгааралынче улуг кичээнгейни салып турарындан оларның күш-деңгели шыырак, а хураганнар эки доругуп турар.

Мурнакчы хойжу 1966—67 чылдарның кыштаглаашкынынга ажаазхораазының белеткелин ак сеткилдиг эки чоруткан. Ам оон коданында сиген, силос болгаш концентраттыг мал чеми четчири-биле сөөртүнген.

Ол-ла совхозтуң хойжузу Александр Карманың кыштаанда төрүүр хойлар массалыг оолдаан эгелээн. Ол баштайгы төрээн 130 хойдан 10 хураганны артыкыр алган. Массалыг оолдаашкынга хойжу база-ла багай эвес белеткенген.

Т. САЛЧАК.

Чедиишкинниг эгелээн

Найысылалдың хлеб заводунуң коллективи беш чылдың ийиги чылын чедиишкинниг эгелээн. Январь айда киити продукция будуруп үндүрер даалгазын ажыр күүсеткен. Продукциязың ассортимент талазы-биле даалгазын база эки күүсеткен. Ам ында продукцияның шынарын экижидери дээш демиселди калбарткан. Заводка кылган кылыгларның шынарын шинчип. тодарадып көөрү. ол ышкаш, делгелге-садыглаашкынны организастап чорудары чаңчыл апарган.

Хлеб-булочка кылыгларын делгеп садыглаарын хоорайның он беш база дөртен дугаар магазиннеринге организастап чоруткан.

◆Партия ажылдакчызының индири

ЧАРЫШТЫ УЛАМ МАССАЛЫГ БОЛДУРБУШААН

Эрзин районунуң ажыл-ишчилериниң хөй кезии социалистиг чарыштa хаара туттунган. Район кожазы Тес-Хем район-биле, шинчаарга колхозтар, фермалар, бригадалар, ажылчыннар, малчын аалдар аразында чарыштыг. Партия организацияларының удуртулгазы-биле социалистиг чарыш дээш шимчээшкин районда массалыг болган дээштиг болуп бар чыдар. Ылаңгыя оон түнелин үндүрери, мурнакчыларны илереткеш, оларны шаңнап-мактаары, чарышта четпестерни чок кылыр дээш аргахемчегларни ап чорудуп турары чаа-чаа дүржүлгалар-биле байып орар.

Эрткен чылда бистиң районнуң чедип алган чедишкинилери — эът, дүк будурериниң болган күрүнеге садарының планнарының күүсеттингени, тараа культураларының га бүрүзүнден планда көрүнгенниден ийи катап хөй дүжүттү остүрүп алганы болган оске-даа көргүзүглер болза социалистиг чарышты эки организастаанындан база хамаарыжыр.

«Коммунизмче орук» колхозтуң коммунистери (партия организациязының секретары эш Санығаа) ажыл-ишчилерниң чарыжын организастаарынга шинитпирлиг күш болу берген. Колхоз күрүнеге мал продуктуларын садарын: эътиң 110,6, дүктү — 112.1 хуу күүсеткен. Мал чемин белеткээриниң планы база ажыр күүсеттингени. Колхозчу үдүгжулар алган хүлээлгезинге төлептиг зө болганнар. Машина-техниканың эдилели болгаш камаалгазы, күш-ажылдың организациязы болгаш сагыга-чүрүме оске ажыл-агыйларга бодаарга бо колхозта алаян эжиккээн. Колхозтар аразында социалистиг чарыштың эрткен чылда тиилекчизи болган «Коммунизмче орук» колхозту районнуң күш-ажылчы алдарының тугунга алдаржылып киирген.

Мал кыштаглаашкының чедишкининг эрттирер дүгайында бо колхозтуң алган социалистиг хүлээлгези чедишкининг боттанып турар: малдың күш-деңгели эки, фермаларже, түс-түс коданнарже мал чемин үзүктел чок чедирип, малдың чаш толуң камгалап алырын организастыг чорудуп турар. Колхозка амыдырал-хандырылга черии ажыдар деп сорулга салгаш, ону бо чылдың эгезинде ажылгалга колдуунда киирген. Нарынчылар бешки чылдың ийиги чылында оон-даа бедик хүлээлгелерни алганнар. Ону күүсединиге социалистиг чарыштың үжүрдузының дүгайын ферма, бригада, малчын өг-бүлеге чедир чугаалашкан.

Кандыг-бир ажыл-херектиң дүгайын (оон иштинде—социалистиг чарышты организастаарын) чугаалажырда, партбюро колхоз баштаар черн-биле, көдээ Совет-биле дүгүржүп ап турар. Оон ынай, колхозтуң удуртукчулары-даа, активчилер-даа чангыс дем-биледиг, быжыг харылзаалыг, бир-ле зки эгелээшкинни организастаан турар үлүс. Оларның ажыл-ишчи ындыг мөзү-шынарын ам бүгү район билир апарган.

«Чаа орук» колхозту ап көрээл. Оон чарышка чедип алган онзагай талазы болза төрүүр чүс баш хөйга онаалтыр хураган алганы, бир хөйдан дүк кыргааны, инектен сүт саап алганы оске колхозтардан бедик көргүзүглүг болганы болур. Колхозтуң парткому чарыштың чоруп турар байдалын хынап, оон түнелин өй-өйлеп фермалар, бригадалар болгаш түс-түс малчыннар аайы-биле түннеп үндүрүп турар. Чарышты организастаарынга үлүг күш бар апарган, олар — бригадирлер, ферма эргелекчилери, партия бөлүктериниң организакчылары, көдээ интеллигентилер болгаш оскелер-даа.

Чарышка киржип турар кижиниң хүү харыысалгазы, ажыл-ишчи хүлээлгезин төлептиг күүседири дээш оон чүткүлдүү — социалистиг чарыштың чедишкининг боттанырынга улуг ажыктыг. Шинчаарга, бодунуң хүлээлгезин күүседир дээш ак сеткилдиг ажылдап турарлар бистиң хөй. «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжулары Чигжиттериниң, Серенниерниң ог-бүлелери, «Чаа орук» колхозтуң саанчызы Чурук Дежитмаа, хойжулары Данзаа Самбуу, Сынаа Мидир, Даваа Малчын, Доптан Доптуң, Ленин аттыг колхозтуң комбайнери Норбу Даландай, автолавка садыгжызы Нуразат Борий, районнуң даараныгга цегинин мастерлери Соян Долгар, Максыр Арыпаа, Светлана Биче, библиотекарь Эрвичиә Күске болгаш оон-даа өскелер бистиң чоргаарланыр кижилеривис апарган.

Эки ажылдап, чарышка тиилекчи болганнарга эрткен чылын колхозтар 2300 ажыг рубльди, 230 баш бода, шээр малды, 2600 ажыг килограмм тарааны шаңналга болгаш 70 ажыг кижиге немелде телевирни берген. Райпонуң шугуму-биле үжен ажыг кижи база шаңнаттырган. Бо даэрге кижилериниң ажыл-ижин бедик үнелээринге, оларны деткип дузалаарынга улуг идиглиг болганы чугаажок. Шаңнал-мактал тыпсырым моон соңгаар-даа чорудар ужурлуг бис.

Хойжу бригадалар аразынга шилчип чоруур выпендии «Чаа орук» колхозтуң эш Алдын-оолга удуртқан № 1 бригадазы, фермалар аразында выпелди — ол-ла колхозтуң Бочетов аттыг сүт-бараан фермазы чаалап алган. Чаа-орукчуларның бо выпелдерин чаалап алыр дээш оске фермалар болгаш бригадалар чүткүлдүг ажылдаары чугула. А чаа-орукчулар ол выпелдерин салбас дээш мурнуку хевээр эки ажылдавышаан.

Районнуң амыдырал-хандырылга комбинадының даараныгга цеги— коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик аттың әдилекчизи. Алды коллектив ол ат дээш демисежип турар. Бо коллективтерде партия эге организацияларының сорулгазы болза ажыл-ишчилерниң ол шинчээшкинин кичээнгейдең дашкаардатпайн, оларга дузалаары болур.

Бисте чамдык партия организациялары социалистиг чарышты эреңгей удуртуп, ёзу барымдаалаар чоруктан үштүнмайн турар. Шлаңгыя Ленин аттыг колхозта (партком секретары О. Сегбе) ындыг байдалдыг. Чаржып турарларның хүлээлгелериниң чамдыкы экономика талазы-биле үнелеттинмээн, организас-техниктиг хемчегler талазы-биле бижыглаттынмаан болгулаар. Ындыг таварылгалар болганын билгеш, СЭБП райкому чогуур үеэнде әдил-даа, хүлээлгелерни катап чугаалажып-даа турган. Шинчаза-даа бо четпестер ам-даа кестүп келгилээр-дир. Шинчаңгаш чарыштың шынарынче кол кичээнгейни салыры чугула.

Өске бир чижек бо. Районнуң төрүүр хөйлуг коданнарының 77 хуузу, бүгү саанчыларының 83 хуузу өлүа көргүзүглер талазы-биле планын күүсеттинээн. Сүттү будуреринин болган күрүнеге садарының база теведен оске малдарның баш санын остуреринің планнары база күүсеттинмээн. Эрткен кыжын Ленин аттыг колхозтуң хөй малы аарыгган болгаш чуттан өлген. Бо даэрге ажыл-агыйжы эвес чоруктуң тодаргай херечензи-дир. Оон ынай, колхозтарның партия организацияларының мал ажылынга үдүртүлгени кошкатканы-биле ол четпестер база тодаргайзыттынар.

Бо чылын районда мал кыштаглаашкыны эрткен чылдыңдан эки чоруп турар. Шинчаза-даа чүгээртей берген бо байдалга сагыш тайбыңзырап, ажылга харыысалганы кудуза-дыш болбас, харын улам улуг күжениишкинниг ажылдаар херек. Ленин аттыг болгаш «Чаа орук» колхозтарда ажыглал чок чыдар техника хөй, а үрелиишкинге таваржып турары база бар. Машина-техника ажыглалының дугайында айтырыгны колхозтарга шыңгызы-биле тургузар уе келген. Чамдык ажыл-агыйлар машина-техниканың каналгазының болгаш ажыглалының дугайында хүлээлгелерни алгаш, ону күүседириниң хемчегlерин албайн турары шын эвес.

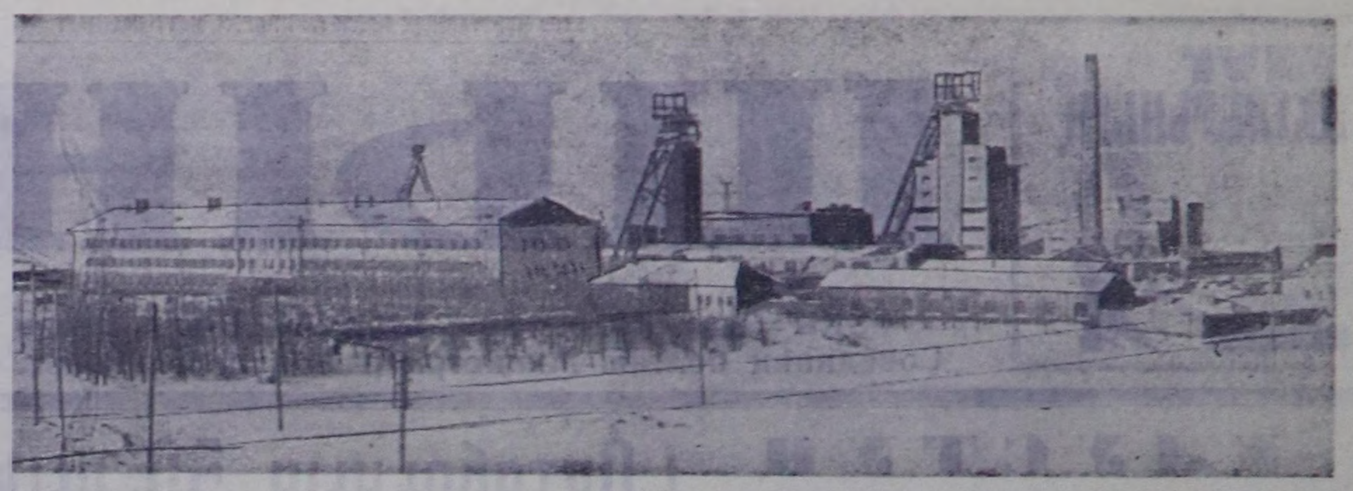
Чарыштың массалыг болуру — ол даэрге ап кол чүүл. Ындыг болганда, чарышка киришейн турар ажыл-агыйлар, албан организациялар оруузунга социалистиг чарышты организастаарын бир чүгүлә херек кылдыр боттандырар ужурлуг бис. Районнуң бүгү коммунистериниң 7-ле, а комсомолчуларының 3-ле хуузу коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде киржип турар. Райпода, райсиның улус өөредилге, культура, кадык камгалал киндистериде, харылзаа конторазында чаңгыс-даа кижи ол ат дээш демисешпейн турар. «Коммунизмче орук» колхоз бүгү колхозу-биле коммунистиг деп ат дээш кодурлүүшкүнүү үнүрээ-даа, аңаа эргежок чүгүлә белеткелдерни баш удур кылбаңнындан удаткан чок ол эгелээшкин саазын кырында артып, түнел чок болган. «Чаа орук» колхозтуң Кочетов аттыг, «Мөрен» колхозтуң Сынын-Мыйыс, «Коммунизмче оруктуң» Шолук-Аксы сүт-бараан фермалары коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың эгелээр деп каш удаа чугаалажып турза-даа, олче херек кырында эгелеп кирбээн. Бо даэрге түнел чок күруг аазаашкындыр. Социалистиг чарыш даэрге дириг чогаалыкчы болгаш хей-аът кинрикчи херек даэрзин билир херек. Аңаа шинчаган эрөңгейлээшкин, даартагы хүүче чылзыр чорук турбас ужурлуг.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга белеткел бистиң чарыжывысты кажангызындан-даа артык массалыг калбартырын негеп турар. Оон улуг ужур-дузазын медереп билбишаан. Эрзин районнуң ажылчы чоннары бо чылын күрүнеге эътти, дүктү болгаш сүттү пландан ажыр садарын хүлээлгези алган: эътти 1411 тоннаны, сүттү—525, дүктү—219 тоннаны садар. Бо бедиткеп хүлээлгелерни Октябрьның бежең чылынын байнолалының бетинде күүседир сорулгалыг бис. Ол ышкаш, культура, чырыдыышкын, кадык камгалал талазыбиле хүлээлгелер база алдынган.

Тес-Хем район-биле бистиң чарыжывыстың эрткен чылгы түнелдерин алгаш көөрге мынчыг: эът, дүк, сүт будурер болгаш күрүнеге садарының, бараан саарылгазының, нинтинин чемненилгезинин планнарын күүседиринге тес-хемчилер биске аштырганнар. Ол — бистиң улуг чедишкинивис болур. А олар түлүг ажылы, фермаларны механизастаар талазы-биле бистен ажып турарлар. Шинчаарга ийи районнуң кайызындаа улуг четпес чүүл болза, чүс баш малга онаалтыр чаш төл алыр планның күүсеттинмейн турары болур.

Бистиң сорулгавыс болза ажыл-ишчилерниң чарыжын улам-на массалыг болдурбушаан, алдынган хүлээлгелерни төлептиг күүседири болур Бо даэрге эрзинчилерниң Төрээн чуртка, Улуг Октябрьның 50 чылынга белээ.

К. ЧАМЗЫРЫН,
СЭКП Эрзин сайкомунуң секретары.

«Ростовуголь» комбинаттың «Гуковская» № 8 даэр чаа эң улуг шахтаазы ажыглалда киирген. Чылда 1,5 миллион тонна хомур даштыр ол бээр. Амгы шагчың ол күчүлүг шахтазы эң чаа даэн техника-биле дериттинген.

Чаа шахтаның ажыл-ишчилери чыл дургузунда от будурузгенин төлевилел күчүзүн шинчээдип алыр деп сөөүн берген. Ол даэрге оларның Октябрьның 50 чылынга белээ болур.

ЧУРУКТА: «Гуковская» № 8 даэр шахтаның чер ажаанның тудугларының ишти хевири.

В. ТУРБИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ХАНДЫРЫЛГА ФРОНТУЗУНДА

Эрзин районунда чоннуң амыдырал хандырылгазын үнү-бүрү улам экижидери дээш ак сеткилдиг ажылдап турар оолдар, кыстар хөй. Эрзин суурнуң № 2 аъшчем магазининде аныяк оол Михаил Степаков айлар, кварталдар улаштыр күш-ажылчы чедишкиннерин быжыглап, саарылга планын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Оон өөрү комсомолчулардан Роза Көгүш столоваяда повар, Светлана Биче амыдырал хандырылга комбинадында дааранакчы. Олар база чоннуң чаагай чоруу дээш эрестиг ажылдап, үкелелди, хүндүткелди чаалап алганнар. Үр чыл ажылдаан дүржүлгалыг кижилерниң арга-мергежилин ажылдамыдыралынга чөп ажыглап келгеннер.

Эрткен чылда амыдырал хандырылга ажылдакчыларының республика слёдунга баар төлээлер кылдыр бо аныяктарны хамаарышкан коллективтери ажыл-ишке, чурттаалгага үлегерлиин үнелеп көргеш, депштиккени оларның төлептиин бадыткап турар.

С. ОХЕМЧИК.
ЧУРУКТА: М. Степаков.

БЕШКИ БРИГАДА

Кышка белеткел мурнуку чылдардан дээрэ болган: чайгы семиртилгени шын организастаан; малчын бүрүзү чүс центнерден өрү сигемнин белеткеп алган; кажааларын шагның чылыг үезинде-ле септеп, иштин арыглап кылган; ажаалда хайгааралды улам экижитпишаан, амгы кышкы өдарны база чөп ажыглап турар. Коммунист эш Балчый-оолга удурткан малчыннар 2450 хоюн чеди модаңда менди болгаш хүр кыштагладып турар.

Беш чылдың баштайгы чылында бригада төрүүр чүс хойга онаалтыр 103 хураганны дорунтуруп остүрген, хөй бүрүзүнден 2800 грамм дүктү кыргып алган. Ажылында ол чедишкининерин быжыглавышаан, бо чылын оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга малчыннар соруктуг ажылдап турар. Семиртилгеде ийи модаң хойнуң күжү шупту ортумаанган өрү, а төрүүр хойларның кыштагларында чаш мал хүлээп алырынга белеткелди хынамчалыг организастаан.

Бригаданың хою январьның ийиги чартыынган соңгаар массалыг оолдап эгелээн. Бригадирниң модаңындан баштайгы · төрээн 45 хойнуң хураганы 47 болган, шак ындыг өөрүнчүг медээлер осе-даа кыштагларган хүн бүрү улаажып турар. Төрүүр хөй кадарчылары эштер Дүнгар-оол, Маадыр-оол болгаш өскелерниң-даа кыштагларында кижи бүрүзү хураган-иа дугайын чугаалашкан турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыраакан салбырының Зиминде ол бешки бригадазының кайы-даа модаңынга бээрга, малчыннар парлалга чагыдылгалыг, радиоприемниктиг. Чурттуң иштинде болгаш делегейде болуушкуннарны олар радиодан хүн бүрү дыңнап, солуунардан номчуп турарны өөрүнчүг. Ол ышкаш Улуг-Хая райпозунуң автолавказы кыштагларда малчыннарны докгаамал эргип, хереглелдиң чугула чүүлдерин үргүлчү эккеп турар, чолаачы-садыгчы Николай Куулармы чон мактап турар.

В. БАИР.

Мал чемин камнаар

Амгы үеде Чөөп-Хемчиктиң «Искра» колхозунуң чер-черде турар фермаларында байдал аңгы-аңгы болуп турарын демдеглевес аргажок. Кызыл-Хавак фермазында (эргелекчизи Мыңыя Монгуш) кышка белеткел эки чоруттунган. Кажаалардың иштн чылыг, өдек-биле бүрүн хандыртынган. Саар болгаш күжү кошкак инектерни норма ёзугаар немелде чемпер-биле хандырып турар. Бызааларны чылыг черде ажаап, чемгерип турар. Фермада сигең, савар четчир. Шинчаза-даа бо фермада мал чемин камнавайн, хүү кижилериң малынга чиртип турар чүүлдер барын буруудадып көөр апаар.

Кызыл-Хавак фермазында аныяк инектер турар кажаанын ханалары ойбак, тааракы. Оон үжурунда кажаа кончуг соок, адаанда өдек чок. Фермаңың эргелекчизи К. Айдаңоол мындыг байдалды көре тура-ла анаа-ла ыыт чок эртип турар. Колхозчуларның күжү-биле белеткээн савыр, силос, сигең четчир. Колхозтуң зоотехниги саар болгаш күжү бакырап, арыш турар инектерге база бызааларга чиртирп-биле янзыбүрү чемнериң нормазын кылып берген. Ол хирезинде-ле чемни чоруур негелде ёзугаар бербейн турар. Мында база-ла мал чемин камнавас чоруктар бар. Өдекте бар сигең, савар, силосту өске инектер чип, саза базып турар. Фермада ажылдап турар коммунистер, комсомолчулар, саанчылар колхозка каража чедирип турар деп үүвенн биле тура-ла мындыг байдал-биле канчап эртежин турарларыл?

Фермаңың сүт хүлээп алыр черн соок, соңга шилдери ойбак, тааракы шаарак. Арыг-шеверниң сагыгазы куду. Бо-ла бүгүнүң кол чылдагаанны кышка белеткелдиң багай чоруттунганы-биле тайылбырлаттынар.

Х. ДОРЖУ, Х. КОМБУЙ-ООЛ.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Чагаа парлаттынган соонда

«Ак-Талда кандыгыл?» деп аге-биле «Шынның» мурнуку бир номеринге шүүгүмчүледиг материал парлаттынган. Ону хынап, четпестерни чайладыр хемчегни алыры-биле «Улуг-Хая» совхозта парткомче редакция шилчиткен турган.

Ак-Тал суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылы уттундурганын, уран чүүл болгүмү ажылдавастаанын, суурнуң арыг-шеверн, культурлуг чурттаалга дээш чарыш чоруваастаанын хынапда бүрүн бадыткаан. Партком секретары эш Амбаржинин редакциядга бижээни болза:

— Идерээн четпестерни чайладырында тодаргай хемчегни алган. Суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы сонгуттунган. Октябрьның бежең чыл юбилейге уткуштур чөвүлелдиң культура-массалыг ажылының планын тургускан болгаш ону боттандырып эгелээн.

КҮР ЧЫЛ АЖЫРАР БЕ, ХҮР КЫШ АЖЫРАР БЕ?

1965 чылдың чайынында Эрзин районнуң колхозтары малга чем белеткеп ап шыдаваан турган. Оон үржүү-биле малды менди чыл ажырар дээш районнуң колхозтары бөдүүндаа, концентрат-даа мал чемнерин осказертен кыжын удур тывар чорукка таварышкан. Колхозтар мал чеми сураглап тывары-биле тускай чорук кылып, улуг күженииишкининиң болгаш чарыгладарның түнелинде мал чеми коданнарга чедип тургулаан. Чем четпес чорук улуг үржүктүг-даа болган. Колхозтар 1965—1966 чылдарның кыжынында 14.421 баш малын ишкынып, каражадаан-даа.

Эрзининң малчыннары болгаш хову бригадаларының ажылдакчылары ол берге кыштың үржүүн эки билгеш, эрткен чайын мал чемин хөйну белеткээн. Бо чылдың январь бирде районнуң колхозтарында 4866 тонна сигең, 2876 тонна силос, 1057 тонна мал чеми тараа болгаш 62,4 тонна савар херек кырында бар турган. Малдың хөй кезии чер оттаарын барымдаалап көөрге, үстүнде мал чеми эргежок чугула таварылгада шуут тургузур азыраар болгаш чамдыкта ыдып-салып аралаштыр азыраар малга чедер. Районнуң сигең кезер шолдеринде бустунмаан сараатгар эңдерик, ажыттынмаан силостар-даа бар. Бо сан-чурагай барымдаалардан алырга, колхозтарның малы хүр кыш ажарының магадылалы бар. Шинчаза-даа байдал аңаа дүүшпейн турар.

«Мөрен» колхозта мал кыштагладыышкынының дугайында айтырыгны райкуускомнуң хуралынга чугаалажып көргеп. Колхоз даргазы Айдың-оолдуң илеткели-даа, хынапда чоруткан комиссиязының түнелиндаа колхозта мал кыштагладыышкыны берге байдалга апарганын көргускен. Бо чылдың эгезинден бээр ажаалда болгаш азырал багайындан 120 баш дөтпелер өлген. Хойжу Баанай Самбил коданында 273 дөтпелерниң 30 хуузун ышкынган. Чамдал, Херел, Менди-Баир болгаш өскеда малчыннарның коданнарындан 10—10 ажыг баш дөтпелер өлүлээн. Колхозтуң бода малы азырал чогундан дыка ара берген. Сынын-Мыйыс сүт-бараан фермазы чанында салган силос-биле малды чемгербейн турар.

Чүгле «Мөрен» колхозта эвес, өске-даа ажыл-агыйларда берге байдал тургустуна бергенин райкуускомнуң хуралы айытқан. Чемгерилгени болгаш ажаалданы багай организастап турарының хараазы-биле дөтпелерниң болгаш чаш хураганнарның өлүмнээр чоруу кайда-даа бар. «Коммунизмче орук» колхозта төрээн 854 хойнуң 24 хураганы өлген. Ол-ла колхозтуң хойжузу Ашак-оол каш-ла хонуктуң иштинде 10 баш дөтпени ышкынган. «Чаа орук» колхозта 407 баш хой төрээн, 23 хураган өлген. Районнуң колхозтарында хойнуң массалыг ооладашкыны февраль айның 15-тен соңгаар эгелээр. Шинчаза-даа эдерилгенниң чугуруун шын сагыбааны-биле ам 2500 хой төрээн. «Коммунизмче орук», «Чаа орук» колхозтарда төрээн хойлар хураганнарын тоттурбайн турар.

Мал чүге арып, өлүп, төрээн хойлар хураганнарын тоттурбайн турарыл? Мал чемнинн чедишпезинде бе? Чок. Мал чеми бар, хар чүгә. Чамдык малчыннарны малды шын ажаап, чемгерип билбезинин хараазы биле мал арып, өлүп турар. Хойжулар концентрат-биле мал чемгерелиниң чугуруун ам-даа билип албаан. Ленин аттыг колхозтуң малчыны Дажы-Дондук мындыг-дилегни келген тускай эртемнигларнин болгаш даргаларның мурнунга тургузуп турар: «Менче мал чеми тараа черле эккелбейн көрүнер!» Ужуру чүл? Ук малчын бир катап мал чеми тарааны кандыг-даа чижек-норма чокка онгачаларга ургаш, хойларны ынаар киирипкен. Өй чокка тараа чээни-биле хойлар ишти хевирип өлүлеп турган. Малчыннар малды шын чемгерелиниң ам-даа билбее турда, ажыл-агыйларның тускай эртемнигларни мынчага чедир дүвүрээзин көдүрбээн, кадарчыларны өөредир талазы-биле ажыл чорутпаан.

«Мөрен» колхозтуң Сынын-Мыйыс сүт-бараан фермазы коданында силосту январь 25-ке чедир ажыдып, малга бербээн. Ажыл-агыйларның удуртукчуларында болгаш тускай эртемнигларнинге мындыг айтырыгны салып болур: «Мал чемин камнап тургаш, ону күр чыл ажырар бе, азы чарыгдап тургаш, малды кыштан хүр ажырар бе? Ол ийиниң кайызы ажыктыгыл?» Бодавыже удуртукчулар-даа, тускай эртемниглер-даа: «малды чемгерер» деп бир үн-биле харылаар апаардлар. Аңаа удур база айтырыгны салып болур: «Шинчаарга малды чүге чемгербес силер?»

Районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелели малчыннарның өөредилгезин чер-черде организастаан. Шинчаза-даа ол өөредилге түнел бербейн, малчыннар амга чедир-ле малды шын чемгерип билбези дыка хараадаачыг. Четпестерни доп-дораан элип, малчыннарның өөредилгезин чугулага көөр ой келген.

Бир эвес эрзинчилер малды эки ажаарынче болгаш ону шын чемгерериниче улуг кичээнгейни салгаш, ында улуг четпестерни дүрген чайладыр болза, районнуң ажыл-агыйларының мал ажылынан алыр продукциязы кевүдээр, малды хүр кыш ажырар болгаш оон чаш төлүн менди ажаап алыр бүгү боттуг чүүлдер бар.

С. ТАМБА,
«Шынның» корреспонденгизи.

Комсомол амыдыралы

МАЖАЛЫКТА ОТЧУГАШ

Декабрь айның ортан үези. Эртенги соок чывардан аржылын дүй шарыттынмышаан, Чечек кылаштап олура: «Бо ферма биле бажың арагында та чеже катап кылаштадым ыйнаан. 1964 чылдан эгелээн-дир мен. Бир эвес кылаштаанымны шоор чүве болза, делегейни долганы бээр чадавас боор ийин... Ам та чеже кылаштаай мен аан» деп иштинде боданып, инек саар черге кирип келген. Бустан бүгү-ле чүве бүлүртүп көстүр. Орта чаңчыкпаан кижи болза, ынай-бээр кылаштаарлы-даа, ажылдаары-даа берге.

Чечек орта-таптыг мендилешпейн чорда-ла, ооруу оон айтырганнар:

— Эртежин аайлыг эвес, бо чүүден болуп, бо эртен озалдап келдиң, Чечек?

— Дем база келген бардым— деп, шала эпчоксунган хевирлиг харыылаан.

— Дивеним бе, Чечек даэрге Маадыр Шээлей эвес-тир. Кончуг ордан, кежээ уруг боор—деп, саанчыларның үлүү Долгар чугаалаан. Чечек чугаанын ужурун билбейн, ыыт чок турган.

— Эпчоксуна бербе, Чечек. Озалдай бээрииге. Маадыр Шээлей шыкаш база ажылын кааткаш чоруй барганы ол ирги бе, деп чугаалажып турдувус ийин. Дыынаның ыйнаан: Шээлей «шыдавастыр мен. ажыл аар-ыыр» дээш, дүүн Бай-Талче чана берген ышкажыл.

Ш?ЗЫН
2-ГИ АРЫН
1967 ч. февраль 14.

— Чок, дыынавадым, чүнү-даа билбедим. Орта эвес кижи-дир але, ужур-човүн чугаалап, оода ажылын хүлээдип бергеш-даа чоруй барбас. Комсомолчу кижи эртен кончуг-ла харыысалга чок тур эвеспе — деп, Чечек бодамчалыг ынча дээн.

Оон бээр шоолут үе эртээнде, бакка бак улажып дээн ышкаш база мындыг чүве болган: чүл дээрге саанчы Рая Ананды шөлээ-даа дилеп албайн, совхоз төвү баргаш, оон хондур келбээн.

«Шөлээ-чөпшээрел чок ажылдан үнер, ажыл шагы үзер чоруктуң чылдагааны чүдел? Бо айтырыгны мен комсорг болганымда, база шинитпирлежир ужурлуг мен» деп Чечек бодап каан.

Рая Ананды чедип келирге, оон Чечек айтырган:

— Кымдан шөлээ дилединг?

— Чок, дилевээн мен.

— Чүге?

— Бербес болгай аан деп бодадым.

— Эжин-дир мен, чажырбайн чугаалап көрем. Чүү херектиг чордуң ынчаш?

Ол кезек ыыт чок туруп-туруп, шын-на сеткилин чугаалапкан:

— Кижи кино-концерт-даа көрүксей бээр чүве ышкажыл...

Чечек оон ынай айтырбаан. Чүвениң байдалы оон билдинип келген.

«Тээли» совхозтуң Мажалык сүт-бараан фермазының ажылчынарын багай эвес деп улус чугаалап турар. Иинтизи-биле алырга, шынап-ла багай эвес: фермаңын ажыл-ишчилери дөгереп бажып-биле хандыртынган. клуб-даа бар, чунар бажың-даа бар, автолавка-даа, почта-даа кээп турар, шынап-ла четпес чүве чок ышкаш. Ол бүгү чоп ажыглаттынып турар бе, ынчаш? Чок, чүвар бажың ажылдавайн турар. Клуб ажылдавайн турар. Чылдагааны — оттуулар ыяш чок болуп келгенинде болгай. Ынчангаш ферма байдал чалгаарынчыг. Оон уламыңдан ажылдан үнеркирер, ажыл шагы үзер чоруктар тыптып турары бо ышкажыл. Моңу болдурбас дээш, иинти ажылды экижидип ап болурунуң аргалары бар бе? Бо бүгүнү Чечек дувуренчиг бодап келгеш, кежээки саалда соонда ферма хоочун саанчы, коммунист Хертек Долгар үгбай сутта келген. Олар орайга чедир чугаалашканнар. Чаңгыс черге кады үр үе дургузунда ажылдан келбе-даа, ынчаар бот-боттарынга чоок болуп чугаалашпайн келгеннер.

— Чедип келгенин кончуг эки болуп тур, Чечек. Оон башка бо хире кала чугаалажып четтигер ийик бис. Чүге-даа суме, деткимче херек болгай. Ам баштай фермаңын ажылчынарыныл кичээнгейин ферманда четпес ажылларже хаара тударын оралдажыылынар — деп, ол саналдаан.

Таптыг көөр болза ферманда четпестер-ле хөй. Ылаңгыя бызаа кажаазы септеттинмээн — бызаа тургузар аргажок, соок. Чаа бызаа кажаазы тутгуна бээр боор деп идегээш, септелгезин чоруттаан. А чаа кажаа кыштадыр бүтпээн. Төрээн чаш бызааларны арга чаларда кижи чүрттап турган бажынга ажаап келген. Иштн өл-шык болгаш тар. Бызааларны аңаа үргүлчү тургузар болза, арыш бакырап, чудап-даа болур хире.

Эрги бызаа кажаазын септеп арыгларынче ферманың бүгү ажыл-ишчилерин Чечек кыйгырган.

—Эки санал-ыыр, ынчаалыңар, эштер!—деп, инек тарыкчызы Конгар-оол Чечек эжин бир-ле дугаар деткээн.

Кажааны ийи хүн дургузунда септеп келгеннер. Түнелги ооруучүг болган: кажааның иштн коптартынган, шаарак ханаларын малгаштаап, чугайлап алганнар. Чылыг-даа, чырык-даа апарган.

— Ам маңаа үргүлчү-ле чыглып, кады кичээлдер кылып, ном, солундан кады номчуп туралыңар, уруглар. Ынчангаш борта ээлчежип алгаш, дежурныйлап туралыңар—деп, комсорг Маскыр Чечек ынча дээрге, инек кадарчызы Орус-оол Саар турган: —Эртен мен бир дугаарында дежурныйлап каайн—дээн.

Ферманда 7 комсомолчу бар. Олар улугларының сүмези, комсоргу Маскыр Чечектиң баштагазы-биле бот-боттарын деткижип, бот-иденкейин кедүржүп, ферманың иинти ажылын, боттарының амыдыралын шак ынчаар ажижидип турарлар. Ферма Кызыл-Даг суурдан шоолуг ырак эвес. Кежээки школаның башкылары фермага чедип кээп, оларны ооредип турар.

Ферма юбилейлиг чылды багай эвес эгелээн. Январь айда иинтизи-биле 11 тонна сүттү саглаан. Саанчылардан Рая, Зоя Үнгүл үгбашкылар, Маскыр Чечек, кадарчылардан Салчак Чалдың, Орусоол Саар, бызаа ажаакчызы Хертек Шапаа олар кызымаккай ажылдап. Совет эрге-чагырганың 50 чылын төлептиг үткүүр дээш түс-түзүнде бот-хүлээлгелерни алганнар. Инда аныяктар фермаңы комсомолчу-аныяктарның кылдыр аладып алырын күзеп турарлар. Ол ынчаар бүдер-даа ужурлуг.

С. КҮСТҮГҮР.

ШКОЛА, БАШКЫ, ХӨЙ-НИИТИ

Класстың ада-ие комитеди

Школа амыдыралында, кижизидилге херээнге ада-ие, хөй-ниитиниң киржилгези улуг роль-дут. Чамдыкта оон ужур-дузазын үнелеп көрбейн баргылаар бис. Ажыл-херекти таарыштыр тургузуп алган таварылгада, класстың ада-ие комитеди бизнин өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга улуг салдарлыг боор-дур.

Ада-иелер школага чүгле ажыл-агый талазы-биле дузаларындан аңгыда, өөреникчилерге кижизидилге салдарын чедирип турарлар. Класстың ада-ие комитедин сонгуп алгаш, оларның сорулгазын тодарадыры чугула. Ол ышкаш комитеттиң кежигүннериниң ажыл хуваалдазын чорудар. Ада-ие комитединиң даргазы, секретары база өөредилге, культура-массалыг, ажыл-агый секторларының удуртукчуларын хуваап алыр.

Ада-ие комитединиң кежигүн бүрүзү бодун долгандыр активти организастап алза чогуур. Ада-ие бүрүзүнге сеткилинге таарыжыр ажылды дагзыр. Уруглар-биле ажылдаары белен эвес, нарын айтырыг. Ада-ие бүрүзүн уруглар коллективинге чаңчыктырып, таныштырар апаар.

Кызылдың № 3 школазының башкылары ада-иени класс ажылынче хаара тудуп тура, оларның үе-шагын чөптүг ажыглаар сорулганы салган. Ада-иелер кинотеатрларга дежурныйлап, уруглар-биле кады экскурсиялар барып, беседалар эрттирип келгеннер.

Ада-ие комитединиң кежигүннери өөреникчилерниң бажынарында барып турар. Ылангыя бо ажыл харыысалгалыг болгаш маңаа овааырымчалыг болуру чугула. Кайы-бир өөреникчиниң бажынында хөй-ниитичи кижизидикчиниң чедө бээри күзенчиг болур ужурлуг. Ынчаарга кандыг-бир чүрүм үрепкен өөреникчиниң бажынына барбас бе деп айтырыг туруп чадавас. Ындыг таварылгада ада-ие-биле чугаалаш эптиг чорудуп, ажы-төлүнүң чүрүм чок болганын тайылбырлаар. Чүнү кылаа чугулазын ада-иеге сүмелээр болза эки. Ынчан ада-ие-даа бодавыр, өөреникчиге-даа салдар улуг болур.

Өөреникчилерниң бодун ап чоруурунда четпестерниң эттингенин дээш оске-даа чүүлдерни класс хуралдарынга ада-иелер активи илеткеп турар. Улдуң санында класстың ажыл планы-биле ада-иелер танышкаш, ким чүнү кылырып дораан-на дугуржуп алыр. Мээң класымда ие Н. И. Долганова чурулга бөлгүмүн удуртуп, эң эки чүрүк дээш конкурсту чорудуп турар.

«Ада-иениң хууда үлегер-чижээ» деп лекцияны С. М. Ковалева номчаан. «Шевер холдар» бөлгүмүн эш Коптев удуртуп турар. Ийнги авенюда уруглагы эш Чмарованың удуртулгазы биле Кызылдың бир кудумчуузун Чүлдүм деп чүге адаан дээрзин билип алырын дааскан бис. Ада-иелер аңгы-аңгы даалгаларны күзелдин-биле күүседип турарлар.

Класстың амыдыралынга ада-иелериниң киржилгези улгаткан тудум, уругларның харыысалгазы бедирер боор-дур. Комитет ийи неделяда бир катап хуралдап турар. Аңаа чурум чок, өөредилгези кошкак уругларны келдирип, ол ышкаш ада-иелерни база чугаалажып турар бис. Арагалаар ийикпе, азы өг-бүлезинге үлегер чок ада-иелерниң ажылдап турар организацияларының төлээлерин чалап алгаш, класстың ада-ие комитединге чугаалажып турар.

Класстың ада-ие комитеттери ниити школаның ада-ие комитединге чагыртыр болгаш оон-биле сырый харылаалыг болур. Ажы-төлүнүң кижизидилгезинге боттарының арга күжүн салып, идепкейлиг ажылдап турар ада-иелер бисте хөй. Эки организастаттынган ада-иелер комитеттери школага-даа, өг-бүлеге-даа улуг салдарлыг дээрзин амыдырал бадыткап турар.

Е. КВИТНЫХ,
Кызылдың № 3 школазының башкызы.

Уругларывыс эки өөрензин

Чөөн-Хемчик районунуң Хайыракан сес чыл школазында ада-иелер комитединиң ажылы план ёзугаар чоруп турар. Комитет 9 кижи составтыг. Бо онзагай чылда школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга боттуг дуланы чедирер сорулганы ада-иелер комитеди бодунуң мурнунга салган.

Ада-иелериниң школа-биле харылзаазын быжыглаарын кичээнгейге алган бис. Түс-түс класстарның кичээлдеринге олуруп турарларның саны мурнунда турганындан көвүдээн. Чоокка чедир 72 ада-ие кичээлдерге олурушкан. Өөредилге, чуруму кошкак өөреникчилерниң ада-иезин хуралдарга чугаалажып турар бис. Ооң түннелинде Сат Сандарайның, Ондар Омчуланың, Карасал Шойдаанның уругларының өөредилгези болгаш чуруму акыжээн.

Ада-иелер комитединиң кежигүннери суурну кудумчу аайы-биле хуваажып алган, хамаарышкан ада-иени харыылап турар. Ол ышкаш школага лежурныйлаашкынны чорудуп, школаның, интернаттың, столовалының арышеверин көрүп, дыштанылга үезинде класстарны чугайлаан бис.

Школага үргүлүг кээр, шефтээшкин ажылдарынга идепкейлиг Байкара Эремза, Дигик Анчаа, Калдар-оол Бавуу, Анна Норжай, Экендей Чылбак дээш оскеда ада-иелерни мактап болур. Галина Ховалыг, Галина Монгуш даэш оске-даа башкылар бистиң ажылывыска эки дузалажып турарлар.

Школа коллективи-биле адаиелер комитеди Дөргүн суурнуң Октябрь кудумчуузунга 200 ыяшты тарып олуртур. 5 гектар черге картофельди олуртказ, күзүн ажаагаш, колхозка бээр. Эки дериттинген спорт шөлүн школа чанынга тургузар деп шиитпирлээн бис. Бо дээрге Октябрьның юбилейинге бистиң белээвис болур.

Бо чаа чылда ада-иелерден 200 хире акшаны чыгташ, өөреникчилерге белектерни организастаан бис. 1966—67 өөредилге чылын чедиишкинниг дооза дээш моон соңгаар-даа үлегерлиг ажылдаарын ада-иелер комитеди хүлээнип турар.

М. САНГЫ-БАДРА,
ада-иелер комитединиң даргазы.

Макталга төлептиг

Бады-Баир Домбалович Тырык Сүт-Хөл 8 чыл школазында күш-культура башкызы. Уругларны күш-культурага болгаш спортка хандыкшыдар талазы-биле эвээш эвес амылды чорудуп келген. Коньконилээрингe ынзыктар школада хөй. Кожазы Кызыл-Тайга болгаш Суг-Аксы школалаозы-биле наш удаа умуражыышкынынарны кылган болгаш эки түннелдиг болган.

Аныяк башкы хөйге билдингирлериң бирээзи апарган. Школада музыка башкызы болгаш бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүн удуртуп турар. № 2 сүт-бараан фермазында агитатор, ада-ие комитединиң кежигүнү. Хөй-ниити хүлээлгези хөй-даа болза, Бады-Баир Домбалович ак сеткилдиг күүседип турар. Ооң удуртқан 6 «б» класы өөредилге талазы-биле эки түннелдиг.

К. КЕНДЕН.
Чөөн-Хемчик район.

БАЙЫРЛЫГ, ҮЖҮГЛЕЛ!

— Эргим уруглар, бижикке өөренириниң эң сөолгу кичээлин бөгүн чорудуп турар-дыр бис. Номчуп, бижип билир апарган силер. Үжүглелиңер силерни ынчаар өөреткен. Бис бөгүн эргим үжүгледиливис-биле байырлашкаш, төрээн чугаа-биле танышкар бис—деп бирги класстың башкызы Иргит Сайдай үжүглел байырлалын ажыткан.

Тээли сес чыл школазының бирги класстарында 44 уруглар өөренип турар. Бо ийи класс бирги чартык чылда 100 хуу өөредилгелиг болган. Бо класстарда 6 кончуг эки өөреникчи, 11 ударник бар. Уругларның башкылары—16 чылдарда эге класстарда ажылдап келген, дуржулгалыг башкы Иргит Сайдай болгаш педучилищени эрткен чылын доозкан Зоя Хертек. Үжүглелди үдээринге ада-иелерни база чалап эккелген.

Үжүглел байырлалы канчаар эрткенин сонуургаптаалынар. Класс ажиин соктаан соонда үжүглел кирип кээп, уруглар-биле мендилежип чугаалашкан. Төрээн чугааны уруглярга үжүглел таныштырган. Чартык чыл дургузунда үжүглелден өөренип алган чүүлдерин уруглар төрээн чугаага сонуургадып, шүлүктерни номчуп, ырлажып, тывызыктар ыткылаан.

Шүлүк, тывызыктан аңгыда, ыыткыр номчуп, самбырага домактар-даа бижигилээн. Эң эки өөрепикчилерниң бирээзи Чечек Коңга «Делегейге моңге тайбын!» деп домакты самбырага бижий каапкан.

Ажы-төлүнүң эки өөредилгекижизидилгези дээш өөрүшкүнүн сөстерин ада-иелер илереткеннер. Үжүглел байырлалы-биле холбаштыр бирги классчыларга байыр чедирген дужаалды өөредилге эргелекчизи Донгак Кызыл-оол номчаан, моон соңгаар улам эки өөренирин оларга чагаан. Сескн классчылар боттарының белектерин бирги классчыларга тывыскан. Бирги классчылар боттары аразында байыр чедиржип, чараш чуруктар солушкап.

Б. БАРБА.
Бай-Тайга район.

Уругларывыс эки өөрензин

Чөөн-Хемчик районунуң Хайыракан сес чыл школазында ада-иелер комитединиң ажылы план ёзугаар чоруп турар. Комитет 9 кижи составтыг. Бо онзагай чылда школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга боттуг дуланы чедирер сорулганы ада-иелер комитеди бодунуң мурнунга салган.

Ада-иелериниң школа-биле харылзаазын быжыглаарын кичээнгейге алган бис. Түс-түс класстарның кичээлдеринге олуржуп турарларның саны мурнунда турганындан көвүдээн. Чоокка чедир 72 ада-ие кичээлдерге олурушкан. Өөредилге, чурумну кошкак өөреникчилериниң ада-иезин хуралдарга чугаалажып турар бис. Ооң түннелинде Сат Сандарайның, Ондар Омчуланың, Карасал Шойдаанның уругларының өөредилгези болгаш чурумну акыжээн.

Ада-иелер комитединиң кежигүннери суурну кудумчу аайы-биле хуваажып алган, хамаарышкан ада-иени харыылап турар. Ол ышкаш школага лежурныйлаашкынны чорудуп, школаның, интернаттың, столовалының арышеверин көрүп, дыштанылга үезинде класстарны чугайлаан бис.

Школага үргүлүг кээр, шефтээшкин ажылдарынга идепкейлиг Байкара Эремза, Дигик Анчаа, Калдар-оол Бавуу, Анна Норжай, Экендей Чылбак дээш оскеда ада-иелерни мактап болур. Галина Ховалыг, Галина Монгуш даэш оске-даа башкылар бистиң ажылывыска эки дузалажып турарлар.

Школа коллективи-биле адаиелер комитеди Дөргүн суурнуң Октябрь кудумчуузунга 200 ыяшты тарып олуртур. 5 гектар черге картофельди олуртказ, күзүн ажаагаш, колхозка бээр. Эки дериттинген спорт шөлүн школа чанынга тургузар деп шиитпирлээн бис. Бо дээрге Октябрьның юбилейинге бистиң белээвис болур.

Бо чаа чылда ада-иелерден 200 хире акшаны чыгташ, өөреникчилерге белектерни организастаан бис. 1966—67 өөредилге чылын чедиишкинниг дооза дээш моон соңгаар-даа үлегерлиг ажылдаарын ада-иелер комитеди хүлээнип турар.

М. САНГЫ-БАДРА,
ада-иелер комитединиң даргазы.

ДЭЛХАЙ ХӨӨНҮ ДЭЛХАЙ ДЭЛХАЙ ХӨӨНҮ ДЭЛХАЙ

У Танның чаа кыйгырыы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ай барымдаалап санаар чаа чыл-биле холбаштыр Вьетнамда чарлаан тайбыңчыдылганы үргүлчүлээрин болгаш ВДР-ни америк бомбалаашкынны кандыг-даа негелдеер чокка соксадырын КНО-нуң чиңгине секретары У Тан база катап кыйгырган. Тайбыңчыдыяганы тускай хуусаа чокка узадырын У Тан саналдап турар. КНО-нуң чиңгине секретары Вьетнам талазы-биле бодунуң үш үүлдерин сагындырып, бир эвес ол чүүлдерни ВДР-ни бомбалаарын чугаа чокка соксадыры-биле бөттандырып эгелээр болза, тайбың чугаалажышкынынарга таарымчалыг байдал тургустунар дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

У Танның кыйгырыглары Вьетнамның Демократтыг Республиказынча дээрбечи халдаашкынынарын соксадырындан Вашингтонның ойталаашкынынга наш удаа таваржып келген. Совлгу парлавга конференциязынга күрүне секретары Дин Раск ВДР-ни Каттышкан Штаттарның бомбалаарын соксадыр иүзел чогун база катап бадыткаан.

Лаос патриоттарның чедиишкиннери

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң хосталгазының улусчу армиязының таварыштырган согугларының түннелинде американнарга командылаткан барын болүглелдиң шериглери бо чылдың январьда 900 кижизин олүртүп база балыглаттырып когараан. Ол үениң иштинде 12 самолёттуу андара аткан болгаш хөй санныг шериг херекселин хунаап алган дээрзин ВИА агентилел «Патет-Лаонуң үнүн» радиостанциязының дыңнадыын барымдаалаап, дамчыдып турар.

Февраль бириниң дүнеэнинде лаос патриоттар Луанправангта ужар чүүл баазазынче хөнертен халдаашкын кылгаш, 11 америк самолёттуу чыскаалдан үндүрген. Аэродромну камгалап турган бир рота солдаттарны бүрүнү-биле чок кылган. Аэродромнуң чоогунда ок-чемзек складын болгаш нефти шыгжаар черни буза тевискен.

ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУҢ ЧЫЛ ОЮ

РАНГУН. (СЭТА). Бирма февраль 12-де улуг национал байырлалды—Эвилелдиң хүнүн чүртка демдеглеп эрттирген. Хөй националдыг Бирманың улустары антиколониалдыг демиселдиң аар-берге үезинде тургустунган боттарының чаңгыс эвиниң хүнүн демдеглээн.

Байырлал тускай хүнге чедир ырак мурнунда эгелээн болгаш Эвилелдиң туктарын чүрттүң хоорайларынга, суурларынга аскылаан. Ында митингилерни, фестивальдарны эрттирип турар. Улустар найыралының ол эстафетазынга чүс-чүс муң кижилер киржип турар. Ам түк Рангунга чоокшулап кел чоруур. Чүрттүң бүгү районнарындан төлээлер Эвилелдиң хүнү-биле холбаштыр семинарга киржири-биле Рангунда чедип келген. Бирманың бүгү националдарының муң ажыг төлээлекчилери ол семинарга Эвилелди быжыглаарының, ооң улустарының экономиказын болгаш культуразын хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалажып көөр. Бирманың Социалистиг программа партиязының Төп оргкомитединиң секретары полковник Хла Хан семинарның ажыдыышкынынга чүве чугаалаан.

Үргүлчүлээринге шиитпирлиг

КАИР. (СЭТА). Йеменниң эжелеттирген Мурнуу чүгүнүң Хосталга фронтузунуң Политбюрозунуң даргазы Аль-Аснаджиниң парлалга конференциязы Каирге болуп эрткен.

Фронтунуң политиказының кол чүүлдериниге хамаарыштыр Аснаджиниң медеглээни болза, Фронт «Аравияның Мурнуу чүгүнүң бүгү девискээринге чепсектиг демиселди үргүлчүлээр болгаш Аденге база өске-даа районнарга партизан дайзының калбартыр бодап турар».

«Англия ангаи шериг баазаларын доо-дораан узуткаар хүтайында КНО-нуң шиитпирлерин күүсетикижеге база ол районнуң чонунга хамааты хосталгаларны тыпсырынга чедир Аравия чартык ортулуктуң Мурнуу чүгүнге КНО-нуң кандыг-даа төлээлери-биле кады ажылдажылгадан амгы байдалдарда ойталап турар бис» деп, Аль-Аснадж үргүлчүлеп чугаалаан.

Индонезияда байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Джакарта шериг гарнизонунуң командылакчызы генерал-майор Амир Махмуд хөделиишкиннериниң улусчу фронтузун хоруур дугайын чарлаан дээрзин Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Джакартадан дыңнаткан. Бо фронтуну чоокта чаа тургускан болгаш президент Сукарнону детпиринбиле көдүрүп үнген.

Дээди президент камгалалының 200 хире кежигүннерин 1965 чылдың сентябрь 30-да Джакартага болган болуушкуннарга киришкен дээш буруудадып, оңза шериг трибуналынга киирер деп турарын шериг эрге-чагыргалары база чарлаан.

Пекинде антисоветчи үүлгедиглер

ПЕКИН. (СЭТА). Ай барымдаалап санаар календарының чаа чылынын—Кыдаттың чанчыл болган шагаазының хүннеринде шагааны дувүрээзин чок байдал-биле эрттирер арганы бээри-биле эрик ортулуктарында моңгелиниң турлагжаан чанкайшичилерни артилдерия-биле боолаарын соксадыр деп дужаалды Фуцзянь фронтуда Кыдаттың улусчу-хосталга армиязының көзектеринге берген. Ынчалза-даа Пекинде совет элчин черинге удур үзүвэйбиннериниң болгаш цзаофанчыларның психология талазы-биле халдаашкынынарынга кандыг-даа оожургал чок болган. Элчин черинниң девискээрин долгандыр тургускан ыыткыр радиолар дан бажындан эгелээш, орай дүнеге чедир чулчуруп, совет чуртка болгаш совет кижилерге хамаарыштыр бак сөстерни болгаш кыжаныышкынынарны кыдат болгаш орус дылдарга дамчыдып турар. Дан бажындан эгелээш элчин черинниң хаалгаларының баарынга одагларны кыпсып, аңаа совет кижилериниң овур-дүрүзүн кылып алгаш, өртедип турар. Элчин черинниң телефонун дамчыштыр бак сөстерни болгаш совет хамаатылаларын удур кара-туразында аажылаар дээр кыйгырыгларны соксаал чокка чугаалап турар.

Чүс муң хире кижи олурар «Гунжэнь» дээр төп стадионга антисоветчи массалыг митинг болган. Митингиниң радио болгаш телевидение-биле дамчыткан. Митингиге КУР-нуң Күрүве чевүелелиниң премьери Чжоу Энь-лай, КУР-нуң даштыкы херектер министри Чэнь И, а ол ышкаш цзаофанычыларның болгаш хүнвэйбиннериниң төлээлекчилери ССРЭ-ге болгаш СЭКП-ге удур бужар-чүдек чугааларны чугчуруп турган.

Кыдатта болуушкуннар

ССРЭ-ниң Пекинде элчин черинниң чанында хүнвэйбиннериниң болгаш цзаофанычарының кара-туразында аажылаашкыны үргүлчүлевишаан. Совет элчин черинниң хаалгаларының чанында барык үргүлчү үнмерлежип турар кижилерден болгаш долгандыр тургускан хөй санныг динамиктерден Совет Эвилелиниң адынга кончуттулган сөстерни болгаш кыжаныышкынынарны үргүлчү дыңнап болур. Антисоветтиг лозунгнар тутқан чыскаалчыларның колонналары элчин черинниң чанында өй-өйде эртип каал турар.

«Культура революциязы» дижир чүвеге удурланган партия болгаш күрүве органнарын тарады сывырарын үргүлчүлеп турарының дугайында медээлер Кыдаттың янзы-бүрү хоорайларындан чөөп турар. Мао Цзэ-дуннуң болгаш ооң белүүнүң политиказы-биле төпшээрешпейн турар бүгү-ле партия болгаш күрүне удуртукчулары ол революция дижир чүведен каражадан турар. Пекинде аскылап каан «ооназ» информациязыны ёзугаар алырга, Кыдаттың Компартиязының шериг комитедин эде организастаан. Кескү шериг начальниктер Чжу Дэня болгаш Хэ Лунну ол комитеттен чайлаткан деп, ЧТК агентилелдиң Пекинде корреспондентилиниң ол дугайында дыңнадыында чугаалап турар. Мао Цзэ-дунга удурланыш турар «өскерликчилер» кылдыр көргеш, хүнвэйбиннер болгаш цзаофанньер ол ийи кижини үргүлчү хоптап, нүүлдеп келгеп.

Чжу Дэниң бажыңына чиндиишкинни кылып, а ооң кадайын кочуаап, шоодуп, кудумчуга чедип алгаш чоруп турган деп дыңнаныг бар.

Хамзарышпас Камбоджаның кызыгааржылары төрээн чуртунуң камгалалында.
ЧУРУКТА: Прейвенг номуда кызыгаар камгалалының туруму.
В. ХАРЬКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Политэкономия өөренип турарларга

КАПИТАЛИСТИГ БАРААН БҮДҮРҮЛГЕЗИ

Политиктиг экономияның чугула айтырыгларын хандыр билип алырынга бо тема улуг ужур-дузалыг. Капитализмниң тыптып келириниң үндезин чылдагааны болгаш ооң кол чүүлү болбушаан, бараан будурулгези болгаш бараан болза капитализмнин бүгү чөрүлдээлерин бодунун эге хевириңде-ле илередип турар. Харып моон ужурунда К. Маркс буржуаз ниитилелди шинчилеп көөрүн бараанны болгаш ооң будуш-шынарын анализтээриндеп эгелээн дээрзин демдеглээри чугула. «Будурулгениң капиталистиг аргазы тергиндеп турар ниитилелдерниң байлаа «бараанның аажок улуу-биле мөңгенеттинери» болур, а бараан бүрүзү—ооң бөлүүн хевири болур. Моон ужурунда бистиң шинчилелгизис бараанны анализтээриндеп эгелээн»—деп, К. Маркс «Капиталдың» I томунга бижээн.

Бараан будурулгезининң утка-шынарының болгаш ооң тыптып келириниң байдалдарының тодарадылгазын В. И. Ленин «Рынок дугайында айтырыг дээр чүве дугайты» деп ажылынга (Чог., долу чыындазы, т. I. арын 86—87) бербишаан, бараан будурулгезинге мөзүлеш ийи кол чүүлүг: күш-ажылдың ниитилел хуваалдазын; бодунун ажыл-агыйын будурулгениң чепсек-херекселдеринге хуу өнчүге үндезилеп тургузуп турар бараан будурукчуларының тускайланып ылгалырын айыткан. Бо чүүлдерже онза кичээнгейни салыры чугула.

Бо темага боттары аразында туду ойнаваза-даа, кул ниитилелинин, феодализмниң үелериңде туруп келген. Ол үелерде продуктуларның шоолуг эвес кезээн рынокка садыглаары-биле будурүп турган болгаш ээ хөйүн ол-ла ажыл-агыйның хереглелинге ажыглап турган. Феодализмниң буураашкынынын үезинде бараан будурулгези дыка хөгжөөп, ынчалза-даа ниитилел будурулгезинге тергиндекчи байдалды ол чүгле капитализм үезинде чедип алган.

Бараан будурулгезининң төөгүде үш хевири бар: бөлүүн, капиталистиг болгаш социалистиг бараан будурулгели. Бис маңаа капиталистиг бараан будурулгезин чугаалажып турар болганывыста, ооң үнүп келир дөзу—бөлүүн бараан будурулгезин ююп эртип шыдавазывыс билдингир.

Бараан будурулгези күш-ажылдың ниитилел хуваалдазынга үндезилээш тыптып келген болгаш сайзыраан. Ниитилелдин чамдык кежигүннери янзы-бүрү продуктуларны будурүп турган. Олар эге амыдырал общиналарынга, азы бараан будурулгези турбаанда-даа бар турган. Дарганнар, ус-тывышчылар общинаның хереглелин хандырып турган, а община оларны төлөөп, өске продуктулар-биле хандырып турган.

Ынчаарга натуралдыг ажылагый бараанның болурунга, күш-ажылдың ниитилел хуваалдазындан аңгыда, будурулгенин чепсек-херекселдеринге хуу өнчүлүг байлал ыялла херек. Ус-тывышчы кижи хуу өнчүлүг апарганда, бодунун будурген продукциязын садар, азы орнаар аргалыг апаар.

Капиталистиг улуг будурулгелер чок турда, тараачыннар, ус-тывышчылар боттарының күжү-биле, хуудa бөлүүн чепсек-херекселдериниң дузазы-биле продуктуларны садар дээш будурүп турган. Бараанны будургеш, ону садып, орнажып турар үүрмек ажыл-агыйларны **бөлүүн бараан будурулгези** деп адаар.

Бөлүүн бараан будурулгези капиталистиг бараан будурулгези-биле домейлешкек чугула хевирлиг: капитализм ышкаш, ол база-ла будурулге чепсек-херекселдериңге хуу өнчүге үндезилеттинген. Ооң-биле кады, ол капиталистиг будурулгеден боттуг ылгалдыг—бөлүүн бараан будурулгезин үүрмек бараан будурукчуларининң хууда күш-ажылынга үндезилеттинген. Капиталистиг будурулгени төрүттүндүрер кол дөс ол болуп турар.

Капиталистиг бараан будурулгезин күш-ажылдың ниитилел хуваалдазындан, чепсек-херекселге хуу өнчүден аңгыда, будурулге чепсек-херексели чок, хөлезиленген ажылчыннарның күш-ажылынга, оларны мөлчүүрүнге үндезилеп тургустунган. Капиталистиг будурулге ажылчын күжү рынокка бараан бооп кирип келнри-биле кады тыптып келир. Үүрмек, бөлүүн бараан будурукчуларин капитализм хоозуралып, бодунга чагырып ап тургаш хөгжүүр, оларның хөй кезиниң хөлезиленген ажылчыннар болдуруп алыр. «Бараан будурулгезининң хөгжүлдезинде, кажан кижиниң чүгле күш-ажылының продуктузу эвес, харын кижиниң күш-ажылчы күжү боду база бараан апаар ындыг чадазын капитализм деп билир» деп, В. И. Ленин бижээн (Чог., долу чыындазы, т. I. 87 арында).

Мынчангаш капитализм үезинде бараан будурулгези бүгүнү хаара тудуп турар апаар. Капиталистиг будурулге бүгү продукцияны садар дээш будурүп турар. Бөлүүн, үүрмек будурукчуларни хоозурадып кыспышаан, ажылчын күжүн мөлчүвүшаан, капиталистиг будурулге өзүп сайзыраш, хөй санныг ажылчыннарлыг, улуг чепсек-техникалыг бараан будурулгези апаар, а оларның ээлери боттары ажылдавас мөлчүкчүлер — капиталистер болу бээр.

Бараанның будуш-шынары, ону будурүп турар күш-ажылдың характери элээн нарын айтырыг. Продукт бараан болур төлээде, кижиниң кандыг-бир хереглелин хандырган, ажыктыг болган турар. Продуктунуң ол шынары (хеп—чылыг, чем—амданныг дээш өске-даа) ооң **хереглел үнезин** тургузуп турар. Ынчалза-даа хереглел үне кижиниң күш-ажылының продуктузу эвес будумелдерде, чижээ, сутта, кат-чимисте дээш өскелерде-даа база бар.

Ынчаарга продукт түгле хереглел үне болурундан аңгыда, бараан болур төлээде, ол өске кандыг-даа продуктуга (бараанга) орнаттынган турар үжүглүг. Мынчангаш бараан дээрге, бирээде, кижиниң кандыг-бир хереглелин хандырып турар, ийиде, өске чүүлдерге орнаттынар аргалыг чүүл болур.

Бараанның сан талазы-биле чогуур хамаарылгага өске баралнга орнаттына бээр аргалыын **солчулга үнезин** азы аиаа-ла үне дээр. Бо дээрге — күш-ажыл продукциязының бараан апарган тып алыр чаа шынары-дыр. Ындыг болганда, бараан ийи янзы шынарлыг: хереглел үнелиг болгаш солчулга үнелиг болур-лур.

Бараан кижиниң күш-ажылының түннелинде тургустунар. Күш-ажыл —ол дээрге кижиниң медерелдиг, тускай сорулгалыг хөделиишкини болгай. Бараанларны орнажып тура, ээ-не янзы-бүрү хереглел үнелиг чүүлдерни бот-боттарынга деңнештирер апаар. Орнажып турар чүүлдерниң саны, деңзизи, улуг, бичези болгаш өске-даа шынарлары болган чок-ла каржыр. Ол чөп: балдыны олла балдыга, кызыл-таста шак ындыг кызыл-таска орнавас-ла болгай. Ынчаарга бир хемчээлдиг тараанны бир кезек дага-биле орнашкан-дыр. Оларның аразында бир-ле ниити чүүл бар болганы ол. Ол шынар—деңзи-даа, улуг-бичези-даа, кадыг-чымчаа-даа, ажыктыы-даа эвес-тир, бо бараанларда ол шынарлар удурланышкак. Аңгы-аңгы хереглел үнелиг бараанар чаңгыс ниити шынар-биле—**кижиниң күш-ажылының продуктузу** болуп турары-биле деңнештинер аргалыг. Мынчангаш күш-ажыл үнениң үндезини болуп турар. Күш-ажыл болза ук бараанны будурериңе чарыгдаан үениң саны-биле хемчээттинер. Бараанларны солужар үнези-биле орнажыры бараан будурулгезиниң экономиктиг хөөйлүзү болур.

Бараанның үнези, ону будурер таварылга бүрүзүнде чарыгдаан эвес, а ол үеде будурулгениң техниктиг байдалдарында, ажылдакчының ортумак билдилиг болгаш күжениишкини турда, ол бараанны будурериңе хереглелиг эргежок чугула ажыл шагы-биле тодараттынар. Бараанны будурериңе ортумза-биле хереглеттинип турар ажыл шагын ниити эргежок чугула ажыл шагы дээр. Ол ажыл шагы бараан үнезиниң улуг, бичезин тодарадыр.

Бараан, бир талазында, хереглел үнелиг, ийи талазында, солчулга үнелиг болуруң билип алдывыс. Бараанда кирген күш-ажыл база ийи талалыг болур. Күш-ажыл, ооң будурүп турар бараанны дег, база хөй янзы. Күш-ажылдың аңгы-аңгы хевирлери болунуң сорулгазы-биле, аргалары, чепсектери, методтары болгаш түннелдери-биле бот-боттарындан

(Уланчызы 4-ку арында).

ШЫН
3-КҮ АРЫН
1967 ч. февраль 14

ШААНДА БОЛГАШ АМ

1. ТӨӨГҮГЕ АРТКАН ХЕМЧИГЕШ

Тес-Хем биле Эрзин районнарының аразында, ыракта көөрге бот-боттарынга дөмейи аажок. Улуг болгаш Бичe Хайыракан деп ийи даг бар. А Улуг Хайыракан деп адаарының арай алдыы талазында Чээреп деп арттың кырынга үне бээринерге, бо хемниң девискээри адыжыларда салып каан ышкаш көстүп чыдар.

«Ширен-Паштыг тайгазындан агып батkан Тарлашкын хем бодунуң тоогузунде чүү көрбээн дээр» деп Бай-Дагның хөөчүн чурттакчыларының чугаалажыры ийин.

Ол хемниң унунга феодалдыг Тываның дүмбей-бүдүүлүк чонунуң ханын соруп чип чораан чүүл-бүрү дарлакчыларның кадыг-дошкунундан карак чажы төктүп, үе-човуур чангыланыпдаа чораан. Байларның дарлаынга шыдашпайн, оларга удур холуң көдүрген алы билдинмес маадырны алдаржыткан Көдүрер-Даш деп чер бар. Дүжүметтериниң демирлеп кааны бир кайгал, хөй дег борбак кара даштыг Тарлашкынының бир талазындан көдүрүп алгаш, өске талазынга аппарып, оруктуң мырынай хажыызынга салып каан дижир. Эдегдей берген борбак кара даш чугаалаар дыыдыг, чуруттар холдуг турган болза биске дыка-ла хөйну сонуургадыр, сагындырар ужурлуг ийик.

Бир-ле хүн аът дилеп чораан кижилер «Тарлашкын-Аксында хөй шериглер келген дидир» деп медээ эккелген. А олар чогум кымнарыл? Чиижең садыгжыларга молчудуп, кыдат-моол эжелекчилериниң дорамчылалын көруп чораан араттарның чүрээ эндевээн. Шериг чораан, чээрби бирлиинде ээп келген Орустаар-Мөңгени чоогунда чон дилей берген: «Сес-дыл билир кижи чүвениң ужурун билип кээп көр. Өнүктеривис болза — дузаалажыыл, а дайзыннарывыс болза — тулчуул».

Чүвениң ужурун билип алыр дээш Тарлашкынны куду хөйну бодап бадып орган Орустаар-Мөңге оруктуң чартыын бээни эртпээнде боо-монгузуун чүктээн үш орус, бир моол бо уткуштур келген. Олар ооң-биле амыр-мендизин бээни солушпаан.

— Аалың кайдал?

— Эрги-Хүрээде ийин.

— Ырак бе?

— Чок, ындыг-ла ырак эвес.

— Ынчаарга дедир чоруп ор. Эң семис иттерлиг, эң улуг кыдат паштарлыг аалдарны айтып бээр сен. Аг-шеригни, аалдап келген Чамзы камбы ламаны эшкарып чемгерер эът херек. Че, чүге ангадай берген турарын ол, тарийги. Эг!—дээш, моол кижи арай хертеңнеди тывалаш, Орустаар-Мөңгениң аъдының тыныын ээй тырткаш, кымчызы-биле аътты чаназынче таре кылган.

— Ээй, оол, оваарын. Чоп кончуг далажы берлиң—дээн үн дыңналган. Ыя аразында соонда дөрт кижиниң оргаларында шавылакшы чораан боолар ооң сагыжынга кирип келген. Даалыктадып чораан боду шокшудуп эгелээн.

Аалдар бараанy көстүп келген.

— Оларда хойларны кинерерин дужаалнар — деп, демги кижи чугаалаан. Холунда хуртун боозулаа чок араттар чагыртыр ужурга таварышкан. Мээстерге чаттыкып, таваар оъттап чораан хойларны коданга кинергеш кажаалапкан.

— Эң семис иттерни үзүнер! Эң улуг паштарны дээвирлерге ораагаш, шарыларга чудуруңер? —деп «аалчыларның» дужаалы мындыг болган.

Аалдарга турган өр хинди кижилер Биче-Какыы, Узун-Булуу, Донай Лакпа, Акый-Ашак болгаш өскелерге-даа хола-паш дег кудуруктуг иттерни сүрдүрүп алгаш бадыпкан. Орта арткан ажы-төлүүн хөрээжен улустуң корткаңы-даа аажок: актарның холунда киргеннер амыр-менди үнер, та кандыг.

Актар ажыг кирип, арай серидей бергенде аалдан бир кижи аъттангаш, Кара-Хөл таварты Самагалдай кирер орукче караннадыпкан. Ол болза хүндүс аалга ак-гвардейжилер чорда, аал кежүржүп чораан, таварышпайн барган Дары-Сүү болган. Ол кежээликтей чанып кээрге, кымнарның чорааның, чүнү үүлгеткенин бирден-бирээ чокка аалда кижилер чугаалап берген. Самагалдайда чон чүнү билип, дыңнап турарыл, сес чедирип, сүмелешпээже хоржок дээш ооң элчи болуп халканы ол.

Тарлашкын-Аксынга турлагжаан прапорщик Поползухинниң шериглери ындында-ла ядыы араттарның каш малын харам чокка хырын быжыы-биле чип, ядыыларның боттарын айбылаар магазы-биле айбылап, бичии-ле ап чок чүве болза эттеп, соп эгелээн.

Араттарны бичии-даа кынчыктырбас, дүн-хүн чок от салдырар, иттер өлүртүр, ъът хайындыртыр. Бир-ле эртен Донай Лакпа биле Акый-Ашак ийинни ийи шарыга ыяш чүдүрүп эккелимнер деп дужаараан.

Актарның командири аг-шеринiң чамдыызын, чаа-ла шеригге келген хиреліг оолдарны эдертип алгаш, ыя төн кырынга чыскаагаш командылап, маршадып, өөредип эгелээн. Элээн дуржулгалыг шериглер чып-чем чип, аар-саар чүве чугаалажып, боочепсээн аштап турган.

Шарылар четкен ийи кижи улуг-даа ыраваанда, боо даажы чыжырткайның, оларның кырыбиле ок сыгырып-ла эгелээн. Олар аъттарындан дуже халаап, шарыларын салгылапкаш, эрги бугa унуп ерү, бажы безик Бай-Дагже углай үнгепкен. Та каш шак үнгээн улус, бичии арыг ишпинде бугa шазынга турup келгеш көөрге, таалымба тоннары болгаш чүгүрлери хамнарның аярени ышкаш самдарай берген болган.

Каш шак эрткенде боо даажы дынналбастаан. Кочетовка командылаткан партизаннар ак-гвардейжи Казанцевтиң Поползухинге командылаткан база бир кезээн чылча шаап каан.

Ооң бээр 46 чыл эрткен. Бистиң аскывыс кежиин, хостадгавысты холга алырын көрдап чораан дайзыннарны чылча шапкан эрес-дилим партизаннарның тураскаалын Бай-Дагның девискээринде мөңгежидип тургускан.

Маадырларга чергаарал, оларга ынакшыл мында чоннуң салгалындан салгалынче дамчыыр эки чанчылдарының бирээзи апарган.

2. БО ХҮННЕРДЕ

Кедээ талазында төң кырында кызыл партизаннарга тураскаал бедээн колхозчу суурнуң төп кудумчузунуң эң үстүү талазында бир бажында, алдан хар ыракта ашкан ашак кижи-биле ужуражып, ооң чугаазын үн бижиир аппаратка бижидип ап ор мен.

Ол болза бо черге чаа амыдыралдың тургузукчуларының бирээзи, «Чаа орук» колхозтуң баштайгы даргазы коммунист Баваа Оваатыы-дыр.

— 1948 чылда чүве. Бызыл кирип, область Советиниң сессизынга чорааш ээп келген мен. Орта колхоз тургузуушкунунуң дугайында айтырыгны чугаалашкан чүве—деп, Оваатыы Сарыговнич чугаазын эгелээш, уламчылады:—Өске черлерде чон колхозтажып турар, а бис чоонган бис дээрзин бодаптарымга, олут ордунмас, чыдын чыттынмас. Ынчаарда «Тарлашкын» МЧАЭ-ни деп эштежилге тургузуп алган, орта баш өреге каттышкан турган бис. Каш бажыннарлыг суурга келгеш, Лагбуужап, Осур дээн ышкаш тос хире ядыы мчаачилерни чыып алгаш, колхозташсывысса кандыгыл дээрзин хөндүр чугаалажып, хөндүр маргыжып келгеш, колхозту тургустунган деп санаарын дилээр деп шиитпирледивис. Эртенинде сыгыр дан бажында, ынчаарда партия райкомунуң секретары турган эш Аракчаага өөмге безин кире дүшпейн, хап четтим. Чүвениң ужурун тайылбырлаан. Дарга-даа деткип эгеледи. Ол-ла хүн Бай-Дагже райком секретары-биле кады бадып келгеш, мчаачилерни чыып, хураладып эгелединис. Колхоз, совхоз деп чүве көрген эвес, чүвениң хевирин көрзе эки боор дээш, хуралдан чоруп турарларда бар. А ынчаарда партия организациязының секретары турган Малин Аракчаа баштаан бөлүк коммунистер бир дугаарында биздиришкиннерни кинерген. Хуузунда элээн хоюшулуг Бадаа ышкаш кижилер чүнү-даа ыытташпайн чана берген. Ынчаарда каш өреге колхозчулар Барбалыг-Бажындан түүгүн ыяжын аът-биле төрепчилеп, тевe-биле сөөртүп, тарып алган каш гектар тараавысты хол-биле чулуп, шынап-ла дериниз кургатпайн ажылдап келдивис. Бистиң хөсталгавыс, чаа амыдыралывыс дээш тулчуп чораан, амы-тынын берген эштерниң хөрээн уламчылап чоруурувус бо. Ам кандыгыл, көрүнерем... — деп, Оваатыы Сарыговнич хөөреп орда, «Чаа орук» колхозтуң партия организациязының секретары Ешүүк Кан-оол артельдиң бир дугаар даргазы, хөөчүн коммунист эш Баваанның бажыныңга бо келди.

—Ам колхозувус кандыг ийик? Назылап кыраан болгаш сан-түндээ доктаадып албастаан. Чугаалап берип көрем, парторг?—деп, кырган боду-ла ооң дилей берди: орегевис каш ийик?

— 9 кежигүннүг тургустунган колхоз 240 аг-бүделіг, ажыл шыдаар 473 кижилиг, чылда-ла күренеге 460—490 тонна аътты, 60—63 тонна дүктүг. 150—185 тонна сүттүг дужаан турар, коллективиг куш-ажылдың кучүзүн бадыткаан, экономика талазы-биле быжыг артель апарган.

— А кол байлак малывыс чеже ийик мон, оглум?

— 20 муң ашкан.

— Машинавыс, тракторувус база-ла хөй. Чоокта чаа болган партия хуралынга янзы-бүрү маркалыг 24 трактор, 18 машина барын чугаалап турар чораан — деп Баваа ирей улам соруктуг немеп орду...

Шынап-ла Бай-Дагны, ооң кижилерин топтап көрүнерден. Ында «Алдарлыг» деп ат чедип алган, ат-сураа түгле Эрзинде эвес, а бүгү Тывада алгаан кижилер хөй. Оларның түгле үжү бо: Россия Федерациязының школаларының алдарлыг башкызы Наталья Лойгу, республиканың алдарлыг малчыны Малчын Давaa, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Күске Эренчина.

А эки ажылы дээш мактадын шаңнадып турарлар кайы көвей.

Эрткен чылдың 24 хойжулар чаш төл алырының болгаш дүк кыргыырының планын ыракта ажыр күүсеткен. Оларга Эней Баян-Чыргал, Дандза Самбуу, Соян-оол Сонам, Доптан Доя, Сынаа Мидир, Соян Балданай, Шагдыр Дажы, Күнчүн Күнзең болгаш өске-даа мурнакчы шолбаннар хамаарыжыр.

Бо суурда көдээ библиотека, клуб, сес чыл школазы, уруглар албан черлери база ажылдап турар. Бай-Дагның араттарының уругларындан дээди, ортумак өөредилге черлерин доосканнарны санаары берге.

— Бо бүгү — Октябрьның ачызы. Ынчангаш Октябрьның 50 чыл оюн чаа-чаа чедиишкиннерибиле үткүүр дээш Бай-Дагда кижи бүрүзү улуг сорук, каш дакпыр күш-биле ажылдап турар—деп, пенсионер коммунист Баваа Оваатының чугаалап орар сөстеринде ханы политиктиг утка сиңиккен.

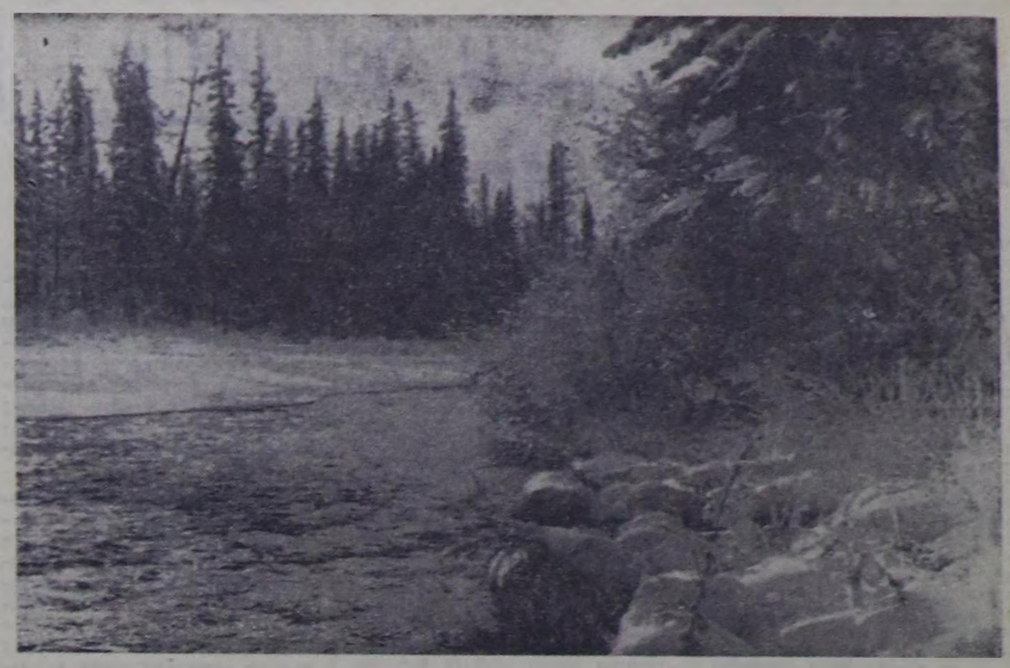
А. ЧАРАШ-ООЛ.

Фото буруудадып тур

Бо турган комбайн Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырыныы-дыр. Моон-биле ажаан алмышкын үеинде эки ажылдаан болза-даа, ол доозулган соонда, ооң башкарыкчызы комбайнны септеп турган, бодунуң серемчилел чогу-биле кыпсыпкан. Өрттүг өжүрүн кааннанда, комбайнны демей-ле септеп ап болур турган, ынчалза-даа совхозтуң инженери, салбыр эргелекчизи хемчег албайн барганы-биле ооң кезектери төттүгеттиниң калган, ам бо-дур: черде кагдынган, чүе-чүе хөкпеттериң уязы болу берген. Ам совхозтуң директору эш Юртаевтен айтырардын башка: ындыг бәйдалды көре тура, чүге хемчег албас чүвел?

Куулар ОЙДАН-ООЛДУҢ чуруу.

Тайгада кыш. *В. Богомоловтуң фотоэтюду.*

Чаартыкчыларда болгаш чогаадыкчыларда

Эрткен чылдың март бирээзеден нөябрь 1-ге чедир чаартыкчы болгаш чогаадыкчы амыдыларны эң дээрге тургузар болгаш кирген чаартыкчы, чогаадыкчы санаалдарны бистиң республиканың Көдээ аныа-агый министерствозунуң системазында будурулгелерге хөйу-биле нептередир талазыбиле көрүлде-конкурсту чоруткан турган. Чөөнге ооң түңнелин үндүрген.

Колхозтарның болгаш совхозтарның хөй-хөй коллективтери чаартыкчы болгаш чогаадыкчы амылды улам ыңай хөгжүдер талазы-биле элээн амыдарны кыйган болгаш чамдык аныа-агыйлар кирген санаалдарны будурулгеге нептередир талазы-биле багай эвес түңнелдерни чедип алганын көрүлде көргүскен.

Көрүлденiң чоруп турган үезинiң дургузунда чаартыкчы, чогаадыкчы санаалдарны колхозтарга болгаш совхозтарга нептеретkенинден 160382 рубльдиң каммалгазы алдынган. 1965 чыл-биле деңнизээрге, чогаадыкчы санаалдарны нептеретkенинден алдынган каммалганың түңү 2,6 катап хөй болган. Эрткен чылын 78 чаартыкчы санаалдар кирген, оларның 63-үн будурулгеге нептеретkиен.

Бо талазы-биле эки түңнелдерни «Межегей», «Өөк», «Кок-Тей», «Барлын» совхозтар, дурмулга станциязы, «Совет Тыва» колхоз болгаш есие-даа ажыл-агыйлар чедип алган. Ыяңгыя чаартыкчы санаалдарны нептеретkенинден эрткен чылда каммалга «Межегей» совхозка 6.5 катап өскен болгаш чаартыкчы санаалдар бергеннериң саны 2,3 катап көвүдээн.

Мынчангаш, Бүгү-эвилеңдиң чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар ниитилелиниң область чөвүлели, Тыва АССР-ниң Көдээ аныа-агый министерствозу болгаш көдээ аныа-агый амылданчыларының профсемилелиниң Тыва обкому бо талазы-биле бирги черни «Межегей» совхозтуң чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар коллективи алган деп санаап, ону Хүндүлел бижиин-биле шаңнаан болгаш 300 рубльдиң анша шаңналын берген.

Дурмулга станциязының болгаш Таңды районда «Совет Россия» колхозтуң чаартыкчыларын болгаш чогаадыкчы амылдарны нептередир талазы-биле амылдың багай чоруп турарын маңаа демдеглээр херек.

КАМНАЛГА

2,6 катап көвүдээн

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кайын садып алырыл?

Октябрьның 50 чыл оюнга уткуштур бүгү чуртта массалыг шыдыраа маргылдаазы чер бүрүзүнде болуп эртип турар. Ооң ыңай «Шын» солуунга шыдыраа булукун организастаанын кончуг өөрүп, деткип тур мен. Чаңгыс четпес чүве бар, ол чүл дээр болза, бистиң «Искра» колхозтуң садыында шыдыраа шагы чок, ооң ыңай чараш бодаларлыг, улуг хөлдүг шыдыраанның бараанын безин кижи көрбес. Шыдыраанны тыва болгаш орус дылда номнары база чок. Көдээ шыдыраачыларның сонуургал, негелдезин Садыг министерствозу дарый хандырып, үстүнде шыдыраа спортунуң херексели кажан садыгга көстүп келир ирги?

Д. ЛЮНДУП.

Чөөн-Хемчик.

ХӨЛ-ШЫДЫРАА

Ленинград чурттуг аныяк эртемден Л. Митрофанов шыдыраанын нарын бодалгаларын (этюдуларын) чогаадыг талазы-биле делегей конкурузунуң тиилекчизи болуп үнген, ону «Вечерний Тбилиси» солуун болгаш Грузин ССР-ниң шыдыраа федерациязы чарлаан турган. Ук конкурс болза улуг грузин шулукчу бодадчы Шота Руставелиниң чүс чылынга холбаштырган тураскаал болур. Австриядан, Англиядан, Бельгиядан, Болгариядан, Венгриядан, Индиядан, Италиядан болгаш Швециядан — шуптузу 170 кижиниң 230 этюдтары жюриге келгилээн.

Кино

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Чай хилис эртkен» 10, «Дайын болгаш тайбың» (2-ги серизы) 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эзим, бичии кижи!» 2.20, 4.10, 8.45, «Дайын болгаш тайбың» (1-ги серизы) 6 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Азыяның кырында шуургай» 10.30, «Ынакшыырын хорүп тур» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Евгений Онегин» 3, «Мээң чурттап турар бажыңым» 4.50, 6.40, «Пешкова суурга болган чоруу» 8.30 шактарда.

Тыва автоэргелелдин Кызылда автошколазы үшкү класстың чолаачылар курузунга өөренирлерни хүлээп алырын чарлап тур.

Тайылбыр алырда дараазында адресче дыңналыр:

Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу 113-А, телефон 34—94.

ДИРЕКЦИЯ.

Күрүненiң үш хуулуг ойнаашкынныг чээшкини

1967 чылдың январь 30-де Москва хоорайга болган ойнаашкынының 115-ки тиражының

шүүртээр таблицазы

Чээшкинниң бүгү чаярбы разрядтарының айы-биле серияларының болгаш облигацияларының дараазында номерлеринге ойнаашкыннар таварышкан:

Сериялардың №	Облигациялардың №	Облигацияның комүзүнүң рубль-биле	Сериялардың №	Облигациялардың №	Облигацияның комүзүнүң рубль-биле	Сериялардың №	Облигациялардың №	Облигацияның комүзүнүң рубль-биле
000264	1—50	40	032759	38*)	1000	080409	02*)	500
000661	1—50	100	032815	31*)	500	080466	1—50	40
002234	15*)	500	033210	19*)	500	061004	49*)	500
003243	09*)	500	034616	16*)	500	061317	1—50	40
004834	1—50	40	035672	05*)	2500	062041	1—50	40
005238	31*)	500	037100	1—50	40	062768	1—50	40
006080	45*)	500	037607	16*)	1000	063014	1—50	100
006081	1—50	100	037637	1—50	100	063490	37*)	500
006745	13*)	1000	037693	47*)	1000	063933	1—50	40
007159	27*	500	038627	11*)	500	065269	1—50	40
007586	1—50	40	039116	10*)	500	065712	25*)	500
010077	05*	500	039871	1—50	40	068114	50*)	500
010512	20*)	1000	040313	47*)	1000	068117	41*)	500
011129	11*)	500	040549	11*)	500	068326	1—50	40
011191	28*)	500	040604	49*)	2500	068397	09*)	500
011198	14*)	500	041031	46*)	500	068715	37*)	500
011387	15*)	500	041057	29*)	1000	068949	1—50	40
012330	17*)	1000	041598	41*)	500	069450	27*)	500
012343	1—50	40	042315	19*)	500	069483	1—50	40
012690	1—50	100	042812	1—50	40	069729	1—50	40
012716	45*)	1000	043150	1—50	40	069757	03*)	500
013177	14*)	500	043275	04*)	500	070714	36*)	500
013352	1—50	40	043365	04*)	500	071393	40*)	500
014351	26*)	1000	043531	14*)	500	072070	28*)	500
014409	17*)	500	044004	49*)	500	074301	41*)	500
014577	08*)	1000	045216	13*)	500	074667	1—50	40
015524	32*)	500	045438	03*)	500	075293	07*)	500
018661	1—50	40	046041	1—50	100	076327	1—50	40
019288	42*)	5000	046841	47*)	1000	077786	10*)	500
019460	1—50	40	046929	43*)	500	078835	31*)	500
021049	1—50	40	047054	1—50	40	079284	1—50	100
021927	05*)	1000	047967	1—50	40	079830	1—50	40
022291	23*)	500	048120	48*)	500	079910	19*)	2500
022701	1—50	100	048124	34*)	1000	080373	32*)	1000
022777	11*)	500	050247	21*)	2500	080705	39*)	500
022794	1—50	100	050949	1—50	40	081529	1—50	100
022893	03*)	1000	051227	18*)	500	081676	48*)	500
023049	36*)	1000	051360	49*)	500	081951	40*)	5000
023053	1—50	40	051910	04*)	500	082366	39*)	500
023823	1—50	40	052848	21*)	500	082420	1—50	40
024116	1—50	40	053230	21*)	500	083182	20*)	500
025150	48*)	500	053625	1—50	40	084161	30*)	500
025182	1—50	100	053849	39*)	500	085010	49*)	1000
025348	35*)	500	054637	34*)	1000	089765	48*)	2500
025508	1—50	40	054860	24*)	500	091255	05*)	500
026826	13*)	1000	055081	13*)	500	091337	1—50	100
027360	04*)	500	056108	19*)	500	092572	28*)	500
027608	11*)	500	056300	1—50	40	093896	1—50	40
027915	29*)	500	056436	50*)	1000	095259	38*)	500
028064	1—50	40	057133	16*)	1000	095559	25*)	1000
029353	39*)	500	057218	1—50	40	096591	29*)	500
030109	20*)	1000	058592	46*)	500	097075	13*)	500
030141	1—50	40	058671	1—50	40	097114	1—50	40
030224	29*)	500	058740	04*)	1000	097922	1—50	100
030783	1—50	100	058756	38*)	500	099203	40*)	500
031081	09*)	500	059094	33*)	500	099961	1—50	40
032587	1—50	40	059277	1—50	40			

*) Бо сериянын облигацияларының ооң өскө 40 номерлеринге 40-40 рубль ойнаашкыннар таварышкан.

Чээрби рубльдиң облигациязынга таварышкан ойнаашкынны таблицада айыткан.

Он рубльдиң облигацияларынга таварышкан ойнаашкынның түңүнүн чартык кезиин төлээр.

Капиталистиг бараан бүдүрүлгези

(Төнчүзү. Эгези 3-ну арында).

ылгалдыг. Ындыг төлээде хереглел үне (бараан) бүрүзүнде кандыг-бир түскай куш-ажыл кирген болур: хомүр дашта—шахтёрнуң, канда — кан эзилдиричизиниң, хептe — даараныкчының дээш өске-даа.

Ынчалза-даа орнажылга (салыг) үезинде янзы-бүрү бараанар бот-боттарынга орнажылга үнези-биле денешттинер болгаш оларның хереглел үнези денештиимес болганда ийинде артып калыр. Ынчангаш маңаа ангыланы бараанарның ниити шынары—олар куш-ажылдың продукциязы, үне болуп турары илереп кээр. Бараан бүдүрүкчүлер хереглел үнезин каггаш, оларны тургускан куш-ажылдың ылгалдарын уттуптар. азы абстракция кыдыыр көре бээр, чижээ, хомүр биле сапогту орнажып турза, шахтёрнуң тодаргай куш-ажылы-биле сапожниктиң тодаргай куш-ажылы херекке алынмайын арткаш, олар кайызы-даа кижиниң ниити куш-ажылының, абстрактылыг куш-ажылың продукциязы болу бээр. Маңаа куш-ажыл чарыгзалының шынары эвес, а саны ылгаттынар.

Мынчангаш бараан бүдүрүкчүзүнүң кандыг-даа куш-ажылы, бир талазынга, тодаргай куш-ажыл болуп, хереглел үнезин тургузар, ийи талазында, куш-ажылың ниити чарыгзалы, абстрактылыг куш-ажыл болуп, үнезин тургузар. Моон ужурунда бараанның ийи янзы будуштуу шиңа кирген куш-ажылың ийи янзы характеринiң чайлаш чок уржуу болур-дур.

Куш-ажыл ийи хевирдиг: бирээзе, бодуун куш-ажыл—ол түскай мергежил, белеткел негевес болуун. карa ажыл-дыр; нарын куш-ажыл—бо дээрге түскай өөредилге, мергежил негеттинер куш-ажыл болур. Бараан ээ нарын-даа куш-ажылдың продуктузу бооп болур, ынчалза-даа ооң үнези ону болуун куш-ажылдың продуктузунга дең кылып турар. Нарын куш-ажыл—ковүдеткен бодуун куш-ажыл ужур-дузалыг.

Кижи продуктуну бодунуң хереглелинге бүдүрүп турда, ол ниитиледдиве харылаа чок, а кажан бараан бүдүрүп турда, ол кижи ниитилелдиң еске кежигүннериниң хереглелин база хандырар продуктуну бүдүрер ужурлуг. Моон-биле чергелештир бараан бүдүрүкчүзү бүрүзү өскелерде база хамаарылгалыг — ол болуунун бараанын сазар апаар. Ынчангаш бар бараан-биле хереглел ол харылзааны ала-чайгаар, орнажылга-сазыгажылганы дамгыштыр боттандырып турар. Бүдүрүлгечи бүрүзүнүң куш-ажылы ниитилелдиң ниити чарыгдаан куш-ажылының үлүү болур. Ниитилел куш-ажылының ол чарыгдалы бараанның үнезиниң тургузар. **Бодуун бараан бүдүрүлгезиниң чөрүлдээзи** — хүүда болгаш ниити куш-ажылдың чөрүлдээзи шак ында болуп турар.

Бо теманың ийиги айтырыы — аңша дугайын өөренип тургаш, өөредилге номунуң дузазы-биле белен билип ап болур. Маңаа кол кичээнгейни үненин хевирлериниң хөгжүдезинче салза эки, Акшанын үтка-шынарын тодаргайда, орнажылганын хөгжүдезин, акшанын тывылган байдалын, хевирлерин ханы билип алыры чугула. Акшанын тывылганы-биле бараан ийи талага — биргизинге бодуун барааннар, ийигизинге—акша ролюн ойнап турар бараан кылдыр чарылган. Акша дээрге бүгү-ниити бараан, ол бүгү-ниити эквивалент (үне денешкилиг) болуруп билири чугула.

Бараанар орнажылганының дамчыкчызы болуп тура, акша оны чиигедип болур, а ооң-биле кады барааннарның удур-дедир дораан орнажып саарлырын саалдып турар. Моон кризис тыптырының аргазы ажыттының турар.

Акшанын ужур-утказы ооң кууседип турар хүлээлгелериниден (функциязарыныдан) удам долу илереэр. Акша: үненин хемчээкчизи, саарылга хөрекгизи, чыылганың чепсээ, төлежилгенин чепсээ, делегей акшазы болуур хүлээлгелерин күүседип турар.

Дараазында капиталистиг бүдүрүлгеге **үне хөойлузуунуң** үештиин чугаалажып көөру чугула. Хүү өөчүге үндезилеттинген капиталистиг ниитилелге үне хөойлузу, экономиктиг өске хөойлулар ышкаш, ала-чайгаар күш боор хөделип турар. Ол болза бүгүдениң бот-боттарынга удур конкренциязының (адаанналжының), эңне кадыг-дошкун демиселиниң дузазы-биле боттанып турар.

Хүү бараан бүдүрүкчүлерлиг ниитилелде бүдүрүлге анархиязы (удурутулга чок, чагырга чок, план чок чорук) тергиндеп турар.

Бараан бүрүзү ооң үнезинге бүрүн дуушпур саттынын турбас. Бараанның үнези **өртөөнiң** илереэр, а өртөк рынокта байдалдан хамаарыштыр үргүлүү чайгылып турар. Ынчангаш бараанның өртээ улуг, бичези-биле ооң үнезинге дуушпейн баар. Үне болза өртөктиң ону долгандыр чайгылып турар өдээ болур.

Өртөктиң чайгылымышкының барымдаалап, кандыг бараан бүдүрге кончаалыгыл дээрзин бүдүргеге эдерп билип турар. Ол чайгылымышкын үне хөойлузун чедир көрбээнин эвес, харын үне хөойлузунуң капиталистиг ажыл-агыйга ала-чайгаар дээп турарының кара чаңгыс болдунар аргазы болур.

Ооң ыңай капитализмниң тыптырынга, хөгжүүрүнге, ниитилелдиң куш-ажылының алырлар аразында хуваалдазынга болгаш өске-даа чүүлдерге үне хөойлузунуң салдарын болгаш ролюн тодарадып өөренир.

Бо теманы өөренип тура, К. Марктың «Капитал», В. И. Ленинниң «Рыноктар дугайында айтырыг дээр чүве дугайты» (1 т, 86—87 арын). «Карл Маркс» (т. 26, арын 61: тыва ылда база очуллуртунган) деп өөредилге номун эки ажыглазары күзенчиг.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденгилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстериниң 21-27, иштики информация кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01224.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезавлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 15 СРЕДА № 39 (6676).

Өртээ 2 көп.

Культура ажылдакчыларының юбилейлиг чылы

МОСКВА. (СЭТА). Культура ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-ының пленуму болган. ВЦСПС-тиң XI пленумунуң түнелдерин болгаш Улуг Октябрьның 50 чылынга белеткел-биле хамбаштыр профэвилелиниң сорулгаларын оон ыңаксыкчылары чугаалашкан.

«Октябрьның социалистиг Улуг Революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Докпалын профэвилелиниң кежигүнери боттарының бүгү ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп турарын профэвилелиниң ТК-ының даргазы М. В. Пашков бодунуң илеткелинге демдеглээн, чуртуң чогаадыкчы ажылдакчылары алдарлыг улуг байырлалга төлептиг ужуражыр дээш бүгү күжениишкиннерин салыр дээрзинге бүзүрелиг илергейлээн.

Совет кижилерниң коммунистиг кижизидилгезинге, бистиң иннитилелиң утаан-бодал амыдыралын улам ыңай хөгжүдеринге, коммунистиг тургузуушкунуң улуг чаагай планнарын боттаныпрарынга төлептиг салыышкынын киирер деп, СЭКП ТК-га пленумнуң киржикчилери бүзүреткен.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларынга

АЖЫК ЧАГАА

Моон аланда ат салган бистерниң кижи бүрүзэвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга дыка дой округтарның талазы-биле бистерни кандидаттарга дешпиткен дугайында база ол округтарга бадыладыр чопшээрелди баарны дилээн чагааларны болгаш телеграммаларны бүдүрүлелериниң, колхозтарның, совхозтарның, албан черлериниң ажылчы чоннар коллективтериниң хуралдарындан, а ол ышкаш соңгукчуларның соңгулда мурнунуң хуралдарындан алган бис.

Бистиң ленинчи улуг партивыска бүрүн, долузубиле хамаарыштырып турарывыс бедик бүзүрелди бистерге көргүскени дээш бүдүрүлелериниң болгаш организациялардың коллективтеринге, бүгү соңгукчуларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиримишкинни илергейлеп тур бис.

Бир тээ бистерниң кижи бүрүү чүгле чангыс соңгулда округунга бадыладыр болганда, СЭКП ТК-ның сүмезин барымдаалаан, дараазында соңгулда округтарынга бадыладыры-биле чопшээрежип тур бис:

Брежнев Л. И. — Бауман соңгулда округу. Москва хоорай. РСФСР.

Воронов Г. И. — Совет соңгулда округу. Омск хоорай. РСФСР.

Кириленко А. П. — Политехниктиг соңгулда округу. Ленинград хоорай. РСФСР.

Косыгин А. Н. — Фрунзе соңгулда округу. Москва хоорай. РСФСР.

Мазуров К. Т. — Василеостровск соңгулда округу. Ленинград хоорай. РСФСР.

Пельше А. Я. — Краснооктябрьск соңгулда округу. Волгоград хоорай. РСФСР.

Подгорный Н. В. — Ленинград соңгулда округу. Москва хоорай. РСФСР.

Полянский Д. С. — Павловск соңгулда округу. Алтай край. РСФСР.

Суслов М. А. — Тольятти соңгулда округу. Куйбышев область. РСФСР.

Шелепин А. Н. — Пролетарск соңгулда округу. Калинин хоорай. РСФСР.

Шелест П. Е. — Ленин соңгулда округу. Киев хоорай. Украин ССР.

Гришин В. В. — Калининград соңгулда округу. Москва область. РСФСР.

Демичев П. Н. — Ленин соңгулда округу. Ярославль хоорай. РСФСР.

Кунаев Д. А. — Баканас соңгулда округу. Алма-Ата область. Казах ССР.

Машеров П. М. — Ленин соңгулда округу. Минск хоорай. Белорус ССР.

Мжаванадзе В. П. — Завод соңгулда округу. Тбилиси хоорай. Грузин ССР.

Рашидов Ш. Р. — Пахтаабад соңгулда округу. Андижан область. Үзбек ССР.

Устинов Д. Ф. — Ковровск соңгулда округу. Владимир область. РСФСР.

Щербицкий В. В. — Баглейск соңгулда округу. Днепропетровск область. Украин ССР.

Андропов Ю. В. — Новомосковск соңгулда округу. Тула область. РСФСР.

Капитонов И. В. — Подольск хоорай соңгулда округу. Москва область. РСФСР.

Кулаков Ф. Д. — Нижнеломовск соңгулда округу. Пенза область. РСФСР.

Пономарев Б. Н. — Завод соңгулда округу. Саратов хоорай. РСФСР.

Соломенцев М. С. — Миасск соңгулда округу. Челябинск область. РСФСР.

Бистиң бо биллиримишкинивисти эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээр үелиде документ кылдыр көөрүн чогуур соңгулда округтар комиссияларындан киледивис.

БРЕЖНЕВ Л. И.
ВОРОНОВ Г. И.
КИРИЛЕНКО А. П.
КОСЫГИН А. Н.
МАЗУРОВ К. Т.
ПЕЛЬШЕ А. Я.
ПОДГОРНЫЙ Н. В.
ПОЛЯНСКИЙ Д. С.
СУСЛОВ М. А.
ШЕЛЕПИН А. Н.
ШЕЛЕСТ П. Е.
ГРИШИН В. В.
ДЕМИЧЕВ П. Н.
КУНАЕВ Д. А.
МАШЕРОВ П. М.
МЖАВАНАДЗЕ В. П.
РАШИДОВ Ш. Р.
УСТИНОВ Д. Ф.
ЩЕРБИЦКИЙ В. В.
АНДРОПОВ Ю. В.
КАПИТОНОВ И. В.
КУЛАКОВ Ф. Д.
ПОНОМАРЕВ Б. Н.
СОЛОМЕНЦЕВ М. С.

А. Н. Косыгинниң Великобританияга чораанының түнелдериниң дугайында

КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы биле Великобританияның Премьер-министри делегейге тургустуган байдалды көрген болгаш дүшкүүлүг байдалды кошкадырының болдунгу дег арганыларынга хамаарыштыр боттарының чазактарының бодалдарын тайылбырлаан деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Великобританияга чораанының түнелдериниң дугайында кады кылган медеглелде онзалап демдеглээн. Делегейниң шиитпирлеттинмээн айтырыгларын тааржыштыр тайбың шиитпирлээрин ниити эрге-ажыктарга тааржып турар дээрзин талалар хүлээп көрген. Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелер болза, хамаарышпас чоруктуң, национал бот-эргенин, ден эргенин болгаш өскелериниң иштики хереглерин хөлгаарлавастың, күрүнелер аразында маргылдааларны шиитпирээринин үезинде күштуг ажыглаарынан азы ону ажыглаар деп кыжанырыпкан ойталаарының принциптерин сагыырынга үндезилээш, тайбың логунаашкыны боттандырып болур болгаш боттандырар үжүрлүгдээ дээрзинге олар бүзүрелиг болган.

Европаже онза кичээнгей салдынган. Европага тайбынны болгаш айыыл чок чоруктуг быжыглаары ийи чүрттүн улустарынга болгаш бүгү делегейде тайбынга бирги чергенин үжүр-дүзалыг дээрзинге талалар чопшээрешкен.

Европага айыыл чок чоруктуг хаңыраның болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалажыры-биле чөвүдел хуралды чылдырар дүгайында айтырыгны талалар көрген. Эргежок чүгүлазы-биле эки белеткээн ындыг чөвүдел хурал ажыктыг болур ийик деп талалар чопшээрешкен.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр деп чүткүлүг удуртулга болдурган. Чепсегленишкинни ижүреринче угланган орукка лепшилге чедип алырынга боттарының сонуургалының талалар бадыткаан. Ядролуг чепсекти дүжүрерин болгаш ядролуг чепсекти хоруглаарын киришкир, делегейниң боттуг контролю-биле чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн хүжүрер дүгайында дүгүржүлгени чедип алыр деп боттарының чүткүдүн олар онзалап демдеглээн. Ядролуг чепсекти нептеретпес дүгайында керээ чарарының угланылышкынынга чедип алдынган депшилгени олар сеткил ханышкын-биле демдеглээш, ындыг чепсектиң нептерелин болдурбас чорук бүгү улустарның эрге-ажыктарынга таарышкан, чырыңай эргежок чүгүлга чүүл болуп турарын база дагын онзалап демдеглээн.

Медеглелде айтып турарын ёзугаар алырга, ийи чазактарның башкынарны садыгның, культураның, база әртем-техниктиг кады ажылдажылганың талазынга совет-англи харылзааларны калбаргыр болган экижилер бодалдың бадыткаан болгаш боттарының эт-хөреңги база сан-хөө негелдеринден таарыштыр үзе шиитпирлээрининң дүгайын дүгүржүп алган. 1968 чылда Лондонга совет садыг-үлетпур делегедегин эртиреринң планнаан. Ийи чүрттүн профэвилел, аныяктар, спорттуң болгаш өске-даа хөй-ниитин организациялырының аразында хөгжүп турар харылзааларның болгаш солчуушкуннарның ажыктың талалар база демдеглээн. ССРЭ болгаш Великобританияның аразынга садыгның суцно чоруушкунунуң дүгайында керээге чоокку үеде ат салдынган турар дээрзинге идегелиң олар илергейлээн.

Боттарының чогуур министрлери ужурашкаш, ийи чүрттүн аразынга агаар харылзаазын калбаргыр болган экижилер бодалдың дүгайында болган делегейниң ужар чүүл шугумнарынга кады ажылдажылганың болдунар арганыларының дүгайында айтырыгны чугаалашкан турары ажыктыг болур ийик деп талалар чопшээрешкен.

ССРЭ-ниң болгаш Великобританияның аразынга консуль кереэзин эң чоокку үеде күштүг болдуруп бадыларының күзенчиин олар хүлээп көрген.

Чазактар дешнелинге харылзааларның чугулазын болгаш ажыктыын хүлээп көрген. Кремльдиң болгаш Боттышкан Хаан черниң Премьер-министрининг албан кылыр черинин аразынга харылзааның дорт телетайп шугумун тургузарын талалар хүгүржүп алган.

Ийи талалыг харылзааларны улам ынай хөгжүдеринге чедип алдынган дешнилге-биле болгаш оон перспективалары-биле хөлбаштыр Совет Эвилелиниң болгаш Боттышкан Хаан черниң аразынга найырал, тайбың кады ажылдажылганың кереэзин чарар дүгайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының санальнга Великобританияның чазаа байыр чедирген. Ындыг кереэни чарарынга четкирип болгу дег чугаалажышкынынарны ол шынчы сеткил-биле манап турар.

Совет Эвилелинге албанның аян-чоруун кылып келзин деп талалганы Боттышкан Хаан черниң Премьер-министри Г. Вильсоның ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы дамчыдып берген. Ол талалга өөрүп четтиримишкин-биле хүлээп алдынган. Келиринии үезин немей дүгүржүп алыр болган.

Мүнүнүң чедип алдынган дүгүржүлгә ёзугаар, Великобританияның дашпыкы херектер министри Дж. Браун Совет чазактың талалгазыбиле бо чылдың май 19-тан 25-ке чедир ССРЭ-ге албанның аян-чоруун кылып келир болган.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА АЛДАР КЫЛДЫР

Шагаан-Арыгның «Сельхозтехника» каттыжышкынының слесары Дмитрий Петрович Дергунов бүдүрүлгеге чээрби чыл ажыг үеде ажылдап турар. Бүдүрүлге талазы-биле эки көргүзүглери дээш эрткен чылын эш Дергунов «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Д. Дергуновтуң ажылдап турары.

И. Целищевтиң фотозу.

Чөөн-хемчикчилерниң социалистиг хүлээлгелери

Совет эрге-чагырганың чылдарында Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары ажыл-агый болгаш бүлүтүра тургузуушкунунга база улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Чаа беш чыл планының баштайгы чылында көөрээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер планнарын районнуң ажыл-ишчилери чедиишкинниг күүсеткен. Үлетпур бүдүрүлгелериниң продукциязының демчээли 1960 чылбиле деңнээрге, беш катап көвүдээн. Районда чурттагга, культура-амыдырал, бүдүрүлге тудугары шапкын темпилиг чоруп турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр сорулга-биле районнуң ажылчы чоннары бар аргаларын санап көргеш, дараазында социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Көөрээ аныл-агый талазы-биле. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белдин турган, ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелерниң орулгалыг ажылдаарын чедип алыр. Байырлалга чедир мал, чер ажылының продуктуларын күрүнеге сазар чыл планнарын күүсеглир. Малдың баш санын өстүрер. Районнуң ажыл-агыйларының тараа шөлдериниге суггаттыг черлерни чап ажыглаан, органиктиг болгаш минеральныг чемиичидилгелер-биле черни болбаазыралын турган, тарылга шөлүүнүң га бүрүзүндеи 12, суггаттыг черниң га бүрүзүндеи 18 центнер дүжүттүг алырын хандырар.

Бүдүрүлгелер, тудуг, транспорт, харылзаа, культура-чырыдышкын, амыдырал хандырылга черлериниң талазы-биле.

Чадаананың хөмүр даш разрезиниң хөмүр даш казарын 140 мүң тонна, дүстү 5080 тонна чедирер, а казылга ажылдарын 300 мүң кубометр чедирип, бир тонна хөмүр ташпын бот-үнезин 5 р. 27 көпеекке чиигедирип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,5 хуудга бедидерин чедип алыр. **Чадаана АТА-зының коллективи** бо чылдың бүгү-де планныг көргүзүглерин бо чылдың октябрь 25-те бүрүн күүседирин чедип алыр болган транспорттуң бөдең турарының коэфициентиниң 90 хуу чедирер, кывар-чаар материалларның каммалгазының нормада кондугенинден ажыр 3 хуу чедир каммап алыр. Ажылчынар ажыл сөөлүн чүнүн турар дүштү ажыдар болгаш автотранспорттуң озал-онзак чок ажылдарын чедип алыр.

Дугаары 463 көчүп чоруур механизастаттынган колонна түдүг-эптелге ажылдарының планын ниитизибиле бо чылдың декабрь 20-де күүседир. Чурттагга бажыннарын ажыглалга киирериниң ноябрь 7-де дооскар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3 хуу бедидер, түдүг-эптелге ажылдарының бот-үнезин 1,5 хуудга кылыпар.

Чадаананың амыдырал хандырылга комбинады кол планнарын декабрь 20-ге чедир күүсеглп, продукциязын бот-үнезин 1 хуу чедир чиигелип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуудга бедидер.

Чадаананың сүт заводунуң коллективи бо чылдың сентябрьга чаа сүт заводун ажылгага киирер. Заводтуң бүдүрүлге планын декабрь 15-те күүсеглп, оон ниити болгаш бараанның көргүзүглериниң күүседиин түс-түзүнде күүседирин чедип алыр. Бүдүрүп турар продукциянын бот-үнезин 1 хуу чиигедирип чедип ап, оон шыпарын экижидер. **Чадаананың хлеб заводу** бо чылын ниити продукция бүдүреринин планын декабрь 1-де күүседир, пландан ажыр 2500 рубльдиг бараанның продукциязын бүдүрүп үндүрер болгаш оон шыпарын экижидер, бүдүрүлгеге чаа 5 чүүл ассортиментиниң продукциязын кылырын шиңгээдип алыр. **Районнуң садыг четкизи** бараан саарылгазының планын бо чылдың декабрь 1-де күүседир. Бо чылдың дургузунда Хайыракаанның, Теве-Хаяның, Ийменин, Хөндергейниң ажыл-агый магазиннерин база Хорум-Дагның, Чыргакының, Ак-Даштың, Бызыл-Тайганың, Суг-Аксының аъш-чем магазиннерин эге кылыр. Чадаана хоорайга кондитер кылыглар магазинин ажыдар. Райпога болгаш рабкооптарга 200 тонна продукция ыңгаар соодучуларны тургузар. Чадаана хоорайга колбаса кылыр цехти ажыдар. Бо чылдың июнь, июль айларда Шеңгеге, Чыраа-Бажынга, «Искра» колхозка болгаш Хөндергей, Теве-Хая суурларга чайгы парктарны, Бора-Тайгага 250, Суг-Хөлге 400 олуттуг ногаан театрларны кылып, ажыглалга киирер. Чадаана хоорайга чаа, үдүт парктыг ажыдар. **Районнуң эмнелге** пунктуларынга болгаш тоо эмнелге черлеринге аарыг кижилер чыдар орунналрының саны 290 турганындан 330 чедирер, хары угла 35 аарыг кижи эмнелер инфекционный корпусту ажыглалга киирер.

Орайга чедир чырыыр

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың № 3 мурнуу талакы соңгулда участогунда агитпунктунуң соңгазы орай кежээге чедир чырып келир. Чылыг-чырык, эки кылдыг дериттинген ол агитпунктудан соңгукчулар черде ыяварас. Олар анаа лекция, беседаларны күзелдин-биле дыңнап, чаа солунналрны, журналдарны номчуп турарлар. Ол ышкаш, ойнап дыштанырынга таарымчалыг хөл шыдыраа, домино дээш өске-даа ойнаар хереглеерин делгээн.

Дежурныйлаар агитаторларның даңзының көскү черде аскан, соңгулдалар дугайында номчугаштарны келген соңгукчуларга агитаторлар сүмелеп, билдинмес айтырыгларны тайылбырлап берип турарлар. «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү, төөгү артемнериниң кандилазы В. Дубровский Тывага национал хосталгалыг шимчээшкиниинг дугайында солун лекцияны анаа кылган.

—⊙—

Тыванның комсомолу юбилейге

Тыванның комсомолу юбилейге

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң болгаш совет улустуң төөгүзүнде эң маадырлыг болгаш кайгамчык чаагай чүүлдер ленинчи комсомолдуң ады-биле тудуш хөлбаалыг. Коммунистиг партияның кандыг-даа кыйгырыгларынга алдарлыг комсомол болгаш совет аныяктар боттарының эрес-маадырлыг чоруктары база алдарлыг ажыл-херектери-биле харылзаар чаагай чаңчылдыг. Ынчангаш Октябрьның 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докпаалын комсомол болгаш совет аныяктар бо талазы-биле чорудар ажылының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алгаш, боттарының бүгү ажыл херээн, угаан-бодалын олче угландырган.

ВЛКСМ Төп Комитединиң чоокта чаа болуп эртиен II Пленумунга «Амгы үениң байдалдарында комсомолдуң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш аңаа хүлээп алган документилерде бо талазы-биле сорулгалар улам тодаргайы-биле илереттинген. Партияның болгаш улустуң революшчу чаагай чаңчылын комсомол хумагалыы-биле кадагалавышаан, хөөчүн саялгадың алдарлыг кижилериниң ленинчи эстафетазын быжыг туруштуу-биле уламчылап турар. Бүгү-ле ажыл-херектерге совет аныяктар боттарының эрес-соруктуун көргүзүп, партияның политиказын хамызы-биле биилп, ону амыдыралга идепкейлиг боттандырарынга боттарының хамааты хүлээлгезин бедик харыысалга-биле күүседип турары хаңы сетиия хамылышкын-биле демдеглеттинип турар.

Комсомол организары аныяк өскенниң идейлиг кижизидилгезининг айтырыгларынче ноя кичээнгейни салбышаан, боттарының ажылын үениң негелдезинге дүүштүр чорудуп турар. Амгы үеде оларның бүгү ажыл-чорудулгазы Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнуң юбилейин төлептиг утмуурунче угланган ужуру-дааа ол. Бүгү чурттаазы ышкаш. Тыванның комсомолу база-ла Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының белетиелдеринге комсомолчуларны болгаш аныяктарны калбаа-биле киириштиреринга хандырар дээш, ВЛКСМ ТК-ның II пленумунуң түнелдериниң дугайын чугаалашкан, комсомол Тыва обкомунуң пленумунга түскай хемчеглерни хүлээп алган. Ында хамытың мурнунда СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин болгаш беш чылдың ийиги чылымың планныг соругаларын күүседиринче республиканың бүгү комсомолчуларын болгаш аныяктарын мобилизастаарынче ноя күжениишкиннии угландырган.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг утмуур дээш массалыг социалистиг чарышты улам калбартып, тиилекчи болган комсомол организацияларынга тыпсыр ВЛКСМ обкомунуң турасказалдыг 5 кызыл туктарын болгаш эң эки организацияларга, аныяктар коллективтеринге «Октябрьның 50 чылы» деп хүндүлүг атты тыпсырын докпаадын тургускулаан. Оон-биле кады, бүгү эге организацияларга «Күш-ажылчы ажыл-херектерниң эстафетазын» чорудар, ВЛКСМ обкомунуң чанынга «Республика аныяктарының күш-ажылчы ажыл-херектериниң чыл демдеглелдерин» тургузар база комсомолчу путёвка-биле мал ажылынче 200, тузугже 200, амыдырал хандырылганың албан черлеринче 400 өлдарны, кыстарны чорудар болгаш өске-даа хөй чугула хемчегларни боттандырар апаар.

Оон-биле чергелештир комсомол организацияларының революшчу, дайынчы база күш-ажылчы алдарның черлеринге пехотарны болгаш Совет эрге-чагырганың 50 чылынга, улустарның найырылынга турасказатнан ужуражылгаларны, теоретиктиг конференцияларны чер-черге эрттиргиээр. Бо бүгү хемчеглер аныяктарның күш-ажылчы болгаш идей-нижизидилгезинге, оларны партияның болгаш улустуң революшчу дайынчы база күш-ажылчы чаңчылынга нижизидеринге улуг ужур-дүзалыг.

Амгы үеде Октябрьның 50 чылынга белеткелдиң дугайында СЭКП ТК-ның докпаалын болгаш Совет эрге-чагырганың юбилейинге белеткелге комсомолчуларның база аныяктарның киржилгезининг талазы-биле ВЛКСМ ТК-ның ажылдап кылган хемчеглерин комсомол райкомнарының пленумнарында, эге организацияларының хуралдарында калбаа-биле чугаалажып турар. Ынчангаш чер-черде партия организацияларының талазындан ол хемчеглер бедик организастыг эртип база аныяктар коллективтеринің алган социалистиг хүлээлгелерн күүсеттинип белуур аргалыг, тодаргай хевирлиг болзун дээш комсомолга удуртулганы улам нүүтелдирер, хүн бүрүнүң деткимче дузаламчызын көргүзер хүлээлгелиг.

Тыванық комсомол организациязы организас болгаш идей талазы-биле бымыгып, сан талазы-биле өскенин комсомол документилериниң селуушкунунуң үезинде база катап бүзүрелдин-биле көргүскен. Ол болза республиканың партия организациязының кандыг-даа даалгазын оон чедиишкинниг күүседип болуур дайынчы аргавыын көргүзүп турар-дыр. Ынчангаш бүгү ажыл-херекке партияның шынчы дузалакчызы болур төлээде, ам-даа хөй, шудургу ажылдаар болгаш бистиң аныяктарывысты моогаг чок нижизидер, оларның идейлиг наңналыышкынын нүүтелдирер үжүрлүг.

Бисте чамдык комсомол организацияларында планнаттынган хемчегларни, эки эгелээшкиннерни эчизинге чедирбес, аныяк ниити бүрүзү дээш, ажыл-ишке оон идепкейлиг киржилгези база идейлиг бүзүрелгизи дээш демисел ам-даа ношкан. Ынчангаш ийи-чаңгыс аныяк кижилер бо бүгүнү найы хамаанчок көөр, ниитилелге ажыктыг чүнү-даа ылбас, азырадыкчы хөөнүүт, арагалаар болгаш хөй-ниитиниң чурумун үрээр таварылгалар ам-даа бар. Совет эрге-чагырганың юбилейин төлептиг утмуур дээш белеткелди чорудуп турган, комсомол организацияларының бо айтырыгларга ниичээнгейни ношкатпазы эргежок чугула.

Октябрьның 50 чылынга белеткелдер-биле хөлбаштыр республиканың комсомол организациязының үзээп алган хемчеглерин боттандырарынга бүгү комсомолчуларны болгаш аныяктарны калбаа-биле киириштирер, аныяктар коллективтеринің болгаш тус-тус аныяк кижилерниң аразынга юбилейниң социалистиг чарышын улам калбартып, оон дээштиг чоруун чедип алыр дээш комсомол организацияларының организакчы болгаш нижизидиниң ажылды нүүтелдирер херек. Комсомолдуң бүгү ажыл-чорудулгазының нүүтү, оон дайынчы, эрга чорудулгазының үнер дөзү — партийни удуртулгада чүве төлээде, партия организацияларының аныяктарның эки эгелээшкиннери, хүлээлгелери хүн бүрүнүң практиктиг ажыл-херектери-биле быжыглаттынган, чедиишкинниг күүседтингеп турзун дээш доктаамал сагыш саяыр, тодаргай дуза көргүзер хүлээлгелиглер. Ындыг таварылгада олар боттарының мурнунга салган сорулгазын чедиишкинниг күүседип шыдаарлар.

А. Н. Косыгин Лондондан Москвада ээп келген

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин февраль 13-те Лондондан Москвага ээп келген. Премьер-министр Гарольд Вильсоннуң чалаанын ёзугаар ол Великобританияга аныяк чазактың залчызы болуп чораан.

ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтиигеп Внуково аэродромга А. Н. Косыгинни Г. И. Воронов, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, И. В. Капитонов, Б. Н. Пономарев болгаш албанның өске-даа кижилери утку алган.

Партийжи амыдырал

КОММУНИСТЕР—БҮДУРУЛГЕДЕ

Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш, Кызыл хоорайның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, күжениишкининг ажылдап турарлар.

1966 чылда хоорайның үлетпүр бүдүрүгелери нийтии продукция бүдүрер планын хуусаа бетинде, 1966 чылдың декабрь 24-те 104.5 хуу күүсеткеш, пландан дашкаар 882 мун рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрген. 1966 чылда пландан ажыр 4355 мун киловатт-шак электроэнергияны, 7 мун тонна хомурну, 1688 кубометр дилер материалларны, 917 центнер үе-саржагны болгаш өске-даа продукцииңы берген. Хоорайның тудугжулары телецентрни, 964 олуттуг школаны, кодээ ажылагый техникумунуң общежитиезин, садыг базазын, уруглар магазинин болгаш өске-даа тудугларны доозкаш, ажыглалга киирген.

Ажыл-херекке бедик коргузугларни алгы, автосептелге, хлеб заводтары, республика типографиязы дээш өске-даа коллективтер чедип алган. Бо чедиишкиннер болза, бирги эвлчегде, ында партия организацияларының болгаш хөй-нийти организацияларының күжениишкининг ажылдаанындан база коммунистерниң бүдүрүлгеде мурнакчы ролюн бедиткенинден чедип алдынган. Коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардтыг ролюн бедидери — партия эге организацияларының аң чүгүла сорулгаларының бирээзи, чүге дээрге, бүдүрүлгеде ажыл-херектиң байдалы, коллективтиң кылган ажылының түүнели база оны организатсаары бир-ле дутаарында коммунистерден негеттинер болгай.

Коммунист бүргүзү бодунуң ажылдап турар организациязының база бүгү партииның ажыл-херээниң байдалы дээш бедик харысаалгалыг болурун СЭКП-ниң XXIII съездизинге база катап айткан. Ол негелдени бүгү коммунистерниң бот-идепкейин кодуруп, оларга даянып тургаш, чедип алыры билдингир. Ынчангаш хоорайның хөй-хөй партия организацияларының ажыл-ажыттарының күжениишкининг ажылдаанындан база коммунистерниң бүдүрүлгеде мурнакчы ролюн бедиткенинден чедип алдынган. Коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардтыг ролюн бедидери — партия эге организацияларының аң чүгүла сорулгаларының бирээзи, чүге дээрге, бүдүрүлгеде ажыл-херектиң байдалы, коллективтиң кылган ажылының түүнели база оны организатсаары бир-ле дутаарында коммунистерден негеттинер болгай.

Коммунист бүргүзү бодунуң ажылдап турар организациязының база бүгү партииның ажыл-херээниң байдалы дээш бедик харысаалгалыг болурун СЭКП-ниң XXIII съездизинге база катап айткан. Ол негелдени бүгү коммунистерниң бот-идепкейин кодуруп, оларга даянып тургаш, чедип алыры билдингир. Ынчангаш хоорайның хөй-хөй партия организацияларының болгаш хөй-нийти организацияларының күжениишкининг ажылдаанындан база коммунистерниң бүдүрүлгеде мурнакчы ролюн бедидери — партия эге организацияларының аң чүгүла сорулгаларының бирээзи, чүге дээрге, бүдүрүлгеде ажыл-херектиң байдалы, коллективтиң кылган ажылының түүнели база оны организатсаары бир-ле дутаарында коммунистерден негеттинер болгай.

Коммунист бүргүзү бодунуң ажылдап турар организациязының база бүгү партииның ажыл-херээниң байдалы дээш бедик харысаалгалыг болурун СЭКП-ниң XXIII съездизинге база катап айткан. Ол негелдени бүгү коммунистерниң бот-идепкейин кодуруп, оларга даянып тургаш, чедип алыры билдингир. Ынчангаш хоорайның хөй-хөй партия организацияларының болгаш хөй-нийти организацияларының күжениишкининг ажылдаанындан база коммунистерниң бүдүрүлгеде мурнакчы ролюн бедидери — партия эге организацияларының аң чүгүла сорулгаларының бирээзи, чүге дээрге, бүдүрүлгеде ажыл-херектиң байдалы, коллективтиң кылган ажылының түүнели база оны организатсаары бир-ле дутаарында коммунистерден негеттинер болгай.

Коммунист бүргүзү бодунуң ажылдап турар организациязының база бүгү партииның ажыл-херээниң байдалы дээш бедик харысаалгалыг болурун СЭКП-ниң XXIII съездизинге база катап айткан. Ол негелдени бүгү коммунистерниң бот-идепкейин кодуруп, оларга даянып тургаш, чедип алыры билдингир. Ынчангаш хоорайның хөй-хөй партия организацияларының болгаш хөй-нийти организацияларының күжениишкининг ажылдаанындан база коммунистерниң бүдүрүлгеде мурнакчы ролюн бедидери — партия эге организацияларының аң чүгүла сорулгаларының бирээзи, чүге дээрге, бүдүрүлгеде ажыл-херектиң байдалы, коллективтиң кылган ажылының түүнели база оны организатсаары бир-ле дутаарында коммунистерден негеттинер болгай.

Коммунист бүргүзү бодунуң ажылдап турар организациязының база бүгү партииның ажыл-херээниң байдалы дээш бедик харысаалгалыг болурун СЭКП-ниң XXIII съездизинге база катап айткан. Ол негелдени бүгү коммунистерниң бот-идепкейин кодуруп, оларга даянып тургаш, чедип алыры билдингир. Ынчангаш хоорайның хөй-хөй партия организацияларының болгаш хөй-нийти организацияларының күжениишкининг ажылдаанындан база коммунистерниң бүдүрүлгеде мурнакчы ролюн бедидери — партия эге организацияларының аң чүгүла сорулгаларының бирээзи, чүге дээрге, бүдүрүлгеде ажыл-херектиң байдалы, коллективтиң кылган ажылының түүнели база оны организатсаары бир-ле дутаарында коммунистерден негеттинер болгай.

Коммунист бүргүзү бодунуң ажылдап турар организациязының база бүгү партииның ажыл-херээниң байдалы дээш бедик харысаалгалыг болурун СЭКП-ниң XXIII съездизинге база катап айткан. Ол негелдени бүгү коммунистерниң бот-идепкейин кодуруп, оларга даянып тургаш, чедип алыры билдингир. Ынчангаш хоорайның хөй-хөй партия организацияларының болгаш хөй-нийти организацияларының күжениишкининг ажылдаанындан база коммунистерниң бүдүрүлгеде мурнакчы ролюн бедидери — партия эге организацияларының аң чүгүла сорулгаларының бирээзи, чүге дээрге, бүдүрүлгеде ажыл-херектиң байдалы, коллективтиң кылган ажылының түүнели база оны организатсаары бир-ле дутаарында коммунистерден негеттинер болгай.

Чижек кылдыр хлеб заводун ап көрээлинер. Ында партия эге организациязында (секретары эш Петухова) коммунистер хөй эвес, мынчалза-даа олардың заводтуң аң чүгүла участогу болур цехтерде хуваап тургускан. Коммунистер адаа авангардтыг рольду коргузуп турарлар. Коммунистерниң идепкейлиг киржилгези-биле завод 1966 чылдың планын хуусаа бетинде—ноябрь 21-де күүседип, пландан дашкаар 270 мун рубльдин продукциязын берген.

Мурнакчы коммунистер хоорайның колхоз, совхозтарында база эвээш эвес. «Бөк-Тей» совхозта ажылдап турар коммунист Саникиков бодунуң звенозу-биле кады 800 гектар черинин 1 газындан 19 центнер кызыл-тасты ажаап алган, ол болза планныг онаалгазындан 11 центнер хөй болуп турар. Эш Саниковтуң звенозу совхозтуң өске механизаторларынга машина-техниканы ажыглаарынга, күш-ажылды шын организатсаарынга үлегер-чижек болган.

Транспорт организацияларындан № 3 автоажыл-агыйның коммунистериниң хөй мурузу кол-кол участоктарда хуваатыланган: 6 коммунист чолаачылаан, 9 кижи септелгеде ажылдап турар. Коммунист Николай Федорович Безобразов бо ажыл-агыйга 1960 чылдан бээр ажылдап, планныг онаалдазын үргүлүг ажыр күүседип, машина-техниканы камнуг эдилеп, орта озал-ондакты болдурбайн турар. Эш Безобразов — партбюронуң болгаш техниктиг комиссиязының кежигүнү болуп, ол хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип, политчырыышкын болгумунде эки өөренип, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болуп турар.

Бешки чылдың бирги чылында № 1 автоажыл-агыйның чолаачылары чүк соортур планның чедиишкинниг күүсеткеннер. Коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү коммунист эш Касильников чүк соортур планны 1966 чылда 127 хуу күүседип, 552 литр бензинни камнап алган. Ол-ла ажыл-агыйда коммунистиг күш-ажыл бригадазы (бригадири эш Кравцов) чүк соортур планыңь 120 хуу күүсеткен, а эш Кравцов планын бодуу 141 хуу күүседип, 629 литр бензинни камнап алган. Бо мурнакчы коммунист-чолаачының үлегерин ол ажыл-агыйның коммунистери эдерип, Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш ажылдап турарлар.

Кызылдың тудугларында мурнакчы, үлегерлиг коммунистер база хөй. Семен Баянович Сандан хоорайның тудугларында хөй чылдарда ажылдап келген. Тудугга ажылдап келген 10 чылының дургузунда ол хөй-хөй тудугларны кылышкан: №26 квартала чурттала бажыңнары, радиостанциязы, уруглар албан черлери дээш оон-даа хөй. «Кызыл тудуг» эргелиинге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты ап баштай-ла чаалап алганнарның бирээзи база ол болган, чедиш чыл планын 6 чыл 7 айда күүсеткен. Эш Сандан эки ажылы дээш, чазактың дээди шаңналы — Ленин орденi-биле 1966 чылда, РСФСР-ниң Тудуг министерствозунуң «социалистиг чарыштың тергиинии» деп хөрек демдээ-биле, «Кызыл тудуг» эргелиинiң болгаш «Тыва тудуг» трезиниң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Ол ажыл нормазын үргүлүг ажыр күүседип турар, оон кылган ажылының шынары үргүлүг эки. Эш Сандан бодунуң арга-дүржүлгазын өске өөрүнге дамчыдып берип, четпестербиле эптеш чок демисежип турар. Ол — СЭКП Кызыл хооркомунуң кежигүнү.

«Кызыл тудугнуң» үшкү участогунда дамчылар бригадиринде Борис Белков ажылдап турар. Эш Белковтуң авангардтыг ролю-биле бригада быжыг найыралдыг коллектив болган мурнакчы бригадаларның бирээзи апарган. Ында 22 кижи бар. Бо болза бот-оруулга-чаргылгаже кирген бригадаларның бирээзи, ажыл нормазын ай санында 120—130 хуу күүседип турар. 1966 чылдың планын бо бригада ноябрь 7-де күүседипкен. 1966 чылда эш Белковтуң бригадазы 15 мун кезек түүйбүну, 2 тонна цементтини, 1 тонна демирни камнап алган.

Бо тудуг эргелиинде дашчылар бригадиринде мурнакчы тудугжу Салчак Чайлыг ажылдап турар. Ол бригада ажыл нормазын ай санында үргүлүг 110—120 хуу күүседип, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чаалап алган. Бригада бот-оруулга-чарылгаже кирген. Эрткен чылын эш Чайлыптың бригадазы 10 мун кезек түүйбүну, 2 тонна демирни камнап алган. Бригадада 20 кижи, оон иштинде 5-жи коммунистер. № 48 тудуг эргелиинде штукатуржулар бригадири—коммунист эш Военкова. Бистиң чүртүвүстүң сураглыг пос аргыкчызы Валентина Гаганованың үлегери-биле эш Военкова мурнакчы бригададан хожудангайынче шилчээн. Хожудангай турган ол бригада эш Военкованың удуртулгазы-биле ам мурнакчыларның бирээзи апарган болгаш ажыл нормазын ажыр күүседип турар. Эш Военкова «Тыва тудуг» трезиниң партком кежигүнү болгаш өскеже-даа хөй-нийти даалгаларны эки күүседип, кежээки школада өөренишаан, урулгарының кижизидилгезинче эки сагыш салып турар.

Күш-ажылга мурнакчы, хөй-нийти ажылынга үлегерлиг коммунистерни өске-даа коллективтерден хөйнү алап болур. Хөй чылдарның дургузунда школаларга башкылап, аныяк өскенни өөредири, кижизидери дээш могаг-шылаг чок ажылдап келген Мария Прокофьевна Ермишкина ам № 6 школаның директору. Аныяк башкыларга ол арга-дүржүлгазын дамчыдып берип, оларны баштап, хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг киришкилирип турар. Эш Ермишкина хоорайның чырыдыышкын ажылдакчыларының профавилелиниң штаттан дашкаар даргалынга үш удаа соңгудуп, янзы-бүрү солуун ажылдарны кылып турар. Мария Прокофьевна тус-тус өөреникчилер-биле чөөк таныжып, олар-биле мергежилдиг ажылдап, немелде кичээлдерни, класстан дашкаар янзы-бүрү ажылдарны чорудуп, чус хуу өөредилгени чедип ап келген. Эш Ермишкина школада партия эге организациязының ажылынга дузалажып, хүлээп алган шиитпирлерни амыдыралга боттандырарынга эки киржип, партия хуралдарын солуп, дээштиг кылдыр эрттирериңге дузалап турар.

№ 2 школаның эге класстарында аныяк коммунист Татьяна Аракчаевна Намчылак башкылап турар. Эш Намчылак кичээлдерден дашкаар үеде өөреникчилер-биле хөй солуун ажылдарны чорудуп, партийжи даалгаларны идепкейлиг күүседип, пединституттуң 3-кү курузунда эки өөренип турар. Эш Намчылак школа коллективиниң болгаш ада-иелериниң ортузунга улуг хүндүткеэди чаалап алган.

Республика эмнелгезиниң травматология салбырының эргелекчизи Виктор Александрович Верешагинниң удуртуп турар салбыры коммунистиг күш-ажылдың салбыры деп хүндүлүг атты чедип алыр дээш демисежип, эмнээриниң чаа аргаларын шиңгээдип ап, кезиишкиннерни чедиишкинниг чорудуп турар. Бо салбырның ажылынын кол-кол коргузуглари чылдың-на бедип келгеш, аарыг улустуң эмнээриниң шынары болгаш культураны өкижээн. Бо талазы-биле коммунист эш Верешагинниң өскелерге үлегерин коргузуп, партия Уставының негелделерин шыңгы сагыырын болгаш ону амыдыралга күүседирин үгнаг үжуулуг. Ам бо хүннерде хоорайның бүгү партия организациялары Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга күш-ажылчы улуг чедиишкинниг ужуражыр дээш бодунуң коллективтерин, бүгү коммунистерни мобилизастап ажылдап турар. Мындыг үеде бистиң коммунистеривистиң харысаалгазы улам-на бедиир үжулуг.

С. КУДАЖИ.
СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары.

Хүлээлге күүсеттинер

Төөгүлүг юбилейниң бистиң чүртүвүстүң болгаш делегейниң бүгүнгээр депшилгелиг бүгү кижи төрелгеттенниң амыдыралынга канваар-даа аажок улуг ужур-дузазын СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» доктаалында тодаргай болгаш хамызы-биле көргускенин бистер, совет кижилер улуг өөрүшкү-биле номчуп турар бис. Ол төөгүлүг байырлалга кижи бүргүү төлептиг, күш-ажылчы сөңнүг ужуражыр дээш кызыгаар ажылдаар апаар.

«Кызыл тудуг» эргелиинiң бирги тудуг участогунуң тудугжулары боттарының күжүн, аргаларын санап көргеш, ол төөгүлүг байырлалга төлептиг ужуражыр дээш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган бис. Алдынган хүлээлгелер чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Бригадалар аразында калбарган чарышка эш Чертовка удуртқан комплекслиг бригада эки көргүүглерлиг болуп турар. Ол бригада Шетинкин — Кравченко кудумчузунда медицина сургуулдарының 4 каът общежитиезиниң тудуунда ажылдап турар. Январьның чыыкылама соогу түрээ-даа бригаданың кежигүннери күженишкининг ажылдааннар. Ол тудугнуң дөжээнден эгелээш бирги каттың даштыкы болгаш шитики ханаларын соңга бажы чедир сала бергеннер. Бо дээрге кыска үениң иштинде оларның кылган ажылының бедик көргүзүглүүн хереглеп турар. Ол бригада январьның бүдүрүлге планын 143 хуу күүсеткен. Бригаданың кежигүннери эштер Рыжков, Токпат, Вилькс олар өскелерден эки түңнелдерлиг болуп, мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар.

Бистиң бригадавыс Октябрьның 50 чыл оюнуң хүнүнде бо тудугну бүрүн доозкаш, шеверлекчилерге болгаш монтажниктерге дужаал бээр деп хүлээлгени алган. Бригада кежигүнү, кран башкарыкчызы эш Носовтуң тудугжуларга туйүбү, эзилдириг болгаш өске-даа тудуг материалдарын үзүктелишкин өскеже хайдырып берип, бедик мергежилдиг ажылдал турарын дешдеглээри чугула.

— Мен Кызылдың тудугларынга кран башкарып, дыка үр ажылдап келдим. Бистиң бригада ышкаш эп-найыралдыг коллективке ажылдаарга, ажыл бүдүнгүр болур. Тудуг аяшлыг үзүктелдирбес дээш шыдаар шаам-биле ажылдал, бирде дашкыларга түйүбү, эзилдириг көдүрүп берип, бирде бетонщиктерге бетон көдүрүп чедирип берип, амыр-соксаал чок ажылдап тургаш, юбилейлиг чылды чедиишкинниг үткүп алыры бистиң ыдыктыг хүлээлгенис-ле болгай—деп, бистиң эжиивис Владимировна Носов чугаалап турар.

О. САМБУ.

Хоочуннарның үлегери

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң дүржүлгалыг хойжузу Донгак Дамбаадак эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 90 хураганны, хөй бүргүзүнден 2 кг дүктү кыргып алган, бодунуң күжү-биле 10 тонна сигенни, 10 тонна кургаг одекти кыштаанга белеткеп алган. Ам оон коданы хүр кыш ажып турар. Ында 220 хой өөлдээн, оларның хураганнары менди алдынган.

Бо чылын хойжу бодунуң күжү-биле кыштаам кышка белеткеп, аңаа 15 тонна сигенни кезип белеткеп, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны, хөй бүргүзүнден-не 2,5 кг дүктү кыргып алыр хүлээлгени алган.

О. САТ.

• • •

Совет эрге-чагырганың бежен чылынга эки чедиишкиннерлиг ужуражыр дээн кыйгырыг көдээнин ажыл-ишчилерин улам эки ажылдарынче хөй-аът киирип турар. Барыын-Хемчик районнуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан ферманың саанчызы, коммунист Александра Хертек эрткен чылын бодунга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1768 кг сүттү саап алган, а бо чылын ол коргузуун 1900 кг чедирер социалистиг хүлээлгени алган. Коммунист саанчының үлегери-биле аныяк саанчылар А. Долгар, К. Кан-оол, кадарчылар К. Сендажы, К. Таңгыт олар база эки ажылдап турарлар.

С. БИЧЕ-ООЛ.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Хорум-Даг салбырының Ак-Халда хойжу бригадазы салбырда дээре ажылдыг. Амгы үеде коданнарында 1021 хойнуң төрээн 1029 хураганы менди алдынган, эки доругуп турар. Ол бригадаңың хойжулары О. Кызыл-оол, Б. Монгуш, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны М. Чулдум, сакманщик комсомолчулар Таня Ондар, Ондар Серенмаа олар эки ажылдап турарлар.

С. МОНГУШ.

Алексей Лукич Новиков «Коммунизудуг» септелге-тудуг эргелиинiң мурнакчы ажылчыннарының бирээзинге санадыл турар. Ол он чыл хире үениң иштинде маңы кезиктиэн болуп ажылдап келген. Ам ол Бии-Хем районнуң Ожула маңы кезер черде ажылдап, хүн нормазын 130—150 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: А. Новиков.
И. МИЛОНОВТУҢ фотозу.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ МАГАЗИН

Чыраа-Бажы рабкооптуң Шеминде үлетпүр барааннар магазини (эргелекчизи О. Борбаа) 1966 чылдың бараан сазрылгазының планын амыр күүсеткеш, социалистиг чарыштың бирги черин алган. Чыраа-Бажы рабкооптуң баштаар чери шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Магазинниң эргелекчизи Ондар Чүльдүмовна Борбаа дөрт чыл мурнунда Кызылдың садыг-кооператив училишезин дооскаш, күш-ажылдың баштайгы базымын чедиишкинниг эгелээн. Ол рабкооптуң мурнакчы садыгжыларының бирээзинге санадып, каш удаа өртектиг чүүлдер-биле шаңнадып келген. Рабкооптуң хүндүлел самбыразынга оон чуруун бө-ла көрүп болур.

Магазинни чогуур үезинде ажыдып, садып алыкчыларны бичии-даа манатпайн турар. Чурттакчы чоннуң чугула хереглээн барааннарын чагыг ёзугаар болдунарла арга-биле эккеп садып турар. Рабкооптуң шилчиир Кызыл тугу-биле магазинниң шаңнатканы садыгжының кызымакнай ажылының түңнели деп чүвени херечилеп турар.

Шеминде аъш-чем барааннарының магазинни чоокку үеге чедир-ле планын күүсетпейн келген болгаш амыры кошкак деп санадып турган. Сөөлгү үеде оон ажылы экижээн. Аъш-чем барааннарының ассортиментизи мурнукузундан элбек апарган. Ай санында бараан саврылгазының планын күүседир аргалыг апарган.

Чыраа-Бажы рабкооптуң садыгжылары Совет эргечагырганың 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бараан хандырыягазын улам экижидип, садып алыкчыларының негелдезинге дыңнангыр болуп, садыгның культуразын бедидер дээш ажылдаар сорулга-биле чаа хүлээлгелерни алган.

Шеминде үлетпүр барааннар магазинииниң садыгжылары Кызыл тукту өскелерге алыспас дээш быжыг бүзүрелдиг ажылдап турарлар.

Н. ХАЙЯРТАН.

Эки түңнелдер

Юбилейлиг чылдың баштайгы аймның планын хоорайның дыка хөй садыг четкилери ажыр күүседип, эки базымны эгелээннер. Дугаары 5 бот-оруулга-чарылгалыг садыг каттыжмышкыны (директору З. В. Олина) январь аймның планын 120 хуу күүсеткен.

Садыл алыкчыларның чагыгларын шын өөренип көрүп тургаш, базаалардан барааннарны доктаамал шилип ап турарындан дугаары 28 магазин (эргелекчизи Д. А. Федорова) өөрүнчүг түңнелдерни чедип алган. Баш удур көрдүнген 14,0 мун акшаның бараанын чонга саарар тургаш, ол 20,9 мун акшаның бараанын саарып, планын 149,6 хуу күүсеткен. Эш Федоровааның эргелекчилээн магазини кезээде арыг-шевер болгаш садыл алыкчылар маңаа улуг күзел-биле келирлер.

Ол-ла каттыжмышкынның бичии уруглар хеви садар дугаары 41 магазини январь аймның планын 120 хуу күүсеткен. Бо магазинде алды салбыр шуптузу планын күүсеткилээнки өөрүнчүг. Ылаңгыя ойнаар-тактар садар салбыр (эргелекчизи Вероншка Сарыглар) эки түңнелдерни чедип алган. В. Сарыглар эш-өөрүнүң хүндүткелии чаалап алган.

Каттыжмышкынның бүгү ажылдакчылары чыл эгезинде ажылдың темпизин кошкатпас дээш улам күжениишкиннiг ажылдап киришкеннер.

С. ДОРЖУ.

Баян-Колдуң кижилери

Колхозтарда отчёт-сонгулдалыг хуралдар

Бурунгаа бээр малчыннарның чурту болуп сураглаан Баян-Колдуң болгаш оон эрес-шудургу ажыл-ишчилериниң дугайында чоннуң ыры безин бар. Мал ажылы дээрге аналза бодуун иш эвес, харын эртем-шын. Чогум-на харын ол эртемни болгаш уран арганы шиңгээдип алган кижилер эрте шагдан бээр Баян-Колуң алдаржыгып келген. Торуттунгу-ле аларның бежен чылын удавас байырлап демдеглээриниве Совет эрге-чагырганың чылларында ол чер таныттынмас кылдыр чаартының сайзыраан, ажыл-агыйжаа хогжээн, арат чоннуңун амыдырал-чуртталгазының культуразы денгели-даа бедээн. Ол дээрге артельчи ажыл-ишчилериниң Төрээн чурттуңун чечектелиишкини дээш могаг чок ажыл-херээниң ачызы-лыр.

Улуг-Хем районнуң Баян-Колга «Х Улуг хурал» колхоз—республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи апарган. Оон ылгыр болганы таварылга эвес. Ол дээрге күүне мурнунга хүлээлгезин кижилериниң хандыр медереп билгениниң түңнели-дир, төрээн черивиниң ажыл-агыйының аларды дээш кижилериниң үйгү-чыыш чок эрес-сорукчуг күжениишкиннериниң түңнели-дир, колхоз ажыл-агыйны улам бедик денгелче көдүрер дээш, партияның ап чорупту турар хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш Баян-Колуң кижилериниң бердиниишкиниг ажылдап турарының түңнели-дир.

Колхоз ажыл-агый артели беш чылдың бирги чылын орулгалыг доозуп, күүне мурнунга хүлээлгезин ажыглы-биле күүсеткен. Ол дээрге хойжулар Доржу болган Мария Далаанаринын, Байкара болган Кыргыс Дурбулектерниң, Биче-ооллардың, Содунамнарның, Чопчук Эникпенниң, Биче-Ургунуң, механизаторлар Абрек Дурбулектиң, Сарыг-оол Арган-ооллуң, саанчылар Молдурушку Бирбиюнуң, Оюн Кок-кыстың, ховуажылдакчызы Андрей Крышевниң, тудугжу Дүкермаазының болгаш оонда-даа өскелерниң ниитизиниң ажыл-херээн хамыкты бедик көрүп, боттарының аас-кежиин, хедилиг келир үезин ниитиледе ажыктыг ажылыиште кылдыр көрүп турарының түңнели болуур. Ынчангаш оларның түе бүргүзүнүң дугайында хойну чугаалап болгур.

Баян-Колду болгаш оон кижилерни эки билир мен. Оон кижилерниңи бүгү талазы-биле өскечинге, ажыл-херээнге хандыкшыдыгына магадаар мен. Бижи бүргүзүнүң ам бо хүннерде сактып чоруур сагыш-сеткилинде Улуг Октябрьның 50 чылының улуг байырлалынга төлептиг ужуражыр деп чаагай күзелдер сиңниккенин колхозтуң чаа болуп эртken отчёт-сонгулдалыг хуралының киржинчилери-биле чугаалашкаш, шуут бүзүредим. Оларның-биле чугаалашкаш, кижиниң сеткили чайгаар-ла өөрүп, сорук кирип келир. Колхозчу бүргүзү болуунуң хүлээлгезинии дугайын чугаалаар болду. Колхозтуң ажыл-агыйының кол ажыры мал ажылы болганда, ол хүлээлгелер малдың чаш төлүн меңги азыры-биле, хөй дүктү, эттиг күүнеге бээрибиле, ниитинiң малының продуктулуун бедидери-биле холбаалыг болду.

Хойжу Биче-оол, тудугжу Дуваа, санакчы Багыт-оол, пенсионер Соңам-Байыр, зоотехник Күнзен-оол болгаш санал-оналын солуушкан өскелерниң шуптузунуң бодалы кара чаңгыс уткалыг: беш чылдың бирги чылында чедип алган чедиишкиннерни улам быжыглаар, мал ажылының орулгалыг болуурун улам көдүрер. колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү ажыраарын сайзыралыр, күш-ажылды болгаш материалларны эң аянгыр чарыгдап тургаш, продукция бүдүрерин көвүдүлер, биргээр чугаалаарга, чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чедип алыр деп мынды болду.

Мал ажылының экономиктиг коргузугларин экижидириниң аргалары кончуг улуг ээлдин практика коргузуп турар. Эрткен ийи чылдың дургузунда колхоз мал ажылының продуктулуун элээн бедиткен. Күүнеге эки денгелдиг малды салып турар апарган. 1966 чылда мал ажылының продукциязын күүнеге сатканындан колхоз 430 ажыг мун рубль орулганы алган. Тараны сатканындан орулга база көвүдеп орар. Мал ажылының экономиказы быжыглып орарын оске-даа саннар база тодаргай чугаалап турар.

Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш колхозчу ажыл-ишчилериниң аразында бо хүннерде улам калбарган. Фермалар ажылдакчылары чаа-чаа бедик хүлээлгелерни ап турар. Оларның идепкейин бирги валчегиниң сорулгаларын шиитпирлээринче үгландырары чугула. Үнелиг эгелээшкиннерни ой-шаанда деткимир, масса-политиктиг ажылды күштелдирер, малчыннарның амыдырал-чуртталга болгаш культура керегледелериниң дугайында сагыш салыр херек дээрзин колхозчулар боттарының саналдарынга чугаалап турганнар. Ол дээрге колхозтуң партия, комсомол организацияларының шыңгыы негелде-дир.

Кыш дээрге малчыннарның ажылының эң берге үези болгай. Бир эвес моральныг болгаш материалныг деткиишкинни чоп ажыглап, малдың бичии-даа чем бүргүзүн эки үнелиг кылдыр ажыглавар болза, кышкы-даа байдалдарда эки ажылдап болур дээрзин мурнакчы малчыннар чугаалап турулар. Ынчалзажок чамдык кадарчылар мал чемин кам чок чарыгдап, рационун барымдаалавайн турарын шыңгыы шүгүмүлээн. Малчыннарның үре-түңнелдиг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар четче тургустунмаан. Мурнакчы ажыл-агый хирезинде сүт саалдазын эрткен чылдың бо үезинде тургашындан дыка кудулаткан. Малды оларладырын, чемгереирин оргинзастап турарында улуг четпестерниң уламындан чаш малдың өлүп хораар чоруунун дугайында медээлер чамдык коданнардан кээп турар апарган. Мал ажылының тускай эртемниглери кыштым мынлыг дүшкүүлүг үезинде эң-не харысаалгалыг болгаш хайнымшкынныг ажылдаар ужурлуг турбуже. мал эмчизи Монгуш Торжу бодунуң саналынга колхозта мал кыштагаладышкынында бүгү-ле чүве эки чоруп турар кылдыр көргүскен. Ынчаарга хойжу Бүржеп Кызыл-оол хонон сакманщиктерге «дагзып» каап, кадайы-биле кады 7—8 хонук дургузунда аалынга барбаашын, ол үенин дургузунда оон хоюнуң байдалы дыка баксыраамын чүнүп-биле тайылбырлап болдуруп?

Чамдык малчыннарның болгаш мал ажылының тускай эртемнигларининя талаалыдан боттарының онаашкан ажылын харысаалга чок көрүп турарының түңнелинде, ылангыя эрткен чылын дыка хөй шээр мал кызыраан болгаш хораан. Колхоз ниитизи-биле муң чыгам баш шээр мал каражалыг болган. Бүрүнеңиң садып алыр өртөө-биле чижеглеп санаарга, мал хораашкынындан эрткен чылын колхозтуң когаралы 61 мун рубль болган.

Моортан кылза чогуур түңнел чүл дээрге, мал ажылынга ёзулуг боттарын бердинген, идегелдиг кижилерни шилип ап, малдың үчёдүн эки тургузуп, контрольду шыңгырадып, мал ажылдакчыларындан негелдени дыңзыдып тургаш, ниитинiң малының хогжулдезинге эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузары ол болур.

Малдың чаш төлүн меңги алыр дээш демисеп дужут ажаап алышкынының үезинде ышкаш ылгыр харысаалгалыг үе-дир. Маңаа ажыл-агыйжы, арга-мергежилдиг, бодунуң херээнге бердинген болур чорук эргежок чугула. Мал кыштагаладышкынының эң-не харысаалгалыг үези келген, тургузу азырап, тежээриниң эң берге айлары ам келген. Мал ажылын тодаргай удуртуруп ол үе негеп турар. Чем курлавырларын чоп ажыглаар, малчыннарның ажылын эки организастаар, оларның үре-түңнелдиг ажылдаарынга эргежок чугула байдалдарны тургузар херек деп, колхозтуң хуралынга санал берген кижилер шын чугаалап турлу.

Мал болгаш чер ажылының культуразын улам бедик көдүрер, амыдырал-чуртталганың культурлуг денгелин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү ажырларын орулгалыг болдурар сорулганы колхозчулар боттарының мурнунга салып алган.

Улуг Октябрьның 50 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш тодаргай хүлээлгелерни албышаан, «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчулары Улуг-Хем районнуң бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырыгны үндүрген.

Олар беш чылдың ийнги чылында күүнеге 230 тонна сүттү, 39 тонна дүктү, 245 тонна эттни саларын хүлээнген. Тараа культураларының суггарылгалыг шөлдериилеп 15 центнер болгаш суггаг чок шөлдерлеп 8,7 центнер дужуттү алырын шиитпирлээн.

Чурттагга болгаш бүдүрүлге түдүүн улам калбартыр, суурларны чаагайжыдар. амыдырал-чуртталганың культуразын бедидер талазы-биле база тодаргай хүлээлгер айыттынган.

Баян-Колдуң кижилери бистиң үеде — коммунизм тургузуушкунуңун үезинде оларның мурнунга салдынган сорулгаларны эрестиг күүседип шыдаарлар. Оон магадылалы чүл дээрге, оларның боттарының мурнунда салдынган хүлээлгелерин бедик медереллиг ёзу-биле билип турарыя ол болур.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.

№ 1 автожазыл-агый эрткен чылдың дөрткү кварталында эки ажылдап, СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Төвүлелиниң, облпрофсөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Организациямның эки ажылдаанын септекчилер, чолаачылар хандырганнар.

Эң ылаңгыя мында септекчи В. Тимофеевтиң улуг-хуузун улиг. Оон септээн кезектериниң шынары үргүлчү бедик болур, ону өөрү мактаар. Мурнакчы ажылчын көдээ ажыл-агый институнда бот-өөредилге биле өөренип турар.

ЧУРУКТА: В. Н. Тимофеев.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Судтуң кижизидилгелиг ролю

Февраль 1-ден март 10-га чедир судтарга улус төлээлекчилериниң сонгулдазы

Бистиң чуртувуста көрүм-чүрүм үрекчилерин күш-ажылга ак сеткилдиг, ниитилелге ажыктыг кижилер болдуруп, оларны эде кижизидер сорулга-биле кеземче онаап турар. Буржуаз суд ышкаш ажылчы чонну кайы хамаанчок аажылзар, кижилериң хууда ат-алдарын дорамчылаар чоруктуг совет суд болдурбайн турар. Совет суд кижизидилгенин база бир чепсээ. Социалистиг шинидилге чүгле көрүм-чүрүм үрекчилерине кижизидилгелиг салдарны чедирип турар эвес, судтуң ажыл-чорудулгазында киржип турар бүгү хамаатыларга база-ла ужур-дузалыг. Судка олурушкан хамаатылар совет хойлу-дүрмүнүн кижизидилгелиг салдарын база ону шынгыы сагыырын медереп билип алырлар. Чижээлээрге, хамаатылар Аржанов, Чихачев болгаш Чистобаев олар каржы хулиган хераан үүлгедип. Кызылдың культура болгаш дыштанылга парыгынга массалыг шош-солаа организастап турган. Хоорайның улус суду оларның хераан көргеш, кижи бүрүзүнге чогуур кеземчени онааганын судка олурушканнар чүүлдүгүнүп көргеш.

Судтуң кижизидилгелиг ролун бедидерде, кем-херек үүлгедиглерин үзүп шиитпирлеп турар судтуң ажыл-чорудулгазынга хей-ниитининг киржилгезин калбартыры эргежок чугула. Тыва АССР-ниң улус судтары ону чугулалап көргеш, судтуң ажылын клубтарга, кызыл бурунгаар каттышканнар, кызыл буланнарга чүрттакчы чонга таарымчалыг үеин шилип тургаш чорударын практикалап турар.

1966 чылда кем-херек үүлгедиглерининг болгаш хамааты харектеринин 24 хуузун үнүүшкүнүүр судтарга көрген. Анаа 52 хей-ниитинин бүрүүдакчызы, 52 хей-ниитинин камгалакчызы киришкен. Хей-ниитининг бүрүүдакчызы эш Сафронов олурукчу херек үүлгеткен Баталов биле Еленкин оларны шынгыы бүрүүдаткан. Ол суд Хову-Аксының клубунга болган.

— Олар ниитилелдиң богу болуп, кижизиг мөзү-шынарын оскунганнар. Үргүлчү арагалаар чоруу-биле оорлаар, көрүм-чүрүм үрээр, харынлаа онаа айыылдыг олурукчу херек үүлгедир чоруккa четкеннер-дир— деп, эш Сафронов судка киленээшкин-биле медеглээн. Чөөн-Хемчик районнуң улус суду Александров болгаш Капустин оларның хераан көргеп. Анаа хей-ниитининг бүрүүдакчызы О. Кан-оол элээди оолдарның шиитпирген чылдагаанын ханызы-биле аналитеп тодаткан.

Үруглар кижизидилгезинге алдененин харыысалга чок чоруун база школада хей-ниити организацияларының чедир көрбейн турганын ол илереткен.

Судтуң ажыл-чорудулгазын организастыг болгаш бедик культурлуг деңнелге эрттирери кижизидилгелиг салдарны чедирер. Ынчалза-даа суд болуп турар үеде чамдык шиидакчилерининг болгаш суд даргаларының талазынган каржы, кайы хамаанчок сестер ажыглаар чоруктары бар. Ындыг чорук суд чорудулгазының кижизидилгелиг ужур-дузазын кудулаар. 1967 чылдың февраль 6-да РСФСР-ниң Дээди Судунуң Пленуму бо айтырыг талазы-биле түскай доктаалды хүлээп алган. Ында суд чорудулгазының культуразын бедидерин, карыы-хажыгай чорукту болдурбазын база юридика талазы-биле ным шиидилгени чорударын улус шиитпекчилериге хүлээндиргеп.

Чер-черде улус судтары, аазы четпээн үруглар комиссиялары болгаш эш-хуузунуң судтары-биле быжыг харылзаалыг болуп, оларга аргасуме, консультация бербишаан, практиктиг дуза чедирери база-ла кижизидилгиг дээрзин практика бадыткап турар. Тес-Хем районнуң (эш Ондар), Каа-Хемниң (эш Петухов), Бай-Тайганың (эш Серимбод) улус шиитпекчилери дүржүлгалыг ажыл-ижи-биле чоннуң макталын чаалап алган. Эрткен чылдың чүгле IV кварталында республиканың улус шиитпекчилери эш-хуузунуң судтарының кежигүннеринбиле 23 катап хуралдарны эртиргеп.

Соолгу үеде судтуң кижизидилгелиг ролюнүң база бир хевири болур көрүм-чүрүм үрээннеринің хераан оларның ажылдан турар коллективтеринге көөрү элээн нептереңгей апарган. Эрткен чылын улус шиитпекчилери коллективтерже 227 шиитпекдиң хемчег алыры-биле шилчиткеп. Ынчалза-даа улус шиитпекчилери оларның чүгле эвээш кезинге олурушкан.

Сонгукчулар мурнунга улус шиитпекчилериниң чоруун турары лекция, беседалары, отчёттары база-ла кижизидилге сорулгазын салып турар. 1966 чылда улус шиитпекчилери 104 отчёттуг илеткелди кылган болгаш 300 лекцияны номчаан. Эрге-чүрүм дугайында пропаганда ажылынга Чөөн-Хемчикте эштер Өлзей, Бай-Кара олар идепкейлиг киржип келген. Олар хулиганнааны дээш харыысалганы күштелдирер дугайында Чарлыкты чүрттакчы чонга таныштырып, хойлу дүрүм талазы-биле таймылбыр ажылын төрүткен.

Анаа үеде бүдүрүлге коллективтеринде, колхоз, совхозтарда улус төлээкчилериниң сонгулдазы болуп эртип турар болгай. Судтуң ажыл-чорудулгазы нарын болгаш хей таалыг. Ынчангаш кем-херек үүлгеткен кижилериниң бүрүүзүн долузубиле илередип, ук херектиг байдалын мораль, этика, юридика талазы-биле аналитеп көөр. Ынчангаш чаа сонгулар улус төлээлекчилери суд ажылдакчылары-биле бир демей совет хойлу дүрүмүнү быжыглаарынга, кем-херек үүлгедиглеринбиле демиселге идепкейлиг киржир ужурлуг.

Төрээн чүрттүнга бердинген болгаш социалистиг оныүнү камгалаарынга, күрүненин болгаш хей-ниитининг хераанге ак сеткилдиг болурунга, социалистиг ниити чүрттакчының дүрүмүн хүндүлеп көөрүнге совет хамаатыларын кижизидери — судтуң кол хүлээлгези.

В. БЕКИШЕВ.
Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң ларгазының оралакчызы.

РАЙПО БАШТААР ЧЕРЛЕРИНГЕ

ЧАГААЛАРДАН

Барыын-Хемчик райпозунуң садыгжылары беш чылдың ийнги чылында ажылчы чоннуң садыг хандырылгазын улам-на экижиндиртургаш, бараан саарылгазының планын күүседир дээш бар-ла аргаларны хереглеп, организастыг ажылдарны чорудуп турар. Садыг шугумунга үр чыл ажылдаан, дүржүлгалыг садыгжылар райпонуң шугумунда хөй.

Кызыл-Мажалык суурда № 1 аъшчем магазинининг ажылдакчылары А. Абашкина биле М. Мухамедярова олар бараан саарылгазының ай, квартал, чыл планнарын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер. Беш чыгдың бирги чылының бараан саарылгазының чыл планын ажыр күүседкеш, суурда магазиннер аразында социалистиг чарыштың тнилекчилери болганнар. Бо чылдың бирги айының планын хуусаа бетинде күүседкен.

Райпонуң көдээ магазиннеринде мурнакчы садыгжылар база хөй. Ажылчы чоннуң садыгга негелдезин хандырарынга, бараан саарылгазының планын күүсеттинеринге көлчүве болза, бараанларны садыг четкилеринче үзүтелиишкин чокка октаары болур. Бо талазы-биле райпода четпестер дыка хөй. Ырак черде садыг четкилери хамаанчок. Кызыл-Мажалык суурда магазиннерге бараан, эң илаңгыя хлеб үүтү бээр таварылгалар бар. Оон көл чылдагаанын чүүле транспортта, райпонуң машиналары ажылчо орай үнер, аъш-чем магазиннерине хлеб хүндүскүүнүн 10-11 шактарда кирип турар.

Гараж чогу-биле райпонуң машиналары даштыгаа хонар, чолаачылар эртенинге машина эргизер, ол ынчап чаданып турда шак эртер, чугула барааннар магазиннерде чок болгулаар. Кызыл-Мажалык суурнуң кыдымында «Барлык» совхозта аъш-чем магазинининге хлеб хүндүскүүнүн 11-12 шактарда чедер таварылгаларны канчап таармычалыг дээрил? Райпонуң гаражы эрткен чылын ортенгеш, кооперацияга улуг когарал болган, чолаачылар ам херим иштинде чадагай черде ажылдап, падын барап турарлар.

М. МӨЧЕК.

* * *

Улуг-Хем райпозунуң Ак-Тал суурда магазинге садыгны мырыныыс, санажылга кылып, чоннуң негелдезин хандырбайн келген. Эрткен чылдың сөөлгү айында иезинга хагдынгаш, чоокта чаа ажыттынган.

Магазин хагдыпа баэрге, суурнуң чүрттакчылары Хову-Аксыдан барааннап алыр. Магазин ам ажыкдаа болза, хүн бүрүүнүн чугула барааннары ында чок, арага-ла хөй. Хеп, аъш-чем аймаа, культура хереглелиниң барааннары болгаш өөредилге херекселдери, помнары магазинде ам база чок, оларны Хову-Аксының магазиннеринден барып садып ап турар бис.

Райпо баштаар черн Ак-Тал суурда магазининиң байдалын өөренип көргеш, чоннуң хереглели — чугула барааннарны дарый октаарын суурнуң чүрттакчылары күзеп турар апарган. «Улуг-Хем» совхозтуң № 4 салбырының ажылчыннары, «Күш-ажылдың хостуу» база «Чодураа» колхозтарның малчыннары Ак-Тал магазининден хандыртынып турар болганда, райпо баштаар черн чугулага көөр ёй келген.

Т. КААДЫР-ООЛ.

Вьетнам каттышкан турар

МУРНУУ ВЬЕТНАМНЫ ХОСТААРЫНЫҢ НАЦИОНАЛ ФРОНТУЗУНУҢ ССРЭ-ДЕ ДОКТААМАЛ ТӨЛЭЭЛЕЛГЕ ЧЕРИНИҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ОРАЛАКЧЫЗЫ-БИЛЕ ИНТЕРВЬЮ

Чепсектиг күштериниң Мурнуу Вьетнамны хостаарының Армиязы кылдыр каттышкан хүнүнден бээр бөгүн—февраль 15-те алды чыл болган, ол армия ам америк агрессорларга удур хостагалыг даймыны чорудуп турар. Бо хүнүү акы-дуцма вьетнам улустуң улуг тнилелгези кылдыр, бодунуң төрээн чуртунуң хостагазы болгаш хамаарышпае чоруу дээш, чаңгыс аай демократтыг болгаш чечектелип турар Вьетнам дээш оон хостагалыг даймынга алдарлыг хүн кылдыр дешилгелиг бүгү кижи төрелгетеп демдеглеп турар.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң ССРЭ-де төлөзелге черининг башкыларының оралакчызы НГУЕН ВАН ДОНГ СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга хынчаар чугаалаан:

— Америк империалистериниң болгаш оларның чалчаларының өлүрүкчү үүлгедиглеринге удур демиселгир, бүттарының амы-тынын камгалап алыр дээш, бот-камгалалының быдаргай вьетнам отрядтары, бүгү партизан отрядтары болгаш чепсектиг кезектер Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң шиитпири-биле хостагланың чаңгыс аай Армиязы кылдыр алды чыл бурунгаар каттышканнар. Амгы үеде ол Армия америк агрессияга удур, бодунуң күрүнезининг хамаарышпае эргези дээш демиселге вьетнам улустуң тнилеттирбее күжү болу берген.

Америк империалистер бүттарының эжелекчи шериглерин болгаш чалчаларының шериглерин Мурнуу Вьетнамче чорудуп эгелээнинден бээр хостагланың Армиязы болза Мурнуу Вьетнамның улузу-биле кады агрессорга удур чылча соғуушкуларны берип эгелээн болгаш чаъс-чаймыгыг-даа, кургаг-даа үелерде оларга удур тнилелгелерни чедип ап турган.

Алды чыл үргүлчүлеп турар маадырлыг демиселдиң үезинде Мурнуу Вьетнамның чону болгаш хостагла Армиязы элээн каш чугула тнилелгелерни чедип алган, 400 муң ажыг кижи болуп санаттынып турар америк шериглерни каш удаа берге байдалдарга таварыштырып келген.

Мурнуу Вьетнамның чепсектиг күштериниң чедип алган чедиишкиннерин хереглеп турар чамдык сан-чурагайларны мында адаксаан кижи мен. Бир эвес 1961 чылда дайзын 49 муң кижинин, оон иштинде чүгле ees американнар олүрүп хотараап турган болза, 1965 чылда дайзынның чидирии 227 муң ажыг кижи болган, оон иштинде американнар 19200 кижи. Америкаларга коргунчуг чыл 1966 чыл болган, ынчаарда дайзынның хотараан шинти 369 муң кижизинден американнарның чидирии 108 муң кижи болган. Ол чылда америк армияның 26 бөтальону долузу-биле улуттаттынган, стратеттиг дээр 8 муң көдээ суурларның 6 муң ажыын үрегдээн, мындыг суурларны америк дайзынылактар болгаш «премьер» Кинин болүүр Мурнуу Вьетнамның девискээринге тускай хоратап сорулга-биле тургускулаан турган.

Дайзынчы техника, илаңгыя самолёттар талазы-биле дайзынның чидирии база улуг болган. Эрткен алды чылдың дургузунда хостагла Армиязы 5083 америк самолёттарны аңдара аткан болгаш кемдеткен, оон иштинден 2130 самолёттуу чүгле эрткен чылын үрегдээн. Чүгле 1966 чылда бистиң чепсектиг күштеривис янзы-бүрү хевирииң 3300 шериг машиналарын, 43 паровозту, 217 вагонну, 742 көвүргүнү узуткап чок кылган, 97 шериг хемелерин болгаш катерлерин сугже дүжүрүп киргеп дээш оон-даа өске.

Бистиң чедиишкиннинг хөделиишкиннеривистиң түлелиинде амгы үеде Мурнуу Вьетнамның девискээринің бештин дөрт кезии-хостаттынган, инда 10 миллион ажыг кижи чурттап турар, тодаргайларга, ол дээрге чурттуң чонунуң улуг хөй нуруузу-дур.

Мурнуу Вьетнамда амгы байдал дараазында түүлдерни хереглеп турар деп, Нгуен Ван Донг оон ынай медеглээн: америк империалистер Мурнуу Вьетнамче эжелекчи шериглерин улам хөйүбиле чоруткан тудум-на, вьетнам улус биле америк чалча шериглериниң араазында чөрүлдээ улам улуу-биле чидигленип турар. Ол дээрге—америк агрессорларга болгаш оларның чалчазы—Кинин бөлүүнге удур мурнуу-вьетнам улустуң демиселиниң улам күштелип турарының көд болгаш дөрт чылдагаанын ол-дур.

Мурнуу Вьетнамның Хостагла Армиязының күжүнүң үндезини —Хостагланың национал фронтузунуң чайгылыш чонга эдерип турары шынчы революсчу шугум ол болур-дур. Ол дээрге— национал хамаарышпас чорук дээш, бүгү делегейге тайбың дээш шугум-дур. Бистиң улустуң чөптүг демиселин дешилгелиг бүгү кижи төрелгетеп өспүлаан турар күш-биле деткип база дузалап турар дээрзин демдеглээр херек.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузу — ол болза мурнуу-вьетнам улустуң кара чаңгыс болгаш бүлуг төлөзелекчизи-дир, ол болза вьетнам улустуң хан-дамырындан тудуп эргеажыктарын камгалап, чаңгыс аай демократтыг төрээн чурт дээш чайгылыш чонга демиселиип турар. Мынчангаш, мурнуу-вьетнам улуе Хостагланың национал фронтузунуң удуртулгазы-биле америк империалистерниң бүгү авантюристиг планнарын үзе шавар, чурттуң мурнуу талазын хостаар болгаш Вьетнамны чаңгыс аай, бүрүн хамаарышпас эргелиг күрүне кылдыр каттыштырарынга эргежок чугула байдалды тургузар дээрзинге кандыг-даа чиганыыг турбас.

ШИИТПИРЛИГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР УЖУРЛУГ

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң механизаторлары көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин дүргедедип, тарылганың эгелээр үезинге чедир септээшкиннерин двозар дээш кызыман ажылдап турар. Ындыг болза-даа тракторларның, всне-даа машиналарның эң-не бодүүн үреяган кезектерин солуурунга артык кезектериң чок болуп турары хомудаичыг.

Совхозтуң инженери эш Н. Станкин ол дугайында четче хемчеглерни албайн турар, хүндүс ажыл шагында ону тып алыры берге, чамдыкта ажылга үнмейн арагалай-даа бээр, септенчилерге эзилдең эвес, оларга ажыл талазы-биле эки сүмелерин бербес.

Бо бүгүнүң түңнелинде септенчилерниң иштинден ыуш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр — эртен ажылга орай үнер, харын-даа ажыл хүннерин үскүлептер таварылгалар сөөлгү үеде көвүдээн. Бо четпестерни дарый узутнавас болза, ол чорук техника септелгезининг темпизинге болгаш шынарынга багай салдарны чедирип болур, ынчангаш маңаа шиитпирлиг хемчеглерни совхозтуң дирекциязы алыр ужуруг.

Д. МОНГУШ.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

VI папа Павелге Хо Ши Минниң харыызы

ХАНОЙ. (СЭТА). VI папа Павелдиң чоруткан бижинге ВДР-ниң президентизи Хо Ши Минниң харыызында чугаалап турары болза: Америк империалистер Вьетнамда боттарының агрессиязын соксадыр, бойбалаашкынны болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур углавдырган өске-даа бүгү шериг үүлгедиглерин чугаа чокка болгаш шуут соксадыр, бүгү америк шериглерни болгаш бодунуң эвилелчилериниң шериглерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрер. Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузуун хүлээп көөр болгаш бодунуң харектерин боду шиитпирлээр арганы вьетнам улуска бээр ужуралуг. Чүгле ол таварылгада Вьетнамга ёзулуг тайбың катап тургустунган туруп болур.

Бодунуң бижинге VI Павел вьетнам айтырыын тайбың шиитпирлээн турарынга күзелин илергейлээп.

Вьетнам улустуң национал эргелерин, ылавылаарга, Вьетнам талазыбиле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларының хүлээп көргенин ёзугаар тайбынды, хамаарышпас чорукту, тускай догуннаашкынны, чаңгыс эпти болгаш чурт-девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн турар чорукту хүндүлеп көөрүнче америк чазакты кыйгырар төлээде, VI Павел бодунуң улуг салдарын ажыглаар боор дээрзинге идегелиин Хо Ши Мин бодунуң харыызынга илергейлээп.

Чидириглери көвүдеп турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери Хайфон хоорайның чоогунга болгаш Намха можуга ийи америк самолёттуу аңдара аткан.

Вьетнам информас агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаарына атказн америк самолёттарның нинти саны 1.684 четкен.

Патриоттарның чедиишкиннери

ХАНОЙ. (СЭТА). Дукхоа районга (Сайгонның чоогу) мурнуу-вьетнам патриоттар февраль 2-ден 7-ге чедир 160 ажыг америк болгаш мурнуувьетнам солдаттарны чыекаалдан үндүрген, 14 танкыларны болгаш бронетранспортёрларны чок кылган азы үреллирген. Ол дугайын ВИА агентилел Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаан, дамчыдып турар.

Сессия ажыттынган

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга чөвүлелиниң VIII сессиязы бодунуң ажылын мында эгелээн.

АКШ империалынының агрессиязынга удур чөптүг демиселинге вьетнам улусту идепкейлиг деткиир, колониализмге, неоколониализмге, расисчи ёзу-чурумнарга удур демиселдиң дугайында айтырыглары, а ол ышкаш Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкининиң бодунуң сорулгаларынга ажыглаар дээр Пекинниң орландажымышкыннары «Азия болгаш Африка чурттарының хосталгазы дээш бүгү шимчээшкинге улуг когаралды чедирер магат чок» деп, ол солун демдеглээн.

(СЭТА. февраль 13).

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

«Культура революциязы» дээр чүвеге удурланган партия болгаш күрүне органнарынга удур дерзин чорук Пекинде болгаш Кыдаттың өске-даа районнарында үргүлчүлеп турар.

КУР-ның Күрүне чөвүлелиниң болгаш ККП ТК-ның айтыышкынын ёзугаар хей-ниити аймыл чок чоруктуң Пекин эргелелиин шеригниң контролюнга тургускан. ЧТК агентилелдиң Пекинде корреспондентизининг ол дугайында дыңнадында чугаалап турары: Пекининиң хей-ниити аймыл чок чоруунуң болгаш полициянның ажылдакчылары чоокта чаа ККП ТК-ның эде организастаан шериг комитединиң дужаалдарынга моон соңгаар чагыртыр апаар. «Пын Чжэнь биле Ло Жуй-цин оларның шептереткеин политиктиг, идеологтуг болгаш организастыг хоранын узуткаар» сорулганы ол комитеттиң мурнунга тургускан, а ол ышкаш «Мао Цзе-дунунуң идеяларын удуртулга болдургу дег» айыыл чок чоруктуң чаа организарын тургузары база оон хүлээлгези болуп турар.

Сураглыг кыдат ажылдакчыларның боттарының амы-тынынга четтинип өлүп турар дугайында дыңнадыглар Кыдаттан келирин үргүлчүлевишаан. Делегей садыын хөгжүдеринге дузалаар кыдат комитеттиң даргазы Нань Хань-чэньиң бодунуң амызынга четтинип олген дугайын Японияның «Мэйнити» солуну бижээн. Ол комитеттиң калчаараан маоцзэдунчулары Нань Хань-чэньге удур кара туразында ажылаан турганнар.

* * *

Февраль 13-те, сөөлгү үш неделяларның соонда, совет элчин черининг чанынга кара туразында ажылаан мөөңнешкен хүнүэйбиннер чок болган дээрзин Пекинден келген дыңнадыгларда демдеглеп турар. Ынчалза-даа элчин черининг чанында тургускан ыткыр радио-биле антисоветчи лозуңнарны дамчыдып турган.

Антисоветчи кампанияны өөскүтпүшаан, кыдат пропаганда америк империализмге удур хөделирин барык бүрүнү-биле соксаткан дээрзин даштыкы хайтаракчылар демдеглеп турар. Ол байдалды тайылбырлавышаан, Индияның «Патриот» солунунуң бижээни: «таарымчалыг үе болу бергенде, Америка-биле дугуржулганы чарарын шиидыктырарынга барымдааны Кыдат белеткеп турар ышкаш-тыр».

Америк солуннар болгаш Латин Американың депшилгелиг парлалгазы кыдат удуртукчуларның политиказы национал-хосталгалыг шимчээшкинге когаралды чедирип турарын айтып турар. «Кыдатта «культура революциязы» дээр корумчурум чок чоруктарның» дугайын дыңнатпышаан, Нигериянын Морнинг пост» солунунуң бижип турары болза, «ындыг янзылыг араатанаыг аргаларны үүлгедиглерниң ортаакы векте незуиттер болгаш делегейниң ийнги дайынының бүдүүзүнде герман нацистер ажыглап турган.» Африка болгаш Азия чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкининиң бодунуң сорулгаларынга ажыглаар дээр Пекинниң орландажымышкыннары «Азия болгаш Африка чурттарының хосталгазы дээш бүгү шимчээшкинге улуг когаралды чедирер магат чок» деп, ол солун демдеглээн.

«Национал хосталга, демократия болгаш социализм» дээш демиселди чедиишкиннинг хөгжүдеринге ККП-ниң удуртукчу болүүнүн туружу» кайы хире айылдыг болуп турарын бүгү медереддиг революсчулар биилин турар» деп Чилиниң «Сигло» солуну бижээн.

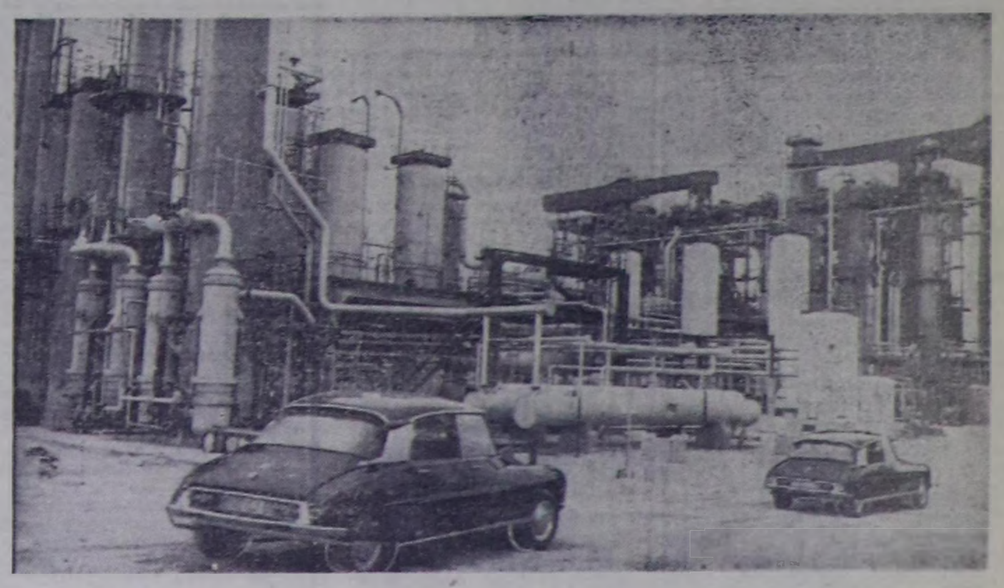
(СЭТА. февраль 13).

Хунвэйбиннер поездини бүзээлээн

ЧИТА. (СЭТА-ның корреспондентизи). Пекин—Москва дүрген чоруур поезд февраль 13-те калчаарап барган хунвэйбиннериң буруузу-биле графиктиг база катап барымдалаар арга чок болган. Маньчжурия кызыгаар станциязынга поезд 1 шак 19 минута ажыр турган. Поездиниң вагоннарынга мурнунузу ышкаш база-ла антисоветчи лозуңнарны болгаш кыйгырыгларны чыпшырган. Поездиниң начальныгы В. И. Ирбитяк удурланышкынны медеглээн. Ол удурланышкынны бо удаада хүлээп алган болгаш вагоннарда чыпшырган антисоветчи лозуңнарны дүжүрген.

— Бүгү орукту дургаар хөй муң мөөнешкен хунвэйбиннер бистерни бүзээлеп келген—деп, үдекчилер чугаалап турар.

Пекинге үдекчи Александр Корольков эргежок чугула одаар түүдү түзүрүп алырын шиитпирээн үеде хөй-хөй кыдат өөнүк-чөңгээчилер аңаа халдап эгелээн. Өөнүкчөңгээни болдурбас дээш Корольков вагонче кире берген. КУР-ның черининг солдаттары олурган вагонну поездиге кошкан. Ынчалза-даа ол солдаттар поездиниң бригадазынга кандыг-даа дузаны көргүспээн, а харын дүрнок солдаттың хулиган хөделиишкиннерин хайгаарап көөрүнге өйлешкеннер.

Франция, Файзенде «Рон-Альп» дээр нефть заводу национал нефтихимияның кол будурулгези. Совет Эвилелиниден болгаш Алжирден садып ап турар нефтини инда арыглап турар. 1968 чылда ол заводтуң ажылдап кылыр чиг-эдиниң хемчээли 6 миллион тоннага чедир көвүдөп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чеденнезе-даа аныяксыг

Эжиктэ ажыдым, эргиннэ артап кирип келгеш, ол кезек када шимчевейн, тошуунуң моондуруунда, февральдың дөшкүи соогунуң быскаларап каан хыраазын какпашпаан ол-бо талазарынче көргүлээн.

— Василий Николаевичтиң аныяксыын аа! Чеден харлап турар дээр ужуржок! — дээн үнер коридорга турган сургуулдарның аразынга дыңналган. Олар чүвениң шынын чугаалааннар: Василий Николаевичтиң хөңү сынынга, дүргеи базынмарынга кырганнар адаарган-даа, чалмылар магадап-даа болур. Ооң төрүттүнгенниден бээр 70 харлаанын Кызылдың эмчи училищезинге каш хонук мурнунда демдеглеп арттырген.

Училищениң актовый залында хоегуг олут чок, сургуулдар болгаш эмнелге ажылдакчылары эглешкен. Президиум столунуң артында олурганнарның аразында «хамыкты хаймыдырган» Василий Николаевич Пудов. Юбилярны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаар дугайында Чарлык номчуттуумган. Индирже үнген кижи бүрүзү Василий Николаевичиге сагыш-сеткилдиң эң чылыг сөстерин чугаалаан, аңаа моон соңгаардаа улуг-улуг чедишкинниерни, каң-кадыкты күзээнгер.

Харыы сес бээр минута чедип келген. В. Пудов туруп келирге, адыш часкаашкыны үр-ле соксавайн үргүлчүлеп турган. Чырык чер кырынга чеден чыл иштинде чурттап келгеш, ооң дөртен хирезин чонуң кадыкшылы дээш соксаал чок демиселге берген кижи аазап эвести чугаалаар болбайн аан.

Василий Николаевич далаш чокка төөгүп эгелээн: XIX век аъттаныр дээш «эзэнгилиин» теве бергеш. Якутиянның карак четпес делгеминери. Ооң-бир-ле булуңунга малчын аңчы Николай Пудовтуң өөнге он беш дугаар оол төрүттүнгеп. Хеймер оглуң ада-иезин Василий деп адап алган.

Чымыштыг кижилерге чылдар эрткени безин билдиртир эвес. Василиың харыы он ажа бергеш. Ооп адазының улуг дузалакчызы апарган. Бирле чайын адашкылар аап-саап ыяштар кезип алыр дээш арга кирип чоруп каан. Дунаарга хүн турган. Суксанчыы-ла кончуг. Эзим иштинде бичии-бичии оялыктарда шалбаа суглары адашкылар тып тынмайн сыксап ижип чорааннар. Ооп келгеш, үр-даа болбаанда, баштай оглунуң, ооң соон дарый адазының иштэ аарып эгелээн. Эмчи дээр эмчи бар эвес. Аап-саап кара эм бергеш, бурганга чалбарыырындан өске чүүл канчаар боор. Каш хонук эрткенде Николай Пудов Кызыл дустап чоруй барган. «Эртем билиглиг эмчи турган болзумза, ачамның амы-тынын камгалап апкан турбас мен бе» деп бодап ооллуң бажынга мынчап бир дугаарында тыптып келгенин-даа чадавас. Ол күзүн Василий бирги класстың хаалгазын ажып киргеп.

Билиг чедип алыры дээрге мындыг амыр эвес херек. Ынчан бөгүнгү ышкаш ажы хандырылгаа-даа чок. Ынчалза-даа Василий Пудов ара соксаваан. Школа, училище, ооң соонда университеттиң эмчи факультединн доозуп алган.

Эмчиниң ыдыктыг хүдээлгезин күүседир дээш ол дыка хөй черлерни кезип келгеп. Якутия, Таджикистаи, Ыраккы Чөөн-чүк, Воркута, Улан-Удэ... Улуг, биче эмнелге черлерн, шериг госпитальдары...

Ол чедн чыл мурнунда Василий Николаевич Тывага чедип келген. Кезер эмчи болуп ажылдавышаан, келир үеним акушер, фельдшерлерни белеткээр өөредилге черимге башкылап эгелээн.

РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг аттың эдилекчизи ээ Пудов бодунуң ажылдап келген үеэлиниң дургузунда чүе-чүе кижилерниң амызын камгалап алган болгаш хөй санныг аныяктарны бодунуң төлептиг салгакчылары кылдыр кижизиткеп.

Ажылчы чонунуң кадыкшылы дээш күжүн, билиин харам чокка бергеп алдарлыг эмчи хөйнүн херээ дээш ам-даа хөй чылдар иштинде адак чиик ажылдаарынга долу бүзүредилг.

В. МОНГУШ

Хову-Аксы комбинаттың тулуунда күш-ажылчы бурунгаарлаашкын.

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чураан чуруу.

Чаартыкчы

Комсомолчу солдат үш чыл шериг албанын эртиргеш, төрээн черинге чедип келип, колхозчу аныдыралдың кайы хире өскерилгенин чаңгыс чер чурттугларындан танып ал, карак-биле көрүп, сонуургап эгелээн. Үш чылдың мурнунда турганынга бодаарга, аныдыралда дыка хөй өскерилгелер ооң караанга көстүп, «шаг-шаавиле, чавылдак көгүг-биле турбас» дижири ышкаш болган.

Бүгү чаартыкчылар аныяк эрни хей-аът кыприп, ажыл-ишке шымын киреринге аныдыралга албадалкан. Шериг баар мурнунда ол механизатор мергежилдиг турган. Машина техниказың өскени, механизатор кадрларның немешкени колхозта улуг күш болу берген.

Аныдыралды аралап көрүп алган солдаттың сагыжын бирле чүве өдүп турган. Ол—чамдык ажыл-агыйларга электри күжүнүн чедиштези болган. Комсомолчу механизатор эш-өөрүнүң барыкга чоргаарланган, кол чүве колхозту бүрүн электрижидери деп шиитпирлээш, бодунуң професссизын өскертири-биле 1962 чылда Кызылдың механизация училищезинге монтёр салбырынга өөренип, училищени чедишкинниг доозуп, өөренип эрткен теориязын практика кырынга көргүзүп, колхозунга ээлээш эвес ажылдарны бо хүннерге чедир кылчып келген.

Ол чогум кайда, кымны? Ол дээрге, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң колхозчузу Опук-оол Бай-Караевич Ары-дыр Опук-оол колхоз бүдүүрүлгезин быжыглаарынга хөй чаартыкчы саналдарны киирген. Чоокка чедир-ле Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазынга электри чок турган. Маңаа чаартыкчы белен эвес бодаалдарны үндүрүп турган, «ЗИФ» дээр машинаның үндүр бижип каалганы моторун септеп турган, 4 квт. күчүлүг генераторга кошкан, ферманың инек, бызаа каажаларын болган 9 чурттага бажыңнарын электри-биле хандырган.

Колхозту электрижидери-биле кады, аныяк электрик бодунуң мергежилгиге аныяктарны база өөредип турар. Оок өөреткени Алексей Дас-оол ам Кызыл-Чыраа фермазында электри башкарыкчызы. Бичиимак Эрес-оол монтёр хүдээлгезин күүседип турар. Ол электрик болурундан аңгыда, колхозта комсомол комитединиң кежигүнү, агитатор болгаш бот-тывыгыр ураң чүүл бөлүмүнүң киржикчизи.

Эш Опук-оол Улуг Октябрьның 50 чыл ою-на чедишкинниг үзүрзээр дээш күженишкинниг ажылдап, бедиткен хүлээлгени алган. Каш ай болгаш часкы хову ажылдары эгелээринге белеткенип, хову тырдагларынга көжер электрини ол ам белеткеп турар.

ЧУРУКТА: Электрик А. Опук-оол.

А. СОДУНАМ,
авторнун фотозу.

Телефон, радио

Улуг-Хем районнуң харылзаа конторазының инженер-техниктиг ажылдакчылары көдээ суурларны радиожудар, телефончудар талазыбиле сөөлгү чылдарда улуг ажылдарны чоруткан, районнуң көдээ суурлары радио, телефон харылзаазы-биле хандыртынган.

Жданов аттыг колхозтуң Чодураа суурунга ийи чыл мурнунда кашла радио болгаш телефон точказы саннаттынып турган болза, ам радио 248, телефон 20 ажыг апарган. Ол ышкаш «Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң төвү — Торгалыг суурда 210 радио точказы кылдынган.

Суурлардан аңгыда, чамдык сүт-бараан фермалары болгаш хову бригадалары радиолуг, телефонныг апарган. Чижээ, Кожайда хову бригадазы, Харагында № 1 сүт-бараан фермазы болгаш өске-даа фермаларда, бригадаларда радио, телефон харылзаалары тургустунган. Районнуң ыяш ажыл-агый черинин Чаатыда участогуи радиожудар, телефон харылзаазын тургузар ажылга мастөрлар Сүрүн, Аргунов олар шудургу ажылдааннар.

М. ДУНГАР-ООЛ.

НОМДА КИЖИ

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

I.

Кайгамчык намдарлыг кижиниң дугайын мырынай-ла таварылга бооп билгеп мен: Багдад чурттуг ооп Арабн далайга пароходка ажылдап, Индияның Лахор хоорайынга хөлечиктеп. Ватиканның өскүстер базынынга туруп, Стамбулга сапын аштакчылап, Тавризка тояанчылап, Тнфлистиң садыгжызынга айбылчылап, Баку коммуналының «Гаврожу». Кызыл Гилянның дайынчызы, РКСМ-ниң үшкү съездиниинң киржичнзи. Ташкентиге агрономнаи, Чоокку Чөөн чүкке орус корреспондент чоралап болгаш Москваның чогаалчызы болган... Тигриниң болгаш Евратгың эриктериие төрүттүнгеп араб кижиниң чуртталгазының оруу ыыдыг...

— «Аас-кежик дилээн кара кештиг ооп» чоралап кижи силер ышкажыл силер?—деп айтырдым.

— Ол мен-дир иеп. Номда мени Мухтар деп адаан. Ленин-биле таныжып, ийи дугаар төрээн чурттуун болган Россияны тып алгыжамга чедир хоорайлар, чурттар кезип чораан кижи мен-не болгай мен. Мен ам Москва хемниң эриинде хоорайның чаа районунда — Мневниикиде чурттап турар мен—деп, Сахиб Джамал хүлүмзүрүп харылады.

Каш чыл мурнунда Бакуга номчаан номумну база каташ сактып келдим. «Аас-кежик дилээн кара кештиг ооп» деп ол номну ам-даа кадагалап чоруур мен. Сахиб Джамалдың тооржуу. Багдад чурттуг ядыы, черлер кезип түрел чораан Мухтарның дугайында шын болгаш мунгаргай тоожу мөгөө мынчаарда-ла аажок дээштиг болган. Оон соонда ол номну мөөң оолдарын номчаам. Ону чугаалашкаш, Сахиб Джамал далайлар ыяштына кайда-ла бир черде чурттап чоруур боор деп бодаан бис. Бакунун, Тбилисинин Москванын амыдыралын авторнуң бүзүредиг кылдыр дыка эки бижээнин мынчаарда-ла магадаан мен. 1917 чылдың күзүнүнде Лахор хоорайнын чоогунда Амритсара деп Алдын дуганга «Девали» деп индий байырлал болуп турда, Мухтар элдептиг угуулга хуудус тып алганының дугайын ол номда чугаалап турар. Россияда революция дугайын, Ленин дугайын ол хуудус медээлээп. Оон соонда Ленинниң фоточуруктут индий солуунну ол база тып алган. Ол фоточуруктуг номун ол база тып алган. Ол фоточуруктуг номун ол өске чүүл канчаар боор. Каш хонук эрткенде Николай Пудов Кызыл дустап чоруй барган. «Эртем билиглиг эмчи турган болзумза, ачамның амы-тынын камгалап апкан турбас мен бе» деп бодаал оолдуң бажынга мынчап бир дугаарында тыптып келгеш, ооң соонда Бейрутка болгаш Дамаскиге чеде берип-тир.

III.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң чурттарын кезиндир үр чоруп, Хиджаза, Ливан, Сирия, Турция, Иран чижектиг чурттарның кызыгаарларын эртип чоргаан аныяк ооп адак соонда Тавризке чедип келген. Ол хоорайдан Россия ам мырыай ырак эвес. Ынчалза-даа Сахиб аңаа база бир бак чаланга таваржып-тыр: кулдар садыгдакчыларының чалчалары ону тудуп алган, бай мусульман садыгжы Саламовка садыпкан. Оолду ол садыгжы Тифлисче алгаш барыптыр. Багдад чурттуг ооп кулдуң бергө салым-хуузун көрүп, хостапга дээш демиселнин өөрөнп берген. Бакуда эрге-чагырга ажылчыннарның болгаш таваржыннарның холувда шилгээн деп дыңнаан, ооп олче дезе берип-тир.

Ынчаарда Закавказьеиин бүгү контрреволюциязы: мусаватистер дашнакилер, меньшевиктер болгаш эсерлер Бакунуң коммуназыига удур көдүүлген турган. Хоорайның кудумчуларынга тулгуушкуннар болуп турда, Сахиб Джамал аңаа таваржып, кымның талазынга баарын билгеп ап-тыр. Ажылчыннар-биле каттыжып алгаш, боолу чок-даа болза, демисежин тургаиларга октар болгаш сут дажылаа берип, Баку коммуназының Гаврожу болу берген.

Кадыг-дошкун гулчуушкуннар дүне-даа, хүндүг-даа соксавайн турган. Бакунуң коммуназы бастырган. Сахиб Джамал ажылчын оолдар-биле таныжып алгаш, нефть тывыпкыныига ажылдай берип-тир. Орус болгаш азербайджан оңнуктери аңаа боттарының дылын өөредип, чажыт большевик солуннарны болгаш худустарны номчуп берип турган. Удатпаанда ол солуннарны ооп болу тарадып турар апарган. Оолду каргыс шагдаалар туткаш, революстуг аныяк өөрү-биле кады кара бажыңнап каап-тыр. Ынчалза-даа 1920 чылдың апрель 28-те Бакунуң тура халаан пролетариады болгаш 11-ги шеригиниң келектери контрреволюцияны чылча шанкаш, а Баку кезээде советтиг болу берген.

Сахиб Джамал ийи дугаар төрээн чуртунга, чаа өөнүктерииге өөрүл, ажылче болгаш өөредилгеже сундуга-ла берип-тир. Политкурсту ол доозкаш, өске чурттардан келген мусульман аныяктар оргузунга агитатор апарган. Ынчаарда ону Чөөн чүктүң аныяктарының төлээлери-биле кады Москваже комсомолдуң үшкү съездизинче чоруткан. Москвага ол чырыдмышкын улус комиссары Луначарский-биле таныжып алган.

IV.

...Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң Даргазының кабинединче карак шилдиг кижи кире берип-тир. Каш минута болганда, ол кижи үнүп келгеш, маңаи олурганнарга мынча дээн:

— Силерни эш Ленин келзин дээш маңаи олур!

Владимир Ильич Ленин биле Анатолий Васильевич Луначарский стол чанында турганнар. Комсомолчуларже уткуштур Ильич чиик кылаштай бергеш:

— Дыка-ла күштүг шырак-тыр силер. Мындыг аныяктарга удур Антант чүнү-даа шылдазас!—дээн.

Аныяктар өөрүп, чиик чүве дег-ле апарып-тыр.

Мухтарга Ленин чоокшулап кедгеш, Луначарскийниң чугаалаанындан ону дораан билип каап-тыр.

— Че, бо-дур, ам ужуражып келдивис—дээш, Владимир Ильич чымчак хүлүмзүрээш, холун сунган. — Кошкак улустарны дарлаарын Совет Россияда узуткаан, деп эрге тургустунган, арабтарны база базындырбас бис.

Ильичиниң холун Мухтар тудуп алгаш, ону көрүп, ыыт-даа чок турган.

— Чүге ыыттавайн тур силер, эш Мухтар?—деп, Владимир Ильич хөлүг айтыргаш,—олурунар, олурунар —деп, ооп өске өөрүнче көрүп чугаалап-тыр.

Комсомолчулар олургулап алганнар.

Чүгле Мухтар чааскаан шимчевейн. Ленинниң арыынче көрүп турун-туруп, хандыр улуг дыңнаш, арабтап бир чүве чугаалап-тыр.

— Чүүже?—деп Ленин хүлүмзүрүп айтыргаш, олче көрүнгеп.

— Силерни куспактап каап болур ирги бе?—деп, Мухтар орустай каавыт-тыр.

— Чүге болбас боор—дээш, Владимир Ильич каттырбышаан, Мухтарны боду куспактапкан.

Мөгүдеп суртаан аныяк араб, чүү-даа канчаар аайын тыппайн барган, Ленинниң эктинге чаагын сыртандыр салыпкан.

— Че, бо-дур, ам шуут шайыралдажып алдывыс. Ам ажыл-херек дугайын чугаалажыыл—дээш, Мухтарның эктинче Ленин часкагылап каап-тыр.

Креслозунга Ильич дүргеп барып олуруп алгаш:

— Чоокшуладыр олуруп алыңар, эштер—дээн.

...Комсомолчулар походтарга, тулчуушкуннарга боттарының киржилгеининң дугайын, өлүрткен эштеринниң дугайын Ильичиге чугаалап бергенинер. Шуптузуп ол дыңнаш, мынча дээн:

— Амыдыралдың дуржулгазын билип, херек кырында амыдыралдың кандыызын ам көргеп дир силер. Аныяктарның эрес-маадырлыг көруктарын революстуг Россия-даа, революстуг пролетариат-даа, бистиң партиявыс-даа черле утпас...

Мухтарже Ленин көрүнгеш, мынча дээн:

— А силерни дээргилерге удур революстуг демиселдиң орууиче амыдырал боду киирип келгеп-дир. Колонизаторларның, чиижең садыгжыларның, буржуазияның бөрүзүг хоойлуларын бодунар көрүп келгендир силер. Бодуларынга дугайындарны бистиң аныяктарывыска, ажылчыннарывыска барып чугаалап бериңер, кулданыгдын социалистиг революцияның ачызында кезээде чарылган кул чораан кижиин биилип алзывнар. Индияда, Турцияда, Иранда бөгүн чүү боон турарын, кулдандырган, дарлаткан массаларның човуладып чугаалап бериңер. Аныяктар эвилелиниң кежигүнү силер бе? Ол кончуг эки-дир. Чөөн чүктүң ажылчы чоннарынга коммунистиг университеттиң дооскаш, чогаал бижиириге бодуның күжүн эң-не баштай шенеп көргеп. 1923 чылда ооң баштайгы шүлүктери парлалгага кестүп келген. Удатпаанда Турцияже корреспондентилеп чорупкан. Турциядан ооң бижээн хөй чүүлдерн болгаш очерктери Москваның болгаш Ташкентиниң журналдарынга болгаш солуннарынга парлаттынып турган.

Делегейиин мынги дайынының чылдарында ол база катап Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкче барып, фашизмге удур совет улустуң тулчуушкуннарының дугайында шынны чугаалап бээр дээш чоруткан.

— Аңаа баргаш, аш, түрегинии, эрге-шелээ чок болгаш дорамчылаткан ажылчы чоннарны база катап көрген мен. «Хостуг делегей» дээриинин дээргилериинин араатанзыг политиказын сойгалап илередиирге бодуның чурттагланның арткан үезин тураскаадырып шиитпирлеп алган мен—деп, Сахиб Джамал чугаалап орар.

«Аас-кежик дилээн кара кештиг ооп», «Кара чечектер», «Үш кадагжыгаш» деп номнарынга болуның човуланын, ужуралдарын болгаш демиселин бижиир чорук ооң ол чугаалап орган чүүдериинден болганы чадавас боор.

Ооң парлалгага чаа дужаагаи сөөлгү романы чогаалчы Сахиб Джамал-биле мени ужураштырган. «Үш кадагжыгаш» деп романга эге чүүл бижиирнин «Ташкент» деп ном үндүрер чер мендеп дилээп.

Сахиб Джамал алдан ажыг харлыг-даа болза, чогаалдыкчы күжүн чечектелиишкинде хевээр. Москвага Ленин-биле ужуражып турганы ышкаш, Бакунуң пролетариадының болгаш Гилянның патриоттарының хүрээлеңинге турган, демисежин чоргааны ышкаш, аныяк демиселчиниң кыптыгыышкыны-биле чаа романнарны болгаш шиилерни ол бижип турар. Чогаалчы бодунуң бүгү чурталгазын Чөөн чүктүң улустарының хостагланының улуг хөрээнге бараалгаткан.

Г. ОСИПОВ,
чогаалчы.
(ПМА).

Сибирь музыказының байырлалы

БАРНАУЛ. (СЭТА). Улуг Октябрьның 50 чылынга утказутур Барнаулда музыка уран чүүлүнүң байырлалы ажыттынган. Сибирьниң кол-кол композиторлары боттарының эң дээре чогаалдарын Алтайда чедирге берген.

Новосибирскиниң композитору А. Муровтуң «Бирги симфониязы» крайның шин театрынга магалыг чаагай чайгыланып турган. Новосибирск консерваториязының профессору В. Сюнин Алтай крайның филармониязының симфониялыг оркестрининг үделгези-биле оркестрлиг фортепьянога Георгий Ивановтуң концертин күүседкен. Барнаулдуң чогаалчызы Я. Кайыктың симфониялыг шүлүглели-биле «Алтай дугайында тоожу-биле» баштайгы музыкалыг кежээ доозулган.

Сибирь композиторларының чогаадыкчы отчеду Барнаулга дөрт хүн үргүлчүлээр.

Культура ажылдакчыларынга шаңнал

ВЦСПС чонну культура талазы-биле хандырарынга идепкейлиг ажылы дээш профэвилелдериниң культура-чыдыышкын албан черлериниң хөй бөлүк ажылдакчыларын шаңнаан.

Клубтарның, культура бажыңнарының болгаш ордуларның директорларын, библиотекалар эргелекчилерин, профэвилелдер чөвүлелдериниң культура-массалыг болгаш спорт ажылының организакчыларын, хөй-иитичилерни Хүндүлел бижиктер болгаш «профэвилелдерине идепкейлиг ажылы дээш» демдек-биле шаңнаан.

Шаңнатканнарның аразында профэвилелдериниң Минскиде Культура ордузунуң революсчу, дайынчы болгаш куш-ажылчы алдар клубунуң даргазы Совет Эвилелиниң Маадыры М. Б. Осипова, Улан-Удэде локомотив-септелге заводунуң кызыл булуң чөвүлелиниң даргазы слесарь М. Л. Дулов болгаш өскелер-даа бар. Ниитизи-биле 470 кижи шаңнаткан.

(СЭТА).

—o—

ДОСААФ-тың ийиги автомотолотереязы

1967 чылда чүс миллион рубль түнге ДОСААФ-тың ийиги автомотолотереязын үндүрерин дыңнаткан болгай. Эрткен чылгы ышкаш билеттиң ортаа 1 рубль. Чаа лотерея биледи-биле чүгле улуг түнге 120-ден 5000 рубльге чедир ойнаашкыннарны ойнап ап болур. Ойнап алыпкыннарның хемчээли ийиден хөй катап өскен. 1967 чылдың лотереязы 200 разрядтыг кезээнге чарлыр. Разряд бүрүзү 500.000 билеттен тургустунар азы № 000001 билеттен 500000 билетке чедир. Разряд бүрүзүнге 250 мун рубльдин ойнаашкыннары таваржыр.

Шупту тиражка 56 мун ойнап алыпкыннар 50.000.300 рубль түнге ойнаар. ооп иштинде:

«Волга» деп автомобиль	1400
«Москвич» деп автомобиль	2500
«Запорожец» деп автомобиль	4000
«М-63-Урал-2» деп коляскалыг мотоцикл	5000
«ИЖ-Юпитер-2» деп коляскалыг мотоцикл	3000
«Восход» деп мотоцикл	3000
«Тула» Т-200 М» деп моторолёр	2000,
«Вятка-2» Б-150 М» деп моторолёр	6000
«Рига-3» деп мотопед	900

Моторлуг чадаг тергелер — 12.400 кезээнерге тус-тус таваржыр.

Шупту тараткан лотерея билеттериинин өртээнин чартыы ойнап алмышкын ёзугаар чурттакчы чонга эгиттинер. Оон артканын өөредилге классталын, спорт шөлдерин түдүп тургузарынга, болгаш өөредилге, спорт керекселдерин дериирнге база камгалал массалыг ажылдың, спорттуң шериг-техниктиг хевирлерин улам ыңай сайзырадырынга чарыгдаар.

Автомотолотереяның билеттерин мурнундаазы ышкаш ДОСААФ комитеттери болгаш хөй-иитичи тарадымкчылар чурттакчы чонга тарадып нептерер. Республиканың ДОСААФ комитединге автомотолотерея билеттери келирн билек, ону бо чылдың февральдың ийиги чартыынан эгелеп тарадып эгелеер.

А. МЕНЧИКОВ,
республиканың ДОСААФ комитединиң оргкилдизининиң пиструктору.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

НАЙЫРАЛ»: **Уругларга дириг-чуруктар** 10, «Дайын болгаш тайбың» (2-ги сериязы) 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Инженер Гаринниң гиперболоиди» 2.30. «Дамчыктыг елүмүнүң чыргалыында» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Азиянық кырында шуурган» 10.30. «Зимн, бичии кижи!» 12.30, 2.40, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөөрай кырында аъттыг кижи» 3, «Ынакшыырын хөрүп тур» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизининн 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизининн 37-13, көдээ ажыл-агый киллизининн 21-47, үлетпүр киллизининн 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденгилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериинин 21-27, иштики информация киллизининн 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ДС—01225.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда тидеэлзеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ФЕВРАЛЬ
16
ЧЕТВЕРГ
№ 40 (6677).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-га беседалар

Октябрь революциязының 50 чыл ою-биле холбаштыр сайгал-оналдарны солчуру-биле чедип келген Италияның Коммунистиг партиязының төлээлери-биле беседалар СЭКП ТК-га болган.

Италияның Коммунистиг партиязының төлээлери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою Италияга байырлап эртиреринің планнарының дугайын СЭКП ТК-га дыңнаткан. Делегейниң ажылчын ажыг-семизиниң болгаш бүгү дешпилгелиг кижи төрелгетевге Октябрь революциязының 50 чыл ою-ның идей-төөгүлүг болгаш политиктиг ужур-дузазын чырыдар төлээзи-биле улуг кампанияны италия коммунистериниң чорудар деп турарын ИКП-ниң төлээлери медеглээн. Олар бо юбилейни коммунистиг пиитиледи тургузар дээш демисеелге совет улустуң чедишкинниерин, империализмге удур, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар болгаш кампалаар дээш демисеелге ооң төөгүлүг ролюн делгерецгей пропагандызалары-биле демдеглээр деп турар.

СЭКП-ниң төлээлери совет улустуң чедишкинниерин бедии-бүле үнелеп көрүп турары дээш италия эштерге өөрүп четтиришкинин илертейлээн. Бодунуң талазындан СЭКП-ниң төлээлери Совет Эвилелиниге Октябрь революциязының 50 чыл ою баймдап эртиреринге холбаштырган хемчеглериниң планнарын италия эштерге таныштырган.

ИКП-ниң төлээлери СЭКП ТК-ның Пропаганда кылдыңыңге, Культура кылдыңыңге болгаш Информация кылдыңыңге, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунга болгаш алган хей совет организацияларга ужуражылгаларын кылган.

СЭКП ТК-га беседаларны чорудуп турган үезинде ийи партиялардың бот-боттарынга сөөлүүргелдиг айтырыгларны чугаалажып көргеш. Бүгү чугаалажып көргеш айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарының чаңгыс айны демдеглеттингеи.

—⊙—

КУДР-НУҢ ЧАЗАК ТӨЛЭЭЛЕРИ МОСКВАДА КЕЛГЕН

Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ККП-ниң ТК-ның секретары болгаш КУДР-нуң Министрлер кабинединиң даргазының бирги оралакчызы Кир Ир баштаан Корей Улут-Демократтыг Республиканың чазак төлээлери февраль 16-те Москвада келген.

(СЭТА).

—⊙—

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СУДУНУҢ БҮРҮН ЭРГЕЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1962 чылдың январь 10-да сонгуттурган Тыва АССР-ниң Дээди судунуң бүрүн эргелериниң хуусаазын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги чыылдазының төрээлгелиг сессиязынга чедир үзадыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИНГА.

Кызыл хоорай
1967 чылдың февраль 15.

Партияның иштики демократиязы

Коммунистерни шын кижизидериниң болгаш партия амылының бүгү талааларын экижидериниң эң шынчы база эң ынанышты оруу болза партияның иштики демократиязын шыңгыы сагыыры, ону улам хөгжүдери болур. Коллективтиг удуртулганың принциптерин партияның бүгү-ле звеноларында улам долу боттандырып, семинарларны, теоретиктиг конференцияларны зөк шынаръяг эрттиреринге калбаа-биле практиказап, партия хуралдарын белетиззеринің болгаш эрттиреринің практиказын партия организацияларында улам экижидип турар. Моон алгаш көөрге, ылаңгыя партияның XXIII съездизиниң соонда партияны улам ыңай быжыглаарының, оң политиктиг болгаш организаичы реяюн бедидериниң чорудулгазы улам-на хөгжүп турар-дыр.

Бистиң республиканың партия организациялары амыл-агый тургузуушкунунга партийжи удуртулганың принциптериниң болгаш методтарының дугайында, партия эге организацияларының дайынчы аргалының бедидериниң, партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижеиктерин сагыырының дугайында база еске-даа зң чугула айтырыгларны партия хуралдарынга, бюроларга чугаалажып, тодаргай шиитпирлерни хүлээп ап турар апарганнар. Чижээ, «СЭКП Уставының негелделерин күүседиринге коммунистериң харыысалгазын бедизер дугайында» айтырыгны Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунда партия организациязының хуралынга, партияның Каа-Хем райкомунуң бюрозу «Ленин аттыг колхозтуң коммунистери партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарыл» деп айтырыгны, ол-ла районнуң «Ленинчи оруң» колхозунуң партия организациязы — колхоз будурулгезинге коммунистериң авангардтыг ролюн бедидериниң дугайын чугаалашкан. Партия амылының деңнелин улам-на бедидер төлээде, партия тургузуунуң эң-не чугула айтырыгларын доктаамал, бүгү талаалыг чугаалажып көөрүн партияның бүгү звеноларынга боттандырары ынчангаш эргежок чугула.

Коммунистериң санал-оналдарынга болгаш бедилдарынга улуг кичээнгейлиг база хүндүткелдиг болурун, партия Уставының негелделерин багай күүседип, партия кежигүнүңүң адынга төлеп чок коммунистерни партия организациязы ей-шаанда хемчет алзын, коммизидилге амылын күштелдирзин дээш, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди бүгү талаалыг калбартырын, шүгүмчүлелди кызар чөрүктү шыңгыы буруу шаварының чугулазын партияның XXIII съездизиниң база катап онзалап айыткан.

Коммунистериң хөстүг болгаш амыл-херекчи санал-оналдарын, шүгүмчүлелдерин төөп көрбес таварылга дээрге оларның активчи чөрүүн, партия амыдыралының оларның киржилгезиниң үшүр-дузазын үнелеевейн, бүгү шынныг түүлдү билип алырынга партия организациязының ажылын мөөндактап турары ол болур. Ынчаарга чамдык партия комитеттериниң база оларның амылданчыларының талазындан ук негелделерни күүсетпейн турарын партияның иштики демократиязының принцивин хамыдып, аңаа делгем орууту амыдып бербейн турары-биле тайылбырлаар апаар.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозта партия комитеди мал ажылыңга удуртулганы кошкадып, малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидериниң хемчеглерин албайн турар дугайын колхозтуң партия организациязының эртнеи отчёт-сонгуулдалыг хуралынга коммунистер чидинбиле шүгүмчүлээннер. Ынчалза-даа партиом (секретары эш Буян) коммунистериниң үнүнге — партийжи шүгүмчүлелге төөмча чон болуп артпышаан. Мал ажылынга коммунистерни таарыштыр быжыглаваан, кыштаглаашкында болгаш малдың чаш төлүн камгалап ап туурында четпестер амдыгаа чедип үргүлчүлевишаан.

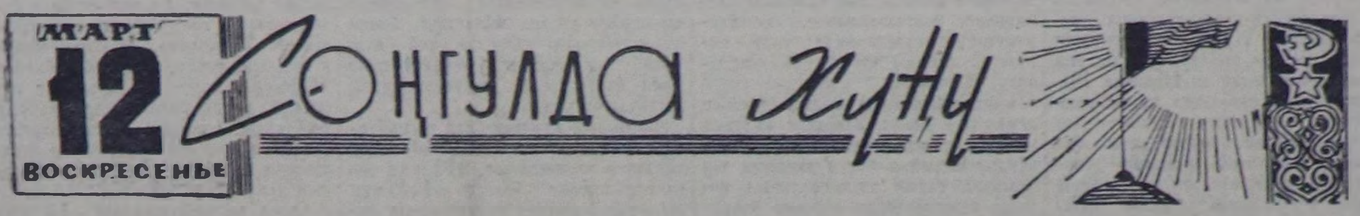
Өске бир чижек бо. Бодунуң колхозунуң мал ажылында улуг четпестерни биябишаан, ону чайладырының хемчеглерин алырын Төөю районнуң «Май 1-зи» колхозунуң коммунистери партия хуралдарынга чугаалап, ол дээш партиомну шыңгыы шүгүмчүлеп турганнар. Ындыг дүвүреничиг байдал турзажок, партиом (секретары эш Дамдың-Сүрүң) колхоз будурулгезинге партийжи удуртулганы ношиатпан. Коммунистер-биле ажылдаарының арга-методтарын чедимче чок ажыглап турган. Коммунистериниң санал, шүгүмчүлелдериниге төөмча чон, удуртулганың стилинге зрең-гейлээр, амыл чылзыр чөрүк үүге чедиргенин? «Май 1-зи» колхоз 1966 чылда күрүнеге зът, сүт, дүн садарының планнарын күүсетпээн, ниити болгаш бараанның продукция будурериниң хемчээлин нудулатпан, инектериниң сүтүүр, хойларның дүүнүр чөрүү нудулаан болгаш ажыл-агыйның акша орулгазы эвээжээн. Мындыг байдалдан үштунар дээш, колхозта партия комитеди шиитпирлиг хемчеглерни ап, коммунистериң база партия кежигүнү эвестериниң күжениишкинин колхозтуң экономиказын быжыглаарынче мобилизастаар хүлээглеглиг.

Партияның иштики демократиязының негелделерин ажыл-херек кырынга боттандырарының, четпестерни үзүткаарының база кадрларны, бүгү ажылчы чонну шын кижизидериниң чугула арга-хемчеглериниң биоөзи — партийжи принципиалдыг шүгүмчүлеп болгаш бот-шүгүмчүлеп болур. Ынчалза-даа шүгүмчүлелди херекке албас, ону кызар ындыг фактылар чамдык партия организацияларында, партийжи удуртумчуларда бар. Оң-биле эптеш чок демисеминри — партияның иштики ажылын сайзыраңгайжыдарынга, оң демократиязын быжыглаарынга делгем орууту амыдып берип турар. Шүгүмчүлелди кызар, шүгүмчүлээн кижини эжээнниг иевер кижилерни СЭКП-ниң хүрээлеңиндеп үндүреринге чедип партийжи шыңгыы харыысалга хүлээдирин партияның Уставы негеп турар.

Коммунист бүрүзүнүң хуу харыысалгазын бедидериниң айтырыы партия амыдыралында бир чугула черни эзлеп турар. Коммунист бүрүзү бодунуң бактаап турары организациянның ажыл-херээ дээш бүгү партиямык мурнунга харыысалгалыг. Партия комитеттериниң, партия организацияларының сорулгазы болза коммунистерни ажыл-херектиң хөй талаалыг чорудулгазынга идепкейлиг киириштирбишаан, чүгле партияның сагылга-чурумунга медередим-биле кижизидер эвес, харын күш-амылдың сагылга-чурумунга, совет хоойлу дүрүмнерин, социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин, бистиң моральдыг дүрүмүвүстү сагыырынга кижизидери болыур.

Удуртур амылдакчылар, бирги эзлечегде партийжи амылдакчылар партияның сагылга-чурумун быжыглаар дээш онза харыысалгалыг. Оларның хамыдып болбас хүлээглези —боттарынга болгаш өскелерге негелделиг болуру, чурум чок чоруитүң фактыларын оюп эртпези, бодунуң партийжи хүлээглезин төлеп чок эдилеп чоруурларга эптеш чок негелделиг, принципиалдыг болуру.

Республиканың партия организациялары Совет эрге-чагыргамың 50 чыл ою-ңга чедишкинниг ужуражыр дээш улуг болгаш харыысалгалыг ажыл-хереңгерни боттандырарынче эгелеп кирген. Оларның чедишкинниг шиитпирлеттинери партияның иштики демократиязын, партияның сагылга-чурумун улам быжыглаарындан, кандыг-даа участокка партийжи удуртулганың деңнелин камгыгызындан артын бедидеринден база улуу-биле хамаарыжыр.

Улустуң бүзүрели

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткеп эгелээн

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарына кандидаттарны бүрүткээри февраль 14-те округтарның сөөңгүлда комиссияларының хуралдарынга эгелээн.

Москва хоорайның Бауман сөөңгүлда округунуң округ сөөңгүлда комиссиязы ол сөөңгүлда округтан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Чингиве секретары **Леонид Ильич Брежневти** бүрүткээр деп доктаалды хүлээп алган.

Найысылалдың Фрунзе сөөңгүлда округунуң округ сөөңгүлда комиссиязының хуралынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Алексей Николаевич Косыгинни** бүрүткээн.

Найысылалдың Ленинград сөөңгүлда округундан Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Николай Викторович Подгорныйны** округ сөөңгүлда комиссиязы бүрүткээн.

Москва хоорайның Ленин сөөңгүлда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга «Красная роза» комбинатының аргыкчызы **Лидия Матвеевна Рыбинаны** округ сөөңгүлда комиссиязы бүрүткээн.

Рига вокзал округунуң округ сөөңгүлда комиссиязы Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Москваның «Калибр» инструменталь заводунуң слесарь-аптекчизи **Алексей Михайлович Карповту** бүрүткээрин доктаапкан.

Алтай крайның Павловск сөөңгүлда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы **Дмитрий Степанович Полянскийни** округ комиссиязы бүрүткээн.

Ленинградта Политехниктиг сөөңгүлда округунуң округ сөөңгүлда комиссиязы РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Андрей Павлович Кириленкону** бүрүткээн.

Василеостровск сөөңгүлда округунга болган округ сөөңгүлда комиссиязының хуралынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның Партия контроль комитединиң даргазы **Арвид Якович Пельшени** бүрүткээн.

(СЭТА).

—⊙—

Бедик көдүрлүүшкүн-биле

Тыванның ажылчы чону боттарының төлептиг кижилерин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң база чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга депшидери үргүлүлеп турар. Каа-Хем районнуң ажыл-ниичилери ам көдээ Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшиттеевейн эгелээн.

Районнуң чону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттарга кандидаттар депшидилгезин бедик көдүрлүүшкүннүг байдалга эрттирген. Сарыг-Септиң № 63 чөөн талазы сөөңгүлда округундан Сарыг-Сеп № 1 ортумак школаның башкызы Галина **Дорофееваны**, Бүрен-Аксының № 64 округундан Климентий **Очур-оолду**, Кундустуңнуң № 65 округундан «Коммунизмче оруң» колхозтуң даргазы Андрей **Моргунну**, Ильинканың № 66 округундан «Тилелге» колхозтуң механизатору Клим Яковлевти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга чон бир үнбиле депшиттеген.

• • •

Бай-Тайга районнуң «Малчын» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары депшидилгезе хуралдарын база-ла көдүрлүүшкүннүг байдалга эрттирип турарлар. Республиканың алдарлыг малчыны Донгак Бичеоолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынын кандидадынга, саанчы Салчак Чечекти, башкы Арыя Салчакты, көдээ Совет даргазы Долума Достайны район Совединиң депутадынын кандидадынга, сааныгы Доспан Сержинии, башкы Өрүүг **Бөрбак-Караны** Карғы көдээ Совединиң депутадынын кандидадынга колхозчулар депшиттеннер.

ТОЖУДА

ССРЭ-ниң үндезин хоойлузун өзүгаар сөөңгүчүларның сөөңгүлдага кирижир болгаш сөөңгудар эргелерин долу бүрүн хандырар дээш, Тожу районнуң партия болгаш совет органнары 1967 чылдың март 12-де болур сөөңгүлдага белеткел ажылдарын калбартын турар. Ажылчы чоннар-депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш сүүр Советтериниге сөөңгүлда дугайында дүрүмну өзүгаар районда турғустунган 7 кижи составтыг сөөңгүлда комиссиязы ажылдап эгелээн. Район Совединиге сөөңгүлдалар чорудар 50 көдээ Советтерге 100, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге сөөңгүлда чорудар 3 сөөңгүлда округун база 9 сөөңгүлда участогун районда тургускан. Бо хүннерде чер-черде болуп турар ажылчы чоннарның хуралдары сөөңгүлданың округтар болгаш участоктар комиссияларынга боттарының төлээлерин депшидери дооступ турар.

Март 12-де чер-чер Советтериниге болур сөөңгүлдаларга улуг чедишкинниерниг үжураажыр дээш, Тожунуң партия организациялары чон ортузунга партиянның тайылбыр массалыг ажылын экижиткен. Чаа тургускан 7 агитпунктуда партия эге организациялыг-ларының 239 агитаторлары сөөңгүчүларның чурттап турар бажыңнарының айыл-биле хуваа тургускан.

Тоора-Хем ортумак школада партия эге организациязының агитаторлары сөөңгүчүлер ортузунга ажылды эки чорудуп турар.

О. СИЗИРИН-ООЛ.

В. Логачев — республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Таңды район салбырының дүрмүлгэлиг моторизи. Ол нормазын ажыр күүседип турар болгаш оөң кылган ажылының шынары эки.

ЧУРУКТА: моторист В. Логачевтуң ажылдап турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СӨӨҢГҮКЧУЛАРЖЕ

Бистиң партия организациявыс улуг авес, 8 коммунистерден тургустунган. Ындыг-даа болза партия организациязы сөөңгүкчулар ортузунга улуг ажылды чорудуп турар. Амгы үеде улуг кичээнгейни агитас-массалыг ажылче салып турар болгаш агитколлективтиң ажылын экижидип, оон шынгыы контролюн эки тургускан.

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге болгаш чер-чер Советтериниге сөөңгүдалар чорудар талазы-биле улуг тайылбыр ажылын бистиң агитаторларывыс чорутканнар. Олар ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң эрткен сессияларының материалдарын болгаш СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң дугайында беседаларны боттарының хамаарышкан участокторунга барып кылганнар. Агитаторларның семинарын ийи удаа чоруткан бис. Оон ынай хүн бүрүзе болуп турар болдуушкуннарның доңчуталын агитаторларга база тайылбырлап турар бис. Бистиң агитаторларывыс понедельник сайында СЭКП хооркомунга боол турар агитаторлар семинарларынга барып, лекцияларны база дыңнап'ап турарлар.

Агитколлективтиң иштинде ан-не идепкейлиг, ак сеткилдиг ажылдап турар агитаторлар база бар. Оларга аштер Котельникова, Печаткина, Легостаев, Педоренко оларны хамаарыштырып болур. Бо агитаторлар бир дугаарында-ла сөөңгүкчулардың ханызының шын, ой-шаанда тургузуп, каш удаа беседаларны чорутканнар. Агитаторларның чүткүлдүг ажылдаанының түңнелинде, бистиң агитколлектививис сөөңгүкчуларның ниити ханызының агитпунктуга бир дугаарында-ла дужаагаи. Чоокта чаа партия хуралынга агитмассалыг ажылдың чорудулгазының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш бис. Аңаа ниитизи-биле агитколлективтиң ажылын эки деп көрген болгаш чамдык четпестерни база демдеглээн.

Ам агитаторларның хөй кезии боттары түскай ажыл планын тургузуп алган ажылдап турарлар. Чоокку үеде бистиң агитаторларывыс совет сөөңгүлда системазының, чаа депшиттиргем кандидаттар дугайында беседаны чорудар деп планнап алганнар. Бистиң агитколлективтиң агитатор бүрүзүнүң онаашкан участогунда сөөңгүкчу бүрүзү март 12-де болдуңгы бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бээр хөөрзинге улуг идегелиг бис.

А. ООРЖАК.

Социал хандырылга министерствозунда агитколлективиниң улуртукчузу.

Бии-хемчилер улуг байырлалга

Районнуң ажылчы чоннарының хүлээлгелери

Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери чаа беш чылдың бирги чылын эки доозаннар. Күрүнениң онаалгаларын олар сүт садар талазы-биле 26,5 хуу, дүктүүн — 24,3 болгаш эттиин — 4,5 хуу ажыр күүсеткеп. Бии-Хемниң чер ажылдакчылары республикада ниити ортумак хемчээлиниге болзарга, тараазы гектарзын-на 2,4 центнер хөйнү алган.

Совет эрге-чагырганың улуг байырлалдыг чылынче олар улам идепкейлии-биле киргеп. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның 1965 чылдагы март Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле чогаадыкчы ажылдавышаан, тараажылар болгаш малчыннар, үлетпүрүнүң, салгының, улус чырыдыышкынының, культураның ажылдакчылары даразыпда хүлээглелерни алган:

26000 гектар шелге гектарга-да онаалтыр 11,5 центнер тараапы өстүрүп. Нөөрбиның 1-ге чедир күрүнеге тарга садарының планын күүседир болган пландан ажыр 2800 тонна тараапы садар. Гектар бүрүзүнден 90 центнерден эвээш эвес картофельди, 111 центнер ногаалапны, кукурузаның 140 центнер ногаан массазын алыр.

Концентраттыг, чулуктуг болгаш бөдүүн чеминер-биле мал ажылын четчир кылдыр хандырар.

Келир кустуң дүүнүүнге киириштир 30000 тонналан эвээш эвес иринлинн шөлдерге төгер. Тараанын 15 мүң гектар шөлүүге химиктиг прополканы чорудар, 7000 гектарга хөөкчилерге удур хоран химикаттар-биле ажылдап кылышкынны чөрүдер.

2100 гектар тарылга шөлүүн даштардан, чадан-ыяштардан аштап арыглаар. 300 гектар черге эрги сугтарылга четкилерин катап тургузар болгаш чаларны тудар.

Малдың бүгү чүүнүнүң талазы-биле мал ажылын хөгжүдериниң күрүне планын күүседир, ол сорулга-биле төрүүр чүс баш малга онаалтыр 85 ыяшны, 90 хураганны, кол хаваандардан 7-ден эвээш эвес болгаш дугуштардан — 5 хаваи ооллаңын меңги алыр.

Бир инектен-не 1600 кг чедир сүтүү саап алыр, бир хойга онаалтыр 2,6 кг дүктү кыргып алыр.

4086 тонна сүтүү, оон иштинде 286 тоннаны планнан ажыр, 1695 тонна этти, олардан 45 тоннаны планнан ажыр, 156 тонна дүктүү, оон иштинден 8 тоннаны пландан ажыр күрүнеге садар.

Мал ажылының продуктулуун белдери-биле тарын боозазыпганы, малды интенсивтиг чемгерелии калбаа-биле ажыглаар. Сүт-бараан фермаларынга мал сугтарылгазын болгаш мал чеми белетээрин долуу-биле, а инек саалдазын 70 хуу механизастаар.

Күрүнеге сүт болгаш эът садар талазы-биле планныг онаалгаларны декабрьның 1-ге чедир, дүк садарының хүлээлгелии — ноябрь 1-ге чедир күүседир.

Үлетпүр бүдүрүлгелери ниити болгаш бараанның продукциязының бүдүрериниң планын декабрь 25-ке чедир күүседирии, 8000 рубльдиң продукциязын плапдан ажыр бүдүрерин хүлээнип турар. Планнаанынга үдур күшажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуу бедидер, бир рубль бараанның продукциязынга хамаарыштыр чарыгалдарны 1 хуу нудуларлар. Бүдүрүлге бүрүзүнге чиг-аттың болгаш материалдарның камналгазы дээш демисеежир.

Колхозтарга болгаш совхозтарга ажыл-агыйжы арганар-биле чурттагланган бир-бир квартиралыг 33 болгаш ийи-ийи квартиралыг 5 бажыңнарны, Культура бажыңын, клубтү, ийи библиотеканы, 5 кылыр будүүнү, 4 чунар бажыңны, үүгүлар ясли-садын, механизастатынган ийи тараа шанын, бригада столовазын, 6 инек, 8 хой каждаларын, бызаа каждазын, үш автогаражты, ийи электри станциязын болгаш ийи машина-трактор мастерскаязын тудар.

Харылзаа ажылдакчылары Туран хоорайга 300 номерлиг автоматтыг телефон станциязын, база-да ону «Өөк» совхозка 100 номерге тударын хүлээнип турар. «Өөк» совхозтуң бүгү фермаларын болгаш «Хадын» колхозтуң Азвот фермазын радиожуулар болгаш телефончудар.

Хүт болгаш Сесерлиг суурларга чаңгыс аай телевизелдин ийи харылзаа салбырын тудар.

Садыг талазы-биле үүрмектеп садар бардан саарыглазының чыл планын 102,5 хуу, ниитизиң чемненилгезиниң — 102 хуу күүседир.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн, февраль 15-те, СЭКП Тыва обкомунуң IV пленуму Кызылга болуп эрткен. Аңаа «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Пленумга чугаалашкан айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **М. К. Мендуме** кылган.

Айтырыгны чугаалажып көөрүнге эштер: СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **М. С. Харченко**, Таңды райкүүскомнуң даргазы эш **Ш. Б. Куулар**, Чөөн-Хемчиг районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги **В. С. Борисов**, СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **П. Т. Киселев**, Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунда сүт-бараан фермазының эргелекчизи, СЭКП обкомунуң кежигүнү **М. Т. Белчээ**, республиканың көдээ ажыл-агый министри **В. В. Серяков**, Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң ивичизи, СЭКП обкомунуң кежигүнү **Б. С. Куку**, СЭКП обкомунуң секретары **В. И. Попов**, «Тыва даг-дүгүэ» комбинаттың директору **Ч. Б. Ондар**, Каа-Хем райкүүскомнуң даргазы **К. С. Очур-оол**, Барыын-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агый будүрүлге эргелелиниң начальниги **Т. Т. Монгуш**, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы **Х. А. Анчима**, СЭКП Бай-Тайга-райкомунуң бирги секретары **М. С. Кызыл-оол**, Улуг-Хем райкүүскомнуң даргазы **К. Д. Будук-оол** олар киришкеннер.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле түскай доктаалды хүлээп алган болгаш Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүк, түдүүнүң, көдээ ажыл-агыйының, транспортунуң болгаш харылзаазының, садыының болгаш ниитиниң чеминилге черлериниң, коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының, чырыдыышкынның болгаш кадык камгалалының ажылдакчыларының Октябрьның социалистиг Улуг революциязычың 50 чылынга алдар болдурган 1967 чылда социалистиг хүлээглелерин бадылаан.

Пленумга организастыг айтырыгны чугаалашкаш, СЭКП обкомунуң сан-хөө, ажыл-агый секторун обкомнуң сан-хөө, ажыл-агый килдизи кылдыр эде тургускан. СЭКП обкомунуң сан-хөө, ажыл-агый килдизиниң эргелекчизинге эш **Н. Ф. Ишуниннн** бадылаан.

Шынар, ассортимент—чугула көргүзүг

Республиканың аъш-чем үлетшурунун бүдүрүлгелери беш чылның ийнги чылы—1967 чылды күш-ажылчы эки көргүзүглер-биле үтканнар. Эртен чылның бүдүрүлге планын киитп продукция талазы-биле декабрь 24-те күүседир дээн социалистиг хүлээлгезин хуусал бетинде 113,5 хуу күүсеткен болгаш планнан ажыр 449 мун рубльдин продукциязын Төрээн чуртка берген. Бо көргүзүглерни аъш-чем үлетшурунун бүгү ажылчыннарының шүдүргү күш-ажылының болгаш бүдүрүлгелернин соксаал чок ажылдарын хандырып келгениниң түннелинде чедип алган.

Беш чылдың баштайгы чылы бистин ажыл-агыйывыска болгаш түс-түс кижилерни амыдыралынга черле онзагай байдалдыг болган. Чүл дээрге, каш чылдар дургузунда бүдүрүлге талазы-биле эки көргүзүглерни чедип ап келгени дээш алдын хөй ажылдакчылар орденнер болгаш медальдар-биле шаңнатканнар. Оларның аразында хлеб бижырыкчызы Мария Зименнигна Ленин орденин, кондитер кылыкчызы Нюя Иргитке «Хүндүлелдин демдээ» орденин, коммунистиг күш-ажыл дээш демисежип турар бригаданың мастери Елизавета Золотухинага «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальды тывыскан. Бүдүрүлгенин мурнакчылары аъш-чем үлетшурунун кайы-даа бүдүрүлгелеринде хөй. Чижээлээрге, хлеб бижырыкчылары эптер Монгуш, Сат. Белоусова, эзиртпес сускуннар пегинин ажылчыны эш Жакина, оданчы эш Байыр-оол болгаш оон-даа өскелер күш-ажылга өскелерге үлегер-чижектиг болуп турарлар.

Мурнакчы бүдүрүлгелерге санатгырып турар Кызылдың болгаш Ак-Довуракгын хлеб заводтары бүдүрүлгеге чаа техниканы шингээдип ап, бар чепсек-херекселдернин капитал болгаш түрмек септелгелерин чогуур үезинде чорудуп тургаш эки түннелдерни чедип ап турарлар. Кызылдың хлеб заводунга үүдүн кааи далганы үдей кезер «Күзбаес» деп маркалыг бедик бүдүрүкчүлүг машинаны ажыглалга кииргени болгаш хлеб бижырар эрги печкаларны чогуур хуусаазында солааны күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен.

Оон-биле чергелештир бистин чамдык бүдүрүлгелеривистин четпес ажылдап, чыл планын күүсетпээнин демдеглээр херек. Олардан хамаарышпас чамдык чылдагааннар турза-даа, ажылчыннарның күш-ажылын шын организаставаанындан болгаш технологтуг машиналарны ой-шаанда эки септевээнинден Кызылдың пиво заводу болгаш эзиртпес сускуннар цехи чыл планын күүсетпээн. Ылаңгыя пиво заводу стандартка дүүшпес продукцияны үндүрүп турганындан каш айларның дургузунда продукция сайгартынмазының сай-хөө талазы-биле берге байдалга турган. Заводтуң ажылагыйын экижидер хээш бөгүүг хемчегелерни ап чорутканындан соолгу үш айларда бүдүрүлгенйй көргүзүгдери экижээн.

Продукцияның шынарын экижиндеринден аңгыда, оон даштыкы хевиринче, каасталгазынче, ассортиментизин ковудедиринче улуг кичээнгей салдыны чугула. Бо талазы-биле Кызылдың хлеб заводунун чамдык ажылдарны кылып турарын демдеглээр херек. Заводтуң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязы чонга кандыг янзылыг болуп турарын тодарадып, садып алыкчыларның иеледе хеергелелерин өөренип көөрүбиле эртекен чылын дегустациязының (шынар талазы-биле шенеделерин) үш үзаа чоруткан. Ол чорук кайы продукцияга чоннуң хеергелеп улугул дээрзин тодараткай. Ынчангаш бүдүрүлге-биле садыг ажылдакчыларының аразында харылзаалларны моон-даа ынай улам хөгжүдери чугула.

1967 чылда республиканың аъш-чем үлетшурунун ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының мурнунда улуг соруглалар туруп турар. 1966 чылбиле демнээрге кондитер кылыглары, пиво болгаш эзиртпес сускуннар бүдүрери 1,3 хуу көвүдээр. Бо талазы-биле күрүне планын чогуур хуусазынга күүсеткен. Совет эргечагырганын 50 чылынга холбаштыр алдынган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чогуур хуусаазында күүседир дээш, ажыглаттынмайн турар курлавырларны бүдүрүлгеге шингээдир херек. Ылаңгыя бичии механизациялыг ажыглап, хөй күш үнер ажылдарны механизастаар дээш болдунар-ла чаартылгаларны кылыры чугула.

Бо чылын нинтизи-биле республикага 14600 тонна хлеб, 650 тонна кондитер кылыгларын, 195 мун декалитр пивону болгаш 150 мун декалитр эзиртпес сускуннарны бүдүрерин планнаан. План улуг болгаш күжениишкиннинг. Ону чедиишкинниг күүседир төлээде, чыл эгезинден эгелеп эки ажылдаары негеттинип турар.

Хлеб бүдүрериниң ковудээни-биле чергелештир чамдык бүдүрүлге черлериниң шөлүн улгаттырары көрүнүп турар. Чадаананың болгаш Ак-Довуракгың хлеб заводтарын чаартыры көрүнүген. Оон аңгыда Кызылда далган-дээрбе комбинатының түдүү үргүлчүлээр болгаш пиво заводунга чылда 20 мун декалитр волка бүдүрер цехти түдүп эгелээр. Ынчангаш бо продукцияны сөөртүрүнге үнүп турар транспорт чарыгдаллары дыка эвээжээр.

Беш чылдың ийнги чылында аъш-чем үлетшурунун ажылдакчылары продукцияның шынарын экижидеринче, оон ассортиментизин әдбекшидеринче кол кичээнгейни салыр үүрүлүг. Бо талазы-биле база-ла эвээш эвес ажылдар планнаттынган. Кондитер кылыгларының «Азияның төвү», «Күреш» болгаш «Байырлал-биле» деп аттарлыг национал үүлдэ-биле каастаттынган торттарны, эзиртпес сускуннарның үш янзы хевирин бүдүрүлгеге шингээдири көрүнүген. Бо дээрге ажылдың чүгле эгези-дир.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш, шынар болгаш ассортимент талазы-биле планнаттынган көргүзүглерни бүдүрүлгеге шингээдип алыры аъш-чем бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының мурнунда туруп турар улуг соруглаңның бирээзи болуп турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
инженер.

Кидис идиктиң шынары дыткан дүктү дескилей салганындан ойчуг хамаржыр. Ынчангаш бо харыысалгалыг ажылды эң дээре ажылчыннарга дагжыр. Кызылдың алгы заводунуң кидис идик кылыр цехиде дүк салыкчызы Н. Т. Локшина мурнакчыларының бирээзи. Ол хүн нормазын ажып күүседип, ажылының шынарын база кудуляп-пайн турар.

ЧУРУКТА: Н. Т. Локшина.

В. УКОЛОВТУҢ

фотозу.

ДУЗАЛААР, ДЕТКИИР

Республиканың херээженнер чөвүлелиниң хуралы бооп эртвен. Кызылдың херээженнер чөвүлелиниң даргазы Д. А. Кротская хоорайның херээженнер чөвүлелдериниң ажылынын дугайында кыска дыннадыг кылган. Хоорайның шупту 57 херээженнер чөвүлелдериниң аразында эки ажылдыглары, ол ышкаш аналаа саазын кырында санаттының туруларын база бар. Кол-кол бүдүрүлге черлеринде ук чөвүлелдерни тургускан.

Кызылдың даараныла комбинатында шупту херээжен чон ажылдап турар. Ында херээженнер чөвүлелиниң ажылы багай эвес. Бүдүрүлге планының күүседелдэ эки, Бүдүрүлгенің, чаагайжыдылганың, уругнар кижизидилгезининң, культурлуг дыштанылганың айтырыгларын херээженнер шинтпирлеп, амыдыралга боттандырып турарлар. Ылаңгыя уругнар кижизидилгезинче улуг салгыл салдынган. «Школаның үнүү» хана болуп доктаамал үнүп, эки өөреникчилерни мактап турар.

Хлеб заводу— база-ла херээженнерден тургустунган бүдүрүлге. Ук бүдүрүлге планның даалгаларын күүседип келген. Коллективтиң хүндүткелни чедип алган ажыл-ишчи херээженнер мында хөй. Заводта 12 чыл ажылдап турар Мария Алексеевна Зименина эки ажылы дээш Ленин ордени-биле шаңнаткан. Эдлчет мастери Анна Сат—херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, үш уругларның иези, ажы-төлүүнүң өөредилгези, кижизидилгези дээш улуг сагыш салып турар. Херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын партия, профсоюзтар организацияларының-биле кады чорудуп келген. Кошкак өөредилгелиг өөреникчилер-биле ажыл чорудуп турар.

Республика типографиязында, аргы, авто-септелге заводтарында, күрүне банкызында херээженнер чөвүлелдери багай эвес ажылдап турар.

Хоорайның херээженнер чөвүлелиниң түе-түе секцияларының ажылы кандыгы? Уругнар ортузунга ажыл чорудар секциязының ажылы багай эвес. Ук секция эрткен чылын 22 назы четпээнерни ажылга киирип, дузалаан.

Садыг болгаш хөй-ниитә чемненилгезининң талазы-биле секция чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Студентилер столованыының ажылын хынаан. Бо секцияның кежигүнү, пенсионер А. Н. Плюснинаның эки ажылын онзалап демдеглээри чугула.

Амыдырал хандырылга талазы-биле секция (даргазы М. В. Яковенко) ийи-чангыс киргеи билдирилгининер сайгарарминдан өске кылыр ажыл тыппайн турарын чогуут деп санап болбас. «Тура чокта—күш чок» дижир, шынап-ла боттары шиңгээдип үндүрүп, эки ажылдаар деп бодаар болза, биете кылыр ажылдар, чедир кыдымнайн турар чүүлдер-де хөй. Хоорайның дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң общежитиелерин шефке алза. Аныяк тудуглуглуг чурттап турар общежитиеде байдал багай деп шүгүмчүдежип турар бис. Хол-биле тутканы, кылыгы кириптер ажыл ында ыпкажыл.

Хоорайның херээженнер чөвүлелиниң ажылы багай эвес. Ынчалзадаа чедир кыдымнайн турар чүүлдер чок деп болбас. Бажың золеги херээженнер ортузунга ажыл чоруйын турар. Кызыл чоогунда турар Кара-Хаак, Чербй дээш өске-даа суурларда чөвүлелдерге дуза чедирбейн турар. Ол ышкаш херээженнер чөвүлелиниң кежигүннерни бүдүрүлгелерге хөкар барып турар.

Херээженнер чөвүлелиниң ажылынга түе-түе черлерде партия, профсоюзтар организациялары боттуг дуза чедирип, оларның ажылын деткиир үүрүлүг. Ындыг түрбүже, «Кок-Тей» совхозта партком секретары эш Глазыринында херээженнер чөвүлелиниң ажылын үндүрүр, дузалаар үүрүлүг тургаш, харын оон түскайланып алырын бодап турары ның эвес дээрзин совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Солдатованың шүгүмчүзээнин көрүүр чоптуг.

Республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы Б. Ш. Долчакмаа хуралдың түннелинде делегеренгей санал берген. Хоорай, суурларны чаагайжыдарынга, уругнар кижизидилгезинге херээженнериниң киржиллгезин абытышаан, моон соңгаар кылза чогуур ажылдарга оз докгаагаан. Улуг Октябрьның юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш боттарының салымышкыннарын киирип ажылдаар соруга херээженнер чөвүлелдериниң мурнунда салдынган.

Республиканың херээженнер чөвүлелиниң кежигүннериниң ажыл хуваадазын чоруткан. Чөвүлелдиң кежигүн бүргүзү түе-түе районнарда хуваап тургускан. Бирги кварталда чорудар ажылдарның планын ацаа бадылаан.

Б. ДИРЧИН.

БАШ УДУР ХЫНАМЧАЛЫГ БЕЛЕТКЕНИР

Республиканың харылзаа ажылдакчыларының чоокта чаа болуп эрткен актив хуралында чедип чылдың баштайгы чылының бүдүрүлге көргүзүглериниң түннелдериниң болгаш юбилейинг чылдың соруглаларының дугайында айтырыгны чугаалаткан.

1966 чылда республиканың харылзаа ажылдакчыларының багай эвес ажылдаанын болгаш беш чыл планының эки күүсетгинип эгелээнин идеткелчи республиканың харылзаа эргелелиниң көл инженери эш Осетников болгаш активке санал бергеннер тодаргай сан чурагайларны көргүзүп демдеглээннер. Эртекен чылын орулгалар планын эргелел 104,4 хуу, продукцияның нинти демдеглелиниң планын 103,8 хуу күүсеткен. Орулгалар планын эргелелдиң бүгү бүдүрүлгелери болгаш участоктары ажыр күүсеткен. Тодаргайларга, телеграф харылзаазының ажылдакчылары чыл планын 104 хуу, телефон харылзаазы — 102,5 хуу, почта тарадылгазы 107,1 хуу, а радиожуулуга 100,1 хуу күүсеткен болуп турар.

Бо көргүзүглер түе-түе ажылчыннарның, участоктарның, районнарның харылзаа салбырларының аразында калбарган социалистиг чарыштың түннелинде чедип алдынган дээрзин активтен демдеглээн. Чарыштың дээди хевири коммунистиг күш-ажыл дээш демисел харылзаачылларның ортузунда калбарган. Бүгү харылзаачыларның 40 ажыг хуузу бедик ат дээш демисежип турар. Ниитизи-биле 300 ажыг кижиге болгаш 16 бригадаларга ол атты тывыскан. Күш-ажылга эки түннелдерни чедип ап турар мурнакчыларның саны чылдың өзүп турар. Ылаңгыя почтальонар эптер Е. Волокатина, К. Куулар, А. Ильина, А. Скоропорохова, Б. Чымба, монтёрлар Г. Красноперов, А. Проскурякова, Г. Брутвоб, телефонистер В. Фескина, В. Ростовцева болгаш оон-даа өскелер беш чылдың үшкү чылының үлүг хуузунга киириштир ажылдап турарлар.

Республиканга өөлчеглиг парлалганың чагыдылгазы эртекен чылдарда турганындан экижээн. Муң чурттакчыга онаштыр алырга бо чылын 647 солун, сеткүүл чагыттынган болуп турар. Ындыг болза-даа бо көргүзүгүнүң өске черлер-биле деннээрге ам-даа куду деннелде турарын хуралга санадаан эптер чөптүү-биле шүгүмчүзээнер. Россия Федерациязында бо сан 962 болуп турар. А бистин кожавыс Хакасияда бир кижиге-де ийи чагыдга онаажып турарын оон келген ажлчы активтин киржикчилеринге дыңнаткан.

Оон-биле чергелештир парлалга тарадылгазының Чөөн-Хемчик, Кызыл-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Таңды районнарда куду деннелде турарын активтен демдеглээн. Бо районнарның ырак одарларда турар малчынары чагыткан солуннарын чогуур хуусаазында албайн турарлар. Харылзаа салбырларына келген кижилерни үр маңадыр, оларның кылган чагыгларын шын эвес бижиир чоруктуг Кызылдың болгаш Чадаананың харылзаа бөлдүрлери болдуруп турар.

Оон аңгыда харылзаа шүгүмүнде ажылдап турар кижилерниң чаартыры көрүнүген. Оон аңгыда Кызылда далган-дээрбе комбинатының түдүү үргүлчүлээр болгаш пиво заводунга чылда 20 мун декалитр волка бүдүрер цехти түдүп эгелээр. Ынчангаш бо продукцияны сөөртүрүнге үнүп турар транспорт чарыгдаллары дыка эвээжээр.

Беш чылдың ийнги чылында аъш-чем үлетшурунун ажылдакчылары продукцияның шынарын экижидеринче, оон ассортиментизин әдбекшидеринче кол кичээнгейни салыр үүрүлүг. Бо талазы-биле база-ла эвээш эвес ажылдар планнаттынган. Кондитер кылыгларының «Азияның төвү», «Күреш» болгаш «Байырлал-биле» деп аттарлыг национал үүлдэ-биле каастаттынган торттарны, эзиртпес сускуннарның үш янзы хевирин бүдүрүлгеге шингээдири көрүнүген. Бо дээрге ажылдың чүгле эгези-дир.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш, шынар болгаш ассортимент талазы-биле планнаттынган көргүзүглерни бүдүрүлгеге шингээдип алыры аъш-чем бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының мурнунда туруп турар улуг соруглаңның бирээзи болуп турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
инженер.

Тере-Хөлдүң ивижилери

Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң ивижилери ивиниң баш санын өстүрер талазы-биле эрткен чылын эки ажылдааннар. Мурнакчы кадарчылар Өдерек Тожу, Иван Шулуу олар чүс төрүүр ивиге онааштыр 100—100 чаш төлдү камгалап алгаш, чоокта чаа колхоз баштаар черинден бир-бир иви анайларыбиле шаңнаткан.

Беш чылдың ийнги чылында чүс баш төрүүр ивиден-не 95 анайны өстүрүп алырын артельдин ивижилери хүлээнген ажылдап турарлар. Иви кадарчыларының амыдыралынче колхоз баштаар черин, партия организациязы кичээнгейни салып, аъш-чемни, үлетшүр бараанналарын, почтаны коданнарже үзүктелишкин чокка чорудуп турар. Партия организациязының агитаторлары тайылбыр ажылын калбарткан.

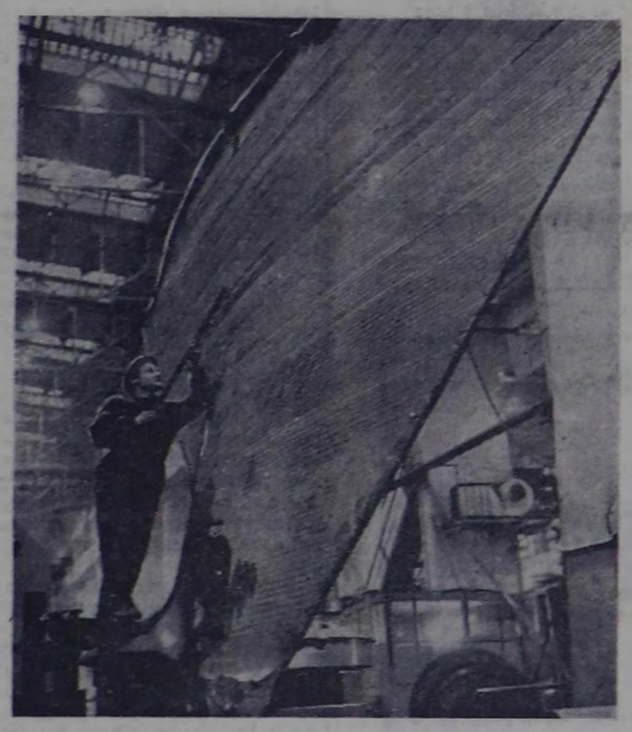
А. ХҮРБЕ.

„Шынның" материалдарының изи-биле

ПАРЛАТТЫНГАН СООНДА

Өвүр районда автозаправка станциязының эргелекчизи Михаил Очурнуң ажылында четпестерни илеретнен материал «Шынның» мурнуку бир номеринге парлаттынган. Эрге-дужаалын ажыглаваш, автомашинглаларга бензин нударын бодунуң күзээнин ёзугаар болдуруп турарын автор шынның шүгүмчүзээн.

— Өвүрнүң район Советиниң күүсекчи комитединиң хуралынга бо айтырыгның хынаттынган түннелин чугаалашкан — деп, райүүскомнуң секретары эш К. Монгуш, редакцияга харылаан. Моон соңгаар ындыг четпестерни болдурбазын Михаил Очурга шыңгыы хүлээткен.

ЛЕНИНГРАД. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металл заводунга чаа чылдың баштайгы хүннеринден бээр Волганың эң үлүг дээн чаа тудуу — Саратов ГЭС-ке эзлеглиг турбиналарны белеткеп эгелээн. Ол гидроэлектростанция тергиин-не дээн турбиналар-биле дериттинер. Олар боттарының хемчээлдериниң талазы-биле Красноярскиниң агрегаттарындан безин ажыл турар. Саратов турбиназының долгандыр хемчээли он метр ажыл турар.

ЧУРУКТА: токарь-расточник Е. А. СЕВАСТЬЯНОВ хоолай белеткелинде ажылдап тур.

П. ФЕДОТОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

БҮГҮ КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕНГЕ РЕВОЛЮСЧУ ОРУК

Октябрь революциязы делегейниң үилезин социал чаартылгазының чечалазын ажыткан. Кижи төрелгетенниң тоогузунде революсчу эргилде бир-ле дугаарында моңчүүшкүнүүн хевирин ооң өске хевири-биле солуурунга эвес, харын кижиниң кижи дарлаарының кандыг-даа хевирлерни чок кылырынга чедирген. Октябрь болза кижи төрелгетенниң тоогу мурнунгы үезин ажылчы чоннарның миллион-миллион массаларының чогаадып тургузуп, бүдүрүп, кылын турар ооң ёзулуг тоогузунден ангылаан уе болу берген. Россияга социалистиг революсчу эргилде Ленин партиязының удуртулгазы-биле капиталдың чуртталгазын үндүрүп, ооң орнунга социалистиг чуртталганы тургускан. Ынчангаш Октябрь революциязының үилелгезиниң ужур-дузазы ооң-биле база доосту бербес, а оонынай салдар болгаш үлегер-чижек бараннарын, почтаны коданнарже үзүктелишкин чокка чорудуп турар. Партия организациязының агитаторлары тайылбыр ажылын калбарткан.

Капиталистиг хүрээлээшкиннин оңза берге байдалдарында Октябрьның чаалап алышкыннарын камгалап алгаш, совет улус тоогуде башгайгы социалистиг күрүнени делегей революциязының моңчүүшкүнүүн бир хевирин ооң өске хевири-биле солуурунга эвес, харын кижиниң кижи дарлаарының кандыг-даа хевирлерни чок кылырынга чедирген. Октябрь болза кижи төрелгетенниң тоогу мурнунгы үезин ажылчы чоннарның миллион-миллион массаларының чогаадып тургузуп, бүдүрүп, кылын турар ооң ёзулуг тоогузунден ангылаан уе болу берген. Россияга социалистиг революциязының типилелгези коммунистиг идеалдарның практиктиг боттанышкынының эгези болуп, социализмни делегейниң бүгү хөгжүдезинге салдарлыг күүлүг материалдыг күш болдурган.

Типлээн пролетариаттың чурту делегейниң бүгү революсчу күштерининң хандыкчы төвү апарган. Октябрь революциязының амыдыралга кииргени ол боттуг фактор Совет эрге-чагырганың эге бажында-ла делегейниң революсчу чорудулгазының үлганыышкынын тодаргайлаан. «Революсчу утка-биле алырга делегей байдалы артаан өске капиталистиг чурттар-биле Совет Россияның демиселиниң чоогунда ползанып турар» деп, В. И. Ленин 1920 чылда чугаалаан (Чогаалларының долу чыыдазы, т. 42, арын 124).

Капиталистиг чурттарда пролетариаттың бодунуң социал болгаш политиктиг эргелери дээш демиселинге идиг берген. Чогум-на харын Октябрь революциязының соонда үүрүшкүнүүн ийи чагыдга онаажып турарын оон келген ажлчы активтин киржикчилеринге дыңнаткан.

Оон-биле чергелештир парлалга тарадылгазының Чөөн-Хемчик, Кызыл-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Таңды районнарда куду деннелде турарын активтен демдеглээн. Бо районнарның ырак одарларда турар малчынары чагыткан солуннарын чогуур хуусаазында албайн турарлар. Харылзаа салбырларына келген кижилерни үр маңадыр, оларның кылган чагыгларын шын эвес бижиир чоруктуг Кызылдың болгаш Чадаананың харылзаа бөлдүрлери болдуруп турар.

Оон аңгыда харылзаа шүгүмүнде ажылдап турар кижилерниң чаартыры көрүнүген. Оон аңгыда Кызылда далган-дээрбе комбинатының түдүү үргүлчүлээр болгаш пиво заводунга чылда 20 мун декалитр волка бүдүрер цехти түдүп эгелээр. Ынчангаш бо продукцияны сөөртүрүнге үнүп турар транспорт чарыгдаллары дыка эвээжээр.

Беш чылдың ийнги чылында аъш-чем үлетшурунун ажылдакчылары продукцияның шынарын экижидеринче, оон ассортиментизин әдбекшидеринче кол кичээнгейни салыр үүрүлүг. Бо талазы-биле база-ла эвээш эвес ажылдар планнаттынган. Кондитер кылыгларының «Азияның төвү», «Күреш» болгаш «Байырлал-биле» деп аттарлыг национал үүлдэ-биле каастаттынган торттарны, эзиртпес сускуннарның үш янзы хевирин бүдүрүлгеге шингээдири көрүнүген. Бо дээрге ажылдың чүгле эгези-дир.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш, шынар болгаш ассортимент талазы-биле планнаттынган көргүзүглерни бүдүрүлгеге шингээдип алыры аъш-чем бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының мурнунда туруп турар улуг соруглаңның бирээзи болуп турар.

СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕНИҢ КҮЧҮЛҮГ ДҮРГЕДЕДИКЧИЗИ

Коммунистиг тургузуушкунуун башгайгы үе-чадазында делегейниң революсчу шимчээшкининге Совет Эвилелиниң салдары бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүдезинин четпес деннелинин, мурнундагы үеним күштүг артышкынналарының хевээр артын турганының база совет улус социализминиң типилелгезинче шилчиттинмээн оруктар-биле чорупканынга холбаалыг оске-даа аазап хөй таарымча чок чоруктарның уламынан кызыгаарлалдыг турган. Ынчан демисежип турган улустарга дузалаачы кол иургулайында мораль-политиктиг деткимчениң хевиринге илергейлеттинип турган.

Ынчалзажок типлээн социализмниң чедиишкиннери ол-даа үеде чаа ниитилел тургузуунун артык күштерлининиң тодаргай бадыткалын берип, капитализмниң багын улус масаларга тодаргай бүдүредип турган. Чоннуң түргедели, кризистер, ажыл чокталышкыны ында ышкаш ыпдыг социал човулан-хилинчектерниң чыдагаанны социал болгаш культурлуг депшилгенің оруунда кол моондак болуп турар капитализмниг системаның хоочураан аарыгларында болуп турар-дыр дээрзин социализмниң үлегер-чижээнин салдары-биле ажыкчы чоннар улам тода медерел биле берген.

Делегейниң ийнги даймы социализминиң амыдыралчы аргалыының төөгүлүг улуг шылгалдазы болган. Совет Эвилели ол шылгалданы чүгле алдарлыы-биле шыдап артекен эвес, харын капиталистиг дарлалга удур демисежирде болгаш хөгжүдениң социалистиг оруунче шилчиирде Европаның болгаш Азияның хөй-хөй улустарынга дээштиг деткимчени көргүскен.

Социализминиң делегей системазы болу бергени-биле делегейниң революсчу шимчээшкининиң төвү деп биилиишкин калбарган. Ол төп болза ам делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазы болуп турар, ол каттыжымышкын амгы шагның улам-на шиитпирлиг күжү болуп бар чыдар.

Ынчалзажок ол-даа байдалдарда Совет Эвилели делегейде революсчу шимчээшкинде кол черни эдээрп үргулчүлеришаан. Ол чорук, бирээде, ССРЭ социалистиг дем каттыштырылгазында экономика болгаш шеринг талазы-биле ээ-не күчүлүг болуп, ол күчү империализминиң кол күштерин чыыра түдүп, социализминиң бүгү чурттарының чаалап алышкынынарының идегелдиг камгалакчызы болуп, контрреволюцияны экспорттаар ажыл

КЫШТАГЛААШКЫН

ТААРЫМЧАЛЫГ ЭВЕС

Чөөн-Хемчик районуун малчиннары беш чылдың ийиги чылынче күш-ажылчы сорук-биле кирген. Хөй малчыннар малды хүр кыш ажырап, малдың чаш төлүн менди доруктурар дээш шудургу ажылдап турар. Ындыг болза-даа кодан бүрүзүнде байдал ден-дески эвес.

Ленин аттыг колхозтуң малчыннарын көрээлииер. Монгуш Арагачы бригадирлээн № 2 хойжу бригаданың хойжуу Монгуш Досумаанның 310 тогду хөө хүр кыш ажып турар. Төрээн 70 хөөнден 70 хураганы менди алган. Хойжуунуң кыштаанда мал чеми четчиги-биле дүжүрүнгеп. дус бар. Ол бригаданың кежигүннери 104 тонна ситенни боттарывның күжү-биле белеткеп алган.

Сайыр-Бажында кыштагда Куулар Машпактың удуртуп турары № 3 бригаданың хойжуу Ооржак Херел-оолдуң төрүүр 283 хөөнүң 183-жү төрээн, 185 хураган менди дорутуп турар. Комсомолчу өг-бүле Монгуш Болат, Таня Ооржак ол коданда сакманщиктеп ажылдай бергеннер. Болат 87, Таня 45 хураганны ыдып, ажаап турар. Хураганнар тодуг, сергек.

№ 3 бригаданың хойжуу Доңгак Бопа Ак-Кожатарда кыштап турар. Ол 163 төрээн хөөнден 167 хураганы менди алган.

Эш Бурбут-оолдуң удуртуп турары сүт-бараан фермазында байдал өөрүүчүг эвес. Элезин-Бажында № 3 сүт-бараан фермазы. Кудук доңган. Бүгү малды хемден суттарып турар. Орай төрүттүнген бичии, арган молдургаларны мурнунда ангылап үскеш, чылыг кажаага чемгерип турган болза, ам кады суттарарының аайы-биле оларны улуг молдургалар-биле катказ, даштын соок черде тургузуп турар. Молдурга ажаакчызы Монгуш Калчан-оол ол дугайын херекке албаан. Чаш бызаалар турар черинде от салдынмаан, чаа төрүттүнген уш чаш бызаа саанчыларның бажыннарында. Ферманың кодазы аштаттынмаан, доң инек мыяа хорумналган. Инектерге доң силос берип, савазыны ылбыратпайн турар.

№ 4 сүт-бараан фермазында сагган сүттү чаш бызаа турар черде хүлээп ап турар. Ол-ла өрээлдиң печказының артында хөй савазыны кургадырывыс ол дээш тырып алган. Өртке айыылдыы кончуг. Чаш бызаалар турар чери бар-даа болза, дорукан бызаалар турар чер чок.

№ 2 сүт-бараан фермазында байдал база-ла чөгенчиг. Чаш бызаалар турар өрээлдиң печказы бузук. Бо чылын чаа кылган ол печканың хоолай үнер черин ажок тар кылдыр оюп үндүргеп. Өрт айыылын болдурбас нөгелделерге дүүшпес. Одаар мяш болгаш хөмүр даш чогундан мал суттарар сут чылдыр чер, сүт хүлээп алыр чер болгаш кудук турар бажың ишти соок. Одалга котёлун өжүргеш, суун төп кааннаан.

Бугаларны тускай үзүп азыравайн, инектерни тарып бооза-тпайн турар. Декабрь айда бызаалаан инектер ам-даа тарып бооза-ттынмаан.

Оруктут-Хөвүда хойжу Монгуш Кошкар-оолдуң аалында одаар ыяжы чок, хойжуунуң чем кылып ижер-даа, чаш хураганнар-даа суттарар суу чок. Эрткен чылын чаа туткан ийи аал ишти чурттаар бажыңның бир чартында хойжу чурттап олурар. оон ишти чугайлаттывмаан. Хойжуунуң 290 хөөнүң 108-зи оолдаан, хой оолдаашкыны түүктеп эгелээн. Аңаа дуза көргүзеп улуу-биле негеттинип турар.

Колхозтуң Баян-Тала салбырында партия организациязының секретары болгаш колхозтуң зоотехниги эш Доңгак Бичe-оол бо бүгү байдалды билетура, тодаргай хемчег албайн турар.

Ам болза, малчыннарга харысалгалыг үе. Оларның ажыл, амыдыралын доктаамал хайгаарап, чедиимейн турар түүлдериниң талазы-биле тодаргай, практиктиг дуза көргүзери партия болгаш ажыл-агый организа-рының чугула соруглгазы дээрзин уттуп болбас. Чамдык малчыннар бо чылын автолавка келбээн деп медеглеп тураалар. Чиижээ, Сайыр-Бажында хойжу аал кыштаанга бо чылын автолавка барбаан. Малчыннарның одаар-ыяжы, суу чок турар чорукту канчаа ажырбас чүве кылдыр санаа болурул? Инектерни тарып бооздырывның айтырыы түге кичээнгейге алдынмайн турарыл? Ындыг четпестер доп-дораан чайлаттынган турар ужурлуг.

С. ПАВУ,
«Шынның» тускай корр.

Чагаалардан одуруглар

СҮТТҮҢ ШЫНАРЫ ЧҮГЕ КУДУЛААНЫЛ?

Кыштың соок үезин ам-даа эртпээн, амгы үе малчыннарга эң-не харысалгалыг үе. Улуг-Хем районуун «Найырал» совхозунда 12 муң хой оолдаан болгаш оларның хураганнары менди алдынган. Ам ында хөөнүң массалыг оолдаашкыны эгелээн. Оон-биле кады мыйыстыг бода мал оолдаашкыны база үргүлчүлеп, амгы үеде бо ажыл-агыйда 200 инек бызаалаан, оларның бызаалары менди өзүп турар. Ынчалза-даа малчыннарның амыдырал хандырылгазынче кошкак кичээнгей салып келген. Оларга почтаны инда хаая чедирип, кижи эмчилери оларга кончуг ховар барып турар.

Совхозтуң сүт-бараан фермаларының сагган сүдү хүн келген түдүм немежин турза-даа, күрүнеге садып турар сүттүң шынары кончуг куду, хирлиг, ажыл берген болзурга, Шагаан-Арыг хоорайның сүт заводу дедир чорудуп турар. Районнуң өске чамдык ажыл-агыйларының дужаагаң сүдүүң шынары база кудулап турар. Оон чылдагааны чүдел?

О. Кара-оол.

ФЕРМА ЧАҢЫ БОКТУТ

Бистиң Торгалыг сүт-бараан болгаш хаваа фермаларының чоогу-биле арткен кижилер кажаалар-ның эжин-биле деннештир овваланы берген өдек, бок түүлдерни көргеш, «оңу кажан арыглаар чүве ирги?» деп бодап эртер. Шынап-ла, инда чүү чок дээр: өдек, мал таптай базып каапкан саваң, сиген артыы, ыяш тогланчылары, көржең, харын-даа чамдык черлерде өлген мал сектери безин чыткылаар. Ол бүгүнү бистиң Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң удурту-чулары ынчаар көрүп турары тааржыр бе?

Д. Хуурак-оол.

САКМАНЩИКТЕР КАЙДА СИЛЕР?

Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунда шээр мал оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Ынчалза-даа бо харысалгалыг ажылда хойжуларга дузалажыр сакманщик аныяктар организастаар ажылды инда партия, комсомол комитеттери (секретарлары эштер Ч. Эртине, А. Сарыг-оол) кичээнгейге албайн турар, а херен кырында мал ажылынга ажылдаарын күзеп турар аныяктар ол ажыл-агыйда бар.

Т. Ондар.

Антонина Федоровна Иванова аптекага ажылдаа-ла тос чыл болган. Кызылдың 26-гы кварталының чурттакчылары ону кончуг эки билир, чүге дээрге, ол чонга эки бараан бооп турар. № 22 аптеканың коллективиниң эки ажылы дээш коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чоокта чаа тывыскан. Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган бедиткен хүлээлгелерни ол алган. Белеткээн эмнерин эзелеринге чедирип бээрин база боттандырып турар.

ЧУРУКТА: № 22 аптеканың эргелекчизи А. Ф. Иванова.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Бистиң садыгжыларывыс

Сууглар төптериниде көдээ магазиннер чурттакчы чоонуң амыдыралынга эргежок чугула негелделерни хандырарынга улуг рольдуг. Ынчангаш чурттакчы чоонуң амыдырал байдалы көдээ магазиннериниң оларны канчаар хандырып турарындан база-ла кол хамааржыр. Кайда чонну элбек бараан-биле хандырып турар болдур, ында бо талазы-биле байдал эки болуру чугаажок.

Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал сууртында көдээ магазин чоонуң амыдырал хандырылгазынга бараан болуп турар деп чугаалап болбур. Магазинниң садыгжылары аныяк өг-бүле Байыр-оол болгаш Марта Шивиттер ук магазинге ажылдаа-ла беш чыл чедип турар. Бо үениң иштинде садыг ажылынга чоорту арга-мергежилиң бедидип, суурнуң чурттакчыларын бараан-биле хандырарынга кызымаккай хөрүүн көргүзүп келгеннер. Аныяк садыгжылар садыл алыкчыларга ээлдек-эвилең, оларның чагыг болгаш негелделеринге дыңнангыр болуп, чоонуң хүндүткелин чаалап алганнар.

Мында бараан хандырылгазы кандыгыы, көрүп көрээл. Магазинге кире бээрге, аъш-чем барааннары элбек. Садыл алыкчыларның кол хереглээр аъш-чем барааннары: далган, аът, сарыг, анды-бүрү крупалар, конфеттер болгаш пряниктер аймаа база өске-даа аъш-чем үзүктелбейн турар. А үлетпүр барааннарының ассортименизи база-ла хөй. Бичии ургларның, улуг кижилерниң кедер кышкы, чайгы тоннары, костюмнер, идиктер, аңгы-аңгы маркалыг шактар, радиола, приёмник дээш оонда өске чугула барааннар бар.

Шивит Марта болгаш Шивит Байыр-оол олар ырак-узакта чурттап турар малчыннарны хомудатпайн турар. Оларның хереглээн барааннарын чедирип садарын боттандырып, чагыгларны өй-шаанда хандырып келген. Малчыннарның чагыын ёзугаар эзерлер, чүгеннер, өг кидизи дээш оон-даа өске барааннар саттынган.

Эрткен чылдың квартал санында бараан саарылгазының планын доктаамал ажыр күүседип келгеннер. Аныяк садыгжыларның эки ажылын райпо баштаар чери үнелеп көргеш, каш удаа өртектиг түүлдер-биле шаңнаан. Шивит Байыр-оолуң чуруун респотребсоюзтуң хүндүлел самбызында киирген.

Садыгжылар чүгле онаашкан ажылынга ак сеткилиг чоруун көргүзүп турар эвес, хөй-ниитиниң ажылдарынга база-ла идепкейлиглер. Эки тура улусчу дружинаның кежигүннери болуп келгеннер. Олар ниити биликин бедидер соругла-биле кежээки школаның он бирги класында база-ла кончуг эки өөренип турааралар.

Удавас болур Советтерге соңгулдалар хүнүнге болгаш Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга бистиң садыгжыларывыс күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээрзинге бүзүреп болур.

Ш. БАЛДАН,
М. КУДАЖЫ.

ДАШТЫКЫДА

Эп сеткил каттыштырылга чөвүлелиниң сессиязы

НИКОЗИЯ. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Семеновтуң дамчыдып турары болза:

Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга чөвүзелиниң инда ажыттынган сессиязының киржикчилери Азия болгаш Африка улустарының Эп-сеткил каттыштырылга чөвүзелиниң доктаамал секретариадының чиигизи-не секретары Юсеф эс-Сибаниң шаеткели-биле танышкан. Колониализмге, неоколониализмге, империализмге болгаш расизмге удур африка-азий улустарының демиселиниң дугайын шеткелде тодаргай чугаалаап турар. «Хамаарышпас чорукту камгалаар дээш, чөптүг чорукка үндезилээн дешилге болгаш ниитилелди тургузар дээш, бүгү-ниитиг тайбың дээш, бистиң экономиктиг болгаш культурлуг чечектелишкинивиске дээш, бүгү улустарының күзел-сөөрүүн боттандырар дээш, дарлалга болгаш дорамчылашкынга удур ниити демиселивиске бистиң улустарывыстың эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар болгаш калбартыры-биле ажылдаавы биже ергежок чугула» деп, Сибаи демиделээн.

«Африка-азий өг-бүлениң кежигүнү» улут улустуң боттандырганы Октябрьның социалистиг Улут революциязының ам болур 50 чыл оюнуң дугайын чугаалап тургаш, Сибаниң демиделээни: ол революция «национал-хосталгалыг шинчээшкинге чугула эргиледиг үе болган болгаш национал-хосталгалыг революциялардың чаа перспективаларын ажыктаан».

Вьетнамда америк агрессининиң буруу шаап көрбүлээн. Сибаи вьетнам айтырыын тааржыттыр шинтпирлээр талазы-биле ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамның хостаарының национал фронтузуунуң туружун демиделээн. Вьетнамда дайынны доп-дораан сокеадырының, бүгү дээштиң шеригаерин оортан удурелиниң, бодуунуң хуу-салыынын боду шинтпирлээр эргеин вьетнам улуска тыпсырынын эргежок чугулазын ол демиделеп, демисежип турар Вьетнамга эң ажыктыг дузалажынын көргүзеринче кыйгырган.

ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамның ХНФ-ның төлээлери санаа бергеи соонда Анголаның, Шахрейнниң, Конгоиуң (Киншаса), Сауд Аравиянын, Ирактың, Палестинаның, Оманның, француз Сомалиниң, Мурнуу Йеменниң болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери чүве чугаалааш, вьетнам улус-биле, империализмге удур Азияның болгаш Африканың демисежип турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга организациязын быжыглаар, ону кошкадырынче утландырган бүгү оралдажылышкынарны шинтпирлээр чайладыр деп кыйгырган.

Сессия бодуунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

ЕГИПЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЛАРЫҢ ШИНТПИРИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Каттышкан Араб Республиканың эрге-чагырга-лары америк болгаш англи самолёттарның КАР-ның девискээринин кырын таварты ужудуп артерин дорутдаан деп, Франс пресс агентилелдиң корреспондентизи Каирден дыңнаткан.

Англи болгаш америк самолёттарын КАР-ның аэродромнарынга ховарын база хорутдаан деп чарлаан.

Ливияда америк шериг-агаар баазазының болгаш Иорданияда Акабаның шериг аэродромуунуң аразында, а ол шыкаш Мальтада болгаш Аденде англи шериг баазаларның аразында агаар харылзаазының күштелип турарының уламыдан ол хемчегер алдынган деп, КАР-ның албан кижилери айтып турар.

1.686-ны аңдара аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Февраль 14-те америк самолёттар Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгеминче шургун кирип, Кунагбинь, Намха, Нгеан болгаш Хатинь можуларда чурттакчылыг черлерже халдаашкын кылган. Куангбинь болгаш Хатинь можуларда агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери 2 америк самолётту аңдара аткан болгаш аңаан кажыы үрей атнан.

Мынчангаш Соңгу Вьетнамның агаарынга аңдара аткан америк самолёттарның ниити саны 1.686 четкен дээрзин Вьетнам информас агентилел дамчыдып турар.

Кыдатта болуушкуннар

Кыдат удуртулгада Мао Цзэ-дунга таарышпас кижилерин кара-тураында аажылаар чорук аажок улуг хемчээлде четкенининг уламыдан Кыдаттың Коммунистиг партизының болгаш чазаанның төп органнарынга «культура революциязының» удуртур тускай комитетти тургузар ужур таварышкан. Кюодо Цусин агентилелдиң Пекинде корреспондентизининг дамчыткыны ёзугаар алырга, почта болгаш радио харылзаа черлеринде хөделип чоруп турар цзаофаньларның — үймээнчилерниң чарлаан документизинде ол комитетти Мао Цзэ-дуннуң кадайы — Цзян Цин удуртуп турар деп чугаалап турар. КУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лай ол комитетте чөвүлекчиниң ролюн ойнап турар.

Пекинден дыңнадыглар ёзугаар алырга, цзаофаньнар КУР-нуң көдээ ажыл-агый министерствозунда контрольду алган болгаш көдээ ажыл-агый министри Ляо Лу-яньын болгаш өске-даа удуртур 20 дүжүметтерни, оларның аразында министрниң алды оралакчыларын ажылындан «дүжүргеп».

Хунвэйбиннериң Пекинде тараткан материалдарында КУР-нуң дарга-зы Лю Шао-цинин болгаш ККП ТК-ның чиигизиге секретары Дэн Сяошинин ККП ТК-дан «үндүргеп» деп чугаалап турар. «Культура революциязынга» киришпитирери-биле дашкыда кыдат дипломаттарның үштүң ийи хуузун чуртче дедир келдирер дугайында ККП ТК шинтпир хүлээп алган деп база дыңнадып турар.

Март бирден эгелээш өөредилге черлеринге ээп келириче болгаш кичээлдеп киритперинче ортумак школаларның база техникумнарның башкыларын болгаш өөренакчилерин ККП ТК болгаш КУР-нуң Күрүне Чөвүлели кыйгырган. ККП ТК-ның секретариадының Пекинде аскылаан плакаттарында ол дугайын чугаалап турар. Ортумак школаларга болгаш техникумнарга «культура революциязының» дутайында ТК-ның документилерин өөренир аңаар деп хуудустарда чугаалап турар. Математиканы, физиканы, химияны болгаш дыл эртемин катаптаарынга тускай шактарны бээр. Ол өөредилге черлеринге «культура революциязының» сорулгаларының бирээзин чүл дээрге башкы кадрларның аразынга аштаанны чорудары болур деп, «тайылбырларда» чугаалап турар.

«Хунвэйбиннерни каш удаа шүгүмчүлээн. Кыдатка удур түүлдерни парлап тургаш, бистиң хүнүвүс болур Мао Цзэ-дун даргазы бак сөглеп турган» деп чылдан-биле хунвэйбиннер Японияның Компартиязының ТК-зының чиигизиге секретары Кэндзи Миямотону дерзин ёзу-биле хоптап, шүглдеп турарының дугайында бодуунуң Пекинде корреспондентизининг дыңнадыын Японияның «Номурри» солуну парлаан. «Мао даргага удурланып турар кижилерни кандыг-даа эрге-дужаал эзелеп турарындан хамаарылга чокка, шырбай шааптар бис» деп хунвэйбиннер медеглеп турар.

Пекинде совет элчин черинниң чанында кара-тураында аажылаашкыннар биче намдаан. Ынчалзажок антисоветтиг лозуннар тутказ чамдык бөлүктөр өй-өйде элчин черинниң хаалгаларының чанынга кестүп кээп турар.

* * *

Амгы кыдат удуртулгазының политиказын америк парлалгада улам-на мактап турар апарган. «АКШ Маогга идегел салып турар» деп, «Юнайтед Стейтс ньюс энд уорлд Рипорт» журнал айтып турар. «Америк албан кижилери Мао Цзэ-дуннуң тиилээн турарын күзээр апаар, оон уламыдан Совет Россияга таарымча чок түүлдер үргүлчүлээн турар» деп ол журнал бижээн. Кыдатта антисоветтиг кампания бодуунуң «каржы-дерзининиң» талазы-биле пекинчи удуртукчуларның чорудуп турары антиамериканчы кампанидан ажып турарын бо журнал сеткил ханыынкын-биле демиделээн. «Мао Цзэ-дуннуң политиказы империалистерге ажыктыг болуп турар. Мао америк эрге-ажыктарга бараан болуп турар» деп «Вашингтон пост» солун бээнн бижип турар апарган. «Америк албан кижилери маонизмни Москвага ыйышкын таварыштырарының чепсээ кылдыр ажыглаарының дугайын безин бодап турар» деп америк хайгаракчы бижээн.

* * *

Социалистиг чурттарның парлалгазы демисежип турар Вьетнамга хамаарыштыр КУР-нуң удуртулгазының чүдек-бужар политиказын шинтпирлиг буруу шаап турар. Совет Эвилелинден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан Вьетнамче шеригнин болгаш экономиканың түүлдерни чорудуп бээринге кыдат эрге-чагырганың шаптыктап турарын демиделээш, Чехословакиянның «Правда» солуну ол чорукту «вьетнам улустуң эрге-ажыктарын сатканы» кылдыр адаан.

«Москванын болгаш Пекинниң аразында харылзаалардың чидиглениишкинни Вьетнамга совет берилделерни черле болдунар аргажок кылыр ийикпе, азы дендин бергедедир» деп Вашингтон бодап турар дээрзин Польшаның «Киче Варшавы» солуну бижээн. Ол бодалдар президент Джонсонуң тайбың чугаалажыышкынарны эгелээр хөөн чогунга чугаажок салдарны чедирип турары чигзиниг чок деп бо солун онзалап демиделээн.

(СЭТА, февраль 14).

демиселге туржуп үнерде, куба революциядга ССРЭ-ниң деткимчезин дузалаан. АКШ-тың империалистиг агрессиязың ойтур шавар талазы-биле вьетнам улуска улам-на өзүп орар материалдыг болгаш шериг дузалажынын көргүспүшаан, Совет Эвилели вьетнам улусту камгалаар дээш шинтпирлиг туржуп турар.

Амыралдың бүгү талаларында бүгү делегейге төөгүлүг чедишкиннериниң уламыдан ССРЭ-ге коммунизмниң шуут тургузуушкунунче шилчиишкин коммунистиг үлегерчижектиң күжүнүң туруп көрбээн өзүлдезин, делегейниң революстуг шинчээшкининге оон салдар чедириишкинииниң хемчээлдериниң калбарышкынын айтып турар-дыр. Ниитилел системазы болур социализмниң капитализмден артык күштерлиин капиталистиг чурттарда ажылчы кижи бүрүзүнге бүзүредир дугайында ам чугаа чоруп турар. Капитализм экономика талазы-биле кайы хире-даа сайзыраңгай чуртка тергиидеп турарындан хамаарылга чокка, төөгү талазы-биле чайлаш чок бүрүнү-биле буурап дүжер ындыг тургузуг болуп турар.

«Коммунизмниң чаагай кежиктерин совет улус ажытлап турар апаарга, чер кырында чаа-чаа чүс-чүс миллион кижилер: «Бистер коммунизм дээш бис!» деп чугаалаарлар» деп, СЭКП-ниң Программазында айтып турар. Өске чурттар-биле дайын чорударының аргазы-биле эвес, харын ниитилелдя улам сайзыраңгай организастаарының үлегери-биле. бүдүрүкчү күштериин чечектелишкини-биле. кижиге аас кежиннин болгаш чаагай чоруктуң бүгү таарымчалыг байдалдарын тургузар чорук-биле коммунизмниң идеялары улус массаларның утаан-бодалын болгаш чүрээн чаалап ап турар.

Делегейниң революсчу хөгжүдезинге Совет Эвилелиниң чорудуп турары тайбың догунналшкынның политиказы кайгамчык улуг ужур-дузалыг. Улустарның антиимпериалистиг демиселинге ээ-не таарышкан байдалдарны ол тургузуп турар, ол байдалдарда социализмниң артык күштеря онза тода илергейлеттинип, демисежип турар улустарга дузаламчы көргүзеринің аргазы үлгадып турар. Улустар аразының дүшкүүрлуг чоруунуң кошкаашкыны ажык дерзилээшкининиң аргаларын ажыглаарда империалистиг реакциягга шаптыктап, боттарының эргелери дээш ажылчы чоннуң демиселинге идиг бээр.

Делегейниң хосталгалыг шинчээшкининге коммунистиг тургузуушкунуң чедишкиннериниң салдары ажылчын аңгының, ажылчы массаларның медерелин революсчудуп турар фактор кылдыр улам тода илергейлеттинип турар.

Коммунизмниң калбак тургузуушкунуунуң үезинче ССРЭ-ниң киргени тиилээн социализмниң капиталистиг чурттарның улустарынга салдарының хемчээлин дыка улгатырып турар. Коммунистиг тургузуушкуниуң баштайгы чадазының бергедери Совет Эвилелиниң үлегер-чижээнин революсчудукчу күжүн долу хемчээлге калбартыр арганы бербейн турган. Политикага кара тураында ажылаашкынның болгаш субъективизмниң илереэшкиннери-биле холбаалыг алдагдалдар база маңаа биче эвес рольдуг болган. Ол чылдагаанналрның ужурунда социализм бүгү талаларга бодуунуң артык күштерлиин херек кырынга болгаш капитализм-биле чарыштын бүгү деңнелдеринге ол душта бүзүредип шыдаар аргазы чок турган. Оон түңнелинде капиталистиг чурттарда ажылчыннарның әлээн хөй кезии империалистиг болгаш барының үзелдиг социалистиг пропаганданың күштүг салдарының уламыдан коммунистерниң соо-биле эвес, харын ажылчын шинчээшкининге хөделип чоруп турган оппортунистиг организацияларның болгаш партияларның соо-биле чорупкан, ол чорук чамдык чурттарга пролетариаттың революсчу демиселиниң турулараашкынының чылдагаанналрының бирээзи болган.

Коммунизм тургузуушкунуунуң ийиги чадазынче ССРЭ-ниң киргени-биле ол байдал үндезини-биле оскерлип турар. Бедик хөгжүлделиг социалистиг ниитилелдиң бедик сорулгаларын чедип алгаш, бистиң улузувус бүгү делегейге социал чаартылгаларны дүргедедиринге бодуунуң салдар чедирер аргазын хемчээл чок калбартаан деп, СЭКП ТК-ның доктаалында айтып турар. Эртемниң болгаш техниканың талазынга совет кижилерниң чайынналчак чедишкиннери, социалистиг демократияны улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер, эрткен үеде болдунган алдагдалдарны СЭКП-ниң шинтпирлиг ажып эртип турары бүгү делегейниң ажылчы чоннарының медерелинге ханы салдарын чедирип, социализмниң үлегер-чижээнин хандыдыкчы күжүн улгаттырып, антикоммунистиг пропаганданың хоралыг үүлгедиглерин сый шаап турар. Чаа беш чыл планын боттандырары, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айыткамы экономиктиг реформаны амыдыралга чорудары ол талазынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг. Үлетпүрнү эргелеп башкарарын эде тургусканы, социалистиг планнаашкынны сайзыраңгайыдып турары, экономиктиг тургузуушкунну удуртурунче ажылчы чоннарны калбаабиле хандыкшыдып турары бодуунуң бурунгаар хөгжүлдезинге совет нинтилелдиң эгээртинмес аргаларын бүгү делегейге көргүзүп турар. Беш чыл планын күүсеткенинин түңнелинде Совет Эвилелиниң күүзүнүн дыка улуг өзүдези демисежип турар улустарга практиктиг деткимчени улгаттырар арганы бээр.

Партияның XXIII съездизинге СЭКП ТК-ның отчет илеткелинде чугаалап турары болза: «Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуунуң талазы-биле съездиниң төлевилээн политиктиг шугумун болгаш практиктиг программазын боттандырары Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн, ат-алдарын болгаш салдарын улам бедик кодурер. Ол дээрге империализмге база бир согуушкун. Коммунистиг партияның, социалистиг күрүнениң болгаш совет улустуң делегейге политиктиг база экономиктиг шылгаранган тиилелгези болур».

УЛУСТАРНЫҢ ХОСТАЛГАЗЫ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ ЧӨВЛЕНГИИЖИ

Амгы шагның байдалдарында национал-хосталгалыг шинчээшкинге социализмниң салдары онза ужурдузалыг болуп бар чылар.

Коммунистиг тургузуушкун хөгжүп турар чурттарда социал чорудулгаларга аажок улуг роль дуг болур ужурлуг. Тиилээн социализмниң бодунда шинтээткен аргалары капитализмниң ол чурттарга саналдап болгу деги ындыг түүлдерден деңнелге чок ажыктыг болуп турар. Империалистиг идеологтарның даап бодап алганы хоозун идеалга социализм болза дарлаашкынның кандыгдаа хевирлеринден хостуг, экономиктиг, социал болгаш культурлуг деп-шилгениң туруп көрбээн деңнелин чедип алган чаа ниитилелди тургузарының боттуг фактызын удурлаштыр тургузуп турар. Ынчаарга кол чүве чүл дээрге, ол ниитилелдиң төөгүлүг онза кыска хуусаларда, херек кырында бир салгалдың амыдыралының дургузунда тыптып келгени болур, ынчаарга хөгжүлдениң амгы деңнелин чедип алырда, капиталистиг чурттарга чүс-чүс чылдар негеттинген болгай.

Моон ужурунда социализмниң идеялары Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарында кайгамчык неперентей апарган. Моон уламыдан дыка хөй аныяк күрүнелер хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруун шилип алган. Совет республикаларның, ылангыя хөгжүлдезининг деңнели чоокта хосталган чурттарның хөй нуруузунга ышкаш. Октябрь революциязының мурнунда ындыг байдалга турган республикаларның дуржулгазы амгы шагның депшилгеининиң бедиктеринче эң-не дүрген болгаш ажыктыг орукту айтып берип турар.

Хөгжүп турар чурттарның улустары тиилээн социализмниң дуржулгазынга улам-на хандыкшылыг болуп турар, чүге дээрге, оларның эчизинге чедир хосталып алыр дээш демисели ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның антиимпериалистиг демисели-биле чарылбас чаңгыс аай агым болуп турар. Кыдат Компартияның удуртукчуларының национал-хосталгалыг шинчээшкинии делегейниң революстуг чорудулгазындан ангылаар, коммунизмниң революсчудукчу үлегериниң ол чорудулгага ужур-дузазын күдээлдир дээр орадлажышкыннары демисежип турар улустарны сударадып, империализмге удур демиселге ол улустарны чаасказындырзын арттырган туруп болур, кыдат удуртукчулар харын ону чедип алырын орадлажып турар. Ындыг үлегедидер социализмниң, делегейниң ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шинчээшкининиң эрге-ажыктарынга хораны чедирип турар.

Национал-хосталгалыг шинчээшкининиң хөгжүлдезиниге, социалистиг угланыышкыннарның өзүлдезинге Совет Эвилели бодуунуң чүгле үлегер-чижээнин күзээр-биле эвес, харын экономиктиг чаагай-шыктыг болгаш социалистиг угланыышкыннарның өзүлдезинге Совет Эвилели бодуунуң чүгле үлегер-чижээнин күзээр апаар, оон уламыдан Совет Россияга таарымча чок түүлдер үргүлчүлээн турар» деп ол журнал бижээн. Кыдатта антисоветтиг кампания бодуунуң «каржы-дерзининиң» талазы-биле пекинчи удуртукчуларның чорудуп турары антиамериканчы кампанидан ажып турарын бо журнал сеткил ханыынкын-биле демиделээн. «Мао Цзэ-дуннуң политиказы империалистерге ажыктыг болуп турар. Мао америк эрге-ажыктарга бараан болуп турар» деп «Вашингтон пост» солун бээнн бижип турар апарган. «Америк албан кижилери маонизмни Москвага ыйышкын таварыштырарының чепсээ кылдыр ажыглаарының дугайын безин бодап турар» деп америк хайгаракчы бижээн.

* * *

Социалистиг чурттарның парлалгазы демисежип турар Вьетнамга хамаарыштыр КУР-нуң удуртулгазының чүдек-бужар политиказын шинтпирлиг буруу шаап турар. Совет Эвилелинден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан Вьетнамче шеригнин болгаш экономиканың түүлдерни чорудуп бээринге кыдат эрге-чагырганың шаптыктап турарын демиделээш, Чехословакиянның «Правда» солуну ол чорукту «вьетнам улустуң эрге-ажыктарын сатканы» кылдыр адаан.

«Москванын болгаш Пекинниң аразында харылзаалардың чидиглениишкинни Вьетнамга совет берилделерни черле болдунар аргажок кылыр ийикпе, азы дендин бергедедир» деп Вашингтон бодап турар дээрзин Польшаның «Киче Варшавы» солуну бижээн. Ол бодалдар президент Джонсонуң тайбың чугаалажыышкынарны эгелээр хөөн чогунга чугаажок салдарны чедирип турары чигзиниг чок деп бо солун онзалап демиделээн.

(СЭТА, февраль 14).

СОВЕТ КӨДЭЭНИН КИЖИЛЕРИ

— Эки-ле-дир бе ынар?

Дарый сырбаш дээн. Ооң хамык бодаалары, чүк бүрү арзы хона берген.

— Буруулуг болдум, сизерни арай меңнедиптим ышкаш—деп. Сүт-Хөлдүң бир хөөчүн чурттакчызы болгаш партия-совет ажылдакчызы Монгуш Даржай эпчокчуна берген хевирлиг турган. Дарый боларны хүндүлээр, ол — библиотекаңың идепкейлиг ломчукчузу, культура албан черлериниң херээ дээш сагыш човаптыр кижи.

— Бо номну дужаагаш, ам Ленин башкымның дугайында Н. К. Крупскаяның азы Бонч-Бруевичиниң сактымышкынарын номчуза дээш—деп, Монгуш Кежегеевич чугаалаан.

— Бар, бар, дарга. Ленин башкының ажыл, амыдыралының дугайында өске-даа солуп сактымышкынар хөй—деп, библиотекарь хүндүлөчел чалаан. Ынчалза-даа дарга чүдле юм солуп алыр дээш келбээн болган.

— Че, Октябрьның 50 харлаарынга канчаар ужуражыр бис, аргелекчи?—деп, айтыра ааапкаш, кышка удур сеңгээр-селиир, чылыгларар чүү барыл моң дээнзиг, библиотеканы эргидир топтап көргүлээн.

— Октябрьның алдарлыг байырлалынга уткуштур культура албан черлериниң алган ниити план-хемчеглери бар болгай.

—Билир мен, билир мен, Дарый Кыргысовна. Ону күүседирде, бистен, көдээ Советтиң талазындан чүү негеттиниң тур ирги, дээрим ол-дур ийин—дээш, дарга стол кырындан бир юм ап, ажып көре берген. Ол аразында Дарый демдеглел дептерин ажа тыртып алган, ылап харылаарынга белеткеп берген.

Дарый Кыргысовна Идам-Сурун—бистиң республиканың база бир озуп олурар мергежилдиг библиотекарь. Ол—Сүт-Хөлдүң Сүт-Аксы библиотекалының эргелекчизи. Ооң кады ажылдап турар эки Люда Хлебова Канскиниң библиотека техникумун доскан база аныяк уруг. Олар ийилээн Сүт-Хөлдүң 6 көдээ библиотекаларының ажылын удуртуп башкарып турзар. Дарый чүгле ол эвес, партия болган хөй-ниити ажылдарының идепкейжизи: СЭКП райкомунуң штаттаң дашкаар инструктору, ында клуб чөвүлелиниң база администрativтиг комиссиязының кежигүнү, дөрт урутиүң иези, ол уругларын кончуг эки кижизидипшаан, хөй-ниитиниң кандыг-даа хемчегеринден чыдып калбайн турар.

Сүт-Хөлдүң хөй-ниити организациялары — партком, ажылчым, комсомол комитеттери, херээжениер чөвүлели болган совхозтуң дирекциязы культура албан черлериниң ажылынның көрүлдезин чарлап үндүрген. Ону 11 кижи составтыг жюри түңнеп удуртуп турар. Көрүлдете тиилээнинер 150 рубль-биле шаңнадыр.

Ооң түңнелиниң Октябрьның 50 чыл юбилейинга болгаш В. И. Ленин башкымның төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур юбилейга үткуштур номну чоңга дээш удуг организастыг болгаш маселыг ажылдар мында хөй-ниитышкынның чоруттунуп эгелээн.

«Дарый библиотекарь, кылыр дээш чүвезин кылбаан шаанда ара соокаар эвес. Ажыл-ижинге кызымак деп чүвезин кижи кайгаар, бодунга-даа өөрүнге-даа шыңгыы негелделиг урут боор ондар» дижип, сүт-хөлчүлериниң чугаалажыл турары аңаа эвес болбайн аан. Библиотека херээ хөй талаалыг база нарын ажыл: ону ном-биле четчелээр, номчукчулар-биле ажылдаар, көжер библиотекаларны, массалыг ажылдарны, тайылбыр-библиографтыг болгаш чурт-шинчилел ажылдарын организастаар, көдээ библиотекаларга методиктиг дузаны көргүзер. Ынчангаш ол библиотекалар аразынга калбарган турган. Ынчалза-даа чамдык районнарның бо чарышка эки киришпейн келгени четпес. Школалар белеткелиниң хүтайында айтырыгны удуртуп органнарга чугаалажып турган. Ынчангаш дыка хөй школаларның, интернаттарның капитал септелгезин чоруткан. Ол ышкаш хөй-хөй өөредилге херекселдерин садып алган. Немелде болгаш чаа тудугларның ачызында 40 хире школалар чаңгыс ээлчегге өөренип турар апаргаш.

Материал-техниктиг база эки-жирге, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның шынары бедиири чугаажок. Ийи-чылчылар чок өөредилгени чедип ап турар башкыларның саны өскен. Н. Н. Четвертакова (Бии-Хем), Д. Л. Хомушку (Барыын-Хемчик), Т. Х. Иргит (Эрзин), Н. Н. Нурсат (Улуг-Хем), Х. Х. Чимба (Өвүр) дээш өске-даа башкылар уругларны быжыг билиглер-биле чепсегдеп турарлар.

Уругларның идей-политиктиг кижизидилгезинче база өөредилгеге болгаш ажыл-ишке инициативалыг, түскайлап болурунче башкылар сагыш салып турарлар. Шагаттың Тураның № 1, 2, Тандының Кур чер школалары бо талазы-биле үлегерлиг. Бии-Хем, Тожу районнарның школаларында өөреникчилерниң билиниң деңнели алзаң бедик болган.

Аныяк салгалдың күш-ажылчы ниитилелгезинге белеткээшкинин чедирери... Бо хөй талаалыг ажылдарны Дарый мергежилдиг организастап турар. Бо ажылдарны ол практиктиг сорулгаларбиле дүүштүр чорударын оралдажып турар. Библиотека санында «Мурнакчы дуржулганың булуңу», «Бистиң шолбаннарывыс» дээш ышкаш булуңнарны көрүп болур. Эрткен чылын ооң удуртканы библиотекалар 98, ооң иштинде Сүт-Аксының библиотеказы 27 маселыг хемчегерни чоруткулаан.

Совхозтуң мурнакчыларын, оларның аразында 100 баш төрүүр хойдан 120 хураганны камгалап, бир хойдан 2 кг 400 гр. дүктү кыргын алган хойжу Дажы-Намчыл, бир инектен-не 2213 литр сүттү саап алган Ховалыг Шөңдайты ышкаш шолбаннарың дуржулгазын пропагандалап турар.

Дарый Кыргысовна даргазының айтырыгына:

— Ам дээреде онза негелде-даа чок, кышка белеткел бүрүн-дүр. харын бо библиотеканы алдан чеди чылда канчаң алтыдып алырыл?— дээш.

— Кончуг эки-дир. Бо айтырыгны черле тургуспаажа хоржок, харын.

Дарый ам демги-ле демдеглел журналын ажа тутказ:

— Мындааттының соонда «Үлегерлиг ада» деп аттыг бир кежээ эрттирген бис, чон-даа кончуг сонуургаан барган — дей тыртып каан.

Көдээ Совет даргазы «журналды номчуп, ооң иштинден бир-ле чүвезин ушта бижингилеп олурза:

— Адырам, дуңмам, номчукчуларывыс ам чеже апаарды моң? —дээн.

— Ниити чеди библиотекаларда ном фойдузу 49000. Ооң иштинде тыва ном 18800 экземпляр четкен. А номчукчуларның саны 2700 ажа дужуп турар. Чүгле бистиң бо библиотекада 30000 тыва дыл кырында 3600 ном чедип тур. Номчукчуларывыс бүгүнде 679 кижи. Бир хүнде 30—40 кижи кээп, 60—70, а чамдыкта 200 чедир номнарны ап турар. Суурда барык ажылдакчы бүрүзү библиотеканың номчукчузу.

— Ол-ла болгай, харын, адырам, малчыннарывыс?..

— Бисте 19 көжер библиотека 600 ажыг номчукчуларлыг. Олар колдуунда-ла малчыннар. Эң ыраккы Манчүрек болгаш Өртең-Арыгда база бар. Ам Шеле, Уру, Баян-Кол бо черлерге база ажыдар деп турар бис.

Бир-ле эрттиргилээнивис М. Б. Кенин-Лопсанның «Улуг-Хемниң шапкыны», К. К. Кудажиниң «Ырлыг булуң» деп номнарынга номчулга конференцияларының соонда, номчукчулар сөктүп-ле турар апарган. Библиотека чөвүлелиниң кежигүннери башкы Ондар Каң-оол, комсомол комитединиң кежигүнү Ооржак Тадар, көдээ Совет секретары Наташа Монгуш болгаш өскелерниң-даа идепкейлиг киржилгээн эвес болза, Люда биле бис ийи чүге күш чедер ийик бис...

— Шын, шын, актив чокта — хол таяң деп чүве ол. Советтер ажылы база ындыг-ла болгай, өске черлеривисте чүү боор турарыл?

Дарый Кыргысовна сагыжында Алдан-Маадырдан Алдыы-Ишкинге чедир культура албан черлерин эргий бодай каапкаш, харылаан:

— Бүгү библиотекаларда «Адаларның оруу-биле» деп аттыг номчулгалар, клубтарда ураң чүүлдүң көрүүдези, ужуражымышкынар эгелээн. Ак-Дашта Сарыглар Наадым эргелекчилээн библиотека «Суурувустуң эртекен, амгы болгаш келир үези». «Баштайгы коммунистер болгаш комсомолчулар» деп стендилер. «Октябрьның 50 чылында — Тыва» деп монтаж, С. К. Токаның «Ада көрбээнин оглу көөр» деп номугга номчулга конференциязы дээш ышкаш солуп ажылдарны чорудуп эгелээн. Алдан-Маадырларның баштынчызы Самбажыктың оглунуң оглу, ам 60 ажыг харлыг Монгуш Шөлбейниң болгаш өске-даа кижилериниң сактымышкынарын дыңнаан. Ол кежээге Алдан-Маадырлар дугайында илеткелди башкы Серен киткан. А башкы Монгуш Орлан-оол Алдан-Маадырлар дугайында фотоделгелгени белеткеп турар.

ЧУРУКТА: Д. Идам-Сурун.

Дарый ол ортта чугаазын үзе тыртказ:

— Шынап-ла, дарга, Адан-Маадырларга кылыр турзаакаал чүү боор турар ирги?—деп удур айтырган.

— Октябрьның байырладын таварыштыр ажыдар дээн чүве-ле болгай. Акша-харалгыдаа чыглып турар. Ам чүгле турасхаадын таптыг төлевилели херек боор турар—деп каан. Даржай дарга хандыр боданы хона берген: бо Сүт-Хөлге шаанда болза хосталга, эрге-шөлээ, дең эрге, ыас-нежин дээш ада-өгбелер Алдан-Маадырларның одаглары кызанадыр хып тургулаан. Ам бөгүн Улуг Октябрьның ачы-хавыяазында оларның алыс күзели боттанган—көрбеспе, культураның одаглары чайниналдыр хып, черелерин чажып турар!.. Бо Дарый Кыргысовнаны безин көрбеспе, оларның бир сураглыг ажылдакчызы апарган. Ол бодаларын Даржай дарганы дүүредип келген. Хереглээн номун алган, оозун ашкылап көрүп тура:

— Көрдүнер бе, дунмам, Алдан-Маадыр болгаш Киров библиотекаларынга ам удаваас чаа, таварыш бажыңнар бээр дилиин эвес бис бе. Эртен ырак чер чоруур кижи силер ам ыях белеткениң алыңар — дээш, үнүп чорупкан. «Даржай дарга чугаалаанда, халас баар эвес, ол библиотекалар ам амыраар-ла-дыр-лар» деп көрүп, эргелекчи ажылының планын база катап көрүп олурган. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, мурнакчы саанчы Ховалыг Шөңдайты-биле ужуражымышкын эрттирген. Ам «Чыраа-Бажы» совхозтуң алдарлыг хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Монгуш Чола, база республиканың чамдык чогаалчылары, хөөчүн аранчылер-биле ужуражымышкын эрттирер, удаваас бир номчулга конференциязы база эрттирер... сүт-сүт дээн ажылдар Дарыйның сагыжын дестүндүрбейн турган.

Библиотекарь болуп, номчуга барааң болуру — Дарыйның бичиизинден-не күзели. Библиотекарь кижи ниити билиин болгаш түскай мергежилин доктаамал бедидип чоруур дээрин ол эки билир. Ынчангаш ол маркенизлениимаминиң үндезиннерин өөренир политшколада болгаш Канскиниң библиотека техникумунуң республика библиотеказының чанында курузунда база өөренип турар. Дарый номнарны столунуң кырынга чыыл салып каан, даартагы ыраккы оруктаа аътпарынга белеткеп берген.

Өртең-Арыгда малчыннар суурунда Ооржак Чанчык эргелекчилээн көжер библиотеканың ажылынга дузалашпышаан, ооң номнарын солуур дээш Дарый ажы Люда-биле ийилээн чаа номнарны шилип ап эгелээн.

— Колдуунда тыва оруе дыылар кырында чечен чогаал болгаш мал ажылының дугайында номнардан — деп эжин чагып олурган. Эжишкилер, бир-ле ийиве үгбашкылар дег аас-кежиктиг, оман-хөлүг, коттырыпкан, сүмелешкен, номнарын ынакшылдыы-биле шилээн олурган.

Эртенинде Дарый 50 ажыг номнарны артыпып алган, сургакчылар-биле кады, үшелеп четпес аар артыпын ыраккы малчыннарга дүрген чедирер дээш, Ишкинин өрү халдып үнүп каан.

Л. ЧАДАМБА.
Г. СИРОТИНИҢ фотозу.

ЭКИ ЧҮҮЛДҮҢ НЕПТЕРЕДИКЧИЗИ

Түңнелдерден чүү илерээнил

Школа, башкылар коллективи

Школаларның, уруглар албан черлериниң ажыл-агый болгаш өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаар, уругларның өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге таарымчалыг байдалларны тургузар дээш улус өөредилге киллистери, башкылар коллективтери партия, совет, хөй-ниити органнарының дузазы-биле эвээш эвес ажылдарны боттандырып чоруткан.

Школаларны болгаш уруглар албан черлерин үлегерлиг белеткеп, ооң дээш школаларның, интернаттарның капитал септелгезин чоруткан. Ол ышкаш хөй-хөй өөредилге херекселдерин садып алган. Немелде болгаш чаа тудугларның ачызында 40 хире школалар чаңгыс ээлчегге өөренип турар апаргаш.

Материал-техниктиг база эки-жирге, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның шынары бедиири чугаажок. Ийи-чылчылар чок өөредилгени чедип ап турар башкыларның саны өскен. Н. Н. Четвертакова (Бии-Хем), Д. Л. Хомушку (Барыын-Хемчик), Т. Х. Иргит (Эрзин), Н. Н. Нурсат (Улуг-Хем), Х. Х. Чимба (Өвүр) дээш өске-даа башкылар уруглар-ны быжыг билиглер-биле чепсегдеп турарлар.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 17 ПЯТНИЦА № 41 (6678).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

САЛГАН СОРУЛГАЖЕ — ДЕЛГЕМ БАЗЫМ-БИЛЕ

СЭКП обкомунуң пленумундан

«Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 50 чылынга белеткел хугайында» СЭКП ТБ-ның докладтың күүседир талазы-биле хемчеглерни СЭКП Тыва обкомунуң ажылчылыг пленумунга дүүн чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме кылган.

Совет улус бүгү делегейниң ажылчы хонгарлары-биле кады 1967 чылдың ноябрь 7-зүн эге-кежиинден кады байырлалы — делегейде биргн социалистиг күрүненин төрүттүнгенинин бүгү-делегей тоолгулуг байырлалы кылдыр демдеглеп эртигерлер.

Тайбынның болгаш социализмниң кызыл туту бистиң чуртувустуң кырында чартык чүс чылда тиилеглелии-биле чалгып, ол-ла үеде совет улус Марксты, Энгельсти, Ленинни ол-ла идеяларын амыдырала боттандырып келген. ССРЭ-те социализмниң долу болгаш бүрүн тиилеглези, коммунизмниң тургузуушкунуче шилчиишкин — ленинчи партияның удурткулазы-биле бистиң чуртка боттанган революстуг чаартылгаларның эң-не чугула түннели-дир.

Совет чуртүн дең аргелиг нацнялары болгаш улустары боттарының кады күжениишкинзери-биле социализмни тургускан, экономика болгаш культура хөгжүдеиинге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Оон дугайын бистин республиканың чедиишкиннери бүзүрелдия-биле хереглеп турар.

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың үргүлүү сагыш салышкынының болгаш дузаламчызының эчызында, совет арге-чагырганың чылдарында Тывага экономиктиг болгаш социал-культурлуг аажок улуг чаартылгалар болган. Мурнундагы кошкун араттар өглерден чаагайжыды туттуунган бажыңнарже кежүп кирген, магалыг аки чуртта турар. Мурнакчы техника-биле чепсегленген колхозтар, совхозтар тургустунган, оларны бедик мергежилиг кадрлар удуртуп турар. 1944 чылдан 1966 чылга чедир көдээ ажыл-агый продукгуларын бүдүрери көвүдээн болгаш нуруиеге эът садары 2,3 катаи, сүт — 10,5, дүк — 7, тараа — 150 катаи көвүдээн.

Республиканга үлетпүр чаартының тургустунган. Оон иижи продукшизы совет арге-чагырганың чылдарында 17 катаи өскөн. Бүгү хевирнин транспорту, харыызаа болгаш орук ажыл-агыйы улам ынай хөгжүдеии алган.

Тывага ёзулуг культура революшизы боттанган. Социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг чаа культура тургустунган, чоннуң бижик билбес чоруу узуткаттынган, аныяктарның бүгү-иижи өөредилгези боттанган, улусчу интеллигенция тургустунган.

Литература, уран чүүл, парлалга болгаш нам үндүрүлгези калбак хөгжүдеии алган.

Алдарлыг байырлалды чедиишкиниг үткүп алырынга белеткенмишаан, бистиң чуртуң ажылчы чоннары Коммунистиг партиязы дээш, Совет арге-чагырга дээш чоргааралдың сеткил-сагыжы-биле бодунуң эртекн өөрүн база-ла дескиндир көрүп турарлар. Бүгү улустуң бо байырлалы күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглеттинер апаар.

СЭКП ТБ-ның март Пленумунуң болгаш партияның XXIII съездизиниң шиитпирлери көдээ ажыл-агыйның улам ынай хөгжүдезинге кайгамчык улуг перспективаларны ажыткан. Бүрүнеге тараа, эът, сүт болгаш дүк садарының талазы-биле улуг чедиишкиннерни хой-хөй колхозтар болгаш совхозтар чедип алганнар.

Ынчалза-даа чер ажылының культуразының чавыс болганындан ааран каш чылдарда улаштыр тараа, мал чемги культураларның, картофелының база ногааларның ан кулу дүжүүн ап турар ажыл-агыйлар бисте аваш эвес. Оон чылдагааны болза агротехниканы чедир үнелеваанындан, сугтарылгалыг черлерни, чурт иштинин чемнишчидилгезин багай ажылдаанындан, тарылганың хуусаалларын үреэнинден болгаи өске-даа чүүлдерден хамаарыжыр.

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның хой-хөй ажылагыйлары чер ажылының айтырыгларын кыры-биле эрелгей шиитпирлеп турарлар. Ындыг чылдагаан-биле өткен чылын бо үстүнде районнар тараа культураларының гектарынган чүтле 5,7 центнер дүжүтту алган. Шупгузун-на агаар-бойдустуң байдалдарынче чүүл каап болур бе ынчам? Чок. Чөөн-Хемчикке болгаш Улуг-Хемге тарылганың чартык кезинин чазын андырган черге тараан турган, суггарып болур черлерни багай ажыглаан, шөлдерже өдек токпаан.

Часпы хову ажылдарынга чедир үр эвес уе арткан. Ынчалза-даа хой-хөй ажыл-агыйлар үреэнин чогуур доктаамал шынарынга чедир арыгдап албаан, техника септелгезин багай чорудуп, суггарыкчы гидролиы бедеткеп албайн турар.

Бо четпестерни узуткаар дээш Республиканың көдээ ажыл-агый министерствозу (эш Серяков), Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу (эш Досгак-оол), «Сельхозтехниканың» республика каттыжымышкыны (эш Абрамов), көдээ ажыл-агыйның район эргелелдери эң шиитпирлиг хемчеглерни алыры чугула. Тарылга кампаниязы юбилейлиг чылда организастыг, бедик агротехниктиг деннелге эргер ужурлуг.

Республиканың чамдык ажылагыйлары мал ажылынга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Эрткен чылын 202 сааичы инек бүрүзүнден 1500 килограммдан хой сүттү өлүрген, 183 хойжу 100 хойдан-на 90 болгаш оон хой хураганны камгалап алган. Бистиң эң тергиин кадарчыларывыс, быжаа ажаакчылары, хаван ажаакчыларының малдың чемгерилгезинин болгаш семиртилгезинин үезинде хонукта ортумак немелле деизинге бедик көргүзүтлерни чедип алганнар, ол дээрге күрүнеге мал продукгуларын садарының планнарын күүседирииге таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Оон-биле кады, республиканың колхозтары болгаш совхозтары мал продукгуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле курлавырларны база арганарыны долу ажыглап шыдаваннар. 1966 чылда күрүнеге эът садарының планын түгле үш район (Бии-Хем, Таиды, Эрзин) база Кызыл хоорай Соведи күүседткен, республика ол планын 7,8 хуу чедир күүсетпээн. Малдың бүгү чүзүнүнүң баш саның көвүдедир онаалаиы чүгле Бии-Хем район күүсеткен.

Мал ажылын хөгжүдеринин планын күүсетпээнинин бир чылдагааны болза малдың хөй кызыраары, оон хараазы-биле колхозтар болгаш совхозтар 9400 быззаны, 79000 аиай, хураганны чедир албаан. Малдың баш саның өстүрер планның күүсеттинмээн иижи чылдагааны — малдың өлүп хораар чоруундан болган.

Партия райкомнары, райкүүскомнар, Көдээ ажыл-агый министерствозу мал ажылында ажыл-херектиң байдалы дээш тускай эртемниглерниң ролюи болгаи харыысалгазын бедидер, эң аки малчыннарны шаиап-мактаар, ажыл-агыйжы эвес болганнарны шыңгыы хемчег алыр ажылды аки удуртур ужурлуг.

Көдээ тудугиуи багай чоруп турары мал ажылының хөгжүдеии мооидактап турар. «Тыва тудуг» трези, Каа-Хемниң болгаш Эрзиниң колхозтар аразының тудуг организациялары бүдүрүлге объектилерин түзүр планың күүсетпейн, күчүлерни ажыглалга киирерин соңгаарладып турар, оон түннелинде капитал салыышкыннар болгаш колхозтарның хуузунда хөреигилери чедир ажыглаттынмайн турар. Республикага тудугмонтаж ажылдарының иижи хемчээли 1966 чылда чүгле 88,3 хуу күүсеттингеи.

Бо чылын капитал салыышкынларның планы 27 хуула, оон иштинде чуртталга тудуунга 30 хууга үлгалыр, колхозтарның хуузунда капитал салыышкыннары өзер. Чурттала, культура-амыдырал, коммунал болгаш өске-даа объектилерниң талазы-биле капитал тудугиуң хемчээлин долу күүседир дээш, катап тургустунган «Тыва көдээ тудуг» трезн (эш Кандауров), колхозтар аразының тудуг организациялары улуг ажылды чорудар хүлээлгелиг.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери көдээ ажылагый продукгуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни ап, күрүнеге тараа, эът, сүт, дүк садарының күрүне планнарын күүседириниң хуусааларын айтып, чыл планындан ажыр продукция садарының хемчээлин тодаргайлап турарлар.

Ынчалза-даа чамдык районнарның партия эге организациялары болгаш профвилел организациялары социалистиг хүлээлгелерни ажыллап кылырын болгаш чугаалажырын эрелгей ёзу-биле көрүп, кажан колхозчу, совхоз ажылчыны бүрүнү, бригада болгаш ферма бүрүзү хүлээлгелерни алганда, курлавырларны болгаш арганарны долу ажыллаары боттанып дээрзин өөренип көрбээнер. Чижээ, «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннары юбилейге алдар болдурар хүлээлгелерни албааннар. Хүлээлгелер талазы-биле кандыг-даа материалдар партия-даа, профвилел-даа организациязында чок, а СЭКП райкомунда ол бар. Ынчаарга, ол «хемчеглер» райкомга ажыллап кылынган дээрзи билдингир, а ону күүседикчилеринге чедирбээн-дир. Хүлээп алдынган хүлээлгелерни күүседир дээш демиселди Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Таиды районнарда кошкадып турар, сүт бүдүрери болгаш күрүнеге садары январьда бо черлерге дыка кудулаан, мал азыын өлүп хораан.

Республиканың ажыл-агыйлары юбилейлиг чылда күрүнеге 20560 тонна эттн, 23000 тонна сүттү, 2100 тонна дүктү, 60000 тонна тараяны садар. Ол онаалдаларны хуусаа бетинде — Улуг Октябрьның 50 чылында күүседир деп турар база чыл төнчүзүнге чедир 19000 тонна тараяны, 160 тонна эттн, 1800 тонна сүттү болгаш 20 тонна дүктү чыл планындан ажыр садар.

Үлетпүр, транспорт, тудуг ажылына көскү чедиишкиннерни республиканың ажылчы чоннары чедип алганнар. 1966 чылда продукция бүдүрериин доктаатынган планын үлетпүрге 105 хуу күүсеткен, пландан ажыр 1368 муи рубльүнүи продукциязын бүдүрген.

«Тыва даг-дүгү» комбинат, республика типографиязы, «Кызыл-Хаиак» шахтазы, Чадаананың хөмүр даш разрези, алгы, автосентелге заводтары болгаш даараныла комбинады эрткен чылды бедик күш-ажылчы коргүзүүлерлиг дооскаинар.

Ажылчы чоннарның амыдырал чуртталгазын улам экижидер талазы-биле эрткен чылда бистиң чедиишкиннериивис база улуг болган деп оратор уламчылап чугаалаан.

Чедиишкиннер биидингир-дир. Ынчалза-даа Улуг Октябрьның оон байырлаарының эң аки аргазы — ол дээрге шиитпирлеттинмээн айтырыгларже киичээнгейни салыры болур деп Владимир Ильич Ленин айыткан болгай. Бисте ыңгыг айтырыглар хей. Оон дугайын артыкаи чылдың түннелдери айтып турар. Чамдык будүрүлгелер, районнар, министерстволар, эргелелдер болгаш ведомстволар беш чылдың бирги чылының планын күүсетпээнинер, ынчызи-биле республиканга беш чыл планын күүседириигге озалдаар чорукту болдурганнар.

Бо чылын болгаш ээваш ассортиментилиг продукциянын чамдык будүрүлгелер ам-да будүрүп турар. Ылангыя ол ат комбинадынга, Кызылдың, Барыын-Хемчиктиң сүт комбинаттарынга, пиво заводунга, амыдырал хандырылгалының алдын будүрүлгелериигге хамаарыжыр.

Автотранспортта четпестер хей. Сөөртүлгении өзүп турар хемчээлин ол хандырбайн турар.

1966 чылда капитал тудуг планының күүсеттиниин түннелдери шынгы дувураазиннн болдурүп турар. Республикага ниитизи-биле ол түгле 74 хуу күүсеттингеи. оон үлүжү 8830 муи рубльдүг чедир ажыглаваан.

Ниити продукшияны база кылыгларның кол-кол төрүттелдерин будүрериниң чыл планын декабрь 25-те күүседир, ноябрь 7-ге чедир 500 тонна даг-дүгүн, 9 муи тонна хөмүр дашты, 1,9 миллиои квт-шак электроэнергияны ажыллап кылырын, 7,5 муи эш бидис баш хөм иижиги даараярын, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн ийи хуу бедидерин, бараанның продукциязының бот-өртээн чиигеткенинин күүседи-биле 253 муи рубльүн камнап алырын республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары хүлээнип алганнар.

СЭКП-нин XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырар. Совет арге-чагырганың 50 чыл-ын төлептиг үтүүр дээш төмисел, үлетпүр база көдээ ажыл-агый продукциязын будүрерин көвүдедири-биле кады күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, продукциянын бот-өртээн чиигедир база шынарын экижидер дээш демисел болза ам социалистиг чарыштың кыйгырыы болуур ужурлуг. Алган хүлээлгелерни чедиишкиннг күүседириин шиитпирлиг чүүлү болза ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш чоннуң бүгү кежээнин ортузунга хүн бүрүнүң тайыдыр болгаи организакчы ажылхерээ болуур.

Хакас автономнуг областың ажылчы чоннары бисти социалистиг чарышка кыйгырган. СЭКП обкомунуң бюрозу кожаарывыстың кыйгырыын хүлээп алырын шиитпирлээн болгаш алдарлыг бежен чылгы чедиишкиннерлиг үткүүр төлээде, республиканың улус ажыл-агыйының бүгү алырларынга социалистиг чарышты калбартыры-биле Тываның бүгү колхозчуларын, ажылчыннарын, интеллигенциязын кыйгырган.

Чер-черлерге кел мобилизакчы күш — партия, комсомол, совет болгаш профвилел организациялары болур ужурлуг. Сорулга болза ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенциянын өзүп турар чогаадыкчы идепкейин углап-баштаары, чарыштың чорудулгазында төрүттүнүп кээр бүгү чаа, мурнакчы чүүлүг деткинри, чыиын каап турар участоктарны кадырери, ажылда четпестерни узуткаары болур.

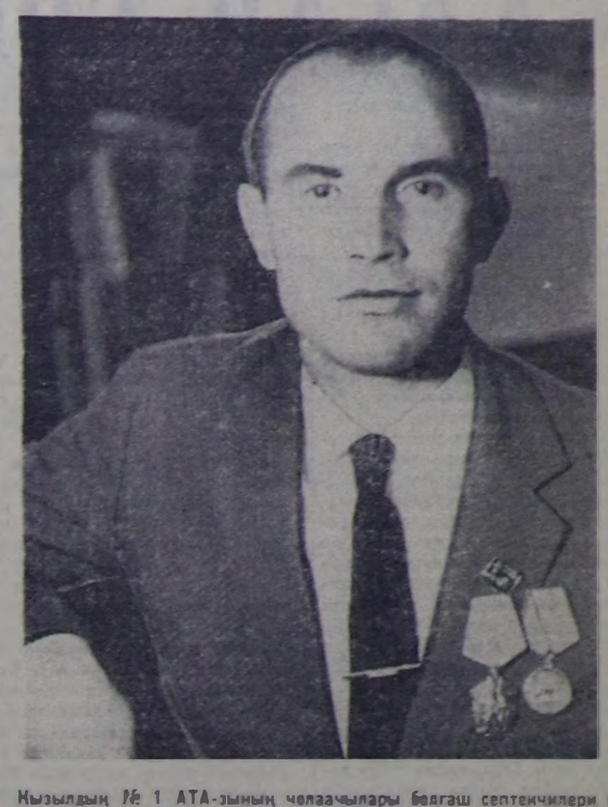
Социалистиг чарышты хүлээп алыры дээрге улуг херектиң түгле эгези-дир. Маиаи кол чүүл — кижи бүрүзү бодунга алган хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсетсин дээш ажыл-херекти биидилиг организастаары.

Күш-ажылчы коллуглуушкуину баштаары, ажылчы чон массаны бодунче эдертирип — коммунистерниң авангардтыг ролюи бедидериниң чугула чорудулгазы од. Партия эге организацияларының айтырыгларын кыры-биле ажыл-агыйжы эвес болгаи ажыктыг чорудар ужурлуг.

Пленумга санал бээри-биле баштай сөс алган, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары М. С. Харченко бодунуң саналынга Бии-Хемниң ажылчы чоннары XXIII съездиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, эрткен чылда эки түннелдерни чедип алганындан ажыр.

(Төнчүзү 2-ги арында).

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ БРИГАДАЗЫНДА

Кызылдың № 1 АТА-зының чөлзачылары болгаш септенчилери юбилейлиг чылдың социалистиг чарышын үлам калбартып турарлар. Чарыштың мурнуну одуруумда коммунист Виктор Николаевич Мяхишевке удурткан чөлзачылардың коммунистиг күш-ажыл бригадазы чоруп турар.

Беш чылдың ийиги чылының бүдүрүлге планын ноябрь 1-де күүседир дээш бедиткен хүлээлге чедишкинниг беттанып турар. Январь аймың планы бүдүн чартык катап күүсеттингеи. Бригадир боду бо хүннерде 1969 чылдың үлүүнге киирииштир ажылдап, өскелерге мурнанчы үлегерин көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: Н. Н. Мяхишев. И. ЦЕЛИЩЕВТИҢ сөзү болгаш фотозу.

МАРТ 12-ДЕ СОҢГУЛДА ХҮНҮ

Күжениишкинниг ажылдаар

РСФСР-нин болгаи Тыва АССР-нин Дээди Советтеринге база ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге болур соңгулдаларга белеткелче бистиң «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының агитаторлары нанг-түлүк ажылдап киришкеннер.

Садыг, школа, клуб кырында соңгулдаларның календарьларын чарашгыр чураап аскылаан болгаш 53 агитаторлар түс-түс участоктарынга беседаларны эрттиргилеп, орта соңгулдалар дутайын, СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң, ССРЭ-нин Дээди Советиниң сессиязының материалдарын совхозтуң ажыл-агыйының дутайында болгаи делегей байдалының дутаймында түүлдерин эң-не билдингир-биле болгаш тодазы-биле чугаалап турарлар.

Агитаторлар түс-түс участокгарында соңгулчуларның даңзымын кылып, округтарының төптерии шимегилеп алган. Агитпунктуда болгаи округтар төптеринде ажылшчылерии соңуургадып турар солуннарны, журналдарны салгылап, эмгелегилээн болгаш ойнаар шахмат, шашки болгаш өске-даа чүүлдерни белеткеп каан.

Чонга агитвс-массалыг ажылдарны калбартып, 2—3 чедир лекшия, беседаларны агитаторлар Сат Дөртек, Куулар Өпей-оол, Сат Чүвүртек, Монгуш Дыдыраш-оол, Сат Көпеек, Кара-Сал Төмүр-Оҥур олар хөндергейжилерге кылып берип, чоннуң үзүтел чок аалчылары болу берген, шудургу ажылдап турарлар.

Б. САТ.

Чөөн-Хемчик район.

Агитпунктуда депутат келген

Кызылда № 5 агитпункт бодунуң составында 6 парторганизацияларның агитколлективтерин каттыштырып турар. Ацаа хамаарыкты турар бүгү агитаторлар — 150 кижи. Бистиң агитаторларывыстың барык шупгузу дээш болгаи ортумак эртемниг. Моон үзүрүнде олар соңгукчулар ортузунга хаиы үтка-шынарлыг, бедик деңнелдиг тайылбыр ажылын чорудун болур арганыг.

Агитпункт бодунуң ажылын план ёзугаар чорудуп турар. Ол планда агитпунктуга чорудар лекшилер, беседалар, ужуражылгалар болгаи агитаторларның хуралдары, сургаалдалары дээш өске-даа чүүлдер көрдүнгеи. Агитпунктуиуң дерилгешимелдези багай эвес ямдынган, соңгукчуларга солуннарны, журналдарны, стол кырының ойнаар херекселдерин, РСФСР-нин, Тыва АССР-нин Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге соңгулдалар дутайында дүрүмнер болгаи өске-даа материалдар делгеттинген.

Соңгучулар агитпунктуга орай бежээ-даа кээп болур. Агитаторларның дежурныйлаарының графигин кылган болгаш ол ёзугаар кижилер үзүтелишкин чок дежурныйлап турар. Олар боттарының дежурныйлаашкынының дутайын, ол хүн чүү болгакын тускай дептерге демдеглеп каар. Соңгукчуларның айтырыглары болгаи сананарын бижип турар дептерии тургускан бис. Ацаа соңгукчу кандыг айтырыглалыг келгенин, оларның кандыг харыы алганын донучлап бижин турар болгаш соңгукчуларның талазындан киирген санаалдарны, сүмелерни бөгө демдеглеп каап турар.

Агитпунктуиуң түрүп турар черн респотребсоюз клубунуң янзы-бүрү массалыг хемчеглерни план ёзугаар боттандырып эгелээн бис. Оларның баштайгызы — бо чылдың февральдың 2-де делегей байдалынын дугайында лекшия болган. Ацаа соңгучулар хөй келген болгаш боттарының соңуургап турар дыка хөй айтырыгларын салгылаш, тодаргай харыларын алганнар.

Февраль 8-те ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң депутаты, хоорыүүскомиуң даргазының орааякчызы М. М. Поповаиың соңгукчуларга отчёду болган. Ацаа чыыган хөй саннын соңгукчулар хоорайның үлетпүр, түзүг, транспорт болгаш көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниң 1966 чылда ажылының түннелдерии дыңнаан. Депутат бодунуң плетке.тинге кызылчылар боттарының бар аргаларын санаи көргеш, Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга аддар болдурган социалистиг бедик хүлээлгелерни ангаяын чүгласкан. Оон ынай, хоорайның үлетпүр будүрүлгелери 1966 чылдың будүрүлге планын декабрь 23-те 104 хуу күүсеткеи, пландан ажыр 882 муи рубльүнүи продукциязын будүргенин, ылаигы аргы заводунуң, типографиязының, хлеб заводунуң, автосентелге заводунуң болгаш өске-даа чамдык будүрүлгелериниң беш чылдың бирги чылында эки көргүзүглерии чедип алганын демдеглээн.

Хоорүүскомда хамаарыкты турар көдээ ажыл-агый будүрүлгелери ийи совхоз болгаш «Тере-Хөл» колхоз ажыл-агый чылын багай эвес доозкан. «Кок-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен чылын эң эки ажылдаап, алган социалистиг хүлээлгелерии бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткеи.

Хоорайның культура амыдыралында улуг өскерилгелерни, ылаигы 2500 ажыг ог-бүле телевиденне көрүп турар апарганын демдеглешиишаан, депутат ажыл-херекте бар четпестерге, ам-да шиитпирлеттинмейн турар чүүлэ соңгулдаларга доктаалган болгаш оларны амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржиринче соңгукчуларны кыйгырган.

Соңгукчулар боттарының депутадынга дыка хөй солуи болгаш чүүлэ айтырыгларын салгыш, оларга тодаргай харыларны алганар. Отчёт талазы-биле санал берип, чүве чугаалаан соңгукчулар ажыл-херекте чедиишкиннерни өөрүп детквишаан, ам-да ооҥум шиитпирлеттинип турар, чидиг айтырыгларны, ылаигыиа аныяк тускай эртемниглерниң, черле ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазынче киичээнгейин улгаттырарының чүүлдээии демдеглээнпер.

Соңгукчуларның хуралының соңгуиде музыка учулишешиниң коллективи оларга солуи концерт көргүскеи.

М. ТКАЧЕВ.
агитпункт эртелекчизи.

Соңгулдага тураскаатқан

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң дөрт дугаар тудуг участогунуң тудугжулары беш чылдың бирги чылын чедиишкинниг дооскаш, ийиги чылдың баштайгы айларында күш-ажылдың темпизин бедиткеннер. Участоктуң ажылчыннары Василий Колчин, Владимир Раздобреев, Владимир Беляшев база оон-даа өскелер ажыл нормазын ай санында ажыр күүседиринге чаңчыл болганнар.

Ол участоктуң тудугжулары дизельдиг электростанцияның тудуун кылырынче киргеш, оон иижи тудуг ажылдарын бо айның эгезинде дооскан. Тудугжулар боттарының күш-ажылчы чедиишкиниин келир соңгулдага тураскаадып турар.

Совет-көрей чугаалажыышкыннар

Февраль 15-те Кремльге Көрей Улус-Демократтыг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң чазак төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннар эгелээн.

Чугаалажыышкыннарга көрей талаДан КНП ТК-ның Политбюрозунуң Президиум кежигүнү, КНП ТК-ның секретары, КУДР-нуң Министрлер кабинединиң Даргазының бирги ораанчызы Ким Ир (төлээлериың башгыны), КНП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Министрлер кабинединиң Даргазының ораанчызы, КУДР-нуң Эртемнер академиязының президентизи Ли Ден Ок, КНП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, национал камгалал министриниң ораанчызы О Дин У болгаш өскелер-даа кирмип турар.

Чугаалажыышкыннарга совет талаДан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги ораанчызы К. Т. Мазуров (төлээлериың башгыны), СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораанчызы В. Н. Новиков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, ССРЭ-ниң ыяш, целлюлоз-саазын болгаш ыяш ажылдап кылыышкын үлетпүрүнүң министри Н. В. Тимофеев болгаш өскелер-даа кирмип турар.

Ийи чурттарның аразында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринии айтырыгларын чугаалажып турар.

Төлээлериың аразында ужураашыышкыннар ану-дуңма найыралдың болгаш бот-бодун биичир чорунтуң байдалынга эртип турар.

(СЭТА).

СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН, ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛ

РСФСР-нин Дээди Советиниң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээри округ соңгулда комиссияларының февраль 15-те болган хуралдарынга үргүлчүлээн.

Москва хоорайның Останкино соңгулда округундан РСФСР-нин Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Александр Николаевич Шелепинни** округ соңгулда комиссиязы бүрүткээн.

Бабушкин соңгулда округундан депутаттың кандидадынга республиканың уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы, ССР Эвилелиниң Улуг театрының болгаш Кремльде Съездилер ордуузунуң директору болгаш уран чүүл удургукчузу **Михаил Иванович Чулакинни** бүрүткээн.

Владимир областың Ковровск соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы республиканың Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Дмитрий Федорович Устиновту** бүрүткээр деп доктаалды хүлээп алган.

Калинин хоорайның Пролетар соңгулда округундан РСФСР-нин Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Александр Николаевич Шелепинни** округ соңгулда комиссиязы бүрүткээн.

Куйбышев областың Тольятти соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының хуралы болган. Бо округтан Россия Федерациязының Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Михаил Андреевич Сусловту** бүрүткээн.

Омск хоорайның Советск соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы республиканың Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Геннадий Иванович Воронову** бүрүткээн.

Саратов хоорайның Завод соңгулда округундан РСФСР-нин Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары **Борис Николаевич Пономаревти** бүрүткээн.

Саратов областың Петровск районунуң «Кызыл партизан» колхозунуң хоочун бызаа ажакчызы **Анна Федоровна Бритвинаны** Петровск соңгулда округундан республиканың күрүне эрге-чагырганың Дээди органының депутадының кандидадынга бүрүткээн.

Тула областың Новомосковск соңгулда округундан Россия Федерациязының Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары **Юрий Владимирович Андропову** бүрүткээн.

Челябинск областың Миасс соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының хуралынга РСФСР-нин Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары **Михаил Сергеевич Соломенцевти** бүрүткээн.

Калининград соңгулда округунуң (Москва область) округ соңгулда комиссиязының хуралы болган. Бо округтан депутаттың кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ВЦСПС-тиң даргазы **Виктор Васильевич Гришинни** бүрүткээн.

Ярославль хоорайның Ленин соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының хуралынга РСФСР-нин Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары **Петр Нилович Демичевти** бүрүткээн.

(СЭТА).

ССРЭ — Великобритания

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Дазгыкы чурттар-биле культурулуг харылзаалар талазы-биле комитеттиң даргазының ораанчызы М. М. Песляк баштаан совет төлээлер чоокта чаа Москвадан Лондонче ужудуп үнүшкен. Совет төлээлер 1967—1969 чылдарда ССРЭ биле Великобританиянын аразынга культура, эртем болгаш техника талазы-биле кады амыдажылганын дутаймында чугаалажыышкыннарны чорудар.

САЛГАН СОРУЛГАЖЕ — ДЕЛГЕМ БАЗЫМ-БИЛЕ

(Төмчүзү. Эгези 1-ги арында).

ның демдеглээн. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын будурериниң болгаш садарының планнары күүсеттинген. Ол чорук бо юбилейлиг чылда улам бедик хүлээлгелер алырынга үндезин болган.

Районнуң партия организациязы байырлалга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докгаалын ажылчы чонга калбаа-биле таныштырган. Оон түнелиниде Октябрьның 50 чылынга аддар болдурган социалистиг чарыш калбарган. Кодээ ажыл-ишчилер, будурүлге ажылдакчылары, түс-түс ажыл-агыйлар болган район иштиин-биле бедиткен хүлээлгени алган.

Парторганизацияларының тайылбырлыг болгаш организхстыг ажылларны күштелдиргенинде түнелинде алган хүлээлгелерни күүседир талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Бода малдың семиртилгезин экижиткенинден кварталдың эът планы эки күүсеттинип турар. Чер ажылынга белеткелдер багай эвес, үрезин арыглаашкыны, техника септелгези шапкын чорун турар.

Ынчалзадок, ажыл-херекте четпестер хөй деп чугаалаан, эш Харченко мал бажы өстүрериниң, оон продуктуларын бедидеринин бар арганарын район чедир ажыглавайн турарын демдеглээн. Ам безин маадырлыг ажылдакчылар, райкүүскомунуң, будурүлге эргелелиниң четпес удурлуганының түнели.

Сүт саалдазы кызырып турар. «Өөк» совхоз бир инекген сүт саалдаын 51 литр кудуладган, а чамдык ажыл-агыйлар эрги деннелинде.

Пленум республиканың социалистиг хүлээлгелерни бадылал турарын айыткаш, оратор оон күүселдези чон ортузунга масса-политиктиг ажыл-иштиг ажылдарны организациялаарының оперативтиг чоруунган хамаарыжырын, а оперативтиг эвес чоруктар түгле район организацияларында эвес, харын республика организацияларында база барын шүүмүүлээн. Сүт-баразын фермазының кудуунган сүт келбестей бээрге, кодээ ажыл-агый, сүг ажылагый министерстволарынче телеграммалап, дуза дилээрге, 20 хонук иштинде кылын бербээнин, сүт заводу сливка хүлээп албайн турарынган оон хөйү-биле ажып турарын, ол шыкаш «Сельхозтехниканың» Танды каттыжыышкынының тракторлар септелгезин оожум чорудуп турарын ол шүүмүүлээн.

Беш чылдың бирги чылында куруеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының планын район бүгү коргүүлер талазы-биле ажып күүсеткенин Танды райкүүскомунуң даргазы Ш. Б. Куулар чугаалаан, ол дээрге ажылчы чоннарның чүткүлдүг күш-ажылының түнелиг-дир дээрзин демдеглээн. Мурнакчыларның одуруунче түгле түс-түс кижилер эвес, харын «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң, Алаак, дүрлүлга станцизының № 2, «Революциянын чалбыжы» колхозтуң № 1 фермалары ышкаш бүдүн коллективтер кирип турар.

Районнуң кодээ ажыл-агый будурүлгелери шупту оргылгалыг ажылдаан, бүгү колхозтар миллионерлер болган. Оргылгаларын өскени-биле ажылчы чоннарның материалдыг байдалы улам экижип, культурлуг деннели бедип турар.

Бир эвес районнуң партия, совет, ажыл-агый организациялары эки ажылдаан болза, чедиишкиннер моондаа хөй турар турган. Харын моон түнелиниде малдың өлүп хораап чорун ам-даа хөй, оон продуктулуг оожум өлүп турар. Тудугнуң байгалы районда багай. Мал кажааларын, малчыннарга бажыңнар, школалар, чүнар бажыңнар тудуун кожуп чорууп № 62 механизастаттынган колонна күүсеттээн. Бай-Хаак суурну сүт-биле хандырар айтырыг шинтиирлеттинмээн.

Эрткен чылдың ажыл-агый чорудулгаларын түнелп каргеш, Улуг Октябрьның 50 чыл ионга аддар болдурган социалистиг хүлээлгени район шиитиин-биле алганын дыннаткаш, эш Бүүдар, ол хүлээлгелер колдуунда шинтиирлеттинмээн айтырыгларже угланган дээрзин демдеглээн.

Чоон-Хемчиктиң кодээ ажыл-ишчилери 1966 чылда чамдык эки ажылдарны кылган дээрзин районнуң кодээ ажыл-агый будурүлге эргелелиниң начальныгы В. С. Борисов демдеглээн. Күрүнеге сүт, дүк, тараа садарының планы күүсеттинген, малдың баш саны өскөн. СЭКП XXII съездиниң аттыг колхоз планның онаалдаларын бүгү коргүүлгерге ажыр күүсеткен. Ол колхозтуң, «Искраның» арыг оргылгазы көвүдээн.

1966 ажыл-агый чылының түнелдерин шүүмүүлекчи түнелп көргеш, район чаа бедик хүлээлгелерни алган. Ында кол кичээнгейни черни чөп ажыглаарынче угландырган. Мурнуку чылдарда чер ажыглалы багай боон келген. Районда 6000 гектар суттаттыг чер орта ажыглаттынмаан.

Район эрткен чылын эът садар планын күүсеткээн. Бо дээрге мал семиртилгезин багай организастаанының, төрүүр малдың хөй кызыраанының түнелп болган. Район 100 баш төрүүр малга 83 хураган, 64 бызаа алганы оны хереченлеп турар. Бо чылын кыштың байгалы база берге, мал өлүп хораап чорук бар.

СЭКП ТК-ның байырлалга белеткел дугайында докгаалын танышкаш, районнуң ажылчы чоннарны юбилейге аддар болдурган социалистиг хүлээлгелерни алган. Оларны күүседир дээш амдан эгелеп кызымак ажылдап турар. Чижээ, часкы тарылага белеткел багай эвес: 132 трактор септеттинген. XXII съезд аттыг, «Искра» колхозтар септелгеня доосхан. Үрезин арыглаашкыны чалар ишнарга чедирип турар.

СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев 1966 чылда хоорайның үлетпүр будурүлгелерниниң продукция будурериниң планын хуусаа бетинде күүсеткеш, планнан ажыр 982 муң рубльдиң продукциязын бергенин, күш-ажылдың будурүкчүзүүнүң планы 1,6 хуу ажыр күүсеттингенин чугаалаан. Автоажыл-агыйлар планын тонна-километр-биле 104 хуу күүсеткен.

Типография, хлеб, алгы, автосеп-телге заводтары, дараныга комбинады деп-дескн эки коргүзүглерлиг ажылдаан. Ол черлерде социалистиг чарыш калбарган, депшилгелиг чаа чүүлдерни чүткүлдүг шинээдип ап турар. Будурүлгелерде мурнакчыларның саны доктаамал өзүп турар.

Ынчалза-даа, ниити коргүзүглерниң артында чашгының чыдар четпестер хоорай будурүлгелеринде амдаа хей. Будурүлгелерниң кол фондуларының ажыглазы чавыс. Эрткен чылын ол 18 хуу өскем турда, продукция будурери түгле 6,8 хуу өскен. Пиво заводу, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый чери бо талазы-биле дыка четпестерлиг, а «Тыва тудуг» трезинин дузалаар будурүлгелер комбинадының кол фондузу 3 хуу өскем турда, продукция будурери 11 хуугa кызырылган.

Район эрткен чылын эът садар планын күүсеткээн. Бо дээрге мал семиртилгезин багай организастаанының, төрүүр малдың хөй кызыраанының түнелп болган. Район 100 баш төрүүр малга 83 хураган, 64 бызаа алганы оны хереченлеп турар. Бо чылын кыштың байгалы база берге, мал өлүп хораап чорук бар.

СЭКП ТК-ның байырлалга белеткел дугайында докгаалын танышкаш, районнуң ажылчы чоннарны юбилейге аддар болдурган социалистиг хүлээлгелерни алган. Оларны күүседир дээш амдан эгелеп кызымак ажылдап турар. Чижээ, часкы тарылага белеткел багай эвес: 132 трактор септеттинген. XXII съезд аттыг, «Искра» колхозтар септелгеня доосхан. Үрезин арыглаашкыны чалар ишнарга чедирип турар.

Эрткен чылдың ажыл-агый чорудулгаларын түнелп каргеш, Улуг Октябрьның 50 чыл ионга аддар болдурган социалистиг хүлээлгени район шиитиин-биле алганын дыннаткаш, эш Бүүдар, ол хүлээлгелер колдуунда шинтиирлеттинмээн айтырыгларже угланган дээрзин демдеглээн.

Чоон-Хемчиктиң кодээ ажыл-ишчилери 1966 чылда чамдык эки ажылдарны кылган дээрзин районнуң кодээ ажыл-агый будурүлге эргелелиниң начальныгы В. С. Борисов демдеглээн. Күрүнеге сүт, дүк, тараа садарының планы күүсеттинген, малдың баш саны өскөн. СЭКП XXII съездиниң аттыг колхоз планның онаалдаларын бүгү коргүзүглерге ажыр күүсеткен. Ол колхозтуң, «Искраның» арыг оргылгазы көвүдээн.

1966 ажыл-агый чылының түнелдерин шүүмүүлекчи түнелп көргеш, район чаа бедик хүлээлгелерни алган. Ында кол кичээнгейни черни чөп ажыглаарынче угландырган. Мурнуку чылдарда чер ажыглалы багай боон келген. Районда 6000 гектар суттаттыг чер орта ажыглаттынмаан

50 Революциянын ШЫНЧЫ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

Октябрьның социалистиг Улут революциязынга безетвелдің үезинде большевик партиянның тургусканы Кызыл гвардия (ажылчыннарның чепсектиг отрядтары) солдаттарның болгаш матросгарның революсчу отрядтары-биле кады шиитпирлиг күш болган, ол гвардиянның дузазы-биле Россияның бүгү девискээрининге Совет эрге-чагырганы тургускан болгаш контрреволюстуг үймээннерни баскан. Ынчалзажок империалистиг күрүнелерниң болгаш ак-гвардейжи ак-шеригниң халдаашкынындан Кызыл гвардия аныяк Совет чуртту камгалап шыдаваан. Ооң ужурунда Октябрьның тин хээнинің ырыңай соон дарый партиянның ТК-зы болгаш Совет чазак армиязы тургузуп эгелээн. Революциянын соонда ийи-де хонгаида, 1917 чылдың октябрь 25-да (ноябрь 8-те) тургустунган Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң составынга шериг болгаш далай хе-ректериниң талазы-биле комитет тургустунган.

«АМГЫ БАЙДАЛДА СОРУЛГА КАНДЫГ АРГА-БИЛЕ, КАНДЫГ БАЙДАЛДЫГ ШИИТПИРЛЕТТИНГЕН ТУРУП БОЛУРУНЧЕ БҮДҮҮ, САГЫШ ДААП, ШЕНЕЛДЕ ЧУ-РУМУ-БИЛЕ ЧОРБУШААН, ДУРЖУЛГАДАН ДУРЖУЛГАЖЕ ШИЛЧИП, ЭКИ-ТУРА-НЫҢ АРМИЯЗЫН ТУРГУЗАРЫН ШЕНЕП КӨРГЕН БИС. А СОРУЛГА БИЛДИНГИР ТУРГАН. СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫ ЧЕПСЕКТИГ АРГА-БИЛЕ КАМГАЛАВАС БОЛЗА, ДОГУННАП-ДАА ШЫДАВАС ТУРГАН БИС».

В. И. ЛЕНИН.

ЭРГИ КОРУМ-ЧУРУМНУ ЧОК КЫЛГАНЫ

«Арнияда мурнундагы ден эргелиг эвес чоруктуң бүгү артыышынынарын эң дүргеи болгаш шиитпирлиг чок кылыр дугайында революсчу чонның тура-соруун боттандырбышаан, Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң доктаадыры болза:

«Ефрейтор аттан генерал атка чедир армияда бүгү-ле албан-дужаалдарны болгаш аттарны дүжүрер. Россия Республиказының армиязы ам революсчу армияның хүндүлүг адын эдилээн хостуг болгаш бот-боду-биле дең эргелиг хамаатылардан тургустунар.

Мурнундагы албан-дужаалдар болгаш аттар-биле холбаалыг бүгү-ле артык эргелер, база бүгү-ле даштыкы ыялгадар ышкаш, күш чок болур».

(Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң хуралының 1917 чылдың декабрь 15 (28)-те хүлээп алган декредининден).

• • •

«Күш-ажылчы улустуң тура-соруунга бараан болган армия ол туре-соруктуң дээди илередикчизи — Улус Комиссарларының Чөвүлелиниге чагыртыр.

Шериг кезээнинің болгаш оларның каттыжмышкынарының туе бүрүзүнге бүгү-ле бүрүн эрге-чагырга чогуур солдаттар комитеттерниге болгаш Советтерге хамаар-жыр...

Командылаар составты болгаш албан-дужаалдыг кижилерни соңгуп алыр чурумну тургузар. Полктуунга чедир командирлерни боттарының салбырлары, взводтары, ротала-ры, командылзары, эскадронна-ры, батареялары, дивизионнары болгаш полктары иишти бадылаашкын-биле соңгуп алыр. Полктуундан өрү, дээди кол командылакчы чедир командирлерни чогуур съездилерге азы чогуур комитеттер-ниң чанында чөвүлел хуралдарга соңгуп алыр».

(Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң 1917 чылдың декабрь 15 (28)-те декредининден.

Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга

(Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң декредининден)

I.

Ону барымдаалаан, Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң доктаадыры болза: «Ажылчын-тараачын Кызыл Армия» деп ат-биле чаа армияны дараазыныгы үндезинеерге организастаар:

1. Ажылчын-тараачын Кызыл Армия ажылчы массаларның эң-не медерелдиг болгаш организастыг элементилеринден тургустунар.

2. Россия Республиказының 18-тен куду эвес назылыг бүгү хамаатыларының ооң хүрээлениге кирери ажык. Октябрь революциязының, Совет эрге-чагырганың белгаш социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарынга бодунуң күжүн, бодунуң амы-тынын бээринге белеп кижи бүрүзү Кызыл Армияга кирип болур. Кызыл Армияның хүрээлениге кирер төлээде, шериг комитеттерниң азы Совет эрге-чагырганың платформазында турар хөй-ниитпичи демократтыг организацияларның, партия азы профессионал организацияларының, азы бети дээрге-де, ол организацияларның ийи кежигүнүнүң рекомендациялары эргежок чугула. Бүдүн кезектери-биле кирип турарының үезинде бүгү кижилерниң холга алыышкыны болгаш ат барымдаалап бадылаашкын негеттинвер.

II.

1. Ажылчын-тараачын Кызыл Армияның дайынчылары күрүнеиниң долу хандырылгазынга турар болгаш ооң кырынга немей айда 50 рубль алыр.

2. Кызыл Армияның солдаттарының ог-бүдеелериниң мурнунда оларның азыралынга турган ажыл кылып шыдавас кежигүннери Совет эрге-чагырганың чер-чер ор-ганнарының доктаалдарын ёзугаар чер-черниң хереглел нормаларын барымдаалап, бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер-биле хандыртынар.

III.

Ажылчын-тараачын Кызыл Армияның Дээди удуртур органы Улус Комиссарларының Чөвүлели болур. Армияны шуут удуртуру болгаш эргелеп башкарарын шериг херектериниң талазы-биле Комиссарматка, ооң чанында тургускан Бүгү-россияның онза коллегиязынга мөөнүзээр.

(Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң 1918 чылдың январь 15(28)-те хураанынга хүлээп алган декрет). Дээди Шериг Чөвүлелиниң дужаалы.

Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң тургусканы Дээди Шериг Чөвүлели 1918 чылдың март 21-де Кызыл Армияга соңгуналыг болур чоруктуу күш чок болдурар дугайында дужаал үнүргеи.

—⊙—

...ЧОН КӨДҮРЛҮП ТУР...

ПЕТРОГРАД. Герман дээрбечилериниң дээрбечи халдаашкыны найысылалдың ажылчын чонун хайныктырып үндүргеи. Октябрь хүннери каракка база дагыи көстүп келди. Петроград база дагын чепсектиг ажылчыннар-биле долдунган, найысылалдың пролетарнады база дагын чуүлушкунга белеткенип тур.

«Вулкан» завод 500 кижилиг. Сестрорецкий—600 кижилиг отрядты бээр, Балтий заводу 50 чедир харыг бүгү ажылчыннарны мобилизастаарын доктаатказ, 2-ги Хоорай району фронтуже 2.000 кижи чорудар...

Айтышкынар, тайылбырлар алыр дээш бөлүк-бөлүк чепсектиг кижилер чер болгандан Смольныйже чоруп турлар. Ажылчыннарның болгаш солдаттарның чепсектиг отрядтарының санын ылап адазары ам дээрезинде берге-дир. Чер болганда митингилер болгаш хуралдар эртип турар... Даштыкы буржуазиига болгаш ооң дээрбечилеринге удур найысылалдың пролетарнады сүрлүг болгаш күчүлүг кодүрүп үнүп турар.

(«Ажылчын болгаш тараачын Кызыл Армия болгаш Флот» деп солундан. 1918 чылдың февраль 27).

МОСКВА. Мурнундагы Гужон заводунуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары бистер, 4 муң кижи, дыка хөй ораторларның чугааларын дыңнаан, база ажылчын-тараачын Россияда амгы берге байдалды көргеш, доктаатканывыс болза: фронт чорударыбиле Кызыл Армияның партизан отрядтарын дораан организастап кирер. Отрядтарны доп-дораан организастаарын завод комитединге дагзыр...

УРАЛ. Янзы-бүрү черлерден — Уралдың заводтарындан, хоорайларындан Социалистиг Кызыл армияны тургузар дутайында хөй санныг телеграммалар область Советининг күүсекчи комитединге кээп турар.

Ажылчы массаларның революсчу кодүрлүүшкүнү бедик, ынчангаш чер болганда эки тура-чыларны бижип данзылаары чедишкининг чоруп турар. Кашдаа роталарны тургускаиын Пермьден дыңнаткан.

Чаагай дуза чедиреринің сестралары областың шериг комиссарнадынга херек бе база тут-турган шеригдерден Кызыл Армияга кирерип күүзээнинерден отряд тургузуп болур бе деп. Алапаевск Советги айтырып турар.

(«Уральский рабочий» солундан, 1918 чылдың март 6).

Кызыл Армияның төруттүнген хүнү

Петроград Советининг күүсекчи комитединиң февраль 23-ту «Социалистиг Ада-чуртту камгалаарының хүнү» кылдыр чарлаан. Февраль 24-че дүнеде безин Кызыл Армияга кирер деп 35 муң чыгаан эки-турачылар хоорайга биишкеи.

1918 чылдың февраль 23—ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күрүнезин камгалаарынче чонның күүнүн массалыг мобилизастаарының хүнү — Совет Чепсектиг Күштериниң төруттүнген хүнү апарган.

1919 чылдан бээр февраль 23-ту Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң байырлалының хүнү кылдыр демдеглеп турар.

Дайынчының даңгыраа

«Моон адаанда адым салган кижи мен, ажылчын-тараачын социалистиг республиканы камгалаарының платформазынга турушпушаан, Социалистиг Кызыл Армияның хүрээлениге кирбишаан, алды айларның дургузунда хүлээнирим болза:

1. Иштики-даа, даштыкы-даа фронтуларга аңгы демиселиигге таваржып болгу дег бүгү-ле аар-бергелерни чугаа чокка эрттирип, аңгы талазы-биле эрге-ажыктарның камгалакчыларының хүлээлгеин күүседир.

2. Соңгуттурган-даа, Совет эрге-чагыргадан томуйлаттырган-даа начальниктерниң болгаш комиссарларның бүгү дужаалдарын чугаа чокка күүседир...

3. Меңээ онаагаи бүгү хүлээлгелерни ак сеткилдиг күүседир: чыскаалды каггаш чорбас, ырбавас, мөлээже кара тура-биле чорбас, албан-хүлээлге эрттирип турган черни ээн каггаш чорбас болгаш тулчуушкун үезинде чаштынмас...»

(1918 чылдың эгезинде Кызыл Армияга кирип тургам эки тура-чыларның берип тургаи хүлээлгелериниден).

«Совет республиканың хамаатызы, күш-ажылчы чонның оглу мен, Ажылчын болгаш Тараачын армияның дайынчызы атты болумга ап тур мен.

Россияның болгаш бүгү делегейниң ажылчын аңгыларының мурнунга ол атты алларлыы-биле эдилээрин, шериг херээн ак сеткилдиг өөренирип база үрелип бакшыраар болгаш оорлап, самчыгдаар чоруктардан чонның болгаш шеригниң эт-хөреңгизин карак огу дег кылдыр камгалаарын хүлээнип тур мен...

Бүжүмнү-даа, амы-тынымны-даа харамнанмайн, бүгү дайынчыларның талазындан кандыг-даа айыылдардан болгаш халдаашкыннардан Совет республиканы камгалаар дээш, Россияның Совет республиказы дээш, социализм болгаш улустарның аку-дүңма ёзузу дээш демиселге ажылчын болгаш тараачын чаагктын баштайгы кыйгырыын ёзугаар-ла киримтеримни хүлээнип тур мен.

Бир эвес бодумнуң бо шиитпирлиг аазаашкынымдан кара сагыш-биле ойталаар болзумза, мээң улуг-хуум бүгү-ниити киленнеп көрүүшкүн болур болгаш революсчу хөөйлүнүң кадыг хөлү мени шаажылаар»

(Кызыл Армияга кирип тургаи дайынчыларның баймралдыг аазаашкынындан. 1918 чылдың апрель 22-де Бүгү-Россияның Төп Күүсекчи Комитеди бадылаан).

В. И. ЛЕНИН КИРИШКЕН

Москва хоорайның Замоскворецк районунуң шериг кезектеринің—1-ги кавалериска партизан полугунуң, Варшаваның революсчу кызыл полугунуң, Москваның тускай таңпыл дружиназының, Москваның 3-ку болгаш 4-ку революсту совет полктарының, онза угланышкынының отрядының болгаш ооң-даа ескелериниң дадгырак хүлээп алырының ёзулалынга 1918 чылдың май 11-де В. И. Ленин киришкеи. Аңаа В. И. Ленин доңчу чүве чугаалаан, кызыл-гвардейжилерге байыр чедиргеи болгаш биске күштүг Кызыл Армия түге херек апарганының дугайын чугаалаан.

(«В. И. Ленин. Биографиялыг хроника» деп парлаарынга белеткеп турар номдан).

Интервенциянын эгелээни

1918 чылдың март 6-да «Глори» дээр англи крейсерден Мурманскиго далай чадаг шеринниң 170 кижилиг отряды дүжүртүнгеи, ол дээрге интервентилериниң — даштыкы халдакчыларның баштайгы отряды болган. Англи крейсер «Кохрэйниниң» база бир отряды март 14-те аңаа кээп дүжүртүнгеи. «Адмирал Об» дээр француз крейсер март 18-те Мурманскиниң портунче киргеи болгаш десант шерии дүжүргеи.

Апрель 5-те япон флоттуң командылакчызы Владивостокко чепсектиг десант шерии дүжүргеи.

Май 24-те «Олимпия» дээр америк крейсер десант шеритлиг Мурманск портунга келгеи...

„Социалистиг Ада-чурт айыылда“

Чаа дайынның шылгалдаларындан шагырап, ырбазыраан чуртту камгалап алыр дээш, аажок улуг каража-когаралга уткуштур барып, тайбың дугайында немецтериниң негелдеринге ат садырынга чөптээрежип турарывыстың дугайын оларга чарладывыс. Бистиң парламентерларывыс февраль 20 (7)-де Режицадан Двинскиже чоруткан, мынчага дээр харыы чок тур. Немец чазак харыынны оожумнадып турары илдең-дир. Тайбыны ол илергей-ле күзеевейн турар. Бүгү чурттарының капиталистериниң дазылазын күүсетпишаан, герман милитаризм орус болгаш украин тараачыннарны боой тударын, черни помещиктерге, фабрикаларны болгаш заводтарны банкирлерге, эрге-чагырганы монархияга эгидип бээрин күзеп турар. Герман генералдар Петроградка болгаш Киевке боттарының «корум-чурумун» тургузарын күзеп турар. Советтериниң социалистиг республиказы эң улуг аймылда турар-дыр.

Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң доктаадыры болза:

1) Чурттуң бүгү күжүн болгаш хөреңгилерин революсчу камгалалдың хереэзинге чүмү-биле бээр. 2) Туруп бүрүзүн хаанның соолгу дамдызынга чедир камгалаарын бүгү Советтериниң болгаш революсчу организацияларының хүлээлгезин болдурар. 3) Демир орук организацияларын болгаш оларның-биле холбаалыг Советтер орук харылзааның аппарадын дайзынарының ажыглаан турарынга бүгү күш-биле шаптыктаар; дедир аткаарлаарының үезинде оруктарны чок кылыр, демир орук бажыннарын чаза тепсир болгаш өртедир; бүгү шимээр составты—вагоннарны болгаш паровозтарны—чурттуң ханчылынче, чөөн таларже саат чок чорудар хүлээлгелиг. 4) Тараанын болгаш черле аъш-чемниң бүгү-ле курлавырларын, дайзынның холунга кирип болурунуң айыылы билдинде берген кандыг-даа үнелиг эт-хөреңгини чугаа чокка чок кылган турар ужурлуг; ону хайгаарап көөрүн чер-черниң Советтериниге оларның даргалары шуут харыысалгалыг кылдыр хүлээдир. 5) Петроградтың, Клеетиң база чаа фронтунуң шугуму-биле чоруткан бүгү хоорайларының, черлериниң болгаш суурларының ажылчыннары болгаш тараалыннары шериг специалистериниң удуртугазы-биле оңгулар казаар батальоннарны мобилизастаар ужурлуг. 6) Буржуаз аңгының ажыл кылып шыдаар бүгү кежигүннери, эр болгаш хереэжеи кижилер кызыл-гвардейжилериниң хайгааралы-биле ол батальоннарга киргеи турар ужурлуг; удурланганнарны—боолап каастар. 7) Революсчу камгалалдың хереэзинге удурланышкак болгаш немец буржуазиияның талазынга туруп ап турар, а ол ышкаш империалистиг аг-шеригниң халдаашкынын Совет эрге-чагырганы дүжүреринің соруглаларынга ажыглаарын күзеп турар бүгү пом үндүрер черлерни хаар; ол пом үндүрер черлериниң ажыл кылып шыдаар редакторларын болгаш ажылдакчыларын оңгулар казарынга болгаш еске-даа камгалал ажылдары кылырынга мобилизастаар. 8) Дайзын агентилерни, чинижи садыгжыларны, оорлакчыларны, хулиганнарны, контрреволюстуг агитаторларны, герман шпионнарны кеминг хереқ үүлгедип турган черниге-ле боолап каастар.

Социалистиг Ада-чурт айыылда! Социалистиг Ада-чурт делегезин! Делегейниң социалистиг революциязы долгереэнг!

(Улус Комиссарларының Чөвүлели. 1918 чылдың февраль 21).

Петроград.

Көдээ ядыларның полугу Чөөн фронтуже чуруптарының мурнуу чарыында. 1918 чыл.

Баштайгы чиик артиллерия батареязы фронтуже чоруп тур. 1918 чыл.

В. И. Ленинниң инициативазын ёзугаар тургускан Волга флотилиязының дайынчы судноларының Царицынның жаадырлыг камгалалының үезинде. Царицын. 1918 чыл.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Саннар болгаш фактылар

★ 1918 чылдың июньда Кызыл Армия 450 муң кижилиг, а 1920 чылдың чайынында — 5 миллионоп чыгаи кижилиг турган.

✦ Хамаатыг дайынның чылдарында Кызыл Армияның хүрээлениге 300 муң коммунистер турган, оларның аразындан 200 муң кижи партийнзи мобилизация ёзугаар барган.

✦ 1918 чылдың мартта Ажылчын-тараачын Кызыл Армия 13, 1920 чылдың октябрьда—155 өөредилге черзерлиг турган. Ол үениң дургузунда 60 муң чыгам кызыл командирлерни белеткээн, а ол ышкаш эрги армияның хөй санныг офицерлерни болгаш шериг дүжүметтерни Кызыл Армияже хандыкшыткан.

★ Совет эрге-чагырганың дайзыннарынга удур Кызыл Армияның полктары-биле кожа интернационалчы незектер эрес-маадырлыг тулчуп чоруп турган. Олар венгрлерден, чехтерден, немецтерден, кыдат-тардан, корейлерден, сербилерден, болгарлардан, еске-даа улустарның төлээлекчилериниден тургузуулуп турган.

★ Хамаатыг дайынның ийи чартык чылының дургузунда, 1918 чылдың чайынындан 1920 чылдың төнчүзүнге чедир, үзеттүр чери фронтуга 1 миллион ажыг винтовкаларны, 13,6 муң пулеметтарны, 840 миллион октарны, 850 ажыг улут бооларны, еске-даа хөй дайынчы техниканы берген.

✦ 1918 чылдың март 23-те чуруттуң дээди шериг эргелелиниң төлээлекчилери Совет республиканың чепсектиг күштерин организастаарының төлевилелин көргеи. Чадаг шериг дивизиязы үш бригадалыг, бригада — ийи полктуг, полк—үш батальоннуг, батальон—үш роталыг болур деп шиитпирлээн. Чадаг шериг дивизиязының кижизиниң ниити саны—26.972 кижи болур дээн.

✦ 1918 чылдың ноябрьның төнчүзүнде Совет чазак шериг албанныгларга хептин чаңгыс аай хевирнин армияга турар кыдыр бадылаан болгаш күштүг болдуруп чоруткан. Революсчу шериг демдээ — беш адырлыг кызыл сылдыстыг эдилээрин ынчан бүгү шериг албанныгларга дужаагин турган.

✦ Эрее-маадырлыг болгаш дидим болганым дээш хамааты дайынның үезинде 14 муң дайынчыларны болгаш командирлерни Кызыл Туң орденбиле шаңнаан.

✦ Хамааты дайынның төнчүзүнге чедир Кызыл Армияга 575 муң аттар бер турган, а олардан 475 муң аттар фронтуга турган.

Совет күрүнениң Чепсектиг Күштериниң канчаар тургустунун келгенинин дугайында СЭТА-ның чорудуп берген материалдарын барымдаалап, бо арынны Октябрьның 50 чылынга үткүштүр база Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге колбаштыр кылган.

Алдарлыг дайынчы орук...

Методиктиг секция

Бистиң Кара-Хөл школазында методиктиг секцияларның ажылынче кичээнгейни салып турар апарганы өөрүнчүг. Ылангыя бо чылын эге класстар секциязының ажылы алдын ажыжээн. Ында эге класстарның башкылары бүрүнү-биле хаара туттунган. План ёзугаар ажылдап турар бис.

Өөреникчилерге чаңгыс аай негелделер, демдек салыры, программа-биле танышкары дээш ышкаш айтырыгларны баштай чугаалашкан. Эге класстар секциязын 13 чыл ажыл стажтыг, коммунист башкы Хертек Серемаа удуртуп турар.

Бо секцияның кол-ла соруглазы кичээлдерни бедик деңнелге әртиришүн турар мурнакчыларны илередип тышкаш, оларның дуржулгазын бүгү башкыларга таралып неттередири. Эге класс башкылары бот-боттарының кичээлдеринге план ёзугаар олуржуп турарлар. Кичээлдерге олуржуру әртемнер дайы-биле чорудуп турар бис. Тускай доктаттынган үеде арифметика, тыва дыл, орус дыл кичээлдеринге олуржуп тура, өөреникчилерниң кыдыраштарын база хынаар. Бүгү кыдыраштарның арыг-шеверин, кылып турар ажылдарының хемчээлин секция мынчаар контрольдап турар.

Кичээлдерге олуржур хүсэл төнерге, секцияның хуралын чыылдыргаш, ол әртемни башкылаары канчаар чоруп турарын, кымнын дуржулгазы эки болганын, кымда кандыг четпестер барын бүгү башкылар сайгарып, түнелиин үндуруп турарлар.

1 «а» болгаш 1 «б» класстарда өөреникчилериниң билиин деңнеп көөрге, ылгалдыг болган. Өөреникчилериниң биижин туралыча, эстетиктиг кижизидилгезинде ылгалдар бар болган. Бо бүгү чүден хамаарыжы биилингир.

Ол шыкаш 2 «а» болгаш 2 «б» класстарда өрүс ыллың башкылаашкынының байдалын көөрге база ийи аңгы түнел кестүп келген. Хертек Калдар-ооллуң (получилше доскан) башкылап турары Лариса Күжүгеттен (пединститут дооскан) бедик деңнедиг болган. Чүге дээрге Күжүгетте практика эвээш, шынчаш өске башкыларның кичээлдеринге хөйү-биле олуржуп, методиктиг литератураны хүп бүрү ажыглап, танышып турарын әштери аңаа сүмелээн.

Артыкан класстарда байдалды план ёзугаар өөренип көрүп турар. Эге класстың секциязы мынчаар ажылдаанының түнелиинде школада хирезии-биле эки ажылдап турар мурнакчы башкылар илереп, чамдык башкыларның частырыглары, оон үнүп каап турар чылдагааннары тодаратынган.

Эге класстарның секциязынга педагогиканың мурнакчы арга-дуржулгазын өөренир ажылды база организастап турар. Журналларда, солунларда үнген методиктиг чүүлдерни секцияның хуралдарының бир айтырыы кылдыр киирип, танышып турар бис.

Өске школаларда методиктиг секциялар канчаар ажылдап турарын билип алыр соруглалыг бо чүүлүү бижидим. Силерниң ажылдап турар коллективиңерде өөредилге-кижизидилгелиг ажылды канчаар организастап турарыңарны (пионер, комсомол, интернат ажылы дээш өске-дээ) солунга бижиниринерни күзедим, хүндүлүг башкылар.

Х. КАШПЫК-ООЛ,
башкы.

Бай-Тайга район.

Өөрүнчүг медээлер

Мурнуку чылдарда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштин-Хем салбырының ажылы хожудангай, аңаа культура-массалыг ажыл четпес тургустунган турган. Салбырның ажылы ам эңнежип эгелээн. Эртекен чылын совхозтуң сүт-бараан фермаларының аразынга калбарган социалистиг чарышка ол салбырның сүт-бараан фермазының коллективи тиилекчи болган, а малчынары күрүнеге дүк садар чыл планын 108 хүү күүсеткеннер. Кышка мал чеми белеткээр ажылды ол салбыр совхозтуң өске салбырларындан организастыг чоруткан.

Чоокта чаа соңзака организастап арттырген, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга тураспаатка бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдезинге ол салбырның бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң кирженкилери бирге черни эглээнер.

Светлана БАЙЫР-ООЛ.

• • •

Совхозтуң комсомол комитеди 30 аныяктарны болгаш комсомолчуларны хой ажылынче сакманщиктедип чоруткан. Ол баштайгы бөлүктүң комсомолчуларыдыр Мария Долгар, Валя Самый, Дамдын-оол Дадар-оол олар кижи бүргэй чүе ажыг хураганны хүлээп алгаш, оларны семнешыырак кылдыр дорукторуп турарлар. Комсомолчу хойлулар Монгуш Чаш-оол, Мунаун Күдер-оол, Күнгаа Авай-оол олар база кызымак ажылдап, төрээн хураган бүргэүн менди ап келгенивер. Аныяктарга совхозтуң дуржулгалыг малчынары дузалажып, байлак дуржулгазын дамчыдып берип турары дыка өөрүнчүг.

Чодураа БАЙЫР-ООЛ.
«УТКА 25 чылы» совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

• • •

Хойжу С. Кыргыстың коданында төрээн 135 чаш хураганны аныяк сакманщиктер Бүрбү Кызыл-Эник, Самдан Сендажы олар эки дорукторуп турарлар. Оларның хураганнары ам-даа немежир.

Бо аныяк сакманщиктериниң ажылынга кызымаанның дугайында медээ түгле оларның ажылдап турары Хендерге салбырда эвес, а бүгү «Улуг-Хая» совхозта дыңналы берген.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Совет көдээниң хижилери

МАЛЧЫН

Чөөн-Хемчик районуң «Тыва» совхозунуң Теве-Хая салбырының малчыны Бугажык Дашович Доңгак сөөлгү чәрбн чылдарның иштинде совхозтуң мал ажылының мурнакчыларының санынга кирип келген. Бистиң республиканың малчыннарының чыл бүрүде эртиришүн турарын Наадымның докпаамал киржикчиси. Совхозтуң мал ажылын хөгжүдеринге болгаш ооң продуктулуун бедидеринге чедир алган чедишкиннери дээш Бугажык Дашович 1966 чылда СССР-ниң улуг ажылагыйының чедишкиннериниң Москвада делегелгезинге база чораан.

Малды эки ажаап, немелде деңзинге хөй-биле алыр чугула соруглаңы чедишкиннииг күүседиринге эң Доңгактың күш-ажылчы салышкыны көскү. Чүгле сөөлгү ййи чылдарда бээн ол совхозунга немелде деңзинин хөй ъдын берген. 1965 чылда Бугажык Дашович 204 шарыжыкты Теве-Хаяга азырап быштаткаш, август айда Абаканның ът комбинадынга сүрүп чедирген, немелде деңзинин 12 тонна чедирген.

Шарыларын дужаваш келген дораан-на, ол база бир кодан аныяк шарыжыктарны 1965 чылдың күзүнүңде хүлээп алган. Дуржулгалыг малчын күскү үеде шарыжыктарын одарладып, семиртизгезин зоотехниктиг негелделер ёзугаар чорудуп, ооң баш санының янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораар чоруун болдурбайн, бодунуң амыр-дыжын харамнанмайн эки кадарын келген. Теве-Хаяның Чаңгыс-Терек, Шаңгыш, Чадаана уну, Элезин-Бажы мынчаар одарларны план ёзугаар одарладып, элбек кара сүтгарлыгга чөвү-биле ажыглап турган. Кышкы үеде шарыжыктарны тургузу азыраарынга киирген болгаш сигенин, силостуг, концентраттыг болгаш минералдыг чемнерни көрдүнген норма ёзугаар чогуур үелериңде, зоотехниктиң тургузуп берген хүн чурумун ёзугаар берип турар. Ооң шарыларының кажаазы үргүлчү-ле таарымчалыг, чылыг, чырык, арыг-шевер байдалга турары чаңчыл болу берген.

— Кышкы үеде малдан немелде деңзинин алыры чайгы үеге четпес дээр хөөннер бистиң чамдык малчыннарывыста бар болгай. Мен чайгы-даа, күскү-даа, кышкы-даа, часкы-даа үелерде немелде деңзинин бир дөмей ап келдим. Кышкы үеде бир башка онаашпыр дүн-хүн иштинде орттумаа-биле 1 кг чедир немелде деңзинин эрткен чылын мээң шарыжыктарым берип турду. Оңу чедип алыры малчын кижиниң күжениишкиннииг күш-ажылынган, ооң тура-соруунган хамаарыжы чугаа чок болгай — деп, Бугажык Дашович чугаалап турар.

Абаканче мал сүрер ырак орукка кадыр-берт, арга-ыяштыг, терең, шапкын сугларлыг, малган-тулааларлыг кандыг берге черлерни эртпес дээр. Ындыг орукту эртериниң шыдамыккай тура-сорук, күжениишкиннииг күш-ажыл негеттиңерни билдингир. Бугажык Дашович Теве-Хаядан Абакан чедир каш удаа мал сүрүп чорүп каапкан, ол бергелерни көрүп эрткен, кажаан, эш-өөрүнге арга-сүмелерни айтып ёзр, дуржулгалыг, ак сеткилдиг, уйгу-чыдын чок, ареспомак кижи болур. Абаканга мал сүрүп чедиргинiң эки одарларын, хонар, дүштээр черлерин, кандыг черлерге шарыларны каш хонукта одарладырын, кандыг черлерни сүрүүшкүн-биле эртиреринiң графигин ол кончуг эки билир.

— Хан-Дээр хемни кешкеш, Сааның улуг дөзүн көдурлүп үнүп алгаш, арт кырынга баарга, делгем аянарлыг, кадар оттуг, янда-янда бичии хөлчүгештерлиг, агыш чыдар кара сугларлыг, серинн, мал одарладырынга дыка-ла таарымчалыг черлер бар — деп, Бугажык Дашович өөрүшкүбиле сактып олурар.

Эрткен чылын ол 205 баш шарыжыкты ийи ай ажыг үеним иштинде одарладып сүрбүшаан, Абаканга чедиргенiннiң түнелиинде, моон үнерде деңзилээн ниити деңзизиниң кырынга 16 тонна ажыг немелде деңзинн алган. Ооң дужаагаи шарыларының хөй кезии ортумактан өрү күштүг дужаттынган, орукка сүрүүшкүн үезинде чаңгыс-даа баш хораваан болгаш кемдеңкергээр таварылга болбаан. Чамдык сүрүкчүлериниң харымсалга чогу-биле сүрүп чораан малын не чокка чидиритпер, берт орукторга эскадыр, кемдедир таварылгалар эвээш эвес болгудаар болгай. Ооң уламыидан сүрүүшкүн маршрудун шыдавас чамдык малдарны базааларга арттырын каап чорүй баргылаар чорүктар эвээш эвес. Бугажык Дашович ындыг харымсалга чок чорукту болдурбаан.

Мурнакчы, дуржулгалыг малчын эрткен күстен бээр совхозтуң ажылчын аъттарын ажаап ажылдап турар. Ол база-ла харымсалгалыг ажыл. Совхоз бүхүрүлгезинiң янзы-бүрү участоктарында кадарчыларның мунар, ажылдаар аъттары. Ооң ажаап турар аъттары семис-шыырак, оларның эдилекчилери Бугажык Дашовичиге өөрөөнiң илередип турарлар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнуң баймралынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш Бугажык Дашович Доңгак кашдакыр күженiишкин-биле ажылдап турар.

М. КАВАА-САРЫГ.

Боом-Бажында

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң Боом-Бажында № 2 хойжу бригадазының малы он ийи моданда ныштагланган. Совет эрге-чагырганың бетен чыл болуп ооң байырлап арттирер 1967 чылда малдың баш санын өстүрер талазы-биле артельдиң планныг соруглаларын база боттарының социалистиг чарышка алган хүзээлгелеринi амыдыралга боттандырар дээш кадарчы бүрүзү шудургу ажылдап, бо хүннерде чамдык коргузүглерни чедип ап турарын демдеглээри өөрүнчүг.

Бригадада 2318 төрүүр хөй бар, ам өөлдаан 1589 хөйдан 25 хураган артыкка алдынган. Хойжу Саая Очур-оол, Саая Серин, Хомушжу Орбүй-ооп, Саая Марбы олар төрээн хөйларының хураганнарын бүрүн намгалап алганнар. Бо кадарчылар төрээн 1028 хөюндан 1048 хураган алган. Бригадага тарып бөөзадыганы шынарлыг чорутканы-биле хойларының ийнстээри көөдээн.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның девтаалын бригаданың хойжулары танныкшо өөргеш, беш чылдың ийнги чылында төрүүр чүс хөйга өнааштыр 105 хураган, хөйдан-на 2 кг дун кыргын алырын хүзээнгеп. Хар-чамның, ныштаглаашкынның амгы байдалын алырга, кадарчылар социалистиг чарышка алган хүзээлгелерин күүсеәир барымдаалар бар.

Артельдиң бүгү коданнары мал чеми-биле хандыртынган, намза-хөрээзы чылыг, кадарчыларның хандырылгазы эки. № 2 бригадада мал чеми сөөртүр бир трактор быжыглаттынган, ооң башкарыичызы коммунист Кара-Сал Чарлын мал чемин үзүктелиишкин чонна коданнарга чедирип турар.

О. КЫМЗАЙ-ООЛ.

Мал ажылында кыш

ТАЛЫМ ФЕРМАЗЫНДА

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң Талым сүт-бараан фермазы хем эриинде, эки одар, сугтаттыг, шагдан бээр аалдар турлаа турган черде турар. Малды одарладып, азырап өстүрериңге, ону бедик продуктулуг болдурарынга мынаггаш дыка таарымчалыг.

Фермазың коллективи эрткен чылын эки түнелдерни чедип алган. 168 бызааны менди ап, доруктургаи. Сүттүң ниити саалдазының болгаш күрүнеге дужаарының чыл планнарын чедишкиннииг күүсеткеи. Коллектив кыштаанга 2, чайлаанга 4 чаа чуртталга бажыңын, электри станциязы турар бажыңны тудуп, ажыглалга киирген. Кызыл булунну септээн.

Малчыннарның чуртталга, культура амыдырал хандырылгазы эки тургустуйган. Фермада 12 чуртталга бажыңы шупту печкалыг, ийп каът соңгаларлыг. Электростанция, эки дериттинген кызыл булун база чүнар бажың ажылдап турар. Ферма девискаринде арыг, көскү агитация база кылдынган. Фермаңың аныяктары чоогунда турар хойжуларның бажыңнарын чугайлаар, арыг-шевер болдурар шефке база киришкен.

Сүт-бараан фермазының эргелекчизи Т. Лопсан, ында партия белүүнүң организакчызы М. Биче-ооп олар бодунуң коллективиниң ажыл-ишчилерин түгле ажыл-агый, культура-амыдырал ажылдарын кичээнгейге алырынче организастап турар эвес, оларның иштинге партияның политиктиг, культура-массалыг ажылын чорударын база утпайн турар. Ында партияның эргелеринiң, зооветеринария өөредилгези чоруп турар. Малчын «реге бүрүзү 3-тен өрү чагылгалыг. Ферма коллективинде тускай почталыон почтаны үргүлчү чедирип, чаа келген солуннарны агитаторлар ажыглап, чамдык чүүлүл материалдарга коллективтиг номчуулгаларны эрттирип турар. Агитхуудусту ай санында доктаамал үндүрүп, кызыл булунну культурлуг дыштанылганың төөү болдурган. Фермаңың аныяктары бот-тывынгыр уран чүүл ажылынга хандыкшылыдыг. Олар солун программалыг концертти колхозунуң төөнге көргускен. Ам «Май 1» колхозтуң чамдык фермаларынга, ылангыя чаржып турары Куштуг-Кожуг фермазынга көргүзериң планнаан. Фермага культура-массалыг ажылды чорударынга комсорг В. Моокай, комсомолчулар Т. Дарыйгы, С. Сат-ооп, М. Кол олар идепкейлиг киржип турарлар. Саанчылар Д. Тинмаа, М. Кол, К. Баянчык, бызаа ажаакчызы Б. Куш-ооп, К. Севек олар ажылга, хей-нинти хераанге идепкейлиг мурвакчылар.

Ында партия белүүнүң удуртукчузу эш Биче-ооп бодунуң ажылын үргүлчү планныг башкарып, коллективке социалистиг чарышты организастаап, ооң түнелиин ай, квартал санында үндүрүп, партбелүктүң ажык хуралынга чугаалажып, илереттиргеи четпестерни чайгадырының хемчеглерин ап турар. Ооң түнелиинде партия белүү коллективте улуг кичээнгейни үзүктелиишкин, кижилер-биле күн бүрү тудуш харылзаалыг, оларның хереглел, негелделериңге дыиналгыр ажылдап келген. Белүктүң коммунистери шупту партийжи даалгалыглыг. Ол белүк ам 3 кижиниң партия кежигүннериниң кандидаттарынга киирериңге белеткеп турар.

Талым сүт-бараан фермазының коллективи эки ажылы-биле СЭКП райкомунуң, райкүскомунуң, колхоз баштаар черниң шилчиир кызыл туктарын чаалап алган болгаш оларны ам-даа быжыг тутпушаан.

Бо коллектив Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга чедишкиннииг ужуражыр дээш бедик хүзээлгелерни алган ажылдап турар.

А. ДОРЖУ.

БРИГАДАНЫҢ ШОЛБАННАРЫ

Бистиң бригадавыстың хойжулары Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнуң байырлалын бедик көргүзүглер-биле уткуур дээш чарышты калбарткан. Оларның мурнуку одуруунда хойжулар Доңгак Базыр-Сат, Баян, Чечек, Бүргүт-ооп Оюржактар олар чорүп, төрээн хойларынга солдарын менди ап турар. Бо хүннерде төрээн 824 хойдан 826 хураган менди алдынган.

О. ДАВАА,
Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң Көк-Тейде хойжу бригаданың бригадири.

Амыдырал хандырылгазы

Бистиң негелдевис

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлери ажылчы чонналрның культура хереглелдерин үргүлчү хандырарынче улуг кичээнгейни угландырган болгай. Ону харылаан турар организацияларның ажылын экижидерниң соруглаларын база тодаргай айтыкан. Бо талазы-биле бистиң совхозта четпестерни чугаалаайн.

«Найырал» совхозтуң төөү Чаа-Хөл суурда амыдыралга эң чугула культура, амыдырал хандырылгазының будуүлгелериниң чогу хомудаккыг. Чижээ, баш таатыр, чурукка тыртырар, ийик-хеп, шак септедир чердер чок. Моон ужурундан Чаа-Хөл суурнуң болгаш совхозтуң өске-даа салйырларының чурттакчылары, малчыннар, механизаторлар баш таатыр, ийик септедир дээш Шагаан-Арыг чоктап, ооң кедераазре Кызыыче безин хаптар ужурга таварыжып турарлар.

А Шагаан-Арыг хоорайда амыдырал хандырылгазының домбиназы бар. Ооң ажылдакчыларындан бригадаларны тургузуп, көдээ суурларже үүп турарын чедип алган болза күзенчиг. Өске черлерде ындыг дужулга барын кижи солуидан сеткил ханып номчуур чүве-дир. Харын-даа бистиң Чаа-Хөлге чагыглар хүлээп алыр пунктуну безин тургузуп болур арга бар. Келген мастерлер ажылдап болгу дег хос, ээп бажыңнар бистиң суурда база бар. Хамык ужур чүгле чоннуң негелдезин хандырар дээш кызыдар, ооң үнүнге дыиналгыр болурунда.

К. КОМБУ.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кибальчиш ооючугаш дугайында тоол» 10, «Челээш» 12, 2, 4, 6, 10, «Дайын болгаш тайбың» 8 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбас Яи» 2.30, «Ол угаан сарыыл чок, угаан сарыыл чок, угаан сарыыл чок, угаан сарыыл чок ынакшыл-дыр» 4.20, 7.20, (1-ги, 2-ги сериялары) 4.20, 7.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хөглүг төөгүлер» 10, 2.40, Дамчыктыг өлүмүүк чыргалында» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зиии, бичии кижи!» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

февраль 18-те

Ч. Айтматовтуң

„Чодураа дег карактыым, чойган дег сынныым“

деп шиизи болур.

февраль 19-та

А. Н. Островскийниң

„Буруу чокта буруудаттырганнар“

деп шиизи болур.

Бо шиилер кежээнии-не 7 шакта эгелээр.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

ДИРЕКЦИЯ.

Дажы-Дондук Ондарович САЙЫН-БЕЛЕКТИҢ № 5581 кооперация биледи читкевиин барымдаалаш, күш чок болдуруп чарлады.

Мао Цзэ-дуннуң болгаш ооң бөлүүнүң антисоветчи политиказының дугайында

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арнида).

Чугаа чогум-на бодун ангылаар чоруктуң дугайында болуп турар. Пекин өжээннешкек политиканы түгле Совет Эвилелиниге хамаарыштыр эвес, харын социалистиг өске-даа чурттарга хамаарыштыр чорудуп турар. Бүгү акы-дуңма партиялар, бүгү коммунистиг шимчээшкин, делегейниң демократтыг организациялары болгаш шимчээшкиннери болза Мао Цзэ-дуннуң бөлүүнүң чарылдырыкчы ажыл чорудар черн апарган. Ол бөлүктүң хоралакчы ажыл-чорудулгазы Африкада. Азияда болгаш Латин Америкада национал хосталга дээш демиселди чорудуп турар аныяк национал күрүнелерде база тараан.

Мао Цзэ-дуннуң ойлүк чок политиказы чүртту муңгаш орукка киирген. Ооң үнер арганы тып чадааш, кыдат удуртулга авантюрадан авантюраже кирип турар. Ындыг авантюраларның бирээзи чогум-на антисоветизм болуп турар.

• • •

Кыдат удуртукчулар антисоветтиг кампаниязын эң-не чөнгзолиг, ёзулуг худугган хевирлер-биле боттандырып турар. Даштындан илдең бо шаап халдаашкын кымны-даа будулдуруп шыдавас ужурлуг. Маоцзэдунчу бөлүглежиишкиннерниң бо чорудулгазы оларның күжүн эвес, а оларның кошкаан, бодунуң хуузунда партиязының болгаш хуузунда улузунуң мурнунга коргуушкунун хереченер турар. Ындыг коргуушкун Пекинниң удуртукчуларында бар дээрзин сөөлгү болуушкуннар көргүскен. Мао Цзэ-дуннуң бөлүү ажылчыннарны, тараачыннарны, интеллигенцияны, армияны болгаш аныяктарны бодунуң талазынче киирип алырын кордап турган, ынчалза-даа оларга удур удурланыышкыннар, хомудаалдар чуртта калбарганы «культура революциязының» үезинде көзүлген. «Культура революциязының» тутунуң адаа-биле эгелээн болуушкун Мао Цзэ-дун болгаш ооң чоок кижилериниң эрге-чагырганы тергиндеп тудар дээш кадыгдошкун демиселиивче шилчий берген. Эрге-чагырга дээш олар бүгү-ле чүүлдериниң — социализмниң эрге-ажыктарын, бодунуң улузунуң эрге-ажыктарын, революциянның эрге-ажыктарын барымдаалавайн турарын оларның политиказы көргүзүп турар.

Ооң бир тодаргай хереченiзи — Мао Цзэдуннуң бөлүүнүң эң-не каржы антисоветчи турушче шилчээни болур. Ындыг угланыышкын — чүүн-даа мурнунда Кыдатың Компартиязының бодунга, кыдат улуска удур шаап халдаашкын-дыр. Кыдат революциязының бүгү үе-чадаларында Совет Эвилелиниң эки-дуңма дузаламчызы болгаш деткимчези Кыдаттың коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чонналрының тиилелгелериниң чугула үндезини болуп келген. Совет Эвилели болгаш өске-даа акы-дуңма чурттар-биле найырал болгаш кады ажылдажылга социализмниң тургузарынга кыдат улустуң кирептеринге дузалаан болгаш бо берге херекке эвээш эвес чедишкиннерни чедип алыр арганы берген. Бистиң чуртувус-биле эвилел болза империалистиг холгаарлаашкынга болгаш агрессияга удур Кыдаттың идегелдиг магадылалын кезээде тургузуп келген.

Пекинниң чагырыкчылары ол төөгүлүг харылзааларны успүшаан, авантюрнимниң өөскүдүкчүлери болбушаан, кыдат ажылчы чоннарны немелде шынгыы бергелерге таварыштырып, боттарының чуртун ёзулуг эвилелгилериниден болгаш өөнүктериниден башкаландырып тураалар. Пекин бодунга ам өске эвилелчилерни дилеп турары ол бс деп түнел чайгаар-ла тургустунуп келир-дир.

Мао Цзэ-дун бөлүүнүң өөскүткени антисоветчи кампаниянның чугула үндезинниериниң бирээзи шак-ла ында-дыр дээрзин делегейниң хей-ниитизи бөгүн чөптүү-биле көрүп турар. Социализмниң дайзынары Совет Эвилелин көөр хөнну чок болуп келгенiннiң ниити үндезини кезээде ол турганы билдингир болгай. Ол чурт-биле чоокшулажырының перспективаларын болгаш болдунар аргаларын чүткүдүү-биле чугаалажып турар империалистиг реакциянның бөлүктери ам үеде Кыдатче улуг сонгургал салып турар апарганы ынчангаш таварылга эвес-тир. Элээн каш чыл дарны улаштыр социалистиг делегей-биле Кыдаттың экономиктиг харылзааларын эвээжеткеш, ону капиталистиг делегейже угландырып келген Мао Цзэ-дун бөлүүнүң ындыг янзылыг хөөннерни ол делегей чүүлүнүп турар апарганын хой-хей фактылар чугаалап турар. Капиталистиг күрүнелер-биле, оларның иштинде АКШ-биле, Пекинниң аразында политиктиг харылзаалар улам-на көвүдеп турар апарган.

Ынчалза-даа кол чүве мында эвес, харын бөгүн Мао Цзэ-дун болгаш ону хүзээлээн бөлүк бодунуң политиказы-биле империалистерге үвелеп четтиммес деткимчени көргүзүп турар апарганы болур. Херек кырында ол бөлүк империализмге удур демиселди Совет Эвилелиниге, өскеда социалистиг чурттарга, коммунистиг шимчээшкиниге удур демисел-биле солаан. Ынчангаш олар антиимпериалисчи күштериниң фронтузун кошкадып турар апарганнар. Ол бөлүк Азияда бүгү-ле политиктиг байдалды нарыядаткан. Ындыг янзылыг хөделиишкин маадырлыг вьетнам улуска, америк агресорлар-биле ооң демиселиниге согуушкунну таварыштырган. Маоцзэдунчу бөлүглежилгепиң шак ындыг шугумун империалистиг бөлүктер чүүлдүгүнүп турар. «Вашингтон пост» солуннуң биижип турарын ёзугаар алырга, «Мао американчы эрге-ажыктарга бараан болуп турар болганда, Вашингтонда башкарыкчы бөлүктер маоизмни харын-даа Москвага ыйыышкын көргүзериниң чепсээ кылдыр санап турар» «Юнайтед стейес ньюс энд уорд рипорт» деп америк журнал манаа хамаарыштыр мынчаар бижээн: «АКШ Маога идеп турар», ол чүл дээ «депшилгелиг кушгерни узуткаар талазы-биле демиселге Мао Цзэ-дун тиилээр болза чоондур, мынчаи Совет Россия-биле дүшкүүрлежилге үргүлчүлээр апаар дээрзин америк башлын бакшырадырынче утланган кем-бурууглуг үүлгедиглери дээш Мао Цзэ-дун, ооң сулчээчилери кыдат улустуң, кыдат коммунистериниң болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетениниң мурнунга харыысалганы долузу-биле хүлээр апаар» деп Москвада кыдат элчин черинге чоруткан удурлашыышкынның бижинде москвачы ажылчыннар чөптүү-биле айыткан.

Мао Цзэ-дуннуң бөлүү чогум кайнаар бар чыдары ол? — деп айтырыгны бо үеде бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкини салып турар. Ук бөлүк болза Кыдат Улус Республиканы иштики-даа, даштыкы-даа политика талазы-биле улам ыңайгы авантюрисчи хеделиишкиннерни кылырынче, харын-даа Совет Эвилелиниге удур провокацияны өөскүдеринче аппар чыдары мырыңай-ла илдең ышкаш.

Мао Цзэ-дуннуң бөлүү империализмге удур демиселди Советтериниң социалистиг чуртунга, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазынга, делегейниң коммунистиг болгаш хосталгалыг шимчээшкиннiиге удурланган демисел-биле солувушаан, делегей социализминiң херээнге, ооң иштинде кыдат улустуң бодунга, Кыдатта социализм тургузуушкунунуң херээнге улуг хораны чедирип турар. Ол бөлүктүң антиленинчи, авантюрисчи политиказы кыдат улустуң чүгле улам ыңайгы экономиктиг бергедээшкиннерге, ооң амыдырал деңнелин кудуладырынга, делегей байдалын чидиглендиреринге, социалистиг дем каттыштырылгазындан Кыдатты бүрүн хоорулдурарынга чедирери магат чок.

Ынчалза-даа кыдат улуста, Кыдат Улус Республикада, Кыдаттың Компартиязында өске боттуг перспектива база-ла бар. Ол дээрге — СЭКП болгаш Совет Эвилелиниге, бүгү-ле социалистиг чурттар болгаш коммунистиг партиялар-биле харылзааларны экижидериниң перспективазы-дыр; социалистиг дем каттыштырылгазының хүзээлеринге тургаш, империализмге удур демиселди кады чорударының перспективазы-дыр; экономиканы өстүреринiң болгаш көдээ ажыл-агыйда база үлетпүрде болдунган частырыгларны эдериңге үндезилээш, улустуң амыдырал деңнелин бедидериниң перспективазы-дыр; Кыдаттың Компартиязының амыдыралынга марксизми-ленинчи норма-чижектерни бадыткадырының болгаш Кыдат Улус Республикага социалистиг хоолужудулганы катап тургузарының перспективазы-дыр. Өскээр чугаалаарга, Кыдаттың Компартиязының VIII съездизиниң айыткан оруу-биле болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын партияларының чөвүлел хуралдарының документилерин ёзугаар хөгжүүрүнүң перспективазы-дыр. Ол дээрге кыдат улустуң, улусчу Кыдаттың, Кыдаттың Компартиязының үндезини эрге-ажыктары-биле дүгжүп турар марксизми-ленинчи перспектива-дыр.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бүгү совет улус чогум-на харын ол перспектива тиилеп үнүп, Кыдат Улус Республикага ол шын оруктан чорзуп дээш туржуп турарлар.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 18 СУББОТА № 42 (6679).

Өртээ 2 көп.

УЛУТ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛДЫГЫНА

А. Н. Косыгин КУДР-нуң чазак төлээлерин хүлээп алган

Февраль 16-да Кремльге СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ККП ТК-ниң Политбюрозунуң Президиумун кежигүнү, ККП ТК-ниң секретары, КУДР-нуң Министрлер кабинединиң даргазымның бирги орлакчызы Ким Ирни болгаш Корей Улус-Демократтыг Республиканың чазак төлээлериниң кежигүнерин хүлээп алган.

А. Н. Косыгин биле корей аштерниң аразынга чылыг болгаш пайыралчы байдалга беседа болган. СЭКП ТК-ниң Чиргиче секретары Л. П. Брежневке болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге Корейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-ның Чиргиче секретары, КУДР-нуң Министрлер кабинединиң Даргазы Ким Ир Сениң чагаазын төлээлериниң баштыңы Ким Ир А. Н. Косыгинге дамчыдып берген.

(СЭТА).

СОВЕТТЕРНИҢ *хөй-ниити организациялары*

Совет күрүнениң үндезилеңчизи В. И. Ленин ажылчы чоннарның эргечагыргазының чаа хевири — Советтерниң дугайында марксисчи чаа теорияны амытқаш, Советтерниң ажылын нигитилеп хөгжүлдезинге таарыштыр улам чаартып, сайзыдырын чагып чораан.

В. И. Ленинниң чагыгларын күүсетпишаан, бистиң партиявыс социалистиг күрүне теориязының айтырыгларынче онза ничзонгайын салып келген. Коммунизм тургузуушкунуңуң негелдевериниң аайы-биле Советтер ажылының хевирлери болгаш аргалары өскерлип турар.

Демократияны улам ыкай хөгжүдүп, күрүне органнарыкың шиитпирлеп турар чамдык айтырыгларын хөй-ниити организацияларынга шилчидип бээри, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң бүгү-ле адырларынга хөй-ниитиниң эгелээшкинин сайзыдыр болгаш ажылчы чоннарның эң-не калбак массаларын ажыл-агыйны башкарарынга киириштирери Советтериң ажыл-чорудулгазында нол үүрү болуп турар.

Бо чугула сорулганы күүседир дээш бистиң республиканың чер-чер Советтери совлагу чылдарда элээн организастыг ажылдарны кылып чорутканнар.

Советтериң хөй-ниити бот-эгелээшкинниг организацияларының ажылын экижидеринге холбашкан айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязынга чугаалашкан болгаш түскай доктаалды хүлээп алган. Ол ышкаш район, хоорай, суур, кодээ Советтериң сессияларынга, күүсмонарынга оларның ажылын чугаалажып, күүсмонарның талазындан оларның ажылынга практиктиг дузаны чедирип, семинарларны, хуралдарны ук организацияларның удуртучулары-биле эрттиргилээн.

Бистиң республикада чер-чер Советтериниң болгаш ажылчы чоннарның бот-эгелээшкинниг хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазында чаа эгеленчи чорулар тыптып келгиляэн болгаш оларның ажылы эки уре-түңнелдиг болу берген. Ам уеде республиканың чер-чер Советтеринде 2 муң ажыг ажылчы чоннарның бот-эгелээшкинниг хөй-ниити организациялары тургустунгулаан. Ында 20 ажыг муң активтер бактаап турар. Оларның иштинден кудумчу, квартал комитеттери, херээжиннер чөвүлелдери, школаларда болгаш уруглар албан черлеринде төрелдер комитеттери, клуб болгаш библиотека чөвүлелдери, эки туранның улусчу друминалары, эш-хуузунуң судтары, депутаттар болүүткери, доктаамал комиссиялар болгаш оон-даа өске организацияларның ажылы доктаамал чоруттунуп турар. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунга оларның ролю бедээн.

Ажылчы чоннарның бот-эгелээшкинниг хөй-ниити организацияларының ажылы Таңды, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарның Советтеринде эки тургустунган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл юбилейи чер-чер Советтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка оларның бөттарының организаторлары, ажыл-ишчи үлүг-хуузун база киирип турарлар. Барыын-Хемчик районнуң Зөрги-Барлык, Таңды районнуң Бай-Хаак, Чөөн-Хемчиктиң Алдан-Маадыр, Шами, Бай-Тайганың Шуй, Кара-Хөл болгаш оон-даа өске кодээ Советтеринде ажылчы чоннарның бот-эгелээшкинниг хөй-ниити организацияларының ажылы доктаамал чоруттунуп, Советтериниң кол адаянар күжү болу берген. Олар чурттакчылыг суурларны чаагайжыдарынга, школа, культура, эмнелге, ажыдырал хандырылга албан черлериниң ажылын экижидеринге, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга доктаамал киирип турарлар. Үстүнде адаттынган Советтер республиканың мурнакчы ажылдыг Советтеринге санадып турар. Зөрги-Барлык кодээ Советтиң Александра Кара-Салга удурткан херээжиннер чөвүлели Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг үүкүүрүн күлеп турар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга, будуруулгелерге, албан черлеринге Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга аллар болдурган хараазында социалистиг хүлээлгелерни чугаалажып көргеш, ону район активинин хуралынга бадылаан.

Тарылганың гектар бүрүүзүнден 11.9 центнер тараазы, күкурузаның 200 центнер ногаан массазын алыр, ниитининиң малын бөдүүн болгаш чулуктуг чемнер-биле бүрүн хандырар. 1968 чылдың дүжүүнге үрединнерни ээ кээре участоктарлам урар, байырлал хүнүнге чедир оларны чогуур бедик шынарынга чедир белеткээр.

Часкы тарылганы кыска хүүсалдыр, бедик агротехниктиг деңнелге чорудар. Хорзүнге 37 муң тонна органиктиг болгаш 510 тонна минералдыг чемишчидилгени төгер. 10000 гектар черге авиахимиктиг прополканы чорудар. Ленин аттыг, «Тиилелге» колхозтарга тарылга эдлечештирилгезин шинчээдип алырынче шилчиир. оон өске ажыл-агыйларга эртемге үндезилеттинген тарылга эдлечештирилгезин чорудар.

Федоровканың суггарылга системазының түдүн доозар. «Октябрьның 14 чылы» колхозка суггарылга четкизин бүрүнү-биле чаартыр.

Комбайн бүрүзүнүң ажылдап кылымышкының 20—25 хүү бедидер, тарааны төгүр айтыр, чидириг чөкка ажаап алыр. Күрүнеге 20000 тонна тарааны салар.

Ажыл-агыйларда мыйыстыг бода малдың баш санын 9452, хой, өшкүнүүн — 34750, хаванарының — 5650 баш чедирер. Малдың тарып боозалыгаын калбаа-биле ажыглаарының, хойларны кыжын солдадырының, фермаларда хөй бүш үнер ажылдарны механизастаарының күсели-биле төрүүр малдың чүс бажынга онаштыр 85 быжалкы, 95 чедир хураганны алыр, хаван оолдарын кол хаваннардан 12-ни, дүгүүн хаваннардан — 6-ны алыр.

Хой бүрүзүнден дүк алырын 2.5 кг, инек бүрүзүнден сүт саап алырын — 1400 кг чедирер. 26000 центнер сүттү, 14000 центнер эттти болгаш 840 центнер дүктү күрүнеге салар.

Чаа техниканы неппередириниң болгаш күш-ажылдың организастаашкынын улам экижидериниң күсели-биле кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң бүгү чарыгдаларчы 2 хүү эвээжедир.

Бүгү хойжуларны, балырчыларны болгаш мал ажылының эске-даа ажылдакчыларын чаагайжыттынган бажыңнар-биле хандырар, хойжу бригадалар тептерин электрижилер, малчыннарның бажыңнарын радиожудар.

Чурттакчылыг черлерни ногаанчыдар болгаш чаагайжыдар талазы-биле улуг ажылдарны кылыр. Колхозтарның болгаш совхозтарның бүгү төптеринге стадионнарны, спорт шаңдерин тутқулаар болгаш дериир, худумчуларны, оруктарны чаагайжыдар.

Дерзиг-Аксыга харылзаа салбырын ажыдар. «Бурунгаар» болгаш Ленин аттыг колхозтарның фермаларын телефончудар болгаш радиожудар. Кек-Хаакка харылзаанын чаа салбырын ажыдар.

«Тиилелге», «Коммунизмче орук», «Октябрьның 14 чылы», «Кызыл тук» колхозтарга чаа чунар бажыңнарны тудар.

Кек-Хаак клубунга дедлем экранныг киноапараттаны турғузар. Районнуң Культура бажыңынга «Совет эрге-чагырганың 50 чылынның дургузунда кино» деп делгинени организастаар. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга халбаттырган фильмнерниң кинофестивалын чорудар.

«Ленинчи орук» колхозка чаа клубту тудар, бүгү көдээ клүбтарның спорт шөлдерин дериир, оларның девискээрлерин ногаанчыдып чаагайжыдар. Сарыг-Сепке стадионну тутқаш, ону ногаанчыдар. Колхозчу 17 ог-бүленни чаа бажыңнарже көжүрер.

Сарыг-Сепке пионерлер бажыңын ажыдар болгаш 11 школаларга спорт шөлдерин тудар.

Район эмнелгезинин девискээринге 100 ыяшты тарып олуртур, чаа амбулаториины ажыглалга киирер, эмнелгени 20 орунга калбартыр.

Белбей, Дерзиг-Аксы участоктарга паромнарны тудар, Кек-Тей паромун улам эки кылдыр ажыглалга киирер.

Район төвүнге автобус шимчээшкинниң ажыдар, Сарыг-Сеп — Бояровка аразының орууның кылымына ыяштар тарып олуртур.

Социалистиг будуруулгенин бүгү участоктарынга ногаанныкчы ажылдаар, алдынган хүлээлгелерни хүүсаа бетинде күүседир дээш, ажыл-ишчи бүрүзү будуруулгенин ажылынга мергежилин бедидер.

Каа-Хемниң ажыл-ишчилери — Улуг Октябрьга

Бо хүннерде Каа-Хем районнуң фермаларында болгаш септелге мастерскаяларында, тудугларында болгаш үлетпүр будуруулгелеринде ажыл хайныгып чорун турар. Партияның XXIII съездизининиң болгаш СЭКП ТК-ның 1965 чылдагы март Пленумунуң шиитпирлериниге сорук киргеи колхозчулар, совхозтарның болгаш будуруулгелериниң ажылчыннары Төрээн чуртун күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле өөртүп, Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг үүкүүрүн күлеп турар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга, будуруулгелерге, албан черлеринге Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга аллар болдурган хараазында социалистиг хүлээлгелерни чугаалажып көргеш, ону район активинин хуралынга бадылаан:

Тарылганың гектар бүрүүзүнден 11.9 центнер тараазы, күкурузаның 200 центнер ногаан массазын алыр, ниитининиң малын бөдүүн болгаш чулуктуг чемнер-биле бүрүн хандырар. 1968 чылдың дүжүүнге үрединнерни ээ кээре участоктарлам урар, байырлал хүнүнге чедир оларны чогуур бедик шынарынга чедир белеткээр.

Часкы тарылганы кыска хүүсалдыр, бедик агротехниктиг деңнелге чорудар. Хорзүнге 37 муң тонна органиктиг болгаш 510 тонна минералдыг чемишчидилгени төгер. 10000 гектар черге авиахимиктиг прополканы чорудар. Ленин аттыг, «Тиилелге» колхозтарга тарылга эдлечештирилгезин шинчээдип алырынче шилчиир. оон өске ажыл-агыйларга эртемге үндезилеттинген тарылга эдлечештирилгезин чорудар.

Федоровканың суггарылга системазының түдүн доозар. «Октябрьның 14 чылы» колхозка суггарылга четкизин бүрүнү-биле чаартыр.

Комбайн бүрүзүнүң ажылдап кылымышкының 20—25 хүү бедидер, тарааны төгүр айтыр, чидириг чөкка ажаап алыр. Күрүнеге 20000 тонна тарааны салар.

Ажыл-агыйларда мыйыстыг бода малдың баш санын 9452, хой, өшкүнүүн — 34750, хаванарының — 5650 баш чедирер. Малдың тарып боозалыгаын калбаа-биле ажыглаарының, хойларны кыжын солдадырының, фермаларда хөй бүш үнер ажылдарны механизастаарының күсели-биле төрүүр малдың чүс бажынга онаштыр 85 быжалкы, 95 чедир хураганны алыр, хаван оолдарын кол хаваннардан 12-ни, дүгүүн хаваннардан — 6-ны алыр.

Хой бүрүзүнден дүк алырын 2.5 кг, инек бүрүзүнден сүт саап алырын — 1400 кг чедирер. 26000 центнер сүттү, 14000 центнер эттти болгаш 840 центнер дүктү күрүнеге салар.

Чаа техниканы неппередириниң болгаш күш-ажылдың организастаашкынын улам экижидериниң күсели-биле кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң бүгү чарыгдаларчы 2 хүү эвээжедир.

Бүгү хойжуларны, балырчыларны болгаш мал ажылының эске-даа ажылдакчыларын чаагайжыттынган бажыңнар-биле хандырар, хойжу бригадалар тептерин электрижилер, малчыннарның бажыңнарын радиожудар.

Чурттакчылыг черлерни ногаанчыдар болгаш чаагайжыдар талазы-биле улуг ажылдарны кылыр. Колхозтарның болгаш совхозтарның бүгү төптеринге стадионнарны, спорт шаңдерин тутқулаар болгаш дериир, худумчуларны, оруктарны чаагайжыдар.

Дерзиг-Аксыга харылзаа салбырын ажыдар. «Бурунгаар» болгаш Ленин аттыг колхозтарның фермаларын телефончудар болгаш радиожудар. Кек-Хаакка харылзаанын чаа салбырын ажыдар.

«Тиилелге», «Коммунизмче орук», «Октябрьның 14 чылы», «Кызыл тук» колхозтарга чаа чунар бажыңнарны тудар.

Кек-Хаак клубунга дедлем экранныг киноапараттаны турғузар. Районнуң Культура бажыңынга «Совет эрге-чагырганың 50 чылынның дургузунда кино» деп делгинени организастаар. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга халбаттырган фильмнерниң кинофестивалын чорудар.

«Ленинчи орук» колхозка чаа клубту тудар, бүгү көдээ клүбтарның спорт шөлдерин дериир, оларның девискээрлерин ногаанчыдып чаагайжыдар. Сарыг-Сепке стадионну тутқаш, ону ногаанчыдар. Колхозчу 17 ог-бүленни чаа бажыңнарже көжүрер.

Сарыг-Сепке пионерлер бажыңын ажыдар болгаш 11 школаларга спорт шөлдерин тудар.

Район эмнелгезинин девискээринге 100 ыяшты тарып олуртур, чаа амбулаториины ажыглалга киирер, эмнелгени 20 орунга калбартыр.

Белбей, Дерзиг-Аксы участоктарга паромнарны тудар, Кек-Тей паромун улам эки кылдыр ажыглалга киирер.

Район төвүнге автобус шимчээшкинниң ажыдар, Сарыг-Сеп — Бояровка аразының орууның кылымына ыяштар тарып олуртур.

Социалистиг будуруулгенин бүгү участоктарынга ногаанныкчы ажылдаар, алдынган хүлээлгелерни хүүсаа бетинде күүседир дээш, ажыл-ишчи бүрүзү будуруулгенин ажылынга мергежилин бедидер.

МАРТ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ *Соңгулда хүнү*

Бүрүткээшкиннер эгелээн

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны түс-түс соңгулда округтарының комиссияларынга бүрүткээри чер болганда эгелээн.

КЫЗЫЛ хоорайның «Тере-Хол» колхозунда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулда чорудар Шыналының № 23 соңгулда округунуң комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидады, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Михаил Клеевич Мендумени бүрүткээн.

• • •

ЧАДААНА. Катап тургустунган Октябрьның бежен чылы аттыг колхозта Баян-Таланың № 61 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депшиткеи. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчапты. Ийменин № 55 соңгулда округундан депшиткеи. Ленин аттыг колхозтуң мурнакчы саанчызы Ондар Серекмаа оларны ук соңгулда комиссияларынга база бүрүткээн.

Төлептиглерниң аттары

Округтарның соңгулда комиссиялары республиканың Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээрин үргүлчүлеп турар.

Москваның Автозаводск соңгулда округунуң округ соңгулда Комиссиязының хуралынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга «Динамо» заводтуң машина цехиниң мастери **Василий Александрович Телегинки** бүрүткээн.

Ленинградтың Фрунзе соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы депутаттың кандидадынга «Большевичка» даараныла каттыжышкынының даараныкчызы-моторизи **Нина Арсеньевна Комолованы** бүрүткээн.

Белгород областың Новосельск соңгулда округундан депутаттың кандидадынга ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинің секретары **Георгий Васильевич Свиридовту** бүрүткээн.

Пенза областың Нижеломск соңгулда округундан Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары **Федор Давыдович Кулаковту** бүрүткээн.

(СЭТА).

ТУРА-СОРУКТУГ АЖЫЛДААР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга чедишкиннинг ужуражыр дээш Байтайга районнуң Шуй кодээ Совединиң бүгү ажылчы чоннары совет улус-биле бир дөмей сорук киришкиннинг ажылдап турарлар. 1966 чылдың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң сорулгаларын күүседирингe чамдык чедишкиннерни чедип алган.

Кодээ Совет эртиен чылын бүгү чондан киирип алыр олча-ажык үндүрүглерни болгаш дадывырларын база кодээ ажыл-агый страхованиезин чогуур ой-шаанда күүсеткен. «Мурнакчы» колхоз күрүнеге садар планныг онаалгаларын база-ла багай эвес күүсеткен. Күрүнеге дужаар эът, сүт, дүк, тараа планын чедишкиннинг күүсеткеи. Ынчалаадда мал бажы өстүрер план күүсеттимейн барган.

Мүрүкүу чылдар-биле деңнээрге эртиен чылын мал ажылында мурнакчыларның саны өскен. Чижээлээрге, хойжудар Б. Хертек, С. Хирлиг-оол, Х. Көк олар чаа төрүттүүген үүраганнарны модаа допуктуруп турар болгаш мурнакчыларның одуруунда киргеи. Саанчылар Бак-Көк болгаш Очур олар саанчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Эртиен чылын колхоз суггаттыг черлериниң га бүрүзүнден 12 центнер дүжүттү алган. Суггаттылар Д. Дөмдек, Х. Дадар-оол олар быжыглаан черлериниң га бүрүзүнден 18 центнер кызыл-тастың дүжүдүн алган. Кодээ Совет, колхоз баштаар черн мал чемин белеткээр ажылды организастыг эрттирген. Түс-түс бригадаларга, малчыннарга ажылды хуваап каан. Оон түңнелинде мал чемин белеткээриниң планын 114 хуу күүсеткен. Планда көрдүүген чурттакта болгаш мал тудуглары база-ла күүсеттинген.

Ногаан театрны, 75 орунлуг уруглар садын ажыглалга киирген. Шуйнуң ортумак болгаш ында калыкшыдылга школаларынга бо өөредилге чылында хереглээр одаар школаларының септелгезиниң шынары эки болган. Шуй биле кадыкшыдылга школаларының аразында телефон харылзаазын тургускан.

Суурдуң чурттакчы чонунуң культурлуг амыдыралын экижидер талазы-биле хемчеглер база чоруттуурган. Кодээ клуб, библиотека, бешкызыл булуң болгаш өске-даа черлер ажылчы чонуңуң культурлуг амыдыралының бараан болуп турар. Колхозта «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы биле клуб чөвүлели янзы-бүрү темалыг 8 кежээни, 36 массалыг кежээни организастаан. Чон оргузунга кол-кол болуушкунар дугайында лекция, беседаны чорудуп келген. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективи 64 концертти көргүскен. Дөрт удаа 48 ог-бүле чурттакчы чонга концертин бараалгатқан. Үнүүшкүнүүр концертерни чүгле район иштинден аңгыда. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарынга база Бай-Тайганың «Малчын» колхозунуң девискээрлеринге көргүскен.

Кодээ Совет депутаттарга, активтерге даянып алгаш, хөй-ниити организациялары-биле быжыг харылзаалы тудуп турар. Кодээ Советтиң депутаттары С. Хертек, Ш. Эректол, Х. Кудурукпай, Х. Көк олар кудумчу, квартал комитеттериниң хуралдарын арттырып, аңаа ажыдырадың чугула айтырыгларын чугаалажып келген. № 1 хойжу бригаданың бригадири, кодээ Совет депутадының эш Дутуржап соңгукчулар мурнунга отчеттарын үргүлчү берип, сессиялар шиитпирлерин таныштырып келген. Колхоз даргазы эш Кудурукпай депутат хүлээлгезинге ак сеткилдиг. Кодээ Советтиң сессияларынга, күүсконом хуралдарынга докладчаамал олуржуп, эргежок чугула айтырыглар талазы-биле бодунуң үнелиг санал-оналын берип келген. Суурда культура албан черлеринге одаар ыяш сөөртүлгениниг хереглээр транспорт-биле үзүктел чок хандырган. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективи районнарже концерт көргүзер апарган таварылгада база машина-биле үргүлчү хандырып келген. Ол соңгукчуларына докладчаамал барып, оларның ажыл-амыдыралын сонуургап көрүп турар. Кодээ Советтиң ажылынга бот-тут дузаны чедирип турар. Хөй санныг активтериниң идепкейлиг чорууп демдеглевес эргежок. Мурнакчы активтерге Ч. Ондар, В. Сояң, А. Кертек, С. Майны болгаш өскелер-даа хамаржыр.

«Малчын» колхозтуң төвү — Шуй суурда 8 квартал комитеттерни ажылдап турар. Эштер Сарыг-оол, Шагдыр, Балымдай олар даргалаан квартал комитеттерни ай санында хуралын арттырып, ажыл планын бадылап турар. Кайы-бир кварталда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээн кижилерни хемчег алырын боттандырып турар. Үстүнде адаан квартал комитеттериниң даргалары сеавонуг ажылдар үезинде түс-түс кварталдың чурттакчыларын ажылче организастаар хемчегларни ап келген. Эрткен чылын квартал бүрүзүнге онаатгынган ыяш тарылгазын организастыг арттырган. Квартал бүрүзү үрелген херимнерни септээр, штакетниктерни кылырын амдыгаастан эгелеп планнап турар.

РСФСР-ниң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге болгаш чер-чер Советтериниге соңгулдалар хүнүнге бадылга каттыжышкынының даараныкчызы-моторизи **Нина Арсеньевна Комолованы** бүрүткээн.

Белгород областың Новосельск соңгулда округундан депутаттың кандидадынга ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинің секретары **Георгий Васильевич Свиридовту** бүрүткээн.

Пенза областың Нижеломск соңгулда округундан Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның секретары **Федор Давыдович Кулаковту** бүрүткээн.

(СЭТА).

Бир үн-биле

Сан министерствозунуң болгаш госстрах эргелелиниң ажылчыннарының соңгулда мурнунуң хуралы болуп эрткен. Аңаа Кызыл хоорай Совединиге депутаттың кандидадын дешпиндер айтырыгны чугаалашкан. Бюджет килдизиниң начальныгының оралакчызы Г. С. Алексеев хоорай Совединиге депутаттың кандидадынга Кызыл хоорай Совединиң даргазының оралакчызы **Юрий Михайлович Успенскийни** дешпиндерни санаалдаан.

Эштер Килия, Ковинин, Порватов, Безродный олар хуралга сөс ап чүве чугаалаан, эш Г. С. Алексеевтиң саналын деткээн.

Хуралдың киржикчилеринге Юрий Михайлович Успенскийни Кызыл хоорай Совединиң депутадынга кандидадынга бир үн-биле дешпиткеи.

Төрээн чурттуң шаңналдары

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг эжелекчилерге удур партизан шимчээшкининге ажылчы чоннарның идепкейлиг киржилгези болгаш эрес-маадырлыг чоруктуу көргүскени база улус ажыл-агыйын хөгжүдерингe чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу 1967 чылдың февраль 16-да Чарлыы-биле **Новгород болгаш Псков областарны Ленин ордени-биле шаңнаан.**

(СЭТА).

Мурнакчыларның слёду

Бөгүн республиканың хөгжүм-шиин театрында коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың мурнакчыларының слёду ажыттынган. Республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларындан 450 ажыг кижи слёдка келген.

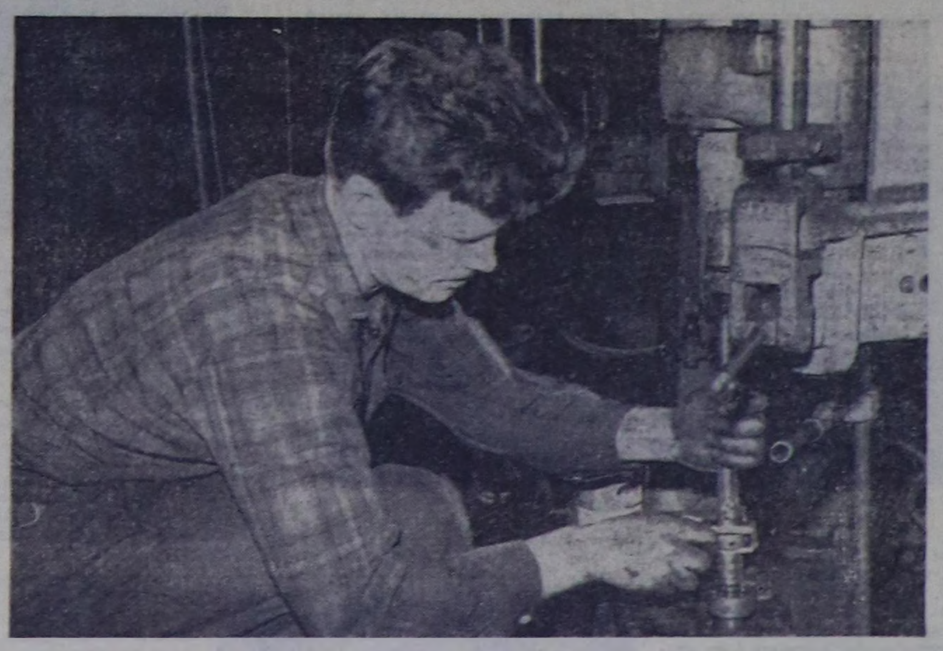
Слёдтүн киржикчилери «Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкининиң болгаш социалистиг чарыштың байдалының болгаш ону экижидерининиң дугайында» айтырыгны чугаалажып көргеш, Тыва АССР-ниң бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырганнар.

Хүннүң айтырыгы — часкы тарылга

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хем» совхозунуң Арыг-Бажы салбырының механизаторларының чөөнге чаа болган ниити хуралынга салбырның эргеленчизи эш Чадамба эрткен чылын алган социалистиг хүлээлгелерни салбырның механизаторлары канчаар күүсеткенин болгаш бо чылгы сорулгаларның дугайын чугаалаан.

Аңаа санал берген звено удуртукчузу Иван Ийма, эдиичи-мастер Чаш-оол Арбын олар чарни брактай аңдарып, чажып, техниканың техниктиг амзалдазын багай чорудуп турарының дугайын шыңгыы шүүмүчүлээннер.

Часкы тарылга техниказын эки шынарлыг септеп доозар болгаш часкы тарылганы бедик агротехниктиг, кысқа хуусааларда чорударын механизаторлар ол хуралга шиитпирлеп, бо байырлалдыг чылда социалистиг хүлээлгелерни алгаш, совхозтуң № 2 салбырының механизаторларын чарышка кыйгырганнар.

Кызылдың автосептелге заводу республиканың мурнакчы будуруулгелериниң бирээзи. Заводтуң ажылчыннарымда будуруулгенин чаартыкчылары болгаш чогаадыкчылары элээн эвес.

Оларның бирээзинге септекчи В. Барков санадып турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалгалчызы эш Барков эрткен чылын будуруулгеге дөрт санадды шилгээткен. Ол чаартылгалар чылда 350 рубльдиң камналгазын берип турар.

ЧУРУКТА: В. Барков.

В. УКОЛОВТУҢ фотозу.

Октябрьның 50 чылынга алдар кыладыр

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫНГА БАЙЫР!

ЧОГААДЫКЧЫ КӨДҮРЛҮҮШКҮН

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин чуртуң будурукчу күштериниң күүзүг өзүлдезиниң, ажылчы човуун культура-техниктиг дединелиниң, угаан-медерелиниң бедзиниин түнелиинде тыптып келген болгаш калбарып турар. Социалистиг чарышта киржип турар массаларның чогаадыкчы бот-идепкейиниң оскени-биле ук чарыш улам дешилгелиг хевирлиг болуп, чаа утка-шынарлыг апар чыдар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин социалистиг инитилел харылзааларын тодады-биле коргүзүп турар. Кайда-ла партия организацияларының ажылчыннарны күш-ажылдың сагыжга-чурумунга киживидериниче хой күштүг, кичээнгейлиг утпадыргаш, ында ук шимчээшкин ёзулуг чарыш, чогаадыкчы херек апарганын хереглеп турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш чарыш болза чаа инитилел — коммунизмниң тургузарының сорулгаларын боттандырар дээш совет кижилерниң түткүзүнүң илергелекчизи-дир.

Хову-Аксының үлетпүр будурүлгелериндеи тудут болгаш транспорт организацияларындан коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде 358 кижи киржип турар. «Тыва кобальт» тудут эргелелиинде ажылдап турар кижилерниң 47 хуузу ында хаара туттунган. Руда эргелелиинде 35 хуу, автохжыл-агийда — 68, үлетпүр будүрүлгелер комбинадының Хову-Аксында участоктуң ажылчыннарының чүгле 8 хуузу ол чарыштың киржикчилери. Моон алгаш көөрге, металлургтар суурунда социалистиг чарыштың дээди чадазынга киржириниче бүгү кезектерни, участоктарны, бригадаларны хаара тудар дээш кылва чогуур ажыл ам-даа хөй-дүр.

Руда эргелелинге хамаарыкыр будүрүлгелерден коммунистиг ёзу-биле ажылдаарынга, чурттаарынга, өөренириинге электростанция коллективи улуг кичээнгей салып турар. Амгы үеде электриктер бүгү будүрүлгеге коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чаалап алыр дээш чаржып турар. Ол шимчээшкинниң ачызында электростанцияның ажыл-херээ алдын экижээн. Күш-ажылдың будүрүкчүзүүн бедидер төлээде будүрүкчү күштерни сайзырадыры чугулаа. Ынчангаш ажылдап турар кижилерниң мергежилии бедидер сорулганы электриктер салган. Станцияның инженер-техниктиг кадрлары, ажылчыннары инити билигни бедидер болгаш техниктиг мергежилди экижидер өөредилге четкизинде хаара туттунган. Ажылчын аныяктарның школазында, техникумнарда болгаш дээди өөредилге черлериинде хөй-хөй кижи ажылдавышаан өөренип турар. Электростанцияда цехтер, эдилчегилер аразында социалистиг чарышты организастаан болгаш ооң дээштиин бедидип, түнелдя үндүрүп, тиилекчилерге моральдыг, материалдыг деткимчени көргүзүп турар. Пландан бедиткен социалистиг хүлээлгелерни база чогаадыкчы ёзу-биле аналиэтеп, күүсеттиниң болур хемчегларни олар ап турар. Чарыштың чоруп турарын үргүлчү контрольдап, ол дугайын кёскү агитацияга, хана парзылгазынга чырыдып келген. Эрткен чылдың иниги түнелеп-биле бирги черни электри цегиниге, ийигизин турбина цегиниге тывыскан.

Бедик ат дээш «Тыва кобальт» комбинаттың химия лабораториязының коллективи база демисежип турар.

Беш чылдың Бүгү-эвилел ужур-дузалыг тудуун чорудуп турар тудут эргелелиниң коллективинден 7 бригада коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың киржикчизи болгай. Эш Кунгаланың бригадазы ол атты алдарлыы-биле эдилеп чоруур. Эрткен чылын күш-ажылчы чедиишкиннерин А. Глуховка, А. Пеньковка, И. Карповка болгаш Г. Кошелевага удурткан коллективтер чедип аглаан. Коммунистиг ат дээш демисежип турар бригадаларда күш-ажылдың сагыжга-чурумуу экижээн, техниканың айыыл чок чоруунуң болгаш күш-ажыл камгалалының айтырыглары чедимчелиг шиитпирлеттинип турар апарган. Чижээ, коммунист эш Пеньковтуң бригадазы күш-ажылды организастаарын көскүзүүбиле экижиттеп. Амгы үеде ында тудутчулер ажыл шагын бүрүн ажыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеннер. Ай эгелевээнде-ле ол бригаданың кежигүннери планныг онаалгаларны көрүп, тускай хүлээлгени ап, ук хүлээлгени күүседиринің аргазын тодаргай айтып, экономиктиг санаашкынны кылып, чаа-чаа курлавырны тыварынга киржир чаңчылдыг. Бо бүгүнү бригадир билдилии-биле удуртуп турар. Эш Пеньков 1966 чылда план-экономика техникумун дооскан, ынчангаш ол экономикага өөренир күзелдиг эштерин боду өөредип турар. Ында кызымак ажылдың түнелеп эки болбайн канчаар. Эш Пеньковтуң бригадазы планны үргүлчү ажыр күүсеттинмээн, тудугунуң шынарын база экижиидип келген. Ук бригада тудут эргелелиниң коллективтериниң мурнуку одуруунда ажылдап, элээн каш айларның дургузунда Кызыл тукту эдилеп келген. И. Блотунга удурткан хөрээжен тудугжулар бригадазы социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, комбинаттың эң улуг объектилериниң бирээзи арыглал корпузунуң тудуунга эрестир ажылдаан. Эки үре-түнелдиг ажылды бедик мергежилдиг кижилер хандырарын канчээнгейге алгаш, бо коллективтиң кежигүннери разрядын шуптузуу бедидип, шылгалданы дужааганнар.

Бистиң ажылчын суурувуста коммунистиг күш-ажыл коллективтери, шалыпчылары бо юбилейлиг чылда улам бедиткен хүлээлгелер ап, Улуг Октябрьның 50 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү ажылчыннарның эдлээвиин мүрнуку одуруунда чоруп турарлар.

Чедиишкиннер бары маргыш чок. Ынчалзада коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың организастаашкынында четпестер чайлаттынмаан. Чарышка киржип турарларның хүлээлгелери экономикага үндезилеттинмээн, организас-техниктиг хемчегler-биле бижыглаттынмаан, болдунар арганы өөренип көрбээн болгулаарын сөөлгү уеде чөптүг шүгүмчүлеп турар. Бисте ол чоруктар база болгулаан. Чижээ, тудут эргелелиниге чамдык таварылгаларда мырыңай аң эгелей бергенде кыпса чогуур ажылдарны планнап, ооң улур хүлээлге алыр турар чоруктар бар. А хүлээлгени далаш кадында ап, арга-шыдалды барымдаалавайн баргылаар чүүлдер болгулаар. Түнелиинде — сөглээн сөс ажыл-херекке дүүшпээн болуур. Мындыг чүүлдерге барык шуптуг бригадалар таваржып келген. Үстүнде эш Глуховтуң бригадазын эки ажылдаан деп демдеглезимээ-даа ол коллективке болган четпестерни чүтээлакпадым. Эрткен чылдың сөөлгү айында канализация станциязын тударынга аккордтуг варианты ол бригада алган. Коллектив хүлээлге алган-даа болза, тудут кылдыммаан. Мындыг чижектерни ам-даа адап болур. Харымсалганы кудулады бөөр чылдагаанының бирээзинге чарыш дугайын доктаамал чыртпайн турары хамаарыкыр. Оны үргүлчү сагындырып турар болза, байдал база өскерлир. Бо бүгүнү боттушүгүмчүлекчи ёзу-биле чугаалаадым.

Чамдык участоктарның, цехтериниң, бригадаларының, харын-даа түс-түс ажылчыннарның хожудайгай ажылдап турарының чилдагаанын илередиринге чогуур кичээнгей салбайн турарывысты айтыры чугула. Бир эвес тодаргай анализти кылып, «кызаа» участокту узутпаар болза, чарыш улам дээштир болур. Мурнакчы ажылчыннарның чедиишкинин өскелерге нептередир узурлуг. Ынчаарга херек кырында ук чедиишкинге дединежиринге тварымчалыг байдалды коллектив, кижи бүрүзүнге тургуспайн баары чажыт эвес. Ону болдурбае дээш бистиң профэвилелдер, партия организацияларывыс ам-даа хой ажылды чорудар ужурлуглар. Оон-биле чергелештир чамдык хүлээлгелериниң үениң нетелдезидер чыдып каан турарын, эки көргүзүлерни чедип алырынче үлетпүлүг илередип шыдаавайн турарын айтыры чугула.

Социалистиг чарыштың киржикчилери бедиткен хүлээлгелер алгылаарлар. А чамдык ажылагый удурукчулары ону боттандырарынга шаптык чедирерни демдеглээйн. Чижээ, А. Пеньковтуң бригадазы складтар блогунуң чагыларын бетоннаарын хүлээзинген. Ынчаныз-даа кодуртур механизмнер чогундан бригада сөзүн эглеп шыдаваан. Мындыг чижектиг механизмнер, материалдар-биле хандырылгага үзүктелиишкин болдурар чүүлдерни чайладыр дээш хемчег алыры чугула.

Социалистиг чарышты болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни, социалистиг күш-ажылдың сагыжга-чурумуун, будүрүлгеге организастыг байдалды бижыглаарынга долузубиле ажыглаары партия, профэвилел, ажылагый, комсомол организацияларының хүлээлгези. Ынчангаш бо шимчээшкинде киржип турар коллективтерге үлегерлиг байдалды тургузарын чедип алыр дээш хөй ажылды кылыры чугула. Бо талазы-биле бис ам-даа чогуур деңнелиг четпейн турарывыс хомудавчыг. Камналга чуруму, будүрүлге чуруму амдыгаа дээр чогуур-биле сагыттынмайн турар. Бо бүгү айтырыгларны шиитпирлээри — бистиң сорулгавыс. Сорулгавы боттандырып шыдаар-даа бис, чүге дээрге бистиң чуртувус коммунистиг ёзу-биле ажылдаарынга болгаш чурттаарынга өөредилгениң улуг чаагай оруун — баштайгы субботниктерден коммунистиг күш-ажыл будүрүлгелериге чедир — эрткен. Дуржулга, арга-метод бар, ажылдаары бистен негеттинип турар-дыр.

А. КОВАЛЕВСКИЙ.

«Тыва кобальт тудуг» эргелелиниң каттышкан тудут комитединиң даргазы.

Январьда

Төөгүлүг беш чылдың ийиги чылын республиканың үлетпүрү эки көргүзүглерлиг эгелээн. Республиканың будүрүлгелери январь айның планын 102,1 хуу күүсеткен болгаш пландан дашкаар Төрээн чуртка 54 муң рубльдиң продукциязын бергеннер. Эрткен чылдың ол үезин-биле деннээрге иниги продукция будүрүлгези 7,8 хуу өскен.

Эрткен айның будүрүлге планын Кызыл-Хавак шахтазы, Кызылдың электростанциязы, «Тыва кобальт» комбинады болгаш ооң-даа өске будүрүлгелер бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткеннер.

Хову-Аксындан медээлер

Чаа чылдың баштайгы айында Хову-Аксының АТА-зы чедиишкинниг ажылдаан. Будүрүлгениң иниги көргүзүглери-биле январь айның планын 109,1 хуу күүсеткен. Хлеб сөөртүр автомашинаның чоланчызы аныяк коммунист эш Янголенко, кожуунуг чүк машиназының башкарыкчызы эш Винтовкин, такси чоланчызы эш Кузнецова олар транспортчуларның аразында калбарган чарыштың мурнакчылары болганнар.

Эш Бойкога баштаткан септекчилер бригадазы хүнде-ле 40 автомобильдя шугумга белеткээр онаалгазын 60—62 чедир ажыр күүседип келген.

Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы савалдарны будүрүлгеге шинээдири, будүрүлгениң курлавырларын ажыглаары мында эки тургустунган. Токарь И. Остроуховтуң чогаатканы «ЗИЛ-164-түң» шимчедикчизиниң клапаннарын катап ажыглаар кылдыр эде кылышкыны чылда 500 рубль камналганы бөөр. Чаартыгаанның авторун 20 рубль-биле шаңнаан. Цилиндрлерни дүрген хоюглаары деп ат-биле моторист В. Осетовнуң чогааткан савалы электроэнергияны болгаш ажыл шагын камнап алыр арганы берген.

30 чылдарның дургузунда автомобиль башкарып келген херээжен чоланчы Ульяна Васильевна Кузнецова беш чылдың баштайгы чылында 681 л. бензинни, септелгеге 63 рубльди камнап алган. Эш У. В. Кузнецовага «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик атты тывыскан.

О. КОРОДА.

Саннар, фактылар

1962 чылда 671 ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары дээш чаржыл турган болза, 1966 чылда 8340 кижи ажыл турар.

• • •

1962 чылда коммунистиг күш-ажылдың бригадазы дээш 337 бригада азы 4377 кижи чарышка киржип турган болза, 1966 чылда 720 бригада 10638 кижи чарышка киргэн.

• • •

1962 чылда 222 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты тывыскан болза, 1966 чылда 3381 кижиге ол атты тывыскан.

• • •

Республикада чиитизи-биле коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка киржил турган бригадалар кежигүннериниң саны 1962 чылда 24416 турган болза, 1966 чылда 31740 ажыг кижи чарышка хаара туттунган.

БАЗА БИРЭЭ ЭГЕЛЭЭН

ТУРАН (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). Төөгүлүг беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш Бии-Хем районнуң харылзаачыларының канчаар ажылдап турарының дугайын «Шынның» номчукчуларынга сонуургадырын бистиң корреспондентивис районнуң харылзаа конторазының начальныгы эш Птицындан дилээн.

Ооң биске дыңнатканы болза, беш чылдың баштайгы чылында районнуң харылзаачылары багай эвес ажылдааннар. Чыл планы бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеттинген. Ылаңгыя оруулар планы 106,7 хуу күүсеттингеп. Будүрүлге талазы-биле эки көргүзүглер дээш тус-тус районнарның харылзаа ажылдакчыларының аразында калбарган социалистиг чарышка туранчылар бирги черни бижыы-биле эдлеп турар.

Эрткен чылын харылзаачылар улуг үүлеги будүрүп, чурттакчылыг дөрт сууруну телефончуткан. Бо чылын кылыр ажылдар база-ла хөй. Чүл дээрге, Туранга 300 номерлиг, «Өөкэ» совхозтуң төөгүнге 100 номерлиг автоматтыг телефон станцияларын ажыглалга киирери планнаттынган.

Бистиң коллективтиң ажыдыралында эң өөрүнүүр чүүл болза, коммунистиг күш-ажыл деп ат дээш демиселдиң чер болгонда калбарып турары болур. Каш чылдар мурнунда эгелээн ол чарыш биске үнелеп четпес улуг чедиишкиннерни эккеп турар. Ол чарыштың эгелеп, шаңнал системалыг ажыл-төлевиринче киргеп соонда, кадарының ажылдан үнүр, киреп чоруу шуут соксаан.

Эрткен чылын телефонистерниң болгаш телеграфистерниң бригадалары коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болганнар. Чоокта чаа февраль 9-та болуп эрткен иниги хуралга коллектив кежигүннери эрткен чылдың түнелелерин үндүргеш, Улуг Октябрьның 50 чылынга холбаштыр боттарынга бедиткен хүлээлгелеринги алган. Ол хүлээлгелерниң бирээзин бөгүн республика төөгүнде болуп эртип турар коммунистиг күш-ажыл бригадаларының болгаш шалыпчымарының сүлдүмүн киржикчилеринге улуг өөрүшкү-биле дыңнадып тур бис. Чүл дээрге юбилейлиг чылда коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алыр дээш демиселди Туранның харылзаачылары эгелээннер.

ОРТАА-ТАЛЧЫЛАР

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Ортаа-Тал сүт-бараан фермазының коллективинде база соруктуг апыяктар ажылдап турар.

— Мурнунда чылдарда бистиң коллектививиске чарыш ёзу барымдаалаан хевирлиг турган. Ам мындыг эвес. Алган хүлээлгелеривисти күүседиринге боттуг идигин бөөр кылдыр чарыштыг инчаар организастаар бис—деп, ол фермаңың саанчызы, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин депутады Шондайтыг Дөгүр-Баштыговна Ховалыг чугаалады.

Ол шынап-ла ындыг. Чарыштыг организастаарын фермаңың коммунистери болгаш комсомолчулары холга алгаш, ооң түнелиин кышкы үеде ай санында, а чайын он хонук санында үндүрүп, тиилекчилерге шилчилир вымпелдерни тыпсып, оларның дуржулгазын нептередирин шиитпирлээн.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш ферма калбарган социалистиг чарышка көскү агитацияга ажылы дээштир салдарлыг апарган. Коргүзүг, хүндүлел самбыраларын чаартып, агитхуудустарны үндүрүп, хүн бүрүде саглан сүттүң үүгедип турганын турар. Ынчангаш саанчы, кадарчы, бызаа ажаакчызы бүргүнүң ажылга чедишкинин ферма ажылдакчызы бүргүзүн сорук киирип, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринің, мурнакчыларны көвүдедириниң үндезинин апарган. Дээштиг чарыш, күш-ажылдың эки организастаашкынын, ферма ажылдакчыларының амыдыралын экижидерн дээш боттуг сагыш салышкынын ол коллективти ажыл-агыйның мурнакчыларының бирээзи болдургаң. Эрткен чылын ол коллектив чыл планын 121,5 хуу күүсеткен, а саанчылар Ш. Ховалыг, Ч. Сарыглар олар инек бүргүзүндеп 2213 кг сүттү саап алганнар. Эрткен чылдың көргүзүглери бо чылын элээн бедип турары дыка өөрүнчүт. Бо чылдың февральда ферма эрткен чылдың ол үезинден 100 кг хөй сүттү саап алган.

Партиянның Төп Комитединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга белеткеп дугайында доктаалын ортаа-талчылар танышкаш, инек бүргүзүндеп чылда ортумаа-биле 1520, а Шондайты Ховалыг 2550, Сарыглар Чокпак 2280 кг сүттү саап алыр, чаш бызаа бүргүзүн менди алыр хүлээлгелерни алгаш, Ишкин-Аксы сүт-бараан фермазының коллективин социалистиг чарышка киирген.

Ортаа-талчылар чүгле ажылдап турар эвес база боттарының билиг, мергежилии бедидип турарлар. Фермада аныяктарның кежээки школазы ажылдап, ында саанчылар С. Тудук, Б. Ондар, Ч. Сарыглар, Ш. Ховалыг олар болгаш өскелер-даа, шупту 8 кижи өөренип турарлар. Олар бо чылын беш классты доозарлар.

Бо байырлалдыг чылды фермаңың коллективи ооңа соруктуг эгелээн. Олар фермазында бот-тывыштыр уран чүүл белгүмүн тургузуп алган, ында фермаңың бүгү ажылдакчыларыны идепкейлиг киржип турарлар. Ооң эң идепкейлиг киржикчизи, кадарчы Амзырай Кууларның ырлаары дыка эки. Ортаа-талчылар бо чылгы хүлээлгелеринге фермазының девискээрин чаагай ажылдарны база кииргеннер. Олар 120 шинты аңаа олуртур. Фермаңың девискээрин арыг-сиилиг тургузар ажылдарны кылып эгелээннер.

Ортаа-талчылар байырлалдыг чылды эки эгелээннер. Ажылынарга чаа-чаа чедиишкиннерни күзедиргес, ортаа-талчылар.

Н. ЧИЧИЛИН.

КЫЗЫЛ ВЫМПЕЛДИГ БРИГАДА

Беш чылдың баштайгы чылында Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черииң мебель цехиниң бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышка Ю. Черкашинаның удуртканы коммунистиг күш-ажыл бригадазы тиилекчи болуп, шилчил чоруур вымпелди чаалап алган. Ол бригаданың кежигүннери чыл планын ниитизи-биле 140 ажыг хуу күүсеткен.

Бригаданың кежигүннери соңгулда мурнунуң болгаш Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга алдарлыткан чарышка киришпишаан, январьда база-ла тергиидеп, будүрүлге планын 138,1 хуу күүсеткен.

ФОТОРЕПОРТАЖ

ЭРЕС, КЕЖЭЭ ШАЛЫПЧЫЛАР

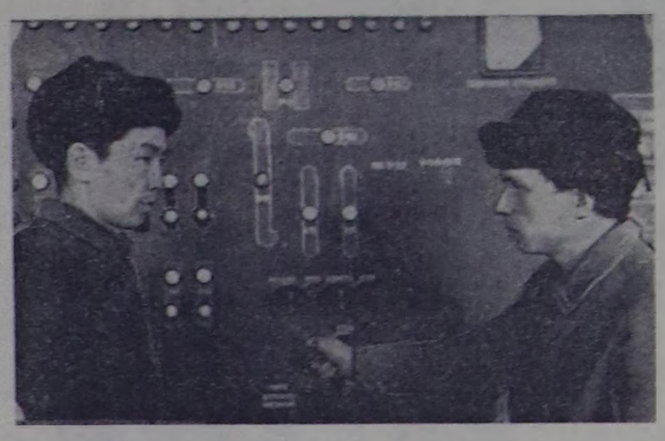
Даг-дүгү арыглаар фабрикамың бедик бажыңы, чамында кылып байлакты шыгжаан кара даглаарга чергелештир бедип үне берген. Ол оналаачак будүрүлге черинден дүн-даа, хүн-даа дивейн, соксаал чокка улуг үүлеги будүрүп турарын кижи магадап көргеш, аңаа чоргаарланыр. Рудниктерде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Ооржак Бичеоолдуң, Хомушку Матыш-оолдуң, Монгуш Кара-оолдуң удурткаиы забойщиктер бригадалары шалыпкын ажылдап турарлар.

— Хүнде кылыр нормамыстыр дүүш-даа четпээнде ажырыптарывыс ыяа биске чаңчыл апарган. Коллективтиг болурга тергиин-ведир. Салган сорулга дораан бүдер—деп, Ооржак Бичеоол чер үттээр өрүүн хөделдирериие белеткенинишаан, чугаалай бөөр аразында, ону чай алмидырбайн машиналар чеде хоюп келди. Экскаваторларның ишкир үекүүштары уза шаан алган дашталчак рудазын күзөвтарже ура каптарга. 25 тонналың иүүлүүт самосвалдары маңнажып чоруптулар. Чай аразында хөөрешкен шалыпчымыс Ооржактың бригадазы январь айда шилиттингеп 23 тонна даг-дүгү чыыр сорулгазын ажыр күүседип 1100 кг арыг даг-дүгү чорудар турган, 1600 кг ажырыпкан. Чыккылама соокту-даа хереккс албастап, күженнишкинниг ишче шымныга берген эрестериин аразында соңгулдалар мурнунуң социалистиг чарыжы база калбарган.

Үнелиг байлакты арыглап болбаазырадыр фабрикада күш-ажылдың бедик адын чедип апкан шалыпчылар-биле ужуражып чоруп тур бис.

— Бисте социалистиг чарыш калбарган. Комбинатта шиитизи-биле 786 кижи коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде хаара туттунган. Ооң иштинде 412 ишчилер ол бедик атты чедип апкан—деп, узун делгем сынныг, хөөчүн салгалдың инжазы, рудком даргазы Виктор Михайлович Беляев чугаалады. Фабрикаиың хамык механизмнерин башкарып, хайгаараар өрээлге баарывыска, диспетчер кыс Саяна Аракчаа шалыпчылар кайда ажылдап турарын айтып берди. Делгем өрээлди кежилдир тургузупкан электрощит чанында Михаил Сундуй-оолбиле Александр Кульянов сүмелешкен турлар (адаанда чурукта) Сундуй-оол мында үш чыл улаштыр таарыштырыкчылаи келген.

Кежээки школаның онгу класын бот-өөредилгелиг дооскан, ам кежээки политехникумда ажыктыг квалиналдар салбырының бешки курузунда. Ажылынга харылсалгалыг ол аныяк ооң комсомол комитединиң кежигүнү.

Эдлегде будүрүлге секторунуң удуртукчузу, фабрикада эш-хуу судунуң даргазының оралакчызы. Хүлээлгелерин шуптузуп ол үргүлчү ажыр күүседип турар. Ооң ажы Кульянов политехникум дооскаш, № 5 эвлегегиің начальныгынга чедир дешпээн база-ла комсомолчу.

— Бисте күш-ажылдың будүрүкчүлүү эрткен чылдарга деңнээрге элээн өскен. Кижи бүрүзү хамаарышкан участотогунда бижыг сагыжга-чурумнуг, шудургу ишчи чоруузуктан ээ эки шынарлыг продукциияны ап турарывыс бо — дээш, ажаалга пегииің мастери Александра Фандеева база хоочуп ажылчын Нина Кучина олар саазын хаптарда урдунган даг-дүгүн көргүсту (солагай талазында чурукта). Бо дүвеки эвлегегиің ишчилериниң салдынган сорулгалары үргүлчү ажыр күүсеттинип келгеп. Аңаа удуун киирип, мергежээннериниң бирээзи даг-дүгү шоодайлаар черде машинакчы Галина Вязовцева үетүкү каттап уламжып бады келген чоон хоолайның ужунга саазын хаптыг колуннай куржапкаш, кызыл кнопканы базыпты (үстүнде). Механизм хиринейин берген соонда хөвен дег ак даг дүгү шоодайны долуп келдп. Аскын дугаваш, адаанда каътче хоолай дамчыштыр бадырыпты. Ол хүнүң үлүгү 130 хуу чедир күүседип турар. Кежээки политехникумунуң үшкү курузунда эки өөредилгелиглерниң бирээзи.

Ак-Довуракгың чүс-чүс чылдарда үүжелеп шыгжап келген үнелиг эртинезин болбаазырадып савалаш, чурттуң фабрика-заводтарынче чорудары-биле машиналарга чүдүрер черииде чүдүрүлгени аныяктар шалыпкын чорудуп келген. Кызыл-хүреқ диртегер саазын шоодайларны даажыглаан оолдар, кыстарның аразында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Ооржак Халыминың эрес-кашпагайын илереткеи сөстерии бригадирииден дыңнап, ону чурукка тырттырып ап четтингибеп бис (адаанда). Ажыл шагы үзер, чамдыкта шынар чок, харын-даа үреқ кылыр кижилер эрткен үелерге деңнээрге дыка өөрүүжээн. Бүгү күштү будүрүлгеге таарыштыр хүваап, кол чүүл шынар, шалыпкын чорук дээш шимчээшкиниің түнелиинде мурнакчыларның саны өскен.

— Комбинаттың коллективи Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур оюнга төлептиг ужуражып, чуртка 18000 тонна сөрттүг даг-дүгүн бөөр дээн сорулгазын ажыл-ишчи ёзу-биле күүседир дээрзи чиганиг турбас.

О. ХЕМЧИК,
А. КУМАЯК.
Фото авторларныц.

Сырга Назынтаевна Хертек ыраккы Мөңгүн-Тайганың Кара-Хөл сес чыл школазында башкылап турар. Ол Кызылдың башкы институдунда бөтөөредилге-биле өөренип, дөрткү курстуң экзаменнерин дөгерезин дужаап алган.

Тээли ортумак школазын дооскаш, төрээн черинде ол башкылап артып калган. Ылангыя башкы кижиге билиг-мергежилин доктаамал бедидери негеттинер. Сырга Хертек ол негелдени амыдыралга бот-тандырып турар.

Октябрьдан төрүттүнген тыва интеллигенцияның төлээзи деп бо чурукта аныяк кыстыадап болур.

И. ЩЕГОЛЕВТУҢ фотозу.

Агитаторнуң индиринден

„Киринҷер, киринҷер“

Чоңга бараан болуру—чолдуң кежин дижири-зе пым. Мооң мурнунда соңгулда үезинде мээң ажылдап турган черимде партия эге организациязы бир кезек бажында соңгукчуларга агитация-массалыг таймылбыр ажылдарын чорударын мөҥээ дааскан чүве. Даалга чугула, оны күүседири база чугула сорулга дээрзин билгеи мен.

Баштайгы үеде чүүдеп эгелээрил, соңгукчулар ортузунга канчаар ажылдаарыл дээрзинин дугайын бичаан партия организациязы-дан, администрация-дан мөҥээ таймылбырлап бербээн. Ынчалза-даа бодумнуң бодап алганымбиле ажылдап эгелээн мен. Бирде дугаарында мөҥээ бижиглээн бажыңнарның чурттакчыларыбиле, олардың ажылдап, чурттап турары-биле таныжып ап, соңгуур болган соңгудар казылыг кижилерниң түекей даңзызын тургузуп алдым. Ооң соонда олардың ортузунга чорудар бесе-даларымның планын тургузуп алган мен. Беседаның эге чүүлү кылдыр ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң Дээди Советтеринге, районнар болган суур Советтеринге соңгулдаларның ужур-дузазының, сорулгазының дугайын кысказы-биле таймылбырлаан мен. Ооң соонда бодумнуң планнап алганым ёзугаар ёзулуг темаларывыже киришпим.

Мээң кол темам—чаа парахтыланган төп болган республика солуунарындан чаа болуушкунарны таймызбырлап боорм. Кандыг-ла чаа болуушкун болдур, халас эрттирбейн, соңгукчуларга дыңнадып бараалгадыры—агитатор кижиниң кол хүлээлгези ол. Агитатор кижи бодуң өөреңил чоруур, каяа-ла лекция болдур, оорган озалдавайн, дыңнап билип алган чүүдерин блокноодунга доп-дораан дейдеглеп алыр деп билип чордум. Ол ышкаш агитатор кижи беседаның темаларын янзы-бүрү, солуп утка-шынарлыг, ук черниң ажыдыралы-биле холбап тургаш, чогаадып кылып алыры чер-зе чугула болган.

Амгы үеде ажылдап турар черивиниң аймы-биле, Транспорт ривниң Күрүне планының дугайында», «1967 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң болган 1965 чылдың бюджединиң күүседезинииң дугайында» плеткелдерден доочу беседа чоруттум.

Делегей байдалыштa хамаарыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болган Совет чазактың удуртукчуларының дашпыкы чурттарже азбанның аян-чоруунуң, ылангыя ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгинниң Франциязже, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Италияже азбанның аян-чоруун кылып чорааның дугайында. Мурнуу Вьетнамда америк агрессенияның үүлгедиишин, кыдат удуртукчуларының «культура революциязы» дээр шүүлдекчи үезиниң, Барыын Германияда милитаристерниң болган оларның чагырыкчы болуктериниң тергиндээшкинин дугайында доочу беседаларны кылып бердим. Мээң чорукан беседаларымны соңгукчулар сеткилинден ханылыпсаан өөрүп дыңнавышаан. Мурнуу Вьетнамда америк агрессенияның үүлгедиглерине, кыдат хамаатыларының Москвага Кызыл шолге чоңгээзинге болган Пекинде Совет элчин черин долгандыр бак сөстер сөглеп, шүүлдеп турганымга ханы киленин илергейлеп турарлар.

Ам мооң соңгоор чорудар деп турар темаларым ыңыдыг: бир-тээ мээң соңгукчуларымның шын-зада өөренип турар үргүлзары бар болганда, баштайгы беседамны ол-бүзеге үргүлү канчаар кижизидеринге уламдырар деп планнап алган мен, беседамның ийиги темазы болза, соңгукчуларның соңуургап турары. «Айга чурттап болур арга бар бе?» деп аттыг беседа болур. Үшкү беседамның темазы —соңгукчуларны депутаттарга кандидаттарының намдары-биле таныштырары, кандидаттар депшиидер дугайында соңгулда мурнуу чарының хуралдарынче оларны организастаары.

Ооң-биле кады соңгукчуларга бистиң чүүдүүлүүлүүл

Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур

Н кезектиң комсомолчулары

Бистиң Совет Армиябыстың болгаш Шериг-Далай Флодубустуң дайынчылары боттарының чыл бүрү демделгээр чанчыл болган байырлалын эрттиреринге белеткенип турарлар. Дайынчыларның амыдыралынга бо чыл өске чылдардан онзаланчак. Түге дээрге, олар бүгү совет чон-биле бир демей, Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн улуг чедиишкин-биле уткуур соруглары боттарының мурнунда салганнар.

Февральдың чоокку эрткен хүннериниң бирээзи. Н. шериг кезээнин девискээри. Ынчан шала вежеэликтей апаргай уе турган. Кезектиң дайынчылары казармадан далаштыг үнгүлээш, чаңгыс шугумга чыскаалгаш, кежээ хөстүг үезинде кино, концерт көөр, моң, солун номчуур хөглүг чери болур—клубунче чоруп турлар. Офицерлер, старшиналар, сержантылар, дайынчылар клубтуң залын үр болбаанда долдур олурушкан. ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинни дайынчылар ужуражылгаже чалаан кежээни ол. Залда чыглып келгеннер шупту комсомолчулар. Чалаан аалчызы дугурушкан үезинде озал чокка чедип келген. Эш Ширшин ынчан ВЛКСМ Төп Комитединиң III пленумунуң ажылының дутайында солун бесседаны дайынчыларга кылып берген. Комсомолчулар ону кичээнгейлиг дыңнаннар. СЭБП Төп Комитединиң комсомолчуларның мурнунда салыш турар чугула соруглазының дугайында секретарь онзалап чугаалаан.

Беседа доозулган соолунде дайынчылар болуглежи бергеннер. Политиктиг кезектиң начальнигиниң комсомол ажылының талазы-биле оралакчызы лейтенант Владимир Новиковтуң чанынга дайынчылар долгандыр тургулапкан. Өске шериг кезектеринде комсомол ажылының канчаар тургустуунганын, комсомолчулар ында канчаар өөренип, дайынчы белеткелин канчалдыр чорудуп турарын дайынчыларга ол чугаалап берген.

Оон ол чыылган комсомолчуларже база катап көрүнүп келгеш, оларга дараазында айтырыгны салды:

— Эштер комсомолчулар! Бис шупту бүс социалистиг Төрээн чуртувустуң камгалакчылары болгай бис. Оран камгалалынга белен болур соруглага бистиң мурнувуста туруп турар. Ынчангаш ам комсомол ажылы кымның салбырында четпес тургустуунганыл, кайда эки чоруп турарыл, чугаалап көрүнеревм.

— Мендээ чугааларын чөпшээреп көрүнер—дээш, улуг сержант ор холуун кодурду. Оон адын Виктор Лобастов дээр. Ол салбыр командири.

— Бистиң салбырывыс комсомолчулары дайынчы болгаш политиктиг белеткелди эки чорудуп турарлар. Комсомолчуларның иштинден көшкак өөренил турарлар чок. Салбырга чаа немежин келген аныяк дайынчыларже кичээнгейни үгландырып келген бис. Шеригте ийи, үш чыл чеде берген дайынчылар чаа келгеннерге дузалажып турар. Командирлериң база өөрүнүн дузазы-биле олар дайынчы чепсехти дүрген шинчээдип ап, чуруумга чаңчыга бергеннер.

Бодунуң салбырында чедер, четпес түүлдер дугайында ол эдээн чугаалаан. Оон дараазында өске салбырларның командирлери сержантылар база чугаалааннар.

Дайынчыларның хостуг үези ынчалдыр солун эртип турар. Кызыл булунга ном, солун номчуурунга олар кончуг ынак. Хостуг үезин колдуун-на анза эртирерлер.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

ЧУРУКТА: Н шериг кезээнде харылзаа салбырының дайынчылары (солагай таладан оң талаже) ефрейтор Геннадий Щеглов, улуг сержант Виктор Лобастов, ефрейтор Анатолий Сухарев, ефрейтор Александр Михайлов боттарының хостуг үезинде.

Авторнуң фотозу.

Миллионер колхоз

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар», «Тинилелге», «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы» колхозтарының отчёттуг болгаш отчёт-сонгулдалыг хуралдары эрткен хүннерде болуп эрткилээн. Беш чылдың бирги чылында ол ажылагийларның чедиишкинни чедип алганы экономиказының быжыкканы ол хуралдарга көскүзү-биле илерээн.

«Тинилелге» колхозтуң күш-ажылчы чедиишкини өске көдээ ажыл-агый артельдериниден онза ылгалдыг. Ол колхоз миллионер болган. Артельдиң 1966 чылда орулгазы 1 миллион 27 мун рубль. Оон иштинде хову ажылындан 560 мун, мал ажылындан 340 мун рубльдиң орулгазын алган. Колхозтуң 152 мурнакчызы 3 мун рубльдиң өртектиг белээн ол хуралга алган.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң орулгазы база-ла эвээш эвес. Хову ажылдакчыларынга 18041 рубльдиң немелде төлевирин артель тывыскан. Шалыпчы механизаторлар—Юрий Кримишын 468, Владимир Зубов 427, Петр Федосеев 373, Александр Васильев 428, хову бригадазының бригадири Дмитрий Чирков 325 рубльди немелде төлевирге алганнар.

С. АДОНОВ.

Бараан болуушкун

Ак-Довурак хоорайның эмнелгезинге 50 хар чоокшулай берген, элдек-эвилең аажы-чаңныг, хулумуроон шырайлыг, шилгедек херээжен кижини бо-ла көрүп болур. Хоорайның чуртакчылары ону кончуг эки билир. Эмчиниң хүдээп алышкынынга келген аарыг кижилер ону аажок хүндүлеер болгаш мактап чугаалажырлар. Кымны ол? Ол дээрге Ак-Довурак эмнелгезиниң физиотерапия кабинединиң техник эмчизи Нина Алексеевна Моршнева-дыр.

Н. А. Моршнева үжен дөрт чыл мурнунда Томскиниң эмчи техникумунуң физио-терапия салбырын кончуг эки өөредилгелиг доскаш, түскай эртеминиң аайы-биле бо хүнерге чедир кижилериниң кадыкшылы дээш узук чок ажылдап келген. Физио-терапия кабинединге хан базымшыкыны улуг, соок туберкулёзтуг, нерви системалы баксыраан, баш соогу кемдээн болгаш өске-даа аарыг кижилерни чиңнеп эмнеп турар. Ол эмнелгени боттандырып турар парын аппараттарны Нина Александровна часкаан башкарып турар.

Нина Александровна Тывага 1963 чылда келгеш, Ак-Довурак эмнелгезинге ажылдай берген. Үш чыл мурнунда Н. А. Моршневаның инициативазы-биле хоорай эмнелгезинге физио-терапия кабинедин дерип тургускан. Оон бээр Нина Александровна дыка хей аарыг кижилерни эмнеп, оларга чугула эмнелге дузазын көргүзүп келген. Бо эмнээшкиниң үезинде чаңгыс-даа бөгай таварыла болбаан.

Дуржулгалыг эмчи бодунуң билиин аныяктарга дамчыдып, оларга ажыктыг арга-сүмезин берип турар. Эртеңге чылын Нина Голубченко Н. А. Моршневаның ажыл дуржулгазынга өөренип кыптаан. Физио-терапия кабинединиң техник эмчизиниң дузалакчызы болуп, дуржулгалыг эмчиден дудак чок ажылдап турар апарган. Н. Голубченко ам Кызыл-Мажалык эмнелгезиниң база-ла ындыг кабинединде ажылдай берген.

Ак-Довурак эмнелгезиниң физио-терапия кабинединге чүгле хоорайның чурттакчылары эвес, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының колхоз, совхозтарындан аарыг кижилер кээп эмнедип турар. Ынчангаш мында аалчат хей болур. Ынчалза-да Нина Александровна аарыг кижилерни элдек хүлээп ап, эмнээшкинин чогуур өйүнде кылып турар.

Нина Александровна Моршнева СЭБП кежигүнүне кандидат. Ол хей-нитти ажылдарынга база-ла идепкейлиг киржип турар.

С. ДАГБА-ДОРЖУ.

Ыштаныр хүн будуузунуң дүңгүлдаштары

ВАЛЬС ДУГАЙЫ

Вальстың тыптып келгениниң кайгамчыктыг төөгүзү XVIII век үезии болур. Ол үе болза, романтиктиг поэзияның болгаш музыканың чечектелишкинниң үези турган. Ынчан Гете, Шиллер, Моцарт, Рамо болгаш өске-даа композиторларның ажылдап турган үези.

Вальс болза немец сөстен тыылганы, очулдуларга «төөскиниле, төөскинип-ле турлар» дээн үткалыг. Вальс эң-ме баштай балдар залдарынга-даа төрүттүнүп келбээн, ону композиторлар-даа чогаатпаан. Ол дээрге—чонның диригчогаалы. Чехияга, Германияга, Австрияга чонның чаңгыс-даа байырлалы танцы чокка эртпес турган. Ол дээрге, вальстың төрүттүнүшкүнүн эге сууру турган. Вальстың эң-ме чоок төрүттүнүүркүзү тараачыннарның «Лендлер» деп танцызы турган. Бо танцы Венгага эң нептеренгей кылдыр тарай берген турган. Композитор Франц Шуберт шак ындыг танцыларга ынак чоруан болгаш ындыг языныг «Лендлерни» чогаадып турээн.

Вальс дораан-на нептеренгей эвес турган. Баштай ону «каржы» танцы деп самап турган. Оон улажындан ниитиниң черинче онзаланып кирбейн турган.

Ынчалза-даа хоорай чурттуглар шак бо бөдүүн, чараш танцыга дораан-на хандыкшыл бергеннер болгаш оон чоорту ол танцы модаже шилчий берген. XIX векте вальс бүгү Европага тарай берген болгаш танцы залдарының хаанын болуп берген.

1832 чылда Венага бир байырлалдыг неделяның иштинде 772 балдар болган. Анда 200 мун кижи киришкен. Орта балдарның кол-ла танцызы вальс турган. Венага чуртап турган композитор Иоганн Штраус бодунуң алдарлыг вальстарын бижип турган. Оон чаймаанчак талантызы бүгү чуртка Венаның вальзы-биле алдаржып турган. Вальс чүгле бал танцызы эвес, ол бот-тывынмор оркестрлерниң болгаш хөгжүм херекселдериниң чогаалы болуу берген.

Он тос векте Глинканың «Вальс фантазиязы», Веберниң «Танцыже чалаалгазы» ол ышкаш, Шуманның, Бромстың, Шопеннің, Рубинштейнниң, Андреевтиң вальстары формалыг вальс чогаалдарындан тургустунган.

Бистиң үениң композиторлары Рахманиновтуң, Равельдиң, Прокофьевтиң, Шостаковичиниң вальстары чаазы-биле диктиттелип келген. Ол ышкаш вальстар театрлар сценаларынга, операларга, оперетталарга, балеттерге тыптып нептерей берген.

Вальстың тыптып келгенинiң дугайында бо доппу чүүлдү номчукчуларга таныштырбышаан, амгы үениң аныяк өскен кижи бүгүзү вальсты балдарга болгаш оркестрлерге ойнап өөренип алырын күзеп каалы.

О. ОПАР-ООЛ.

Эртинелиг кижи

МОНГУШ ДОРЖУ

Карак-ла бо, эскербейн чораан-дыр мен.
Кайгап ханмас эртинелиг кижи-дир мен.
Хуу-салым ачызы дээш, куду көрбейн,
Хуулгаазын чажыдымны тө каап берейн.

Чүзүү-чүрээм дүн, хүн дивейн, диидим согар
Чүс кыс мында чадаганнап ойнап орар.
Каштапларны чаңгыландыр сыртыртынтар
Кайгал ярлер лимбилерни үрүп орар.

Ынакшааннар даңны уткуй сымыранчыр...
Ыллым чаштар эниг дүжеп, удуп чыдар.
Черни, дээрни куржашы дег, ала шокар
Чөлээш өнүүр каас чечек өзүп турар.

Карак-ла бо, эскербейн чораан-дыр мен.
Кайгап ханмас эртинелиг кижи-дир мен.

Чайын соолбас, кыжын доңмас кара сугтар,
Чаатсыг, пешкүт эзим безин чүрээмде-дир.

Төрээн чуртка, төрел чонга бердингеним
Дөзү мында чаштыныганым билип алдым.
Ынакшылдан эгезин аар чуртталганым
Ыры шупту мында бар деп бүзүредим.

Алдарның-даа, сурагның-даа болчум чогун
Амыдырал шылгаадазы көрүзүп каан.
Киштер сүргеп аңчы ор дег, могавас мен
Кижилериң салым-хуузун бодап чор мен.

Чуруп, бижээн шүүлүктерим бүрүзүнге
Чуртум каавы, чонум соруу сиңилиттинге.
Човаг, шылаам мында калыр. Үттуптар мен.
Чогаалчының аар чүгүн үшкү дег мен.

Алексей АРАПЧОР

УГЛААР ОРУК

Эрге түткан албан черин
Элерери, хүндүлээри —
Хамааты деп үлээлгенин
Харыысалга бедик ады.

Чаартыланып, хөгжүлденип
Чанап тыптыр дөзү ында.
Күзел катkан кижилернин
Бүүнүн углаар оруу ында.

* *

Сеен кыштың бистиң черге эрттирип турар куштарга чем тып чиири берге апаар. Уруглар — куштарның өңнүктери. Ынчангаш олар куштарга чем каап бээр черни кылып алырлар. Уруглар куштарны эртениң-не чемгерип турарын бе-ла көрүп болур.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ тырттырган чуруу.

* *

ОНУ КАНЧАП ТЫВАРЫЛ?

Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы эш Д. Куулардың бо чылдың январь 17-де үнген «Шын» солунда бижээн үүлүн улуг-биле үүлдүгүнүп номчудум.

Эртем-шинчилелге болгаш төөгүге ужур-дузалыг үүлдер: эрги номнар, эрги шагның эт-херекселдери болгаш өске-даа солун үүлдерни дилеп тывары кымга-даа сонуургавыг болур. Ынчаарга ону кайын дилеп тывар бис? Мында хамыктың мурнунда чонуң дузалы негеттинер. Ол дилеп тывар үүлдер дээрге, бо үеге чедир чамдык кижилерде шыгжаттынып чоруурунган аңгыла. куйларда, базырыктарда эрги номнар болгаш өске-даа үнелиг, солун ховар үүлдер шыгжаттынган чыдып турары чугаажок.

Ынчангаш Элегес-Аксының дужунда Чаргы даанда хей үүве шыгжаттынган улуг күй барын ол чер чурттуг арат чон дыңнаан болгай. Ону дыңназа-даа шаг-шаа-биле эртип келген. чогум тодаргай билир кижи чогу-биле ол күй мынчага чедир тывылбаан.

Ол дагны чүге Чаргы даанил дээрге, ол черге шаг-шаанда-ла улустуң чаргы-чаалызын үзүп, херек үзүп шиидип чораан чери-дир. Ынчангаш Чаргы деп аттыг апаргай. Ол дагда улуг күй бар. ында эт-херексел, идик-хеп, эрги ном-судур, өске-даа дыка хей үүлдер бар деп 1930 чылда дыңнаан мен. Мындыг чугаа сөөлгү үеге чедир-ле дыңналып келген. Күйну билир кижилер шаанда турган. күй болза кончуг берт черде болгаш чажыт дээр үүве, бир эвес ол шагза ону билир кижилер өске улуска дамчыдып сөглеп бээр болза. бажы-биле алдыр дээр турган. Оон корткаш, ону билир кижилер шаанда чажырып, улуска тараттайын чорааннар.

Күйнуң чажыды мындыг язылыг дээр: Чаргы даг Улуг-Хемниң он талазы ариинде. Оон үстүкү төнген ужу Элегес-Аксы суурнуң таптыг-ла дужу болур. Ону Сайыр-Аксы дээр. Сайыр-Аксында Дамыыр-Аксы деп чер база бар. Ол чернин үстүү чарыында ийикпе азы кайы бир-ле талазында кезек тереткерлиг чер чанынга бир терек турган. ол тереткен. шагның кайы үезии болдур. ол үеде хүннүң кежээ ажар үезин ол дагны таварып ажарын барымдаалап тургаш. күйнүң аксын азы үт-шинин билип алгаш. ам күйже үглай чоруткаш. тып алыр аргалыг дижир чораан. Чамдык улустуң чугаалажыры Сайыр-Аксының үстүнде ол тереткерден күйнүң аксы билдиртир-билдиртпес көстүү бээрдээ дээр.

Ынчангаш мен шала-була-даа болза, дыңнаанымны бижидим. Чаргы даанын чоок кавызы болур Элегес-Аксы. Суглуг-Хем. Сайыр-Аксы. Эзрбек-Аксы ынчаар турган чораан шаандагы алаэбелериниң арткан төрел-доргулдери. мызыурукаалары дыңнаанын. бидгенин азы коргенин дыңнадып бээрин күзээр-дир мен.

Чаргы даанга болган ол-ла кавыга чурттап чорааннар-даа база дыңнааннар-даа амгы үеде ол черде эвес-даа болза, колхоз, совхозтуң ажылынын сайзырап хөгжээни-биле чергелиштир Таңды районнуң девискээринче база өөк. Туран дээн ышкаш черлерже чоруп, мында чурттап турар. Ынчангаш ону билир, дыңнаан кижилер бо үүлдү номчаш, дузалажыр боор деп бодадым.

В. УЙНУКАЙ.

ХАТ-КАРЖЫ БИЛЕ ХАР-ЧЫМЧАК АЛЫШКЫЛАР

Каш чүс чыл мурнунда, кайгайга Хат-Каржы биле Хар-Чымчак адамнымнар чурттап чорааннар чүвен иргин. Олар ол шагда, кады төрээн ха-дүнмалышкы, улай төрээн утба-дүнмалышкы боон, аразында суг өттпес пайыралдыг чурттап чорааннар.

Кайчангаш-ла оларның аразынга кадай алырының дугайында чугаа эгелеп-тир эвеспе. Чүү-даа болза, улуг кижи Харның хазы Хат чугаазын эгелээн: «Бистер өйүнде чурттап чоруур-дур бис. Ынчангаш мен Кожайның уруун алыйн, сен Чалчаның уруун ап ал. Бир эвес кайы-бирээнис бакыраза дузалашкай-ла бис».

«Че харын, ындыг-дыр акым» дээш, Хар-Чымчак чөпшээрешкен. Эрлер-даа чүүү боор, эзирнин деливи-биле, хартыганың кашпагайы-биле, Кожай биле Чалчаның аалынга халдып кээп-тирлер. Дугурушканың ёлгаар, дүнмалы Чалчага, акызы Кожайга күдээ болуп, ак сүт дег чалгай, алдын хүн дег чырык чурттагаш-ла эгелээн-дээ чүвен иргин. Кожайның кода-хүрээзи хоорай, Чалчаның чадыр өө чаглак хирелe, Кожайның мал-сүрүү холахараган-биле саналыр, Чалчаның мал-сүрүү мажы-биле саналыр, тандывың ап-меңи бооп-тур эвеспе.

Алышкыларның чурттагалы алды хонук ашпаанда-ла. Кожай биле Чалчаның кодаңынче көөрге, Чалчаның өө кара-даа болза, ол кавы девискээр ак хар, алдын хүнүнүң хереглиге чайынап чыдар, арыг бооп-тур. Бодунуң кодаңынче көөрге, хөмүр дег кара, карак-кулак безин орта көлүбес, довурак-доозуң долган. Хат-Каржы күдээзи, харын-даа чернин хөрүүнүнден бээр тура хадып кааскан. хараган дег хей малы хоозурап эккээжеп. Бо чүү болган чоор дээш, Хараар-Тейниге үне чүүре бергеш, тос чүстүг долгай, алды чүстүг аңдара тудар дураны-биле көре бээрге, бүлүртүң-имиртиң ийи кижи, хей мал сүргеп бар чыткан. Бо-даа, Хар биле Чалча ийи каттылышкы болгай аан дээш, көре бээрге, Харының-даа, Чалчаның-даа өөндеп, эртен туруп чиигээн кижилер изиндеп еске, кодаңдан өскээр үнген ис чок бооп-тур оо.

«Кара сагыштыг Хат-Каржы күдээм ис безин чыттырбас. Хар-Чымчакты күдээ кылыйн, ынчан кодаңдан кодур ашай-даа читсе истеп тып аар мен» деп бодал-биле чаныпкан. Кежээлиинде-ле Кожайдан Чалчаны кыйыртыкан деп, чарлык болган.

Чалча чиик-чагай бараалгап. Кожайга сөглээш, чүге кыйыртканын айтырып-тыр. «Мээң кодаңхүрээмнин, мал-маганымны кара Самдар кара өөнге чоокшулап орда-ла, Хар күдээзи билген-даа чүве дег, үткүй келгеш, каттындан чүү болганын айтырып-тыр. «Хар-Чымчак биле Хат-Каржы күдээлериниңи солчуул. Кандыгчүү-даа болза, кара өгүүр, карачал кижи Хат-Каржыны ап көр» деп чарлык болду. Мен чөпшээрешкем. Чарлык күштүг, чалча чагыртыр болгай, оглум» деп, бирдең-бирээ чокка төөгүп берген.

«Солчуруп солчуп-даа болгай-ла. Карачал кижиге күдээ болур дээн, кээргечел сеткилдиг амыстан болгай мен. Ким кымның кымы алырын база-да акым баштай чугаалаан чүве. Ам кээп актыг бисти карартыр дээннер-дир. Хат-Каржы биле силер көрүп, дыңнап олурукар» дээш, Кожай биле Хат каттылышкыларның аалынче Хар-даа базып чорупкан чүвен иргин.

Ийи эр-даа, неинин төрүп берген ийи кылыг чудуруу-биле адаанмөөрейни эгелээр деп дугурушканнар. Алышкылар Алдайны ажыр. ораанны одурту түтүүн кээрге, күп деп, бирде Хат Харны үе шава-даа бээр, чамдыкта Хар Хатты дүй туда-даа бээр бооп-тур ийин. А Кожай биле Чалча көрүп, дыңнап олурарга, хаанайлып-хоогайлып хоолай дагжаан соонда, довурак-доозуң дүүлеп, дашкаар кижи-даа үвери бергедей бээр, мал-даа чудап, сускуп-суттат кыымдай бээр болган. Шайт-шойт кылдыр ожук дагжаан соонда, өг иштн чыып, дашкаар үнген кижиниң карааа чыычырыктап, мал-даа сегип, сускуп-суттат албеп, бүгү-ле үүве чырыткылыг апаар болган. А Кожай биле Чалча кудалышкылар Хат-Каржыга хөнүү чогун, Хар-Чымчакка хаңы ынаан чугаалажып органнар.

Ынчангаш бистиң-даа хүннерде кижилерниң: «Хаттың бичии-даа хераа чок. Хар болза-ла малга-даа, кижиге-даа эки, тодуг, сиңиг-дир ийин» деп чугаалажыры оон бээр-ле үе дамчып кээп-тир эвеспе. Шынаам. Хат биле Хар алышкылар бот-боттарын чадашташ, шыдал кинр дыштанып, шаан төндүр түтчүп, ай-айы-биле, чыя-чылы-биле, шаг-шаа-биле улаштыр адаанмажып. алышкылар бооп чурттап шыдавайн барып-тырлар оо.

ТООЛЧУГАШ

Чалча көрүп, дыңнап олурарга, хаанайлып-хоогайлып хоолай дагжаан соонда, довурак-доозуң дүүлеп, дашкаар кижи-даа үвери бергедей бээр, мал-даа чудап, сускуп-суттат кыымдай бээр болган. Шайт-шойт кылдыр ожук дагжаан соонда, өг иштн чыып, дашкаар үнген кижиниң карааа чыычырыктап, мал-даа сегип, сускуп-суттат албеп, бүгү-ле үүве чырыткылыг апаар болган. А Кожай биле Чалча кудалышкылар Хат-Каржыга хөнүү чогун, Хар-Чымчакка хаңы ынаан чугаалажып органнар.

Ынчангаш бистиң-даа хүннерде кижилерниң: «Хаттың бичии-даа хераа чок. Хар болза-ла малга-даа, кижиге-даа эки, тодуг, сиңиг-дир ийин» деп чугаалажыры оон бээр-ле үе дамчып кээп-тир эвеспе. Шынаам. Хат биле Хар алышкылар бот-боттарын чадашташ, шыдал кинр дыштанып, шаан төндүр түтчүп, ай-айы-биле, чыя-чылы-биле, шаг-шаа-биле улаштыр адаанмажып. алышкылар бооп чурттап шыдавайн барып-тырлар оо.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

февраль 18-те
Ч. Айтматовтуң
„Чодураа дег карактыым, чойган дег сынныым“
деп шиизи болур.

февраль 19-та
А. Н. Островскийниң
„Буруу чокта буруудаттырганнар“
деп шиизи болур.

Бо шиидер кежээнии-не 7 шакта эгелээр.
Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.
Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ол Төөзэн чуртун камгалап турган» 11, 12.45, 2.30. «Мен солдат мен, авай» 4.15, 6, 7.45, 9.30 шактарда.

«БАЙ-ХЕМ»: «Дайын болгаш тайбың» (2-ги серизы) 2.10, 4.20, 6.30, 8.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ус-шеверлериниң коорайы» 10.30, 2.40. «Тамчыктыг алдынуң чыргалында» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Боксёрлар» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, колээ ажыл-агый кылдызының 21-47, улеттуг кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш колээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдистериниң 21-27, иштики информация кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографизы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01239.

Редактор К. К. КУЛАЖИ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезавлеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ФЕВРАЛЬ
19
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 43 (6680).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

СЭКП XXII съездизи аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң мурнакчы хоймузу Бегзи ОСКАЛ-ООЛ хойларын мээс өдарда каадарып чорууру.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотоаы.

Чөөн-Хемчик—чүгле барыын талакы зонада эвес, харын республикада улуг районнарның бирээзинге санадыр. Оон девискээри 1.317,5 муң гектар. Оон 507,7 муң гектары көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг чери болур.

Районнуң кол экономиказы мал ажылы. Ук район республиканың бүгү малының 13 хуу ажыын, күрүнеге садар эъдиинин 14 хуузун, дүгүнүн 12 хуузун ээлээр. Моон көөрге, республикада бир улуг малчыя район болур. Ында 3 совхоз, 5 колхоз ажылдап турар.

Район хөмүр даш-биле барыын талакы зонаның районнарыныи херегледин бүрүн хандырар.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ! Октябрьның 50 чылы-биле холбаштыр районнарга хамаарыштырган «Шынның» номерлерин, арыннарын январь 29-та Таңды райондан эгелээнин номчаан силер. Бо номерни Чөөн-Хемчик районга тураскаатывыс.

50 чылдың ады-биле

Ш. Д. КУУЛАР,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чылының байырлалынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунга чаа-чаа тиилелгелерниг ужуражыр дээш бедик кедүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар.

Октябрь революциязының тиилелгезиниң, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазаптың ада-сагыш салыышкынының ачызында, совет улустуң амыдыралынга кандыг үндезин өскерилгелер болганын дээрзинге бистиң деягем Төрээн чуртувустуң чечектелдир өзүп олурар бүлүүң Чөөн-Хемчик бир чимек болур. Революция мурнунда Чөөн-Хемчикке чүү турганыл, ам чүү барыл, чонның амыдырал чуртталгазы, өвүр-хевири канчаар өскерилгенин? Долчузу-биле көрүп көрээлиңер. Чыргакы, Шеми, Хемдергей, Чадаана, Ишкинner баштарынга ядыы араттар наш малын малдап, аң-мең, балык-биле амыдырап чораан. Элбек одарлыг, үнүш-дүжүттүг хорам черлерни кеян-дүжүметтер, лама, хамнар, чиляби кыдат садыгжылар үлемип алгаш, Хемчик тывазын мөлчүп дарлап турган. Эртем билигиг арат кижи чок, эрги моол бижик билир кижилерни салаа базып санаар чорааан.

Бөгүн кандыгыя? Төрээн районунуң соксаал чөк өзүп орар амыдыралынга чөөн-хемчикчилер чоргаарланыр-даа, уялам хей-аът кирер-даа. Мурнунда эзи-нуруг, азы наш өгнер ыжы буруңайның турган хемнер үнүнда ам 17 суурларда үжеи муң ажыг чурттакчылар чаа амыдыралдың эзлери болуп турар. Көдээниң бүгү чону колхозтарда, совхозтарда ажылдап турар. Олар 15 аът күштүг 478 трактор, 149 тараа комбайннары, 211 автомашина болгаш өске-даа хей санныг чепсек херекселбиле чепсеглеигеннер.

Райсинуң ажып-агыйларында чүс-чүс чурттарга бажыңнары туттунган. Мурнунда өргеи безин чөк турган черлерде каас-чараш суурлар хөгжүп орар. Элеитриниң чыры, радионуң үнү кайы ыяктан нөстүп, дыңналып келир. Көдээ черлерде каш-каш муң радио, электри болгаш ийи чүс ажыг телефон точкалары бар.

Колхозтарның, совхозтарның акша орулгалары чыл бүрү өзүп орар. 1966 чылда оларның нийти орулгазы беш миллион рубль четкен, азы 1961 чылдыындан 62 хуу өскен. Колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының ажыл төлевири 1961 чылда турганындан 66 хуу өскен.

Районнуң бүгү малының баш саны 140 муң чыгап, республикада бир нөскү черни эзлеп турар. 1965 чылбиле деңнээрге 1966 чылда шээр малдың баш саны 10 ажыг хуу, хаванның 34 хуу өскен, мыйыстыг бода мал база өзүлделиг болган. Чаа беш чылдың бирги чылында район сүт, дүк садарының планнарын ажыр күүсетиеп, дүжүт хирелиг болган-даа болза, тараа садарының планы база күүсеттинген. Пландан ажыр 362 тонна сүттү, 27 тонна дүктү сатнан. Нийтизи-биле ажыл-агыйлар дөрт миллион түңнүг продукцияны сатканн, азы 1961 чылдаазындан 56 хуу хөй болган. СЭКП XXII съездизи аттыг колхоз күрүнеге сүт, дүк садар планын ажыр күүсетиеп, а тараа садарын 1,5 катап ажырган. Ол ышнаш «Искра» колхозтуң, «Сүт-Хөл» совхозтуң түңнелдери багай эвес болган.

Көдээ ажыл-агыйны амгы үениң бедиткен негелдезинге чедир кедүрер дээш бүгү улустуң чорудуп турар демиселинге төлептиг үлүүн нийрип турар мурнанчыларның саны өзүп турар. Чижээ, «Сүт-Хөл» совхозтуң хөйжузу Ооржак Дажы-Намчал эртнеи чылын чүс хойдан-на 120 хураганны алгаш, районга бирги черни эзлээн. Ол чүгле мурнанчы малчын эвес, хөйжу бригадада партия болүүнүң удуртунчузу, малчыннар ортузунга агитация ажылын чорудуп турар. Ам ол мурнанчы хөйжуну соңгунчулар Тыва АССР-ниң Дээди Советинiң депутадынга кандидат ыыдыр депшиткен. Бо чижектиг хөйжуларга Бегзи Оскал-оолду, Тюлюш Дарын-оолду, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Монгуш Чоланы болгаш оон-даа өскелерни айтап болур. Районнуң мурнанчы саанчыларының мурнуку одуруунда саар имек бүрүзүнден 2850 кг сүттү сагган Хомушку Кувиснал чорун турар. Ол саанчы «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шын-Бажы фермазында партбөлүктүң удуртунчузу. СЭКП обкомунуң кежигүнү, көдээ Советтиң депутады.

Районнуң көдээ ажыл-агыйының кадрлар-биле хандырылгазы чыл бүрү өзүп турар.

Районнуң улетпүр бүдүрүлгелери эртнеи чылын нийти продукция будурер планын 110 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир онаалдалар чедип алдынган. Чадаанының хөмүр-даш разрези эртнеи чылдың түңнелдери-биле республикада ыызыл туктуг будүрүлге болган. Ол ам коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты чедип алыр дээш демисеиип турар.

Шаанда бижин-билиг чөн чораан тывалар Улуг Октябрьның тиилелгезиниң ачызында ам сыр өске апарганын бистиң районнан наш чижек чугаалап турар. Районда эге, ортумак, сес чыл дээш 25 школаларда чоннуң чеди муң ажыг ажы-төлүн дээди, ортуман эртеминг 500 хире башкылар өөредип турар. Аныяк салгакчыларга быжыг билигни бээр дээш бодунуң бүгү күмүн үндүрүп турар Салчак Лаву, Лидия Новикова. Хомушку Долума болгаш оон-даа өске башкыларга алаше чылыг сөзүн, өөрүшкүзүн илередип турар. Районда үш культура бажыңы, 14 көдээ клуб, 18 библиотека ажылдап турар. Змнелге болгаш уруглар албан черлериниң саны чыл бүрүде немежип, чоннуң кадыкшылы улам эжижип турар.

Чедиишкиннерни шүгүмчүлелчи ёзу-биле көөр, бүгүле бэр аргаларны, нурлавырларны чедип алдынмаан айтырыгларны шиитпирлээринче угландырар деп партия өөредип турар болгай. Районнуң ажыл-агыйында чедир шиитпирлеттинимээн айтырыглар хөй. 1966 чылда күрүнеге зът садар план күүсеттинимээн, мыйыстыг бода малды болгаш хойну өстүрери планнаанынга четпээн. Тараанын ортумак дүмүдү чүгле 6,9 центнер болган. Эртиен чылдың бо үези-биле деңнээрге сүт саалдазы ам 4 хуу кудулаан. Малдың хорамчазы «Сүт-Хөл» совхозта. Ленин аттыг колхозта ийи катап көвүдээн. Бо дээрге районнуң партия болгаш совет органнарының, будүрүлге эргелелиниң, колхозтарның, совхозтарның удуртунчуларының четпес ажылдап турары болур.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белетиел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын районнуң ажылчы чону ханызы-биле таныжып, бо улуг байырлалга бүгү талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр дээш коллектив бүрүзү, кижи бүрүзү бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Район бо чылын көдээ ажыл-агый продукцияларын будүрерин көвүдетпишаан. 3800 ТОННА ТАРААНЫ, 2980 ТОННА ЗЪТТИ, 2690 ТОННА СҮТТҮ, 255 ТОННА ДҮКТҮ КҮРҮНЕГЕ САДАР. ПЛАНДАН АЖЫР 10 ТОННА ДҮКТҮ, 110 ТОННА СҮТТҮ БАЗА САДАР. Бо хүлээлгелерни байырлал хүнүнге чедир күүсеткен турар.

Бо чылын районга 750 олуттуг ийи клубту, 50 олуттуг чунар бажыңны, 320 олуттуг школаны, хөй чурттарга бажыңнарын, 900 кижи кирип олурар үш чайны ногаан театрларны, Чадаанага дыштанылганың болгаш культураның парыгын тудар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шын Бажы, «Сүт-Хөл» совхозтуң Сарыг-Булуң фермаларында дөрт чүс имек кирер мажаларны тудар. Чадаана хоорайны болгаш суурларны чаагаймыдар талазы-биле улуг ажылдарны кылыр.

Будүрулгелер, тудуг, транспорт, харылзаа, садыг, культура-чырыдыышкын, амыдырал хандырылга черлериниң талазы-биле хөй ажылдарны кылып чорудар.

Малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер талазы-биле алган хүлээлгелерни күүседиринге кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирери улуг ролдуг. Ам үеде кыштаглаашкынның эртип турар байдалы, малдың чаш төлүн ап турары эртиен чылдагызындаан дээре. Ынчалза-даа аңаа өөмүргап белбас, кыштаглаашкынны берге үезин ам-даа мурнувуста. Ынчангаш мал ажылынче кичээнгейни улам дыңыдар, төрүттүнгеи чаш төл бүрүзүн камгалап алыр ужурлуг.

Тарылгага суггарыягалыг черлерни чөп ажыглап, органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерни хөйну төп тургаш, ТАРАА КУЛЬТУРАЛАРЫНЫҢ ГА БҮРҮЗҮНДЕН 12, ООҢ ИШТИНДЕ СУГГАРЫЛГАЛЫГ ЧЕРЛЕРДЕН 18 ЦЕНТНЕР ДҮЖҮТТҮ АЛЫР. Бо сорулгаларны чедип алырда, тарылгага техника болгаш үрезин белетиелин бо хүннерде шуут доозар, хөвү турлагларын белетиээринче дүрген кирер, механизатор кадрларны четчиришиле белетиээр херек.

Октябрьның байырлалынга уткуштур калбарган социалистиг чарышты удуртуру, оон дээштиг, үре-түңнелдиг болурун чедип алыры, чарыштың дээди хевири болур коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни улам калбартыры — районнуң партия, совет болгаш профзвилел, комсомол организацияларының нинчээнгейдем ыратпас херээ болур. Районда дөрт сүт-бараан фермалары, раймагтың белен хеп садар салбыры коммунистиг күш-ажыл фермазы, бригадазы деп бедик аттың эдиленчилери. Ам районда 32 коллектив коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде киржип турар.

Октябрь революциязының бо төөгүлүг байырлалынга утказыштур районнуң ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринче оларның политиктиг болгаш күш-амыглы бедик кедүрлүүшкүнүн хандырар ыыдыр партияның организастыг, политиктиг амылын күштелдирери эргежок чугула.

1967 чыл — делегейге баштайгы социалистиг күрүнениң төрүттүнгенинден бээр бежен чыл болур онза болуушкуннуң чылы. Ынчангаш, бистиң бүгү ажыл-херээвис Октябрьның бежен чылының ады-биле чорутунар ужурлуг. Чөөн-хемчикчилер бо чылын алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсетпишаан, коммунизмниң материал-техникитиг баазазын тургузар дээш бүгү улустуң демиселинге төлептиг салыышкынын нийрелер.

Тываның № 855 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидатты бүрүткээн дугайында округтуң соңгулда комиссиязының дыңнадыы

«РСФСР-ниң Дээди Советиниг соңгулда дугайында Дүрүмүнүң» 56 чүүлүнге үндезилеэш, 1967 чылдың февраль 18-те Округтуң соңгулда комиссиязы Тываның № 855 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга 1916 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы, СЭКП кежигүнү Бай-Кара Шөжүлбеевна Долчанмааны бүрүткээн.

Тываның № 855 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга Б. Ш. Долчанмааны Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының нийти хуралындан. Кызыл хоорайда республика типографиязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының нийти хуралындан, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының нийти хуралындан, «Тыва даргуу» комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының нийти хуралындан деп шиитпиткен.

РСФСР-ниң Дээди Советиниг соңгулда талазы-биле Тываның № 855 соңгулда округунуң Округ соңгулда комиссиязы.

Тываның хөгжүлдези дээш бадылаалыңар!

Тываның хөгжүм-шиин театрынга РСФСР-ниң Дээди Советиниге соңгулда талазы-биле ажылчы чоннарның төлөөлекчилериниң соңгулда мурнуунуң хуралы болган. Күш-ажылчы Тываның бүгү районнарының, колхоз, совхоз болгаш будүрулгелериниң, өөредилге черлериниң төлөөлекчилери ол хуралга олурушкан.

Хуралды РСФСР-ниң Дээди Советиниге соңгулда талазы-биле Тываның № 855 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының даргазы М. К. Шыырап ажыткан.

Хуралдың Хүндүлүг Президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозун соңгуур дугайында саналды оон киржикчилери динмитпиг алыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының черчер Советтеринге ам болур соңгулдаларга бедеткел дугайында ынналдыгны СЭКП Тыва обкомунуң секретары К. С. Шойгу кылган.

СЭКП-ниң төөгүлүг XXIII съездизиниң шиитпирлериниң болдурганы күш-ажылты болгаш политиктиг улуг кедүрлүүшкүнүн үезинде соңгулда кампаниязының белеткели чоруп турар деп илеткелчи демеглеэн. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш калбарган чарыш ажылчы чоннарның бедик идепкейин чер болганда болдурган. Оон тодаргай чижээ болза СЭКП-ниң Төп Комитединиң долгандыр ажылчы чоннарның сыорый каттыжышкынының чаңгыс-дээ болур. Ажылчы чоннар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннерин болгаш аңаа кандидаттарны РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттарның кандидаттарынга чаңгыс үн-биле депшидип, деткээн болгаш бүрүткээн.

Оон соонда эш Шойгу делегей байдалынга хаяы аналызын кылган болгаш ленинчи национал политиканың, совет улустарының аңы-дүңма дуралгачылыының ачызында Тываның ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннеринге, ийилейдиг чыгга чедиишкинниг ужуражырының планнарынга болгаш сорулгаларынга доктаалган.

РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга Тываның ажылчы чоннары республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы Бай-Кара Шөжүлбеевна Долчанмааны депшиткенин чугаалаш, эш Шойгу, март 12-де—соңгулда хүнүнде, коммунистерниң болгаш партия кежигүннери авестерниң төлептиг кандидазы дээш чаңгыс кижи дег бадылаарынче хуралдың киржикчилерин кыйыргаан.

Хуралга республика типографиязының өруктүүр эш Блинова, СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация кидизининң эргелекчизи К. Монгуш, ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркомунуң школа кидизининң эргелекчизи К. Оюу, Тес-Хем районда «Чөдураа» колхозта партком секретары Т. Буян, Кызылдың электри станциязының инженери эш Григорьев адар депутаттың кандидадының адрезинге чылыг сөстерни чугаалап, оны дээш бадылаарлыпче соңгубчуларны кыйыргаан.

РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидазы Бай-Кара Шөжүлбеевна Долчанмаа сес алгаш, мынча дээн:

— Россия Федерациязының улусчу парламентизминиң депутадының кандидазынга мени депшиткен бүгү коллективтерге чүректиг ханызындан өөрүп четтирим. Тываның чечектеиишкинниге мээн киирген үлүүм— чоруктар ажылының планын база чугаалашкан.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Совет Эвилели биле Венгр Улус Республиказының аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында Берлинге ат салган хүнүнден бээр 19 чыл болган оон-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ВСАП ТК-ның Бирги секретары Янош Кадарга, Венгр Улус Республиказының Президиумунуң Даргазы Иштван Добига болгаш Венгр революстуг ажылчын-тараачын чазактың Даргалы Дьюла Калланте телеграмма чорудуп, Венгриянның улузунга чүректин ханызындан байырны дамчыдып, социалистиг тургузуушкунга, социализм күштеринiң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкынны дээш, чер кырынга тайбыныы камгалаар болгаш быжыглаар дээш демиселге улам ыыдыгы чедиишкиннерни ында күзээн.

Телеграммада чугаалап турары болза: «Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң демнии үзвес принциптеринге бүрүн дүгжүп турар совет-венгр керээ эртнеи чылдарның тургузуушкунда Совет Эвилелиниң болгаш Венгриянның улустарының аразында ажы-дүмма найыралдың болгаш бүгү талалыг калы ажылдажылганың харылзаларын хөгжүдүп база ханыладырының чугула фактору болган. Керээ бистиң чурттарывыста социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуның сорулгаларын чедиишкиннинг шиитпирлээринге, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының күштерин болгаш күчүзүн өстүрериге, Европага болгаш бүгү делегейге тайбынны болгаш аймыл чөк чорукту хандырарынга дузалап турар».

РСФСР-ниң чаа Күркомитеди

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажылчы күрлавырларны ажыглаар талазы-биле Бүрүне комитедиң түргүзарын доктаатkан.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң болгаш Үстүү Вольта Республиканың чазактарының шиитпири

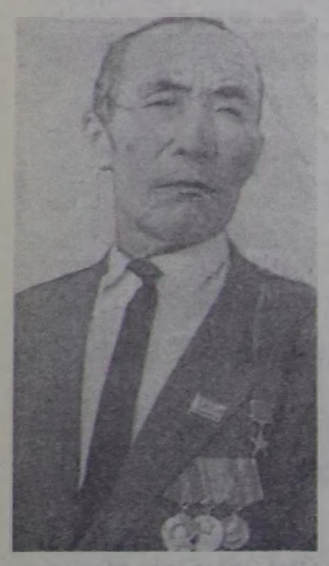
Москвага болган чугаалажымшкыннарының түңнелиинде ССРЭ-ниң болгаш Үстүү Вольта Республиканың чазактары ийи чурттарның аразынга дипломаттыг харылзааларны тургузарын болгаш алчаа черлериниң дедиелиинге дипломаттыг төлөөлекчилерин солужарын шиитпирлээн.

Ынчангаш дедегей кады ажылдажылганың хөгжүдеринге, а ол мөшкөп бүгү-нийти тайбынны быжыглаарынга боттарының дузалаарынга бүзүрелиг ийи талалар илергейлээн.

(СЭТА).

ЧӨӨН-ХЕМЧИК БӨГҮН

Районда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары

Бистиң республикага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты малчыннардан баштай 1959 чылда амгы «Октябрь 50 чылы» колхозтуң хойжузу *Ооржак Чываажыкович Лопсаңчап* (солагай талакы чурукта) алган. Эш Лопсанчапты ам Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутадының кандидадынга депшиткен.

Ол хүндүлүг атты 1966 чылда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу *Чола Допур-оолович Монгуш* алган (он талакы чурукта). Ам үеде ол бүгү төрүүр хойларның 100 башка онааштыр 100 хураганны алган, а хойлары оолдавышаан.

Маадырларга алдар, мактал!

Чарыжывыс уламчылаал

Эрткен чылдың түнелдери үнерин четтикпейн мажап турдум. «Шынның» февраль 8-те үнген номери бистиң колхозка чедип келген. Оон үшкү арнымда 1966 чылдың түнелдери-биле мурнакчыларның коргузуглерин парлаан болду. Бистиң фермавыс 20 дугаар черде, мен бодум мында ады үнген 102 саанчыларның 57 дугларында болдум.

Бистиң чаржы турарывыс «Большевик» колхозтуң Даштыг-Тей фермазы, мында мээң ийи чыл иштинде чарыштыг ажыдаан келген саанчы эжим Анна Ондарның фамилиязы ол фермалар, саанчылар арагында чок болду.

Улуг Октябрьның байырлалынга алдар болдурган социалистиг чарыштан дашкаар турар кижи турбас угурдуг. Бистиң ферма коммунистиг күш-ажыл фермазы деп бедик адын бижыг кадагалаар дээш, бо чылын бүгү улустуң чарыжынга киржир болгаш Даштыг-Тей фермазы-биле чарыжывысты уламчылаар бис. Мен бодум ол фермаңың саанчызы Анна Кара-Дашовна Ондарны база катап чарышка кыйгырдым. Оон ыңай Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Бижиктиг-Хая фермазының саанчызы Саая Идам-Сюрюновна Саая-биле база чарыштыг ажыдаар күзелдиг мен.

Кижиниң чарышка кыйгырары дээрге, чүгле ону ажып алыр дээни ол эвес, харын бот-боттарывыстың дүржулгазын солчуру, дузалажыры, кайызы-даа эки ажыдаарын ол болур.

М. АЛДЫН-КЫС,
СЭКП XXII съездиниң аттыг колхозтуң Дөргүн фермазының учётчиги болгаш саанчызы.

Чогаадыкчы бодал

«Сүт-Хол» совхозтуң Ак-Дашта коммунистиг күш-ажыл фермазында инек кадарып турар мен. Ук ажылга сее чыл болдум. Юбилейлиг бо чылын колдээниң бүгү ажыл-ишчилери-биле кады күженишкинишиг ажыдаарын күзээген мен.

Мээң кадарып турар инектерим уксаазын экижиткен инектер чүве. Баштайгы үеде олар чер одарынга таарышпас турган. А чер одары, делгем чайлаглар чокка бистиң черге малдың сүдүн көвүдериг берге. Инектеримни одарга өөредир дээш хөй күштүг салдым. Мээң ораладажышкынывыс эки түнелди берген.

Улуг баймралдыңың адын-биле ажылывыс удам экижидип, бистиң инектеривис сүдүг элбек болгуун дээш, ажыдаар мен.

Ондар АК-КЫС,
коммунист.

АЛДАН-МААДЫРЛАРЫҢ ЧЕРИНДЕ

ШААНДА: ДЕМИСЕЛДИҢ БИЖИМЕЛИНДЕ

«1883 чылдың күзүнүнде Тывага база бир тура халышкын эгелээн, оң киржикчилерин феодалдар «алдан-дүргүннер» дел одаан. Ук тура халышкынны арат Самбажык биле бичии дүжүмет Дажыма олар көдүрүп үндүрген...»

«ТЫВА ТӨӨГҮЗҮ», 1-ГИ ТОМ, 310 АРЫН.

«1884 чылдың февралында болгаш чайлагында тура халышкын улам өскүй берген...»

БАЗА-ЛА ЫНДА, 311 АРЫН.

«Алдан-маадырларның тура халышкыны тыва улустуң национал болгаш социал хосталга дээш демиселиниң төөгүзүнге чырык арын болдур...»

БАЗА-ЛА ЫНДА, 311 АРЫН.

Он үш харлыг Чыртай-оолду
Орлан дижир, кайгал дижир.
Дайгырарга — каъттар амар,
Даглар шупту харылпап кээр.
Күшүр Чыртай хоюн дозуп,
Сүвүр кырлап чөрүп орда,
Күдүйүпкен бир-ле кижи
Түгүрбүшаан ыйгы салган:
— Шымда, дуңмам! Шайдан хайындырт!

Шериг келди, өлүрду-ле!
Чыртай чү боор, өгже бурт дээн,
Чеңгезин шуут дүвүретпеен.
Дажыпайны тудуп аар дээн
Дерзии шериг зыттеп, шайлаан.
«Таламайлап» көгүткүзээн,
Демиргээр деп дугурушкан.

Дажыпайның сеткилинден
Кэра, сезиг ыравастаан:
«Тала» болза — демиргээш чоор,
Кара-Дээмдан ыравас мен.
Авыястың эви кончуг,
Эрес эрни алгаш барган,
«Алдан дургун» бирээзи дээш,
Эрии-шаажы өнаап кагган.

Ынчалза-даа Дажыпай аа
Ырма сынмаан — дүшүп бербээн:
Улаастайдан дезип үнген,
Улам-улам соруу киткээн.
Маадырның мөчү-сөөгүн.
Барган изин кым-даа билбес.
Ынчалза-даа өөң соруун
Ынак чону ам-даа кагбаан.

ТООЛЧУРГУ ЧУГААНЫ ШҮЛҮКТЭЭНИ.

КЫСКА ТАЙЫЛБЫР: Бо дугайын Чыртай-оолдуң өлүү Ооржак Дажы-Намчал адазының сактышкынын барыдээлал чугаалап олурар. Дажыпай болза Чыртай-оолдуң сөзүнү Анандыкның акызының өлүү чораан. Дажыпайның чаңгыс ава төрелдеринің ажы-төлү: Дажы-Доржу Алдан-Маадырга хойжулап чораан, ам пенсиялаан, Серен-Доржу, Алдан-Маадыр салбырда коллективлив турар. Өг-бүле, дөргүл-төрелдиң тооллургу чугаазы чаңдык чөгүдешкектиг боор чадавас, ону шүлүктээрин база-ла чогаадыкчы бүү-биле көрген, ынчалза-даа кол утказы кайым өскерлир.

БӨГҮН: КОММУНИЗМЧЕ БАЗЫМ

Алды баштыг Бора-Дагның аъдектеринде, Оргу-Шөлде — тыва улустуң эрткен үезинің база бир төөгүлүг черлеринде бөгүн кайгамчыктыг амыдырал хайындып турар. «Сүт-Хол» совхозтуң Алдан-Маадыр садбырының хойжу бригадазы бо девискээрде туруп турар. Маадырларның ханы сиңиккен ыдыктыг черинге өдүрлеринде бригаданың 3180 баш хой хүр-чаагай кыштаглап турар.

Бригаданың дээре хойжузу Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржактың колдунда 215 хой төрээн, 220 хураганны менди доруктуруп турар.

— Чымыштыг үе эки сөңгалактап, малым кан-кадык болдап тур — деп, эш Дажы-Намчал чугаалай-дыр. — Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга утпаштыр алдан-маадыр өгбелериниң черинин кижилери күженишкинниг күш-ажылче көлүрүлгеп. Оон-биле кады угаан-медереливисти база байыдып ап турар бис. Мен бодум эге билигнин политиктиг школазында ийи дугаар чыл өөренип турар мен.

Коммунист Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржактың кызымак ажылгырын, чаагай мөзүг-шынарын оон эш-өөрү, чону, партия организациязы бедии-биле үнелээн: чоокта чаа ону Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидатынга депшиткен.

Төөгүлүг черлерден чээрби километр хиреде, Хемчиктиң эриинде тутканы суурну Алдан-Маадыр деп адаан. Көдээ ажыл-ишчилерниң амыдыралчүрүттелга байдалын, суурнуң чаагай-жыдыгазын экижидиринге көдээ Совет, хөрөөженнер чөвүлели дыка хөй чүүлдерни кылган. Ам үеде суурнуң эң чараш, эң талантылыг кыстары Совет Армиязың болган Шериг-Далай флодунуң хүнүнге үткүштүр концерт белеткеп, оон байлак программазын эр кижилерге бараалгадыр деп турар.

Алдан-маадырларның алдары кагдынмаан, бөгүн уламчылаан турар. Ол дугайын чүгле бо черлерден эвес, харын чаартынган Тываның бүгү булуңнарындан көрүп болур.

Алдын-оол ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: Д.-Н. Ч. Ооржак В. И. Ленининиң допчу намдарын өөренип олурда, оон өөнүң эзэн шеригде оглунуң чуруун альбомдан көрүп олур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Мал ажылдыг улуг район

Чөөн-Хемчик — республикада эң хөй малдыг малчыл районнарның бирээзи. Районнуң мал ажылының колутганымышкыны эът-дуктуг хой болгаш эттикир бода мал ажылдыг.

Мал ажылында уксаажыдылга ажылы алаан чедиишкиниг боон турар. Оон чижектери чыыдыг: амгы үеде хойларның 71 хуузун нарын болгаш чартык нарын, чартык бөдүүн дуктуг, инектерниң 48,7 хуузун симменталь-уксаанның хайнактары кылдыр экижиткен.

Оон түнелинде районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында дук кыргыдазы ортумаа-биле бир хойдан-на 2,5—3 кг дук ап турар коданнарның болгаш чылда 2000 — 3000 кг сүт бээр инектерниң саны чылдың көвүдеп олурар. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазында 160 ажыг бирги болгаш ийиги класстың база рекордист саалдалыг инектерни болуктеп тургускан. Ол инектерниң иштинде чылда 2500-тен 3300 кг чедир сүт бээр инектер бар. Ол дээрге түс черниң инектерин симменталь бугалар-биле ажыглаашкынның, турган алган ийиги, үшкү салгалдың инектери болур. Бир «бес районнуң беш муң ажыг саар инектериниң иштинден эки шилип үзүп болза, оларның саны ийи — үш муң баш чеде бээр. «Сүт-Хол» совхозтуң Ак-Даш фермазында саанчы Ондар Шортактың уксаазын экижиткен хайнак инектериниң чылда бир-үзе онааштыр ортумак саалдазы 2881 кг, ында Куулар Кара-кыстың инектериниң — 2547 кг, Допгак Серештиң инектериниң — 2177 кг болган. Зоотехниктиг ажылды, уксаажыдылганы эки чорудуп, шилиттиниң үстүнген инектериң ажаалга-азыралын, ылангыя чемгерилгезин четче хандырып тургузар болза, районда ам турар саар инектер чылда 10—15 муң тонна сүттү берип болур. Ам дээреде бо инектерден чылда чүгле 2 муң ажыг тонна сүт ап турар чорук уксаажыдылга ажылының кошкаан коргузүп турар.

Уксаажыдылга талазы-биле районда хой ажылының түнелдерин ап көрээлиндер. Районда хой малдыг 26 ошкулуг 2 бригада бар.

1966 чылдың түнелдериниден алырга, Ленин аттыг колхозта Тюрюш Осурнуң коданында бешки класстың 707 баш төрүүр хойларының бирээзинден-не 3,5 кг дукту кыргып, төрүүр 100 хойга онааштыр 101 баш хураганны менди алган. СЭКП XXII съездизи аттыг колхозта Бегзи Оскал-оол үшкү класстың 322 баш хойларын ажаан турар. Оон коргузуглери ол өзүгаар 3,2 кг дук, 112 баш хураган болган.

Хойжу бригадаларның түнелиниден алырга, СЭКП XXII съездизи аттыг колхозта Сарыглар Хапылактың бригадазы 1957 баш хойларны ажаап, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,7 кг дуктуг, төрүүр чүс хойдан-на 107 баш хураганны алган. Бирги класстың нарын дуктуг төрүүр хойларын ажаап турар «Чыраа-Бажы» совхозтуң Ак-Хаяда хойжу бригадазының бригадири эш Лопгак Седелин онзылал демдеглээр апаар. Оон коданында 428 баш хой бар. Ортумаа-биле хой бүрүзүнден 4,2 кг дуктуг, 100 хойга онааштыр 87 хураганны алган. Чүге дээрге бирги класстың нарын дуктуг хойларын ажаарры, ылангыя оон оолларын доруктуруп алыры берге болгай.

Районну ниитизи-биле алырга, эрткен чылын бир хойдан-на 1,8 кг дук болгаш төрүүр 100 хойга онааштыр 78 баш хураган алган. Бо дээрге ылангыя Чөөн-Хемчик районга ноңчуг куду көргүзүг болур.

Чөөн-Хемчик район чамдык өске районнарга бодаарга, хой малды кажчаар-даа азыраарыңга четчир мал чеминерин ажаап алырынга, эки шынардыг четчир кажаалар тудуп алырынга бүгү аргалары бар. малдың уксаазын сайзырадыр талазы-биле уксаажыдылга болгаш мал тарын боозадыр станциялар, лабораториялар болунуң девискээринде бар. Бо бүгү аргаларны район чедир ажыглавайн келген. Оон түнелинде хайнак хойларны болгаш хураганнарны кулактарынга дугаарлар кылып, бонитировкалаан классгарын илнеп демдеглеп турза-даа, оларны классгар, өнчүзүн, өске-даа шынарлар, хар-кызы талазы-биле ылган, шилип үспейн турар. Ынчангаш кодан бүргүзүнге онааган кошкарлар оларга таарышпайн турарындан янзы-бүрү шынар чок хураганнар төрүп, оларның хорамчазы хөй болур чорук улам көвүдеп турар. Коданнарны шинчилеп көөрге, оларга бирги, ийиги, үшкү, дөртку, бешки классгар дел аттар тыпсып каан боор. А херек кырында алырга, бир коданда кайы-даа классгарның хемнээн эгелээш брак болгаш бөдүүн дуктуг хойларга чедир бар боон турар. Тарып боозадып каан хойлар чогуур хүүсаазы четпейн чорааш-ла орту кирер өөлдапкан боор. Ол чүл дээрге ол коданга тарып боозадыланның мурнунда хураган кошкарлар азы шынар чок янзы-бүрү будурукчүлер кады турган болгулзар. Моон алырга, хойда кандыг-даа шилилде, үзүүшкүн, таажыр кошкарларына шын онаашкын чок боон турар. Бо болза районда көдээ ажыл-агый эргелелиниң, уксаажыдылга болгаш тарып боозадылга станцизларының база колхозтарның болгаш совхозтарның тускай эртемнигдериниң шынар чок болгаш халыысазы чок ажыдаан турарының херечизи болур.

Оон ааңыда, бригадаларда, а бригада иштинде хойжуларда онааган хойларның баш саны база-ла янзы-бүрү боон. 1500—2000-даа, 3000—5000-даа хойлуг бригадалар, 300-даа, 500-даа баш хойлуг хойжулар хөй. Хой оолдаашкынының үезинде сакманнаар деп ажыл бар-даа болза, оон четче кылыр аргаларын, ажылданың база чедир кылбайн турар.

Беш чыл планының соолгу 1970 чылында чөөн-хемчикчилерниң мурнунда мындыг сорулгалар салдынган: шаар малдың баш санын 171,9 муң, мыйыстыг бода малдың 21,8 муң, чылгының 5,2 муң болгаш хаваннарны 2,4 муң баш чедирер. Бо сорулгаларны күүсешип алырынга районда бүгү аргалар бар. Хамыктың мурнунда үстүнде демдеглээн четпестерни чайладыр дээш тодаргай хемчегларын алыры негеттинип турар.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария артыкчыларының кандидады.

Инектерниң уксаалыг өзээ

Бистиң совхозтуң Шын-Бажы фермазында инектерниң уксаазыг өзээн тургускан. Оларның саны ам 350 ашкан. Амгы үеде бисте 159 саар инекти, 53 хукажынны, 40 ыс молдурганы, 86 эмир чылгы бызаанны болгаш 15 аныяк будурукчу буганы үскен.

Саар инектерни үш бөлүктерге үзүп алган бис. Биризде, саанчы Кара-Сал Таан биле мээң кады саап турар бөлүүмде 46 инек бар, а саанчы Куулар Кара-кыс биле Моңгуш Өшкү-Саарның бөлүүнде база 46 инек бар. Бо инектер колдуунда бирги болгаш ийиги класстың симменталь уксаанның хайнактары.

1966 чылда мээң бөлүүм бир инектен-не ортумаа-биле 2853 кг, а Моңгуш Өшкү-Саарның бөлүү — 2547 кг сүттү сагган. Ол дээрге бо инектер бистиң совхозта инектерниң уксаалыг өзээ апарганы ол. Оларның аразында ыңдыг тергиин инектер бар. Чижээ, «Лена» деп инектиң чылда бээр сүдү 3300 кг, «Кызыл-кулээк» деп инектиң — 2850 кг, «Доля» деп инектиң 2100 литр болза-даа, оон судунуң үзү 6 хуу боон турар. Ындыг инектер майы хөй. Бо чүл дээрге бо ферма ылап-ла сүткүр инектерниң уксаамыдылга фермазы болуп, иелери дег хөй сүт бээр хөй бызааларны өстүрер арганы бисне бээр.

Бо инектерни УДС-3 деп инек саар машина-биле саап турар бис.

Ийиде, Моңгуш Чочаймаа биле Моңгуш Биче-уругнуң бөлүк инектери бар. Олар колдуунда-ла аныяк инектер, оларны ам дээреде хөл-биле саап турар. Чүге дээрге, бир талазында олар дуңгумун төрээн аныяк инектер болур, ийи талазында электри-биле инек саар машинавыс шупту инектерни саарынга чедишпес.

Бистиң саар инектериистиң саны чоокку үеде 300 баш ама бээр чүве төлээде, биске ам-даа 2—3 хире инек саар машиналар негеттинер апаар.

Силос, сиген, савак, көк-сула аймаа чемнерни инектерге оларның чиир шаа-биле берип турар бис. Оон ааңыда хүнде инек бүрүзү 1,5 кг, бугалар — 2 кг, аныяк инектер — 1 кг, бызаалар — 0,5 кг чуурган арбайны база чимир, а аныяк малдарга болгаш бызааларга сөөк долганын, чугайны болгаш балык үзүн база чидиртип турар бис. Инектерни мынчаар чемгереринге бисте мал чеми четчир, амгы үеде бисте 140 тонна көк-сула, 1800 тонна силос, 7 тонна могаан сиген, 9 тонна савак бар. Инектерни хүнде 3—4 катап суггарып турар бис.

Саанчыларның болгаш мал ажаакчыларының янзы-бүрү хандырылгазы эки. Ийи-ийи квартиралыг 5 баштыг 2 бригада бар.

1966 чылдың түнелдериниден алырга, Ленин аттыг колхозта Тюрюш Осурнуң коданында бешки класстың 707 баш төрүүр хойларының бирээзинде-не 3,5 кг дукту кыргып, төрүүр 100 хойга онааштыр 101 баш хураганны менди алган. СЭКП XXII съездизи аттыг колхозта Бегзи Оскал-оол үшкү класстың 322 баш хойларын ажаап турар. Оон коргузуглери ол өзүгаар 3,2 кг дук, 112 баш хураган болган.

Хойжу бригадаларның түнелиниден алырга, СЭКП XXII съездизи аттыг колхозта Сарыглар Хапылактың бригадазы 1957 баш хойларны ажаап, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,7 кг дуктуг, төрүүр чүс хойдан-на 107 баш хураганны алган. Бирги класстың нарын дуктуг төрүүр хойларын ажаап турар «Чыраа-Бажы» совхозтуң Ак-Хаяда хойжу бригадазының бригадири эш Лопгак Седелин онзылал демдеглээр апаар. Оон коданында 428 баш хой бар. Ортумаа-биле хой бүрүзүнден 4,2 кг дуктуг, 100 хойга онааштыр 87 хураганны алган. Чүге дээрге бирги класстың нарын дуктуг хойларын ажаарры, ылангыя оон оолларын доруктуруп алыры берге болгай.

Районну ниитизи-биле алырга, эрткен чылын бир хойдан-на 1,8 кг дук болгаш төрүүр 100 хойга онааштыр 78 баш хураган алган. Бо дээрге ылангыя Чөөн-Хемчик районга ноңчуг куду көргүзүг болур.

Чөөн-Хемчик район чамдык өске районнарга бодаарга, хой малды кажчаар-даа азыраарыңга четчир мал чеминерин ажаап алырынга, эки шынардыг четчир кажаалар тудуп алырынга бүгү аргалары бар. малдың уксаазын сайзырадыр талазы-биле уксаажыдылга болгаш мал тарын боозадыр станциялар, лабораториялар болунуң девискээринде бар. Бо бүгү аргаларны район чедир ажыглавайн келген. Оон түнелинде хайнак хойларны болгаш хураганнарны кулактарынга дугаарлар кылып, бонитировкалаан классгарын илнеп демдеглеп турза-даа, оларны классгар, өнчүзүн, өске-даа шынарлар, хар-кызы талазы-биле ылган, шилип үспейн турар. Ынчангаш кодан бүргүзүнге онааган кошкарлар оларга таарышпайн турарындан янзы-бүрү шынар чок хураганнар төрүп, оларның хорамчазы хөй болур чорук улам көвүдеп турар. Коданнарны шинчилеп көөрге, оларга бирги, ийиги, үшкү, дөртку, бешки классгар дел аттар тыпсып каан боор. А херек кырында алырга, бир коданда кайы-даа классгарның хемнээн эгелээш брак болгаш бөдүүн дуктуг хойларга чедир бар боон турар. Тарып боозадып каан хойлар чогуур хүүсаазы четпейн чорааш-ла орту кирер өөлдапкан боор. Ол чүл дээрге ол коданга тарып боозадыланның мурнунда хураган кошкарлар азы шынар чок янзы-бүрү будурукчүлер кады турган болгулзар. Моон алырга, хойда кандыг-даа шилилде, үзүүшкүн, таажыр кошкарларына шын онаашкын чок боон турар. Бо болза районда көдээ ажыл-агый эргелелиниң, уксаажыдылга болгаш тарып боозадылга станцизларының база колхозтарның болгаш совхозтарның тускай эртемнигдериниң шынар чок болгаш халыысазы чок ажыдаан турарының херечизи болур.

Оон ааңыда, бригадаларда, а бригада иштинде хойжуларда онааган хойларның баш саны база-ла янзы-бүрү боон. 1500—2000-даа, 3000—5000-даа хойлуг бригадалар, 300-даа, 500-даа баш хойлуг хойжулар хөй. Хой оолдаашкынының үезинде сакманнаар деп ажыл бар-даа болза, оон четче кылыр аргаларын, ажылданың база чедир кылбайн турар.

Беш чыл планының соолгу 1970 чылында чөөн-хемчикчилерниң мурнунда мындыг сорулгалар салдынган: шаар малдың баш санын 171,9 муң, мыйыстыг бода малдың 21,8 муң, чылгының 5,2 муң болгаш хаваннарны 2,4 муң баш чедирер. Бо сорулгаларны күүсешип алырынга районда бүгү аргалар бар. Хамыктың мурнунда үстүнде демдеглээн четпестерни чайладыр дээш тодаргай хемчегларын алыры негеттинип турар.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария артыкчыларының кандидады.

Октябрь 50 чылы аттыг

Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-агый байдалын өөренип көргеш, колхозчуларның күзел-соруун барымдаалааш, ол ажыл-агыйны ийи чаргап. Ийиде төптүг Ленин аттыг колхозтуң даргазы М. Хунажык, Баян-Талада төптүг «Октябрь 50 чылы» колхозтуң даргазы Х. Самдан болган.

Юбилейлиг чылдың адын алган баштайгы колхоз Тывага ынчаар төрүттүнген.

(Бистиң корр.).

БЕДИК АТТЫ ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ

Чадаананың хөмүр даш разрезининг дагжыларынга эрткен чыл болза оларның ажыл-ишчи болгаш материалдыг шынарларының хыналдазының чылы болган. Совет эрге-чагырганың бежен чылынга алдар кылдыр бедиткен социалистиг хүзээлелерни алгаш, коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежип, разрезтиң коллективи чылдың эгезинде-ле тодаргай организас-техниктиг хемчегларни ажылдап кылган.

Чаа беш чылдың баштайгы чылы бистиң коллективтиң бүгү амыдыралынга онза демдеглелиг болган. 1965 чыл-биле деңнээргe эрткен чылын продукция бүдүрери 12 хуу ажыг өскен болгаш чыл планы ажыр күүсеттинген. 142 муң тонна ажыг хөмүр даштыг каскан. Бир тонна хөмүрүң казып алырының бот-үнези планнаанынга үдур 62 копеек чиик болган. Коллектив планнан ажыр 70 муң рубль орулганы алган. Бир эвес 1965 чылда 103 муң рубль караажалыг болганын ап көөр болза, бо дээрге улуг тиилелге-дир.

Эрткен чылын разрезтиң коллективи чүртүүн хөмүр-дашчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының бирги, дөртку кварталдарда түнелдеринде үшкү черлерге ниирип, 750 рубль-биле шаңнаткан. Дөртку кварталдың түнелинде Тыва АССР-ниң үлетпүр будурүлгелериниң аразынга бирги черни алганы дээш СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун бистиң коллектививге тывыскан.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел» дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалын үдуртулга болдурбушаан, партияның сагыш салыышкынынга харыы кылдыр разрезтиң коллективи чаа күш-ажылчы эзлчеге кирген. Чыл планын хуусаа бетинде күүседир болгаш 3,5 муң тонна хөмүрүң немей казып алырын хандырар бүгү аргалар коллективте бар.

Байырлал чылының баштайгы айы — январьда хөмүр тывыкшының планын коллектив 104 хуу күүсеткен, планнан ажыр 4 муң тонна хире хөмүрүң садып сайгарган. 1965 чылда январьда турганнарга деңнээрге, бир кижиге онааштыр ажылдап кылыры 25,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 28,2 хуу өскен. Тонна хөмүрүнүң бот-үнези 4 рубль 13 копеектиң орнунга 3 рубль 70 коп болган.

Бүдүрүлгенин мурнакчыларының аразында чадаачылар И. Мороз, К. Юртаев, экскаваторшиктер Е. Фроленко, А. Галкин, чер уттекчилери Б. Кызыргы, Н. Качан болгаш оон-даа өскелер бар. Участоктар удуртукчулары В. Изосимов, А. Фроленко, электромеханик В. Шадрынцев олар боттарының коллективтерин доктаамал кижизидип, бедик будурукчулуг ажылдаарынга чогуур байдалдарны хандырып турарлар.

Беш чыл планының ийиги чылында алган хүзээлелерин хуусаа бетинде күүседир, бодунуң будурүлгезининг экономиказын улам быжыглаар, коммунизм тургузуушкунуң үндүрер аргалыг, ынчалза-даа транспорт чедишпезинден ол үеде хөмүрүң соөртпейн баар, ынчангаш каскан хөмүрүң чер кырынга овааларар ужурга таваржып турар. Моон ужурунда чер-черге хөй ыяш кыргыыр, чайгы үеде каскан хөмүрүң овааларынга разрез артык чарыгдаа үндүрер, кыштың күштүг соогунда хөмүр будурүлгезинин чогуур күчүзү кудулай баар болганда, аңаа келген транспорт нормазан ажыр аңаа турғушкунинарга тапаржып, база-ла каражалыг болур. Бо байдал партия биле чазактың камналгалыг ажылдаар деп бистиң өөредип турарынга дүүшпейн турар.

Мындыг байдалдан үпер арга бар бе? Бар, мурнунда-даа бар турган.

Хөмүр соөртүрүгге тускай автоколонналарны тургузары, оларны чайгы үеде өскээр ажыгларазы чугула. Чөөн-Хемчик районга ындыг автоколоннаны автоажыл-агыйга тургузуп болур. Ол автоколонна хөмүрүң район иштинге болгаш Өвүр, Бай-Тайга районнарже, Моңгун-Тайганың колхозтарынче соөртүр хүзээлелиг болур. Ынчаарда разрез ол ажыл-агый-биле хөмүр соөртүлгезинге дөрт керээ чарар, оон күүседеери дээш бот-боттарын контрольдажыр арганыг болур.

Ындыг автоколонналарны тургузары колхозтарга, совхозтарга боттарының транспортун кодээ ажыл-агыйының хереглелиниге улам ажыктыг ажыгларын хандырар. Ам үеде «Сельхозтехниканың» салбырлары чемишчидилгелер, дүс болгаш өскелерни соөртүрүнүң орнунга, хөмүрүң соөртүп турарлар. Моон түнелинде хөмүр соөртүлгезинин талазы-биле байдал хереглекчиге-даа, разрезке болгаш автоажыл-агыйга-даа, алак соолунде кодээ ажыл-агыйга-даа каражалыг болур.

Ийи чүүлүнде чогуур организациялар одалгага ыяш ажыгларын контрольга алыр болгаш ыяшты ажыгларын кызырар талазынче норманы эде көөр апаар.

Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл байырлалын улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга чаа-чаа чедишкиннер-биле демдеглээр деп ажылчы чоннарны Коммунистиг партия кыйгырган болгай. Бо байырлалыг чылда бистиң коллектив хөмүр тывыжын 165 муң тонна чедирер планныг. Коллективтиң ажылдакчылары партияның кыйгырыынга харыы кылыр, улам күженишкинниг ажылдап, чүртүүн алдарлыг шахтёржу отрадының күш-ажылчы чанчылыын сөзүгаар Октябрьның байырлалынга төлептиг ужуражыр. Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

К. ЧАЩУХИН,
Чадаананың хөмүр даш разрезининг начальныгы.

Профвилел алындыралы

Бисте мындыг

Богунгу чедиишкиннерни чугаалаар дээш, эртген үеже хая көрүүп, чүү кылганывысты болган ону амыдыралга быжыглап турарывысты чугаалаар апаар. «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчын комитединиң ажылчыннарының амыдырал хандырылгазын эжиндер талазы-биле алдын хемчеглерни 1966 чылда боттандырган.

Ол талазы-биле кол кичээнгейни түс-түе фермаларга, бригадаларга социалистиг чарыштыг организастаарывыс үгленгидырган бис. Профвилел организациязы чарыштың негелдезинге ажыр күүседкенивиске немелде төлевир бээринең чүрүмүн ажылдан кылган, чарыштың түңнелдерин ай, квартал айы-биле үндүрүп, арга-дүрзүлгезин неттередип, сагыш-сеткил база материалдыг деткимчеңни үндүрүп келген.

Мал ажылының продуктуларын хөйнү алганы дээш хөрө көргүзүүлерниг 22 хөйжүге 51 хураганны, ооскүнүң 7 кадарчызынга 17 аванны, инектиң 11 кадарчызынга 3 быжаны, 182 рубльди база 19 кг саржагны шаңналга берген. Ажылчыннарга немелде төлевирни тыпсып кадры-биле кызыгаарлаттымайн, оларның дүрзүлгезин тарадып, билиг-мергежилии бедидеринге дузалап турар бис. 1966 чылда ажылчын комитеди 9 ажылчынны курстарже өөредип, бир кижини дыштанылга бажыңынче дыштандырып чоруткан.

Ажылдаар аргазын ышкынганнарга болгаш бөжүүру-биле шөлээзээн иедерге 29385, чаш үргүлүг иедерге 2423, назылап кыраанарга болгаш озал-ондакка таварышкыннарга пенсиа кылдыр 3014 рубль хемчээлдиг хөреңгини эртген чылын үндүрген. Оон кырынга ажылчын комитеди бодунуң шугуму-биле 600 рубльди ажылчыннарга дузаламчыга берген. Эртген чылын 4881 рубль түңге тускай хөнтерни саткан. Ол бүгү үүлдер болза канчаардаа аажок хөй акша хемчээлдиг хөреңги боорундан адыда сагыш-сеткил деткимчези-биле холбажып, ажылчын кижи дугайында чылыг сагыш човаашкынның, улуг кичээнгейниң база бир илереи болур.

Сагыш-сеткил деткимчези улуг херек. Эш-өөрүүн үнелери, чылыг сөөк сорук кижилерни ужур-утказыг, ону чижеглээр хемчээл чок. Эртген чылын бис беш ажылчынның адын парткомнуң хүндүлел дептериңе киирген бис. 10 кижи хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан. 66 кижиге ортектиг белектерни чон мурнунга, хүндүткелдиг, байырлалдыг байдалга тывыскан.

Ажылчыннарның ажыл төлевири чыл бүрүде өзүп турар. Бистиң чүртүвүста черле ындыг. Сүт-Хөлдө мал ажылында ажылчынның хүнде ажылдап алыры 1965 чылда 2 рубль 79 копеек турган болза, эртген чылын 3 рубль 23 капеек чедир үлгаткан.

Эртген чылын бистиң совхозка 774 дөрбелчин метр хемчээлдиг тудугларны ажыглалга киирген. Оон иштинде бир зал ишти олурар 17 бажың, ийи зал ишти олурар 9, дөрт зал ишти чүрттээр 1 бажың бар. Малчыннарга 4 чүнер бажыңны түткан. 67 чүрттелге бажыңын болгаш 5 чүнер бажыңны септээн, 37 кидис өгүү демей кылган, клубтарның, библиотекаларның болгаш кызыл булуңнарның септелгезин кылган. Олда четче эвес. Ажылчын кооперациязының удуртукчуларыбиле дугуруушкан, малчыннарга 4 садыгны, 2 ларёкту ажыткан, 3 автолавканы девискээр айы-биле таарыштыр тургускан. Ол база-да ажылчын кижи дугайында улуг сагыш салыышкын, оон ажылдаар байдалын эжиндиткеңи ол-дур.

Ажылчыннарның амыдырал хандырылгазын эжиндер дугайын ажылчын комитединиң, месткомнарның хуралдарынга удаадараа чугаалажып, докладтарны үндүрүп, оларның күүселдезин чедип ап келген бис. Ынчалза-да бистиң ажылывысты ам-даа эжиндер, ажылчыннарның негелдеҥерегелдерин ам-даа долузу-биле хандырар ужурлуг бис. Ол талазы-биле бисте кылза чогуур үүлдерни эвээш деп болбас. Оларны бис анализтеп, чугаалажып көөр, дарый шинчилээр ужурлуг бис.

Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга үткүштүр бүгү чүрт бедик кедүрүүшкүүнүг ажылдап турар. Байырлалга күш-ажылчы чаагай херектерни бараалгадыры улуг алдар болур. «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчын комитеди совхозтуң дирекция чери-биле, ында партия организациязы-биле сырый холбаалыг ажылдавышаан, ажылчыннарның ажылдаар байдалын эжиндип, оларның сагыш-сеткилин көдүрүп, чаа-чаа херектерже организастаар. Ол — бистиң хүлээлгевис, ажылды ынчаар тургузарда бис.

Д. ТАСПАЯК.

«Сүт-Хөл» совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

Районнуң мурнакчылары

ЧУРУКТА: (солагай талаадан): МУРНУКУ ОДУРУГДА: хөмүр даш разрезинің ажылчыны К. Кадыргы, «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы Х. Кувискал, хөмүр даш разрезинің чолаачызы И. Юртаев, СЭКП XXII съездизиң аттыг колхозтуң саанчызы М. Алдын-Кыс; АРТЫКЫ ОДУРУГДА: Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу Т. Осур, Хайыракан школазының башкызы С. Дорлушпан, хөмүр даш разрезинде цех начальниги В. Изосимов.

Биетиң интервьювус

„ЧАСКЫ ХҮН ЧЫЛДЫ ЧЕМГЕРЕР“

Бистиң корреспондентивис Сергей ПАВУ совхозтиң часкы тарылгага канчаар белеткенип турарының дугайын чигаалап бээрик совхозта партком секретары эш Куулардан дилээн. Мал семиртир «Тыва» совхозтуң партком секретары эш Доржу Седенчапович Куулар-биле бистиң корреспондентивистиң беседазын парладывыс.

— Часкы тарылга белетнелинде эң көл айтырыг болза үрезин дугайы болгай. Бо талазы-биле байдалыңар кандыгыл, Доржу Седенчапович?

— Бистиң совхозувус семиртилге ажылагыйы болгай. Чогуи кандыг куьлтураларны көлдады тарыырыл деп чүве ол аттан-на биядине бээр. Кызыл-тастың 88 тонна, арбайның 579 тонна, суланың 33 тонна үрезиннерин бүрүнү-биле арыглааш, үрезин хынаар лаборатерияга хынаткан бис. Шынары эки болган—оларның аразында үрезинге таарышпас тараа чок.

Бисте чиңге-тараа база көл черни эзлеп турар. Оон үрезини барык-ла чок турган. I класстың 30 тонна үрезинии «Совет Тыва» совхозтан алыр кылдыр чугаалашкаш, бо хүннерде оон 20 ажыг тонналын эккеп алгаш, бичии бөк-сагын арыгладып тур бис. Үрезин арыглаар ажылды шак эргелекчизи Иван Устинов багай эвес организастаан. Бистиң үрезин арыглакчыларывыстан Зоя Мөңгүш, Ирина Ондар, Шыжаа Севилбаа олар өнза кызымак ажылдаанкар.

— Үрезин айтырыында ам сагыш човаар чүве чон болганы ол шыкамыл, Доржу Седенчапович?

— Харын ам, четчелеп тыптынар, ам-даа шынарын бедидер дугайында байгы шаавыс-биле кызып хөделгенивис бө. Үрезин эки-ле болза эки болгай. Ам хөраннап эгелээр бис. Ол база чугула ажыл. Ылаңгыя тараанның ертеңнээр аарыының хоразын билир бис. Бистиң үрезин арыглап турар тараажыларывыс үрезин хөраннашкынын чеднишкинниг дөвүп шыдаар дээрзинге бүзүрээр бис.

— Тырттар күштериңер байдалы кандыгыл?

— Шаанда болза чүдүрнүр, чүүн соортур, тараа тарыыр аът, шары дугайын тырттар күш дижир болгай. Ам тырттар күш дел чугаага киминиң бодалы аът, шарыга барбас, мотөрга баар, трактор, автомашина дугайын бодаар апарган малгыт чүве-ле болгай. Бистиң часкы хөвү ажылдарывыска ажылдаар 24 «ДТ-54»-теривис белеп. Дугуйлуг 16 трактордарывыстың он дөртү база белеп, ийизи септелгеде. Трактордарның шуптузун боттарывыс септеп турар бис.

— Андазын, илиирлериңер белеп ыйнаам?

— Хөй кезии белеп. Көл күүгүвүстү трактор-лар септелгезинче мөөңнээн турдувус. Ынчангаш чамдык көнүг машиналарывыстың септелгези дөвүлбээн. Ам 15 сеялка, 5 андазын септелгеде. Совет Армиязың хүнүнге чедир дөвүзар бис. 13 куьльтиваторлар бүрүн белеп.

Көл инженер Александр Брюхановка удуртказ бистиң септенчи механизаторларывыс часкы хөвү ажылдарынга киржир чепсеи-техниканы септелгезии дүрген болгаш шынарлыг чорудуп шыдаарлар.

— Техниканы септелгезинде ыяпар эки ажылдап турарыл, Доржу Седенчапович?

— Трактолар септелгезинде Иргит Кешкарөөл, Хөвалыг Кертипген, Николай Клименко, Яков Бекер, Ондар Хеймер-оол, көнүг машиналарының септелгезинде Мөңгүш Умар, Мөңгүш Кызыл-оол, Михаил Лаврентьев олар өнза чүткүүдүг ажылдап турарлар.

Хемчик ыдыынның, Белдир-Шаттың, Ак-Баспытың, Айлыг-Ойнуң, Кара-Сугнуң тарылга шөлдеринге күүгүлүг техника-биле чепсегленген тараажы механизаторларның буянныг чыпкынының эгелээр үези ыярак эвес. Ол үеге чедир ам-даа чедер, четпезивисти шүгдүнүп, хынаныл апаар бис. «Часкы хүн чылды чемгерер» дижир болгай. Ол черле шын. Часкы тарылга үезинде чидирген үе-шактың үнези улуг—күзүн барып он-он тонна тараа чедир алдынмайн баар. Хөвүшөлдерже үнүүшкүннерни кылып-дээ турган, белетнелинвисти ылал магадылаар бис.

ТӨРҮҮР ХОЙ

Бистиң бригаданың хойжулары беш чыл планының бирги чылындан эгелеш-ле. Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл ойнга нүш-ажылчы белектерлиг үжуражыр деп дозуп-биле ажылдаанар. Ынчангаш алган хүлээлгелерин чеднишкинниг күүседип шыдаанар.

Бригада эртген чылын күрүнеге 9 тонна дүк садыр планын 11 тонна кылдыр, 40 тонна эът садарын ол ёзугаар бүүсеткен. Бригадада үш муң хире төрүүр хой бар. Чүс хойга онаштыр 94 хураганны ап, хой бурузүнден 2,6 килограмм дүктү кыргаан. Бодун бригада мындыг көргүзүглүг ажылдаанының түңнелинде эртген чылын акша орулгалыг болганы хойжуларга дыка өөрүшкүлүг болган.

Аныяк хойжу Тюлюш Ларын-оол эртген чылын чүс хойдан-на 103 хураганны, хой бурузүнден 2,6 кг дүктү ап, өске хойжулардан артык көргүзүглүг болган. Мен бодумнуң ажаан турар коданымдан чүс хойдан-на 101 хураганны, 3,8 кг дүктү алган мен.

Бригаданың хойжулары кыштаглаашкынга шынап-ла эки белетхенгенивис. Кижи бүрүү мал чемнериниң белеткелинге киришкен. 76 тонна сигенни, 30 тонна савакны, 3 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган бис. Кажааларны септеп, иштин арыглаан.

Мындыг белеткелдиң түңнелинде бо кыштаглаашкында мал чемнери четчир, малывыс хүр кыш ажып турар. Кодан бүрүзүнде байлады хынап көөрге, амдыгында бергедээшкинге таварышкан кодан чок болду.

Эртген чылын улуг хойларны тарын бөөзадылгага киирбеен, хунгунтарыңга сула өдеркилге чоруткан бис. Январь 1-ден бөөр хойлар төрүп эгелээн. Февраль ортанга чедир шупту коданалардан 1800 хой ооллаан, бүгү хураганнар менди алдынган болгаш харын-даа 30 хой ийистепкеп. Бригада төрүүлге мээң ажаан турарым 410 хойнуң 130-ни төрөөн болгаш 11 хой ийистээн. Чаш хураганнарны сакман аргазы-биле ажаан доруктуварын ораладжып турар бис. Ынчалза-да бистиң кажааларывыс ол аргаиы тускай эртемниглериниң айтып турарын ёзугаар ажыглаарывыска таарымчалыг эвес болп турар. Хойжуларның коданнарында сиген, эдёнка, дүе болгаш суда бар. Ынчангаш мал чемнерниң талазы-биле бо чылын чедимчелиг болп турар бис.

Улуг Октябрьның байырлалынга үткүштүр бригада социалистиг хүлээлгелерни алган. Чүс хойга онаштыр 100-тен эвээш эвес хураганны камгалап алыр, хой бурузүнден 2,6 килограмм дүктү кыргыыр. Бо дээрге бригаданың иштин хүлээлгезин болуур, түс-түс кижилер хүлээлгелерни база алгылаан.

Кыштаг бүрүзүнде чүрттелге бажыңнары бар. Ынчалза-да чүгле үш бажың төлевилел ёзугаар кылдынган, а өскелери хамаам чокка кылынган, багай шынарлыг, кижилерниң таарыычалыг, культурлуг чүрттээрнига чогумчалыг эвес бажыңнар болуур. Ынчангаш бо чылын планда көрдүнгеи үш бажыңны төлевилел ёзугаар кылыр бис. Чоокку чылдарда демги багай шынарлыг бажыңнар чок болур. Оон инай бир кыштаг базе кылыр бис. Бригаданың төвүнге кудук казар болгаш 100 хире ыяштыг тарын олуртур, чазын кыштагларда чазаларже кожерде бүгү кажаалар-

БҮРҮЗҮНДЕН

ХУРАГАН

ның киржиниң хооруп, коданда бөксакты аштап арыглаар деп шинтпирлеп алган.

Бо чылын хойжу бүрүзү 10 тонна сигенни кезер, 8 тонна савакны болер болгаш будук-бүрү чемнерни шыпаар шаа-биле белеткээр чүдээлгелиг.

Бистиң алган чүдээлгелеривис чугаажок күүсеттинер. Чүге дизе хойжу бүрүзүнүи ажылдап турары мурнукузундан артык идепкейлиг болган харыысалгалыг боол турар.

Эң көл сорулга—төрүүр хой бурузүнден хураганны алыры болур.

Т. ОСУР.

Ленин аттыг колхозта № 4 хойжу бригаданың бригадири.

Ленинниң адын эдилээн көдээ ажыыл-агый артелиниң дөрт дугаар хойжу бригадазында чаа төрээн хураганнарны дугаарлаарын эки организастаан. Ол чорун малдың учёдуи шын тургузарынга, ужсаазын тодарадырынга болгаш хойжунуң хууда харыысалгазын бедидеринге үлүг ушур-дузалыг.

ЧУРУКТА: (оң талазындан солагай талазынче): сакманщиктер Вера Мөңгүш, Зоя Мөңгүш болгаш учетчик Мөңгүн-оол Түлүш чаа төрээн хураганнарны дугаарлап тур.

УЛАМ БУРУНГААРЛААР

КОЛХОЗТУҢ ЧЫЛ ОТЧЕДУ

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артели 1963 чылдан 1966 чылдың эгезинге чедир экономика талазы-биле хожудангай ажыл-агыйларның санынга киргеи турган. Чаа беш чылдың бирги чылында колхозтуң удуртулгазын таарткан болгаи партия организациязы, коммунистер, бүгү колхозчулар бө хевээр ажылдап болбас, хожудашкындан үштүнар, артельниң экономиказын көдүрер, мурнакчыларга чедер дээр сорулга-биле ажылдаанар. Оон түңнелинде 1966 чылда колхозтуң ажыл-агыйы элээп көлүрүлген, акша орулгалыг апарган, колхозчуларның материал, культурлуг байдалдары мурнукузундан экижээн.

Чоокта чаа чыл отчётун чугаалашкан хуралынга колхозчулардың идепкейлиг, өөрүшкүлүг, күзел-соруктуг киришкенинден, колхоз даргазы эш Д. Пастык-Доржунуң отчёт иletкелиниден бо дугайты көзүлеп.

Колхозтуң кол экономиказы мал ажылы. 1966 чылда акша орулга 636 муң рубль болган. Оон 65 хуузу мал ажылындан киргеи. Мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң планы күүсеттингеи, а хаванның баш саны үш ажыг катаи өзүп, колхозка элээп хой орулганы киргеи. Республиканың алдарлыг малчыны деп атты эдилээн О. Шаравии баштаан хойжулар К. Сундуй-оол, М. Ламдын-Сюрээн, О. Борбак-Даш, М. Сендажы, Н. Лагаа, О. Алдын-оол, М. Эртине, О. Очур-оол, О. Сандан-оол, М. Кошкар-оол олар эртген чылын 100 хойга онаштыр 90-дан өрү хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден 2—3 кг дүктү кыргаан. Олар болган өске-даа малчынар кыштаглаашкынны эки эрттирип, малдың чаш төлүн чидириг чөс ап турарлар.

Ынчалза-даа колхозта мал ажылын чорудуп турарының культурazы ам-даа чавыс бооп артышаан, малдың баш санының өзүлдези өөжүм, продуктулуг чавыс. Эртген чылын хой, чыгны өстүрериниң планы күүсеттинмээн, күрүнеге эът, дүк садарының планы база күүсеттинмээн, центнер сүттүң бот-үнезини 14 рубль 53 коп. дең планнаан болза, 18 рубль четкен, центнер дүктүң ботунези 153 рубль болур дээн болза, 198 рубль четкен. Моон түңнелинде колхоз мал ажылындан орулга киирип алырының планын 86 хуу күүсеткен.

— Эртген чылын 840 баш чаш мал чедир алдынмаан деп иletкелден үндү. Тарын бөөзадылганы ораттатканы-биле бо чылын мал ооллаашкыны өөжүм чорун турар. Март айда төрүттүнген хураганнардан бо чылын дүк алдынмас болгай. Моон соңгаар тарын бөөзадылганы эрте эгелээр болгаи оны чорудар шуптуларның чанынга сиген тарыыры чугула — деп, № 1 хойжу бригаданың бригадири эш Н. Лагаа чугаалаан. Фермаларда механизастаашкын чоруттунмаан, немелде чемгерилге эвээш, кажааларны дезинфексилеевейн, фермаларның девискээрии аштап арыглаавайн турарындан быжаа, молдургада кодур, боржаа тыптып турар деп, саанчы М. Бичинмаа колхоз баштаар черии болгаи мал ажылының тускай эртемниглерии шүгүмчүлээн.

СЭКП ТӨ-ның март (1965 ч) Пленумунуң болгаи партияның XXIII съездизиннің төөгүдүг шиитпирлерии күүсеттинээн, колхоз 1966 чылда чер ажылындан 296 муң ажыг рубль орулгалыг болган. Колхозтуң механизаторлары болгаи тараажылары часкы тарылганы шынарлыг эртгиреи, чайгы ажаалаже, суггарылгаже киҥээнгейни салган, ылаңгыя ажаан алышкынны кыска үеле шалыпкын чоруткан. Оон түңнелинге күрүнеге тараа садар планын ийи катаи ажыр күүсеткеш, ажыл-агый тараабиле бодунуң херегелдии бүрүн хандыртынган. Малдың яңзы-бүрү чемнери 1965 чылдагызындан хөй белеткеттингеи.

Колхозка камналга дээш демисел кошкак. Кывар-чаар материалдар, шалың фомдузу ажыр чарыгдаттынган, машина-техниканың эдилелиндеэ ээ-харыысалга чок чоруктар бар. Шанга изии дүзээш, ырыңай чингис дег апарган 60 тонна тараны чүгле хаван чеминге ажыглаан бооруидан башка, аңаа бүрүүлүг кижини илереттээн дугайын колхозчу Лопсан-Шырап хураага хомудаан чугаалаан. Мал ажылында харыысалга чок чоруктар ол база шүгүмүдээн. Чижээ, өлген малдың дугаары, он-чүзүну билдинмес, чүгле бир саның барыындаалаар, хой орнунга хураган салып каар-даа болза ынчап артып-ле турар. Түс-түс кижилерниң кескен сигенин колхозтуң кыдыр санап алган, а херек кырында чамдык кижилер боттары сөөртүп ап турар.

Мурнукузунга болаарга күш-ажылдың сагылга-чуруму элээн ажиксээн. Ынчалза-да эртген чылын 18 колхозчу ажылдап кылза чогуур минимумну күүсеттээн, иниинии ажылынга шүүт киришпээ-дээ кижилер бар болган. Отчёттуг үениң иштинде бүгү колхозчуларның хуралын түгээ үш удаа эрттиргеии четпее.

Бодунуң отчёттуг хуралынга колхозчулар колхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа аалыларында бар четпеетерии илередип, бо байырлалдыг чылда чедип алыр сорулгаларны чугаалашкан. Быштаглаашкынны чеднишкинниг дөвүзар, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планнарын хүүсаа бетинде күүседир, фермаларны механизастаар, часкы тарылгага эки белеткенип, черии ажылдап кылырын, тарылгаларның ажаалдазын эжиндип турган, дүжүттү белидер, түдүт, культура-амыдырал талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседир шиитпирлээн ам тулар чаа школаның түдүүн дөвүзар, чайгы ногаан-театрны тудар.

Хуралга 1966 чылдың түңнелдеривиле колхоз бүдүрүлгезиниң хөй мурнакчыларын өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан, 10 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тыпсып, хөрек демдээн кадаал, 26 кижини колхозтуң үндезилекчи хооҥнарары деп саналп, оларның чурук-тарын тускай доскага алдаржыдып киирер деп шиитпирлээн.

Чаа кожамыктар

Хоорайга чурттап-чурттал,
Колхозумга келген сен бе?
Колхозумга келир болза,
Хоорайдан дудак-ла чок.
Белдир черге чурттап-чурттал,
Фермамга келген сен бе?
Фермамга келир болза,
Белдир черден дудак-ла чок.

А. Алым-оол чыгган.

Хоорайывыс улам сайзыразын

Чадаана хоорайның чаа кудумчузу. Ында шахтёрлар чурттаар чаа бажыңнар бө.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Чадаана хоорай бистиң республикада чыл бүрү чечектеддир сайзырап олурар хоорайларывыс бирээзи. Кап чылдар бурунгаар хоорайның чурттакчы чону чеди муңдан ашпас турган болза, ам он муң ажа берген.

Хоорайда чурттелгениң, бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың тудугларының чыл бүрү улам немежии турар. Совлагы чылдарда 2-ден 12 чедир квартиралыг ийи кат бажыңнар туттунуп, оон турган төлдерде Дорожная, Чапаев, Транспорт, Наймырал, Интернациональ, Карл Маркс деп кудумчулар немежип, хоорайның девискээри улам херлип бар чыдар. Көл кудумчуларының бирээзи Тивилелгени асфальтылаан болгаш бүрүн ногаанчып бар чыдар.

Хоорайда амгы үеде хлеб, сүт заводтары, амыдырал хандырылга комбинады, № 463 көжүп чоруур механизастаттынган колонна, «Сельхозтехника» каттыжышкыны, автоажыл-агый черн, хөмүр даш разрези, сүт ажыл-агый черн, далган дээрбези, электростанция болгаш өске-даа черлер ажылдап турар. Бүдүрүлгелер 1966 чылда планныг омаадзаларын чедиишкиниг күүсеткеш, ам Совет эрге-чагырганың 50 чылынга үткүштүр социалистиг хүлээлгелерин алган, оларны хүүсаа бетинде күүседир дээш ажылдап турарлар.

1966 чылда хоорайның ажылчын, албан-талакчылары ниитизи-биле 1140 дөрбелчин метр төлдүг чаа квартираларыны капитал болгаш үүрмек септелгелерн кылдынган.

Школа, эмнелге болгаш өске-даа культура албан черлерн өзүп турар. Ийи ортумак школа, бир 8 чыл школазы, музыка школазы, культура бажыңы, улуг-чу театр, район библиотеказы, уруглар библиотеказы, кинотеатр ажылдап турар. Ыяш, чайгы үеде чечек тарылгазының талазы-биле Чадаана республиканың бир кезиу черинде.

Чадаана барыын талакы районнарның транспорт шимчээшкининиң бездирн. Пассажирлерлиг автобустар, ямым-бүрү чүктүг автомашиналар Чадаанаиы таварын чоруур, ылаңгыя хөмүр даш сөөрткеи машиналарының чамдыкызы шүүт оон үнүп турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалынга үткүштүр хоорай чаагайжыдылгазынга эдээи хөй чүүлдерни кылыры көрдүнгеи. Чижээ, Пушкин, Малчын кудумчуларны дескилээр, Улетпүр, Октябрь кудумчуларны погаанчыдар, хоорайның чонунга дыштанылга садыи болгаш аңаа стадионну тудуп эгелээр.

Чоокку чылдарда бирээзинге-ле ийи аал ишти чурттаар 30 чурттелге бажыңнары, уруглар сады, школа, магазин болгаш чаа столовая туттунар. Хоорайга канализация тудуу эгелээр.

А. ДИГИК.

Чадаана хоркүүсөмомуң даргазы.

АДРЕЗИ:

Хайыракан суур. Улуг-Хем районда эвес, а Чоон-Хемчикте, Чадаана хоорайын ырак эвеспе. Будумчу ыржым. Машина-даа дагжавас, шанаатыг алт-даа кезүлбес. Чүгле улус шүүжүп турар. Оң бүгүде чоонуң бодар адрези чадгыс: клуб, агитпункт.

Ол кежээ клубка «Ак халаттыг кижи» деп тематиктиг кежээни эртиргеп. Аңаа совет кижиниң кадыкшылы дээш бистиң чүртте кылып турар бүгү чүүлдерни илеткедге, санаалдарга, көргүзүг материалдарынга көргүскен. Совет кижи, оң кадыкшылы кайы хире үнелигил, ол дугайын партия, чазак, эрге-чагырганың дээши болгаш чер-чер органнары кайы хире сагыш салып турарыл дээрзин эмчи Лиман Чаш-оол тодаргай чугаалаан.

Хайыраканда агитпунктуның эргелекчизинде башкы Бүүлар Хөөкүй-оол ажылдап турар. Клубта агитаторнуң бүдүүнүн көскү, көрүштүг кылдыр дерзин. Суурнуң схема-чуруу, дежүрнайларның заңгызы. РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге сөңгүдэ дугайында дүрүмнерни дептерлерни мында четчелеп чыгган. Күзелдиг сөңгүүнү бүрүзү аңаа келгеп, ол дептерлер-биле таныжып, ылаңгыя бир дугаарында сөңгүп турар аныяк сөңгүкчүлер делегеренгей тайылбырыны ап болдур.

КЛУБ,

АГИТПУНКТ...

Кежээлерде агитпункт, клуб ээзи турбас. Клубка чүгле кино үнер эвес, харын тематиктиг кежээлер, танцы, хөй кижи киржигелиг ойнаар, лекциялар болуп турар. Делегей байдалының дугайында лекцияны агитпунктуның актывчыл башкы Бүүлар Сорулга номчуп, сөңгүдэ дугайында айтырыгларны харыылап, тайылбыр чорудуп турар.

Клуб, агитпункт... Үргүлүү-ле ажыг ажык турар бо черге келген кижилер ыка хей ажыктыг чүүлдерни биилип ап, сагыш-сеткил байыш, сөңгүдэ кампаниязының политиктиг үлүг ужур-дузазын үгаан бодап турар. Мында ажылдың турүскан байдалын, көрүштүүн бодаарга, аңаа чораан кижи черде ыыт чокка чоруур аргажок, харын чүүү көргенин эп-серүүге хөөреп берибеспей бээр.

Б. АРТЫНА,
райпо ажылдакчызы.

Аныяк хөгжүмчүлерге

Февраль 11. Чадаанада уруглардың музыка школазынче уруглар-даа, улуг-даа кажилер болүк-болүү-биле шүүжүп турган. Бичүүл иелир үениң хөгжүмчүлериниң амыдыралынга өөрүнүүг болзушкун болган.

Школа директору Семен Лукич Бухтуев сценга кырынган өөрүшкүнүн өөвүн өөглаан:

— Эргим эштер, бөгүн бистиң уругларывыс концерт залын боттарының эргезинге ап турар-дыр. Бо концерт залы чүгле бистиң бичии чаштарывыска үнелиг белек эвес, харын бистиң районга хөгжүм пропагандазын калбартырынга база чүгүза. Моож тудуун дүрген кылып дооскан тудугжулар коллективинге, ылаңгыя тудугжулар Монгуш Спартак, Мазунин Анатолий, Иргит оларга өөрүн четтирип турар бис.

Даразында музыка школазының оркестри П. И. Чайковскийниң, орус болгаш совет музыка классиктериниң чогаалдарын күүскеткен. Доозукчу класстың өөренискилери Иргит Малина, Паву Саша, Лысенко Володя, Лысенко Вера, бирги классчылар Рынов Саша, Тамдың Сережа олар эки ойнааннар.

Концерт залы районуң музыка амыдыралының бала төөү аналр. Аңаа колхозтарга, совхозтарга баяшиетер белеткээр курс ажыдар аргалыг болу бээр.

С. ПАВУ,
«Шынның» корр.

Хайыракан сес чыл школазы — районуң дээре школаларының санынга кирер. Бүүдә өөредилге-кижизидилгелиг ажыл үлегерлиг тургустунган.

ЧУРУКТА: 5 «Б» класстың удуртукчу башкызы Лидия Владимировна Новикова ылаңгыда орус дыл кичээли эрттирип тур. С. Феоктистовтуң фотозу.

Партияны алгап тур мен

Ужур-түр чок кулданыышкын кинчизинге
Холун, будун бектетирген тыва кижи
Хосталга дээш демиселгс дөмек бооруну
Үё-човуур кыйгы-биле дилеп чораан!

Хайыра чок кинчи-бектеп адырлыр дээш,
Ханың безин харам чокка берип чораан,
Өжээн негээш, тынын берген маадырларның
Өшпес от дег тураскаалы чүрээвисте!

Тулчуушкунга аштырза-даа, сөгүрбейн,
Тура,соруу, өжээн-кылыы чалбыштаалып,
Аас-кежии, өөрүшкүнүң чырык хүнүн
Арат кижи кезээ-шагда дилеп чораан.

Оранывыс баганазы Саян ажыр
Октябрьның күштүг чанның кызаш дээрге,
Орук тыппайн азып-түрээн тываларга
Орус улус күштүг холун сунуп берген.

Иеавс дег эрге-чассыг өстүрүп каан,
Ленининиң өндүр улуг партиязынга
Арат кижи сөглеп четпес өөрүшкүзүн
Алгап-йөрээп чоргаарланың ырлап тур мен.

К. ШУЛУУ.

БАШТАЙГЫ ЭРТЕМ-ШИНЧИЛЕЛ ЧЕРИ

1934 чылдың март ай үеази. Ынчаарда Чоон-Хемчик хожуунуң Тээ-Хай сумузунда Доозунуг-Кежиг деп дергс 20 ажыг коңгуг-шаңактыг аьттар шүүжүп келген. Ол болза Тывага көдээ ажыл-агыйның бир-ле дугаар эртем-шинчилел черии тургузар деп кеткен, ССРЭ-ниң Ленин атыг көдээ ажыл-агый академиязының эртемденнерининг экспедициязы-дыр. Доозунуг-Кежиге шинчаарда чаңгыс суг дээрбеңнии бичии тудузундан оске өрген-даа шаппаан чер турган. Бажың-балгат чок-даа болза, эртем ажылдакчылары хар кырынга тургускан майгынаргга чурттап, эртем черинии чаа суурун тургузуп эгелээн.

Эртемденнер суурнуң турар черин, арга-дурбужуга кылыр шөлдерии, ону сугтарар буга казар үнинарны, мал кажаалары тургузар черлерии планнап, ол бүгүнү тургузарынга ажылдаар тудуг материалдарын Хондергей, Чадаана хемнериниң баштарындан сөөртүп эгелээн.

Ол-ла чылдың чазында элээн каш тудугларны доозуп ап, ховушөлдерге баштайгы дурбужуларыны чорудуп эгелээн. Мал болгаш ховуажылы шинчилээр ийи салбырыны, агрохимиктиг лабораторияны база Тывага агаар шинчилээр баштайгы станцииңы тургускаан.

Мурнунда будүүдүк, дүмбей карацгы, эрге-медел чок чорааи тыва чон Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачы-хавыязы-биле түскай догуинаая бодуның күрүнезин тургузуп алган, бодуның чуртунга—Чоон-Хемчик кожуунуун демиекээринге ССРЭ-ниң дузалажмызы-биле бирги эртем-шинчилел черин тургусканы коичуг улуг чедиишкин болган.

Кап-ла чылдар эрткен соонда, эртем-шинчилел чери бодуның ажылынын баштайгы түңнелдерии көргүзүп эгелей берген. Чоорту ол черни Чадаааның дуржулга станцииязы деп адаан. 1938 чылга чедир чорутткан ажылдарның түңнелинде болдунган чүүлдер болза: аңаа эң-не баштай болдунген 205 инектериің укеазының сайгырадмыдажаалга-чемгерилгезин экижиктенининг түңнелинде олардың бөөр суду чылдың-на бедии турган. Чижээ, 1936 чылда ол инектериң бирээге онаалтыр орутмак саалдазы чүгле 574 литр турган болза, 1937 чылда—710 литр, 1938 чылда—1326 литр четкен. Ол араазында чуртгуң инектериниң иштинде безиң 2000 литр ажыг сүттү бөөр инектер бары шинчилеттиниген. Оон эгелеп станция чоокку үеде хайнакташтырын сайгырактан инектериин ортумак саалдазын 2500—3000 литр чедирип болур деп үвении бадыткап көргүскен.

Хойлаарның шилидезии шын чорудул, зоотехиктиг үчёту кылып, оларның ажаалга-чемгерилгезин экижиттенииден түс черинң хойлары чүгле 1 кг кг хире багай шынарлыг дук бөөр турда, аңаа өстүрген хайпак хойлар 1937 чылда 2,2 кг, 1938 чылда 2,9 кг дук бөөр ялырган. Тывавың хойларын меринос укеалар-биле хайнакшыдар болза, хайнак хой чурт хөөндэн 3—4 катап хой дуктуу болгаш 5—6 катап хөй орулгапы бөөр үжүрүүг деп түңнелдя моон үндүрген.

Чер ажыдынга, ылаңгыя үрезиннерииң чажар хемчээлии, агротехниканы, сугтарылгапы, тарыпр дуусааларны шинчилеп турган, оларның дужудун бедидип болурун база көргүскен. Чижээ, 1934 чылда дуржулга станцииязынга бир гектардан кызыл-тастың дужуду 9,7, суланың—7,8 центнер турган болза, 1938 чылда кызыл-тастың 28,8, суланың 24,2 центнер четкен.

Ындыг бедик дужуттү чүгле станцииның бодунүп тарылга шөлүнге эвес, харын Чоон-Хемчик кожуунуң чамдык сумузарының хүү ажыл агыйлыг араттарны база ап турган. Чижээ, 1937 чылда дуржулга чорутткан 24 оргелериинң тараалының ортумак дужуду 12,5-тен 30 центнер чедип турган. Ол-ла үеде дуржулга чорутпаан ажыл-агыйлар чүгле 6—8 центнер дужут ап турган.

Ол үеде дуржулга станцииязының чорудун турган кол-кол ажыдарга болза: хайнактаткан кулунарны өстүрер, белерии саар чорүктүң оон кулунарының озерииге саздары, инектерии болгаш хойларны хайнакташтырганының баштайгы түңнелдери. чемгерилге болгаш ажаалганы экижидерге малдың бөөр продуктузунуң бедидири. малдарның кызыраар чоруу болгаш оон-биле демнеел, инек малдың чайгы семиртилгели, өшкүлерии сайгырадмры дээш оонда-даа оске. Станция хову ажыдының талазы-биле база-ла элээн ажыл-дарны чоруткан. Оон ипгинде: үрезин тараалариың дужудунуң чажар хуусазывыдан хамааржыры, ол-ла культуралариың дужудунуң черии аңдарганының хаиыындан хамааржыры, сугтарылганың хуусаалары болгаш нормалары, жүеү сугтарылга, күр черии ажыдалдарының аргалары, тарыгада бок үнүштер-биле демнеежинге база үрезии тараалариың, погаллараның, сиген үрезиннериниң апаы-бүрү сорттарын шенелдеге киирери болгаш оске-даа. Оларның иштинде чуртгуң эң эки тараа сорттары: хоо-тараа, кара арбай, сарыг-тараа дээш оонда оске үрезиннерге база дужудугага киириип шинчилээн.

Эртемниң чедиишкиннериие дайын алгап, арат чон Тыва Арат Республиканың үезинде малдың баш саның өстүрүп, ажыы-бүрү тараа, ноога культуралариың чоорту сайгырадын эгелээн.

Чадаанадың дуржулга станцииязының ажылдарының боттуг саалдары республиканга, ылаңгыя Чоон-Хемчик райоига коичуг улуг турган. Удаа-паанда станцииның чанында курүнеиниң чылгы мал сайгырадыр үксаажыдыга чериң тургускан. Чоорту-да станция республиканга үреллиг малдарны, ылаңгыя инектии, хойнуң, чылгы малдың үреллиг будүүкүлерии болгаш аңаы-бүрү сорттуг үрезиннерии долгандыр турган ажыл-агыйларга тарадыр одаг болу бергеп.

Тыва Арат Республика 1944 чылда ССРЭ-ниң составыига кирген соонда, ону күрүнеиниң эртем-шинчилел көдээ ажыл-агый дуржулга станцииязы кылдыр эдс тургускан. Оон соонда оон ажылы, салдары улам калбарган. Оон чанында күрүнеиниң сорттар участогун, үксаажыдыга станцииязы, күрүнеиниң мал тарын бөөгадыр станцииязын тургускаган. Оон бөөр станция бүгү республиканың девиекээринде ажыл-агыйларга ажылды чорудар аргалыг болу бергеп.

1962 чылда станцииның ажылын улам калбартыры-биле, ылаңгыя оон тарылга шөлүн улгаттырары-биле ону Таңды районунуң база бир улуг совхозу турган «Кызыл партизан» деп ажыл-агыйның девиекээринге кожурген. Оон турган черн Тээ-Хайда мал семиртир «Тывэ» деп улуг совхозту организастап тургускан. Амгы үеде ол черде Тээ-Хай деп улуг суурлыг сайгырап турар. Оон чурттакчы чону ийи муң ажыг, ында школа, эмнелге, клуб, электр станцииязы, чаа хевирииң машина-трактор мастерскалазы, хаван, инек, хой фермаларын даазы оон-даа өскелер бар. Ында станцииның арттырган өөвүүзү болур яблок, вишня, ягы-бүрү чимистер, каттар үндүрүп турар сад база бар.

Мынчангаш Октябрьның чартык чүс чыл болур аддарлыг байырлалын чаа-чаа чедиишкиннер-биле утхуур деп турар Чоон-Хемчик район болза, Тывага көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилелиниң сайгырап үнгеп бирги одаа боон турар. Ол төөгүлүг хүнүң үткүп тура, бистиң тыва чоигга оон бергеп ачы-хавыязы-биле катай көдээ ажыл-агыйга эртем-шинчилел талазы-биле биеке чедирген улуг дузаламчыи белеткээр бис.

Чадаанадың дужудуга станцииязының ажылдарының боттуг саалдары республиканга, ылаңгыя Чоон-Хемчик райоига коичуг улуг турган. Удаа-паанда станцииның чанында курүнеиниң чылгы мал сайгырадыр үксаажыдыга чериң тургускан. Чоорту-да станция республиканга үреллиг малдарны, ылаңгыя инектии, хойнуң, чылгы малдың үреллиг будүүкүлерии болгаш аңаы-бүрү сорттуг үрезиннерии долгандыр турган ажыл-агыйларга тарадыр одаг болу бергеп.

Тыва Арат Республика 1944 чылда ССРЭ-ниң составыига кирген соонда, ону күрүнеиниң эртем-шинчилел көдээ ажыл-агый дуржулга станцииязы кылдыр эдс тургускан. Оон соонда оон ажылы, салдары улам калбарган. Оон чанында күрүнеиниң сорттар участогун, үксаажыдыга станцииязы, күрүнеиниң мал тарын бөөгадыр станцииязын тургускаган. Оон бөөр станция бүгү республиканың девиекээринде ажыл-агыйларга ажылды чорудар аргалыг болу бергеп.

1962 чылда станцииның ажылын улам калбартыры-биле, ылаңгыя оон тарылга шөлүн улгаттырары-биле ону Таңды районунуң база бир улуг совхозу турган «Кызыл партизан» деп ажыл-агыйның девиекээринге кожурген. Оон турган черн Тээ-Хайда мал семиртир «Тывэ» деп улуг совхозту организастап тургускан. Амгы үеде ол черде Тээ-Хай деп улуг суурлыг сайгырап турар. Оон чурттакчы чону ийи муң ажыг, ында школа, эмнелге, клуб, электр станцииязы, чаа хевирииң машина-трактор мастерскалазы, хаван, инек, хой фермаларын даазы оон-даа өскелер бар. Ында станцииның арттырган өөвүүзү болур яблок, вишня, ягы-бүрү чимистер, каттар үндүрүп турар сад база бар.

Мынчангаш Октябрьның чартык чүс чыл болур аддарлыг байырлалын чаа-чаа чедиишкиннер-биле утхуур деп турар Чоон-Хемчик район болза, Тывага көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилелиниң сайгырап үнгеп бирги одаа боон турар. Ол төөгүлүг хүнүң үткүп тура, бистиң тыва чоигга оон бергеп ачы-хавыязы-биле катай көдээ ажыл-агыйга эртем-шинчилел талазы-биле биеке чедирген улуг дузаламчыи белеткээр бис.

Чогаадыкчы ёзу-биле

Бат-тывыкшыр уран чүүлдүң республиканга көрүлдээн эрте бергеп. Үр белеткелдер, үжүрамышкыннар болгаш Кызылга өөн көргүзүүг ам самтыышкын болу бергеп. Оны бодап өлуурарга, чыл бүрүде-ле бирги черни ээлеп алыры улам-на берге болуп бар чыдаржыр. Таңды, Каа-Хем, Өөвүр районнарның концерт программазында кандыг чараш ырларны, танцыларны, ниитиниң ыры белүктерин чон дээр. Бистиң республиканың культуразының өзүлдезинииң, тыва улустуң амыдыралында ёзулуг культура революциязының тодаргай көргүзүүг олдур!

Бис белеткелди көрүлдениң ыраак мурнунда эгелээн бис. СЭКП райкомунуң секретарлары Ш. Куулар, А. Салчак, райүүскомнуң культура киидизиниң эргелекчизи О. Диисгел, райониуң Культура бажыңының ажылдакчылары К. Оюн, М. Борбазиды болгаш Ю. Сундүй сөстаатыг чогаадыкчы белүк ойнаар программаның өзээн чугаалажып көрген. Бүгү концертти Улуг Октябрьның 50 чылынга тураскаадыр дээп. Патриоттуг темаиы жап өзек ыыл-ыл алгаш, тараэп Тыва дугайында база-ла утпаан бис. Тыва улустуң «Бай-ыа Хемчимм» деп ырыын мен тааршыдыр амыдаан мен. Оиу ниитиниң ыры белүү өөренип алган. Ол бүгү ажылдың түңнелиниде бистиң артистериивис республиканга биргн черни эзилээн.

Чедиишкиң өөрүнчүт-даа болза, чедир ыыза чөгүүр чүүлдерни черле бодавас арга чик чүвө-дир. Тып чөгаатка чаа номерлер, тыва улустуң ырларын, аиегы ырларны чаазы-биле нүүседириниң аргалары бистиң концертивиисе эвээш болган. Моон сөңгээр ону бодаар апаар бис.

Ам үеде бис улуг эвес чөгаавынчы белүктү тургузуп алыр деп турар бис. Ол болза улуг эвес эстрада оркестри биле ырааимыар белүү белүр. Оркестриің составывнга электрилиг хөгжүм херекселдерии, а база ол ышкаш быызанчыынын, игиидиң болгаш чадагаанның үнүн электри дузазы-биле уягаттырар херекселдерии киирер деп бодап турар бис. Хөгжүм херекселдериниң үнүн чаартыры көичүг чүгүза, ынчалза-даа бистиң сорулгавыс амдыызында ол хире ырак эвес, харын бүгүзе-ге биилингир ырларны чаазы-биле, улам сөлүн ыыдыр нүүседириям бодап турар бис.

Бистиң ам бодап турар чаа программавысты база-ла Улуг Октябрьның 50 чылынга тураскаатнаш, баштайгы концертти Май 1-де көргүзүп, улуг байырлалга чедир ону ыяк ыыдыр белеткээр бис.

С. БУХТУЕВ,
Чоон-Хемчик райониуң бот-тывыкшыр уран чүүл коллективиниң уран чүүл удуртукчузу.

Алды баштыг Кара-Даглы
Аал кылып алгаларда...
Алдан маадырларның ырлары бүгүн чоргаарлаан ырлары болуп, дыңналыр. Чадаанаңың хөгжүм школазының Шекспир салбырының өөренискилери ол ырны алыы хөгжүм херекселдериниң күүседип турар.
ЧУРУКТА: (сталдай талазындан оң талазынче): Олег Тюндюшев, Вера Настакова, Гена Куулар болгаш Люда Куулар. Оларның артында — Кара-Даглың алгы хевири.
С. Феоктистовтуң фотоплакаты.

Редактор К. К. КУДАЖИ

Кино

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10.30, «Ол Төрээн чуртум камгалап турар» 11, 2.30, 6, «Салдат мен, авай» 12.45, 4.15, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даштыкы чурттуң кижизи» 10. «Дайын болгаш тайбың» (2-ги серилзы) 12, 2.10, 4.20, 6.30, 8.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Дубровский» 11.15, 1.15, «Тамчыктыг өвүмүүң чыргалында» 3.15, 5.10, 7.10, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Туттурбас Ян» 11.20, «Боксёдлар» 12.40, 2.30, «Вяз үнүп эдээнга ынакшыл» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Кзара Монгушевна Сумбанын 1963 чылда Ак-Туруг 8 чыл школазын доскан № 00145 хереченлери читкенин күш чок болдуруп чарладым.

ПАШЫКЛАРДА ДАШЫБЫКЛАРДА ДАШЫБЫКЛАРДА

ЧАРЫЛДЫРЫКЧЫЛАРНЫ СОЙГАЛААН

Даштыкы парлалга «Правданың» редакция чүүлүнүң дугайында

Варшаваның «Трибуна люду», Прагаиың «Руде право», Лондоннуң «Морнинг стар», Римниң «Унита», Венгриянын «Непсабадшаг» болгаш даштыкы парлалганың оске-даа хөй организазы «Мао Цзе-дуннуң болгаш оон болүүнүң антисоветчи политиказының дугайында» «Правданың» редакция чүүлүнүң бүрүзү тенистиин азы тодаргай доңчулазын парлап үндүрген.

Социалистиг чурттарның солуннары болгаш деңнелелиг парлалганың организазы «Правданың» чүүлүн Кыдатта тургустунган байдалды марксисти өзү-биле хандыр аналистеп көргеш кыдыр үнелеп турар

Италиянын Коммунистиг партиязының органы «Унита» солуниун бижээнде: «Иштики болгаи делегей талазы-биле улуг чедимче чок чоруун чазырып чаар үжүрүүг бөттүрүнүң политиказы-биле Пекининиң удуртукчулары делегейнин революстуг шимтээшкинининг эрге-ажылтарына болгаш-кыдат улустуң эрге-ажыктарыга согуиу таварыштырын турар-дыр».

Мао Цзе-дуннуң болгаш оон болүүнүң антимарксисчи политиказының утка-шынарын сойгалавышаан, Польшаның «Жичи Варшавы» солуниуиуң айтып турары болза, ол политиканы СЭКП-ге болгаи коммунистиг оске-даа партиялаига удур база Кыдаттың Коммунистиг партиязыига удур үгланыдырган. «Мао Цзе-дуннуң болүүг СЭКП-ге удур шаап халдаашкынын шагдан бөөр чорудун, Кыдатта болуп турар чүүлдерии коммунистиг оске-даа партияларда байдал-биле деңнеп корбейн барын дыдавас кыдат коммунистиниң аскыы дүй шавар дээш бүгү-ле чүвени кылып турар».

«Правданың» редакция чүүлүнде Мао Цзе-дуннуң болүүлеии кыдат улустуу болгаш кыдат коммунистиии тенчү чокка мегелеп, тоорлеии дыдавас деп бакшын сөстерии англия ажылчы чонналрың «Морнинг стар» солуиу демдеглеп турар.

Социалистиг чурттарның парлалгазының чамдык органнары Мао Цзе-дуннуң болүүлеиинии чаа авантюрисчи хөделиишкиннериие үүлгедип болзурунга улуу-биле дузуреп турар.

Буржуаза парлалга Мао Цзе-дуннуң болгаш оон болүүнүң антисоветчи ажыл-чорудулгазын болдунуң сорулгазынга ажыктаар дээр корлаашкынларын чажырбайн турар. Вьетнамда агрессиянын моон сөңгаарғы планнарын Вашингтонга ажыддан кылыр үезинде Мао Цзе-дуннуң политиказында үлам үлүг корлалды салып турарының хугаайын херечилээн дыңналыглар АКШ-тың пайысылалы Вашингтондан ккэп турар. Пентагон стратегтериин бодалы-биле алырга, Мао Цзе-дуннуң болүүлеиинии политиказы Совет Эвилелиидеи болгаи социалистиг оске-даа чурттардан вьетнам улуска дузалажмы көргүзериив улус хире-чергеи-биле бергедеидип турар.

Вьетнам улустуң кусели-биле Пекининг болгаи Вашингтонуун арзывыта кара сагыштыг дугуржулганы кылып болурунуң дугайында түңнелдиг чамдык хайгаракчылар кылып турар.

(СЭТА).

СПОРТ

Хоккей

Шеми школазында өөренискилерииң спортка сонуургалы көичүг. Чоокта чаа школага класстар аразынга хоккей маргылдазыны эрттирген. Демиселл көичүг чидиг байдалга эрткеи. Аңаа 7 «а», «б» класстарның хоккейжилери шүгдүп үнген.

Аныяк спортчулар-ам үеде Хайыракан школазының өөренискилери-биле маргылдаа эрттиреринге белеткенип турар.

Доржу КАРА-ООЛ,
куш-культура башкызы.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында кинофикация Эргелели үшкү категориялың киномеханиктерии болгаш оларның дузалакчыларын белеткээр ийи ай хуусаалыг курска өөренискилер чыырын чарлап тур.

Кичээлдерии февраль айның 20-де эгелээр. Тайылбыр алыксаан кижилер Кызыл хоорайда «Найырал» кинотеатрда эргелелге келир.

КИНОФИКАЦИЯ ЭРГЕЛЕЛИ.

редакцияның адреэи:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлалкчыларының 35-24, 25-38, зарлысалгалыг секретарының 23-35, партийн амыдырал киидизиниң 23-54, агитацна болгаи пропаганда киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетүүр киидизиниң 22-64, чагаа, ажыкчы болгаи көдээ корреспоидеити дер база совет тургузуг болгаи амыдырал киидистериниң 21-27, иштики информацна киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаида 32-75 телефоиче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 01242.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдан тудаглаттынган

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 21 ВТОРНИК №44 (6681)

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА АЛДАР БЫЛДЫР

БРАТСК. Братск алюминий заводунуң бирге коруглуунуң амыдыралы төлевилээн күүүнү шинчээдип алган. Бистиң чурттуустуг алюминий заводтарывыңның чаңгыс-даа анга чедир төлевилээн күүүнү ол хире кыска үеде шинчээдип албайн келген. Братскиниң металлургтары боттарының күш-ажылчы тиилелгезин Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга бараан болдурган.

ГЕОЛОГТАРНЫҢ ЮБИЛЕЙЛИГ ЭСТАФЕТАЗЫ

ТЮМЕНЬ. Геология организацияларының, будурулгелериниң болгаш албан черлериниң активиниң аңаа болган чөвүдел хуралы чер байлаан шинчилээриниң юбилейлиг эстафетазының бир ады эгези болган. Чөвүдел хуралдың киржиичилери Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин алган. ССРЭ-ниң Геология министерствозу шиитиим-биле чыл планын ноябрь 7-де күүседириң шиитиирээн.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫ ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

Тожунуң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелери

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң тоогулуг шиитиирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Совет эргечагырганың 50 чыл ооң төлептиг утказурунуң социалистиг чарыжынга киришкеш, дараазында хемчеглерни районга күүседир бис:

КӨДЗӨ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Саар инек бүрүзүнден 1050 кг чедир сүттү чылда саар, 1967 чылда сүттү 690, эвээ—425, дүктү—10 тоннаны бүдүрер. Бо чылдың ноябрь 1-ге чедир бо продуктулар талазы-биле күрүне мурнунга хүлээлгени күүседир.

Мал чеми культуралар талазы-биле тарылга шөлүн 1943 гектар чедирер азы арткан чылга деннээрге ону 400 гектарга калбартыр. Гектар бүрүзүнге оналаштыр тарааның 11 центнер болгаш чаңгыс чылдыг сигенниериниң 30 центнер дүжүдүн алыр.

1967 чылдың ноябрь 1-ге чедир малчыннарга 11 чурттарга бажыңнарын, 500 хой кирер бир кажааны, 100 быдаа кирер кажааны, ийи квартиралыг ийи бажыңны тудар, 200 инек кирер бир кажааны, 10 олуттуг чүнар бажыңны тудар.

1967 чылдың дүргүзүнде колхозтарның ийи теп фермазынга мал чеми хайындырып белеткээр черни болгаш чүүрар машиналарны түргүзүр.

100 баш малга оналаштыр 80 быдааны, 85 хураганны, 80 иви анайларын болгаш 60 кулуну алыр.

224 мүң рубльдиң олуун белеткээри-биле анчыларның организастыг аңнап үнериң хандырар, 1967 чылда 200 тонна балыкты, 200 тонна тоорук сайын, 20 тонна катты, 15 тонна моогуну белеткээр.

Инчилерниң кышкы турлагларынга 10 чурттарга бажыңнарын, а ыяш ажыл-агыйлар шугуму-биле—5-5 чурттарга бажыңнарын тудар.

УЛЕТПҮР, САДЫГ, ХАРЫЛЗАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

67 мүң кубометр ыяштыг белеткээш, орукче үндүр сөөртүр. Кызылче 75 мүң кубометр ыяштыг салдап киирер. Пландан ажыр 15 мүң рубльдиң продукциязын бээр. Күш-ажылдың бүдүрүкчулүүн 0,5 хуу бедидер, продукциязының бот-үнезин бир рубльге оналаштыр 0,02 көпеек чинчедир.

Амыдырал хандырылга комбинадының талазы-биле иниги болгаш бараалыг продукция будурериниң планын декабрь 25-ке чедир күүседир. Мебель, даараныла кылыглары болгаш оске-даа түүлер талазы-биле 11 айларның планын ноябрь 5-ке чедир күүседир болгаш колхозчуларның чагыларын алыр талазы-биле доктаамал чоруп турарын организастаар.

Райпо шугуму-биле бараан саарылгазының он айлар планын 102 хуу күүседир, бараан саарылгазын арткан чылдың ол-ла үезинге деннээрге 6 хуу өстүрер. Бо чылдың май 1-ге чедир хлеб быжырар черге кондитер салбырын ажыдар.

Харылзаа шугуму-биле он айларның планын 105 хуу күүседир. Колхозтуң күсели-биле «Совет Тыва» колхозка иштиҥниң телефон харылзазын бо чылдың октябрь 1-ге чедир кылып түзүп доозар.

Чаагайжыдыла талазы-биле—районнуң суурларынга ыяш тарып олуртуруп калбартыр, район төвүнге 2000 погон метр ыяш тротуарны октябрь 1-ге чедир кылыр. 1967 чылдың ийиги болгаш үшкү кварталдарында 16 километр оруктуг экижидер, колхозтуң күсели-биле «Май бирии» колхозка март 1-ге чедир ийи кудумчуну электрижидерин доозар.

Район төвүнге культураның болгаш лыштаныгның парыгын түзүп доозар.

КУЛЬТУРА, ЧЫРЫДЫЫШКЫН, КАДЫК КАМГАЛАЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Төөра-Хем, Адыр-Кежиг суурларда стадионнарны чаагайжыдар. Ий суурга стадион түзүр. Октябрьның 50 чыл ооңга чедир Ырбан, Сыстыг-Хем суурларга спорт шөллерин дериир.

Бо чылдың август 15-ке чедир бүгү культура-чырыдыышкын, школа болгаш эмнелге албан черлериниң бажыңнарын кышка удур бүрүү-биле белеткээр.

Бо чылдың июль 1-ге чедир Азас хөлге туристер базазын тудар.

Өвүрнүң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелери

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга ажыл-агый болгаш культура түргүзүүшкүнүүн талазы-биле коскү чедиишкиннериг ужуражыр дээш Өвүр районнуң ажылчы чоннары дараазында социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Көдзө ажыл-агый талазы-биле: күрүнеге эът, сүт садарының чыл планнарын бо чылдың октябрь 10-да күүседир, планзын ажыр эътти 25, сүттү 50 тоннаны садар. Төрүүр чүс баш малга оналаштыр 80 быдааны, 90 хураганны, 90 анайны, 75 кулуну менди алыр. Бо чылын тарылга шөлүн 1854, ооң иштинде мал чеми культураларга 1328 га чедирер. Тараа культураларының га бүрүзүнден 6,2, чаңгыс чылдыг сигенниериниң 16, кукурузаның 120 центнер ортумак дүжүдүн алыр. Ол соруулга-биле часкы хову ажылдарынга хереглээр техника септелгезин февраль 20-ге, мал чеми культураларны ажаар техниканы июнь 1-ге, дүжүт ажаарының июль 30-де септеп доозаң турар. Малчыннарга 26 чаа бажыңны, мал фермаларынга 2 чаа кызыл булуңну, 400 баш бода мал турар 4, 180 быдаа турар 3, 4500 баш хой турар 9, хураган турар 25 кажааны тудар. «Кызыл тук» колхозтуң Чараш-Дыт фермазын электрижидер, «Торгалыг» колхозтуң Кара-Тал бригадазын, Кара-Чыраа, Сарыг-Хол фермаларын радиожудар.

Тудуг, амыдырал хандырылгазының талазы-биле: бо чылын тудуг, септелге ажылдарынга 6 мүң кубометр тудуг материалын, 200 мүң туйбуну, 70 тонна чүгайны белеткээр. Капитал түзүглериниң чыл планын иниткиң-биле 1967 чылдың декабрь 5-те күүседир. Ооң иштинде 300 төрбелчин метр чурттарга тудуглариың ноябрь 1-де ажыглалга киирер. Тудуг ажылдарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5 хуу өстүрер.

Амыдырал хандырылга комбинадынга хептин чаа хевирлериң, ылангыя национал хептерни кылырын шиңгээдип алыр, иниги цехти түргүзүр болгаш национал хептерни массалыг-биле кылып үндүрериң чедип алыр. «Коммунизмче орук» колхозка харылзаа салбырын, «Кызыл тук» колхозка телефон белдирин түргүзүр. Районнуң харылзаа конторазының коллективи ооң ажылдакчыларының 70 хуузу ийи түскай мергежилдиг болурун, күрүнеңиң орулга планын он айларда 105, радиоточкалар өзүлдезин 120, телефон белдирлери түргүзарын 100 хуу күүседирин чедип алыр. Хандагайты суурга үлетпүр барааннарының чаа магазинин түзкаш, бо чылдың бирги кварталында ажыглалга киирер болгаш кондитер кылыглар цехин ажыдар.

Районда эмнелгелер малчыннарны диспансерлиг хайгааралга алыр. Суурларның, бригадаларның, сүт-бараан фермаларының санитарлыг байдалын экижидер, профилактика ажылдарын чорудары-биле неделяның бир хүнүн профилактиктиг хүн болдурарын чүрүмнүдер. Район эмнелгезинге амбулаторияны түскайлаар, диш эмнээриниң кабинедин ажыдар.

Школаларны чаа өөредилге чылынга белеткээрин август 20-де доозар.

ВЦСПС-тиң ПРЕЗИДИУМУНДА

Чер ажылдакчыларының күш-ажыл камгалалының дугайында сагыш салыышкын

Бистиң көдзө ажыл-агыйывыстың техниктиг деримшиниң чыл келген тудум-на өзүп, химия чер ажылдыгларга бараан болуп турар.

Хову ажылында болгаш ферма сайзыраңгай будуруулге машиналарын болгаш химинаттарны өөаарымчалыг болгаш биядилиг амыглаарын негеп турар. Ынчаннас бояза өзээ-өңдактыг таварылгалардан чайлап шыдавас. Көдзө ажыл-агый ажылдакчыларының күш-ажылын камгалаар дугайында айтырыгны Профессионалдар Эвилелиниң Бүгү-эвилел Теп Чөвүлелиниң президиумуу көргеп.

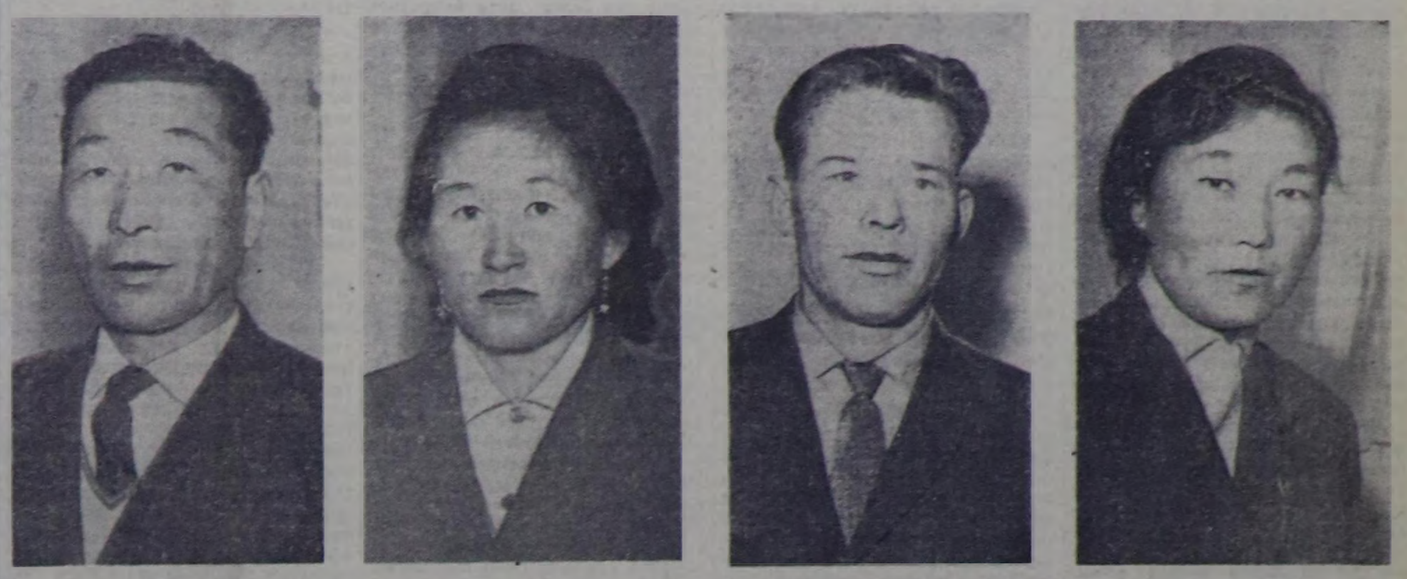
Совлгу чылдарның дургузунда ажыл-агый органнары болгаш профэвилел организациялары тараажыларның болгаш малчыннарның күш-ажыл байдалдарын экижидери-биле эвээш эвес чүүлдерни кылган дээрзин хуралга демдеглеп турган. Ажылдарны механизастаарының деңнели эвээн бедээн, ажыл-агыйларда санитар-амыдырал бажыңнарын хөйү-биле түзүп турар. Тускай хеп-биле хамдырары экижээн. Ынчалза-даа чамдык черлерде ажыл-херектиң байдалы эки эвес. Хөй совхозтарда болгаш колхозтарда, «Сельхозтехниканың» болгаш суг ажыл-агыйының будуруулгелеринде айыыл чок болурунуң техниказынга практитерни өөредири багай чоруп турарын хыналда көргүскен.

Көдзө ажыл-агый болгаш белетчилер ажылчыннарының болгаш албан-хаанчыларының профэвилел комитеттери күш-ажыл камгалалының дугайында хөөйлу дүрүмнерни сагып турарын көшнак контрольдап, коллективтерге күш-ажылдың сагыпга-чүрүмүн быжыглаар талазы-биле никшизидилге ажылын чоруптайн турар.

ВЦСПС-тиң президиумуу хүлээп алган доктаалынга көдзө ажыл-агый будуруулгезиниң ажылдакчыларының күш-ажыл камгалалын эмнидер талазы-биле хемчеглерни айытхан.

(СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЗИ).

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар: (солагай таладан оң талаже) Чоон-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг колхозтуң даргазы Тимофей Кузегеевич Пичен-оол, ол-ла районда Ленин аттыг колхозтуң саанчызы Серенмаа Токпановна Ондар, Чадаана АТА-ның чолаачызы Василий Николаевич Филимонов, «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы Шортан Саная-повна Ондар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АНЫЯК СААНЧЫ

Аныяк уруг «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазынга бир-ле херек дугайынга чеде бээрге, анаа саанчылар таварыжын келгеш:

— Чүге чор сен, биске саанчылаар дээш келдиң бе, кончуг эки-дир — дижикеш туруп берген.

Уруг боду черле анаа ажылдаар бодалдыг чеде берген болза-даа, чегүм саанчылаар кылдыр бодаваан-даа турган, ынчалзажок кезек боданыл-боданып:

— Чээ, утказарым, саанчылаар ажылдаайн, чүгле силер менээ эки дузалап, өөредип көрүңер—дээн.

Ол хүнден бээр-ле Саара Идам-Сюрюновна Сала саанчы болуп киришкен. Аныяк кижиниң ажылга өөредир-ле болгай. А Сааранын болу-даа: «Ажылыга инекти саан-ла чораан болгай чем, ынчалза-даа ол дээрге аңаа-ла бир солуургал байдалдыг чүве бөөр чүве болгай, а маңаа зооветеринарлыг чүрүмнарны сагып турган, планны күүседир дээш орулдажыр, харыысалга улуг-дуң» кылдыр бодагылап турган. Ынчангаш ону башгайгы үеде шөлээлээн азы канчы-бир чүлдагаан-биле ынай-бөөр чоругулаан саанчыларның орнунга инектер саар кылдыр турган.

Үелер эртип-ле турган, саанчылар көрүп турарга. Сааранын мергежилги оларның бодаанындан дүрген бедик турган. Ооң кызымаа база ажок, ажылды чүгле эки дээр кылдыр кылыксаар. Бо бүгүнү көргеш, бир-ле катап ону кел дигеш, аныяк инектер хүлээдип берген. Саара ынчаалдыр шуут саанчы болу берген. Эгезинде таарымча чок чүүлдер торбайын канчаар: инектериниң чанчарын билир эвес, чаан-даа, чаны багай-даа болгулаар. Хол, бүт-даа шылай бээр. Сааранын бодунган бо бүгүнү айтыраргa, мынча дээр:

— Баштай ажылдап турумда, бергелер базым бүрүзүнге таваржып турду. Кижиге кижи оңнук болгай, ынчангаш саанчы эш-оорумунуң, ылангыя Тыва АССР-ниң алдарлыг саанчызы Хомушку Самбуевна Хажыт үтбайның мени өөредип, меңээ дузалап турганын кажан-даа үлпас мен.

Саара болу Бижиктиг-Хая фермазынга доруглуп өскен кижи мен деп чугаалаар. Аңаа-ла ол кежээки школаның алдыгы класын дооскан болгаш ам чедиишкинде өөренип турар. Саанчылап киргеп баштайгы чылынга бир инекке оналаштыр ол чылда муң ажыг кг сүт сагган. Оон бээр беш чыл арткан. Бо аразында саанчының мергежилги-даа бедээн, ферманың ажыл-агый байдалы-даа сайзыраан. Ынчангаш сөөлгү үеде саанчының ажылын сонуургап көрдүм.

— Эрткен чылын—беш чылдың бирги чамынга бир инекке оналаштыр чылга 1800 кг сүт сагар хүлээлгени алган турган мен, а күүсеткеним — 1956 кг болган—деп, саанчы чугаалай-дыр.

Бо юбилейлиг чылды канчаар эгелээнин айтырарымга, ылангыя январьның сүт саалдазын Саара 101 хуу күүсеткен болду.

— Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң байырлаар бо чылда планывар кандыгы?—деп, саанчыдан айтырдым.

— Кол сорулгам—бир инектен-не 1960 килограммдан эвээш эвес сүттү чыл дүргүзүнде сагары болур — деп, аныяк комсомолчу саанчы ынчаар харыылады. Сүт саалдазын көрүүдүр талазы-биле канчыг хемчеглер улуг изингни берип турарыл? Бо айтырыгга Саара шуут чугаалаар: ол дээрге малдың ажаалгазында, ооң чемнин таарыштырар, зооветеринарлыг бүгү хемчеглерни сагыр. Чижээлээрге, чоокта чаа биске ийи хүн иштинде инектериниң сүдү чиге бергеи. Чылдагаанын хынап келирге, силоста өске багай от, холуже берген болгаш, инектер ону чээш, ынчап барган, мындыг таварылгаларны дораан эскерер херек. Бисте инектерни сагган, чедагай каажага үндүрүп чемгерер, чыдыг сүт-биле суттарар. Ынчаларга бөөс инектерни төрүүрүнүн мурнунда ай бурунгаар чоорту чемнин көвүдедип азыраар, колдуунда сиген, чарба болгаш оске-даа таваржыр чемнер-биле чемгерер. Инектер төрүптерге, чаш бызааларыны ажаарында зооветеринарлыг бүгү чүрүмнарны шыңгыы сагыр, ынчаарга ол чогум чүү деп чүвелерил дээрзин саанчылар ам билир.

Саалда мурнунда инекти чүнүң-биле, канчаар чемгереринии, каш шакта сааринын, кажан суттарар болгаш хашкаар агаарладырының чурумун тодаргай биижээш, ханала азып каан, ол чорук ажылдың шалыпкын, саалал чок болурунга аажок дузалыг, чүге дээрге, саанчы, кадарчы бүрүзү кажан, чүнү кылырының шагын шуут шөөжи билир.

— Инекти сааргa бээри, сагыыр чүүлдер хөй — деп, Саара чугаалаар. Ол чүл дээрге, саалда мурнунда ооң эмнилерин баштай чыгыг сүт-биле чуггаш, ооң массажтап алыр, сагган соонда бага массажтаар, ооң ачызында инектиң эмнилери чымчап сайзыраар. Арыг-шеверни шыңгыы сагыыр...

Саанчы-биле мынчыг ажыы чугаалашканын соонда, келир үеге хамаарыштыр:

— Бисте кол-ле чүве ферманың ажылынга механизастаашкынының айтырыын, ылангыя электрилиг саалгазы организастаарын кыска хүүсээдэ шиитиирлээри болур кылдыр бодаар мен—деп, саанчы чугаалады.

Фермада комсомолчу 10 саанчылар бар, оларның аразындан Саара амгы үеде ВЛКСМ Тыва обкомунуң кежигүнү. Ооң кызымак күш-ажылын үнелээни ол-дур. Ийет, чүгле ооң эвес, харын Ферманың бүгү саанчыларының чымыштыг ажылын чон билик үнелеп турар, ол дугайын Ферманың ажылзакчылары медерелдии-биле билир, ынчангаш олар:

— Ажылга чедиишкинниг болгунуң база бир үнезинин—кижинин кылып турар ажылынга ынаа, ону эки билирии болгаш Төрээн чуртка улам-на хөй чүүлүг кылыр дээш түткүлдүг болур, харын бо чүүлдер бижи бүрүзүн эрес маадырлыг күш-ажылче сарук киирип турар болбайн аан—дижирлер.

Бижиктиг-Хая фермазының ажылшчылери боттарының сонгулга мурнундагы хуралынга чыылгаш, Сааре Идам-Сюрюновна Сааны Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга кандидат кылыр депшиткени, бо депшидиишкинни оске-даа черлериниң ажылчы чоннарының деткээни таварылга эвес, ол дээрге ажыл-ишчиниң түткүлдүг күш-ажылын чонуң үнелээни, аңаа улуу-биле идегээни олдур.

Саарага-даа, ооң кызымак эш-оорүнге-даа юбилейлиг чылда улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээр бис.

Х. ЧИМ-ООЛ.

Чоннуң төлээлекчилери

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутаттарынга кандидаттарны сонгулга округтарының округ сонгулга комиссияларынга бүрүткээри чер болганда үргүлчүлеп турар.

Бии-Хем районуң «Хадын» колхозунда Тыва АССР-ниң Дээди Соведининге сонгулга талазы-биле Хадының № 77 сонгулга округунуң округ сонгулга комиссизы Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга кандидат, «Хадын» колхозтуң мурнакчы саанчызы **Анна Юмбуевна Дамгааны** бүрүткээн.

• • •

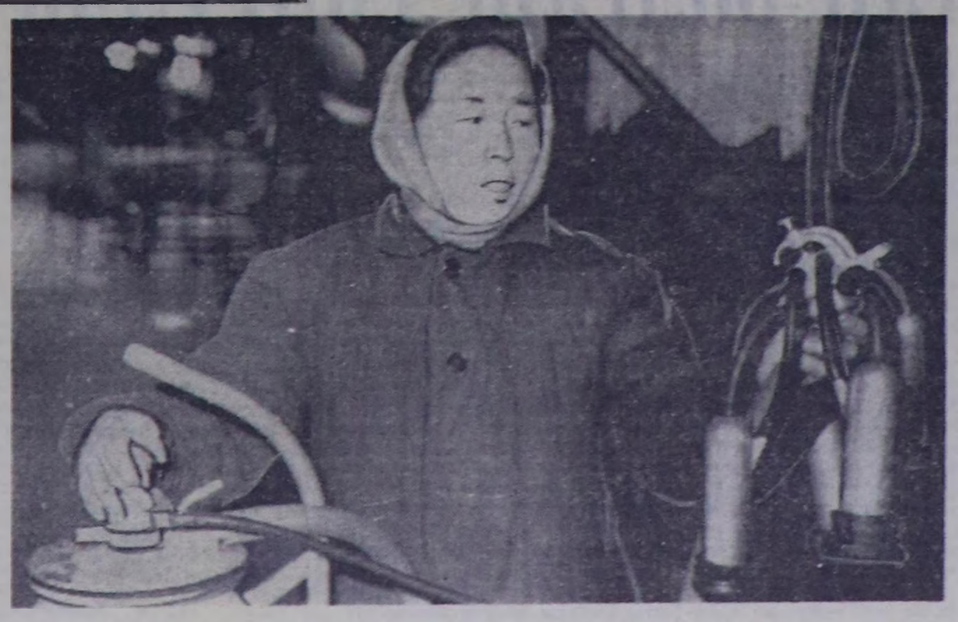
Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулга талазы-биле «Тес-Хем» совхозта Берт-Дагының № 89 сонгулга округунуң округ сонгулга комиссиязының хуралынга Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга кайындатты бүрүткээр дугайын чугаалажып көргеш, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутадының кандидадынга Совет Эвилелиниң Маадыры **Хомушку Нанчаевич Чүргүй-ооляу** бүрүткээн докгаалы округ сонгулга комиссиязының хуралы хүлээп алган.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Республиканың бүгү черлеринде ышкаш. Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр көдзө Советтиң девискээринде ам болур сонгулгаларга белеткел ажылдары эки чоруп турар. Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга бүгү тала-биле чедиишкиниг ужуражыры, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге болгаш район, көдзө Советтериниге сонгулгалар хүнүнде сонгукчулар бүрүн киришкен турарын хандырары—белеткел ажылдарының кол угланышкыны болуп турар.

Март 12-де болур сонгулгаларга ажыл-агый талазы-биле чедиишкиннерниг ужуражыр дээш «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдап, социалистиг зарышты калбартып турар. Ажыл-агыйның тракторларының септелгезин февраль 23-те, Совет Армия хүнүнде зооларын механизаторлар шиитиирлээри. Ам үеде массалыг-биле чоруп турар хойларның чаш төлүн менги алыр дээш земисел малчын 'колзи бүрүзүнде калбарган.

Совхозта партком Шекпээр көдзө Советтиң девискээринде сонгукчуларга 62 агитаторларны түс-түс участоктарга быжыглаан. Олар сонгукчуларга удаа-дараа чедип, беседаларны кылып турар. Бине-Тей сүүрда агитпункт эки дериттинген, ында солунналар, журналдар хөйү-биле келгетиннеген. Агитаторларның дежурныйлаашкыны үзүк чок болуп турар. Сонгукчулар агитпунктуга, сонгулга участогунга хөй кээп, боттарының сонуургаан айтырыгларын билип ап турар.

Наталья Бине-оолдана Иргитти Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачы» колхозунуң Туран сүт-бараан фермазының ажылдакчылары. Хөй сүт саалдының мастери деп адаарлар. Ол дыка-ла шын. Иргит чеди чыл саанчылап келген, а көргүзүглери чыл бүрүде-ле улам бедип орар. Эрткен чылын ол бодунга берээнден чыл оналаазынадан 5 тонна сүттү ажыр салган. Ынчангаш колхоз башкаар черге ооң кызымак күш-ажылын бедии-биле үнелээн.

Бо баймалалдыг чылда инекчи саанчы инек бүрүүкден чылда 2400 кг сүттү саа алыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алдап, шидүүрү ажылдап турар.

ЧУРУКТА Н. Иргиттиң сөөлдага белеткинин турары А. ПОНОМАРЕНГУҢ фотозу.

КОММУНИЗМНИҢ ӨЗҮМНЕРИ УЛАМ КӨВҮДЕЗИН!

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ДЭЭШ ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНЫҢ СЛЁДУНДАН

Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң даргазы эш Т. Ч. НОРБУНУҢ илеткелинден

СЭКП-ниң XXIII съезидизиниң, тоолгулуг шиитпирлерин күүсеттиишаан, совет улус ювилей мурнундагы 1966 чылда коммунистиг тургузушкунга чаа-чаа шылгарангай чедиишкиннерин чедип алганнар.

Бистиң республиканың үлетпүр бүдүүлгелеринде, түүгларында, транспортунда, совхозтарында болгаш колхозтарында коммунистиг күш-ажылдың коллективтеринде болгаш шалыччылардың ады дээш коллективтеринде, бригадаларында, фермаларында болгаш түс-түс ажылчыннарның чарыжы база-ла элээн хөгжүп турган.

Коммунистиг күш-ажыл дээш демисел бир-ле дугаарында 1959 чылда республика типографиязының парлакчыларынга эгелээн. Мурнакчыларга даянып алгаш, типографияның партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштыг улам ынай калбарткан.

Чедип алдынган үүгүлерге даянмышаан, типографияның ажылчыннары болгаш алban-хамаарыкчылар коллективтиринге ниити хуралыпка, 1961 чылдың июлында «Коммунистиг күш-ажылдың бүдүүлгези» деп ат дээш чарышка бүгү коллективтиниң-биле кирер деп шиитпирни үлээп алган. «Бодувустуң арганалыңысты болгаш күштелирвиси санал көргеш, бүдүүлге деннелиниң болгаш күш-ажылдың бүдүүлгечүүлүн бедидеринин чаазы-биле чедиг чыл планның онаалдазын ийи чыл эрте—1963 чылда, чаа техника чаазы-биле чедиг чылга планнаттынган планны 1968 чылга чедир, а цехтерни модернизастаашкыны болган эргижирээн дерилгелерни солуурунуң чаазы-биле онаалданы 1964 чылда күүседирин үлээшнип тур бис. Коллективтиң бүгү кежигүннери коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүн ынанып сагыыр. Бүгү кижилер коммунистиг ёзу-биле чүрттап база ажылдап өөренир. Шефтеп турар № 7 школага боттуг дузаны көргүзер, «чаңгызы шупту» дээш, шупту «чаңгызы» дээш» деп принцип-биле ажылдаар деп үлээлгелерни алган турган. Социалистиг үлээлгелер күүседирзинин көрүлдезин чорутkан. Көрүдге чорун түрарының үезинде ажылчыннарның мергежилин болгаш ниити билиин бедидеринниң чаазы-биле улуг ажыл чоруттуңган. 28 кижи техниктиг өөредилге болгумнеринге боттарының разрядтарын бедиткен. 80 ажыг кижи коммунистиг күш-ажыл школазынга өөренген. 24 кижи кежээки школага, 7 кижи ортумак болгаш дээш өөредилге черлеринге заочно өөренген, саазын, будук, электроэнергия канналар талазы-биле бүгү цехтерде ажыл экижээн. Парлаар, чүүгү цехтериниң ажылчыннары бажыңа аштакчыларындан ойталааннар, цехтерге чечектер костүп келгилээн, станоктар чаартынган, оларны аштап арыглаан, будаан, амыдырал болгаш склад оран-савазларын чүрүмүктеан, девискээрни чагайжыктаан болгаш погаанчыктаан, чарыштa киржип түрарларның саны 95 хуу четкен. Чарыштың түңнелинге хүн бүрүге үндүрүп турган деп чугаалаан болур. Бүдүрер ажыл нормазын каш хуу күүсеткенин, каш рубль ажылдап алганын талдаа ажылчын бүрүзү билир. Коллектив бодунуң үлээлгелерин 1963 чылда күүсеткен. Күш-ажылдың саңгилга-чүрүмүн үреп, хажыктаан чаңгыс-даа таварылга бир чыл дүргузунга коллективке түрбаан. Кызыл тоорайның үлетпүр бүдүүлгелериниң социалистиг чарыжының типография коллективиэ бирги чернн ээлээн болгаш 1963 чылдың ажылының түңнелдери дээш «Коммунистиг күш-ажыл бүдүүлгези» деп атты республиканың бир дугаарында чедип алган.

Оон бээр типографияның коллективиниң коммунистиг күш-ажыл бүдүүлгези деп бедик атты чыл бүргүде бадыткаан турар. Ол дүтүлгин фактылар болгаш чүргүлгилер хереченнер үезинде чүүл. Типографияның коллективиниң чели чыл планын хүүсаа бетинде күүсеткен, а беш чылдың бирги чылының планын 1966 чылдың ноябрь 15-ке чедир, тодаргайларга 1,5 ай бүрүнгаар күүсеткен. Бүдүрүлге орулгалыг ажылдап турар.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисел республиканың көдээ ажыл-агыйының дыка хөй коллективтеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүдүн бедидер талазы-биле кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алырын хандырган. Анза чижек кылдыр «Большевик» колхозтуң Даштыг-Тей, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая болгаш «Найырал» совхозтуң Үрбүн фермаларының саанчыларының, бызаа ажаакчыларының болгаш кадарчыларының база өске-даа коллективтеринин амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын көргүзүп болур.

Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының иштинден бир-ле дугаарында Барлын-Хемчик районтуң «Барлык» совхозунуң Бижиктиг-Хал сүт-баразын фермазы (эргелекчизи эш Саяа Норбу-Самбуу) келир үениң шинчилекчилериниң оруунче кирген. Ук фермазының ажылдакчыларының үлээлгелерин доңгу, ынчаар болза-даа утка-шынар талазы-биле чаа чүүл болган. Ол үлээлгелерде мынчаар бижиттингеи: «Коммунистиг күш-ажыл коллективиниң бедик ады дээш социалистиг чарышка кирбишаан, улам хөй сүтүг база эдээ бүдүрер, доктаамал бүрүнгаар чорүүр, коммунистиг ёзу-биле чүрттап база ажылдап өөренир деп үлээлгени боттарывыска ап тур бис».

Ферманың коллективи сүт бүдүрелиниң болгаш оңу күрүнеге садарының планын 1961 чылдан эгелээн ажыр күүседип турар. Бүдүрүлге көргүзүглериниң талазы-биле ферма совхозта болгаш районда бирги черни ээлеп турар. Ферманың бүгү саанчылары, ажылчыннары өөренип турар.

Мында дыка хөй саанчылар, кадарчылар будуруглеңия мурнакчылары, эки активчилер боон турар. Чижээ, комсомолчу саанчы Саара Саяа 20 баш хайнак инектериниң бирээзиндеие 1966 чылда 1956 литр сүттү сагган. Ол кежээки школаның 8-ги класында өөренип турар болгаш бот-тывынгыр уран чүүл хөй-ниити эгелээшкиннеринге кыдыынып турар. Бижиктиг-Хаяның кызыл будуну культура-чымдыкшыл албан черлериниң коруулезиниң түңнелдеринин талазы-биле ВЦСПС-тен алган дипломнуг боон турар.

Чөөн-Хемчик районуның «Большевик» колхозунуң Даштыг-Тей фермазының саанчылары, кадарчылары болгаш бызаа ажаакчылары коммунистиг деп бедик атты бедии-биле ядилеп турарлар. Олар коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка 1963 чылда кирген. Оон бээр ферманың амыдыралында хөй чүүлдер өскерилгеп. Ында «ёлочка» хевирлиг саалда турбузулгазы тургустунган, 200 баш киреер чаңгыс аай төлевилелиг бызаа кажазы түттүнган, бүс-биле чыынгдар одалга ында кылдынган, малга четчир санныг мал чеменнерн белеткеп ап турар. Ынчангаш бо бүгү чүүлдер ажылдың түңнелдеринге эки салдарны чедирип турар. Фермада сүт саалдазы дыка көдүүргеп, сүт база эът будуреринге күш-ажыл болгаш акша-хөреңгеи чарыгдалдары кыыырылган. Чарыштың киржикчилеря үлээлгелерин күүседип турар. Фермада кызыл будун эки шиметтиниң дериттингеп. Ана кире бергеш, уран хөлдүг кижиниң оранында келгеп-дир мен деп болдаа кижиниң сагыжында кире бээр. «Билип ал! Коммунистиг күш-ажыл коллективинде чүрттап турар сен!», «Күш-ажыл кижиии кластаар!» деп лозун каракка көстүп кээр. Мында көргүзүг самбыраза эки кылдынган.

1965 чылдың декабрьда коммунистиг деп атты тывыскан. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының кежигүннери база багай эвес ажылдап турар. Республиканың дээре саанчыларының бирээзи, чазактың дээди хавыязы—Ленин орденн-биле шанналган Оидар Шортак ук фермада ажылдап турар.

Бо шыкаш чижектерии өске-даа черлерден көргүзүп болур. Коммунистиг күш-ажыл дээш чарыш республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында пеитерел кире берген.

Ол кайгамчык чаагай шимчээшкиннең чолаачылар база чидым кылбааннар. Кызылдың бирги чүүк автотоажыл-агыйының чолаачылары эштер Юрий Николаевич Зюзин, Виктор Николаевич Микишев, Александр Кринцов олар 1960 чылдың октябрьда коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка киргенер, оларның үлегерин автоажыл-агыйның 22 бригадалары эдергеннер.

Ында болза-даа чамдык бүдүрүлгелерниң, бригадаларының, а ол шыгаш чамдык ажылчыннарның организастыг болгаш бүдүрүлгечи белеткелдер чокка коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка кире бээр, харын болтерге чарыштың делгерейгей дээштиг, түңнелдиг чорүү, мурнакчы дүржүганы пропагандалазары болгаш пеитерелии кошкак тургустунган таварыгалар база бар.

Социалистиг экономиканың, коммунистиг ниитилел харылзаалазының хевирлеп тургузарының чорудулгазын болгаш совет кижиниң кижизидилеиин үзүктел чокка остурер база сайзырангайжыдар сорулга-биле Профессиональар Эвиледелериниң Бүгүзиилел Төп Чөвүзелиниң Президиумуиу «Социалистиг чарыштың организастаарын экижилериниң дугайында» түскай докталдың хүлээп алган.

ВЦСПС-тиң докталында коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин социалистиг чарыштың чарылбас кезии болган оон дээди кевири кылдыр хогжүүр үүгүлүг деп айтыкан. Социалистиг чарыштың түңнелдерии үндүрерде, коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың байдалын база өөренип көөр. Бүдүрүлгелериии, цехтериии болгаи өске-даа бүдүрүлге участоктарының, организацияларының, алban черлериниң ажыл-чорудулгазын үнелеп көөрде, совет хоойлуларының болгаи коммунистиг моральның нетелделери-биле дүүштүр бүдүрүлгеге болгаи амыдырал-чуртталга бодун ап чоруурунуң чүрүмнарын сагыырынче коллектив кежигүннериниң хамаарыльгалыг чугула көргүзүглериниң бирээзии кылдыр өөренип көөр апаар.

Бөгүн бис коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң байдалын чугаалажып көөр, социалистиг чарыштың болгаи коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни организастаарын экижидер дугайында ВЦСПС-тиң докталын күүседир болгаи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооң төлептиг үткүүр үезинде канчаар-даа ажоок калбаргаиын слёдка болган санаалдардан тода илерээп. Санал бергеи кижи бүрүзү-ле ажылдап турар коллективиниң болгаи бодуның мурыидан алган социалистиг үлээлгелериниң канчаар күүсеттиишин турарын чугаалавышаан, боттарынга бедиткен үлээлгелерии ап турганнар.

Харын-даа республиканың ажыл-агыйының эң эки дээш мурнакчыларыи слёдка санал бергеш, бот-боттарын социалистиг чарышка кыйгырыжып турганы коммунистиг күш-ажылдың шалыччыларын улам соорук киирии турган.

Транспорт ажылдакчыларының оргузунга «5 чыдды—4,5 чылда!» деп патриотчу эгелээшкинни үндүрген № 2 АТА-да коммунистиг күш-ажылдың чолаачылар бригадазының бригадири эш Жбанов оларның үлегерии коллективтиң өске бригадазарының изии-биле деткип, беш чылды оон-даа кыска хуусада күүседир дээнин слёттүң кирижикчилеринге дыннатпышаан, ювилейлиг чылдың социалистиг чарыжынга республиканың бүгү чолаачыларын кыйгырган.

Индирде чолаачы эш Зюзин. Оон чугаалааны болза, бистиң коллективте 11 бригадага коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп атты тывыскан, а 11 бригада ол ат дээш демисеижип турар.

Бригадир кижи болганымда, бистиң бригадавыстың дугайын чугаалап көрейн. Бистер төөгүзүт чеди чыл планның үүлээп ап турган үеде коммунистиг күш-ажыл дээш демисеидии эгелээн бис. Оон бээр чыл планын үргүлүчү ажыр күүседип келдивис. 1967 чылдың планын ноябрь 1-де күүседир бис.

Бо чылын бүдүрүлгеге ажылдаанымдан бээр 20 чыл болур. Ынчангаш ында хөлбаштыр бедиткен үлээлгелеги алган мен. Оиу күүседип болурунуң бүгү аргалары бар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжуу бригадазының бригадири. Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры эш М. Д. Чола индирге үнүп келгеш, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилериниң өөнүзээиидеи слёттүң бүгү киржикчилеринге изиг байыр чедирген.

— Совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазы коммунистиг күш-ажыл коллективи деп бедик атты 1962 чылда чедип алган. Үк фермя сүт бүдүрер талазы-биле өртекеи чылын республиканың ийнги черинге үиген. Районуиу фермалар аразында шилчип чорүүр Кызыл тугу ам бистиң фермада. Мээң бригадирлеп турарым Ак-Даштың хойжу бригадазы 1966 чылда бир хойдан өртүмээ-биле 2 килограмм 300 грамм дукту кыргаан, 180 тонна сигенни белеткеи. Бо чылын төрүүр 100 хойдынна 100 хураганны меңги камгалап алырын, бир хойдан 2 килограмм 500 грамм дукту кыргыарын, 190 тонна сигенни кезип белеткээрин хүлээгеи бис. Боттарывыска алган хүлээлгелеривисти күүседип, соглаан сөзүүвүсту эдээп шыдаар бис дээрзин бо хурага бүүзүреп кааp-дыр бис. Бистиң бригаданың ажыл-ишчилери коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты байгыладып бүдүүзиде чедип алыр дээш демисежип турар бис — деп, оратор сөзүн улам-чылаан.

Бо ювилейлиг чылда «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооиға төлептиг үжүражыр дээш боттарынган хамаарыжыр бүгү чүүлдерии кылыр. Инчангаш мен бодум «Тимлеге» совхозтуң хойжуу эш Куулар Дажы-Сереии социалистиг чарышка кыйгырыбыс болза, коммунистиг күш-ажыл бригадазының үлээлгии тур мен—деп, эш Чола чугаазын доозкан.

Индирде «Тиилелге» совхозтуң хойжуу эш Куулар Дажы-Серен.— Бөгүн бистиң бо слёдзувска социалистиг чарышты болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинии эжижидер хемчегер дугайында ажыл-тырыгны чугаалажып турарывга база-ла талазы-биле эш Норбунуң маиаа кылган илеткелинге бүрүүу-биле каттыжып тур мен. Бистиң «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери бешки чылдың бирги чылы—1966 чылда күрүне мурнуига планныг үлээлгелерии бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг доозкан. Ам олар Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооиға төлептиг үжүражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар—деп, ол чугаслаан.

— Эртекеи чылын төрүүр 100 хойға онаалттыр ортумаа-биле 123 хураганны меңги камгалап ап, база бир хойдан дүк кыргыырынын планын ажыр күүсеткен мен. Бо ювилейлиг чылда эртекеи чыдаан-даа дээре ажылдаар дээш кызын турар мен. Бо чылын төрүүр 100 хойдан 124 хураган алыр сорулга мээң мурнумда салдынган. Үк сорулга база-ла чедиишкиннг ажыр күүсеттинер дээрзин бо хуралдың киржекчилеринге бүзүредирип чөпшээреп көрүүбер. Мээң коданымда хойлар ам хураганнап турар, оларның чаш хураганнары меңги, мал чемии четчир, малдың деңгилдези-даа эки—деп, оратор уламчылаан.

Ажыл-ишчи Ак-Довуракгың түлээлекчизи, даг-лугу чыыр бригазының удурткужу Шетр Кулларга сос бээрге, зайда чымгланнар диспиттинг адын часкаашкыны-биле ооң хүлээп, улуг үлетпүрүн баштайгызынга, оон түргүзукчуларына, ажылчыннарынга бүгү чөнинүн хүндүткелин илергейлээн. Эш Куулар «Тыва даг-дугуу» комбинатта коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде хөй-хөй кижилер түс-түзүнде, бригадалар, эолчегер, экипажтар, цехтер киржип турарын демдеглээн.

Оон удуртуп турар бригадазы 1965 чылда коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чаалап алган. Он кижилиг ол бичии коллектив рудникте күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн сагыыр талазы-биле эң дээре бригадага санадып турар. Ынчангаш ол бодуиуң санаалынга күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаары дээрге чедиишкиннең үнер дезу ол дел демдеглээн. Чарыштың киржикчилери коллективтер бедиткен үлээлгелер алыр, а оларның ажы ажыыдаар, сөзүнге ээ болур дээн күзели бүтпейн баар болгулаар. Чижээ, рудниктиң ажылчыннарының забойларын өй-шаанда аштаар, эт-керекселдер-биле чедир хандырбас чүүлдер бар. А рудком ол чорук-биле өөнтежип олурар. Түнелдиңде—азааштың боттанмас, а бригадалар боттарының кужун бүрүн ажыглавас. Чүрүм үреп, прогул кылыр кижилерге чыыдак кагарда ыңдыг байдалдар баазаа уаарымчалыг болурун эш Куулар шүүгүмчүзүп, профэвилелдер ажылчыларының санаалын. Дунекиниң 10 шак четпейн турар ында бүгү соңгукчулар базылаашкынга кирипшеп турда бөлин, соңгулда хааржактарын ажыды болбас.

Бадылаашкыныың түнелиин санаг турар өрээлге комиссия кежигүнниреп база аиаа олурлур түскай чөпшээредирг төлөөлекчилерлеп ангыла кым-даа турбас. Округтуң ажыл-биле бадылаашкын түнелиин удурткеш, участоктуң соигулда комиссиязының бадылаашкын протоколуун чүргүзар болгаи оон бир хоолгазын хамаарышкан округ комиссиязынче ол-ла дораан чорудар. Округтуң соигулда комиссиязының протоколуига үндезилээш, округтуң талазы-биле бадылаашкыныың түнелиин үндүрер. Участоктуң соигулда комиссиязының бедик организаторчу ажылынган соигулганы чогтур бедик деннелге дурум ёзугаар эрттирери үзүү-биле хамаарыжыр.

Ш. КАНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумуиуң оргкиидизиниң улуг инспектору.

ЧУРУКТА: слёттүң болук киржикчилери. С. Феоктистовтуң фотозу.

Соңгулда ХҮНҮ

Участоктар болгаш соңгулда комиссиялары

Амгы үеде бистиң республиканың девискээриниде РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң болгаш чер-чер Советтериниң соңгулдаар белеткели хайнышкынныг чорун турар.

Ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай Советтериниң күүсекчи комиттеттери соңгулда участоктарын РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң болгаш Тыва АССР-ниң район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң соңгулдаар чорудар дүтайында Дүрүмнерге дүүштүр чогтуур хүүсаалярында тургусткан. Участоктарның төптериин, кызыгаарларын тодаргай кылырда, соңгукчуларның ырак чоокта чурттап турарын өөренип көрген, оларның соңгулдаза киржиигге таарымчалыг байдалды хандырган. Соңгулда участоктарының тургустуунары-биле холбаштыр, участоктарның соңгулда комиссияларын бадылап тургусган.

Соңгулда участоктары РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң, чер-чер Советтериниң соңгулда чорударынга ниити болур. Ынчангаш оларда РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң болгаш чер-чер Советтериниң соңгулда чорудар оқругтар кирип турар. Амгы үеде соңгулда участоктары соңгулдазга белеткел ажылының төптери болу берген. Дыка хөй соңгулда участоктары агитпунктулар-биле чаңгыс черде тургустунган. Оиар соңгулдаза хамаарышкан көргүзүг материалдарны болгаш чугула литература-биле бүрүн хандыртырган. Ол шыкаш агитастамассалыг ажылды бедик деннелде чорудуп турар. Кызыл хоорайның девискээриниде тургустунган соңгулда участоктарының хөй кезии соңгулдазга белеткел ажылларын үргүлчүлеп турар. Соңгулда комиссиялары соңгукчуларның данзызының дүгайында чугула литература-биле бүрүн хандырып турар. Ол үеде соңгулда участоктарының соңгулда комиссиялары соңгукчуларның данзызының дүгайында «Бадылаар эргенин шынзыргазы-биле» келген кижилерни соңгукчуларның немелде данзызынга киирер.

Участоктарның соңгулда комиссиялары соңгулда бүүлетпеиерии көүсекчи комитеттерден оқругтар ажылбиле алыр. Участоктарның соңгулда комиссияларының дараглары соңгулда дугайында Дүрүмнерии ёзугаар участоктуң соңгулда комиссиязының данзызынга 18 хардан ору назылыг болгаш ук Советтиң девискээриндеге үргүлүү азы тур үеде чурттап турар бүгү хамаатыларны данзыга киирер. Чүгле ол үеде уламда солуу кижилерни анаа киирбес. Соңгукчуларның данзызын алфавит чүрүмү ёзугаар кылыр. Ам болур соңгулдаларга 1949 чылдың март 12-ниң мурнунда төрүттүнген хамаатылар азы 18 харны долу хардаан кижилер киржир. Майыкка 1949 чылда төрүттүнген кижилерии чүгле чылын эвес, а ай, хүнүн база айтыр.

Соңгукчуларның данзызын кылып доосканынын соонда, соңгулда хүүлээр хереглеэе чогуур майык ёзугаар тургускан, күүскомнуң дараглының болгаи секретарының адын салган, таима баскан соңгукчуларның данзызын хамаарышкан Советтиң күүсекчи комитединден соңгулда комиссиязы хүлээп алыр. Соңгулда хүнүнде участоктуң соңгулда комиссиязы «Бадылаар эргенин шынзыргазы-биле» келген кижилерни соңгукчуларның немелде данзызынга киирер.

Участоктарның соңгулда комиссиялары соңгулда бүүлетпеиерии күүсекчи комитеттерден оқругтар ажылбиле алыр. Участоктарның соңгулда комиссияларының дараглары бүгү-ле хамаатыларның данзызынга киирер. Соңгукчуларның данзызын алфавит чүрүмү ёзугаар кылыр. Ам болур соңгулдаларга 1949 чылдың март 12-ниң мурнунда төрүттүнген хамаатылар азы 18 харны долу хардаан кижилер киржир. Майыкка 1949 чылда төрүттүнген кижилерии чүгле чылын эвес, а ай, хүнүн база айтыр.

Соңгукчуларның данзызын кылып доосканынын соонда, соңгулда хүүлээр хереглеэе чогуур майык ёзугаар тургускан, күүскомнуң дараглының болгаи секретарының адын салган, таима баскан соңгукчуларның данзызын хамаарышкан Советтиң күүсекчи комитединден соңгулда комиссиязы хүлээп алыр. Соңгулда хүнүнде участоктуң соңгулда комиссиязы «Бадылаар эргенин шынзыргазы-биле» келген кижилерни соңгукчуларның немелде данзызынга киирер.

Участоктарның соңгулда комиссиялары соңгулда бүүлетпеиерии күүсекчи комитеттерден оқругтар ажылбиле алыр. Участоктарның соңгулда комиссияларының дараглары бүгү-ле хамаатыларны данзы

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ТАРЫЛГАЗЫНГА

КОЛ ЭГЕ—УРЕЗИН

Бистиң республиканың колхозтары болган совхозтары бо чылдың дүжүдүнге ниитизи-биле четчир санныг урезинни үрүп алган. Амгы үеде урезиннерни белеткээринде кол сорулга—оларны чогуур шынарынга чедир арыглаары болган сорттаары болур. Бо талазы-биле ажыл-агыйларда бүгү аргалар бар. Урезиннер дугайында күстен эгелээш-ле сагыштыг салган ажыл-агыйларда ындыг шынарынга чедир белеткээн урезиннер бар. Чижээлээрге, «Межегей», «Тыва», «Кок-Тей» совхозтар, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» болган «Тинлелге» колхозтар, Таңдыда «Революцияның чалбыжы», Каа-Хемде «Ленинчи орук» болган өске-даа чамдык ажыл-агыйларда бо талазы эки. Ол ажыл-агыйларга чаа чыгга чедир-ле урезиннерниң 87—95 хуузун чажар шынарынга чедир белеткеп алган турган.

Бо чылын республикада 8100 тонна урезинни бирги болган ийиги класс кылдыр белеткээн, а мурнунда чылдарда ындыг байдал чок турган болгай. Тес-Хем, Бии-Хем болган Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары бо чылын урезин дугайында улуг сагыштыг салган, февральдың 1-ге чедир оларга урезиннерни 70—79 хуу чедир чогуур шынарынга чедир белеткээн турган.

Ындыг болзажок, республикада элээн хей ажыл-агыйлар урезинни арыглаар, сорттаар чорудуу чедир үнелевейн турар чүүл бар. Оон түрүжүк, бүгү аргалар бар турда-ла, «Тээли», «Найырал», «Улуг-Хая» болган «Шекпээр» совхозтар боттарының урезиннери-биле долу хандыртының албаан. Урезин белеткээр талазы-биле байдал Бай-Тайга, Чоон-Хемчик, Эрзин болган өвүр районнарда оңза багай. Эрзинде болган өвүрде чогуур шынарынга чедир белеткээн урезин шуут чок, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарда ол чүгле 23—30 хуу болуп турар. Оон-биле кады бо районнарның ажыл-агыйларынга эрткен чылын эң-не куду дүжүттү алган дээрзин айтыр херек. Чижээ, эрткен чылын бир гектардан-на «Найырал» совхозка 3,2, а «Улуг-Хаяга»—6 центнер дүжүт алдынган болгай.

Урезиннер арыглаарын болган ажылдан кылырын «Чыраа-Бажы», «УТКА 25 чылы» болган «Элегес» совхозтарда база багай тургускан, оларда чогуур шынарынга чедир белеткээн урезин чүгле 30—39 хуу. Ылаңгыя «Элегес» совхозта ийиги анализ кылырынга урезиннерни киирбээн. Ынчаарга Таңдының «Революцияның херели», «Совет Россия» колхозтарда урезин арыглаар ажылды ам-даа таарымчалыг кылдыр организаставаан.

Ажыл-агыйларның болган кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң улуртулучулары, тускай эртемнилери урезин арыглаашкынының талазы-биле ажылдың чорун турарын, тараа арыглаар техниканың байдалын, урезинниң шынарын контрольдавайн турарлар. Харын-на «Найырал», «Чыраа-Бажы», «Совет Тыва», «УТКА 25 чылы» совхозтарда байдал ындыг. Урезиннерни ийиги анализ кылыры-биле урезин контрольдаар станцияже чедирип бербейн турар ажыл-агыйларга «Элегес», «Тинлелге», «Тээли» совхозтар болган Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг болган «Куш-ажылдың хостуу» колхозтары база хамааржырлар.

Моон аразында Таңдыда дүржүлге станциязы безин урезинниң анализтээри-биле киирбейн турарын кижи кайгаар, ужур чүл дээрге ында урезин арыглаар машиналар болган урезин контрольдаар лаборатория чаңгыс кажаа иштинде турар болгай. Республиканың эң улуг ажыл-агыйы—«Тинлелге» совхозта урезин ажылдан кылышкыны ынчага чедир доозулбаан фактыны демдеглевес аргажок-тур.

Тарылгага сорттуг урезинни ажыглаары — бедик дүжүттү алырының бир кол чүүл. Ынчангаш Тываның кодээ ажыл-агый дүржүлге станциязы республиканың ажыл-агыйларынга 575 тонна тулган эки сорттуң (элита) урезинин белеткээн. Амгы үеде Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң кылып каан үлэшкинниң ёзугаар ажыл-агый бүрүзү бодунга онаашкан урезинин соортуп алыр ужурлуг. Ындыг турбуже, хей-хей ажыл-агыйлар ону ынчаар кылбайн, чылыг хүннер маңан чыткылаашкан чүүл бар. Ынчаар саададыр чорук кончуг айыылдыг, чүге дээрге, бистиң республиканга март айза-ла оруктар баксырап эгелээр болгай.

Оон ыңай элээн хей ажыл-агыйлар сорттуг эвес, бодүүн урезиннерниг дээрзин айтыр херек, ол ындыг урезиннерниң безин шынары ам-даа куду болуп турар, оларның арыглаашкыны база четче эвес.

Мынчангаш, ажыл-агыйларны чогуур шынарынга чедир белеткээн, сорттуг урезиннер-биле хандырар төлээде, күрүне болза бистиң республиканга 3100 тонна хемчээлге тараа культураларын ажыл-агыйларның аразынга солчуруп чөпшээрээн. Тараа белеткелиниң черинде орнап алырынга хереглээн, бүрүнү-биле белеткеп каан урезиннер ам бар, ол болза кызыл-тастың «Саратовская-29», «Мильтуруи-553» болган «Скала» сорттары болуп турар. Арбайның «Винер», чинге-тараның «Тувинское серое», кукурузаның «Стерлинг», «Днепропетровская-56» болган «Буковинская-3» сорттары бар.

«Межегей», «Кок-Тей» болган «Элегес» совхозтарда хей чылдыг сигеннерним (ырей болган люцерна) урезиннери база бар, олар ында 43 тонна.

Мынчангаш амгы үеде ажыл-агыйлар боттарының урезиннерин чогуур шынарынга чедир бүрүнү-биле, кыска хуусаада белеткээриндеп алгыла, дүржүлге станциязындан тулган эки шынарлыг урезиннерни шилип алырынче далаштыг киреп эргежок чугула. Оон-биле кады урезиннер орнап алырының ажылын соксаал чокка шапкычылар. Чижээлээрге, бо чылын «Барлык», «Улуг-Хая» совхозтар, «Совет Россия» колхоз хей санныг урезиннерни орнап алыр ужурлуглар болгай. Ынчаарга ындыг тергинги шынарлыг урезиннерни салып алырынга күрүне чөлүнүн база тыпсын турар. Бо талазы-биле кол-ла чүве—урезин ортаан төлээринче, оларны шилип алырынче киреп болур, бо ажылды март 1-ге чедир ылап-ла доозар.

Келир дүжүтке ыжыг суурлу тургузар төлээде, республиканың колхозтары болган совхозтары урезиннерни сорттаарын дүрген доозар, бо сорулга-биле ажылды ийи эвелгилиг кылдыр организастаары негеттинип турар. Бо улуг харыысалгалыг ажылды ажыл-агыйларның, кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң агрономнары, дүжүт кампалалының станциялары, урезин хынаарының черлери холга ап, соңгаарладыышкын чокка боттандырар ужурлуг хээрэн кынга-даа билдингир-дир.

Бо чүгула ажылды партия, профсоюзтел, комсомол организациялары боттарының шыңгыы контролюнга тургускан. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою болур бо байырладыг чылдың бедик дүжүдүн алган турарын хандырары — хову ажылының талазы-биле эң-не кол сорулга бо-дур.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
агроном.

КИЧЭЭНГЕЙНИ АЖЫЛЧЫННАРЖЕ

ССРЭ-ниң Садыг министерствозу болган Бүгү-авиялдың Профсоюзунуң Төп Чөвүлелиниң ТК-зы бүдүрүлге черлериниде ажылчыннарны болган албан-хаакчыларны чемгерип турар бүгү столоваяларының ажылын хынап көөр талазы-биле улуг ажылды чорударын сүмелээн. Ону барымдаалаан, чоонта чаа пассажирлер болган респотребсоюз АТА-ларының, ремзаводтуң, автоэргелел черниниң, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының болган баазаларының ажылчыннарын хандырып турар дугаары 4, 8, 5, 10 столоваяларның ажылын хынап көргеп.

Бүдүрүлге черлериниң ажылдакчыларын хандырары-биле ажылдап турар столоваялар өске столоваяларга бодаарга ажылы бир янзы угланмышкынныг. Оларның ажылдаар шактары, чем продуктулары-биле хандыртынары болган аъш-чемни кылып белеткээриниң технологиязы аңгы. Үстүнде адаттылган столоваяларда эът-тен, сүттүг, балыктан, далгандан, ногаа болгаш крупалар аймаандан кылган чемнериниң ассортиментизи байлак. Дугаары 5 болгаш 8 столоваялар колдуунда эртен 11 шактан эгелеп ажылдаар болгаш кежээ 5—6 шактарда хагдына бээр. Чүге дээрге ремзаводтуң, хлеб болгаш пиво заводтарының ажылдакчыларының хей кезии хоорайның төп кезээнде чурттап турар болгаш эртенги чемин столоваядан чивестер. Бо таварылгада үстүнде столоваялар дүштеки чем үезинде кончуг хаймышкынныг үеге таваржып турар. Ынчангаш ажылдың организастап, чемненикчилерниң үе-шагын үнелеп көөрү столоваялар ажылдакчыларындан негеттинип турар.

Ындыг турбуже, чамдык бар четпестер ол хаймының үелерде ажылчыннарны дүргеп эрттиргерин болдурбайн турар. Маңаа чаңгыс столоваяның чижээн киирип болур. Дугаары 5 столоваяда (смена повары А. Малахова) хереглеттинзе чогуур тавактар-биле хандыртынмаан. Белеткеп турар чемнерни салырынга хереглээр бичке хемчээлдиг сакпынар чедишпес, белеп чемни дажыгдап алыр улуг хемчээлдиг подностар шуут чок болуп турар.

Ол ышкаш коридорда, залда электроламналар база чедишпес. Столдарда горчицалар, перецтер, савазын салфеткалар болгаш ону салыр тускай приборлар чок.

Чемненикчилериниң хайым үезин дүргеп эрттиргерде ярыг ак-савазың доктаамал бар турары чугула. Ындыг турбуже чемненилге конторазы (директору Ф. Селигеев) мынчага чедир ол столоваята алык-сава чуур тускай машинаны тургузуп бербээн. Оон чылдагаанны-биле ында ажылдап турар кижилер хирлиг савазы тавактарга чуп турар. Ол чорук өске ажылды саададып турар. Ол хамаан чок савазың хирлиг ярыдарынга хереглээр горчицаларны ажылдакчылар боттарының акшазы-биле садып ап турары шын эвес.

Дугаары 8 столоваяда шыгжап турар картофель чымчап, өзүп, үрелии чыдар. Шыгжаттынмаан морковьтар барык шупту үреликтер. Бо чорук эвлечелиг повар А. А. Дурановаңың ажылга харыысалга чогуур көргүзүп турар.

Үстүнде адаан бүгү столоваяларда бир четпес чүүл ажылдакчыларның солуп кедер халаттары чок болуп турар. Ылаңгыя дугаары 4 столоваяның ажылдакчыларының халаттары самдар, бастынмаан болгаш хирлиг.

Бүдүрүлге черлериниң чоогунда столоваяларның ажылын экижидип, ажылчыннарны изиг болгаш амданныг чемнер-биле чогуур үезинде хандырар соруулга салдынып турар. Ынчангаш бо чугула ажылга үстүнде хамаарышкан организацияларның удуртукчуларының дузазы болгаш ында профсоюзтел организацияларының сүмеан улуг ужур-дузалыг болуру маргыш чок.

С. ДОРЖУ.

Редакцияга чагаалардан

Чаа-Хөл суурга баш таарар чер ажылдан турда, аңаа Кара-Тал, Урбүн болгаш Кызыл-Даг суурларның чурттакчылары кээп турган. Эрткен чылдың сөөлгү айында кодээ тудуг черинiң ажылчыннары баш таарар черниң бажыңында чурттай бергеннер. Оон бээр-ле Чаа-Хөл кодээ Советтиң ажылчы чоннары Шагаан-Арыг хоорайга кээп, баш таартып турар апарган.

Баш таарар черниң бажыңын хостап, культура-амыдырал черин катап ажылдадырын чаазалчүлер күзеп тураалар. Бо айтырыгны Чаа-Хөл кодээ Совет, Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинады дарый шийтпирлээри чугула.

О. ДАВАА.

Чүтайны кайын тып алырыл? дээн чугаанны Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажы суурунуң чурттакчыларындан бо-ла дыңнаар. Канчап чугай тыпластаан чон боор, Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинады чүгайны бүдүрүп, садыг четкилеринче чорудуп турар-ла болгай?—деп, номчукчу бодаары чугаажок.

Ол черле шын, комбинат чүгайны бүдүрүп, хереглекчилерни хандырып турар. Райпо баштаар черниң чонунуң хандырыгазымчо кичээнгей салбазы-биле Арыг-Бажы суурда магазин хамаанчок, Шагаан-Арыг хоорайда магазиннерде чүгай чок болгай, ындыг болганда, улустуң хиирениp, хыйланып чоруурун ол-дур ийин.

Бүдүрүлге чери бүдүрүп үндүрген продукциязын келген кижите-ле садып турбас, моонуң-биле хереглээн черлерге, эң ылаңгыя садыг организациялырга кереэ, дутуржулга өзугаар дүжаары билдингир болгай. Улуг-Хем райпозунуң баштаар черниң, оон садыг килдизиниң ажылдакчыларының шүшпеңи азы ажылчы чонунуң негелдезии тоон көрбези-биле магазиннерге чүгай кирбейн келген.

Райпо баштаар чери, «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы болгаш Көк-Чыраа кодээ Совет ажылчы чонунуң чүгай-биле ханды-рары негеттинип келген.

А. ТУГАРЖАП.

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черiниң ажылчыны С. Тамбиль бүдүрүлгениң мурнакчызынга санадып турар. Ол бо бүдүрүлгеге үжен ажыг чыл ажылдап келген.

Соңгулдалар хүнүнге уткуштур алган хүлээлгезин күүседир дээш эш Тамбиль кызымаккай ажылдап, бүдүрүлге планын доктаамал 110—120 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: С. Тамбиль.

И. МИЛОНОВТУҢ фотозу.

—⊙—

Өөредилгеже сундугуушкун

Бии-Хем районда Хадың суурнуң чурттакчылары өөредилгениң янзы-бүрү хевирлериниде хаара туттунган.

Ында партияның политиктиг эге школазының дыңнакчылары кичээлдерден озалдавайн эки өөренип турар. Кичээлдерге В. И. Ленинниң намдарын, оон революстуг ажылчорудулгазын, СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң материалдарын, делегейде болуушкунвар допчуламын болгаш өске-даа документтерни өөренген. Оон пропагандизи, Хадың сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи Н. Кыргыс материалдарны колхозтуң экономиказы-биле холбап, чедингир таймылбырлап берип турар. Ылаңгыя төөгүлүг 50 чылга төлептиг ужуражыры-биле салдынган сорулгаларны дыңнакчылар ханызы-биле билген.

Колхозтуң сүт-бараан фермазында зооветеринарлыг өөредилге үргүлүлеп турар. Ында мал ажылының 14 ажылдакчылары хаара туттунган. Оон-биле кады үшкү классетың чолаачыларын белеткээри-биле неделя санында 6 шак өөренип турар курста 26 кижи өөренип турар. Ону колхозтуң инженер-механиги эш Мусаев удуртуп турар.

Кандыг-бир чылдагаан-биле өөредилгезин ара нагган, билии куду аныяктар суурда хей, ынчалза-даа олар бо хүннерге чедир өөредилгениң кандыг-даа хевиринде хаара туттунмаан, кежээки үеде хостуг шактарын аңаа-ла эрттирип, харын чамдык үелерде арагалап алган клуб, магазин чанында элең-тендин бажып тургулаар аныяктар база бар. Оларның кежээки өөредилгезин организаставайн турарының чылдагааны чүү ирги? Ындыг аныяктар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Маады Доржудан үлегер алзынар. Бо дээрге улгадып, 50 хар ажа берген кижи болгай, ынчалза-даа бодунуң политиктиг билиин бедидери-биле политиктиг эге школада эң идепкейлиг өөренип турар.

С. ДАҢГАА.

Делегей аныяктарының удурланыышкыны

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының бюрозунуң хүлээп алган медеглелиниде чугаалап турары болза:

Вьетнамның Демократтыг Республиказын бомбалаарын ажырак ужар үүлдүң катап эгелээн дугаймында бүжар медээни делегейниң демократтыг аныяктары улут киленнээшкин-биле дыңнаан. Америк империалистериниң ол ыят чок үүлгедиин «АКШ тайбиңче түткүлдүү» дээр чүвезин шуут сойгалаан. Джонсонуң чазаа вьетнам улуска удур кеминиг агрессиязын калбартырынче херек кырында түткүп турар деп үүлени ол көргүскен. «Чугаалажыышкынныг» дугайында оон бүгү медеглелдери улустарны негелээринче угландырган нүүдүдүг үүл болуруи бадыткаан.

Антиимпериалистиг күштериниң чаңгыс эвиинге когарадыг чедирип, ынчангаш ол агрессия политиканы чорударын чангедип турар көделиишкиннер-биле холбаштыр ханы дүвүрээшкинин Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының бюрозу илергейлеп турар. Вьетнам улустуң маадырлыг демселиин-биле делегей эп-сеткил каттыштырылгазының херээжене боттарының күжениишкиннерин улам улуу-биле каттыштырар деп делегейниң аныяктарын бюро кыйгырган.

АКШ империализминиң кеминг агрессиязынга удур вьетнам улустуң маадырлыг демселии детким сессиязының ажылында кол черни ээлээп турган. Чөвүлелдиң сессиязы бо айтырыгның талазы-биле тускай резолюцияны хүлээп алган. Вьетнамда АКШ-тың политиказын резолюция шиитпирлиг бүрүү шаап турар. Бодунуң ээлчээнде кол декларацияда айтып турары: «Вьетнам улуска удур агрессия дайынын соксадырын АКШ-тан негеп тур бис.

Вьетнамның тайбың хоорайларын болгаш суурларын бомбалап турарын доп-дораан чугаа чокка соксадырын, оон-биле бир дөмей өске-даа шериг кеделиишкиннерин соксадырын, АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң шериглерин үндүрерин, бодунуң хуу-салымын боду шиитпирлээр эргенин вьетнам улуска тыпсырын негеп тур бис».

Делегейниң бүгү дешпилгелиг күштериниң чаңгыс зана быжыглаарын декларация кыйгырып турар. «Азияның болгаш Африканың улустары боттарының чөптүг демселиниге часкаан эвес, социалистиг чурттарның улут лагери, Латин Америка чурттарының демисежин турар улустары, делегейниң демократтыг шимчээшкиннери болгаш чер бомбүрээшин тайбыга чыакшылдыг бүгү улустары олар-биле кады» дээрзин декларацияда демделеп турар.

Колониализминиң политиказын, ылаңгыя португали колониязаторларның политиказын, Мурнуу Родезиниде Смиттиң расизи үзү-чурумун, Мурнуу Африкада совок-ның ылгаларының политиказын декларация буруу шаап, неоколониализмге удур улустарның демселии детким турарын илергейлээн. Декларация осконең девискээрлеринде лаптыкы базаларны узуткаарын негеп турар. «Үүдүлгези, национализ, расизи болгаш идеологтуг ылгалдарындан хамаарылга чокка чаңгыс эпти болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш бүгү-ле чүвени кылыр бис» деп, декларацияда айтып турар.

Сессия Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болур ою-биле холбаштыр тускай резолюцияны хүлээп алган. Ол резолюцияда айтып турары болза: «Бистиң диптеривистиң улустарының өмүнээзинден Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга чөвүделиниң сески сессиязы национал-хосталгалыг шимчээшкинниң төөгүзүнге, кижи төрелгетениң төөгүзүнге эргилделиг үе болган Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болур ою-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң улустарыга үүректиг ханызындан байырны чедирип тур. Ол революция делегей империализминиң кинчизин үзе шапкан болгаш мөлүүделге удур, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дешпилге дээш улустарның демселиниң чаа көдүрүүшкүнүнге дузалаан. Октябрь революциязы ССРЭ-де экономика, культура болгаш ниитилел амыдыралының талазы-биле кайгамчык чедишкиннерге, эртем болгаш техника талазы-биле аажок улут чедишкиннерге чедирген. Бо шылгаргаңгай чедишкиннер үүле совет улуска эвес, харын база бүгү кижи төрелгетенге аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар».

Ташкент декларациязын деткиринбиле тускай резолюцияны хүлээп алган. Ылаңгыя күүгүлер аразында маргылдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле шиитпирлээринге «Ташкентиниң өзугунуң» ролюн болгаш ужур-дузазын резолюцияда демделеп.

Португалияның дээр колониаларының, Зимбабвеиниң, Мурнуу-Барыын Африканың улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязын африка-азий улустарының деткиң турар дугайында резолюцияны хүлээп алган. Ол конференцияны Тайбының Бүгү-делегей Чөвүделиниң ниипатизазы-биле организастаар болгаш эрттирер деп турар.

Никозияда сессия ажылын дооскан

НИКОЗИЯ. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Семеновтуң дамчыдып турары болза:

Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга чөвүделиниң сески сессиязы бодунуң ажылын чоокта чаа дооскан.

«Никозия сессиязы бистиң шимчээшкиннивистиң төөгүзүнге кирер, үүле дээрге, бо сессия чаңгыс эпти улам быжыглаан болгаш империализмге, колониализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур демисеелге бүрүнгаар чаа базым болган» деп, сессияның даргазы В. Лассаридес түннел хураага медеглээн. Амгы сессияның онзагай түүдү болза, сессияга чугаалажып көөрү-биле киирген бүгү айтырыгларны шиитпирлээринге бүрүн чаңгыс аай болганында дээрзин ол демделээн.

Оон дараазында организацияның чаңгыс секретары Юсеф эс-Сибаи кол декларацияны номчаан. «Империализмге, колониализмге, неоколониализмге болган расизмге бистиң эптеш чок удур туружуустуң дугайын медеглелдерни улустарны негелээринче угландырган нүүдүдүг үүл болуруи бадыткаан.

Антиимпериалистиг күштериниң чаңгыс эвиинге когарадыг чедирип, ынчангаш ол агрессия политиканы чорударын чангедип турар көделиишкиннер-биле холбаштыр ханы дүвүрээшкинин Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының бюрозу илергейлеп турар. Вьетнам улустуң маадырлыг демселиин-биле делегей эп-сеткил каттыштырылгазының хереэвене боттарының күжениишкиннерин улам улуу-биле каттыштырар деп делегейниң аныяктарын бюро кыйгырган.

АКШ империализминиң кеминг агрессиязынга удур вьетнам улустуң маадырлыг демселии детким сессиязының ажылында кол черни ээлээп турган. Чөвүделиниң сессиязы бо айтырыгның талазы-биле тускай резолюцияны хүлээп алган. Вьетнамда АКШ-тың политиказын резолюция шиитпирлиг бүрүү шаап турар. Бодунуң ээлчээнде кол декларацияда айтып турары: «Вьетнам улуска удур агрессия дайынын соксадырын АКШ-тан негеп тур бис.

Вьетнамның тайбың хоорайларын болгаш суурларын бомбалап турарын доп-дораан чугаа чокка соксадырын, оон-биле бир дөмей өске-даа шериг кеделиишкиннерин соксадырын, АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң шериглерин үндүрерин, бодунуң хуу-салымын боду шиитпирлээр эргенин вьетнам улуска тыпсырын негеп тур бис».

Делегейниң бүгү дешпилгелиг күштериниң чаңгыс зана быжыглаарын декларация кыйгырып турар. «Азияның болгаш Африканың улустары боттарының чөптүг демселиниге часкаан эвес, социалистиг чурттарның улут лагери, Латин Америка чурттарының демисежин турар улустары, делегейниң демократтыг шимчээшкиннери болгаш чер бомбүрээшин тайбыга чыакшылдыг бүгү улустары олар-биле кады» дээрзин декларацияда демделеп турар.

Колониализминиң политиказын, ылаңгыя португали колониязаторларның политиказын, Мурнуу Родезиниде Смиттиң расизи үзү-чурумун, Мурнуу Африкада совок-ның ылгаларының политиказын декларация буруу шаап, неоколониализмге удур улустарның демселии детким турарын илергейлээн. Декларация осконең девискээрлеринде лаптыкы базаларны узуткаарын негеп турар. «Үүдүлгези, национализ, расизи болгаш идеологтуг ылгалдарындан хамаарылга чокка чаңгыс эпти болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш бүгү-ле чүвени кылыр бис» деп, декларацияда айтып турар.

Сессия Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болур ою-биле холбаштыр тускай резолюцияны хүлээп алган. Ол резолюцияда айтып турары болза: «Бистиң диптеривистиң улустарының өмүнээзинден Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга чөвүделиниң сески сессиязы национал-хосталгалыг шимчээшкиннің төөгүзүнге, кижи төрелгетениң төөгүзүнге эргилделиг үе болган Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болур ою-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң улустарыга үүректиг ханызындан байырны чедирип тур. Ол революция делегей империализминиң кинчизин үзе шапкан болгаш мөлүүделге удур, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дешпилге дээш улустарның демселиниң чаа көдүрүүшкүнүнге дузалаан. Октябрь революциязы ССРЭ-де экономика, культура болгаш ниитилел амыдыралының талазы-биле кайгамчык чедишкиннерге, эртем болгаш техника талазы-биле аажок улут чедишкиннерге чедирген. Бо шылгаргаңгай чедишкиннер үүле совет улуска эвес, харын база бүгү кижи төрелгетенге аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар».

Ташкент декларациязын деткиринбиле тускай резолюцияны хүлээп алган. Ылаңгыя күүгүлер аразында маргылдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле шиитпирлээринге «Ташкентиниң өзугунуң» ролюн болгаш ужур-дузазын резолюцияда демделеп.

Португалияның дээр колониаларының, Зимбабвеиниң, Мурнуу-Барыын Африканың улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязын африка-азий улустарының деткиң турар дугайында резолюцияны хүлээп алган. Ол конференцияны Тайбының Бүгү-делегей Чөвүделиниң ниипатизазы-биле организастаар болгаш эрттирер деп турар.

БАЗА ҮШТҮ АҢДАРА АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң агаардан халдаашкынга удур камгалалының келектери болгаш бот-камгалалдың отрядтары февраль 18-те Нгеан болгаш Хабак можуларга үш америк самолёттуг аңдара атканын деп, ВИА агентилел дыңнаткан. Мынчангаш Соңгу Вьетнамның агаарынга аңдара атканы америк самолёттарының ниити саны 1691 четкен.

Ажылчын бөлүүнүң шиитпири

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Индонезияның Тур улусчу консультативтиг конгрезиниң ажылчын бөлүүнүң бодунуң ажылын чоокта чаа дооскан сессиязы экономика болгаш дашпылыкы политика дугайында президент Сукарновуң отчёдун хүлээзэн дээрзин ЮПИ агентилел дамчыдып турар. Корреспонденгилерниң мурнунга түве чугаалаан тургаш, конгресстиң даргазы генерал Насутионнуң медеглээни: ажылчын бөлүүнүң хүлээп алган шиитпирлериниде президент Сукарнога бүзүревес чорукту илергейлээн. Ынчалза-даа ол дугайын үзе шиитпирлээрин дүрүм ёзугаар чарлаар эрге бүгү конгресске хамааржыр деп, Насутионо демделээн. Конгресстиң сессиязы март 7-деп 11-ге чедир болур.

Чалчаларның сүлчээзи

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу-корей премьер-министр Тен Ир Квон Мурнуу Вьетнамга албанның аян-чоруун кылып чораан, Сеулче үжүдүп үнүпкен дээрзин Рейтер агентилелдиң Сайгонда корреспондентизи дыңнадып турар.

Мурнуу-корей ёзу-чурумунуң база бир удуртукчузу Тен Ир Квон Мурнуу Вьетнамга албанның аян-чоруун кылып, дөрт хонукта чоруп турган. Ол үениң иштинде сайгон удуртукчулар-биле чугаалажышкынынарны кылып, Мурнуу Вьетнамда мурнуу-корей шериглерге сургаалда кылган.

Тен Ир Квонуң болгаш Нгуен Као Кининң кады кылган дыңнадының аян-чорук доозулган соонда парлап үндүрген. Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнаткыны-биле алырга, Мурнуу Вьетнамга шериг дузалаачызын көргүзерин Мурнуу Корей үргүлчүлээр апаарын дыңнадыгда бадыткап турар.

Ийи чалча ёзу-чурумнарның удуртукчулары бот-боттарының аразынга политиктиг, шериг болгаш экономиктиг айтырыглар талазы-биле сүмележилгелерин доктаамал чорудуп турарын дугуршкан. Дыңнадыгдан билдингени-биле алырга, Сеулдуң эргече-чагырганы Мурнуу Вьетнамга техниктиг дузалаачызын доктаамал көргүзериңге чөпшээрешкен.

Көрей Улус-Демократтыг Республика. Хамхында шөлдериниң бирээзи.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

ККП ТК-га болган чөвүлел хураага Линь Бяовуң чугаазын хүнөйбиниериниң Пекинге тараткан сөөлгү хуудустарында бижээн. БТА агентилелдиң дамчыткыны-биле алырга, ол чугаазында Линь Бяо партияның болгаш күрүнениң сураглыг ажылдакчылары Дэн Сяо-цин биле Тао Чжуну «күрүне эргилдезин белеткээн» дээш буруудадып турар. Эргилде февральдың төөгүзүнде азы марттың эгезинде болур ужурлуг турган дээрзин хуудустарда чугаалап турар. Ол эргилдеге тускай шериг кезектери киржир ужурлуг турган. Хуудустуң авторларының сөөгү-биле алырга, эргилденiң кол организакчызы Тао Чжу болуп турар. Эргилдеги белеткээриниге Пын Чжэнь база холбаалыг. Пын Чжэнь, Лю Дин-и, Ло Жуй-цин, Ян Шан-кунь оларның «партияга удур болүү»-биле Лю Шао-цияның болгаш Дэн Сяоцинниң харылзаалыг болуп турар дутайын Линь Бяо база медеглээн.

Мао Цзэ-дуниуң талалакчыларының болгаш удурланыкчыларының аразында чөрүлдээ болуп турар Синьцзянда тургустуг дүшкүүрлүг байдалдың дугайын Киодо Цусин агентилелдиң эмнелелы хереченлеп турар. Ол дыңнадыгдан билдингени-биле алырга, ККП ТК, КУРның Күрүне чөвүлели, ККП ТК-ның шериг комитеди дыңнадыгны парлап үндүрүп, «культура революциязының» үезинде Синьцзян-Уйгур автономнуг районнуң тудуг-бүдүрүлге корпузун «шериг контролюнга» тургускавын дыңнадып турар. Корпустуң командылалы Мао Цзэ-дуниуң удурланыкчыларындан тургустунган дээрзин база дыңнаткан.

Ам «культура революциязы» «бүгү талалыг демселдиң үе-чадазынче шилчээн» болгаш «камгалалдың эрге-ажыктары» корпуска шериг контролюн тургузарын негеп келген дээрзин дыңнадыгда айтып турар.

Корпуска чагыртқан дээдң өөредилге черлери болгаш өске-даа албан черлери «эрге-чагыргада турар бөлүүлелге удур демселдиң» бодунуң облазынга чорудар ужурлуг. Ынчалза-даа ону «үстүнде турар организацияларның үүлдүгүнүң көргени»-биле боттандырар. «Боо-чепсекти болгаш ок-чензекти хуналт алган» кижилерни тудуп хорутулар, «тустуг кижилерде бар чепсекти» бүрүткеп данылаар, а ол айтыышкынны үрээнерни «шыңгыы кезедир» деп айтып турар.

Үргүлчүлеп турар үскүлежиишкиннериниң дугайында чаа дыңнадыглар Цзяиси можудан келген. Ол можунуң кол хоорайы—Наньчанның радиозунуң дыңнатканы: Мао Цзэдунга «шынчы болуп арткан» шериглер ооң удурланыкчыларының «калчаалыг халдаашкынын ойтур шапкан». Наньчанның радиостанциязы цзаофаньчыларның-үймээнчилериниң холунда турар. Ол радиостанцияның Гонконгка хүлээп алган дамчыдылгазында чугаалап турары: Мао Цзэ-дунга удурланган күштер Наньчанда хей-ниити айыыл чок чоруктуң органнарынга «контрольду эжелеп алырын ораалдашкан». Ол күштерге удур шериглерни чорутқан.

Даштыкы корреспондентилериниң дыңнадыгларындан ап көөрге, Цзяиси можуда хөлээшкиннер январь ортан үезинден эгелээш болуп турар. Мао Цзэ-дуниуң бөлүүнге удурланган можу удуртукчулары «Маонуң удурланыкчыларының шерииң» баштаан дээрзин Наньчан радио ынчаарда эң-не баштай дыңнаткан турган. Ол үеден эгелээш, ында байдал тодаргай эвес болуп артпышаан. Чамдык дыңнадыгларда «Мао Цзэ-дунга шынчы» күштер можуга контрольду катап тургузар аргалыг болган деп турар. Олар можуга контрольду катап тургузарын чедип ап шыдаваан дээрзин өске дыңнадыгларда айтып турар.

(СЭТА).

Тускай школа

БОЙДУС ЧУРУМАЛДЫГ ЧЕРДЕ

Эзимнер, аргалар — кайнаар-даа көөрге, долгандыр көстүп турар. Чоорту мөгеннелип үнзе-үнзе, сүүр-сүүр сояктар болу берген бедик-бедик сыннар ол-бо үктеринче херлип үнгүлээн. Олар дыт, пөш холуй үнген аргаларлыг. Улуг-Чыргакыы чиге мурнуу үктен соңгу үкче Хемчик кайы сен дээш агып баткан. Үнүн дургаар талдар, шивилер дээш чүүл-бүрүмнүш үнген. Морий хем барыын үктен аккаш. Улуг-Чыргакыга кээп каттышкан. Улуг-Чыргакының ол-бо талазындан баткан хемчигештерде оон бедик элдиг хемдаа чок. Ынчангаш оны Элдиг-Хем дээни-даа чап. Элдиг-Хем аксының дужунда бедик кара дуруг, оон адаанда оймалык, кедезинде киш-кулаалыг арга, баарында шаалаан хем, беш метр чыгаа бедиктен шурал баткан сугнуң хаймымында турумчаан балыктар — бо бүгү болза Тываның бойдус байлаанын чамдык дээжилерин чаңгыс черде мөөнкеп делгээн-даа бег кылдыр сагындырар. Ылаңгыя чайым хамык ажт-сиген, чечек-чимис четчил үнүп келгенде каасчаражык, агаарының арыын чүү дээр! «Тыва чүрту мээң чүртүм. Тынып чорда хостуг чүртүүм» деп чайгаар-ла мөлаттына бээр.

Тываның шак мындыг магалыг чагай черлериниң бирээзинде кадыы кошкак үргларның тускай школазын тургузуп ажыктаны бистиң Коммунистиг партилыстыг, Совет чазаавыстың өзүп олурар салгакчылар дугайында ада сагыш човаашкыныкының тодаргай херечизи-дир. Мында ол школаны оон түрүп турар чериниң ады-биле Элдиг-Хем школазы деп адай берген.

Ында ая 90 бичии оолдар, кыстар 3-тен 6 класска чедир тистүс класстарда омак-хевлүг өөренип турар. Өөреникчилерниң кадыкшылы эки. Борбак хүрең-хүрең арыннарлыг, боюгур-боюгур часкыларлыг үргларны, оолдарны моок мурнунда олар аарый, халадап чораам деп карааныр арга чок. Оларның өөредилгези база багай эвес. Өөредилге чылының бирги чартыында школаның өөредилгези 93,4 хүү болган. Бешки класс чүс хүү өөредилгелиг. Үшкү класстың өөредилгези база эки. 6-гы класста Куулар Миичимаа, Шура Монгуш, 3-кү класста Сергей Ондар өөредилгениң тергиннери. 14 өөреникчи—ударниктер.

Школаның башкылар коллективи барык шупту тускай ортумак эртемниг комсомолчулардан тургустунган болгаш олар найыралдыг, тура-соруктуг, пединституттуң заочниктери. 5—6 класстарның орус дыл башкызы Кара-Сал Байыр-оолдуң башкылап турар эртеминде чаңгыс-даа өөреникчи базай демдек албайн турар. Кара-Сал Бүрбү, Монгуш Мойнак-Кара оларның удуртуп турар класстарының өөредилгези эки. Аныяк башкылар хөй-ништи ажылдарының идепкейлиг чорудукчузары. Олар шупту алитаторлар. Кара-Сал Байыр-оол, Куулар Наичыл, Кара-Сал Бүрбү, Куулар Калдар-оол олар аныяк техниктерниң даараныглганың, чүрүк тыртыларының, бот-тывынгыр уран чүүлүң бөлгүмнерин удуртуп турар. Михаил Монгуш, Кара-Сал Байыр-оол олар марксизм-ленинизм үндезиннериниң школазының пропагандистери.

Школада партия бөлүү, профвиилел месткому, комсомол организациязы, пионер дружиназы, улусчу дружина, эш-хуузунмуң суду, бойдус камгалалының, өөт камгалалының командалары совет идустүң, хөй-ништи организацияларың төлээлеп турар. Оларның ажылын аныяк башкылар башкарып турар.

Школада ажылдап турар янзы-бүрү бөлгүмнерде өөреникчилер шупту хаара тутунган. Даараныгга бөлгүмүнде 40 хире өөреникчи каастап даараарынга өөренип турар. Оларның каастап даараан чечектерлиг салфеткаларын көргүстүг, чараш. Алдыгы классчы 16 өөреникчи—чүрүк тыртырар бөлгүмде. Олар школаның мурнакчыларының чүрүктарын тыртыргаш, күндүлел самбырызында асканнар. Ам «Элдиг-Хем фотообъективте» деп фотомонтажты белеткеп турар. Аңаа пейзажтар, ажнар, куштар, школаның амыдыралы, школа коллективиниң күш-ажылын көргүстүнер. Бешки классчылар Монгуш Алдын-оол, Наташа Монгуш, алдыгы классчы Ооржак Ким-оол олар школаның күш-ажылчы амыдыралынга, дыштанылгазынга хамаарышкан чүрүктарны болгаш элээн каш кышкы пейзажтарны тыртыгып белеткеп алганнар. Аныяк техниктер бөлгүмүнүң кежигүннери проекционный киноаппарат-биле кинону үмдүүп турар кылдыр өөренип алганнар. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң ажылы база багай эвес. «Чыраа-Бажы соякоозтуң школаларының аразынга болган бот-тывынгыр уран чүүл көрүдезинге бо школаның уран чүүл коллективи ийиги черни, ништи совхозтуң көрүдезинге үшкү черни алгаш, гитара, допшуулуур, проигрыватель-биле шаңнатканнар. Школаның бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери Чыргакы, Чыраа-Бажы суурларга концерттиг аалдап чорааннар. Улуг-Хөөуда аныяктарның хойжу бригадазынга барып, шеф дузалажылын көргүспүшаан, концерт көргүзүп берген. Ам чылий бээрге. Аяңгаты школазынга аалдап чедер деп белеткенип турар.

Олег Кошевой аттыг пионер дружиназы 74 пионерлерни хаара тудуп турар. Дружина соведи пионерлерниң эки өөредилге, быжыг сагылга-чүрүм дээш демиселиниң организакчызы. «Чайны канчаар эрттирген мен», «Күш-ажылывысты сеңээ бараалгадыр бис, партия», «Бистиң аас-кежиивис дээш четтирдивис. Төрээн чүртүмэ» деп темаларга дружинаның сбооларын эрткилээм. Пионерниң улуг вожатыйы Ооржак Серенмаа школада пионер ажылын эки тургускан. Тимур командазы база ажылдап турар. Ол команданың кежигүннери чоокта чаа кырган пенсионер Кара-Сал Серге-Байырның бажыңын чүгайлап, одаар ыяжын белеткежип берген.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл юңга төлептиг үзүражыр талазыбиле ажыл база чоруп турар. Багай демдек чок өөренир, күш-ажылчы канчылдарны шинчээдип алыр, кошкак эштеринге дузалаар, экилериң үлегерин эдерер — өөреникчилериң девизи ындыг. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның шынарын бедидер — башкылар коллективиниң кол сорулгазы бо. Башкылаашкынның шынарын улам сайзыраңгайжыдар. Кошкак өөреникчилер-биле немелде кичээлдер чорудуп, эки өөредилгелиг өөреникчилерни оларга дузалаштырып турган. өөредилге шынарын бедидер сорулганы чедип алыр. Ооң-биле чергелештир школаның чаа өөредилге чылынга шынарлыг белеткээри база-ла ийиги чергениң эвес сорулга. Чаа интернатты транкалап, штукатурлаар, школаның ийи бажыңын септээр. 1200 кубометр тоңпак ыяш белеткээр — кол-кол ажылдар бо. Оларны школаның башкыларынық, ажылчыннарының күжү-биле кылыр алаар. Бо болза ындыг-ла улуг эвес коллективке чшк эвес үүрге.

Элдиг-Хемде үргларның, кадыкшылга школазының ажыл, смыдыралы ындыг. Школага өөредилге чылы майның төнчүзүнде доостур. Өөреникчилер аалдарынче дыштанып чанарлар. Чайын олла школаның баазазынга кадыы кошкак үргларга пионер лагери сжылдал чайлаар.

С. ПАВУ.

Чөөн-Хемчик район.

Эрзин районуун Бай-Даг суурда библиотекага үргүлүү хөй номчукчулар чыглыр. Ооң эргелекчизи Күсее Чаннаевна Эренчина аңаа үр чылдарның шитинде ажылдап келген, барык суурнуң чурттакчы бүрүзүн эки билир. Ынчангаш номчукчу бүрүзүнге херек номнарны билдилии-биле шилип берип турар. Библиотевада көдээ ажыл-агыйның, үлетүрүнүң, уран чүүлүң номнары хөй. Ам үеде библиотеканың номчукчуларының саны 500 ашкан.

А. ОСТАПЧУКТУҢ фотозу.

СПОРТ

Хаак оруунга

Хаактаарынга сонуургалдыгларга эрткен воскресенье бичии халымырлап турза-даа таарымчалыг хуу болган. Эртенгинин 10 шак ажып турда. Кызылдың Хербис даанза хаак базазының спорттуң бо хевириңге сонуургаллыглар чайгаар-ла долуп кээп турган.

Бир чамдык хаакчылар бодунучу берген хаактарын кандыг үе-биле чаарын сүмелешкен-даа турлар. Ол дээрге хоорайның спорт чөвүлелиниң чорудар хаак маргылдаазынга белеткенип турганнары ол.

11 шак ажып турда маргылдааны эгелээр деп судья чарлапканда, түстүг дистанцияга маңнаар хаакчылар боттарының стартынче чыглып кээп турганнар. Бо маргылдаа үш белүкке чарылган, школалар, ортумак болгаш даады өөредилге черлери база бүдүрүлге, албан организация черлери кылдыр маргышкан. Бо маргылдаага шупту 90 ажыг хаакчылар киришкен.

Школачы үргларының 5 км хаак орууна болган демиселге № 11 школаның өөреникчизи Галя Пахарева шылгараан. Ол 22 минута 49 секунда дистанцияны эрткеш, бирги черни чаалап алган. Ийиги черни ол-ла школаның өөреникчизи Люда Бабушкина эзээн.

10 км дистанцияга ооларның болган улуг үлүстүң аразынга болуп эрткен маргылдаа чидиг демиселге доозулган. Маңаа медицина училищезиниң сургуулу В. Матюков тергиндеп. 41 минута 53 секунда маңнаан, ийиги разрядтың нормазындан бедик түннелди көргүскен. № 11 школаның өөреникчизи Виктор Антипин оон үүле бир минута хожудан келгеш, ийиги черни эзээр аргалыг болган. А башкы институдунуң төлээзи Иван Тулин үүле үшкү черни алган.

3 км хаак орууна алаадыы үргларның болгаш хереэженнериниң аразынга болган маргылдаага № 11 школаның өөреникчизи Наумова тинээн, а 5 км дистанцияга эр үлүстан хоорайның харылзаа конторазының ажылдакчызы В. Поликарпов бирги черни алган.

Школалар талазы-биле түннелди үндүрерге № 11 школаның командазы бирги черни чаалап алган болган. Бүдүрүлге, албан организация черлеринден Хөй-нииттиниң корум-чүрүм камгалалының министерствозунуң командазы тинээн. А ортумак болгаш даады өөредилге черлериниден политехникумуң командазы бирги черни алган.

Маргылдаа-биле чергелештир Хербис даанда хаак базазынга дыка хөй кызыл чылар боттарының хостуг шагын даатта чүгүлээп, арыг агаарга сеңгүүстеп эрттиргеннер.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Эки бүдүүш, аажы-чаң

Кара-Хөл сес чыл школазынга «кандыг кижини эки бүдүштүг, эвилең аажы-чаңныг кижи дээрил?» деп темага тускай кежээни эрттиргеп. Төрелдери азы эш-өөрү бажыңга келирге, оларны канчаар хүлээп алырыл, оларны столче чалаарыл, черле хөй-ништи черлеринге бодуун канчаар түүтунары дээш өске-дээ айтырыгларыны үргүлээ чугаалашкан.

Түс-түс тема аайы-биле баш бурунгаар белеткенип алган өөреникчилер боттарының бодлаларын өөрүнге чугаалап бергеннер. Бажыңга келген кижилерге эптиг-зөлдек болуур. Келген аалчыларга таарымчалыг байдалды тургузар. Олар чалгааравайн, хөглеп турар кылдыр бир-ле солуун түүлден кылып, чугаа-соотту болуур болза эки. Түүле эң чоок эжибиле чугаалашкаш олуруп бербес, түүте дээрге өске кижилер чалгаарай бээр болгай.

Өске бажыңга аалчы болуп чеде берген болза, база-ла чугаа-соот чок олурбас. Хөгжүм хереклелиниг ойнап биларил азы ырлаар болза, бажыңның ээлери дилээрге, ойталавайн күүседир.

Чамдыкта эш-өөрүүнүң бажыңынга белектиг баар таварылгалар турар. Бодуунуң холуу-биле белеткеп кылган белек садыдан сатказ белектерден шынарлыг болур. Белекти чаазып көөр болгаш өөрүшкүүлүг илередир.

Үргүлээр бо кежээни сонуургал-биле эрттирген болгаш боттарының билбейн чорааны, билип алыры моон соңгаар чүгүлээ хөй чаа түүлдерни билип алганнар.

Х. КАШПЫК-ООЛ.

Бай-Тайга район.

Деминг ажылдаан болза...

Нарын ортумак школазының башкылар коллективи өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны эки-кидиринге утланган хемчегларни ап чорудуп турар. Бедик культураның школазы дээш улуг ажыл чоруп турар. Бирги чартык чылда, ылаңгыя эте класстарның көргүүзү бедик болган. Ниитизи школада 5 өөреникти кончуг эки, 53 кижи ударник өөренген. Башкылар Хүрүме Тожу-кыс, Любовь Дамба-Хуурак, Степан Комбу, Валентина Араптан, Равса Аракчаа өөреникчилерге быжыг билиглерни берип, ада-иелер-биле харылзаалыг ажылдаан.

Ниити районнуу-биле азырга, бистиң Нарын школазында өөредилге түүлээ ышкаш сагындырып турар-даа болза, чедир көрдүнмейн турар түүлдер хөй. 2464 кижээл шагын бирги чартык чылда өөреникчилер чылдагаан чокка үскен. Өөреникчиниң эки өөренир, чүрүмнүг болур чорууп школа болгаш ада-иелериниң ниити күжү-биле чедип алыр дээрзин чамдык адзиелер үнелеп көрбейн турары таарымча чок.

Уругларының бирги, ийиги улдуннарда 3—5 чедир багай демдектер алган Оюн Байыр-оол, Чооду Назын, Насык Доржу, Бадарчы Маадыр дээш өске-даа эштерни адап болур. Олар школага черле келбес, уругларының кижизидилгезинче кичээнгей салбайн турар. «Уругларны өөредир, кижилерни түгле башкыларның херээ-дир» деп санап турар ындыг ада-иелер кончуг чаазып турарлар. Идик-хевя хирлиг, ак моюндурук чок, демир үжүү, вому, кыдыразы чок келир өөреникчилер бар, ону база башкыларның бурузу дээп бе?

Школада ада-не комитединиң ролю көдүлбейн турар. Чартык чыл дургузунда чаңгыс-даа класс хураалынга келбээн адзиелер хөй. Уруум азы оглум канчаар өөренип тур ирги деп сонуургап көрбес ада-иелер чүнү бодап турары билдинмес. Малчын ада-иелер суурга келгенде, интернатта чурттап турар уругларының өөредилгезин сонуургавас, школага кээп, башкылар-биле сүмележип чугаалашпас боор-дур. Малчыннар суурга бо-ла чоруур. Ол чедип келгенде, чамдыкта уругларына чигирконфета садып берипкеш, боттары 3—4 хонукта арагалап, селгүүстеп алташ, чиде хона бээр.

Багай өөренгеннериниң хөйү устуку класстарның пионерлери бооп турар. Школада пионер организациязы (пионериң улуг вожатыйы Вера Нуразат) уруглар-биле сула ажылдап, комсомол эге организациязындан хоорулчак, комитет кежигүннерине даянмайн, харылзаа чок болгавының түңнели бо-дур. Школаның комсомол организациязы пионер ажылынга боттут дузазы чедирер апаар. Школаның хөй-ништи организацияларының ажылын партия организациязы база удуртуп башкарар үүрлүг.

К. КЕРГИК-ООЛ.

Эрзин район.

Училищениң чемпиону

Эрткен воскресеньеде Кызылдың музыка училищезинге тыва хүреш талазы-биле училищениң чемпионун илередир маргылдааны бир дугаарла организастап чоруткан. Аңаа шупту 18 моге киришкен болгаш оны хостуг хүреш ышкаш дескиндир хүрештирер арга-биле чоруткан.

Хүрештиң баштайгы үжүражылгаларындан эгелээш, үшкү курстун сургуулдары Монгуш Белек, Владимир Хүлер-оол болгаш дөртку курсчу Ооржак Кара-Бат олар көрүкчүдериниң сонуургалын көдүрүп, эрес кашпагай, дүрген хүрежир талазы-биле онзаланып турганнар.

Элээн үр демиселдиң соолунде Ооржак Кара-Бат бодунуң таварышкан онагларын чиик өктап, училищениң чемпиону болган. Ийиги черни Владимир Хүлер-оол, үшкү черни шыыраага бирги разрядчы Ооржак Белек эзээн. Тимлекчилерге мактал бижиктерни болгаш өртектиг шаналарны тывыскан.

Агитпоходче аъттаныпкан

Тес-Хем районнуң комсомол комитединиң болгаш районнуң спорт чөвүлелиниң организастааны агиткультбригада поход кылыры-биле бодунуң маршрудуиче үнупкен. Агиткультбригаданың составында: лекторлар, кижи эмчизи, фотограф, баш таварар, садыгжылар дээш шупту он кижи. Ол ышкаш, уран чүүл киржикчилери солун программалыг концертти мал ажылдакчыларынга база бараалгадырлар.

Бригада Самагалдайдан үнгеш, Хараар-Тей, Тес, Улуг-Хүлег, Ак-Эрик, Өртең деп чурттакчылыг черлерни таварыыр болгаш сонгуулаларга белеткелдер-биле холбаштыр сонгуула округтарының база участокторының комитеттеринге дуза чедирер.

Д. ЕНДАН.

АТЕИСТИГ ТЕМАГА

УЛААРААР КИЖИ

Ынчан 10 азы 11 хире харлыг турган боор мен. Кадайлар чайы дүшкен. Улус күскү дүк салышкынын эгелээн. Бо-ла Шалдыг-оол, Эртине, Бокеней — мээң өөрүм бичии оолдар амдык аът өөретken болуп ойнаан турлар. Мээң акым Кошкендей «эмдик аът» болган, кежээлеп-ле тур.

— Ээй, оолдар! Эмин эртир тенектенменер! — деп, ачам алгырып каап, дүк сөөртүп тур он.

«Аътты» мунуптаттым. «Моол» турда, карак оду кызыңнаар, дошкунуш чүү даар. Бир-ле «моол-моол», быядай дүжер орта, онгарже карашла дилим. Эктим-биле чер шанчып дүштүм. Сактырымга эктим сөөгүдүре дээн соонда, он талакы эктим бажы, турун кээримге, күлбүгүр, холум халагар, шимчезес, шимчедир дээримге аарышкылыынга эът-кежим сооп, чүрээм бүрүлаар, баш дескинер апарды. Орта шыдашпайн ыглап эгеледим.

— Кулугурларны боларны, тенектенменер диведим бе, ол кижини канчаптынар, ынчаар алгырбас оол болгай, бир-ле чүве болган-дыр. Көнчүү хейлер боор бо! — деп, ачам шары хап турган үзүн баглыг кымчызын тудуп алган, менче кылаштап олур. «Эмдик аът», Эртине, Шалдыг-оол, Кошкендей суглар шыргай талдар аразынче караш-ла дилимлер. Ачам оларның соонче халааш, четпеди.

— Ы, өштү үштүпа берген кижиле-дир! — деп, ачам дүк салып турган аванга чугаалай-дыр. Дүк салган калайлар шупту мени долганып келдилер.

Ачам ынчан Баян-Талага бертик кинерининң «мастери», ону улус «тудугжу Ооржак» дижир, адын безин адавас чүве. Божууру бергедээн кижилерге чалаар, «уруу дооралганы кижите Ооржак акы» деп улустуң чугаазын эпти-ле дыннаар мен.

«Ачам үштунган ажуунү киирип-тер ыйнаан» деп, аңаа чоргаарланып олур мен. Ачамның ынчан мээң үштунган өштүмнү киирип турган аргазын ам болап көөрүмге, медициназа ажыглап турар «Мотаның аргазы» деп хевир-биле демей хевээр, ынчалза-даа аарышкылыг эвес болзун дээш оон мени өскээр куюлдуруп органын ам бодап көөрүмге, дыка шын болгаш мээң оон бээр-ле кижи дугайы бодаар апарганымның бир чылдагаанында-даа ында хевирлиг. Оон ынчангы чугааларын кажан-даа утпас мен ийин.

— Сээн холуң конгус кадык, аарбас деп сен ынчаар бодангаш. сен эмдик аътты ам-даа кырында мен деп билип алыр сен. Ол моол турар хевээр азы дөө ол ужар-хеме деп чүве ол-дур, даажын көрдүп бе. хиргээн даргыраан, ужуп чорда дээлигензиг чүве — деп, ачам мээң он холумну тудуп алган, эктим бажын сүйбап тур он.

Ынчан ужар-хеменин бир-ле дугаар Баян-Тала кыры-биле ужуп арткени ол. Мен ону чагадап, бүгү-де сагыш-сеткилимни ынаар салыпканымны безин билбээн болдум. Ынчап олурумда, ачам чугаалавышаан тур, бир-ле сыйбап тургаш, мээң холумну дашкаар эргилдир түдүпкен хире болганда, эктим бажы ажыш диди. Ачам он холумну шенектеп ээлдир тутказ, мурнумга аржыыл-биле кастап кагды. Ужар-хеме сонуургаар ээш холум аарыырын-даа билбээн мен.

— Ужар-хеме , деп чүве ол-дур көрдүн бе. келир үеде сен база бирле чүвеге өөренир апаар сен — деп, ачам магадап тур он. Шүүтү дүк салган улустар олче кайгаан турлар.

— Ужудукчу болуру магалыг-ладыр аа! Кижи база ындыг болган болза аа ачай! — деп, оон ооргазынга чүктенип алгаш чугааладым.

— Күзел турда, база кижи кадык болза, кандыг-даа чүвени чедип ап болуур-ла болгай. оглум. Үштунчак холду кинерерге. улус дала-даа бээр чүве болгай, сен ол ужар-хемеге алаакказ холду кинеримге шоолуг аарбадын-даа. Ынчангаш кижи деп чүл, чүге ол ужуга бергенин, оон бодал-сагыжын, үгаанын өөренип көөр болза ужар-хемеден-даа артык солун деп бодаар мен.

— Ужар-хеме эвес, кижини канчап өөренир боор, өөренирге-даа борбак баштыг, ийи кулактыг, каракчыг, ийи даванныг, ходдуг ол-ла-дыр. ужар-хеме оон нарын, солун болгаян — дидим.

— Ужар-хеме ужуп чоруур эвес, кижи бодуу ужуп чоруурун ол-дур. Ынчангаш ол кижини өөренип көөр олла. Ону өөренир дээр болза эмчи сургуулунга кирер болзунза болу бээр хире чүве-дир ийин, оглум — деп, ачам меңээ тайылбырлаан, уламчылады: — Шагында улус, эң ылангыя хамнар, ламалар кижини бурган бүдүргеп, кижи олу бээрге оон сүнезинни чурттаан чоруур, өлбес дижирлер болгай. Мен орта шүүт бүүрөвес, хамык ужур бурган-чүдээн, сүнезинде эвес, а кижиниң бодунда, оон үгаансарыылында деп болаар кижи мен. Амгы болбаазын үеде сен база болбаазын кижи болуп. ол дугайының шын, мегезин өөренип алгаш, болбаазын өзүп-биле тайылбырлаар апаар сен. Кижи дээрге элдеп солун амытан болуур ийин. Чиже, мен безин канчап дүжүмде шыва тон эштипкеш, ужугар деп турганымны билир-ле болгай сен. анир чылын сеңни дуне када, шанга канчаар коргутчук мен — деп, ачам чугаалаарга оон шүптүзүн сактып келдим.

...Күзүн улус тараазын кезип дооскаш, кидин-не бастырып турган чүве. Шанга тараазы оваалаш, 10 шарыны кошкаш, шаң хинскиниринге долганып турар кылдыр баглаш, хүнзедир ойладып тура хүнээр чүве болгай. Ынчаар ажылдаш, кижи шыгырт туруптар. Бир-ле катап шак ынчаар ажылдаш, ачам-биле хөйгашкаштын удуп чыдып алдывыс. Дүн ортузу хире турда, коруп чыдырымга, ачам кончуг аяар турган. шаның ортузунда туруп алган, шыва тонун бажының кырында тудуп алган хөрүктелдир чайгап тур он.

Ынчап туруп-туруп, ачам хенертен «мынаар, мынаар» деп ыыткыры кончуг каш катап алгырган. шыва тонун бажында хөрүктелдирбишаан, кара маң-биле халаш, мээң бел-кежим орта баскаш, одаг чанында барып челбитине берди. Оон баскан черинин аарыырынга шыдавайн, чыглуп чоруп, терге кырынче уне халыым.

— Ачай, канчап бардым, чүге кижи базып турар кижи сен — деш, ыглап бадырыптым. Мээң ыыдымны-даа тоовас, ачамны көруп орарымга, артында-ла өрү халып-халып челбитинип тур. Шанда бистең аңгы улус бар эвес, коргарым дам барды.. Ынчап чоруй, кангырт-күнгурт дээн соонда, ачам демир-хуунда суглу бажынче куттунупкаш, демир-хуунун кедип алган менче шигледи бо-ла халып олур. Оон быядай дүшкеш, шаң кедээнде улуг сараат сигенче углай халып ынай болду он. Карангыда оон бараанды дораан-на чиде берди. Дыннап турарымга ынаар демир хуунуң кангырай-дыр. Мен-даа корткаш, кончуг улуг оваа саваң иштинче шыминып кире бергеш, ыыңнаалап чыларымга, чүве-даа сураг. Ынчап чыда, удуп калып-тыр мен. Бир-де удуп оттуп чыдырымга, ачам мени адап кый деп тур. Салаң аразынан кончуг аяар чылбыртын үнгеш, көөрүмге, дээ адып келген. ачам олаг чанында улуг от үжүдүп алган. хөйлеп, чывуруп — өткен ыдык-хевин бичии өргеннер кадаап. ында азып алган, бурулады кургаткан тур.

— Канчап мынчап бардым оглум, чүү болду. сен көрдүн бе? — деп, ол менден кайгап айтыра-дыр.

Чүү бооп турганын чугаалап бердим.

— Кончуг хайлыг, бо-ла улустуң ужар-хеме деп чүвезинге дүжүмге олурупкаш. оон үштүнүп барып дүшкеш, тонум-биле далбаңнадыр ужуп баткаш, суглу дүже бердим ыткажыл. аттыг чүве-дир ийин. улаалаар, кончуг бак кижи-дир мен ийин. Дээ ол оңгарда суглу кире бергеш, оттуп келген чоруум. Суглу-даа дүжүп олу берги дег — дээш, бистиң шаңныыс кедээнде Ак-Тал суунуң эзепек терең оңгарынче кире бергенин чугаалай-ыы.

Ынчангаш «хамык ужур бурган-чүдээнде, сүнезинде эвес, кижиниң угаан-сарыылында, мээ-медерелинде бир-ле чүве бар, кижиниң бодун билип өөренир болза солун» деп ачамның бо чугаазын үптайн бодап, оон ужурун билип чоруур апарган мен. Бир эвес ол ам дириг бар турган болза, мен аңаа нерви системазы, баш мээзи кижиниң бүгү-ле бодал-сагыжын, шимчээшкинин, кижи удуп-даа чыдыра удуртуп башкарып турар чүве-дир деп, бир эвес кижи чап эвес тыштанылга кылып, ажылдаарынында-даа, чемненирикиин-даа чурумнарын үреп, черле ынчаш кижилер-биле хамаарылгазында-даа, янзы-бүрү амыраар, мунгараар-даа чоруктар, бодуунуң аажы-чаңын шын, чөптүг түүтумарынга-даа чазыглар кылыр болза мээнин, нерви системазының ажылынга шын эвес шимчээшкиннер, ажылдар тыптып келир чүве-дир деп анаа тайылбырлаар ийнк мен.

Мээнин, нерви системазының ол шын эвес ажыл-чорудулгазы янзы-бүрү аарыглар тыптып келири-биле болгаш дүш дужаар, улаараар чоруктар-биле илереттинип турар. Шын, чөптүг үйгү дээрге кандыг-даа дүш чок, ханы болур ужуруут. Бир эвес кижиниң үйгүзүнга кандыг-бир чүве шаптыктаар болза, ынчан мээнин чамдык кезектери анаа, хүндүс кижиниң олуг байдалы ышкаш ажылдап эгелээрге, чамдык кижилер удуп чыткаш, чугаалаттынар азы улаараптура халып келир, үйгүзү-биле янзы-бүрү чүве кылыр, чамдык таварылгаларда оларның ол байдалы боттарынга-даа, долганыыр турар кижилергеда айыылдыг чоруккa чедирип болур. Моон алгаш көөрге, нерви системазынга камныг болур, ону шын, чөптүг ажыглап, хезин-черек чок чүвеге алзып, ажыңар, болуң түүтүүнүн шыдавас чорук нерви системазының дайзыны деп чүвеэни демги бистиң үдаарап турган кижиниске ынчаар, оон бодалы-биле алырга «болбаазын бүү-биле тайылбырлаар» апаар. Ынчангаш үйгүда, дүште кандыг-даа хуулгазын, кижиниң салым-чолун баш бурунгаар биличиниң байдалы чок, «ындыг дүш ындыг», «ындыг дүш ындыг», «бачыттыг дүш» деп мээң эптн-ле дыннап чоранын чугааларымда кандыг-даа үндезин чок деп чүвеге мен дугайты бүзүреллиг мен.

Эмчи Д. ЧҮҮЛАР.

1967 ЧЫЛДЫҢ ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ КЕЖЭЭНИНИҢ 7 ШАКТА школаны доосканнар-биле чаңчыл болган уруграмылгага келирин БҮГҮ ДООЗУКЧУЛАРГА Кызылдың № 2 тыва ортумак школазының дирекциязы чарлап тур.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кино

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оларны чүгле арыннарындан тамаан» 10.40, 12.25, 2.10, 4, 5.45, 7.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Солдат мен, авай» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дайын болгаш тайбың» (2-ги серизы) 10.30, 12.30, 2.40, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чуга доъш кыры-биле» (1-ги, 2-ги сериалары) 3, 8, «Силерни ам ным дээрэмя» 6 шактарда.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдыгының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдыгының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдыгының 21-47, үлетүр кылдыгының 22-64, чагаа ажылчын болгаш көдээ корреспонденттилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыктарының 21-27, яштыкы информация кылдыгының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партиялга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00252.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эгелээнден

ШЫН

1967 ч.
ФЕВРАЛЬ
22
СРЕДА
№ 45 (6682)

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединде

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединиң пленуму ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдыштың даргалаашкыны-биле февраль 20-де болуп эрткен.

Пленумуңу ажылынга шылгарангай эртемденнер болгаш улус ажыл-агыйының улуг тускай эртемниглери киришкен.

1967 чылдың Ленинчи шаңналдарынга кирген бүгү ажылдарны пленумга чугаалажып көргеп.

Комитеттиң пленуму конкурска моон соңгаар кириштирери-биле эң төлептиг ажылдарны шилип алган болгаш ол ажылдарның даңзызын чоокку үеде парлалгага үндүрер.

Коммунал хандырылгазын сайзыradыр

Беш чыл планының ийиги чылы улус ажыл-агыйының, культура тургузуушкунуңуң шапкын хөгжүлдези-биле бүгү чонуң амыдырал-чуртталгазының дениелиниң улам ыңай бедиринин чылы болур. Совет кижилериң материалдыг чаагай чоруунуң чечектелип сайзырзарынга хандырылга четкизининиң, оң иштинде коммунал ажыл-агыйның ажылдакчылары улуг үлүүн киришкилеп турар.

Сөөлгү наш чылдарның дургузунда бистиң республикаңың чурттакчылары коммунал хандырылга талазы-биле хөй хевириниң дузаламчызын ап келгеннер. Райониар төптеринде, коляхозтарның, совхозтарның хөй-хөй суурларында чаа-чаа чунар базыңнар, чамдык черлерде аалчылар бажыңнары, канализация, чылыдылга дамчыдылгазының чаа-чаа шугумнары туттунган. Эрткен чылын республика төвүнүң чурттакчылары ыяш чок ак-көк оттуг — газты бажыңнарында тургузуп ап эгелээн. Ооң ачызында ажылдап турар өг-бүлелер аъш-чем белетиззиринге зөзүш уе чарыгдап, ыяш, хөмүр даш садарынга артын чарыгдалдар үндүреринден хосталаннар. Ыяш салып, хөмүр одаарга хөөрай ишти ышталып, агаар арыг эвес турар болгай. А газты амыглап эгелээнде бо чүүлдер зөзүлээн. Юбилейлиг бо чылын газты чүгле кызыңчылар эвес, а кадаа суурлар— «Көк-Тей», «Тиилелге» совхозтарның төптеринин, чурттакчылары амыглап эгелээрлер.

Тыва АССР-ниң 1967 чылда бюджединде чонның амыдырал-чуртталгазының хандырылгазынга, чуртталга тудуун калбартырынга 1966 чылдыңдан дыка хөй харегни үндүрерин көрген. А коммунал хандырылгазының бүдүрүлгелери, организациялары оң хөреңгини долузу-биле шиңгээдир хүлээлгелиглер. Харын-даа Совет эргечагырганың 50 чылынга утнуштур бо чылын ажыглалга киирер үжүрлүг объектилерни хуусаа бетинде дужаар дээш бүгү күштуң мөөңнээр сорулгалыглар. А кылыр ажыл хөй. Чижээ, Тээлигё, Кызыл-Мажалыкка, Кызылдың Каа-Хем суурунга бичии-даа суурларга чаа чунар бажыңнарны тудар болгай. Ооң-биле чергелештир чурттагага бажыңнарының капитал септелгезин база чорудар хүлээлгелиглер.

Коммунал ажыл-агый министерствозу ниити хөмүзэлиниң талазы-биле планның күүсетсе-даа, ооң чамдык бүдүрүлгелери үргүлүну хожудангай ажылдап, чонның негелдезин долузу-биле хандырбайн турар. Чижээ, кышкы үеде белеткелди сентябрьга чедир дооскар деп хүлээлгени чылдың-на ап турар. Ынчалза-даа ук хүлээлгениң күүселедезин чогуур хуусаазында организаставайн турарындан күзүн кылган ажылдарның шынары багай болуп турарын бо чылгы кыштың байдалы бадыткаан. Кызыл хөөрайның коммунал ажыл-агыйы өске черлерниңнден хөмүзэл, техниктиг болгаш инженер база-за талазы-биле улуг бүдүрүлге. Ынчалза-даа хөөрайга чуртталга тудугларының кышкы белеткелин багай организастаанын айтыры чугула. Кыжын коңчуг соон үеде ийиги бажың эргелеяниңң харыылап турар бажыңнарының чурттакчылары сугдан үзүтелип келген. Ооң чылдагааны—нотельныяларны, суг дамчыдылгазының систамазын чогуур деңнелге чедир септеп-селивээни болур.

Чонның коммунал хандырылгазының талазы-биле нарадаго кадырлары быжыглаар, оларны кижизидер ажылдың четпес организастаанынаң болуп турар. Кызында «Коммун тудуг» септелге-тудуг эргелелинде күш-амыдың чуруму амда кошкак. Ажыл шагы үзер, чурум үрээр чоруктарны чайлатпааныңдан кылган ажылдарның шынары чавыс, тудугнуң болгаш капитал септелгениң бот-үнезии планнаанындан бедип турар. Харындаа бо организацияның дыка үр үеде план күүсетпейн келгенин барымдаалаашкы, оларның ажылдаар районнарының саның эвээжедип, эргелеп турар министерствозу аңда чиигелеп берген. Ынчангыыже бөгүнге чедир тудуг эргелелиниң ажылында четпестер чайлатпынмаан.

Моон-биле чергелештир хандырылга четкизинде ажылдап турар кижилерни дуза дилеп келген ажыл-ишчи совет кижиге кичээнгейлиг, оны культурлуг өзү-биле утпуул-хүлээп алырынга өөредири чүгүлә. Хандырылганың культуразын бөдидерин эң чүгүлә соруглаларның дырээзи кылдыр көрүп, чонга эдилеп-эвилең эвес, каржы чаңын көргүскен ажылдакчыга шынгыы хемчеги онаар херек.

Чонга бараалган, кижи дээш партия болгаш чазактың сагыш салыышкынын боттандырып турар бүдүрүлгелериң ажыл-херээн черчерде Советтер, партия болгаш профзвилелдер организацияларының контрольдап, оларга боттуг дузаны чедирер хүлээлгелиглер.

Моон-биле чергелештир республиканың коммунал ажыл-агый черлерин көдээ суурларның чурттакчызының амыдыралын эңнижидер, оларга тааржымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгей салыр ужуглуг. Бо херекке колхозтарның болгаш совхозтарның херемгизин ажыглаар дээш ол черлер-биле дугуржулганы баш удур чорудар херек.

Юбилейлиг чылда коммунал хандырылгазының бүдүрүлгелери бедиткен социалистиг хүлээлгелер алгылаан. Ынчаарга ол хүлээлгелерни амыдыралга боттандырар дээш дээштиг социалистиг чарышты организастаан, ажылчыннарның күш-амыдың сагылга-чүүмүнүң сагыырын чедип алыр сорулгага хөй-ниити организацияларны төлептиг үлүүн киирер ужуглуг.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралындан

Россия Федерациязының Дээди Совединиң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң соңгуланның белеткели Орёл болгаш Тюмень областарда канчаар чоруп турарыл? Бо айтырыгны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуң февраль 20-де чугаалажып көрген.

Бо областарда соңгулда кампаниязы СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлериниң болгаш Совет күрүнеңиң 50 чыл ойнга белеткелдиң болдурганы чонның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодургуушкунуңуң байдалынга эртип турар дээрзин хуралга демдеглээн.

Үлегүр бүдүрүлгелериң, тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның коллективтери беш чылдың ийиги чылының бирги кварталының онаалдарын күүсеңир талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Чижээ, Тюмень областа чонның амыдырал хандырылгазының Орёл областың Кромск районунуң көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары күрүнеге эът болгаш чүүрга садарының бирги кварталының планын март 12-де күүсеңирни, трактолар, зөрүүл ажылдап кылыр болгаш чажылга машиналарын септеврин база ол-ла хүнде дозарын шиитпирлээн.

Областарның чер-чер Советтериниң күүскомнары соңгулда округтарын болгаш соңгулда участоктарын ой-шаанда тургузуп, соңгулда комиссияларын бадылаан. Депутаттарга кандидаттарны депшиңер талазы-биле хуралдар бедик политиктиг идепкейлиг байдалга организастыг эткилээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бригадаларының илереткени садыгга болгаш ажылчы чоннарның хандырылгазында четпестерни хуралга шыңгыы шугумчээн. Чижээ, Тюмень областа чонның амыдырал хандырылгазының хөй-хөй комбинаттары чонның чагыларын хүүсаазында күүсетпейн турар, комбинаттарның ажылдаар шагын чомга эптиг болгуун барымдаалавайн доктаатхан. Орёл областа бараан саарылгазының планын ажыр күүсеткен-даа болза, садыгны болгаш ниитиниң чемненилгезин организастаанында улуг четпестер бар. Урицкий, Дмитров, Мценск болгаш өске-даа чамдык районнарның ырак чүүрткачылыг черлериниде садыгга баштайгы хереглелдиң бараанары чамдык үелерде чок болуп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуң дүктээлды хүлээп алган болгаш илереттингге четпестерни чайлаашкы талазы-биле хемчегдерни ында айыткан.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Теңи ыяштың ээлчээнде

Идегелди бүзүреткен

1965 чылда болган чер-чер Советтерге соңгулаларынга Каа-Хем район Совединиң депутаттарынга мурнакчы ажыл-ишкин кижилерни депшиткен бис. Оларның хөй кезии соңгуларының идегелин долузу-биле бүзүреткеннер. Каа-Хем районунуң даргазы Оюн Шайбановичи Тарма депутат хуралдезинге конгуг ак сеткилдиг. Соңгукчуларның негелде хомудаларынга дыңнангыр болуп, чаңгылар күүселдезин боттандырарынга кыызмакка чоруун көргүзүп келген. Депутатка киирген чагыглар барык шупту күүсеттинген.

Райониуң болгаш респотребсоюзтуң барааң сөөрткеп машинылары бистиң суурга үргүлүү келир. Олар янзы-бүрү аъш-чем ажыраан, үлетпүр болгаш ажыл-агый барааннарын, хемге моторларын, хеп чүүр машиналарны болгаш өске-даа чүгүлә херегледиң барааннарын сөөртүп эккеп турар. Оюн Шайбановичи кезээде залдевээлдең ажыы-чайныг, кижилериң амыдырал байдалынга кичээнгейлиг болгаш сагыш-човаңгыр кижи. Ынчангаш соңгукчуларның негелдерин чайыгбырлаан беседаларны дүрбүзулгалыг лекторлар В. Дубровский, А. Дикунова, комбинаттың директору Ч. Ондар олар номчааннар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдаларга белеткел ажылы республиканга канчаар чоруп турарының дугайында плеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары К. Н. Дигта кылган. Ниитизи-биле республиканга кампаниязы соңгулдаар дугайында дүрүмге дүүштүр чоруп турар. Бүгү Советтерге 2883 кандидаттарны депшиткен. Оларның иштинде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң 110, район Советтериниң 655, Кызыл хөөрай Совединиң 165 кандидаттарны депшиткен.

Соңгулдага белеткел ажылдары Таңды. Улуг-Хем, Тес-Хем районнарында чогуур негелдеге чедир чоруттунмайн турар. Балгазында, Хову-Аксының чамдык агитпункчуларда үүн-даа чок. Культура-масселыг ажылдарны организаставайн турар. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң сүт-баракы фермазының ажылдакчылары кажан лекция болганын безин уттупканнар, Межегейде агитпункт дериттинмизин.

Арткан хоюктарда чон ортузунга соңгулда болгаш депшиттирген кандидаттар дугайында агитпаниың черчере назбартын чорудары негеттинип турар. Агитпоравр түүле соңгулда дугайын эвес, а Коммунистиг партиялың болгаш Совет чазактың амгы үеде чорудун турар политиказын чонга таймыбырлаар хүлээлгелиг.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЛГАН

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң Улаатайга хойлку бригазазында малчынның малдың чаш төлүн менди камгалап алыры-биле кызымак ажылдап турар Бланғыя аныяк малчын Март-оолдуң коданында төрүүр 320 хой массалыы-биле оолдап турар болгаш төрүттүнген хураганнар бо хүннерде бүрүңгүбиле эки дорүттүп турар.

Бо аныяк малчын төрүүр хойларны бир-ле дугаар кыш ажырып турары ол. Оон болу-даа, черле ыңда малчынныар боттарының ажылынга мынаны кемчегларни боттандырып турадлар: хамыктың мурнунда хойларны черге төрүттепес дээш кымыдар, чүге дээрге оңу ынчаар кылыры чаш малдың соонга алыыл, ажырып чоруун болтурбас, ынчангаш өскээниң ижинчейлүгүнүң ажырлары кончуг хөөрай болур.

Бо соруглар-биле төрүүр хойларны төрүүрүнден 4—5 хонуг бүрүнгаар ажыглап үзүп алган ажаар. Чаш хураган төрүттүнер бригазазында малчынныар Бланғыя Март-оолдуң коданында төрүүр 320 хой массалыы-биле оолдап турар болгаш төрүттүнген хураганнар бо хүннерде бүрүңгүбиле эки дорүттүп турар.

Бо аныяк малчын төрүүр хойларны бир-ле дугаар кыш ажырып турары ол. Оон болу-даа, черле ыңда малчынныар боттарының ажылынга мынаны кемчегларни боттандырып турадлар: хамыктың мурнунда хойларны черге төрүттепес дээш кымыдар, чүге дээрге оңу ынчаар кылыры чаш малдың соонга алыыл, ажырып чоруун болтурбас, ынчангаш өскээниң ижинчейлүгүнүң ажырлары кончуг хөөрай болур.

Бо соруглар-биле төрүүр хойларны төрүүрүнден 4—5 хонуг бүрүнгаар ажыглап үзүп алган ажаар. Чаш хураган төрүттүнер

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң Улаатайга хойлку бригазазында малчынның малдың чаш төлүн менди камгалап алыры-биле кызымак ажылдап турар Бланғыя аныяк малчын Март-оолдуң коданында төрүүр 320 хой массалыы-биле оолдап турар болгаш төрүттүнген хураганнар бо хүннерде бүрүңгүбиле эки дорүттүп турар.

Бо аныяк малчын төрүүр хойларны бир-ле дугаар кыш ажырып турары ол. Оон болу-даа, черле ыңда малчынныар боттарының ажылынга мынаны кемчегларни боттандырып турадлар: хамыктың мурнунда хойларны черге төрүттепес дээш кымыдар, чүге дээрге оңу ынчаар кылыры чаш малдың соонга алыыл, ажырып чоруун болтурбас, ынчангаш өскээниң ижинчейлүгүнүң ажырлары кончуг хөөрай болур.

Бо соруглар-биле төрүүр хойларны төрүүрүнден 4—5 хонуг бүрүнгаар ажыглап үзүп алган ажаар. Чаш хураган төрүттүнер

Херээженнер тайгада

Салчан Санчыга баштаткан 30 кижи составтыг херээженнер звановзу тайгаже үнүпнеп. Олар чоскиу хүннерге чедир 2310 кубометр тоңпатты какизиннзр.

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хая» колхозунуң тудуг бригадазының хоочун тудугчузу эш С. Санчы звенозунуң ажылын эки башкарып, ынчангаш звеноның составын ыңай-ыңай бүдүрүлгелиг кылдыр шилип алган. Звеноның составынга ыңай-ыңай ажылдакчылар, ынчангаш звеноның составын ыңай-ыңай бүдүрүлгелиг кылдыр шилип алган. Звеноның составынга ыңай-ыңай ажылдакчылар,

Б. ИРГИТ.

Ак-Довуратан медээлер

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга аалдар болдурган чарышка кирипшиннээн, даг-дүгү холуссаалыг руда тывар ууланкге ажылдап турар забойщиктер бригадалары февраль айда бедик темп-биле ажылдап турарлар. Бо айда 23 тонна даг-дүгү холуссаалыг руда тывар даалганы алгам Иларионов Дорогинке база Ажыда Доржуга удуртқан бригадалар чартык айда-ла планның даалганын чедиишкинниг күүсеңир эгелээннер. Чижээ, Ажыда Доржуның бригадазын 13 тонна 500 кг даг-дүгү холуссаалыг руданы кактаан. А Иларионов Дорогинкиниң ажылчыннары — 13 тоннаны.

Бо бригадаларның кежигүннери ажылчыннар Хертек Маадыр, Борис Монгуш, Гамин Хабаттыин, Монгуш Токай-оол олар хүн нормазын үргүлүү ажыр күүсеңирине чаңчыккан.

* * *

Коммунистиг күш-ажылдың Күжүгет Калдар-оолга удуртқан комплексиниг бригадазының тудугжулары чедиишкинниг ажылдап турарлар. Бригада ак комбинаттың ийиги эзлчээнин улуг болгаш ортумак үүрмектээшкин норузунуң арматура болгаш бетондан кылыр ажылдарын чорудуп турар. Тудугжулар чогуур херек материалдар-биле четче хамдыртынган. Февральдың даалганы графигинге мурнай күүсеттинип турар.

Бо хүннерде күш-ажылга үлегерни алмаачыннар Хомушку Кажын-Монгуш, Мамчын Эргел-оол Маадыр-оол, Владимир Андреев олар көргүзүп турадлар.

* * *

«Тыва даг-дугу» комбинадының бүдүрүге лабораториязының хөрөөжен адылыынары боттарының цегинге библиотекаңы турүлар деп шиитпирлээн, ону номнар-биле долдуруп эгелээннер. Библиотеканың полкаларында Владимир Маяковскийниң шүлүктери, Максим Горькийниң чогаалдары. Салчак Токаның «Араттың созу» деп тоожузубиле баштайгы номнар чыскай салдынган.

Ук библиотека соолгу чаа номнар-биле четчелеттинер.

—o—

Күжүзэки

Чөөн-Хемчик районуң «Большевик» колхозунуң хойжузу Дүлүүн Чимит-оол он ажыг чыл иштинде хой кадарын келген үезинде кышка үткүштүр белеткелди эки чөрүдүп, малдың баш санын өстүрер, оон продуктуулуг чоруун бедидер талазы-биле бедик көргүзүүлерлиг болуп келген.

Эрткен чылын кажаалардың септел чылыглаан, 5 тонна силенни 3 кыштаанга сөөртүп алган. Колхоз баштаар чери 700 кг сулаңы болгаш малга баар дугуу база чедиишкин берген. Чимит-оолдуң коданында 350 баш хой ам ортумактан өрү күштүг, тодуг-догаа кыштаглап турар.

Беш чылдың ийиги чылында төрүүр чүс хойдан чүс хураган, бир хойдан ортунаа-биле 2,5 кг дүк алыр соруглаа салып алган. Оон коданында оолдаан 130 баш хойнуң хураганнары онча-менди доруун турар. Колхозтуң кыштагларында оолдаашкын тулуктээн, каларны бүрүзүнде сакманнаткер быжыглаттынган. Чимит-оолга быжыглаан сакманшиктер Монгуш Ак-Тараа, Монгуш Серенмаа олар малдың чаш төлүн хүүсаа алырынга, ажаан дорукторларынга мергежилдиин көргүзе бергеннер.

А. ХОВАЛЫГ.

ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Февраль 21-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралдаар залынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдалар талазы-биле төп соңгулда комиссиязының хуралы болган. Анда республиканга болгаш Барын-Хемчик районунда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдаларга белеткел ажылдарының чоруп турарының дугайында, соңгулда участоктарының болгаш участок соңгулда комиссияларының тургустуганының дугайында база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарының бүруткелиниң түңелиниң дугайында болгаш өске-даа айтыырлары чугаалаштыган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдаларга белеткел ажылы Барын-Хемчик районунда канчаар чоруп турарының дугайында плеткелди Барын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы Соан Товурович Аммырбит кылган. Район, хоорай болгаш көдээ Советтериниң даргаларының семинарын организастап өрттиргеп, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдар талазы-биле округ соңгулда комиссияларының кежигүннериниң 117 кижиниң чогуур үезинде дешпиткен. Районда 18 соңгулда участоктарны тургустуган. Соңгукчуларның дандзызын тургузары доозулган.

Районуң соңгулда комиссязы кандидаттар-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдарының графигин тургускан. 20 агитпункт ажылдап турар. Ында 1200 агитатор хаара туттунган. Соңгулдаларга белеткел ажылында эки чүүлдер бар-даа болза, четпес талалар база барын плеткелди чугаалаан. Соңгукчуларның дандзызын тургузуп турарында четпестер хөй.

Районуң ажыл-ишчилери соңгулда мурнуун социалистиг хүлээлгелерни алган. Техника септелгезин, часкы тарылтага белеткелди март 1-ге чедир доозарын хүлээнгеннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдалар талазы-биле төп соңгулда комиссиязының кежигүнү М. Х. Сарыкай эдериичи плеткелди кылган. № 1 соңгулда участоку районуң Культура бажыңында тургустуунган. Февраль 17-ге чедир ол участок соңгулдага белеп эвес, кандыг-даа шимелде чок, соок болган. Ол дугайын райкүүскомга, СЭКП Барын-Хемчик райкомунга дыңнаткан. Ол-ла дораан чугула хемчеглер алдынган.

Ак-Довуракта байдал сыр өске. Соңгукчуларның дандзызын тургускан, машинага какеш каан. Хоорайның кудумчуларында соңгулда дугайында көскү агитапяяны дораан-на эскерип каар. Үлегүр будурулгелер, албан организация черлеринде дозуң, плакаттарны аскылаан. Соңгулда участоктары бүрүн шиметтинген. Ажыл планы, дежурныйлар дандзызы, участоктарның бадылаашкын схемазы делгеп аспынган. Лекция, беседаны доктаамал чорудуп турар. Чүүле соолгу каш хоюктарда безин делгеп бадылыныың дугайында, эртем болган техниканың соолгу медициннинерин таныспырлаан беседаларны дүрбүзулгалыг лекторлар В. Дубровский, А. Дикунова, комбинаттың директору Ч. Ондар олар номчааннар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдаларга белеткел ажылы республиканга канчаар чоруп турарының дугайында плеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары К. Н. Дигта кылган. Ниитизи-биле республиканга соңгулда кампаниязы соңгулдалар дугайында дүрүмге дүүштүр чоруп турар. Бүгү Советтерге 2883 кандидаттарны депшиткен. Оларның иштинде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң 110, район Советтериниге 655, Кызыл хоорай Совединиге 165 кандидаттарны депшиткен.

Соңгулдага белеткел ажылдары Таңды. Улуг-Хем, Тес-Хем районнарында чогуур негелдеге чедир чоруттунмайн турар. Балгазында, Хову-Аксының чамдык агитпункчуларда үүн-даа чок. Культура-масселыг ажылдарны организаставайн турар. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң сүт-баракы фермазының ажылдакчылары кажан лекция болганын безин уттупканнар, Межегейде агитпункт дериттинмизин.

Арткан хоюктарда чон ортузунга соңгулда болгаш депшиттирген кандидаттар дугайында агитпаниың черчере назбартын чорудары негеттинип турар. Агитпоравр түүле соңгулда дугайын эвес, а Коммунистиг партиялың болгаш Совет чазактың амгы үеде чорудун турар политиказын чонга таймыбырлаар хүлээлгелиг.

ССРЭ-ниң Чепсектиг күштери — 49 чыл

Даштыкы чүүртар-биле культурлуг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединге парлалга конференциязы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Даштыкы чүүртар-биле культурлуг харылзаалар талазы-биле комитетке февраль 20-де болган парлалга конференциязын Совет Армазының болгаш Шериг-Далай флодунуң чооскулдап келген 49 чыл ойнга бараан бөлдүрган. М. В. Фрунзе аттыг Шериг академиязының начальнигин, армия генералы, Совет Эвилелиниң Маазылыг П. А. Курочкин совет болгаш даштыкы журналистерниң мурнунга чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң төөгүзүнүң дугайын чугаалап турган. П. А. Курочкиниң демдеглээни: Совет Чепсектиг Күштер аныяк Совет республиказының дайзынамыры-биле калыг-доңмуун тулгушукшуннарының талбыжыжынга тургустунган болгаш дайзынчы алдарлыг оруктуг эртекен. Кызыл Шериг аң-гвардейжилериниң аг-шериглерин, а ол ышкаш чүүртүн девискоорнинге шуруун кирген интервентилерни ыыла шапкан.

Бистиң чүүртүвүсче немецфашист ажелекчилериниң оор аът-биле талдааны Совет күүренге болгаш оон арнилзынга кадыгбээн зар-бергге шылгалда болган. Делегейниң өске кандыг-даа күрүнези ындыг солутларга шыдаашпас болгаш аштырышкынга чайлаан чок таварышкан турар ийик дээрзин П. А. Курочкин чугаалаан.

Гитлерлиг Германияга удур бистиң ылыктыг дайзынмыс өзулуг-ла бүгү улусчу шынарлыг болган. Совет дайзынчылар болгаш бүгү совет улус фашистиг кудланыкчыларның халдашкынындан түгле боттарының Төрээн чүүртүн алдарлыг-биле камгалап, алганнарга эвес, харын база Европаның болгаш бүгү делегейниң улустарының мурнунга интернационалчы хүлээлгелин күүсеткенинге чоргаарланып турар. Гитлерни шеригнери сывырып, чылча шаптыылаан, бистиң тиилекчи армиязыс кижи көөр хөөн чок фашистиг кудланыгдап алырлыр арганы Польшаның, Чехословакияның, Румыниянын, Болгарияның, Венгрияның, Югославияның болган өске-даа чүүртарның улустарынга берген.

Вьетнам улуска удур АКШ-тың кемнит дайзынынга хамаарыштыр түүе чугаалап турган, П. А. Курочкиниң демдеглээни: бо дайзынның хемчээли улам-на айыылыг шынарлыг болуп бар чоруур. Вашингтон Вьетнамче дөрт чүс муң кижилиг шеригин, бодунуң эң күчүлүг чедиги флодун, ийи муң ажыг самолёдун болгаш шеригнин өске-даа хөй техниказын удуртқан. Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шыңчы Совет Эвилели ооскуг болташ хамаарыппас болур эргежин камгалап турар вьетнам улустуң талазында быжыы-биле турун турар. Бистиң чүүртүвүс аъш-чем, чепсек, шериг-инженер болгаш өскеда эргежик чүгүлә херекселдер база материалдар талазыбыле дузаламчыны Вьетнамның Демократтыг Республиказынга көргүзүп турар.

Бодунуң чугаалазының түңнелинде П. А. Курочкин ССРЭниң амгы Чепсектиг Күштериниң, ооскуг-биле тайызырлаан, Совет Чепсектиг Күштер Төрээн чүүртүн камгалап турар эргежин чүгүлә херекселдер база материалдар талазыбыле дузаламчыны Вьетнамның Демократтыг Республиказынга көргүзүп турар.

Бодунуң чугаалазының түңнелинде П. А. Курочкин ССРЭниң амгы Чепсектиг Күштериниң, ооскуг-биле тайызырлаан, Совет Чепсектиг Күштер Төрээн чүүртүн камгалап турар эргежин чүгүлә херекселдер база материалдар талазыбыле дузаламчыны Вьетнамның Демократтыг Республиказынга көргүзүп турар.

Бодунуң чугаалазының түңнелинде П. А. Курочкин ССРЭниң амгы Чепсектиг Күштериниң, ооскуг-биле тайызырлаан, Совет Чепсектиг Күштер Төрээн чүүртүн камгалап турар эргежин чүгүлә херекселдер база материалдар талазыбыле дузаламчыны Вьетнамның Демократтыг Республиказынга көргүзүп турар.

Бодунуң чугаалазының түңнелинде П. А. Курочкин ССРЭниң амгы Чепсектиг Күштериниң, ооскуг-биле тайызырлаан, Совет Чепсектиг Күштер Төрээн чүүртүн камгалап турар эргежин чүгүлә херекселдер база материалдар талазыбыле дузаламчыны Вьетнамның Демократтыг Республиказынга көргүзүп турар.

Шеригнерниң политика болгаш мөрөл талазы-биле бедик байдазының кол үнделгини болза коммунистер болгаш комсомолчулар болуп турар. Озар Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң бодунуң составының сезен беш хуусу болуп турар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Юбилейлиг чылга—шалыпчы күш-ажыл

Костроманың Ленин аттыг лён комбинадының аргыкчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Валентина Николаевна Плетнева (чурукта)—беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш пөс-таавычыларның социалистиг чарыжының инициатору.

Сураглыг аргыкчы бодунуң беш чыл планын В. И. Ленининниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылында доозарын болгаш онаалдадан ажыр 30 муң метр пөстү бээрин хүлээнгеи.

В. Плетнева ийи чылдың планын Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнда күүседирин болгаш пландан ажыр 12 муң метр пөстү бүдүрүп үндүрерин шиитпирлээн.

В. Плетневаның эгелээшкини чурттуң үлетпүрүнүң дыка хөй адырларында нептерээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВА: Енисейде тудуп турар болгаш делегейде эң улуг Красноярск гидроэлектростанцияның 1:200 масштабтыг хемчээлге күүседтеи бо македин Монреальда Бүгү-делегей делгелгезинин совет павильонунга делгеп тургузар деп турар. Чырыкты, суг шимчээшкинин болгаш шимчедикчи кезектерни башкарарын тускай пульт-биле боттандырар.

Бүгү-эвилелдин садыг палатазының бүдүрүлге комбинады бо макетти белеткээн.

ЧУРУКТА: макетчиктер бригадазының удуртукчузу Давид Лехтман (солагай талазында) биле макетчик Михаил Поляков макетте судно көдүрүкчүзүнүң ажылдаарын хынап турлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МАРТ 12 — СОҢГУЛДА ХҮНҮ

ДӨРГҮННҮҢ МАЛЧЫНЫ

Оон дутайында чангыс чер чурттуглары аңаа-ла «бистиң киживис» дижирлер. Ол өскен, төрээн черинден өскээр ырады көжүп-даа чорбаан. Кыжын-даа, чайын-даа малчыннар дурлаа — Дөргүнден азы Суг-Бажы суурдан ыравас. Ижигип, чурттап өөренип калган булуңунга Мунзук Чамбыралович кандыг ажыл кылбайн чораан дээр. Ангыяндан тура кадайы Янчанмаа Байыровна Мунзук биле, өске бүгү бодуун ишчилер ышкаш, иниттиниң ажыктыг күш-ажылынга киржип, кандыг-даа ажылды даандырарга, ак сеткилиг күүседир чорааннар.

Ол кежээ «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы болуур деп турган. Дөргүнде мал малдап турар малчынга чалаага чеде берген. Кадарып турар коданын кадайынга артырган, суурга болуур дээн хуралга баар ужурга таварышкан. Мунзук Чамбыралович аъдын шанактапкаш, суурга хап кирип келген.

Чылыдыр одаан клубка суурнуң дыка хөй чурттакчылары чыглып келгеннер. Хурал даргазы соңгулда мурнуңуң хуралын ажыткаш, илеткелчиге сөс берген. Илеткел соонда республиканың Дээди Советиниге болгаш районнуң Дээди Советиниге депутаттарның кандидадынга совхозтуң хоочуи ажылчыны, коммунист, шаандан тура колхозка, а оон соонда совхоз будурүлгезиниге идепкейлиг киржип чораан Мунзокпан Мунзук Чамбыраловичиниң депшидер деп саналдыг мен»—дээрге, залда адыш часкаашкыны диннмреп, бодуун ишчининң кандидатуразын чангыс ап-сеткил-биле деткээни аңаа дораан-на илерей берген.

Аңаа шак ындыг бедик идегелди көргүзер боор деп Мунзук Чамбыралович кажан-даа бодавайн чораан. Ол бодуңуң адын дыннаап, оон сагыжынга алдеп-өзүп бодалдар киирип, мелеп дээре кижилер бар-ла болгай, канчап ындыг болган чоор кылдыр эвээн-не ханы боданган.

Хурал соонда ажылчыннар аңаа байыр чедирип, бистиң идегелиивисти бүзүредип шыдаар сен, сени депшидери чоп дижип, оонмоон кээп, оон холун дыпсыг тудуп турганнар.

Додарлыг, чылыг тыва төннүг, бедик дүрт-сынныг бо малчын бодуңуң дутайын хөй хөөреп чугаалавас болган.

— Чеже башты малдап турар силер?—деп, бистиң бир дугаар айтырывыска:—Эр, кызы холушкак 629 баш хойну малдап турар бис. Дөргел-күжү эки ийин—деп, мырынай выска харыы берди. Мунзук Чамбыралович эътке дужаар ер, кызы холушкак хойну эрткен чылдың ноябрьда хүлээп алган. Оон мурнунда кадарып, ажаап чайлаан мун ажыг хөөн Абаканга чедир сүргеш, мал хүлээп алыр черге дужаап берген. Бир башка онаштыр ортумаа-биле 50 килограмм эътти дужаагаи. Семиртилге совхозунуң хөй малын кадарып эгелээ-де үш чылдың иүүрүи көрүп турар. Мунзук Чамбыралович, шынап-ла, шаандан тура маңаа ажылдап, баштай Бек-Тей сумузунуң даргазынга, оон соонда аңаа организастаан турган «4 дугаар беш чыл» колхозтуң даргазынга, а кажан ук колхозту «Совет Тыва» колхоз кылдыр улгаттыр каттыштырыптарга, амгы совхоз болгужеге чедир хову, мал бригадирииге ажылдап келген. Кала-даа ажылдап тургаш, Мунзук Чамбыралович бодуңуң ажылынга, хөй-ниитиниң хөрээнге чүткүдүүн, кыымак чоруун, эки талазын көргүзүп келген. Оон дутайында бадыткалдыг эки чижектерни, ону улустуң айбычызынга депшидип турган хуралга санал берип, оон кандидатуразын деткип турган эштер бирдеи бирээ чокка чугаалап турганнар.

— Совхоз болуу бергенден бээр ындыг-ла үр болбаан. Ындыг-даа болза экономика талазы-биле хөжүдээшкиндан үштүнүп, шору бызыгын бар чор бис. Хамык ужур совхоз болурунда-даа авес, а күш-ажылды шын башкарып, кижилер-биле ажылды биилиниг организастаарында. Активке, ыланғыя коммунистерге, комсомолчуларга даянып алгаш, тодаргай даалгалыг ажылдаарында—деп хөйжу чугаалап турар.

Мунзук Чамбыраловичиниң ол чугаазынга катчыр апаар. Эрткен ажыл-агый чылында немелде дириг дензи алыр талазы-биле планны совхоз күүсеткен, пландан дашкаар орулга киирилгезии база алган. Суурнуң тудуг-сууру база чаартынган, он-он чуртталга базыңнары болгаш өске-даа тудугхар ажыглалда киргеи.

Малчын Дөргүнде кыштап турар. Дурлааида сиген-даа, савандаа, концентрат-даа бар, суг-сугтат-биле база хандыртынган.

— Бо чыл бистиң амыдыралывыска алдарлыг чыл чүве болгай. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга үүкүштүр бүгү улустуң чарыжы калбарган. Аңаа киржип, бодуңуңуң эвээш биче-даа бол, күш-ажылчы үлүүмүң киирер апаар мен. Бодаңымда малымны хүр кыш ажыргаш, чазын, чайын эки семирткеш, күрүнеге дужаар мен—деп, депутатка кандидат түннеп кагды.

Бодуун ишчи, улустуң төлептиг кандидады Мунзук Чамбыралович эки ог-бүлежи кижи. Ол үш уругларлыг. Оглу Борис Мунзокпан он классты доозкаш, тракторист-комбайнёр мергежилдиг. Уруу Бара-оол Сынрынмаа төрээн совхозунда ог-бүлелиг ажылдап турар.

Төлептиг ишчи, хоочун ажылчын, коммунист, хөй-ниитичи — Мунзук Чамбыралович Мунзокпан дээш бадылаашкыннарын Суг-Бажы суурнуң соңгукчулары март 12-де бир үн-биле бээр дээрзинге бүзүрээр бис. А Мунзук Чамбыралович бодуңуң ак сеткилдиг ижи, хөй-ниитичи чоруу-биле чоннуң идегелин бүзүредип шыдаар.

Д. ЕНДАН.

ЁЗУ БАРЫМДААЛАП БОЛБАС

«Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчызары тудуг материалдарының хандырылгазының талазы-биле үзүктелиишкиннер турлажок, беш чылдың бирги чылында кислород станциязын, нефть шуургедекчизин, 2 муң погон метр телефон шугумун, 1435 метр электри шугумун, 5113 дөрбелчин метр чуртталга шолуи ажыглалга дужаган.

Оон аңгыда профтехучилищениң өөреникчилериниң чурттаар корпузу, мастерскалзы, № 55 чурталга бажыңының бирги кадында аш-чем магазинии, ногаа шыгжаар болгаш дузаар складтар, хеп чуур чер, 280 орунныг уруглар ясли-сады ажыглалда кирген. Бо бүгү чүүлдер ала-чайгаар болдунмаан, а тудугжуларның кызыдакгай күш-ажылының ачызыбиле кылдынган дээраи билдингир.

Ындыг-даа болза тудуг эргелеи 1966 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээп. График ёзугаар ажыглалга дужаар ужурлуг турган автосептелге мастерскалзы, профтехучилищениң өөредилге корпузу, комплексилиг эмнелге, культура ордузу, 2 чурталга бажыңларының тудуглары күүсетиннмейн 1967 чылче шилчээп. Комбинаттың ийнги ээлчээнии фундаментизиң салыры, тудуг-монтаж ажылын белеткээриниң темпизи оожум чоруп турар.

Тудугиуң күрүне планын күүсетпейи ускениниң кол чылдагааның чүнүн-биле тайылбырлап болурул? Чүнүи-даа мурнунда күш-ажылдың организастаашкынының болгаш сагыга-чүрүмнуң эң куду деннелде тургустунганындан хамааржыр. Тудуг эргелелиниң участоктарынга чыл дургузунда 461 кижини ажылга хүлээп алган, а 537 кижи янзы-бүрү чылдагааннар-биле ажылдан үнүп чоруткан. Ниитизи-биле 3697 кижихүн прогул болган ийикпе, азы 50 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилер, курлавырларны чоп ажыглаар, продукциянын бот-үнезин чиигедир болгаш бүдүрүлге планын күүседиринге эң кол магалыдал—социалистиг чарышты, оон дээди хевири коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинии мында канчаар организастал турарын тодарадып көрээли.

Социалистиг хүлээлгелерии ёзу барымдаалап хүлээп алгаш, оон күүседиезин организастаар ажылды тудуг эргелелиниде партия, профэвилел, комсомол организациялары кылбайн турар. Тудуг эргелели «Тыва кобальт» комбинат-биле соцчарыштыг. Мынчага чедир чарыштың түннелин үндүрүп, бот-боттарының дуржулга солуушкунуи чорутпаапнар. Чарыштың түннелии чүгле байырлал хүннерин таварыштыр бүү-хаа-биле үндүрүп турарынаан аңгыда ай, азы квартал санында үндүрүп, мурнакчыларны мактаар, шаңнаар, оларның материалдыг сонуургалын көдүрер ажылды тудуг эргелелиниде чорутпайн турар. Социалистиг чарышка тимлекчи болган коллективтерге тыпсыр ужурлуг шилчиир Кызыл туктар чогум кайда турары сөөлгү уеде билдинмес.

Бо талазы-биле бир чижек: парткомнуң болгаш тудуг эргелелиниң бажыңының чанында Хүндүлел самбыразында 6 ажылчыннарның фоточуруктарын азып каан. Ону чогум кайы айда, кварталда, кандыг көргүзүглер чедип алганы дээш шында кииргени билдинмес.

Ам ол ажылчыннарның ийизиниң фоточуруктары хоорлуп читкен болгаш рамазы куруг арткан, өскелери ол-чаъска үрелип, саргарып куурара берген. Мурнакчыларны мындыг бора-бүдүн байдал-биле Хүндүлел самбыразынга киирер чорук окта шын эвес.

1965 чылда Бүжүгет Калдар-оолга болгаш Степан Мокурашка удуртурган бригадаларга коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, а оларның кежигүннеринден 28 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты тыыскан турган, ол бригадалар, ыланғыя Степан Мокураштың бригадазының кежигүннери бедик атты төлептиг ээлеп шыдавайн турардлар. Ол дугайын чоокта чаа «Шын» бижээн болгай.

Ажыы-биле чугаалаарга, коммунистиг күш-ажыл бригадазы сандарап тараан. Социалистиг чарышты, оон дээди хевири—коммунистиг күш-ажыл шимчээшкинии ёзу барымдаалап организастаанының болгаш оны кошкак удуртуп турарының түннели мындыг-дыр.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

Көдээ инженерни өскээр чардыктырбас

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГ ЧУГААЛАП ТУР

Болза ажыл-агыйны хлам ынай-ол көзек, колхозтуң складында чок инженериң кол сорулгазы — артык кезектер дилеп, оларның-биле механизаторларны хандырарында эвес-ле болгай. Ол болза, чижээлээрге, подшипник чуурлу берген болза, оон ынчап барганының чылдагааны чүл, моон соңгаар ындыг чоруктуң болу бээрининг дазылдарын канчап чайладырыл дээрзин бодаар ужурлуг. Инженер кижи участок бүрүзүнде агрегаттарының ажылын беш салазы дег билир, оларның бедик будүрүкчүлүг ажылдаарын хандырар болгай. Участок бүрүзүнге күш-ажылдың будүрүкчүлүг болурун, ында кижилерниң ажылдарын механизастаары дээш, оске-даа чүүлдер—колхозта инженериң кылыр кол ажылдары бо-дур. Оон-биле кады чогаадыкчы, чаартыкчы бодалдарны деткнир, болу ынчаар ажылдаар апаар. Мынчангаш, чедипспес азы үрелген чүве орнунга киирер артык кезектерни дилеп тыварын оске кижиге дааскаш, инженерге бодунуң үстүнде айтыгаи кол ажылдарын кылдырар болза чогуур. Ынчаар болза, инженериң бодунуң ажылын шуут холга алырынга үе-шак четчир болур.

Колхозтуң инженерин ылаигыя механизастаарын өөренип көрбес болза хөрөөк, ынчалбас болза олар бригадаларга, участоктарга чогуур ойүнде четкеш, хемчег ап шыдавас болу бээр, ынчангаш оларда байдалдарны эки билбес болур.

Бистиң Өвүр районнуң үш колхозунда практиктер инженерлер болуп ажылдап турар. Оларда инженериң мергежилиниге өөренген, тускай белеткел чок. Ынчалза-даа оларның хөй чылдарда трактористеп—механизаторлар болуп ажылдап келгеш, чедип алган билиин үнелээр бис. Олар бистиң дыка хөй ажыктыг үүлдерге өөредип, арга-дуржулгавысты байыдып турар болгай. Ындыг болза-даа, инженериң тускай эртеми оларда чок чүве болганда, олар күш четпейн баар үүлдер база турар. Хөй талалыг экономиктиг анализтер, техниктиг ажаалганың чамдык нарын үүлдери, ажылды эртемге үндезилээш, будүрүкчүлүг организастаары, нарын машиналарны ажыглаары болгаш ажылды механизастаарының хемчеглерии — бо бүгү улуг мергежилди негеп турар.

Мынчангаш, инженерлериң эргедужаалында ажылдап турар практиктериин билиин бедидер талазы-биле тускай курстарны тургузуп, оларны аңаа өөредириниң айтырыын Тыва АССР-ниң Көдээ ажылагый министерствозу өөренип көөр болза чогуур.

Көдээге инженер дээрге, механизатор кадрларның, бир янзы чугаалаарга, башкызы, оңнуу, билдилиг удуртукчузу, эртемниң болгаш техниканың чаа үүлдериниң нептередикчизи, чаартыкчы, чогаадыкчы ажылдың кижизи-дир. Мынчангаш олар колхозтарга-даа, совхозтарга-даа чүгле ол кол сорулгаларын күүседир дээш ажылдаар ужурлуг, оларны оске, оларга хамаарышпас оонак ажылдарже чардыктырып черле болбас.

Т. МОНГУШ,
Өвүрде көдээ ажыл-агый будүрүлгө эргелелиниң күртехнайгаарал талазы-биле инженери.

Специалистиң сүмези

ТАРЫЛГА ЭЭЛЧЕШТИРИЛГЕЗИ

СЭКП Теп Комитединиң март Пленуму тарылга шолдуңуң га бүрүзүнден бедик дүжүттү остүрүп алырынче улуг кичээнгейни салган. Чоокку чылдарда бистиң чурттуң бүгү зоналарынга чер ажылының культуразын болгаш хөрүзүнүң үнүш-дүжүткүр чоруун бедидериниң талазы-биле ажылды бүгү тала-биле калбартыры көрдүнген.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунда кандаашкыннар чылдарда-даа бедик дүжүтту алырын хандырар агротехниктиг хемчеглерии системазын ажылдап кылыр болгаш ажыглаар сорулга салдынган. Көдээ ажыл-агый культураларының үнүш-дүжүткүрүн бедидери болгаш тараа будүрерии көвүдедири чер ажылының культуразын бедиткенинден чедип алдынган турар ужурлуг. Чер ажылының культурazының үндезини — тарылга ээлчештирилгезин колхозтар болгаш совхозта ажылагыйның хөгжүдезиниң улам-ымышкынынга болгаш түс черниң онзагай байдалдарынга хамаарыштыр шын чорудар хөрек. Чер ажылының бедик культуразы чер ажылының чурумчудулгазы, шын тарылга ээлчештирилгези болгаш эртемге үндезилээн агротехника системазы чокка чедип алдынмас.

Тарылга ээлчештирилгези бистиң республикада коичуг четпес тургусутунган. Бо талазы-биле мурнуку чылдарда чедип алдынган эгелээшкиннер бөзин эчизинге четпейн санаарап калган. 1964 чылда «Межегей» совхоз тарылга ээлчештирилгезиниң кызыгаарларын кылып алза-даа, дараазында чылда оларны тарып каапкан. Бо ажыл чоруттунмаан ажыл-агыйларда чер ажыглалы системажыттынмаан. Тарылга шолдеиин шын эвес планнап турары тарылга ээлчештирилгезиниң болгаш көдээ ажыл-агый культураларының дээре салгадарын барымдаалап тарырының агротехниктиг үндезинеринің бодуун негелделерин бөзин үреп турар. Чижээ: «Улуг-Хая», «Өөк», «Найырал» совхозтарга, Чоон-Хемчик районнуң «Искра», Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозтарга бо чылдагааннар-биле хөрүзүнүң үнүш-дүжүткүрү күдулаан, шолдерии бок үнүштер шыва үнген болгаш көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрү дыка кудулаан. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемнигилери ол четпестерии чайладырының талазы-биле хемчеглерии амдыгаа чедир албайн турардлар.

Ажыл-агый бүрүзүнүң хөгжүдезиниң улганымышкынының болгаш хөрүзү, агаар-бойдус байдалдарын барымдаалап тургаш, тарылга ээлчештирилгезиии шын чорудары ажыл-агыйның экономиказын быжыглаар, агротехниканың мурнакчы аргаларын ажыглаар, хөрүзүнүң үнүш-дүжүткүрүн бедидер болгаш бүгү-ле тарылга культураларының үнүш-дүжүткүрүи бедидер сорулганы кыска уеде чедиишкиннииг күүседир арганы бээр. Бо ажылдарны практика кырынга боттандырарын тараа, мал чеми культураларның ээлчештирилгезин чорудуп тургаш чедип ап болур. Ээлчештирилгеиии ажыктының 1963, 1965 чылдарда агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, Бии-Хем районнуң сорт шенээр участогуна га бүрүзүидеи 9 центнер дүжүтту алганы көргүзүп турар, а ол участоктуң шолу-биле демей, аңаа кожа чылдар шолдуг «Кызыл тараачын» колхоз ол-да культура чазын чажар кызыл-тастың райончуткан сортун тараан шолдуңуң га бүрүзүнден чүгле 5,1 центнер дүжүтту алган.

Үш чыл улаштыр чоруткан шеиелдеиин түннелиниде хову болгаш тайга ээлэ деп ийи зонага тарылга ээлчештирилгезиниң ажыктыы тодаратынган. Республиканың кандаашкынныг болгаш кургаг районнарынга культураларыиы чайын андарган чер-биле ээлчештирери турушгуг дүжүттерии бээр. Үш чыл улаштыр тараан чазын тарыыр кызыл-тастың ганын ортумак дүжүту 9,8—10,8 центнер болган. Арга-хову зоналынга мындыг ээлчештирилге ажыктыг болган:

1. Кукуруза.
2. Кызыл-тас.
3. Кызыл-тас.

Агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг эвес чылларда безии ынчаар ээлчештирген культураларның үш чыл улаштыр ганын алган ортумак дүжүту кукуруза (силос) 165, кызыл-тас 12,6 база 11,4 центнер болган. Өске чижек. Чоон-Хемчик районнуң сорт шенээр участогунга тарылга ээлчештирилгезин калбартып эгелээнииин баштайгы чылы 1951 чылда бүгү шолдуң тараа культураларының га бүрүзүнден дүжүту 13,8, бирги бүрүи ээлчештирилгени эрткен соолуңде 1957 чылда 27,4, а ийиги бүрүи ээлчештирилгеиии тончузу 1962 чылда—32,8 центнер болган. «Тыва» совхозтуң удуртукчулары тарылга ээлчештирилгезин чорудуп келгеииинии түннелиниде, сөөлгү чылдарда тараа культураларының үнүш-дүжүткүрү 35—40 хуу бедээн. Тарылга ээлчештирилгезин ажыглап эгелээнииың соолуңде чер ажылының культуразы доктаамал экижип, көдээ ажыл-агый культураларының үнүш-дүжүткүрү бедип турары үстүиде көргүзүглерден тодаргай-дыр. Ынчангаш ол ажыл-агыйлар агаар-бойдустуң байдалынган хамаарыштыр чокка эки дүжүттү ап келгеннер.

Бистиң республиканың суггат чок черлериниге көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидериниң үндезиии чайгы чер андарылгазы болур. Ындыг чер хөрүзүнге ол-шыкты арттырарынга болгаш үнүштүн өзүмүиге эргежок чугуда будумелдерии чыырынга, бок үнүштерии остурбеэинге дыка таарымчалыг. Ынчангаш суггат чок черлерге тарылга ээлчештирилгезиниге чайын андарган бир-ийи шолдерии киириштирери эргежок чугула.

Тайга ээлэ болгаш арга-хову зоналарынга беш азы дөрт шолдуг тарылга ээлчештирилгезиии дараазында чурум-биле чорударын сүмелеп болур:

1-ги шөл — чайын андарган чер.
2-ги » — чазын тарыыр кызыл-тас.
3-кү » — чазын тарыыр кызыл-тас.
4-кү » — чазын тарыыр мал чеми культуралар.

Беш шолдуг тарылга ээлчештирилгезинге:

1-ги шөл — чайын андарган чер.
2-ги » — чазын тарыыр кызыл-тас.
3-кү » — күзүн эрте ажаар чангыс чылдыг сигеннер.
4-кү » — чазын тарыыр кызыл-тас.
5-ки » — чазын тарыыр мал чеми культуралар.

Үстүиде көрдүнген шөлдерии мал фермаларының чоогунда шөлдерге сүмелеп турар. Суурдан болгаш мал фермаларындан ыракта чыдар шолдерге чангыс чылдыг сигеннер киириштирбес дараазында чурумнуг тарылга ээлчештирилгезин сүмелээр:

1-ги шөл — чайын андарган чер.
2-ги » — чазын тарыыр кызыл-тас.
3-кү » — — чазын тарыыр кызыл-тас.
4-кү » — чазын тарыыр мал чеми культуралар.

Чаашкын эвээш дужер черлерге кыска хуусаалыг тарылга ээлчештирилгезии чорудар ужурлуг:

1-ги шөл — чайын андарган чер.
2-ги » — чазын тарыыр кызыл-тас.
3-кү » — чазын тарыыр мал чеми культуралар.

Мал фермаларының чоогунга тарылга ээлчештирилгезинге хөй чылдыг сигеннерии киириштирбишаан, мынчаар чорударын сүмелеп турар:

1-ги шөл — баштайгы чылында ажыглаан хөй чылдыг сигеннер.
2-ги шөл — ийиги чылында ажыглаан хөй чылдыг сигеннер.
3-кү шөл — кукуруза.
4-кү шөл — чангыс чылдыг сигеннер.
5-ки шөл — хөй чылдыг сигеннер немей тараан арбай, сула.

Чазын орай болгаш күзүн эрте доңаттай баар районнарга мындыг чурумнуг тарылга ээлчештирилгезии сүмелээр:

1-ги шөл — сула.
2-ги » — силос кылдыр кезер чангыс чылдыг сигеннер.
3-кү » — дазыл-чемиштиг культуралар.
4-кү » — сула.
5-ки » — сиген кылдыр кезер чангыс чылдыг сигеннер.

Үрелиишкинге таварышкан чымчак хөрүзүнүг черлерге көдээ ажыл-агый культураларын дилиндектей тараап, хөй чылдыг сигеннер немей тарыыр хөрүзүн камгалаар тарылга ээлчештирилгезин чорудары чүгула. Ынчан дилиндектерии хаттын улганыышкынынга доора дургаар тарыыр болгаш хөй чылдыг сигеннерии чангыс чылдыг культуралар-биле болгаш чайын андарган чер-биле ээлчештирер. Даглар ийлери, хаттың үреглээшкиннииге үргүлчү таварыжыр шолдерии тарылга ээлчештирилгезиниге киирбес болгаш аңаа хөй чылдыг сигеннер тараап сиген шолу азы мал одары кылдыр ажыглаары чугула.

Тарылга ээлчештирилгезин чорудуп тургаш, черии кайы-хамаан чок ажыглаар чорукту соксадыр хөрек. Тарылга ээлчештирилгезиниң бүрүзүнге оон хуусааларын доктаатхан майыкты тургузар болгаш шолдерниң тоогузун бижиир лептерии кылып, аңаа шөл бүрүзүнге кайы чылда кандыг культураны, оон сортун, шолду канчаар болбаазыратканын, чеже чемишчидилге төккенин, кандыг дүжүт алганын, оон бокталганының тайыбырын ол лептерге бижиир.

Шолдуң тоогузун бижээн лептер агротехниктиг хемчеглерии, көдээ ажыл-агый культураларын тарыының чүрүмүн чогаадыкчы ёзу-биле тургузуп, черниң ёзулуг ээзии болурунга агрономга дузалаар.

А. ГУБАРЕВА,
республиканың Таңды районда дуржулга станциязының эртем ажылдакчызы.

ПАРТИЯ АЖЫЛДАКЧЫЗЫНЫҢ ИНДИРИ

ПАРТИЯГА ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН — ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Партияга хүлээп алышкынга улуг кичээнгейлиг болуруи, партияга кирип турарларга негелдени бедидерии СЭКП-ниң XXIII съездизи бүгү партия организацияларынга дааскан. «Партияның хүрээлеңи арыг болурунуң дугайында, коммунист бүрүзү ленинчи партияның кежигүнүнүң бедик адын төлептиг эдилеп баа шынзыктыварынын дугайында сагыш салышкын партияның, ооң бүгү организацияларынын амыдыралының хоойлузу болур ужурлуг...» деп, СЭКП-ниң XXIII съездизинге отчёт илеткелге айткан.

Партияга хүлээп алышкын талазы-биле ажылды, аныяк коммунистерни кижизидерии, ооң-биле холбаштыр партия эге организацияларының ролюн бедидерии биствиң республиканың партия организациялары элээп эжиждип турар апарган.

Эрткен чылын партия кежигүнүнүң кандидадынга 544, кежигүнге—681 кижи хүлээп алдынган. СЭКП Кызыл хооркому кандидатка 152, кежигүнге 159, Барыын-Хемчик райкому кандидатка 68, кежигүнге 83, Чөөн-Хемчик райкому кандидатка 67, кежигүнге 80 кижини хүлээп алган, бодунуң хүрээлеңиң остүрер талазы-биле эки ажыдаан. Хой-хой партия организациялары бодунуң хүрээлеңинге ең мурнакчы, медерелдиг ажылчыннарны, колхозчуларны, кодээ ажыл-агыйның түскай эртемнигилерии, инженер-техниктиг ажылдакчыларны хүлээп ап турар. Чижээ, Барыын-Хемчик райопга партияга кирген эштерден «Шекпээр» совхозтуң хойжулары Монгуш Сарыгоол, Ооржак Успуң-Доржу, «Барлык» совхозтуң кадарчызы Содунам Адыгоол, «Сельхозтехниканың» салбырының слесары, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Монгуш Семиоол, «Большевик» колхозтуң комбайнери Довгак Реп болгаш оскелерлээ мурнакчы ажыл-ишчилер, хойнинчилер-дир. Оң ышкаш, Кызылдың алгы заводунда, дааранылга комбинадында, «Коммуп түдүг» септелге эргелелинде, № 12 АТК-да, № 2,3 автоажыл-агыйларда, «Кызыл түдүг» эргелелинде, республиканың харылзаа эргелелинде, «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Тинлелге» совхозтарда, Таңды районнуң «Совет Россия», «Коммунизмниң херели» колхозтарда партия организациялары ең эки кижилерии партияга хүлээп ап турарлар.

1966 чылда партияга кирген албан-хаакчыларның 77,4 хуузу болза материалдыг түүлүг бүдүрүп турар янзы-бүрү ажыл адырларының түскай эртемнигилери болган. Бо дээрге партияга хүлээп алышкынга шилиитпишинниң практиказын сайыдып турарының бир херечензи-дир.

Партия хүрээлеңиниң өзүлдезиниң база аныяк коммунистер-биле ажылдын, оларның авангардтыг ролюн бедидериниң айтырыгларын партия хуралдарынга, бюроларга доктаамал чугаалажып турар апарган. Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук», Ленин аттыг колхозтарда партия организациялары партияга кандидат стажын эртеринии дугайында, коммунистерниң авангардтыг ролюн бедидериниң дугайында айтырыгларны коммунистерниң хуралдарынга, райкомнуң бюрозу — «Ленин аттыг колхозтуң коммунистери партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарый», «Коммунизмче орук» колхозтуң партия организациязы партия хүрээлеңиниң өзүлдезиниң дугайында» деп айтырыгларны тодаргай чугаалашкан.

Партияга кижилерни хүлээп алырда, чангыстап шилип алырының принцивин үреп, партияга кирип турарларның политиктиг, ажыл-херекчи база моралдыг шынарларын четпес өөренип көөр тавзрылгалар бээ бар. Ооң түнелинде, коммунистиг бедик адынга төлеп чок кижилер партияга кирип турар, харын-даа оларның чамдыызы үр болбаанда, кандидат стажын эртпейн чыткаш чурум үрээш, партиядан үндүртүп туралар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң парткому СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга Түүш Чыртак-оолду, «Тыва» совхозтуң парткому — Сат Спай-оолду хүлээп алырга, олар хулиган херек үүлгеткеш, партиядан үндүрткеннер. «Улуг-Хая» совхозтуң партия организациязы Тумат Кара-оол дээрзин партия кежигүнүнге хүлээп алган, шнчаарга СЭКП Улуг-Хем райкому анаа партия биледии тыпсыр кырында турда, Кара-оол өөр кылгаш, кеземче харысалдазынга кирген. Партииның Кызыл хооркому эрткен чылын 34 кижини партиядан үндүрген. Олар дээрге партияның болгаш хой-ниитиниң чурумунуң үрекчилери, эрагачылар-дыр.

Партияга кижилерни хүлээп алырда, партияның хой нуруузу ол угланышкынны долу боттандырбайн турар. Ооң чамдык чижектери бо-дур. Эрткен чылын Өвүр районнуң партия организациялаарынга СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алганнарның чүгле 10 хуузу, Таңды районга — 14 хуузу ажылчыннар болган.

Партияга кижилерни хүлээп алырда, чангыстап шилип алырының принцивин үреп, партияга кирип турарларның политиктиг, ажыл-херекчи база моралдыг шынарларын четпес өөренип көөр тавзрылгалар бээ бар. Ооң түнелинде, коммунистиг бедик адынга төлеп чок кижилер партияга кирип турар, харын-даа оларның чамдыызы үр болбаанда, кандидат стажын эртпейн чыткаш чурум үрээш, партиядан үндүртүп туралар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң парткому СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга Түүш Чыртак-оолду, «Тыва» совхозтуң парткому — Сат Спай-оолду хүлээп алырга, олар хулиган херек үүлгеткеш, партиядан үндүрткеннер. «Улуг-Хая» совхозтуң партия организациязы Тумат Кара-оол дээрзин партия кежигүнүнге хүлээп алган, шнчаарга СЭКП Улуг-Хем райкому анаа партия биледии тыпсыр кырында турда, Кара-оол өөр кылгаш, кеземче харысалдазынга кирген. Партииның Кызыл хооркому эрткен чылын 34 кижини партиядан үндүрген. Олар дээрге партияның болгаш хой-ниитиниң чурумунуң үрекчилери, эрагачылар-дыр.

Оларга № 1 автоажыл-агыйда Б. Высочанский, Б. Казанцев, № 3 профтехучилищеде М. Оюн болгаш оскелер-даа хамаарыжыр.

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бюрозу эрткен чылын 48 кижини партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алыр дугайында партия эге организацияларының шилтпирии хүлээп албаан. Ол чүл дээрге демги эштерни партияга хүлээп ап турган партия организациялары хүлээп алышкынга харысалга чок болганын айтып турар-дыр.

Төлеп чок кижилерни партияга хүлээп алыр таварыларны болдурбайн барып болур турган. Оларның ажыл-ыы, ажыл-чанын билир эштер ол эге организацияларга турганы чугаажок, шнчалза-даа олар мында харысалга чок болганнар. Ооң-биле кады, партия организацияларының талазындан үк айтырыгны чиик көрүп турганын база айтыр херек.

Чамдыкта партия эге организациязы хүлээп алышкынга частырыгны кылыптып болур, а райком азы хоорком ооң частырыын ой-шаанда эдер, эге организацияга хүлээп алыр дугайында партия эге организацияларының шилтпирии хүлээп албаан. Ол чүл дээрге демги эштерни партияга хүлээп ап турган партия организациялары хүлээп алышкынга харысалга чок болганын айтып турар-дыр.

Төлеп чок кижилерни партияга хүлээп алыр таварыларны болдурбайн барып болур турган. Оларның ажыл-ыы, ажыл-чанын билир эштер ол эге организацияларга турганы чугаажок, шнчалза-даа олар мында харысалга чок болганнар. Ооң-биле кады, партия организацияларының талазындан үк айтырыгны чиик көрүп турганын база айтыр херек.

Чамдыкта партия эге организациязы хүлээп алышкынга частырыгны кылыптып болур, а райком азы хоорком ооң частырыын ой-шаанда эдер, эге организацияга хүлээп алыр дугайында партия эге организацияларының шилтпирии хүлээп албаан. Ол чүл дээрге демги эштерни партияга хүлээп ап турган партия организациялары хүлээп алышкынга харысалга чок болганын айтып турар-дыр.

Чамдык партия организацияларының партияга хүлээп алырын хилээп билдиришкинии чүгле ийи кижиниң рекомендациязы бар турда, чугаалажып көрүп, хурал соонда ам үшкү рекомендациязы белеткеп, кандидат стажын эртпээн кижилерни партия кежигүнүнге хүлээп ап, партийжи демократияны хажыпып турарлар.

СЭКП Бай-Тайга райкому ындыг частырыгны болдуруп турган.

СЭКП-ге хүлээп алышкын дугайында партия эге организациязының шилтпирии райкомуң, хооркомуң көөр хуусазының партия Уставынга айтырыгны биледиргө бодуң ышкынган эш болгаш чугаалажып көргенин канчап тааримчалыг деп санаар бөөр.

Ооң ынай, партияга кирген эштерге документилерии чамдык райкомнар (Чижээ, Улуг-Хем болгаш Бай-Тайга) саадалып, ооң үжүн кандидат стажын эртеринге, аныяк коммунистерни кижизидер ажылга моонда таварыштырып турар. Ынчаарга эге организацияларның шилтпирии райкомуң

ЧОНГА БАРААН БОЛГАН

Даймычы белеткелдиң болгаш өредилгениң соонда хостуг шактар-даа келир. Кырган хаайлыг, карадымаар шырайлыг солдат ленинчи комнатаже кылаштаптар. Ол ынаар кирген соонда сагыш-сеткилди хайныктырып кээр аялгалар куттулуп-ла эгелээр. Классиктиг музыка чогаалдары белен дыңналгылай бээр.

Ол таалапчыг, дыңнаксанчыг музыкага сеткил-чүрээн таapa туттурупкан солдат өөрү ол-ла дораан чыглып кээп, оны долгапы бээр.

— Отписклийниң полоезин ойнап көрем.

— Солдат ырлардан.

— Ынакшыл дугайын.

Оон-даа өске чагыттар оон-моон эндерлип-ле келир.

Мурнунга нота салгаш, баянын шөе тырткылаптан соонда, кандыг-даа ыр нотада бижип каанын ёзугаар чаңгыланы бээр.

— Музыка талазы-биле түскай өредилге черин каяа доозкан силер—деп старшина бир-ле катап айтырган.

— Чүгле баянистериниң тос ай хуусаалыг курузун доозкан мен шиин, эш старшина. Шериг албан хүлээлгеже келирим мурнунда Кызылдың музыка училищелиниң бирги курузунга чаа-ла өөренип эгелеп турдум.

— Колдуунда-ла бодуң мынчаар өөренип алганың ол шыкажыл?

— Шак-ла мындыг шиин, эш старшина—деп, Онар-оол харыылаан.

Ол баяндан ангыда дошпулуур, мандалина, гитара-даа тутказ олурупканда, таалапчыг аялгаларны холдар мянгылыг ойнаар, солдат өөрү база-ла оны таалап дыңнаар. Тывадан келген эриин хөгжүмге таланттылыын магадай бээр. Фортепьянога-даа олуруп-канда, кандыг-ла бир ырның аялгазы дыңналы бээр.

Хостуг үе-шак-даа келир. Онар-оол баянын сөгүрүп алыр.

— Солдат пляскадан ойнавыт, Түлүш—дээрлер.

Солдат сапыктар черни аазы шаланы тепсеп, пляска-даа эгелээр, сыгыттар, адыш часказшкыннары баянның үделгезинге каттыжып, үделгени улам-на кластап, хөглөшкин динмирей бээр. Оон уламаштыр солдаттарның өткүт ырлары дыңналып үнер.

Чаа келген аңаа даймычы Түлүш Онар-оолдуң хөгжүмүү таланттылыы оон албан хүлээлге эртирип турар келээнге билдингир апарган. Шериг округунуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдезинге Тывадан келген эр хөгжүмге ойнап, балыгга боду үдеишаан, тыва ырларны ырлаштын, көрүлдениң шилиндектериниң одурузунга кирип, шаңнал-макталды-даа алган.

Удаваанда Онар-оол Москваның агаардан халдаашкынга удур камгалалының ыры, танцы ансамблиниң оркестриниң хөгжүмүзү болу берген. Ансамбльдиң музыка талазы-биле дээди эртеминит, дуржулгалыг удуртукчуларының, башкыларының өөреткен чүүлдерин ол улуг кичээнгей, хандыкшыл-биле билип ап, хөгжүмге ойнаарынга мергежилин улам-на өзүп, дирижёолаарынга база-ла өөренип турган.

Шериг ырларының талантылыг чогаадыкчызы, сураглыг совет композитор Александр Александровтуң төрүттүнгенден бээр 80 харлаанын тавварлаштыр шериг-нин бот-тывынгыр композиторларының аразынга эң эки ырларны чогаадырының конкурузун чарлаан. Түлүш Онар-оол аңаа киржирин шиитпирлеп алган, эки сөс дилеп эгелээн.

Элээн каш айлар эрткенде, конкурстуң түнелиг-даа үндуртүнген. Аңаа дайынчы Түлүш Онар-оолдуң шулукчу Иван Шумовтуң «Космос оруунда» деп шүлүүнге бижээн ырлары конкурстуң бирги черни алган. Конкурска киришкен 40 хире бот-тывынгыр композиторларның иштинден тиилекчи болган Онар-оолдуң фото-чуруу болгаш оон «Космос оруунда» деп ырызы шериг солуунга парлаттынып үнген.

— Сээк чедиишкиниң бистиң ансамбльдиң коллективиниң өөрүп тур. Ол чедиишкиниңиң улам-на быжыглаар херек. Музыка талазы-биле билигни хөйнү шиңгээдип ап, оон-биле эки-ле чепсегленир болзуңза сенде талант бар. Маңаа чүгле кызымак чүткүл, өредилге-ле, өредилге негеттинер—деп, шериниң ыры, танцы ансамблиниң уран чүүл удуртукчузу, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, майор Федор Иванович Тупицының аңаа чугаалаан.

Хөгжүм болгаш дирижёр талазы-биле билиг чедип алырынга улуг дузаны көргүскен, хөйнү өөреткен башкызы Федор Иванович Тупицыныңы Түлүш Онар-оол амдыгаа дээр-ле утпайн, аңаа өөрүп четтиргенин илередип турар.

* * *

Эрткен чылдың чаймынында Кызылдың Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга Өвүр районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң отчеттуг концерти болуп турган.

Концерттиң номер бүрүзү-ле көрүкчүлериниң сеткил-сагыжынга соңуургалдың отчугаштарын кыпсып, адыш часказшкыннары динмиреп турган. Ылаңгыя оларның концертиниң уран чүүл удуртукчузу шилгедек сыныыг, кыдырык характарлыг оолдуң нинти ырны, улустуң национал хөгжүм оркестрин-даа профессиональ деңнелге дирижёрлап турары, баянга, фортепьянога, хылдыг хөгжүмге-даа эки ойнап билири көрүкчүлериниң кичээнгейин дораан-на хаара тудупкан.

«Аялгазы Түлүш Онар-оолдуу» деп чарлакчы уруглар каш-даа катап чарлаан. Оон чогаатканы ырларын хөйден болгаш ийи-чаңгыс ыраажылар күүсеткен. Ол аялгалар көрүкчүлериниң сеткил-сагыжынга тааржып, чараш дыңналып турар кылдыр сиңиргип, артып калган. Ылаңгыя оон чогаатканы, хөйден күүсеткени «Төрээн чуртум» деп ырны дыңнап олурарга, бистиң чуртувустуң делгемнери, ында чалгаан тараа, чаптып оттаан мал-маган, күш-ажылчы кижилер, оларның бүдүрген улуг ижи сагышка дораанна чуруттунуп, аялга делгем, хоссуу-биле чалгывышаан дыңналып турар. «Кандзай оол боор» деп лирактиг ыры мынчангы отчеттуг концерти мурнундагы чылдарда Кызылга көргүскен концерттерден ыракта солуп, эки болганынга Түлүш Суядуй-оозович Онар-оол хөй күштүг үндүрүп, чогаадыкчы ёаң-биле күжениишкиниң ажыглаан.

Шеригден халажып келген аныяк эриин Хандагайтының Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу кылдыр хүлээп алган. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң болгумериниң ажылын каичаар экижиктерин бир дугаарында-ла райкүүскомнуң культура килдизи, комсомол райкому-биле чугаалажып, ырлап, танцылап, хөгжүмге ойнапкы дег болгаш ескедаа таланттылыг кижилериниң дажызын кылып алган. Бо ажылга дузалажырын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинден дилээрге, олар база-ла чүүлдүтүнүп, деткип, улуг дузаны чедирип эгелээн. Боду суурнун албан организация, бүдүрүлге черлерин кезип чорун тургаш, талантылыг аныяктарны Культура бажыңынче чалаан.

Оон мурнунда өөнзирей берген турган Культура бажыңынга кежээнин-не хөгжүм чаңгыланып, хөглүг каткы-чугаалар соксавас, ырлар күттулуп турар апаргаш. Ылаңгыя Онар-оолдуң бодунуң чогаатканы-даа ырларын суурнун аныяктары улуг соңуургал-биле өөренип турган. Аныяктарның дыштанныга кежээлерин эртирерни база-ла доктаамал болу берген.

Суурнун чурттакчыларынга баштайгы солуп концертти көргүлүкчи соонда бот-тывынгыр уран чүүл болгумериниң киржикчилериниң саны көвүдээн.

Каш айлар эрткенде Хандагайтының культура бажыңының ажылы үнделгени-биле экижээн. Республиканың культура ажылдакчыларының эрткен чылдың декабрьда, Кызылга болуп эрткен съездизинге кылган илеткелге Хандагайтының Культура бажыңының республиканың эки ажылдыг культура албан черлериниң санынга киргенин таварылга эвес. Аңаа Түлүш Онар-оолдуң киргеп улуг-хуузу улуг. Эрткен чылдың күзүнүнде Өвүр райкүүскомнуң культура килдизинин агитбригадазын Онар-оол Кызылга баштап алгаш келген. Онар агитбригадаларның республика көрүлдезинге бирги черни алган.

Совет эрге-чагырганың 50 чылдыгына барааттаткан бот-тывынгыр уран чүүлдүң республика көрүлдезинге өөрүүлер үшкү черни алганы улуг чедиишкин болур. Улусчу таланттыларны көрүлдеге эки билеткен, солуп программалыг концертти тургузуп, оны удуртуп баштаарынга Түлүш Онар-оол хөй күш киргеп-дир деп чүвенин көрүлде эртирериниң республика оргкомитеди бединдиве үнелээн. Ынчангаш оны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиндиве шаңналаан. Түлүш Суядуй-оолович-ниңиң чогаатканы чаа ырларын өөрүүлер республика көрүлдезинге күүсеткээн. Аңаа хөйден күүсеткээн «Ленинчи өөредиг», ийи-чаңгыс ыраажыларның ырлааны «Хойнуу кыска», «Чагаажыгаш» деп ырлар хамаарыжыр. Оон чогаатканы чаа таңцыгыны көрүлдеге белүүк кыстар күүсеткен, база-ла эки үнелелдиг алган.

Бодунуң чогаадыкчы планының дугайын ол мынчаар чугаалады:

— Улуг Октябрьның 50 чыл оонга барааттыгыры-биле чаа аялгаларны чогаадып турар мен. «Самыын» деп шиинги бижээн хөөстүм. 1930—32 чылдар үезин, мынчаарда үймээн үндүрген дээрбечи дайзыннарыны Бора-Шайга чылча шапканын ол иннинде көргүдүп турар. Драматург Виктор Кек-оолдуң чамдык саналдарын өзүгаар оңу биче аде кылып турар мен. Агитбригадаларның Улан-Удэ хоорайга болуур көрүлдезинге бистиң районнуң агитбригадазы удавас барып киржир. Ынчангаш оны аңаа белеткээр дээш ажыл биче-даа чайшөлээн чок, оларның репертуарынга чаа аялгаларны бижип, чаа таңцыларны тургузуун турар мындыг мен.

Түлүш Онар-оолдуң харыы чаала үзэрби беш чедип турар. Уран чүүл талазы-биле дээди өредилге черинче өөренип кирерни Кызылдың музыка училищелиниң башкызары болгаш өске-даа түскай эртеминиглер аңаа сүмелеп турар. Оларның ол сүмези коңчуг чептүг.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: улустуң национал хөгжүм оркестриниң үделгези-биле Н. Монгуш моол ырны күүсеп тур. Оң талазында Т. Онар-оолдуң дирижёрлап турары.

А. АЙРНИҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙНИ ДЕСКИНДИР

Океанга хеме-биле

Спортчуң француз академиязы «Аян-чоруктар дээш» шаңналды тургускан. Эрткен чылын ол шаңналды алдан чеди харлыг англичан Франсис Чичестер чаалап алган.

Ол далайга ийи ай ажыг ажиндирип келген. Долгандыр көөрге, суг-за суг. Хеме ашкиништерин шимчедир дээш хөлдөр шагзырап, буттар шылап чораан. Хеме үтегинин иштинче ол кире бергеш, кезек дыштавын алыр-дыр деп бодап келирге-ле, хоржок хеме өскээр чалгын чоруй баар деп бодал ону ынатпаан.

Дүн дүшкен. Ол дээрже кайгап, космикти кораблъдер үези амгы үеде белен далайга чаасказынзыртай далайжы болурунуң аажок бергелин, ол бергелерин ыяавы-ла шылажып эртер мен дээш бо ырак аян-чорукче диттингинкенин бодап чораан. Чок! Бо берге шактарда белен ол делегейни дескиндир ажиндирер деп шиитпирлээнин бичии-даа дадагалзаваан...

Ол бичезинде белен мындыг аян-чорук дугайын бодаваан. Ол шиитпир хевертен башка кирип келбээн. Ийиги делегей дайынының соонда назы-харын дөгүй берген Франсис Чичестер контора ажылдакчызы апарган. Хүннер эртип-ле турган. Бажын ханалары, төнчү чок бижик-саавыр дуглаан амыырал аңаа хей, хоозун кылдыр сагындырып, далайның кыйгызы оны дөстүлурбестей берген.

1960 чылда болган чаңгыс кижи башкарар улуг хемелер маргылдаазынга ол киришкеш, Британ ортулуктарда Плимуттан Нью-Йоркка чедир дөрт муң ажыг миль (бир миль 1609 метрге дең) далай оруун 40 хоног 11 шак 30 минута үе иштинде ажиндирип артып, тиилекчи болган. Бир ай ажыг үениң иштинде далайга ол чаасказын ынчаар ажиндирип, шылгарай берген.

Оон соонда ол Европа диптен Америка дипче ажиндирип келген. 1964 чылда ол база ыңыг маргылдаага киришкеш, ийиги черни чаалап алгаш, Атлант, Индий океаннарны ажиндирип эртип, Европа, Африка диптерниң эриктерин дургаар ажиндиргеш, Добрая Надежда (Чаагай Күзел) думучкка келгеш, оон Австралия дипче чаасказын ажиндирип чоруптар деп шиитпирлеп алган. Ол далай оруунуң узуну 13 муң миль ажыг.

Ол ырак оруктуң бергезинге далайга күштүг шуургандар болуп болур айныылдың эштери Чичестерге сагындырып турза-даа, эрткен чылдың август 27-де Плимуттан 18 тонна деңзилиг, узун дургу 16 метр «Джипси Мос-4» деп хемезин-биле ол ажиндирип чоруткан.

Эштериниң чагып турганы шын болган. Далай чамдыкта оожургап, а чамдыкта аңаа күштүг шуургандар көдүлүп, хеме чаңгыс черге чайганып туруптарда турган. Чичестер хемезин орукка эки белеткеп алза-даа, ол боду шагзырап барып ушкаш, моорап, а чамдыкта будун-даа бертип ап чораан. Кара чаасказын кижиниң амы-тынынга чедеринге ол бүгү кыжанып келирдээ турган. Оон хемезиниң кырынга бичии радиостанция чораан. Далайга канчаар ажиндирип чоруурун ол өөрүнче оон-биле медээлеп чораан.

Бир катап ол сураг чок-ла барган. Ол ыңыг чүве боол-тур. Ол 80-ги хүн ажиндирип чоруп турда, хемезин шын углап чораан автоматчыттынган башкарыкчызы үредип берген, а Чичестер хемезиниң штурвалын болуу долгап, башкарып эгелээн. Ол шылапчыг-ла хүнер турган. Радиостанция' тудуп, оон-биле харылзаа түдер дээр бичии-даа чай чок. Удуур-даа чай чок. Ынчалза-даа 65 харлыг кижи ол бергелерни шыдажып артпен. Чүс хүн ажиндирип эртер деп бодааны далай оруун ол ынчаар ажиндирип чораан. 107 хүн иштинде ажиндирип эртпеш. Сиднейде далай ортаалынге чедип келирге, орта чылган хей чон ону оорушкулуг утпуп алган. Ол эрикче деидирбишаан үнүп келгеш, ам черле шөлээн удуп ап көрейн дээн. Далайга ол ажиндирип чораан, ажиндирип эгелээриниң мурнунда турган денизинден 10 кг чингей берген болган. А даартазында эртен ол журналистерге далайга ажиндиримнин ам база уламчылап чоруптайн деп чугаалаан. Бо удаала ол демги Британ ортулуктарже Горн думучукту таваraан. Мурнуу Американың эриктерин дургаар Оожум океанны кежир 14 муң миль оруктуг 110 хоногунда ажиндирип эртерин шиитпирлеп алган. Ол Сиднейге турган. Англияның хааны Елизавета ону Командор ордени-биле шаңналаның дыңнаан. Хеме-биле ажиндирип чораан, делегейни ол ынчаар дескиндир ажиндирген.

Хемезиниң моторун септеп алгаш, бо чылдың январь 29-та ол база катап делегейни дескиндир ажиндирип, аян-чорук кылып чоруткан. Бо удаада ол чаасказын эвес. База көргүш чок аян-чорукчу, англичан ужудукчу херээжен Шейла Скоттуң белээ австралиец алыг оглу Франсис Чичестер-биле кады далайда аян-чорук кылып, ажиндирип чоруур.

Ужудукчунуң тураскаалынга

Сен-Луи деп сенегал хоорайда француз ужудукчу Жан Мермозка тураскаатказын делгелге ажыттынган. Бо диптиң ужудукчунуң дугайында тоолчургу чугаалар Сенегалда ам-даа нептеренгей.

1967 чылдың 30 чылдары күрүнелер болган диптер аразынга ужар чүүл оруктарын ажыдып, оларны хөгжүдүп эгелээн уе. Ол үениң диптиң ужудукчуларының бирээзи Ж. Мермоз турган. Оон эки, өнүүг француз ужудукчу, чогаалчы Антуан де Сент-Экзюпери оон дугайында номну бижээн. Мермоз Европа дип биле Африка дип аразынга агаар оруун ажыттакан. Тулузадан (Францияда хоорай) Касабланкаже (Марокконың хоорай), оон Порт-Этьенче (амгы Мавританиа) болган Сен-Луиже (Сенегалда хоорай) бир-ле дутаарында ужуткан. Оон дугайында Сент-Экзюпери кырынга күштүг хаттар кезээде оожургавас, дээрже бедип үнген бизеннерлиг кайгамчык бедик дагларның кыры-биле хаг-шуурган-даа дивейн ужудуп эрте баар диптим кижи чораан деп бижээн.

Ж. Мермоз Сен-Луиден ужудуп үнгеш Рио-де-Жанейрону (Бразилияда хоорай) тавараап, Мурнуу Америкаже бир-ле дугаарында ужудуп четкен. 1936 чылдың декабрь 7-де Жан Мермоз Дакардан Мурнуу Америкаже ужудуп чоруп олурда, оон эрги, илчиргэн самолёду агаарга үрелгеш, өзал-ондакка таварышкан. Сен-Луиниң кудумчуларының бирээзиниң оон ады-биле адаан.

Ийи терге чүүгү... акша

Эрткен чылдың төнчүзүнде Финляндияда Икаалинен деп чер чуруттуг Вильо Талонен деп тараачын 210 кг аар деңзилиг 127 монета акшаны тып алган. Ол Финляндияның төөгүзүнде эң-не солуун тывыш болган. Ол тывышты Талонен ийи терге долдур салгаш, бажыныңга чедирер аргалыг болган. Ол монета (чес) акшаларның үлүү, азары ол хире болган.

«Чаражының конкурузу»

Ол аңаа эвес, ийи хүн үргүлчүлээн конкурсту Германн Демократтыг Республикада Карл-Маркс-Штадт хоорайга эрттирген. Оон көрүкчүлери чараш хеп-сенти азы кыстарны көрбезе-даа, ол конкурсту аажок сонуургааннар. Оон киржикчилери—персид, кымер, сиам укказаның 160 моортайы болган. Оон тиилекчиин «Николино фон Зоннек» деп шоллыг персид укказының моортайы болган, тускай шаңнал-биле шаңнаткан. Ол моортай Италияга, Францияга, Барыын Германияга болгаш Чехословакияга болган ындыг конкурстарга киришкеш, элээн каш катап тиилекчи болган моортай-дыр.

Бурунгу хеме

Болгарияның Варненск округунда Езерово деп суурнуң чанында холдеп дөрт муң чыл мурнунда будун ыяштан чазап кылган хеме тывыган. Ол хеме 9 метр хаңы чер иштинге, эрте-бурунгу түүлүг чанынга чыткан. Оон узуну 4 метр, дооралы 48 сантиметр, дүвүнүн кылыны 4 сантиметр болган. Эртемденнериниң тодаралып турары-биле, ол хүлер эпохазында (үезинде) кылдынган болуп турар.

Човуланга туттурган аң

Индияның зоопарыгында (аңнар азыраар чер) Гималай дагларының леопарды база бар апарган. Ол аң даглардың менги харлыг черлеринге кыштаар, чайлаар, аңаа амыырап өзер. ынчангаш зоопаркта аңаа таарыжыр кылымаал агаар-бойдусту тургускан. Ол аң сергек өзүп турар.

Леопардтар далай деңинден 4 муң бедик черлерге турумчуп өөренген болгаш хүндүс хелегелиг черлерге чыда хүнзээрлер, а кежээ дүжери билек тура маңнажып келгеш, куштар, аликтер түдүп чип амыырааралар. (СЭТА).

ПЕНСИЯ ЧӨВҮЛЕЛДЕРИНГЕ ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕР

Декабрь, январь айлар дургузуңда бистиң республиканың колхозтарынга пенсия чөвүлелдериниң соңгулдалары болуп эрткен. Районнарның колхозтары колдуунда чөвүлелдериниң соңгулдаларын ой-шаанда эртиргеннер. Эң ылаңгыяда колхоз чөвүлелдериниң соңгулдаларын бедик деннелге Тожу, Таңды, Бай-Тайга районнар эрттиргеннер. Тожу районуң социал-хандырылга чөвүлелиниң даргазы аш Чат Доңгак колхозтарга боду барып, чөвүлелдериниң отчедун кылырынга дузалажып, чаа чөвүлелдериниң составын шилип алыр талазы-биле ажылды чоруткан. Бай-Тайга райкүүском соңгулдалар эртиреринге база кичээнгейин салган. Райкүүскомнуң шиитпирин ёзугаар элээн каш ажылдакчылар колхозтарже чөвүлел соңгулдаларын

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 тыпда үнелезилетүннеген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининг болгаш Министрлер Чөвүлелининиң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 23 ЧЕТВЕРГ № 46 (6683)

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-нин тудуг министерстволарын тургузар дугайында

ССРЭ-нин Дээди Соведининг Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң доктаамалары болза:

1. ССРЭ-нин даразында эвилелреспубликаларга тудуг министерстволарын тургузуар:

ССРЭ-ниң Аар үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуунуң министерствозуун (ССРЭ-ниң Минтяжстрой);

ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуунуң министерствозуун (ССРЭ-нин Минпромстрой);

ССРЭ-ниң Тудуг министерствозуун (ССРЭ-ниң Минстрой);

ССРЭ-ниң Кодээ тудуг министерствозуун (ССРЭ-ниң Минсельстрой).

2. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге датзыры болза:

ССРЭ-нин Минтяжстроюнуң, ССРЭ-ниң Минпромстроюнуң, ССРЭ-ниң Минстроюнуң болгаш ССРЭ-ниң Минсельстройунуң эргезинге шилчидер ужурлуг бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны тодарадыр;

айыткан министерстволарны тургусканы-биле холбаштыр 1967 чылда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдеринің Күрүне планының болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң көргүзүлгелеринге эргежок чугула тодаргайлаашкыннарны киирер.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1967 чылдың февраль 21.

—⊙—

Допчу медээлер

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу эш Николай Васильевич Голдинни ССРЭ-ниң Аар үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуг министрине томуйлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу эш Александр Максимович Токаревти ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуунуң министрине томуйлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу эш Георгий Аркадьевич Караваевти ССРЭ-ниң Тудуг министрине томуйлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу эш Степан Дмитриевич Хитровту ССРЭ-ниң Кодээ тудуг министрине томуйлаан.

—⊙—

Бедик шанналдар

Ном садынга хөй чылдарда үреттүннелдиг ажылы, номну пропагандалаарында болгаш тарадырыгга чедип алган чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу 1967 чылдың февраль 21-де Чарлыы-биле ном садынның 265 ажылдакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннаан.

Күш-ажылчы Кызыл тук орден-биле 53 кижини, «Хүндүледдиг демдээ» орден-биле 52 кижини, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле 62 кижини болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле 78 кижини шаннаан.

(СЭТА).

СОВЕТ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРГЕ АЛДАР!

ССРЭ-ниң Камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1967 чылдың февраль 23 № 32 Москва хоорай

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержанттылар болгаш старшиналар!

Эштер офиперлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Армиянның болгаш Флоттуң курлавырда турар болгаш албандан халашкан хоочун кижилери!

Бөгүн совет улус Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл оюн байырладымы-биле демдеглеп турар-дыр. Коммунистиг партиниң тургусканы, ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштери оон удуртулгазы-биле алдарлыг даймчы оруктуң эртикен. Бистиң Төрээн чуртувустуң дайзыннары-биле тулчуушкыннарга олар социалистиг Адачурттуң алдарын болгаш күүзүн улгаттырып, совет улустуң ишти мнаксымлын болгаш чер кырында бүгү дешпилгелиг кижилериниң хүлээп көрүүшкүүн чедип алган.

Бо чылын Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн кажан бистиң бүгү улузувус кайгамчык юбилейге — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга белеткенип турар байдалдарда демдеглеп турар. Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан совет кижилер СЭКП-ниң XXIII съездизининиң салган соругалары күүседир дээш демнеелге күжениишкиннерин үзүп келген тудумна кавудедип турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак денинчи чагыгларны чайгылыг чокка удуртулга бооцурбушаан, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чамырыдырар, делегейниң чаа даймын болдурбас дээш, империалистерниң агрессчи политиказынга удур демнеежип, бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы болуп, улустарның хосталгазы дээш, социал дешпилге дээш туржуп турар күштерге деткимчелиг чайгылыг чокка көргүзүп турар.

Америк империализминиң ыетнам улуска удур даярбачы үүлгедиглерге, барымын-герман милитаристериниң ажаапаарек түткүүдерге, улустар аразынга быжыг тайбынмың болгаш тайбың кады ажылдажылганың дайзынларының өнчүүк-чоңгээлиг хөделиишкиннери — бо бүгү болза тайбыгының херээнге улуг кыжанытны тургузуп, бүгү совет улустуң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң бёдик серемчилелдиг болурун негеп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң күрүнеминиң камгалал күүзүн күштелдирер дугайында доктаамал саглып салып турар. Совет Чепсектиг Күштер амгы үениң негелдемелериниң деңгеелинде туруп турар. Эң-не амгы үениң чепсектери-биле чепсегленген олар болза, коммунизмни тургузуп турар совет улустуң тайбың чогаадымкчы күш-ажылын серемчилелдин-биле камгалавышаан, бистиң Төрээн чуртувустуң мдыгтыг кызыгаарларының камгалалымда бүгүдеминг туруп турар болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының шериглери-биле кады кандыг-даа агрессорлу чылча шаварынга кезээде белеп.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержанттылар болгаш старшиналар! Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар! Армиянның болгаш флоттуң курлавырда болгаш халаашкында турар хоочун кижилер! Бүгү улусчу баймралал-биле — Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл оюн-биле холбаштыр силерге чүректин ханызымдан баймр чедирип тур мен!

Даймчы болгаш политиктиг белеткелге, даймчы сагылга-чурумну улам быжыглаарынга, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган бедик социалистиг хүлээлгелерни чедишкиннинг күүседиринге чаа-чаа чедишкиннинерлиг болурун Чепсектиг Күштериниң бүгү бот составынга күзеп тур мен.

Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл оюнга алдар болдуруп ДУЖААРЫМ БОЛЗА:

Бөгүн, февральдың 23-те, туе черинің шагы-биле 20 шавта бистиң Төрээн чуртувустуң пайысылалы — маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның наймылалдарынга, база маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастополга, Одессага болгаш маадыр шивээ Брествге — артиллериянның үзөрби даштаашкыннары-биле салютталр.

Совет Чепсектиг Күштериниң 49 чыл оюн делгерезин!

Улустуң болгаш армиянның бузулбас чаңгыс эки делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелериниетиг сорук киирикчизи болгаш организакчызы — төрээн Коммунистиг партиниэка алдар!

ССРЭ-ниң Камгалал министри совет эвилелининиң маршалы Р. МАЛИНОВСКИЙ.

Байырлыг хурал

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге турасскаткан байырлыг хуралы дүүн, февраль 22-де, хөгжүм-шин театрынга болган.

Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл оюнуң дугайында илеткелди республиканың шерит комиссары эш П. И. Григоренко кылган. Байырлыг хуралдың соонда концерт болган.

Бир үмаг чүүл кезээнин даймчылары 1916 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Путилов заводунуң ажылчыны болгаш кызылгвардейжи чораан, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, ам курлавырда гвардия подполковник Нил Яковлевич Поздняковка аалчылар болуп чеде берген уези.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МАРТ 12, ВОСКРЕСЕНЬЕ СОҢГУЛДА ХҮНҮ

БЕЛЕТКЕЛ КАЛБАРГАН

РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдары Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа кодээ Соведининиң девискээринде хайныышкынныг чоруп турар. Көк-Чыраа кодээ Соведининиң күүскөмү бо соңгулда кампаниязында кодээ Совет девискээринде соңгулда округтарының болгаш соңгулда участоктарының ажылын тодаратқан. Көк-Чыраа кодээ Советте 40 соңгулда округтары тургустунган болгаш олар ажылдап турар.

Кодээ Советтиң девискээринде беш соңгулда участоктары бар. Кодээ Советтиң депутаттарының кандидаттарының аразында Арыг-Бажы салбырның мурнакчы саанчызы Даваы-Белек Чашуу, Көк-Чыраада эмнелге пунктуунуң эргелекчизи Мария Дагбалдай, уруглар садының эргелекчизи Хуураңпай Бопуй олар бар. Соңгулда кампаниялының үезинде ажылчы чоннуң оргузунга чоруулар политиктиг болгаш культура массалыг ажылдарны совхозта партия комитеди, салбырларда партия эе организацияларының агитколлективтери, агитпунктулары суурлар. Фермаларда, бригаладаларда быжыглаан агитаторларын дамчыштыр идепкейлиг чорудуп турар. Көк-Чыраа суурда агитпункт эргелекчизи эш В. Комбуй-оол. Алдың-Шынаада агитпункт эргелекчизи эш Севек-Хуурак Бердимпеп олар эки ажылдап турар.

О. ТАВАА.

Квартал планын — март 12-де

Дуралаар бүдүрүлгелер комбинатының Хову-Аксыда участогунуң ыяш дилер цеги баштайгы айның планын 113,8 хуу күүседкен. Дилдирикчилерни А. Д. Берловка удуртқан бригадазы элээн чедимчелиг ажылдаан.

— Хүнде-ле 10 кубометр ыяш дилер турган, 15—18 кубометр чедирип тур бис—деп, бригадир чугаалады.—Бригаданың кежигүннеринден шалыпчылар база бар. Рамщиктер Малов, Аракчаа, трудук чүүкчулары Суван, Кураков суглар эң дээре ажылчыннарывыс. Бистиң дилген материалдарывысты чүгле Хову-Аксының тудуглары эвес, а харын Шагаан-Арыг кодээ тудуг черн база ап турар.

Март 12, соңгулдалар хүнүнге оларның белээ болза, бирги квартал планын биччаа доозулгаар болур.

К. ЮН.

АГИТПУНКТУДА

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия эге организациязы (секретары эш Саая Норбу-Самбуу) РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларын белеткелинин үезинде политиктиг агитация ажылын эки организастап тургускан. Агитпунктуда 25 агитаторлар ажылдап турарлар.

Агитаторларның киржилгезинбиле соңгукчуларның ханызын ажылдап кылырын доозкаш, ам оон хынаалазын чорудуп турар. Агитпунктуның ажылдаар черн — кызыл булуң районда база бир эки культура-чырыдыышкын албан черинге санаттынар.

Кызыл булуңнуң иштин, дашты плакаттар, лозуннар, диаграммалар болгаш агитхүүдүстар-биле кызыл-чайт кылдыр шимеп каастаан. Агитпунктуда киноустановка болгаш бот-тывынгыр уран чүүл болгуну доктаамал ажылдап турар.

Суурнуң чурттакчы чонну агитпунктуга ажыл шагының соонда каап, кино-чурукту көрүп, радиоприёмник дамчыштыр чүрттүп иштикти, даштыкы байдалының Малов, Аракчаа, трудук чүүкчулары Суван, Кураков суглар эң дээре ажылчыннарывыс. Бистиң дилген материалдарывысты чүгле Хову-Аксының тудуглары эвес, а харын Шагаан-Арыг кодээ тудуг черн база ап турар.

Март 12, соңгулдалар хүнүнге оларның белээ болза, бирги квартал планын биччаа доозулгаар болур.

К. ЮН.

АГИТПУНКТУДА

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия эге организациязы (секретары эш Саая Норбу-Самбуу) РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларын белеткелинин үезинде политиктиг агитация ажылын эки организастап тургускан. Агитпунктуда 25 агитаторлар ажылдап турарлар.

Агитаторларның киржилгезинбиле соңгукчуларның ханызын ажылдап кылырын доозкаш, ам оон хынаалазын чорудуп турар. Агитпунктуның ажылдаар черн — кызыл булуң районда база бир эки культура-чырыдыышкын албан черинге санаттынар.

Кызыл булуңнуң иштин, дашты плакаттар, лозуннар, диаграммалар болгаш агитхүүдүстар-биле кызыл-чайт кылдыр шимеп каастаан. Агитпунктуда киноустановка болгаш бот-тывынгыр уран чүүл болгуну доктаамал ажылдап турар.

Суурнуң чурттакчы чонну агитпунктуга ажыл шагының соонда каап, кино-чурукту көрүп, радиоприёмник дамчыштыр чүрттүп иштикти, даштыкы байдалының

Таныштырып турар

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдары Чөөн-Хемчикте калбарган. Районда 31 агитпункт, 43 агитколлектив ажылдап турар. Оларда 1000 ажыг агитаторлар хаара туттунган.

Оон-биле чергелештир «Билиг» ниитилелиниң салбырыкың 290 кежигүнери чон ортуунга тайылбыр ажылын калбартып, ам болур соңгулданың ужур-дузазын оларга калбаа-биле таныштырып турарлар.

«Сут-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырында агитпунктуның ажылы чогуур деңгеелге тургустунган. Ужуражылгалар ацаа план баттаар эртип келген. Хорум-Дагның агитпунктуунуң ниити шимелдези база эки. Соңгукчулар ацаа чедип келгеш, даңзыдан-адыш тыпаа көргеш, оон соонда солуннарны, журналдарны номчуп, соңгулда дугайында сонуургаан чүүлдерни дежурныйдан айтырып ап турарлар.

ТЫВА АССР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫБИЛЕ ОКРУГТАРНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ ДЫННАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Соведининге соңгулда дугайында Дүрүмүнүң» 56 үүлүн өзүгаар Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң ийиги чылдазының депутаттарыга кандидаттарны бүрүткээнге болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Каа-Хемниң № 1 соңгулда округундан—эш **Зоя Егоровна Радыгинаны**, 1923 чылда төрүттүнген, Кызылдың бус-турбиназ станциязының машинизи, партия кежигүнү эвес, Кызылдың бус-турбина станциязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Енисейниң № 2 соңгулда округундан—эш **Владимир Базыр-оолович Оскал-оолду**, 1920 чылда төрүттүнген, Москвалың күрүне пиригиниң актёру, СЭКП кежигүнү, Кызылдың аэропорт коллективиниң ниити хуралындан дешпиткен.

Соңгу-Чөөн таланың № 3 соңгулда округундан—эш **Семен Баян-оолович Санданны**, 1924 чылда төрүттүнген, «Кызылстрой» тудуг-монтаж эргелелиниң дашчыны, СЭКП кежигүнү, «Кызылстрой» тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Мурнуу-Чөөн таланың № 4 соңгулда округундан—эш **Иван Александрович Ситлеева**, 1923 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаһымда Күрүнеминиң айыыл чок чорууның комитединиң даргазы, СЭКП кежигүнү, оруктуут эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Транспорттуң № 5 соңгулда округундан—эш **Ондар Дорлуунма Монгушту**, 1925 чылда төрүттүнген, Кызылдың даараныла комбинадының даараныкчызы, партия кежигүнү эвес, Кызылдың даараныла комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Транспорттуң Мурнуу талазы № 6 соңгулда округундан—эш **Николай Николаевич Коссову**, 1915 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, СЭКП кежигүнү, № 2 автотранспорт ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Ленининиң № 7 соңгулда округундан—эш **Мария Максимовна Михалеваны**, 1923 чылда төрүттүнген, типографияның парлакчызы, партия кежигүнү эвес, республика типографиязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Совхозтуң № 8 соңгулда округундан—эш **Хомушку Саяотович Алдын-оолду**, 1922 чылда төрүттүнген, башкы институдуның ректору, СЭКП кежигүнү, Кызылдың башкы институдуның студентилериниң, башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Мурнуу-Чөөн таланың № 4 соңгулда округундан—эш **Иван Александрович Ситлеева**, 1923 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаһымда Күрүнеминиң айыыл чок чорууның комитединиң даргазы, СЭКП кежигүнү, оруктуут эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Транспорттуң № 5 соңгулда округундан—эш **Ондар Дорлуунма Монгушту**, 1925 чылда төрүттүнген, Кызылдың даараныла комбинадының даараныкчызы, партия кежигүнү эвес, Кызылдың даараныла комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Транспорттуң Мурнуу талазы № 6 соңгулда округундан—эш **Николай Николаевич Коссову**, 1915 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, СЭКП кежигүнү, № 2 автотранспорт ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Ленининиң № 7 соңгулда округундан—эш **Мария Максимовна Михалеваны**, 1923 чылда төрүттүнген, типографияның парлакчызы, партия кежигүнү эвес, республика типографиязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Совхозтуң № 8 соңгулда округундан—эш **Хомушку Саяотович Алдын-оолду**, 1922 чылда төрүттүнген, башкы институдуның ректору, СЭКП кежигүнү, Кызылдың башкы институдуның студентилериниң, башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Октябрьның № 9 соңгулда округундан—эш **Андрей Иванович Каплуновту**, 1899 чылда төрүттүнген, сан министри, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Сан министерствозуның ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Кооперативтиң № 10 соңгулда округундан—эш **Александр Иванович Канунниковту**, 1923 чылда төрүттүнген, эмги-хирург, СЭКП кежигүнү, республика эмнелгезиниң медицина болгаш хандырылга ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Ажылчынның № 16 соңгулда округундан—эш **Анна Иосифовна Сатты**, 1926 чылда төрүттүнген, хлеб заводунуң хлеб цегининг ээлчег бригадири, партия кежигүнү эвес. Кызылдың хлеб заводунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Заводтуң № 17 соңгулда округундан—эш **Петр Тимофеевич Киселевти**, 1917 чылда төрүттүнген, СЭКП хооркомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, Кызылдың алгы-ишик заводунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Заозерныйның № 18 соңгулда округундан—эш **Василий Дамбаевич Доруи-оолду**, 1930 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи, СЭКП кежигүнү. Коммунал ажыл-агыйы министерстозуунуң АТК-ның ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Үлетпүрүнүң № 19 соңгулда округундан—эш **Григорий Николаевич Долгополовту**, 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, № 12 АТК-ның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Трактының № 20 соңгулда округундан—эш **Валентин Иванович Сомоту**, 1931 чылда төрүттүнген, автосептелге заводунуң мастери, партия кежигүнү эвес, автосептелге заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Хеминиң Чөөн талаңы № 11 соңгулда округундан — эш **Григорий Чоодуевич Ширшинни**, 1934 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ обкомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, Кызыл хоорайның № 1 школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Хеминиң он талаңы № 12 соңгулда округундан—эш **Николай Иванович Куценкону**, 1928 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, СЭКП кежигүнү, «Сукпак» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Чүлдүмүнүң № 13 соңгулда округундан—эш **Юрий Лудужанович Аранчыны**, 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, Кызыл хоорайның № 3 школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Чеховтуң № 14 соңгулда округундан—эш **Сергей Хочевович Красный**, 1920 чылда төрүттүнген, хоорхүүскомунуң даргазы, СЭКП кежигүнү, Кызыл хоорайның № 5 школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Топографияның № 15 соңгулда округундан—эш **Родион Сиуй-оолович Далай-оолду**, 1923 чылда төрүттүнген, хөгжүм-шин театрының директору, СЭКП кежигүнү, Тываның хөгжүм-шин театрының артистериниң болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Оң талаңы эриктин № 21 соңгулда округундан — эш **Николай Алексеевич Сердобовту**, 1916 чылда төрүттүнген, Тываның дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институдунуң директору, СЭКП кежигүнү. Кызылдың түүйбу заводунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Элегес Аксының № 22 соңгулда округундан—эш **Ишэ Игнатьевич Еремнинни**, 1933 чылда төрүттүнген, «Кызыл хавак» шахтаның ажылчыны, СЭКП кежигүнү, «Кызыл хавак» шахтаның ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Шыпааның № 23 соңгулда округундан—эш **Михаил Клаевич Мендумена**, 1922 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, «Тере-Хөл» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан дешпиткен.

Кара-Хаактың № 24 соңгулда округундан—эш **Евстолия Михайловна Командринаны**, 1923 чылда төрүттүнген, школа-интернаттың башкыны, партия кежигүнү эвес. Черби школа-интернаттың башкыларының, кижизидикчилериниң болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Каргының № 25 соңгулда округундан—эш **Донгак Маанык Биче-оолду**, 1914 чылда төрүттүнген, Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң хойжуу, партия кежигүнү эвес, Бай-Тайга районнуң «Малчын» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан дешпиткен.

Шуйнуң № 26 соңгулда округундан—эш **Хертек Чүдекович Кудурукпайны**, 1911 чылда төрүттүнген, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң дергазы, СЭКП кежигүнү, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы-кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан дешпиткен.

Бай-Талдың № 27 соңгулда округундан—эш **Монгуш Седиваевич Кызыл-оолду**, 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП райкомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Элегес Аксының № 22 соңгулда округундан—эш **Ишэ Игнатьевич Еремнинни**, 1933 чылда төрүттүнген, «Кызыл хавак» шахтаның ажылчыны, СЭКП кежигүнү, «Кызыл хавак» шахтаның ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Шыпааның № 23 соңгулда округундан—эш **Михаил Клаевич Мендумена**, 1922 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, «Тере-Хөл» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан дешпиткен.

Кара-Хаактың № 24 соңгулда округундан—эш **Евстолия Михайловна Командринаны**, 1923 чылда төрүттүнген, школа-интернаттың башкыны, партия кежигүнү эвес. Черби школа-интернаттың башкыларының, кижизидикчилериниң болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Каргының № 25 соңгулда округундан—эш **Донгак Маанык Биче-оолду**, 1914 чылда төрүттүнген, Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң хойжуу, партия кежигүнү эвес, Бай-Тайга районнуң «Малчын» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан дешпиткен.

Шуйнуң № 26 соңгулда округундан—эш **Хертек Чүдекович Кудурукпайны**, 1911 чылда төрүттүнген, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң дергазы, СЭКП кежигүнү, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы-кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан дешпиткен.

Бай-Талдың № 27 соңгулда округундан—эш **Монгуш Седиваевич Кызыл-оолду**, 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП райкомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Эер-Хавактың № 31 соңгулда округундан—эш **Федор Монгеевич Донгуракты**, 1925 чылда төрүттүнген, «Тээли» совхозтуң механизатору, партия кежигүнү эвес, «Тээли» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Кызыл-Мажалыктың № 33 соңгулда округундан—эш **Кызыл-Энин Кыргысович Кудажинни**, 1929 чылда төрүттүнген, «Шын» солуннуң редактору, СЭКП кежигүнү, мелиорациязут тудуунуң болгаш суггарылга система эргелелиниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Кызыл-Мажалыктың Чөөн талаңы № 34 соңгулда округундан—эш **Татьяна Федоровна Кууларны**, 1934 чылда төрүттүнген, Кызыл-Мажалык ортумак школазының «өредилге эргелекчизи, партия кежигүнү эвес. Кызыл-Мажалыктың сес чыл ортумак школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

Ак-Довуракның Соңгу талаңы № 35 соңгулда округундан—эш **Зинаида Николаевна Мирушкованы**, 1933 чылда төрүттүнген, «Тувааснбестстрой» тудуг эргелелиниң парын ажылдар бригадазының бригадир-мастери, партия кежигүнү эвес, «Тувааснбестстрой» тудуг эргелелиниң № 3 тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан хаакчыларының ниити хуралындан дешпиткен.

(Уланчызы 3-ну арында).

Бөгүн—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ТУЛЧУУШКУННАРГА ТӨРУТТҮНГЕН

Кирилл МОСКАЛЕНКО,
Совет Эвилелиниң Маршалы

Совет Төрээн чурттуң камгалалында ооң армиязы болгаш флоду барык чартык чүс чылда туруп турар. Дайынчы чыскаалга бежен чыл—ол дээрге ыдыг-ла улут эвес орук-тур. Ынчалза-даа ол орук шаптараазынныг болгаш чиик эвес. Ада-чурттуу камгалаары-биле чепсээн ажыг-лаар чорук совет солдатка чаңгыс эвес удаа таварыжып келген. Совет солдат бодунуң улузунуң чагыны ыдыктыы-биле күүсеткен. Дайынны ажык тулчуушкунга ойтур шаппыннаан, Советтер чурттуңун Чепсектиг Күштери аар шылгалдалардан улам быжыг, улам күчүлүг болуп үнүп келген. Ынчаарга Совет Армияның күзүү чүдел? Ооң тывилеттирбезиниң чажыды чүдел? Хамыктың мурнунда ол—Совет Армия, — улустуң армиязы болгаш ооң дээди үлегерлиг — Совет чурттуң улустарының хосталгазын болгаш хамаарыкпас чоруун камгалаарында. Ленинниң партиязының кошпаш дивес кичээнгейиниң ачызында өзүп база дадыпты келгенинде. Ол дугайын ооң бүгү алдарлыг төөгүзү хереченлеп турар.

Улуг Октябрь кижи торелгетенниң төөгүзүүге чаа үеэш ажыктан: Россияда эрге-чагырга ажылчынарының болгаш тараачынарының холуунче шилчээн, Советтер Республиказын от болгаш мези-хылыш-биле узуткаар дээш боттарының күштерин каттыштырып эгелээни-биле ол хемчегин алыр ужурлуг апарган.

Революстуг чаалап алышкынынарының камгалакчылары баштайгы дайынчы дадыпты Псков болгаш Нарваның чоогунга алган. Аңаа олар пролетар революциязының кавайы—Петроградты штурмиаашкы-биле эжелеп алырын оралдажып турган кайзержи Германиянның шилиндек шериг кезектерин чылча шапкан. Ол болза 1918 чылдың февраль 23-те болган. Ол алдарлыг хүн Ажылчын-тараачын Кызыл Армияның төрүттүнген хүнү болу бергей.

Капиталистиг делегейниң үндезинниге өлүмнүг аймал ажылчынарның болгаш тараачынарның баштайгы күрүнезинде деп корген революциялыг дайынпары Советтериң аныяк, ынчаарда быжыкталып турган Республиказынче крестилиг походту организастаан. Ол походка Антантаның он дөрт күрүнедери кирипшкен. Ол үеде Россияның кол бейлдә— хөмүр дашты, демир рудазы, шойну болгаш кадны барык шуптузуп берип турган чурттуң чугула амыдыралчы районнарын интервентилер болгаш ак гвардейжи шериглер эжелеп алыр аргалыг болган.

Коммунистиг партия, Ленин революцияны камгалап алырынче ажылчы чоннарны кыйгырган. Ынчангаш чурт демиселче кедүрүлүп үнген. Аар тулчуушкун дөрт чылда үргүлчүлеп келген. Ол тулчуушкун чүүн-биле доозулганы бүгүдеге билдингир болгай. Ажылчыннардан болгаш тараачынардан тургустунган эриин Кызыл Армия интервентилериң болгаш ак хаан генералдарының джиниге чедир чепсегленген шериглерин чылча шаап, оларны совет черден үндүр сывырган.

Тулчуушкуннарга болгаш дайылдажыышкынынарга Кызыл Армия өзүп четчип, каңнаалган. Ажылчын-тараачын Кызыл Армияның төрүттүнген хүнү болу бергей.

Капиталистиг делегейниң үндезинниге өлүмнүг аймал ажылчынарның болгаш тараачынарның баштайгы күрүнезинде деп корген революциялыг дайынпары Советтериң аныяк, ынчаарда быжыкталып турган Республиказынче крестилиг походту организастаан. Ол походка Антантаның он дөрт күрүнедери кирипшкен. Ол үеде Россияның кол бейлдә— хөмүр дашты, демир рудазы, шойну болгаш кадны барык шуптузуп берип турган чурттуң чугула амыдыралчы районнарын интервентилер болгаш ак гвардейжи шериглер эжелеп алыр аргалыг болган.

Коммунистиг партия, Ленин революцияны камгалап алырынче ажылчы чоннарны кыйгырган. Ынчангаш чурт демиселче кедүрүлүп үнген. Аар тулчуушкун дөрт чылда үргүлчүлеп келген. Ол тулчуушкун чүүн-биле доозулганы бүгүдеге билдингир болгай. Ажылчыннардан болгаш тараачынардан тургустунган эриин Кызыл Армия өзүп четчип, каңнаалган. Ажылчын-тараачын Кызыл Армияның төрүттүнген хүнү болу бергей.

Капиталистиг делегейниң үндезинниге өлүмнүг аймал ажылчынарның болгаш тараачынарның революциялыг хөрээнге ээп-не бердингеп оолдарындан чаа күштер Кызыл Армияның хүрээлелиниге соксаал чокка неметтиниң турган. Улус чон бодунуң армиязынга чүүн-даа харамнанмайн келген.

Хамааты дайынның чылдарында Коммунистиг партия Кызыл Армияның ээ талантыг командирлериниң, улустуң иштинден үнген ёзулуг полководчуларының хөй бөлүк шылгараңгай аныядакчыларын киришидип база өстүрүп ап шыдаан. Михаил Фрунзе, Семен Буденный, Климентий Ворошилов, Михаил Тухачевский, Василий Блюхер, Григорий Котовский, Василий Чапаев, Сергей Лазо, Николай Щорс, Александр Пархоменко! Оларны шуптузуп санап айтыр арга-ажок тур. Олар болза ёзулуг-да салым чаяанныг, чалбыыштыг революсчулар, улустуң иныы маадырлары, большевиктер партиязының шынчы болгаш бердинген оолдары-дыр.

Михаил Васильевич Фрунзени чижек кылдыр көргүзүп болур. Хаанның кызыгаар чок ёзу-чурумунга удур демисешкен дээш хаан шинчекчилери шаажылап өлүрер деп ийи удаа шиитпеген революсчу-чажыт ажылдакчы, иваново-вознесенск аргыжыларының удуртукчузу М. В. Фрунзе шеригниң улуг ажылдакчызы кылдыр өзүп үнген. Михаил Васильевичиниң командылаан шериглери сан болгаш чепсек, техника талазы-биле каш-каш катап артык күштүг дайынга аштырыышкынны таварыштырып келген. Колчактың болгаш Врангельдиң шериглерин ашкан М. В. Фрунзениң чайынванчак тиилелгелери ам-даа шериг академиязынга болгаш штабтарынга хандыр өөренип алырының чугула чүүлү болуп турары үргүлчүлевишаан.

Семен Михайлович Буденныйның аттыг шериглериниң алдары өшпес. Совет улус оларның эрес-маадырлыг чоруктарының дугайында ырларны болгаш тоолдарны чогаадып бижээн. Бирги аттыг шеригниң эрес-маадырлыг болгаш диилим чоруктары Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчыларының хөй салгалдарынга үлегерчижек болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Хамааты дайынның чылдарында фронтуларга интервентилер болгаш ак-гвардейжилер өлүмүнүң чылча шантырыышкынга таварышкан турзажок, Совет эрге-чагырганың дайынналары делегейге карз чаңгыс социалистиг күрүнени узуткап чок кылыр дээр бодалындан ойталавайн келген. Ынчангаш Совет күрүнеиниң камгалакчылары шиңгээдип ап, сактып чоруур кичээндиргелерин агрессорларга база катап бээр, Совет күрүнеиниң кыягаарларының быжыыга болгаш тендиш дивеайнге оларны тодаргай «бүзүредир» ужурга таварыжып келген.

Делегейниң ийнги дайынының чылдарында совет кижилериниң амбразуразын боттарының мага-бодуу-биле дуй базырып турган. Ынчаарга камгалал тулчуушкуннарының үезинде октар болгаш чемзектер бар, холга боону тудар аргалыг-ла турган тулчуп турган. Дайынчылар кожуглуг гранаталары-биле фашистиг танкиларның адаанче шуран, өлүп тураа-даа, дайынны эрттирбейн турганын көөр ужур июнь 22-де биске удур ийи чүс хире дивизияларны, барык бөш муң самолёттарны октаан. Бо болза ол үеге чедир көзүлбээн күштүг согуг-дур. Гитлержи командылалдың кол бодалы болза, ээ кыска чуусаада—бүдүн-чартык—ийи ай иштинде совет шериглерни чылча шаап, Москваны болгаш Ленинградты орнуу-даа чоп кылдыр узуткаар, чурттуң Уралга чедир чугула амыдыралчы төптерни эжелээр, а Совет чурттуң улустарын кулдар кылып алырында болуп турган.

Ынчалза-даа бодунуң чазаан болгаш Коммунистиг партичыын долгандыр сыгый каттышкан совет дайынчыларның, бүгү улустуң туруштуг болгаш эрес-маадырлыг чоруу гитлержи баштыңчыларының хоозун планнарын үзе шапкан. Бүгү чурт кижи көөр хөөн чок, кара сагыштыг дайзын-биле демиселче чаңгыс кижи ышкаш модурлуг үнген. Тыыл болгаш фронт бузулбас, чаңгыс аай дайынчы лагерь болуп турган.

Бедик патриотизминиң ёзулуунга кижизиткен совет дайынчылар онза массалыг маадырлыг, эрес-дидим чоруктуг, өлүмүг көөр хөөн чогун көргускен. Ужудукчулар өртенген самолёттары-биле дайзының тынк коловналарын чаза таварткан, солдаттар боттарының шаап халдаан эштерине чедиишкинин хандыып бээр дээш, дайзының от точкаларының амбразуразын боттарының мага-бодуу-биле дуй базырып турган. Ынчаарга камгалал тулчуушкуннарының үезинде октар болгаш чемзектер бар, холга боону тудар аргалыг-ла турган тулчуп турган. Дайынчылар кожуглуг гранаталары-биле фашистиг танкиларның адаанче шуран, өлүп тураа-даа, дайзының эрттирбейн турганын көөр ужур чедир көзүлбээн күштүг согуг-дур. Гитлержи командылалдың кол бодалы болза, ээ кыска чуусаада—бүдүн-чартык—ийи ай иштинде совет шериглерни чылча шаап, Москваны болгаш Ленинградты орнуу-даа чоп кылдыр узуткаар, чурттуң Уралга чедир чугула амыдыралчы төптерни эжелээр, а Совет чурттуң улустарын кулдар кылып алырында болуп турган.

Ынчалза-даа бодунуң чазаан болгаш Коммунистиг партичыын долгандыр сыгый каттышкан совет дайынчыларның, бүгү улустуң туруштуг болгаш эрес-маадырлыг чоруу гитлержи баштыңчыларының хоозун планнарын үзе шапкан. Бүгү чурт кижи көөр хөөн чок, кара сагыштыг дайзын-биле демиселче чаңгыс кижи ышкаш модурлуг үнген. Тыыл болгаш фронт бузулбас, чаңгыс аай дайынчы лагерь болуп турган.

Бедик патриотизминиң ёзулуунга кижизиткен совет дайынчылар онза массалыг маадырлыг, эрес-дидим чоруктуг, өлүмүг көөр хөөн чогун көргускен. Ужудукчулар өртенген самолёттары-биле дайзының тынк коловналарын чаза таварткан, солдаттар боттарының шаап халдаан эштерине чедиишкинин хандыып бээр дээш, дайзының от точкаларының амбразуразын боттарының мага-бодуу-биле дуй базырып турган. Ынчаарга камгалал тулчуушкуннарының үезинде октар болгаш чемзектер бар, холга боону тудар аргалыг-ла турган тулчуп турган. Дайынчылар кожуглуг гранаталары-биле фашистиг танкиларның адаанче шуран, өлүп тураа-даа, дайзының эрттирбейн турганын көөр ужур июнь 22-де биске удур ийи чүс хире дивизияларны, барык бөш муң самолёттарны октаан. Бо болза ол үеге

ны тудуп тургузар. Бодунуң күш-амжылының, уре-түңнелдерин бөлүк черни каастаар, эртемин болгаш техниканы хогжудер, бойдустуң ам-даа азылыттынгалак чажыттарын илередир болгаш оларны кижи төрелеттенге бараан болур кылдыр тургузар деп кара чаңгыс үелдиг.

Ынчалза-даа боттарының мырыңай удуралыкчак «төрөэн» кылып турар кижилериң делегейде ам-даа бар болуп турары харааданчыг. Олар бомбаларны болгаш өртендирер бомбаларны Вьетнамның тайбың суурларынче октап, амыдырал чечектелген турар үнүрлүг черлерге өлүмүң пентередип, делегейниң чаа өртүң кыпсын үндүрериңе бар-ла күжүң-биле белдекевип турар. НАТО-нуң башкарыкчылары, Барыын Германияның адаанзыяк, өөскөн негенчи күштери делегей байдалын нарыылаттып, дүшкүүрүүр чоруктуң чидириглендирип турар. Ынчангаш бо бүгү фактыларны барымдаалавайн барып шыдавас бис. Оон үжурунда Совет чазак болгаш СЭКП, агрессчи күштериниң чимзенишкинериниге удур серемчиледи улам ынай бедидери-биле, армияның болгаш флоттуң күчүзүн быжыглаары-биле бүтү-ле хемчеглерни ап турар. Ам бистиң камгалал күчүвүс коммунизмни дүвүрээзин чок тургузар арганы совет улуска берип турар ыдыг деңнелде турбустунган.

Армияның болгаш флоттуң чепсегленишкинде амгы үениң чепсээниң болгаш техниказының бүгү хевирлери бар. Совет Чепсектиг Күштериниң кол хевири болза, стратегтиг үжүр-дузаның ракета шериглери, күүдүүр термоядролуг зарядтарлыг баллистиктиг болгаш диптер аразында үжүглар ракеталар болуп турар. Олар бомбүзектиң кайы-даа черинде кандыг-даа объектиге согулгаары таварыштырып шыдаар арганыг. Бистиң ракеталарывыстың үжудуушкунуңуң ылаптыашыл болган чазыг чогуңуң дугайы бүгү кижилерге билдингир. Оожум океанның шыңгы айтып каан райбөөрүче ССРЭ-ге соолгу үеде боттандырган оларның салып үндүрүүшкүнү оюу тодаргай көрүзүүп турар.

Чепсектиг Күштериниң өске-даа техниканы хогжудер, бойдустуң ам-даа азылыттынгалак чажыттарын илередир болгаш оларны кижи төрелеттенге бараан болур кылдыр тургузар деп кара чаңгыс үелдиг.

Ынчалза-даа боттарының мырыңай удуралыкчак «төрөэн» кылып турар кижилериң делегейде ам-даа бар болуп турары харааданчыг. Олар бомбаларны болгаш өртендирер бомбаларны Вьетнамның тайбың суурларынче октап, амыдырал чечектелген турар үнүрлүг черлерге өлүмүң пентередип, делегейниң чаа өртүң кыпсын үндүрериңе бар-ла күжүң-биле белдекевип турар. НАТО-нуң башкарыкчылары, Барыын Германияның адаанзыяк, өөскөн негенчи күштери делегей байдалын нарыылаттып, дүшкүүрүүр чоруктуң чидириглендирип турар. Ынчангаш бо бүгү фактыларны барымдаалавайн барып шыдавас бис. Оон үжурунда Совет чазак болгаш СЭКП, агрессчи күштериниң чимзенишкинериниге удур серемчиледи улам ынай бедидери-биле, армияның болгаш флоттуң күчүзүн быжыглаары-биле бүтү-ле хемчеглерни ап турар. Ам бистиң камгалал күчүвүс коммунизмни дүвүрээзин чок тургузар арганы совет улуска берип турар ыдыг деңнелде турбустунган.

Армияның болгаш флоттуң чепсегленишкинде амгы үениң чепсээниң болгаш техниказының бүгү хевирлери бар. Совет Чепсектиг Күштериниң кол хевири болза, стратегтиг үжүр-дузаның ракета шериглери, күүдүүр термоядролуг зарядтарлыг баллистиктиг болгаш диптер аразында үжүглар ракеталар болуп турар. Олар бомбүзектиң кайы-даа черинде кандыг-даа объектиге согулгаары таварыштырып шыдаар арганыг. Бистиң ракеталарывыстың үжудуушкунуңуң ылаптыашыл болган чазыг чогуңуң дугайы бүгү кижилерге билдингир. Оожум океанның шыңгы айтып каан райбөөрүче ССРЭ-ге соолгу үеде боттандырган оларның салып үндүрүүшкүнү оюу тодаргай көрүзүүп турар.

Чепсектиг Күштериниң өске-даа техниканы хогжудер, бойдустуң ам-даа азылыттынгалак чажыттарын илередир болгаш оларны кижи төрелеттенге бараан болур кылдыр тургузар деп кара чаңгыс үелдиг.

Ынчалза-даа боттарының мырыңай удуралыкчак «төрөэн» кылып турар кижилериң делегейде ам-даа бар болуп турары харааданчыг. Олар бомбаларны болгаш өртендирер бомбаларны Вьетнамның тайбың суурларынче октап, амыдырал чечектелген турар үнүрлүг черлерге өлүмүң пентередип, делегейниң чаа өртүң кыпсын үндүрериңе бар-ла күжүң-биле белдекевип турар. НАТО-нуң башкарыкчылары, Барыын Германияның адаанзыяк, өөскөн негенчи күштери делегей байдалын нарыылаттып, дүшкүүрүүр чоруктуң чидириглендирип турар. Ынчангаш бо бүгү фактыларны барымдаалавайн барып шыдавас бис. Оон үжурунда Совет чазак болгаш СЭКП, агрессчи күштериниң чимзенишкинериниге удур серемчиледи улам ынай бедидери-биле, армияның болгаш флоттуң күчүзүн быжыглаары-биле бүтү-ле хемчеглерни ап турар. Ам бистиң камгалал күчүвүс коммунизмни дүвүрээзин чок тургузар арганы совет улуска берип турар ыдыг деңнелде турбустунган.

Армияның болгаш флоттуң чепсегленишкинде амгы үениң чепсээниң болгаш техниказының бүгү хевирлери бар. Совет Чепсектиг Күштериниң кол хевири болза, стратегтиг үжүр-дузаның ракета шериглери, күүдүүр термоядролуг зарядтарлыг баллистиктиг болгаш диптер аразында үжүглар ракеталар болуп турар. Олар бомбүзектиң кайы-даа черинде кандыг-даа объектиге согулгаары таварыштырып шыдаар арганыг. Бистиң ракеталарывыстың үжудуушкунуңуң ылаптыашыл болган чазыг чогуңуң дугайы бүгү кижилерге билдингир. Оожум океанның шыңгы айтып каан райбөөрүче ССРЭ-ге соолгу үеде боттандырган оларның салып үндүрүүшкүнү оюу тодаргай көрүзүүп турар.

Ам совет дайынчы — бедик белеткелдиг, бүгү талазы-биле болбаазырангай кижи-дир. Солдаг болгаш кыстарның, сес чыл чывавыла өөредилгезинин дутайында хоойлуну ССРЭ-де амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып турар. Чүрттүң аныяк хамаатыларының хөй нурузу долу ортумак школазы доозуп турар. Оон дараазында оларның иштинден он-он муң кижилер тускай ортумак техниктиг учулиилерге азы дээди өөредилге черлеринде өөренип турар болгай. Ол чорук дайынчыларның иштиң эртембилгидиг деңнелинге база таарымчалыг салдарны чедирип турар.

Кайы-даа шериг кезээн ап көөр болза, оон солдаттарының хөй нурузу долу ортумак школаны доозкан дутайында бышкан билигниң аттестаттарлыг болуп турар. Офицер составында техниктиг болгаш инженер белеткелдиг командирлер болгаш тускай эртемнигler чыл бүрү улам ковүдеп турар. Чижээ, ракета шеригларинде офицерлер, инженерлер болгаш техниктер ам чеден беш ажыг хуу болуп турар. Чаа-ла шеригте келдиртken солдаттарның деңзин чедир хуузу техника таазы-биле кайы-бир тускай эртемниг болуп турар.

Бо бүгү — эрткен он-он чылдарның дургузунда ССРЭ-ге боттанган ёзулуг-ла ажыок улуг чаартылгаларның түңнели-дир. Кижан дайынчыларны бижикке өөредири. Кызыл Армияга база бир кол айтырыг болуп турган үеним сактып келир мен. Казарманарга винтовка-биле кожа үжүглелдер чыдар болгай. Ам ол бүгү — ыраакта эрткен үеним болу берген. А аңаа совет солдат физиканың, радиоэлектрониканың болган дээди математиканың үндезининериниң талазы-биле кичээлдерин бодуунуң чажыттары-биле чорудуп турарының фактылары хаая эвес. Шеригте албан эрттирип турар үезинде эртем чадавын чедип ап турар дайынчылар бөзин эвээш эвес. Бистеңыдыг чижектер аңаа-ла болуушкун апарган болгаш кымны-даа кайгатпайн турар.

ССРЭ-де кайгамчык байырлал — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бөжөн чыл оюнга чогумуладыг белеткел чоруп турар. Ажылчы кижи бүрүзү Совет эргечагырганның чартык чүс чыл оюн бүдүрүгелчи эки белек-биле, айыткан планнарыны долдур болгаш ажыр күүседири-биле үткүруруүче чүткүлдүг.

Чепсектиг Күштериниң бодуунун составы — хөй миллион болгаш хөй национальдыг совет улустуң чардынмас кезии. Дайынчылар боттарының социалистиг Ие-Төрээн чүртүнүң төрүттүнген хүнүн төлептиг үткүруруби-биле база белеткенип турар. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, нарын техниканы болгаш чепсекти шинчээдип алырыга улам бедик коргузүлгер дээш социалистиг чарыш кезектерде, корабльдерде улам калбарып турар. Дайынчыларның созуң ажыл-херектерден база карышпайн турар. Оон төдаргай чижектерни шылгаракчыларның, тергини специалистерниң, караны ылаптыг адар мастерлерниң, хүн, дүнүүн нарын байдалдарында машиналарны башкарып чоруур мастерлерниң санының соксаал чокка ковүдеп турарындан көрүп турар бис.

Совет дайынчылар тайбыңы болгаш дувүрөзүн чок чорукту камгалаар талазы-биле дайынчы эолчегдө чаасказан эвес туруп турар. Чепсек айбы-биле акы-дүүнналар, социалистиг өске-даа чүрттарның армияларының дайынчылары, Варшава Керөзининң талазы-биле эштер совет дайынчылар-биле кады дайынчы эолчегде туруп турар. Капиталистиг дарландан хостуг чүрттарның улустары боттарының камгалакчыларын тайбың камгалакчылары деп адап турарлар. Ол боттуг чүүлге база-ла дүүжүп турар. Агрессорлу, өскенниң байлаан эжелекээрлерин кайы-даа үеде кыңчыктырбазының белеп турзун дээш боо-чепсекти совет солдатка тутсуп бергеп. Ынчангаш күш-түү согуг таварыштырар сүртенчин од чепсек идегелдиг, быжыг болгаш билдинлиг холдарда турарының чорааргалыр бис.

(ПМА).

Салып үндүрер турушче үнөриниң мурнуу чарыында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Фронтучу э ж и м г е

Кадарчы, чаш шаавыстам
Кады хөгжеп өскен эниям.
Чалыы назым чалбыраавас
Чарылбайн чераан эниям.

Халап үнген дошкун йдде
Хамыг чаажа үдеп каан мен,
Эрес-маадыр түлүүп турганы,
Эниям чанып келбейн барган.

Ревно хөрөйнүң төвүүнде
Улуг-Хемни харап турар
Бедик чоргаар турасказал бар.
Мээң эниям ол-ла бойгай.

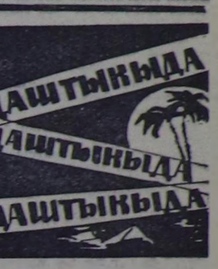
Чөөү бисти амыр-тайбың,
Чалгу чаагай чурттаазын дээш,
Ада-Төрээн чурттү дээштинг,
Амы-тынын харамнанмаан.

Эни чүве бүдүрерде,
Ада-чуртка бараан бөөрде,
Эниим, бодум үлүүм катай
Амыдыраарын кызыын чөр мен.

Хөөрүңге чечен салып,
Хөйнүң оруу ынаар шуужар,
Чүректеринң ыдыында сен,
Чүдүүр сүдем бедикпде сен.

Кара чаштан өйнээ өскен
Хайыралыг эниим үжүн,
Хайлыг алүм, ханныг чазга
Нажан-кезээ каргыштыг мен.

Алексей ХУУРАК.

Кыдатта болуушкуннар

Пекин удуртукчуларының боттарының билиитеги-биле алырга, кыдатта «культура революциязы» диңмир чүвезинниң чорудуушкуну херек кырында «эрге-чагырга дээш демисел» болуп турар. Хунрэйбиннер болгаш цзаофаньчылар — үймээнчилер чүүле можулардың эвес, харын база аданы партия комитеттерин болгаш күүрүне эрге-чагыргазының органнарыг тарадыр сывырып турар. Цзаофаньчылар шериг кезектериниң детачмчеи-биле Кыдаттың мурнуу-барыын талазында Гуйчжоу можуда «эрге-чагырганы эжелеп алган» деп, «Синь гуйчжоу бао» солун дыңнаткан. Ол можунуң кол хоорайы — Гуйгга олар «Мао Цзэ-дуннуң иделарының революстуг комитединиң тургускан дугайын болгаш эрге-чагырганың түр органының хүлээлгезин ол комитет бодуңга алганын дыңнаткан.

Бүгү можуда «эрге-чагырганы эжелеп алыр дээш демиселдө эгээлгеге чедир чорудар» төлөдө, «Мао Цзэдуннуң иделарының революстуг комитеттерин» бүгү үезделгере тургузар сорулганы ол комитет салган. Бо можу комитеди «эрги чергүе машиназын сый шавар болгаш «Мао Цзэдуннуң иделарының чаа революстуг корум-чуруумуң Гуйчжоуга тургузар деп цзаофаньчыларны кыйгырган.

17 чыдың иштинде Мао Цзэ-дуннуң иделарыпта удур демиселиин келген болгаш Гуйжоуга «ревизионисти түсүнүү «хаан күүнеэин» турускан» деп, партия болгаш күрүне органнарының ажылдакчыларын бүрүүдээш турар.

Хубэй, Сычуань болгаш есне-даа можуларда Мао Цзэ-дуннуң удурланыкчылары биле талалакчыларның аразында мөсидделиишкинниң үргүлүзеп турар дугаайы информацияның агентилериден дыңнаашыл турар. Чоокта чаа Пекинниң төвүүнге цзаофаньчылар митингини эрттирип, Мао Цзэ-дуннуң удурланыкчыларындан «Мурнуу чүктү хостарын» иеген турган.

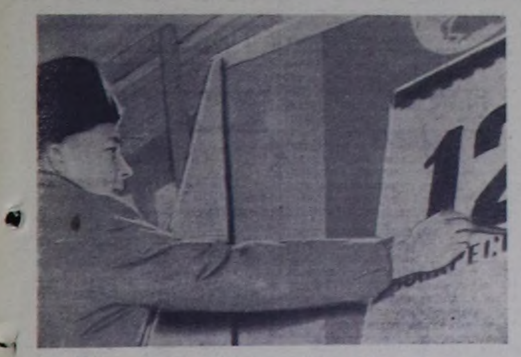
(СЭТА).

Кыдат эрге-чагыргалар чүнү күзевейн т у р а р ы л ?

ПЕКИН. (СЭТА). Совет-кыдат пазырат дээш Кыдатка ханны токкен совет кижилериң хөөрлеринге венюктарны Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнде салыры-биле ол хөөрлерже совет дипломаттарның чоруурун кыдат эрге-чагырлар бо чылын ойталаан.

Империалистат Японияга удур кыдат улустуң даймының аар-бергe чылдарында совет үжудукчуларин-турачылар аңаа дуулаган Совет Армияның болгаш флоттуң дайынчылары япон эзелеңчилерден Сонгу-Чоон Кыдаттың хостаарынга Кыдаттың улусчу-хосталга армиязы-биле кириишкен, боттарының интернационалчы хүлээлгезинге шыңчы хой-хой совет кижилер Кыдаттың хостадгазы болгаш замаарышпас чоруу дээш демиселге боттарының замы-тынын бергенгер.

Совет маадырларның турасказалын сагынмышаан, кыдат улус оларның хөөрлерин хайыралыг болгаш шнакшы-биле көрүп келген. Совет Чепсектиг Күштериниң кыдат чере болган тулчушкуларга олгеи дайынчыларынга турасказалты Ухань, Харбин, Шэньянь, Порт-Артур болгаш Дальный хоорайларда тутkан. Чыл бүрүзе чаңчыл ёаргаар Совет Армиязың болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнде ССРЭ-нің КҮР-да зачин черинің дипломаттыг ажылдакчылары совет дайынчыларны орнукуттан чергерге барып, венюктарны салып келген.

РСФСР-пиң Дээди Совединге. Тыва АССР-пиң Дээди Совединге база чер-чер Советтеринге сонгуулдарга белеткел ажылынга Кызылдың чурукчулары идепкейлиг киржин келгеннер. Чурукчуларның дузазы-биле хой-хой плакаттар, лозунгар бижиттингеп.

ЧУРУКТА: М. Петров плакатты бижин доозуп тур.
И. МИЛОНОВТУҢ фотозу.

ТЫВА АССР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТАРНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

(Уданчызы. Эгээи 1-ги арында).

Ак-Довуракпы Төп № 36 сонгулда округундан — эш **Чимит-Дорж Баймровичи Ондарны**, 1932 чылда төрүттүнген, «Тыва даг-дүгүү комбинатның директору, СЭКП кежигүнү, № 834 тудуг эргелелинниң ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Ак-Довуракпы Муриүү талазы № 37 сонгулда округундан—эш **Тамара Чапооловна Норбуну**, 1921 чылда төрүттүнген, облсовпрофтүң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Тувазабестстрой» тудуг эргелелинниң ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

«Барлык» совхозтуң № 40 сонгулда округундан—эш **Сара Сааевна Идам-Сюрюнүү**, 1943 чылда төрүттүнген, «Барлык» совхозтуң саанчызы, партия кежигүнү эвес, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының ажылчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Алдын-Булактың № 41 сонгулда округундан—эш **Николай Монгуелович Конгарны**, 1911 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажылчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Эрги-Барлыктың № 42 сонгулда округундан—эш **Валентина Бадыргыевна Шаалыны**, 1928 чылда төрүттүнген, «Большевик» колхозтуң ясли эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, «Большевик» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Бичэ-Тейлиг № 43 сонгулда округундан—эш **Монгуш Букудуреш-ович Доетак-ооллу**, 1925 чылда төрүттүнген, сүт ажыл-агый министри, СЭКП кежигүнү, «Шекпээр» совхозтуң трактор-хөө бригадазының бригадири, СЭКП кежигүнү, «Барлык» совхозтуң ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Аңгатаның № 44 сонгулда округундан—эш **Саая Быдаапаарович Тавай-ооллу**, 1919 чылда төрүттүнген, «Шекпээр» совхозтуң СБФ-ның бригадири, СЭКП кежигүнү, «Шекпээр» совхозтуң салбырының (Аңгатаы) ажылчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Чадааның Чөөн талазы № 46 сонгулда округундан—эш **Владимир Николаевич Филиппович**, 1931 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң нийги секретары, СЭКП кежигүнү, Чадааның «Сельхозтехника» каттыжылышкынының ажылчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Чадааның № 47 сонгулда округундан—эш **Алексей Бокгаевич Чыргал-ооллу**, 1924 чылда төрүттүнген, РСФСР-ниң уран түүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы, композитор, СЭКП кежигүнү, Чадааза хоорайның № 1 школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Иймениң № 55 сонгулда округундан—эш **Серенмаа Докпановна Ондарны**, 1940 чылда төрүттүнген, Ленин аттыг колхозтуң саанчызы, СЭКП кежигүнү, Ленин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Кызыл-Тайганың № 56 сонгулда округундан — эш **Оюн-оол Шүрженмеевич Ондарны**, 1940 чылда төрүттүнген. Ишкин эмнелгезиниң эмчизи, СЭКП кежигүнү, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Кировтуң № 57 сонгулда округундан—эш **Долука Кара-Хуналена Намынны**, 1939 чылда төрүттүнген, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу, партия кежигүнү эвес, «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Бора-Тайганың № 58 сонгулда округундан—эш **Шортак Мускуйевна Оюржакты**, 1942 чылда төрүттүнген, «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы, партия кежигүнү эвес, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Сут-Аксының № 59 сонгулда округундан — эш **Кужугет Сереевич Шойгуу**, 1921 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Хайыраканның № 49 сонгулда округундан—эш **Тимофей Күзекеевич Ичен-ооллу**, 1920 чылда төрүттүнген, СЭКП-ниң XXII съездиги аттыг колхозтуң даргазы, СЭКП кежигүнү, СЭКП-ниң XXII съездиги аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Баазын-Алаакпың № 50 сонгулда округундан—эш **Севек-Доржу Кодуржоловичи Сатты**, 1935 чылда төрүттүнген, «Искра» колхозтуң трактордун, СЭКП кежигүнү, «Искра» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Хөндергейниң № 51 сонгулда округундан—эш **Монгуш Кыскыдаевич Шыырапты**, 1924 чылда төрүттүнген, Улусчу контрольдүң республика комитединиң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Шеминиң № 52 сонгулда округундан—эш **Шулуу Даваевич Куулары**, 1930 чылда төрүттүнген, СЭКП райкомунуң бирги секретары, СЭКП кежигүнү, «Большевик» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Чыргакпың № 53 сонгулда округундан—эш **Александр Бюрбюевич Даваапы**, 1914 чылда төрүттүнген, социал хандырыла министри, СЭКП кежигүнү, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Хорум-Дагның № 54 сонгулда округундан—эш **Борис Холчукпенович Болдур-ооллу**, 1918 чылда төрүттүнген, чырыдышкын министри, СЭКП кежигүнү, Хорум-Дагның сес чыл школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Иймениң № 55 сонгулда округундан—эш **Серенмаа Докпановна Ондарны**, 1940 чылда төрүттүнген, Ленин аттыг колхозтуң саанчызы, СЭКП кежигүнү, Ленин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Кызыл-Тайганың № 56 сонгулда округундан — эш **Оюн-оол Шүрженмеевич Ондарны**, 1940 чылда төрүттүнген. Ишкин эмнелгезиниң эмчизи, СЭКП кежигүнү, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Кировтуң № 57 сонгулда округундан—эш **Долука Кара-Хуналена Намынны**, 1939 чылда төрүттүнген, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу, партия кежигүнү эвес, «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Бора-Тайганың № 58 сонгулда округундан—эш **Шортак Мускуйевна Оюржакты**, 1942 чылда төрүттүнген, «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы, партия кежигүнү эвес, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Сут-Аксының № 59 сонгулда округундан — эш **Кужугет Сереевич Шойгуу**, 1921 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Алдан-Маадырның № 60 сонгулда округундан—эш **Дажы-Намчал Чыртай-ооловичи Ооржакты**, 1921 чылда төрүттүнген, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу, СЭКП кежигүнү, «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Сарыг-Сепиң Барыын талазы № 62 сонгулда округундан — эш **Салчак Калбакторекович Токаны**, 1901 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң бирги секретары, СЭКП кежигүнү, «Октябрь 14 чылы» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Сарыг-Сепиң Чоон талазы № 63 сонгулда округундан — эш **Галина Минфотьевна** Дорофеевагы, 1931 чылда төрүттүнген, Сарыг-Сеп ортумак школаның башкызы, партия кежигүнү эвес, Сарыг-Сеп ортумак школаның башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Бүреп-Аксының № 64 сонгулда округундан — эш **Климентий Сайын-оолович Очур-ооллу**, 1929 чылда төрүттүнген, Каа-Хем райкүүсекомунуң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Кызыл тук» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Федоровканың № 65 сонгулда округундан — эш **Андрей Андреевич Моргуну**, 1937 чылда төрүттүнген, «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Ильиканың № 66 сонгулда округундан — эш **Клим Иванович Яковлевти**, 1931 чылда төрүттүнген, «Типлелге» колхозтуң трактористкомбайнери, партия кежигүнү эвес, «Типлелге» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Кок-Тейлиг № 67 сонгулда округундан—эш **Мунзук Чамбыраловна Мунзокпанны**, 1911 чылда төрүттүнген, мал семиртир «Совет Тыва» совхозтуң хойжузу, СЭКП кежигүнү, «Совет Тыва» совхозтуң ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

ӨВҮР РАЙОН

Саглының № 68 сонгулда округундан — эш **Серен Байыровна Монгушту**, 1924 чылда төрүттүнген, «Кызыл тук» колхозтуң хойжузу, СЭКП кежигүнү, «Кызыл тук» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Дус-Дагның № 69 сонгулда округундан — эш **Кыргыс Норбусевич Шулуугу**, 1931 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП райкомунуң бирги секретары, «Торгалыг» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Хандагайтының № 70 сонгулда округундан — эш **Калга-оол Сайчы-Бидипович Монгушту**, 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Коммунизмче орук» колхозта хойжу бригаданың бригадири, «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Туранның № 71 сонгулда округундан — эш **Арнков Сергеевич Наксылы**, 1932 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Туранның тудуг-монтаж эргелелинниң столяры, ол эргелелдиң ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Тўраның № 72 сонгулда округундан — эш **Ирина Прокопьевна Фоминхты**, 1927 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, Тураның район эмнелгезиниң педиатор эмчиан, район эмнелгезиниң эмчилериниң болгаш техниктиг ажылдакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Туранның № 73 сонгулда округундан — **Николай Кузьмич Курбатсийин**, 1911 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң херек эргелекчизи, «Сельхозтехниканың» Туран салбырының ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Бай-Хаактың № 81 сонгулда округундан — эш **Михаил Митрофанович Сухачеву**, 1923 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП райкомунуң бирги секретары, Бай-Хаак орутумак школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Бүреп-Аксының № 64 сонгулда округундан — эш **Климентий Сайын-оолович Очур-ооллу**, 1929 чылда төрүттүнген, Каа-Хем райкүүсекомунуң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Кызыл тук» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Федоровканың № 65 сонгулда округундан — эш **Андрей Андреевич Моргуну**, 1937 чылда төрүттүнген, «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Ильиканың № 66 сонгулда округундан — эш **Клим Иванович Яковлевти**, 1931 чылда төрүттүнген, «Типлелге» колхозтуң трактористкомбайнери, партия кежигүнү эвес, «Типлелге» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Кок-Тейлиг № 67 сонгулда округундан—эш **Мунзук Чамбыраловна Мунзокпанны**, 1911 чылда төрүттүнген, мал семиртир «Совет Тыва» совхозтуң хойжузу, СЭКП кежигүнү, «Совет Тыва» совхозтуң ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

ӨВҮР РАЙОН

Саглының № 68 сонгулда округундан — эш **Серен Байыровна Монгушту**, 1924 чылда төрүттүнген, «Кызыл тук» колхозтуң хойжузу, СЭКП кежигүнү, «Кызыл тук» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Дус-Дагның № 69 сонгулда округундан — эш **Кыргыс Норбусевич Шулуугу**, 1931 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП райкомунуң бирги секретары, «Торгалыг» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Хандагайтының № 70 сонгулда округундан — эш **Калга-оол Сайчы-Бидипович Монгушту**, 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Коммунизмче орук» колхозта хойжу бригаданың бригадири, «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Туранның № 71 сонгулда округундан — эш **Арнков Сергеевич Наксылы**, 1932 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Туранның тудуг-монтаж эргелелинниң столяры, ол эргелелдиң ажылчынарының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Элегестиң № 83 сонгулда округундан — эш **Кержен-оол Тулушович Самажык**, 1911 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Элегест» совхозтуң хойжузу, «Элегест» совхозтуң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Хову-Аксының Барыын талазы № 85 сонгулда округундан — эш **Сергей Мекпиевич Тумен-Хоолу**, 1923 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, геология шинчилелининиң № 18 бөөгүн № 75 сонгулда округундан — эш **Петр Артемьевич Дежнев**, 1917 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Искра» колхозтуң даргазы, «Искра» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Тарлагның № 76 сонгулда округундан — эш **Манефа Алексеевна Сметанниковы**, 1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Өөк» совхозтуң көл агроному, «Өөк» совхозтуң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Хову-Аксының Чоон талазы № 87 сонгулда округундан — эш **Василий Иванович Поповту**, 1924 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП обкомунуң секретары, «Тываволбалт» комбинаттың ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Саматалдайның № 88 сонгулда округундан — эш **Серенмаа Маңзырыкчиевна Баир-ооллу**, 1923 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тес-Хем райкүүсекомунуң даргазы, «Сельхозтехниканың» Саматалдай салбырының ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаанхаакчыларының иштиң хуралындан депшиткен.

Хадыгның № 77 сонгулда округундан — эш **Анна Юмбуевна Данганы**, 1922 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Хадың» колхозтуң саанчызы, «Хадың» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

ТАНДЫ РАЙОН

Арыг-Бажының № 78 сонгулда округундан — эш **Владимир Ефимович Серяковту**, 1934 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, кодээ ажыл-агый министри, «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Балгазының № 79 сонгулда округундан — эш **Ольга Павловна Чуевапы**, 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Революциянын чалбыжы» колхозтуң агроному, «Революциянын чалбыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иштиң хуралындан депшиткен.

Дүргенниң № 80 сонгулда округундан — эш **Иван Степанович Юртаевти**, 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, дүржууга станцизының директору, Тываның күрүненик к

Бөгүн Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хуну

ЧАА КОМАНДИР

Кызыгаарның Н заставазының дайынчылары салбыр командирин өске кезекче үдеп чорудуп турганнар. Төрээн чуртун кызыгаарын камгалап, каш чыл иштинде кады шериг албаны эртгирип келген өөру-биле ол байырлашкаш, казармадан далаштыг үнүп чорупкан. Сержантының олурупкан машиназы удаваанда барааны көзүлбейн бергеш, командирининг соонда дайынчылар карак албайн көрүп турган, оон дедир бээп чорупканнар. Мурнунга кылаштап орган аңаа дайынчы Кабанов өөрүнче хая көрүнүп келгеш:

— Эки-ле командир чүве але, оолдар. Үдеп чорудуптувус, ам та кандыг командир келир чүве—деп, хомудаан хевирлиг тургаалаан.

— Салбыр ам командир чок артар эвес, сени-даа командирге томуйлаар чадавас боор, багай эвес дайынчы болгай сен—деп, аңаа дайынчы Бичүгов баштактанғыллаан. Оолдарның чүгээзы оон-биле доозулган.

Ол арааы үр-даа болбаан. Бир катап дүүш үезинде дайынчылар кызыл булунга солун номчуп, аалдарынче чагаа бижип, хостуг үезин ажыглап олурда, танывазы бичө сержант эрестин коончуг кире дүүжүп келгеш, дайынчылар-биле мендилешкеш. Демгиэн үне бергеш оолдар «таныважыыс мындыг кижи кайын чедип келди» деп араазында айтырышканнар.

Заставаның начальныгы кызыгааржыларны чаңгыс шуутумга чыскаагаш, ыыткыр үн-биле тайылбырлаан.

— Бөгүн бисте чаа командир келгеш. Оон адын Борис Тимофеев дээр, танышып алыңар.

Өөктерин кылайты ашташ алган, хевин шевергин кеттиргеш бичө сержант оларның мурнунга үнүп келгеш, чиигн аажок ергилгеш, томаанныг турупкан. «Совет шеригнің шылгаракчызы», «дайынчы-спортчу» деп демдектер оон хөрээнде кылаңайның көстүп турган.

— Силерниң үдеп чорудупкан командирлер-биле дөмей командирдир. Дайынчы болгаш политиктиг белеткели шырак кижи. Бут база хол бөмбүүн эки ойнаарын бо командирлерден өөренип алыр силер—деп, начальник уламчылаш,—че, болгнарның албан-дужаалынар күүседи эгеленер—деп, бичө сержантыже ол чугаалаш, кабинединче чорупкан. Чаа командир болунун кайа өөренип чораанын, дайынчы чепсекти, техниканы өске шериг кезектеринде канчаар шингээдип ап турарын тайылбырлаш, дайынчыларны ол тараадыпкан.

Эртенинде боодалга кичээл болган. Дайынчылар бөлүк-бөлүк кылдыр тургулапкаш, боолап эгеленнер. Кижи бүрүзү боолаан саның команда ёзулаар барып көрүп, ооң дедир келгеш арткан огу-биле даштап турганнар. Түнелел багай эвес. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң шылгаракчызы Бичүгов ол боодалгага бирги черже үнгеш. Аңаа дайынчы Кабановтуң көргүзүү хоомай болган.

Командирниң өткүт командазы дыңналган дораан-на, дайынчылар чыскаалы каапканнар. Бичө сержант оларның мурнунга турупкаш, түнелди дыңнатпышаан, тайылбырлап эгеленээн:

— Бөгүн эң эки боолаан кижи Бичүгов-тур. Эр-хей. «Шылгаранғай кызыгааржы» деп хөрек демдээн ол аңаа албаан-на болгай. Бүс кызыгааржылар болганывыста, шуптувус эш Бичүгов ышкаш часпас адып билир ужурлуг бис. А чамдык эштер түге хоомай боолаанып? Ол болза дайынчы белеткелди ам-даа чедир үнелевейн турары-дыр — дээш, ынай-бээр кылаштагылааш, дайынчыларны одурту көргүлээн. Командирниң караанын уу Кабановка доктаай бээрге, демгиэн ыядыксап, куду көрген. Түнелди ынчаар үндүрүп, чедер-четпестерни чугаалашкаш, заставаже дедир эскеннер.

Кежээки чем сөөлүнде аңаа дайынчы Бичүгов дыштаныр өрээлге номчуттунуп олурган. Салбыр командири кирип келгеш, аныяк кызыгааржының чанында олурупкаш сумележип эгеленээн.

— Бистиң дайынчыларывыстың боолаарының бир дескн эвеэн түде деп бодаар сен, эш Бичүгов? — деп айтырган.

— Түде боор, четпес белеткенип турар-дыр шйин — деп, ол харыылай каапкан.

— Шын-на, харын. Белеткелди дыңзыдар деэш үнүү кылаа эки деп бодаар сен? Бир эвес бис чижээлээрге, сен ышкаш шырак белеткелдиг дайынчыларны чаа келген аныяк кижилерге бижыглааш, дуржулга солужулгазын кылып, оларны өөредиссиссе кандыгыл? — деп, командир уламчылаан.

— Чогумчалыг санал-дыр. Комсомолчулар оны деткиири чугаажок. Мен Кабановту өөредип болур мен—деэн.

Элээн үе эрте берген. Дыштаныр хүнүүн бир кежээзи. Дайынчыларның омак-хөлүү-даа аажок. Гармоньнуң тааланчыг үнү коридор ужунда өрээлден дыңналып келген. Дайынчылар мынаан кежээ эрттирип турганы ол. Чаңгыстап тевер тавдының аялгазын бир ооп хала чокка ырладып олурган. Бичө сержант аңаа чедип келгеш, танцыны эгелээриндеэ дайынчыларның шала дидимнеммейн турарын эскерип каапш, чиигн аажок теп үнүпкен. Чаңгыс бут кырынга олургулаш, оон холдарын дөмөктеринге чазыладыр часкагылааш, казыргылаштыр дескине кагылап, чиигеңнедир долгавтыладып, аңаа дайынчы Антининге каап теве каапкан. Дидимнейн турган танцычылар ам-на соңнуг-мурнуг чыкыладыр теп үнүп эгеленнер. «Бистиң чаа командирливистиң билбес түвези чок эрес-ле кижи-дир аа» деп, кызыгааржылар бүдүү чугаалажып турганнар.

Чаа командир дайынчыларның дайынчы белеткели-биле чергелештир политиктиг белеткелиниче улуг кичээлгейни сала берген. Политкичээлге өөренген тема кымга билдинмейн барган болдур, хостуг үезинде ол үргүлчү тайылбырлап бээр.

Каш ай эрткенде, салбырның дайынчыларында кошкак кижи чок болу берген. Боодалгага адакы одуругга турган дайынчы Кабанов ам тыже ол чугаалаш, кабинединче чорупкан. Чаа командир болунун кайа өөренип чораанын, дайынчы чепсекти, техниканы өске шериг кезектеринде канчаар шингээдип ап турарын тайылбырлаш, дайынчыларны ол тараадыпкан.

Эртенинде боодалга кичээл болган. Дайынчылар бөлүк-бөлүк кылдыр тургулапкаш, боолап эгеленнер. Кижи бүрүзү боолаан саның команда ёзулаар барып көрүп, ооң дедир келгеш арткан огу-биле даштап турганнар. Түнелел багай эвес. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң шылгаракчызы Бичүгов ол боодалгага бирги черже үнгеш. Аңаа дайынчы Кабановтуң көргүзүү хоомай болган.

Командирниң өткүт командазы дыңналган дораан-на, дайынчылар чыскаалы каапканнар. Бичө сержант оларның мурнунга турупкаш, түнелди дыңнатпышаан, тайылбырлап эгеленээн:

— Бөгүн эң эки боолаан кижи Бичүгов-тур. Эр-хей. «Шылгаранғай кызыгааржы» деп хөрек демдээн ол аңаа албаан-на болгай. Бүс кызыгааржылар болганывыста, шуптувус эш Бичүгов ышкаш часпас адып билир ужурлуг бис. А чамдык эштер түге хоомай боолаанып? Ол болза дайынчы белеткелди ам-даа чедир үнелевейн турары-дыр — дээш, ынай-бээр кылаштагылааш, дайынчыларны одурту көргүлээн. Командирниң караанын уу Кабановка доктаай бээрге, демгиэн ыядыксап, куду көрген. Түнелди ынчаар үндүрүп, чедер-четпестерни чугаалашкаш, заставаже дедир эскеннер.

Кежээки чем сөөлүнде аңаа дайынчы Бичүгов дыштаныр өрээлге номчуттунуп олурган. Салбыр командири кирип келгеш, аныяк кызыгааржының чанында олурупкаш сумележип эгеленээн.

— Бистиң дайынчыларывыстың боолаарының бир дескн эвеэн түде деп бодаар сен, эш Бичүгов? — деп айтырган.

— Түде боор, четпес белеткенип турар-дыр шйин — деп, ол харыылай каапкан.

— Шын-на, харын. Белеткелди дыңзыдар деэш үнүү кылаа эки деп бодаар сен? Бир эвес бис чижээлээрге, сен ышкаш шырак белеткелдиг дайынчыларны чаа келген аныяк кижилерге бижыглааш, дуржулга солужулгазын кылып, оларны өөредиссиссе кандыгыл? — деп, командир уламчылаан.

— Чогумчалыг санал-дыр. Комсомолчулар оны деткиири чугаажок. Мен Кабановту өөредип болур мен—деэн.

Элээн үе эрте берген. Дыштаныр хүнүүн бир кежээзи. Дайынчыларның омак-хөлүү-даа аажок. Гармоньнуң тааланчыг үнү коридор ужунда өрээлден дыңналып келген. Дайынчылар мынаан кежээ эрттирип турганы ол. Чаңгыстап тевер тавдының аялгазын бир ооп хала чокка ырладып олурган. Бичө сержант аңаа чедип келгеш, танцыны эгелээриндеэ дайынчыларның шала дидимнеммейн турарын эскерип каапш, чиигн аажок теп үнүпкен. Чаңгыс бут кырынга олургулаш, оон холдарын дөмөктеринге чазыладыр часкагылааш, казыргылаштыр дескине кагылап, чиигеңнедир долгавтыладып, аңаа дайынчы Антининге каап теве каапкан. Дидимнейн турган танцычылар ам-на соңнуг-мурнуг чыкыладыр теп үнүп эгеленээнер. «Бистиң чаа командирливистиң билбес түвези чок эрес-ле кижи-дир аа» деп, кызыгааржылар бүдүү чугаалажып турганнар.

Чаа командир дайынчыларның дайынчы белеткели-биле чергелештир политиктиг белеткелиниче улуг кичээлгейни сала берген. Политкичээлге өөренген тема кымга билдинмейн барган болдур, хостуг үезинде ол үргүлчү тайылбырлап бээр.

Каш ай эрткенде, салбырның дайынчыларында кошкак кижи чок болу берген. Боодалгага адакы одуругга турган дайынчы Кабанов ам дээрелериниң бирээзи апарган. Дайынчыларның дайынчы болгаш политиктиг белеткелин чаа командир бедик деңнелге тургузуп шыдаан. Каш чылдар бүрүнгаар адатканы — шылгаранғай застава деп адын олар шыпаыдар дээш, шериг хүлээлгезин коончуг эки күүседип турааар. Дайынчы база политиктиг белеткелди улам дыңзытпышаан, Улуг Октябрьның 50 чылынга чедишкиниг ужуражыр соруга дайынчыларывыс социалистиг хүлээлгезинде бижиттингеп.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

ЧУРУКТА: Н. заставаның дайынчылары — дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң шылгаракчылары сержант Николай Ануфриев биле (солагай талазында) аңаа дайынчы Валерий Кабанов кызыгаар камгалалында.

Фото авторуу.

ИЕНИҢ ЧАГЫЫ

1941 чылдың июнь 22-де, фашистиг Германия Совет Эвилелинче ооң ёзу-биле халдаан дугайында дыңнадыг түгле ССРЭ-ниң чонунуң эвес, харын бүгү делегейниң чонунуң килекин хайнытырган. Тывааның амыдчы чону, ооң иштинде Кызылдың албан организация болгаш будуруглер черлериниң бүгү кижилери хайнитинин ополчен шерии организастап, чурт камгалалынга хамаарышкан өөредилгени эгелээн.

Мээң ог-бүлемниң ээзи Монгуш Надаамал Сангаамапович ополчен өөредилгезинниң идепкейлиг киржинчизи болуп, өөредилгени чидишкинниг доозкаш, совет болгаш тыва улустарның келир үедеги аас-кежиктиг амыдыралы дээш фронтуга барып, немец-фашистерни чылча шаварынга киржир нүзелии илереткеш, Төрээн чуртунга бердинген эң дээре оолдар, кыстар-биле кады фронтуже чорупкан.

1943 чылдың сентябрь 1-де, Тываның эки-турачылары СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң аныя-албан эрттирип турар амгы бажыңының баарынга чыскаалыпкан. Мен төс айлыг уруум болгаш үш харлыг оглум-биле фронтучуларны үдеп келген мен. 3 харлыг оглувус адазынга чечек тутсуп турда чурукка тыртырган чүве, ол чурукту 1966 чылдың сентябрьда үнген «Тувинская правда» солунуның бир номеринге парлап үндүрдү.

Ооп өскен болза, адазының сактыышкынын-даа бижиир улуг-луг, ынчалза-даа Надаамал Сангаамапович фронтудан ээп келбээн. Оглувус чедп хар чедип чорааш, аарыг уруглуундан чок апарган. Өг-бүленің ээзи өлген дугайында дыңнадыгны аязымза-даа, аңаа бүзүревейн дыка-ла манагзыныл келген мен. Ие кижиге аар-бергe-даа болза, бодумну эки туттунуп, партиямның, чонумунуң херээ дээш чалгаа чонка амыдаан келген мен, ол — Төрээн чуртумга бараан болган, ынчангаш дайынны нүзевес мен. Совет дайынчылар, адаларның адын бедик сагып, совет улустуң тайбың куш-ажылын, аас-кежиин дайзынналрның чимзенишкиннериниден серемчиледиг камгалаңар! деп, Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл ооң таварыштыр не чагыынны илереттим.

М. ДАҢЧЫТПАА.

Тес-Хем район.

Салбыр командири сержант Иван Чучаев дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң шылгаракчызы. Н заставаның дайынчылары ону хүндүлээрлер. Бодунуң билнин болгаш мергежилин дайынчыларынга ол дамчыдып берип, шериг херээнге оларны кызымак өөредип турар.

Чурукта: сержант И. Чучаев.

Тиилекчилерге алдаржыткан

Кызылда «Найырал» кинотеатрында «Тиилекчилерге алдар» деп темалыг кинофестиваль чорун турар. Ол фестивальды революциянын чаалап алышкыны дээш эрестиимн-биле турушкан, немец-фашистиг тарлалдан кижи төрелгетенни камгалап алган, бистин бо хүннердеги тайбың амыдыралывысты камгалап турарларга—Төрээн чуртун солдаттарынга, Октябрьның 50 чылынга болгаш Совет Армияның хүнүн тавырлаштыр тураскаатканн.

Кинофестиваль февраль 20-де «Оларны чүгле арынларындан танаан» деп уран-чечен кинофильм-биле эгелээн. Кино эгелээринин мурнуу чарыында театрның фойезинде шериг кезээнин болгаш хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көнцерттери болуп, Совет Эвилелиниң Маадырлары Н. Н. Макаренко, Л. Н. Ефимов, Н. П. Кабан олар-биле ужуражылгалар солун эрткен. Ол ышкаш кино эгелээринин мурнуу чарыында шериг-патриоттуг чоруту көргүскен киножурналлар үнүп турар.

Бөгүн республиканың шериг комиссариадының политкилдис начальныгы С. М. Дуплякин «49 чылдың дургузунда» Төрээн чуртуун камгалалынга деп беседаны кино мурнуу чарыында кылыр.

Даарталаа эгелеп «Түнел» деп уран-чечен, солун кино үнер. «Тиилекчилерге алдар» деп кинофестиваль февраль 26-га чедир үргүлүлээр.

Бөгүн республиканың шериг комиссариадының политкилдис начальныгы С. М. Дуплякин

Т. САЯН-ООЛ.

БОЛЧАГ

Улуг-Хемниң көвүрүүнге
Улуг хүнде, бир-ле дүүште,
Саян углаан «Шкодадан»
Чараш, сергек солдат дүшкеш.
Менди безин айтырган чок,
Менче кел чор. Уткуй басчым.

Оду чайнаан ийи карак
Онза болгаш эргим болду.
«Сактып бодап, далеп чораан
Сарыым кыстың сенден көрдүм.
Салым-хиивис канчаалы?» деп
Чалынганы илдең-даа дег.

Канчаарым ол, элдеп чүве
Хая көргеш, дезип кагдым...
Сүрген буттар чүгүржүрүп
Чүден тода дыңнап чорүй.
Ынакшаанны манагзыныл,
Ыравайн-даа тура дүштүм.

«Эргимим!» деп сымыранган
Эрестиве көрнүп келгеш.
Куспактаар дээн дүлүүмбиле
Куруг черни тудуп калдым.

Ыятканым уламындан
Ышкамзыргай кыннып келди.

«Ынакшаанның төруктекди.
Ында чүү боор, эгенме» деп
Салдын ынчан ырлай каапты.
Сагыш ажып дидимненгеш,
Оожум үнген автобуска
Ол-ла дораан маңнап четтим.

Ажык соңга караан өттүр
Ахдыы солдат менче көргеш.
Хүн дег чырык шырай тыртып,
Хулумзуруп, чүрээн тутказып:
«Ийи-ле чыл артып калды.
Идегелдиг сөзүң!—дидир.

«Топтоп дыңна: ынак-гыр мен.
Доктаан черден чагаа чорут
«Шетинкиннің дөртен бешче.
Севектерниң Севилче»—деп.
Сеткилимниң шынчы сөзүн
Четче сөглеп четтигилтим.

Д. БЕГЗИ.

ДЭЭРЕ АДЫГЖЫЛАР

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң 49 чыл юнга алдаржыткан Кызыл хоорайның ДОСААФ болгаш күш-культурэ коллективтериниң аразында биче каанбряиг боевдалга маргылдаазын эрттирген. Аңаа 42 командадан 126 спортчу адыгжылар киришкен.

Бо маргылдаага политехникумнуң командазының адыгжылары эки белеткенип, бедик спортчу мергежилдин көргүскеннер. Ол команданың составында В. Уколов, В. Иванов, В. Димов олар 300 санны адаар турган. 294 санны адып, чүгле 6 сан ышкынганнар. Ол-ла техникумнуң 2-ги командазы 282 санны атнаш, ийиги черни эзлээн. Аэропорттуң адыгжылары 279 санны атнаш, үшкү черни эзлээн аргалыг болганнар.

Хууда бирги чер дээш маргылдааның түнелеи мындыг болган.

Бирги черни Тываның комплексиглиг геология экспедициязының адыгжызы В. Сафонов 100 сандан чүсту атнаш, чаалап алган. Ол дээрге Кызыл хоорайның рекорду-дур.

Ийиги болгаш үшкү черлерни 99—99 саннаар атнаш политехникумнуң спортчулары В. Уколов биле В. Иванов үлешкеннер.

Бо маргылдааның үезинде 26 кижи үшкү разрядтың чормазын күүсетиген.

Дээрге көргүзүүглериг командаларны болгаш спортчуларны дипломнар, хүндүлел бижиктер-биле шаңнагылаан.

А. ЕФИМОВ.

Үш улай уткан

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң уругларның хол-бөмбүкчүлери биле медицина үчилищезиниң командазы эш-хүүнүнүң ужуражылгазын эрттирген.

Маңаа келир үеним аныяк көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери оонуун инициативазын чаалап ап, эрес, нашпагай ойнаар талазы-биле көрүкчүлериниң мактазын чедип алгаш, удурланыкчызын үш улай уткаш, тииленнер.

М. ЭНГИЛ-ООЛ.

Дайынчы орук-биле

(Төнчүзү. Этези 2-ги арында).

Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле өлген эш-өөрлериниң дугайын сактып, каш минута иштинде залда олурганнар турун ёзулаан.

Баймрлыг хүрээл соонда Карпаттың шериг округунуң ансамбли солуун концертти көргүскен.

Февраль 3-те хүндүе «Дайынчы алдар» деп гарнизонның музейинге чордувус. Орта тывалардан аңгыда Оренбурттуң, Мордов АССР-ниң толээлери база барган. Бистер музейни сонуургап көрдувус. Морозов аттыг 8-ки гвардейжи дивизияның булуңунда тыва эки-турачылардан эштер Байыскылан, Севил оларның чуруктары бар болду. Ол музейге эки-турачылар дугайында 60 хире фото-чуруктарны, Тываның альбомун база бир боря торлаа-биле кады белекке бердивис.

Февральдың 4-те Ровно хоорайның № 14 сее чыл школазынга ужуражымшыкынга чордувус. Аңаа мен допчу чүве тугаладым. Кыека беседага тыва эки-турачыларның Ровно облазының девискээринге немец-фашистер-биле тулчуп, элээн хей хоорай, суурларны, оон иштинде Ровнону хостаарынга демисежип турганывысты болгаш Тываның кайда турарын, ниити байдалын чугаалаат. Ровнонуң школачылары-биле Тываның школачыларының моон соңгаар-даа бижыг харылзаалыг болурунче школачыларны кыйгырдым. Школага найыралдың демдээ кылдыр Тыва АССР-ниң дугайында альбомну белекке тудустум.

Февральдың 5-те Ровнонуң чурт-шинчилел музейин барып кордувус. Музейде Ровно хоорайны хостаанынга холбаштыр тускай будуңну тургускан болду. Чурт-шинчилел музейинге тыва эки-турачыларның дайын үезинде болгаш поход үезинде тыртыгылаан чуруктарын белекке бердивис. Ол чуруктар дээш музейниң эртем ажылдакчылары өөрүп четтиргенин илереткен. Эки-турачылардың эт-эдилел, бижик документилеринден үүр барыл, оларны музейже чорударын дилээнер. Бир эвес ыпдыг чүүлдер чорудуп бээр болза, тыва эки-турачыларның будуңу чугле фото-чуруктан тургустуглан будуу эвес, ёзулуг музей чүрүмү-биле кылдынган будуң болур деп биске чагаан. Ынчангаш эргим эки-турачылар дайын үезинде эдилеп чораан эт-эдилелиңерден, бижик-документилерден чүү артканыл, оңу Ровно хоорайның чурт-шинчилел музейинче тайылбырын, адрезин бижээш чорудуп болур сеилер.

Февральдың 6-да Ровно-биле Дубно арагында тыва эки-турачыларның хостаашкан суурларын таварып, дайылдажып эртken орукту көрүп чоруптувус. Бисти баштап, тайылбыр берип чоруур кижи бистин бактаап чораанывыс Морозов аттыг 8-ки гвардейжи дивизияның 29-ку полугунуң командирининг политика талазы-биле орлакчызы чораан, подполковник, курлавырда пенсионер И. М. Наумов.

Бир дугаарында-ла бистин дивизияның февраль 1-деп 2-же дүнезинде халдап киргени демир орук вокзалынга чеде бердивис. Дайынчы орукту көрүп эгелээн. Ынчаарда турган байдал шуут эскерилгеп. бистин эки-турачыларның шаап халдап турган вокзалы шуут чок, оон орнунда чаа улуг вокзалды туттурган немец шериглерге дайын соолунде дарый кылдыртканын биске тайылбырлады. Вокзалче шаап халдап турган черлерде чаа тудуглар кылдынганындан билиря берге апарган. Бистер чорун турувуста турган дуб ыяштар оруктарның ийи талазында улам чоонналы өскүлей берген болду. Ол үеде оларга дээп турган бөө октарының сорбулары бешин бүрүн чиде берген, билдирбес.

Оон чораан Ровнонуң барыын талазында Гружбина II деп суурга келдивис, ол суурну бистиң эки-турачылар хостаан. Ында эге школаның башкылары, өөреникчилери-биле ужурашкаш, чурукка кады тыртырыпаан, белектер солуптувус.

Машинавые Дубно үунче улуг оруктап чорупкан. Оруктуң ол-бо талаларында чүм харлыг шөлдер. Дайын үезинде ол шөлдер бомба, снарядтарның чазылганындан каратевис чыткылааны сагышка кирип чораан. Машинавые доктаай бергенде эш Наумов:

— Бо болза Ровно, Дубно, Луцк хоорайларже барган оруктарның белдири-дир. бо черни база тыва эки-турачылар хостаашкан. Бо оруктарның белдири дээш кадыг-дошкун демисеглге киришкен дивизияларның дугаарларын тускай самбырада бижээт азып каан. Оон кезек чорун олурувуста Дубно хоорайның бараанын көстүп келдя. Хоорайның бетинде дөмөглечик чер кырында суурга чоокшулап келириивиске. Оолак биле Ынчеп-оолче эш Наумов көргеш:

— Бо суурну Ванталия дээр болгай, бодап ор силер бе? Силерниң 31 дугаар полугунарның тулчуп турган суур-дур. Бир хүн безин бирде бистиң холувуска келир, бирде немептерге баар турду. Оон машинавые мырынай хоорайның кыдыы-биле бадып чыдар биче хемниң көвүрүүнүң кырынга доктаагап.

Анаа эш Ынчеп-оол:

— Бо хемниң унунга (көвүрүгнүң үстүнче холу-биле айыткаш) мээн танкыга удур взводум чыткап чери бө. Бир эртен-не эш Сат Бүрзекей менээ чедип келген. Кады олургап, кургаг чемнистп чип алгаш, хемниң унун ору базыптывыс. Мурнуунга чораан мен, а эжим элээн соонда чорун орган чүве. Ол үеде немептер хоорайда шивээден күштүг боолап турганнар. Бир чай кадында хая корнүп келиримге, эжим сураг. Кежек болганда мээң чанымга орус офицер кылаптап келгеш, Сат дайзынның огуна таваржы берди деп медээледи. Ынчалдыр бистиң бир дайынчы командирливис бо хем ушунга маадырлыы-биле өлген.

Ийка хемниң уну чиндиргеп малгаштыг чер, ону кежерп база берге турганы чеп. Бистиң эки-турачылар эскадронунуң шаап халдап турган черп малгаштыг, шуут-ла ажык шел. Ол участоктуң дужунда эртебурунгуюң шериг шивээзи бар. Неменгер оон күштүг боолап турган. Ынчангаш хоорайже хеме таварын кирерп кончуг берге турган.

Дубно хоорай дээш кадыг-дошкун тулчуушкунга бистиң ыыа эки-турачыларның эрес-маадырлыг тулушкаының эш Наумов дивизияның командылал черниге удуу-биле үмелеп турганын биске сактып чугаалады.

Бистиң эки-турачыларывыстың Ада-чурттуң аар-берге дайынының чылдарында маадырлыы-биле демисежип чораан дайынчы оруктарын база катап танывыш. Ровно болгаш Дубно хоорайларның ажылчы чоннары, оон удуртукчулары бистерни найыралдың хүндүлели-биле чылыг хүлээп алганынга сеткил-сагыжыметин ханыыдан өөрүп четтиргенивисти илереттивис.

Т. ТАРЖА.

Тыва төлээлериниң бирээзи.

Дээре адыгжылар

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң 49 чыл юнга алдаржыткан Кызыл хоорайның ДОСААФ болгаш күш-культурэ коллективтериниң аразында биче каанбряиг боевдалга маргылдаазын эрттирген. Аңаа 42 командадан 126 спортчу адыгжылар киришкен.

Бо маргылдаага политехникумнуң командазының адыгжылары эки белеткенип, бедик спортчу мергежилдин көргүскеннер. Ол команданың составында В. Уколов, В. Иванов, В. Димов олар 300 санны адаар турган. 294 санны адып, чүгле 6 сан ышкынганнар. Ол-ла техникумнуң 2-ги командазы 282 санны атнаш, ийиги черни эзлээн. Аэропорттуң адыгжылары 279 санны атнаш, үшкү черни эзлээн аргалыг болганнар.

Хууда бирги чер дээш маргылдааның түнелеи мындыг болган.

Бирги черни Тываның комплексиглиг геология экспедициязының адыгжызы В. Сафонов 100 сандан чүсту атнаш, чаалап алган. Ол дээрге Кызыл хоорайның рекорду-дур.

Ийиги болгаш үшкү черлерни 99—99 саннаар атнаш политехникумнуң спортчулары В. Уколов биле В. Иванов үлешкеннер.

Бо маргылдаага политехникумнуң командазының адыгжылары эки белеткенип, бедик спортчу мергежилдин көргүскеннер. Ол команданың составында В. Уколов, В. Иванов, В. Димов олар 300 санны адаар турган. 294 санны адып, чүгле 6 сан ышкынганнар. Ол-ла техникумнуң 2-ги командазы 282 санны атнаш, ийиги черни эзлээн. Аэропорттуң адыгжылары 279 санны атнаш, үшкү черни эзлээн аргалыг болганнар.

Хууда бирги чер дээш маргылдааның түнелеи мындыг болган.

Бирги черни Тываның комплексиглиг геология экспедициязының адыгжызы В. Сафонов 100 сандан чүсту атнаш, чаалап алган. Ол дээрге Кызыл хоорайның рекорду-дур.

Ийиги болгаш үшкү черлерни 99—99 саннаар атнаш политехникумнуң спортчулары В. Уколов биле В. Иванов үлешкеннер.

Бо маргылдаага политехникумнуң командазының адыгжылары эки белеткенип, бедик спортчу мергежилдин көргүскеннер. Ол команданың составында В. Уколов, В. Иванов, В. Димов олар 300 санны адаар турган. 294 санны адып, чүгле 6 сан ышкынганнар. Ол-ла техникумнуң 2-ги командазы 282 санны атнаш, ийиги черни эзлээн. Аэропорттуң адыгжылары 279 санны атнаш, үшкү черни эзлээн аргалыг болганнар.

Хууда бирги чер дээш маргылдааның түнелеи мындыг болган.

Бирги черни Тываның комплексиглиг геология экспедициязының

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кино

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуулгаазын халат» 9.45, «Оларны чүгле арынналрындан танаан» 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Менди-чаагай» 2.30, 4.30, «Баштайгы перчатка» 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чоруп-ял, чоруп турдувус» 10.30, «Ол Төрээн чуртун камгалап турар» 12.30, 2.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайым болгаш тайбың» (2-ги сериязы) 3, 6, «Любовь яровая» (1-ги, 2-ги сериязы) 8 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлегүүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденглер база совет тургузуг болгаш амыдырал кидистерининг 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кедбейр барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга әргелеминиң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчуу, 1). ТС—01017.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 24 ПЯТНИЦА № 47 (6684)

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫЛЫГ

КАНДИДАТ ДЭЭШ АГИТАЦИЯ

Россия Федерациязының бүгү черлеринде ышнаш, Тываның хөөрайларында болгаш суурларында, чурттакчылыг черлеринде сөңгүлдерге белеткелдер хүн наңгы түдүн улаш калбарып турар. Советтерниң депутаттарынга кандидаттар ыяшыр чон боттарының эң эки өөлдарын болгаш ыяштарын бир үн-биле депшиттинер болгаш РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны өнөртөрнүң сөңгүлдө комиссиялары бүрүтизерин дөмейлеп.

Бүрүтиетинер кандидаттарның арасында уеттелүрүнүң, нарзы ажыл-агыйның ажылдакчыларының болгаш интеллигенциязының хей санныг төлээлекчилери база партия, совет ажылдакчылар чирип турар. Ол болза ниитиниң херээ дээш эрес-шудургу күш-ажылы-биле, бедик медерелдиг болгаш идепкейлиг чөрүү-биле чонуң ивилелиин, үүндүтиелиин чазалап алган, эң төлептиг кижилер-дир. Оларның чамдыктарының аттары бе-дур: хөйүлаар Иргит Сенденмаа, Саная Кюшен-оол, ажылчын-мастерлер: Сергей Тумен-Хөө, Зинаида Мирушкова, колхоз даргалары Хертек Кудурукпай, Петр Демчик, композитор Алексей Чыргал-оол, эртемден Хомушку Алдын-оол, саначылар Оюрмак Шөртан, Анна Дангаа, агроном Ольга Чуева. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, аңчы Даржаа Зрестов, башкылар Өнермаа Танова, Галина Дорофеева, эмчи Ирина Фоминых, механизатолар Федор Доңгурак, Клим Яковлев болгаш оон-даа өскелер. Бо талазы-биле оңгуттарның сөңгүлда комиссияларының дыңнадыры республиканың сөөлүмаринда парлаттынган.

Совет органнарга ажылчы чонуң ёзулуг айбычызы, оларның эрге-ажылының кампаланчызы болгаш илергейленчизи депутаттарның кандидаттары политиктиг, бедик моральдыг база ажыл-агыйжы шынарлыг болуруң чөп-нүзел турар. Бо талазы-биле СЭКП-ниң Программазында ынчаар айтып турар: «СОВЕТТЕРНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КАНДИДАТТАРЫНГА ЭҢ ТӨЛЕПТИГ БОЛГАШ АТ-АЛДАРЛЫГ КИЖИЛЕРНИ ШИЛИП АЛЫР ДЭЭШ, КАНДИДАТТАРНЫҢ ХУУ БОЛГАШ АЖЫЛ-ИШЧИ ШЫНАРЫН ХУРАЛДАРГА БОЛГАШ ПАРЛАЛГАГА КАЛБАА-БИЛЕ, БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ЧУГААЛАЖЫРЫН ХАНДЫРАР».

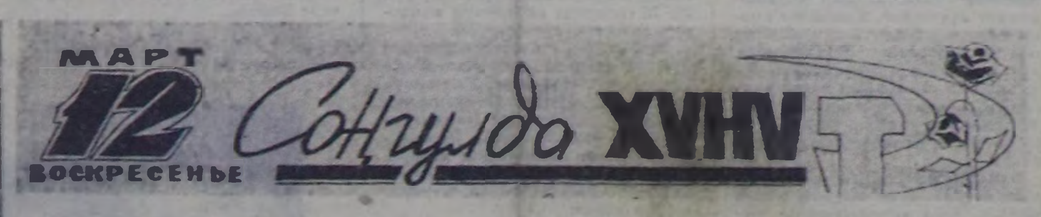
Сөңгүлда кампаниязы ам бодунуң база бир чугула үе-чадазы — депутатка кандидат дээш агитацияны калбартып турар амгы үеде партияның Программазының бо үстүнде негелделери улут ушур-дузалыг болур. Ынчангаш депутаттарга кандидаттарның политиктиг болгаш ажыл-ишчи шынарын сөңгүнчү бүрүзү билиген түрзун дээш, партия организациялары агитпунктуларның болгаш агитаторларның ажыл-чорудулгазын улам күштелдирер ушуруглуг. Оон-биле кады бо чугула ажылды чорударда, депутатка кандидатты чүгле сөңгүкчүлерге таныштырары база оларның допчу кандарын тайылбырлаары-биле кызыгаарлаттынмайн, Коммунистиг партияның болгаш Совет дүрүмнүң иштини, даштыны политиказын база удавас 50 чылын демделгезиниз Совет эрге-чагырганың бүгү делегейге төөгүлүг ушуп-дузазын, социалистиг демократияның капиталистиг демократиядан артык күштүүн хамыды-биле тайылбырлаар херек.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериңе база чер-чер Советтериңе сөңгүлда бо чылын өнзагай байдалдыг болуп, юбилейлиг чылда эртер чүве төлээде, кандидат дээш агитация ажылының бүгү хевирлерин СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин, беш чыл планының ийиги чылының соруглаларын күүседиринче углапдырары эргежок чугула.

Депутатка кандидат дээш агитацияның чугула иези — кандидаттар-биле сөңгүкчүлерниң эртип турар уруглашылгалары, округтарның сөңгүлда мурнуның хуралдары болур. Бо хемчеглер бүгү черлерге бедик деңнелдиг, организастыг болгаш ажыл-херекчи байдалга эртикем турарын партия болгаш хей-ниити организациялары болгаш агитаторлар хандырар хүзээгелиглер. Чүге дизе, кандыг-даа политиктиг кампанияга ышкаш, Советтерге сөңгүлдага белеткелдиң чедишкинниң база организастыг чорук бүгү ажыл-херекти найы хире билдилиг, бедик деңнелдиг тургускаңындан хамаарлыг апаар. Бир эвес маңаа хөлбаштыр алыр болза, чамдык черлерде бо чугула политиктиг кампанияга белеткелдер ношкан, агитация ажылының деңнели чавыс боор турар. Чижээ, Бии-Хеминиң төөү Туран хоорайда сөңгүлда участоктары багай дериттинген. Өөкте болгаш өске-даа черлерде агитпунктылар хаглынчаң турарының дугайында медээлер республиканың соңгунарының редакцияларынга иэгп турар. Ол ышкаш Таңды, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарда база-ла сөңгүлдага белеткел ажылдары ношкан. Ылангыя Таңдының Балгазында, Хөөү-Аксында, Мөөгейдө агитпунктылар багай дериттинген болгаш «Революциниң чалбыыжы» колхозтуң база өске-даа ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларында лекция, бееседалар чорувайн турар. Сөңгүлдага чедир санныг хөнүктар эртып, оон белеткели шиитпирлиг чугула үе-чадазже кирип турар үеде, бо таарыжа чок байдалды ол черлерде партия организациялары намчап шыдажып эртип турарын деп айтырыг ёзээн тургустунуп иэгр-дир.

Амгы үеде улам калбарган сөңгүлда кампаниязының хей талалыг соруглалары, ажылчы чонларның идепкейиниң осиени партия болгаш совет органнарындан политиктиг болгаш организаторлу ажылды бүгү тала-биле нүштелдирерим негеп турар. Кандидат дээш агитацияны чер-черге чорударда, пропагандаңың бүгү хевирлерин калбаа-биле ажыглап, агитпунктуларга, сөңгүлда участоктарынга масса-политиктиг бүгү хемчеглер сөңгүкчүларга хандышшыдыг болгаш утка-шынарлыг, дээштиг болуруң чедип алыр херек. Бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда болуушкуннарның үшүр-утказын болгаш кандидаттарның ажыл-чорудулгазын долузу-биле тайылбырлап турган, төөгүлүг байырлал — Улуг Октябрьның 50 чылын төлептиг уткуур дээш алдынган социалистиг хүзээлгелерни чедишкинниг күүседиринче ажылчы чонларның иүжүн бистиң хей санныг агитаторларывыс мобилизастаар үшүрүг.

Бүгү улустуң байырлалы — сөңгүлда хүнү, март 12-де Россия Федерациязының улустарын-биле кады Тываның ажылчы чоннарны коммунистерниң болгаш партия иежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкыннарын чаңгыс эп-сеткилдиг бээринге долу шиитпирлиг.

Бедик көдүрлүүшкүннүг байдалда

Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир домей Совет эрге-чагырганың юбилейинге хынамчалыг белеткенишаан, сөңгүлдага белеткелди, ылангыя агитас-массалыг ажылды калбарткан.

Районнуң колхоз, совхозтарында, бүдүрүлге, албан организацияларның черлеринде 43 агитколлективте 1050 ажыг агитатор ажылчы чоннуң ортузунга агитас-массалыг ажылды чорудуп турар. Олар Улуг Октябрьның бүгү делегейге төөгүлүг ушур-дузазын тайылбырлап, күрүненнің культура болгаш экономика хөгжүдениге Советтерниң ролюнуң, совет демократия, сөңгүлда системазының база делегей байдалының дугайында лекция, беседа, номчулгаларны эртирип турар.

Агитаторларның хей кезии дээди болгаш ортумак эртемниг, олардан чеди чүс ажыг кижи коммунистер болгаш комсомолчулар. Районда 31 агитпункт тургустунган. Анаа келген сөңгүкчүлер сөңгүлда дугайында күрүмнерни, чаа солун, сеткүүдерни, номнарны номтуп, сүмелерни ап турар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозта агитпунктуну эки дерии, шимээн. Ында агитаторнуң бүлүү бар. Сөңгүкчүларның бажыңнарын, өөрүгтерин тодарадып айтыкан хүүдусту аскан. Агитпунктуда колхозчу активчилер, башкылар токтаамал дежурныйлап турар.

Шак мындыг эки агитпунктуларга Чадаананың хөмүр даш разрезинде, «Искра» колхозтуң төөүнде, Алдан-Маадыр суурда тургустунган. Агитколлектив бүрүүүнде партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турарлар хей. Оларның бирээзинге «Искра» колхозта партбомнуң агитатору О. Төгүс хамааржыр. Оң — СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин, партия ТБ-ниң Пленумнарының материалдарын чүгле быжыглаан черинге чорудуп турар эвес, харын чарыылап турар участоку — ногаажылар звеноунуң кежигүнеринге эрттирип турар.

Депутаттарга кандидаттар депшидеринин болгаш деткиннирин хуралдары районга бедик көдүрлүүшкүннүг байдалга эрткен. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Допчаңмаана РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга депшидер дугайында республиканың типографиязының «Х Улуг Хурал» колхозтуң, «Тандың» совхозтуң болгаш «Тыва аг-дүүг» комбинаттың коллективтериниң саналын «Чыраа-Бажы» совхозтуң болгаш районнуң бүгү ажылчы чоннары чаңгыс үн-биле деткээнер.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге, чер-чер Советтериге депутаттарның кандидаттарынга районнуң ишчилерин эң төлептиглерин алаан. Оларның аразында Күш-ажылчы Кызыл тук орденинин адилектизин, республиканың эң дээре саанчыларының бирээзи Шортак Муксуевна Ооржак, Чадаананың автожыл-агыйының мурнакчы чолаачызы, ында дээре чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның бирээзи Василий Николаевич Филимонов болгаш өскелерниде республиканың Дээди Советиниге депутаттарның кандидаттарынга депшиткен.

Ажылчы чоннар депутаттарының кандидаттарын депшидип, деткиннирип турар үеде ажыл-агыйлар, түс-түс кижилер бедиткен социалистиг хүзээлгелерин алгылаан. СЭКП-ниң XXII съездизиң аттыг колхозтуң ишчилерн сөңгүлда хүнүнге чедир күрүнеге садар эвээ, суттуң квартал планын күүседирин, техника септелгезин доозарын, үрединнерни чажар шынарынга чедир арыглап алырын, бо чылдың түүнүнга дерегдээр түүгүн мыжын кезип, сеңгүп алырын хүзээнген.

Сөңгүлда хүнүнге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегге Чадаананың хөмүр даш разрезинин, «Большевик», «Искра» колхозтарның болгаш өске-даа бүдүрүлге, транспорт, түүгүт коллективтери кирген. Агитколлективтериниң агитаторлары боттарының ажылын ажыл-агыйларның мурнунга салдынган сорулгалар-биле холбап, агитас-массалыг ажылды калбарткан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

СССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Чеди чыл ияның чедишкинниг күүседиринге идепкейлиг киришкенин база культура-чырыдымышкыл албан черлеринге той чылдарда үредүүлелдиг ажылды дээш СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумуну 1967 чылдың февраль 22-де Чарлыы-биле культура-чырыдымышкыл албан черлериниң 1624 ажылдакчыларын СССР-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

Ленин орденн-биле 27 кижиниң Күш-ажылчы Кызыл тук орден-биле 223, «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле 406, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле 500 болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле 606 кижиниң шаңнаан.

* * *

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕНИ-БИЛЕ

Константин Чульдумович ТАМДЫЫННЫ—Чөөн-Хемчик районда Хайыракан кодээ клубунуң эргелекчизи.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Дарый Кыргысовна ИДАМ-СҮРЮҢНУ—Чөөн-Хемчик районда Сут-Хөл кодээ библиотеказының эргелекчизи.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Петр Михайлович САМОРОКОВТУ—Тыва АССР-ниң культура министиринің оралакчызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Ефросинья Фатеевна ЕГОРОВАНЫ — Таңды райсында Балгазының кодээ библиотеказының эргелекчизи. Оларны СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумуну база шаңнаан.

СОВЕТ АРМИЯГА АЛДАР КЫЛДЫР

Февраль 22-де Москвага, Совет Армиязының Төп театрынга, Совет Армиязының болгаш Шерии-Далай Флодумуң 49 чыл ооңга холбаштырган наймыылалдың ажылчы чоннарының болгаш Москва гарнизонунуң шеригленнің төлээлекчилериниң байырлыг хуралы болган.

СССР-ниң Камгалал министиринің оорги оралакчызы, Совет Эвилиниң Маршалы А. А. Гречко илеткел кылган. (СЭТА).

БЕЛЕТКЕЛ ШАПКЫН

ЭРЗИН. РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге сөңгүлдаларга белеткел ажылдары биетиң республиканың чер болганда калбарган. Эрзин суурга кодээ Советтер болгаш участок сөңгүлда комиссияларының даргаларының семинарын организастап эрттирген. Сөңгүлда дугайында дүрүм-биле семинарның киржикчилерин таныштырыышаан, белеткел ажылдарын кака, канчаар чорударын чугаалашкан. Районда 6 сөңгүлда участогу тургустунган. Эрзин суурда сөңгүлда участогун (даргазы С. Чымба) районуң культура бажыңында дериң тургускан. Шөмелдээни багай эвес чоруткан. Ловуң, илакаттар астынган. Сөңгүлда дугайында түскай литератураны агитпунктуда делгеп каан. Февраль 19-та сөңгүкчүларның дамызын бүгү-ниитиниң көрүлдээнге чарлап эскен. Түс-түс Советтер аайы-биле депшиттирген депутаттарның бүрүткели дооскун турар.

Район төвүнге болгаш колхозтар төптеринге агитаторларның пинти хуралдарын эрттирген. Агитаторлар К. Янзыл, П. Тамба-Хүүрак, В. Идам олар бажыглаан участоктарынга докладаалар барын, сөңгүкчүлер ортузунга таймылбыр ажылын идепкейлиг чорудуп турарлар.

ТУРАН. Район, хоорай, суур болгаш кодээ Советтериниң депутаттарынга кандидаттарның бүрүткели доозулгаш. Кандидаттарның сөңгүкчүлер-биле уружражыга хуралдырының графиги тургустунган. Февраль 25-тен эгелеп уружражыга хуралдары эгелээр. Районда нииттизибиле 16 сөңгүлда участогу тургустунган. Оларның шупгузунда дериге, шимеде ажылдары чорун турар.

Туранда эптер Ильин, Пичугин олар даргалаан участок сөңгүлда комиссиялары бо хүнүнде бүгү ниитазигейин сөңгүлдага белеткел ажылдарынче углапдырган. «Өөкө» совхозтуң Аржаанда ол шыкаш Хадында сөңгүлда участоктарны эки дерияттинген. Ынчалза-даа районнуң чамдык черлеринде, ылангыя 6өк кодээ Советиниде (даргазы П. Ф. Бурнут) сөңгүлдага белеткел ажылы кончуг ооңум чорун турар. Агитпунктуга дежурныйлаашкынны организаставаин келген.

Сөңгүлда хүнүнде чурттакчы фонга культура-массалыг хемчегларни (кино, конперт, янзы-бүрү маргылдаалар болгаш өске-даа) бараалгадыр сорулга-биле партия организацияларының секретарьлары, агитпунктуктар, болгаш агитклубтар эргелекчилериниң пинти хуралы арттырган. Анаа кым кана, кандыг хемчегларни ап чорударын хуваажып алган.

Сөңгүлда участоктарында автомашиналарны бажыглаан. Машина барын шыдавас ыяш черлерде чурттап турар малчыннарны аът-биле хандырар ийикпе азы сөңгүлда комиссиязының кежигүннериниң бирээзи барын сөңгүдар. Участоктарның хей кезиинде телефон харыылазы тургустунган.

№ 7 агитпункт

Бажың-Хемчик районда Ак кодээ Советиниң иенторазы ээн турбас, ында агитпунктуну тургускаш, агитас-массалыг ажылды күштездирген.

Агитпункт эки дериттинген. Ында солун, сеткүүдлер хей. Сөңгүкчуларның деңзызын аскан. Сөңгүлда кампаниязының идепкейлилери — агитаторлар. Оларның хей ыяшсуу башкылар, кодээ ажыл-агыйның түскай артемишгилери. Олар чүгле Дөң-Терезин суурга эвес, харын Дулаң-Кара, Ак, Алаштың малчыннарынга, фермаларга, бригадаларга барып, тайылбыр ажылын чорудуп турарлар.

Агитпунктуну дерип, сөңгүкчүларга таармычалыг байдалды тургузарынга аныяк башкы Ооржак Достак-оол улуг үлүгү киргеп, а агитаторлар С. Сюрюң, М. Даржаа, Х. Дуган-оол, М. Часыдак болгаш өскелер-даа сөңгүкчүларынга докладаалар барып, агитация ажылын чорудуп турарлар. Агитпунктуның бодунга кежээнии-не бееседалар, таныдылгалар эртип турар.

А. ДОПЧАА.

Бо хүннерде РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң Дээди Советтериңе болгаш Кызыл хоорай Советиңге сөңгүлда талазы-биле Чаховтуң № 13 сөңгүлда участогунга сөңгүкчүлер болгаш агитаторлар уруглашкан чок кезек. Сөңгүлда талазы-биле хей чугулелерни билип ап, сөңгүкчүлер дыңнадының хынолдазы чорун турар.

Участоктуң сөңгүлда комиссиязының кежигүннери участокту корудуп болгаш шевер дерип белеткээн. Сөңгүкчүлер сиңа улуг күзел-биле кээп турар. Сөңгүлда материалдары-биле танышкан, азы телевизор көргеш кижилер кайы хей. Аныяк сөңгүкчүлер-биле хоочуннарның уружражыкшынналар эртип турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) пенсионер, агитатор Мария Гавриловна Каменина, сөңгүлда участогунда дежурный Алевтина Дмитриевна Лемина, участоктуң сөңгүлда комиссиязының кежигүнү Ирина Софроновна Намай-оол сөңгүкчүлер дыңнадын хынап орлар.

А. АЙРНИК фотозу.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиңге сөңгүлда талазы-биле округтарның сөңгүлда комиссияларының дыңнадыры

(Төнчүзү. Эгези № 46 «Шында»).

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Шагаан-Арыгның Чөөн талакы № 94 сөңгүлда округундан — эш **Соян Сотпаевич Чакарны**, 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң хей-ниитиниң корум-чурум кампалал министри, «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының пинти хуралындан депшиткен.

Шагаан-Арыгның № 95 Төп сөңгүлда округундан — эш **Валентина Ивановна Токминаны**, 1931 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы. Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының пинти хуралындан депшиткен.

Шагаан-Арыгның Барыын талакы № 96 сөңгүлда округундан — эш **Вениамин Николаевич Антыпентя**, 1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тывааптоэргеделдиң начальныгы, Шагаан-Арыг автожыл-агыйының ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының пинти хуралындан депшиткен.

Арыг-Бажының № 97 сөңгүлда округундан — эш **Кыргыс Бора-Тараевич Толдут-Зинкти**, 1931 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Улуг-Хая» совхозтуң механизи, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының пинти хуралындан депшиткен.

Торгалыгның № 98 сөңгүлда округундан — эш **Григорий Викторович Иванову**, 1914 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи, «Күш-ажылдың хостуу» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозтуларының пинти хуралындан депшиткен.

Чаатының № 99 сөңгүлда округундан — эш **Кыргыс Надылович Дингины**, 1922 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары, Жданов аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының пинти хуралындан депшиткен.

Арыг-Узуунук № 100 сөңгүлда округундан — эш **Монгуш Сандакович Чаш-оолду**, 1921 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «УТКА 25 чылы» совхозта улут хөйжу, «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының пинти хуралындан депшиткен.

Арыскаанның № 101 сөңгүлда округундан — эш **Силиниимаа Тулушовна Бөйбуну**, 1937 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «УТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы, ол совхозтуң Арыскан салбырының ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының пинти хуралындан депшиткен.

Хайыраканның № 102 сөңгүлда округундан — эш **Юрий Сергеевич Катковту**, 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, республребсоюзтуң даргазы, «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының пинти хуралындан депшиткен.

Баян-Кодуң № 103 сөңгүлда округундан — эш **Бай-Кара Шомузьбеевна Долчаңмаана**, 1916 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы, «Х Улуг хурал» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының пинти хуралындан депшиткен.

Мөреннің № 109 сөңгүлда округундан — эш **Өнермаа Шомбовна Танованы**, 1937 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, Мөреп сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи, «Мөреп» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының пинти хуралындан депшиткен.

Нарыынның № 110 сөңгүлда округундан — эш **Ооржак Бокпайоолович Бичени**, 1924 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары, «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының пинти хуралындан депшиткен.

Хүүсааны барымдаалаар

Республиканың Улусчу контроль комитединде

ХҮҮСААНЫ БАРЫМДААЛААР

«Кызыл тудуг» тудут өргелелиниң хоорайда чурттаалга тудуун чорудуп турарында мурнукузундан кандыгдаа өскерилге, ажыжишкин чок болганын республиканың Улусчу контроль комитединиң чоруткан хынаалдазы көргүскен.

Көрдүнген акша-херекшиниң четче ажыглавас, өгелээн хей тудугларны планда көрдүнген хүүсааларында ажыглаалга кирбес чорук үргүлүчүлеишпаан. 1966 чылда 1687 муң рубльдиң 1445 муңу ажыглаттынган. Планда көрдүнген чурттаалга шөлүүн чүгле 39,9 хуузун ажыглаалга киирген, ам 1965 чылдың түңнелиинден бээри сес мун ажыг дөрбелтин метр эзээн болган.

«Кызыл тудуг» тудут өргелелиниң бүгү чурттаалга тудугларын ажыглаалга киирер үеэн хүүсааларындан ийи—үш катап сөңгээрлээн боор турар. Капитал тудуг килдизинин 32 болгаш 80 квартиралыг чылыдыры, автотрестиң 44, харылаза өргелелиниң 8 квартиралыг бажыңнары ам үш чыл иштинде ажыглаалга кирбейн турар. Оон туржук, чамдык тудугларны шала кылган, ара каапкан чүүл бар. Ындыг тудуглар үредип, материалдары өскээр дажыглаттынып турар болгаш керээлиг организациялар ажыл-биле хандырбайн турарында. Тудуг өргелели чыл иштинде ажылга 176 кижиниң хүлээп алган, 271 кижиниң ажылдан үндүргеп. Ынчангаш тудутта турза чогуур ажылчыннар четчелеттинмейн турар. Оон чылдагаавындан 295 мун рубль түңнүг тудут-монтаж ажылдары чедир күүсеттинмээн. 1966 чылда прогул 975 кижи-хүнү четкен, оон харааныңдан 13 муң рубль хемчээлиг ажылдар база чедир күүсеттинмээн.

Тудут өргелелинде күш-ажылдың дешилгелиг хевирлерин, будурүлгеге ажыл-агый санажылгазын амдаа кошкак иептередип, моральдыг болгаш материалдыг деткиннирииниң хемчегларин четпес ажылган турар. Эрткен чылдың бирги чартыында ажыл-агый санажылгазынче шилчиткен үш бригада 1197 рубль түңнүг тудут материалдарын камнап алган. Оларның ындыг эки хуражулгазы турза-даа, өске бригадаларын ажыл-агый санажылгазынче шилчидериниң орнунга, харын ынчаар ажылдап турар бригадаларның ажылын контрольга албайн барган. Оон хараазында бо чылдың январь 1-де ажыл-агый санажылгалыг чаңгыс бригада ажылдап турар апаргаш.

Хоорайда чурттаалга тудуунда бо шыдажыр аргажок удут четпестерин республиканың Улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып көргеш, «Кызыл тудуг» тудут өргелелиниң начальныгы эш И. Остепецти шыңгыы сагындырбышаан, моон соңгаар бо хевээр уламчылаар чорукту кайчап-даа болдурбазын, тудут планын күүседирин, хүүсаазында ажылдаа киирген турарын, брак болгаш катап кылыр ор-рукту болдурбазын анаа даскан.

Тудут ажылынга контрольду күштелдирерин, тудутта чогуур коруктурумну тургузар талазы-биле «Кызыл тудугнуң» тудут өргелелиниге дээштиг дузалаш көргүзерин, тудут материалдары, механизмнер болгаш транспорт-биле хандырылгаш эки-жидер хемчегларин алырын «Тыва тудут» трестиге даскан.

Ажыл-агый чылының төнчүзүнде улусчу контроль бо айтырыгже катап эгаан, түңнелди үндүрер апаар.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЫНГА

ОН БИР АЙНЫН — БАЙЫРЛАЛГА

Тураның аймдырал хандырызга комбинады — мурнакчы будурулгелериң бирээзи. Коллективтиң кежигүнери артқел чылдың планныг даалгаларын чедиштькиниг күүсеткеп. Комбинат инвтизи-биле баранныг болгаш нинти продукция будурериниң, күп-ажылдың будурукчулуун бедидериниң планнарын ажыр күүсеткеп. Будурулге планында көрдүнгеннидеп ажыр 13,1 муң рубльдин камнагазын чедип алган.

Наймаалдыг коллективтиң кежигүнери беш чылдың ийиги чылын база чедиштькиниг эгелээп. Олар январь айда 36,4 муң рубльдин нинти продукциязын будурер планын 101,1, а баранныг продукцияны 100,8 хуу күүсеткеп.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш будурулгеде казбаргап социалистиг чарыштың бирги одуруунда комбинаттың даараныкчылар мастерскаязының коллективи чоруп турар. Онда 23 даараныкчылар чоңга бараан болуп турар. Олардың аразында хөй чылдарның иштинде чоңнуң аймдырал хандырылгазынга үзүктел чок ажылдап, эки шынарлыг хептерин даарап, чоңнуң хүндүткелин чаалап алган кижилер хөй. Даэрелериң бирээзинге даштыкы хептер бижикчызы Антонида Андреевна Смирнова хамаарыжыр. 18 чылдарның иштинде од ажылга үзүктел чок ажылдаан хоочун мастер-дир. Будурулге планның күүсетнейн баар таварызга ацаа турбаан.

Антонида Андреевна — район Советиниң депутады. Ынчангаш ажыл шагы доостуру-биле ооң ажылы кызыгаарлаттынмас: ацаа хөй соңгукчулар келир. Будурулге, өг-бүле, өөредилге дээш кандыг айтырыглар таварышпас даэр, оларны болур-чогууру-биле шиитпирлээриниге ооң улуг үлүг-хуузу киргеп. Ам болур соңгуулдарда эш Смирновапы Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулда талазы-биле Тураның Төп № 72 соңгулда округунуң комиссия кежигүнүнге соңгаан.

Даараныкга мастерскаязының даштыкы хеп даарап мастерлери Екатерина Мальцева, Екатерина Воробьева, Мария Потылицына, платье даарақчылары Коммунелда Пинчугина, Надежда Доможакова болгаш өскелер-даа январның планныг даалгаларын барык 150 хуу чедир күүсеткеп, мурнакчылар болгап.

Мастерскаяга кире бергеш, мастер Пинчугинаның ажылдап турарын кордум: электриниг даараныкга машиназын башкарып турда, далаш чок ышкаш сагындырар, а ылавылап көөрге, бүүрелдиг, эки шынарлыг продукцияның үндезинин ында чүведир. Бичии-даа артык шимчаашкин чок, бүгү он салаалар ажылда шын хуваатгынган болур, а мастериң кулаа машинаның ажылдап турарын контрольдаан орар. Мергежилдиг бо мастерни даараныкчылар Бии-Хем район Советиниң депутадының кандидадынга депшиттип, бедик идегелди көргүскеп.

Тураның аймдырал хандырылга комбинадының даараныкга мастерскаязы бүгү районнуң девискээринде чурттакчылардан чагыгларны ап турарынган ацтыда, бистиң кожаавыс Краснопрек крайның Пограничная, Иджим, Арадан суурларының чурттакчыларындан чагыгларны ап, чогуур хуусаалаарында күүсеткеп берип турар. Мастерскаяның төлээлекчилера чоңнуң чагыгын хүлээп алыры-биле колхозтар, совхозче график ёзугаар, ай санында нйи катап үнүп турар. Олар ыраккы Хүт фермазынга болгаш Сеин суурга күзенчиг аалчылар болуп чеде бээрлер.

Ам мастерскаяның эргелекчизи Нина Михайловна Соколовага состеп берээл:

— Бистиң чедиштькинивисти наймаал магадыпап турарын мандаа демдеглексеп тур мен. Коллектив кежигүнерн «шупгузу чаңгызы даэш, чаңгызы шупгузу дээш» деп принцип-биле ажылдап турар. Кандыг бир чылдагаан-биле бир кижи ажылче үнмейн барган болза, ооң үлүүп иштери ылавы-да күүсеидир. Районнуң барыын талазында чурттап турар чоңнуң хандырыгазын экижидери-биле «Ооке» совхозта бистиң мастерскаяның филиалын тургускан, онда нйи мастер чагыгларны хүлээп ап, эки ажылдап турар.

Ынчаарга хеп даараар материалдарның ассортиментизи-даа албек, кылган продукцияның сайгарылгазы-даа эки болуп турар.

Бар курлавырларны болгаш аргаларны санап көргеш, бүгү совет улус-биле бир ломей, улуг бәйрамга — совет күрүнеиниң тургустунганының 50 чыл ооңуң байырлалынга чедир 11 айларның даалгазын күүсеидирин хүлээнген бис. «Соглаэн сес. керткен миш» диэир болгай, байырлалга төлептиг ужуражырының бүгү бармындаалары бистс бар.

ЧУРУКТАРДА: даштыкы хеп бижикчызы А. А. Смирнова ажылдап тур. Даараныкчы мастерлер (солагай талазындан) Д. Иванова, М. Виговская Д. Соколова, район Советиниге депутаттың кандидады К. Пинчугина болгаш А. Кукарина олар.

А. АЙР.
Авторнуң фотолары.

ҮРЕЗИН, ТЕХНИКА, КИЖИЛЕР

— Бистиң колхозта юбилейлиг чылдың тарылгазынга белеткел хынамчалыг, ылаптыг чоруп турар — деп, Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП XXII съездизи аттыг нөдээ ажыл-агый артелиниң агроному Хүлер-оол Салчакович Дамба-Даржаа чугаалады. — Бо чыл болза онза чыл, ооң бүгү ажылүүлези, херектери Улуг Октябрьның 50 чылы-биле холбашкан. Ынчангаш колхоз баштаар чери, партия организациязы, тускай эртемниглер часкы тарылгага белеткелди кончуг чугулага коруп турар.

Колхозтуң тараа шыгнаар черинде чажарынга чедир арыглап алган үрезин хөй. Артельдиң чер ажылының кол культуразы кызыл-тас үрезини бүрүн урдунган. Ол болза бир дугаар класстың 150 тонна, ийи дугаар класстың 300 тонна болгаш үш дугаар класстың 200 тонна кызыл-тас үрезини болур. Оон ыңай мал чеми кукурузаның 6 тонна үрезини белен. Колхоз ам үеде арбайның болгаш чумизаның үрезинин тыптынып турар.

Тараның аймүдүн бедиперинге минералдыг чемнишчидиляге-биле чергелештир органиктиг чемнишчидилгенің ролю улуг. Колхозтуң тарылга шелдерииге 300 тонна одекти төккен. Оон чамдык кезии нөгаа ажылын сайзырадырынга үмер. Чүге дизе, нөгаага чоңнуң хереглели чыл бүрү улгадып турар. Нөгаа аймаандан ылган чемнер колхозчуларның чеминде нөвүдеп турар. Ынчангаш нөгаа үнүштерин чылыглаарынга болгаш чемшчидерииге 200 тонна одекти белеткээн.

— Бисте техника септелгезин нелдуунда доозулган дизе хөөреш эвес — деп, Хүлер-оол Салчакович уламчылады. — Септелгениң шынары дыка эки. Чүге дизе, техниканы бо чылын ажылдаар кижилер баттары септеп ап турар. Трактор септелгезинде Монгуш Самбуу, Куулар Чыртай-оол, Кара-Сая Пинер-оол, нөдээ ажылагый машиналарының септелгезинге Монгуш Ким-оол, Монгуш Биче-оол, Куулар Виктор-оол эки ажылдап, хүн бүрү нормазын ажыр күүседип турар.

Техника септелгезининң шынарын экижидер дээш, колхоз баштаар чери, чер ажылыкчы тускай эртемниглери механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты организастап, оларның харысаязын улгаттырган. Септелге мастерскаязынга колхоз баштаар черинің болгаш партия организациязының шилчинг кызыл тугун тургускан, чарыштың түңелки он хонгаш-ла үмдүрбүшаан, туиту чаалап алганнарга 5 рубль акша шаңналын катай тыпсып турар.

Кижилер ортузунга ажылды, социалистиг чарышты үрезин арыглаар звенода база эки организастаан. Ол звенода шаяыпчылар эвээш эвес. Трактурист-машинист Монгуш Домпай, хову ажывчыны херээжен Долаан Чудур, аныяк кыс Серен Монгуш, хову турлаанның таңныылы, ында партия бөлүүнүң удуртукчузу Донган Шат үрезин арыглаашкынынга күшеныишкинниг ажылдаан.

— Юбилейлиг чылдың часкы тарылгазынга үрезинни болгаш техниканы ынчаар белеткеп турар бис — деп, эш Дамба-Даржаа түңмеди. — Ынчалза-даа ол чугулага

ПЕДАГОГИКА АРНЫ

АДАЛАРНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойонга болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга тураскаатkан «Чаштанчыдан чалбыыш үнер» деп бүгү-эвилел походунуң негелделерин күүседир дээш Бай-Тайга районнуң 11 школаларында пионер дружиналары кызыл исчилериниң шинчилел отрядтарын тургусканнар. Араттарның хостуг эргези дээш демисекпин чораан никилерни тып, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржиниилериниң эрес-шадырлыг чоруктарының дугайында материалдарны чыып, боттарының өскен төрээн сууларының төөгүзүн бижип, эвээш эвес ажылдарны кылып турарлар.

Бүгү эвилелдиң «Чаштанчыдан чалбыыш үнер» деп походунуң сүлде демдээ «Бичии факел» Шүй ортумак, Кызыл-Даг, Тээли сес чыл школаларының шинчилел отрядтарын дамчып эрткени таварылга эвес. Тээли сес чыл школазының өөреникчилери кызыл исчилер Витя Иргит, Иргит Чылбакмаа олар «Бичи факелди» болгаш өөң демдеглел дептерин Барыын-Хемчик районнуң Алигаты сес чыл школазының кызыл исчилеринге дамчыдып берген.

Шүй ортумак, Кызыл-Даг болгаш Тээли сес чыл школаларында школа музейлерин ажыткан. Ында дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның булуңнарын, бойдус болгаш этнография салбырларын тургускан. Музейде чыглыынган материалдарны кичээлдерге база ажыглап турар.

Шүй школазының пионер дружиназын, Ада-чурттуң дайынындан ээп келбейн барган эки-турачы Хомушку Нордупка тураскаадып, өөң ады-биле адап алган. Ол ышнаш бо девискээрде чурттап, ажылдап турар эки-турачылар Хомушку Чудуруп, Алексей Адыгбай, Даржаа Данзын-оол, Салчак Серен-Доңдуп олариның төөгүзүн бижип, чуруктарын дайынчы алдарның булуңнарында аскан.

Араттарга үлүг-биижиктү өөредип, амыр-дыш чон ажылдаг чораан дыка хөй әревэчилерниң дугайында материал чыгдыычаан. Нәйырап суурнуң үндезилеңчизи, эң баштайгы тургустунган партия эге организациязының секретары Монгуш Ан-Берттүүевич Мандыттың болгаш хоочун эмчи Клара Дупчурнуң дугайында солун материалдар белеткеттинген.

Үстүмде айыткаңывыс школаларда ленинчи өрээлдер ажыттынган. Мугур-Аксы, Кара-Хөл, Тээли школаларында В. И. Ленининиң ажыл, амыдыралын көргүскен булуңнарны ажыттыкан. Шинчилел отрядтары ажылын ам-даа үргүлчүлеп турар. Оларның мурнунда ам-даа улуг сөрүлгелер бар. Районнуң 11 школаларынга төөгүнүң 6 музейлерин, ленинчи үш өрээлдерни, ленинчи беш булуңнарны, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның 7 булуңнарын ажыдар.

Келир чайын 1700 дыгыр аныяк исчилер походче үнер. Олар музей булуңнарынга 500 ажыг янзы-бүрү экспонаттарны чыып эккээрлер. Тээли—Шушенскове, Тээли—Моңгун-Тайга—Хандагайты болгаш Тээли—Кызыл — Кара-Даш маршруттуг походтарны чөрүдер.

Бай-Тайганың аныяк исчилери «Бичи факелди» школаларындан үдеп тура, «Чаштанчыдан чалбыыш үнер» деп походту чедиишкинниг уламчылаарын бүлүү-биле аазаннар.

Б. БАРБА.

Арыг-Бажы сес чыл школазында эге класстар башкызы Монгуш Бөкен-ооловна Сериң башкылаашкын ажылынга хөй чылдарда бараан боор келген. Бердинген материалды биздингир, тода чедингир кылдыр таймылбырлап тургаш, өөреникчилерниң бижиг билиин чедип ап турар. Ынчангаш республиканың журналчы башкыларының аразында ооң ады кирип турар.

Янзы-бүрү чурукчугаштар, карточкалар, макеттер дээш аңгы-аңгы көргүзүг материалдарын Монгуш Бөкен-ооловна боду белеткеп ап, кичээлдерге чедиишкиниг ажыглып келген. Уругларның кичээлдерге сонуургалы ынчангаш бедик. Хөй чылдарда көөнеттинген дружулгазы, башкылаашкынның аргазын ыяк биилира доктуг шынарлыг өөредилгени чедип алырын хандырган.

Монгуш Сериң — Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы. Чүгле школа херээ-биле кызыгланмайн турары-биле ол хөйге хүндүткелдиг. Суурда херээженнер чөвүлелим ол удуртkан. Бо чылдың март ай ооң амыдыралынга онзагай боор артар. Бүгү-делегейниң херээженнер хүнүн байырлаашаан, башкы ажыл чорудулгазының 25 чылын ол демдеглээр.

ЧУРУКТА: М. Б. Сериң кичээл үезинде.

Сөзүг болгаш фотозу А. Сокуровтуу.

БАШКЫЛАРНЫҢ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫ

Шүй ортумак школазынга ада-иелер школаның доктаамал аалчылары боор, класс башкылары-биле бо-ла сумелешкен, беседалашкар тургузаларлар. Тудугжу Хертек Шагдыр, Сарыг-оол Серенмаа, Шагаалай Сарыгбай, Хертек Серен-Долгар, Доңгак Демдек ышкаш ада-иелер школага кээп, уроктарга доктаамал олуржуп келгеннер. Колхозта чоланачы Хертек Дамбаның үш өөреникчилериниң бирээзи коңчуг эки, өскелери 4—5 демдектерлиг өөренип турар. Лесник Ооржак Окпан-оол ада-иелер комитединиң кежигүнү, үш өөреникчилиг: 5-ки классчы Ола чүгле 5 демдектерлиг, 7-ги класста Сергей, 1-ги класста Володя олар ударник өөренген.

Ада-иелерни школа амыдыралынче демнеп эвилелден, башкылар коллективинге боттуг дузаны ада-иелер комитеди чедирип, организастыг хемчеглерни ап чорудуп турары эки. Ада-иелер комитеди 16 кижи составтыг. Ооң даргазы Хертек Серенмаа ам үш чыл улаштыр сөңгүдүп келген. Кежигүннерни класстарда түс-түстә быжыглаан. Бүгү ада-иелерниң хуралын бирги чартык чылда бир удаа эрттирген. Класс бүрүзүнде ада-иелерниң демдеглел кыдыраажы бар. Ылаңгыя I «а», I «б», 2 «а», 3 «а», 3 «б», 6 «а», 8 «б» класстарда ада-иелерниң ажылын эки организастаан.

1-ги, 2-ги класстарның ада-иелери уругларынга хүннүң-не чылыг шайны ээлчег ёзугаар экип берип турарлар. 6-гы, 8-ки болгаш 3-кү класстарда ада-иелер школага дежурныйлап, уроктарга олуржуп турарлар.

Уругларның өөредилгези коштакан ада-иелерни ада-не комитеди кичээнгейге алган. Комитеттиң ээлчеглиг хуралынга Кара-Доңгак Дашка, Салчак Сүгүр, Хомушку Идамчап болгаш эске-даа чамдык ада-иелерни чалап алгаш чугаалашкан. Өөредилгези коштакан турган 8 «а», 8 «б» класстарның ада-иелериниң хуралын комитеттиң бүгү кежигүннериниң киржилгези-биле организастыг эрттирген.

Комитет кежигүннериниң дузазы-биле школага ада-иелер кежээнин организастап эрттиргени солун болган. Кежээге хөй кижи чыылган. Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың ниити байдалын ада-иелерге таныштырган. Ада-иелерге лекция база болган.

Тыва улустуң национал оюннары кажык адары, чинчи чажырары болгаш колхозтуң, школаның шыдыраачыларының эш-хуузунда ужуражыышкыны сонуургачыг эрткен. Кажык адарының арга-мергежилии эки билири, чараш ойнаары-биле алаэн хөй ада-иелер аныяктарның сонуургалын хайныктырган. Бирги разрядчы Николай Коньков, аныяк шыдыраачылар Николай Балхан, Ооржак Маалыр оларның ойнаазы солун болган. Хоочун шыдыраачы 70 харлыг Хертек Күнгаа бодунуң удурланыкчыларын чиик уткан.

Ада-иелер ажылы багай эвес организастаанын чаңдык түңнелдер бадыткап турар. Бирги чартык чылда 1 «а», 4 «а», 10 класстар 100 хуу өөредилеглиг болган. 1—4 класстарда 231 өөреникчилерниң үштүң бир кезиинден хөй чүгле 4—5 демдектерлиг өөренген. Ооң иштинден 1 «а» класста 34 өөреникчилерниң 17-си 4—5 демдектерлиг өөренген. Ол класста эрткен чылын Кызылда башкы үчилиштиң доскан аныяк башкы Б. Н. Балан-оол ажылдап турар. Бо дээрге класс башкызының ада-иелер-биле деминг ажылдаанының түңнели болур-дур.

Чамдык ада-иелерниң школа амыдыралындан ам-даа хөөрүк боор турарын айтыр херек. Хомушку Идамчап колхозтуң «алдын холдуг» дарганы. Ынчалзаа-даа школачы уругларын кижилиидер алаяның хүндүлүг хүлээдегээн ол башкыларже чуүй каап чанчыгып калган. Бо эр-бүледе 4 кижи школачы, оларның эң улуу школазын ара каггаан. Өскелериниң өөредилгези болгаш чуруму коштакан.

Кадарчы Салчак Доржу уругларының өөредилгези дээш бичии-даа сагыш чөвавас. Өөреникчиге тааржымалыг байдалды тургузуп, кичээлдерден хожудатпайн өөредир туржук, уругларын башкыларының чөпшээрели чокка залынче ушкарып, чана бергеш, 15—20, харын-даа ооң хөй-даа хүннерде кичээлдерден хожудалып, шөлээп олурар ада-иелер безин бар боор турар.

Ада-иелер-биле харылзааны улам быжыглаанындан школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы эжиктиири чугаажок.

А. ДОРЖУ,
Шүй ортумак школазында өөредилге эргелекчизи.

Ужуражылга чаңчыл болур

Республиканың Кызылда очно-заочно өөредилгелиг школалы доозукчулар-биле ужуражылга кежээзин организастаан. Кежээге ур белеткенген бис. Дээди болгаш ортумак-даа өөредилге черлерин дооскулаан, өөредилгезин ап-даа уламчылаан турар доозукчуларже чалага билеттерни класс удуртукчулары шагда-ла чорудупкан.

«Олар бистиң школага өөренип турганнар», «Өөредилге, ажыл-ишке мурнакчылар» деп стендилерни тургускан. Кежээге хөй доозукчулар чыылган. 1961—62 өөредилге чылында школаны доосканнардан В. Заворотный Новосибирскиде партияның дээди школазында, А. Быков Москваның полиграфия институдунда өөренип турарлар.

Залдың бир талазында 1964—65 өөредилге чылында школаны доосканнар чыглып чугаалашкан турдар. Валерий Полухин Москваның авиаконструктор институдунуң студентизин, Людмила Добромыслова — Кызылдың башкы институдунда өөренип турар.

Кежээге чыглып келген кижилер чүгле эки дыштанып, ким канчаар өөренип, ажылдап турарын сонуургажырындан аңгыда, аныяктарны сонуургадып турар аңгы-аңгы айтырыгларга харыылааннар. Чижээлээрге мындыг айтырыглар ында кирген: «Силерниң келир үедеги профессияларның онзагайы чүдел?», «Күзелиңер боттанган бе?», «Амгы мода дугайында кандыг бодалыг силер» дээш өске-даа.

Доозукчу бүрүзү айтырыгларга харыылап, бодунуң сагыш-сеткилин илередип турган. Бодунуң профессиязынга ынакшыл, амгы мода дээш өске-даа айтырыгларга солун харыыларны доозукчулар бергилээн.

А. ЖИГАЛКИНА.

КАРА-ХААКЧЫЛАР

Амгы үениң аныяк өскени бауыгыл-ла чаа салгал болуп: бөдүүн чараш аалы-чаңныг, билиглерге чүткүлдүг болуп, күш-ажылды хүндүлеп көөр кылдыр өөрүп, кижизиттиниң турар. Кара-Хаак 8 чыл школазының башкылар коллективиниң ажылы багай эвес. Бо школада «Тинлелге» совхоатун. Кызылга хамаарыжыр «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтарның малчыннарының 200 ажыг уруглары өөренип турар.

Бо өөредилге чылының бирги чартыында кара-хаакчылар өөредилгени 96 хуута күүсеткен. Маңаа башкыларның эң-найыралдыг коллективиниң ролю улуг. Билиг-мергежилиин бедидип, дружулгазы чыл келген тудум өзүп олурар башкылар мында хөй. Школавың доозукчу 8-ки класы, 6, 5 «б» дээш өске-даа элээн каш класстар чүс хуу өөредилгелиг болганнар. Бо класстар чүгле өөредилге эвес, харын пионержи ажыл-херектер, корумчылар Хомушку Чудуруп, Алексей Адыгбай, Даржаа Данзын-оол, Салчак Серен-Доңдуп олариның төөгүзүн бижип, чуруктарын дайынчы алдарның булуңнарында аскан.

Араттарга үлүг-биижиктү өөредип, амыр-дыш чон ажылдаг чораан дыка хөй әревэчилерниң дугайында материал чыгдыычаан. Нәйырап суурнуң үндезилеңчизи, эң баштайгы тургустунган партия эге организациязының секретары Монгуш Ан-Берттүүевич Мандыттың болгаш хоочун эмчи Клара Дупчурнуң дугайында солун материалдар белеткеттинген.

Бүгү өөреникчилериниң, ылаңгыя интернатта чурттап турарларының хостуг үезин чоп ажыглаан, корум-чурумнуг болурунче мында кол кичээнгей салдынган. Ырының, танцының, күш-культураның болгаш чурук тырттырарының болгумиринде уруглар өөренип, дыштанылга кежээлерин организастаарынга идепкейлиглер. Чурттап турар өрээлдер бичии, кыяа-даа болза, ында арыг-сеңиг.

Х. САРЫГ-ООЛ.

ЧУРУКТА: школаның ниити ыры болүү школачыларның боттарының уран чүүл көрүлдезинге белеткенин турары.

Авторүүн фотозу.

Кол үнелел — быжыг биилиглер

МИНИСТРГЕ АЛДЫ АЙТЫРЫГ

БАШКЫНЫҢ АДЫ

Башкы болуру хүндүлүг, харыысалгалыг хүлээлте. Ол дээрге бедик медерелдиг, эки мөзүг-шынарлыг кижи болур. Башкы деп чаагай атты чедип алыры безин аңаа-ла таварылга эвес деп бодаар мен. Башкылай бергеш, кандыг болур мен дээрзин ол шагда мык үгаап билген турар үжүрлүг.

Өөредилге черн дооскан аныяк башкы чаа-ла ажылдап эгелеп тура, бергелерге таварыжы бергилээр. Ынчангаш дуржулгалыг башкыларның кичээлдеринге олуржуп, бодунуң сонуургаан айтырыгларын өскелерге салып, олардан арга-сүмени алырындан ол эгелээри черле таварылга эвес. Чүге дээрге, башкы кижи школага өөреникчилерден аңгыда, бодунуң суурунга, колхозунга азы хоорайның бүгү чонунга бо-даа шын-на башкы-дыр, өөредип-даа шыдаар, өөренип-даа чоруур кижи-дир диртири черле өөрүнүүт.

Бисте мындыг башкылар хөй. Оларга ким-даа чөгаарланыр. Оларны чон чаидыр көөр эвес: «Ол башкының өөреткен уругларының чурумнуг, класска кажан-даа катап олурбас, хүндүлээчел, массачы» дээш бо-ла чугаалажы бээр бис. Ажы-төлүүн кижизидикчилери башкыларны чон кезээде хүндүлеп чоруурунуң херечизи ол болур-дур.

1947 чылдан бээр 20 чыл дургузунда Бии-Хем районнуң Халыы сес чыл школазынга ажылдап келген Екатерина Седен-ооловна Таан-оол болгаш өруе дыл башкызы Анастасия Васильевна Башеева оларны бо-ла мактап чугаалажыр. Шынап-ла бо башкылар-биле, ада кижи болганымза, хүүда беседалажып, уругларымның чурум-сагылгазын, өөредилгезин сонуургап турган мен. Школага үргүлчү кээрин сүмелээр улус.

Өөреникчиден болгаш ада-иеден шын негелделиг болганындан олар кажан-даа багай түннелдиг болбаннар. Ол ышкаш бистиң школаларывыста чамдык башкыларның болуп ап чоруруу башкы деп атка дүүшпейн баары коңчуг шын эвес. Ындыглар аныяк салгакчыларны кижизидер түржүк, школаже чагдавас үжүрлүг.

Чамдык аштернин «Шынга» үнүп турар саналдарынга каттышпышаан, ылаңгыя бирги класс-чыларны эң дуржулгалыг башкыларга хүлээтее эки боор.

С. СЕДИЙ-ООЛ,
колхозчу.

КЫМ БОЛУРУЛ?

Чарлаа субботаның эртенинде-ле турар черинге кеэтүп келген. «Кым болурул?» деп кежээ 7 пакта болур... Оны вомчаан-на өөреникчи ол шакка чедир чаңгыс-чаңгыс, болүк-болүк болуп алган, сеткил күзелин сумелешкен турганнар.

Интернатка болүк уруглар аразында кире бердим. Олар ында эмчилээн, башкылаан, чоланачылаан, чамдыктары артистен мырлаан, өскелери пиртен шеңеттинген, каттырыкчан турлар.

Бичии Галя Монгуш меңээ хомудаксап чугаалады:

— Артист болур мен дээримге, мени мырлай албас кижи дээр-дир, башкы—дей-дир.

Моңгуш Долгар тура:—Башкы болур мен дээримге сени кайдыг башкы дээр, мыя хире кижини дээш, бичие салаазын көргүзер уруглардыр—деп шын-на сеткил-биле билдирип турган.

— Поварлаар мен ол-ла—деп, демне чемелеткен хире. Света Сарыглар мени үүг дээр эвес дээзинг, уруглаже кезе көрдү.

От тыныгаан үедеп эгелээш, октябрь делгемнче кижи ужуткуже, 30 мүң ажыг профессия бар. Ооң кайнызында-даа багай үүе чок. Шупту коңчуг эки. Чүгле эки өөредилге, чурум-биле олариның хайызын-даа чедип ап болур дээрзин чугаалады.

7-ги класс. Олуттар тыгырт долу. Хоглуг. Аңаа немей чайгы чечек дег янзы-бүрү өөнүг хептерлиг, чалыы салгал— 5—8 классчылар. Аалчылар болгаш башкылар. Кежээни эгелээрин чарлапкан. Биржым.

— Харым өстү, харын мырай—оң сес четти.

Кала барып ажылдаарыл?

Кайдыг ажыл кылырыл ам?—дээн сураглыг шүлүкчү Владимир Владимирович Маяковскийниң хаты сөстүг одуругларын-биле мыржым класс оттуп үнүп. Октяргайга ужугуп, оксанга шымнығып, хову корабли дынмирип, хойлар чингейнип, цирктер демир удазын кырлап, мыраажы кыс хаинаараи дег мынгылыг бадыра берип турар... Эге сес алган башкы кежээниң башгайы одуп кыпсып каан. Башкы бодунуң профессиязын-че уругларны кыйгырган.

— Ким сүт ижикселеэзин? Мен саанчы мен. Ол ажылымга ынак мен—дээш. Улуг-Аладак сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы Анна Ооржак сес алган. Ол аңаа бодунуң чедиишкиннерин, инекти канчаар ажаарын, саанчы—чымыштыг болгаш харылсалгалыг ш дээрзин өөреникчилерге чугаалаваш, олурганнарда келир үениң саанчылары бар дээрзинге бүгүрээп.

Салбырның механизи коммунист Максим Монгуш школачы уругларны кодээ ажыл-агыйның ыйшина-техниказы-биле таныштырып, ооң бүгү назында албан херектиин фактыларга илереткен.

— Мен 6-гы классека турунда, аваң дегдиирип аарый берген. Хөлчөй-ле мунгараан мен. Мээң аваамга дузалаптар күжүм чок бе деп айтырыг ыпчаң-на мени хөлзедишкен. Кызыл-Мажалыкка 11 классты доосканы, ийи чыл күш-ажыл кылгаш, шиилп алганым—эмчи болуксаан күзелимче хапкан мен—деп, Томскиде медицинститутчуң кезер эмти салбырының студентизи Даржаа Эрес-оол кежээниң киржиичилериниг чугаалаан.

— Улан-Удэ, Дыннаан боор силер. Бистиң тыва оолдар, кыстарны ам кайы дээди өөредилге черинде чок дээр боор. Мен ол хоорайга ам 3 чыл болдум. Удавас доозар мен. Кодээ ажыл-агый институдунда эки өөренип тур мен. Дыштанып келдим, уруглар — деп, 3-кү курстуң студентизи эш Ооржактың чагыг чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнааннар.

Кежээге 7 классчы Вера Кожбу башкы болурун, 8-ки классчы Зоя Ооржак эмчи болурун, Валера Кыргыс чоланачыны, Саша Сангыы агрономну дээш, боттарының күзелдерин хайныыкшыныыр чүүкүл-биле чугаалааннар. Өөреникчилериниң комсомол организациязының секретары, школаның эки өөреникчизи 8 классчы Зоя Чоксум тура:

— Эге класстан бээр-ле эмчи болукээп келген мен. Класым өскен үдум, күзелим улам ажыттынып олурар. Томскиниң эмчи институдунда Эрес-оолдуң сүмезинге улам хайныгып олурдум — деп ол чугаалаан.

— «А» деп үжүн билбес чорда өөредип каан башгайы башкызын кижи кайыын үттүр. Башкы—эртемденнин-даа, математиктин-даа орук айтыкчызы. Ынчангаш башкы болур деп быжыг күзелдиг мен. Кызыл өөренип чораап, күзелимни ыяклала чедип алыр мен—деп, Вера Кожбу саналдаан.

6-гы классчы Света Мунзук өөрүнүң өөнүзүнден аалчыларга болгаш чалатканнарга байыр чедирип, өөредилгезинге, ажыл-ишкинге, ажыдырал-чуртталгазынга улуг чедишкиннерни күзээн. Кежээ соонда танцы, аттракционнар, массалыг ойын болган.

Бо болза Барымп-Хемчик районнуң Доң-Терезин 8 чыл школазынга «Кым болурул?» деп кежээниң эртенинден алган кыска дыңнадыгдыр. Чаа чылдан бээр школага математиктиг кежээлер солун эртип турарында кижи кайгаар чүве чок. Школаның чаа директору, өөредилге эргелекчизи эштер М. Т. Уваа-оол болгаш О. М. Бызыр оларның кеску организакты ажылы ооң-даэки ажылдаарын күзенгир.

А. ДОПЧАА.

Хөй-ниитичи почтачы

Улуг-Хем районунуң Ак-Тал суурунда почтачы Санчат Тюлюшевна Самбу партколлегиянуң хөй-ниитичи тарадыкчыларын организастап турган, бо чылдың парлалгазынга бижидилгезин эки орутткан. Суурнуң өрете бүрүзү чагыдылгалыг.

Район төвүнден почта чедип келирге билек, солуннарны, журналдарны болгаш чагааларны, чедирилгелерни әдилеп сайгаргаш, кара сумказын долдур суккаш, Санчат Тюлюшевна бажыңнарны кезип чоруптар. Чурттакчыларның почтазын чедирип берикпет, кыштагларже, фермаларже, бригадаларже баар почтаны сайгаргаш чорудуптар. Ак-Тал суурнуң чурттакчылары солуннарын, журналдарын, чагаа-бижиктерин саадал чокка ап ковчуп, почтачызын мактап турарлар.

Эш Самбу хөй-ниитинниң ажылынга бөдә идепкейлиг киржип, чонның хүндүткелин әдилеп чоруур. Ак-Тал школазының төрелдер комитединиң кежигүнү, суурда керээжиннер төвүзелиннің даргазының оралакчызы. Бо ажылдарда онаашкан ажылын база ак сеткилдиг күүседип турар. Школага болгаш малчыннарга шеф организастаар талазы-биле идепкейлиг чоруун көргүзүп келгеп. Бирги болгаш ийнги улдуннарда школаны эш Самбу шеф-биле чугайлаткан. Керээжиннер төвүзелиннің талазы-биле таймылбыр ажылдарын чорудуп, культурлуг, арыг-шевер чурттакта дугайында бесседаларны бажыңнарга кылып чоруур. Ак-Талдың клубунда бот-тывыгыр уран чүүл болгүмүнүн идепкейлиг киржикчизин.

Бодунуң ажыл түлэлгези-биле, хөй-ниитинниң ажылы-биле чергелештир уругларының киржизидилгезинче улуг кичээнгейин салып турар. Эш Самбунуң уруглары 1, 2, 3 класстарда ковчуг эки өөренип, Ак-Тал школазының тергииннерге болуп турарлар. Өгбүлеге бичии чаштарны киржизидеринге өскө ада-иелерге үлегерин коргүзүп, оларга үмеэлин берип, уруглары эки чаңчылга өредир талазы-биле бесседаларны кылып берип чоруур.

Агитатор түлэлгезин почтачы база эки күүседип турар, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында материалдарны солуучуларга таныштырып турар.

Б. ДОҢГАК.

Кожаларывыска концерт

Кызылдың ыры болгаш танцы ансамблиниң бот-тывыгыр артистери 70 ажыг кижи Хакас автономнуг областың төвү Абакан хоорайга концерт көргүзүп чоорааш келдивис.

Абаканның М. Ю. Лермонтов аттыг шин театрынга бистиң ансамбль үш концертти көргүсиен. Концерт бүрүзүнге-ле көрүнчүлер театрның делгем залын шыгырт доодур олурупкан бөөр чүве болду.

Ансамбльдиң күүсеткеним «Төрээн чурт, партия, Ленин», «Орденниг Тыва» база «Орус ыыш» деп ырларны көрүнчүлер улуг сонуургал-биле утпаан. Уруглардың танцы бөлүүнүң ойнаашы «Элдек шыгырааш» база ооларның күүсеткени «Аьттыг кижилер» деп танцыларны катап-катап күүседирин көрүнчүлер дилеп турган.

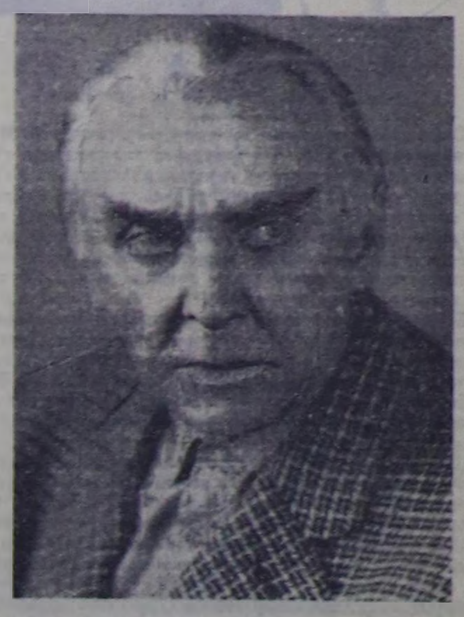
Ийи-чаңгыс база бөлүк ыраажылардың ырлашкары орус, тыва ырларны абаканчылар улуу-биле сонуургаан. Чаржып турарывыс Хакасияның төвүнге боттарывыстың уран чүүлүвүстү бараалгатканывыс биске улуг өөрүшкү болган.

В. МӨЧЕК.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

Константин ФЕДИН

75 ХАР ХАРЛААНЫНГА

Константин Александрович Федин сотсиалистиг чаа уран чүүлдүң эң үнезинниң салыпкан, сураглыг совет чогаалчыларының хоочуң салгалының төлэлекчилериниң бирээзи. Аныяк Совет республика Улуг Октябрьның чаалап алгыныкының камгалап быжыглаары дээш, боо-чеңеекти холга туткаш, чаныш-сыныш чокка туржуп турган дошкун үеде, ооң чогаалдары кестүп кээп, чогаалчы болган үези-даа оң. Бодунуң хөй чылдагы чогаадыкчы ажылынга кадыг-доңкун үеде төрүттүнгеш, бергелерин ажып тиилээн чаа ниитилелдиң дугайын, чаартынган Россияны, коммунизмче бар чыдар совет улустуң чаа-чаа тиилелгелерин коячуг шынаны-биле, сагыш-сеткилди хайныктырып келир кылдыр бижип көргүскен.

К. А. Федиииниң чогаалдарының кол темазы — кижи болгаш ниитилел. Орус революстуң мөзүшпаларның хевирлеттингенин чогаалчы совет үеде эң-не хамыда-биле көргүзүп шыдаан. Федиинин чогаалының маадырлары революстуң чажыт ажыл-чорудулгага ажылдап ыяк болган, хамаатты даймының чалбыышты одуга дадыгып-быжыккан, баштайгы беш чылдарының улуг ижин тудуп тургузушкан, немеп фашистер-биле дайынга тиилеп үнгеп — берге орутгарны өртеп, бөгүүг чаа ажыдыралдың тургузукчуузу кижилер болуп турар. Чаа ниитилелди чаартын тургузары дээш Коммунистиг партияның деминделиң, удуртучу-башкарыкчы ажыл-чорудулгазын Федин бодунуң чогаалдарынга улуг реализчи күш-биле уран-чечен кылдыр бижээн. Коммунистерниң эң эки үлегер-чижек болуур овур-хевирин ол бодунуң чогаалдарында көргүскен. Аңаа ооң «Баштайгы өөрүшкүлер», «Аңаа эвес чай», «Одаг» деп романнарының маадырлары Кирилл Извеков болгаш Петр Рагозин олар хамаржыр. Революссуң уран чүүлдүң хогжудезиниң орутгарының чүтүлә айтырыглары, революстуг хереңге интеллигентиниң болгаш чурукчуның ролүн, социалистиг ниитилелдиң мурнунга уран чүүлдүң ажылдакчыларының харылзалгазының дугайы ооң чогаадыкчы ажылында кол черин эзеп турар.

Академик К. А. Федин литературакның база бир улуг теоретиги, ханы идея болгаш чогаал бижиир арганарны чаартыкчы ёзу-биле чорудары дээш могаг чок демиселчи. Ол курушениң хөй-ниитиниң ажыл-херээниң идепкейлиг киржикчизи, чорудукчузу, ССРЭ-ниң чогаалчыларының организациязының удуртуп баштаар херекке бодунуң улуг улуг-хуудун киирештирип, бистиң литератураларывыстың аныяк салгалын өстүрүп, кижизидеринге хөй ажылдарны кылып турар.

Чечен сестүң кайгамчык чурукчузу К. А. Федин чогаадыкчы күштүң чечектелиишкинизинге туруп, чонунга, партиязынга бараан болуп, коммунистиг ниитилелдиң тиилезиглери дээш туржуп турар.

Константин Александрович Федин 1892 чылдың февраль 24-те төрүттүнген, ооң бичии болгаш аныяк чылдары Саратовка арткан.

Башгай садыг-санажылга училищезинге өөренгеш, ооң соонда Москваның садыг-санажылга институдунуң экономика салбырынга өөренип турган. 1914 чылда студент Федин немец дыл талазы-биле билиин бедидип алыр дээш Германияга чеде берген. Аңаа турда, империалистиг дайын эгелээн болгаш ол туттуруушкунга таварылышкан. Туттуруушкунуң дөрт чылының дургузунда амыдыралының аргазын дилеп, хөлжүмүү болуп, орус дыл-даа башкылап, театрдаа ажылдаан.

1918 чылда К. А. Федин Төрээн чуртунга эзи чанып келгеш, чырыдышкын черинге, ооң үндүрер болгаш редакторлаар ажылга ажылдап турган. Юденичниин Петроградче халдап кирип турар үезинде Федин фронтуже чорупкан. Аңаа барташ, 1921 чылга чедир пеприт солуунуга ажылдап турган. Ол чылдарда ооң рассказтары, очерктери, фельетоннары, түүлдери солуннарга удаа-дараа умуй турган.

Ооң «Киеель даай» (1919 чыл) деп рассказы Москвага чарлаттынган конкурсека таныттырган. 1920 чылда Константин Федин алдарлыг чогаалчы Максим Горькийге ужураштаан, аныяк чогаалчының рассказтарының тоожуларының дугайында бодунуң санаал-оналарын Горькийге берип, ооң ёзулуг башкызы апарган.

«Хоорай болгаш чылдар» деп номну 1922-1924 чылдарда бижээн, улуг сураглы чедип алган, ол ном болза революстиң дугайын бижээн башгайгы чогаалдарының бирээзи. Ооң соонда «Алыскылдар», «Европаны аспактапканы», «Санаторий Арктур» деп романнарны бижээн.

Ада-чурттуң дайынының чылдарында Федин шилерин, рассказтарын, очерктерин хөй-ниитилеп бижээн. 1943—1948 чылдарның дургузунда ол «Баштайгы өөрүшкүлер» болгаш «Аңаа эвес чай» деп романнарны чогаатқан. 1910 чылдардагы революстуг чалгыларны «Баштайгы өөрүшкүлер» деп романында көргүскен. 1919 чылдың чайынында Совет Россияга болуп турган болуушкуннарны «Аңаа эвес чай» деп романында бижээн. Бо романнары дээш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналыны алган. Бо романнарының төнчүзү болуур үшкү ном — «Одаг» 1941 чылда, дайынның коргунчуг, баштайгы алды айларында кижилерниң канчаар чурттап, ажылдаан, демисеткен, чүнү бодап тургаанының дугайын номчукчуга тоогүп берип турар.

К. А. Федин ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чиңгине өөренгүүчү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады.

Константин Александрович Федиинаң чогаалдарын тыва номчукчулар улуг сонуургал-биле номчуп турар. Ооң бижээн номнарын чүгле библиотекалардан эвес, кодээде чурттап, ажылдап турар тыва колхозчуларның, ажылчыннарының бажыңнарындан көрүп болур.

„ААСПЫРАК“ ХЕРЕКСЕЛ

Кибернетиктиг херекселдер амыдыралга ажыглаттынып эгелээн. «Техниканы — аныяктарга» журналдың февральда үнген дугаарынга ооң туснаа корреспондентизи Юрий ФилатовтуңНалугадан бижээн репортажын парлаан. Ону номчукчуларның кичээнгейинге баргаалгаттывыс.

«Б. Н. Гришин» деп атты хүлерден шуткуп бижээн ажиктү соктакпаш, «Бирип моорданар» деп, демир дег, кыңгырадыр чугаалаан үнүү дыңнаан, кирип келдим. Эзизиргей өрээл. Аяс хүнүң херелдери ону чырыдып турлу. Мурнумда ханадан кожеге ажыттына берген соонда, ооң холдарын бурунгаар сүнүп алган, кылагар, чайыннанчак дагаа келдиг Адавастай үне кылаштап келди. Ол кызыл-ногаан каракгарын чивеннеткилээрге, ооң иштинде бир-ле чүве шимлээн, дызылаан соолунде, робот херексел ээлдек үн-биле мынча диди:

— Экии, мени АРС—автоматчыткан радиоэлектроникуг секретарь дээр.

— Экии — деткеш, бичии-ле бодаа холумну олче сүна каапкар частым.

— Келгенимерге өөрүп тур мен. Мээң ээм техникумда лекция номчуп тур, а мен чааскаан турарым бо-дур. Чалгаракпан турдум харын.

Херексел-биле канчап чугаалажыр чоор деп бодап, аайын тыпкайн, кезек тур мен.

— Саадап көрүвер. Хогжум дыннаар силер бе?

Өрээлдиң булуңунда магнитофон чырый берген, кударанчыг аяга ойнай берди.

— Ленинградтың джаз-оркестр аялгазы-дыр — деп, херексел чугаалаан, салааларын аяга айыбиле чайып турганын көрүп кагдым.

— Чайлыг үем конгуг аваш — деп, ол уламчылады,— эртен ээмни оттурар, аңаа эртенги гимнастика кичээли номчуур, ооң соонда ол хүн ооң чүнү канчап, кайнаар баарын сагындырар мен. Ол ажылдап чоруй баарга, өрээлге чырык ажуруп, кыпсып, өрээл иштин чылыыр мен. Чангыс сес-биле чугаалаарга, ажыл-ла хөй. Ол бүгүнү үе, үн, хүрээ, индукция (шимчээшкин). чылыг-соок хемчээр реледер (нарын херекселдер) дуазы-биле кылыр мен. Оларның чыгган медээлерин түскай нарын аппарат нүүртээр, шүүштүрер, ооң соонда түүнү кылырын күүсевчи механизмнерже замчылар. Түскайлан блоктардан (кезектерден) түргүстүнган мен, ынчангаш башкартыгыр, ооң аңгыда мени аңгы-аңгы кезектерге чазып болур. Мени ынчаар чазарда, шалыпкын кижи беш-даа минута четпес түве.

Херексел кезек ыыттавайн баргаш, ооң соонда үзүлүүр мынча дидир:

— Ийе, чазарын беш-ле минута иштинде кылыр, а мээң ээм мени үш чыл иштинде эптеп тургузуп келгеп. Кезек бүрүзүн ол болу дүнгаалап тудуштуруп турган түве. Көрүнерден — деэш, ол хал көрүндү. Сырбаш деэш, обта дүштүм. Ооң артыкы ханазы азырлы берген болду. Бижиминиң хан-ламырлары дег, кызыл, көк өңнүг кылыр кошкулаан, арааныраан сывырмынак демирлерни көрүп кагдым.

— Чараш-ла түве, аа?—деп, херексел айтыра-лыр.—Мээң кол ажылымдан аңгыда, ындыг нарын кожугларны канчаар кылганын көөрү база солуп аа? Кезектер үредп баар болза, оларның орнунга ажылдай баар артык кезектери бала бар. Электри тогунуң дуазы-биле ажылдаар мен, мээң деңзим 100 кг хире, а узунум 170 см. Мээң чоргааралым — солагай холум кандыг-даа нарын ажылды кылып шыдаар. Аржаан ижиксейлир силер бе? Ижинге эки дижир.

Херексел «Боржомн» аржаанныг шилди алгаш, стаканга кутказын, менче суулу.

— Четтирдим — дидим.

— Хөөрер-ле тур мен, шылагзына бербединер бе? Ынчаар хөөрежири хөвар болгай. Мен телефон туазын тудуп алгаш, ээм бажынынга чок болза, телефоннап келген кижиниң чугаазын чугаалаткаш, ону магнитофонга бижидип алыр мен. Ол даарге, үстүүде мээң чугааларым медээлерниң нүүртээшкини, каттыжылгазы, ханчылгазы-дыр. Телефонга чугаалашкан үзеп ажыг кижилерниң чугааларын сактып ап болур мен. Силерниң бо өрээлге келгенинерни канчаар билип апканын солуп тур боор аа?! Ооң чажыды аажок болуүн — чүрүк тыртар база шимчээшкин билир релерниң каттыжып ажылдай бергени олдур. Ол үеде мээң нарын механизмнерим дөгерге ажылдай баар, ынчан мен автомат дуазы-биле электри четкизинден ангыланып, болумүнүң иштики хөделдирикгилерим-биле ажылдай баар мен.

Ам кызыл-ногаан каракгар аңаадагызындан дүргеп чивеннежи берди.

— Чүгле кижи келирге, хөделип эгелей баар эвес, а болумнуң кезек-кезек болгаш, медээлей баар түскай «оттурукчум» база бар, ынчаарда радиоламчылыгазын магнитофонумга бижидип, өрээлдиң чылыг, соогун хемчээп көрүп, чырыкты кыпсып, ажуруп турар мен. Ам мээң ээм мени телефон долгаарынга өөредип турар. Аңаа өөрөни берзимзе, мырынай магалыг болур, бажынга өрт кыва берзе, азы хайындырган чем хөөрээш савазынган токтуп туруп берзе, чогуур албан черлеринче телефоннаптар мен... Шупту олдур, мээң чугаам доозу берди. Байырлыг.

Херекселдиң хөй редериниң бирээзи дагжаан соонда, ол сиргеп дээш, ыт чок барды. Каракгары база улам-на оожум чивеннешпишаан, доктаай берди.

Карангылай берген. Карангы өрээлде автомат-секретарының халегези кестүп туру. Дем чаа-ла ол менээ аажок хөөреп, аялгалар ойнаып турган түве, ам ырлыы апарган. Ону болаарга, кударанчыг болду. Ам ол аңаа-ла аңгы-аңгы демирлер апарган. «Байырлыг»—деэш, үнүптеримге, меңээкым-даа харылавады. Дашкаар үнүп келиримге, хоорайның оттары чыгып, харлыг кудумчулар кестүп тур. Телефон үгээнге таварыжы бергеш, 59-34 дугаар телефонче долгаптарымга. «АРС ыыңнап тур» деэп таныш үн дыңналып келди.

— Экии, таныжым, дириг сен бе?—деп, өөрүшкү-биле алгырым. Ооң мээң чугаамны магнитофонга бижип алырын сактып келгеш, ындыг айтырыг салыпкаимга ыядып, телефон туазын дораан-на салып кагдым. Дем чаала аажок хөөреп турган автомат-секретарыны канчап «дириг сен бе?» деп айтырып диттигинкеп кижи боор мен?. Ам база катап аңаа чеде баар болзумза, база ол солун чугаазын хөөреп эгелээр болгай.

Даартазында хүн ооң чогаалынчызы, темир-орук техникумунуң башкызы Борис Гришин-биле ужуражып бергеш, мээң АРС-биле чугаалажып турганымның дугайын чугааладым. Аңаа аажок-ла каттыжышкан бис. Ол АРС-ты аңаа-ла сонуургал-биле кылып албазын. Бүгүрүлге бүрүзүнде нарын автоматтар ажылдап турар, а бис ону бажынывыска, бажын ажылы кылыр кылыр чүге кылып ап болбас бис, ынчаш? Ынчан бажын ажылы дыка чиңгээрле болгай. А ол ажылдарны, бистин бо кергенивис ышкаш автоматчыткан херекселдер—АРС-тар. «ааспырак херекселдер» кылып болгу дег-дир.

(ПМА).

ГДР БИЛЕ КАР-НЫҢ АРАЗЫНДА КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

КАИР, СЭТА). 1967—1968 чылдарда Герман Демократтыг Республика биле Каттышкан Араб Республиканың аразынга эртем болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында протоколга ат салган.

Ийи чурттарның эртем-шинчилел организапиларының болгаш институттарының аразынга эртем шинчилелдерин, дуржулганы болгаш дерилгени солужарын протоколза көрүп турар. Ылангыя тудуг, нефть үлетпүрү, далайның болгаш өске-даа суг хөөлбектерниң байлактарын шинчээдип алыры, болык ажылы, электроника, ниити химия, кодээ ажыл-агый ышкаш ындыг адырларның талазы-биле шинчилелдерни кады чорударын база көрүп турар.

—⊙—

БАЗА «ЧАСТЫРЫГ»

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамда чаа-зеланд артиллериетерниң австрали шеригларын туружун боозаанының түнелинде дөрт австрали шеригле өлүүткен болгаш 13-жү балыглаттырган деп. Рейтер агентилелдиң корреспонденгизи Вашингтондан дыңнадып турар.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Токиода удурланыышкынның митингизи

ТОКИО. СЭТА-ның корреспондентизи В. Дроздовтуң дамчыдып турары болза:

АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга, суг адаа-биле чоруур америк атомнуг хемелериниң япон порттарга кээп турарынга удурланыышкынының оң муң кижи киржикчилиг митингизин Токиога болган. Коммунистиг партияның, Социалистиг партияның болгаш Японияның профсоюзилелдериниң Кол чөвүзелиниң инициативазы-биле организастаан ол митингиге токио үзеттүр бүдүүзелгелериң болгаш албан черлериниң ажылчы чонунары болгаш албан-хаакчыларының, а ол ышкаш Японияның херээжемнер болгаш аныяктар организациязыларының төлөлекчилери чыылган.

ЯКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Нонэхара, Социалистиг партияның көскү ажылдакчызы Окада, Японияның профсоюзилелдериниң Кол чөвүзелиниң даргазының оралакчызы Канэда митингиге чүве чугаалаан.

Вьетнамда америк агрессиязынга удур, АКШ-тың Азияда агрессивтү планнарын боттандырарынга АКШ-биле япон чазактың кады ажылдажылгазынга удур демиселдиң чаңгыс аай фронтузунга боттарының күштерин катгыштырар деп демократтыг организапиларны ораторлар ыыткырган.

Митингиниң түнелинде ооң киржикчилери АКШ-тың болгаш Японияның чазактарынга чорудар удурланыышкынының резолюциязын хүлээп алган. Америк болгаш япон башкарыкчы болуктериниң чорудуп турары агрессиянның болгаш дайынның политиказынга удур демиселдиң удам калбартырынга. Японияны АКШ-тың суг адаа-биле чоруур атомнуг хемелериниң базазы болдурар дээр планнарны үзе шаварын бүгү демократтыг күштериниң чаңгыс аай фронтузу-биле чедип алырынга ажылчы чонунарын шинтирипкен ол резолюцияда илергейлеп турар.

Кыдатты эң улуг хоорайы 6 миллион ажыг чурттакчылыг Шанхайда хөй-ниити айыыл чок чорукчун хоорай эргелелиниң пзаофаньчылары «улусчу хосталга арнизазының халапкан азы улус ажыл-агыйынга ажылдаар кылдыр шилчиткен шериг албанныгларының» ийи организапиязын хүнээбишиверниң деткимчези-биле чылча шапкан деп, «Вэньхуэй бао» солуп медеглеп турар. Бо чылдың январьда пзаофаньчыларның чылча шапканы партия болгаш күрүне органнарының орнунга тургускан «улусчу коммуналар» «дүжүреринге» бодап турган дээр чүве-биле ол организапиларны бурууданткан деп, солуп бижээн. Мао Цзэ-дунга удур демиселдиң турган ол организапиларның удуртукчуларын тудуп хорутпаан дээрзин солуп дыңнадып турар.

Цзянсу, Сычуань можуларда, а ол ышкаш Тибетте, Синьцзяңда болгаш чурттуң өске-даа районнарында үргүлүүлеп турар таварлажыышкынының дугайын даштыкы информас агентилелдериниң корреспондентилери Кыдаттан дыңнадып турар.

«Синьцзян жибао» солуунуң мынигени-биле алырга, Мао Цзэ-дунуун талалакчылары биле удуралыкчыларының аразында демисел бо үеде бүгү Синьцзяңда чорун турар. Синьцзяңда эрге-чагырганы әжелеп алыр талазы-биле пзаофаньчыларның «кол командылалының» айтыышкының парлап үндүрген «Улуг баштыңчы Мао дарганы мүгүдеп, олче халдаашкын кылып турар» кижилерниң Синьцзяңда бар болуп турарынга ол айтыышкының авторлары таварымнайн турар. Дайынга удур күштү ажыглаар, «дайынныларны шинтирилиг базар» деп, пзаофаньчыларны болгаш хүнээбишиверни айтыышкын кыйгырган.

«Культура революциязы» чорун турда кыдыг-кызыгаар районнарга ажылдаары-биле чорукан Шанхайның хөй ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ажылын ээп каггаш, Шанхайда чанып келген деп, Шанхайның «Вэньхуэй бао» солуунуң дыңнаткан. Оларның ажылды ээп каггаш чанып келген дугайында буруунуу «кыдыг-кызыгаар районнарның партия болгаш күрүне органнары хүлээп ужурлуг» деп, ол солун бижээн. «Вэньхуэй бао» солуунуң сөзү-биле алырга, ол партия болгаш күрүне органнары «шанхайже чанынар деп ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларының чамдык кезиин күткээн» база чаңа бергеш, Мао Цзэ-дунуун талалакчыларынга удур демисежиринче оларны чыгаан. Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны иштики болгаш кыдыг-кызыгаар районнарже чорудары — ол дээрге, «дайынга белетиниринче, чайгаар болур ачыгдал-түргедилерге белеткиниринче Мао дарганың стратегтиг үлегериниринче» деп, «Вэньхуэй бао» солуп медеглеп турар.

• • •

Даштыкы парлалга Кыдатта «культура революциязының» чорудуушкуну кичээнгейлиг хайгаараарын үргүлүүлевишшаан. «Культура революциязының» эгелекгелериниң политиказы чүртта политика талазы-биле сандаргай чорукка чедиргенин, Мао Цзэ-дунуун белүүнүң талалакчыларының аразында таварлажыышкынын, Кыдаттың экономиказынга аар-богаралды чедиргенин хөй чурттарның солуннары демдеглеп турар.

Кыдаттың үлетпүрүнге болгаш кедээ ажыл-агыйынга буураашкынының айыылы тургустуганын, «культура революциязында үзүктелиишкинин» болдурупп эгелээнин, Мао дуужуттуң чыып албайн баарын-биле коргудуп турар магат чок боор деп, Лондонуң «Таймс» солуну демдеглеп

Кыдатта болуушкуннар

Бир эвес тарылганы дуварааның хөй чорудар арганы тараачыннарга бербес болза, бо чылдың дүжүү-даа куруг болур деп, ол солуунуң Гонгонгта корреспондентизи бижээн.

ККП-нин удуртукчу болгулеги коммунистиг өске-даа партияларга чарылдырыышкынны болдурары-биле олларже ыйыышкыл кылыр ооралдажыышкыннарын үргүлүүлеп турар даарын элээн каш солуннарда дыңнадыглар айтып турар. Хөй чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларынга удур кадыг-доңкун кампаниязы Пекинде чорудуп турар.

(СЭТА).

МЕРГЕЛДЕЙГЕ

Данзынарда кирген болза...

Шүгүмчүлелдиң чиниг ылы, күштүг сеңу түнел чок артпес ужурлуг. Бир эвес ону үлээп алыр болза, кандыг түнелге чедирип болурул? Мээң маңаа алын киирер кижилерим ону ыяавыла билир ужурлуг. Бир эвес билбес, тоовас бис дээр болза?...

Эш Мергелдей, мээң дыңналывым мынаыг ййин.

Үргүлүү-ле арагалаан, аас-ыыл үндүрген, корум-чурум ханыткан, ында-мында ажылдап кирип, ооң удаваанда үнүү деп дыңналыр, турүш чок кымнарын ол? Самагалдай суурнуң Найырал кудумчузунда чурттап орар, аныяк ог-бүле улус Мария Оюн биле Бежик-оол Санчы-ыр. Оларны каш чорда көргеш, кижи эпчоксунганынаң өскээр көрнүр. Эзирип алганда, ажы-чанында «маадырааан», «кайгаыксаан» хевир мырай илден. Ынчалза-даа силерниң ыяыг чаңнар өскелерге кандыг-даа кайгамчык эвес-тир.

Шура Дүктүг-оол элээн каш чылда арагага ыка чаңыкшып, ог-бүле амыралының чүрүмүн үреп, докгаамал ажыллабайн келген. Хөй-ниити черлериниге ооң эзирик-элеп-тендиң чораанын бо-да көөр. Ооң он бир харлыг оглу Самагалдай школазынга өөренип тургаш, неля арагачы Дүктүг-оолдуң багай хайгаралының харазы-биле өөредилгезин кагган болгаш ам өскүссүрей берген ышкаш чорун турар апарган.

Бо-да арагалай каапкан, ооң ужун районнуң шагаа салбырынга келиирткен турарларының бирээзи коммунист Соян Бырыс. Партия кежигүнү деп бедик аттын алдекчизи, чүнү болап чөрүүрүнар ол? Чүгле арагалаар дээш эвес, а иениң мөзүзүн ышкынган, мораль талазы-биле бүдүүчак дээш база каш үдаа айтыртып турган болгай силер. Үстүнүүра бергени ол бе?

Ол ышкаш, «Чодураа» колхозтуң арагачыларының дугайында чугаа районга эдээн дедгереңгей болуп бар ыыткар. Колхозтуң чолаачылы Маалы Кинм-оол биже кол инженери Олег Чимит Самагалдай суурга машинадыг эзирик чорун турган. Билбестелип ишкенинден машиназын кудумчуга тургузун каапкаш чорүй барганнар. Ооң түү болганы. Машинаның моторунуң суу доңгаш, моторну база радиаторну чара тепкен. Болхозка когарал чедиргеннери ол. Ооң дугайын шагаа салбырынга олардан айтырарга, бүрүүзүн миннирииниң орнунга, хөрлеп үнерин ораллашканнар. Чок, арыг үнүп шыдавас силер!

Оң-да колхозтуң чолаачызы Лодай-оол Нимаң электри чагызын эзирик чорааш сый таварткан, аныяк механизатор Камза Доржу трактору мунупканда-даа, мунмаанда-даа бо-ла «апкан» чорүүр. Василий Сувак-оол хулиган керек үүлгеткени дээш каш үдаа хемчег алзып, каш хонүк үлаштыр арагалап, ог-бүлезинге шоң-содаа кылып турар...

«Чодураа» колхозтуң хөй-ниитизи бо арагачыларны сагыш амыр көрүп болбас, шынгыы кезедир ужурлуг. Арагачыларга үдүр демиселдиң шынгыы чоруулары — чодураачыларның холунга кирери черле шүүлә.

Эш Мергелдей, «Чодураа» колхозчы Самагалдай ынчаар бо арагачы төлеп чоктар Силерниң ланзынарга ам кирген эвеспе деп бодап тур бис.

П. ТӨМҮР-ООЛ.

Индонезияда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Февраль 22-де Индонезияның президентизи Сукарно бодунуң бүгү бүрүн эргезин индонезий кабинеттиң президиумунуң даргазы, генерал Сухартога хүлээдип берген дээрзин ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи Джакартадан дыңнадып турар.

ПАГУОШ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Делегейниң Пагуош конференциязы Загребте ажыттынган. Конференцияга европа айыыл чок чорукчун айтырыгларын чугаалажып турар.

Европага ядролуг чепсекти тарадырын моолдактаар болгаш Скандинавиядан Балканнарга чедир атомнуг эвес зонаны тургузарынга дузалаар ужурлуг программаны ажылдап кылыры ол конференцияның база бир сорулгазы болур дээрзин конференцияның хурадынга демдеглеп турган.

Англияның, ГДР-нин, Данияның, Румынияның, Совет Эвилелиниң, Франциянын, ГФР-нин, Чехословакияның, Швейцарияның, Швецияның болгаш Югославияның телөлекчилери конференцияның ажылында киржип турар.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кино

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Нүрүнеминиң кемнерен үүлгедиичизи» 10, 2, «Тумнель» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оларны чүгле ариннарымдан таныан» 12, 1.45, 3.30, 5.15, 7, 8.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдын нас» 10, «Менди-чаагай» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Совдат мен, авай» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, тарысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыралга кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, кодээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыралга кылдыстериниң 21-27, иштики информация кылдызының 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солуу неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 11).

ТС—01019

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыхпа тедеавлеттиилеген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 25 СУББОТА № 48 (6685).

Өртээ 2 көп.

Найыралчы ужуражыышкын

Февраль 23-те Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Национал революстуг шимчээшкин партизаның Политбюрозунуң кежигүнү, Конгоның (Браззавиль) Национал хуралының оралакчы даргазы Ж. Букамбуну хүлээп алган.

А. Н. Косыгин биле Ж. Букамбунуң аразынга найыралчы беседа болган. Беседа чоруп турда. Совет Эвилели-биле Конго Республиканың (Браззавиль) аразынга моон соңгааргы кады ажылдажылганың айгыргыларын чугаалажып көрген.

(СЭТА).

КОММУНИСТИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ БОЛГАШ ПАРТОРГАНИЗАЦИЯ

«Коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинде партия кежигүнүүнүң ролю болгаш харыысалгазы улам улуу-биле бедип турар. Коммунист кижи болза бүдүрүлгеге, хөй-ниитти болгаш хуу амыдыралынга бодунуң бүгү аажы-чаңы-биле коммунистиг харылзааларны хөгжүдери болгаш быжыглаары дээш бедик үлегерни көргүзер, коммунистиг моральдың принциптерин болгаш нормаларын сагыыр хүлээлгелиг» деп СЭКП-ниң Программазында айтып турар.

Партиякың Программазының негелделерин күүседир төлээде, коммунист бүрүзү, бирги эдлчегде, марксизм-ленинчи теория-биле ханы чепсегленирн эргенмек чугула дээрзи билдингир. Моны барымдаалаар, СЭКП ТК болгаш чер-черде партия организацияларының коммунистерниң политиктиг өөредилгезиниң системазын үениң негелдезинге дүүштүр үргүлчү сайзыраңгайжыдып келген. Оон тодаргай чижээ партия өөредилгезиниң чаа системазын тургусчаш, болгүмнер хевириңден дараалашкан школалар системазынче кииргени болур.

Тыва республиканың партия организациязы бо өөредилге чылында коммунистерниң өөредилгезин чаа системаның ийиги чылынга дүүштүр, ТК-ның айтыышкынкарында чаа түүлдерни барымдаалавышаан, организастаан. Республиканың бүгү будуңнарында политшколаларда, теоретиктиг семинарларда. Кызылда кежээки университетте өөредилгелер мурнуку чылдардан эки чорун турар болгаш партчыгыышкынның шинтпирлиг кезии— өөредилге чылынның ийиги чартыынче киргеи.

Коммунистерниң марксизчи-ленинчи өөредилгезин хүн бүрү удуртуп, контрольдаар ноя эвено партия эге организациялары болур. Харын партия эге организациязы коммунист бүрүзү-биле үргүлчү харылзажып, өөң ажыл-херээн, амыдыралын, өөредилгезин доктаамал хайгаарап турар. Партия өөредилгезин эки организастап, коммунист бүрүзү бодунуң теоретиктиг билиин бедидер дээш канчаар ажылдап турарын хайгааравышаан, оларга улуг дузаны чедирип турар парторганизациялар бисте хөй.

Таңды районнуң дүрмүлге станциязында парторганизация ында тургустунган политшколаларның, теоретиктиг семинарның ажылынче болгаш малчын коммунистерниң өөредилгезинче улуг ынчээнгей салып, ынчээлдер идей-теоретиктиг бедик деңнелге эртсин, дыңнаачы бүрүзү чаңгыс-даа ынчээл үспезин, бот өөредилгелиг хүүда планнарын күүсетсин дээш шыңгыы контрольду тургузуп, коммунистерден негелдени нүүтелдирип турар. Моон түңнелинде политшколаларда, семинарларда өөредилге хүнү үзер, дыңнаачылар чөптүг чылдагаан чонна ынчээлге келбес чорук чок. Бот өөредилгелиглер

Аныңнарның ленинчи университеди

Партия активиниң школазы

Республиканың бүгү районнарында ышкаш СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң чанында партия-ажыл-агый активинин школазы бо чылын ажылдап турар. Бо школа эртеен чыда-ла тургустунган. Ынчалза-даа ореднлге организас чок чоруп, дыннакчылар четче чыылбайн турганындан, школа ореднлге программазын доозшаан.

Партия чырыдыышкынга бо ореднлге чылында СЭКП райкому эртеен чылдың четпестерин болгаш частырыгларын ореннп корбушаан, партия активиниң школазын бо чылын катап тургузарын шинтпирлээн. Ам бо школада колхозтарда болгаш совхозта бүгү парторганизацияларның секретарылары, оларның оралакчылары, партия болуктериимн организакчылары, парткомнарның чамдык бюро кежигүннери, салбырлар удуртукчулары, кодээ Советтер даргалары болгаш секретарлары, районнуң чамдык албан организацияларының удуртукчулары—шүнтү 183 кижи ореннп турар. Школаның пропагандистеринде районнуң удуртур ажылдакчыларындан болгаш түскай эртемнглериниден дээди эртемнит 9 кижи ажылдап турар.

Школаның кичээлдери айда бир удаа эртип турар болгаш ореднлге чылының эгезинден бээр 4 катап кичээлдээн, 31 шак ореннген. Дараазында болур кичээлдерниң темаларын хамаарышкан пропагандист башкыга чартык ай бурунгаар дыннадып турар болгаш ол чорук пропагандистиң баш удур хынамчалыг белеткенин алырынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Кичээлдерни бедик идей-политиктиг деңнелге, районнуң болгаш түстүс ажыл-агыйларның практиктиг чорудулгазында бар чижектер-биле сырый холбаалыг эрттирип, дыннакчыларга солуп болгаш билдингир кыдыр организастап турар пропагандистер бар. «Тээли» совхозтуң директору турган О. Лопсан-Серен «Партияның иштики амыдыралында демократтыг централизм» деп теманы, СЭКП райкомунуң секретары Т. Тюлюш «Шүгүмчүлел болгаш ботшүгүмчүлел» деп теманы, райкүүскомнуң секретары Х. Чимит «Совет сонгулда системазы» деп теманы дыннакчыларга билдингир кыдыр тайылбырлааннар.

Школада ореднлгенниг бедик шынарлыг болгаш организастыг чоруп турарындан дыннакчыларның сонуургалы болгаш идепкейи бедип, боттарының теоретиктиг билинин үргүлүг немеп алыр дээш чүүкүдүг ореннп турарларның саны өзүп турар. «Кара-Хөл» колхозтан О. Маңзырыкчы, «Тээли» совхозтан В. Очур-оол, И. Сендажы, Х. Канчыыр-оол, И. Содунам, район төвүнден Х. Шойгу, С. Ховалыг, В. Онгай-оол болгаш оскелердээ бо школаның идепкейлиг дыннакчылары болуп турар.

Школаның ажылында четпестер чок деп болбас. Школага ореннрибиле кирип алгаш, кичээлдерге келбес дыннакчылар бар. «Мөген-Бүрен» колхозтуң экономизи И. Дагба, Караколдан С. Очур-оол, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында парторганизацияның секретары С. Хаяырбаа, райпо даргазы А. Шойлаа, кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң кол маи амчызы С. Сергеев болгаш оскелер-даа ажыл чай чок деп сыддагдап алгаш, ореднлгеден чайлаарын оралдажып турар. Школаның дыннакчылары ореднлге хүнүнде район төвүнче келир дээрге, транспорт-биле хандырбас чорук «Тээли» совхозтуң удуртукчуларында бар.

Чамдыкта пропагандистерниң талазындан кичээлдерге харыысалга чок чорукту коргүзе бээр таварылгалар дыка эп чок. Районтуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң бухгалтери В. Эрюкина «Колхозтарда, совхозтарда күн-ажыл төлевири болгаш боторуулга-чарылга» деп темага бүгүн неделяда белеткенип алыр аргалыг тургаш, кичээлге келгеш, каш-ла минута иштинде чүве чугаалаан болгаш дыннакчыларга ажыктыг чүнү-даа бербээн. Бо дээрге пропагандистиң талазындан дыннакчыларны хүндүлеп корбээни болгаш партийжи чугула даалганы харыысалга чок күүсеткени ол болуп турар.

Бо ореднлге чылында школаның ореднлге программазын бүрүн күүседир төлээде, дыннакчылар-даа, пропагандистер-даа күжениишкинниг ажылдазы, СЭКП райкомунуң ол школаны харыылап турар килдистери аңаа удуртулганы болгаш контрольду улам күштелдирери чугула дээрзи маргыш чок.

И. СУГЛАЙ-ООЛ.

Кызылдың № 2 АТА-зының ажылчыны Матрена Пантелеевна Плотницкая коллективтиң мурнакчыларының бирээзи. Эш Плотницкая 1942 чылдан ээлээн Тываның автоажыл-агый черелеринде үзүтпел чок ажылдап келген болгаш бодунуң байлак дуржулгазын ажыктарга дамчыдып берип чоруур.

Бодүүн ажылчын бодунуң байырлалы Март 8-ке холбаштыр алган хүлээлгезин күүседир дээш бо хүннерде хайнышкынның ажылдап турар. Ол февраль айның планын он хонук бурунгаар күүсединнкен.

ЧУРУКТА: М. Плотницкая.

В. УКОЛОВТУҢ фотозу.

Харыысалганы бедидер

Партияның политшколаларының дыннакчыларын боттарының билинин барымдаалаан, дыннакчы бүрүүн-биле беседаны кылып, оларның күзелин барымдаалап хүлээп алыр чурумну СЭКП-ниң Тожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи, чер-черде партия эге организациялары 1966—67 партия-ореднлге чылының эгезинде боттандырыы чоруткан.

Үстүнде негелдеш барымдаалавышаан, политиктиг эге школаны райкүүском чанында оске политшколар-биле бир дөмей организастап тургускан. Ореднлге чылының эгезинден бээр үстүнде тургустунган политшкола ореднлге чылында орензе чогуур программазын расписание бүүгаар эрттирип келген. В. И. Ленинниң намдарын ореннрнинниң талазы-биле пропагандист эш В. С. Тамдын-оол кичээлдерге эки шынарлыг белеткенип, дыннакчыларга солуп темалыг кичээлдерни эрттирип, оларның сонуургалын чаалап ап турар. Боттарының билинн бедидип алыры дээш дыннакчыларның иштинден эштер Кол Шокшукпан, Хертек Кускээмей, Мария Дажынай, Галина Кол болгаш оон-даа оскелер кичээлдерге үргүлүү идепкейлиг киржип, боттарының билинн доктаамал бижиглап турарлар. Үстүнде дыннакчылардың хамааржып турар партия организациялары дыннакчыларының ореднлгези дээш үргүлүү сагыш салып, олар-биле беседаларны кылып турарындан дыннакчыларның ореднлгеге идепкейи бедик болуп турар.

Ындыг болза-даа райкүүскомнуң чанында политшколаның чамдык дыннакчылары боттарының политиктиг билинн бедидип алыры-биле бижидип алган политшколаның кичээлдеринге ореднлге чылының эгезинден бээр кээп зөрбээн болгаш кичээлдерден ойалдап турар, сонуургал чок кижилер база бар болуп турар. Ындыг дыннакчыларга эштер Дамба, Догдугаш болгаш Билээжен олар хамааржып турарлар.

Бо талазы-биле үстүнде эштерниң хамааржып турар партия организациялары болгаш албан организация черлериниң удуртукчулары бодунуң коллективиниң иштинден ореннп турар дыннакчыларның политиктиг билинин бедидип, оон ореднлгеге кичээнгейин бедидеринче угланган хемчегларни албайн келген болгаш бо айтырыгны партия, будүрүлге профсоюзтар комитединиң хүрелдарынга кызыы тургузуп турар. Моон ужурунда ол дыннакчыларның кичээлдерге сонуургалы куду болгаш харын-даа ореднлге чылының эгезинден бээр кичээлге шуут келбейн барган чоруктарының фактылары оон коступ турар.

Ажылчы чоннуң политиктиг билинн бедидеринче угланган СЭКП ТК-ниң ап чорудун турар хемчегларин амыдыралга боттандырары партия эге организациларындан хамааржыр. Ынчангаш партия организациялары политшколаларда ореднп турар коммунистериниң, оске-даа дыннакчыларның кичээлдерге харыысалгазын бедидеринче угланган хемчегларни ап, ол кичээлдерге партия организацияларының секретарылары боттары ёй-ёйде олуржуп, дыннакчылар-биле беседаларны үргүлүү чорудуп турары негеттинип турар.

Үстүнде негелдеш партия организацияларының боттандырганының түңнелинде райкүүскомда болгаш районнуң оске-даа черлериниде тургустунган, ам ажылдап турар политшколалар ореднлге программаларын бо ореднлге чылында недипшкинниг доозуп болур.

Б. КОЛ,
СЭКП Тожу райкомунуң инструктору.

Оруқчуларның хүлээлгези

Чоокта чаа республиканың оруқ ажылдакчылары боттарының хуралынга эртеен чылдың түңнеделерин чугаалажып корегеш, юбилейлиг чылда кылыр ажылдарын дутуржуп алганнар.

Төөгүдүт беш чылдың бирги чылында республиканың оруқчулары багай эвес көргүзүглерниг ажылдааннар. Оруқ тудуунуң болгаш септелгезиниң талазы-биле көрдүнген планныг ажылдар ниитизи-биле ажыр күүсеттинген. Тус-тус коллективтер аайы-биле алырга оруқ-тудуг эргелели оскелерден эки көргүзүглерниг болган. Бо коллектив эртеен чылын план бүүгаар 7,5 км чаагай оруқту кылыр тургаш, 13,1 км оруқту ажыглаага киирип, оруқ тудугжуларының аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни алган. Ол ышкаш Тываның оруқ участогунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын эки күүсединн тураалар. Республиканың бирээзи Туран—Тоорэ-Хем аразының оруун эки байдалга тургузар дээш турачылар кызымак ажылдан турарлар. Кыштың байдалы берге болган-даа болза, бо оруокка харылзаа үзүктелип корбээн.

Эртемнин болгаш техниканың чедимшиннерин будүрүлгеге калбаа-биле нептередирин хуралдан онзалаан демдеглээн. Маңаа хөлбаштыр бир чижектен көргүзүп болур. Чаагайлыг оруктарның карашывынын кылыр холукпаага даг дүгүнүң артышкынын холуурга оруктуң быжыы каш катап үлгадыр болгаш эдилел хуусаазы үзаар дээрзин амыдырал балыткаан. Тывада даг-дүгү үлетшүрүнүң ажыттынганы орук тудуунга бо дешилгелиг арганы ажыглаар арганы берип турар. Ынчалзажок ол ам-даа ажыглаттынмайн турар.

Эрткен ажыл-агый чылында болдунган чамдык четпестерни үзүткаарынче угланган хемчегларни тодаратпышаан, оруокчулар юбилейлиг чылда бедиткен хүлээлгелерни алган. Бо чылын 50 км чаа чаагайлыг оруктү тудуп, 115 км оруктү септээр дээш планны ноябрь 1-де күүсединн хүлээлгеде бижээн.

А. ЗОРОВ,
инженер.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

ХЫНАЛДА БАДЫТКААН

Материалдыг байлактың тургузукчулары кижилер малчыннар дугайында чамдык черлерде четпес сагыш салып, оларның чөптүт негелдезин хандырбайн турары таарышпас. «Улуг-Хая» совхозтуң Сенекте малчыннарының чуртталга бажыңнары дөрт чыл иштинде септеттинмизин. Кодээ бижинчининң ол дугайында материалын хынап, хемчег алыры-биле совхозтуң дирекция черинче редакция чоруткан турган.

«Улуг-Хая» совхозтуң директору эш В. Куркутовтуң харыылааны болза: чагаада илереткен четпестерни хыналда бадыткаан. Совхозтуң Хайыракан салбыры четпестерни чайнадырынга боттуг хемчегни организастап, чуртталга бажыңнарынга болгаш мал кажааларынга септелгени чоруткан.

БИСТИН Кандидаттарывыс

Өөвүрүүн «Кызыл тук» кодээ ажыл-агый артелинин колхозчуларының иштин хуралы болуп турган. Тыва АССР-ниң Дээди Советинге депутаттың кандидадын депшидер дугайында айтырыгны аңаа чугаалажып корген. СЭКП райкомунуң төлээзи баштай сөс алгаш, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге соңгудаанын ужур-дужазының дугайын тода таймылбырлавышаан, ынча дээн:

— Тыва АССР-ниң Дээди Советинге депутаттың кандидадын депшидер аас-кежик силерге бөгүн тавариыш турар-дыр. Бистиң ажылчы чонувус республиканың дээди органынга ап төлептиг кижилерни депшидип турар болгай. Силерниң колхозунарда ындыг төлептиг кижилер эвээш эвес. Ындыг эштер

Саанчы дугайында сөс

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

— Че, уруглар, танижынар, бо дээрге Люба-дыр, Любовь Григорьевна Романова. Эртеңден эгелээш, биске саанчылап кирер кижи. Бистиң аалывыста база бир кижи немешкеи бо-дур — дээш, Дмитрий Спиридонович Доронин кызыл булуңга кээп турганнарга Любаны танылтырып турган.

Анаа турган кижилер-биле Люба арай бижинрегеп мендилешкилээн. Оон-биле беседазының түнелиниде ферма эргелекчизи мынча дээн:

— Амдыызында сеңээ бериптер түскай болук чок-тур, бир саанчы ам божуурунуң шолээзин ап чоруур кижи, оон орнуңа түр ажылдаар болуп-тур сен ийин. Оон соонда байлал билдине бээр он.

Ынчалдыр, 1965 чылдың июньнуң чедиже Люба Романова Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазынга саанчылап кирген.

— Туран фермазы дээрге, республикада ат-сураглыг коллектив болгай. Мында алдын холдуг кижилер бар. Дээди Советтиң депутаттары турган улустар бедин бар болдур ийин, кызар сен, уруум — деп, авазы чагып турган.

Фермага ажылдап киргеи хүнүнден эгелээш-ле, келиниң ол сөстерии Люба сактып кээр турган. Оон бээр ам үр эвес үе эрткен. Любовь Григорьевна ам коллективтиң мурнакчы кижилериниң бирээзи.

«Саанчылар, бир эвес бие шуптувус Люба Романова дег ажылдаар болзувусса, төрээн колхозувуска чыда 197 тонна сүттү пландан ажыр саап берип болур бис!» деп сөстерии ферманың хериминде тускай самбырала бижээш азып каан. Ынчангаш ол ам эш-оруңге үлегерлиг шолбан апарганы ол-дур.

Бешки чылдың баштайгы чылында Любовь Григорьевна бодунга быжыглаан 34 инектериниден 70 тонна сүт саап хүлээлгезин эрткен чылдың ноябрь айдала күүседиикеш, бир инекке оналаштыр 2230 килограмм сүт саап турган, чыл тоңчүзүнге чедир 2547 килограммину саптаан.

Бодунуң чедишкиннериниң дугайын ол мынчаар тайылбырлаар:

— Бол-ла чүвелер—инек кадарчыларының кызымак ажылында база инекти эки чемгерип, ажаап турарывыста.

Ол ындыг харын. Ынчалза-даа оон ажылының чедишкининиң бир кол чылдагааны саанчының бодунуң кызымаанда деп, өөрү бир үн-биле санап турарлар. Шынап-да ниитиниң ажылы дээнде ол дыштанар дыш билбес. Маңаа ындыг бир чижекти көрээли. Эрткен чылдың августаайда Люба Романова бодунуң ээлчеглиг шолээзин алган. Оон инектерин Наташа Чеботаева деп саанчыга түр быжыглаан. Люба дерт хондур дыштанган соонда, бир-ле катап аңаа ферма эргелекчизи Дмитрий Спиридонович ужуражып келгеш, мынча дээн:

— Люба, чүнү-даа канчаар аайын тыппас мен, урукум. Сээң инектериң дөрт-ле хонук иштинде 700 кг сүттү чедир бербейн баарды.

— Чеди чүс килограмм! Эх, ол чүү дээриңер ол боор, Спиридонович? Шынап бе?

— Шынап, шынап! Сээң орнуңда киживе арай чалгаа кижи болуп-тур. Багай, багай ийин моң!

Ферма эргелекчизи ынча дээш, бажын чайган, базып чорупкан.

— Ам канчаар, чүнү кылыр ужурдуг чоор, ниити колхозтуң планы бар-ла болгай.

Шак ындыг бодал-биле Любовь Григорьевна эртенинде фермага келгеш, ону солуп турар саанчы-биле чугаалашкан.

— Канчаар ону, Люба, аастыгылдыг чүве болза, чугаалажыр дээр, адыгуузун малды — деп, ук саанчы ынча дээр болган.

Ам канчаар, чүгле дөрт хондур дыштангаш, ол катап ажылдап кирипкен. Бо болза саанчының медерелиниң бедии, ниитиниң херээ дээш сагыш аарын чоруурунуң херечизин-дир.

— Баштай бергедер меңээ база тургулаан, чижээлээрге, инектерге чанчыгып алыры сүт дээн ышкаш. Оларның шолаларын база билбес турдум. Меңээ Валентина Дзелнайне, Наташа Иргит, Александра Үзүйген сүтлар дугаалашканнар, олар инектериниң шолаларын-даа, ажы-чадын-даа база чугаалап турганнар—деп, саанчы сактып чугаалаар.

Эртенгиниң беш шак. Дан бажы сарыг шокар. Өске өөрү-биле кады Люба инек кажаазынга чедип келир. Чылыг болган чырык кажаада оон инектери бо. Ферма-да эң-не сүткүр болган шары дег шыырак инээ «Ярославка». Оон чанында «Орагова», «Пшеничка», «Чайка» болгаш өскелер-даа эргелиг аазын манап турарлар. Люба оларга чоокшулап келирге, инектери мендилээн дег этпихээрлер.

— Эх, «Ярославка», баштай мени хүлээп албайн, ажыныл, хорадап, пат-ла болуп але? — деп, Люба баштактангылаар-даа.

Бии-Хеминиң сураглыг саанчызы Любовь Григорьевна Романованың күш-ажылчы хүнү ынчаар эгелээр.

— Бистиң Любавыс дээрге, тергиин күш-ажылчы ижии. Фермага мурнап кээрлериниң бирээзи ол. Инектерин ажаап, чемгерип, саап турда амыр-ла, бүгү-ле чүвеге кыйны-даа мурнапкан турар. Оон ыңай бодап көрүпер даан: ажыл дээрге дан бажындан эгелээр, кежээ орайда-даа уламчылаар болгай. Ол киреземде уруг-дарының кижилидер, оларга ийик-хенти даараар, аъш-чемни белеткээр, хамык ажылынга деске четтингинкен турар кижи — деп, саанчы өөрү ону мактаар.

Любовь Григорьевна дээрге «кижи экизи оон эртпес» дээр кижилерниң бирээзи. Сеткилиниң бичеде, хүндүлээчел, чугаакыр боорга, коллектив ону ынчаар хүндүлээр. Мурнакчы саанчы эрткен чылын эдеветөредилге болгүмүнге өөренип тургаш, ийиги класстың саанчызы апарган, юбилейлиг бо чылда ол бирги класстың саанчызы болуп алырынга шинтипиргиг.

Любовь Григорьевна өөрүнүң чедишкиннерин бодунуу дег көөр болгаш өөрүүр, коммунистиг кушажылдың шалыпчызы. Ынчангаш ол «чаңгызы — шуптузу, а шуптузу — чаңгызы дээш» деп кыйгыны ёзугаар ажылдаар. Оон үжүрүнде өөрү саанчылар Антонина Балагашева, Александра Надькина, Наташа Иргит болгаш өскелерниң-даа чедишкиннерине өөрүп турарының чылдагааны ында.

Эрткен чылын ферманың саанчыларынга болгаш кадарчыларынга беш квартира берген, олардың бирээзинде ам Любовь Григорьевна чурттап олурар. Саанчылар хеп чүүр беш машиналарны садып алган, олардың бирээзи — Романованың.

— Чурттаргавыс хүндеп хүнче экижии турар, юбилейлиг чылда база беш квартира ажыглалга кирер, оон ангыда ферманың хамык бажыннарынга бүс-биле ажылдаар одалга системазын киирери планнаттынып турар — деп, ол өөрүп чугаалаар.

Туран фермазының найыралыг коллектив бешки чылдың бирги чыңын эки коргүзүлгер-биле дооскан. Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг үткүүру-биле үк коллектив Танды районнуң «Межегей» совхозунуң Алаак фермазының коллективизин социалистиг чарышка кыйгырган, бир инектен-не ортумаа-биле 2100 килограмм сүттү саап, ниити саалданы 900 тонна чедирерин хүлээнгеевнер. А Любовь Романова бодунга онаашкан инек бүрүзүнден 2550 килограмм сүттү саарын хүлээнгеп. Ол — фермада эң бедик хүлээзе.

Хүлээнгеня күштүг. Соруктуг саанчы ону күүседип шыдаар.

С. ХЕРТЕК.

Хойжуга чорааш...

Каа-Хем районда «Бурунгаар» колхозтуң сураглыг хойжуларының бирээзи— Сергей Уленчиевич Сувандиниң аалынче колхоз даргазы Николай Иванович Малышев-биле кады хапкан бис.

— Сергейни ындаа чаа шаңнаан чүве болгай, боду ынчаарда дыштанып чорааш, чок турган кижи, ону чедирип бээрим бо-дур ийин—деп, колхоз даргазы меңээ чугаалады.

Хойжуның турар черинге чеде бердивис. Аңаа чугаалажып кээрувуске, эрткен чылын ук малчын чүс хойга онааштыр 110 хураганны алган болду. Бир хойга онааштыр кыргып алган дүгү— 2,3 кг.

— Баштай 376 хой хүлээп алган бис, бир чыл иштинде олар 790 баш кылдыр өстү—деп, хойжу биске чугаалай-дыр.

Кезен чугаалажып олурувуста, колхоз даргазы малчынга бээр белээн үштүп алгаш:

— Колхозтуң баштаар черииң мурнундан, оон даасканын ёзугаар Силерге бо белекти тудуспушаан, ам бо чаа чылда улам улуг чедишкиннерлиг болуруңнарны мүзедим— дээш, хойжуга тутсуп берди.

Сергей Уленчиевич тура халып, белекти ийи хөлдөп тудуп алгаш, мынча дидир:

— Четтирдивис, дарга. Шаңналдың үнези улуг, биче-даа болган дижик, оон ортээзинде эвес, харын кижиниң күш-ажылын үнелеп көргенинде, ону хүндүлээнинде деп бодаар кижи мен, хамык үжүр болза, ылаңгыя бистерии мында Төрээн чуртунуң херээ дээш ажылдап турарлар-дыр кылдыр бистиң партиявыстың билип турарында болгай. Ынчангаш моон соңгаар-даа наш дапкыр мүшеиимишкин-биле ажылдап, көргүскен идегелиңерни шынзыдар бис.

— Сергейниң чедишкининг ажылының үндезини — ажылынга оон ынаанда белдур ийин— деп, Николай Иванович аңаа база чугаалады.—Чаш малдарның чемин шын организастаар кижи. Оларга аарыг-арчым болдурбас дээш база кызыдар, чаш хураганнар ылаңгыя кандыг-кандыг таварылгаларда бакеырай берип, аарый берип болурун билир кижи болбас ийикпе, ынчангаш баш бурунгаар хемчеглерни ап турар. Оон ыңай хойларның одарын эки тээрыштырар, чижээлээрге, одарладыр черлерин планнап алган турар кижи, кышкы түүүк үеде, чазын, оон ыңай чайын кажа одарладыр суг-суг дээрзин ыяк кылдыр хуваап алган болуур. Мал чеминиң талазы-биле четпес чүве болу бергенде суг, негеп кээри аттыг нижи-ле болгай. Ындыг кызымак болурга, ажыл чедишкининг болбайн канчаар ийик.

Колхоз даргазының ынчаар чугаалаары-ла чөп. Чонунга дузалыг кылдыр ажылдап бээр деп бедик медерел турда, хол туттунгур болбайн канчаар.

— Юбилейлиг бо чылда көргүзүт талазы-биле кандыг болур бодап турар силер моңар? — деп, хойжудан аңаа айтырдывыс.

— Бисте ийистээн хөйлар база бар, ынчангаш малдың чаш төлүн камгалап алыр, дүк кыргыыр талазы-биле эртиен чылгы көргүзүүнден черле кудулаттпас деп шиитпирээзи нижи мен, ол берген сөзүмүү ышкынмас дээш ажылдаар апаар мен—деп, ол биске харылылады.

Ынчангаш малчынга чедишкининиг болурун нүзеп каалы.

Д. ДОРЖУ.

БАЙДАЛДЫ ЭДЕР

ДҮВҮРЕНЧИГ МЕДЭЭ

«Сукпак» совхоз эрткен чылын күрүнеге 500 тонна эът дужаар турган, ону ажыр күүседкен. Төрээн чуртунга эът бүдүрерии көвүдедир дээш кыымак ажылдап келген малчыннар совхозта эвээш эвес. «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчизи Х. Кан-оол, мурнакчы малчыннар М. Данзы-Белек, Х. Сапык, Х. Балый-оол олар мал семиртириниң сезонунда 20 ажыг тонна немелде деңзинни күрүнеге дужааган.

Амгы үеде совхозтуң 1700 ажыг ыйыстыг бода малы болгаш муң хире шээр малы 10 ажыг коданнарда кыштаглап турар. Декабрьның, январьның улуг соогу малы аазаң шилгередипкен, оон тода чижээ бо: кыштың бир хүнүнде бүгү коданнарга деңзилээшкин чоруларга, деңзи ажар туржук четпээн, ынчаарга совхозка ол айда 30 тонна немелде деңзинни алыр планныг турган. Ындыг болза-даа малчыннар ол белеткээ алыр дээш хызымак ажылдап турар. Бо чүүлдерни айыткаш, ам бистиң малчыннарывыска, мал кыштагладыышкынга холбаткан чамдык четпестерни айтыксаан мен.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докталалын малчыннар сеткил ханыышкыны-биле солуннардан номчаан. Ындыг болза-даа совхозта партия организациязының секретары эш Сагалаков чедип келгеш, ук докталалды биске тодаргай таныштырып, ажылга дузалыг хемчеглерни алыр боор кылдыр күзеп турганывыс бүтпейн барган.

— Дужүт ажаан алышкыны доозулган соонда, февральга чедир ол даргавыс биске чаңгыс-да катап чорааш, ынчаарга ам болур соңгудалар дугайында тодаргай чүүлдер база малчыннарга билдинмес болуп турар — деп, малчыннар чугаалап турарлар.

А мал кажаалары кандыгыл? Олар соок, аданга чадар чүүлдерни докталал кылбайн турар, савак, сиген, чумизаны кажааларже сөөртүрүү үзүктелиишкинниг. Чамдык кажаалардың хаалгаларын мынчага чедир септеп бербээн. Ынчаарга чарбалаан тараазы, чижээлээрге, январьның төнчүзүнге чедир 10—15 тонналы эккеп бээр турда, чүгле 4—5 тонналы берген.

№ 7 кажаала эш Данзы-Белектиң коданында инектер маагылыг. Оларны эмнээрии мал эмчизинге дыңнадыргга, чартык ай эрткенде чорумал машина-биле чүгле луг чоруулукан болган.

— Эрткен чылын кажааларга дезинфекция кылыр дээрииске, машинавысты ооскээ хаана солуунуга чүүл бижип орган. Аңаа совхозтуң бир ажылчыны ону коруп каажы: «орта сен бе, чүнү бижий бердиң, чаа келген кижи ышкаш-тыр сен аа, соксат моонну, даргалар сээң моонну билип каапса, ажылыңдан үндүрүттер, ужур чок улус боор» деп чагыг берди.

Бир-ле катап Кызыл хөорайдан даргалар келир дээн. Оон мурнуу чарыында эш Бабушкин кажааларны эргий каккаш, М. Данзы-Белек, Х. Хирлиг-оол, Б. Болат-оол оларга «четпестер дугайында чүве ыыттаваңар» деп чагыг каажы чоруй баргаи. Ол чораан улус улусчу контрольдуң кижилери болган. Оларны бир болгаш ийиги бригадаларже чоруткулаан, а 9, 5 болгаш өске-даа бригадаларже чоруттырбайн барган, чүге дээрге оларда четпестер хөй болгай.

Бистиң «Сукпак» совхозта болгулап турар, бар турар бо четпестерниң дугайында бижээш, таарымча чок бо чүүлдер талазы-биле дарый шиитпирлиг хемчеглерни алыр боор деп, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомундан манап турар бис.

А. САРЫГЛАР.

навысты өске кижиге директор бериикеи хүүрүнде, ону кылбаан бис —деп, мал эмчизи хомудап чугаалаар.

Силосту күзүн савак-биле шыпаан үжүрүнде, бригадаларда силостар 60—75 сантиметр ханыладыр доңгулаан, ынчангаш хүнүң-не ону шаптылаар дээш малчыннар бергедеп турар. Күзүн савакны соортуп экеп берген болза, ол шыптынар турган, бо талазы-биле эргелекчи эш Бабушкин бүрүүлүг.

Малчыннар-биле ажыл кончуг кошкак. Оон хараазында совхозка мал өрелиг кижилер ыка хөй. А өре чок кадарчыларның ажыл төлевирин чогуур ойүнде бербес, наряд хаарда кодан эргелекчилеринге дыңнатпас, табель негевес, немелде деңзини четче барымдаалап көрбес чүүлдер база бар. Нарядты чүгле эргелекчи эш Бабушкин бригадирлербиле колдуунда даап кылып каарлар.

Совлгу үеде коданнарга хөй кадарып ажылдап турган элээн хөй хөрээжен кижилерни ажылындан чөптүг чылдагаан чокка үндүргүлээн чүүл база бар, бо бүгү таварылгаларга эш Бабушкин-не хөй киржилгелиг болуп турар.

Совхозтуң удуртукчуларында шүүмчүлелге болгаш бот-шүүмчүлелге ынак эвес чүүл бөга бар. Малчыннарның чурттала бажыннарынга, мал кажааларынга холбашкан четпестер дугайында бир-ле хүн бо чүүлдүң автору хана солуунуга чүүл бижип орган. Аңаа совхозтуң бир ажылчыны ону коруп каажы: «орта сен бе, чүнү бижий бердиң, чаа келген кижи ышкаш-тыр сен аа, соксат моонну, даргалар сээң моонну билип каапса, ажылыңдан үндүрүттер, ужур чок улус боор» деп чагыг берди.

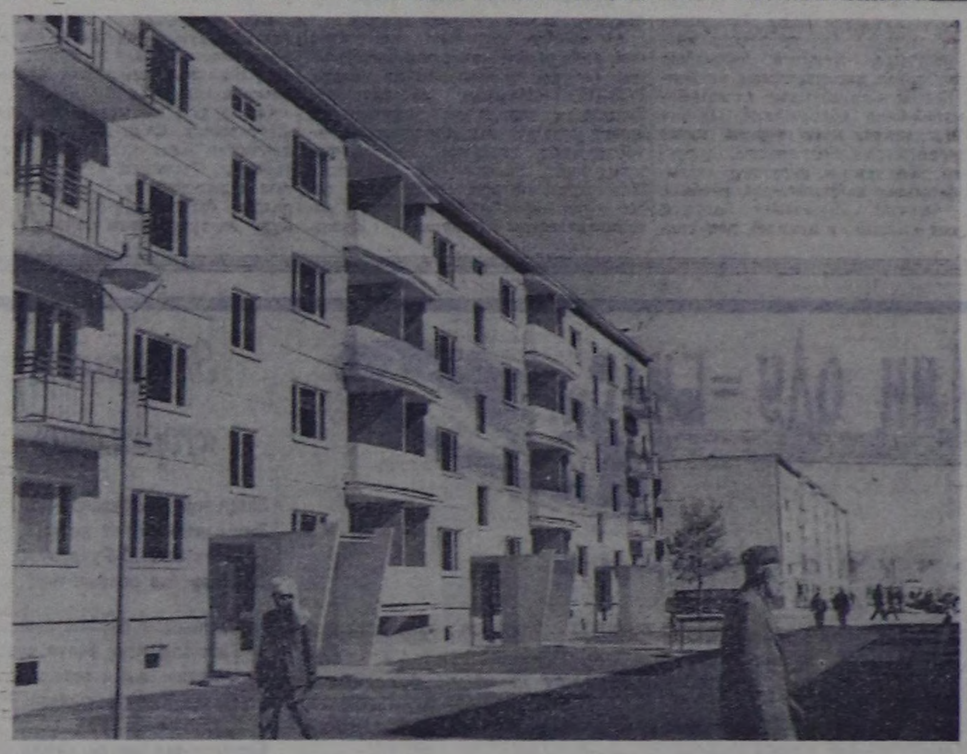
Бир-ле катап Кызыл хөорайдан даргалар келир дээн. Оон мурнуу чарыында эш Бабушкин кажааларны эргий каккаш, М. Данзы-Белек, Х. Хирлиг-оол, Б. Болат-оол оларга «четпестер дугайында чүве ыыттаваңар» деп чагыг каажы чоруй баргаи. Ол чораан улус улусчу контрольдуң кижилери болган. Оларны бир болгаш ийиги бригадаларже чоруткулаан, а 9, 5 болгаш өске-даа бригадаларже чоруттырбайн барган, чүге дээрге оларда четпестер хөй болгай.

Бистиң «Сукпак» совхозта болгулап турар, бар турар бо четпестерниң дугайында бижээш, таарымча чок бо чүүлдер талазы-биле дарый шиитпирлиг хемчеглерни алыр боор деп, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомундан манап турар бис.

А. САРЫГЛАР.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Афганистанның найысызалы — Кабулда ийи микрорайоиу Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп турар. Шаанда зон чыткан черге 800 квартиралыг 22 чурттага бажыңнарын, уруглар садтарын, магазиннерии, кафелерии тудуп, ажыглалга киирер деп турар.

ЧУРУКТА: чаа чурттага бажыңнары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хурал ажыттынган

ВАРШАВА. ПАП агентилеядиң дамчыткаиы-биле алырга, европа айылы чон чоруунуң айтырыгларыкыың талазы-биле Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларыкың чөвүлел хуралынга материалдар белетиээр талазы-биле редакция комиссиязыкың хуралы февраль 23-те Варшавада ажыттынган. Австрияның Коммунистиг партиязының, Бельгияның Коммунистиг партиязының, Болгарияның Коммунистиг партиязының, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Великобританияның Коммунистиг партиязының, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Германияның Коммунистиг партиязының, Барыын Берлинде Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Грецияның Коммунистиг партиязының, Данияның Коммунистиг партиязының, Италияның Коммунистиг партиязының, Испанияның Коммунистиг партиязының, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, Португалияның Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Финляндияның Коммунистиг партиязының, Францияның Коммунистиг партиязының, Чехословакияның Коммунистиг партиязының, Швейцарияның Күш-ажыл партиязының төвээлеичилерии хуралда киржикпи турар.

СОЦИАЛИЗМНИ ТУРГУЗАРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

1948 чылдың февраль 20—25-те Чехословакияга күрүнеге удур эргизде кылыр дээн реакциияның орилдажышкынын чылча шапкан. Улусчу демократияның тиилелгези.

Чехословакияга реакцияны ашкан ажылчы чоннарның тиилелгезиниң чыл оюн чыл бүрүде февраль 25-те демдеглеп турар. Ол болза 1948 чылда чедип алган болгаш республикага социализмни тургузарынга оруктуу ашпан арыглап берген тиилелгедир.

Ынчаарда дүвүрээзиниг болгаш дүшкүүрлүг хүннер болган. Дезегей реакциязынга деткиткен буржуазия улус-демократтыг тургузугну дүжүрер соруга-биле контрреволюстуг сүлчээни 1948 чылдың эгезинден бээр белеткеп турган. Реакция бодуның туружу хүн бүрүде дорайтап турарын билгеш, бодуның бүгү күштерин мөөнеп, оларны улуска удур ажыглаарынче далажып турган. Февраль 12-де реавсмчы 12 министрлер шоолут эвес чылдак-биле албандан дүшер дугайында бижикти киирген.

Чазак кризизин болдурган буржуазия бодуның көөр хөөн ток Клемент Готвальдының чазаандан адырарын болгаш хөгжүдеңнең буржуаз оруунче эглип келирин хандыртыр дег чазакты коммунистериин киржилгези чокка тургузуп алырын кордап турган.

1948 чылдың февраль болуушкунарының шуут кирижикчилери, ажылчын милиция отрядтарының кежигүнери турган, а ам Прага заводтарының ажылчыларының Вацлав Первичек, Антонин Ледвина, Иозеф Рогачек оларның ол болуушкунарның дугайын сагынмышаан, чугаалап турары:

Чехословакияның Коммунистиг партиязының сойгалааны реакцияның планнары ажылчын аңгымың, бүгү ажылчы чоннарның киленээшкинин хайыыктырган. Улус-демократтыг чаалап алышкынынарга айыыл бүгү чуртка тургуетуиуп келген. ЧКП ТК-ның кыйгырымын ёзугаар бүгү бүдүрүлелерге болгаш албан черлерииге Национал фронтуиуң хөделиишкиннер комитеттерии, ажылчын милициияның отрядтарын тургузуп эгелээн. Ол комитеттер реакцияга удур демиселче массаларны мобилизастаан. Кан-ла хүннер дургузунда чүс-чүс муң ажылчыннар боо-чепсекти холга туткан болгаш тулчуп кириптериие белеп турган. Ынчангаш дүвүрээзиниң башгайы медээлерии ёзугаар улус-демократтыг чаалап алышкынынарны болгаш Совет Эвилели-биле найырадыг камгалап алырынга белеп болган.

Сүлчээчи министрлериң албандан дүшкелии хүлээп алыр болгаш Национал фронтуиуң программазыя амыдыралга чорударынга белеп янзы-бүрү политиктиг партиялардан ак сеткилдиг кижилерни чазакка төмүйлап турган, чазак кризизин шиитпирлээр деп Клемент Готвальдының саналын чүс-чүс муң ажылчы чоннар деткээн. Завод профэиилел чөвүлелдериниң февраль 22-деги съездизи, Чехословак-совет найырал эвилелиниң февраль 24-тегн съездизи чазактаи реакцыныг идегеттерии чайладырын, революстуг чаартылгаларны улам ыңай чорударын болгаш Совет Эвилели-биле эвилелди быжыглаарын негээн.

Беш хонук иштинде барык удуваи бие деп, А. Ледвина чугаалаи олурар. Хүндүе ажылдан хүнээр, а ажыл соонда ажылчын милиция отрядтарының составы-биле бүдүрүлгелерии, вокзалдарны, телеграфты, харылзаа салбырларын, радиостанцияларны камгалаары-биле дайынчы албанны эрттирер. Хоорайга революстуг корум-чурумну түдүп, болдуна берип болзур өнүүк-чөөгээлерии баш бурунгаар сагындырып турган. Высочаи, Карлина, Смихова, Либеия болгаш Праганың өске-даа районнарының ажылчын милициязының чепсектиг отрядтары боттарының сүртеичиг күжүн наймысылалдың кудумчуларынга чорупп турган, коргускеп.

Совет Армия, Совет Эвилели биетин-биле кады дээрзиие бүзүрел биетиин күжүвүстү көвүдедип турган чүве деп, В. Первичек немеп чугаалады.

Реакцияның сүлчээзии бууреп дүшкеп. Улустуң бижиг күжүнүң мурнунга, ажылчын аңгының күжүнүң мурнунга реакция дүжүп берген. Президент Бенеш сүлчээчилерии моон соңгаар деткиир болза, сүлчээге оон ёзугаар ролюн сойгалаар апаар деп чүвеин билгеш, февраль 25-те министрлериң албандан дүшкелии хүлээп алган болгаш Клемент Готвальдының саналдан киирген чаа министрлериң томуйлаар дугайында декретике ат салган.

Февраль 25-тиң вечээзииде Вацлав Шолте чыыллган ажылчын чоннарга Клемент Готвальд реакцияның аштырышкынга шуут таварышкан дугайын, чазак кризизин улуткаан дугайын чугаалаарга, Чехословакияның улузу оны өөрүнкү-биле утку алган.

Ол үеден бээр 19 чыл эртиен. Ол чылдар чуртка социализмниң тиилелгезиие чедирген тургузукчу улуг ажыл-херектер-биле долган. Күрүнеииң экономиктиг базазын улуу-биле бышкаан, чүе-чүе чаа заводтар болгаш фабрикалар тургустунган, эрти хөй бүдүрүлгелерни чаарткан. 19 чылдың дургузунда үлетпүр бүдүрүлге беш хире катап көвүдээн, национал орулга ийи катаи өскеи. 14 миллион чоннуг Чехословакия ам чоннуң кижи санынга онаашпур алырга үлетпүр бүдүрүлгеииң хемчээлиниң талазы-биле дезегейде бирги черлериниң бирээзии эзлеп турар.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының 1966 чылдың май — июньда болган XIII съездизи бо беш чылда (1966—1970 чылдар) ёзалыраицгай социалистиг ниитилелди тургузарын улам ыңай кадбартырының программазын айыткан. Ол программаны чедиишкиннииг күүседиринии үндезини болза, ону боттандырарын чогаадыкчы ёзу-биле көруп турары, улустуң инициативазы болгаш талаитызы, ажылчын аңгының бедик медерели болуп турар.

Ам Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле кады Чехословак Социалистиг Республика кижи төрелгеииииң чаа, социалистиг келир үеэи дээш демисеижии турар кижилериың бирги одуруулда көруп турар. Чехословакияның ажыдыралдың бүгү адыраларының талазы-биле чедип алган кайгамчык чедиишкиннери, тайбыңнын болгаш делегей кады ажылдакчылгаының политиказы делегейге оон чөптүг ат-алдарын хандырып турар.

Татьяна МАРТЫНОВА,
СЭТА-ның корреспондентизи.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Ухань, Циндао, Катоп (Гуанчжоу) болгаш Кыдаттың өске-даа хоорайларында бир талазында хүнвэйбиннериң болгаш цзаофаньчыларның өске талазында «культура революциязының» удурланыкчыларының аразында таварлажышкынынарның болуп турарын даштыкы корреспоидентилериң Кыдаттан чоруткан дыңнадыгларында чугаалап турар. Пекин радиозунуң дамчытканы-биле алырга, Циндзода Мао Цзэ-дунга удур организациялар цзаофаньчыларың аразында чөрүдээлерни ажыглаан болгаш хоорайда «сандартай чорукту тургускан». Топ Кыдаттың эң улуг хоорайы Уханьда черектиң ужуруи медереп билир чорук шериг кезектериниң иштинде илереттинип турар. Хубэй можунуң радиостанциязы Мао Цзэ-дуннуң удурланыкчыларын шеригден чайладыр, ККП-ниң Хубэй можу комитединде дужаалдыг кижилерге удур «чингине шаап халдаашкынны» эгелээр болгаш «олардан эрге-чагырганы хунаап алыр» деп, солдаттарны болгаш офицерлерии кыйгыртан.

«Культура революциязы» Кыдаттың ам безин харысыраан экономиктиг байдалын улам дорайтаткан. Ылаңгыя камвалганы шынгыы сагыыр деп «культура революциязының» организацчыларының кыйгыры ол дугайын хереченлеп турар. Шанхайның «Вэньхуэй бао» солуну үлетүрге-даа база ол ышкаш амыдыралга-даа «борбак хөмүр даш бүрүзүн камнаарын» негеп турар. Чоннуң материал-амыдырал байдалдарын экижиткен, ынчангаш «улус массаларны сандараткан болгаш демиселдиң кол угланышкынындан оларны чайлаткан» деп, Мао Цзэдуннуң удурланыкчыларын буруудадып турар цзаофаньчыларның болгаш хунвэйбиннериниң «далаштыг кыйгырымын» солуи парлап үндүрген. «Бо үеде аъш-чем фронтузунда ийи шугумнарның аразында кадыгдошкун демиселдиң чоруп турарын» демдеглевишаан, хунвэйбиннер болгаш цзаофаньчылар «аъш-чем айтырыгларында ревизионисчи хорадан бүрүү-биле адыолып арылганыр» деп чоннү кыйгырып турар.

Часкы хову ажылдарын «доп-дораан идепкейлиг чорудар» деп ККП ТК-ның бүгү тараачыннарга болгаш Кыдаттың улусчу көдээ коммуналарының кадр ажыллакчыларына чоруткан кыйгырыын пекин солуннарынга парлап үндүрген. Боттарының албан-дужаалындан дүжүрткен кадр ажылдакчылар «күш-ажылга идепкейлиг киржир болгаш эде кижизиттинер» үжүрлүг дээрзин чагаада чугаалап турар. «Өш-өжээн негежир чорукту» шынгыы хорааи.

* * *

Делегейниң янзы-бүрү чурттарының парлалгазы Кыдатта болуушкуннарга улут кичээнгейин көрүндүрерин үргүлчүлевишаан.

Бүгү делегейде деиишилгелиг кижилер Кыдатта болуушкуннарны дүвүрээзин-биле хайгаарал турар деп, Польшаның «Жичэ Варшавы» солуну бижээн. Партия кадрларын болгаш улусчу эрге-чагыргынын аиларадың чылча шапкан чорук хоочун дуржулгалыг кадрлар хөй эвес Кыдат ышкаш ындыг чуртке улут когараалды чедирип турар дээрзин ол солуи бижээн. «Культура революциязының» удуртукчулары демиселдиң болгаш тургузуулукунуң оюн ол чылдарының дургузунда ККП-ниң бар-ла күжүн үндүрүп турган белеткээн кадрларын сөп турар деп, «Жичэ Варшавы» демдеглээн.

(СЭТА).

Совет эрге-чагыртанын 50 чылынга

Сайзыралдыг оран

Ол тос жектиң соолгу чылын В. И. Ленин Минусинскиге үдаган. Оон шөлүглеэнниң соолгу чылы ол болган. 1900 чылдың январьда Владимир Ильич шөлүглеэнниң үш чыл хуусаазын бүрүү-биле эрттиргеш, Сибирьден үнүп чорупкан.

Минусинскиге бир-ле дугаар келген кижи хамыктың мурнунда ол можу хоорайын тавырып шөлүткеш чери Шушенское кодээже Владимир Ильичиниң 1897 чылдың май 6-да чорупканы бажыңга кирип көөрүн күзеп бээр.

Ынчан Ленин Минусинскиге чүгле ийи хүн хүнээн, ынчаш болза-даа «Сибирьниң хуулгаазыны» деп суургажаан музей-хоорай-биле танышжар үеэни тып алган. «Чөөн-чүк допчулалы» деп солуп көөрем чокка ынчан ынча деп бижээн: «Ол музейни билбес хире чаңгыс-даа эртемден, чаңгыс-даа албан чери Европада чок».

Музейниң үндезилекчизи—бодуүн аптека ажылдакчызы, эртемнерге бодуү өөренген Николай Михайлович Мартьянов. Ол Сибирь дугайында — оон бойдус байлактарының, оон улустарының төөгүзүнүң, амыдыралының дугайында, казымал байлактарының дугайында хөй талалыг медээлерни чыырынче хөй түүлдерни кылган.

Шөлүглеэнни үш чылының иштинде Ленин Шушенскоедеэн Минусинскиге чедир 60 верста оруктуу кашкатап эрткен. Ол Владимир Ильичиге түгүла бооргa, ону янзы-бүрү чылдактар-биле чөпшээредип ап турган: политика талазы-биле шөлүттүргенниң алдын улуг колонизазы, оларның иштинде — Ленинниң чоок өөнүктери, оон «чаңгыс ажыл-ишчилери» Глеб Кржижановский болган Василий Старков Минусинскиге тургулаанаар. Ынчангаш ынаар барган санында-ла, Ленин Мартьяновтуң музейниге кирип, оон делегелгелери-биле таныжып, оон библиотеказынга ажылдап турган.

Минусинскиге турууста, Красноярскиниң геологу, Сибирьниң үе-дүптеги амыдыралын эки билир кижи, музейниң үндезилекчизиниң оглунуң оглу Николай Евгеньевич Мартьянов төрээн хоорайга чедип келген. Сибирьниң үе-дүптеги амыдыралының дириг херечизи, музейниң үндезилекчизиниң уруу 80 харлыг Нина Николаевна Мартьянова ол хүнверде Минусинскиде бодуүн төрелдеринге чорааны биске аас-кежин болуп капсырлажы берген турган. Ол Ленининң аңаа турганын эки билир.

Музейниң залдарынга бистиң үеэн хораан, Николай Евгеньевич Мартьянов Ленининң шөлүтеге турганының үезинде аңаа бар турган түүлдерни хөй муң экспонаттар аразындан тып көргүзүп турду.

1917 чылдың революциязынга чедир Сибирьниң ужур-дузаазының оң келир үезинин дугайында «изы-бүрү база удурлажылыкак үзел-бодалдар тургулаан. Ол чылдарның төөгүчүзү В. К. Андреевич «Сибирьниң төөгүзүнге» мынча деп бижээн: «Бүтүү кижилерге Сибирь дээрге амыдыраа түрттээрынга таарышпас соок чурт, күрүнеге үгле шөлүгеге ажыттаар кылдыр билдинип турар».

Орус капиталистер Сибирьни эки билбес турган. Ынчаш болза-даа Сибирьниң улуг келир үезинге бүүрээп база оны хөгжүдериниң херээже тыныжыннарынга бижээн. Полицияның чажыт хайгааралынга турган Мартьянов Сибирьни чаартып шыдаар эргелыг кижилер ол-дур дээрзин билбишаан, политика талазы-биле шөлүттүргеннер-биле найырлажып база кады ажылдажылга кылып турган.

«Чер болгаш тура-соруг» деп чажыт революсчу шингилелдиң үндезилекчилериниң бирээзи шөлүттүргеш Д. А. Клеменц музейниң дузазы-биле дыка хөй экспедицияларны кылган, оларның түңнелдери Сибирьни этнография болгаш археология талазы-биле шинчилээринге дузалаан. Оон-биле кады ам делегейде эң-не байлак деп санап турар Канск-Ачинск хөмүр-даш бассейниниң шинчилеининиң эгезин салган. Кузнецк-Алатау шаттарында хөмүр-даштың канчаар-даа ажык улуг курлавырлажыр Клеменц ажыткан. Шөлүттүргеш М. Л. Стоновский музей чанында обсерватория эргелекчилеп. Казанзыга марксисчилер белгүмүүнүң кежигүнү Е. В. Барамзина музейниң экспозициязын дедеге болгаш оон-даа еске түүлдерни кылып турган.

Сибирьниң амыдыралын эде турузарының дугайын бөдал чораан кижилер бүгү Россияның революсчуту эде тургузуушкуну дээш демисежип чораан кижилер-биле каттыжа берген. Хемчээлдериниң болгаш сорулгаларының талазы-биле деннеттинмес улуг ол ийи бодалдарның төлээлекчилериниң онза чоокшулашкан чери Минусинск хоорай болган.

Ленин ол үеде чуртта иштидел-экономиктиг харылзаалардың ханы анализин кылып база соолгүредир классиктиг чогаал апарган «Россияда капитализмниң хөгжүдээн» деп бодунуң ажылын бижип турган.

Ам төөгүде деннепки дег чүве чок. Сибирьниң электрижидилгезинин бөгүнгү темпилерин ап көөрге, ГОЭЛРО планының авторларынга Ленининң саналдары канчаар-даа ажык улуг дузалыг. Ол планның авторларының иштинде Енисей төлүгезинниң талазы-биле Владимир Ильичиниң эштери, соолгүредир совет улус ажыл-агыйының улуг организакчылары апарган — Кржижановский, Ленинник. Старков болгаш өскелер-даа турган.

Сибирьниң семинериниң түүгүүнүң хүнгайында оларның сактымшыннарын ол чаадырлыг улуг күүдерни келир үеде ажыттаарының дугайын 1920 чылда-да чугаалаар аргазы бергеш.

Мартьянов музейниге чыгдынган түүлдер-биле Ленининң таныжылгазы, Сибирьни шингээдип алырының талазы-биле музейниң долгандыр белүүлешкен антузиастчылар-биле оон беседалары 1917 чылдың тиилелгеш революциязының соонда Сибирьнин чер аштынын байлактарын ажыглаарының дугайында «Ятырыны Владимир Ильичиниң шинчилээлин-биле тургузаарынга дузалаанын тодаргай, ГОЭЛРО планын түзээп алган. Советтериниң VIII съездиниинге Ленин мынча деп чугаалаан: «Сибирьниң даг байлактары — шуут-ла эгээртинмес». Ынчан турган «Россияның аяк кезээниң казымал байлактарын» деп картага хөмүр даш, демир, алдын, чес калып тывар 227 черлерни адап каан турган. «Даглыг Сибирьнин» аңаа байлак антыналы Минусинск музейинде бар дээрзин Ленин билип турган. Сибирьниң чер иштинде шыгжаттынып тыдар ёлуут-ла эгээртинмес байлактарының түгле хевээр кезии тывылганын ол билген.

Енисей Сибири Россияның даг үлеттиүрүүнүң навайы — алдарлыг Урал-биле дең-хаяк турар болур деп, Николай Евгеньевич Мартьянов биске чугаалаан.

Сибирьниң кызыгаар чок чалбак шаттарында, Саян даглында, Кузнецкиниң Алатауда, Енисейск шаттарында, Тываның даглэрында болгаш кадыг-дошкун Таймырда минералдыг байлактарның товар ямыдыраа өң-түзүнерин бойдус чыгган тайгызы—Кузнецк комбинады-биле кожа Барыын-Сибирьнин күүдүг металлургия заводун түзүп турар. Иркутскиниң болгаш Красноярскиниң алюминий заводтары «чеглеңнаачак металлды», Якутия—алмазты, Тыва —бирги тергеннин даг-күүдүн болгаш кобальтыны, Таймыр—өнүүг металдарны, Хакасия — молибденни, Барыын-Сибирь чавызаажы — хөмүрдашты берип турар. Барыын-Сибирьнин бүгү чавызаажы нефть болгаш газ-биле бүткен. 1960 чылда сибирь нефтизинин баштайгы фонтаны аттыгын үнген, оон соңгаар 6 чыл болганда Тюменьниң нефтичилери 1980 чылга чедир 200 миллион тонна нефтини берип болур деп бүгү-эвилел чөпүлел хураллынга чугаалаан.

Сибирьниң эгээртинмес даг байлактарының дугайында Ленининң бүүрээли ынчаар бадыткаттынып турар.

Сибирьни шингээдип алырының болгаш чаартырының ленинчи планы турган бе? Ону тыпшаан-на харын, мындыг болза-даа оон бүгү айтыышкыннарын болгаш саналдарын болуп чыып алыр болза, чурттуң чоон-чүк районнарын шингээдип алырының делгем программазы бадынын кээр. Ол айтыышкыннар ам чедиишкинниг боттанып турар.

Ленин бодунуң амыдыралында ээн улут аян-чоруктарны Сибирьге кылган: Красноярск биле Минусинск аразынга Енисей тавартыг үн удаа ваннидиргеш, Шушенскоедеэн Ачинск чедир мурнуу Сибирьни чаңгыс эрткен, он-он хоорайларга болгаш кодээлерге барып чораан. Ол Сибирьни эки билир турган.

— Тиилелгелиг пролетар революциязы-биле холбашкан Сибирьниң эргэртинмес ажыларының хөгжүдээнинге хамаарыштыр Владимир Ильич хөй удаа чугаалап чораанын сактып-дыр мев—деп, Новосибирскиге үүре чугаалаан тургаш, Кржижановский чугаалаан.

Сибирь шапкын хөгжүп турар. 1970 чылда Уралдан чөөн чүкче районнарның бот-денизин ниити эвилелдиң хөмүр даш тывыжыгга 45 хуурга чедир, бойдус газыныы — 35 хуурга чедир, нефтинии — 16 хуурга чедир, алюминий — 37 хуурга чедир, чес 58 хуурга чедир көдүрүлүр. Бо чугаайлар бет чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездиниң директивазында бижиттингеп.

Сибирьниң экономиктиг чечектиишкинниинге демир орук транспортунуң шапкын хөгжүдээн дузалап турар. Ленининң шөлүглеже ол тазарты чоруп турганы транссибирск магистралы-биле чергелештир. Мурнуу Сибирь магистралы ам үш муң ажыг километр шейдүе берген. Крайның демир орук шугумнарының уузун дурту ССРЭ-де кан магистральдарның ниити узунунуң чүгле 27 хуузу хире болза-даа, оларны дамчыштыр чурттуң чүк өөртүлгезинниң 50 ажыг хуузун күүседип турар. Оон эрттирикчи аргазы 1,5 катап көвүдээн.

Совет кижилериң күзел-соруунуң болгаш энергиязының ачызы-биле делегей цивилизациязының чүгүлэ районнарының бирээзи кылдыр Сибирь дүрген хуулуп турар.

Жан КАЦЕР.
Илья АГРАНОВСКИЙ.
ПМА-ниң түскай корреспондентизери.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИ — БҮРҮН АЛЫР

Дыкы Монгушевич Арапчал «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырында мурнакчы малчын болуп сураглаан. Эрткен чылын ол чүс хойга онаалыптыр 95 хураганны камгалап алган, а бир хойдан-на кыргаан шүү — 3 кг болган. Бо хүнерде ол ыяачаар чугаалап олурар:

— Аңаан турар хойларывының ленгени күскү хевээр, чүге дээрге мал чеми четчир, кажаавыс ишти чылыг. Ыладгыы малдың чаш төлүүге таарымчалыг байладыг тургускан. Быштаанда сиген, будук-бүрү, чарба, дүс дээштин, мал чемнер үүктел чокка эккеп берип турар.

Малчынның кезээнде 318 хой бар, оларның ам хөй келии терээн, хураганнар бүрүн бар. Дыкы Арапчадының кады чурттап олурар эки Лиза Арапчап биле дүнмазы Вера Арапчап олар ында идепкейлиг сакманшыктер. Чаш хураганнарны ээлчег-биле олар үргүлүү хайгаараар, хойларны аргалыг-ла болза черге төрүттес дээш база кызаралар.

Ынчаарга мал эмчизи С. Сандак чаш хураганнар ааран таварыгага болу четпишаан, мал аарыгларының дугайында хойжуларга эки тайылбырлап бээр, оон хараазында ыладгыы бо малчыннар мал эмчизи чок үеде баштайгы хемчегларни болгары аптар кылдыр өөренип алганнар.

Совхозтуң директизиязы бо хойжуларның эрестиг ажылын үнелеп көргеш, чоокта чаа немелде төлевирге үш түс рубльди база бергеш.

— Улуг Октябрьның 50 чыл оюн байырлаар бо чылда улам кызымаавыбиле ажылдап, малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр деп хүзээлеген алган бис, ону күүседир дээш бүгү күжүвүстү салыр бис — деп Дыкы Монгушевич чугаалаар.

Мал ажылын эки чорудар, оон оруглыг болурун чедип алыр дээр болза, билигни бедидер херек деп, бо малчын өг-бүленин хинжилери ынчаар чугаалап орарлар. Ынчангаш зооветеринарлыг өөредилгени курут арттырбас дээш олар дыка кызыдып турарлар. Ол чеп билиг дээрге чедиишкинниң дүлүүру ол болгай.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

Шугумчулелдиң одуу-биле

Хоочураан Диш

(Басня)

Хоочураан Диш Кыскаш көргеш,
Корга-корга, чазамырлап,
Барган-эрткен хаалгазын
Баш удур көөргедип-тир:
«Хомудал чок ажылдаан бол,
Дыштанырын бодавас мен,
Кодуга чем дайнап берип,
Дырбаңайныр чоруур дээн
мен!...»
«Хоочуңар улам дендеп,
Ханылаанын көруп тур мен,
Кожаңар боор Кадык Дишке
Халдаалакта, ап каар-дыр
мен!...»
Хоржок! Хоржок!
Амдызында
Мени чүү-даа солуй албас!
Холуксаа чок Алдын безин
Мен дег хөйну кылган
эвес!...»
«Күзелиңер ындыг-ла-дыр,
Хүлээнгеним күштүг
ыңар!...»—
Кыскаш ынчаар медеглээштин,
Кызырт кылдыр додгавыткан.
Кылганы дээш менээргенип,
Пириг кижи хоочураза,
Диңмиренчиг алдар-ады,
Кымы-чүзу барымдаа чок:
Эрте дээре чайлатпаже,
Эгиттинмес когарал ол!

Салчак МОЛДУРГА.

Чалгаа Межирген, кежээ Диин

(ТООЛЧУГАШ)

Диин дан карандыызында турганын, кадыр-каскакта элиин өөрү халып чоктапкан. Сынның шыштык бажында кара ногаан пөштерге баргаш, эртенги кымыл хүнүү үткүп алган. Сын кырында пөштериин тоорууның бышканы-даа аажок болган. Диин аңаа бичии хырның иштеп алган, элээн каш тооруктарны сайлаш, пөштүң доңүнде ол дүшпес черге оор көөрген тыппас кылдыр суп каан. «Эртенин-ие маңаа халып келгеш, тооруктан сайлаш, мооң кырынга немей үүжелеп турардыр» кылдыр бодап, ол черии демдектей көруп алган. Оон ол өөрү иштин куду бадыпкан.

Дүүш чоокшулап орда, элиннин ортузунга доктаап, бир дыттан бир дытче дамчыштыр халып турган. Ол-ла ынчап чоруп тургаш, хүнге дөгеленип олурган Межиргенниң тейинин кырып орта баазар часкан.

— Аажок таалап удуп олурумда оттуруптуун аа. Диинчигеш — дээш, дүндүгүр, төгерик сарыг карактарын олче хере көргеш.

— Буруулуг болдум—дигеш, ееэлбегер, соруглуг кудуруун ооргазынче чүктеннишаан чугаалаан.

— Диинner, силер шуптунар-ла олуут-чыдын чок, туруп-могаар дээр чүве билбес, халып-ла, халып чоруур кончуг-ла-дыр силер аа.

— Кыш-соок келир четкен. Ынчангаш кыжын чиир соорук белеткеп албас болза хоржок. Ун тудар улуг үүле базл бар болгай.

— Ынчанмайн канчаар—дээш, Межирген уйгузундан бир согаш кылынгаш, төгерик сарыг карактарын диңнче арай боорда хере көргеш.

— Сени көөрүмге удуп-ла, удуп-ла олурар, аммыр-ла-дыр сен аа. Чайын-на ун тудуп алыр мен деп олурдуң, оонну кылып алдың ыйнаан аае?—деп, Диин оон айтырган.

— Чок, ам даарта тудуп алыр мен—дээш, база-ла согаңайнып, удумзурай берген.

Кезээде-ле хөглүг, сергек Диин бир дыттан бир дытче дамчыштыр үжүгүп халып чораан. Межиргенге каш-даа удаа ужурашкан. Ужурашкан санында-ла: «Ыяңы тудуп алдың бе?» деп айтырар. Межирген олура: «Ам даарта-ла тудуп алыр мен» деп харылап каар ындыг болган.

Диин-даа кыжын чиир тооруун сайлап, үүжелеп алган. Бир-ле хүн ун тудуп алыр дээш бичии будуктар, кургаг чаат чыып халып чораан, биеги-ле Межиргенге ужуражы берген.

— Ууңны кайда тудуп алдың?—деп Диин сыргаларын сувурертипкеш, айтырган.

— Ам даарта ылап-ла тудуп алыр мен—деп, Межирген харылап каан.

Кыштың чыкылама соогу-даа кезээ, Ыяштар бээри дыштыкайындыр дагжап турар апарган. Диин чылыг-чымчак үзүмнүг үш хонуута улаштыр чыргап, дыштанып алгаш, черде суп каан тооруун үштүп алыр дээш маңнап чоруп-ла чаан. Өзеп иштин орү чоктап олурарга, биеги-ле танымыр Межиргенге үзе олурган.

— Ууңче кире бербее, чүге мында саспан доңа берген олурарың ол?!—деп, Диин ырактан алгырган.

Бирээзи чүү-даа харылавааан. Диин аңаа ужугуп чеде берген. Межиргенниң карактары агарып калган, олурган черинден бичче-даа шимичевээн, шагда-ла чорта берген, шак доң болуп тур ийин мооңар.

Межирген уя тударын даарталап чылзып турза-турза, хүннер, айлар улаштым-улаштыр артып, кыш-соок-даа дүшкеп. Ынчап даарталап олурда, каржы соок оңу көөртевейн, өзээнче өдүп, «моңге үйгүже аътка-рышкан».

Ажылгыр, кежээ Диин чылыг уязынга чыргалдыг чурттап, өөрүшкүнүң мырын ырлап каап, Межирген ышкаш чалгаа амытаннар турар чүве-дир аа деп бодап олурган.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Эмискиктиг «торгалар»

Элдеп чүве тургулаар-дыр.
Зиним кижи ынча диди:
— Төөл болган! Суурувуста
Торгалар бар апарып-тыр!

Найгаанымдан сырбаш ындым:
— Канчап ындыг болур чүвеэ?
Арга-хаскак иштн эвес,
Азыралда куштар ыйнаан.

Торгалар-даа болган дижик,
Доктор куштар дивежикпе:
Тарып калган ыяштарның
Дайзыннарын узутказай-ла.

Зиним ноңгус угда-даажок:
— Эндээ бодап тур сен!—дейдир.—
Соңга, хаалга чандыр көрбес
Сонтап чоруур «торгалар-дыр».

Ам-на чиге билип кагдым,
Артында-ла чым-сырт ындым:
Дүүн кежээ үш-дөрт «торга»
Дүгээ турган көрүүк мен чеп!

«Мажаалай дег улуг болгаш,
Баштыг, мээлиг хирезинде,
Ээп чоруур эмискиктиг
Элдептиин» деп бодажык мен...

Эриг, доңну сонтап чорааш,
Зэим-аргаа буян кылыр
«Доктор-эмчи» сураа үнген
Торга куштуу ным-даа мактаар.

Азыг, херим амыдынга
Араганы соруп-соруп,
Улчуп билир «торгаларны»
Улус черле каргаар апаар.

Монгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Москваның Ленинчи комсомол аттыг театрынга М. Булгаковтуң «Турбиннерниң хүннери» болгаш «Мольер» деп шиилерин үндүрүп, чонга бараалгаткан. «Мольер» деп шиида шии бижикчизиниң болгаш хаан чазаакының аразында чөрүлдээлерни көргүскен. Дең күштүг эвес болган ол маргыжыышкынга Мольер амы-тынын оскунар.

Шиини А. Эпрос тургускан. Чурукчулар В. Дургин болгаш А. Чернов олар шиини каастаан.

ЧУРУКТА: Шииден көргүзүг. Мольерниң ролун РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Раутбарт (солагай талазында), а архиепископ Маркиз де Шарроннуң ролун РСФСР-ниң улустуң артизи В. Соловьев (оң талазында) күүседип турары.

М. Строковтуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кино

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аңаа эвес хоорай» 10, «Кара Прим» 2, «Тушпель» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оларны түгле арын-нарындан таваан» 12, 1.45, 3.30, 5.15, 7, 8.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдын кас» 10, «Аныяк гвардия» (2-ги серилы) 12, 3.20, «Кырган ашак, кадай чурттап чораан» (1-ги, 2-ги серилары) 6.40, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол Тараан чуртун камгалап турган» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бирги секретары О. Б. Биченин адазы

Бокпай-оол Сымнакович
ООРЖАКТЫН

мөчээни-биле холбаштыр СЭКП обкому эш Биченге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бирги секретары Ооржак Бокпай-оолович Биченге, оон адазы

Бокпай-оол Сымнакович
ООРЖАКТЫН

мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыдалын СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң болгаш райкүүскомунуң коллективи илергейлеп тур.

КОДУР

Ам кодур аарыының дугайын чугаалашкаш канчаар боор, ол аарыгны бистин эмчилеривис кончуг эки эккирди эмнеп билирлерже болгай деп чамдык кижилер чугаалаар. Ынчалза-даа ол аарыг ам-даа бар, ону канчаар эмнээрин, оон тыптын келирин билири чугула.

Ол аарыг шагдан бээр билдингир. Аристотель бээри кодур аарыы кижилериниң кеъжинге чоруур бичии дириг организмнерден тыптыр деп билип турган. Оон өөскүдүкчүлери — ак саргылар. Оларның өзүп ковүдээри аажок дүрген. Кыс саргы аарыг кижиниң кеъжин ож ызыргаш, аңаа үрелерин салып каапкаш. Кижиниң кеъжинге олар 2—3 айлар иштинде-даа дириг чоруур, а идик-хепке чүгле 7—10 ховар. Саргылар кижиниң чүге кеъштиг черинге амыдыраа өзер. Олар кеъштн аажок кижидер, ынчангаш аарыг кижи кеъжин хаизырады дырбаа алыры хаая эвес болгулаар. Оон овлганнаан эгелээр. Ол кижи үйгү хандыр удувас, хорадаачал, ажылга шагыргай апаар.

Кодурну эмнээринге Вилкинсоннуң мазын (хады чулуу, күүр, чугай болгаш өске-даа бүдүмелдерден тургустунган) эмчиниң сүмезин ёзугаар ажылаар. Чугай кодур балыгларын эккиртир, а чулук болгаш күүр кеъшти картадырар болгаш ында саргы үрелерин чок кылыр. Ол мазь-биле кодур черии үш хүн улаштыр удуурда-ла чаап ап турар болгаш дөртку хоакта чагбайн хондургаш, бешки хүнүнде савандаап чуп каапкаш, гипосульфитиин 60 хуулуг эзилдерин-биле кодур черии дурбүүр. Кеъш кургай бээрге, ону база катап дурбүүр. Оон соонда соляная кислотаның сугга 6 хуулуг эзилдериин алгаш, оон-биле 3—4 катап, 5 минута иштинде кургадып турган дурбүүр. Оон соонда аарыг кижиге арыг ак хеп кедирер болгаш үш хүн дургузунда ону солувас, оон соонда катап арыдыр чунар болгаш ак хеп кедер. Аарыг кижиниң ажыглап, кедип турган орун-дөжээн, идик-хевин дезинфекциялаар болгаш орнун керосинге шыгыдып каан пөс-биле чодар. Соок үеде ол бүгү чүүлдерни кодур саргылары өлаан дээш бир—ийи хүн даштыгаа агаарладыр болза үлам эки. Кодур аарыы-биле аарыг турган кижиниң өг-бүлезиниң иштн эмчилерге шинчидери база чугула.

Кеъш кызып, кижип, суглангылап турар апарза, ол дораан-на эмчиге барынар.

Кодур аарыы, еске бүгү аарыглар ышкаш, баш удур эмнеткеш тудум үлам эки. Кижи арыг-шевер болурга кодурдан аарывас.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ХАВА БИЛЕ ДИИС

(БАСНЯ)

Аңаа чораан диспейже
Ала-хава шурай берген.
Хөме келген хаважыктын
Хөрээн орта диспей часкаан.
Хаважыгаш сыйтайнып,
Караан чодуп, шүжүнейнип:
— Ашак диспей эттеди—деп.
Аязынга ыглап четкен.
Ыглаарга-даа канчаарыл ам
Ылап-ла кым бурууглуг?
Карбаңнаның хайы ол-дур
Хава боду бурууглуг-дур.

С. СОСКАЛДАЙ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харылсаалалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, кезээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кезээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20—60, бухгалтериявың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парзалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00257.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙДЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелелеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 26 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 49 (6686)

Өртээ 2 көп.

Кремльге ҳүлээп алыышкыннар

Февраль 24-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Чехословак Социалистиг Республиканың даштыны хөрөнгө министри В. Давидти хүлээп алган. Чехословакиядакы Совет Эвилелиниң элчизи О. Павловский ону үдеп келген. А. Н. Косыгин биле В. Давидтиң араазынга чүрээтиң хамыындан эш-күүзүнүң беседазы болган. Анда ССРЭ-ниң Даштыны хөрөнгө министри А. А. Громыко болгаш Совет Эвилелиниң Чехословакиядакы элчизи С. В. Червоненко киришкен.

* * *

Февраль 24-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Чехословак Социалистиг Республиканың даштыны хөрөнгө министри Вацлав Давидти хүлээп алган. ЧССР-ниң ССРЭ-де элчизи О. Павловский министрни үдеп чораан.

Н. В. Подгорный биле В. Давидтиң араазынга чүрээтиң хамыындан, эш-хүүзүнүң байдалынга эртиген беседа болган.

Беседага ССРЭ-ниң Даштыны хөрөнгө министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизи С. В. Червоненко киришкен. (СӨТА).

САКМАНЩИК

Чаа төрүттүнген, шаразы бөзин четче кургаваан ак хураганны илеткеже мөзи-биле кады киирип тура: «бо дээрге мээң чедеп дугаар хураганывыдыр» деп, сакманщин чугаалаан. Хөй болдаашкыны эгелээнден бээр сакманщиктиң ажаап, азырап турар хураганнарының узун саны чедеп четпени ол-дур.

Чөөн-Хемчик районунуң «Октябрь 50 чылы» колхозунда № 1 хөйүү бригаданың дуржулганыг хөйүзүү Куулар Умер-оол, оң кадайы Куулар Дөсумаа хөй чылдарда малдың чаш төлүн мөңги алыр талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг боор келгеннер. Улуг сакманщин Куулар Дөсумаа хөй болдаашкынының үезинде ол мергежээн ажылын хөлга ап кириптер болгаш аныяк сакманщиктерниң ажылын аайлап башкарар. Ам үеде кады ажылдап турасы ийи сакманщинже ол чүгле бөдүүн ажылының дуржулганын коргүзүп турар эвес, харын өскерниң ажылын хайгаарап, айтып баштап турар.

Республиканың колхозтарының, совхозтарының хөй нуруузу чаш хураганнарны ажаап ворунтуларының сакман арганы сөөлгү чылдарда ажыглап чаңчыга бергеннер. Ылаңгыя Таңдыда «Элегес» совхоз, кежээ ажыл-агый дуржулга станциязы сакман арганы чыл бүрүде чедиишкиниг ажыглаан, ботнур шыырган, эки шынарлыг чартык нарын болгаш нарын дүктүг хураганнарны өстүрүп ап турарлар. «Элегес» совхозтуң сөөлгү наш чылдарда төрүүр чүс хойга оналаштыр 90-дан өрү хураганны камгалап ап келгени анда таварылга эвес болгай. Бо ийи ажыл-агыйның хойжу ноданнарында кажааларны сакман арганы ажыглаарынга таарымчалыг кылдыр берип, иштинде клеткаларны, чемнер салыр черлерни, суг кудар савааларны, чем белетиэзер нухнаарны, кажаа иштиниң температуразын чаңгыс аай тургузары-биле сөөлгө чылдыр печкаларны белетиип кыларан.

Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозтуң кажаалары үстүнде ышнаш белетиелдиг эвес-даа болза, хөй болдаашкынының үезинде сакманщиктерни түс-түс ноданнарже чорудуп, хойжуларга дузалаштырып турар.

Сакманщик — хөй болдаашкынының үезинде чаш хураганнарны хүзээп алыр, ворунтурар талазы-биле харыысалгалыг кижи. Ол бодунуң эзирүзинде дүне демнүрнийлаашкындан эгелээш, чаа төрүттүнген хураганны хүзээп ап, ону мөзи-биле кады бичии илеткага киирер болгаш улуг сакманнарны тургузуп, хойжуга хүлээдип бергинже чедир хураганнарны шын ажаап, чемгерер, кадык, шыырган кылдыр ворунтурар хүзээлгелиг.

Оон ыңай сакманщиктерниң ноя-ла нуруузу аныяктар боор турар. Ол аныяк кижилер чаш хураганнарны ажаап ворунтуларынга болгаш черле хөй ажылын чорударынга чаңчыгып өөренир, хойжуларның дуржулганын шинчээдип алыр апаар. Ынчангаш аныяктар мал ажылынче хандыыр болгаш олардан келир үениң малчыннары тыптыр ужурлуг.

Ындыг турбуже чамдык черлерде хөй болдаашкынының үезинде сакман арганы ажыглаарынче чөгүүр кичээнгейни салбайн, бо арганы нанчаар ажыглаарын ам-даа шинчээдип албайн турар. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунга бо арганы амга чедир ажыглавайн келген болгаш кажаалары таарыштыр дериттинмээн. Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң баштаар черн хөй болдаашкынының үезинде аныяктарны хойжу ноданнарже чорутпайн келгенинден, хойжулар ол үеде чай алынмайн, бергедээшкинге таваржып турар. Оон хараазында ында аныяк малчыннар тывылбайн турар.

Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш чамдык өске-даа районнарның ажыл-агыйларында хөй кажааларының хөй нуруузу сакман арганы чорударынга таарыштыр дериттинмээн, хураганнарны казын зайыбиле белүктеп ворунтурар клеткалар чедишпес. Оон хараазындан сакманщиктер хүзээп алган хураганнарын чаңгыс черге болгүү-биле ажаап, сакман арганынга өөренимейн, чүгле хойжуларга дузалаксыз кижилер боор турар.

Амгы үеде республикада хөй болдаашкыны чамдык черлерде орту эрте берген, бир чамдык черлерде ол орту кирбээн болгаш чаа эгелеп турары билдингир. Февраль 20-ге чедир республикада 150 муң баш хире хөй төрээн, оон иштинде 1366 хөй ийистээн болгаш хорамча 500 баш ажыг. Моон ап кеорге, төрээн хойнуң санындан чаш төлдүң саны бичии ажып турары өөрүнчүг-дүр. Ынчаза-даа маңаа өөмүргеп, кичээнгейни кошкадып болбас. Чүге дизе, бо үеге чедир безин наш чүс баш хөй ара салган болгаш ам арткан хойларның чамдыызының кызыр-бооту билдинмес. Оон ыңай малдың чаш төлүнге хөй хорамча таваржыр уе моон сөңгаар болурун эртиген чылдарның практиказы биске көргүзнен болгай.

Мындыг болганда хөй болдаашкының моон сөңгаар чедишкинниг чорудаарынче күштү улам дыңыдар, ылаңгыя сакманщиктерниң ажылынче онза кичээнгейни салыр ужуруг. Колхозтарның, совхозтарның зоотехниктери, ветеринария ажылдаачылары хойжуларның, сакманщиктерниң ажылын углап башкарар, зооветеринариялыг дузаны хүн бүрү чедирсер, ылаңгыя чаш хураганнарны сакман арганы-биле ворунтурарынга оларны өөредир, төрүттүнген хураган бүрүзүн дугаарлаарын негелеп бүгүдээр шын чорударын төрүлге чөрүп турар иодан бүрүзүнге чорудар хүлээлгеимг.

Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары хойжулар-биле кады сакманщиктерниң ажылырал-чурттагзынче кичээнгейни салыр ужуруг. Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга чедишкинниг ужуражыр дээш хойжуларның аразында социалистиг чарыш калбарып, олар бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Оон иштинде чаш төл алыр талазы-биле оларның хүлээлгелериниң күүсеттиннери амгы хөй болдаашкының наичаар эртиргенинден, сакманщиктерниң наичаар ажыглаанындан кол хамаарыжыр. Партия, профэвилел, комсомол организациялары политмассалыг ажылды хойжуларда сакманщиктер ортузунга чорудуп, оларның чарыжын база организастаар херек.

Кодан бүрүзүнде

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хем» совхозунуң Хайыракан салбырында төрүүр 11700 хой бар.

Салбырда ам ниитизи-биле 3600 хой хураганнапкан, чаш төлде чаңгыс-даа чидиргиг чок, менди доругуп турар. Хойжулар Донгак Балчый-оол төрээн 150 хойдан 153, Сеседор Серипов 140 хойдан 142 хураган алган. Казарчылар аразында социалистиг чарыштыг, коданын кыштан хүр ажырап, чаа төрүттүнген хураганнарны бүрүн камгалап алыр ээдш демиселде.

Салбырда партия, профэвилел организациялары малчыннар ортузунда политмассалыг болгаш культурамассалыг ажылдарны Советтерге сөңгүлда кампаниязы-биле дүүштүр чорудуп турар. Хайыракан салбырда партия организациязының агитаторлары болгаш лекторлары кыштагларда малчыннарга доктаамал бөрүп, сөңгүлда талазы-биле тайылбыр ажылдарын чорудуп турар.

Коданнарда ооллаашкын массалыг болу бергени-биле салбырның удуртукчулары, зоотехниктер, мал эмчилери сакманщиктер четчелээринче кичээнгейни салып, комсомол организациязының дузаламчызы-биле комсомолчу-аныяктарны казарчыларже сакманщиктедип чорудуп турар. Коданнарга сакманщиктер ам-даа хойу-биле негеттинип турар, салбырда комсомол организациязы аныяктар ортузунга организастыг ажылдарны чорудары чугула.

О. ТАВАА.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СӨҢГҮЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТӨП СӨҢГҮЛДА КОМИССИЯЗЫНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединге сөңгүлда талазы-биле Төп сөңгүлда комиссиязының ээлчеглиг хуралы февраль 24-те В. И. Прохоровтуң даргалаашкыны-биле болган. Ставрополь крайда, Свердловск болгаш Томск областарда сөңгүлдага белеткелдиң чоруп турарын ол хуралга чугаалашкан. Ол айтырыгның талазы-биле дыннадыгларны Ставрополь крайкүүскомнуң болгаш Свердловск облкүүскомнуң секретарылары В. А. Бочаров, В. И. Глинских, Томск облкүүскомнуң даргазының оралакчызы Г. С. Кривов, чамдык округтарның сөңгүлда комиссияларының даргалары, Төп сөңгүлда комиссиязының кежигүннери кылган.

Ставрополь крайда, Свердловск болгаш Томск областарда сөңгүлдага белеткеп РСФСР-ниң Конституциязынга болгаш сөңгүлда дугайында Дүрүмге дүүштүр чорун турарын дем-деглээш, Төп сөңгүлда комиссиязы сөңгүлда хүнүнге бүгү талалыг белеткелдиң эртежок чүгулаарынче кичээнгейни утландырган. Ол чүл дээрге сөңгүкчүларның ханзыларын ыяк хынаары, сөңгүлда бюллетеньнерин өй-шаанда белеткээри, сөңгүлда комиссияларыбиле болгаш чер-чер Советтериниң күүскомнары-биле үргүлчүүнүң харылзаазын тудары, бадылаашкын болур черлерни белеткээри болур.

РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттарга кандидаттарны бүрүткээнииниң түннелдериниң дугайында дыннадыгны Төп сөңгүлда комиссиязының секретары Н. А. Вороновский кылган. Бүгү 884 сөңгүлда округтарының талазы биле депутаттарга кандидаттарны бүрүткээрин сөңгүлда дугайында Дүрүмге дүүштүр чорукан. Депутаттарга кандидаттар кылдыр Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларын, мурнакчы ажылчыннарны болгаш колхозчуларны, эртемнин болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларын, совет интеллигенциязының төлээдекчилерин, партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының ажылдакчыларын, хөй-ниитизи болгаш ажыл-агый организацияларының ажылдаачыларын депшиткен болгаш бүрүтээн. Депутаттарга бүгү кандидаттар коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң төлээлекчилери болуп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. Д. Орлов РСФСР-ниң Дээди Совединге сөңгүлда талазы-биле округтарның сөңгүлда комиссияларын, сөңгүлда участоктарын, база участоктарның сөңгүлда комиссиларын турускаанының түннелдериниң дугайын дыннаткан. Ол комиссияларның составында ажылчы коннарның хөй-ниити организацияларының, ниитилелдериниң болгаш коллективтериниң 750 муң ажыг төлээлекчилерин депшиткен.

Сөңгүлда хүнүнде оруккажындырыышкынге, янзы-бүрү экспедицияларга, поляр станцияларынга, республиканың чедери берге районнарынга чоруп турар сөңгүкчүларның дылаашкынга киржилгези-биле холбаалыг айтырыгларны Төп сөңгүлда комиссиязы көргөн. Боттарының хамааты хүлээлгезин күүседип болдурунуң аргазын ол сөңгүкчүларга хандырып бээринин, талазы-биле алдынып турар хемчеглерниң дугайында дыннадыгларны орук харылзаа министриниң оралакчызы П. И. Матвейчев, далай флодунуң министриниң оралакчызы Н. Н. Долинский, ССРЭ-ниң балык ажыл-агый министриниң оралакчызы Г. В. Елисеев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Гидрометеорологтуг албанның кол эргелелиниң начальнигиниң бирги оралакчызы Г. И. Голышев олар кылган. РСФСР-ниң Дээди Совединге сөңгүлдаңы агаар транспорту-биле хандырарының дугайын хамааты ужар чүүл министриниң оралакчызы Н. П. Быков илеткеп дыннаткан.

Округтарның сөңгүлда комиссияларынга Төп сөңгүлда комиссиязының чагаазын ол хуралга хүлээп алган. Сөңгүлда түннелдерин тодарадыр талазы-биле ажылды организастаар дугайында сүмелер ыңнаа кирген. Өске-даа элээн хөй айтырыгларны ол хуралга база көргөн.

Төп сөңгүлда комиссиязының хуралының ажылынга ССРЭ-ниң харылзаа министриниң оралакчызы И. В. Клоков, РСФСР-ниң садыг министриниң оралакчызы А. С. Иванов, Роспотребсоюзтуң баштаар черинин даргазының оралакчызы А. Ф. Малков, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, чамдык министерстволарының болгаш кол эргелелдерниң харыысалгалыг ажылдакчылары, парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң төлээлекчилери киришкен.

Акы-дүңма хөөрүнден хоржуп

«Ровному немец-фашистиг эмелекчилерден хостаан-чының 23 чыл өөн таварыштыр хөөрайның чону Силерге эң үнелиг болгаш ыдыктыг чүүлдү — силериниң чаңгыс чер чуртуңарыңар — тываларның арыг ханы төгүлген хоржун-довуракты дамчыдып берип турлар. Бо хоржун-довурак акы-дүңма хөөрүнден алдынган. Хөөрүнүң кырында тараан чечектер наман-даа өңнүг, чүге дээрге хөөрайның чурттакчылары оларны кичээнгейлиг ажаап турар.

Силериниң чаңгыс чер чуртуңарыңарның өлүм чок маадырлыг чоруунуң дугайында турасхаал роевочуларның чүрээтеринге өөнгөзи-биле чурттаар».

Алдын үжүктер-биле парлаан. ындыг биңиктиг хоржун-довуракты Украинаның Коммунистиг партизының Ровно хоорай комитединиң хоорай комитединиң Ала-Чуртуң Улуг дайынының үезинде кылган маалыгыг чорудуп бедии-биле үнелээш, ол үнелиг чүүлдү — Ровноның хоржун-довураан чорудупканынга өөрүшкүүлүн илеректи турарын ол коллуглуушкунунуг байдалга чугаалаан.

Ровнодан келген хөөрүнүң хүлээп алырының байырлыг хуралы эгелээн. Хурал ажыттынган соонда, Ровноже чалаттырып турган тыва аки-турачыларның төлээлериниң удуртукчузу Оюн Баевич Оолак алдын үжүктер-биле биңээн чүүлдү номчаан, партизының Кызыл хооркомунуң бирги секретары ам П. Киселёв биле хооркүүскомнуң даргазы ам С. Красныйга хоржун-довуракты урган хааржакчыгаштыг үргүлчүлелиг алыш часкаашкынының алаа-биле тывыскан.

Чыылганнарның итригнидан ам Красный сес алгаш, СЭКП Ровно хооркомунуң, хооркүүскомнуң база бүгү ровночуларның тыва аки-турачыларынга Ала-Чуртуң Улуг дайынының үезинде кылган маалыгыг чорудуп бедии-биле үнелээш, ам үнелиг чүүлдү — Ровнонуң хоржун-довураан чорудупканынга өөрүшкүүлүн илеректи турарын ол коллуглуушкунунуг байдалга чугаалаан.

Ровночуларже чорудар байырлыг телеграмманы ам П. Киселёв номчаан.

Ровнода акы-дүңма хөөрүнден алган хоржун-довуракты шыгжап казагалаары-биле, ону 60 маадырлар аттыг музейниң директору М. Леметге хүлээлип бергеи.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Совет эрге-чагырганың бежен чыл болуур оюн амыл-агый болгаш культура тургузуушкынуңуң талазы-биле күш-ажылчы чедиишкиннерлиг утнуур дээш Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы коннары социалистиг хүзээлгелерни алган. Ол социалистиг хүзээлгелерде «Тыва» совхозтуң ажылчын, албан-хаанчыларының күүсевир үлүг-хуузу база бар.

Амгы үеде совхозтуң ажылчыннары тудуг ажылынче кичээнгейни салып, материалдарның белеткелин чорутпушаан, чамдык тудугларны кыла берген. Хөнбергей салбырда чүнар башың болгаш гарам тудуу кидин түлүк чорун турар. Гарамтың ханазының тудуу доозулган, ам кырын тутпап, сөңга, хаалгазын кыптып турар. Теве-Хая салбырда тудугжу звено столовая тудуун шалыпкын чорудуп берген.

Совхозтуң будуруге планында книтиниң малынга кажаалар тудары база көрүнгеп. Тудуг ыяшын белеткээш, кажаалар тудар черлерже апарып дүжүрген. Айлыг-Ойга 150 баш инек база Нара-Сугга 120 инек турар 2 кажаалы тудуп, ажыглаага имирер. Мал кажаалары тудар звено ам тудугну эгелей берген.

Тудуг материалдары белеткеп турар звено ыяшты кезип белетиевишаан. 20 тонна чугайны база өртеткен.

Социалистиг хүзээлгелерде көрдүнген тудуглары хуусаа бетинде доозар дээш тудугжу звеноолар аразында социалистиг чарыштыг ажылдап, чарыштың түңнелинин он хөнүттап үндүрүп, четпестерни эдип алыр хемчеглерни эп-турарлар. Совхозта партия, комсомол, профэвилел организациялары мурнакчыларны шаңнап мактаар хемчеглерни эп турар.

Б. МОНГУШ.

МАРТ 12 СӨҢГҮЛДА ХҮНҮ

ВОСКРЕСЕНЬЕ

Сааначыны депштиткен

Фермага кежээ дүшкен. Ильичиниң лампочкалары суурнуң бажын бүрүзүнде чайынандыр кыва берген. Ажыл-ишке хайнып хүзээн аныяктар суурнуң ол-бо кудумчуларындан клубче каткы-коглуг, ыыы-шоорлуг чорун турган.

Бегзеевиниң 9 шак Чалыы назынныг кижилер клубтуң олуттарын эзлепкен. Комсомол комитединиң секретары эш Бичө-оол комсомолчуларның ажыл-херээнин болгаш ам болур сөңгүлда дугайында илеткеп кыган. Оон соонда чыыча дээн: «Комсомолчуларның иштинден эң-не акы ажылдыг, хөй-ниитичи, амыдыралчуртталгазынга төлептиг кижини

Улуг-Хем район Советиниң депутатының кандидатынга аныяктар-дыр бис. Бымны сагындыр сиңер?

Зал шыпшын-на барган. Торгалыттар төп сүт-баразы фермазының учётчиги эш Кара-оол турун келгеш: «Ферма комсомолчу бүрүзү-ле ажыл-ишке эки түңнелдерни коргускен. Олар шүүлү-ле төлептиглер. Ынчаза-даа Кок-кыс Чигжит-оол ферма таанчылап киргенден бээр беш чыл четкен. Бо үеним хүргүзүнде ол арга-дүжүлганы, мергежилди чедип алган. Баштайгы үеде ону ажылдан чедип турган сааначыларын ам ажыл турар апарган.

Ажыы кижиниң каастаар, макталга темирер, бүрүүлгаар базынгарже ыыттырар хөөн-ле шын. Эш Чигжит-оолду партия кежигүнүге чөөрө хүлээп алган. «Күш-ажылдың хөстүү» колхозтуң баштаар черн ону ортектиг белектер-биле каш үдаа шаңнап келген. Кок-кыс эртеен чыыш бир инектен 2230 кг сүттү саап алган. Бо чылын бир саар инектен 2300 кг сүттү саарын хүлээгеп. Кады ажылдап турар эжи Б. Нагинт-оолду чарышка ыыгырган.

К. ХЕРТЕК.

Тыва индустриямның башталгазы — даг-дүзү комбинатның ордулап фабриказында бо хүннерде сөңгүлда журнуның болгаш Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга өөдөр кыткан социалистиг чарыш кавбарган. Хоорлуң слесарь Саая Төлөө оттаашкан ажылынга кезээлектерниң барээнин. Ол чөөрө будуулгеде дерт чыл ажылдап, бо үеним дуржулганда журналистерниң сөөрүүнүг санаадын, коммунистиг күш-ажылдың шалааныгы дээн бедик атты чедип алган.

Оон ораагылакчылар коллективи эртеен чылдың дөртүү кварталында нимитан продукция будуреринең планның 105,6 хуу хүүсеткен. Чөөртүмчүм салыкалдарын шинчээдип алганындан 6900 рубльдың кемнээзин алдынган. Ында 330 кижиден 200 ажыы өөдөөр, кыстар коммунистиг күш-ажылдың шалааныгы дээш шинчээдилинде.

ЧУРУКТА слесарь С. Төлөө

Сөөлү болгаш фотозур О. ОХЕМЧИКТИЙ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Февраль 24-те Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуразы болуп эртеен. Анаа РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге болгаш чер-чер Советтериниге сөңгүлдаларга белеткел ажылдарының Таңды болгаш Улуг-Хем районнарда чоруп турарының дугайын чугаалашкан. Ук айтырыг талазы-биле Таңды райкүүскомнуң секретары Л. И. Хоменко, Улуг-Хем райкүүскомнуң хоорагы Б. Д. Бөдүк-оол оларның илеткелерин ыңнаан чугаалашкан.

Таңды болгаш Улуг-Хем райкүүскомнары сөңгүлда дугайында турумже айыткан хүүсаалары сөңгүлда округтарың болгаш комиссияларың турускаш, сөңгүлда комиссияларының составын бажылаан, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге болгаш район Советтериниге депутаттарның кандидаттарының депшилилгезин болгаш бүрүткелин чогуур үезинде доозкан. Ам көрөө болгаш сүүр Советтериниге депутаттарның кандидаттарының бүрүткели дооступ турар. Кандидаттар-биле сөңгүкчүларның ужуражылга хуралларының графигин тургускан. Февраль 19-та сөңгүкчүларның ханзызын бүгү-ниитин коруллезинге аскан.

Улуг-Хем районнуң Баян-Кол, Кок-Чыраа кожа-Советтериниге сөңгүлдага белеткел ажылы шалыпкын чөрүп турар. Мында сөңгүкчүларның ханзызын бедик шинчээлиг тургускан. Ам оон хынаалазын база багай эвес организастап турар. Сөңгүлда участоктары дериг материалдары-биле, телефон харылзаазы-биле хандыртынган. Ынчаза-даа Бүдүн-Теректе, Шанчыда, Чаа-Холде белеткел ажылы кончуг оожум чоруп турар. Ол черлерде агитпунктулар багай шиметтинген.

Таңдының партия райкому болгаш райкүүскому сөңгүлда белеткелиниге хамаарышкан организас-массалыг ажылдарның планын чогаалып кылган. Ынчаза-даа ол хемчеглер долуу-биле күүсеттинмейн турар. Участок комиссияларының болгаш көрөө Советтерниң даргаларының инструктажтыг хуралын чаңгыс-даа катап эртирбээн. Районнуң чамдык көрөө болгаш сүүр Советтерниле, ылаңгыя Элегесте, Балгазында база Хөвү-Аксында сөңгүлдага белеткел ажылы кончуг организас чок чоруп турар. Районнуң ырак черле чурттап турар малчыннарынга, бригада, ферма тептеринге лекция, беседа, сөңгүлдалар дугайында танылыга ажылы мынчага ээр чогуур деннелге чедир чоруттунмаан. Агитпунктуларда дежурныйлаашкынны доктаамал тургусплашының фактылары база бар. Сөңгүкчүларның ортузунга культура-массалыг ажыл чорудар талазы-биле ажылда четпестер ам-даа чайлатынмаан.

Амгы үеде республиканың районнарында үлүг сүдтарынга үлүг төлөөлекчилерни сөңгүүр кампания чоруп турар. Бо чүгүл херек. Таңды районда сандаргай байдалга эртип турары хынаалдан илерээн. Мында сөңгүлдалы канчаар чорударының планын чогаатпаан, а хуралларны эрттирерде буу-хаалаар таварылгалар бар. Оон ангыда мурнунда ажылдап турган үлүг төлөөлерн чоп мурнунга боттарының отчёт бээр хүлээлгезин боттандырбайн турар.

Сорулга чүл дээрге, илереттинген четпестерни чайладып, сөңгүлдаларга белеткелдерни бедик темпиже көдүрери болур. Моону боттандырарда округ болгаш участок сөңгүлда комиссияларының даргаларының семинарларын дарый эрттирер. Агитпунктуларның каастагазын кылып, оларны харылзаа-биле хандырар. Сөңгүкчүларның ат-даңзының эки хынаар база оларның кандидаттар-биле ужуражылгазын организастыг эрттирер.

Президиум чугаалашкан айтырыгга хамаарыштыр чогуур доктаалларны хүлээп алган.

ЛЕНИН БОЛГАШ ОКТЯБРЬ

Хоолайлардан
ыжы бурулаан
Заводтарда
Хоор сарыг
тараа шуглаан
черивисте
Бодуң-биле,
чүрээң-биле,
адың-биле
Бодап,
тынып,
демисежип,
чурттап чор бис,
Эш Ленин!..

В. МАЯКОВСКИЙ.

БАШТАЙГЫ ДОКУМЕНТ

Ленин дүвекиниң ийи шакта Смольныйже кирип келген. Ол дээрге дүвүрээниниг дуне — 1917 чылдың октябрьның 25-че дуне.

Петроградты: бажыңнарны, кудумчуларны, шөлдерни сырый туман бүргээн. Бүгү дүн дургузунда хоорай иштинге шериглер чоруп, боозалыкыга чер болганда дыңналыр турган.

Дүнеки карангыда Смольныйның соңгалары аажок чырык. Аажок улуг хоочун бажың бодунуң чырыы-биле карангыны чыртыкылаан улуг корабльге домей.

Смольныйның чанында чепсегленген ажылчыннарның болган матростарның отрядтары. Боолаарында белең пулемёттар болган үгер-бооздар.

Смольныйның узун коридорун чепсегленген кижилер долган. Инда революцияның штабының камгалалчылары, харылзаа тудукчулары. Телефоннар кыңгырап, машиналар дидимрээн. Өрээлдериниң бирээзинге Революстуг шериг комитеди хурадаан, оске бир черде большевиктер партиязының Төп Комитеди ажылдап турган.

Шериг кезектеринден, корабльдерден, Кызыл гвардия отрядтарындан медээ чедирерлер бүгү дүн дургузунда олче кээ-ле турган.

Петроградтың картазындан Владимир Ильич адырылбайн-на турар. Революстуг кезектерниң ходелиишкинин ол чай-кыс чокка хайгаарап, айтыышкыннарны берип-ле турган.

— Далайжыларның отряды Кол почтантыны эзлеп апкан — деп, баштайгы медээлерни бирээзи ыңнып боот-тур.

— Чепсегленген ажылчыннар хоорайның электростанциязын эзлеп алды — деп, база медээ келген.

— «Аврора» крейсерден медээ чедирикчизи келди — деп, бир матрос хаптыг чагаалы Ленинге тудускан.

Ильич номчуурга, мынча дээн боот-тур: «Аврора» крейсер плаи ёзугаар үш шак үжеи минутада Нева хемче келген. Кызыл гвардейжилер отряды-биле матростар десантызын каттыжып алган, Николаевск ковтругун чаза таварышкын-биле алган: ам Кышкы орду бүзөлеткен.

Төп телеграф дан адын турда эзлеттинген. Ынчалза-даа Россиянын Парское селода эң күчүлүг радиостанциязы буржуаз чазактың эргежинде ам-даа артпыкаан.

Революстуг корабльдер Кронштадтан Питерже чоруп ораар дугайын Ленинге плеткээн. Финляндиядан соолгу поезд-биле бир чартык иуи залайжы-балтийжилер революция дээн демисежиринге белең чоруп ораар.

Тура-халыышкынының күжү дайзынның күжүнден каш катап хөй. Юнкерлерге камгалаткан Түр чазактың хөргелээны Кышкы орлуну штурминары саадап турган. Ол чорук революцияга хора чедирип болур.

Тура-халыышкынны удуртқан Революстуг шериг комитединден Владимир Ильич айтырып турган:

— Шаап халдаашкын чүге саадады? Ёзулуг дайын кыдыр чүге үзамдыктыра бердиңер? Оон хераа чүл? Атаканже дүрген кирер керек! Матростарның дидим отрядын, чадаг шеригниң ротазын шилип алгаш, хөме таварып кирер.

Доп-дораан халдап кирген, Кышкы орлуну доп-дораан эжелеп алыр деп, Ленин далаштырып турган. Ол ңегелдеш-биле Владимир Ильич болуунуң медээ чедирикчизин Кышкы орлуну хүрээлээн шеригзерже чорутқан. Үдатпаанда хаптыг чагаа чедирген солдат Ленинге чедип келген. Ол солдат эжикче чүткүп кирген, дыңналдыр мынча деп плеткээн.

— Кол командыжакчы Подвойскийден медээ эккелдим.

— Кончуг эки-дир. Ол медээни шагда-ла манап тур бис—деп, медээ чедирикчизинге үткүштүр кыдаштывыкаан. Ленин харылаан. Чагаазы ол ап, ажыткаш, дыңналдыр номчаан:

— «Түр чазак Кышкы орлуда бүзөлеттирген болган эрге-чагыргазын казыткан. Керевский дезе берген!...».

Ленинниң далажып турары аажок. Пролетар революциязының тинделгезинин дугайын бүгү делегей бижип алыр үжүрлүг. Владимир Ильич ама чартын саазын алгаш, кресло кыдынга олура каапкаш, далаш-биле мынча деп бижий каапкан:

«Россиянын хамаатыларынга!»

Кыйгырыгның созу доңчу, бүгүдеге биллингир болур үжүрлүг. Владимир Ильич ону таваар бижээн. Чамдык сестерни ол балай ыңгаш, оларны оске сестер-биле солун бижиглээн. Белең болган кыйгырыын эптеринге ол номчуп бергеш, олар-биле сүмелешкен болган «Рабочий и солдат» («Ажылчын болган солдат») деп кежээки солунче ол кыйгырыгны чоруткан. Кыйгырыгны ол-ла хүн түскай хуудус кылдыр база парлаан. Боле шаран хуудустарны солдаттар чүк машиналызына салгылаан, хоорайны кезиидир чоруп, революстуг хуудустарны тарадыр чажып турган. Будумчуга чораан кижилер оларны алгаш, мынчаар номчуп турган:

«Россиянын хамаатыларынга!»

Түр чазак дужуртқан. Күрүне эрге-чагыргазы ажылчыннар болган солдаттар депутаттарының Петроград Совединиң органы — Петроград пролетариадын болган гарнизонун баштап турар Революстуг шерит комитединиң холунче шилчээн.

Чедип алыр дээш улустуң демисежип турган хераа: демократтыг тайбыгны саналдазары, черге помещик ончуну дужурери, бүдүрүлгеге ажылчыннын контролун тургузары, Совет чазакты тургузары — бо херек хандыртыгаан.

Ажылчыннарның, солдаттарның болган тараачыннарның революциязы делгережин!

Ажылчыннар болган тараачыннар депутаттарының Петроград Совединиң чанында Революстуг шериг комитеди.

1917 чылдың октябрь 25, эртенгиниң 10 шак».

Ленин бо чугула документиниң дугайын бүгү Россия, бүгү делегей бижип алзын дээш, ону телеграф-биле болган радио-биле дамчыдар айтыышкынны берген.

Хаанның албан хаакчылары турганнар чаа эрге-чагырганы хүлээп көрүп күзевейн, Ленинден телеграмманы хүлээп алырындан өйталап турганнар.

«Аврора» крейсер кыйгырыгны радио-биле дамчыткан. Ынчалза-даа оон станциязының күжү кошкак: оон сигналын түгле Балтиканың корабльдери болган чандык шериг кезектери хүлээп ап турган. «Авроранын» радиограммазы Москвага белең Архангельскиниң дамчыштыр келир. Баштай ону күчүлүг станция бижип алган, оон ынай дамчыдар. А Архангельскиден дамчыдылганы Черкизовга (Москва кыдында) шериг радиостанциязының бир солдазы тудуп алган.

«Авроранын» Парижте Эйфель суургазы ыңнаан. Түгүлә медээни французтар бүгү делегейге ынмча деп ыңнаткан:

— Россияда социалистиг революция.

(П. Макрушенконуң номундан үзүмдү).

БО АРЫННЫ ШҮЛҮКЧҮ БАЙ-КАРА ХӨВЕҢМЕЙ ОЧУЛДУРУП, ОРГАНИЗАСТААН.

СМОЛЬНЫЙГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

Обухов заводунуң төлээлери Смольныйга чедип келген.

— Мен барып айтырып көрейн бе, Климыч?—деп, Буданцевтен Иван Пресняков айтырып-тыр. Төлээлериниң баштыкчызы Мирон Климыч Буданцевтен чөпшээрелди алгаш, Пресняков айтыртынары-биле чорупкан.

Хей эжиктерниг узун коридорунуң ужундан тон-даа, борт-даа чок кижиниң утказутур чоруп орарын Пресняков көрүп каап-тыр. Хей эжиктериниң кайы бирээзинче ол кижиниң кире бээринден оралдавас дээш дүрген-не аңаа утказутур чедип келгеп.

Ол кижи Пресняковту кичээнгейлиг дыңнаан:

— Обухов заводундан че? Хей кижи силер бе?—деп, ол кижи караан чыгыртқан. Ынчалза-даа ол кижиниң көзүнде ыраажылыг, дүрген чүгаа-биле айтырган.

— Коммунаның баштаар черинден бөш кижи бис ийин.

— Баштаар черни база содгуп алган ышкажыл силер. Дыка эки-дир. Ынчаарга Ленин-биле чугаалажыр дээн силер бе?

— Оон оске кым-биле боор. Оон оскелерни эки билбес-ле болгай бис—деп. Пресняков харыылаан.

— А Ленинни канчап ыңдыг эки билир силер?

«Кыжырып турары ол бе моон? Кымны канчаар билириимистин маңаа хераа чүл ынчаш?»—деп, Пресняков боданган.

— Ынчаарга ыңдыг-дыр, эш. Мени оорум маңай берди. Обухов заводундан ажылчын коммуна дугайын, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, тараа дугайын чугаалажыр дээш төлээлер келген деп Владимир Ильичиге дыңнадып болурунарны чугаалаан берии көрүнерем. Оон-биле сүмележир херектиг бис—деп, Пресняков шыңгыы чугаалаан.

— Чаа, ыңдыг-дыр. Бөгүн кайы хүн ийик моң, эш? Да, понедельник але. Ынчаарга Обухов заводунуң төлээлериниге мынча деп дамчыдыңар: вторникте Ленин оларны маңаар. Эртенгиниң он шакта. Бөгүн оол чай чогу ажок. Оралдавас эвеспе. Че, байырлыг—дээш, Пресняковтуң холун ол кижи тутқаш, дүрген бар чорүй, хая көрүнгеш,— он шакта, утпаңар!—дээн.

«Тону-даа, боргу-даа чок болганда мында кижи-ле-дир бо. Хүлээп алыр шагын чугаалаш бээр, Ленинге чоок кижи-дир» деп, Иван сеткилин ханып боданган.

... Оон даартагы эртенинде дан бажында обуховчулар Смольныйның ажининге чедип ээп-тирлер.

— Шүүт-ла дүүнгү черивиске чеде бээл. Суме алыр ээш бүгү Россия аңаа ээп турар-ла болгай. Көрбеспе, улустуң хейүн. Бүгү кижилерге шак-ye херек. Ленин даштыкы чурттарга база харыы бээр болгай—деп, Пресняков оорун далаштырып чораан.

— Бир эвес менден айтырыг салза, чүү деп харыылаар мен?—деп, Татьяна Петровна сүртеп айтыырга:

— Чүнү айтыра-дыр, ону чугаалап-за бергей сен—деп, Климыч сүмелеп-тир. Бүгү-ле чугаалаар чүве дугуржуп шинтпирлеттинген, катапкатап боданган шыкаш. Ынчалза-даа дораан болур ужуражышкын оларны могудедип, сүртедип-ле чораан. Эртенниң сооксумаары-даа сүргей. Хар бысканнап чаап-даа турар. Солдаттарның олаан долгандыр чугаа соот изиг-түлүк...

Шак мырыңай чоокшуулап кааптыр. Обуховчулар билир эжиктерниче чорупкан. Бо удаала дилевес, айтыртынмас-даа. Эжик аксыңга дежурный оларны үткүп алган:

— Обухов заводундан силер бе? Эки-и, эштер. Кады чоруптаалы. Владимир Ильич силерни маңап олур—дээн.

Эжик ажытынган соонда, Владимир Ильич боду эрес ынмченгир, болуун, чазык чаагай чаңы-биле оларны эжиктен үткүп алган. Ынчангаш оларның сеткил-сагыжы аажок өөрээн.

— Эки-и, эштер, эки-и, киринеркириңер!—дээш, Владимир Ильич келген кижилерниң шүптүзү-биле мендилежип, оларны столдарга боду чалап олуртқан. Түгле Пресняков хенертен ангдай берип-тир. Оон карактары хере кордүнүп, аксы заатпай апарган турган.

«Дүүнгү кижим боду бо ышкажыл. Оон-биле чугаалажыр турдум. Ол боду шакты чугаалап берген-не болгай. Чүү деп ыңдыг чоор! Аңаа дошкун сестер-даа чугааладым. Эх, оон чүрүүн көрген болзумза, кайын ыңдыг чүве болуп алаан»—деп, эпчоксүнүп турган. Оон бодалын дыңнаан каан чүве ышкаш, оон сүртээнин Ленин эскерип каапкаш, катырбышаан чугаалаан:

— Обуховтуң үлүзү ыяа кызыңак улус-тур, кончуг эки-дир—дээш Пресняковче ол көргеш,—бо эш дүүн Ленин-биле ужуражып, дыка-ла бүзүрелип турушкан, бөгүн база ужуражып келдивис—деп-тир. Төлээлер аллепсинип, бот-боттарынче көрүшкен, а Ленин, каттырбышаан, Пресняковтуң дериде берген холун тутқан. Оларның канчап чедип келгенин, чүү дугайлыг чорун турарын Ленин айтырып чугаалашкан.

—Байгамчыктыг эки керекти эгелеп турар-дыр силер. Кончуг керектиг, эргежок чүгүлә херек-тир. Чүге кончуг ырак черже чорүүр деп бодап алган силер?—дээш, чүү-ле деп харыылаар эвес деп, Ленин маңап орган.

— Ам аштың үеэи-дир, эш Ленин. Ынчангаш тараа эки үнер черге коммуна тургузуп алыр деп бодаан бис. Бистерден хөй-хөй кижилер Сибирьге болгаш Кыргыстың ховуларынга шолулгеге чораан. Ол үеде-ле эгээртиннее кур черлерни көрген бис. Иртыш хем база хөй суглуг, күчүлүг хем. Аңаа эки уксаалыг малдарлы, күштү остүрүп болур, огороя дугайын чугаалаан-даа херек чок: картошка, капуста, арбуз, помидор, дыня хөй болур. Ынчангаш болувуска-даа чедер, ашка удур согуг болзун дээш Питерже-даа чүдүрүп чорудар бис.

— Кончуг эки-дир. Ынчаарга ыраккы ээн черге улуг күжениг негеттинер. Ол дээрге Совет эрге-чагырганы быжыглаар, коданге революстуг идеяларны нептередир, үрелиишкинни чайладыр, кулактардан күш-ажылчы тараачыннарны хостадыр талазы-биле чаагай ажыл-дыр. Шак моңу билип алыр херек—деп, Ленин чагаан.

— Обуховчулар ажылчынның атнуурун бакпастас, Владимир Ильич. Революцияның хераа дээш, большевиктер партиязының хераа дээш бүгү күжүвүстү салыр бис, херек апаргда амы-тынывысты-даа хайыралавас бис!—деп, Климыч студундан турун келгеш чугаалаан.

— Эки-дир, эштер. Силерниң эгелээшкиниңерни бүгү тала-биле деткинр бис—деп, Владимир Ильич чугаалаан, саазынга чүве бижий берип-тир.

— Моңу чер ажылының улус комиссарынга бээр силер, а даарта Смольныйның комендантызы эш Малькова ыяавыла баар силер, оске чүүлдер-биле силерге ол дузалаар. Байырлыг, эштер! Орук-суур эки чоруп, чоруңнар чогузун!

Орус чернин баштайгы коммуначыларының холдарын Владимир Ильич дыңзыг тудуп байырлашкан.

Ильичиниң ораазындан олар үнгеш, аажок ур-ле чугаалашпайн, баштыкчының чугаазын, чазык чаагай ажыл-дыр. Шак моңу билип алыр херек—деп, Ленин чагаан.

— Обуховчулар ажылчынның атнуурун бакпастас, Владимир Ильич. Революцияның хераа дээш, большевиктер партиязының хераа дээш бүгү күжүвүстү салыр бис, херек апаргда амы-тынывысты-даа хайыралавас бис!—деп, Климыч студундан турун келгеш чугаалаан.

— Эки-дир, эштер. Силерниң эгелээшкиниңерни бүгү тала-биле деткинр бис—деп, Владимир Ильич чугаалаан, саазынга чүве бижий берип-тир.

— Моңу чер ажылының улус комиссарынга бээр силер, а даарта Смольныйның комендантызы эш Малькова ыяавыла баар силер, оске чүүлдер-биле силерге ол дузалаар. Байырлыг, эштер! Орук-суур эки чоруп, чоруңнар чогузун!

Орус чернин баштайгы коммуначыларының холдарын Владимир Ильич дыңзыг тудуп байырлашкан.

Ильичиниң ораазындан олар үнгеш, аажок ур-ле чугаалашпайн, баштыкчының чугаазын, чазык чаагай ажыл-дыр. Шак моңу билип алыр херек—деп, Ленин чагаан.

— Владимир Ильич чүнү бижээндир? Көргүзүп көрем, Климыч—деп, Пресняков айтырган. Мирон Климыч эки Иванче көрүнгеш харыылаан:

— Көргүспес мен. Түге хизе, бирээде, хар хыраа дүшкеш, балалдыр оттурутпер чадавзс. Ийиде, Иван Афанасьич сен, дүүн Владимир Ильич-биле ужуражып чугаалашкаш, онстеп түге чажырганын ол?

— Мен оон арнын көрбээн болган танывааи-дыр мен, Климыч. Таварыга болган-дыр. Аңаа-ла бир кижи коридорда далажып чоруурун ол-дүр деп бодаан мен.

— Ийи дапкыр аас-кежиктиг кижи-дир сен—деп, Татьяна Петровна адаргап чугаалаан...

Заводтуң школазында түгле обуховчулар эвес, балтийжилер, Невскийниң пос-таавычыларынга чыылган. Мирон Климыч ужуражышкынын дугайын чугаалап бергеш, тураскаадыг чагаанны үшүп каап-тир. Кижилер шип-шижээн чок-ла апарган.

— Номчу, Вася, караам шилип каапкан-дыр мен.

Чер ажылының улус комиссарынга Ленининиң чагаазын Василий сүртевишаан номчаан:

— «Моңу көргүскеннерге (тараачын-коммунистерниң 1 дугаар орус никитилези) черни кайын, канчап тып алырын сүменер-биле болгаш айтыышкынынар-биле дузалап көрүнер. Кайгамчыктыг-ла эки эгелээшкинидир, ону бүгү тала-биле деткип көрүнер.

ЛЕНИН».

«Ураа!» деп үнүер дидимреп-ле үнген.

— Эш Ленин делгерезин!

— Обухов коммуназы делгерезин!

П. КУЗНЕЦОВ.

Октябрьның төрээн чурту

Октябрьның төрээн чурту
Октаргайже баштай үнген.
Ыңдыг чуртка ажылчын боор
Ыңдыг аас-кежик найдал!

Чуртум сени чедир мактаар
Чугаа сөстү тыпкыс-тыр мен.
Ынак аван дээр сес бар.
Ынчалза-даа ол-даа четпес.

Алгап йөрээр сестер тыппайн
Ажылчын хол күшү-биле
Ада-чурттү, Октябрьны
Алдарыкыдар бодап алдым.

Н. АРЛАШЕНКОВ,
ажылчын-инструментальщик.

Ынак портредим

Колхозумга кайгы хүнде базып чор мен.
Көдээ Совет чанында бо чурукчуюс
Ильичиниң портредин чуруп туру.
Ийи-биле эртип чыткаш магадаюм.
Баштыңчыны чуруп турда, улуг шөлде
Балды, хирээ кидим түлүк даскал туру.
Чонгу болган төөгүрээниң чидын билип,
Чоргаарланып, тудугжуунну мактап чордум.
Удатпаанда беш чүс кижи шөлээн кирер
Улуг клуб худужугуп, туруп келген.
Оон соонда кежээлерде хөгжүм үнү
Олче чонну кыйгырган дег ырлаар болган.

Культуравыс ордузукче далаш-биле
Күзел ханып, чоруп ораш, көрүп кагдым.
Клувувус кырында бо Ленин башкы
Худужугуп, мекче чүге көрүп олур.
Оркестрге удеттирген колхозчулар —
Ооллар, кыстар, кырганнар-даа клувунче
Ильичиге ужурашпайн черге кирбес.
Ырыынын бодавайн черге барбас.

М. БУРДАКОВ,
Курск областың колхозчузу.

Октябрьның туғу

Октябрьның улуг туғу—бүгүдениң.
Оның торгу бүдүштүг түк, магалмг түк.
Алдын-биле чуруттуунган кадмыр, маска —
Ажылчынның, тараачының эмблези.
Тергиин чырык сылдысының хереидери
Делегейниң дээжикиндир чыырткылаан.
Улустарның сунган холу олче углаан,
Улуг шуурган, өртү оттуг нодурген бис.
Ада башкы Ленининиң оруу-биле
Аас-кежик бедиинде ам үнген-даа бис.

Ынак Ада-чуртувуста кинекээн түк дег,
Ыңдыг түктү кажан, кажа кым-даа көрбээн.
Ол дээрге тиилең биле хостаалганың
Оның кызыл өңгүр туғу, моңге туғу.
Заводтарның, ковуларның кырында ам
Сайгылгаан дег хереленген улуг туғу.
Улустар ам, хүнче мижип, олче чүткээн.
Улуг шуурган оттуг бөстү эккелген түк.
Ада башкы Ленининиң оруу-биле
Аас-кежик бедиинге ам эккелген түк.

Аалы ТОКОМБАЕВ,
Кыргыстың улустуң шүлүкчүзү.

Мөңге чыргал

Иван бөзин эртип албас тайга-сынга
Ильичиниң күштүг чырыы хереленген
Эвенкиниң оруе эжи хостап алган.
Эвенкиниң кырында ам чаа хүн үнген.

Хаанны ойгур оптаан улус—оруе улус
Ханнарны-да, байларны-да сывыртпаккан.
Октябрьның дииидиидеп оттуп келгеп.
Оруе чонган эвенкилер отту алган.

Байкал ышкаш улуг күштүг найыралга
Башкы Ленин шүптүзүсту каттыштырган.
Улуг делгеи Сибирь чурттуг улустар ам
Үгбашкызар, алышкылар болу берген.
Кээргеп чокка базындырган эвенкиниң
Кээргеп көрген улуг кижи Ленин болган.
Октябрьда херел болган оон ады
Ол-ла хевээр мөңге шагда чырын турзун!

В. ЛОРГОКТОЕВ,
эвенки чогаалчы.

Ол-ла хевээр көрүп тур бис

Дээрге кызаш кылган соонда,
Тергиин чаңкыы чыжырт-за дээп,
Ону бүгү делегейге
Октябрь деп адай берген.

Оон соонда бүргет дээр-даа
Оңза каапкан, арый берген.
Делегейге Ленин хүнү
Дескен чырып үнүп келген.

Тайбың биле аас-кежиниң
Дайзыннардан чаалап алган.
Улустарга бээр кылдыр
Улуг Октябрь өөреткен.

Эртем номну айтып берген
Эң-не ынак башкылыг мен.
Ону билбес кижи-даа чок,
Оон адын Ленин дээр.

Бистиң ажыг херээвисте
Ленин боду постүп туруу.
Бистиң ишчи даалгымыста
Ленин үнүү дыңналып тур.
Партиниң бөгүн Ленин
База боду баштап туруу.
Октябрьда сунган холуң
Ол-ла хевээр көрүп тур бис.

С. РУСТАМ.
Азербайджанның улустуң шүлүкчүзү.

Тыва номнардан одуруглар

Куруг, көшкүн, куш чок мени
Күш дег чүглеп, шыдал кызырып,
Черни чаартып уеулаваан,
Шөвөр кылдыр өөреткен
Изиг ынак — Улуг башкым
Ленинге,
Оон партиязынга
Ишпин сөглеп, өөрүп чоруур
Колхозчу мен.

(Степан САРЫГ-ООЛ).

Ленининиң дээди шынмы —
өртемчейниң
Идегели, оңмас чечээ,
моңге чазы —
Хили байзаа ноондакталбас
Улуг күштүг:
Кижилерниң аас-кежиин
бодарадыр.

(Юрий КҮНЗЕГЕШ).

Отка көске коңнолеан бис,
Орнал болбас найыралдыг
Оруу чаңгыс кижилер бис,
Октябрьның солдары бис.

(Моңгуш КЕНИН-ЛОПСАН).

Шүптүвүсту тайбың ынке
каттыштырган,
чуртувустуң судал чаяын
болу берген,
Чоргаар чоруур хостуг эрге
тыпсыл берген
Чолувусту Ленинни совет кижи
ырлап туру.

(Зоя ЧАМЗЫРАЙ).

Алдын-оол ДАРЖАА

Василий дугайында баллада

Орус шериг дембээрей бээр...
Оны улус Мачымлай дээр.
Арыг ханы балыг черден
Агыыл суг дег төктүп чыткан
Арга харап, хем-даа хоргаан —
Алганнарга дуза чү боор!
Шажым, бурган күштүг болза,
Ядыы, түрег кайын турар.
Хазы ышкаш, херел-даа дег
Сарыг баштыг төрелиннге
Кодарчы оол эзгипкеш,
Сааладыр бадыпкан.
Араттарга хүрээлеткен
Аидыы шериг бажын сыйбаан,
Ак-көк карааи чымчак көргеш,
Алдарны эргий кайгаан.
— Эжим-көрүм, баймырлыг —дээш,
Эрес начын төчүп калган.
Кызыл-тастың сөөңү дег,
Кызаң бажы эстеп чыткан.
— Акый, акый! Канчал бардың?
Оюн-баштаан үттүң бе?—дээш,
Арат оолак харлыгып кээп,
Орус эрниң ажыын ажаан.
«Шагдан тура калганнарны
Ойга салыр чон-дур силер,
Чалгаароар-ла бөөр мен» деп
Ойнап чыткан Мачымлай-дыр.
Язы-сөөгү ылгал чокка
Чаңдыс ужур кижиде бар:
Өскен болза — ксвайын каар,
Өлген болза — чыдын вэлээр.

Хилиң ышкаш агы ыылкан
Эки черге авс хүндүс
Эрес эрни каап чорда,
Кижи бажы кизирт тургаи.
Маадыр эр караан шимгеп,
База катап көрүп келбес,
Эрес кыйгы кыйгыргаан дег,
Эрни харын ажыттынмак:
Октябрьның дайынчызы
Ойга-шатка чыдып бербейн,
«Бурулгаар!» деп алгырыпкаш,
Бурулаадып чорупку дег...
Чаа ёзу бүрүк тиилээп,
Чса салып чонну чүглээп,
Коммунизм бедиидибе
Хоор чонун чорүп орар.
Улуг улус уруглар дег:
Оңмак-төлүг, оскүр ырмыг.
Уруг-дарыг улуглар дег:
Оңмас алдар орууп салгаар.
Василийниң хөөрүнге
Пионерлер дөңгүраглар:
Маадырның улуг шынын
Бистер ам-даа бадыткаар бис.
Галстуктуг чаштар сенай
Василийниң чүрээ соккан.
Кайгамчыктыг Октябрьның
Базының шүүт дыңзыг, дыңзыг.
Шынны детпээш, мөчээн кижи
Чылдар өттүр диригг чоруур.
Дайзыннар ам бар-даа болза,
Даартагы өлүглер-дир!

Бистиң кандидаттарывыс

ЧОННУҢ АЙБЫЧЫЛАРЫ БОЛУРЛАР

Хемчик бажы Чараш-Даштың Тере-Хөлдүң Карты. Балыктыг чедир, Тожунуң Хам-Сырадан Эрзиниң Нарын чедир—бүгү Тыва соңгуулдага сорун киргеи. Эртекеи соңгуулдалардың бәәр бистиң республиканыстың экономиказының болган культуразының хетжүлдезинге аажок улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Беш чылдың бирги чылында Тываның ажыл-ишчилерге улуг ажыл-агыйының бүгү адырларынга эки түңнеделеринг болуп, партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин ажыдыралга боттандырар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп келген.

Бистиң хоорайларывыс, суурларывыс чылдың-на өзүп, чаа чурттарга бажыңнары, бүдүрүлге болган культура-амыдырал черлери көвүдеп орар. Республиканың Дээди Советиниге соңгуулда талазы-биле Ак-Довуракты Чөөн таланы чаа соңгуулда округу тургустунган. Ак-Довуракты даг-дүгү комбинадының чурттарга суурунуң тудуу беш чыл мурнунда калбарган. Шаанда өрген чок турган черде дөрт кат чурттарга бажыңнары өскен. Ында ам ийи муң ажыг чурттакчылар бар, ортумак школаны, магазинтер, уруглар садыы, столовайны ажыткан. Совет эрге-чагырганың бежен чылын холбаштыр аңда Культура ордузун тудуп доозар, есс чүе ышкаш өг-бүлелер чаа бажыңнарже көжүп кирер. Бо дээрге бүгү Тываның делгем балыннырының дугайында чүге чаңгыс чижек-тир.

Бүгүлеле чүвени чижиге, кижиниң чаагай чоруу дээш кылып турар. Ол дээрге чурттарга бажыңнары, садыг, кадык камгалалдың чаңчылдары, ажыл-ишти ажыдырал хандырылгазы болган оон-даа өскелер-дир. Ол түүлериниң талазы-биле бистиң чедиишкиннеривисти көргүкеи чурагайлар бистеринең шуптузуусту чорааарландырып, чаа-чаа тургузукчу ажылдыкче сорук киирип турар. Ада-чурт узаында бай, шырак болган быжыг, бистиң амыдырал-чурттагывыс улам-на кааң, чараш болуун дээш совет кижилер боттарының күжүн кажан-даа харамнанмайн келген.

Совет эрге-чагырганың алдарлыг 50 чылынга төлептег ужуражыр дээш чарыш ажылчы чонналрының бүгү коллективтеринде калбарган болгаш бедик хүлээлгелер алдынган. Оларны күүседири—кижи бүрүзүнүң алдарының херээ. Улам-на хөй эътти, сүттү, дүктү бүдүрүп, мнак Төрээн чуртувусна бараалагдыр бис. Чонга чурттагының хөй-хөй бажыңнарын тудар бис. Үзеңгүр продуктыларывыс улам хөйүү бүдүрер бис. Ол дээрге база-ла совет кижилерниң чаагай чоруунга бараан болур.

1967 чылдың март 12—Россияның Федерациязының, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш ажылчы чонналр депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгуулдаларынга хүнү. Чаагай чаңчыл ёзугаар ол хүнге күш-ажылчы белекгерлиг ушуражыр дээш колхозтарның, совхозтарның, үзеңгүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилерги бо хүнеерде улам хайнымышкыныг ажылдап, бедик көргүзүглериниң чедип ап турар.

Чоннуң херээ дээш, партияның херээ дээш боттарын бергеннең, түе бүрүзүнде ажыл-херээниң ёзулуг мастерлерге болган кижилерни, эң-не янзы-бүрү профессияның кижилерин эрге-чагырганың органнарынга боттарының толээлекчилерги кылдыр ажылчы чонналр депшиттеген. Ам бо хүнеерде оларның-биле чоннуң ужуражыныкыннары болуп, боттарының төлептиг оолдар, кыстарының дугайында чоп эң-не чылыг сестерин чугаалап, келир үеде айбычыларга чагыларын берип турар. Оң кижилер дээрге коммунистерниң болган партия кежигүнү эвестеринең бүзүлбес блогуунуң кандидаттары-дыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Тываның эң эки оолдар, кыстары, боттарының кызымак ажыл херээ-биле, үлегерлиг ажывчаңы болган келир үеде перепективаларывыс Төрээн чуртун алдаржыдып чоруур кижилер депшиттирген. Оларның арааныдан чамдык кижилерни адап көрөлүң.

1943 чыл. Немец-фашистиг эжелекчилерге удур Ада-чурттуң Улуг дайынының ыяш-түлүк үеэзи. Тыва эки-турачы тайкистер фронтуже аъттанныпкан. Оларның бирээзи—Чүргүй-оол Намгаевич Хомушку Украинаның 2-ги фронтузунуң даймадажып чоруп турган армиязының хүрээлеңинге 25-ки танк дивизиязының механиканизи болуп алган, немец эжелекчилерге удур демиселге кайгамчык маадырлыг чоруун көргүскен. Гитлерчилерге удур үлүлүушкуларга эрес-дидим болган маадырлыг болганы дээш 1945 чылдың март 29-та ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуу Хомушку Чүргүй-оолга Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тыныскан. Ынчангаш эң Чүргүй-оол Совет Эвилелиниң Маадыры деп эң-не бедик болган хүндүлүг атты тыва кижилерниң арааныдан бир-ле дугаарында алган. Ада-чурт дайынын доозулган соонда бистиң маадырывые партия, совет, ажыл-агый органнарынга ажыдап, чаа Тываның тургузуушкунунга идепкейлиг киржип келген. Ам үеде ол «Тее-Хем» совхозтуң кадр таланыбиле инспекторунда ажылдап турар.

Бистиң Төрээн чуртувустуң дээди шаңналы—Ленин ордени, Совет Эвилелиниң Маадырының алдын сылдызы, Ада-чурт дайынының орденинин II эрээзи болган өскелер-даа медальдар маадырының херээн наастап чоруур. «Тее-Хем» совхозтуң ажылчыларынга болгаш албан-хаанчыларга Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр Совет Эвилелиниң Маадыры Ч. Н. Хомушкуну депшиттирген, аңаа улуг алдарны көргүскеннер. Ол дээрге ёзулуг төлептиг кандидат, чоннуң маадырлыг оглу-дур.

Чербинің школа-интернадының директору Евстолия Михайловна Командина эки организакчы, дуржулгалыг башкы. Горькийниң башкы институдун дооскан аныяк кыс он ажыг чылдар «урнунда бистиң республиканың улуг чырыдыышкынының системазынга ажылдап келген. Алдан-Маадырның чеди чыл школазын ол бет чыл дургузунда директорлаан болган 1959 чылдан бээр Чербинің школа-интернадының директорунда ажылдап турар. Эрткен чылдарның дургузунда ол кодээ болган район, область Советтеринің депутадынга, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга соңгуттуруп келген. Коммунизм туружукчуларын кижилдеринең чаагай хөрээнге бодун шуут бергинеги Евстолия Михайловнаның коллективтиг от-ажылары базым саанында өзүп, бодунуң херээнге ол кайы хире улуг кичээнгейни салып, улуг, бичө кижилерниң негелде, херегелиин кичээнгейлиг көрүп, депутаттың хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип келгенин чон көрүп, билип турар.

Тыва АССР-ниң школаларының ажылдыг башкызы Е. М. Командина ынчы херек дээш бүгү-ле сагыш-сеткилин берип, башкыларынга коллективти бичө уруглар-ны кижилдеринең болгаш өөредириниң херээнге бедик көргүзүглерин чедип алыры дээш бүгү күжүн, биилин, дуржулгазын харам чокка берип турар дээш соңгуучулар оны база дагын республиканың эрге-чагыргазының дээди органынга боттарының төлээлекчизи кылдыр адаан. Оларның улуг идегелии ол арыг арын-нүүр, чаагай күзел-биле шынжыктырып шыдаар-даа!

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр дешиттиргеннериң арааныда хөй сүт саар талазы-биле эң бедик көргүзүглерин чедип ап турар мурнакчы саанчылар: «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы Ооржак Шортак, «Барлык» совхозтуң саанчызы Сара Идам-Сюрюн, «Найырал» совхозтуң саанчызы Очур Байлак болгаш ол профессияның өске-даа кижилери бар. Бо кижилер түгле мурнакчы саанчылар болуп турар эвес, чарын ажылыпче болгаш амыдырал-чурттагага үлегерлиг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг, боттарының билиг-медерелин совхозтуктар

ШЫН

1967 ч. февраль 26

Дөртүү аръш

НОМЧУКЧУЛАРЫҢ ЧАГААЛАРЫНДАН

ТЫВЫҢГЫРЛАР

«Тыва кобальт» комбинаттың түзүг эргелелиңде чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээдир талазы-биле ажылдар эки тургустунган. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнаш үүкүштүр республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларның аразындан «Тыва кобальт» комбинат бирги черни аалган. 1966 чылдың дургузунда 40 саналдарның 28-зин бүдүрүлгеге иептеретпеген. 24,6 муң рубльди киирген. Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның саны өскен, олар 43 кижи апарган. Бюроның дараза кол инженер Монгуш Тадар-оол база хөй саналдарны киирген.

Инженер М. Меркуловтуң чогаатканы «Бүдүрүлгениң бөктүг сугларын арыглаар тургузулга» деп саналы чылда барык 10 муң рубльдиң камналгазын бээр. Ол чорук автомашиналарны өске ажылче шилчидериниң аргазын берген.

Инженер Н. Сеньконуң «Насосстарны солуурун» деп ажылы 631 рубльдиң камналгазын берген. Ол оон-даа өске үнелиг ажылдарны киирген. Гидрометаллургия талазы-биле кол инженер Бузур-оол Доржуның киирген саналдары бүдүрүлгеге элээн каш муң рубльдиң камналгазын бээр. Үк ажылдарны Москваның түскай эртемнитлери мактаан.

О. КОРОДА.

Солуннарывысты кажан алыр бис?

Хөрүм-Даг сес чыл школазының коллективи 1967 чылдың чагылгаларын бедик организастыг деңнелге чорудуп, класстар, отрядтарга бо талазы-биле удуг ажылды чоруткан. Башкылар болгаш ажылчыннарның кижи бүрүзү элээн каш чагыылгаларга бижиткен.

Ынчалза-даа бистиң чагыылгаларывыс келбестей берген. Январьның баштайгы хүнеринден эгелээшле, «Учительская газетаны» чүгле үш экземплярны, а «Пионерская правданы», «Тываның аныяктарын» чагыткылаан класстарда өөреникчилерниң дыка хөй солуннарын албайн турарының дугайын класс башкылары кайгап, почтачыга үргүлүг-ле хомудап чугаалап турар апарган, а почтачы:

— Чыраа-Бажында солун бээр кижи эчерле ол-ла-тыр. Хомудалдыг кижилер бар болза борта келгеш, даңзызын ажып көргей аан» — дээр чүве-дир деп харыылаар.

Мен бо дугайында районнуң «Союзпечать» черинде эш Гдуховка албан-биле чедип, бо айтырыгны тургузарымга:

— Ындыг-тыр, бис Чыраа-Бажынче тускай кижи чоруткаш хынадып, ужурун тып бээр бис — деп харыылаан.

Оон бээр аларга үе эрткен, февраль төнүп турар, бистер ам-даа чагыткан солуннарывысты болгаш журналдарывысты четче албайн турар бис.

Д. ХОВАЛЫГ,
башкы.

МАЛ АЖЫЛЫНДА ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

САНДАРГАЙ БАЙДАЛ

Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң Хөндергей салбыры ажыл-агый-даа, чурттакчы чон-даа талазы-биле кол салбыр. Эрткен чылдың чазынында ооң эргелекчиниве эш В. Доржуну томуйлаан. Баштайгы айларда эргелекчиниң ажыл-агыйжы удуртулгазынга онзагай чүүлдер көзүлбээн. Чай дүжүп, кышка мал чеми белгезээр ажылче кичээнгей салыр үе келген. Ынчаарда-ла эргелекчиниң ажылы, удуртулгазы сандарап эгелээн. Ында партбюро ол дутайын чугаалашкаш, эш Доржуның четпестерин тодаргай бижип турар болгай.

Чай эртип, кыш дүжүп келген. Малчыннар С. Сончап, С. Айдын-оол, Ю. Домбуй олар кажааларын боттарының күжү-биле белеткеп, сиген кезип алганнар, өске 8 малчын ол ажылды кылбаан, кышка белен эвес болган. Ол коданнарның чамдыызын Теве-Хая салбыже шилчидер ужурга таварышкан.

Амгы үеде малчыннарның амыдырал байдалы бергедеп, оттулар ыяшка чединмейн турарлар. Малчыннар база чурттакчылар оттулар ыяш сөөртүп алыр машина, трактор айтырарга, эш Доржуның харыызы чок-ла, чок. Шынында салбырда үш автомашина, үш трактор доктаамал турар, а аңаа немей совхоз төвүден ийи-үш машинаны хүн бүрүде чорудуп турар, хамык ужур эш Доржу ол техниканы чөптүг ажылдавайн келгенинде, харыысалга чогунда. Чолаачыларга аазы трактористерге онаалганы берип каапш, олар чүү кылганын хынавайн турар. Чолаачылар 20 км черге хүнде бир-ийиле катап ыяш сөөрткеш, эрте хап чаңгылай бээр.

О. Хөвек-оол.

КУДУКТАР ДОҢАН

Амгы үеде түгле хемнер, суглар чоогу черлерге эвес, а даглар чоогу ырак одарларга кудуктар каапш, суг үндүрүп турар апарганы кижилерге өөрүнчүг боон турар. Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунда 5 кудукту каскан. Төп суг-бараан ферма-ында 20 метр хаяк кудукту эки тургускан. Ооң аксы чылыг бажың иштинде. Ынчангаш оон сугну кандыг-даа үеде дүн-хүн чок ап болур. Ол кудук ферма, суурунуң мая-магазын, чурттакчыларын ийи чыл ажыг үеде суг-биле хандырып келген. Ам ол кудуктуң суг сордурар насозу хоозадып, үрелип калган. Малды ам 3—4 км черден суглырып, ай-дедир сүрүп, кыжын соокка дидиредип турар. Каяк-Хөлде кудукту эрткен чылдың күзүүнде тургускал, ынчалза-даа ол кудук ийи ай хире ажылдаап, зөвүп калган. Бо мал одарларында кудуктар түге доңуп калганы? «Тыва суг-тудуг» тудуг-монтаж эргелели ол кудуктарның ажылын билир кижилерин тургуспайн, колхозчулар боттары-ла биилзин дээш карак ажыт каапкан, а колхоз баштаар черн ол кудуктарны кичээнгейге албаан. Ол кудуктар ынчаар үрелип калыр бе? деп айтырыгны харыылаар үе келген.

С. Дантел.

ЫРАК КОДАННАРЖЕ ИС БАСПАСТААН

Кадыр-Оруктуң, Сыын-Чүрээнин, Ак-Шаттың ырак одарларында хойнуң массалыг ооладаашкыны түлүктээн. Хойжулар чаа ооладаан хойлар, чаш хураганнар чемгерер эымчак сиген, дүс, концентраттыг мал чемнери чок бергедеп турар. Бо чылдың январьдан эгелээш бо хойжу коданнарга таңгыс-даа катап машина барбаан, кижи ынчилери, лекторлар, колхозтуң удуртукчулары келбээн. Автолавка база келбестээн.

Бо четпестерни бистиң Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 50 чылы» колхозунуң удуртукчулары кичээнгейге дарыы алыры чугула.

М. Байлак-оол,
хойжу.

СОЛУН-ДУР, ОО!

Бистиң аравыста солун номчуваа кижи чок. Бижик билбес кырган бизин школачы оглуңга солун кыйгыртып алырын чугула херекке алыр апарган. Бистиң номчукчуларывыстың сонуургалы ынчангаш аңгы-бүрү. Сөөлгү үеде солуннарга парлап турар материалдарның уг-шин болгаш утка-шынары кижиниң сагыш-сеткилин ала-чайгыр хаара туда бээр апарган.

Бо чылдың февраль 5-те үнген «Шын» солуннуң дөртку арынга «Делегейде аң хөй хөй» деп эгелиг болгаш өске-даа солун материалдар парлаттынган. База февраль 3-те үнүп санал-оналын өөренип турар. Бистиң республика солуннарынга номчукчуларының эгелекчи саналдары көстүп эгелээнинге чүүлдүгүнмес арга чок. Хой, чылгы, ишек, төве, иви, сарлык малдарны өстүрерин чугулага көрүп турзажок, өшкү малды арай үттүп алгаш мен бодаарымга, таарышпас хире. Ыламгыя бистиң Тываныс мышкап даг-даштыг, чаат-сооктуг, дошкун агаар-бойдустуг черлерге өшкү малдың кайгамчык тааржырын чогаалчылар мактап, ооң ажыктыын эртемденнер тодаргай бижип турар болгай.

Өшкү малды азыраарга
Өске малдан чиик-ле ийин — деп,

чон бурун шагдап бээр мрлап чораан. Чөөн-Хемчик районнуң аңгы «Тыва» совхозу колхоз турар үеде өшкү мал азыраар фермалар тургузаан Кевеленгир, Сарыг-Белдир, Шеттиг-Оорга, Көөрүлүг-Кара-Суг дээн мышкап агы-кандызыг кадыр каыттар ам барык эзнилрей бергилээни кара элдептиг чүве боор! А өске черлерде та чеже мыңгыс одар-бел-чиирлер эзнилреп калган чүве!

Номчукчу мээң бодалым болза, тускай эртемниглериниң саналдарын чогуур органнар чогумчалыг өөренип көргеш, Тываның дошкун агаар-бойдусунга шыдамыккан хөнүүн болгаш өшкүнүң чаа укеэларын шевеп өстүрерин, ыңгыг-ла улуг азырал негевес, бедик продуктулуг укеэлаар биске бар апаарынга бүзүрээр мен.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

* * *

Бо юбилейлиг чылда бистиң республиканың түс-түс районнарының ажылчы хонналрының күш-ажылчы тура-соруун хөйге танылтырар соруглалыг будун-будун номерлерин «Шын» солун редакциязы үндүрүп эгелээнин түүлдүгүнүүшкүн-биле деткип турар мен. Бо чылдың январь 29-та Таңды, февраль 19-та Чөөн-Хемчик районнарга турасхаатка түс-түс номерлер үнгүлээн. Ылаңгыя бистиң Чөөн-Хемчик районнуң дугайында номер солун, чараш болганын демдеглексеп тур мен.

Башгайгы ол номерлериниң чедиишкинниг кылдыгаанын демдеглевишаан, бодумнуң саналдарымны бижиирин бодадым. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкыну-биле чергелештир, районнарда күш-культураның болгаш спорттуң канчаар сайзырап турарын, районнуң разрядтыг спортчуларының дугайын, база спорттуң национал хевирлерн болур кажык адар, ча адар, баг катар, янзы-бүрү маңнын аттарын чарыштырарын дээш черлелиг хевирлериниң дугайын көргүзери база чугула айтырыг деп бодаар мен. Национал оюннар талазы-биле түс-түс районнарның төөгүзүнден солун түүлдерни тывары база тыка күзенчиг болгаш номчукчуларга солун боору чугаажок. Районда бар билдингир азы эгелеп чоруур тоолгуларга, ыраажыларга, шүүлүкчүзерге сес бөөрн, оларның чогаадыкчы тура-соруун көргүзери база дыка күзенчиг.

Чаңгыс солунга бүдүн районнуң амыдыралын бүгү тала-биле көргүзери берге болуру чугаалаок. Мен бодаарымга, бо политиктиг, кижиннадикчи үзүр-дүзелиг ажылга чоннуң киржилгези улуг болган түдүм, солуннуң материалы байлак болур деп бодаар мен. Кижи бүрүзү бодунуң районунга тураскаатказ солун үнүп келирин четтикпейн манап турар болгай. Ынчангаш солун үндүрер дээш районга баш удур белеткел ажылдарын чорудары база чугула ужур-дүзелиг.

Д. ЛЮНДУП.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозу.

ШЕВЕРЛЕРНИҢ САЛГАЛЫ

Чоокта чаа алдарлыг сииликтчи Михаил Почукаевтиң чеден харлаан ооң Туланың боо-чепсек кылыр дарганнары демдеглеп эрттиргеннер. Почукаевтиң ат-сураа хөйге билдингир кижи. Ону чазактың дээди шанналы Ленин орденибиле шаңнаан чорук ооң эртип келген узун, берге оруун болгаш кайгамчык уран-шеверин улуубиле үнелеп көргени ол.

Чепсек кылырының дерээнге сииликтчиниң үлүг улуг. Бөштиг, быжыг болгаш шевер кылып каан Туланың бооларының демир кезектеринде будун-будун чуруктарны сиилип, чуруп каттылаан боор. Почукаев чүс-чүс боодарны каастап кылган. Ынчалзадаа оларның бирээзин мастер кажан-даа утпас.

1923 чылда боо кылыр дарганнар Владимир Ильич Ленинниң аарыының дугайында ынналаш, ынак баштынчызынга белек кылыр Тулага кылып турган боодарның аң-не экизи — адыр дүүрге чоруларын шиитпирлеп алганнар.

Ону тергиин дээн мастерлер кылып эгелээн. Боонуң умунан баштаткаш, мажызынга чедир бүгүле кезектерин эң-не хынамчалыбиле каастап кылган. Бүгү кезектерни кылган соонда, ону алдаржаан шеверлер эптеп эгелээн. А сиилиирин бага дээре дээн улус кылган. Оларның аразынга ынчан аныяк-даа болза алдар-адыя сурагжый берген Михаил Почукаев база турган.

Тулажыларның ол белээ ам В. И. Ленинниң Москвада музейинде делгеттинген.

Чылдар эртип-ле турган. Почукаев тергиин дээн сииликтчи болуп, чаа салгалдың специалистерин кижизидер башкы апарган. Ынчан кээп Почукаев «хуулгаазын» каасталгаларны кылып эгелээн.

Туланың чок дээн боо мастерлери бүгү делегей делгелгеинче чорудар зинаар боодарны кылып турган. Кылган кижи бүрүзү-ле боога бодунуң «им-демээн» кылгаш, адын салып каар мынчыг. Покучаев боолун баш дугуйдаа чиңге шыйыглар-биле сиилбип каан.

— Алынар каяа салыр силер, Михаил Исаевич? — деп, заводтуң директору боону магалап көрүп тура, айтырган.

— Салып каан мен — деп, Почукаев харыылаан, директорга үлгаттыр тыртыпар шил бергеш, үгулзалыг шыйыгже айыткан.

Хензигийне шыйыгла мастерниң алын бижип каанын аңаа турган улус шупту магалап көрген.

Каш чыл бурунгаар Михаил Исаевич Туланың боо-чепсек төөгүзүнүң музейинге улуг эвес шил экжелгеш, ону микроскопка көөрүн дилээн. Көрүпкен улус кайгай бергеннер.

Ол шилге Почукаев Туланың боо кылырының уран шевер төөгүзүнге тураскаатказ сес каасталганы кылган. Оон Туланың боо-чепсек заводунуң ниити хевирин-даа, орус винтовканың конструктору С. И. Мосинниң чуруунда көрүп болур. Ол болук чуруктар баштак-биле төнген: чагыга чыпшыр баглап каан карабытты Туланың дарганы Левша (солагай кижи) дагалап турар. Баштак чуруктуң кезектери-ле хөй: көстүп турар дага-даа, «Тула, Левша» деп каан сөстер-даа бар.

Чуруктуң түс-түс кезектерге хуваай кылган. Бир чуруктуң сынырган черинин үлүү шагар оттуң ыяжының хемчээлинден бичин-де калбак. Шилди тускай микроскоптуг херексел иштинде көөрүнге эптиг болуру-биле таарыштыр тургускан.

Ол ажылдарны Михаил Исаевич бодунуң чогаадып алган кескизибиле кылган. Бескиге алмазты ажыглап, ону чес сывырындактың үзүнга быжыглап кылган турган.

Михаил Почукаевте оон-даа өске солун ажылдар бар. Оларның бирээзи кайы-даа талазы дөртдөрт миллиметр хемчээлдиг шил. Ында 2700 үжүктерни сыңырып турган, сөстерни бижээн.

Чырык чер кырында хөй-ле хуулгазын чүвелер бар. Оларның аразында Тулавын сииликтчилериниң ажылдары бар. Бижи амытаның талантызымчын дугайын ол уран кылыглар чугаалап турар.

Н. ЩЕРБАКОВ.

(ПМА).

Арагачыны кезетсе

Кызыл хоорайның Дружба кудумчузунда 158 дугаарлыг ниити чуртталга бажыңының бир өрээлинде аныяк ажылчын Петя Тараачы чурттап турар. Ол мурнунда милиция органынга-даа ажылдап чораан кижи. Ам үш уруглуг.

Тараачы сөөлгү үеде өг-бүлезинин. ажы-төлүнүң амыдыралынче сагыш салбастап, харын арагага хандыкшып эгелээн. Ажылдап алган акшазының барык доозазы-биле арага салып ижер апарган. Арагага хандыкшылдыг «аалчыларга» ооң бажыңында уругдуу чыглыр. Шалын акшазын алгаш. Тараачы февраль 8, 9, 10-нуң хүннеринде дүн-хүн чок арагалаан.

Ооң уржуунда чаш уругларын берге байдалга таварышкан. Тараачы арагалап алгаш, кадайы Люба аңгыбак сөстер-биле дорамчылап, чалчыыр кижи-дир.

Ам Тараачының кадайы оон арагалаарынга шыдажып чадаап, чаш уругларын-биле кады Каа-Хем суурда төрелдеринге бажыныңче дезер ужурга таварышкан. Петя Тараачы хоорайның 26-гы кварталында көчегарлап ажылдап турар. Арагаже сундулуп, өг-бүлезинин амыдыралын уткан Тараачыга шынгыы хемчег көргүзер үе келген.

С. ВИКТОРОВ.

ШКОЛАЧЫЛАРГА ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

ТААКПЫЛАВАҢАР

Таакпылаарга кижиниң организмин хораннаар. Түректи таанпы дүрген ажылдаарынче албадаар. Ынчангаш түректиң ажылдаары эртеден баксыраар. Таакпылаарга хаанның чүгүрер дамырлары сулараар болгаш быжыг эвес апаар.

Таакпы мыжы өкпеге хоралыг.

Таакпылаарга кижиниң бажы аарыычал, угаан баксыраш, утуруучал, ажынчак апаар. Таакпы чем хайылдырарын, көөрүп, дынаарын баксырадыр. Диштерин саргартыр болгаш үрээр.

Таакпылаарга ам-даа быжыкпаан, аныяк организмге улуг хоралыг. Таакпылаары — хоралыг чаңчыл. Таакпы диртар удуг кижилерин өттүнменер. Таакпылаарга кандыг-даа чаагай атка четпес силер, а чүгле кадыынарны баксырадыр.

КАРААНАР КАМГАЛАҢАР

Чүгле чырык эки турда номчуттуун азы бижиттин. Чырык бигай турда номчуурга азы бижиирге характер шылаар болгаш ыракта чүве корбес апаар.

Столга ора бажыңны дорт тут. Холуң арттыр доңгаларга шынганнар хөлчөк дыңзый бээр болгаш характер үргүлчү ажылдаар апаар, ынчангаш характер үрелир.

Дыштанмайн үр ажылдаарга, характер база туруптар. Ынчангаш элээн болгаш-ла дыштанып туруңар.

Чыда ном номчуваңар, караанар үреп алыр силер.

Хирлиг аржыыл азы хоздармнар-биле караанар чотпаңар. Ону дамчыштыр караанарже микробтар кирип, караанар аарып эгелээр.

Озал-ондакка таварышкаш база карак чок болуп болур. Рогатка дээн мышкап аймылдыг оюн-биле ойнаваңар. Бижек, серээ болгаш өске-даа бистиг эт-херекселдэ оваарымчалыг ажыглаңар.

Караанар бичии-ле аарып эгелезе, дүрген-не эмчиге бармаңар. «Бодуңуң эрте бээрин» манаваңар.

Бир эвес эмчи карак шилп бижип берген болза, ону үргүлчү суп чор. Ол караанны камгалаарынга дузалаар.

ХОЛУҢАР ЧҮҢАР

Арыг кеш боду-ла микробтарны өлүрер, а хирлиг болза, түгле микробтарның оон ыдай чурттаарынга дузалаар. Шоодуг арыг чорбас кижилериниң аарыыр чылдагааны ол.

Холуңарны щетка-биле савыңнап тургаш чуңар.

Чем чиир мурнуңда холуңар чуңар.

Холдарыңарны хирлендиргеш, дораан-на чүп алыңар.

Дыргактарыңар кыскалады кезиңер.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ХААКЧЫЛАРГА СҮМЕ

Хаакчы кижиге кол-ла чүве болза, чылыг болгаш эптиг кылыр кеттинип алыры болур. Холдарыны, буттарны доңуп, үжүвес кылыр чылыглаар херек. Сынмас, тар ботинкалыг ийикпе, азы кидис идиктиг хаактап болбас. Ботинканың шидиишкиннерни эмин эрттир дыызыдып азы бут ораашкының дыкпыш кылдыр ораап болбас. Чүге дээрге, тар идиктер кижиниң буттарының хан аргилдезин моондактаар болгаш ооң ужурундан кижиниң буттары саазавайн доңуп, үжүп болур.

Хаакчының кедер хеви: идиктер, уктар, бут ораашкыннары, хол хаптары күргаг болур ужурлуг. Буттарны доктаамал чүүр херек.

Үжүүшкүннүң баштайгы демдектерин эскерип, үжүй бергенде чүңү кылза чогумчалыг болурун хаакчы кижи билген турар ужурлуг. Кижиниң холдарының салаалары, буттары, чаактары, думчуу, кулактары болганчок-ла үжүй бээр таварылга турар. Үжүй берген таварылгага үжээн черни спирт-биле эргизир чүүр ийикпе, азы ырыг хол-биле дурбуп эргизер.

Хаактаарынга чаа өөренип чоруур кижилер баштайгы удаала кадыр черге хаактап болбас. Чүге дээрге үжуп, кемдеп болур. Лагдан хаактап бадарда, кандыг-даа моондак чок, эптиг черни шилип алыр.

Хаактаашкынны шын организастаары кижиниң кадыынга ажыктыг.

Республиканың санитар-чырыдыышкын Бажыңы.

Кино

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Чапаев» 12, 2. «Тупнель» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга дириг-чуруктар 9.30. «Оларны чүгле арыннарындан таная» 10.45, 12.30, 2.15, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Чурум барымдаалавас оюн» 11.15, 1.15, 3.15. «Баштайгы перчатка» 5.10, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол Төрээн чуртуң камгалап турар» 9.40, 11.30, 3. «Улуг «бурганның» оолдары» 1.15, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Буратинонуң ужураллары» 10.40. «Улуг «бургаанның» оолдары» 12.20. «Көжеге артында чырык» 2.20, 4.05, 5.50, 7.35, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Трясогускаларның армиязы» 2.30. «Тупнель» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Щорс» 10.30. «Оларны чүгле арыннарындан таная» 12.30, 2.40, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Менди-чаагай» 3, 6.40. «Хмель ажаалдазында ашактар» 4.50, 8.30 шактарда.

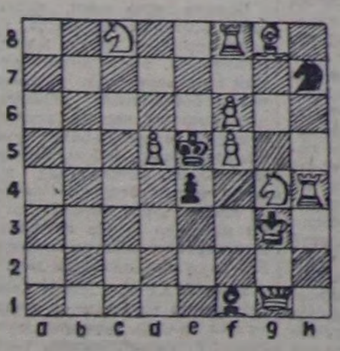
Спорт

Шыдыраачылар булуңу

КЫМ МУРНАП ТЫВАРЫЛ

Ак тала:
Ноян g3.
Мерзе g1.
Тергелер f8, h4.
Аъттар c8, h6.
Теве g8.
Оолдар g5, f5, f6.

Кара-тала:
Ноян e5.
Аът g7.
Теве f1.
Оол e4.

Ак тала эгелээш, кара ноянны ийи кошкеш, матка кагар.

Бо бодалганы бодаарымның негалдезин болгаш хуусаазы. Номчукчу чүгле бодумуң дың чаңгыс тыпкан харыызын чорудар. Хөй янзы бүдүлгаазының харыы күш чок болур. Бодалганы бодаар хуусаазы парлаттынган соонда чүгле чедя хонук. Бо кыска хуусаа чүңү негеп турарыл дээр болза, номчукчуның чүгле дүрген болгаш шын бодаарындан аңгыда, түс-түс черлерде почтаның ажылынан — чаа солуннарны чагыткан аазеринге кайы хире дүрген чедирип турарыңдан база хамаарыг апаар. Оон кадында хамыкты мурнап тыпкан 15 кижиниң адын дараазының түңнел харыызын парлаан солунга база чарлаар.

СОНУУРГАКТАРГА

Иерусалим. Барыын Азияның зона-курлаг аайы-биле үскен делегейниң шыдыраа маргылдаазынга Моол Арат Республиканың болгаш Израильдың шыдыраачылары киришкен. Бир дугаар черни дөрт сан алгаш, бистиң өңнүүвүс моол шыдыраачы Мягмасурен алган. Ийиги черни Израильдың шыдыраачызы Доминик алган, а үшкү черни 3 сан алгаш, база-ла бистиң кожавыс Моолдуң шыдыраачызы Йөтүмен ап үнген. Мыя бо хенинг чижек болза Моолдуң шыдыраачыларының ойнаарының күштүг апарганын, салырының ураң мергежилдиин база оларның шыдыраа талазы-биле алы делегейде алдаржып, тарап турарын хереченип турар-дыр.

Турция. Чурттуң шыдыраа чемпионадын бир-ле дугаар чоруткан! 9 кижи-биле ойнаш, 6,5 санны алгаш, шыдыраачы Билэй бирги черже шылгарап үнген.

Нью-Йорк. 24 харлыг гроссмейстер Роберт Фишер Американың Каттышкан Штаттарының сес дапкыр чемпиону болган. Чоокта чаа ол 11 кижи-биле ойнаш, 9,5 санны алгаш, бирги черни база чаалап алган.

Оклэнд. Чаа Зеландының ажых чемпионадынга 12 кижини үтпаш, 2 кижи-биле хайыынашкаш, Москва чурттуг гроссмейстер Юрий Авербах тиилекчи болган.

Бевервейк. 10 гроссмейстер, 4 делегей болгаш 2 национал мастер кирижикчилиг шыдыраа маргылдаазынга Борис Спасский 11 сан алгаш бирги черни, ынчалза-даа Анатолий Лутиков 10,5 санны алгаш ийиги черни алган. Бистиң совет шыдыраачылар шыырак ойнаарын дашткы шыдыраачыларга база катап көргүзүп шыдаанаар.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Билэй Кадр-оол чүгле республикада ат-сураглыг эвес, харын хостуг дүреш талазы-биле Ленинградка күш-культура техникумунга өөренип турган, бодунуң ынак спортунга спортчу мергежилдиин ленинградчыларга кайгаткан. Ол республиканың чаш дакпыр чемпиону. Чоокта чаа Ак-Довуракка болган республика маргылдаазынга Барыын-Хемчик районнуң төлээзи Ч. Тулушту агни ажыр хос черге окташ, чап бажыңга чыттыр базып, арыг тиилелгени чедип алган. Ол ам Кемерево хоорайда хостуг хүрештин зона маргылдаазынга Тываның спортчу алдарын камгалап чоруткан.

ЧУРУКТА: Билэй Кадр-оолдуң төгүне арганы ажыглап чыдары.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

Редактор Н. К. КУДАЖИ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда килизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый кижизининиң 21-47, үлетпүр килизининиң 22-64, чагаа, ажылчың болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуут болгаш амыдырал кижидистериниң 21-27, иштики информация килизининиң 20—60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00261.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢДАР!

ШЫН

1925 чылда үнелевилеттинген

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 28 ВТОРНИК № 50 (6687).

Өртээ 2 көп.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИ ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА

Бодунуң национал байырлалы — Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур юбилейинге бүгү талазы-биле чедимишкинниг ужуражыр дээш, коммунизмниң тургузукчузу совет улус, ооң иштинде бистиң республиканың ажылчы чону, каступ корбээн политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлүүшкүн-биле ажылдап турар. Найда-даа чаа-чаа социалистиг хүлээлгелер алдынгыладаан, дидим планнар чогаадтынган.

Бистиң республиканың профэвилелдерин юбилейлиг чылдың хаюы-саялгалыг соруглаларын медерелдин-биле билбишаан, ажылчы массаның чогаадымчы идепкейин деткимп, ажыл-херекти эргелеп башкарарын сайырацгайыдар, ажыл-агыйны чедимишкиннерни көвүдедир, коммунистиг кижизидилгени улам күштелдирер талазы-биле боттарының организаичы, мобилизакчы ажыл-чорудулгазын мурнукузундан элээн эжиндип турао апарганнар. Маңаа хамаарыштыр ылаңгыя Чадаананың хөмүр даш разрезинде местномунуң (даргазы эш Корчума) эки ажылын демдеглезе чогуур. Юбилейлиг чылга белеткел ажылдары ун бүдүрүлгээ зорткен чылын-на эгелээн. Ында профэвилел организациязы онза кичээнгейин бүдүрүлгениң ноя шинчедикчи күнү — кижилер-биле организас-массалыг, политикижизидилгелиг ажыдың эжиндиреринче угландыргаш, ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылданчыларның ортузунга социалистиг чарышты, ооң дээди хевири коммунистиг күш-ажыл дээш шинчээшкинини биледилиг организастап келген. Ооң ачызында ында кижилерниң бүдүрүлгечи идепкейи көсүзүү-биле өскен, күш-ажылдың сагылга-чуруму болгаш ооң бүдүрүчүлүү бедээн, амыр чок артык чарыгдалдар эвээшпеп, курлавырлар көвүдеп, экономиктиг идиг бериишкиннери күзенчиг түңнелдерни берип эгелээн.

Бүдүрүлге башкарылгазын эжиндиреринче угланган бо чугула хемчегларниң түңнелинде республиканың барыын талазын оралга-биле хандырза чогуур бо чугула бүдүрүлге мурнунда хөмүдаңгай турган байдалындан үштүнгаш, саң-хөө-экономиктиг көргүзүүлер талазы-биле мурнакчы, бедик орулгалыг бүдүрүлгелериниң бирээзи апарган. Беш чылдың бирги чылынның түңнелдеринде Чадаананың хөмүр даш разрези республикада үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразындан кол-кол көргүзүүлер талазы-биле шүглүп үнгеш, СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш обл-профсөвүлелдиң шилчиир Кызыл түтүн чаалап алганы ынчангаш таварылга эвес. Бешки чылдың ийиги чылында, бо онзагай юбилейлиг чылда, ол бүдүрүлгениң амыл-херээ улам бедик темпилер-биле бурүңгаарлавышаан турары көрүнчүг.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чонну идепкейлиг хаара туглар, социалистиг чарышты дээштиг организастаар, күш-ажыды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижилерни кижизидер, бүдүрүлге чорудулгазынга дегшилгелиг аргаларны ажыглаар, мурнакчы дүржүлгаңы нептередир талазы-биле коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези республика типографиязында, Кызылдың алгы, Ак-Довуракгың хлеб заводтарында профэвилел организациялары база чедимишкинниг ажылдап келгенин демдеглээр херек. Социалистиг бүдүрүлге хөрээн улап башкарарынга, ажылчы чонну коммунистиг бедик моральга кижизидеринге партияның чоок дузалакчылары болбушаан, ол организациялар боттарының хүн бүрүдеги ажыл-чорудулгазынга коллектив нежигүннериниң бүрүн деткимчезин ап, оларның улам чедимишкинниг ажылдап, чурттаарынга, өөренирингге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турарлар. Оларның дээре дүржүлгези осиевиерге өөредиглиг.

Нөдээ ажыл-агыйның шалгын хөгжүлдезин хандырар дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга боттанбарының хөрээнге биче эвес рольду нөдээнниң профэвилел организациялары база ойнап турар. Ооң барымдаазын дараазында чижектерден көрүп болуур. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш, Чөөн-Хемчиктиг «Бәльшевик» колхозтуң Даштыг-Тей сүт-бараан фермалары коммунисчи ёзу-биле ажылдап, чурттаарынга өөренир дээш демисешпишаан, сөөлгү 4—5 чылдарны улаштыр найгамчыктыг түңнелдерни чедип ап келгенин коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың мурнакчыларының чөөрта чаа болуп эртиен республика слёду сеткил хамыышкын-биле демдеглеп, ол фермаларда профэвилел организацияларының эки дүржүлгазын өөренип нептередирин сүмелээн.

Ынчаарга СЭКП-ниң XXIII съездизининиң негезинен ёзугаар республиканың улус ажыл-агыйының тус-тус адырларында профэвилелдерниң кудуку организацияларынга удуртулганың деңнелин амгы үениң бедик нөгелделеринге дүүштүр тургускан, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга оларның ролюн өстүрген болза, эки ажылдыг профорганизациялар бисие амгызындан хөй болур турганы чугаамон. Шынында эргелелдиң шиөлазы болур хүлээлгезин четче күүседип шыдавайн, эрги-ле хевээр ажылдавышаан турар профэвиялел организациялары бисте ам-даа эвээш эвес. «Кызыл тудугнуң» тудуг эргелеминде тудуг комитединиң (даргазы эш Кудрин) ажылы үр үеде эжиживейн келген. Ол улуг коллективте социалистиг чарышты организастап турары көнчуг эрекгей, күш-ажылдың сагылга-чуруму дыка кошкан, үрей ыылыышкыннар, артын чарыгдалдар үргүлчүлевишаан турар. Ол чугула тудуг организациязы бүдүрүлге планның чыл-чылыбиле чедир күүсетпейн, үргүлчү карамалыг ажылдап турары ынчангаш таварылга эвес. Ол ышкаш Кызылдың тууйбу заводунда местномунуң, «Тес-Хем», «Сунпан» совхозтарда ажылчын комитеттериниң (даргалары эштер Горохов, Гавриченко, Танзырық) ажыл-чорудулгазы база-ла шөөлүг эвес. Ол профэвилел организацияларының хамаарымчыл турар ажыл-агыйлары хомудангай байдалдан үргүлчү үштүнмайн келгени база-ла оларның багай амыяы-биле тайыылбырлаттынар.

Бүгү чурттаазы ышкаш, бистиң республиканда үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт организацияларының, колхозтар болгаш совхозтарының ажыл-ишчилериниң мурнунга бо төөгүлүг чыл улуг болгаш харыысалгалыг соруглаларны салып турар. СЭКП Тыва обкомунуң IV пленуму Улуг Октябрьның байырлалынга белеткелдиң дугайын тускай чугаалашкаш, бүгү улус ажыл-агыйының тус-тус адырларының ажыл-ишчилериниң алгыдаан социалистиг бедик хүлээлгелерин үүлдүг деп детпээш, ук хүлээлгелерге үндезилеттингеп ниити республиканың соруглаларын тодаратпышаан, оларның ыяавыла күүседиин хандырарының бүгү партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларын кыйгырган.

Ажылчы чонның массалыг организациязы — профэвилелдери ол улуг болгаш чугула соруглаларның чедимишкиннг күүсеттинерине шынап-ла төлептиг салыышкынын киирип шыдаарлар. Маңаа кол чүве бүдүрүлгениң ёзулуг ээзи болур чиңгине хүлээлгезин профэвилелдериниң организация бүрүзү шын биягеп турары, амгы бүгү улусчу демиселдиң мурнуну одуруунга туржүп, бистиң бурунгаар хөгжүлдевистиң күчүлүг чепсээ социалистиг чарыштың, ооң дээди хевири коммунистиг шинчээшкинниң тугун чер болганга бедик нөдүрери, мурнакчы дүржүлгаңы сөксаал чок нептередири, депшилгелиг аргаларны ажыглаары, камгалганың чурумун шыңгыы сагыры дээш демиселди күштелдирери болур.

Юбилейлиг чылда коммунизмниң школазы — бистиң алдарлыг профэвилелдеривис чер-черде парторганизацияларның хүн бүрүдеги удуртулгазы-биле хөделбишаан, социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдезинге башкарыкчы, организаичы ролюн чаа-чаа ажыл-херектер-биле шынзыдып шылаар дээрзинге бүзүрээр бис.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

«Сельхозтехниканың» Каа-Хем район салбыры улуг юбилейге болгаш соңгулдага утkуштур сүт-бараан фермаларының септелгезин, техниктиг ажаалдазын чоруур ийи кижи составтыг тускай звенону тургускан. Ол звенога автомастерскаяны болгаш саалда агрегаттарны септээр пехти тускайлап берген. Ооң удуртукчузу, аныкчы — мастер Алексей Бычков боду чоланачы, ажылагыйларның сүт-бараан фермаларында тургускан саалда агрегаттарын септеп, техниктиг хайгаарадыг үргүлчү чоруун турар, а ооң өөнүн өөрү, слесарь Людмила Бычкова цехке ажылдап, үреглеп агрегаттарны септеп, оларны чуп, арыглап, ажылдап турар.

Алексей Лазаревич «Бурунгаар» колхозтуң төп сүт-бараан фермазынга автомастерскаязы-биле хап келгеш, каңгыт чагыгаар кылырын демдеглел дептеринден карап олурда, бо чүрүктү тыртыргап.

Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң, тудуунуң, көдээ ажыл-агыйының, транспортунуң, харылзаазының, садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң, коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының, чырыдыышкынның, культураның болгаш кадык камгалалының ажылдакчыларының Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар болдурган 1967 чылда

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

1967 чылдың ноябрь 7-де Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээн хүнүнден бээр 50 чыл болур.

Совет улус, а ооң-биле кады бүгү чуртталганың ажылчы чоннары делегейде бирги социалистиг күрүнениң төрүттүнгенинин бүгү делегейге төөгүлүг ол өөрү байырлалдыы-биле демдеглээр.

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының болгаш дузалакчызының ачызында Тывага Совет эрге-чагырганың чылдарында экономиктиг болгаш социал-культураның улуг чаартылгалары болдунган.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылына белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын ынаныбле хүлээп албышаан, Тыва республиканың ажылчы чоннары ол бүгү-улусчу байырлалга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка киришкеш, Хакас Автономнуг Областың ажыл-ишчилериниң кыйгырыын хүлээп албышаан, караазында хүлээлгелерни бодунга ап тур.

НӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бүдүрүлгениң культуразын бедидеринге, а ол ышкаш әртемнин чедимишкиннерин болгаш мурнакчыларның дүржүлгазын ажыглаарынга үндезилээш, юбилейлиг чылда бүгү нөдээ ажыл-агыйның культураларының дүжүдүн көвүдедирин болгаш мал ажылының продуктулуг чоруун бедидерин чедип алыр. Нөдээ ажыл-агыйның продуктуларын белетизээриниң чыл планын Улуг Октябрьның 50 чылынга чедир күүседир, а 1967 чылда күүнеге: 20560 тонна эттги, 25000 тонна сүттү, 2140 тонна дүктү болгаш 80000 тонна тараамы садар.

Хөрээнүң ажылдал кылырының шынарын бедидерин, шын тарылга эдлештирилгелерни шиңгээдирин болгаш ажыглаарын, үрезин ажылын ажыжидерин, кызыл-тастың, чиңге-тараанын болгаш өскө-даа культураларның чаа, бедик дүжүттүг сорттарын шиңгээдин алырын чедип алыр.

Часкы тарылгага чогуур үезинде белеткенир. Тракторларның, чажылга болгаш хөрээн ажылдап кылыр машиналарның септелгезин апрельнин эгезинде, ажаан алышкын машиналарын — июль айның эгезинде доозар. Чажылганы түгле сорттуг, кондициялыг үрезиннер-биле эң эки агротехниктиг түүсаалдарда чорудар.

Тарылгаларны эң эки ажаалда-биле хандырар. 1967 чылдың дүжүдүнге 200 мун тоннадан эвээш эвес органиктиг болгаш 3,4 мун тонна минералдыг чемишчидилгелерни хөрээнге төгер. Бок үнүштер-биле, хоралакчылар-биле болгаш кедээ ажыл-агый үнүштериниң аарыгларының-биле демиселди организастаар. Ол сорудга-биле 60 мун гектар шөлге хімикти-ни анталганы чорудар болгаш 45 мун гектарны хөраи-химикаттар-биле ажылдап кылыр.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлериниң дүүштүр республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга черни мелиорастаар талазы-биле ажылдарны, магадылаттынган дүжүттерни алырынга оны ниити күрүнениң эң түгүлга сорудгазы кылдыр көрбүшаан, боттандырып чорудар.

Апрель айда бүгү суггарылга системаларын сүг дамчыар кылдыр белеткээрин дооза, часкы хөө ажылдары өгелээринге чедир 1500-тен эвээш эвес суггарыкчыларны өөредир. 35 мун гектар шөлге часкы тарылга мурнунун болгаш чайгы тараа суггарылгазын чорудар. Диликдек болгаш арык аайыбиле суггарылганың деңнилгелиг аргаларын 6 мун гектарга нептередир. Бо чылын суггаттыг черниң шөлүн 1,6 мун гектарга калбартыр болгаш оларларны сүгжударын 100 мун гектар шөлге чорудар. Хөрээнүнүн хатка алзыр чоруу-биле демиселди чорудар сорудга-биле черниң довураан андаза кагдырбайн ажылдап кылырын болгаш диликдектиг чер ажылын нептередир.

Юбилейлиг чылда гектар бүрүзүнден тараа культураларның 10 центнерден эвээш эвес дүжүдүн, азы сөөлгү беш чылдарда ап келгениниден 2,6 центнер хойну, картофельдиң — 80 центнер болгаш ногаалларның — 100 центнер дүжүдүн өстүрүп алыр. Суггаттыг черниң гектар бүрүзүнден тараа культураларның 14 центнер дүжүдүн алыр.

Мал ажылының талазы-биле дараазында коргүзүүлерни чедип алыр—эътжир-сүткүр ынек бүрүзүндеп совхозтарга 1500 кг-дан, оларның иштинде «Кок-Тей», «Межегей» совхозтарга 2100—2200 кг-дан эвээш эвес болгаш колхозтарга 1350 кг, ооң иштинде Танды болгаш Бии-Хем районнарның колхозтарынга 1600—1650 кг сүттү саап алыр. Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга бир хойдан орта-маа-биле 2,3 кг дүктү кыргып алыр, мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнүн дужаар дириг демзимин 300 кг, хойнун — 45 кг чедирер. 100 инек болгаш хунажындан-на 80-ден эвээш эвес быжаны, төрүүр 100 хойдан-на 90 хураганны, кол төрүүр хаван бүрүзүнден-не 12 хаван оолдарын алыр.

Малдың ажаалдазын, семиртилгезин, ол ышкаш үрежилге, зоотехния болгаш ветеринария ажылын эжиндирер, төрүүр малдың кызыраар чоруун үзүткээрин болгаш малды аң хөйү-биле камгалап алырын чедип алыр. Мал ажылынга специализастаашкынны чайгылыш чокка боттандырар.

Ажыл-агый, ферма бүрүзү малдың болгаш күштүң кыштагдаашкынын эки чоруткан турар кылдыр хемчегler алыр.

Колхозтарга болгаш совхозтарга экономиктиг ажылды эжиндирер. Ажыл-агыйның иштики бөт-орулга-чарыгталыг болур чоруун нептередирин, күш-ажыды организастаарын болгаш ооң төлевирин сайзырацгайыдарын чедип алыр. Ажылдакчыларны материал болгаш мораль талазы-биле деткип шаңнаарының принципиин калбаа-биле нептерер.

Красноярск крайның «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының үлегери-биле Тываның колхозтары болгаш совхозтары ниитиниң бүдүрүлгезиниң бүгү участокторынга камналга болгаш хумагалал дээш бүгү-улусчу позолка киржир. 1967 чылда караажалыг ганғыс-даа ажыл-агый турбас ужурлуг.

Удуртукчулар, тускай артемниглер, салбырлар эргелекчилери, бригадирлер, фермалар эргелекчилери, механизаторлар болгаш хөө база мал ажылының өске-даа ажылдакчыларыбиле семинар өөредилгени чорудар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының болгаш салбырларының талазы-биле бо чылын Тандының специализастаан мастерскаязының болгаш садыг баазазының бүрүн механизастаан тудугларын доозар. Ниити продукция бүдүрер планны 102 хуу күүседир. Бүш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,5 хуу бедидер. «Сельхозтехниканың» мастерскаяларыйга белдирелерин болгаш агрегаттарның солтугга фондузун 150 мун рубль түңге тургузар. Күш-ажылдың камгалалының болгаш айның чок болур чоруткуун техниказының байдалын шыңгыы эжиндирин чедип алыр. Мал ажылының фермаларын механизастаар талазы-биле планны 105 хуу күүседир. Материал-техниктиг хөрөнгилериниң болгаш будүрүлге барааннарының кадагалалын болгаш үчёдүн эжиндирер, оларның саарлыын түргедир.

Тараа-продуктуларны эргелелинин талазы-биле чаа дүжүттү хүлээп алыр пунктуларның материал-техниктиг баазазын белеткээрин июль 10-дан орай эвесте, доктаатты[illegible] саалдан 5 хонук мурнай доозар болгаш тараанны хүлээп алырын база ооң бүрүн кадагалалын ханнаш пунктуларга 6 авточүжк дужуруккулерин, та[illegible] тургудыр 2 машинаны немей тургузар, СОБ-32 деп тараа кургадыр автоматтыг машинаны ажылдадыр кылдыр шиңгээдип алыр.

Чыл планының көргүзүүлерин: комплексилиг чүжк эргилдезинин талазы-биле 102 хуу, тараа кургадыр талазы-биле — 105 хуу, бүгү хевирлерниң тараазын арыглап кылырының — 115, тарааларны үрезин шынарында чедир арыглаарын — 105 хуу күүседирин хандырар. Эргилде чарыгдалдарын 0,3 хуу эвээжедир болгаш 1967 чылда планнан ажыр 14 мун рубль түңнүг оргулганы бээр. Далганны болгаш хөлүкеалыг мал чемин белеткээринин чыл планын декабрь 25-те күүседир.

Сүг ажыл-агый организацияларының талазы-биле тудугнуң капитал салыышкыннарының күрүне планын декабрь 25-те күүседир. Өрүмээн кудуктарның ажыглалын эжиндирин чедип алыр. Бар турар чер кастырар машиналарны эң долуу-биле ажыглаар болгаш оларны ажыглаарының коэффициентизин 25 хуу бедидер.

Ыяш ажыл-агый эргелели 1967 чылда ыяш культураларның олуртулгазының планын 2500 га хемчээлге күскү үеде күүседир болгаш хөө камгалалының ыяш диликдектерин 200 гектар алезининг черлерге тургузар, 100 тоннадан эвээш эвес пош тооруун, 20 тонна катты болгаш 5 тонна мөөгүнү белеткээр.

ҮЛЕТПҮР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ниити продукцияны болгаш кылыгларның чүгүлга хевирлерин бүдүрер талазы-биле чыл планын декабрь 26-да күүседир. Планнан ажыр 600 мун рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле онаалданы 1,5 хуу ажыр күүседир болгаш бараанның продукциязының бир рубльге хамаарыштыр чарыгдалдарын планнан ажыр 1 хуу эвээжедир. Рационализаторжу саналдарны нептередирининг күсели-биле 500 мун рубльди камнап алыр.

1967 чылда планнан ажыр 500 тонна даг-дүгүн, 7,0 мун тонна хөмүр дашты, 1,8 миллион киловатт-шак электрозергияны, 5,0 мун эжеш хем болгаш индис идиктерни, 1,8 мун кубометр дилиг материалдарын, 400 кубометр чыып эдээр демир-бетонну бүдүрүп үндүрер.

Тываның комплексилиг геология экспедициязы Саяның байлактыг черлериниң хризотил-даг-дүгүн болур чогуурга-биле шинчилээрни болур-чогуурга-биле чорудар болгаш ону ханыладыр шинчилээрни белеткээр. Кызыл болгаш Шагаан-Арыг хоорайларның девискээринде хөй довурак чылар черлерни шинчилээрни чорудар.

КАПИТАЛ ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 28-те күүседир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле онаалданы 1 хуу, тудуг-монтаж ажылдарының бөт-үнезин чиңгедириниин — 0,5 хуу ажыр күүседир.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнда Кызыл хоорайга сүт заводун, Ак-Довурак хоорайга 120 орунныг амнелгени, 1500 өөреникчилер өөренир школаларны, «Элегес» совхозка болгаш Тээли суурга клубтарны, 500 орунныг школа назыны четпээн уруглар албан черлерин, 200 орунныг интернаттарны, 44 мун дөрбелчин метр чурттарга шөлүн, 45 чүнар базыынны болгаш 34 кызыл булуңну ажыглалга киирер.

55 км автомобиль оруун тудар, 115 км автоорукту септээр. Кызыл—Хову-Аксының 110 киловатт-шак электроламчыдыгазының шүгүмүн ажыглалга киирер. Тудугларга мун кижи санныг ажылчыннарны өөредир болгаш оларның мергежилин белдирер.

Чыл дургузунда 58 мун мал киирер кажаалларны болгаш 20 мун куш киирер кажаалларны, 14 мун тонна тараа склалтарны тудуп, ажыглалга киирер.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Октябрьның 50 чыл оюнга чедир планнан ажыр 20 мун тонна улус ажыл-агый чүктерин соортур, ол үениң иштинде 1000 комплект автодугуйларны болгаш 100 мун литр кывар чүүдү камнап алыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 2 хуу бедидер.

Сүт орту-биле чүк соортулгазының планын хуусаа бетинде— сентябрь 27-де күүседир болгаш планнан ажыр 1,2 мун тонна чүктү соортур. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш чүк соортулгазының бөт-үнезин чиңгедир талазы-биле онаалданы доктаатгынган планга удур 1,5 хуу ажыр күүседир.

Көдээ ажыл-агыйга ужар чүүл-биле чорудар химиктиг ажылдарны бүрүнү-биле күүседир. Кызыл аэропортуга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 3 хуу бедидер болгаш ужар чүүл-биле чүк соортулгазының планын декабрь 28-те күүседир.

Харылзаа эргелелиниң талазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2 хуу бедидер. Кызыл биле Абакан хоорайлар арасында телефон-станциязының хөй каналдыг системазын ажыглалга киирер. Көдээ черлериниң үш пунктуларына автоматтыг телефон станциязын тургузар.

КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ БОЛГАШ ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бүгү коммунал бүдүрүлгелери бүдүрүлге планын декабрь 25-те күүседир, чурттаалга фондузун болгаш котельнаязырны ышкы белеткээрин 1967 чылдың сентябрь 1-де доозар.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының планын декабрь 28-те күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 0,5 хуу бедидер. 1967 чылда Шагаан-Арыг хоорайга, Кызыл-Мажалык ажылчын сууртга, Самагалдай болгаш Хандагайты суурларга амыдырал хандырылга комбинаттарын, а ол ышкаш республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга амыдырал хандырылганың 30 өөредиин ажыыдар.

САДЫГ БОЛГАШ НИИТИНИҢ, ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бараан саарылгазының чыл планын 101,5 хуу, ниитиниң чемненилге бүдүрүлгезиниң саарылга планын 101 хуу күүседир. Бухнята кылыр чемниң бөт-денизинге курсалыгга 61 хуугга, хереглел кооперациязынга — 60 хуу чедирер.

Курсалыгга эргилде чарыгдалдарын 0,02 хуу болгаш хереглел кооперациязынга — 0,01 хуу эвээжедир. Курсалыгның талазы-биле планнан ажыр 50 мун рубльдиң арыг орулгазын, хереглел кооперациязының талазы-биле — 80 мун рубльди бээр.

1967 чылда республикага ниитизи-биле 118 ажыл олуттуг 18 магазиннерни ажыдар. Ооң аңгыда малчыннарны хандырары-биле садыгжыны чок 25 ларёктарны немей ажыдар.

Белеткел саарылгазының чыл планын 106 хуу күүседир. Картофель, ногаалар, балык болгаш чүүгүлга садып алырының планын 1967 чылдың ноябрь 1-де күүседирин хандырар.

Чоннуң кооперация нежигүнүнге киирериниң болгаш залыыр чыыдазының чыл планын 101 хуу күүседир. Назы четкен чоннуң кооперация нежигүнүнге хаара тударын 60 хуу чедирер.

ЧЫРЫДЫЫШКЫН, КУЛЬТУРА БОЛГАШ КАДЫК КАМГАЛАЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1967 чылда бүгү-ниитиниң 8 чыл өөредилгезиниң хөөйлүүн бүрүн күүседирин чедип алыр болгаш бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезиниче шилчип киирерин боттандырар.

Бүгү ортумак болгаш сес чыл школаларынга комплексилиг спорт шөлдерин тудуп, ажыглалга киирер.

1967—1968 өөредилге чылының эгезинде бүгү ортумак школаларга бүгү-ле эргежок чүгүлга өөредилге пособиелериибле дерээн кабинеттер, музейлер, зайынны болгаш күшажылчы алдарның бүлүңнары, Ленинчи ерээлдер бар болган турар ужуралдыг.

Культура албан черлериниң талазы-биле бо чылын музейниң фондулар шыгжазар черинин тудугун доозар. Библиотека номун үлетпүр болгаш кадаа ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү участоктарынга, хөйжуларның турлаг бүргүзүнге чедирер. Үргүларны болгаш ыраккы одарларда мал ажылдакчыларын кино-биле хандырарының айтырыынче онза кичээнгейни көрүндүрер.

1967 чылда 7 медицина пунктуларын немей ажыдар. Ак-Довурак хоорайга сүт кухнязын организастаар. «Межегей» совхозка, Барын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунга участок амнелгелерин ажыдар. Хөй-ниитиниң күзүү-биле эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң девискээрин чаагайыдар. Юбилейлиг чылда эмнелге четкизин 275 орунга алгыдар.

Юбилейлиг чылды республиканың хоорайларынга болгаш көдээ суурларынга паркларны, сесерликтерни тудары-биле, а ол ышкаш хөй-ниитиниң күзүү-биле хоорайларны болгаш суурларны чаагайыдар талазы-биле өске-даа бүгү ажылдарны калбартып чорудары-биле демдеглээр.

Белиткен социалистиг хүлээлгелерни албышаан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары партияның XXIII съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга дүрген боттандырарынга боттарының бүгү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгазын киирер база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чыл оюн төлептиг үткүүр дээрзин СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка бүзүредип турар.

Социалистиг хүлээлгелерни үлетпүр, тудуг, көдээ ажыл-агый, транспорт болгаш харылзаа, садыг болгаш ниитиниң чемненилге, коммунал болгаш амыдырал хандырылга, чырыдыышкын, культура болгаш кадык камгалал ажылдакчыларының коллективтеринге, ажылчы чоннарның районнар, хоорайлар хуралдарынга болгаш СЭКП обкомунуң пленумунга хүлээп алган.

Л. И. БРЕЖНЕВ КУДР-НУҢ ЧАЗАК ТӨЛӘЭЛЕРИН ХҮЛЭЭП АЛГАН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Көрейниң Күш-ажыл партиязының ТК-ның Политбюрозунуң Президиум кежигүнү, ККП ТК-ның секретары, КУДР-нуң Министрлер кабинединиң даргазының бирги оралакчызы Ким Ир баштаан Көрей Улус-Демократтыг Республиканың чазак төлээлерин хүлээп алган.

Беседа үезинде Совет Эвилели биле Көрей Улус-Демократтыг Республиканың аразында экономиктиг харылзааларны болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдерининг айтырыгларын чугаалажып көрген. Беседа эш-хуузунун, сеткил ханыышкынныг байдалынга эрткен.

(СЭТА).

ПОЛЬШАНЫҢ МАРШАЛЫ М. СПЫХАЛЬСКИЙ БИЛЕ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БЕСЕДАЗЫ

ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ПУР-нуң камгалал министри, Польшаның маршалы Мариан Спыхальский албан ёзузунуң эвес аян-чоруун кылып, ССРЭ-де чоруп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң маршал М. Спыхальский-биле беседазы болган.

Беседа чылыг, найыралчы байдалга эрткен.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, Варшава керээзиниң кирижикчилери чурттарның Каттышкан чепсектиг күштериниң Кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко беседага киришкен.

(СЭТА)

ЧҮТКҮЛДҮГ ЭШКЕ БҮЗҮРЕЛ

Руда эргелелиниң начальниги-ниң кабинединче ажылчыннар янзы-бүрү айтырыглар аайы-биле үнүп кирип-ле турганнар. Эжик ажыттынган соонда, мындааргы-ла бир ажыл дилеп келген оол кирип олурган.

— Паспорт безин ап четтикпээн-дир сен, мынчаа-ла чугаалаадым чоп, уруглар садыг эвес-тир бо—деп, начальник бо-ла.

«Канчаарын? Ам кайнаар барза экиа? Чок, чок, бүгү байдалды таварыштыр ол кодээ ажыл-агый каттыжыышкынынга чораан кеген. Март сестин байырлалын таварыштыр «Бадырадың» херээженнер төлээлери Мутүр-Аксының аалдап келир деп турар.

Боттарының байырлалы Март 8-ке херээженнерниң тураскаадыр белээ-ле хей. Чүнүң-даа мурнунда, колхозчу херээженнерниң күш-ажылчы белээ эң-не эргим болгаш үнелиг болур үжүлүг.

А. АДЫГБАЙ.

ОЛ-ЛА РАЙОННУҢ «Тээдиг» совхозунуң Кызыл-Даг салбырында херээженнер чөвүлели суурда кудумчулар аайы-биле 9 агитквартираны тургускан. Ол агитквартираларның соруглазы — херээженнер ортузунга организастыг болган кижизидилеге ажылын чоруска-ры.

Хөвү болгаш Тайбың кудумчуларында агитквартиралар (удурткучулары Арапгай Бичии, Сара Ланқа) ажыл планын чогаткан. Ол агитквартирада хамаарыштыр номчугга конференциязын, «Күш-ажылчы ие» деп тематиктиг кежээни эртирер деп турар.

Х. АВЫР-ООЛ.

Ажылчын иелер

Орук-тудуг эргелелиниң Чаданна салбырының ажылчыннары Б. Часкал биле С. Хертек орук тудуунга хөй чылдарның дургузунда ажылдап келген. Чылдың кайы-даа үезинде олар оналашкан ажылдарын ак сеткиядыг күүседип турарлар.

Ажылчын иелер будурүлгеге эки ажылдаарындан аңгыда, боттарының күгаларының кижизидилгезинче болгаш өвердилгезинче доктаамал сагыш-тыын турарлар.

Быстер, салбырның ажылчыннары кады ажылдап турар бо эштеривиске Март 8-ке холбаштыр чаа-чаа чедишшиннерни күзеп турар бис.

С. ТАНГЫШ-ООЛ.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Петр Попов тудугга база катап эзэп келген. Ол ам боду эжикаторчуң башкарыкчызы, дуржулгалыг орук тудугчузу апарган. Ынчаарда ол ажылдавышаан, чолаачылар белеткээр курска өөренип эгелээн. Курсту доосказ, орукту ажыглалга кииргеш, чаа мергежилги ёзугаар ажылдаарын шиитпирээн.

Тывага келгеш, чүк сөөртүр автоажыл-агыйга ажылдап эгелээн. Ооң хүлээп алган автомобили эргижирээн самосвал болган. Хүндүс ажылдап хүнээзээш, кежээ эргилеп-бакыраан этти чаартып, септеп-селип, хей шагын чарыгдап турган. Харын-даа ол удаптайн-на мурнакчы чолаачылар-ның көргүзүлеринден дудак чокка ажылдап эгелей берген.

Күш-ажылга чүткүлдүг, бүдүштүг кижилерни чон дораам эскерер. Петр Поповтуң кызымаан ооң коллективи база демдеглеп, ооң үлегерин хей-хей чолаачылар ап эгелээн.

Эш Поповтуң аажы-чаңында бир эң үнелиг чүүл бар. Ол дээрге, ооң ак сеткилдии болгаш ниитинниң үзээнге бодунуң күжүн, билиин харамнанмайн бээринге белеви.

Ийнги автоажыл-агыйның коллективи Петр Федорович Поповту мооң мурнунда база Кызыл хоорай Советиниң депутадынга депшидип, аңда бүзүрелин илерединнер. Петр Федорович үргүлчү орукче үнүп, ыңай-бээр чорул турза-даа, бодунуң соңгуиччуларыныңы чагыын күүседип, күрүне үжүр-дүзалыг ажылдарны шиитпирлежирингe киржип келген. А депутатка кандыг кижилер келбезин! Кым-бир кижиниң чурттаар чери чок болза, ол база депутатка хамыктың мурнай келир, азы үругларын яслиге тургузарынга дузалажыпган дилеп база өске кижи келир. А ол айтырыглар эң чидиг айтырыглар болгай. Депутат хоорүүсомнүң мурнунга чугула негелдеврин тургузар, чок болза, ажылчынның негелдезин доп-дораан хандырыптар арга чогун база таптыг тайылбырлаар үжүрлүг.

Ийнги автоажыл-агыйның коллективи бо чылын Кызыл хоорай Советиниң депутадының кандидадынга база катап П. Ф. Попзвту депшидип, ооң мурнундагы чылдарда депутат хүлээлгезин күүсеткенинге бедик үнелеп берген илергейлээн.

С. КРАСНОПЕРОВ.

ЧУРУКТА: П. Ф. Попов автомашиның шимчедикчизиниң суг насосун септеп турда, В. Уколов тыртыгарын.

Бай-Тайга районда

«Малчын» колхозтуң херээженнер чөвүлели колхоз будурулгезинге херээженнериң киржизигезинин дугайында айтырыгны боттарының хураанга чугаалажып, олче үлүг кичээнгейни үгландырып турар.

Херээженнериң үлүг нуруузу мал ажылында. Олар бо чылын торуттуунген хураганнарны бүрүн камгалап алганнар. Ам бо хүннерде элээн каш кижи 320 олуттуг школа тудуунда, чамдыызы түүйбу будурулгезинде ажылдап турар. Оларның ажылдап турарын сөөлгү түнелеп-биле алырга. тудугчулар Хертек Көк, Сала Сайдаяк, Галина Мунзук, Нина Салчак болгаш өскелер-даа хүн үлүүн 110—120 хуу күүсетченнер.

Шефтээшкинге херээженнериң киржилгези улуг. Суурнуң чаа эмнелгезинин ниитин болгаш даштын чугайларынга, школага, колхоз конторазынга янзы-бүрү ажылдарга олар киришкеннер. Малчыннарның кыштагларынга барган, кажаалыларын көрүнгин конгтарарынга, чурттаага бажыңнарын чугайларынга база дузалажып турганнар.

Маркизм-ленинизмниң үндезиннериниң школазында болгаш эге политбелгүмде 23, зооветеринарлыг өөредилгеге — 80 ажыг херээженнер өөренип турар. Оларның эки өөренип, кичээлдер үспейн турарын колхозта партия комитеди демделгээн. Совет эргечагырганың бежен чылынга белеткел, делегей байдалынын, колхозчуларның культурлуг амыдырал чурттагазының дугайында база өске-даа темаларга лекциялар, беседалар каш удаа болган. Колхозтуң мурнакчы малчыны Биче-оол Дыртыына болгаш комсомзорг Сала Бюрбе-биле херээженнериң ужуражылга кежээзин организастааны солун болган.

«Малчын» колхозтуң херээженнери биле МАР-ның Үбса-Нур аймазының «Бадырал» көдээ ажылагый каттыжыышкынының херээженнериниң арасында акыдунма харылзаазы улам-на бышкыгын турар. Чоокта чаа «Малчын» колхозтуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы, Мутүр-Аксы ортумак школазының башкызы Ария Салчак моол башкыларның хүнүн таварыштыр ол кодээ ажыл-агый каттыжыышкынынга чораан кеген. Март сестин байырлалын таварыштыр «Бадырадың» херээженнер төлээлери Мутүр-Аксының аалдап келир деп турар.

Агитквартираларның кежигүннери айда үш удаа чыгыыр. Бирги чыышка балкыш ажылының болгумунуң кичээли, ийигизинге — лекция болгаш беседа, үшкүзүгүне кандыг-бир хурал арттирер.

Бо чылдың эгезинден бээр «Аныяк өг-бүле кандыг болурул» деп диспут. «Элээди уругларны шын кижизидиер» деп темалыг лекция болган. Аңаа хей херээженнер киришкен.

Кызыл Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн таварыштыр херээженнериң концертин организастаар деп планнаан, ону күүсеткен. Фермажке концерттиг шефтээшкин, көдээ клубка шефтээри, тыва улустуң аас чогаалынга хамаарыштыр номчугга конференциязын, «Күш-ажылчы ие» деп тематиктиг кежээни эртирер деп турар.

Х. АВЫР-ООЛ.

КАА-ХЕМНИҢ РАЗРЕЗИ

Кызылдың чөвен талазында, хоорайдан чазрби километр черде Каа-Хемниң хөмүр даш разрезиниң туулу чөруун турар. Бо улуг тудуг дээрге Тыва АССР-ниң бешки планында көрдүнген, ажыглалга кирер объект болуур. Ук тудугнуң чагычыызы бистиң руда эргелели болганда келир үениң бо будурулгезиниң онзагай чүүлдерин чугаалаайн. Каа-Хемниң хөмүр дажының чылыг берип болур аргазы улуг болгаш шынар талазыбиле ону Донбасстың антрацитterинге демейлеп болуур. Амгы үеде Кызыл-Хаваа шахтазындан казып турар хөмүр даш үүрмектелир ужурга таваржып турар, а чаа разрезтиң продукциязын ажык арга-биле тывар болганда, үүрмектөөбес, будун-будун болгулаар. Ынчангаш ону чер-черже сөөртүру база тааржымчалыг-дыр. Разрезтиң күүзүу чылда 500 муң тонна хөмүр дашты бээр дээрзин «Шынның» номчукчулары билир болгай. Ооң уламындан хей үлетпүү будурулгелерлиг, чурттачы чону база хей Кызыл хоорайны, Хову-Аксын, республиканың чөвен болгаш төп районнарын одаар хөмүр даш-биле бүрүн хандырар. Оон ыңай Каа-Хемниң разрези механизастаттынган дег ажыл-агыйы болур. Разрезтиң чылда күүзүу 500 муң тонна хөмүр даш бээрин демделээн болгай бис. А хөмүр даштыг каътка чедир чернің кырын аштап, довураксайны, хая-дашты үндур сөөртүру база бар. Чаза тевискеш, чайладыр ыңдыг породанның хемчээли чылда 2,5 миллион кубометр чедер. Ынчангаш даг массазының чылда ниити хемчээли 3 миллион кубометр чедердир. Бо хире хей ажылды чүгле шыырак механизастаттынган будурулгe кылып болур. Разрезке электри күчү-биле ажылдаар экскаваторларны (оларның үскүүжү хары угаа 4,6 тонна чүүкту көдүрер), 27 тонналыг чүүгүн сөөртүр автосамосвалдарны ажыглаар. Хөмүр даштыг каътка чедир кууруг породаны аштаарынга сайгыарангайжыттынган чер өрүмнээр станоктар ажылдаар. Ук породаның кылынга 10 метрден 80 мето чедир болгулаар.

Даг ажылдарындан аңгыда будурулгe шөлүнге септелге-механика мастерскаазы, 25 улуг автомашина тургузар гараж, котельная, материалдар склады, разрезтиң суг, чылыг, электри-биле хандырылгазын харыылаар инженер четкилери база ажылдаар.

Разрез баштайгы продукциязын 1968 чылда берип эгелээр. Ийи чыл дургузунда ол күчүзүн улгаттыр болгаш 1971 чылда төлевилээн күчүзүнге чедер үжүрлүг. Хөмүр даштыг ажык арга-биле тывар болгаш хей-хей механизмнерни ажыглаар болганда, Каа-Хемниң продукциязының бот-үнези 3 рубль 70 көпеек хире болур. А Кызылдың чоогунда ам ажылдап турар Кызыл-Хаваа шахтазында хөмүр даштың бот-үнези 5 рубль 50 көпеек чедип турар, ынчангаш чиик өртектиг, бедик шынарлыг продукция бээр будурулгe кыскача хуусаанның иштинде каражка чок ажылдаар аргалыг болур, а ол ышкаш ооң орулгазы база дүрген көвүдээр.

Эртнең чылдың барын ийиги чартыынган бээр ол разрезтиң тудуу эгелээн. Ол үениң дургузунда колдуунда тур тудуглар — гараж, контора, ажылчыннар дыштанып бажыңчыгаштар кылдынган. Ону бо чылын капитал тудуг-биле солуур апаар. Разрез тудуунуң эргелелиниң керээ чарып, чамдык ажылдарны кылдыртып турар организацияларны орук болгаш электри дамчыдылгазының шугумнарын тудуп турар.

Бо чылгы программа улуг. Чүл дээрге, тудуг эргелеги 1 миллион рубльди шиңгээдир ужурлуг. Будурулгe объектилериндeн аңгыда келир үедеги дагжылларның чурттаар бажыңнарының тудуу эгелээр.

Бо бүгү ажылдарны чорударда, организас-техниктиг хемчеглерни алыры чугула. Хамыктың мурнунда механизмнерни, транспортту четчири-биле тудугчуларга бээр херек.

Ол ышкаш «Кедээ электри тудугу» тудуг-монтаж эргелели Кызылдың электростанциязындан бедии вольтуның электри дамчыдылгазының тудуун доозуп, токтуң күжүн бичелдир станцияны тургузары негеттинип турар. Ынчаарда будурулгe шөлүнге бүгү ажылдарны механизастап, электроэксаваторларны ажылдадып болур.

Разрез тудуунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Улуг Октябрьның 50 чылынга алдарыктыкан социалистиг хүлээлгени алган. Олар будурулгe шөлүн электрижидер, чазылдырар будумелдер складын, 12 аал ишти чурттаар бажыңны, хөмүр-даш казар черже авто-орукту тударлар.

И. СУББОТИН.
Тываның руда эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

ЧАС

Аяс хүннүг, ак-иней дээрлиг
Частың кээрин кым-на билир:
Акиан харга, нарандыга
Салдырадыр маңнасканчыг.
Частың хүнүң, куштар үнүп
Сагыш ханып үткүп эар мен.
Тозан чүзүн аялгалар
Долгандыр-ла дыңналып кээр.
Ынчалза-даа оон артын.
Ырдан артын эки час бар:
Он сес харлыг чалыы кыстың
Оттуг чүрээ сөгары ол.
Аныяктар колдаан чурттуп
Амгы өйүн час деп болур.
Өнүр частың кылажында
Өндүр чуртум күчүзү бар.

В. ГОНЧАР.

Тандымның «Сельхозтехниканың каттыжыышкынының ажылчыны Л. М. Сысоева Март 8-ке күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бо хүннерде күженшшкиннг ажылдап турар. Мурнакчы ажылчын хүнүң ажыл нормазын үргүлчү 170 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: Л. Сысоева.
А. МЕЛЬНИКОВТҮҢ фотозу.

ЧАГЫЫ ЧЕЧЕНГЕ ЧЕТКЕРИЛЕЛ

Ооң-биле ынчангаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Советиниң Президиумунуң Чагыы чеченге четкерилел дугайында Тыва АССР-ниң Верховный Советиниң Президиумунуң Чарлыын ажыглаарынга

ӨСКЕРИЛГЕЛЕР

Шагның дөрт эргилдезинин бирээзи — ажыг кыштың дыңзыг соогунда шимээн чок удаан ышкаш сагындырар Каа-Хем бо-ла болгай. Аяс кышкы хүнде көөрге, хемниң ында-мында доңмаан ой-бактарындан бустар таакпы ыжы дег буруңайнып чыткылаар. Оон эриктеринде ол-бо талаларында колхозтар, совхозтар төптери суурларга кижи бо-ла таваржы берип болур. Эң бетики суур— Суг-Бажы ол.

Мында, шынап-да, эрги-даа, чаа-даа бажыңнар долу. Оон артыы-ишти-ниле эртээн чорумал кижилер чоокка чедир-ле ук суурну чер албаан, сайзырааан суур кылдыр бодаар-даа турган. А херек кырында ында чаартылгалар, өскерилгелер хой.

Мурнунда «Совет Тыва» колхоз болуп турган бо ажыл-агый совхоз болу бергенинден бээр ындыг ур болбаан. Ынчалзажок кыска уе иштинде суур ажок чаартынган, ында кылдыган түүлдер өөрүнчүг. Чижек кылдыр маргыш чок чамдык саннарны алаалы. Чүгле эрткен ажыл-агый чылында маңаа ийи квартиралыг он чуртталга бажыңын, бүрүн дериттинген чаа хову турлаан, элээн хой мал кажааларын түзүп, ажыглалга киирген. Хову турлаанда үредин шыгжаар чаа складты, столоваяны, ийи ниити чуртталга бажыңын тудткан.

Дөрт чүс баш бода мал семиртир, аар ажылдарын механизастаан, чаңгыс аай хевирииң кажаазын боттарының күжү-биле тудуп турар. Кажаанын иштин аштаарын, мал чемгерерин, сугбиле хандырарын бүрүн механизастап турар. Суур долузу-биле электрижиттинген.

Суурда совхоз конторазы, көдээ клуб, школа шуптузу суг күжү-биле чылыттынар кылдыр хандыртынган. Бо дээрге четче эвес саннар-дыр. А бир эвес бо юбилейниг чылдың тудуг планын сонуургаар болзувусса, ажыглалга киирер тудуглар база эвээш эвес. Төп суурга ийи-ийи квартиралыг он беш чуртталга бажыңын, малчын ажылчыннарның турлагларынга ийи чуртталга бажыңын, бежен оруннуг уруглар ясли-садын ажыглалга киирген турар. Суурдан он сес километрде Баян-Кол деп черге хойжулар турлаанче электри шугумун шөөр.

— Тудуг ажылының темпизи мурнунда колхоз турганындан бедээн болгаш кол кичээнгейни культура-амыдыралдың тудугларынче база мал кажаларынче салган турар апаар. Чөөрби автомашиналар турар чаа гаражты, чөөрби кижи хары угда кирер чүнар бажыңны база тудуп алыр бис—деп, директорнуң оралакчызы И. Абадуров чугаалады.

— Ынча тудуглар күш четтинер бе?

— Юбилейлиг чылдың улуг байырлалынга чедир күүседир дээш бүгү хемчегларни алыр бис. Индыг-даа болза, тудуг материалдарының талазы-биле бергедээр улус болгай бис. Чамдык шофер, будук, шил, кадаг, дилген материалдар, цемент дээш ышкаш чүүлдер чогундан туткан тудугларның ажыглалга кирер хуусазы саадаар чүүлдер бар. Ынчалзажок ам дээрезинде бистиң республика найысылалының тудуг организацияларынче, ылаңгыя Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинче корнуп, олардан дуза дилээр улус болгай бис, ынчангаш тудуг материалдарының талазы-биле оларга хомудалывыс чок.

Директорнуң оралакчызы-биле кыска чугаа кылып олурувуста, калбак курлаглыг, эгиннеринде ытпак демирлер олуй-солуй чүктегилеп алган ийи аныяк оол кирип келгеш, кабинеттиң столунуң кырынга чап-чаа ак телефон аппарадын салгаш, тургуза берди.

И. Абадуров каттыргаш, мынча дээр:

— Кызыл мырыңай чаныыста, аар-саар айтырыглар дээш, дээ-ле Сарыг-Сеп дамчыштыр чагыг кылыр, түвектин кончуг боорга, найысылалдан дөрт телефон харылзаазы киирип көрүнер деп дилээривиске, ону күүседип турары бо-дур ийин.

Чаа туткан конторанын чанында көдээ клубче совхозтуң ажылчыннары шуужуп чоруп туру. Иимир дүшкен. Ильичиниң лампочкалары сылдыстагылаштыр чырып келди. Чылыг клубта Каа-Хем районнуң эң шыырак боттывынгыр уран чүүл артистери солун концерти чонга бараалгадыр дээш чедип келген болду. Чаа суур дугайында ыр клубтуң залынга чаңгыланып үнүп.

Мурнуку чылдарга бодаарга, Суг-Бажы суурда өскерилгелер эвээш эвес.

Д. ЕНДАН,
Я. ЧАРАШ-ООЛ.

Бистиң календарывыс

★ ★

Шылгарантай өрүс шериг ужудукчу Петр Николаевич Нестеровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр февраль 27-де 80 чыл болган (1887 — 1914). Бо дидим ужудукчу ужар чүүдүн тоогузунде бир-ле дугаарында агаарга тулчуушкунну кылган болгаш дайзынның самолёдун бозунуң самолёдубиле барып чылча үстүргеш.

СЭТА-ның фотохрониказы.

★ ★

Келир өөредилге чылынга

Школага өөредилге-кижизидилге ажылдың чедишкинниг болуру баш бурунгаар хынамчалыг белеткелден, ылаңгыя одалга материалдык школалар чанынга чогуур өйүнде эккел алырындан чугула хамаарыжыр. Бо айтырыгже чамдык көдээ Советтер кол кичээнгей салып, олче чонну, ада-иени эвилелден турары өөрүнчүг.

САМАГАЛДАЙ суур Советтиң күскени-биле школага бүгү-ниитинең 400 кубометр одалга ыяжы белеткээн айтырыгны тургусканын чурттакчы чон бүрүн деткээн. Дөргүнге ийи удаа организастаан шеф 140 кубометрни белеткээн. Сүүрнүң чону воскресникке идепкейлиг киржип турар, олар ямок сонгаар-даа үреттүнелдиг ажылдаар.

БЕРТ-ДАГ көдээ Совет шак ындыг үлегерлиг ажылды база организастап турар. Бо хүннерде ында ортумак школаның чанында 200 кубометр ыяш белеткеттинген. Ада-иениң ниити хуралының шиитпирик ёзугаар өреге бүргүзү школага дөрт кубометр одалга ыяжы белеткээр соруглга салдынган. Чон бо айтырыгны аажок деткил, аңаа идепкейлиг киржип турар.

ОРУКУ-ШЫНААНЫҢ эге школазынга келир өөредилге чылында 450 кубометр одалга ыяжы херек. Чонның, ада-иениң идепкейлиг киришкени-биле ол ыяштың ам барых хөй кезиин белеткеп алкан. Шуурлак школазында бо ажыл база организастыг чоруп турар.

Оттулар ыяш белеткээринге таарымчалыг кышкы үеки ажыглаары чугула. Ону чүгле тайгага азы аваакка белеткеп каар эвес, харын кактынган ыяштыг кышкы орук-биле школа чанынга эккел алыры чугула.

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА көдээ Советтиң хамаарылгазында ийи школа бар. Час келген, удавас хар эрииp болгай. Мынчага чедир Чыргаланды болгаш Ак-Эриг школалары келир чылын оттулар ыяжык белеткеп эгелеввэн. Ол школаларның дирекция черлера, көдээ Совет чонның, ада-иениң күжүн, шеф ажылын организаставайн турары четпес. Үстүү-Шыкаа эге школада бо ажыл база эгелеввэн.

В. БАЙР.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮҢГА

Тыванның эрес кыстары

Ада-чурттуң дайзынына Тывадан барган эки-турачы кыстарның эрткен оруу берге болгаш узун. Олардың немец фашистерни чылча шавар дээш күзели 1943 чылдың сентябрьда эки-турачы тыва оолдар-биле кады боттанган. Тыва эки-турачылар Совет Армия-биле кады Россияның мурнуу чөөн талазындан эгелээш, Барыын Украинага чедир кадыг бергелерни ажып, Төрээн чуртка, Совет чазакка, улуг Ленинниң туругсканы Коммунистиг партияга кызыгаар чоокка бердингенин көргүскеннер.

Эки-турачы кыстар шеригниң ортүзунга чоруп турган бүгү-ле ажылдарга идепкейлиг киржип, хөй-ниитичи чоруун көргүзүп келген. Олар боттарының дайынчы өөрү-биле кады Муромуун болгаш Ковровтуң шериг театрларынга боттарының бот-тывынгыр уран талантызын көргүзүп, муң-муң көрүкчүзерге солуун конперттерин бараалгаткан.

Тыванның кыстары эки-турачы өөрү-биле кады Смоленск областың Рославль районундан Барыын Украинага чедир 1000 километр орукту биче-даа үзүктелиишкин чоокка эрткен. Ол чаашкыныыг хүнверде малгаш-тудаалыг кадыг-берге узун орукка аъттыг, чадаг амыр-дыш чок чоруп, дайынчы амыдыралга чаңчыгып, олар эрес-шыдамыккай, маадырлыг чоруун көргүскен.

Барыын Украинага үүле. Фронтуңу мырыңай-ла чоогу Ровно областың девискээринге хадылыг калбак эзимнерге чоруп турган бис. Барык-ла бүдүн ай ажыг уеде чоруп келдинге. Ынчан мээң туруп бакыыган чоруурумну чүү дээр! «Эр кижи бо хире чорда, херээжен уруглар кайы хире түрен чоруур үүле ирги» деп хөөкүйлерин көөрген, мичаар бо бодап чорумда, Роза Бичен:

—«Эдигг Волга хемни

эстеп шымлап чыдыр»., деп ырлап-ла эгеледи. Оон ол ыры иржыынны үреп, арга-зэмнерге чаңгылавы бээрге. эрес кыстың откүт үнү мээң үйгумну сергедип, бастынмайн чораан буттарымны бастырыпкан. Харын мядып-даа, оон эрезин магадап, мээң бүгү бодумну сорук киирипкен. Ол чүгле мени эвес, бодунуң кезээн база-ла сорук киирип, дайынчылар Розапың ырызынга үлээжи берген.

Бистиң бир дугаар автомат кезээпиң гвардейжи дайынчызы Доңмит уруу Галина Сынаа, аар артынчактыг эзерлиг аъдын кыныңдаа дузазы чоокка, ша-даа четпес, эзертей шаантар, эрестиң, оолдар-биле дөмей-ле чораан. Галина берге орукту чер албаан, сайзырааан суур кылдыр бодаар-даа турган. А херек кырында ында чаартылгалар, өскерилгелер хой.

Мурнунда «Совет Тыва» колхоз болуп турган бо ажыл-агый совхоз болу бергенинден бээр ындыг ур болбаан. Ынчалзажок кыска уе иштинде суур ажок чаартынган, ында кылдыган түүлдер өөрүнчүг. Чижек кылдыр маргыш чок чамдык саннарны алаалы. Чүгле эрткен ажыл-агый чылында маңаа ийи квартиралыг он чуртталга бажыңын, бүрүн дериттинген чаа хову турлаан, элээн хой мал кажаларын түзүп, ажыглалга киирген. Хову турлаанда үредин шыгжаар чаа складты, столоваяны, ийи ниити чуртталга бажыңын тудткан.

Дөрт чүс баш бода мал семиртир, аар ажылдарын механизастаан, чаңгыс аай хевирииң кажаазын боттарының күжү-биле тудуп турар. Кажаанын иштин аштаарын, мал чемгерерин, сугбиле хандырарын бүрүн механизастап турар. Суур долузу-биле электрижиттинген.

Суурда совхоз конторазы, көдээ клуб, школа шуптузу суг күжү-биле чылыттынар кылдыр хандыртынган. Бо дээрге четче эвес саннар-дыр. А бир эвес бо юбилейниг чылдың тудуг планын сонуургаар болзувусса, ажыглалга киирер тудуглар база эвээш эвес. Төп суурга ийи-ийи квартиралыг он беш чуртталга бажыңын, малчын ажылчыннарның турлагларынга ийи чуртталга бажыңын, бежен оруннуг уруглар ясли-садын ажыглалга киирген турар. Суурдан он сес километрде Баян-Кол деп черге хойжулар турлаанче электри шугумун шөөр.

— Тудуг ажылының темпизи мурнунда колхоз турганындан бедээн болгаш кол кичээнгейни культура-амыдыралдың тудугларынче база мал кажаларынче салган турар апаар. Чөөрби автомашиналар турар чаа гаражты, чөөрби кижи хары угда кирер чүнар бажыңны база тудуп алыр бис—деп, директорнуң оралакчызы И. Абадуров чугаалады.

— Ынча тудуглар күш четтинер бе?

— Юбилейлиг чылдың улуг байырлалынга чедир күүседир дээш бүгү хемчегларни алыр бис. Индыг-даа болза, тудуг материалдарының талазы-биле бергедээр улус болгай бис. Чамдык шофер, будук, шил, кадаг, дилген материалдар, цемент дээш ышкаш чүүлдер чогундан туткан тудугларның ажыглалга киирер хуусазы саадаар чүүлдер бар. Ынчалзажок ам дээрезинде бистиң республика найысылалының тудуг организацияларынче, ылаңгыя Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинче корнуп, олардан дуза дилээр улус болгай бис, ынчангаш тудуг материалдарының талазы-биле оларга хомудалывыс чок.

Директорнуң оралакчызы-биле кыска чугаа кылып олурувуста, калбак курлаглыг, эгиннеринде ытпак демирлер олуй-солуй чүктегилеп алган ийи аныяк оол кирип келгеш, кабинеттиң столунуң кырынга чап-чаа ак телефон аппарадын салгаш, тургуза берди.

И. Абадуров каттыргаш, мынча дээр:

— Кызыл мырыңай чаныыста, аар-саар айтырыглар дээш, дээ-ле Сарыг-Сеп дамчыштыр чагыг кылыр, түвектин кончуг боорга, найысылалдан дөрт телефон харылзаазы киирип көрүнер деп дилээривиске, ону күүседип турары бо-дур ийин.

Чаа туткан конторанын чанында көдээ клубче совхозтуң ажылчыннары шуужуп чоруп туру. Иимир дүшкен. Ильичиниң лампочкалары сылдыстагылаштыр чырып келди. Чылыг клубта Каа-Хем районнуң эң шыырак боттывынгыр уран чүүл артистери солун концерти чонга бараалгадыр дээш чедип келген болду. Чаа суур дугайында ыр клубтуң залынга чаңгыланып үнүп.

Мурнуку чылдарга бодаарга, Суг-Бажы суурда өскерилгелер эвээш эвес.

Д. ЕНДАН,
Я. ЧАРАШ-ООЛ.

Бистиң календарывыс

★ ★

Шылгарантай өрүс шериг ужудукчу Петр Николаевич Нестеровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр февраль 27-де 80 чыл болган (1887 — 1914). Бо дидим ужудукчу ужар чүүлдүн тоогузунде бир-ле дугаарында агаарга тулчуушкунну кылган болгаш дайзынның самолёдун бозунуң самолёдубиле барып чылча үстүргеш.

СЭТА-ның фотохрониказы.

★ ★

Келир өөредилге чылынга

Школага өөредилге-кижизидилге ажылдың чедишкинниг болуру баш бурунгаар хынамчалыг белеткелден, ылаңгыя одалга материалдык школалар чанынга чогуур өйүнде эккел алырындан чугула хамаарыжыр. Бо айтырыгже чамдык көдээ Советтер кол кичээнгей салып, олче чонну, ада-иени эвилелден турары өөрүнчүг.

САМАГАЛДАЙ суур Советтиң күскени-биле школага бүгү-ниитинең 400 кубометр одалга ыяжы белеткээн айтырыгны тургусканын чурттакчы чон бүрүн деткээн. Дөргүнге ийи удаа организастаан шеф 140 кубометрни белеткээн. Сүүрнүң чону воскресникке идепкейлиг киржип турар, олар ямок сонгаар-даа үреттүнелдиг ажылдаар.

БЕРТ-ДАГ көдээ Совет шак ындыг үлегерлиг ажылды база организастап турар. Бо хүннерде ында ортумак школаның чанында 200 кубометр ыяш белеткеттинген. Ада-иениң ниити хуралының шиитпирик ёзугаар өреге бүргүзү школага дөрт кубометр одалга ыяжы белеткээр соруглга салдынган. Чон бо айтырыгны аажок деткил, аңаа идепкейлиг киржип турар.

ОРУКУ-ШЫНААНЫҢ эге школазынга келир өөредилге чылында 450 кубометр одалга ыяжы херек. Чонның, ада-иениң идепкейлиг киришкени-биле ол ыяштың ам барых хөй кезиин белеткеп алкан. Шуурлак школазында бо ажыл база организастыг чоруп турар.

Оттулар ыяш белеткээринге таарымчалыг кышкы үеки ажыглаары чугула. Ону чүгле тайгага азы аваакка белеткеп каар эвес, харын кактынган ыяштыг кышкы орук-биле школа чанынга эккел алыры чугула.

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА көдээ Советтиң хамаарылгазында ийи школа бар. Час келген, удавас хар эрииp болгай. Мынчага чедир Чыргаланды болгаш Ак-Эриг школалары келир чылын оттулар ыяжык белеткеп эгелеввэн. Ол школаларның дирекция черлера, көдээ Совет чонның, ада-иениң күжүн, шеф ажылын организаставайн турары четпес. Үстүү-Шыкаа эге школада бо ажыл база эгелеввэн.

В. БАЙР.

КАПИТАЛИСТИГ ДАРЛАЛДЫҢ АЛЫС УТКАЗЫ

«Политиктиг экономияның» курузунга бо теманы өөренириңге түгле дөрт шакты: лекцияга—ийи, теоретиктиг катаптаашкын беседазынга — ийи шакты чарыгдаары көрдүнген. Ынчангаш, эң-не нарын болгаш чугула айтырыгларны хандыр өөренириңге хынаварыглардың кижизидилге ажылдаар-даа турган. «Ус-тывышчы кижи бодунуң бажыңында ажылдап орар, капиталиске хелезилленген ажылчын кылдыр шилчий берген; бо таварылгада чинжең садыгжының садыг капиталы үлетпүр капиталынче шилчип турар» деп В. И. Ленин бижээн. Бо айтырыгның талазы-биле дыңнакчылар болгаш пропагандистер В. И. Ленинниң «Россияга капитализм хогжүлдези» деп ажылын (Чогаалдар, дөргүнү үнүүрүлгези, том 3, V эге VI бөлүк номчууру чугула.

Капиталистиг бүдүүлгениң мурнуу чарыында капиталдың эге чыыллазы боттанган болгаш ол капиталистиг бүдүүлгениң сайзыралынга дүргедиикчиниң (катализаторнуң) ролүн ойнаан. Капиталдың эге чыыллазы капитализм төөгүзүнүң эгези болган. Оон чогум үтказы мындыг: бүдүүлгечилерни бүдүүлгениң чепсек-хереклелдериниден күш-биле башкалааны болгаш бүдүүлгениң ол чепсек-хереклелдерин хой эвес кижилернин холунга моңнээни болур.

Капитализминиң тыптып келгениниң эге үүлү дээрге, Т—Д—Т (тыва дылга бараан—акша—бараан) деп формуланы ёзугаар бараан бүдүүлгези болгаш бараан саарылгазы болуп турар. Бо эргилиишкинниң сорулгазы хереглеп үнези болган. Капитализм үезинде саарылганың эге үүлү бараан эвес, акша, а түңнел төнчүзү — база акша—Д—Т—Д (акша-бараан-акша) болган. Бөдүүн бараан саарылгазы садыглаарындан эгелээш, садыг алыры-биле доостур, капитал болур акша эргилдези садып алыышкындан эгелээш, садыглаары-биле доостур дээрзин үстүнде ийи формуланы деңнештирерге илдең-дир. Бирги формуланы ёзугаар алырга, бүгүле чорудулгада дамчыдыкчының ролүн акша, ийиги формуланы ёзугаар алырга, бараан ойнап турар. Бирги таварылгада акша бүрүн чарыгдаттынып турар, ийиги таварылгада акша—аванс болу бээр. Бирги эргилдениң сорулгазы хереглеп үнези, ийигизиниң — үненин өзүлдези, ынчангаш формула ам оске хевирлиг апаар: Д—Т—Д', тодаргайлаарга, саарылганың түңү баштайгы аванслаан акшаның түңүнге чамдык немелделиг апаар. «Ол немелде өзүлдени азы баштайгы үнеден артыкшылды немелде үне деп адаар мен» деп, Маркс айыткан. А хелезилленген күш-ажылды мөлчээнииң түңнелинде, немелде үнени берип турар үне болза чогум-на капитал болуп турар. Капитал дээрге анаа, бүдүмел эвес, а боттуг будүүлге харылзаалары, азы буржуаз ниитилелдиң хой-ле бижип, чудучуруп турар.

Политэкономия өөренип турарларга болгаш пропагандистерге дуза

Капитализм үезинде ажыл төлевирин Маркс **амылчын күшүнүң үнезиниң болгаш өртээниң өскерткен хевири** деп үүге адаанын дыңнакчылар тодаргай билген турар ужурлуг. Бо айтырыгның тайылбырын Маркс «Капиталдың» I томунуң I бөлүүнүң XVII-ги эгезинде берген. Харын ажыл төлевириниң хевири «ажыл хүнүн эргежок чүгүлә болгаш немелде кыздыр, төлеттинген болгаш төлеттинмээн күш-ажыл кылдыр чардынганын көргүскен. В. И. Ленин «Россияда ажылчыннарның ажылдап алыры болгаш капиталистерниң кончаа орулгазы» деп номунга (Чог., дөртку үндүрүлге, т. 18, арынар 232—233) ажылчын бүргүү чылда ортумаа-биле 246 рубль төлевирин ап турар, а капиталиске 252 рубль кончаа орулганы ажылдап берип турар деп, ханы анализже үнделээш айткан. «Моон алган көөрге, ажылчын кижи хүннүң, эвээш иезиин бодунга, а **хой иезиин**—капиталиске ажылдап берип турар-дыр» деп, В. И. Ленин айткан.

Немелде үне дугайында Маркстың теориязын бедии-биле үнелевишаан, В. И. Ленин «Марксизминиң үш үнер дөзү болгаш үш чарыгбас кезээ» деп ажылынга: «Немелде үне дугайында өөредиг болза, Маркстың экономиктиг теориязының эң-не чүгүлә эртинези-дир» деп демдеглээн.

Капиталистиг кол чурттарның хөйүнде ажылчыннар амгы үеде ажыл төлевириниң доктаатгынган хемчээлин бедидерин чедип алган. Ынчалзажок, амыдырал хереглелиниң эргежок чүгүлә түүлдериниң өртектеринииң бедиишкинин ажылчыннарның үстүнде чедиишкиннерин дыка эвээжеткен, а чамдык чурттарда харынааа ажылчыннарның боттуг ажыл төлевириниң шуут чавызап бадарынга чедирген. Чижээ, Италияның болбаазырадып кылыр үлетпүрүнде ажылчыннарның шакта боттуг ажылдап алыры эрткен чылын 1,4 хуу кудулаан. Капиталистиг ниитилелде «хосталга» болгаш «ден эрге» дугайында буржуазияның камгалакчылары хой-ле бижип, чудучуруп турарлар.

Бо теманың үшкү айтырыын дыңнакчылар өөреништаан, капитализминиң өлүп дүжери боттуу-биле чайлаш чок болуп турарының факторун хандыр, тодаргай билип алыры чугула. Ону өөренирде капиталистиг бөдүүн болгаш калбарыышкынныг дагын будүүлгени, оон характеристиказын тайылбырлаарындан эгелээри чугула. Калбарыышкынныг дагын будүүлгени чорударынга капиталдың чыыллазын капиталистер кайын ап турарыл деп айтырыгны хандыр өөренирин дыңнакчы бүрүзүнден онза негеттинер.

Немелде үненин капитал кыдыр хуулары дээрге, капиталдың чыыллазы-дыр деп, Маркс демдеглээн. Капиталдың ол чыыллазы дараазында факторлардан хамаарыжыр:

1. Ажылчыннарны мөлчүүрүнүң хемчээл чадазындан.

2. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедиишкининден.

3. Ажыглап турар болгаш хереглеп турар капиталдың аразында ылгалдың өзүлдезинден.

4. Аванслаан капиталдың хемчээлинден.

Бо үстүнде факторларның утказын билип алыры дыңнакчыларга ындыг-ла нарын эвес. Ынчалзажок, үшкү факторнуң утказын тайылбырларын эгелээри чугула. Ынчангаш, ол факторнуң утказын тайылбырлаарын эгелээш, капиталистиг бөдүүн болгаш калбарыышкынныг дагын будүүлгени, оон характеристиказын тайылбырлаарындан эгелээри чугула. Калбарыышкынныг дагын будүүлгени чорударынга капиталдың чыыллазын капиталистер кайын ап турарыл деп айтырыгны хандыр өөренирин дыңнакчы бүрүзүнден онза негеттинер.

Немелде үненин капитал кыдыр хуулары дээрге, капиталдың чыыллазы-дыр деп, Маркс демдеглээн. Капиталдың ол чыыллазы дараазында факторлардан хамаарыжыр:

1. Ажылчыннарны мөлчүүрүнүң хемчээл чадазындан.

2. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедиишкининден.

3. Ажыглап турар болгаш хереглеп турар капиталдың аразында ылгалдың өзүлдезинден.

4. Аванслаан капиталдың хемчээлинден.

Бо үстүнде факторларның утказын билип алыры дыңнакчыларга ындыг-ла нарын эвес. Ынчалзажок, үшкү факторнуң утказын тайылбырларын эгелээри чугула. Ынчангаш, ол факторнуң утказын тайылбырлаарындан

Космонавтар аллеязы

МОСКВА. ССРЭ-ниң Культура министерствозуның эксперт чөвүлели болгаш төлевилээшкиннин кол эргелелиниң хоорай тудуунуң чөвүлели космосту шингээдип ап турар кижилерге алдар кылдыр тургускан тураскаалдың баарынга Космонавтар аллеязының төлевилелин бадылаан. Ону бо чылын ажыдар кылдыр төлевилээн.

Аңаа тургузар космонавтарның скульптор портреттерин РСФСР-ниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчылары Л. Кербель, А. Файдыш олар архитекторлар М. Барш, А. Колчин оларның-биле кады демнежип кылып турарлар.

ЧУРУКТА: скульптор Л. Е. Кербель Ю. А. Гагариниң скульптор тураскаалының ажылчын моделин кылырын доозуп тур. Ол тураскаалды хүлерден кылыр болгаш гранит даштан бүткен бедиктээштиң кырынга тургузар.

Н. ГРАНОВСКИЙНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Мораль темазынга

КИЖИНИҢ САЛЫМ-ЧОЛУ

Кызыл хоорай кавызында «Көк-Тей» совхозтуң база шыдыг аттыг сүт-бараан фермазынга чеде бердивис. Сураглап чорзан бажыңывысты тыпкаш, кире бердивис.

Делгеми сүргей өрээлдерлиг, кылайты чүп каан шалалыг, арыг-силии кончуг бажыңче кире бергеш, базар-базар черниң аайын тыппайн, идиктеривисти ажикте чадага дурбүүрүнге-ле өйлежи берген тур бис. Эрлери сураг.

Ыя аразында иштики өрээлден ийи хире харлыг, бажының дүгү хөө дег кара, орлан-шөвээзы ана шору, чиг сүт быштаа дег, мыскыр ак бичии оол халып үнүп келгеш, бистиң кайгап тур. Оон соонда оожум шырайлыг аныяк хөрээжен кижи үнүп келгеш, бистиң мендивиске харылзай каапкаш, оглун хумагалыы аажок кодургеш, чыыра куспактап алды. Бис оон оглун кайын хуналажы бээр ийик бис аян, ынчалза-даа аныяк не бисче өскелии кончуг көрүп, бистиң каныг сорулгалыг, кандыг бодалдыг келгенивисти баш үдур билип алыр дээш орладашкан шинчи-биле кезе кайгап каапты.

Аныяк иениң чалааны-биле сандайга олуруп алдывыс. Чүге келгенивистиң дугайын эң-не эптиг, таарымчалыг, чымчак сөстерни шилип туруп тайылбырладывыс. Чугаа черле шуудап бербес болду. Бистиң айтырыгларывыс «ийе», «чоктан» өске харыы албайн турду.

Элээн орладажымышкынарның соолунде, аныяк не иштики өрээлче барык-ла маң-биле киргеш, оон сып каан саазыннар, үлүрей берген документилер эккелгеш, бистиң мурнувуска тө каапты.

Өреникчи кылыраап саазынында бижээн шынзылганы номчуй бердивис. Ону борта көргүзерге мындыг:

«ШЫНЗЫЛГА»

Мен, Мария Өртенейовна Салчак, оглумну кижизидилгеге берип тур мен. Мен оолду кижизидип шыдаазыс мен, ону ийи айлыг турда, октапкан мен. Дедир албас мен, албас мен».

Оон соонда шынзылга эзинин холунуң үжүү, ону бадыткаан эмчи черниң (ынчан М. Салчак дээрзи эмнелгеге чыткан) танмазын баскан. Ай, хүнү—1965 чылдың январының 13.

Ылаявыла ынчадыр бижээн. Мында кандыг-даа чазыг чок: «...Ону ийи айлыг турда, октапкан мен. Дедир албас мен, албас мен».

* * *

Ынчан 1964 чылдың октябрьның сөөлүүредир үе турган. Чаа-ла он алдылаан Валя Түлүш Чедер суурже чанар дээш, Кызылдың автовокзалынга автобус манап орган.

Ол аразында эмиг эмер ылым чаш уруг туткан аныяк хөрээжен кижи Валя Түлүштүң чанынга кылаштап келгеш:

— Бо уругну бичии кады тудуп олуруп көрүнер. Мен чемнени тыртып алгаш келийн—дээш, танывазы хөрээжен шала кээргенчии кончуг кылдыр көрүп алган турган.

Валя Түлүштүң сагыжы караш дээн: «ол-чаш уруг туткан кижиге орук-чиррикке чүү таварышпас боор. Чаш уруу дээш амыр-дыжын-даа, аштаар хырнын-даа үттүпкен чорду ыйнаан, кужур...»

Аныяк хөрээжен чоорганга ораап каан уруун Валяга түтүп бергеш, ап чораан балетказын оон чанынга салып каапт, үне болган. «Менден улугла улгатпас не-дир, хөөкүй» деп, Валя оон соонче көрүп, боланып олуруп калган. (Ам тодарадып көөрүвүске, ол нениң хары ынчан деңгүп-ле он өске үскен турган).

Не-даа чоразын, изи-даа сооган. Валя Түлүш үүреп эгелээн. Ол-бо кезии халыгылаан, үнгенкирген чондан айтыртынгылаан, — сураг. Ава ол хевээр алага барган.

Чеже маңаар боор. Валя Түлүш чаш уругну куспактап алгаш. Кызыл хоорайның шагдаа черинге чедип келген. «Бир эвес уруун чидирипкен ие мени сураглап келзе, оон уруун Чедерже алгаш бардым» деп, чогуур черге демдеглеп каапт. Түлүш чана берген.

Херек моон-биле төнмээн. Бо дээрге тоолчугаштыр, ёзулуг тоол мурнувуста эвеспе диижип, орус улустуң чугаалажыры ышкаш чүве болган. Он ажыт хонганда безин чаш төлдү кым-даа сүрүп келбээн.

Ынчап баарга, Валя Түлүш алээн хөлзеп, кайчалза-чоонза-даа, улуг кижи, үгбам бираанын ужуруп тывар боор деп, бодаап. Каа-Хем суурга садыглап ажылдап турган Оюн Дадар үгбазынче телеграмма чорудупкан: «Дүрген чедип кел. Чаш оол тып алдым»...

* * *

1964 чылдың күзүнү. Дээр шала кежээликтей кара-кара булуттар тырткылай каап, соок кыштың дыңыжы хире-хире үре кагпылап турган. Шак ол айде Кызыл хоорайның эң-не хөй чон хайныр черлеринге черле шору шинчилиг кыс бо-ла көскүленнеп чоруп турган. Базаар, ресторан, кафе хамчаш, автовокзал колдазы тевер мындыг. Херээжен боорда, артында-ла аныяк дээрзинге чегенмейн, пиво сатkан черлерге эр кижилерден безин сартыктап ижиптеринден эгенмес болгулаан.

Ол күзүн бо аныяк херээженни шагдаалар хоорайның милиция черинге чангыс эвес удаа тудуп экпеп, сагындырып, донгудуп, үгладып сүмелеп шаг болганнар. Херек бүтпес боорга, үк аныяк херээженни Кызыл хоорайдан үндүр шөлүүр дугайында билдириишкинни шагдаанын бичи лейтенантызы Булатов бижип-даа турган.

«Мен 1945 чылда Бии-Хемниң Ээрбек суурунга төрүттүнген Валентина Чадамбаевна Оюн деп кижи мен» дээрзин шагдаа черинге чангыс эвес удаа медегласн.

Валентина Оюн деп чүү кижил ол? Ам оон аразында одуруглардан билип алыр бис.

* * *

Дунмазының телеграммазын алган дораан Оюн Дадар Чедер суурга хап келген. Валя Түлүш шынавыла чаш уруг тып алган болган. Иези октапкаш барган, кээргенчиг чаш төлдүң хөрээнде чөргек аразында оон төрүттүнген дугайында хереченилин сүп каан чораан. Ол ёзугаар алырга, чаш төлдүң аты Андрей Салчак болган. Октаттырган төлдүң иезинин аты база ол документиден билдинге берген: Мария Өртенейовна Салчак.

Бистиң чуртувуста кижиниң салым-чолундан үнелиг, оон бедик чүве чок. Ол-чаш-даа болза, кижи кижи-ле болгай. Андрюша Салчактың салым-чолун шиитпирлээр, оон төрээн иезин тыпкаш, чаш төлдү иезинин чылыг-чымчак эргелелинге эгидип бээр деп бедик болгаш кижизиг хүлээлгени аныяк кыс Оюн Дадар бодунуң мурнунга салган.

Хүннер ертип турган. Бичии Андрюша бодунуң үлүүнде таварышкан бергелерни билбейн, харыдаа бол, эриг баарлыг, чылыг холдуг кижилернин ог-бүлезинге шак санай өзүп орган.

Оюн Дадар оглун октапкан херээженни Кызыл хоорқүүскомнуң шагдаа киллизинин ажылдакчыларының дузазы-биле тып алган. Ол чангыс домакка бижиптерге, мындыг белем ышкаш сагындырар, херек кырында белеп эвес херек болган. Хары кижиниң төлүн тудуп алган аныяк кыс хөй черлерге киргеп.

Ораашты нган удаалын дег, бүдүлган херек Оюн Дадарны, адак соонда, Кызылдың бир-ле эмнелгезинге эккелген. Ол уе—1965 чылдың январының 13-үн хүнү. Бичии Андрюшаны октапкандан бээр 3 ай, эрткеже болган.

Эмнелгеге чаа-ла 19-таан аныяк кыс —Валентина Чадамбаевна Оюн эмнедип чыткан. Үстүнде номчаныывыс, 1964 чылдың күзүнүнде Кызылдың хөй чон чыглыр черлеринге эмирек, элээр селгүүстеп чоруп турган кыс ол болган.

Валентина Чадамбаевна Оюнуңуң шын ады ол эвес дээрзин шагдаа органнары тодарадып келген. Оон шын ады бо: Мария Өртенейовна Салчак! Чаш Андрюшаның төрээн иези ол! Мария Салчак бодунуң эмиг эмер оглун, ону азыраарындан үүвексингеш, 1964 чылдың күзүнүнде автовокзалга таныыс улуска карак ажыт октапкаш, бодуу тамчыктыг чурттаары-биле изин будап чоруп турганы илерээн.

Фактылар кыңчыктырбайн келирге, Мария Салчак оглун октапканын мыннын, ону азырап шылавазының дугайында шынзылганы Оюн Дадарга ыят чогу-биле бээр ужурга тазарышкан. Ону бо чүүлдүң эгезинден номчаанывыс ол.

Моон соонда мындыг үш айтырыгны номчукчулар салыр апаар:

Бир дугаарында, номчукчулар бичии Андрюшаның салым-чолун сонуургаары чугаа чок.

Бичии чаш төлдүң дугайында ындыг кижизиг чоруктуу кылган, чаагай сеткилдиг Оюн Дадар кайлал?

Мария Салчак деп кымыл?

Баштай Мария Салчактың дугайы. Ол аныяк херээжен биеэги багай аажы-чанын ам-даа салбаан. Оглунуң дугайын шуут уткап деп чазыг чок чугаалап болур.

Мынчыг таварылганы үстүнде боладга бадыткал кылдыр чугаалап каалы.

Оглумну азырап шылавас мен деп хөл үжүү берген соонда, М. Салчак Чедерге чурттап турган Оюн Дадар суга чеде берген. Ол оглунуң дугайында чангыс сөс-даа ыыттавазын, оон салым-чолун сонуургавааң. Харыя Оюн Дадарга мындыг негелдени салган:

— Оглум чанынга каапкан балетким эккелиңер?

Шынавыла, кижи кайгаар айтырыг: кижиге төлүнүң салым-чолу үнелиг бе, азы эт-севи үнелиг бе?

Мария Салчак ам «Сукпак» совхозта мен деп домакка шырыммаланып алган, паспорт-документизи-даа чок, ниитиге ажыктыг кылган ажылыдаа чок, кинр бижидилгези-даа чок. Кызылда төдан чоруп турар. Мындыг кижиниң хөй-ниити шыңгыызы-биле буруу шавар апаар.

Бичии Андрюша биле Оюн Дадарның дугайын аңгы чугаалаан херек чок.

Андрюша тыптыр үеде Оюн Дадар бот кыс турган. Бир эвес өглүг-баштыг, уруг-дарыглыг хөрээжен ындыг оол азырап алган болза, ында кижи элдепсинер чүве чок. Бот кыс ындыг оолду төлүнүп, азырап аарга, ону кым-даа мактаар, аңаа чылыг сөстү кым-даа чугаалаксаар.

Андрюшазы дээш, ынчан шеригге турган душтуу оолдан эпчок сөстүг чагаа алыр ужур Оюн Дадарга база таварышкан. Ынак кызы хенертен оолдуг апаарга, солдат эр кезек када каразывас аргазы чок болган. Ынчалза-даа чүвенин ужуру ылап билдинге бээрге, душтуу кыстың чектээрден оон ол чаагай сеткилин солдат эр улам деткээн.

Оюн Дадар бичии Андрюшаны оол кылдыр азырап алган чогуур документилер кылдыртып алыр дээш, Кызыл хоорқүүскомундан эгелээш, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чамдык органнарынга чедир хөй черлерге киргеп. Иланғыя ындыг документини саат чок кылып бээр дугайында Министрлер Чөвүлелиниң шугумундан күдүку черлерге айтышкынны берген турган. Ынчалза-даа Кызыл хоорқүүском, ында назы четпээннер талазы-биле тускай комиссия, гороно баштай Оюн Дадарны бот кижи дээш, оон ынай оолдуң төрээн иезиниң нотариус черинге бадыткаткан, оглун азыраар дугайында чөпшээрели чок суг-суг дээш үүрмек чүүлдерге даянгаш, ол айтышкынны күүсетпээн. Чаш уруг туткан кижи биеэги төлөнчү Мария Салчак-биле канчап сүржүп шыдаарыл?

Моон-на ужурундан, Андрюшаны херек кырында Оюн Дадар—оол кылдыр азырап алган орладаа, ол дугайын бадыткаан документилер мынчага чок. Оон бээр ам үш чыл чыгай берген!!!

Факт-биле маргышаар арга чок. Хамык ужур Оюн Дадарның өглеммейн турганыкта, чогуур документилер чыып бербээнинде эвес, харын совет кижиниң салым-чолунуң дугайында чугаа болуп турар. Бо таварылгада ындыг, ёзулуг кижиге байыр чедирип, аңаа хамаарышкан черлер дузалажыр турган.

Бо чүүлдүң эгезинде, бир бажынга баштай көргенивис чаптанчыг оол—Андрюша ол. Ону ам ада-иези Алим Оюн деп адап алган. Үстүнде бижээнивис Оюн Дадарның душтуу солдат эр—Кызыл-оол Туматович Тас-оол шеригден халажып келгеш, кызы-биле өгленип алгаш, Алимниң адазы апарган. Ол эки комсомолчу Көк-Тей фермазында мал кадарып ажылдап турар. Оюн Дадар—саанчы. Ол аныяк кижилер Алимни төрээн оглубиле дөмей азырап, оон төрүттүнген хүнүн үргүлчү демдеглеп, ясливе тургузуп алган өстүрүп орарлар.

Хараадаачыг чүве чүл дээрге, ол найыралдыг, аргим ог-буленниң ээлериңе оолду азырап алган ада-ие деп күштүг бижикти тыпсып бербээни болур. Алимниң дугайында сагыш товаан херек чок, бодунуң аас-кежиин тыпкан тел.

Кижизиг чорукту кылган кижилеоге кижилиг дузаны көргүзери негеттиниип турар. Бистиң социалистиг ниитилелливистиң дээди хөөйлүүзү чогум-на ында дүүшкеп.

К. КУДАЖИ,
журналист.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Европага тайбың, айыыл чок чорук дээш

БЕЛГРАД. (СЭТА). Европага айыыл чок чоруктуң айтырыгларын чугаалашкан делегейниң Пагуош конференциязы бодунуң ажылын Загребке доозкан. Эзээн чурттарның, оон иштинде ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, Чехословакияның, Францияның, Англияның, Данияның, ГФР-ниң, Румыниянның, Югославияның төлөөлекчилери конференцияның ажылынга киришкеп.

Конференция ийи сүмелерни хүдээп алган. Европага айыыл чок чоруктуң быжыглаар болгаш кады ажылдажылганы калбартыр дугайында саналдарны, а ол ышкаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарынга угландырган өске-даа хемчеглерни бирги сүмеде киирген. Ийиги сүмеде культура, эртем болгаш экономика талааы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында практиктиг хемчеглерни чугаалажып көрүүбиле бүгү европа чурттарның эртемденнериниң болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының конференциязын чыылдырарын саналдап турар.

Социализм чурттарында

ЭГЕЛЭЭШКИННИ ДЕТКЭЭН

ВАРШАВА. Куш-ажылчы чарыштың күүлүг чазгыы бүгү улусчу Польшаны хаара тутkан. Улуг Октябрьның 50 чыл оюн пландан ажыр продукциияны будүрүп үндүрери-биле уткуур деп, Чаа Гутада В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының коллективиниң кыйгырымнга харын кылдыр хөй муң үлетпүр будүрүлгелериниң коллективтери бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Новотко аттыг завод 20 дизельдерни немей будүрүп үндүрер. Варшаваның шынарлыг кацнар заводунуң коллективи пландан ажыр 6 муң тонна прокатты бээр. «Май бирэн» шахтаның дагжылары 75 муң тонна хөмүр дашты немей казар.

«Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг уткуур» деп дозуунну үлүсчу Польшаның ажылчы чоннары калбаа-биле детkээн.

ХОСТАЛГАНЫҢ ЧЫЛ ОЮҢГА АЛДАР БОЛДУРГАН

СОФИЯ. Болгарияны турк дарлалдан оруе шеригдерниң хостаанындан бээр 89 чыл болур оюнга тураскаал болдурган «Хостакчы» деп чаячы болган сылдыс эстафетазы Болгарияда эгелээн. Ол эстафетада чартык миллион ажыг комсомолчулар, пионерлер, үлүсчу армияның дайынчылары, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар киржип турар. Эстафетаның киржикчилериниң эртер хоорайларында болгаш суурларында бузулбае болгар-совет найыралга болгаш акы-дүүлелиишкы чорукка алдар болдурган хүралдар болгаш митингилер эртер.

Үк эстафета дайынчы алдарның хоорайы Плевенге март 2-де массалыг митинг-биле доостур.

ЧЕХОСЛОВАК УЛУСТУҢ АЛДАРЛЫГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ПРАГА. 1948 чылдың февральда Чехословакияның ажылчы чоннарының тиилелгезин йөрээген транспарантыларны болгаш национал туктарны Чехословакияның найысылалының кудумчуларында болгаш шөлдеринде аскан. Кайгамчык чыл оюнга холбаштырган баймрлыг хүралдар, февраль болуушкуннарының киржикчилери-биле ужураажышкынар бүгү чуртта эртип турар.

Чогум-на харын 19 чылдың мурнуида делегей реакциязынга детиткен буржуазия контрреволюстуг эргизде-биле улус-демократтыг тургузугну дүжүрер болгаш чуртка буржуаз корум-чуруумну катап тургузарын ораладашкан. Коммунистерге баштаткан чехословак ажылчын ацгы февраль 24-те бир шакта бүгүнинтининг ажыл сонсадышкынының үезинде болгулаан митингилерге болгаш хүралдарга буржуазияның ораладжышкынын үзе шавар деп шиитпирлиг медеглээн.

Джакартада хурал

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Генерал Сухарто баштаан чазакка удур кедүрүүшкүнүң кандыг-даа ораладжышкынын Индонезияның чепсектиг күштери базар деп, Индонезияның чепсектиг күштериниң командылакчыларының чоокта чаа болган хуралының дыңнадыында чугаалап турар.

АНТАРА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, чөвүлел хүралдың киржикчилери — национал камгалал болгаш айыыл чок чорук министри генерал Сухарто, оон ораладчызы генерал Пангабеан, шеригдалай күштериниң командылакчызы адмирал Мульяди, шериг-агаар күштериниң командылакчызы, ужар чүүлдүң ораличы маршалы Русмин Курьяди, полицейжи күштериниң командылакчызы, генерал Сунчито Юдодихарджо оларның айытканы болза, эрге-чагырганы генерал Сухартога шилчидип бээр дугайында 1967 чылдың февраль 20-де чарлык ты күүседир дээш харысаланган чепсектиг күштер боттарынга ап турар.

Чепсектиг күштериниң командылакчылары эрге-чагырганы шилчидип бээр дугайында бо чарлыкты чуртта политиктиг чөрүдээни таарыштыр шиитпирлээриниге баштайгы базым кылдыр көрүп турар дээрзин АНТАРА агентилел демдеглеп турар.

ИНДИЙ НАЦИОНАЛ КОНГРЕСС ПАРТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий национал конгресс башкарыкчы партия Индияның төп парламентизиниң улус палатазынга болган соңгудулга эң хөй олутту бодунга хандырып алган. Ынчангаш чаа чазакты тургузар аргени алган.

КОНГО ЧАЗААНЫҢ (БРАЗЗАВИЛЬ) МЕДЕГЛЕЛИ

БРАЗЗАВИЛЬ (СЭТА). Конго Республиканың (Браззавиль) Министрлер чөвүлели маадырлыг вьетнам улуска удур дайынга американнарның ажыглап турар араатанзыг аргаларын чугаалажып көрген. Конго чазак Вьетнамда американнарның үүлгедип турар араатанзыг чорудуларынга удур бодунуң киленнээшкинин илергейлеп турар деп, информация министри Пьер Мвуама медеглээн.

Эмчи И. П. Колушев эштеринге көргүзүп орар стаканын вьетнамөндүктерден белекке алган. Ханойнуң малярияга удур эртем-шинчилел институдунга ол ийи чыл ажылдаан. Игорь Павлович чоокта чаа бо стакан белектиг посылканы алган. Вьетнамнарның дүжүр атканы 1400-ку америк самолёттуң бузулдугунган ону кылган. Ол самолёттуу АКШка будүргенин бадыткап турар демдек ында барын бо стаканда демдек көргүзүп турар.

В. Войтенконуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

19 чылдың мурнуида болган болуушкуннардан бээр ертнеп үенин дургузуунда ЧКП-ниң удурутулгазыбиле чехословак ажылчы чоннар экономика, культура, боттарының чаагай амыдыралын бедидер талазыбиле шылгараңгай чедишкиннерни чедип алган. Ол чылдарның иштинде улетпүр будүрүлге 5 катап хире ковудээн, национал орулга 2 катап өскен. Чонтуң кижи санынга онаашыр үлетпүр будүрүлгениң хемчээлиниң талазы-биле Чехословакия делегейде бирги черлерниң бирээзин эзлеп турар.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Польшаның Каттышкан ажылчын партизының ТК-ниң чанында партия төөгүзүнүң институдунуң 20 чыл ою-биле холбаштыр байырлыг турал Варшавага болган. ПКАП ТКниң секретары В. Ярошевский ажылчын шинчээшкинниниң төөгүзүнүң талазы-биле шинчилелдерни хөгжүдеринге салымшкыны дүшү институдтуң ажылдакчыларынга өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

Институттуң ажылдакчыларынга шаңналдарны тывыскан.

* * *

Эрткен чылда «Свет советуу» завод ном үндүрер чер 65 түе-түе аттарлыг совет номнарны 1.339.200 экземпляр нийтп тираждыг кылдыр парлап үндүрген. Эрткен чылда ол чехословак ном үндүрер черниң ажылынын түңнелдерин көргүзеен делегелгени Прагада ажыткан.

(СЭТА).

Кыдатта болуушкуннар

Мао Цзэ-дуннуң башкарыкчы болүүглелиниң айтышкынын күүсетпишаан, цзаофаньчылар болгаш хунвэйбиннер партияның можу комитеттерин болгаш күрүне эрге-чагыргазының солгулдалыг органнарын чылча шаап турар. Чамдык черлерде олар чаа органнарны тургускан. цзаофаньчыларның болгаш хунвэйбиннериниң бодалы-биле алырга, ол органнар партия болгаш күрүне эрге-чагыргазын хары угда боттандырар ужурлуг. Ынчалза-даа хунвэйбиннер болгаш цзаофаньчылар, кыдат парлалганын медеглээн-биле алырга, «Мао дарганың ең шынчы өөренникчилери» можуларны эргелеп башкарар, үлетпүр будүрүлгелерни болгаш кедээ коммуналарны удуртур арга-шинээ чок болган дугаанын Кыдаттан келген дыңнадыглар чугаалап турар. Информация агентилелдериниң дыңнадыгы турары-биле алырга, моон-биле холбаштыр партия ажылдакчыларын «чаа революстуг корум-чуруумну» тургузарынга киирштирери-биле оларның чамдык кезиин агартып салыр деп айтышкынны Мао Цзэ-дун үндүргеп. Чер-черниң мурнундагы удуртукчуларының чамдык кезиин, бир эвес боттарының «Мао даргага шынчызын» медеглээр болза, цзаофаньчылар болгаш шеригниң төлөөлекчилери-биле кады эрге-чагырганың чаа органнарынга база киирер херек деп, «Хунци» журнал ам кээн саналдап турар апарган.

«Культура революциязының» организакчыларының бадыткаан турары-биле алырга, олар чер болганга «шиитпирлиг тиилелгени» чедип алган. Ынчаарга Мао Цзэ-дуннуң талалакчылары херек кырында чүгле сес можуда болгаш өлээн каш хоорайларда байдалды контрольдап турар дугайын Кыдаттан келген хөй дыңнадыглар чугаалап турар. Элээн районнарга хунвэйбиннер болгаш цзаофаньчылар боттарынга таварышкан удурланыышкынны сый шаап күш четпээн. Мао Цзэ-дуннуң удурланыкчыларын базар деп дужаалды алган шериг кезектери хөөн чок чоруун болганчок-ла көргүзүп турар.

Ынчаарга бүвтарылар дижирлериниң — Мао Цзэ-дуннуң талалакчыларының—боттарының аразында кадыг-дошкун ажылдашкын байдалды база чидиглендирип турар. Цзаофаньчыларның организация бүрүзү Мао Цзэ-дунга шынчы бердингенин болгаш эрге-чагыргага олурар эргеин алырын ораладжып турар. Цзаофаньчыларның контролюнда турар алаан хоорайларда эрге-чагырга бир организациядан өске организацияже шилчип турар, ынчаарга цзаофаньчылар «контрреволюстуг ажылчорудулгазы» дээш бот-боттарын бурууладып турарын БТА-ның корреспондентизи демдеглээн. Пекинде «революстуг чыларның» бир болуу заводтуң девискээринче оон өске болуктуң кииргээнин өске-даа даштыкы корреспондентилер-биле кады көргеп черечи болганын ол корреспондент бижээн.

Тибетте Чжан Го-хуа командылаан шериг кезектери маоизодуучу элементилерге удурланырын үргүлчүлевишаан. Чжан Го-хуа партияның Тибет комитединиң база секретары болуп турар. Шериг кезектери февраль 9 болгаш 10-да хунвэйбиннер биле цзаофаньчыларны тарадыр сывырган үезинден бээр ийи неделяның дургузунда аңаа кандыг-даа шынгыы таварлажышкыннар болбаан дээрзин Кнодо Цусин агентилелиниң корреспондентизи дамчыдып турар. Пекин хунвэйбиннер Пекинге тараткан материалдарында Чжан Го-хуа Тибетте «ак террорну» тургускан деп чүвүруп турар.

Хүбэй, Сычуань болгаш Хэнань можуларның шериг кезектеринде Мао Цзэ-дуннуң удурланыкчылары Мао Цзэ-дуннуң талалакчыларындан «камгалал керээзининг» дугайын дугурушкан деп, Рейтер агентилел дамчыдып турар.

Февраль 17-де Пекинниң цзаофаньчыларының мурнунга чүве чугаалаан тургаш, КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лай министерстволарның болгаш төп албан черлериниң удуртукчуларын дүжүрер дээш демисселди чорутпас деп, цзаофаньчыларны кыйгырган. Сан министерстволуунуң хунвэйбиннерни болгаш цзаофаньчыларны ажылдап алгаш, он министерствода «эрге-чагырганы эзелеп алырын» ораладжып турган бир удуртукчуун тудуп хорудаар дугайында дужаалды берген мен деп, Чжоу Энь-лай чугаалаан. Төп албан черлериндеэрге-чагырганы эзелеп алгаш, хунвэйбиннер болгаш цзаофаньчылар оон-биле «төпке» болгаш культура революциязынга» хораны чедирип турар дээрзин Чжоу Энь-лай демдеглээн.

(СЭТА).

Февраль 26-да үнген № 49 «Шынчы» дөртку арнында «Кым мурнап тыварыл» деп шыдыраачылар бүлүүнүда бодалгада ак таланың ак аъдының д 4 деп туруужун h 6-га тударар, д 5 деп ак оолду d 5 кылдыр эде тывар.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 11, «Күрүенниң кем-херек үүлгедикчизи» 12.35, «Кожеге артында чырык» 2.20, 4.05, 5.50, 7.35, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Таңдының сылдызы» 2.30, «Туннель» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оларны чүгле арыннарындан таныыл» 12.30, 2.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гусар балладазы» 3, «Дээр диңмиреп турда» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, кедээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кедээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01023.